మహాకవి బమ్మెర పోతనామాత్య ప్రణీత

శ్రీ మహాభాగవతము

మొదటి సంపుటము

(ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ, పంచమ, షష్ఠ స్కంధములు)

బహు పాఠాంతర పరిష్కార విపుల పీఠికా సహితము

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
"కళాభవన్", సైఫాబాద్,
హైదరాబాదు-500 004
1983

SRI MAHA BHAGAVATHAMU : Volume I; A Telugu Classic of 15th Century A. D. by Bammera Potana.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
హైదరాబాదు-500 004.

ప్రచురణ : 344

ప్రథమ ముద్రణ : 1964
ద్వితీయ ముద్రణ : 1968
తృతీయ ముద్రణ : 1977
చతుర్థ ముద్రణ : 1983

ప్రతులు : 2,000

వెల రూ. 25-00

ప్రతులకు:
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి
కళాభవన్, సైఫాబాద్,
హైదరాబాదు-500 004.

ముద్రణ :
పద్మావతి ఆర్ట్ ప్రింటర్స్,
హైదర్‌గూడ, హైదరాబాదు.

Paper used for the printing of this book was made available by the Government of India at Concessional rate.

ఓం

యద్భక్తిం న వినా ముక్తి:
యస్సేవ్యః సర్వయోగినామ్
తం వందే పరమానంద
ఘనం శ్రీనందనందనమ్.

సప్తమాధ్యాయారంభము

పరాకృత నమ ద్బంధం
పరం బ్రహ్మ నరాకృతిం
సౌందర్య సార సర్వస్వం
వందే నందాత్మజం మహః.

గుణత్రయ విభాగ యోగము
గూఢార్థదీపిక - మధుసూదన సరస్వతి

శ్రీ

లలిత స్కంధము, కృష్ణమూలము, శుకా
లాపాభిరామంబు, మం
జులతా శోభితము౯, సువర్ణసుమన
స్సుజ్ఞేయము౯, సుందరో
జ్జ్వలవృత్తంబు, మహాఫలంబు, విమల
వ్యాసాలవాలంబునై
వెలయు౯ భాగవతాఖ్య కల్పతరువు
ర్వి౯ సద్ద్విజ శ్రేయమై.

సంపాదకవర్గము

ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావు - (అధ్యక్షులు)

డాక్టర్ దివాకర్ల వేంకటావధాని

డాక్టర్ బి. రామరాజు - (సమావేశకర్త)

శ్రీ తాపీ ధర్మారావు

శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

నాలుగవ ముద్రణకు తొలిపలుకు

1964 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ మహాకవి బమ్మెర పోతనామాత్యుడు రచించిన శ్రీ మహాభాగవత కావ్యాన్ని ప్రముఖ పండితుల సంపాదకత్వంలో సుపరిష్కృతంగా ప్రచురించింది. అప్పటినుంచి ఈ మహాకావ్యం మూడు ముద్రణలను అందుకున్నది. ''రసిక భావ విదులై"న తెలుగు ప్రజలు అత్యంతాసక్తితో, సమాదర భావంతో భాగవత ప్రతుల నన్నింటిని తమ లోగిళ్ళలో భద్రపరచుకున్నారు. తమ భాషాభిమానాన్ని చాటుకున్నారు.

అశేషాంధ్ర పాఠక లోకానికి ఆంధ్ర భాగత ప్రతులు సమధికంగా కావలసి వచ్చినవి. వారందరూ అకాడమీని మరో ప్రచురణ కోసం ప్రేరేపించినారు. ఆ ప్రేరణకు ఫలితమే ఈ నాలుగవ ముద్రణ.

1982 లో ఆంధ్రప్రజావళి బమ్మెర పోతన పంచశతి జయంత్యుత్సవములను మహోత్సాహంతో జరుపుకున్నది. ఆ సందర్భంగా చతుర్థ ముద్రణ చేపట్టాలని సాహిత్య అకాడమీ సంకల్పించింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఈ ప్రత్యేక ప్రచురణకు ప్రత్యేకంగా ధన సహాయాన్నీ, తగ్గింపు ధరతో కాగితాన్నీ అందజేసి, అకాడమీతో సహకరించింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వానికీ, ప్రత్యేకించి సాంస్కృతిక వ్యవహారాలశాఖ వారికీ అకాడమీ పక్షాన ఈ సందర్భంగా ధన్యవాదాలను సమర్పించుకుంటున్నాను.

మూడవ ముద్రణలో దొరలిన అచ్చుతప్పులను ఎత్తిచూపి నాలుగవ ముద్రణకు శుద్ధప్రతి సిద్ధం చేయడంలో శ్రద్ధాసక్తులను ప్రదర్శించి నిర్దుష్టంగా ఈ కావ్యాన్ని అందజేసే ప్రయత్నంలో మాకు తోడ్పడిన నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షులు ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారికి మా కృతజ్ఞతలు.

ప్రథమ ముద్రణను, తొలిముద్రణను, సంస్కృత భాగవతాన్ని పరిశీలించి అక్కడక్కడ దొరలిన దొసగులను సరిదిద్ది నాలుగవ ముద్రణకు శుద్ధప్రతిని సిద్ధం చేయడంలో మాతో సహకరించిన తొలిముద్రణ సంపాదక సంఘ సభ్యులు ఆచార్య దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు, ఆచార్య బిరుదురాజు రామరాజుగారు మాకు అభివందనీయులు. ఈ విద్వాంసులకు మా కృతజ్ఞతలు.

ఈ ఇరువురు సంపాదకవర్గ సభ్యులకు ఈ సందర్భంగా తోడ్పడిన శ్రీ చీమకుర్తి శేషగిరిరావుగారికి మా కృతజ్ఞతలు.

అకాడెమీ అధ్యక్షులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారి పర్యవేక్షణలో ఈ కార్యక్రమం రూపుదిద్దుకున్నది. శ్రీ రామానుజరావుగారికి వందనాలు సమర్పించుకుంటున్నాను.

తెలుగు పఠితృలోకం ఈ ప్రచురణను కూడా సమాదరించి ఈలాంటి మహిత కావ్యాలను ప్రచురించే ఉద్యమంలో మాకు ప్రోత్సాహాన్ని అందిస్తూ ఉంటుందని ఆశిస్తున్నాను.

హైదరాబాదు
తేది : 25–8–1983

ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి
కార్యదర్శి

స మ ర్ప ణ

బమ్మెర పోతరాజకృత భాగవతము ప్రామాణిక ప్రతిని సిద్ధముచేసి ప్రకటించ వలెనని ౧౯౬౧ సంవత్సరము జూన్ నెలలో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి నిర్ణయించి యందు కొఱకు శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారి అధ్యక్షతను డాక్టర్ దివాకర్ల వేంకటావధాని, డాక్టర్ రామరాజు గార్లతో కూడిన ఒక సంపాదక సంఘమును ఏర్పాటుచేసి యుండెను. కొంత కృషి జరిగిన తరువాత పాఠాంతరాల నిర్ణయ సందర్భమున ఈ సంపాదక సంఘము శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారిని, శ్రీ తాపీ ధర్మారావు గారిని తమతో చేర్చుకొని వ్రాతప్రతిని సిద్ధము చేసినది. రెండు సంవత్సరాల కృషి ఫలితముగా సిద్ధమైన వ్రాతప్రతిని ముద్రించి ఆంధ్ర మహాజనులకు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి సమర్పించుచున్నది.

ఈ ప్రామాణిక ప్రతిని సిద్ధము చేయు కృషిలో ఇరువది యైదు మందికి పైగా విద్వాంసులు పాల్గొనినారు. అనుబంధములో నీ విద్వాంసుల పట్టిక చేర్చబడినది. వీరందఱికి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి కృతజ్ఞతలు సమర్పించుచున్నది. భాగవతము ఆంధ్ర మహా జనులకు అత్యంతాభిమానాస్పదమైన ఉద్గ్రంథము. దేశములోని వివిధ ప్రాంతాలలో భాగవతపు తాళపత్ర గ్రంథాలు అనేకము లభించుచున్నవి. రాజమహేంద్రవరములోని ఆంధ్ర దేశీయైతిహాసిక పరిశోధక మండలి, కాకినాడలోని ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, తంజావూరులోని సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయము, హైద్రాబాదు నగరమందలి ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి, పెక్కు తాళపత్ర గ్రంథాలను సేకరించి భద్రపఱిచినవి. సంపాదక సంఘ మీ సంస్థల లోని గ్రంథాలతోపాటు మధుర సౌరాష్ట్ర సభలో స్వయముగా త్యాగరాజు గారు వ్రాసి పెట్టుకొని నారని ప్రఖ్యాతి గాంచిన ప్రతిని, మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారములో బ్రౌన్ దొరగారు వ్రాయించిన కాగితపు వ్రాతప్రతులను గూడ పరిశీలించినది. ఈ పరిశీలనలో సంపాదక సంఘముతో సహకరించిన విద్వాంసులు శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర, శ్రీ కె. వెంకటాచార్యులు గార్లు. ఈ ఉభయులకు కృతజ్ఞతలు. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారము నందలి ప్రతుల పరిశీలనలో శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు స్వయముగా పాల్గొనినారు. సంపాదక సంఘపు కృషికి పూర్తిగా తోడ్పడి, తమ వద్ద నున్న తాళపత్ర గ్రంథాలను లభింప జేసిన ఆంధ్రదేశీయైతిహాసిక పరిశోధక మండలి, ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయము, సౌరాష్ట్ర సభ, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి, మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత భాండాగారము అను సంస్థలకు సాహిత్య అకాడమీ పక్షాన అనేక ధన్యవాదాలు. కాకినాడ, రాజమహేంద్ర వరములలోని ప్రతుల వివరాలను తెలిసికొనుటకు సహాయము చేసిన శ్రీ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి గారికి, శ్రీ నేదునూరి గంగాధరం గారికి మా కృతజ్ఞతలు.

సంపాదక సంఘము మొత్తము రెండు నూర్ల తాళపత్ర గ్రంథాలను సంపాదించి, వానిని పరిశీలించి, అందులో ముప్పదికి పైగా ప్రతుల నెన్నుకొని, అందులో నుండి పాఠాంతరాలను సేకరించి, పాఠ నిర్ణయము గావించినది. మిక్కిలి శ్రమకోర్చి రెండు వేసవి కాలాలలో మధ్యాహ్నమంతయును కష్టపడి పనిచేసిన సంపాదక సంఘ సభ్యులైన శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు, శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధాని, శ్రీ బి. రామరాజు, శ్రీ తాపీ ధర్మారావు, శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గార్లకు అకాడమి పక్షాన అనేక కృతజ్ఞతాభివందనములు. ఈ గ్రంథము నింత చక్కగా ముద్రించిన శివాజీ ముద్రణాలయము వారికి ధన్యవాదాలు. మద్రాసు, తంజావూరులలోని తాళపత్ర గ్రంథాల పరిశీలన కొఱకు అనుమతి పొందుటకు సహాయపడిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ విద్యాశాఖకు, అనుమతి నిచ్చిన మద్రాసు ప్రభుత్వ విద్యాశాఖకు కృతజ్ఞతలు సమర్పించుట నా కర్తవ్యమై యున్నది.

తాళపత్ర గ్రంథాలతోపాటు ఇప్పటి వఱకు అచ్చుపడియున్న భాగవత ప్రతుల నన్నింటిని సంపాదక సంఘము పరిశీలించినది. వానిలో శ్రీ పాలపర్తివారు వ్యాఖ్యానముతో ప్రకటించిన ప్రతి కూడ నున్నది. పాఠ నిర్ణయము గావించుటలో సంపాదక సంఘానికి డాక్టర్ గిడుగు సీతాపతి, శ్రీమాన్ వేదాల తిరువేంగళాచార్యులు గార్ల సహకారము కూడ లభించినది. ఈ ఉభయులకు ననేక కృతజ్ఞతాభివందనములు.

ప్రామాణికాంధ్రభాగవత ప్రకటనకు అకాడమీ అధ్యక్షులైన డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారి ప్రోత్సాహము ప్రధాన కారణము. రెండేండ్లకు పైగా, ఇరువదియైదు మంది విద్వాంసుల సహకారముతో జరిగిన యీ కృషిలో అడుగడుగున శ్రీ గోపాలరెడ్డిగారు ప్రత్యేక శ్రద్ధను తీసికొనినారు. ఈ కృషి ఫలితముగా, ఇప్పటి వఱకు ముద్రితమైన గ్రంథాలలో లేని కొన్ని వేల నూతన పాఠాంతరాలతో, విపులమైన పీఠికతో, ప్రామాణికాంధ్ర మహాభాగవతమును ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ఆంధ్ర మహాజనులకు సమర్పించుచున్నది.

"భాగవత పురాణ ఫలరసాస్వాదన
పదవి గనుఁడు రసిక భావవిదులు"

హైద్రాబాదు
క్రోధి : శ్రీరామ నవమి
(20-4-64)

దేవులపల్లి రామానుజరావు

పీఠిక

పురాణములు :

వేదవాఙ్మయము వలెనే పురాణవాఙ్మయమును ప్రాచీన భారతీయ సంస్కృతికిఁ బట్టుఁ గొమ్మ యని చెప్పఁ దగినట్టిది. భారతమునకుఁ బంచమ వేదమని పేరున్నట్లే పురాణ సముదాయమునకును బంచమ వేదమను పేరున్నది. దీనినిబట్టి వేదముల సార మంతయుఁ దరువాతి కాలమునఁ బురాణరూపమునఁ బ్రపంచింపఁబడినదని యూహింప వచ్చును. కొంత కాలము క్రిందటి వఱకును బురాణములందుఁ బ్రతిపాదితమైన విషయ మంతయుఁ బుక్కిటి పురాణ మనియు, దాని కెట్టి చారిత్రక ప్రాధాన్యము నీయఁ బనిలేదనియు, నొక యభిప్రాయము ప్రబలియుండెను. కాని యిటీవలి పరిశోధనల వలన వాని విలువయుఁ బ్రాధాన్యమును బయల్పడుటచేఁ, బ్రాచీన భారతీయ చరిత్ర నిర్మాణమున కవి యపరిహార్యము లైన సాధనము లని తెలియవచ్చినది. ప్రాచీన భారత దేశమందలి రాజకీయ మత సాంఘిక తత్త్వకళా సంస్కృతి చరిత్రల నెఱుంగుట కంతకంటెఁ బ్రశస్తతరమైన సాధనము మఱొకటి లేదని చెప్పుటలో నతిశయోక్తి లేదు. పురాణము లందలి వంశానుచరితములు చారిత్రకుల కెన్నియోవిధములఁ దోడ్పడఁజాలును. ప్రాచీన భారతదేశ చరిత్ర కారులు పురాణోక్త విషయములను బురావస్తు శాసన పరిశోధనల దృష్టితోఁ బరిశీలించి యవి చాలవఱకు సరియైనట్టివే యని యంగీకరించి యున్నారు. పూర్వ రాజవంశముల చరిత్రము సుమారు పండ్రెండు పురాణములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. మౌర్యవంశమును గూర్చి విష్ణు పురాణమందును, ఆదిమ గుప్తరాజులను గూర్చి వాయుపురాణమందును జెప్పఁబడిన విషయములు సర్వపరిశోధకుల యంగీకారమును బడసినవి. ఈ విధముగాఁ బరిశీలించినచోఁ బ్రాచీన భారతదేశ యథార్థ చరిత్ర నిర్మాణమునకుఁ బురాణ వాఙ్మయ మెంత యమూల్యమైన సాధనమో వేఱుగాఁ జెప్పవలసిన యవసర ముండదు.

సంస్కృతమునఁ బదునెనిమిది మహాపురాణములును బదునెనిమిది ఉపపురాణములునుగల వని సంప్రదాయమును బట్టి తెలియుచున్నది. వీనిలో మహాపురాణములకంటె నుపపురాణము లర్వాచీనము లైనట్టివి. అవి వివిధమత శాఖలతోడి సంబంధమును, స్థానిక ప్రాధాన్యమును గలిగి నట్టివి. మహాపురాణములు పదునెన్మిదింటిని శివ విష్ణు దేవీ సంబంధమును బట్టి ప్రధానముగా మూఁడు తెఱఁగులుగా విభజింపవచ్చును. ఈ విభజనము కేవలము ప్రాధాన్య వ్యపదేశమును బట్టి చేయఁబడి నదే. ఏలయన నన్ని పురాణములందుఁ బై ముగ్గురు దేవతలకును సంబంధించిన వృత్తాంతములు కానవచ్చును. కాని కొన్ని పురాణములు శివునికో, విష్ణువునకో, దేవికో యధిక ప్రాధాన్య మొసంగుట వలన నవి యా దేవతకే సంబంధించినవను భ్రాంతి కలుగుచుండును. అది నిజముగా భ్రాంతియే. ఒక్కొక్క పురాణమునం దొక్కొక్క దేవతయే ప్రధానముగా స్తుతింపఁబడినను ఏ పురాణము గాని యన్యదేవతల నుపేక్షించుట కాని నిరసించుట కాని కనఁబడదు. ప్రతి పురాణమునందును

బురాణములు పదునెనిమిది యను విషయము చెప్పఁబడి యున్నది. దీనిని బట్టి యన్ని పురాణములు నొకే కాలమున నొకే ప్రదేశమున రచింపఁబడిన వనియు, నందుచేతనే ప్రతిపురాణము నందును పురాణములు పదునెనిమిది యని పేర్కొనుట కవకాశము గలిగెననియు భావింపరాదు. ఈ పదునెనిమిది సంఖ్య బహుశః అవి వెలువడిన ప్రదేశముల వైవిధ్యమును బట్టి కలిగియుండవచ్చును. సాధారణముగా దేశమందలి ముఖ్య మత కేంద్రముల నుండి యవి వేఱువేఱుగా వెలువడియుండును. ముఖ్యములైన యాత్రాస్థలముల కా దినములలో బహుసంఖ్యాకులగు జను లరుగుచుండుటచే నా ప్రదేశములే పురాణముల ప్రచారమున కనువైన స్థలములుగా భావింపఁబడుచుండెను. ఆ యా పురాణములందుఁ గనిపించు నా యా యాత్రాస్థలముల వర్ణన విస్తృతిని బట్టి యా యా స్థలములందా యా పురాణము లవతరించెనని యూహింపవచ్చును. ఉదాహరణమునకు గయామాహాత్మ్య మతి విస్తృతముగాఁ జెప్పఁబడిన పురాణము గయనుండి వెలువడి యుండుననియు, కాశీమాహాత్మ్యము విస్తృతముగాఁ జెప్పఁబడిన పురాణము కాశీనుండి వెలువడి యుండుననియు భావింపవచ్చును. ఇట్లే యితర పురాణము లవతరించిన స్థలములను గూడ నూహించుట కవకాశమున్నది.

''యస్మాత్ పురాహి అనతి ఇదం పురాణ" మ్మని వాయుపురాణమున పురాణశబ్దము నిర్వచింపఁబడియున్నది (అధ్యా. 1-203). అతి ప్రాచీనకాలము నుండియు జీవించి వచ్చుచుండుటచేఁ బురాణమున కా పేరు కలిగినదని దీని భావము. దీనినిబట్టి లిఖితరూపమును బొందుటకుఁ బూర్వ మతి ప్రాచీన కాలమునుండియుఁ బురాణశబ్దము వాడుకలో నుండెనని యూహింపవచ్చును. 'ప్రథమం సర్వశాస్త్రాణాం పురాణంబ్రహ్మణా స్మృతం, అనంతరంచ వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిస్సృతాః' (1-60) అను వాయుపురాణమందలి శ్లోకము బ్రహ్మచే ప్రప్రథమమునఁ బురాణము స్మరింపఁబడెననియుఁ, బిమ్మట నాతని ముఖములనుండి వేదములు వెలువడెననియుఁ జెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టి మొట్టమొదట నొకే పురాణ ముండెననియు, నది వేదముల కంటెను బ్రాచీనతర మనియుఁ దెలియుచున్నది. వేదగతములైన యితిహాసములను బరిశీలించి చూడఁగా నవి యంతకుముందే ప్రచారమున నుండి వేదములు రూపొంది నప్పుడందెడనెడ నుదాహరింపఁబడిన వని యూహించుట కవకాశము కలుగుచున్నది. దీనినిబట్టి వేదములకుఁ బూర్వమే పురాణములు రచితము లై యుండెనని చెప్పుటకు వీలులేక పోయినను అందలి కథేతిహాసములుమాత్ర మతిపురాణ కాలముననే ప్రచారమున నుండి, యప్పటినుండియు నవిచ్ఛిన్నముగా సాగివచ్చుచుండె నని చెప్పుటకు మాత్ర మభ్యంతరము లేదు.

పురాణోత్పత్తిని గూర్చి విష్ణుపురాణమున నింకొక విధముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. దానినిబట్టి పురాణోత్పత్తికి బీజములు వేదము లందే కానవచ్చుచున్నవి. అందలి కథేతిహాసములును, ప్రార్థనాపూజా విధానములును బురాణరచయితలకు సర్గ ప్రతిసర్గ భాగములను గూర్చుటలో ననేక విధములఁ దోడ్పడి యుండును. ఈ భాగములకును బ్రపంచోత్పత్తికిని జాల సన్నిహిత మైన సంబంధ మున్నది. ఋగ్వేదము నందలి విశ్వోత్పత్తికి సంబంధించిన ఋక్కుల ననుసరించియే యవి ప్రపంచింపఁబడి యుండును. అందుచేతనే మాక్డొనల్ ఋగ్వేదమునందలి విశ్వోత్పత్తికి సంబంధించిన ఋక్కులు భారతీయ తత్త్వశాస్త్రమునకే కాక పురాణములకును బీజము లయ్యెనని చెప్పి యున్నాఁడు (Hist. of Indian Literature. పుట 138.). వేదములందలి ఋక్కులే

కాక బ్రాహ్మణము లందలి కథేతిహాసములును పురాణములకు విస్తారమైన వస్తువును సమకూర్చి యున్నవి. ఇవియే పురాణము లందలి వివిధములును విస్తృతములునైన యంశములకు బీజము లయ్యెనని వీబరు పండితుఁడు నుడివియున్నాఁడు. ఈ విధముగా నుపనిషద్యుగము నాఁటికి పురాణము లను పేరుగల ప్రత్యేక వాఙ్మయభాగము రూపొందియుండెనని చెప్పవచ్చును.

విష్ణుపురాణమందుఁ గల పురాణోత్పత్తికి సంబంధించిన శ్లోకములను బట్టి వ్యాసుఁడు పురాణ సంహితను గూర్చి తన శిష్యుఁడైన రోమహర్షణునికి బోధించె ననియు, రోమహర్షణుఁడు దానిని అగ్నివర్చుఁడు, మైత్రేయుఁడు, శాంశపాయనుఁడు, కాశ్యపుఁడు, సావర్ణి, అకృతవ్రణుఁడు మున్నగు తన శిష్యుల కుపదేశించె ననియు, రాజులు యజ్ఞము లొనరించు సమయమున వారు దానిని సభాసదులకు వినిపించుచుండిరనియు, నీ విధముగా వారే ప్రాచీన భారతీయ చరిత్ర నిర్మాతలని చెప్పఁదగిన వారనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈ విషయమే కొలఁది మార్పుతో నగ్నిపురాణమునఁ గూడఁ దెల్పఁబడి యున్నది. ఇందు వ్యాసుఁడే పురాణ సంహితను దన శిష్యు లార్గురి కుపదేశించినట్లు చెప్పఁబడినది. వీరిలో నలువురి పేర్లును విష్ణుపురాణమునఁ జెప్పఁబడిన రోమహర్షణుని శిష్యులలో నలువురి పేర్లును సమానములుగా నున్నవి. అట్లే బ్రహ్మాండ వాయు పురాణములలోఁ బేర్కొనఁబడిన రోమహర్షణుని శిష్యుల నామములు స్వల్ప భేదములతో సమానములుగనే యున్నవి. వీరిలో కాశ్యప సావర్ణి శాంశపాయనులు స్వతంత్రముగా పురాణ సంహితలను రచించి యుండి రనియు, రోమహర్షణునితోఁ గలసి పూర్వసంహిత యని కూడఁ బేర్కొనఁబడు మూలసంహితను గల్పించి రనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈ మూలసంహితయే మాతృకగా నందున్న విషయములకు మఱి కొన్ని విషయములు కూర్చుకొని తరువాత పురాణము లేర్పడి యుండునని భావింప వచ్చును. వీనిలో మొట్టమొదట రోమహర్షణ సంహితయుఁ దరువాతఁ గ్రమముగ కాశ్యప సావర్ణి శాంశపాయనుల సంహితలును వెలువడెనని చెప్పుదురు. దురదృష్టవశమున వీనిలో నేదియు నిప్పుడు లభించుట లేదు. కాని వానిలో ప్రక్రియానుషంగోపోద్ఘాతోపసంహారములను నాలుగు పాదము లుండెనని మాత్రము తెలియుచున్నది. ఈ చతుష్పాదము లిప్పటికిని వాయుబ్రహ్మాండ పురాణములలోఁ గానఁబడుచున్నవి. పురాణ రచయితలు తాము తమ గురువుల దగ్గఱ విన్న విషయములనే యథాతథముగ లిఖించి యుండక పోయినను గథాది విషయములలో నెక్కుడు మార్పులు కలిగించి యుండరు. వా రచ్చటచ్చట కొన్ని యధిక విషయములను జేర్చి పురాణములను విస్తృతములు గావించి యుందురు. "అనుశుశ్రుమ, స్మృతః, ఇతి నః శ్రుతమ్" మున్నగు పదములు వారు పురాణ సంప్రదాయమును గడు జాగరూకతతోఁ గొనసాగించి యుండి రను విషయమును వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

పై దానినిబట్టి ప్రాచీన కాలమునఁ గూడ భారత దేశమున చారిత్రకులును చరిత్ర వాఙ్మయము నుండెడివని తెలియుచున్నది. ఈ చారిత్రకులకు వంశవిత్తులు, వంశవిత్తములు అను పేరులు ఉండెడివి. వీరిలోఁ గొందఱు కొన్ని వంశముల చరిత్రల యందుఁ బ్రత్యేక పరిశ్రమ గావించుచుండిరి. సోమవంశవిత్తనఁగా చంద్రవంశ చరిత్రయం దాఱితేఱిన వాఁడని యర్థము. యజ్ఞములు జరుగు స్థలమందే కాక యితర స్థలములందును బురాణముల నుపదేశించుచు

ప్రచారముఁ గావించుచుండెడి వారికి సూతులని పేరు. ఈ సూతులు పృథుమహారాజు యజ్ఞవహ్ని నుండి పుట్టిన అయోనిజుఁడైన సూతుని వంశమునకుఁ జెందినవారు. వీరును ఋషులై వివిధ కాలములలో వివిధ స్థలము లందుఁ బురాణములను ప్రచారము కావించుచుండిరి.

అథర్వ వేదకాలము నాఁటికిఁ బురాణములు సామాన్య జనులకుఁ గాకపోయినను విద్వాంసులకుఁ బరిచితములైయే యుండెను. అందు నారదుని సంబోధించునట్లున్న యొక శ్లోకమేదో యొక పురాణమునుండి గ్రహింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు నందలి సప్తమ భాగమున నారదుఁడు తాను పురాణేతిహాసములను క్షుణ్ణముగాఁ బఠించినట్లు చెప్పియుండుటచే నుపనిషత్తుల కాలమునాఁటికి పురాణములు సుస్థిరమైన రూపముఁ దాల్చినట్లు భావింపవచ్చును. సూత్ర వాఙ్మయమున పురాణములనుండి పెక్కు శ్లోకము లెడనెడ నుదాహరింపఁ బడి యున్నవి. ఆపస్తంబ సూత్రము భవిష్య పురాణమునుండి యొక శ్లోకము నుదాహరించు చున్నది. మహాభారతము నందలి చివరి పర్వమునఁ బురాణ వాఙ్మయమే కాక పదునెనిమిది పురాణముల పేర్లు కూడఁ బేర్కొనఁ బడియున్నవి. క్రీ.పూ. 4 వ శతాబ్ది యందలి కౌటిల్యుఁ డర్థశాస్త్రమున రాజకుమారు లవశ్యము పఠింప వలసిన గ్రంథములతోఁ బురాణములను గూడఁ జేర్చియున్నాఁడు. అమరసింహుఁ డమరనిఘంటువునఁ బురాణము పంచలక్షణమని చెప్పి యున్నాఁడు. దీనిని బట్టి యమరసింహునికిఁ బూర్వమే పురాణములు ప్రచారము నుండెనని చెప్పవచ్చును. వేదవాఙ్మయమును బఠించుటయు నర్థము చేసికొనుటయు బహు క్లేశకరమగుట చేతను, అట్లు చేయుటకు సంపూర్ణ జీవిత కాలమైనను సరిపోక పోవుటచేతను, ఆత్మశాంతికై యేదైన మతగ్రంథములను బఠింపవలెనని కుతూహల పడుచుండెడి సామాన్య జనులకుఁ గథోపాఖ్యానముల ద్వారా వేదసారము నందింపఁ జాలిన వగుటచేఁ గ్రమముగాఁ బురాణేతిహాసములు ప్రచారము లోనికి వచ్చినవి. వానిని గ్రామములందు సామాన్యులకు వివరించి చెప్పుటకుఁ దగిన యత్నములు చేయఁబడియుండెను. అప్పుడప్పుడు విద్వాంసులు కూడఁ బురాణశ్రవణమునకై యరుగుచుండి రనుటకు హర్ష చరిత్రమున నొక యుదాహరణము లభించుచున్నది. అందు బాణుఁడు తన గ్రామమునందు చెప్పఁబడు వాయుపురాణము వినుటకై యరిగి యుండెనని తెల్పబడి యున్నది. పురాణములలో బహువిధములైన పూజా ప్రార్థనా విధానములు, చరిత్ర, భూగోళ విషయములు, యాత్రాస్థలములయు తీర్థక్షేత్రములయు వర్ణనము, ఖగోళ జ్యోతిశ్శాస్త్ర విషయములు, వేదాంత విషయములు, మోక్షప్రాప్తి కనువగు సాధనములు మున్నగు నంశము లెన్నో వివరింపఁ బడి యుండును. ఇవి సామాన్య మానవుల విజ్ఞాన పిపాసను దీర్చి వారికి బహువిధమైన జ్ఞాన సంపదను జూఱ యిచ్చుచుండును.

పురాణముల కాలము :

పురాణములు ప్రస్తుతమున్న రూపము నెప్పుడు పొందియుండెనో నిర్ణయించుట చాల కష్టము. మహాభారతమునఁ బదునెనిమిది పురాణముల నామములును బేర్కొనఁబడి యుండుటచే

నవి భారతమునకుఁ బూర్వమే రచింపఁబడెనని యనుమానించుట కవకాశమున్నది. కాని పురాణము లందలి విషయములను నిశితముగాఁ బరిశీలించినచో వానిలోఁ బెక్కు భారతము తరువాతనే రచింపఁ బడినట్లు తెలియ వచ్చును. కొన్ని తత్పూర్వము రచింపఁబడిన రచింపఁబడి యుండవచ్చును. రాజవంశములను దదనుక్రమములను వర్ణించు సందర్భమునఁ బురాణము లప్పటికున్న జ్ఞానమునకుఁ బెక్కువిషయములను •జేర్చియున్న వనుటలో సందేహము లేదు. అందుచే బ్రాహ్మణములయు నుపనిషత్తులయుఁ గాలమునుండి గుప్త రాజులకాలము వఱకును బురాణ రచనము కొనసాగుచునే యుండెనని భావింపవచ్చును. కొన్ని పురాణములు మహావీర గౌతమబుద్ధులకుఁ బూర్వమును, గొన్ని వారి తరువాతను రచింపఁబడె ననిచెప్పుట కాధారము లున్నవి. ఈ విధముగాఁ బురాణము లన్నియుఁ బ్రస్తుతరూపమున స్థిరపడుటకుఁ బెక్కు శతాబ్దుల కాలము పట్టియుండెనని తోఁచును. పురాణము లందలి ముఖ్యవిషయము లతి ప్రాచీన కాలముననే రూపొందినను అవి క్రమక్రమముగాఁ బలు శతాబ్దుల కాలములో విస్తరింపఁబడి యుండును. అందుచేఁ గొన్ని పురాణము లుపనిషత్తుల కాలమునను, గొన్ని సూత్రముల కాలమునను, గొన్ని యితిహాస కాలమునను, గొన్ని యితిహాసానంతర కాలమునను రచింపఁబడెనని చెప్పుట కవకాశమున్నది. కావునఁ బ్రతి పురాణము నందలి విషయములను పరిశీలించి, వానిని బాహ్యాంతరాధారములతోఁ బోల్చి చూచి, దాని రచనా కాలమును నిర్ణయింప వలయును.

క్రీ. పూ. 6 వ శతాబ్ది నుండియు సంకర్షణ వాసుదేవ తత్త్వము భారతదేశమునఁ బ్రచారమునకు వచ్చెను. పాణినియు పతంజలియు సాత్వతుల కుపాస్యుఁడైన వాసుదేవుని భగవత్స్వరూపునిగాఁ బేర్కొని యుండిరి. సాత్వతులు వాసుదేవ బలరాములను భగవన్మూర్తులుగా భావించిరని భాగవతము కూడఁ జెప్పుచున్నది. క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ది యందలి శిలప్పదికారమున వాసుదేవ సంకర్షణ తత్త్వపు ప్రసక్తి యున్నది. కాలక్రమమున బలదేవుఁడు విసర్జింపఁబడి వాసుదేవుఁ డొక్కఁడే నారాయణ నిర్విశేషుఁడుగా భావింపఁబడుట సంభవించినది. భాగవతమున నెచ్చటనుఁ సంకర్షణ వాసుదేవ తత్త్వము యథాతథముగాఁ బ్రపంచింపఁబడి యుండలేదు. అందుచే వాసుదేవ సంకర్షణ తత్త్వ ప్రభావము సన్నగిల్లిన పిమ్మటను, వాసుదేవ తత్త్వము ప్రచారమునకు వచ్చిన పిమ్మటను భాగవతము రచింపఁ బడెనని యూహింప వచ్చును. ఈ కాలము కొంచె మించుమించుగా గుప్తరాజులు ప్రాభవమునకు వచ్చిన కాలముతో సరిపోవును. క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ది యందలి శిలప్పదికారమున విష్ణు పురాణము పేర్కొనఁబడి యుండుటచే నా పురాణ మంతకుఁ బూర్వమే రచితమై యుండెనని నిశ్చయింప వచ్చును. విషయ విస్తరణమున విష్ణుపురాణమునే యనుసరించు భాగవత పురాణము కూడ నా ప్రాంతముననే అనఁగా క్రీ. శ. రెండు మూఁడు శతాబ్దులలో రచింపఁబడి యుండును. గుప్తరాజులు విష్ణుని మూఁడవ యవతారమైన వరాహమును బూజించుచుఁ దమ్ముఁ బరమ భాగవతులని చెప్పుకొనుచుండిరని చరిత్రవలనఁ దెలియు చున్నది. భాగవతమున వరాహావతార విషయము సమగ్రముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. గుప్తరాజులు స్మార్తులైనను భాగవత సిద్ధాంతములు తమ్మెక్కువగా నాకర్షించి యుండుటచే భాగవతమును బవిత్ర గ్రంథముగాఁ బరిగణించుచుండిరి. దీనినిబట్టి కూడ భాగవతము క్రీ. శ. రెండు మూఁడు శతాబ్దులలో రచింపఁబడి యుండెనని తలంప వచ్చును.

పురాణ స్వరూపము :

పురాణమునకుఁ బంచలక్షణ మనునది విపరణమే కాక పర్యాయపదము కూడను. సర్గము' ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశానుచరితము-అనునవి పంచ లక్షణములు. అన్ని పురాణములందు నీ యైదు లక్షణములు సంపూర్ణముగా గనిపింపక పోయినను, అందు సాధారణ ముగా నీ విషయములే వివరింపఁబడుచుండును. చతుర్విధ పురుషార్థ సాధనమునకును, ధర్మా చరణ ప్రవృత్తి కలుగుటకును- వేదార్థవివరణాత్మక మైన పురాణము యొక్క లక్షణ పంచకజ్ఞాన మావశ్యకము. చతుర్వేదములను సాంగోపనిషత్కముగ నెఱింగియుఁ బురాణము నెఱుంగని వాఁడు వివేకి కానేరఁడు. అట్టి వానిని తనకు ఘాతచేయు వానిఁగా భావించి వేదమాత బెదరిపోవు నఁట. ఇతిహాస పురాణములచే వేదమును బెంపొందఁ జేయవలయునని బ్రహ్మాండ పురాణ ప్రక్రియా పాదమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

"పురాపి నవం పురాణ'' మను నిర్వచనమును గొందఱు చెప్పుదురు. అనఁగాఁ గడచినే పెక్కు కల్పముల చరిత్రము తెల్పున దయ్యు నిచ్చక్రొత్తగా నుండునది పురాణమని దీని యర్థము. ఇది మొదట శతకోటి ప్రవిస్తరమై యేకరూపమున నుండ, నంత గ్రంథమును బ్రజలు గ్రహింపలే రని విష్ణువు వ్యాసరూపము ధరించి, నాల్గు లక్షల గ్రంథముగా సంగ్రహించి పదునెన్మిదిగా విభ జించెననియు, శతకోటి ప్రవిస్తరమైన మూలపురాణ మిప్పటికిని దేవలోకమున నున్నదనియు, బృహన్నారదీయము నుడువుచున్నది. విప్రులకు శ్రుతిస్మృతులు కన్నులనియు, పురాణము మూఁడవ కన్ననియు, నీమూఁడు కన్నులచేఁ జూడనేర్చినవాఁడు మహేశ్వరాంశజుఁ డనియు స్కాంద రేవా ఖండమునఁ జెప్పఁబడి యున్నది. వేదపురాణ ధర్మశాస్త్ర విద్యలు మూఁడును సర్వశాస్త్ర సిద్ధాం తము చేయ సమర్థములైనవి. పురాణము నెఱుంగనివాఁ డింకేమియు నెఱుంగఁ డనియు, సందుఁ గనఁబడని ధర్మమే లేదనియు, వేదములందలి విషయమే స్మృతులందును, నా రెండింటి యందలి విషయమే పురాణములందును గలదనియు, పురాణములు వేదపురుషుని యాత్మయనియుఁ బెద్దలు చెప్పుదురు.

జయమను పేరు భారతమునకే కాక పురాణములకును వర్తించును. య అనునది ఒకటి కిని, జ అనునది ఎనిమిదికిని గుర్తులు. "అంకానాం వామతోగతిః'' అను సిద్ధాంతము ననుసరించి యిది పదునెనిమిది పర్వములుగల భారతమును, పదునెనిమిది సంఖ్యగల పురాణములను సూచిం చును. జయవాచ్యమగు భారతముచేఁ గాని, పురాణములచేఁ గాని యుపజీవనము చేయుచు ధర్మ ప్రచారము కావించు మహానుభావుఁ డగ్ర పూజ్యుఁడై యలరారు నని పురాణములు చాటుచున్నవి. వేదమంత్రోక్తము లైన దేవతల రూపములను, చరిత్రలను వ్యాఖ్యానించి, ఆయా దేవతల పూజా ప్రార్థనోపాసనాదులను విధించి, జీవుల చిత్తశుద్ధి సాధనమును విశేషముగను బురాణములు ప్రపం చించుచున్నవి. భౌతికవాదులైన హిరణ్యకశిపు ప్రభృతులకును, అధి దైవికాధ్యాత్మికవాదులగు ప్రహ్లాదాదులకును నడుమ జరిగిన సంఘర్షణము నానుక దైవసంపదను పేర సర్వత్ర నిరూపించి, యౌపనిషదమైన జ్ఞానవాదమును నెలకొల్పఁ జాలినవి పురాణములు. ''యస్మిన్ జ్ఞాతే సర్వం విజ్ఞాతం భవతి'' అను నానుడి వేదముల యెడ వలెనే పురాణముల యెడను జక్కగా నను వర్తించును.

మతవిషయమునఁ బురాణములకుఁ గల ప్రాధాన్య మతిమాత్రమైనది. అవి యాస్తిక్యమునకు జీవాతువులు. అవి సందర్భానుగుణముగా నొక్కొక్క దేవతనే ప్రశంసించుచున్నట్లు కనిపించినను మొత్తముమీఁద దేవతలందఱికిని సమానత్వమునే చెప్పును. అవి యెడనెడఁ బ్రత్యేక దేవతలఁ గొల్వవలె నని బోధించినను అన్యదేవతారాధనమును నిరసింపవు. నీతిధర్మముల కవి నిధానములు. అవి మానవులకు మిత్రులవలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యములను గథోపాఖ్యానముల ద్వారా బోధించును గావున లాక్షణికులు వానిని మిత్రసమ్మితములని వక్కాణించిరి. నీతి ధర్మములను, సర్గ ప్రతిసర్గాదులను మాత్రమే కాక పురాణములు మానవుల విజ్ఞానాభివృద్ధికిఁ గావలసిన సర్వ విషయములను బోధించును.

> భద్వయం మద్వయం చైవ బ్రత్రయం వ చతుష్టయం
> అనాపలింగ కూస్కాని పురాణాని ప్రచక్షతే.

అను శ్లోకమునఁ బదునెనిమిది పురాణములు పేర్కొనఁ బడినవి. భద్వయం = భాగవతము, భవిష్యపురాణము; మద్వయం = మత్స్య పురాణము, మార్కండేయ పురాణము; బ్రత్రయం = బ్రహ్మ, బ్రహ్మవైవర్త, బ్రహ్మాండపురాణములు; వ చతుష్టయం = విష్ణు, వరాహ, వామన, వాయు పురాణములు; అ = అగ్ని; నా = నారదపురాణము; ప = పద్మపురాణము; లిం = లింగ పురాణము; గ = గరుడపురాణము; కూ = కూర్మపురాణము; స్కా = స్కాందపురాణము. ఇవి పదునెనిమిదియు మహాపురాణములు. ఇవికాక సనత్కుమార నారసింహో ద్యుపపురాణములును, గణేశమౌద్గల కాశీ కల్యా ద్యుపోప పురాణములును గాంచఁ గలవు. మహాపురాణము లన్నియు వ్యాస కర్తృకము లనియే చెప్పబడుచున్నవి. ఇందలి భాష భావ గాంభీర్యమును బట్టి యచ్చటచ్చటఁ గొంత ప్రౌఢముగా నున్నను సాధారణముగా నతి సరళమును సహజమునై యొప్పారును. వీనియందు సామాన్యముగా ననుష్టుప్ఛందమే వాడఁబడుచుండును.

భాగవత పురాణము :

గీతా సహస్రనామ రామాయణ శబ్దములు నిరుపపదము లయ్యును భగవద్గీతా విష్ణుసహస్రనామ వాల్మీకి రామాయణములను సూచించు చున్నట్లే నిరుపపద మైన భాగవత శబ్దము శ్రీవిష్ణు భాగవతమునే సూచించుచున్నది. దీనిని సర్వమునిగణ సంసేవ్యమాన పదారవిందుఁ డైన శుక మహర్షి యధ్యయనము చేసి మోక్షశాస్త్రమును తలంపున ముముక్షు వైన పరీక్షిత్తునకు బోధించి యుండెను. దీనికి సర్వపురాణోత్కృష్టత్వమును, సర్వోపనిష త్తుల్యత్వమును జెప్పఁబడియున్నవి. ఇతర మహాపురాణములవలె నిదియు వ్యాసముని ప్రణీతమే యని పలువురి తలంపు. కాని కొందఱిది వ్యాసకృతము కాదనియు, గోపాల మతావలంబి యైన హేమాద్రియను రాజు ప్రీతికై తదాస్థాన పండితుఁ డైన వోపదేవుఁడు రచించి వ్యాసునిపేరఁ బ్రకటించె ననియుఁ జెప్పుచున్నారు. మఱికొందఱు దీనిని శుకమహర్షియే రచించె నని యభిప్రాయ పడుచున్నారు. ఇంకఁ గొందఱు దీనిని రచించిన వాఁడు కృష్ణద్వైపాయన వ్యాసుఁడు కాఁడనియు వ్యాసాపర నాముఁడైన యాధునికుఁ డనియు భావించుచున్నారు. కొంద ఱిది వ్యాస ప్రణీతమే యని యంగీకరించుచు నిది యష్టా

దశ మహాపురాణాంతర్గతము కాదనియు నుపపురాణములలోఁ బదునేడవ దనియు నుడువుచున్నారు. ఈ వాదము లన్నింటిలో బోపదేవకృత మను వాదమే కొంత యెక్కువ ప్రచారము గాంచినది. సిద్ధాంత చంద్రికలో నీ వాదము బలపఱుచు వారు చూపు హేతువు లన్నియు సప్రమాణముగా ఖండింపఁ బడినవి. ప్రాచ్య పాశ్చాత్యపండితులు పలువు రివి బోపదేవ కృత మను వాదము నిలువఁ జాలదనియు, దీనిని రచించినవాఁడు వ్యాసుఁడే యనియు, దేవీభాగవతము కాక యిదియే యష్టాదశ మహాపురాణాంతర్గతమైన దనియు నిశ్చయించి యున్నారు.

ఒకప్పుడు హేమాద్రి యను విద్వత్ప్రభువు సభలోనున్న పండితులను జూచి ముహూర్తద్వితయమున భాగవతాధ్యాయ సంగ్రహార్థమును గ్రంథరూపమున నెవ్వరైనఁ జెప్పఁగలరా యని యడిగెనఁట! అంత సభలో నున్న బోపదేవుఁ డను పండితుఁడు లేచి రేపు చెప్పెద నని పల్కి శ్రీమద్భాగవత కథానుక్రమణికా ప్రతిపాదకమైన భాగవతాధ్యాయ సారాఖ్యమైన గ్రంథము రచించి హేమాద్రి కర్పించి తన మాట నిలఁబెట్టుకొనెనఁట! "శ్రీమద్భాగవతాధ్యాయ సారోహ్యత్ర నిరూప్యతే, విదుషా బోపదేవేన మంత్రి హేమాద్రి తుష్టయే" యనున దందలి మొదటి శ్లోకమఁట! ఆ గ్రంథమును దిలకించి మిక్కిలి ప్రీతుఁడైన తేని ప్రీణనముకై బోపదేవుఁడు భక్తి ముక్తాఫలము, భక్తిలహరి యను మఱి రెండు గ్రంథములను గూడ రచించి యతనిచే సమ్మానితుఁడయ్యె నఁట. ఈ కథను బురస్కరించుకొనియు, భాగవతమునందలి శైలి యితర పురాణములందలి శైలికంటె భిన్నముగా నుండుట గమనించియు నెవ్వరో భాగవతము బోపదేవ కృతమేకాని వ్యాసకృతము కాదను వాదమును వెల్వరించిరి. కాని యా వాదము నిల్చునట్టిది కాదు.

భాగవత రచనా సందర్భము :

వ్యాసమహర్షి భాగవతమును రచించిన సందర్భము భాగవతారంభముననే చెప్పఁబడినది. వ్యాసుఁడు సర్వవర్ణాశ్రమములకును హితముచేయ సంకల్పించి వైదికకర్మములైన యజ్ఞము లెడతెగకుండ జరుగుటకై యేకాకారమై యున్న వేదమును ఋగ్యజుస్సామాథర్వములుగా విభజించి, స్త్రీ శూద్రులును ద్విజవర్ణికాధములును వేదములు విన నర్హులుకారు కావున వారి మేలునకై భారతాఖ్యానము రచించియు, భూతహితమునందుఁ దన హృదయము సంతసింపకున్న సరస్వతీనదతటమున నొంటరిగాఁ గూర్చుండి, హరికిని యోగివరులకును నభిలషితమైన భాగవత విధము పలుకనైతి నని విచారించుచుండ నారదుఁ డచ్చటి కరుదెంచి యిట్లేల వగచుచుంటి వని ప్రశ్నించెను. అంత వ్యాసుఁడు నారదుని త్రిలోకసంచార శీలతయు, సర్వజ్ఞతయుఁ బ్రశంసించి తన కొఱఁత యెట్టిదో వివరింపవలెనని ప్రార్థించెను. నారదుఁడు నీవు ధర్మము లన్నియుం జెప్పితివి. కాని విష్ణుకథలు చెప్పవైతివి. గుణము లెన్నక ధర్మములు చెప్పినంత మాత్రమున విష్ణుఁడు మెచ్చునా? హరిని నుతింపమియే నీకీ వంత కలుగుటకుఁ గారణమని తెల్పి, హరిసేవా మహత్త్వమును, హరి గుణస్తుతి మహత్త్వమును నెఱింగించి, తన పూర్వజన్మ వృత్తాంతము వివరించి, విష్ణుగుణ వర్ణనము చేయఁ బ్రేరేచి, యథేచ్ఛముగా నరిగెను. అంత వ్యాసుఁడు శమ్యా ప్రాసమను నాశ్రమమున కరిగి, భక్తియుక్తమగు చిత్తమునఁ బరిపూర్ణుఁడైన యీశ్వరుని గాంచి, నారాయణ భక్తియోగము

కంటె ననర్థోపశమనము వేఱొండు లేదని నిశ్చయించి, భువనక్షేమంకరమైన భాగవతపురాణమును నిర్మించి, మోక్షార్థియైన శుకునిచేఁ జదివించెను. శుకయోగి తక్షక విషానలభీతి గంగనడుమ విరక్తచిత్తుఁడై మునులతో నుపవిష్టుఁడై యున్న పరీక్షిన్నరేంద్రుఁడు తన్నడుగ నతనికా భాగవతపురాణము నుపదేశించెను.

భాగవత మాహాత్మ్యము :

నిగమ కల్పతరు గళితమైన ఫలము భాగవతము. వైకుంఠగతమైన దానిని నారదుఁడు గొనివచ్చి వ్యాసుని కొసంగెను. వ్యాసుఁడు దానిని శుకముఖ నిహిత మొనర్చెను. అమృత ద్రవ సమ్మితమై యది శుకముఖమునుండి భూమిపై రాలినది. తద్రస పాన వారికిఁ బరమానందాను భవము తథ్యము. అట్టి భాగవతము యొక్క మహిమ యింతింతని చెప్పరాదు. దాని మాహాత్మ్యము పద్మపురాణోత్తర ఖండమందలి మొదటి యా ఱధ్యాయములలోఁ జక్కగా వివరింపఁబడినది. భాగవతము మోక్షశాస్త్రము; అది భగవద్రూపమైనది. కలియుగమున దానిని బఠించినను విన్నను తోడ్తో ముక్తి చేకూరునని చెప్పుదురు. శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజునకు భాగవత కథను వినిపింప నారంభించు తఱి సుర లమృత భాండముతో నయ్యెడ కరుదెంచి భాగవత కథామృతమును దమ కిచ్చి తాము తెచ్చిన యమృతభాండము నందలి యమృతమును బరీక్షిత్తున కిమ్మని శుకుని బ్రార్థించి రఁట. శుకుఁడు సుర లుత్తమ భక్తులు గారని తలంచి వారికి భాగవత కథాసుధ నొసంగుట కంగీకరింపఁడయ్యెనఁట! దీనినిబట్టి భాగవతము భక్తజనైక లభ్యమనియు నమృతాధిక ఫలప్రదమనియుఁ దెలియుచున్నది. భాగవత కథామృతమును గ్రోలి పరీక్షిన్మహారాజు మోక్ష సామ్రాజ్యము కొల్లగొనుట యెఱింగి బ్రహ్మ విస్మితుఁడై భాగవతసారము నన్య సాధనములతోఁ దూఁప నది యన్నిటికంటె గురుతరమై భాసిల్లెనఁట. అది చూచి బ్రహ్మసభాగతులైన ఋషులెల్లరు భాగవత మాహాత్మ్యము నెఱింగి రఁట! మున్ను సనకాదులు భాగవత మాహాత్మ్యము నారదుని కెఱింగించి యాతఁ డడుగ శ్రీమద్భాగవతము నాతని కుపదేశించిరి. దాని నేడు రోజులు భక్తిమై వినిన మోక్షము కరతలామలక మగును. వేదాంత శ్రవణ గీతా పారాయణములచేఁ గూడ లభింపని భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములు భాగవత శ్రవణముచేఁ దప్పక లభించి ముక్తిమార్గముఁ జూపును. అందుచేతనే :

నిగమములు వేయుఁజదివిన, సుగమంబులు గావు ముక్తి సుభగత్వంబుల్
సుగమంబు భాగవత మను, నిగమంబు పఠింప ముక్తి నివసనము బుధా!

అని చెప్పఁబడినది.

పోతన దేశకాలములు :

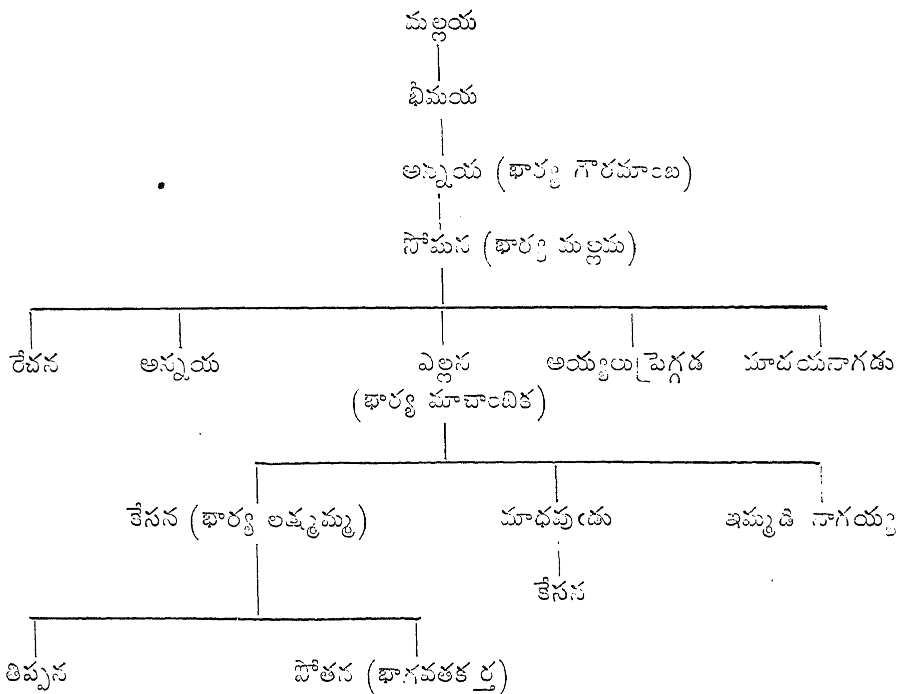
భాగవతామృతము నాంధ్రలోకమున కందించిన వారిలో బమ్మెర పోతనామాత్యుఁ డగ్రేసరుఁడు. ఈతని దేశకాలములఁ గూర్చి చాలకాలము వాదోపవాదములు చెలరేగినవి. భాగవతమును 1848 లో ముద్రించిన పురాణం హయగ్రీవ శాస్త్రిగారు ప్రతిపాదింపగా నటుతరువాత వావిలి కొలను సుబ్బారావుగారు పోతనామాత్యుఁడు రాయలసీమలోని యొంటిమిట్టవాసి యని ప్రబలముగా వాదించిరి. తొలుదొలుత వీరేశలింగం పంతులుగారు కూడ ఈ యభిప్రాయము వారేయైనను కవుల చరిత్రము ద్వితీయ ముద్రణమునాటికి తమ పూర్వాభిప్రాయమును మార్చుకొని పోతనామాత్యుఁ

దేకశిలానగరమని ప్రఖ్యాతి గాంచిన యోరుగల్లు (తెలంగాణము) వాఁడని నిర్ధరించిరి. అటుతరవాత కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారును, శేషాద్రిరమణ కవులును, పోతన జన్మగ్రామ మోరుగల్లుమండలములోని బమ్మెర యనియు, నాతఁడు భాగవతమున పేర్కొనిన యేకశిలా నగర మోరుగల్లే యనియు సహేతుకముగా నిరూపించి నిర్వివాదముగా పరిష్కరించిరి. భాగవతమును పూరించిన వెలిగందల నారయ, సింగన, గంగనలు కూడ తెలంగాణమువారే యని నిరూపించిరి. ఈ యా విషయములు పూర్వ ముద్రితములగు భాగవత పీఠికలందును, పత్రిక లందును, కవిచరిత్రము లందును, క్షుణ్ణముగా విమర్శింపఁబడి స్థాపితము లైనట్టివే. శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారీ వాదము లన్నిటిని విమర్శించి ఓరుగల్లు మండలము జనగామ తాలూకాలోని బమ్మెరయే పోతన జన్మస్థలమని స్థాపించినారు. చాళుక్య గంగపెర్మాడి కుమార సోమేశ్వరుని యాజ్ఞచే చాళుక్య విక్రమ సం॥ ౪౭ కు సరియైన క్రీ. శ. 1124 లో వేయఁబడిన గుముడూరి శాసనమున పేర్కొనఁబడిన బమ్మరయే నేటి బమ్మెర యని నిరూపించినారు. కనుక పోతన పూర్వుల జన్మస్థలము బమ్మెర యనియు భాగవత రచనము జరిగినది యోరుగల్లులో ననియు నిశ్చయముగా తేలిపోయినది.

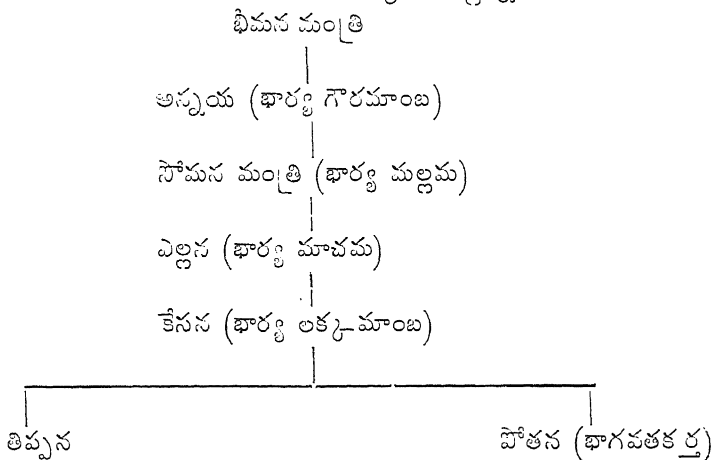
పోతన కాలము మాత్రము మిక్కిలి వివాదాస్పదమైనది. అది యీనాటి వఱకును సునిశ్చితము కాదనియే మా యభిప్రాయము. సాహిత్యలోకమున వ్యాపించిన కథల ననుసరించి పోతనామాత్యుఁడు శ్రీనాథునకును సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునకును సమకాలీనుఁడని కొందఱును, పదునేనవ శతాబ్ది యుత్తర భాగము వాఁడని మఱికొందఱును అభిప్రాయపడిరి. వీరేశలింగం పంతులుగారు పోతన పదునేనవ శతాబ్దము పూర్వార్ధము వాఁడనిరి. చాగంటి శేషయ్యగారు (ఆంధ్ర కవి తరంగిణి, 6 వ సంపుటము) పోతనామాత్యుఁడు క్రీ.శ. 1450-1510 ప్రాంతము లందుండిన వాఁ డనిరి. మఱియును ప్రకృతము పోతనామాత్యుని పేరుతో ప్రచారమందున్న భోగినీదండకము, నారాయణ శతకము అతనివి కావేమో యని యనుమానించిరి. వీరభద్రవిజయము మాత్ర మాతని బాల్యకృతి కాఁబోలు ననిరి. శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పోతన కాలము క్రీ.శ. 1410-1470 అని నిర్ధరించినారు. శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు క్రీ.శ. 1400-1470 అని నిర్ణయించినారు (పోతన, పుట 18). సుప్రసిద్ధ చారిత్రకులు శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు పోతన మునిమనుమలగు కేసన మల్లనకవుల దాక్షాయణీపరిణయమును పోతన విరచిత భోగినీ దండకమును నాధారముగా పోతన పదునైదవ శతాబ్ది యుత్తరార్ధము వాఁడనిరి (ఆంధ్ర మహా భాగవతోపన్యాసములు). ఇన్ని నిర్ణయములందు కొంత మెఱుఁగైనది పోతన పదునైదవ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమునందున్న వాఁడనునదే యైనను పోతనకాలము తదితర కృతులు నిదమిత్థముగా తేల్చి చెప్పుట కిప్పటికి లభించిన చారిత్రక సామగ్రి చాల దనియే మా యభిప్రాయము. వివరము లరయఁ గోరువారు తత్తద్విమర్శకుల రచనములు పరిశీలింతురు గాక.

పోతన వంశము :

పోతన దేశకాలాదులఁ గూర్చి తాను స్వయముగా నేమియు చెప్పుకొనకున్నను తన వంశ మును గూర్చియు తన్ను గూర్చియు కొలఁదిగా చెప్పుకొన్నాడు. పోతనగారిది కౌండిన్యగోత్రము; ఆపస్తంబ సూత్రము. వీరభద్ర విజయము ననుసరించి పోతనగారి వంశవృక్ష మీ తీరుగానున్నది.

భాగవతము ననుసరించి పోతనగారి వంశవృక్ష మిట్లున్నది:

వీరభద్ర విజయము రచించునాటికి పోతన తలిదండ్రులు సజీవులుగానే యుండిరి. కనుకనే తన తండ్రిని గూర్చి వీరభద్ర విజయమున నీ విధముగా చెప్పియున్నాడు:

ఉ. భూసుర వంద్యునిన్ సుగుణ భూషణు నాశ్రిత కల్పవృక్షముం
దాసజన ప్రసన్ను శివతత్త్వ మనోరథ కౌతుకోన్నతుం
గేసన మంత్రి సత్యనిధిఁ గీర్తి విశాలుఁ జిరాయు రున్నతుం
జేసి యుమామహేశ్వరులు చెన్నుగఁ గాతురు గాక సత్కృపన్.

భాగవత రచనము నాఁటికి పోతన తలిదండ్రులు జీవించి యుండరు. అందుచే భాగవతమున వంశ వర్ణనము చేసిన సీసపు ఎత్తుగీతిలో నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు :

ఆ. వె. లలితమూర్తి బహు కళానిధి కేసన
దాన మాన నీతి ధనుఁడు ఘనుఁడు
దనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహిని గాఁగ
మనియె శైవశాస్త్ర మహిమ గనియె.

పోతనగారు తన తల్లిని అన్నను వీరభద్ర విజయ, భాగవతములందు మిక్కిలి భక్తితో కొనియాడినారు. లక్కసాని బహుమాన నివారిత దీనమానసగ్లాని యనియు, దాన ధర్మ మతి గౌరవ మంజులతా గభీరతా స్థాని యనియు, సదాశివ పాదయుగార్చనానుకంపా నయ వాగ్భవాని యనియు వర్ణింపఁబడినది. తిప్పన యీశ్వరసేవాకాముఁడఁట. వీరభద్ర విజయమున పోతన తన గురువును గూర్చి యీ విధముగా చెప్పినాఁడు:

ఆ. వె. వెలయు శంభుమూర్తి వీరమాహేశ్వరా
చారవిభుఁడు భక్తిపారగుండు
అనఘుఁ డివ్వటూరి యారాధ్య చంద్రుండు
సోమనాథసముఁడు సోమగురుఁడు.

ఆ గురుఁడే "మత్ప్రసాద దివ్యమహిమచే నెంతైనఁ, గవితఁ జెప్ప నేర్పు గలదు నీ" కని జంకు దీర్చెను. జనక శిక్షిత విహితాక్షరాభ్యాసుఁడైన పోతన వీరభద్ర ప్రసాదలబ్ద కవితాతిశయమునఁ బరగినట్లుగా చెప్పుకొనుటచేత పోతనవంశము వారును పోతనయు వీరశైవులని తెలియుచున్నది. భాగవతము రచించునాఁటికి పోతన తిక్కనగారి వలెనే హరిహరులకు భేదమెంచని యద్వైతిగా మాఱినాఁడు. పోతన శ్రీనాథునకు బావమఱఁది యనుట, చిదానంద యోగి పోతనకు రామమంత్ర మనుగ్రహించె ననుట, పోతన కుమారుఁడు మల్లనయనుట కల్పిత కథలు. కాని పోతనకు ప్రౌఢ సరస్వతి బిరుదాంచితుఁడైన కేసన యను కుమారుఁ డుండినట్లు గ్రంథాంతరముల వలన దెలియుచున్నది.

కేసన మల్లన అను సవతితల్లుల బిడ్డలు, జంట కవులు దాక్షాయణీ పరిణయమును రచించి గురిజాల మల్లన సోమయాజి కంకిత మిచ్చిరి. అందులో వారు పూర్వకవిస్తుతిలో పోతన తమ పూర్వుఁడని యీ విధముగా కీర్తించినారు:

చ. నెఱిగుఱిగల్గు నన్నయ మనీషిని దిక్కన శంభుదాసునిన్
బరువడి మత్పితామహుని బమ్మెరపోతన భాస్కరాహ్వయున్
వరకవి సార్వభౌముని నవారిత భక్తి నుతింతు మెప్పుడున్
గురు కరుణాఢ్యు లంధ్రకవి కుంజరులం దగు ఖ్యాతి శోభిలన్.

కృతిపతి యగు మల్లన సోమయాజి తమ్ముఁ గూర్చి యిట్లు పలికినట్లుగా చెప్పినారు:

సీ. శ్రీరామలింగాంఘ్రి సేవాపరప్రౌఢిఁ గవితాచమత్కృతిఁ గాంచువారి
నప్పలమ్మయును వీరాంబయుఁ బ్రౌఢ సరస్వతికిని గన్న ప్రజ్ఞ వారి

కౌండిన్య గోత్ర విఖ్యాతి బమ్మెర భవ్య వంశాఢ్యులై సిరి వఱలువారి
నివటూరి ముక్తి నాగేశ సద్గురుభక్తి నాదిమశైవులై నట్టివారి

తే. కేసకవి మల్లకవి నామకీర్తిపరుల
మమ్ముఁ బిలిపించి మన్నించి మదిఁ దలంచి
ఘనత నుచితాసనంబున నునిచి వేడ్క
వినయ నయ వాక్యములచేత నెనయ బలికె.

పై పద్యమువలన పోతనకు ప్రౌఢ సరస్వతి యను పుత్రుఁడు కలిగినట్లును అతనికి అప్పలమ్మ, వీరాంబ యను నిరువురు భార్య లుండినట్లును, అప్పలమ్మకు కేసన్నయు, వీరాంబకు మల్లనయు జనించినట్లును తెలియుచున్నది. అజ్జరపు పేరయలింగ కవి తాను బమ్మెరవారి యింటి యాఁడుబిడ్డను పెండ్లాడినట్లు తన యొడయనంబి విలాసమున నిట్లు చెప్పినాఁడు :

ఉ. బమ్మెరవంశమందునను బ్రౌఢసరస్వతి పద్దు గాంచి తా
నెమ్మె దలిర్పఁ గేసన కవీశ్వరు లప్పమ నామ సాధ్వియం
దిమ్మహిఁ గూర్మిఁ గన్న సుత యెల్లమ యందును బేరయాఖ్యుఁడన్
సమ్మతిఁ గంటి వీరనరసమ్మను, గంగసమంత్రి యుగ్మమున్.

దాక్షాయణీపరిణయ కర్తలు పోతనకు కుమారుఁడుగా పేర్కొన్న ప్రౌఢ సరస్వతి బిరుద నామధారియే యొడయనంబివిలాసము వలన కేసన యని తెలియనగు చున్నాఁడు. దీని వలన పోతన తరువాతఁ గూడ బమ్మెరవారి వంశమందును వారి యాఁడుబిడ్డల వంశములందును కవిత్వ వ్యవసాయ మనుస్యూతముగా వచ్చుచుండిన దని తెలియుచున్నది.

పోతన కృతులు :

భాగవతముగాక పోతనగారి పేరితో ప్రచార మందున్నవి వీరభద్రవిజయము, భోగినీ దండకము, నారాయణశతకము అను మూఁడు కృతులు. వీనిలో వీరభద్రవిజయము భాగవత రచనము జరిగిన తరువాత వెలసిన కృతి యను కట్టుకథ యున్నది గాని యది నమ్మఁదగినది గాదు. వీరభద్ర విజయమందే యది పోతనగారి పిన్నతనపు రచనమనియు, అప్పటి కాతనికి వీరశైవము ముదిరియున్నట్లును నిదర్శనము లున్నవి. గురువైన యివటూరి సోమనారాధ్యుఁడు పోతనామాత్యుని-

ఆ. పిన్న వాఁడ ననియుఁ బెక్కు సత్కృతులను
వినని వాఁడ ననియు వెఱపు మాను
మత్ప్రసాద దివ్య మహిమచే నెంతైన
కవిత చెప్ప లావు గలదు నీకు.

అని ప్రోత్సహించుటయు, శ్రీనాథుని కాశీఖండమందలి ''శితికంఠునకును నెచ్చెలికాఁడు గాఁ డొకో యటమటీఁ డైన యా యక్షభర్త'' యను పద్యమున కనుకరణమైన వీరభద్రవిజయ మందలి ''నీలకంఠునకు నెచ్చెలి గాఁడొకో యటమటీఁ డైన యీ యంబుజాక్షు'' డను విష్ణు నిందాత్మక పద్యమును ఇందు కుదాహరణములు. వీరభద్రవిజయము ముద్రితప్రతిలోని చతుర్థా

శ్వాసమును, తమకు లభించిన వీరభద్ర విజయము తాళపత్ర ప్రతియందలి చతుర్థాశ్వాసమును భిన్నముగా నుండుటచే ముద్రిత చతుర్థాశ్వాసము పోతన కృతము కాదేమో యని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రనుమానించుటయు (భారతి-రక్తాక్షి-ఆషాఢము), చాగంటి శేషయ్యగారు మానవల్లి వారి యనుమానమున కాస్పద మైన దక్షయజ్ఞ ద్వయకథను సమన్వయించుటయు విజ్ఞు లెఱుఁగుదురు. పోతన వీరభద్రవిజయమున కాధారములుగా వాయు, బ్రహ్మపురాణములు రెంటిని గ్రహించి నట్లు చాగంటివారు తీర్మానించినారు.

భోగినీదండకము పోతన విరచితమని చెప్పుటకు గ్రంథాంతమునఁ గల యీ పద్యమే కారణము.

ఉ. పండిత కీర్తనీయుఁ డగు బమ్మెర పోతన యాసుధాంశు మా
ర్తాండ కులాచలాంబునిధి తారకమై విలసిల్ల భోగినీ
దండకమున్ రచించె బహుదాన విహర్తకు రావు సింగభూ
మండల భర్తకున్ విపుల మానవనాథ మదాపహర్తకున్.

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారును మఱి కొందఱును భోగినీ దండకము పోతన కర్తృకము కాదేమో యని యనుమానించినారు. కాని యధిక సంఖ్యాకులు దండకపు శైలికిని భాగవతపు శైలికిని గల సామ్యము వలన నీ దండకము తప్పక పోతన విరచితమే యని యభిప్రాయపడినారు. భోగినీదండకము వ్రాయించుకొన్న సర్వజ్ఞసింగభూపాలుఁడు రాచకొండ రాజ్యమేలిన పద్మనాయక ప్రభువు. అతఁడు రావు సింగక్షమానాథ పౌత్రుఁడు, కుమారాన్న పోతావనీనాథసూనుఁడు, పోచమాంబా లసద్గర్భసంజాతుఁడు, మఱియు వసంతావనీనాథ సంసేవితాంఘ్రిపద్మాంభోజుఁడు. ఈతఁడే ముమ్మడి సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడనియు, నీతని పరిపాలనము క్రీ. శ. 1430 నుండి 1470 వఱకు సాగిన దనియు మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు నిర్ణయించినారు. భోగినీ దండకముగూడ పోతనగారి యౌవనపు రచనమనియే పండితుల యభిప్రాయము.

నారాయణ శతకము పోతన కర్తృక మని వంగూరి సుబ్బారావుగారు ప్రతిపాదించిరి. సాధారణముగా శతకములందు కృతికర్తపేరు శతకాంతమున పద్యమునందుండును. దీనికి విరుద్ధముగా నారాయణ శతకమున పద్యమునఁ గాక గద్యమున నిది పోతన విరచిత మని కలదు. కనుకనే విమర్శకులు దీని నెవరో రచించి పోతన కంటఁ గట్టినట్లు భావించుచున్నారు. మీఁదు మిక్కిలి 97 వ పద్యము చివరి చరణము "కృపయుం జాత్రుఁడ నయ్య ధర్మపురి లక్ష్మీనాథ నారాయణా" యని యుండుటచేత నిది కరీంనగర మండలమందలి ధర్మపురివాసుఁ డైన కవి యెవరో యచటి లక్ష్మీనారాయణ స్వామి పైఁ జెప్పిన శతకమని భావించుచున్నారు.

శైథిల్య వృత్తాంతము :

భాగవత రచనమును గూర్చియు దాని శైథిల్యమును గూర్చియు వింత వింత కథలు ప్రచారమందున్నవి. తనకు కృతి నంకిత మీయని కారణమున సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుఁడు భాగవతమును పాతిపెట్టించె ననియు నందువలన నది యుత్సన్నమయ్యె ననియు నొక కట్టుకథ

కలదు. పోతన్నగారే దాఁచి దాఁచి తమ చరమదశలో వెలికిఁ దీసి కుమారునకిచ్చి సారస్వత నిక్షేపము నందిచ్చు నప్పటికే యది శిథిలమై యుండెననియు మఱియొక కథ కలదు. మొదటిదాని కన్న నిదికొంత మెఱుగుగా నున్న కథ. కాని అనుముల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారును, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారును భాగవత ముత్సన్నమగుటకు అప్పటి రాజకీయ పరిస్థితులే కారణములని చెప్పినది మఱికొంత సమంజసముగానున్నది. పోతన చరమదశ నాఁటికి రాచకొండ దేవరకొండ రాజ్యము లంతరించినవి. తెలంగాణ మధికభాగము బహ్మనీ సుల్తానుల వశమై పోయినది. మఱికొంత గజపతుల చేతిలోఁ బడినది. నిజమైన కారణమేదో తెలియదుగాని పోతనగారి భాగవత మంతయు లభించలేదు. ప్రౌఢసరస్వతి యను బిరుదు వహించిన కేసన వంటి కుమారుఁడుండ, దాక్షాయణీ పరిణయకర్తలైన కేసన మల్లన వంటి మనుమ లుండ, భాగత శిథిల పూరణము లేదా శేషపూరణము నారయ, సింగన, గంగనల పాలఁ బడుట విచిత్రము.

శేషాద్రిరమణ కవు లీ విషయమై యిట్లు వ్రాసినారు. "ఏకారణము వలననైన నేమి పోతనామాత్యుఁడు రచించిన పండ్రెండు స్కంధముల భాగవతములోఁ గొంతభాగము జీర్ణించినవి. ద్వితీయ స్కంధములో 95 పద్యముల కావలిభాగము, తృతీయ స్కంధములో స్వల్పభాగములు, చతుర్థ స్కంధములోఁ గొంతభాగము, పంచమ, షష్ఠ, స్కంధములు, దశమ స్కంధము ఉత్తర భాగములోఁ గొంత భాగము, ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు పరుల రచనములతోఁ గూడుకొని యున్నవి. ఆయా భ్రష్టభాగముల నన్నింటిని పరులు పూర్తిచేసి రనియు నందలి కవిత పూర్తిగ పరులదే యనియు మేము విశ్వసింపఁజాలము."

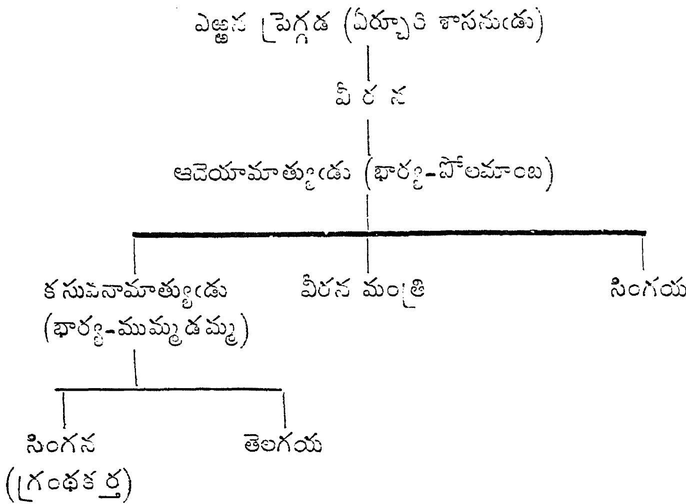
భాగవత పూరణము :

వెలిగందల నారయ : -భాగవతమును పూరించిన కవులలో వెలిగందల నారయ పోతన కతి సన్నిహితుఁడు. ద్వితీయ తృతీయ స్కంధము లందలి కొన్ని పద్యములును, "కాటుక నెఱయంగ" పద్యమాదిగా దశమ స్కంధోత్తర భాగమును, ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములును రచించిన పుణ్యాత్ముఁడు నారయ. దశమ స్కంధాంత గద్య పోతన పేరితోనే వ్రాసినను ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధాంత గద్యములం దాతఁడు పోతనామాత్యునకు ప్రియశిష్యుఁడ నని చెప్పుకొన్నాడు. ఈతని చరిత్రము తెలిసికొనుటకు వే ఱాధారములు లేకున్నను పోతనామాత్యునకన్న నీతఁడు కనీసము ముప్పది సంవత్సరములు చిన్నవాఁ డైయుండునని భావింపవచ్చును. నారయ యనువాదము పోతన యనువాదము కంటె భిన్నముగా విశిష్టాద్వైత పరముగా నుండుటచే కాఁబోలు అద్వైతపరముగా ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధము లనువదించిన హరిభట్టు పద్యములును నారయ కవిత్వమును తరువాతి వారు కలిపివేసియుందురు. హరిభట్టు ఖమ్మంమెట్టులో ఇంచు మించుగా నారయకు సమకాలమం దున్నవాఁడు. నారయ పూర్వుల నివాసము కరీంనగర మండల మందలి వెలిగందల యగుటచే నాతనికి వెలిగందల యింటి పేరైనది.

గంగన :- పంచమ స్కంధమును పూరించినవాఁడు బొప్పనామాత్య పుత్రుఁడు గంగనార్యుఁడు. స్కంధాంత గద్యమువలన నీతని గుఱించి యింతకన్న నెక్కుడు తెలియరాదు.

ఆద్యంతములం దీతఁడు శ్రీకృష్ణుని సంబోధించి వ్రాసినాఁడు. భాగవతమందలి తక్కిన స్కంధములవలెఁ గాక పంచమ స్కంధమున రెండాశ్వాసముల విభజన మున్నది. మేము పరిశీలించిన కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథములం దీ విభజనము కానరాలేదు. కొన్నింటిలో స్కంధాంత గద్యములు కూడ పోతన పేరితో నుండుటేకాక ఆద్యంతము లందలి పద్యములు కూడ శ్రీరామచంద్ర పరముగా నున్నవి. దీనినిబట్టి పంచమ స్కంధమున కొంత పోతన కవిత్వ మున్నదనియు ఎక్కువ భాగము గంగన చేసిన శిథిల పూరణమనియు నూహింపవచ్చును.

సింగన :-షష్ఠస్కంధమును రచించినవాఁడు ఏర్చూరి సింగయామాత్యుఁడు. శ్రీవత్స గోత్రుఁడైన కసువయ మంత్రికి ముమ్మడమ్మకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. భాగవతము సందాతఁడు పేర్కొన్న వంశావతార మిట్లున్నది.

ఏర్చూరు గ్రామము కూడ ఓరుగల్లు మండలములోనిదే. సింగన పూర్వకవి స్తుతిలో నొక పద్యమున ప్రత్యేకముగా పోతనను స్తుతించినాఁడు. షష్ఠస్కంధము ఖిలమై పోయినట్లు గాని యితర కారణములు గాని చెప్పక స్వతంత్ర కృతి యట్లే స్వప్నవృత్తాంతము షష్ఠ్యంతములు మున్నగునవి కూర్చినాఁడు. పోతనవలెనే తన తల్లిని గూర్చియు భాగవతమును గూర్చియు పద్యములు వ్రాసినాఁడు. ఈతఁడు కూడ శివ పూజా ధురంధరుఁడయ్యు శ్రీకృష్ణున కంకితముగా నీ షష్ఠస్కంధమును రచించినాఁడు. ఈతఁడు కూడ గంగయకు సమకాలీనుఁడనియే యూహింపవచ్చును. కొన్ని తాళపత్ర గ్రంథము లందలి షష్ఠస్కంధ గద్యములు పోతనామాత్యుని పేరితో నున్నవి.

షష్ఠస్కంధమును సింగయ కాక మఱికొందఱు కవులు గూడ రచించినారు. వరాహ పురాణము, ప్రబోధచంద్రోదయము మున్నగు గ్రంథములు రచించిన జంటకవులు నంది మల్లయ, ఘంట సింగయలు కూడ షష్ఠస్కంధమును రచించిరి. ఈ గ్రంథ మిప్పుడు లభించుట లేదు. కాని లక్షణ గ్రంథములలో కవుల షష్ఠమనియు శృంగార షష్ఠమనియు పేర్కొనఁబడినది. ఇటులే సర్వజ్ఞ రచించిన షష్ఠస్కంధము కూడ ప్రబంధరత్నావళిలో పేర్కొనఁబడినదే కాని

నేఁ డుపలభ్యము కాదు. ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధములు రచించిన హరిభట్టు కూడ షష్ఠస్కంధము రచించెను. ఈ గ్రంథ మముద్రిత మైనను దీని తాళపత్ర ప్రతులు లభించుచున్నవి. హరిభట్టు పదునాఱవ శతాబ్దము ప్రారంభ మందున్న గొప్ప పండిత కవి. ఖమ్మంమెట్టువాసి. మత్స్య పురాణము, వరాహపురాణము, ఉత్తర నారసింహపురాణము మున్నగునవి యాతని యితర కృతులు.

భాగవతము - అనువాద పద్ధతి :

ఆంధ్రభాష క్రీస్తుశకారంభము నుండియు జనవ్యవహారమున నుండె నని చెప్పుట కవకాశము లున్నను అందుత్తమములైన కావ్యములు వెలువడుట క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది నడుమ నుండియే. ఆంధ్ర వాఙ్మయ మందలి యాదికావ్యము మహాభారతము. ఆదియు నా కాలమున వెలువడిన యితర కావ్యములును పెక్కు సంస్కృతమునుండి యనువదింపఁబడి నట్టివే. అందుచేతనే యా యుగమును బలువు రనువాదయుగమని పేర్కొనియున్నారు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యనంతరము కొన్ని స్వతంత్ర కావ్యములు రచింపఁబడినను అనువాదములుకూడ సాగుచునే యుండెను. ఇప్పటికిని సంస్కృతము, ఆంగ్లము, హిందీ, బెంగాలీ మున్నగు భాషలందలి గ్రంథముల కాంధ్రానువాదములు వెలువడుచునే యున్నవి. ఆంధ్రము నందలి యనువాద విధానమును ప్రధానముగా మూఁడు తెఱఁగులుగా విభజింపవచ్చును. అందు మొదటిది స్వతంత్రానువాదము లేక కథానువాదము. దీనికిఁ గవిత్రయము వారి భారతమే నిదర్శనము. ఆ మహాకవులు వ్యాస భారతమందలి కథను మాత్రము గ్రహించి అనవసరములని తోఁచిన భాగములను విడిచియు లేక తగ్గించియు, నవసరమని తోఁచిన చోట్లఁ గొన్ని నూత్న వర్ణనాదులను జొప్పించియు, ననుచితములని తోఁచిన సందర్భములం దన్యథా కల్పనలు కావించియు, హృద్యములైన భాగములను యథాతథముగా ననుసరించియు రచన సాగించి యనువాదమును గూడ నొక స్వతంత్ర కావ్యముగాఁ బ్రతిభాసింపఁ జేసిరి. ఆంధ్ర భారతమును సంస్కృత భారతముతోఁ బోల్చి చూచినచో నం దనువదించిన భాగముల కంటె యథేచ్ఛముగా రచన సాగించిన భాగములే యెక్కువగా గోచరించును. కాని కథా సూత్రము మాత్రము విచ్ఛిన్నము గాక రెండింట నేకరీతిగా సాగిపోవుచుండును. అందుచేతనే స్వతంత్రమైన యీ యనువాద విధానమును కథానువాద మనుట యుక్తముగా నుండును.

రెండవది భావానువాదము. దీనికి శ్రీనాథుని నైషధానువాదము నిదర్శనము. శ్రీనాథుఁడు కూడ నైషధమున నచ్చటచ్చట నూతనముగాఁ గల్పించిన పద్యభాగములు లేకపోలేదు; కాని యట్టి సందర్భములు చాల తక్కువ. ఆతఁడు ప్రతిశ్లోకమును జదివి, యందలి భావము జీర్ణము చేసికొని, యది యొక్కింతయుఁ జెదరి పోకుండ ననువాదమునఁ జక్కగా వ్యక్తము చేసియుండెను. ఆతఁడు తన యనువాదమునఁ గథకును భావములకును గూడ సమాన ప్రాధాన్య మొసంగెను. అందు మూలము నందలి పదము లన్నియు ననూదితములైనను గాకపోయినను కథా భావములు మాత్రము యథాతథముగా సాగిపచ్చుచుండును. ఈ యనువాద విధాన మత్యంత స్వతంత్రమును గాదు; అత్యంత మూలవిధేయమును గాదు. ఇందు మూలానుసరణమును, అనువాదకుని ప్రతిభయు లెస్సగా గోచరించుచుండును.

మూఁడవది యథాతథానువాదము. దీనిని బదానువాదమని కూడ ననవచ్చును. దీని కాధునికుల నాటకాంధ్రీకరణములు తార్కాణములు. వీరు మూలమునందలి కథాభావములనే కాక పదములను గూడ సమగ్రముగా ననువదింప యత్నింతురు. మూలపదము లన్నియు సరిగా ననువాదమున కెక్కినవో లేదో చూతురే కాని వీరు మూలభావము స్పష్టముగా వ్యక్తమైనదా లేదా యని పరిశీలింపరు. ఇది సాధారణముగాఁ జెప్పినమాట. ఆధునిక కాలమునఁ గూడ నుత్తమములైన యనువాదములు కొన్ని లేకపోలేదు. కాని యట్టివి చాల తక్కువ. అందుచేతనే యాధునికుల యనువాదములు పెక్కు మూలము చూచినఁగాని సులభముగా నర్థముకావు.

ఆంధ్ర మహాభాగవతము శ్రీనాథయుగమున వెలసిన మహాకావ్యము. దీనికి మూలము వ్యాసరచితమైన సంస్కృత భాగవతము. పోతన దీని ననువదించు పట్లఁ గవిత్రయమువారి స్వతంత్ర విధానమును, సమకాలికుఁడైన శ్రీనాథుని భావానువాద విధానమును గూడ ననుసరించెను. అతని స్వతంత్రత సంకోచపఱచుట యందును, అన్యథా కల్పన మొనరించుట యందును గాక మూలమును బెంపొందించుట యందుఁ గాననగును. అతఁడుఁ సహజముగా మహాభక్తుఁడు కావునను, భాగవతము భక్తచరిత్రములకు నిధానము కావునను, భక్తులు భగవంతుని గుణమహిమానుభావవర్ణనములు కావించు సందర్భములు వచ్చినప్పు డతఁడు పరవశుఁడై మూలము నందలి భక్తిభావములకుఁ దన సొంత భావములను గూడ జతచేసి కొంత పెంపు చేకూర్చుచుండును. ఇట్టి భాగములందు మాత్రమే యతని స్వతంత్రత యెక్కువగా గోచరించుచుండును. అట్లే మూలమునఁ గ్లిష్టములైన తాత్త్విక విషయములు చెప్పఁబడు నప్పుడతఁ డాక్లిష్టతను దొలఁగించుటకై వ్యాఖ్యానముల సాహాయ్యమున నట్టి భాగములను వివరణ రూపముగా ననువదించుచుండును. ఇట్టి భాగములు మూలవ్యాఖ్యానములు రెండింటికి ననువాదములని చెప్పఁదగినవి. ఇందు పోతన స్వతంత్రత కినఁబడదు కాని వ్యాఖ్యానము సాహాయ్యమున నతఁడు కావించిన పెంపు మాత్రము కనఁబడుచుండును. మిగిలిన చోట్ల నాతఁడు శ్రీనాథుని మార్గము ననుసరించి శ్లోకము లందలి విషయమును గాని భావములనుగాని విడువక యథోచితముగా ననువాదము కావించుకొని పోవుచుండును. అందుచే పోతన యనువాదము శ్రీనాథుని యనువాదమువలె మూలానుసారి యయ్యు నెడ నెడ కవిత్రయమువారి యనువాదము వలె స్వతంత్రమై యింపు నింపుచుండును.

శ్రీనాథుఁడు మహాపండితుఁడు. ఆతఁడు తననాఁటికిఁ బ్రసిద్ధములైన యుత్తమ సంస్కృతాంధ్ర కావ్యము లన్నింటిని గబళించిన వ్యుత్పత్తి గౌరవము కలవాఁడు. కాశీఖండాదుల ననువదించుపట్ల నతఁడు తన హృదయము నాకర్షించిన పూర్వకవుల యుదాత్తభావ సంపూర్ణములైన శ్లోకముల నెన్నిటినో సందర్భానుగుణముగా ననువదించి యందందుఁ జొప్పించినాఁడు. అందు కతఁడు కాశీఖండములో వింధ్యపర్వత గర్వ సంస్తంభన సందర్భమునఁ గావించిన మయూర సూర్యశతక శ్లోకానువాదములు నిదర్శనములు. పోతరాజును భాగవతమున నిట్టి యత్నము నొక్కచోఁ గావించినాఁడు. అతఁడు నరకాసుర సంహార ఘట్టమున సత్యభామ యుద్ధము నత్యంత మనోహరముగా వర్ణించియున్నాఁడు. ఈ భాగము సంస్కృత భాగవతమున లేదు. పోతన దానిని విష్ణుపురాణము నుండియో, నాచన సోమనాథుని యుత్తర హరివంశము నుండియో గ్రహించి

యించుఁ జొప్పించినాఁడు. ఇట్లాతఁ డితర గ్రంథముల నుండి గ్రహించి యించుఁ జొప్పించిన భాగ మిదొక్కటియే.

మూలము.

శ్లో. ఇంద్రేణ హృతఛత్రేణ హృతకుండల బంధునా
హృతామరాద్రిస్థానేన జ్ఞాపితో భౌమచేష్టితమ్ 10-59-2
సభార్యో గరుడారూఢః ప్రాగ్జ్యోతిషపురం యయౌ
గిరిదుర్గైశ్శస్త్రదుర్గై ర్జలాద్యనిల దుర్గమమ్. 59-3

నరకాసుర వధార్థమై భార్యతోఁ గూడ గరుడ వాహనారూఢుఁడై కృష్ణుఁడు ప్రాగ్జ్యోతిష పురమున కరిగెనని మాత్రము మూలమున నుండ పోతన కృష్ణుఁ డరుగుచుండ సత్యభామ తన్నుఁ గూడ యుద్ధమునకుఁ గొనిపొమ్మని యడుగుటయుఁ, గృష్ణుఁడు మొదట వారింపఁజూచియు నామె వచ్చెదనని పట్టు పట్టుటచే నామెను గూడఁ గొనిపోవుటయు, 7 (ఉత్తర. 151-156) పద్యములలో వర్ణించెను. సత్యభామ నరకాసురునితో యుద్ధము జేయుట మూలమున లేనే లేదు. దానిని పోతన (171 మొదలు 188 వఱకు) 17 పద్యములలో విస్తృతముగా వర్ణించెను. తరువాత 189, 190, 191 పద్యములలోఁ గల హరి నరకాసుర సంవాదము కూడా మూలమునఁ గానరాదు.

పోతన స్వయముగాఁ బెంచిన భాగములు :

(అ) హిరణ్యకశిపుః.

శ్లో. ప్రహ్లాద ! ఉచ్యతాం తాత స్వధీతం కించి దుత్తమమ్
కాలే నైతావ తాయుష్మన్ యదశిక్ష ద్గురోర్భవాన్. 7-5-22

ప్రహ్లాద ఉవాచ.

శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్
అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనమ్. 5-23
ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చే న్నవలక్షణా
క్రియతే భగవత్యద్ధా తన్మన్యే౽ధీతముత్తమమ్. 5-24

ఈ విధముగా మూలమున హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదునిఁ దొడమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని యేమి చదివితి వని యడిగిన ప్రశ్నయు దానికిఁ బ్రహ్లాదుఁ డొసంగిన సమాధానమును బాల సంక్షిప్తములుగా నున్నవి. పోతన యీ ప్రశ్నోత్తరములు రెండింటిని బాల పెంచి వ్రాసెను.

చోద్యంబయ్యెడి నింతకాల మరిగెన్. 7-163
నిన్ను న్మెచ్చురు నీతి పాఠ మహిమన్. 7-164

అనునవి ప్రశ్నయందలి భాగములు. ఇందు మొదటి పద్యము నందలి రెండు పాదములు మాత్రము మూలానుసారులుగా నున్నవి. మిగిలిన భాగమంతయుఁ బోతన పెంచి వ్రాసినదే.

అనిశం గన్న తండ్రికిఁ బ్రియనందనుం డయిన ప్రహ్లాదుం డిట్లనియె. 7-165
చదివించిరి నను గురువులు 7-166

తను హృద్భూషల సఖ్యమున్	7-167
అంధేందూదయముల్	7-168
కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు	7-169
కంజాక్షునకుఁ గాని కాయంబు కాయమే	7-170
సంసారజీమూత సంఘంబు విచ్చునే	7-171

ఈ సమాధానమున 167 వ పద్యమున కొక్కదానికే మూలమున నాకరమున్నది. మిగిలినదంతయుఁ బోతన కల్పితము.

(ఆ) హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదుని విద్యాభ్యాసమునకై చండామార్కుల కప్పగించెను. వారితర రాక్షసబాలకులతోఁ గూడఁ బ్రహ్లాదుని తెన్నుగాఁ జదివించిరి. పిమ్మట.

శ్లో. ఏకదా సురరా ట్పుత్ర మంక మారోప్య పాండవ
పప్రచ్ఛ కథ్యతాం వత్స ! మన్యతే సాధు యద్భవాన్. 7-5-4

ప్రహ్లాద ఉవాచ.

తత్సాధు మన్యే ఒసురవర్య దేహినాం సదాసముద్విగ్నధియా మసద్గ్రహాత్
హిత్వాత్మపాతం గృహ మంధకూపం వనం గతో యద్ధరి మాశ్రయేత. 7-5-5

శ్రీ నారద ఉవాచ.

శ్లో. శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షే సమాహితాః
జహాస బుద్ధి ర్బాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః 7-5-6
సమ్య గ్విధార్యతాం బాలో గురు గేహే ద్విజాతిభిః
విష్ణుపక్షైః ప్రతిచ్ఛన్నై ర్న భిద్యే తాస్య ధీర్యథా 5-7
గృహ మానీత మాహూయ ప్రహ్లాదం దైత్య యాజకాః
ప్రశస్య శ్లక్ష్ణయా వాచా త మపృచ్ఛన్ హి సామభిః 5-8
వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మామృషా
బాలా నతి కుత స్తుభ్య మేష బుద్ధివిపర్యయః 5-9
బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతో ఒభవత్
భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురుణాం కులనందన 5-10

ప్రహ్లాద ఉవాచ.

శ్లో. పర స్స్వాత్మే త్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః
విమోహితధియాం దృష్టః తస్మై భగవతే నమః. 5-11
స యదానువ్రతః పుంసాం పశుబుద్ధి ర్విభిద్యతే
అన్య ఏష తదాన్యో ఒహ మితి భేదగతా సతీ. 5-12
స ఏష ఆత్మాస్వపరే త్యబుద్ధిభి ర్దురన్వయానుక్రమణో నిరూప్యతే
ముహ్యన్తి యద్వర్త్మని వేదవాదినో బ్రహ్మాదయో హ్యేష భినత్తి మే మతిమ్. 5-13

యథా భ్రామ్య త్యయో బ్రహ్మన్ స్వయ మాకర్ష సన్నిధౌ
తథా మే భిద్యతే చేత శ్చక్రపాణే ర్యదృచ్ఛయా. 5-14

పై భాగమునకు పోతన చేసిన యనువాదము 136 వ పద్యము మొదలు 150వ పద్యము వఱకు నున్నది. ఇందు—

మోదమునొంద దైత్యపుం గుమారుఁడు 7-137
ఉత్సాహ ప్రభు మంత్ర శక్తి యుతమై 7-139
అనుదిన సంతోషణములు 7-140
ఎట్టాడిన నట్టాడుదురు 7-144
నాకుం జూడఁగఁ జోద్యమయ్యెడిఁ గదా 7-145
సురలం దోలుటయో సురాధిపతులన్ స్రుక్కించుటో 7-146

అను పద్యములు పోతన కల్పించినవి. తరువాత హిరణ్యకశిపుఁడు విష్ణు పక్షములచేఁ బ్రహ్లాదుని బుద్ధి కలఁగకుండ నతనికి గురుగృహమున బోధన లెస్సగా జరుగుఁ గాక యని పల్కి వారినిఁ బంపివైచెను. అంత గురువు లతని నింటికిఁ గొనివచ్చి నీకీ బుద్ధివిపర్యయము పర ప్రబోధితమా లేక స్వయంకల్పితమా చెప్పు మని యడిగిరి. ప్రహ్లాదుఁడు :

అజ్ఞుల్ కొందఱు నేను దాననుచు 7-148
ఇను మయస్కాంత సన్నిధి 7-149
మందార మకరంద మాధుర్యమునఁ దేలు 7-150

అను పద్యములతో సమాధానము చెప్పెను. ఇందు మందార మకరందేత్యాది పద్యములు పోతన స్వకపోల కల్పితము. ఇచ్చట కథా సందర్భమునఁ గూడ మూలానువాదములకుఁ గొంత భేదమున్నది. మూలమున దేవయాజకులు ప్రహ్లాదు నింటికిఁ గొనివచ్చి నీకీ బుద్ధివిపర్యయ మెట్లు కల్గినదని యడుగఁగాఁ బ్రహ్లాదుఁడు వారికి పైరీతిగా సమాధానము చెప్పినట్లున్నది. అనువాదమున గురువులు ప్రహ్లాదు నింటికిఁ గొనిపోలేదు. అచ్చట నుండఁగనే తండ్రి చెప్పిన (145-146) మాటలు విని ప్రహ్లాదుఁడు పురోహితు నీక్షించి యా మాటలు చెప్పినట్లున్నది. ''ఇనుమయస్కాంత సన్నిధి''యను పద్యము మూల శ్లోకమునకు యథాతథమైన యనువాదము (7-5-14.).

(ఇ) నక్రము నుండి తన్ను రక్షింప గజేంద్రుఁడు చేసిన స్తోత్ర మాలించి యంబుజాసనాదు లూరకుండ విష్ణుఁడు భక్తుని రక్షింపఁ దలంచె నని చెప్పఁబడిన పిమ్మట మూలమున :

శ్లో. తం తద్వదార్త ముపలభ్య జగన్నివాసః
స్తోత్రం నిశమ్య దివిజైస్సహ సంస్తువద్భిః
ఛందోమయేన గరుడేన స ఊహ్యమాన
శ్చక్రాయుధో ఒభ్యగమ దాశు యతో గజేంద్రః. 8-3-31

సోంతస్సర స్యురుబలేన గృహీత ఆర్తో
దృష్ట్వా గరుత్మతి హరిం ఖ ఉపాత్తచక్రమ్

ఉత్క్షిప్య సాంబుజకరం గిర మాహ కృచ్ఛ్రా
న్నారాయణాఖిలగురో భగవ న్నమస్తే. 3-32

తం వీక్ష్య పీడిత మజ స్సహసావతీర్య
సగ్రాహ మాశుసరసః కృపయోజ్జహార
గ్రాహాద్విపాటిత ముఖా దరిణా గజేంద్రం
సంపశ్యతాం హరి రమూముచ దుస్రియాణామ్. 3-33

అని కలదు. పోతన యీ సందర్భమునఁ గావించిన పెం పెంత విస్తృతమో యంత సరసమై యున్నది.

అల వైకుంఠపురంబులో 8-95
సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగమున్ 8-96
ఇట్లు భక్తజన పాలన పరాయణుండును 8-97
తనవెంటన్ సిరి లచ్చివెంట నవరోధవ్రాతమున్ 8-98
తదనంతరంబ 8-99
తన వెంచేయు పదంబుఁ బేర్కొనఁడు 8-100
అని వితర్కింపుచు 8-101
తాటంకా చలనంబుతో 8-102
అడిగెద నని 8-103
నిటలాలకము లంట నివుర జుం జుమ్మని 8-104
వినువీథిం జనుదేరఁ గాంచి రమరుల్ 8-105
అయ్యవసరంబునఁ గుంజరేంద్ర పాలన పారవశ్యంబున 8-108

ఈ పద్యము లన్నియు పోతన కల్పించినవే. ఇందు భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత మిక్కిలి యౌచిత్యశోభితముగా వర్ణింపఁబడినది. 108 వ గద్యము నందలి సరోవర్ణనము శ్లేషాలంకారముతోఁ గూడి బాణుని వచనమును దలపించుచున్నది.

(ఈ) వామనావతార ఘట్టమున పోతన పెంచిన భాగములు పెక్కుగలవు.

1. బలిచక్రవర్తి స్వర్గముపై దాడివెడలిన సందర్భమున 15 వ అధ్యాయములో 11 మొదలు 22 వ శ్లోకము వఱకు స్వర్గవర్ణన మున్నది. పోతన యీ వర్ణనమును జాల పెంచి శబ్దార్థాలంకార యుతమైన యతిదీర్ఘ వచనము రచించెను. ఇందులోఁ గొంచె మించు మించుగా వంతయు నతఁడు కల్పించి వ్రాసినట్టిదే. కొన్ని తా. వ. ప్రతులలో నీ వచనమునకు స్వర్గ వర్ణన వచనము ప్రత్యేక శీర్షిక యున్నది.

2. బలిధాటి కాగలేక దివిజులు త్రివిష్టపము విడిచి తమతమ పొందుపట్లులకుం జన బలి స్వర్గమంతయు నాక్రమించి విశ్వవిజయుఁడై రాజ్యము చేయుచుండెను. తన కుమారుల పాటు చూచి యదితి వంతనొందుచుండఁ గశ్యపుఁ డామెకడ కరుదెంచి కుశల ప్రశ్నము గావించెను. ఆమె దైత్యులు తన కుమారుల వెడలనడిచి స్వర్గము నాక్రమించిన వృత్తాంతము తెల్పి వారిని

శాసించి దేవతల మరల స్వర్గమున స్థాపింపవలసిన దని ప్రార్థించెను. ఈ విషయము మూలమునఁ గూడ నున్నది (8-16. 14-17.). తెలుఁగు భాగవతమునం దీ సందర్భమున :

అక్కా చెల్లెం డ్రయ్యును 8-470

ఎండ కన్నెఱుఁగని యింద్రుని యిల్లాలు పలుపంచలను జాలిఁబడియె నేడు 8-471

అను రెం డమూలకము లైన పద్యము లున్నవి. ఇందు మొదటిదాన నదితి స్త్రీ స్వభావమును రెండవదాన దేవతల దైన్యమును సందర్భోచితముగా వర్ణింపఁబడినవి.

3. అదితి పయోభక్షణ వ్రతమాచరించిన పిమ్మట చతుర్భుజుఁ డైన నారాయణుఁడు ప్రత్యక్ష మయ్యెను. అదితి యతని స్తోత్రము చేసెను. ఈ స్తోత్రమైన పిమ్మట తెలుఁగున

అసురవరులు సురల నదలించి బెదరించి నాకమేలుచున్న నాఁటనుండి

కన్నకడుపు గానఁ గంటఁ గూరుకురాదు కడుపుఁబొక్కు మాన్పి కావవయ్య. 8-484

అను పద్యమున్నది. ఈ భావము మూలమున లేదు. ఇది అదితి మాతృహృదయమును జక్కఁగా వ్యక్తము చేయుచున్నది.

4. అదితి గర్భము ధరించిన పిమ్మట నా సంగతి యెఱింగి బ్రహ్మ గర్భస్థుఁ డైన నారాయణుని స్తుతించినట్లు మూలమున నున్నది (8-17. 24-27). బ్రహ్మ కావించిన స్తుతి తెలుఁగునఁ గూడ నున్నది. కాని యంతకు ముందు గర్భవర్ణనముతోఁ గూడిన యీ క్రింది పద్యములు చేర్చఁబడినవి. ఈ వర్ణన మమూలకమయ్యు సందర్భోచితమై మిక్కిలి రమణీయముగా నున్నది.

చలచలనై పిదపిదనై 8-493

నెలఁతకుఁ జూలై నెల రెన్నెలలై 8-494

మహితతర మేఘమాలా 8-495

తన కడుపున నొక యిరవున 8-496

అంత నక్కాంతా తిలకంబు క్రమక్రమంబున 8-497

నిలిపెన్ ఱెప్పల బృందమున్ 8-498

పెట్టుదురు నుదుట భూతిని 8-499

ఇవ్విధంబున 8-500

విశ్వగర్భుఁడు తనగర్భ వివరమందు 8-501

అట్లే వామనుఁడు తల్లిముందు కుమార సముచితాలాపంబు లాడుచుఁ గ్రీడించు సమయమునఁ దనయ విలోకన పరిణామ పారవశ్యమున నదితి పల్కిన పల్కులు, చేసిన చేష్టలు పోతన రెండు మూఁడు పద్యములలో హృద్యముగా వర్ణించెను (8-513, 514, 515). వానికి సరియైన భావములు మూలమునఁ గానరావు.

5. వామనుఁ డనంమున వేంచ్చిన పిమ్మట బలిచక్రవర్తిని జూడ నేగెనని సంస్కృత భాగవత మీ క్రింది శ్లోకమునఁ జెప్పుచున్నది.

శ్రుత్వాశ్వమేధై ర్యజమాన మూర్జితం బలిం భృగూణా ముపకల్పితై స్తతః
జగామ తత్రాఖిలసారసంభృతో భారేణ గాం సన్నమయన్ పదేపదే. 8-18-20

పోతన, దేశాంతర సమాగతులైన బ్రాహ్మణుల వలన బలివదాన్యతను గూర్చి విని, వామనుఁడు భిక్షార్థమై బలియింటి కరిగెనని (8-520-526) యాఱు పద్యములలో నా విషయమును జక్కగాఁ బెంచి వ్రాసెను.

6. వామనుఁడు త్రోవలో నర్మదానదిని దాఁటి తత్ప్రవాహమున కుత్తరతటమునఁ గల బలిమఖాంతర్వాటికను గాంచెనని పోతన యంత్యానుప్రాసముతోఁ గూడిన 'చండస్ఫూర్తి వటుండు గాంచె' (531) నను పద్యము రచించెను. ఇది యమూలకమైనది. పోతన యంత్యానుప్రాసలతో రచించిన పద్యములు పెక్కాతని స్వకపోల కల్పితములే.

7. సంస్కృత భాగవతము వామనుఁడు హయమేధవాటమును ప్రవేశించుటను

ఇత్థం సశిష్యేషు భృగు ష్వనేకథా వితర్క్యమాణో భగవాన్ స వామనః
సదండఛత్రం సజలం కమండలుం వివేశ బిభ్ర ద్ధయమేధవాటమ్. 8-18-23

అని వర్ణించెను. పోతన వామనుఁడు హయమేధవాటమును జేరి చేసిన వినోదములను, వింత చేష్టలను, రాజును గాంచి చేయెత్తి యాశీర్వదించుటను నీ క్రింది పద్యములలో విపులముగా వర్ణించెను.

చవులుగాఁ జెపుదు సామగానంబులు	8-536 మఱియును 537
వెఱచుచు వంగుచు వ్రాలుచు	8-538
కొందఱితోఁ జర్చించును గొందఱితో జటలు సెప్పు	8-539
మఱియు ననేక విధంబుల నందఱకు	8-540
వెడ వెడ నడకలు నడచుచు	8-541
ఇట్లు దగ్గఱి మాయా భిక్షుకుండు	8-542
ఇతఁడే దానవ చక్రవర్తి	8-543
ఇట్లు కుశపవిత్రాక్షత యుతంబగు	8-544
స్వస్తి జగత్త్రయీ భువన శాసనకర్తకు	8-545

8. బలి వామనుని "వడుగా యెవ్వరివాఁడ వెవ్వఁడవు, నీ కేమి కావలయునో తెలుపు" మని యడుగ వామనుఁడు చెప్పిన సమాధానము వ్యంగ్యపూరితమై యాతని భగవత్తత్త్వమును జక్కగా వ్యక్తము చేయుచున్నది. "ఇది నాకు నెలవని యే రీతిఁ బలుకుదు" (8-552). ఇట్టి సందర్భములందు పోతన కావించు వ్యంగ్య రచన లద్భుతములై యత్యంత మనోహరముగా నుండును. అందుఁ బలితలకు సామాన్య విశేషార్థములు రెండును గోచరించు చుండును.

9. బలిని మూఁడడుగుల నేల యిమ్మని యడుగుచు వామనుఁడు రాజ్యమున్నప్పుడు పూజ్యులకును, యాచకులకును, భూసురులకును నొసంగనిచో నట్టి వాని జన్మధన గేహములు వ్యర్థములని పల్కి బలి వదాన్యతను బొగడుట (564, 565) మూలమునఁ గానరాదు.

10. శుక్రుఁడు వామనుని యథార్థ వృత్తాంత మెఱింగించి యాతనికి మూఁడడుగుల నేల యీవలదని బోధించి నప్పుడు బలిచక్రవర్తి సత్యపదవీ ప్రమాణ తత్పరుఁడై పలికిన పలుకులు మూలమునఁ గూడఁ గొన్ని యున్నవి (8-20-2-13). పోతన మూలము నందలి

భావములకు వన్నె చిన్నెలు గలిగించి యీ భాగమును యథేచ్ఛముగాఁ బెంచి వ్రాసెను (8-588-595). వీనిలో ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై (591), ఎన్నఁడుం బరు వేఁడఁబోఁడఁట (595) అను పద్యము లుదాత్తభావ బంధురములై పోతన కవితా ప్రతిభను వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నవి.

(ఉ) దశమ స్కంధము నందలి అష్టమాధ్యాయమున బలరామ కృష్ణుల బాలక్రీడలును (22-28), గోపికలు యశోదతోఁ జెప్పిన వారి చపలకృత్యములును (29-33) వర్ణింపఁబడినవి.

కాలేన వ్రజతా తాత! గోకులే రామకేశవౌ
జానుభ్యాం సహపాణిభ్యాం రమమాణౌ విజహ్రతుః.

ఇది వారి బాలక్రీడలను వర్ణించు మొదటి శ్లోకము.

కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం వీక్ష్య కౌమారచాపలమ్
శృణ్వంత్యాః కిల తన్మాతు రితి హోచు స్సమాగతాః.

అనునది వారి కౌమార చాపలమును వర్ణించు మొదటి శ్లోకము. పోతన యిచ్చటి పండ్రెండు శ్లోకములను జాల పెంచి బలరామకృష్ణుల క్రీడా విశేషములను సహజ మనోహరముగా వర్ణించెను (90-209-329). "తనువున నంటిన ధరణీపరాగంబు" (10-297) అను పద్యమున "ప్రౌఢ బాలకుండు శివుని పగిది నొప్పె శివునికిఁ దనకును వేఱులేమి దెల్పవెలయునట్లు" అని శివకేశవుల యభేదమును లెస్సగా సూచించెను. "గోవల్లభుఁడ నేను గోవులు మీరని పడిఱంకె వైచుచు వంగి యాడు" (10-304) అను పద్యము కృష్ణుని మహత్త్వముతో పాటు సహజ బాలక్రీడా పరాయణత్వమును గూడఁ జక్కఁగా విశదీకరించుచున్నది. గోపికలు శ్రీకృష్ణుని దుడుకుఁ జేఁతలను యశోదాదేవితోఁ జెప్పు సందర్భమున పోతన సుమా రిరువదిరెండు పద్యములు వ్రాసినాఁడు. ఇందు పెక్కు కంద పద్యములు. మూలమున నట మూఁడు, నాలుగు శ్లోకము లున్నవి. ఇందు వెన్న దొంగిలించి భక్షించుట, పరిహాసము చేయుట, మేహనాదు లొనర్చుట మున్నగు కృత్యములు మాత్రము వర్ణింపఁబడినవి. పోతన వేలుపుల గోడపై నెంగిలిచేయుట, పిన్నదాని చన్నొడిసిపట్టి చీరుట, కెమ్మోవి కఱచుట, జలకమాడుచున్న యువతి వలువ దెచ్చుట, యొక చెలువను నాతో వచ్చెదవా యని యడుగుట, తన్ను మగనిగా గైకొనినచోఁ గొడుకులు కలిగెదరని పలుకుట, చూలగుటకు మూల మేదని యడుగుట, కాంతలను మంతనమునకుఁ జేరి పొంద నడుగుట, నిద్రించుచున్న తెఱవ వలువ వీడ్చి తేలుం గఱపించుట, తరుణి యొకతె పెరుఁగు ద్రచ్చుచుండగా వెనుకనుండి వచ్చి మగపోడుము లొనర్చుట మున్నగు శృంగార రసాను కూలము లైన ధూర్త కృత్యములు కూడ వర్ణించెను.

(ఊ) దశమస్కంధ మందలి 30 వ అధ్యాయమున గోపికలు కృష్ణునిఁ గానక వెదకుచుఁ బరవశలై చేసిన వింతచేష్టలు వర్ణింపఁబడినవి. పోతన మూలము నందలి భావములకు తన సొంత భావములను గూడఁ జేర్చి యీ భాగము నత్యంత మనోజ్ఞముగా వర్ణించినాఁడు. "నల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు" (10-1010), "ఈ చరణంబులే యిందు నిభాసన సనకాది మునియోగ సరణి నొప్పె" (10-1029) మున్నగు పద్యము లీ ఘట్టము నందలివే.

(ఋ) రుక్మిణీ కల్యాణ కథా సందర్భమునఁ బోతన గావించిన యమూలక కల్పన లిటఁ బేర్కొనఁబడుచున్నవి.

1. మూలము, భీష్మకుని కైదుగురు కుమారులు నొక కుమార్తెయుఁ గలరని చెప్పి వెంటనే బంధువు లందఱును రుక్మిణిని గృష్ణుని కీయఁ దలంచుచుండఁ గృష్ణ విరోధియైన రుక్మి యామెను జైద్యున కీయఁ జూచెనని కల్యాణ కథారంభము కావించుచున్నది. పోతన యిట మూఁడు నాలుగు పద్యములలో రుక్మిణీ బాల్య యౌవనములను వర్ణించెను.

బాలేందు రేఖ దోఁచిన	10-1685
మఱియు దినదిన ప్రవర్ధమానయై	10-1686
పేర్వేర బొమ్మల పెండ్లిండ్లు సేయుచు	1687 మఱియు 1688
దేవకీసుతుకోర్కి తీఁగెలు పీడంగ	10-1689

"పేర్వేర బొమ్మల పెండ్లిండ్లు సేయించు" నను పద్యము పూర్వ మాంధ్రదేశమున ధనికుల యిండ్ల వివాహోచిత వయస్కలైన కన్యలాచరించుచుండిన క్రీడా విశేషముల నెంతో సహజముగా వర్ణించుచున్నది. "దేవకీసుతు కోర్కి" యను సీసము కృష్ణప్రణయ రుక్మిణీ యౌవనారంభముల నుదాత్తగంభీరముగా విశదీకరించుచున్నది. మూలమునం దీ సందర్భమునఁ గృష్ణుని ప్రసక్తియే లేదు. బంధువు లందఱు రుక్మిణి నాతని కీయఁ దలంచుచుండి రను సూచన మాత్ర మున్నది. పోతన రుక్మిణీ యౌవనోదయముతో పాటు కృష్ణునికి రుక్మిణి యెడఁగల ప్రణయ భావోదయమునుగూడ వర్ణించుటయేగాక యతఁడా బాలారత్నమును దన కిల్లాలుగఁ జేకొనఁ దలంచుచుండెనని కూడఁ జెప్పియుండెను. ఇట్లు వధూవరుల కిరువురికిని బరస్పర ప్రేమాభిలాష లుదయించెనని వర్ణించుట యౌచిత్య భాసురముగా నున్నది.

2. అన్న తన్నుఁ జైద్యుని కీయఁ దలంచుట యెఱింగి రుక్మిణి ఖిన్నయై యాప్తుడైన బ్రాహ్మణు నొక్కనిఁ గృష్ణుని కడకుఁ బంపెనని సంస్కృత భాగవతమున నున్నది (10-56-26). పోతన, రుక్మిణీ బ్రాహ్మణు నొక్కనిఁ జీరి.

గర్వసంభన్నుఁడు రుక్మి నేడు నన్నుఁ జైద్యున కిచ్చెదనంచు నున్నవాఁ
డెన్ని విధంబులం జని బుధేశ్వర చక్రికి విన్నవింపవే. 10-1695

అయ్యా కొడుకు విచారము లయ్యయు వారింపఁ జాలఁ డటు గాకుండన్
నెయ్యం మెఱిఁగించి చేరుము చయ్యన నిజసేవకానుసారిన్ శౌరిన్. 10-1696

అని "కొన్ని రహస్య వచనంబులు సెప్పిన విని బ్రాహ్మణుండు ద్వారకా నగరంబునకు" జనెనని రుక్మిణి విప్రునికిం జెప్పిన విషయములు కూడ విపరించి యించుక పెంచి వ్రాసెను.

3. బ్రాహ్మణుఁడు రుక్మిణీ సందేశమును గృష్ణునికిఁ దెలుపు వృత్తాంతము మూలమున (53-38-45) 8 శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడినది. పోతన యా భావములకుఁ దన సొంత భావములు కూడఁ జేర్చి యా సందేశమును మఱింత రసవంత మొనరించెను.

ఏ నీ గుణములు కర్ణేంద్రియములు సోఁక
... ...
ఏ నీ చరణ సేవ లే ప్రొద్దుఁ జేసిన భువనోన్నతత్వంబుఁ బొందఁ గలుగు
నే నీ లసన్నామ మే ప్రొద్దు భక్తితోఁ దడవిన బంధసంతతులు వాయు

నట్టి నీయందు నాచిత్త మనవరతము నచ్చియున్నది నీయాన నానలేదు
కరుణఁ జూడుము కంసారి ఖలవిదారి శ్రీయుతాకార మానినీ చిత్తచోర !

10-1701

ఈ పద్యమునందలి మొదటి రెండు పాదముల భావము మాత్రమే మూలమున నున్నది. మిగిలినది పోతన కల్పించి సీసమును జక్కఁగాఁ బూరించినాఁడు. అట్లే-

''ధన్యున్ లోకమనోఽభిరాము'' (1702) అను పద్యమందలి యుత్తరార్ధము ''కోరదే మును రమాకాంతాలలామంబు రాజన్యానేకపసింహ నావలననే జన్మించెనే మోహముల్'' కూడ పోతన కల్పించి వ్రాసినదే.

ప్రాణేశ నీ మంజుభాషలు వినలేని కర్ణరంధ్రంబుల కలిమియేల 1708

అను సీసమునందలి భావమంతయు సమూలక మైనదే. ఇది రుక్మిణికి శ్రీకృష్ణు నెడఁ గల యనురాగ మెంత గాఢ మైనదో వ్యక్తము చేయుచున్నది.

బ్రాహ్మణుఁడు శ్రీకృష్ణునికి రుక్మిణి చెప్పిన సందేశము నెఱిఁగించిన పిమ్మటఁ దన మాటలు కూడఁ గొన్ని చెప్పెను. అవి రుక్మిణీ వర్ణన పూర్వకము లైనవి. ఇవి సందర్భోచితము లై రుక్మిణి రూప సౌష్ఠవమును రమ్యముగా విశదీకరించుచున్నవి.

పల్లవ వైభవాస్పదములు పదములు 1710
ఆ యెలనాఁగ నీకుఁ దగు 1711

4. తాను గృష్ణుని కడకుఁ బంపిన బ్రాహ్మణుఁడు తిరిగి రాకపోవుటకు శంకించి రుక్మిణి విచారించు సందర్భమునఁ గల - లగ్నంబెల్లి వివాహముం గదిసె (1723), ఘనుఁ డా భూసురుఁ డేగెనో (1724)-అను పద్యములు రెండు మాత్రమే మూలానుసారు లై యున్నవి. మిగిలిన యీ క్రింది పద్యము లన్నియు పోతన కల్పించి వ్రాసినవే.

పోఁడను బ్రాహ్మణుండు 1726
చెప్పదు తల్లికిం దలఁపుఁ జిక్కి 1727
తుడుపదు కన్నులన్ వెడలు తోయకణంబులు 1728
మృగనాభి యలదదు మృగరాజమధ్యమ 1729 మఱియును 1730
మలఁగున్ మెల్లని గాలికిన్ 1731

ఈ పద్యములు కృష్ణాగమనమును గూర్చి శంకించు రుక్మిణి విరహ వేదనాతిశయమును జక్కఁగా వర్ణించుచున్నవి.

5. వచ్చి తన యెదుట నిలిచిన బ్రాహ్మణుని జూచి రుక్మిణి సంతుష్టాంతరంగయై యన్యమైన ప్రియమేదియుఁ జేయనేరక యాతనికి నమస్కరించెనని మూలమున నున్నది (1-53-30).

పోతన యా భావమునే పెంచి ''జలజాతేక్షణుఁ దోడి తెచ్చితివి...సద్బంధు చింతామణీ'' (1735) అను కృతజ్ఞతా సూచకమైన చక్కని పద్యమును రచించెను.

6. రుక్మిణి పార్వతికి మ్రొక్కి తిరిగి వచ్చు సందర్భమున పోతన యొక వచనము వ్రాసెను (1744). ఇందు మొదట నాతఁడు వాడిన యుపమానము లన్నియు (ఇట్లు మేఘ మధ్యంబు వెలువడి విలసించు క్రొక్కారు మెఱుంగు తెఱంగున...మద మరాళంబు భంగి) పోతన కల్పించి వ్రాసినవే.

7. కృష్ణుండు రుక్మిణిని రథముపై నెక్కించుకొని పోవుచుండ జరాసంధాదులు యదు వీరుల నెదిరించి బాణవర్షముం గురియించిరి. బలభద్రప్రముఖులైన యదువీరులును వారిపై ననేక బాణపరంపరలు పరంగించిరి. అప్పుడు జరాసంధాది రాజచక్రము పొందిన దుఃస్థితిని పోతన యొక వచనమున (1754) విపులముగా వర్ణించెను. ఈ వర్ణన మమూలకమైనట్టిదే.

8. జరాసంధాదులు కృష్ణునితోఁ బోరలేక తమతమ యిరవుం కరిగిన పిమ్మట రుక్మి సేనాసమేతుఁడై కృష్ణు నెదిరించెను. అప్పు డాతఁడు ''కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాంక్ష వ ద్ధవిః'' (54-25) అని కృష్ణుని నిందించెను. పోతన యిచ్చట ''మా సరివాఁడవా మా పాపఁ గొనిపోవ నేపాటి గంవాఁడ వేదివంశ'' మిత్యాదిగాఁ గల వ్యంగ్యార్థము విస్తృతమైన సీస పద్యమును రచించెను (1762).

(ఋ) 1. కృష్ణుఁడు కుచేలునిఁ జూచి, లేచి, కౌఁగిలించుకొని తీసుకొని వచ్చెనని—

తం విలో క్యాచ్యుతో దూరాత్ ప్రియాపర్యంక మాస్థితః
సహ సోత్థాయ చాభ్యేత్య దోర్భ్యాం పర్యగ్రహీ న్ముదా. 10-80-18

అను శ్లోకము వివరించుచున్నది. పోతన యీ శ్లోకమునకు—

కని డాయం జను నంతఁ గృష్ణుఁడు 10-ఉ-976

అను పద్యమును వ్రాసెను. ఇందుఁ గుచేలుని వర్ణించు విశేషణము లన్నియుఁ బోతన కల్పించినవే.

2. కృష్ణుఁడు కుచేలునితో సల్లాప మొనరించుచు గురుప్రశంస చేయు సందర్భమునఁ దాము గురుపత్నీ నియుక్తులై యింధనార్థి మడవి కరుగు నప్పుడు పెద్ద వర్షము కురియుట, చీఁకటి పడుట, సాందీపని తమ్ము వెదకుచు నడవి కరుదెంచుట మున్నగు విషయములు ప్రసక్తికిఁ దెచ్చెను. ఆ సందర్భమున మూలమందు—

ప్రవిష్టానాం మహారణ్య మపర్తౌ సుమహ ద్ద్విజ
వాతవర్ష మభూ త్తీవ్రం నిష్ఠురాః స్తనయిత్నవః 80-36

సూర్యశ్చాస్తంగత స్తావ త్తమసా చావృతా దిశః
నిమ్నం కూలం జలమయం న ప్రజ్ఞాయత కించన 80-37

వయం భృశం తత్ర మహానిలాంబుభి
ర్నిహన్యమానా ముహు రంబుసంప్లవే
దిశో విదంతో ఽథ పరస్పరం వనే
గృహీతహస్తాః పరిబభ్రి మాతురాః 80-38

అని వర్షము, సూర్యాస్తమయము, కృష్ణ కుచేలురు పొందిన క్లేశము సంగ్రహముగా వర్ణింపఁబడినవి. పోతన—

ఘుమఘుమారావ సంకుల ఘోర జీమూత పటలసంఛన్నాగ్రభాగమగుచు 10-ఉ-995

అను సీసమున వర్షమును, నిజముగా వర్షము కురియుచున్నదా యనునట్లు చాల సహజముగా వర్ణించెను. "సూర్యశ్చాస్తంగత స్తాప" త్తను శ్లోకమును,

బయలుగొందియు బెనుమిట్టు పల్లములును 10-ఉ-996

అను పద్యముగా ననువదించి,

బిసబిస నెప్పుడు నుడుగక 10-ఉ-997

అను పద్యముతో వారు పడిన చలి బాధను వివరించెను.

తరువాత "ఉదితే రవౌ" అను మూల భాగమును,

తెలతెలవాఱిన వనముల ...... దిగ్వితానము నిండెన్ 10-ఉ-998

అను పద్యముగాఁ బెంచి యనువదించెను.

ఈ విధముగాఁ బోతన సందర్భానుగుణముగాఁ బెంచి వ్రాసిన ఘట్టములును, మూలమున నతి సంగ్రహముగా నున్న వానిని విస్తృతముగా వర్ణించిన ఘట్టములును పెక్కు గలవు. భాగవతారంభమున నందలి శ్లేషాలంకారముతోఁ గూడిన దీర్ఘమైన నైమిశారణ్య వర్ణనము (1-39) పోతన స్వకపోల కల్పితమే. ఈ వర్ణనము పోతన వర్ణనా పాటవమును పాండిత్య విశేషమును వెల్లడించు నాతని ప్రతిభను దర్శింపఁ జేయుచున్నది. సముద్రమథన మందలి గంగావతరణ వర్ణన వచనము కూడ నిట్టిదే.

శ్రీధర వ్యాఖ్య ననుసరించి పెంచిన భాగములు :

భాగవతమునకు సుమారు ముప్పది నలువది వ్యాఖ్యలున్నవఁట. వానిలో భాగవత భావార్థ దీపిక యను పేరుగల శ్రీధరాచార్యుని అద్వైత వ్యాఖ్యయు, భాగవత చంద్రికయను పేరుగల శ్రీ మద్వేంకట కృష్ణాచార్యుని విశిష్టాద్వైత వ్యాఖ్యయు, విజయధ్వజీయమను పేరుగల శ్రీ మద్విజయధ్వజాచార్యుని ద్వైత వ్యాఖ్యయుఁ బ్రసిద్ధములైనవి. వీనిలో మరల శ్రీధరుని వ్యాఖ్యకే యధిక ప్రచార మున్నది. పోతన యీ వ్యాఖ్యనే యనుసరించి యద్వైత పరముగనే భాగవతము ననువదించెను. అతఁడు మూలముతోపాటు శ్రీధరాచార్యుని వ్యాఖ్యను గూడ నిశితముగాఁ బరిశీలించి మూలభాగము గూఢముగా నున్న చోట్ల నా వ్యాఖ్యాన వాక్యములను గూడఁ జక్కగా ననువదించెను. తత్త్వవిషయ వివరణముల సందర్భమున వ్యాఖ్యానుసరణము హెచ్చుగాఁ గనిపించును. ఈ కారణముచేఁ బోతన భాగవతమును శ్రద్ధతోఁ బఠించినచో మూల వ్యాఖ్యానములు రెండింటిని బఠించిన ట్లగును.

1. అర్జునుఁడు తన్ను వెంటనంటి వచ్చుచున్నాఁడని యెఱింగి ప్రాణపరీప్సువై యశ్వత్థామ శక్తి యున్నంతవఱకుఁ బరుగెత్తె నను సందర్భమున సంస్కృతములో "రుద్ర

భయాద్వ్యథాకః" (1-7-18) అని యున్నది. కః బ్రహ్మా మృగోభూత్వా సుతాం యద్ధు ముద్య తస్సన్ రుద్రస్య భయా ద్వ్యథా పలాయతేస్మ-అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

... శిశుహంత గావున నిజ ప్రాణేచ్ఛఁ బాఱెన్ వడిన్
మున్నా బ్రహ్మ మృగాకృతిం దనయకున్ మోహించి క్రీడింప నా
సన్నుండౌ హరుఁ జూచి పాఱుపగిదిన్ సర్వేంద్రియ భ్రాంతితోన్. 1-144

అని పోతన యనువాదము.

2. అశ్వత్థామను హింసింపవలదని ద్రౌపది కృష్ణార్జునులతో నుడువ నా మాటలు విని ధర్మజాదులు సంతోషించిరి. భీముఁడు మాత్రము కోపము నడఁచుకొనలేక యశ్వత్థామను జంపుటకై విజృంభించెను. ద్రౌపది యడ్డపడెను. ఆ సందర్భమున మూలమందు :

నిశమ్య భీమగదితం ద్రౌపద్యాశ్చ చతుర్భుజః
ఆలోక్య వదనం సఖ్యు రిద మాహ హస న్నివ. 1-7-52

అను శ్లోక మున్నది. ఇందలి చతుర్భుజః అను పదమును శ్రీధరాచార్యుఁడు—భీమే తం హంతుం ప్రవృత్తే, ద్రౌపద్యాం చానిచ్ఛంత్యాం సహసా త న్నివారణే ప్రవృత్తాయాం, ఉభయో స్సన్నివారణా యావిష్కృత చతుర్భుజః—అని వ్యాఖ్యానించెను.

పోతన వ్యాఖ్య ననుసరించి "అశ్వత్థామకు ద్రౌపది యడ్డంబు వచ్చె. భీముని సంరంభంబు చూచి హరి చతుర్భుజుండయి రెండు చేతుల భీముని వారించి కడమ రెంటను ద్రుపద పుత్రికను దలంగించి నగుచు" అని వ్రాసెను.

3. సంతాన వాంఛతో వచ్చిన దితిని జూచి కశ్యపుఁ డప్పుడు సంధ్యాకాల మగుటచే నొక ముహూర్తమాగుమని చెప్పి హరుని గుణగణమును వర్ణించుచు "వయం వ్రతైర్య చ్చరణా పవిద్ధా మాశాస్మహే ఽజాం బత భుక్తభోగామ్ "(3-14-26) అని తెల్పినట్లు మూలమునఁ గలదు. అపవిద్ధాం అను పదమునకు నిర్మాల్యా ప ద్దూరత స్త్యక్తాం—అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య. పోతన దీనిని "ఏమును సత్పురుషులైన విజ్ఞానవంతులును, భుక్తభోగం బై దూరతోన్యస్తంబైన పుష్పమాలిక యునుం బోలె నమ్మహాత్ముని చరణారవింద వందనాభిలాషిణి యైన యవిద్యాదేవి ననుసరించి వర్తింతు" మని యనువదించెను.

4. మూలమున సప్తావరణములు పంచభూతములు మున్నగునవి సంఖ్యామాత్రముచే సూచితము లై యుండఁ బోతన వానిని వ్యాఖ్యాన సాహాయ్యమునఁ బేర్లతో గూడ వివరించు చుండును.

అండకోశే శరీరేఽస్మిన్ సప్తావరణ సంయుతే. 2-1-25

పృథివ్యావరణం తతః అప్తేజో వాయ్వాకాశాహంకార మహత్తత్త్వాదీని సప్త - అని శ్రీధర వ్యాఖ్య. ధరణీ సలిల తేజస్సమీరణ గగనాహంకార మహత్తత్త్వంబు లనియెడు సప్తావరణంబుల చేత నావృతం బగు—అని పోతన. 2-16

5. పరిభ్రమం స్తత్ర న విందతే ఽర్థాన్
మాయామయే వాసనయా శయానః. 2-2-2
స్వప్నాన్ పశ్య న్నివ పరిభ్రమ న్నర్థాన్ న విందతి.
తత్తల్లోకం ప్రాప్తోఽపి నిరవద్యం సుఖం న లభత ఇత్యర్థః.

అని వ్యాఖ్య. నిద్రించు వాఁడు **కలలు గనుతెఱంగున** బరిభ్రమించుచు **నిరవద్యసుఖ లాభంబు** జెందఁడు అని యనువాదము. 2-20

6. తస్మా ద్భువో రంతర మున్న యేత న్నిరుద్ధసప్తాస్వయనో ఽనపేక్షః 2-2-21

అస్వయనము లనఁగాఁ బ్రాణమార్గములు. ఇవి యేడు. నిరుద్ధాణి ఇంద్రియాణి శ్రోత్రే నేత్రే నాసికే ముఖం చేతి ఏవం సప్త అస్వయనాని యేన సః అని శ్రీధరుఁ డా యేడింటిని వివరించెను.

పోతన "దృక్కర్ణ నాసాస్యములు మూసి" అని అనువదించెను. 2-29

7. యది ప్రయాస్య న్నృప పారమేష్ఠ్యం వైహాయసానా ముతయ ద్విహారమ్
అష్టాధిపత్యం గుణసన్నిపాతే సహైవ గచ్ఛే న్మన సేంద్రియైశ్చ. 2-2-22

ఈ శ్లోకము నందలి వైహాయసానాం అను పదమునకు ఖేచరాణాం సిద్ధానామ్ అనియు, అష్టాధిపత్యాని అను దానికి అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాణి అనియు, గుణసన్నిపాతే అను దానికి గుణ సముదాయ రూపే బ్రహ్మాండే సర్వత్రేత్యర్థః అనియు శ్రీధరుఁడు వ్యాఖ్యానము చేసెను.

పోతన "మఱియు దేహత్యాగ కాలంబున నింద్రియంబులతోడి సంగమంబు విడుపని వాఁడు వానితోడన గుణసముదాయ రూపం బగు బ్రహ్మాండంబునందు ఖేచర సిద్ధ విహార యోగ్యంబును నణిమాది సకలైశ్వర్య సమేతంబు నైన పరమేష్ఠిపదంబుఁ జేరు" (2-30) అని అనువదించెను.

8. కుంతి శ్రీకృష్ణుని స్తోత్రము చేయు సందర్భమున—
జన్మ కర్మ చ విశ్వాత్మ న్నజ స్యాకర్తు రాత్మనః
తిర్యఙ్నౄర్షి యాదస్సు త దత్యంతవిడంబనమ్. 1-8-31

అను శ్లోకము కలదు. తిర్యఙ్నౄర్షి యాదస్సు అను సమాసమును శ్రీధరుఁడు తిర్యక్షు వరాహాది రూపేణ, ఋషిషు వామనాది రూపేణ, యాదస్సు మత్స్యాది రూపేణ-అని వివరించెను. పోతన యతని ననుసరించి "తిర్యగాది జీవుల యందు వరాహాది రూపంబులను (మనుష్యులందు రామాది రూపంబులను) ఋషులయందు వామనాది రూపంబులను జలచరంబులందు మత్స్యాది రూపంబులను నవతరించుట లోక విడంబనార్థంబు" అని అనువదించెను.

9. నమః పరస్మై పురుషాయ భూయసే సదుద్భవస్థాననిరోధలీలయా
గృహీత శక్తిత్రితయాయ దేహినా మంతర్భవా యానుపలభ్యవర్త్మనే. 2-4-12

పరస్మై సర్వోత్తమాయ - తత్రహేతుః భూయసే అపరిమిత మహిమ్నే - అని శ్రీధర వ్యాఖ్య.

అనుపలభ్యవర్త్మనే - అపరిజ్ఞేయమార్గాయ - బ్రహ్మరుద్రాద్యగమ్య వైభవాయేత్యర్థః-
అని భాగవత చంద్రిక.

పరుఁడై యీశ్వరుఁడై **మహామహిముఁడై** ప్రాదుర్భవ స్థాన సం
హరణ క్రీడనుఁడై త్రిశక్తియుతుఁడై యంతర్గత జ్యోతియై
పరమేష్ఠి ప్రముఖామరాధిపులకుం బ్రాపింప రాకుండు దు
స్తర మార్గంబునఁ దేజరిల్లు హరికిం దత్త్వార్థినై మ్రొక్కెదన్. 2-58

దీనిని బట్టి పోతన యచ్చటచ్చట భాగవత చంద్రిక యను విశిష్టాద్వైత వ్యాఖ్యను గూడ ననుసరించి నట్లు తెలియుచున్నది. ఇట్లే-

"బ్రహ్మవర్చస కామస్తు యజేత బ్రహ్మణస్పతిం" 2-3-2

అనుచో బ్రహ్మణస్పతిం అను దానికి శ్రీధరుఁడు వేదపతిం బ్రహ్మాణం అని అర్థము వ్రాసెను. భాగ. చం. బృహస్పతినని సూచించెను. పోతన భా. చం. నే యనుసరించెను.

10. స ఏష ఆత్మాత్మవతా మధీశ్వరః త్రయీమయో ధర్మమయ స్తపోమయః
గతవ్యళీకై రజశంకరాదిభి ర్వితర్క్య లింగో భగవాన్ ప్రసీదతు. 2-4-19

ఇందు త్రయీమయః - ధర్మమయః ఇత్యాదులు భగవంతునికి విశేషణములుగా నున్నవి. శ్రీధరుఁ డిచ్చట త్రయీమయత్వాది విశేషణైః తత్తన్మార్గైర్ణోపాస్యత్వం వివక్షితమ్మని వ్యాఖ్యలో సూచించెను. దానిననుసరించి పోతన-

తపముల్ సేసినవో మనోనియతినో దాన వ్రతప్రీతినో 2-64
అను పద్యము రచించెను.

11. భూతై ర్మహద్భిః య ఇమాః పురోవిభుః నిర్మాయ శేతే యదమూషు పూరుషః
భుఙ్క్తే గుణాన్ షోడశషోడశాత్మక స్సోలంకృషీష్ట భగవాన్ వచాంసిమే. 2-4-23

షోడశగుణాన్ అనుదానికి ఏకాదశేంద్రియ పంచతన్మాత్రరూపాన్ షోడశ గుణాన్ ప్రకాశయతి అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

షోడశాత్మకః మన ఆదిభి రేకాదశేంద్రియైః రూపాదిభిః పంచభిశ్చ మిళిత్వా షోడశభి రారబ్ధం యచ్ఛరీరం తదధిష్ఠాతాసన్ షోడశకళాః భుఙ్క్తే అని భా. చం.

పంచభూతములను బదునొకం డింద్రియములఁ బ్రకాశింపించి భూరి మహిమ-షోడశా త్మకుఁడన శోభిల్లి 2-68

అనునది పై దానికి పోతన కావించిన అనువాదము.

12. ద్రవ్యం కర్మ చ కాల శ్చ స్వభావో జీవ ఏవ చ
వాసుదేవా త్పరో బ్రహ్మ న్న చాన్యో ఒర్థోస్తి తత్త్వతః. 2-5-14

శ్రీధరుఁ డిందలి ద్రవ్యాది పదములను ద్రవ్యం మహాభూతాని ఉపాదాన రూపాణి - కర్మ జన్మ నిమిత్తం-కాలః తత్క్షోభకః - స్వభావః తత్పరిణామ హేతుః - జీవో భోక్తా

అని వివరించెను. పోతన యా వివరమును యథాతథముగా దన యనువాదమునఁ జొప్పించెను. "దేహంబునకు బ్రవ్యంబైన మహాభూతంబులును జన్మ నిమిత్తంబులైన కర్మంబులును, గర్మ క్షోభం బైన కాలంబును, గాలపరిణామ హేతువైన స్వభావంబును, భోక్తయైన వాసుదేవుండ కా నెఱుంగుము (2-84).

13. దశమస్కంధ పూర్వభాగమున కాళియుని పత్నులు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించు సందర్భమున

నమోఽనంతాయ సూక్ష్మాయ కూటస్థాయ విపశ్చితే
నానావాదానురోధాయ వాచ్యవాచకశక్తయే
నమః ప్రమాణమూలాయ కవయే శాస్త్రయోనయే
ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ నిగమాయ నమోనమః. 10-16-43-44

అను శ్లోకము లున్నవి.

అనంతాయ, అహంకారాపరిచ్ఛేదాత్. అతః సూక్ష్మాయ, అదృశ్యత్వాత్. అత ఏవ కూటస్థాయ ఉపాధికృత వికారాభావాత్. అత ఏవ విపశ్చితే సర్వజ్ఞాయ, నానావాదానురోధాయ అస్తి నాస్తి సర్వజ్ఞః కించిజ్ఞః బద్ధః ముక్తః ఏకః అనేకః ఇత్యాదీన్ నానానువాదాన్ అనురుణద్ధి మాయయా అనువర్తతే యస్తస్మై. కించ. వాచ్యవాచక శక్తయే అభిధానాభిధేయశక్తి నానాత్వేన ప్రతీయమానా యేత్యర్థః.

ప్రమాణ మూలాయ చక్షురాదీనాం చక్షురాది రూపాయ అత ఏవ కవయే స్వయం తన్నిరపేక్ష జ్ఞానాయ కుతః శాస్త్రయోనయే వేదాత్మక నిశ్వాసాయ - అనునది పై శ్లోకములకు శ్రీధరుఁడు కావించిన వ్యాఖ్య.

పోతన వీనిని

... ...
నెఱి ననంతుండవై *దర్శనీయుఁడవిగాక* సూక్ష్ముఁడవై *నిర్వికారమహిమఁ*
బరఁగి కూటస్థుఁడవు *నమ స్తంబు నెఱుఁగు* నీకు మ్రొక్కెద మాలింపు నిర్మలాత్మ.
10-679

వ. మఱియుఁ *గలండు లేఁడు సర్వంబు నెఱుంగు నించుకయెఱుంగు బద్ధుండు విముక్తుం డొకం డనేకుండు* నను నివి మొదలుగాఁ గల వాదంబులు *మాయ వలన ననురోధింపుదువు* గాన నానావాదానురోధకుండవయ్యును *అభిధానాభిధేయ శక్తిభేదంబుల వలన బహు ప్రభావ ప్రతీతుండవయ్యును* చక్షురాది రూపంబుల వలన బ్రమాణ రూపకుండవయ్యును, నిరపేక్ష *జ్ఞానంబు కలిమిం గవి* యయ్యును *వేదమయనిశ్వాసత్వంబువలన* శాస్త్రయోని వయ్యును- ఇత్యాదిగా వ్యాఖ్యాన సాహాయ్యముఁ బెంచి యనువదించెను. 10-680

మూలమున సూచ్యమాత్రములుగా నున్న యొండు రెండు పదములను గ్రహించి వానికి విపులమైన వ్యాఖ్యానము లేకున్నను పోతన స్వయముగా విస్తరించిన భాగములు కొన్ని గలవు. అట్టి వాని కైదాహరణము లొసంగఁబడును.

1. కస్తాం త్వనాదృత్య పరానుచింతా మృతే పశూ నసతీం నామ యుంజ్యాత్
పశ్యన్ జనం పతితం వైతరణ్యాం స్వకర్మజాన్ పరితాపాన్ జుషాణమ్. 2.

స్వకర్మజాన్ పరితాపాన్ అను దానికి స్వకర్మజాధ్యాత్మికాది క్లేశాన్ అని శ్రీ వ్యాఖ్య.

స్వపాపసంభవాన్ పరితాపాన్ నారకీర్వేదనాః అని విశిష్టాద్వైత వ్యాఖ్య.

ఈ వేదనలను పోతన యిట్లు వివరించెను.

మొత్తురు గదల నుదుల, రెత్తురు రక్తంబు దేహ మింతింతలుగా
నొత్తుదు రసిపత్రికలను, హత్తురు కృతాంత భటులు హరి విరహితులన్.
హరిఁ జింతింపక మత్తుఁడై విషయ చింతాయత్తుఁడై చిక్కి.

అను పద్యమునఁ జెప్పిన భావమునే 2-26 వచనము మొదట "మఱియు హరి గంధరసాస్వాదనం బెఱుంగని వారలు నిజకర్మ బంధంబుల నరకపుర మందలి ద్వార సమీప జాజ్వల్యమాన వైతరణీ తరంగిణీ పతన వాయు జ్వాలాజాల పరితప్యమాన దేహులం శిఖి శిఖావగాహంబుల నొందుచుందురు" అని పునరుక్తము కావించెను. నిజమున కీ భాగము వలసిన యవసరము లేదు.

2. కుంతీకృత స్తోత్రము నందలి
విషాన్మహాగ్నేః పురుషాద దర్శనా దసత్సభాయా వనవాస కృచ్ఛ్రతః
మృధే మృధేఽనేకమహారథాస్త్రతో ద్రౌణ్యస్త్రత శ్చాస్మ హరేఽ
భిరక్షితాః. 1-

అను శ్లోకమునందలి భావమును గ్రహించి పోతన,

విషయుక్తమైన భక్ష్యమ్ములను లక్కగృహంబున యింటఁ గాలకుండ
నరభోజి వెట్టించు ఘోరపిశాచుల మానవభక్షుల మడియకుండ
ధార్తరాష్ట్రుఁడు సభాస్థలిఁ జీర లొలువంగ ద్రౌపది మానంబు పంగకుండ
గాంగేయ ముఖుల కస్త్రాళి ముంచిన నా బిడ్డ లిలలోన నొగులకుండ

విరటపుత్త్రిక కడుపులో వెలయు శిశువు
ద్రోణసుతు దివ్యాస్త్రాగ్నిఁ గ్రుంగకుండ
మఱియు రక్షించితివి పెక్కుమార్గములను
నిన్ను నేమని వర్ణింతు నీరజాక్ష.

అని యథోక్తార్థమునే వివరించుచు సీసమును రచించెను. సంస్కృత శ్లోకమున పురుషాద దర్శనాత్ (హిడింబాసుర దర్శనమునుండి) వనవాసకృచ్ఛ్రతః (వనవాస క్లేశము) అను రెండు పదములను పోతన విడిచిపెట్టెను. ఈ రెండు నాపదలే యైనను ప్రాణాపాయములు కావు. ప్రాణాపాయము లేనంత యవియంత కావు కావునఁ బోతన విడిచెను గాబో

3. భీష్మ కృత కృష్ణస్తవమునఁ గల

స్వనిగమ మపహాయ మత్ప్రతిజ్ఞాం మృత మధికర్తు మవప్లుతో రథస్థః
ధృతరథచరణో ఽభ్యయాచ్చలద్గు ర్హరిరివ హంతు మిభం గతోత్తరీయః
శితవిశిఖహతో విశీర్ణదంశః క్షతజపరిప్లుత ఆతతాయినో మే 1-9-37
ప్రసభ మభిససార మద్వధార్థః స భవతు మేభగవాన్ గతి ర్ముకుందః 1-9-38

అను శ్లోకములను రెండింటిని పోతన ''కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబుల కాంతి గగన భాగంబెల్లఁ గప్పికొనఁగ'' (1-222) ఇత్యాదిగాఁగల సీసపద్యముగా ననుపదించెను. మూలము నందలి కొన్ని పదము లిందు విడువఁబడినవి. సూచ్య మాత్రములుగా నున్నవి కొన్ని వివరింపఁ బడినవి. "స్వనిగమ మపహాయ-మత్ప్రతిజ్ఞా మృతమధికర్తుం-శితవిశిఖహతో విశీర్ణ దంశః క్షతజ పరిప్లుత ఆతతాయినోమే''అను మూలమందలి వాక్యములలో-శ్రీకృష్ణుని ప్రతిజ్ఞాతిక్రమణమును భీష్ముని యతిలోక శౌర్యమును వ్యక్తము లగుచున్నవి. ఇవి శ్రీకృష్ణుని కించుక లాఘవమును జేకూర్చునట్టి వగుటచేఁ గాబోలు పోతన వానిని విడిచివైచెను. ''చలద్గుః'' అను పదమునకు-ఉదరస్థ సర్వభువన భారేణ ప్రతిపదం బహుళ శ్చలంతీ గౌః పృథివీ యస్మాత్తే నైవ సంరంభేణ" అని వ్యాఖ్యానము. పోతన దీని ననుసరించి "ఉఱికిన నోర్వక యుదరంబులో నున్న జగములు వ్రేఁగున జగతి గదల'' అని మూలార్థము సుస్పష్ట మగునట్లుగా వర్ణించెను. అట్లే గతోత్తరీయః అను సమాసమును ''చక్రంబుఁ జేపట్టి చనుదెంచు రయమునఁ బైఁ నున్న పచ్చని పటము జాఱ" అని వివరించెను. (1-122)

3. తరవః కిం న జీవంతి భస్త్రాః కిం న శ్వసం త్యుత
న ఖాదంతి న మేహంతి కిం గ్రామ్యాః పశవో పరే. 2-3-18
శ్వవిడ్వరాహోష్ట్రఖరైః సంస్తుతః పురుషః పశుః
న యత్కర్ణపథోపేతః జాతు నామ గదాభృతః. 2-3-19

ఈ శ్లోకములు శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు భక్తియోగమే ముఖ్యమని చెప్పు ఘట్టములోనివి. పోతన యిందలి వాక్యములను జక్కగాఁ బెంచి యీ క్రింది సీసము రచించెను.

అలరు జొంపములతో నభ్రంకషంబు లై బ్రదుకవే వనములఁ బాదపములు
ఖాదన మేహనాకాంక్షలఁ బశువులు జీవింపవే గ్రామ సీమలందు
నియతిమై నుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసపవనముల్ ప్రాపింపవే చర్మ భస్త్రికలును
గ్రామసూకర శునకశ్రేణు లింటింటఁ దిరుగవే దుర్యోగదీనవృత్తి
నుష్ట్ర ఖరములు మోవవే యురుభరములఁ
బుండరీకాక్షు నెఱుఁగని పురుష పశువు
లడవులందు నివాసములందుఁ బ్రాణ
విషయభర యుక్తితో నుంట విఫల మధిప. 2-49

ఇందలి శ్లోకమునకు శ్రీధరుఁడు - శ్వాదభి స్సంస్తుతః పురుషో నిరూపితః యస్య కర్ణ పథం కదాచి దపి న గతం సః అవజ్ఞాస్పదత్వాత్, శ్వభిః కశ్మల విషయాసక్తత్వాత్,

విడ్వరాహైః గ్రామసూకరైః కంటకవ ద్దుఃఖవిషయత్వాత్, ఉష్ట్రైః ఘారవాహిత్వాత్, కాముకత్వాత్ పదాఘ్నంతీ మపి ప్రియాం త్యక్తు మసమర్థ త్వాచ్చ ఖరైః తుల్యా ఇత్యర్థః - అని వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను. పోతన మొదటి శ్లోకమునందలి వాక్యములవలెనే వీనిని గూడ మార్చి అట్టి పురుష పశువులకు ఖరోష్ట్రాదులతోఁ గల సామ్యమును వ్యంగ్యముగా సూచించెను.

5. భూయో నమ స్సద్వృజినచ్ఛిదే సతా మసంభవా యాఖిలసత్త్వమూర్తయే
పుంసాం పునః పారమహంస్య ఆశ్రమే వ్యవస్థితానా మనుమృగ్యదాశుషే. 2-4-13
నమో నమస్తే స్త్వృషభాయ సాత్వతాం విదూరకాష్ఠాయ ముహుః కుయోగినాం
నిరస్తసామ్యాతిశయేన రాధసా స్వధామని బ్రహ్మణి రంస్యతే నమః 2-4-14

వీనిని పోతన యథాతథముగా ననువదించెను.

"మఱియు సజ్జనదురిత సంహారకుండును, దుర్జననివారకుండును, సర్వరూపకుండును (అఖిల సత్త్వమూర్తయే అనుదానికి నిఖిలప్రాణి సంఘాత శరీరకాయ అని భా. చం. వ్యాఖ్య) పరమహంసాశ్రమ ప్రవర్తమాన మునిజన హృదయకమల కర్ణికా మధ్య ప్రదీపకుండును సాత్వత శ్రేష్ఠుండును— 2-59

పారమహంస్యాశ్రమ స్థితులైన పురుషుల కాత్మతత్త్వము నొసంగువాఁడని మూలమున నుండ పోతన యట్టివారి హృదయ కమలకర్ణికా ప్రదీపకుఁడని వివరించెను. పిమ్మట - నిఖిల కల్యాణ గుణగరిష్ఠుండును, బహుభక్తి యుక్తసులభుండును, భక్తిహీనజన దుర్లభుండును - అను నమూలకములైన విశేషణములను జేర్చెను.

6. ప్రేక్షాం క్షిపంతం హరితోపలాద్రే స్సంధ్యాభ్రనీవే రురురుక్మమూర్ధ్నః
రత్నో దధా రోషధసౌమనస్య వనస్రజో వేణుభుజాంఘ్రి పాంఘ్రేః 3-8-24

ఇందు విష్ణువు మరకత శిలామయ పర్వతమువలె నున్నట్లు వర్ణింపఁబడి యున్నాడు. ఇం దుపమానములే కాని ఉపమేయములు పేర్కొనఁబడి యుండలేదు. శ్రీధరుఁడు వానిని వ్యాఖ్యానమున సూచించెను.

సంధ్యాభ్రః నీవీ పరిధానం యస్య తస్య శోభాం పీతాంబరేణ క్షిపంతం. ఉరురుక్మ మూర్ధ్నః అనేక స్వర్ణ శిఖరస్య తస్య శోభాం స్వకిరీటైః క్షిపంతం, రత్నానిచ ఉదధారామేఘూశ్చ; ఓషధయః ఔషధరూపాః, సౌమనస్యాని పుష్పసమూహాశ్చతాన్యేవ స్రగ్వనమాలా యస్యతస్య శోభాం స్వీయరత్నముక్తాదామ తులసీపుష్పదామ వనమాలాదిభిః క్షిపంతం, వేణవోభుజాయస్య, అంఘ్రిపా ఏవ అంఘ్రయోయస్య తస్య శోభాం భుజైరంఘ్రిభిశ్చ క్షిపంతం—

ఈ వ్యాఖ్యానము సాహాయ్యమున పోతన విష్ణువునకు మరకత పర్వతముతోఁ గల పోలిక నుపమానోపమేయముల రెండింటిని సూచించుచుఁ జక్కఁగా నిట్లు వివరించెను.

పరపీత కౌశేయ పరిధానకాంతి సంధ్యాంబుద రుచి నిచయంబుగాఁగ
కమనీయ నవహేమ కలిత కిరీటంబు రమణఁగాంచిన శిఖరంబుగాఁగ
లలితగతి నొప్పు మరకతాచాల విడంబి
తాత్మదేహంబు గలుగు మహాత్ము హరిని. 3-287

పోతన సంగ్రహించిన భాగములు :

భాగవతానువాద సందర్భమున పోతన మూలమును బెంచి వ్రాసిన ఘట్టములే యెక్కువ యైనను మూలమునందలి వాక్యములనో సన్నివేశములనో సంగ్రహించిన లేక విడిచిన పట్లు కూడఁ గొన్ని లేకపోలేదు. అట్టివాని సంఖ్య చాల తక్కువ.

1. అర్జునుఁడు పుత్రఘాతియగు నశ్వత్థామను బాశబద్ధుని గావించి ద్రౌపది కడకుఁ గొనివచ్చెను. అప్పుడు ద్రౌపది యాతనికి మ్రొక్కి,

ఉవాచ చాసహం త్యస్య బంధనానయనం సతీ
ముచ్యతాం ముచ్యతా మేష బ్రాహ్మణో నితరాం గురుః 1-7-43

అని యతని బంధించికొనివచ్చుట సహింపఁజాలక బ్రాహ్మణుఁడు పూజ్యుఁ డగుటచే నతని విడువవలె నని యర్జునునితోఁ జెప్పినట్లు మూలమున నున్నది. పోతన దీనిని తొలగించుటయే గాక యామె యర్జునునితోఁ జెప్పిన వాక్యములను గురుపుత్రునితోఁ జెప్పినట్లు వ్రాసియుండెను. ఇచ్చటి ప్రత్యక్ష వాక్య సంధానము మిక్కిలి సహజమై ద్రౌపది శీలమునకు మెఱుఁగులు దిద్దు చున్నది.

2. వామనావతార ఘట్టమున రాక్షసులు తమ రాజధాని నాక్రమింప దేవతలు బృహస్పతి యుపదేశము ననుసరించి యెందేని దాఁగియుండ నేగిరి. అప్పు డదితి తన కుమారులకుఁ గల్గిన దైన్యమును దలంచి దుఃఖించుచుండఁ గశ్యపుఁ డామెను జూడ నేగి కుశల సంప్రశ్నము కావించెను. మూలమున గశ్యపుఁ డడిగిన

"అ ప్యభద్రం నవిప్రాణాం భద్రే లోకేఽధునా గవామ్"

మున్నగు ప్రశ్నలన్నింటికి నదితి యీ క్రింది విధమున సమాధాన మొసంగినట్లు కలదు.

భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మన్ ధర్మ స్యా స్య జనస్య చ
త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్ గృహా ఇమే
అగ్నయోఽ తిథయో భృత్యా భిక్షవో యే చ లిప్సవః
సర్వం భగవతో బ్రహ్మ న్న నుధ్యానా న్న రిష్యతి
కో ను మే భగవన్ కామో న సంపద్యేత మానసః
యస్యా భవాన్ ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ ప్రభాషతే 8-16-11-13

పోతన యీ సమాధానములన్నియు విడిచివైచి యామె వెంటనే

ప్రేమ యొకింతలేక దితిబిడ్డలు, బిడ్డలబిడ్డలున్ మహా
భీమ బలాఢ్యులై తనదు బిడ్డల నందఱఁ దోలి సాహసా
క్రామితవైరులయ్యు నమరావతి నేలుచునున్నవారు నీ
కేమని విన్నవింతు హృదయేశ్వర! మేలు దలంచి చూడవే! 8-469

అని తన మనోవేదన వెల్లడించినట్లు వ్రాసియుండెను. ఇట్లు కశ్యపుఁ డడిగిన సామాన్య ప్రశ్నల కించుకయు సమాధానము జెప్పక యదితి వెనువెంటనే తన గోడు చెప్పుకొన మొదలిడుట

యామె మనోవేదనాతిశయమును వెల్లడిచేయుచు సహజముగా నున్నది. సాధారణ పరిస్థితులలో నైనచో నామె యాతని ప్రశ్నల కన్నిటికి సమాధానము చెప్పియుండెడిదే.

3. కశ్యపుఁ డదితితో భగవత్సేవ కావించి బహు సౌభాగ్యముల నందు మని చెప్ప నామె యా సేవావిధానము మంత్రాచారములు తెలుపుమని యడిగెను. అప్పుడు కశ్యపుఁడు

ఏతన్మే భగవాన్ పృష్టః ప్రజాకామస్య పద్మజః
యదాహ తే ప్రవక్ష్యామి వ్రతం కేశవతోషణమ్. 8-16-24

అని సుమారు నలువది శ్లోకములలో పయోభక్షణ వ్రతాచరణ విధానమును మంత్రాదులను వివరించినట్లు మూలమున నున్నది. పోతన "ప్రజాపతి సతికిఁ బయోభక్షణంబను వ్రతం బుపదేశించి తత్కాలంబును దన్మంత్రంబును దద్విధానంబును దదుపవాస దాన భోజన ప్రకారంబులును నెఱింగించిన" అని యా భాగమునంతను బూర్తిగా సంగ్రహించెను. వ్రత విధాన మంత్రోపవాస భోజనాదుల వర్ణనము నీరసముగా నుండుటయే పోతన దాని నట్లు సంగ్రహించుటకుఁ గారణమై యుండును.

4. అదితి పయోభక్షణ వ్రత మాచరించి ప్రత్యక్షమైన విష్ణువును స్తుతించి తన కుమారుల బాధ తొలఁగింపవలె నని వేఁడుకొనెను. ఆ మాటలు విని విష్ణు వామె నోదార్చి తానామె కొడుకుగాఁ బుట్టుదు నని చెప్పెను. ఈ సందర్భము మూలమందు 17వ యధ్యాయమున 8 శ్లోకములలో (11-18) విపులముగా వర్ణింపఁబడినది. పోతన దానిని మిక్కిలి సంగ్రహించి రెండు పద్యములలో వ్రాసెను. (నీ కోడండ్రును; బలిమిన్ దైత్యులఁ జంపరాదు 8-488-489).

5. భీష్మకృతస్తవమున మూలమందు రాజసూయ వృత్తాంతము తరువాత
క్షితిభిర మవరోపితుం కురూణాం శ్వసన ఇ వాసృజ దక్ష వంశవహ్నిమ్
త మిమ మహ మనువ్రతార్తిహాంఘ్రిం హృది పరిరభ్య జహామి
మర్త్యనీడమ్ 1-9-42

పోతన యీ శ్లోకము ననువదింపక విడిచిపెట్టెను. ఇం దక్షవంశ వహ్నిని సృజించిన వాఁడు విష్ణువే యను నభిప్రాయము కలదు. అది తనకు రుచింపని కారణమున పోతన విడిచి యుండును.

6. రుక్మిణీ కల్యాణ ఘట్టమున కృష్ణుఁడు రుక్మిణిని రథముపై నిడికొని పోవుచుండగా రాజులందఱు తమ తమ నగరములకుఁ జనిన పిమ్మట రుక్మి కృష్ణుని వెనువెంటఁ బోవుచు నందఱు వినుచుండఁగా

అహత్వా సమరే కృష్ణ మప్రమోచ్య చ రుక్మిణీమ్
కుండినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్య మేత ద్బ్రవీమి వః. 10-54-20

అని ప్రతిజ్ఞ పట్టినట్లు మూలమున నున్నది. రుక్మి యట్లు చేయఁజాలకపోవుటయే కాక యవమానము కూడఁ బొందవలసి వచ్చెను. అందుచే పోతన యా ప్రతినను విడిచివైచి,

బల్లిద నన్ను భీష్మకజనపాల కుమారునిఁ బిన్నఁజేసి నా
చెల్లెలి రుక్మిణిం గొనుచుఁ జిక్కని నిక్కపు బంటుపోలె నీ
గొల్లఁడు వోయెడిన్ రథముఁ గూడఁగఁ దోలుము తేజితోల్లస
ద్భల్లపరంపరన్ మదముఁ బాపెదఁ జూపెద నా ప్రతాపమున్. 10-17-60

అని మాత్రము వచించెను. సోదర పరాభవ ఖిన్నయైన రుక్మిణిని బలరాముఁ డోదార్చిన పిమ్మట ప్రాణావశేషుఁ డైన రుక్మి హతబల ప్రభుఁడును వితథాత్మ మనోరథుఁడునై కుండినము ప్రవేశింపక యచ్చటనే యుండిపోయెనని,

అహత్వా దుర్మతిం కృష్ణ మప్రత్యూహ్య యవీయసీమ్
కుండినం న ప్రవేక్ష్యామీ త్యుక్త్వా తత్రావస ద్రుషా
యత్ర భోజకటం నామ నివాసా యాభవ త్పురమ్ 10-54-53

అను శ్లోకము చెప్పుచున్నది. ఇచ్చట నివి సమంజసముగనే యుండుటచే పోతన యతఁడు "హరిని గెల్చి కాని కుండిన పురంబు సొరనని ప్రతిజ్ఞచేసి తత్పుర సమీపంబున నుండె" నని యనువదించెను. ఇటకాన "అప్రత్యూహ్య యవీయసీమ్" అను దానిని, అచ్చట భోజకట మను పురమేర్పడె నను విషయమును, పోతన విడిచి వైచెను.

పోతన యౌచిత్య దృష్టితోఁ జేసిన మార్పు చేర్పులు :

ఔచిత్య దృష్టితోఁ బోతన మూలమునకు మార్పు చేర్పులు కల్గించిన భాగములును గొన్ని గలవు.

1. శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు భక్తిమార్గమే ముఖ్యమని తెల్పు సందర్భమున మూలమందు

జీవన్ శవో భాగవతాంఘ్రిరేణుం న జాతు మర్త్యోఽభిలభేత యస్తు
శ్రీవిష్ణుపద్యా మనుజ స్తులస్యాః శ్వసన్ శవో యస్తు న వేదగంధమ్ 2-2-23

అని తెలిపెను. ఇందు భాగవతాంఘ్రి రేణువులను స్పృశింపఁ జాలనివాఁడు జీవచ్ఛవ మనియు, విష్ణుపదలగ్నమైన తులసి గంధము నాఘ్రాణింపనివాఁ డూర్పుపుచ్చు చున్న శవమనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇచ్చట రెండుచోట్లను జీవచ్ఛవ మను నర్థము వచ్చు మాటలే యుండుటచే పోత దీని నించుక మార్చి

కమలాక్షు పూజకుఁ గాని హస్తంబులు వనము హస్తంబులు సత్త్వమునకు
హరిపద తులసీ దళామోద రతిలేని
ముక్కు వంటిముక్కు ముసిపతిత్ర 2-50

అని రమ్యముగా ననువదించెను.

2. కిరాతహూణాంధ్రపుళింద పుల్కసా ఆభీరకంకా యవనాః ఖసాదయః
యేఽన్యే చ పాపా యదుపాశ్రయాశ్రయా శుధ్యంతి తస్మై
ప్రభవిష్ణవే నమః. 2-4-18

ఇం దాంధ్రులు కూడ పాపులలోఁ జెప్పఁబడియున్నారు. పోతన దీనిని

యవనవ్యాధ పుళింద హూణశక కంకాభీర చండాల సం
భవులుం దక్కిన పాపసత్త్వములు 2-63

అని యా పాపుల పట్టికనుండి యాంధ్రులను తొలఁగించెను.

3. శుక్రాచార్యుఁడు వామనునికి మూఁడడుగుల నేల యీ వలదని చెప్పుచు
త్రిభిః క్రమై రిమాన్ లోకాన్ విశ్వకాయః క్రమిష్యతి
సర్వస్వం విష్ణవే దత్త్వా మూఢ వర్తిష్యతే కథమ్ 8-21-33

అని పలికినట్లు మూలమున నున్నది. ఇందలి మూఢ అను సంబోధన మనుచితముగా నున్నది. పోతన యీ యనౌచిత్యమును తొలఁగించి,

ఒక్కపదంబున భూమియు, నొక్కటఁ ద్రిదివంబుఁ ద్రొక్కి యున్నతమూర్తిన్
నిక్కిన గగనముఁ దానై వెక్కసమైయున్న నెందు వెదకెదు నెపుడూ. 8-578

అని యనువదించెను.

4. బలిచక్రవర్తి స్వర్గముపై దండెత్తఁ బోవుచు దృఢసత్త్వమైన రథము నధిరోహించెను. అప్పు డతఁడు (ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్యవాట్ 8-15-9) భవనమునందుఁ బ్రజ్వలితుఁడైన (కుండస్థుఁడైన) అగ్నివలెఁ బ్రకాశించెనని మూలము చెప్పుచున్నది. రథమెక్కినవాఁడు కుండస్థుఁడైన యగ్నివలె నుండెనని చెప్పుట యుచితముకాదు. అందుచేఁ బోతన మూలము నించుక మార్చి "రాజద్రథారూఢుఁడై వెలిఁగెన్ దానవభర్త శైల శిఖరోద్వేల్లద్దవాగ్ని ప్రభన్" అని వ్రాసెను. ఈ యుపమానము మూలమునందలి దానికంటె నుచితతరమై బలిచక్రవర్తి ప్రతాపతీవ్రత్వమును లెస్సగా సూచించుచున్నది.

ఇట్టి యౌచిత్యదృష్టితో పోతన కావించిన మార్పు చేర్పు లింకను పెక్కుగలవు.

పోతన మూలమునందలి శ్లోకము ననువదించుచుఁ బద్యము ముగియకుండనే యందలి భావము పూర్తియైనచో మిగిలిన పద్యభాగము నెంతో రమ్యముగాఁ దాను బూరించుచుండును. ఇట్టి పూరణములం దాతని భావనాశక్తియు, ఔచిత్యదృష్టియు చక్కగా గోచరించుచుండును.

1. శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు భక్తిమార్గ ప్రాముఖ్యమును జెప్పుచుఁ జివర
తదశ్మసారం హృదయం బతేదం యద్గృహ్యమాణైర్హరినామధేయైః
న విక్రియేతాథ యదా వికారో నేత్రే జలం గాత్రరుహేషు హర్షః. 2-3-24

అని చెప్పియుండెను. పోతన దీని ననువదించుటకు సీసపద్యము గ్రహించెను. అందలి మొదటి రెండు పాదములలో మూలభావము ముగిసినది. మిగిలిన పద్యభాగము నతఁ డా భావమునే కొనసాగించుచుఁ జక్కగాఁ బూరించెను.

నారాయణుని దివ్యనామాక్షరములు పైఁ గరఁగని మనములు కఠినశిలలు
మురవైరి కథలకు ముదితాత్మ రోమాంచ పొదలమై యుండని మేను మొద్దు

చక్రికి మ్రొక్కని జడుని యౌదలనున్న కనక కిరీటంబు గట్టెమోపు
మాధవార్పితముగా మనని మానవు సిరి వనదుర్గ చంద్రికా వైభవంబు
కైటభారి భజన గలిగియుండనివాఁడు గాలితోన నుండి కదలు శవము
కమలనాభు పదముఁ గనని వాని బ్రదుకు పసిఁడికాయలోని ప్రాణిబ్రదుకు. 2-51

2. నారదుఁడు బ్రహ్మను బ్రపంచప్రకార మడిగిన విషయములు జెప్పుటకు ముందు శుక మహర్షి సర్వాది వందన మాచరించుచు :

భూతై ర్మహద్భిః య ఇమాః పురోవిభు ర్నిర్మాయ శేతే య దమూషు పూరుషః
భుంక్తేగుణాన్ షోడశషోడశాత్మక స్సోలంకృషీష్ట భగవాన్ వచాంసి మే. 2-4-23

అని పరమేశ్వరుఁడు తన వాక్కుల నలంకరించుఁ గాక యని ప్రార్థించి యుండెను. ''సోలంకృషీష్ట భగవాన్ వచాంసి మే'' అను దానిని పోతన :

అట్టి భగవంతుఁ డవ్యయుం డచ్యుతుండు మానసోచిత వాక్పుష్ప మాలికలను
మంజునవరస మకరంద మహిమ లుట్టి శిష్టహృద్భావలీలలఁ జేయుఁగాత. 2-68

అని యనువదించెను.

3. గోపికా గీతలలో నున్న :

విషజలాశయా ద్వ్యాళరాక్షసా ద్వర్షమారుతా ద్వైద్యుతానలాత్
వృషమయాత్మజా ద్విశ్వతోభయా దృషభ తే వయం రక్షితా ముహుః. 10-31-3

అను శ్లోకమును పోతన :

విషజలంబువలన విషధరదానవు
వలన ఱాల వానవలన వహ్ని
వలన నున్నవానివలనను రక్షించి
కుసుమశరుని బారిఁ గూల్పఁదగునె. 10-1037

అని తెనిఁగించెను. పై శ్లోకమునందలి భావ మీ పద్యమునందలి మొదటి మూఁడు పాదములలోనే పూర్తమైనది. చివరిపాదమును పోతన సొంతముగాఁ జేర్చినాఁడు. పెద్దపెద్ద యాపదల వలన రక్షించి చివరికి ''నంటినఁ గంప'' పూఁబాణములచే చచ్చునట్లు చేయుచున్నావా ? యని భావము. ఈ పెంపు భావగంభీరమై కడు రమ్యముగా నున్నది.

పోతన యథామూలముగా ననువదించిన భాగములు :

పైని సూచింపఁబడిన యుదాహరణములను బురస్కరించుకొని పోతన సర్వత్ర మూల భావమును పెంచుటో, మార్చుటో, సంగ్రహించుటో చేయుచుండునని భావింపరాదు. అతఁడు పెక్కు శ్లోకములను యథామూలముగా రచించి తన యనువాద కౌశలమును బ్రకటించెను. ఇందు కుదాహరణములు భాగవతమున నెచ్చటఁ జూచినను గానిపించును. కొన్ని యుదాహరణములు మాత్ర మిచ్చటఁ బ్రదర్శింపఁబడును.

1. జన్మైశ్వర్యశ్రుతశ్రీభి రేధమానమదః పుమాన్
న వార్హత్యభిధాతుం వైత్వా మకించనగోచరమ్. 1-8-27

జననము నైశ్వర్యంబును, ధనమును విద్యయును గల మదచ్ఛన్నులకిం
చనగోచరుఁడగు నిన్నున్, వినుతింపఁగలేరు నిఖిల విబుధస్తుత్యా. 1-189

2. భారావతరణా యాన్యే భువో నావ ఇవోదధౌ
సీదంత్యా భూరిభారేణ జాతో హ్యాత్మభువార్థితః 1-8-35
జలరాశిలో మునింగెడు, కలము క్రియన్ భూరిభారకర్శిత యగు నీ
యిలఁ గావ నజుఁడు గోరినఁ, గలిగితి వని కొంద ఱంద్రు గణనాతీతా. 1-194

3. శ్రియఃపతి ర్యజ్ఞపతిః ప్రజాపతి ర్ధియాంపతి ర్లోకపతి ర్ధరాపతిః
పతి ర్గతిశ్చాంధకవృష్ణిసాత్వతాం ప్రసీదతాం మే భగవాన్ సతాం గతిః. 2-4-20
శ్రీపతియు యజ్ఞపతియుఁ బ్రజాపతియున్ బుద్ధిపతియు జగదధిపతియున్
భూపతియు యాదవశ్రేణీపతియున్ గతియునైన నిపుణు భజింతున్. 2-65

4. యథా భ్రామ్యత్యయో బ్రహ్మన్ స్వయ మాకర్ష సన్నిధౌ
తథా మే భిద్యతే చేత శ్చక్రపాణే ర్యదృచ్ఛయా. 7-5-14
ఇను మయస్కాంత సన్నిధినెట్లు భ్రాంతమగు హృషీకేశసన్నిధి నావిధమునఁ
గరఁగుచున్నది దైవయోగమునఁ జేసి బ్రాహ్మణోత్తమ చిత్తంబు భ్రాంత
మగుచు. 7-149

5. శరదుదాశయే సాధుజాత సత్సరసిజోదర శ్రీముషా దృశా
సురతనాథ తే ఒశుల్కదాసికా వరద నిఘ్నతో నేహ కిం వధః. 10-31-2
శారదకమలోదరరుచి చోరకమగు చూపువలన సుందర మిమ్మం
గోరి వెలయీని దాసుల ధీరత నొప్పించు టిది వధించుట గాదే. 10-1036

6. ఏతావ ద్బ్రాహ్మణా యోక్త్వా విరరామ మహామతిః
తం సునిర్భర్త్స్య కుపితః స దీనో రాజసేవకః
కులాంగారస్య దుర్బుద్ధే శ్చతుర్థో ఒస్యోదితో దమః
దైతేయచందనవనే జాతో ఒయం కంటకద్రుమః
తనయుఁడు గాఁడు శాత్రవుఁడు దానవభర్తకు వీఁడు దైత్యచం
దనవనమందుఁ గంటక యుత క్షితిజాతము భంగిఁ బుట్టినాఁడు. 7-153

పోతన మూలమునందలి యుపమానమును జక్కగా ననువదించెను. పై నున్న మొదటి శ్లోకమును పోతన "అనిన విని రోషించి రాజసేవకుండైన పురోహితుండు ప్రహ్లాదుం జూచి తిరస్కరించి యిట్లనియె" (7-151) అని తెనిఁగించెను. ఇచ్చట రాజసేవకః అను పదము సాభిప్రాయమైనది. ప్రహ్లాదోక్తములైన వాక్యములు పురోహితునికిఁ గోపము కలిగించుట కందలి యసామంజస్యము కంటె నాతని రాజసేవకత్వమే కారణము. అందుచే పోతన యా పదమును యథాతథముగ నుపయోగించుట యాతని మూలాభిప్రాయమర్మజ్ఞతను సూచించుచున్నది.

మూలమునందలి చక్కని యుపమానములు పెక్కింటిని పోతన రమ్యముగా ననువదించి తన యనువాద కౌశలమును బ్రదర్శించెను.

మూల భిన్న రచనాభాగములు :

పొరపాటుననో ఉద్దేశపూర్వకముగనో పోతన మూలమునకు భిన్నముగా రచన సాగించిన భాగములు కూడఁ గొన్ని కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్టివి కలచోట్ల నధోదీపికలలో మూల భాగములు కూడ నొసంగఁబడినవి.

1. స ఏవ భూయో నిజవీర్యచోదితాం స్వజీవమాయాం ప్రకృతిం సిసృక్షతీమ్
అనామరూపాత్మని రూపనామనీ విధిత్సమానోఽనుససార శాస్త్రకృత్. 1-10-22

సః అనామరూపే ఆత్మని రూపనామనీ విధాతు మిచ్ఛుః నిజవీర్యచోదితాం స్వాంశ భూతానాం జీవానాం మాయాం మోహినీ అతఏవ స్రష్టు మిచ్ఛంతీం ప్రకృతి మనుససార అధిష్ఠితవాన్-అని శ్రీధరవ్యాఖ్య.

పోతన ''నిజాంశ భూతంబులైన జీవులకు మోహినియైన సృష్టి సేయ నిశ్చయించి'' అని సజీవమాయాం అను దానిని సృష్టికి విశేషణము కావించెను.

''ప్రకృతి మనుససార'' యని మూలమునం దుండ ''మాయానుసరణంబు సేయు నను వారును'' అని అనుసరించుటకు మాయను గర్మ కావించెను.

1. గోపై ర్మఖే ప్రతిహతే వ్రజవిప్లవాయ
దేవేఽభివర్షతి పశూన్ కృపయా రిరక్షుః
ధర్తోచ్ఛిలీంధ్ర మివ సప్తదినాని సప్త
వర్షో మహీధ్ర మనఘైకకరే సలీలమ్. 2-7-32

కృష్ణుఁడు పశులను రక్షించుటకై పర్వతము నేకకరమున లీలనా శిలీంధ్రమువలె (వర్షాసూత్పన్నం శిలీంధ్రకుసుమ మివ అని వ్యాఖ్య) ధరించునని యీ శ్లోకమునందలి యర్థము. కుక్కగొడుగు కడు తేలికైనది. మహాపర్వతమును గూడ కుక్కగొడుగును వలె నవలీలగా నెత్తెనని కవిభావము. పోతన ''శైలరాజ మచల ఛ్ఛత్రంబుగాఁ దాల్చి'' (2-187) అని శిలీంధ్రపదమునే తొలగించివైచెను.

3. య ఏతేన పుమా న్నిత్యం స్తువం స్తోత్రేణ మాం భజేత్
త స్యాన్వహం ప్రసీదేయం సర్వకామవరేశ్వరః. 3-9-40

సర్వకామవరేశ్వరః అనగాఁ సర్వకామవరప్రదః అని వ్యాఖ్య.

పోతన యీ పదమును ''అవాప్త సకల కాముఁడ నగుచున్'' (3-327) అని యనువదించెను. చూ. 3-850

4. ససర్జాగ్రేఽంధతామిస్ర మథ తామిస్ర మాదికృత్
మహామోహంచ మోహం చ తమ శ్చాజ్ఞానవృత్తయః. 3-12-2

బ్రహ్మ సృష్ట్యాది నంధతామిస్రము, తామిస్రము, మహామోహము, మోహము, తపస్సు అను అవిద్యావృత్తులను సృష్టించెనని దీని యర్థము.

తమో ఽవివేకో మోహ స్స్యా దంతఃకరణ విభ్రమః
మహామోహస్తు విజ్ఞేయో గ్రామ్యభోగసుఖైషణా
మరణం హ్యంధతామిస్రం తామిస్రః క్రోధ ఉచ్యతే
అవిద్యాపంచపర్వ్యైషా ప్రాదుర్భూతా మహాత్మనః.

అని పాతంజలయోగ శాస్త్రమునఁ గూడ నవిద్యాపంచకము వివరింపఁబడి యున్నది. పోతన యనువాదమున వ్యాఖ్య యందును దీనియందును గల యర్థవివరణము ననుసరించెను. కాని వరుస మార్చెను.

పరమేష్ఠి యీ సృష్ట్యాది నహమ్మను దేహాభిమానబుద్ధి గల మోహంబును, అంగనా సంగమ స్రక్చందనాది భోగేచ్ఛలు గల మహామోహంబును, దత్ప్రతిఘాత జాతంబైన క్రోధంబు నందుఁ గలుగు తామిస్రంబును, దన్నాశంబునం దహమేవ మృతోఽస్మి యను నంధ తామిస్రంబును, చిత్త విభ్రమంబు నను నవిద్యా పంచక మిశ్రంబుగా-అనునది పోతన అనువాదము (3-307). శ్రీధరుఁడు మూలము నందలి వరుసను దారుమాఱు చేసి వ్యాఖ్యానించెను. పోతన మోహముతో మొదలిడి చిత్తవిభ్రమముతో ముగించెను. చిత్తవిభ్రమ మను దాని నతఁడు తమస్సు నకు బదులు వాడెను. తమః అనగా స్వరూపప్రకాశ మని శ్రీధర వ్యాఖ్యయు అవివేక మని పాతం జలమును జెప్పుచున్నవి.

మోహస్స్యాదంతఃకరణ విభ్రమః అని పాతంజలము. పోతన శ్రీధర వ్యాఖ్య ననుస రించి మోహమన అహమ్మను దేహాభిమాన బుద్ధియని వివరించి తమస్సనఁగాఁ జిత్తవిభ్రమ మని తెనిఁగించెను. ఇది పై రెండింటికి విరుద్ధము.

5. కాలో ఽయం పరమాణ్వాది ద్విపదార్ధాంత ఈశ్వరః
నైవేశితుః ప్రభు ర్భూమ్న ఈశ్వరో ధామ మానినామ్. 3-11-38

మందిరార్థాది కర్మాభి మానశీలు రైన వారికి నాశ్రయం బగుటఁజేసి
యరయ హరి దద్గుణ వ్యతికరుఁడుగాన కాల మమ్మేటి కెన్నఁడుఁ గర్తకాదు.
3-362

అనునది పై శ్లోకమునకు పోతన కావించిన యనువాదము. ఇందు హరి దద్గుణ వ్యతి కరుఁడు గాన అను కారణము పోతనకల్పితము. ఈశితుః, భూమ్నః అను వానిని అమ్మేటికి అనియు, ప్రభుః అను దానిని కర్త అనియు, ఈశ్వరః అను దానిని ఆశ్రయంబగుటఁ జేసి యనియు పోతన అనువదించెను.

6. ... ...
వయం ప్రతైద్వచ్చరణాపవిద్ధా
మాశాస్మహే ఽజాం బత భుక్తభోగామ్ 3-14-26

చరణాపవిద్ధాం=చరణేన నిర్మాల్యవద్దూరత స్త్యక్తాం

అజాం = మాయాం - తన్మయీ విభూతిం - అని శ్రీధరవ్యాఖ్య. చరణాపవిద్ధాం అను దానిని పోతన చరణారవింద జనితయైన అనియు, అజారా అను దానిని అవిద్య ననియు ననువదించెను.

అమ్మహాత్ముని చరణారవింద జనితయైన అవిద్య నమసరించి వర్తింతుము. 3-465

7. ఏవ ఆత్మపథోఽవ్యక్తో నష్టః కాలేన భూయసా
తం ప్రవర్తయితుం దేహ మిమం విద్ధి మయా ధృతమ్. - 3-24-37

నేను పూర్వ ముపదేశించిన సూక్ష్మమైన ఆత్మమార్గము బహుకాల విలంబముచే నష్టమైనది. దానిని తిరిగి ప్రవర్తింపఁ జేయుటకే నే నీ దేహము ధరించితి నని యెఱుంగుము అని దీని భావము. పోతన దీనిని

నేను సన్మునివేషంబు ధరియించు టెల్ల నా కొఱకుఁ గాదు
విను మహాత్ములైన మునులకుఁ బరమాత్మ గురు సద్వివేకంబు నరసిచూపు
తత్త్వబోధంబు కొఱకును దాల్పఁబడిన యంచిత వ్యక్తమార్గమైనట్టి దేహ
మని తలంపుము మత్పద ధ్యానభక్తి దీపనాలాయణ మహిమంబు తేజరిల్ల. 3-850

అని యనువదించెను. ఇం దతఁడు మూలమును బాగుగా వివరించి వ్రాసెను. కాని ఆత్మపథః అను దానికి విశేషణమైన అవ్యక్తః (సూక్ష్మః) అను దానిని విడిచి ''అంచితవ్యక్తమార్గమైనట్టి దేహమని తలంపు'' మని దేహమున కంచితవ్యక్త మార్గమైనట్టి - అను విశేషమును గల్పించెను.

8. హృదయాన్మన ఉత్థితమ్
మనస శ్చంద్రమా జాతో బుద్ధి ర్బుద్ధే ర్గిరాం పతిః
అహంకార స్తతో రుద్ర శ్చిత్తం చైత్య స్తతోఽభవత్. 3-26-63

విను హృదయము వలనను మనమును, మనమునఁ దుహినకరుఁడు బుద్ధియుఁజిత్తం
బున బ్రహ్మయు క్షేత్రజ్ఞుండును గలిగిరి, యవ్విరాజుఁడున్ బూరుషతన్. 3-893

మొదటి రెండు పాదముల వఱకు ననువాదము సరిగా నున్నది. తరువాతి రెండు పాదములలో నది భిన్నమార్గము పట్టినది. బుద్ధే ర్గిరాం పతిః అను దానికిఁ జిత్తంబున బ్రహ్మయు అనునది అనువాదము. బుద్ధి చిత్తములు సమానములు కావు గదా. అహంకారము నుండి రుద్రుఁడు. చిత్తమును, చిత్తమునుండి క్షేత్రజ్ఞుఁడును గలిగి రను దానిని విడిచి పోతన చిత్తముననే బ్రహ్మయు క్షేత్రజ్ఞుఁడును గలిగి రని యనువదించెను.

9, ఏవం హరౌ భగవతి ప్రతిలబ్ధభావో భక్త్యా ద్రవద్ధృదయ ఉత్పులకః ప్రమోదార్
ఔత్కంఠ్య బాష్పకలయా ముహు రర్ద్యమాన స్తచ్చాపి చిత్తబడిశం
శనకై ర్వియుంక్తే. 3-28-34

దుర్గ్రహస్య భగవతో గ్రహణే బడిశం మత్స్యబంధనమివ ఉపాయభూతం చిత్తం ధ్యేయాద్వియుంక్తే తద్ధారణే శిథిలప్రయత్నో భవ తీ త్యర్థః - అని వ్యాఖ్య.

పోతన దీనిని "భగవత్స్వరూపమై భవగుణ గ్రాహక మగుచు మత్సంబంధ మనుకరించి" (3-933) అని యనువదించెను. ఇందు బడిశము ప్రసక్తియే కనవచ్చుట లేదు. మత్సంబంధ మను చోట మత్స్యబంధమని యతఁడు వ్రాసియుండె నేమో యని సందేహము. దానిని బట్టి పాదము నంతను చిఱుమార్పుతో సవరింపవచ్చును.

తరువాతి శ్లోకము ననువాదము కూడ మూలానుసారిగా లేదు.

10. రూపభేదవిద స్తత్ర తత శ్చోభయతో దతః
తేషాం బహుపదా శ్శ్రేష్ఠా శ్చతుష్పాదా స్తతో ద్విపాత్ 3-29-31

...వెలయు శబ్దవిదులకంటెను మఱిరూపవేదులైన
వాయసాదులు శ్రేష్ఠముల్ వానికంటె వరుస బహుపాదు లుత్తముల్ వారికంటె
చలఁపఁ జతుష్పదు లధికులు, బలకొని మఱివారికంటె బాదద్వయముం
గల మనుజు లలఘుతము లిమ్ములవారలయందు వర్ణములు నా ల్గరయన్.

3-957, 958

రూపభేదవిదులైన కాకాదులకంటె నిరుపార్శ్వములందు దంతములుగల యశ్వాదులును, అపదములకంటె బహుపదములును, వానికంటె చతుష్పదములు, వాని కంటె ద్విపాత్తులును శ్రేష్ఠతనొందుదు రని శ్లోక తాత్పర్యము.

రూపభేదవిదః కాకాదయః ఉభయతో దతాయేషాంతే అశ్వాదయః అపదేభ్య స్తేభ్యో బహుపదః. తేభ్యశ్చతుష్పాద ఇత్యర్థః-తతోద్విపాన్మనుష్యః అని వ్యాఖ్య.

పోతన "ఉభయతోదంతః" అను దానిని విడిచివైచెను. మూలశ్లోకమునఁ గూడ నన్వయము పరిశీలింపఁదగియున్నది.

11. చలత్యశక్తోఽపి నిరాశ్రమోదకే. 3-30-22
నిర్గతః ఆశ్రమో విశ్రామస్థాన ముదకం చ యస్మిన్, అని వ్యాఖ్య.

ఇది తప్తవాలుకే, పథి అను దానికి విశేషణము.
పోతన ఆశ్రయ శూన్యమగు నీళ్ళ మునుఁగుచు లేచుచు (3-977) అని యనువదించెను.

12. ప్రహ్లాదునికి విరోధిశాస్త్రములు గఱపితి రని హిరణ్యకశిపుఁడు పురోహితుని నిందింప నాతఁడు

న మత్ప్రణీతం న పరప్రణీతం
సుతో వద త్యేష సురేంద్రశత్రో
నైసర్గికీయం మతి రస్య రాజన్
నియచ్ఛ మన్యుం కదదాస్స్మమాసః. 7-5-28

అని పలికెను. ఇంద్రశత్రో ఇత్యనేన నహి బ్రాహ్మణేషు తవకోప ఉచిత ఇతి భావః (శ్రీధరవ్యాఖ్య) హేఇంద్రశత్రో ఇంద్రశత్రో స్తవ బ్రాహ్మణేష్వాగ్రహః అనుచితః-అవిషయత్వా

సితిభావః అని భాగ. చంద్రిక. దీనినిబట్టి యుండవలె ఇంద్రశత్రో- అను సంబోధన మెంత సాభిప్రాయమో తెలియుచున్నది. పోతన దీని నుపేక్షించి

తప్పులుసేవు మా వంశ దానవనాథ 7-176

నీ పుత్రుని నిటువలెఁ జేయఁగ శత్రులమే దైత్యజలధి చంద్రమవింటే. 7-177

అని దానవనాథ ! దైత్యజలధి చంద్రమ ! అను సామాన్య సంబోధనలను వాడియుండెను.

13. స ఉత్తమశ్లోక పదారవిందయో
ర్నిషేవ యాకించన సంగలబ్ధయా
తన్వన్‌పరాం నిర్వృతి మాత్మనోముహు
ర్దుస్సంగదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ 7-4-43

అప్పటప్పటికి దుర్జనసంసర్గ నిమిత్తంబునఁ దనచిత్తం బన్యాయత్తంబు
గానీక నిజాయత్తంబు సేయుచు. 7-125

దుస్సంగేన దీనస్య అన్యస్యాపి మనః శమం శాంతం వ్యధాత్ అను భావము అనువాదములోఁ గానరాదు.

పంచమ స్కంధము - గంగన :

పంచమ స్కంధము నాంధ్రీకరించిన వాఁడు బొప్పనామాత్య పుత్రుఁడైన గంగన ఈ స్కంధమునకు షష్ఠైకాదశ ద్వాదశ స్కంధములందు వలె నితరానువాదము లెవ్వియుఁ గానరావు. గంగన పంచమస్కంధమును రెండాశ్వాసములుగా విభజించెను. ఇట్టి యాశ్వాస విభజన మొక్క పంచమ స్కంధమున మాత్రమే కలదు. ఈ స్కంధము మొదట గంగన దేవతా కవిస్తుతి పూర్వకమైన యవతారిక వ్రాసియుండలేదు.

గంగన కూడ శ్రీధరవ్యాఖ్య ననుసరించుచునే తన యనువాదము సాగించెను. ఇతఁడు చెప్పుకోఁదగ్గ మూలమును సన్నిహితముగా ననుసరించుటయే కాక యందలి పదములనే యథాతథముగా వాడియుండెను. ఇతఁడు మూలభావములను పోతనవలె భక్తిభావభరితుఁడై పెంపొందించిన భాగము లంతగాఁ గానిపింపవు. సంగ్రహించిన భాగము లచ్చటచ్చటఁ గలవు. అట్లే మూలార్థమును న్యూనపఱిచిన భాగములును, ఔచిత్యమునకై స్వతంత్రించి మార్చిన భాగములును గూడఁ గానిపించును.

సన్నిహితముగా ననుసరించిన భాగములు :

మహతాంఖలు విప్రర్షే హ్యుత్తమ శ్లోక పాదయోః
ఛాయానిర్వృత చిత్తానాం న కుటుంబే స్పృహామతిః. 5-1-3

సంశయోఽయం మహాన్ బ్రహ్మన్ దారాగార సుతాదిషు
సక్తస్య యత్సిద్ధి రభూ త్కృష్ణేచ మతి రచ్యుతా. 5-1-4

ఉత్తమశ్లోకుండైన పుండరీకాక్షుని పాదచ్ఛాయం జేసి నిర్వృత చిత్తులైన మహాత్ములు కుటుంబంబు నందు నిస్పృహత చేయుదురు. (కాన ప్రియవ్రతునకు సంసారంబునందుఁ దగులంబు కలుగు టెట్లు ?)

దారాగార సుతాదులందుఁ దగులంబు గలవానికి నెట్లు సిద్ధి గలుగు ? శ్రీహరియం దస్ఖలితమతి యెట్లు కలుగు ? ఈ సంశయంబు తేటపఱుపుము. 5-1-4

2. సోచ తద్రాశ్రమోపవన మతిరమణీయం వివిధ నిబిడ విటపి విటపాశ్లిష్టనికట పురట లతారూఢ స్థలవిహంగమ మిథున ప్రోచ్యమాన శ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమాన సలిలకుక్కుట కారండవ బక కలహంసాదిభి ర్విచిత్ర ముపకూజితామల జలాశయ కమలాకారా ముపబభ్రామ. 5-2-4.

ఆ యప్సరోఽంగన చనుదెంచి రమణీయ వివిధ నిబిడ విటపి విటప సమాశ్లిష్ట సమీప సువర్ణ లతికారూఢ స్థలవిహంగమ మిథునోచ్చార్యమాణ షడ్జాదిస్వరంబులచే బోధ్యమాన సలిల కుక్కుట కారండవ బక కలహంసాది విచిత్ర కూజిత సంకులంబు లైన నిర్మలోదక కమలా కరంబులు గల తద్రాశ్రమోపవనంబున విహరింపుచు. 5-1-26

ఈ యనువాద మించుక మార్పుతో మూలమునకుఁ బ్రతిబింబముగా నున్నది.

నికటపురటలతాః=సన్నికృష్ట స్వర్ణవల్లరీః; ప్రోచ్య మానాభిః శ్రుతిభిః=ఉచ్చార్య మాణైః షడ్జాదిభిస్స్వరైః; అను నర్థములు శ్రీధరవ్యాఖ్య యందున్నవి. వానినే గంగన మార్పేమియు లేకుండ ననుసరించెను.

విడిచి పెట్టిన భాగములు :

జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థ మేక మనంతరం త్వబహిర్బ్రహ్మ సత్యం
ప్రత్యక్ప్రశాంతం భగవచ్ఛబ్ద సంజ్ఞం యద్వాసుదేవం కవయోవదంతి. 5-12-11

బాహ్యాభ్యంతరంబులఁ గలిగి స్వప్రకాశంబై భగవచ్ఛబ్ద వాచ్యంబు విశుద్ధంబుఁ బర మార్థంబు జ్ఞానరూపంబు నైన బ్రహ్మం బొకటియే సత్యంబు. జగ త్తసత్యంబగు. 5-1-161

జగ త్తసత్యంబనునది గంగన వివరణమునకై వ్రాసిన వాక్యము. ''యద్వాసుదేవం కవయోవదంతి'' అనుదాని నతడు విడిచివైచెను.

ఇతి తేషాం వృషలానాం రజ స్తమః ప్రకృతీనాం ధన మద రజ ఉత్సిక్తమనసాం ***భగవత్కళాయుక్తం వీరకులం కదర్థీ కృత్యోత్పథేన స్వైరంవిహరతాం హింసా విహారాణాం*** కర్మాతిదారుణం... 5-10-16

''పాపాత్ములను దౌష్ట్యపరులును రాజసతామసకర్మ సంధానులగుచు విప్రవరు నట్లు హింసించు వృషలపతిని భృత్యవర్గంబులోఁ దలఁ బృథ్విఁ గూల్చి'' 5-1-134

పై మూలమునందలి కొన్ని భాగములను గంగన విడిచివైచెను.

పెంచిన భాగములు :

కాత్వం చికీర్షసిచ కిం మునివర్య శైలే మాయాపికాపి భగవత్పర
దేవతాయాః 5-2-8

సతి నీ వెవ్వతె వీ పర్వతమున కేమైనఁ గోరె వచ్చిన **వనదే**
వతవో శారదవో రతిపతిపంపిన మాయవో తపస్సారమావో ! 5-1-27

పై పద్యమున భిన్నాక్షరములు గల భాగమంతయుఁ గంగన పెంచి వ్రాసినదే.

సవా ఏతద్విష్ణు దత్తమహాద్భుతం యదసంభ్రమః శిరశ్ఛేద ఆపతితోఽపి...
భాగవత పరమహంసానామ్. 5-9-20

ఈ భాగమును గంగన విడిచివైచి

అచ్చట విప్రసూనుఁడు...... 5-1-137

మఱియు నా విప్రవరుండు చండికాగృహంబు వెలువడి క్రమ్మఱం జని కావలి
యుండునెడ. 5-1-138

అనువాని నధికముగా వ్రాసెను. ఈ పెంపు పూర్వాపరకథలను గలుపుచు రమ్యముగా నున్నది.

మూలభిన్న సందర్భములు :

అగతతృషా భయాత్సహసై వోచ్చక్రామ 5-8-2
అపగతతృష యగుచు నది నుల్లంఘించునెడ 5-1-101

అగతతృషా యను దానికి నగతాతృట్ యస్యాః అని వ్యాఖ్య. దీని కపగత తృష యగుచు నన్నది కేవల విరుద్ధము.

పంచమస్కంధ ద్వితీయాధ్యాయమున ఆగ్నీధ్రుఁడు పూర్వచిత్తిని గాంచి

కాత్వం చికీర్షసి చ కిం మునివర్య శైలే
మాయాపికాపి భగవత్పర దేవతాయాః
విజ్యే బిభర్షి ధనుషీ సుహృదాత్మనోఽర్థే
కిం వా మృగాన్ మృగయసే విపినే ప్రమత్తాన్. 5-2-8

ఇత్యాదిగాఁ బెక్కు ప్రశ్నలడిగెను. ఈ శ్లోకము లన్నింట మునివర్య, సుహృత్, బ్రహ్మన్, సుభగ మున్నగు పుంలింగ సూచకములగు సంబోధనము లున్నవి.

మునివర్యే త్యాది పుంస్త్వేన సంబోధనాని జాడ్యానుకారార్థ మ్మని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

గంగన యిచ్చట పుంస్త్వసూచక సంబోధనములను విడిచి సతి, అంగన, ఇంతి మున్నగు సంబోధనములనే వాడెను. మూల రచనయే రమ్యతరముగా నున్నది. మఱియు సంస్కృతమునఁ గల

విజ్యేబిభర్షి ధనుషీ సుహృదాత్మనోఽర్థే
కింవామృగాన్ మృగయసే విపినేప్రమత్తాన్

ఉత్తరార్ధమునకు శ్రీధరుఁడు "హేసుహృత్ సఖే విశ్వే నిర్గుణే ధనుషీ బిభర్షి. కిమాత్మనో ఽర్థే? తవైతాభ్యాం కిం కార్యమస్తి. కింవా ప్రమత్తాన్ అజితేంద్రియాన్ మృగతుల్యాన్ అస్మదాదీన్ మృగయసే. తాన్వశీకర్తుం ధనుషీ ధారయసీత్యర్థః. అని వ్యాఖ్యానము చేసెను. దీనిని గంగన

అంగజుఁ డెక్కుడించిన శరాసనమున్ ధరియించి యంత నా
యంగజు వేఁట మానవమృగావళిఁ జూచుచు నున్నవాఁడవో
రంగగు నీదు చెయ్వుల తెఱంగెఱుఁగంగ నిజంబుఁ బల్కుమా
యంగన నిన్నుఁ గన్గొనిన యంత ననంగుఁడు సంపడించెడున్. 5-1-28

అని యనువదించెను. మూలమున వ్యంగ్యముగా నున్న యర్థ మనువాదమున వాచ్యమైనది. పద్యమునందలి యమూలకమైన యుత్తరార్ధము దానిని మఱింత వాచ్య మొనర్చినది.

పంద్రెండవ యధ్యాయమున రహూగణుఁడు మునీంద్రుని

తస్మాద్భవంతం మమసంశయార్థం
ప్రక్ష్యామి పశ్చా దధునా సుబోధమ్
అధ్యాత్మ యోగ గ్రథితం త్వయోక్త
మాఖ్యాహి కౌతూహల చేతసో మే. 5-12-3
యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం
క్రియాఫలం సద్వ్యవహార మూలమ్
న హ్యంజసా తత్త్వ విమర్శనాయ
భవా నముష్మిన్ భ్రమతే మనో మే. 5-12-4

అని యడిగెను. ఇందలి రెండవ శ్లోకము కూడ రహూగణుఁ డడిగినట్టిదే. తరువాత మునీంద్రుఁ డాతనికి తత్త్వము చెప్పెను. గంగన యిందలి మొదటి శ్లోకమును

విప్రవర్య నేను వేడ్కతో నా సంశ
యంబు లెల్ల నిన్ను నడిగి తెలియఁ
దలఁచియున్నవాఁడఁ దప్పక యెఱిఁగింపు
ముచితవృత్తిఁ దత్త్వయోగమెల్ల. 5-1-158

అని యనువదించెను. "నా సంశయములను తరువాత నడుగుదును. ఇప్పుడు నీచేఁ జెప్పఁబడిన యధ్యాత్మ యోగమును కుతూహలాయత్త చిత్తుఁడనైన నాకెఱిఁగింపు" మనునది మూల శ్లోకమునందలి యర్థము. అనువాద మించుక విరుద్ధముగా నున్నది. పిమ్మటఁ గల-అని యడిగిన యా రాజున కావిప్రుండి ట్లనియె. 5-1-159

కానవచ్చిన ఫలములు కర్మమూల
ము లగుటను జేసి సంసారములను జిత్త
మెపుడు వర్తింపుచుండఁగా నెఱుఁగ లేవు
తత్త్వయోగంబు మీఁదల నిత్యం బటంచు. 5-1-160

అను వచనమును, పద్యమును మూలానుసారములుగ లేవు. ఈ పద్యము నందలి భావమును గూడ రహూగణుఁ డే ము న్నాముని చెప్పినదాని ననువదించి తెల్పుచున్నట్లు మూలమం దున్నది. బ్రాహ్మణ ఉవాచ- అనునది యందుఁ దరువాత నున్నది.

వృషలరాజ భృత్యులు భరతునిఁ గాళిబలికిఁ గొంపోవు సందర్భమునఁ గాళి వృషలాధిపునిఁ దద్భృత్యవర్గముతోఁ గూడ సంహరించి క్రీడించె నని చెప్పిన పిమ్మట సంస్కృత భాగవతము ''ఏవ మేవ ఖలు మహదభిచారాతిక్రమః (అభిచార రూపాతిక్రమః-అపరాధః) కార్త్స్న్యేనాత్మనిఫలతి'' (5-10-19) అని చెప్పుచున్నది. గంగన దీనిని విడిచి

ధరలోన నెవ్వరేనియు ధరణీసురవరుల కెగ్గు దగఁ దలఁచిన వా
రరయఁగ చెడుదురు నిక్కము, హరి ధరణీసురవరేణ్యులందుండుటచేన్. 5-1-135

మూల మభిచారరూపాతిక్రమ ఫలమును నొక్కి చెప్ప ననువాదము బ్రాహ్మణుల కెగ్గుఁ దలఁచిన వారికిఁ గల్గు ఫలితములును వివరించి చెప్పుచున్నది.

ఔచిత్యమును బోషించిన భాగములు.

కావాత్మవృత్తి రదనాద్ధవిరంగ వాతి
విష్ణోః కరా స్యనిమిషో న్మకరౌ చ కర్ణౌ
ఉద్విగ్న మీనయుగళం ద్విజపంక్తి శోచి
రాసన్న భృంగనికరం సరప న్ముఖంతే. 5-2-14

కావాతవ లోకే ఆత్మనః దేహస్యవృత్తిః ఆహారః. అంగ హేసఖే అదనాచ్చర్వణాత్. హవిరితి తత్సంబంధి గంధః వాతి ఆగచ్ఛతీతి తాంబూలాభిప్రాయమ్.

యతః త్వం శ్రీవిష్ణోః కలాసి,

తవచకర్ణౌ శ్రీ విష్ణోరివానిమిషోన్మకరౌ. అనిమిషౌ నిద్రారహితత్వేన, అలుప్త దృష్టిత్వేన, రత్న నేత్రత్వేన నిమిషశూన్యౌ ఉత్‌లసంతౌ మకరౌ తదాకారే కుండలే యయోస్తౌ. కించ తవముఖం సరవత్ శరత్సర ఇవ అత్రాదంతత్వ మార్షమ్. ఉద్విగ్నం చంచలం మీనయుగళమివ నేత్రద్వయం యస్మిన్. ద్విజాః దంతాఃతేషాం పంక్త్యా శోచి శోభా యస్మిన్. సరసితు ద్విజాః హంసాః. ఆసన్నోభృంగ నికర ఏవ కేశస్తోమః పరిమళలుబ్ధ భృంగస్తోమోవాయస్మిన్. అని శ్రీధరుని వ్యాఖ్య.

ఇందలి ''కావాత్మ వృత్తి రదనాద్ధవిరంగవాతి'' అను దానిని గంగన విడిచివైచెను. ''విష్ణోః కలాసి'' అను దానిని 37 వ పద్యమునఁ జెప్పెను. మిగిలిన దానిని

పటుతాటంకరథాంగ యుగ్మమునకుం బల్మాఱు భీతిల్లుచున్
నటనం బందెడు గండుమీనములతో నాసన్న నీలాల కో
త్కట భృంగావళితో ద్విజావళి లసత్కాంతిన్ విడంబించు మా
ఱటకాసారముఁ బోలి నెమ్మొగము దా రంజిల్లు నత్యున్నతిన్. 5-1-38

తాటంక రథాంగయుగ్మమునకు భయపడి (నేత్రములనెడి) గండుమీనములు సటసం బందుచు నున్న వను కల్పన యమూలకమై రమ్యముగా నున్నది.

మొత్తము మీఁద గంగన మూలమును సన్నిహితముగా ననుసరించుచు ననువాదము సాగించెను. రసపోషణమున నితరానువాదకుల వలెనే యితఁడును పోతన కీడు కాఁజాలడు.

షష్ఠ స్కంధము- సింగయ :

షష్ఠ స్కంధము ననువదించినవాఁడు కసువయామాత్య పుత్రుఁడైన సింగయ. ఇతఁడీ స్కంధము నారంభమున పోతనవలెనే దేవతాకవి స్తుతియు, స్వప్నవృత్తాంతమును, నిజవంశ వర్ణనమును, షష్ఠ్యంతములను రచించినాఁడు. ''బమ్మెర పోతరాజుఁ గవిపట్టపురాజుఁ దలంచి మ్రొక్కెదన్'' అను పద్యభాగము వలన నితనికి పోతనపైఁ గల భక్తి గౌరవములు వెల్లడియగు చున్నవి. స్వప్న వృత్తాంతమున నితఁడు దివ్యవాణి (జగన్మాత) తనకు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి ''నా చాటునఁ జాటుకార పదసాధు కవిత్వము చెప్పు మింపుగన్'' అని యానతిచ్చినట్లు వ్రాసి యున్నాఁడు. పోతనయెడ నీతనికిఁ గల భక్తి యితని రచనలోఁ గూడఁ గానిపించును. అతఁడు రచించిన భాగవత భాగమును బలుమార్లు చదివి యా రచనా విధానమును జీర్ణించుకొని యాతఁడట్లే వ్రాయుటకు యత్నించి కొంతవఱకుఁ గృతకృత్యుఁ డయ్యెను. పోతనవలె నితఁడును శ్రీధర వ్యాఖ్యనే యనుసరించి యనువాదము సాగించెను. షష్ఠ స్కంధము నితఁడు కాక మఱి ముప్పురు కూడ నాంధ్రీకరించి యున్నారు. వారి యనువాదములలో హరిభట్టు రచన యొక్కటే యిప్పుడు పూర్తిగా లభ్యమగుచున్నది.

యథామూలముగా ననువదించిన భాగములు :

అధునేహ మహాభాగ యథైవ నరకాన్నరః
నానోగ్రయాతనా న్నేయా త్తన్మే వ్యాఖ్యాతు మర్హసి. 1-6

కడిఁది వేదనలకుఁ గారణం బై యుండు
గుణుతులేని నరక కూపరాశి
పొలుగాక నరుఁడు బ్రతికెడు మార్గంబు
పరమపుణ్య! తెలియఁ బలుకవయ్య. 6-41

శశ్వతః పథ్యమేవాన్నం వ్యాధయోఽభిభవన్తి హి
ఏవం నియమకృద్రాజన్ శనైః క్షేమాయ కల్పతే. 1-12

హితముగల కుడుపు మఱి మఱి, గ్రోతతులఁ బొడమంగ నీని విధమున నతి స
న్నృతుఁ డైనవాఁడు నిర్మల, మతిచే నఘరాశినెల్ల మట్టము సేయున్. 6-49

తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శమేనచ దమేనచ
త్యాగేన సత్యశౌచాభ్యాం యమేన నియమేనచ
దేహవాగ్బుద్ధిజం ధీరా ధర్మజ్ఞా శ్రద్ధయాన్వితాః
క్షిపన్త్యఘం మహదపి వేణుగుల్మమివానలః. 1-13,14

తపమున బ్రహ్మచర్యమున దానమునన్ శమ సద్దమంబులన్
జపముల సత్య శౌచముల సన్నియమాది యమంబులన్ గృపా
నిపుణులు ధర్మవర్తనులు నిక్కము హృత్తను వాక్యజంపు బా
పపుగుపెం బ్రుంతు రగ్ని శతపర్వ వసంబుల నేర్చుకైవడిన్. 6-50

పెంచిన భాగములు :

తస్మాత్పురై వాశ్విహ పాపనిష్కృతౌ
యతేత మృత్యో రవిపద్య తాత్మనా
దోషస్య దృష్ట్వా గురులాఘవం యథా
భిష క్చికిత్సేత రుజాం నిదానవత్. 1-8

కావునఁ గాలకింకర వికారము కానకమున్న మృత్యు దు
ర్భావన చిత్తమున్ వెతఁగుపాటును జెందకమున్న మేనిలో
జీవము వెల్లుమంచి తన చెల్వము తప్పక మున్న మున్నుగాఁ
బాపనచిత్తుఁడై యఘముఁ బాయు తెఱం గొనరింపఁగాఁ దగున్ 1-44
కాలంబెడగని పాపము మూలముఁ జెఱుపంగవలయు మునురోగములన్.
దేలిన దోషము నెఱుఁగుచు వాలాయము దాని సడఁచు వైద్యునిభంగిన్. 6-45

కొన్ని చోట్ల నొకే శ్లోకమునకు రెండు విధములైన యనువాదములు కనిపించును.

కేచిత్కేవలయా భక్త్యా వాసుదేవ పరాయణాః
అఘం ధున్వన్తి కార్త్స్న్యేన నీహార మివ భాస్కరః. 1-15

కొందఱు పుణ్యవర్తనులు- 6-52

హరిభక్తిచేతఁ గొందఱు పరిమార్తురు మొదలు ముట్టఁ బాపంబుల ని
ష్ఠురతర కరముల సూర్యుం డరుదుగఁ బెనుమంచు పించ మణఁచిన భంగిన్. 6-53

సధ్రీచీనోహ్యయం లోకే పంథాః క్షేమోऽకుతో భయః
సుశీలా సాధవో యత్ర నారాయణ పరాయణాః. 1-17

ఈ శ్లోకము మొదట నొక సీసపద్యమున విపులముగను దరువాత నొక తేటగీతిలో
సంగ్రహముగను ననువదింపఁబడినది.

హరికి నర్థముఁ బ్రాణ మర్పితంబుగనుండు వానికైవల్య మెవ్వనికిలేదు. 6-55
అరయ నెన్నఁడుఁ జేటులేనట్టి ముక్తివర్త్మమీ లోకమందు నెవ్వనికిఁగలదు.
సాధులును బుణ్యశీలురు సజ్జనులును హరిపరాయణ తత్పరు లగుటఁగాక. 6-56

సింగన యొక్కొక్కచోట్ల శ్లోకమునందలి యొక్కొక్క విశేషణము నొక్కొక్క పద్య
గాఁ బెంపుచేసి యనువదించుచుండును.

సర్వేచ నూత్నవయసః సర్వే చారుచతుర్భుజాః
ధనుర్నిషంగాసి గదా శంఖ చక్రాంబుజశ్రియః. 3-51

దిశో వితిమిరా లోకాః కుర్వంత స్స్వేన రోచిషా
కిమర్థం ధర్మరాజస్య కింకరా న్నో నిషేదథ. 1-36

ధనువులు నిషంగచయములు కనదంబుజ శంఖచక్ర ఖడ్గ గదా సా
ధనములు ధరియించిన మీ తనువులు లోకముల కద్భుతం బొనరించెన్. 6-78

శాంతంబు లైన మీ తనుకాంతులు జగములను దిశలఁగలిగిన బహుళ
ధ్వాంతములఁ బాఱఁదోలుచు సంతస మొనరించె నిపుడు సర్వంకషమై. 6-79

ఇట్లఖిల లోకానందకర కమ్రాకారులు నఖిల విభ్రాజమాన తేజో పుర్ణిరీక్ష్యమాణులును నిఖిల ధర్మపాలురు నగు మీరు ధర్మపరిపాలుర మమ్ము నడ్డపెట్టం గతంబేమి. 6-80

శ్రీధర వ్యాఖ్య ననుసరించి పెంపుచేసిన భాగములు.

యథేహ దేవప్రవరా స్త్రైవిధ్య ముపలభ్యతే
భూతేషు గుణవైచిత్ర్యా త్తథాన్య త్రానుమీయతే. 1-46

హే దేవప్రవరాః ఇహజన్మని శాంత ఘోర మూఢత్వేన సుఖదుఃఖ మిశ్రత్వేనవా ధార్మికత్వాదినా వా త్రైవిధ్యం భూతేషు యథోపలభ్యతే తథాన్యత్ర జన్మాంతరేఽప్యనుమీయతే త్రైవిధ్యాన్యథానుపపత్త్యా కల్ప్యతే. శ్రీధర వ్యాఖ్య.

మఱియు వినుండు. జన్మంబు శాంత ఘోర మూఢగుణంబుల చేతనైనను, సుఖదుఃఖ గుణంబులచేత నైనను, ధార్మికాది గుణంబులచేత నైనను సకల భూతంబులు త్రైవిధ్యంబు నే ప్రకారంబునం బొందు నా ప్రకారంబున జన్మాంతరంబునఁ బొందుచుండు. 6-87

పంచభిః కురుతే స్వార్థాన్ పంచ వేదాథ పంచభిః
ఏకస్తు షోడశేన త్రీన్ స్వయం సప్తదశోఽశ్నుతే. 1-50

పంచభిః కర్మేంద్రియైః స్వార్థానుపాదానాదీన్ పంచశబ్దాదీన్ వేద. పంచభిః జ్ఞానేంద్రియైః షోడశేన మనసాసహ సప్తదశః షోడశోపాధ్యంతర్గతోఽపి స్వయంత్వేక ఏవ. సర్వేంద్రియ విషయ ప్రతి సంధానాత్. త్రీన్ జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోవిషయాన్ ప్రాప్నోతి-శ్రీధర వ్యాఖ్య.

మఱియుఁ గర్మేంద్రియములచేతఁ గర్మంబులు చేయుచుండి జ్ఞానేంద్రియంబులచేతఁ దమ్మోవిషయంబులైన శబ్ద స్పర్శ రూపరసగంధంబుల నెఱుంగుచుండి పదియాఱవది యైన మనంబుతోఁ గూడి పదియేడవవాఁ డగుచుండి షోడశోపాధ్యంతర్గతుం డై యొక్కరుం డైన జీవుండు సర్వేంద్రియ విషయ ప్రతిసంధానంబు కొఱకు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోవిషయంబులఁ బొందుచుండి... 6-87

కొన్ని చోట్ల నతఁ డమ్మూలకము లైన వర్ణనలు కావించుచుండును.

ఏకదాసౌ వనం యాతః పితృసందేశ కృద్ద్విజః
ఆదాయ తత ఆవృత్తః ఫలపుష్ప సమిత్కుశాన్. 1-58

ఈ శ్లోకము ననుసరించుటకు ముందు సింగన యజామిళుని యౌవనమును వసంతమును (89-94) పద్యములలో విశదముగా వర్ణించెను. ఈ వర్ణన మమూలక మయ్యెను ముం దజామిళుఁడు చేయఁబోవు కార్యమును దృష్టియం దుంచుకొని చూచినచో మిక్కిలి యుచితముగా నున్నది. అట్లే

మత్తయా విశ్లథ న్నీవ్యా వ్యపేతం నిరపత్రపం
క్రీడంత మనుగాయంతం హసంత మన యాంతికే॥ 1-60

ఈ సందర్భమున సింగన (98-101) పద్యములలో రతిక్రీడను వర్ణించెను.

అజామిళుఁడు తాను జూచిన కాంత యెడ బద్ధచిత్తుఁడై మన్మథోద్దీపన మొందిన సందర్భమున మూలమందు, తామేవమనసాధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామహ (1-63) అని కలదు. ఆ భావమును సింగన

ఆ లీలావతి గండపాళికలపై హాసప్రసాదంబుపై
నాలోలాలక పంక్తిపై నొసలిపై నాకర్ణ దృగ్భూతిపై
హేలాపాది కుచ ద్వయోరు కటిపై నిచ్చల్ పిసాళింపఁగా
జాలిం బొందుచు నాత్మఁ గుందుచు మనోజాతానలోపేతుఁడై. 6-103

అని పెంచి వ్రాసెను. పిమ్మట

ఇతస్తత శ్చోపనిన్యే న్యాయతో ఒన్యాయతో ధనం
బభా రాస్యాః కుటుంబిన్యాః కుటుంబం మందధీ రయమ్. 1-66

అను శ్లోకమును

సముచిత శ్రుతిచచ్చ చర్చింప నొల్లక సతికుచద్వయ చర్చచర్చచేయు 6-107

అను సీసపద్యముగా విపులీకరించి తెనిఁగించెను. మూలమునందలి "న్యాయతోఽన్యాయ తోధనం" అను పదముల నతఁడు విడిచిపైచెను. మూల శ్లోకము సంగ్రహముగనే యున్నను ఆ దుష్టబ్రాహ్మణుని వర్తనమును జక్కఁగా వర్ణించుచున్నది.

కొన్నిచోట్ల సింగన యనువాదము మూలభావములను సరిగా వ్యక్తము చేయకుండుటయే కాక క్లిష్టాన్వయమై యున్నది.

...ఇతి దైహ్యస్య సాక్షిణః
ఏతై రధర్మో విజ్ఞాతః స్థానం దండస్య యుజ్యతే
సర్వే కర్మానురోధేన దండ మర్హంతి కారిణః 1-43

దేహధారికి సాక్షులై తెలుపుచుండు
దండనస్థాన విధము సద్ధర్మగతియుఁ
దగుల మీ రీ క్రమాను రోధనము చేసి
యఖిల కర్ములు దండార్హు లరయ నెపుడు. 6-84

మొత్తము మీఁద సింగన పోతననే యాదర్శముగా గ్రహించి యనువాదము సాగించెను. ఇతనికి మూలమును విస్తరించుట యందుఁ బ్రీతి మెండు.

ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు - నారయ :

ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు రచించినవాఁడు వెలిగందల నారయ. ఇతఁడు గద్యలో పోతనామాత్య ప్రియశిష్యుఁడ నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. పూర్వులలో హరిభట్టును ఆధునికులలో శ్రీ సంపన్మూడుంబ సింగరాచార్యులుగారును, మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారును గూడ నీ రెండు స్కంధములను దెనిఁగించియుండిరి. సంజీవరాయ కవియు, కోవూరి పట్టాభిరామయ్యగారును ఒక్క యేకాదశ స్కంధమును మాత్ర మనువదించిరి. ఇంతమంది యీ రెండు స్కంధములను అనువదింపఁ బూనుటకు నారయ రచన మూలానుసారముగాఁ గాక యతిసంగ్రహముగా నుండుటయు, అదియును శిథిలమై పోవుటయు ముఖ్యకారణములు. హరిభట్టు రచన ధారాశుద్ధి శోభితమై మనోహరముగా నుండుటచేఁ గొందఱు భాగవతమును వ్రాసికొనునప్పుడు నారయ రచనకు బదులుగా హరిభట్టు రచనను వ్రాసికొనుచుండిరి. అందుచేతనే కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులు హరిభట్టు రచనతోఁ గూడియుండుట సంభవించినది. నారయ రచనలోఁ బెక్కుచోట్ల హరిభట్టు రచనయో వాని ననుసరించిన రచనయో కనవచ్చుచున్నది.

వెలిగందల నారయ్య పోతన శిష్యుఁడ నని చెప్పుకొన్నను అతనివలెఁ గాక మూలమును జాల సంగ్రహించియు గొన్ని చోట్లఁ గొన్ని యధ్యాయములు విడిచి వైచియు రచన సాగించెను. అందు మూలభిన్నములైన పట్టులును బెక్కు గానవచ్చును. అయ్యును బెక్కు తాళపత్ర ప్రతులలో పోతన రచన తరువాత నితని రచనయే చేర్పఁబడి యుండుట కితఁ డతని శిష్యుఁడగుటయే కారణమై యుండును.

1. ఏకాదశ స్కంధమందలి షష్ఠాధ్యాయము-శివుఁడు, బ్రహ్మ, ఇంద్రాది దేవతలు మొదలగు వారు కృష్ణుని దర్శించుటకై ద్వారక కరుగుటతో - నారంభించుచున్నది. వారు స్వర్గోద్యాన జాతములైన పూలమాలలతోఁ గృష్ణునిఁ బూజించి చిత్ర పదార్థములైన వాక్కులతో నతని స్తుతించిరి. ఈ స్తుతి యిచ్చట (7-27) 20 శ్లోకములలో నున్నది. నారయ యీ స్తుతి నంతను విడిచి,

కపి పరమేశుని యాదవ వనశోభిత పారిజాత వనరుహనేత్రున్
జనతామిత ఫలదాయకు వినుతించిరి విబుధ లపుడు వేదోక్తములన్. 11-84

అని యొక్క పద్యము వ్రాసెను. బ్రహ్మస్తుతిలోని

యదువంశేఽవతీర్ణస్య, భవతః పురుషోత్తమ
శరచ్ఛతం వ్యతీయాయ పంచవింశాధికం ప్రభో. 6-25

అను శ్లోకమును మాత్ర మతఁడు

అఖిలలోకేశ సర్వేశ యదుప! నీవు నవతరించుట భూభార ముడుప కొఱకుఁ
బంచవింశోత్తర శతాబ్ద పరిమితంబు నియ్యె విచ్చేయు వైకుంఠ
హర్మ్యమునకు 11-85

అని తెలిగించెను.

2. శివబ్రహ్మాదిదేవతలరిగిన పిమ్మట ద్వారకయందు దుర్నిమిత్తములు పొడగట్టెను. ఈ విషయము మూలమున

అథ తస్యాం మహోత్పాతాన్ ద్వారకాయాం సముత్థితాన్
విలోక్య భగవానాహ యదు వృద్ధాన్ సమాగతాన్. 6-34
ఏతేవై సుమహోత్పాతా హ్యుత్తిష్ఠం తీహ సర్వతః
శాపస్య నః కుల స్యాసీ ద్బ్రాహ్మణేభ్యో దురత్యయః. 6-35

అని చెప్పఁబడినది. ఆ యుత్పాతములేవో యందుఁ దెలుపఁబడియుండలేదు. నారయ వాని నిట్లు వివరించెను.

కాకఘూకంబులు కనక సౌధములలోఁ బగలు వాపోయెడి బహువిధముల
నశ్వవాలములందు ననల ముద్భవమయ్యె నన్నంబు మొలచె మహాద్భుతముగ
శుకసారికలు రాత్రి సొగసె విస్వరముల జంతువు వేఱొక్క జంతువుఁ గనె
నొగిఁ బౌరగృహముల నుల్కము లుదయించె బెరసెఁ గావిరి రవిబింబమపుడు. 11-87

3. ఉత్పాతములను జూచిన పిమ్మటఁ గృష్ణుఁడు యదువృద్ధులతోఁ జెప్పిన మాటలు మూలమున 5 శ్లోకములలో (5-35-39) నున్నవి. అతఁడు వారెచ్చటి కేగి యేమేమి చేయవలెనో వివరించెను. నారయ యా విషయము నంతను సంగ్రహించి యిట్లు చెప్పెను.

కాన నుత్పాతములు చాలఁ గానఁబడియె
నరయ నిందుండ వలవదు యదువులార
తడయ కిపుడ ప్రభాస తీర్థమున కరుగుఁ
డనుచు శ్రీకృష్ణుఁ డెంతయు నానతిచ్చె. 11-87

4. యాదవులు ద్వారకను విడిచి ప్రభాసతీర్థమునకు వెడలుటకు నిశ్చయించిన పిమ్మట నుద్ధవుఁడు వివిక్తమునఁ గృష్ణుని దర్శించి యాతని పాదములకు సమస్కరించి ప్రాంజలియై 8 శ్లోకములతో (6-43-49) స్తుతించెను.

దీనిని నారయ ''దీనజన కల్పభూజ ! సుధీనాయక మాకు నీవె దిక్కని పొగడెన్ ... దేవా నీవు యదుక్షయంబు గావించి చనిన నే నే విధంబున నిర్వహింతును. నీ సహచరులమై జరిపిన మజ్జన భోజన శయనాసనాది కృత్యంబులు మఱవ వచ్చునే'' యని యతిసంగ్రహముగా ననువదించెను.

5. 7, 8, 9 అధ్యాయములందలి అవధూత యదు సంవాదమును, తదంతర్గతము లైన కపోత పింగళాదుల యితిహాసములను నారయ చాల సంగ్రహించి రచించెను.

6. 10 మొదలు 29 వ అధ్యాయము వఱకు నుద్ధవుఁ డడుగఁగా గృష్ణుఁ డతనికిఁ బెక్కాధ్యాత్మిక విషయముల నెఱింగించెను. వీనిలోఁ గొన్ని యధ్యాయములను నారయ విడిచి వైచెను. కొన్నిటి నూరక స్పృశించి విడిచెను. కొన్నిటి నతిసంగ్రహముగా సూచించెను.

7. 30, 31 అధ్యాయములలో యాదవ ప్రళయమును కృష్ణ బలరాముల వైకుంఠ గమనమును వర్ణింపఁబడినవి. నారయ వీనిని గూడఁ జాల సంక్షేపించెను. కృష్ణ నిర్యాణానంతర మర్జునుఁడు మృతుల కూర్ధ్వ దైహికము లొనరించుటయు, వజ్రుని బట్టాభిషిక్తు నొనరించుటయు సంస్కృత భాగవతమున నున్నను నారయ వానిని దెనిఁగించి యుండలేదు.

8. ద్వాదశ స్కంధమునుగూడ నారయ చాల సంక్షేపముగనే యనువదించెను. అందు భాగవత సారాంశమును జెప్పు 12 వ అధ్యాయము నొక్క దానిని మాత్రము పూర్తిగా విడిచివైచెను. మిగిలిన వానిని స్పృశించి వదలెను.

9. ఈ రెండు స్కంధములలో నొండు రెండు చోట్ల నాతఁడు మూలమునకు భిన్నముగాఁ గూడ రచన సాగించెను.

విప్రశాపానంతరము యదుకుమారులు భీతులై సాంబుని యుదరమును విప్పి యందయోమయమైన ముసలమును గాంచి రని మూలమునఁ గలదు.

తే తచ్ఛ్రుత్వాతి సంత్రస్తా విముచ్య సహసోదరం
సాంబస్య దదృశు స్తస్మిన్ ముసలం ఖ ల్వయస్మయమ్. 1-16

ఇందలి ఉదరం సహసా విముచ్య అను పదములను నారయ 'సాంబకుక్షి నిక్షిప్తచేల గ్రంథి విమోచనంబు సేయ సమయంబున' అని వివరించి తెనిఁగించెను.

తం చోపనీయ సదసి పరిమ్లాన ముఖశ్రియః
రాజ్ఞ ఆవేదయాం చక్రుః సర్వయాదవ సన్నిధౌ 1-18

శ్రుత్వామోఘం విప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప
విస్మితా భయ సంత్రస్తా బభూవు ర్ద్వారకౌకసః 1-19

తం చూర్ణయిత్వా ముసలం యదురాజ స్స ఆహుకః
సముద్రసలిలే ప్రాస్య ల్లోహం చాస్యావశేషితమ్. 1-20

కశ్చిన్మత్స్యోఽగ్రసీ ల్లోహం చూర్ణాని తరళై స్తతః
ఊహ్యమానాని వేలాయాం లగ్నా న్యాసన్ కిలైరకాః 1-21

మత్స్యో గృహీతో మత్స్యఘ్నై ర్జాలైరన్యైః సహార్ణవే
తస్యోదరగతం లోహం స శల్యే లుబ్ధకోఽకరోత్. 1-32

భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి త దన్యథా
కర్తుం నైచ్ఛ ద్విప్రశాపం కాలరూ ప్యన్వమోదత. 1-23

పై శ్లోకములలో యదుకుమారు లా ముసలమును గొనిపోయి రాజునకు (ఉగ్రసేనునకు) ఆ వృత్తాంతము నెఱింగించిరనియు, అమోఘమైన విప్రశాపమును ఆ ముసలమును గాంచి ద్వారకావాసులు మిక్కిలి భీతి చెందిరనియు, ఉగ్రసేనుఁ డా ముసలమును జూర్ణముచేయించి సముద్రోదకమునఁ బడవేసెననియు, మిగిలిన లోహమును గూడ నతఁ డట్లే కావించెననియుఁ జెప్పఁబడినది. రాజ్ఞే అను పదమునకు వ్యాఖ్యలో ఉగ్రసేనాయ నతు శ్రీకృష్ణాయ అని స్పష్టముగాఁ

జెప్పఁబడినది. నారయ దీనిని దెలిఁగించుచు యదుకుమారులు ముసలమును గొనిపోయి దేవకీనందను సన్నిధానముఁ బెట్టి యెఱింగించిరనియు, నతఁ డాత్మకల్పిత మాయా రూపంబని యెఱింగియు నెఱుంగని తెఱంగున వారలం జూచి యతినింద కావించినందుకు వారిని మందలించి "సముద్ర తీరంబున నొక మహాపర్వతం బున్నది. అందుండు నత్యుచ్ఛ్రియ విశాల భీషణంబగు పాషాణంబున మీ భుజబలంబుచేత నీ ముసలంబు దివిచి దీని చూర్ణంబు సింధు కబంధంబులఁ గలిపి రండు పొం" డని జగద్విభుం డైన కృష్ణుం డానతిచ్చెననియు, వారు నట్లు చేసి తల్కీలితం బైన లోహఖండంబును సాగరంబునఁ బడవై చిరనియు, దాని నొక్క ఝుషంబు మ్రింగె ననియు రచించెను. ఉగ్రసేనుఁడు ముసలమును జూర్ణము చేయించి సముద్రములఁ బడవేసె నను సంర్భమున వ్యాఖ్యలో "ఉగ్రసేనః సోఽపి శ్రీకృష్ణ మపృష్ట్వైవ ప్రాస్యత్" అని చెప్పఁబడినది. నారయ తెలుఁగున నుగ్రసేనుని మాటయే యెత్తలేదు. ఉగ్రసేనుఁడే ముసలమును జూర్ణము చేయించి సముద్రజలములఁ బడవేసెనని మూలమున నుండ నారయ శ్రీకృష్ణుఁడు సముద్రతీర మందలి పర్వతము పైఁగల పాషాణమున దానిని జూర్ణము చేసి సముద్రజలములఁ బడవేయుఁ డని యదుకుమారులతోఁ జెప్పినట్లు రచించెను.

నారయ పోతన శిష్యుఁ డైనను అద్వైతమునకుఁ గాక విశిష్టాద్వైతమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చుచుఁ దన యనువాదమును సాగించె ననుటకుఁ బెక్కు దృష్టాంతము లున్నవి. 11-107

వస్తు సంవిధానము :

పురాణమునకుఁ బంచలక్షణ మనునది నిర్వచనమే కాక పర్యాయపదము కూడ నై యున్నది. సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, వంశము, వంశానుచరితము అనునవైదును నా పంచలక్షణములు. సాధారణముగాఁ బురాణము లన్నింట నీ లక్షణపంచకము కానిపించుటచేఁ బూర్వులు దాని నా విధముగా నిర్వచించియుండిరి. భాగవత మా పురాణలక్షణ నిర్వచనమునకు లక్ష్యమైన మంచి యుదాహరణము. అందు ద్వితీయ స్కంధమునఁ బ్రపంచోద్భవ ప్రకారమును, నవమ స్కంధమున వంశ వంశానుచరితములును వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఇతర స్కంధములందే యే మన్వంతరము లందు భగవంతుఁ డే యే యవతారముల నెత్తి యేయే కార్యము లాచరించెనో విపులముగాఁ జెప్పఁబడినది. మొత్తము మీఁద భాగవత మంతయు భగవంతుని యేకవింశ త్యవతారముల వర్ణనముతోఁ గూడినట్టిదే. ఆ యవతారములకు సంబంధించిన కథ లన్నియు సమాన విస్తృతికములుగా లేక యందు భగవంతుఁ డొనరించిన కార్యకలాపములను బట్టి కొన్ని యతివిస్తృతికములుగను గొన్ని యనతివిస్తృతికములుగను నున్నవి. రామకృష్ణావతారము లందలి చరిత్రయు లీలలును మిగిలిన యవతారముల వృత్తాంతముల కంటె నిందు విపులతరముగా వర్ణితములై యున్నవి. ఈ యవతార కథలందుఁ బ్రసక్తానుప్రసక్తముగాఁ గొన్ని యుపాఖ్యానములును జెప్పఁబడియున్నవి. దశమ స్కంధోత్తర భాగము నందలి వస్తువు ఉత్తర హరివంశ కథా వస్తువుతోఁ గొంచె మించుమించుగా నేకీభవించుచున్నది. మనకు సాధారణముగాఁ బరిచితములై యుండు దశావతారములలోని క్రమము సృష్టిపరిణామమున కనుగుణముగా నున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఏకవింశత్యవతారము లందలి వరుస దాని కించుక భిన్నముగా నున్నది. భాగవతము నందలి కథన మీ వరుసనే యనుసరించుచున్నది.

కావ్యారంభమునం దాశీర్వాదముకాని నమస్కారముకాని వస్తునిర్దేశముకాని చేయ వలయునని లాక్షణికులు చెప్పుదురు. సంస్కృత మహాకవులు పలువురీ నియమమును బాటించియే యుండిరి. తెలుఁగు కావ్యముల మొదట సాధారణముగా నాశీర్వాదమో నమస్కారమో కానఁబడు చుండును. కొన్నిటిలో వస్తునిర్దేశముగూడ గోచరించుట కలదు. కాని దానిని నిరూపించుటకుఁ గొంత కష్టపడవలయును. పోతరా జట్లుగాక యాంధ్ర భాగవతము నందలి యారంభ పద్యమున నమస్కారముతోపాటు వస్తునిర్దేశము గూడ నెంతో నిపుణముగా సంతరించియున్నాఁడు.

శ్రీకైవల్యపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోకర
క్షైకారంభకు భక్తపాలన కళాసంరంభకున్ దానవో
ద్రేక స్తంభకుఁ గేళిలోల విలసద్దృగ్జాల సంభూత నా
నాకంజాత భవాండకుంభకు మహానందాంగనా డింభకున్.

ఈ పద్యమున మహానందాంగనా డింభకుఁడు చింతింపఁబడుచున్నాఁడు.

భాగవతము నందలి స్కంధములలోని కెల్లఁ గథా విషయముననే కాక రసవిషయమునఁ గూడ దశమ స్కంధము మహోదాత్తమైనది. మహానందాంగనాడింభకుఁ డైన శ్రీకృష్ణుని లీలా చరిత్రమే యందలి వస్తువు. ఈ కృష్ణుఁడు విష్ణుదేవుని యవతారమగుట యటుండ నొక విధముగాఁ బోతన కావ్యమునకుఁ గృతిభర్త. భగవంతుఁడు తమ తమ కృతుల భర్తలకు శ్రేయో దాయకుఁడగుఁ గాక యని యితరకవు లారంభ పద్యములం దాశీర్వాదము చెప్పుదురు. పోతన తన కృతిపతియే భగవంతుఁ డగుటచే నాతని స్మరణముతోనే కావ్యము నారంభించినాఁడు. నందాంగ నాడింభకుఁడను మాట భాగవతమునకుఁ బ్రాణమని చెప్పఁదగిన దశమ స్కంధము నందలి వృత్తాంతమును లెస్సగా సూచించుచున్నది. ఇంక నీ పద్యమునఁ గృష్ణుని వర్ణించుటకై పోతన వాడిన విశేషణముల యర్థమును బరిశీలించినచో నవి భాగవతము నందలి వస్తువు నంతటిని సంగ్రహముగా నెట్లు సూచించుచున్నవో తెలియవచ్చును. భగవంతుఁ డవతారమూర్తులు తాల్చుటకుఁ బ్రధానకారణము లోకరక్షణ పరాయణత్వము. అది లేనిచో నాతఁ డే వటపత్రముననో శేష తల్పముననో పవ్వళించి యాత్మారాముఁడై హాయిగాఁ గాలక్షేపము చేయవచ్చును. ఈ యవ తారములలో నాతఁడు చేసినపని యేమనఁగా భక్తులను రక్షించుట, వారికి బాధ కలిగించు దుష్టులను రాక్షసులను సంహరించుట. భాగవతము నందలి కథలన్నియు భగవంతుఁడు భక్తపాలన, దుష్ట దానవ సంహరణ కార్యము కొనసాగించిన ఘట్టములే. భక్తపాలన కళాసంరంభకుఁడు, దానవోద్రేక స్తంభకుఁడు నను విశేషణములు భాగవత కథ యందలి యర్ధాధిక భాగమును గర్భమునం దిముడ్చుకొన్నవి. భగవంతుఁడు ''కేళిలోల విలసద్దృగ్జాల సంభూత నానా కంజాతభవాండ కుంభకుఁడు''. ఛాందోగ్యమునఁ జెప్పఁబడిన సృష్టిహేతువు నీ వాక్యము సమర్థించుచున్నది. భగవంతుఁడు లీలావలోకన మాత్రముననే బ్రహ్మాండము లన్నియు సృజించిన వాఁడు. ఇది పురాణ లక్షణములలో నొకటైన సర్గమున కుపలక్షకము. ఈ విధముగాఁ బోతన యారంభ నమస్కార పద్యము నందలి మూఁడు నాలుగు విశేషణములలోనే సృష్టికర్త మఱ్ఱికాయలో భవిష్యన్మహావృక్షము కాఁదగిన విత్తులనువలె భాగవత కథాంశ సర్వస్వమునకు బీజములను నిక్షేపించినాఁడు.

ఇతరకవులు కావ్యరచనా పరాయణు లగుట కర్థకామములఁ బొందవలె ననెడి వాంఛ కారణము. వారిలోఁ బలువురు వానిని వ్రాసి రాజులకును మహారాజులకును నంకితముచేసి పూర్ణ కాములగుటయు నిజమే. అనఁగా వారు పొందినది క్షణభంగురమును దుర్గతిప్రాపకము నగు నైహికభోగ సౌఖ్యానుభూతి. మఱి పోతన కాంక్షించిన దది గాదు. పునర్జన్మము లేకుండ జననము సఫలము చేసికొనుటయు (జననంబున్ సఫలంబుచేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండగఁన్) భవబంధ విమోచనము నొందుటయును (నేఁ బలికిన భవహరమగునట). ఆ యభిలాషమునే శ్రీ కైవల్య పదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెద నని యాతఁడు తొలుఁదొల్తనే ప్రకటము చేసినాఁడు. భాగపత పఠన ప్రయోజనము కూడ శ్రీకైవల్యపదంబు నొందుటయే. తొలి వాక్యముననే యాతఁడు తన యభిలాషను పాఠకులు వాంఛింపఁదగిన ఫలశ్రుతిని గూడఁ జక్కగా సూచించినాఁడు.

భాగవతము నందలి ప్రధానకథ లన్నింటిలో భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత్వము ప్రకటిత మగుచున్నది. భక్తులకు దుష్టులవలనఁ గలుగు నాపదల నారసి దయాపయోధియైన యాతఁడు వారి నాపత్సముద్రమునుండి యుద్ధరించి దుష్టుల సుచితరీతి దండించుచుండును. భగ వంతునిపై భక్తులు నించు భక్తివిశేషమున కది యీ లోకమునఁ గలుగు ప్రత్యక్షఫలము. అంత కంటె నుదాత్తమైనదియు నుత్తమభక్తజనైకసాధ్య మగునదియు నగు మోక్షరూపమైన పరోక్ష ఫలము తరువాత లభ్యమగును. భాగవతము పఠించువారికి వెనువెంటనే బుద్ధిగోచరమగు సుత్తమో పదేశ మిది. ఈ యుపదేశమును మెచ్చినవారు కొంచెమో గొప్పయో చిత్తము భక్తిమార్గమున హత్తింప యత్నింపకమానరు. కర్మజ్ఞాన భక్తిమార్గములు మూఁడును మోక్ష సామ్రాజ్యమును జేర్చునట్టివే యైనను వానిలో దేనినైన నెవ్వరైన నవలీలగా ననుసరింపఁ జాలుదు రని తలంపరాదు. అధికార తారతమ్యమును బట్టి మానవు లా మూఁడు త్రోవలలో నొక దానిని నిర్ణయించుకొనవల యును. ఆ మూఁడింటిలోఁ గర్మజ్ఞాన మార్గములకంటె భక్తిమార్గము తక్కువ క్లేశకరమైనది. పాండిత్య ప్రాకృతత్వములతో సంబంధము లేకుండ నెవ్వరైన నా మార్గము ననుసరించి యనా యాసముగా మోక్షము చూఱగొనవచ్చును. భాగవత మా భక్తిమార్గము యొక్క లక్ష్య లక్షణ ములను విపులముగా వర్ణించు నుత్తమమైన గ్రంథము. ఏకాదశ స్కంధమునను, ద్వితీయ స్కంధా రంభమునను శుకయోగి పరీక్షిత్తునకు భక్తిప్రాధాన్యము వివరించు సందర్భమునను భక్తిమార్గము యొక్క ప్రాశస్త్యము చెప్పఁబడినది. ప్రహ్లాదాంబరీషాదుల చరిత్రములు భక్తిమార్గము మహత్త్వ మునకు దృష్టాంతము లైనట్టివి. ఇట్లని భాగవతమున నితర మార్గముల ప్రసక్తియే లేదని తలంప రాదు. జ్ఞాన కర్మయోగముల వివరణముకూడ నం దచ్చటచ్చట దిఙ్మాత్రముగా గోచరించుచునే యుండును.

సృష్టిలోని సమస్త జీవరాసులలో మానవుని స్థాన మున్నతమైనది. ఆ యౌన్నత్యమునకు హేతు వితర జీవులకు లేని జ్ఞానమును దజ్జనితమైన యుక్తాయుక్త విచక్షణమును నాతని కుండు టయే. పుట్టి పెరిగిఁ విద్యాబుద్ధు లార్జించిన పిమ్మట సంసారముయొక్క హీనత్వమును భోగాదుల క్షణభంగురత్వమును గుర్తించి మోక్షలాభమునకుఁదగిన యత్నము లాచరించుటయే యితర జీవ దుర్లభమైన యాతని జ్ఞానవత్తకుఁ బరమ ప్రయోజనము. అట్టి యత్నము నొనరింపకుండుచో నాతనికిని, జ్ఞానరహితములై యాహార భయ నిద్రాదుల విషయమున నాతనితో సామ్యము వహించు

తిర్యగ్జంతువులకును భేదమే యుండదు. అందుచే జ్ఞానవంతుఁడైన ప్రతి మానవుఁడును, ముముక్షువై యుండుటకును, ముముక్షువైన ప్రతిమానవుఁడును సంసారబంధ విమోచనమునకును గాంక్షించు చుండును. సంసారము బహుళక్లేశ భరితమైనట్టిది. జ్ఞానవంతులైన పెద్ద లందుచేతనే దాని నగాధమైన చీఁకటి నూతితోడను నక్రగ్రాహపాఠీన భీకరమైన మహాసముద్రముతోడను బోల్చుచుందురు. మాయామయమైన యీ జగమున జనించినవారు బంధనశీలమైన సంసారమునఁ జిక్కుకొనుటలో నాశ్చర్యము లేదు. అట్లు చిక్కుకొనియు శిష్టులైన యుత్తములు తమ హీనస్థితిని గుర్తించి యీ సంసార బంధములనుండి తమ్ముద్ధరింపుమని పరమేశ్వరునిఁ బరిపరి విధములఁ బ్రార్థించుచుందురు. దయామయుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు భక్తుల మొఱాలించి బంధములు సడలించి వారికి ముక్తిమార్గముఁ జూపును. సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించినచో నుత్తముల విషయమున నిహజీవితము, వారికిని వారిని బద్ధుల నొనరింపఁ జూచు సంసార బంధములకును జరుగు సంఘట్టనమే యని తోపఁకపోదు. ఇట్టి సంఘట్టనమే యన్యాపదేశముగా గజేంద్రమోక్షణ కథలో వర్ణింపఁబడినది. అందలి మడుఁగు సంసారమునకును నక్రము సంసారస్థ బంధజాలమునకును బ్రతినిధులు. గజేంద్రుఁడు ప్రమాదవశమున సంసారమునఁ జిక్కియు జ్ఞానవంతుఁడగుటచే భగవంతుని బ్రార్థించి యుద్ధరింపఁబడిన యుత్తమ జీవుఁడు. ఈ విషయమునే పోతన యీ ఘట్టము నందలి "ఊహకలంగి జీవనపు టోలమునం బడి" యను నుపమానముచేఁ జక్కఁగాఁ సూచించెను. ఇదియొక విధమైన మనోజ్ఞ కథా రూపకము (Allegorical story). దీనిని జదివిన వారు సూచ్యమైయున్న యిందలి సంఘట్టనమును గ్రహించి బంధవిమోచనమునకు భగవంతుని వంక దృష్టి సారింపక మానరు.

ప్రహ్లాదుఁడు, ధ్రువుఁడు, అంబరీషుఁడు మున్నగువారు మహాభక్తులు. ఎన్ని కష్టములు కలిగినను వారు భక్తిమార్గము నుజ్జగింపక పరమేశ్వర పాదారవిందములనే యాశ్రయించి తరించిరి. కష్ట పరంపరలు కలిగిన కొలంది వారి భక్తి పరిణతమును బరిగాఢమునునై యగ్నితప్తమైన బంగారమువలె వెలింగెను. చివరకుఁ బరమేశ్వరుఁడు వారియండ నిల్చి వారిని బాధించినవారిని వేధించి, నిర్మలమైన భక్తి మార్గముయొక్క ప్రాశస్త్యముతోపాటు తన భక్తరక్షణ పరాయణత్వమును గూడఁ బ్రదర్శించెను. లోకమునఁ గూడ నొక్కొక్కప్పుడు భాగవతులకే పరమకష్టములు గలుగుచుండును. అవి వారి భక్తిని బరీక్షించి మఱింత పరిణతముగా నొనరించుట కేర్పడినట్టివే. అందుచేఁ దాత్కాలికాపతితములైన క్లేశములచే భక్తులు నిరాశాహతులు కాఁ గూడదు. అట్లుకాక స్థిర విశ్వాసముతో నిల్చినచో వారికి మోక్షము కరతలామలక మగును. ఈ కథలు సందిగ్ధ మానసులగు భక్తులకు సందేహము తొలఁగించి భక్తి యందలి నిష్ఠ నతిశయింపఁ జేయును. ఈ విధముగా భాగవతమునందలి పెక్కు కథలు మానవజీవితముతో సన్నిహిత సంబంధము కలవై వారి కుత్సాహ విశ్వాసములను జనింపఁజేయుటకుఁ దోడగుచుండును. అందుచేతనే యిందలి కథల కితర పురాణము లందలి కథలకంటె మానవ హృదయావర్జన శక్తి యెక్కువగా గోచరించుచున్నది.

భాగవత కథలు పెక్కు త్రిలోక వృత్తాంతములతోఁ గూడినట్టివి. అవి మర్త్యామర్త్య పాత్ర పరిమేళనముతోఁ గూడి యొక్కొక్కప్పుడు సహజత్వమునకు దవ్వుగా నుండును. అవి పతితల హృదయము లందలి భక్తిభావమునువలెఁ దార్కికభావమును దృప్తినొందింపఁ జాలవు. నరసింహ

మూర్తి భక్తపాలక పరతంత్రుఁడై స్తంభమున నావిర్భవించె నని చదువునప్పుడు భక్తులు పులకితాంగులై తన్మయత్వమున నొడలు మఱచ నితరు లిట్టి దెప్పుడైన జరుగునా యని శంకాపంకిల మానసులై పెదవి విఱుచుచుందురు. ఇహైహికదృష్టి కసంబద్ధములుగాఁ దోఁచు విషయములు ప్రతి కథలోఁ గానిపించుచుండును. భగవద్విలాస మయములైన కథలం దిట్టివి గోచరించుటలో నచ్చెరువు లేదు. అసలు మూలగ్రంథకర్త భావము భగవంతుని భక్తరక్షణ పరాయణత్వమును, భక్తిమార్గము యొక్క ప్రాశస్త్యమును నిరూపించుటయే కాని లోకసహజములైన సన్నివేశములతో సుందరములైన కథల నిర్మించుట కాదుగదా !

భాగవత కథలలోఁ గళకంటెఁ బ్రచార మెక్కువ. భక్తితత్త్వమును లోకమున వెల్లడించి ప్రజలను ముముక్షువులుగా నొనరింప యత్నించుట గ్రంథకర్త ప్రధానోద్దేశము. అందుచే భక్తి విషయమో భగవద్విషయమో వచ్చినప్పుడు కవి వారికిఁ గళాదృష్టితో కథలో నీవలసినంత కంటె నధికముగాఁ బ్రాధాన్య మొసంగుచుండును. అందుచే వానిముం దన్యవస్తువు లప్రధానములై మఱుఁగుపడిపోవుట సంభవించును. సంస్కృత భాగవతమునకంటెను బోతన భాగవతమున నీ పరిస్థితి మఱింత యధికముగా గోచరించును. దాని కాతఁడు భక్తి పారవశ్యమునఁ బ్రకటించు నావేశము కారణము. పైని పేర్కొనఁబడిన రెండు విషయముల నుపేక్షించి చూచినచో భాగవతము నందలి కథలు సర్వజనోత్సాహ జనకములై చదివినకొలదిఁ జదువవలెనను నుత్కంఠ కలిగించు చుండును. గజేంద్రమోక్షణ రుక్మిణీకల్యాణ ప్రహ్లాద వామన చరిత్రాదులాంధ్ర లోకమున నా బాలవృద్ధజనహృదయనిష్ఠితములై యుండుట కందలి యాధ్యాత్మికౌన్నత్యముతోపాటు కథా నిర్మాణ కౌశలము కూడఁ గొంతవఱకుఁ గారణమై యున్నది.

పోతన భాగవత రచన :

శ్రీ మహాభాగవతము పురాణము. మహాభారతము ఇతిహాసము. రామాయణము కావ్యము. ఇది ఛందోబద్ధమయిన సారస్వతమును పెద్దలు విభాగించిన సంప్రదాయము. కొందరు భాగవతమునకు బదులు దేవీభాగవతమును అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటిగ లెక్కింతురు. ఇది వివాదాస్పదమైన విషయము. అయినను మహాభాగవతమునకు వచ్చిన వ్యాప్తి మఱొక పురాణమునకు రాలేదు. భాగవత వస్తువును గుఱించి మహాకవి పోతన విశ్వాసభావ మెట్టిదో చూతము.

'పరమార్థ భూతము, అధిక సుఖదము. సమస్త మయ్యును కాకయుండునది.'

'వేదకల్ప వృక్షమునుండి రాలినది. శుకమహాముని ముఖ సుధాధారలతో పాకమైనది.'

'ఈ భాగవత ఫల రసాస్వాదన పదవిని' రసికభావ విదులు పొందవచ్చును.

'ఇంకను ఇది శ్రీమంతము. మునిశ్రేష్ఠకృతము. విమల చిత్తములతో వినఁగోరువారి చిత్తములకు ఈశుఁడు చిక్కును.'

'ఇతర శాస్త్రముల వలన ఈశుఁడు చిక్కునా ?' చిక్కఁడని భావము.

'సత్యమ్ పరమ్ ధీమహి' అను గాయత్రీ ప్రారంభమున గాయత్రీ నామ బ్రహ్మరూపము ఎందు చెప్పఁబడునో అదియ భాగవతంబు.'

'నన్నయ తిక్కనాది కవులు-మున్ను భాగవతమును తెనిఁగించి యుండలేదు. దీనిని తెనిఁగించి నా జననంబును సఫలంబు చేసెదను. నా పురాకృత శుభాధిక్యము ఎట్టిదో కదా !'

'కొందఱికి తెనుఁగు గుణము, కొందఱికి సంస్కృతము గుణము. కొందఱికి రెండును అభిమతములు. నే నందఱిని మెప్పింతును' అని ప్రతిజ్ఞ.

భాగవతములో అలౌకికమయిన పరమార్థ విషయము వస్తువు. లోకవిషయ విలసితమై రస ప్రధానముగా పరిణతమగు ఇతివృత్తముకాదు. ఐనను కావ్యపురాణములకు సామాన్యధర్మము బొత్తిగా లేకపోలేదు. అది ఉపదేశము. అయినను, భాగవతపురాణము మనుచరిత్రవంటి కావ్యమనుట పొసఁగదు.

కాని, భాగవతము చదువునప్పుడు పండితులు, పామరులు, స్త్రీలు, పురుషులు వీనుల విందుగా విందురు. పులకించి పొంగిపోదురు. అంతరములు కదలించు ఇష్టార్థమేదో లేకపోయినచో అనుభావాదు లుత్పన్నములు కావు. కాఁగా భాగవతము పురాణమైనను కావ్యాదుల వలన కలుగు రసానుభూతిని ప్రసాదించుచున్నది.

కావ్యాదులలో నాయికా నాయకులు అవలంబనము. వారి యనురాగ వృత్తము అందు అభివర్ణిత మగును భాగవతములో కూడ నాయికా నాయకులున్నారు. వారు ప్రకృతిపురుషులు. అవతార రూపముగా ఉపలబ్ధమైన మహోత్సవ సన్నివేశమే ఇందు వర్ణింపఁబడినది. సాధారణముగా కావ్యములలో మానవ వృత్తమే ప్రతిబింబించును. భాగవతములో ఈశ్వరవాల్లభ్యము మానవ మండలములోనికి దిగివచ్చినది. ఆ విచిత్ర దర్శనము వలన వెల్లిగొన్న యానందము పుక్కిలింత లయినది.

ప్రకృతి నాయిక, సృష్ట్యాదినుండియు వియోగములో తపించుచున్నది. యుగయుగాంతరాలు గడచిపోయినవి. ఆ విరహోత్కంఠ పట్టరానిదిగా భారగించినది. ఆ పురుషుఁడు లోకములో సన్నిహితుఁ డైనాఁడు. అది మంచి సమయము కాదా! ప్రకృతి పురుషులు - ఆత్మ పరమాత్మలు కలిసికొన్నారు. అనంత మయిన విరహము అంతరించినది. ప్రాణిసాధారణమైన కామము దివ్యమయిన ప్రేమయోగముగా విపాకము చెందినది.

''సంభోగా నతిరిచ్య మానవిభవః యద్విప్రలంభోరసం'' అదే లీల - భాగవత వస్తువు.

''యా వ్యాపారవతీ రసాన్ రసయితుం కాచిత్ కవీనాం నవా
దృష్టి ర్యా పరినిష్ఠితార్థ విషయోన్మేషాచ వైపశ్చితీ
తే ద్వే అప్యవలంబ్య విశ్వ మనిశం నిర్వర్ణయంతో వయం
శ్రాంతా, నైవ చ లబ్ధ మబ్ధిశయన ! త్వద్భక్తితుల్యం సుఖమ్''

ఈ శ్లోకభావమును అభ్యాసించి, అస్ఖలితమైన లక్ష్యశుద్ధితో సారస్వత సవనము సలిపిన సత్కవు లెందఱో కానరారు.

ఈ శ్లోకము పోతన కవిదేమో అనిపించును. అట్లు కాదుగదా ! అప్పటికి ఆనందవర్ధనుఁడు పుట్టి అయిదువందల యేండ్లు గతించినవి. అయినను భాగవతానువాద ముహూర్తము మనసులో మెదలుచుండును.

పోతన భాగవతము రచించిన పరిస్థితులు :

అనాఁడు నిండుపున్నమి. పోతన్న శిష్టగృహస్థు. ప్రాతరాహ్నికములు నిర్వర్తించెను. నిఖిల భువన ప్రధాన దేవతావందనము చేసెను. ఉమా రమా శారదలను సుమంత్ర పుష్పములతో పూజించెను. పూర్వ కవికుల పతులను వినుతించెను. వర్తమాన కవులకు ప్రియములు పలికెను. ఆ తన్మయావస్థలో మఱచిపోక భావికవులను బహూకరించెను. ఒక విశేషము, కుకవులు కనఁబడలేదు - పద్యపాషాణములు విసరికొట్టుటకు. సకల కవికులమును అభిజనముగా భావించి ప్రవర్తించిన కవులున్నారా ? పోతన పూర్ణసాత్త్వికుడు. సర్వసముఁడైన సత్కవి. ఋషి. కుకవినింద ఒక వికారవాచాటనము. కోమల మయిన కావ్యాయతనము వాకిట కుపిత కుర్కుర కర్దనము లాగున వినవచ్చును. భాగవతద్వారము ముందు ఇఁక చెప్పనక్కఱలేదు. దానిని పరిహరించిన మహాకవికి వందనము.

చంద్రోదయ మగుచున్నది. గోదావరికి పోయి స్నాతుఁడైనాఁడు. తీరమునందు శ్వేత సైకతము మీఁద పద్మాసనుఁడైనాఁడు. ధ్యాననిర్మగ్నుఁ డయినాఁడు. కన్నులు అర్ధనిమీలిత ములుగా ఉన్నవి. అప్పుడు మెఱుపువలె ప్రక్క పద్మాలయ మెఱయుచున్నది. మేఘమువలె శ్యామలమైన మూర్తి కట్టెదుట కనఁబడినది. నవ్వులచే అమృతము చల్లుచున్నాడు చంద్రుఁడు. తీగయెక్కిన తమాల సాలతరువులాగున విల్లుభుజాన ప్రేలాడుచున్నది. ఇది మహాకవి దర్శనము. తానేమో చెప్పఁదలఁచుకొన్నాడు. ఇంతలో దర్శనమిచ్చిన శ్రీరామచంద్రుఁడే పలుకుల పళ్ళెము అందించి "శ్రీ మహాభాగవతము తెనిఁగించుము; నీ భవబంధములు తెగిపోవును" అని భాషించి అదృశ్యమయినాఁడు. ఆ దేవతాదేశము పోతనార్యుని మేధామనీషా మండలముల నావహించినది. భాగవత తన్మయుఁడై పోయినాఁడు. పలికించు చోదకుఁడు భగవంతుఁడు. పలుకునది భాగవతము. అవిచల విశ్వాసముతో రచన ప్రారంభమై అమృతధారలాగున సాగినది.

అప్పటి దేశకాల పరిస్థితులు :

అప్పటి దేశకాల పరిస్థితు లెట్టివి ? సంక్రమించిన సారస్వత నిక్షేప మెట్టిది? ఈ విషయములు సంగ్రహముగా సమీక్షించుట శాఖాచంక్రమణము కాఁబోదు. దక్షిణాపథ చరిత్రలో ఏడవ శతాబ్దము అఖండ మహోదయము వంటిది. ఆనాఁడు సంస్కృతమే అధ్యయనాధ్యాపన ప్రయుక్తమైన విద్య. వేద వేదాంగ దర్శనాదుల సమీక్ష యిచట అంతగా ప్రసక్తము కాదు. పూర్వ మీమాంసా ప్రభావమే అధికముగా వ్యాప్తిలో నుండె నని భావింపవచ్చును. పూర్వ మీమాంస యనఁగా కర్మకాండ. మహర్షి జైమిని సూత్రములు దీని కాధారభూతములు. ఆ సూత్రాలను శబరస్వామి వ్యాఖ్యానించెను. అంతటితో నిలిచిపోయినది ఆ వ్యాసంగము. 8 వ శతాబ్దిలో కుమారిలభట్టు, ప్రాభాకర మిశ్రుఁడు, పూర్వ మీమాంసా దర్శనము నెత్తికొని శబరస్వామి వ్యాఖ్యకు వివరణములు వ్రాసి, వాని స్వరూప మహత్త్వములను ప్రదర్శించిరి. యజ్ఞయాగాది రూపమైన కర్మానుష్ఠానమే ప్రధానముగా నుండె ననుటకు హేతువులు కలవు.

ప్రాయే ణైవ హి మీమాంసా, లోకే లోకాయతీ కృతా
తామాస్తిక పథే కర్తు మయం యత్నః కృతో మయా

నాస్తికపర్యాయముగా వినియోగ మవుచున్న మీమాంసను ఆస్తిక నిష్ఠితముగా
రాను యత్నించితినని కుమారిలభట్టు పలికిన పలుకులు ఇవి. ఉత్తరదేశమునందు బౌద్ధము
వ్యాపించినను నాఁడు దక్షిణాపథమున దాని ప్రాబల్య మంతగా తాకలేదు. కాని శైవము
ప్రచారములో నుండెను. కుమారిలభట్టు వార్ధికారంభమున శివధ్యానమునే చేసెను. రామానుజ
మార్గము విస్తరింప సాగెను. భక్తికూడ శైవ వైష్ణవము లను రెండు పాయ లయినది.
తమతమ మతములను బోధింప గ్రామగ్రామాలకు తిరుగుచుండిరి. ఈ భక్తుల బోధలు ప్రజ
ప్రవర్తమానము లాయెను. దేశభాషలు పొదివికొని పుష్పింపసాగెను. సూత్రములును
ములును వెనుకఁబడెను.

ఆచార్య శంకరులు 788 సంవత్సరములో జన్మించిరి. 820 లో సిద్ధిపొందిరి. అ
వారిది మహత్తర జీవితము. బ్రతికియున్నది ముప్పదిరెండేడ్లు. ఎనిమిదవ యేట
స్వీకారము. ఆసేతు హిమాలయ పర్యంతమును కాలినడకనే సంచారము. అపమార్గ
పోరాటము. ఇవికాక బ్రహ్మసూత్రములకు, ఉపనిషత్తులకు, భగవద్గీతకు భాష్యములు
నాలుగు మఠములను నిర్మించెను. 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' అను ఉదాత్త స
ప్రకటించెను. ఇదే అద్వైతము. దృష్టమగు జగత్తు నిత్యముగాదు. అది మిథ్య. స
బ్రహ్మ నిష్ఠితము. ఈ మిథ్యావాదమును నిరీశ్వరవాదముగా భ్రమింపరాదు. ఆచార్య
దృష్టిలో నిరుపాధికమే పరమ ప్రమాణము; కాని సృష్టి స్థితి లయములకు హేతు వొకటి
దానినే ఆయన ఈశ్వర వాచకముగా అంగీకరించెను. అవతారాదులతో భాసి
ఈశ్వరుఁడు. ఈ కార్య మంతయు మూఁడుపదుల సంవత్సరాలలో జరుగఁదగినది.
రెండేండ్లలో శంకరులు నిర్వహించిరి. ఇట్టి మహాపురుషుఁడు మఱొకఁడు కానరాఁడు.

భారతీయ ధర్మ విజ్ఞానములో నిరీశ్వరవాదము లేకపోలేదు. సాంఖ్యము ని
వైయాకరణుల స్ఫోటసిద్ధి నిరీశ్వరమే. ఇవి చిరంతనములే. కాని వానిని పరిశీలించి
వైషమ్యములు చూచి, అబద్ధ సుబద్ధములను నిర్ణయించి, నిస్సంశయముగా సిద్ధాంతీ
9 వ శతాబ్దిని గాని జరుగలేదు.

"శంకరులు తమ అద్వైత ప్రచారములో శ్రీశైలమువద్ద కుమారిలభట్టును
వాదభిక్ష యర్థించిరి. కాని భట్టు ఆయనతో వాదమునకు సమ్మతింపక మండనమిశ్రుని
మండనమిశ్రుని భార్య కుమారిలభట్టు చెల్లెలు. ఆమె సరస్వతీదేవి అవతారము. శంకర
మిశ్రులకు వాదము జరిగెను. శాస్త్రార్థ నిర్ణేత్రిగా మండనమిశ్రుని భార్యను ఎన్నుకొనిరి.
శంకరులు గెలిచిరి. అనగా పూర్వమీమాంసా న్యాయము నిలువలేదు. అద్వైతమే సిద్ధా
నెగ్గినది. శంకరులు మండనమిశ్రునకు సన్యాసమిచ్చి, సురేశ్వరాచార్య నామధేయముతో
మఠమునకు అధిపతిగా నియమించెను. ఆయన భార్యను మంత్రముగ్ధనుచేసి శృంగేరిలో
దేవతగా ప్రతిష్ఠితను గావించెను." ఈ ఐతిహ్యమును ప్రసిద్ధ చరిత్ర కారులు శ్రీ నీలక
గ్రంథస్థము కావించినారు. శంకరవిజయమను గ్రంథములో మఱొక ప్రస్తావన కలదు. కుమా
ని ప్రపంచ ప్రజ్ఞా పాండిత్యములతో జైనాచార్యులను నిర్ధూమధామము కావించె నఁట.
ఆనాఁటి జైన విద్వాంసులు కుమారిలభట్టును బహుళః దూషించిరి.

సుహావాదీ మహాన్ ఘోరః శ్రుతీనాం చాభిమానవాన్
జినానా మంతక స్సాక్షాత్, గురుద్వేష్టా ఽతిపాపవాన్

ఆ దూషణకృతి యందే

ఆంధ్రోత్కలానాం సంయోగే పవిత్రే జయమంగళే
గ్రామేఽస్తికే మహానద్యా భట్టాచార్యః కుమారిలః
ఆంధ్రజాతిః తిత్తిరికః......

అని లిఖించిరి. కాఁగా అటు శ్రీశైలపు ప్రసక్తి వలనను, ఇటు జైనుల వ్రాఁతల వలనను కుమారిలభట్టు ఆంధ్రుఁడనుట స్పష్టము. తెలిసిన విషయ మేమన, జైనులతో ఘోర వివాదకక్ష, బౌద్ధులతో బండపోరాటము దినదినగండములుగా జరుగుచుండెను. అందుచేత సమాజము నిత్య సంఘర్షణతో సమమమై అస్తిమిత సంకులము కాక తప్పలేదు.

జైనుల వైదికమతఖండనమును, తోడ్తో కర్మధర్మబద్ధముగాని శైవ జంగముల భక్తి యోగ ప్రచారమును శంకరనిర్యాణము తరువాత తీవ్రమాయెను. సనాతన ధర్మమూలములు సన్నసాగెను. సమాజములో మతద్వేష మంకురించి, కుటుంబగర్భము చిల్లిపడెను.

ఉత్తర హిందూస్థానమునందు మహమ్మదీయ రాజ్యము గట్టిపడెను. మెల్ల మెల్లగా దక్షిణాపథము మీఁదికి తురకలదాడి ప్రారంభ మాయెను. పరాజయ పరాభములకు వారు జంక లేదు. మొండి పట్టుదల విడువలేదు. తుదకు 1323 లో తెలంగాణము నాక్రమించిరి. కాకతీయ పతాక తల వ్రాల్చెను. తురక జెండా ఓరుగల్లు కోటమీఁది కెక్కెను.

రాజకీయ పరిస్థితులు :

కాకతీయసామ్రాజ్య పతనముతో రాజకీయ ధార్మిక సంక్షోభములకు గురియైనది ఒక్క తెలుఁగుదేశమే కాదు. దాదాపు దక్షిణాపథమున కంతటికిని ఆ దుర్దశ తప్పలేదు. ఏ పూర్వ పుణ్యముననో కొన్ని దశాబ్దములకు తెలుఁగునేలపై మరల స్వాతంత్ర్య వాయువులు వీచినవి. కాని తెలుఁగునేల యంతయును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము క్రిందికి రాలేదు. త్రిలింగ సామ్రాజ్యలక్ష్మి ధార్మిక సంక్షోభము నుండి బయటపడినను రాజకీయముగా నాలుగు ముక్కలై పోయెను. విజయ నగరాధీశ్వరులు కొంత, కొండవీటి రెడ్లు కొంత, రాచకొండ వెలమలు కొంత, కటకపు గజపతులు మఱికొంత తెలుఁగు నేలను పంచుకొనిరి. ఈ నాలుగు రాజ్యములు కొంతకాల మహమహమికతో పెనఁగు లాడినవి. అప్పుడే బహ్మనీరాజ్యము వీలైన భాగమెల్ల చేఁజిక్కించుకొని బలిసినది. ఈ మైదు రాజ్యములలో విజయనగర, బహ్మనీ, కళింగములు బలవత్తరములు. తెలుఁగు నేల అధిక భాగము నాక్రమించుకొని తెలుఁగు సంస్కృతికిని సాహిత్యమునకును దోహదము చేసిన సిసలైన తెలుఁగు రాజులు కొండవీటి రెడ్లును, రాచకొండ వెలమలును. వీరు పరస్పర యుద్ధములతో బల పత్తరుల నాశ్రయించుటతో సన్నగిల్లి చిట్ట చివరకు నామరూపములు లేకుండ ఆరిపోయిరి. దాదాపు ఆ కాలమున పుట్టినదే ఆంధ్ర భాగవత కల్పతరువు. క్రీ.శ. 1474 నాఁటికి రాచకొండ దేవరకొండ రాజ్యములు బహ్మనీరాజుల వశమైపోయినవి. తెలంగాణము తురకల దండయాత్రలతో, గ్రామ

దహనముతో, పీనుఁగుల పెంటగా, మహాశ్మశానముగా మాఱిపోయినది. పూర్వపు రాజకీయగ్లానియు ధర్మగ్లానియు మరల సంభవించినవి. ఆ మహాదహనమందో దేశక్షోభమందో భాగవతకల్పతరువు కొమ్మలు కొన్ని రాలిపోయినవనియు, కొన్ని వాడిపోయిన వనియు చారిత్రకుల యభిప్రాయము. శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారును, శ్రీ అనుముల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారును అట్లే ఊహించిరి. పోతనకవి సమకాలీనముగా బహ్మనీరాజ్యమున అహమ్మదుషా అలావుద్దీన్ షాలును, విజయనగర రాజ్యమున ప్రౌఢదేవరాయ మల్లికార్జునరాయలును, కళింగదేశమున కపిలేశ్వర గజపతియును, రాచ కొండలో కుమారాన్నపోత ముమ్మడి సింగమ నాయకులును, దేవరకొండలో లింగమనేడును పరి పాలించిరి. వెలమరాజ్య పతనముతో తెలంగాణము కొంతకాలము బహ్మనీలవశమున, కొంత కాలము ఖుతుబ్షాహీల వశమున, మఱికొంత కాలము అసఫ్జాహీలవశమున శతాబ్దముల తరబడి మాసి మఱుగుపడిన మాణిక్యమైనది.

హరిహర బుక్కనాయకు లను అన్నదమ్ములు కాకతీయ స్కంధావారము విచ్ఛిన్నము కాఁగా తుంగభద్రాతీరమందున్న కంపిలికి వెళ్ళిపోయిరి. తరువాత కంపిలి కూడ మహమ్మదీయుల వశమాయెను. నాయక సోదరు లిరువురును పట్టుపడిరి. తురకలు వారిని ఢిల్లీకి తెఱగొనిపోయి. అక్కడ బలవంతముగా ఇస్లాము మతములో కలిపిరి. కంపిలిలో విప్లవము రేగెను. మహమ్మదీయులు దాని నణపలేకపోయిరి. హరిహర బుక్క సోదరులను చెఱవిడిపించి ఆ విద్రోహము నాపుటకై కంపిలికి పంపిరి. అక్కడ విద్యాశంకరులు వారికి పునః హిందూమతమిచ్చి, విద్యానగర సామ్రాజ్య స్థాపకులుగా సిద్ధము చేసిరి.

1333 లో మాధవ సాయను లను సోదరులు విద్యాశంకరుల శుశ్రూషకై ఓరుగల్లు విడిచిపోయిరి. వా రసాధారణ ప్రజ్ఞాధురంధరులు. విద్యాశంకరు లా సోదరులకు కావలసిన విద్యాశిక్ష లిచ్చిరి. మాధవుఁడు విద్యారణ్యుఁ డను పేరుతో శృంగేరీ పీఠము నధిరోహించెను. సాయనుఁడు వేదములకు భాష్యము వ్రాసెను. అటు రాజకీయముగా హరిహర బుక్కరాయలును, ఇటు ధర్మ సంస్థాపనోద్యమమునకు మాధవ సాయనులును సిద్ధమయిరి. తురకలతో మోహరించుటకు విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు పునాదులు పడెను. యుగయుగాంతరములనుండి చిలుక చదువులుగానున్న వేదము లర్థవంతములుగా ప్రకాశించెను. నాస్తికవాదుల నెదుర్కొనుటకు కావలసిన విజ్ఞానబలము సమకూరెను.

మతసారస్వతములు :

ఆశానిరాశలతో, వ్యూహ ప్రతివ్యూహములతో, వాదోపవాదములతో దేశమును సమాజమును కూడ అవ్యవస్థితమైన క్లిష్టదశలో పడెను. ఇంతలో కొందఱు వైష్ణవభక్తులు సహ్యాద్రి ప్రాంతమునుండి వచ్చిరి. వీరందఱును మహానుభావ పంథకు చెందిన క్రొత్తవైష్ణవులు, వైదికధర్మ ద్వేషులు. సంస్కృతము చదువుకొన్న వారినే వెలివేసి వేధించిన ఉన్మాదులు. జైనులు, బౌద్ధులు, జంగములు, హరిదాసులు నేల యీనినట్లు దేశమంతటను వ్యాపించిరి.

ఇక సారస్వత క్షేత్రములో శైవకవులు వేదములను వైదికాచారములను తిట్టిపోయుచుండిరి. ఓరుగల్లు క్రీడాభిరామధామముగా లోకాయతవాసనలో మునిఁగి తేలుచుండెను. వి

ప్రక్క చూచినను దురావేశము, దురభిమానము, దూషణ, దౌష్ట్యము, దుర్దాంతముగా చెలరేగి చిందులు త్రొక్కెను.

ఈ దుష్కాలములో పుట్టిపెరిగినవారు శ్రీనాథ పోతనార్యులు. శ్రీనాథుడు శృంగార కవిగా రాజాస్థాన సందర్శన మారంభించిన ఉద్దండ కవి. డిండిమభట్టు కంచుఢక్కను పగుల గొట్టించెను. రెడ్డిరాజుల ఆస్థానకవిగా మహాభోగము లనుభవించెను. అఖండ ధారాపాతమువంటి కవితతో సారస్వత క్షేత్రమును ముంచియెత్తెను. తుదకు సంకెళ్ళు పడి, నడివీథిలో దీర్ఘనిద్ర పోయెను.

పోతనామాత్యుడు పుణ్యశాలి. శైవుల యింటనే పుట్టెను. కాని వీరభద్ర పళ్ళెము లెత్తి ''హరోంహర'' యని ఊరేగుచున్న నాటి మతోద్వేగమునకు ఓపలేక పోయెను. వైష్ణవము స్వీకరించెను, మహాభాగవతమును తెనిగించి, మాతృభాషను మధుమయముచేసి, వైకుంఠములో హరి సంకీర్తన మాచరించుటకు తరలిపోయెను.

రచనా బంధము :

పోతనామాత్యుడు తాను సహజపాండిత్యుడనని చెప్పికొన్నాడు. సహజపాండిత్య మనగా చదువుసాధనలులేక గాలి మూటగట్టిన శ్రుతవాచాటనమని మనము భావించుచున్నాము. అది పొరపాటు. కర్ణునకు కుండలములవలె, కుశలవులకు జృంభకాస్త్రములవలె జన్మతో సంసిద్ధ మయిన పాండిత్యమని నమ్ముట న్యాయము. అనగా అది పూర్వ సుకృత సువాసన, జన్మాంతర బహుశాస్త్రాధ్యయన ఫలము. మన కాలములో రామకృష్ణ పరమహంసలో, రమణమహర్షిలో ఇట్టి విశేషము ప్రదర్శిత మయినది; నమ్మరాని ఆకాశపుష్ప మేమియు కాదు. పువ్వునకు పరిమళము పుట్టుకతోనే అంటివచ్చును. పైనుండి పూయ నక్కఱలేదు. అఖండమైన పాండిత్యమునకు ఆయన రచనా విన్యాసమే సాక్ష్యము. కథారంభములోనే నైమిశారణ్యవర్ణన ముప్పదిమూడు వాక్యాలలో విస్తరింపబడినది. ''సురవైరి మందిరంబునుంబోలె మాధవ మన్మథ మహితంబై'' అని ఎత్తుకొన్నాడు. ధారాళమయిన స్వాదుపద ధారాసారము. తేనెలుతేరు పలుకుల భణితి. [illegible] రచనాబంధములోనే యిట్టి పాండిత్య ప్రకర్ష కనబడును. 'సమస్త లక్ష్మిని వాలకోద్భాసినీమ్మ'ని ఆరంభమై నిశ్శేషముగా నిర్వహణమగుటయే ఆ రచన. ఇట్టి రచనను బిగి సళ్ళిపోకుండ నడపుట సులభసాధ్యము కాదు. శబ్ద పారావారము పుక్కిటిలో నుండవలెను. శ్లిష్టోపమలు విసరుటకు సాదృశ్య సాధర్మ్యములు పిలిచిన పలుకునవిగా నుండవలెను. అనగా బహుగ్రంథ సందర్భ వైదుష్యము, అనేక వ్యాఖ్యా విజ్ఞాన వికాసము ఉపస్థితములుగా సద్యఃస్ఫురితములు కావలెను. దీనికి తోడు ప్రయోగ ప్రావీణ్యము కూడ అవసరము. గంగావతరణ ఘట్టములో 66 ముక్తపద గ్రస్తములు గుత్తికొన్నవి. అంతరాంతరములలో ఉపమాలంకారములు, శ్లిష్టపదబంధము, శ్లేషానుప్రాణితరీతి - ఇవి అన్నియు - గంగాదేవి వేణీబద్ధములయిన పాయల లాగున - అల్లుకొని అందాలు వెదజల్లుచున్నవి. కాగా, ఈ మహాకవి పాండిత్యమును శంకించుట ప్రగల్భమో, అవిధేయయో కాకమానదు. ఆయనకు పాండిత్యము పుట్టుకతోనే వచ్చినది. తాను తపస్సాధనతో సాధించినది కవితా కౌశలము. ఏమన ఆ మహానుభావునికి భగవత్సంకీర్తనమే ఇచ్ఛావరేణ్యము. పాండిత్యముతో కీర్తనరచన సాధ్యము కాదు. ఆత్మమంత్రపుష్పము సమర్పించుటకు రమ్యాక్షర

రచనా నైపుణి కావలయును. అది కవితకు వశ్యము. దీక్షా ప్రస్తావనలో ఈ విషయము ధ్వనించును.

కవిత, కవిత్వము, కావ్యము, సాహిత్యము, ఈ శబ్దాల నన్నింటిని మనము పర్యాయ పదాలుగా వాడుచున్నాము. కాని వీనిలో కొంత అంతరము పాటింపవచ్చును. కావ్యమనఁగా శబ్దములతో కవి సృజించిన రమ్య నిర్మాణము. దానిలో ఆస్వాదనీయముగా రుచించు ఇష్టార్థ ప్రతీతి కవిత. అది ప్రీతిస్ఫురితముగా నుండును. ''ప్రీత్యాత్మాచ రసః.'' ఇష్టార్థరూపమయిన రసము నిలుచు నెలవులును, అనుభవించు తీరును ఒక్కటిగా ఉండవు. చెఱకుముక్కలను, కొబ్బరి తునుకలను చర్వణ చేసినకాని రుచి తగులదు. మామిడిపండ్లను కదళీఫలములను తోలు తీసివేసి గ్రసించవచ్చును. కాని పూలలోపలి తేనె అట్లు స్థూలముగా అందదు. భావము భ్రమరాయ మాణముగా పుష్పగర్భము ప్రవేశించవలెను. మధుకణచయనము చేయవలె. అప్పుడు రసానందము అనుభూతికి వచ్చును. అది సహృదయ వేద్యము.

పురాణేతిహాసములు ఛాయాసాలముల వంటివి. కావ్యములు లలితలతల వంటివి. కొమ్మలు రెమ్మలు రెంటికి నున్నవి. అయినను రసోదయస్థానము పుష్పమే. కొమ్మలు రెమ్మలు కావు. భాగవతము కల్పతరువు వంటి దని మహాకవి సాభిప్రాయముగా పలికినాఁడు. కాఁగా, ఇందు రసాధికము ఫలప్రధానముగా సేవింపఁ దగిన దని భావము. పైఁగా, ఇది కల్పతరువను విషయము విస్మరింపరాదు. ఇచ్ఛా నైజమునుబట్టి ఫలప్రసాదము కూడ రూపొందును. మనసు మేడిపండు మేలిమికోస మఱ్ఱాడుచుండగా మందారము మామిడిపండ్ల వాయన మీయదు.

శబ్దములతో రూపొందిన మహానిర్మాణము వాఙ్మయము. దీనిని (1) వేదశాస్త్రములు, (2) పురాణేతిహాసములు, (3) కావ్యనాటకములు అని వర్గీకరించినారు వేత్తలు. మొదటి వర్గములో శబ్దమహిమ, రెండవ దానిలో అర్థబలము, మూడవ దానిలో రసస్ఫూర్తి ప్రధానములుగా స్మరించిరి. వేదశాస్త్రములు ప్రభువువలె శాసించును. పురాణములు మిత్రునివలె క్షేమ సహ కారములు. కావ్యరూపకములు కాంతా సమ్మితముగా నుపదేశించి అభిరుచించును. తెనుఁగులో పురాణములు కూడ కావ్యఫణితిలోనే వన్నె కెక్కినవి.

కావ్యములు రసాత్మకములు. రసాస్వాదనము వలన ఆనందము ప్రాప్తించును. రసానందము బ్రహ్మానంద సహోదర మన్నారు లాక్షణికులు. ఈ భేదము నిట్లు భావింపఁ దగును. కావ్యములలో కథ లౌకికము. పాత్రాదులు మర్త్యులు. చేతనాచేతనమయ మయిన వ్యాపార మంతయును ఆవరణము ఈ లోకమే. అనుభూతి కూడ జన్మాంతర విషయము కాదు. కాఁగా, కావ్యానందము బ్రహ్మానందము కాఁబోదని శంకించుట కవకాశమున్నది. దాని పరిశీలించిన పూర్వాచార్యులే-

"అత ఏవ అయం బ్రహ్మానంద ఏవ. ఇయాంస్తు విశేషః. బ్రహ్మానందః యోగగమ్యః అయంతు విభావాద్యనుసంధానగమ్య ఇతి.'' అని తేల్చుకొన్నారు. అదిగాక, భాగవతములో పాత్రలు మర్త్యులు కారు. వ్యాపారమును ఐహికము కాదు. కాఁగా భాగవత సేవనము వలన సిద్ధించునది బ్రహ్మానందమే. కావ్యరసాస్వాదనకు సహృదయు లర్హులు. అట్లే భాగవత రసాను భవమునకు భక్తులు అధికారులు.

కావ్యము - కవిత

కావ్యలక్షణములు బహుముఖములుగా వెలసినవి. అన్నియు సంస్కృత కావ్యములు లక్ష్యములుగా సాగినవే. తమిళ కన్నడములకు వలె మనకు దేశీయ ముఖ్య కావ్యానుశాసనము లేదు.

శ్రీమద్రామాయణము ఆదికావ్యము. మహర్షి శోకమే తొలుదొల్త ఛందోబద్ధమైన శ్లోకముగా నవతరించినది. ఆ శోకముతో బ్రహ్మాండ మంతయు తన్మయ మయినది. చేతనాచేతన సమస్తమయిన జగత్తు ముసుగు తీసి కనబడ్డది. శోకమయ మైన ఆ విశ్వరూపమును చూచి, కవి

"అహో ! రాగవతీ సంధ్యా
జహాతి స్వయ మంబరమ్''

అనెను. అంతేకాదు. శోకప్రతిరూపమయిన ఆ ఛందస్సు శ్రోతల హృదయములను తాకి రసీభవించి, ఆస్వాద్యమయినది. ఆనంద మనుభూత మయినది. శోకము శ్లోక రూపముగా ఆనంద పర్యవసాయి యగుటయే రసోపనిషత్తు. అదే రామాయణము. అందులో కావ్యలక్షణము లిట్టివి అను నిరూపణలేదు. కాఁగా, రామాయణము లక్ష్యముగా కావ్యలక్షణా లేర్పడ్డవి. కాళిదాసు రచనలు రాణించి, సహృదయ సమాజము నాకర్షించిన తరువాతనే కావ్యమీమాంస ప్రారంభమై దర్శన ప్రతిపత్తి నందుకొన్నది. ఈ మహాకవి నాల్గవ శతాబ్దికి తరువాతి వాఁడు కాఁడని పరిశోధకుల తీర్పు.

భరతముని నాట్యశాస్త్రములో మొట్టమొదట రసప్రస్తావన కనబడును. ఆ శాస్త్రము ప్రధానముగా నాట్యాభినయములకు సంబంధించినది. రామాయణము తరువాత రమణీయమయిన రచన కాళిదాసుది. ఆ మహాకవి కావ్యరూపకములను రెంటిని దక్షతతో నిర్వహించెను. 'వాగర్థ ప్రతిపత్తిని' పార్వతీ పరమేశ్వర బాంధవ స్థాయిలో లక్షించి ప్రస్తుతించెను. నాటకమును కాంత మైన చాక్షుష క్రతువని సంభావించెను. కాళిదాస మహాకవి పలుకులలోని ఉపమామహత్త్వము వలన కావ్యరసమును తజ్జన్యానందమును అలౌకికము లను స్ఫురణ భాసించెను. కాఁగా,

ఈ క్రింది పంక్తులను సమీకరింతము.

"నిషాద విద్ధాండజ దర్శనోత్థః
శ్లోకత్వ మాపద్యత యస్య శోకః.''

'పురరామ కథాం దివ్యాం, శోకబద్ధాం మనోరమాం' రామాయణము.

'విభావానుభావ వ్యభిచారి సంయోగాత్ రసనిష్పత్తిః'. నాట్యశాస్త్రము.

"కావ్యస్యాత్మా సఏవార్థః
తథా చాదికవేః పురా
క్రౌంచద్వంద్వ వియోగోత్థః
శోకః శ్లోకత్వ మాగతః." ధ్వన్యాలోకము.

క్రౌంచ మిథున దుర్వినియోగము మహర్షికి దర్శనమయినది. ఆయన శోకమయుఁ డైనాఁడు. ఆ శోకవ్యగ్రత శ్లోకముగా నవతరించినది. శ్లోకము నాలించిన శ్రోతలలో విభావాను

భావ సంచార్యాదులు ఉద్బుద్ధము లయినవి. రతిస్థానములో వానికి స్థాయిచిక్కినది. రసీభవించినవి. ఆ రసాస్వాదనతో నానంద ముపలబ్ధ మయినది. ''స ఏవార్థః కావ్యాత్మా.''

భరతముని తర్వాత కావ్యలక్షణములను చర్చించినవారు దండి భామహులు (650-770). ఒకరు గుణములను ఒక రలంకారములను కావ్యమునకు ప్రధానము లనిరి. తర్క న్యాయములు నిరంకుశములుగా శాస్త్రలోకమును పాలించుచున్న కాలమది. గుణములు దోషపరిహారములని ఒక వివరణ. ఉత్కర్ష హేతువులని మఱొక నిరూపణ. రెండును నిలువలేదు. ఒక పురుషునికి ఔదార్యగుణము పుష్కలముగా ఉన్నది; అయితే నిర్ధని. గుణము దారిద్ర్యదోషమును పరిహరించునా ? ఔదార్యము నుత్కర్షించునా ? అట్లే అలంకారములును. శవమున కలంకారాలు పెట్టిన ప్రాణము వచ్చునా ? కులట సాలంకార అయినను కులాంగన కాఁజాలునా ?

ఆనందవర్ధనుఁడు (840-870) ధ్వనివాదమును విశిష్టముగా ప్రతిపాదించి, కావ్యచర్చను పర్యవస్థాయికి తెచ్చెను. నాట్యశాస్త్రములోని నిర్దేశమును సూక్ష్మ సుందరముగా సందర్శించెను. దాని విలసన విశేషమును, లోతుపాతులను, ప్రాయం అనుభూతిని లక్ష్యమందుంచుకొని ప్రతాపింపఁజేసెను. ఆ లక్షణమే కావ్య బృందావనములో పాదుకొని, పూచి, ఫలించి, ఆనంద వర్ధన మయినది. రసము అభివ్యంజితమే కాని భోగ్యము కాదని తేలినది. ధ్వనికూడ హ్లాద రామణీయకములను సమర్పించినప్పుడే కావ్యములో సుసంగతము కాఁజాలును.

'తూర్పువాకిట తోకయెత్తెను
శుక్ల సుందర ఘనక శాబము'

ఈ గీతపాదములలో నెంతెంత ధ్వనించుచున్నదనుట పొసఁగదా ! ఎందుకన, ధ్వనివిశేషము మహాకవుల రచనలలోనే కాదు, సామాన్యజనుల సరససల్లాపములలో కూడ నిక్షేపముగా పొదివి పొత్తుకొని యున్నది. 'పెదగొన్న పెయ్యకు వేక తెలుస్తుందా' అంటారు. ఇందు వయసు వచ్చిన పశువుపిల్ల ఉత్కంఠ ధ్వనించుచున్నది. ఇక్కడ పలుకుల పసి విసరుచున్న ధ్వనితో నోరూరుచున్నది. ఇదే కావ్యములో చమత్కారము. అదే ఆనంద సంధాయకము.

మొట్టమొదట మునిభరతునికి వేదారణ్యములో నాట్యమానస కాసారములో అష్టదళ పద్మములాగున దర్శన మిచ్చినది రసమండలము. తరువాత వేత్తలు నవరసాలను రచించిరి. నవగ్రహములు, నవరాత్రులు, నవరత్నాలు, నవనిధులు, ఇట్లే నవకము బహు సంపన్నముగా మన విజ్ఞానములో వెలసిల్లినది. కాని అసలు రస మొక్కటే. అద్వైతము. ''రసోవై సః, రసగ్ం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతి; ఏతద్వై సత్వ స్వరూపం. తత్ సత్వమేవ వేరేతం రసః.'' (రసః సారః, చిదానంద ప్రకాశః-దీపిక). ఈ ఆమ్నాయ సూక్తముల నన్నిటిని సమీక్షించి పండితరాయలు "వస్తుతస్తు, వక్ష్యమాణ శ్రుతిస్వారస్యేన రత్యాద్యవచ్ఛిన్నా, భగ్నావరణా, చిదేవ రసః" అని సిద్ధాంతీకరణ చేసినారు.

కాబట్టి మహాకవి కాళిదాసు నిరూపించినది అర్థవాదము కాదు. జగత్తునకు పార్వతీ పరమేశ్వరులు మాతాపితలు. కావ్యమునకు వాగర్థములు జననీజనకులు. ఎంతో నిగూఢత యున్నది. నిజమే. పొదుపులో పాలు రంధ్రమున రాఁబడుచున్నవా ? "లోకానాం స్థితి మావహాం

త్యవివాహాం స్త్రీ పుంస యోగోద్భవామ్'' అని నన్నయ భట్టారకుఁడు. ''శ్రీ గౌరీపల్లవపుట, యోగాశ్రయ మంజరీ సముజ్జ్వల మూర్తి'' అని తిక్కనసోమయాజి. అంతటను, యోగ శబ్దమే ప్రయుక్తము. ఈ స్థానములలో సంయోగమని వివక్షింపవచ్చునా ? చూపుల కందిన సౌందర్యము మనసులో మనన స్వరూపమును పొందవలెను. ఆ మనసులో మగ్నోన్మగ్నమయిన భావములు ప్రతిమలయి చూపులకు చిక్కవలెను. ఈ విచిత్ర వ్యాపారమును కావ్యము నిర్వహించినది.

కావ్యసృష్టిలో శిల్పమును కళయును కలిసియుండు నని తిక్కన సోమయాజి పలికెను. శిల్పము వాక్య రచనకు సంబంధించినది. కళ ప్రాణవిలసనమును పోషించునట్టిది. స్వాదు సరళములైన మృదుపదములను ఏర్చి తీర్చి వాక్యముగా దిద్దవచ్చును. పద్యపాదముల గతి గమకములు మెలపవచ్చును. శ్రవణలాలన మిచ్చు పదమైత్రిని కూడ పొందింపవచ్చును, కాని చూపులో పలుకులో ప్రసరించు చేతనచేష్టాదికమును సంతరించలేము. అది ప్రాణప్రసక్తము. దానితోనే ఆకర్షణ ప్రీణనములు సంభవములు. అదే కళాప్రతిష్ఠాపనము. పదలాలిత్యము వలన శ్రవణ తర్పణము జరుగును. అంతరంగమును హాయి ఆవరించును. కాని తొందరగా తేలిపోవును. పదబంధము శిథిలము కాకుండ, అర్థము చిందరపందర కాకుండ నయించి నిల్పు సూత్ర మొకటి యున్నది. అదే భావము. చేతన స్థానములను చల్లగా సన్నగా సోకి, సున్నితముగా తరళీకరించి, తరంగించు కుశల శక్తి దాని సొమ్ము. దధిభాండములో కవ్వము తిరుగును. అది బానకు తాకకూడదు. ఎంతో సుతారమైన పని. దానితోనే గడ్డకట్టిన పెరుగు కుదిలి, పలుచబడి, సురుగులయి, నవ్వినట్లు పొంగులువాఱును. అఱచేతులలో చఱచినచో వెన్నవచ్చును గదా! కావ్యానుశీలనములో గూడ ఇట్టి కార్యమే పొడగట్టును - పెరుగువంటిది పదబంధము, పాలవంటిది ఇష్టార్థము. కవ్వమువంటిది భావన

కావ్యచర్చలో వక్రోక్తి జీవిత మని ఒక సిద్ధాంతమున్నది. వక్రోక్తి అనగా వంకర పలుకుబడి. మామూలు ధోరణి తప్పించి జరుపునట్టి భాషితము. పలువురు లాక్షణికులు వక్రోక్తితో కలిపి పర్యాయోక్తి, విశేషోక్తి, వ్యాజోక్తి, గూఢోక్తి, వివృతోక్తి, లోకోక్తి, ఛేకోక్తి, స్వభావోక్తి ఇత్యాద ఉక్తి వైచిత్ర్యములను అలంకారములుగా పాటించిరి. ధ్వన్యంతర్భాగములుగా కొంద ఱన్వయించిరి. వక్రోక్తి సహజముగా నవ్వు పుట్టించునదిగా ఉండును. ప్రణయకలహ కోపతాపాదులలోని ఉద్వేగమును మృదువుగా అపకర్షించును. అంతేకాని దానియందు కావ్యమునకు జీవితముగా నిలువఁగలిగినంత రమణీయతా సంపత్తి యున్నదనలేము. వక్రోక్తి ప్రధానముగా కొన్ని మంచి పద్యాలు చక్కగా లిఖింపవచ్చును. కాని సాంగమయిన కావ్యనిర్మాణమును ఏ మహా కవియును సాధింపలేడు. ఉక్తి చాతుర్యము మిక్కుటమైన వైరస్యము కలిగించును. కాని కేవలము శబ్దచిత్రముగా దీనిని లాఘవింపకూడదు. శ్రీకృష్ణుఁడు రుక్మిణితో విరసోక్తు లాడిన ఘట్టము చూడనగును.

ఔచిత్యము ప్రధానమన్న లాక్షణికుఁ డొక డున్నాఁడు. ఔచిత్యమునకు భంగము కలిగినచో రసానుభవమునకు విఘ్నము కలుగును. అంతేకాని కావ్యము దుష్టము కాదు. గుణాలంకారములును నష్టములు కావు. పైగా, ఇది పరోక్షముగా నిషేధ లక్షణము కావచ్చును. అందువలన

ఔచిత్య చర్చను మానవ చరితకు పరిమితము చేయుటయే సమంజసము. దివ్య శృంగారాదులలో దీని ప్రసక్తి రాకూడదు. కాఁగా కుమారసంభవములోని దివ్య శృంగారము నందు ఔచిత్య భంగము విచారించుట అస్థానకృతము. 11 వ శతాబ్ది లక్షణముతో ఏడెనిమి ది వందల యేండ్ల నాటి కావ్య రచనను కొలుచుట విమర్శ మర్యాదకూడ కాదు.

ఇక శయ్యాపాకములు. వీని లక్షణము గతానుగతికముగా పఠింపఁబడినది. రెంటికిని గల భేదము నిరూపించుటకు సౌరభపరిమళములను ఉదాహరించిరి. సౌరభ మనఁగా పుష్పాదుల సువాసన. పరిమళ మనఁగా అగరు కస్తూరి మిళితమైన శ్రీచందన కబళములోని సుగంధము. భేదము అనుభవైక వేద్యము. కాని తీయని రెండు తెనుఁగు పద్యాలలోని శయ్యాపాకములను వేర్పఱించుట కష్టము. పాకములు కదళీ ద్రాక్షా నారికేళములకు నియతమై నిలిచిపోయినవి మన లక్షణ గ్రంథాలలో. తోలు తీసివేసి అరటిపండును తినవచ్చును. ద్రాక్షను చప్పరించవలెను. కొబ్బరి ముక్కలను నమలి నప్పుడు కాని చవిరాదు. ఈ మూఁడును నిసర్గఫలజన్యములే కాని వీనిలో పచన వ్యాపార మేమియు లేదు. పాకము అనుట సార్థకముకాదు. పైఁగా ఇవి మన భాషా రుచిని ప్రకటింపలేవు. ఏమన తెనుఁగు తేనెవలె స్నిగ్ధమయిన భాష. పండిన మామిడి పండ్లవంటివి మాటలు. అందుచేతనే పేరులేని ఏ రసజ్ఞుఁడో తేనెలో మాగిన తియ్యమామిడి పండన్నాడు. పోతనార్యుని పద్యరచన ఈ పాకములో రుచులు తీగెలు సాగుచు ఉండును. అనుభవింపవలసినదే కాని దాని చవిచూపించుటకు చప్పని మాటలు చాలవు.

చదువువారికిని వినువారికిని, అభీప్సితమైన అర్థము సందించు శబ్దబంధమే కావ్యము. అయితే, అందఱికిని ఇష్టమయిన పదార్థ మేమిటి ? కన్నులు కోరునది సౌందర్యము. కర్ణములకు ఇష్టము కలస్వరము. రసన కీప్సితము మాధుర్యము. హృదయమునకు కామిత మాప్యాయనము. వీని నన్నిటిని తీర్చి తనియించు ప్రభావము శబ్దమున కున్నది.

శబ్దార్థముల పుట్టుపూర్వోత్తరములను వాని ప్రయోజనమును మన పూర్వులు విచారించి నంత అగాధముగా అన్యజాతివేత్త లెవ్వరును విచారించిన జాడ కానరాదు. శాబ్దికుల మీమాంస ఎంత లోతుకు పోయినదో అంత విశాలముగా విస్తరించి స్ఫోట పరమావధిగా పూర్ణమయినది. తుదకు ఈశ్వరు డున్నా డనుటకు కూడ శబ్ద ప్రమాణమే ఆధారమన్నారు వారు. కాఁగా ప్రాచీన వేత్తలు శబ్దప్రక్రియా విజ్ఞానమును వినియోగించుకొని శాబ్దిక సిద్ధాంతము నంగీకరింపలేదు. కాని శబ్దమే సర్వజగదితిహాసమును అక్షయముగా ధారణచేసి నిలిపినది. భూతవర్తమాన భవిష్యత్తులను కలుపుచున్నది. కాలమున కతీతమై విహరించినది. విహరించుచున్నది. విహరింపఁగలదు.

ఈ శబ్దమున కిది అర్థము అను విషయము ఈశ్వరసంకేతమని ఆద్యవైయాకరణుల అనుశాసనము. 'శక్తం పదమ్' అన్నారు నైయాయికులు. సుప్తిఙాదేశ విశిష్టమయినదే శబ్దము. దాని అర్థము అభిధ లక్షణ అను రెండు ఆవరణములలో అనువృత్త మగుచుండును. ఆ శబ్దమే కావ్యములో సంప్రయుక్త మయినప్పుడు ఈ రెండు ఆవరణములను అతిక్రమించును. ''అభిధా లక్షణా వ్యాపార గమ్యయోః...అర్థయోః...ఉపరి రసాదిరూపః కశ్చిదర్థః కావ్యేసముపలభ్యతే స తు వ్యంగ్యార్థ ఏవ'' అని లాక్షణికులు మూఁడవ వృత్తి నంగీకరించిరి. ఆ శబ్దమును వ్యంజక

శబ్దమనియు, దాని అర్థమును వ్యంగ్యార్థమనియు సంకేతించినారు. ఇక, కావ్యమును, కావ్యము లోని శబ్దమును విచారించి, 'ఇక్షుఖండ స్థానీయం హి కావ్యం కల్పనీయం, తత్రరస నిష్యంద స్థానీయం వ్యంగ్యమ్. ఋజీష ప్రాయం వ్యంగ్యమ్' అన్నారు వ్యాఖ్యాతలు.

అయితే, ఈ శాస్త్రాధికరణ మంతయు సంస్కృత శబ్ద విషయము. శ్రుతిని రూపొందించిన భాష అది. దాని ఉత్పత్తి దైవికము. మహేశ్వరుండు తాండవ ప్రియుఁడు. ఒక ముహూర్తమందు నృత్తావసానమున తన ఢక్కను పదునాలుగు పర్యాయములు వాయించెను. ఆ నాదములో నుండి అణాది సంజ్ఞార్థములై పదునాల్గు సూత్రములు అభివ్యక్తము లాయెను. వానిని పాణినిముని అష్టాధ్యాయిగా గ్రథించెను. కాత్యాయనుఁడు వార్తికములను, పతంజలి మహాభాష్యమును విరచించి వ్యాకరణమును సమగ్రశాస్త్రముగా ప్రతిష్ఠించిరి. వారందఱును మునులు. వ్యాకరించినది గీర్వాణము. దేశభాషలు కావు.

ప్రపంచము ఖండఖండములుగా విభక్తమయినది. మానవులు జాతులుగా వేఱయినారు. ఒక్కొక్కజాతికి ఒక్కొక్క భాష అనుశ్రుతముగా, అవిచ్ఛిన్నముగా అంటి వచ్చుచున్నది. మానవు లందఱును ఒకే జీవరాశిలోనివారే. ఆకార ప్రకార ములలో భేదము లేదు. ఆహార విహారాది నిసర్గకర్మలు సమానములే. అయినను ఇన్ని భాష లెట్లు మొలకెత్తి, తీగెలు వాఱి, కొనలు సాగి, అల్లుకొని, పుష్పించినవో, తరువులుగా పెరిగినవో, కొమ్మలు రెమ్మలు సాచి, ఫలించినవో, ఈ కథ మరోర్చిధమై ఆశ్చర్యము కలిగించుచున్నది.

పోతన కవిత్వము :

తెనుఁగు మన దేశభాష; జాతివాణి. ఇప్పుడు నాలుగుకోట్ల జనులకు మాతృభాష. పోతనామాత్యుని కాలములో నలుపది లక్షల ప్రజలకైనను తల్లిపలుకుగా దైవారి యుండును. జోలకు, లాలికి, నవ్వింపునకు, కవ్వింపునకు, తిట్టుకు, దీవనకు ఒదిగిఒప్పి, నిత్యనైమిత్తికములలో అనువర్తించినది. కథలో గాథలో పాటలో పదములో కానట బీసటగా నున్న బాస 11 వ శతాబ్దినాటికి నాగరక వీథుల కెక్కినది. కావ్యరచనలో అక్షరరమ్యత చూపి శోభించినది. రాజసభలలో విద్వాంసుల సమక్షమున వేషభాషల విన్యాసవాల్లభ్యములు ప్రదర్శించినది. పోతన మహాకవి భణితిలో, "పతివ్రత యన ఇట్టట్టు చనక, మానిని యన లోతు చూపక, గరిత యన నడిచప్పుడు లేక, ముగుద యన బయలుపడక, ప్రమద యన క్రయ్యబాఱి, దైవంబన మనోరథంబు" లిచ్చినది. ప్రతి పంక్తిలోను ఒక్కొక్క శృంగార ప్రతిమ సచేష్టితముగా లేచి నిలబడుచున్నది.

భాగవతములో భక్తిప్రకరణము ప్రదర్శిత మగుచున్నది. మానుషప్రాయ మయిన భగవల్లీలాకలాపము దీని కితివృత్తము. శాశ్వత సుందరమై, నిత్యమంగళ మయిన ప్రేమ రతిస్థాయి. ప్రేమ శృంగారములు రెండును సధర్మములు. శృంగారించిన దానిని ప్రేమింతుము. ప్రేమించిన దానిని శృంగారింతుము. ఇది లోకానుభవము. కామాధిష్ఠితమైన రతి కర్మయోగనిష్ఠము. అకామవిపాకమయిన రతి జ్ఞాననిష్ఠము. అవ్యభిచారిణియైన ఆత్మరతి భక్తియోగ నిష్ఠము. సంయోగ వియోగములు సాలోక్య సాయుజ్యములుగా విపాకమగు యోగసిద్ధిని మనము భాగవతములో దర్శించి అనుభవింతుము. బ్రహ్మసూత్రములు భాగవత కంఠమున మంగళసూత్రము అయినవి.

పోతన మహాకవి రచనలో అటు శిల్పవైదుష్యమును, ఇటు కళాకౌశలమును ఉభయ తన్మయ పరిపాకము నందినవి. ఆయన శీలాది గుణగరిష్ఠతచేత నిర్మలుడు. సహజ పాండిత్యముచే సాంగసంపన్నుడు. భాగవత వ్రతసిద్ధిచే జీవన్ముక్తుడు. శ్రీరామ ప్రసాద కవితా ప్రభావముచే మహాకవీశ్వరుడు. తన్మయుడై భాగవతమును తెనిగించి చిన్మయమైన ఆనందమునుపొంది పంచి పెట్టిన పుణ్యరచయిత. ఆయన రచనలో దోషాలు వెదకి దోషులమైనాము. ఆరాధనకు మారుగా అపరాధము జరిగినది. ఆయన వాక్కులను ఆర్షప్రయోగముగా పరిగ్రహించి పరమ ప్రమాణముగా శిరసావహింపవలసినది.

తెనుఁగు దేవభాష కాదు. మహేశ్వరుని ఢక్కానాద జాతము కాదు. మన దేశభాష. ప్రవాహ సదృశ. కూపోదకము కాదు. పదానికి జనకంఠములు, అర్థానికి లోకసిద్ధి శరణ్యములు. అవి ఆధారముగా వ్యాకరణ నిర్మాణము జరుగును. వ్యాకరణము పల్లె వేసి, నిఘంటువులు కంఠపాఠము చేసిన పండితులు కవులగుదురా ? అయినారా ? సంధులు సళ్ళులేకుండ బిగించి, అరసున్నలు పొరపాటులేకుండ పెట్టి కట్టిన పద్యాలు సహృదయ హృద్యములయిననా ? పోతనార్యుని పాండిత్యమును శంకించువారు ఆయన రచనా విన్యాసములో వెదచల్లిన యజ్ఞంత సన్నంతరూపములను పరిశీలించ వచ్చును. కవి సృష్టింపగల ప్రతిభా పటిష్ఠుడు. స్వతంత్రుఁడు. బ్రహ్మసృష్టి కంటె కవిసృష్టి రమణీయముగా భాసించును. అక్షర రమ్యముగా నిలువ జాలును. ''అపారే కావ్య సంసారే కవిరేవ ప్రజాపతిః, యథాస్మై రోచతే విశ్వం తథేదం పరివర్తత" అన్నారు లక్షణ వేత్తలు. అంతేకాదు పోతన మహాభక్తుడు. లౌకిక వ్యసనము లంటని నిశ్చలచిత్తుడు. శ్రీహరి నామస్మరణలో తన్మయుడైపోవు శుద్ధ సాత్త్వికుడు. ఆ నిర్వికల్పావస్థలో సర్వము విస్మృతమయి పోవును. యతుల యజనము, ప్రాసల ప్రదక్షిణము మాత్రము నిలుచునా !

ఈ మహాకవి పద్యాలలో తారతమ్యములు వెదకుట అహంకార మగు నేమో ! ఎందుకన, మహాభాగవతములోని పద్యాలు తెలుఁగువారి కంఠాలను ఎంత మురిపించినవో హృదయాలను అంత మఱపించినవి. కవితకు పన్నీరాయి ఇదేకదా ? పద్యము చదివి ముగించినను అందలి నాద మాధుర్యము కెరటాలు తరంగించినట్లు అలసాలసముగా వినఁబడుచునే యుండును. అయినను మచ్చుకు ముచ్చటకొలుపు ఈ రెండు పద్యాలు:

పెనిమిటి బిడ్డనిఁగనుటయు
వినుతింపఁగ ప్రేమ భావ విహ్వలమతియై
చనుమొనల పాలు గురియఁగ
కనుఁగొనలను జలములొలుకఁగా బెగ్గిలియెన్.

పాలిచ్చుచు పులకించి పరవశురాలగుచున్న బాలెంత మొగముతో యశోదాదేవి భాసించుచున్నది.

చేతుల తాళము పట్టుక
చేతోమోదంబుతోడ సిగముడి వీడన్
పాతరలాడుచు నింటను
గీతము నాడుచుఁ బాడె కృష్ణా యనుచున్.

ఒడలు తెలియకుండ ఆడుచు పాడుచున్న బ్రహ్మ మానసపుత్రుఁడు మన ముందు సాక్షాత్కరించు చున్నాఁడు. వాయించుచున్న తాళాలు, పాడుచున్న పాట, ఇప్పుడు కూడ వినఁబడుచునే యున్నవి.

భక్త్యా త్వనన్య యాశక్య
అహమేవం విధోఽర్జున !
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన
ప్రవేష్టుంచ పరంతప !

అందుచేత భాగవతము సాహిత్యభణితిలో ప్రీతిప్రతీయమానముగా విలసిల్లినది. ప్రకృతి పురుషుల లీలా నిర్వర్ణనము వైష్ణవ కవులకు మిక్కిలి అభీప్సితము. జయదేవునకు శ్రీకృష్ణుని ప్రకామగతి ఖేలనములే దర్శనము. రాధలేని కృష్ణుఁడు ఆయనకు కానరాడు. లీలాశుకునకు కృష్ణ కిశోరమే ఉపాస్యము. క్షేత్రయ్యకు మువ్వగోపాలుఁడు సాక్షాత్కారదేవత. ఏకం సత్ విప్రాః బహుధా వదంతి ! ఇంకొక విశేషము. భాగవతము శ్రీకృష్ణలీలతో అతిశయించినది. కాని రాధ స్మృతి అందెక్కడను తగులదు. చైతన్య వైష్ణవములో ఆమె ముఖ్యదేవత. పోతనకు ముందే ఆ మతము దక్షిణాపథమున ప్రచారమయినది గదా ! ఆచార్య శంకరుల ద్వాదశమంజరి పూచిన కల్పతరువే భాగవతము. దీనికి కూడ ద్వాదశ స్కంధము లున్నవి.

శ్రీవైష్ణవమునకు భాగవతము ప్రధానమైన ప్రమాణ గ్రంథము. చైతన్యస్వామి అవతరించిన తరువాత రాధాకృష్ణాద్వైతముగా వైష్ణవమై వర్ధిల్లి అధికాధికముగా వ్యాపించినది. జయదేవ గోస్వామి అత్యంత హృదయంగమమైన సాహిత్యమును సృష్టించి ఈ మతవ్యాప్తికి సహకారులైనారు. సంకీర్తనరూపముగా భారతభూమిలో ఆబాలగోపాలమును వైష్ణవ సంప్రదాయము అమృత వల్లివలె అల్లుకొని, కొమ్మలెత్తి, పూచినది. కాఁగా రాధాసంస్మరణమే లేని భాగవతము శ్రీకృష్ణ లీలకు సంపూర్ణ దర్శనము కాదేమో అను శంకకు అవకాశము కలదు. ఈ శంకాదృష్టితోనే మధుసూదన సరస్వతి శక్తిసంగములోనిదని తన వ్యాఖ్యలో

'కదాచిదాద్యా లలితా పుం రూపా కృష్ణవిగ్రహా
లోకసంమోహనార్థాయ స్వరూపం బిభ్రతీ పరమ్'

అను శ్లోకము నుద్ధరించెను. ఈ మధుసూదన సరస్వతి 16 వ శతాబ్దిలో నున్న మహా పండితుఁడు. ద్వైతవాద ప్రతిక్షిప్తమయిన అద్వైతమును అప్రతిహతముగా మరల నిలువఁబెట్టిన ప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యాత.

జైన బౌద్ధమత సంఘాతము వలన కుదుళ్ళు సళ్ళిన వైదిక మత సదాచార పునరుద్ధరణకై మహాభారతము తెనిగింపబడె నను ఊహ కలదు. కాని, అనంతరము ఉద్రేకించిన శైవమతావేశమును గమనించినచో దానికి మహాభారతము కొంత కారణమా అనిపించును. అయితే, శైవము వైదికద్వేషముతో వేడిగాడ్పులు విసరినది. జనసామాన్యములో ఆవేశము ఎంత త్వరగా రేగునో అంత తొందరగా దిగిపోవును. స్తిమితమైన స్థితిలో కేవల ద్వేషాగ్రహములు ఎవరికిని రుచింపవు.

కాఁగా ద్వేషావేశ ధారాపాతము తరువాత శరత్కాల చంద్రోత్సవమువలె భక్తిగీతము ప్రజల నాకర్షించి ప్రీతిపాత్రమయినది.

భాగవతముపట్ల ఆంధ్రులకు ఏ కారణముచేతనో ధర్మభావనతో సరిసమానముగా నర్మ బాంధవమును అల్లుకొన్నది. రుక్మిణీకల్యాణములు ఉల్లాసముగా ఊరూరను జరుగుచుండును. 'భామాకలాపము' వీథినాటక మయినది. రుక్మిణీదేవి తెనుగుసీమకు పెద్దకోడలు. అట్లే సత్యభామ చిన్న ఆడుబిడ్డ. అందువలననే ఆమె పేరు దేశములో చనవునకు చక్కదనమునకు సుతిమెత్తని సుద్దిగా సుమారించినది. సత్యభామ యున్నచో చీకటింట దీపమక్కఱలేదట ! ఆమె మీఁది మమకారము తీరక ముక్కుతిమ్మన్న కమ్మనికావ్యమే రచించినాఁడు. పోతన మహాకవికి కూడ ఆమె యెడ పూర్ణాభిమానము. సత్యభామ సౌందర్యమును స్వాభిమానమును జోడించిన సోమనాథుని పద్య మొకటి యున్నది. దానిని అందఱు మెచ్చుకొనినారు మనవారు. కాని అందులో తెనుఁగువారింట పెరిగిన సత్యభామ సకలకళాపూర్ణముగా రూపణము కాలేదు. పోతన్న వేఱొక పద్యము వ్రాసి, ఆమె వీరశృంగార ప్రతిమను ప్రసాదించి పోయినాఁడు. ఆ రెండు పద్యములు పోల్చి చూడదగినవి.

అరుఁజూచున్ హరిఁజూచు సూచకములై యందంద మందార కే
సరమాలా మకరంద బిందు సలిలస్యందంబు లందంబులై
తొరఁగన్, పయ్యెద కొంగొకింత తొలఁగన్, తోడ్తో శరాసారమున్
దరహాసామృత పూరమున్ కురియుచున్ దన్వంగి హేలారతిన్ (నా. సో.)

పరుఁజూచున్ వరుఁజూచు నొంప నలరింపన్, రోషరాగోదయా
విరత భ్రూకుటి మందహాసములతో, వీరంబు శృంగారమున్
జరగన్, కన్నుల కెంపు సొంపు పరగన్, చండాస్త్రసందోహమున్
సరసాలోక సమూహమున్ నెఱపుచున్ చంద్రాస్య హేలాగతిన్ (బ. పో.)

సోమనాథుని పద్యములో 'మందారకేసర మాలా మకరంద బిందువులు' ఆయన చెప్పిన ట్లందముగానే యున్నవి. కాని శృంగార విభ్రమమందలి మృదుస్వేదమే కాని వీర సంభ్రమములో ఉత్పత్తిల్లు ముచ్చెమటలు స్ఫురించుట లేదు. పైట తొలఁగుట కూడ అదే మొగ్గుచున్నది. పద్య మంతయు వెదకిన శరాసారమును ఒక్క ముక్క తప్ప వీరమును స్ఫుటీకరించు విశేషణము మఱొకటి లేదు.

ఇక పోతన మహాకవి పద్యప్రతిమను పరిశీలింపుఁడు, పరుఁడైన నరకుని నొంప చూచుచున్నది. రోషరక్తాతిశయముతో కలిసిపోయిన కనుబొమ్మలతో కన్నుల నిప్పులు కురియ చండాస్త్ర సందోహమును విసరుచున్నది.

వరుఁడైన శ్రీకృష్ణుని నలరింప చూచుచున్నది. అనురాగాతిశయముతో మందహాసము ప్రసారించుచు, కన్నులసొంపు శోభిల్లగా సరసాలోకము ప్రసాదించుచున్నది. వ్యాఖ్యానమక్కఱలేదు.

తెనిఁగింపు వరుస ఎట్లున్నదో చూతము.

కాత్యాయని ! మహామాయే
మహాయోగి న్యధీశ్వరి !
నందగోప సుతం దేవి !
పతిం మే కురు తే నమః.

ఓకాత్యాయని ! భగవతి !
నీకున్ మ్రొక్కెదము నేము నేఁ డనుకంపన్
మా కిందఱకును వైశమ
శ్రీకృష్ణుఁడు మగఁడు గాఁగఁ జేయుము తల్లీ !

పోతన మహాకవి అనువాద సంవిధానము ఇంతకు ముందే వివరింపఁబడినది. ఆయన మూలమును సంనిహితముగా ననుసరించును. భక్త్యావేశము కలిగినపట్ల సొంత భావములను క్రుమ్మరించును. ఆంధ్ర భాగవతమునకు అనన్యసాధ్యమైన యొక విశిష్టత చేకూర్చినది ఈ ఫక్కి. ఆ మహాకవి వాణికి జయము.

పోతన అనుకరించిన పూర్వకవులు :

పోతన భాగవతారంభమున వాల్మీకి వ్యాసులను, బాణ కాళిదాస మయూర భారవి మాఘులను, గవిత్రయమువారిని సంస్మరించి యున్నాఁడు. వారి రచనల నాతఁడు పలుమార్లు చదివి యానందించియుండును. అందుచే నతని భాగవతమున నెడనెడ వారి రచనల ప్రభావము గోచరించుచుండును. దశమస్కంధ పూర్వభాగమున గోపికలు శ్రీకృష్ణు నన్వేషించు సందర్భమున ''పున్నాగ కానవే పున్నాగవందితు'' నను సీసపద్యమున్నది. ఇది నన్నయ నలోపాఖ్యానము నందలి ''సహకార మత్ప్రియ సహకారుఁ, బున్నాగ పున్నాగుఁ దిలక భూభువన తిలకు'' నను పద్యమును బోలియున్నది. అట్లే యాదిపర్వ షష్ఠాశ్వాసమున ద్రోణుఁ డర్జున బంధితుఁడై కొని రాఁబడిన ద్రుపదునిఁ జూచి పలికిన ''వీరెవ్వరయ్యా ! ద్రుపదమహారాజులె'' యను పద్యము యొక్క ఛాయలు దశమ స్కంధమున యశోద నవనీతచోరుఁడైన శ్రీకృష్ణునిఁ గూర్చి యన్న ''వీరెవ్వరు శ్రీకృష్ణులు గారా ? యెన్నఁడును వెన్న గానరఁట కదా'' యను పద్యమునందు గోచరించుచున్నవి.

తిక్కన ఉద్యోగపర్వము నందలి మూఁడవ యాశ్వాసమున శ్రీకృష్ణుఁడు ధృతరాష్ట్రుని మందిరమున కరుగుచుండఁగా నిరుగెలంకుల రమ్యహర్మ్యతలంబులఁ బుష్పాక్షత ప్రకరంబులు చల్లుచు నిలఁబడిన యంగనాజనులు, ''ప్రాణంబుతోఁ గూడ రక్కసి చన్నుల పాలుఁ ద్రావిన ప్రౌఢబాలుఁ డితఁడె'' (ఉ. 3, 175.) ఇత్యాదిగాఁ దమలోఁ దలంచి రని వ్రాసెను. పోతన దశమ స్కంధమున ''వీఁడటే రక్కసి విగతజీవగఁ జన్నుఁబాలు ద్రావిన మేటి బాలకుం'' డను సీసమునఁ బై పద్యము ననుకరించినట్లు కానఁబడును.

ఎఱ్ఱన నృసింహ పురాణము నందలి కథ ప్రహ్లాద చరిత్రమే. భాగవతమునఁ గూడఁ బ్రహ్లాద చరిత్ర ముండుటచే దానిని రచించు నప్పుడు పోతన నృసింహ పురాణము ననుసరించిన

చోట్లు పెక్కు గోచరించును. పోతన భక్తిభావ బంధురుఁడు కావున నృసింహ పురాణమందలి పద్యముకుళములు పెక్కు భాగవతమున వికచప్రసూనములుగా విప్పారి పఠితల హృదయములకానందము సంధించుచున్నవి. "ఊషర బీజముల్ భసితయోగ్య ఘృతంబులు షండకన్యకాన్వేషణముల్ పయోధి గత వృష్టితతుల్" మున్నగు నృసింహ పురాణమునందలి పద్యములను "అంధేందూదయముల్ మహాబధిర శంఖారావముల్" మున్నగు పద్యములతోఁ బోల్చి చూచిన నీ విషయము తేటతెల్లము కాఁజాలును. పద్యముల యెత్తుగడలలోఁ గూడ రెండింటఁ బెక్కు సంవాదములు గోచరించును.

పోతన భాగవతము నందలి "మందార మకరంద మాధుర్యమును గ్రోలు మధుపంబు వోవునే మదనములకు" నను పద్యము సర్వాంధ్రజన సుపరిచితమైనది. సరిగా నిట్టి భావమే శైవకవి సార్వభౌముఁడైన పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణ తృతీయాశ్వాసమునఁ గానవచ్చుచున్నది.

క్షీరాబ్ధి లోపలఁ గ్రీడించు హంస
గోరునే పడియల నీరు ద్రావంగఁ
జూతఫలంబులఁ జుంబించు చిలుక
బ్రాతి బూరుగుమ్రాని పండ్లు గన్గొనునె
రాకామలజ్యోత్స్నఁ ద్రావు చకోర
మాకాంక్ష సేయునే చీఁకటిఁ ద్రావ
విరిదమ్మి వాసన విహరించు తేఁటి
పరిగొని సుడియునే బ్రబ్బలి విరుల."

ఇట్టి భావముతోఁ గూడినదే యొక సీసపద్యము సోమనాథుని చతుర్వేదసారమునఁ గూడ నున్నది. "రాకామలజ్యోత్స్నఁ ద్రావ నిచ్చలు గొన్న." 153

దీనినిబట్టి పోతన శైవకవుల రచనలనుగూడ నాదరమునఁ జదివినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

భాస్కరరామాయణము నందును నాచనసోముని యుత్తర హరివంశమునందును అంత్యానుప్రాసములతోఁ గూడిన పద్యములు పెక్కు కనిపించును. సోముని యుత్తర హరివంశము నందలి నరకాసుర సంహారము, ఉషాపరిణయము మున్నగు కథలు భాగవతమందుఁ గూడ నున్నవి. మఱియు నాంధ్రవాఙ్మయమునఁ దొలుఁ దొల్త నంత్యానుప్రాసములు, శబ్దాలంకారములు మున్నగు వాని యందాసక్తి చూపి, నిరర్గళమైన ధారతోఁ గవిత్వము చెప్పి, తరువాతి కవుల యాదర గౌరవములకుఁ బాత్రుఁడైన మహాకవి నాచన సోమనాథుడు. పోతన కవిత్వమున నాతని కవిత్వముతోడి పోలికలు పెక్కు కనిపించును. అట్లే యంత్యానుప్రాసాదుల విషయమునఁ బోతన భాస్కరునిఁ గూడ నాదర్శముగా గ్రహించి యుండవచ్చును. "అరిఁ జూచున్ హరిఁ జూచు" "తంత్రీ వినోదంబు తడవు సైపనిప్రేళ్ళ" "చతురవచోవిలాస గుణ సాగర" మున్నగు నుత్తర హరివంశము నందలి పద్యములను బోలిన పద్యములనే పోతన భాగవతమున నరకాసుర సంహార ఘట్టమునందు వ్రాయుట చూడ నతఁడు సోమన నెంత సన్నిహితముగా ననుసరించెనో తెలియ వచ్చును. కథా విషయమునఁ గూడ పోతన

నరకాసుర సంహారము నందలి సత్యభామా యుద్ధ సందర్భము నుత్తర హరివంశము నుండియే గ్రహించియుండునని యిదివఱకుఁ జెప్పఁబడినది.

పోతన తనకుఁ బూర్వమం దుండిన పలువురు మహాకవుల ననుసరించినట్లే పోతన తరువాతి కవులలోఁ బలువు రాతని భాగవతమును బఠించి యత్యంత గౌరవముతో నాతని కవితా మార్గము ననుసరింప యత్నించిరి. అట్టి వారిలో అనంతామాత్యుఁడు, కొఱవి గోపరాజు, వెన్నెల కంటి సూరన మున్నగువారు ముఖ్యులు. ఆధునికులలోఁ బలువు రొక్క పోతన భాగవతమును మాత్రము క్షుణ్ణముగాఁ బఠించి ధారాళమైన కవిత్వము చెప్పిన వారున్నారు.

పోతన వర్ణనములు :

పోతన భాగవతమునఁ బద్యములందును గద్యములందును గూడఁ బెక్కు వర్ణనలు కావించియున్నాఁడు. ఆతని వర్ణనలు విశదములును సమగ్రములునై పఠ్యమును బఠితల మనో నేత్రముల ముందు సాక్షాత్కరింపఁ జేయుచుండును. గజేంద్రుని మకరమునుండి రక్షించుటకై విష్ణుఁ డరిగిన ఘట్టమును, అప్పు డాతని వెనుక "మొగులు పెఱిఁది మెఱుఁగుఁ దీవయుఁబోలెఁ" జనుచుండిన లక్ష్మీదేవి స్వరూపమును, వామనావతార ఘట్టమును "ఇంతింతై వటుఁ డింతయై మఱియుఁ దానింతై" విశ్వరూపముఁ దాల్చి విజృంభించిన సందర్భమును, రుక్మిణి యౌవన తచ్చేష్టావర్ణనమును, శ్రీకృష్ణుని దుడుకుఁ జేతల వివరణమును, బరికించిన నాతని వర్ణన పాటవము వ్యక్తమగును. దశమ స్కంధమున గో గోపకులయు గొల్లభామలయు, గుణచర్యాదులను వర్ణించుట పట్ల నాతఁడు గొల్లపల్లెల జీవితము నెంతో సహజ రమ్యముగా వర్ణించి యుండెను. గోపికా వస్త్రాప హరణమునకు ముందు వర్ష శరద్ధేమంతర్తువుల వర్ణన మున్నది. అట్లే కంసుని సంహరించుటకై కృష్ణుఁడు మధురానగరమునకు బలరామసహితుఁడై యరిగిన సందర్భమున సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయ సూర్యోదయ వర్ణనము లున్నవి. ఈ ప్రకృతి వర్ణనము లాలంకారికములును, కవి సమయానుగుణములును, సహజములునై మిక్కిలి ప్రౌఢములుగా నున్నవి. పోతన వామనావతార ఘట్టమునకు ముందు స్వర్గవర్ణనమును, నవమ స్కంధమున గంగావతరణ వర్ణనమును, దశమ స్కంధమున రాసక్రీడాభివర్ణనమును దీర్ఘ వచనములలోఁ గావించెను. ఈ వచనము లాతని ప్రపంచ పరిశీలనమును, భావనా పాటవమును, పాండిత్య ప్రకర్షను బ్రకటించుచున్నవి. ఇవి కొన్నిచోట్ల శ్లేష విరోధాభాసాలంకారములతోఁ గూడి బాణుని కాదంబరీ వచనములను దలపించుచున్నవి.

పాత్ర పోషణము :

పోతన భాగవతమున వివిధ పాత్రలను విస్పష్ట రేఖలతోఁ దీర్చిదిద్ది తన పాత్ర పోషణ కౌశలమును బ్రదర్శించెను. పుత్త్రఘాతియగు నశ్వత్థామ నర్జునుఁ డవమానించు ఘట్టమున ద్రౌపది మాతృహృదయము నాతఁడెంతో నిపుణముగా వర్ణించెను. ప్రహ్లాదుఁడు, అంబరీషుఁడు, ధ్రువుఁడు మున్నగు మహాభక్తుల గుణస్వరూపముల నాతఁడు చిత్రించిన తెఱం గత్యంత శ్లాఘా పాత్రముగా నున్నది. భీష్మకృత శ్రీకృష్ణ స్తోత్రము పఠించునప్పుడా మహనీయుని భక్తియుఁ దత్త్వవేత్తృతయు వేయివిధముల వ్యక్తమగుచుండును. దశమస్కంధమున పోతన గోపికల భక్తిమయ శృంగారము నతిరమ్యముగ వర్ణించి యుండెను. హిరణ్యకశిపుఁడు, కంసుఁడు మున్నగు వారి దౌర్జన్యమును,

దుర్వాసుఁడు, శిశుపాలుఁడు మున్నగువారి దురహంకారమును ఆయా ఘట్టములం దాతఁడు చక్కఁగా నిరూపించెను. కుచేలుని సాధుత్వమును, నిర్లిప్తతయు, దేవకీవసుదేవులయు నందయశోదలయు వాత్సల్యమునుఁ, బలిచక్రవర్తి వీరవదాన్యతలునుఁ, శుకుని స్వామిహిత చింతనమును, సత్రాజిత్తు ధనలోభమును, రుక్మి మూర్ఖతను, జాంబవంతుని భక్తిని అతఁడు పఠితల హృదయములందు హత్తుకొనునట్లు ప్రదర్శించెను. ప్రతి ఘట్టమునందు నాతఁడు కృష్ణుని భక్తరక్షణ పరాయణతను, అతిలోక మహానుభావతను, దుష్టశిక్షణ దక్షతను సుస్పష్టముగాఁ దీర్చి దిద్దెను. భాగవతమును శ్రద్ధతోఁ బఠించువారి హృదయముల నుండి యాయా పాత్రల గుణస్వరూపము లెప్పుడును తొలఁగిపోక యందు సుస్థిరముగా నిల్చియుండుటయే పోతన వారిని చిత్రించుటయందుఁ జూపిన యపార నైపుణ్యమునకుఁ దార్కాణము.

పోతన - రసపోషణము :

భాగవతము భక్తిరస నిధానము. ఇందే ఘట్టమును బఠించినను ఆ రసము నాస్వాదించి పఠిత లానంద తన్మయులగుట కవకాశమున్నది. ఇందలి ప్రధాన రసము భక్తియేయైనను పోతన ఆయా కథా సందర్భములం దితర రసములను గూడఁ జక్కఁగాఁ బోషించి తన రస పోషణ పాటవమును ప్రకటించి యున్నాఁడు. భాగవతమున దశమ స్కంధమునకుఁ బ్రత్యేక స్థానమున్నది. శ్రీకృష్ణ గోపికావృత్తాంతమును వర్ణించు పట్ల పోతన శృంగారమును భక్తితో మిళితము గావించి వాఙ్మయమునం దితరత్ర యెచ్చటను గోచరింపని యొక యపూర్వ రస వాతావరణమును గల్పించినాఁడు. స్థూల దృష్టికి గోపికలు శ్రీకృష్ణుని యెడఁ బ్రదర్శించిన భావము లౌకికమైన శృంగారమువలెనే గోచరించును. కాని సూక్ష్మముగాఁ బరిశీలించినప్పు డది లౌకికమును దైహికమునైన తుచ్ఛకామము కాక మోక్షరతితోఁ గూడిన యుజ్జ్వలశృంగారముగా గోచరించును. ఈ విషయమును 'భాగవతము-భక్తి'యను శీర్షికయందుఁ జూడఁదగును.

పోతన సహజముగా సాత్త్వికుఁ డైనను రసపోషణ పట్ల నావేశపరుఁడు. అతఁ డే రసము నైనను బొంగి పొరలునట్లు వర్ణించును. రుక్మిణీకల్యాణ ఘట్టమున హార్దమైన యను రాగముతో గూడిన శృంగార రసము వర్ణింపఁబడినది. నరకాసుర సంహార ఘట్టమున సత్యభామ యుద్ధము చేయు సందర్భమందుఁ బోతన వీరశృంగారముల సమ్మేళనము నతిలోక రమణీయముగా వర్ణించెను. ప్రథమ స్కంధమున నర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణుని నిర్యాణమును ధర్మజుని కెఱింగించుపట్లఁ గరుణమును, శ్రీకృష్ణుఁడు కంసాదులను సంహరించుపట్ల వీరరౌద్రములును, నృసింహమూర్త్యా విర్భావ ఘట్టమున రౌద్రాద్భుతములును, కృష్ణుఁడు రుక్మిని బరాభవించు ఘట్టమున హాస్యబీభత్స ములును, కుంతీ భీష్మలును, దదితరులును శ్రీకృష్ణుని స్తుతించు పట్ల శాంతమును జక్కఁగాఁ బోషింపఁ బడినవి. ఈ విధముగాఁ బోతన భాగవతమున నాయా ఘట్టములం దాయా రసముల నపార కౌశలముతోఁ బోషించి పఠితలకు బ్రహ్మానంద సహోదరమైన రసానందమును బ్రసాదించి యున్నాఁడు.

పోతన - వ్యంగ్య రచన :

భాగవతమునఁ గొన్ని ఘట్టములందు దురహంకారులును గర్వితచిత్తులు నైన కృష్ణ విరోధులు కొందఱు శ్రీకృష్ణుని నిందించు ఘట్టములు వచ్చుచుండును. అట్టి వానిని గూడ భక్త

శిఖామణియైన పోతనయే రచింపవలసి యుండుటచే నాతఁ డట్టి పట్టుల నద్భుతమైన వ్యంగ్య విధానము నవలంబించి తన హృదయమునకెట్టి నొప్పియుఁ గలుగకుండ నూఱట కలిగించుకొనెను. అట్టి ఘట్టము లందలి పద్యములను బఠించుచో నందు స్తుతియు నిందయు రెండును సమానాంతరముగాఁ బ్రవహించుచున్నట్లు గోచరించును. అందు నిందాపక్షము దుర్జనులైన పాత్రలది; స్తుతిపక్షము కవియు భక్తుఁడు నైన పోతనది. ఈ పద్యములను రచించుటలోఁ బోతన చూపిన నేర్పనన్యసామాన్యమై పఠితల కానంద పారవశ్యము గలిగించుచుండును.

''ఎన్నఁడుం బరు వేఁడఁ బోఁడఁట'' 8-595
''మా సరివాఁడవా మా పాపఁ గొనిపోవ'' 10-1762
''లోకుల నడవడిలోని వారము గాము'' 10-ఉ-232

మున్నగు పద్యము లట్టివి. ఈ పద్యములను జూచియే కాసుల పురుషోత్తముఁ డాంధ్ర నాయక శతకమునంతను వ్యాజస్తుతి పూర్వకముగా రచించి పేరుగాంచెను.

అక్రూరుఁడు కంసుని ప్రేరణచేఁ గృష్ణబలరాముల మధురకు రథముపైఁ గొనిపోవుచు, మార్గ మధ్యమున యమునానదిలో స్నానము చేసి, యందు శేషపర్యంక శాయియైన విష్ణునిఁ గాంచి స్తోత్రము గావించెను. కొంతసేపటి కా రూపము తిరోహితము కాఁగా నక్రూరుఁడు రథము కడ కరుదెంచెను. అప్పుడు కృష్ణుఁ డాతని గాంచి,

జలములు చేరువ నున్నవి తలపోయఁగ నీవు పోయి తడవయ్యె నదీ
జలమున నభమున ధరణిం గలుగని చోద్యములు నీకుఁ గానంబడెనే ? 10-1235

అని యడిగెను. అక్రూరుఁడు దానికి తాను జూచిన విషయ మేమియుఁ జెప్పక

నీలోన లేని చోద్యము లే లోకమునందుఁ జెప్ప రీశ్వర నీట
న్నేలన్నింగిని నున్న వె నీలోఁ జోద్యంబు లెల్ల నెగడు మహాత్మా ! 10-1236

అని చెప్పి యూరకుండెను. ఈ సన్నివేశము వ్యంగ్య వైఖరితోఁ గూడి యత్యంత రమణీయముగా నున్నది.

పోతన భావములు :

సంస్కృతమున వ్యాసుఁడు వెల్లడించిన భావములనే పోతన వన్నె చిన్నెలు పెట్టి దెలుఁగున వ్యక్తము చేసినను గొన్నిచోట్ల సొంత భావములనుగూడఁ బ్రకటింపక పోలేదు. పోతన యనువాద విధాన మను భాగమున నతఁడు వహించిన స్వాతంత్ర్యము స్పష్టము చేయఁబడినది. ఆయా ఘట్టములయం దాతఁడు ప్రకటించిన భావములు ప్రౌఢములు నుదాత్తములు నౌచిత్య శోభితములు నై యతని యపూర్వ ప్రతిభా శక్తిని వెల్లడి చేయుచున్నవి.

''అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూలసౌధంబు దాపల''
''ఆదిన్ శ్రీ సతి కొప్పుపై దనువుపై నంసోత్తరీయంబుపై''
''రవిబింబం బుపమింపఁ బాత్రమగు ఛత్రంబై శిరోరత్నమై''
''ఏలా బ్రహ్మపదంబు వేదములకున్ వీక్షింపఁగారాని''
''నిను హింసించిన పూతనాదులకు మున్ నీ మేటి సంకేతమిచ్చిన''

మున్నగు పద్యము లాతని భావప్రౌఢికిఁ దార్కాణములు. ఇట్టి భావనిర్భరములైన పద్యములు భాగవతమునఁ బ్రతి ఘట్టమునందును గోచరించును. గోపికాగీతలు, భ్రమరగీతలు మున్నగు ఘట్టములందలి పద్యములన్నియు నర్థగంభీరములై చదివిన కొలందిఁ జవులూరించుచుండును.

భాగవతము - పోతన ఆత్మీయత :

భాగవతమునఁ బురాణమున కుండవలసిన పంచలక్షణములు గోచరించును. భగవంతుని యేకవింశత్యవతారముల చరిత్ర మందుఁ జెప్పఁబడినది. ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా నందు భగవంతుని భక్తితోఁ గొల్చి యాతని కరుణాకటాక్షములకుఁ బాత్రులైన భక్తుల చరిత్రలు కూడఁ దెల్పఁబడినవి. భాగవతము యొక్క యీ స్వభావమును జూడ నది కేవల పరాశ్రయ కవిత్వమే యనిపించును. కాని పోతన కూడ మహాభక్తుఁ డగుటచే నందు వర్ణింపఁబడిన భక్తులతోఁ దన కభేదాధ్యవసాయము కల్పించుకొని తద్ద్వారా తన భావములను గూడ వ్యక్తము చేయుచుండును. ఈ విధముగా నం దాతని యాత్మీయత పెక్కుచోట్లఁ బ్రత్యక్షమగుచుండును. ప్రహ్లాదాది చరిత్రలు పరిశీలించిన నీ విషయము తెల్లము కాఁజాలును. దశమ స్కంధమున భక్తి పరాకాష్ఠ పొందిన గోపికల వృత్తాంతము ప్రధానముగా వర్ణితమై యుండుటచే నందుఁ బ్రతి ఘట్టమునందును ఆ గోప గోపీజనముల రూపమునఁ బోతనయు మనకు సాక్షాత్కరించుచుండును. ఇంత యాత్మీయతతోఁ గూడియున్న కతముననే దశమ స్కంధము గీతికాప్రాయమై (Lyrical) పఠితలకుఁ బరమానందము సంధానించుచుండును.

పోతన భాష :

భాగవతారంభమునఁ బోతన-

కొందఱికిఁ దెనుఁగు గుణ మగుఁ గొందఱికిని సంస్కృతంబు గుణ మగు రెండున్
గొందఱికి గుణము లగు నే నందఱి మెప్పింతుఁ గృతుల నయ్యై యెడలన్. 1-18

అని ప్రతిన చేసి యుండెను. భాగవత రచనను బరిశీలించి చూచిన నాతఁ డీ ప్రతిన యథాక్షరముగాఁ జెల్లించె నని తెలియవచ్చును. అతని రచనలో "అంధేందూదయముల్ మహాబధిర శంఖారావముల్" వంటి సంస్కృత బహుళములైన పద్యములును, "నల్లనివాఁడు పద్మనయనంబులవాఁడు" వంటి సంస్కృతాంధ్ర సమసంఘటనము గల పద్యములును, "క్రొక్కారు మెఱుఁగు మేనులుఁ గ్రిక్కిఱిసిన చన్నుఁగవలు" వంటి యచ్చ తెలుఁగు పదములతోఁ గూడిన పద్యములును గూడఁ గానవచ్చును. మొత్తము మీఁద నతని కవిత్వములో సంస్కృత పదముల సంఖ్యయే హెచ్చు.

నన్నయ తన కవిత్వమున నున్నవని చెప్పిన మూఁడు గుణములలో నక్షర రమ్యత యొకటి. ఆ యక్షర రమ్యతకు పోతన కవిత్వము పెట్టినది పేరు. అర్థమైనను గాకపోయినను అతని కవిత చెవులఁ బడినంతనే యెట్టి వానికైన నార్ద్రత కలిగించి యానందము చూఱ యిచ్చును. సంస్కృత పద బహుళమయ్యు నందు ప్రసాదగుణము సర్వతోముఖమై గోచరించును. దానికి సహజమైన మాధుర్యమును ధారాశుద్ధియుఁ దోడగుటచే నది మఱింత వన్నెకెక్కి పండితు లనక పామరులనక యెల్లవారికి హృదయావర్జక యై యొప్పెసలారును.

పోతన కలంకార ప్రీతి మెండు. అతఁ డుపమోత్ప్రేక్షా ద్యర్థాలంకారములనే కాక అనుప్రాసాది శబ్దాలంకారములను గూడ విరివిగా వాడుచుండును. ఆతని వర్ణన పద్యములలో

నంత్యానుప్రాసము లేని దెక్కడనో కాని యుండదు. ఆతని వచనములు వృత్త్యనుప్రాసములలోఁ గూడి ధ్వని సౌష్ఠవమున కాటపట్టులై చదివిన కొలంది చదువవలె నను సుత్సాహమును గలిగించు చుండును. "అడిగెద నని వడివడిఁ జను" నిత్యాది పద్యములకు వృత్త్యనుప్రాస మపూర్వ సౌందర్యము నాపాదించుచున్నది. పోతన పద్యములను జదువునప్పు డందలి ఛందస్సు లయను, అను ప్రాసాదులు మృదంగ ధ్వని సౌందర్యమును, మధురములు నర్థవంతములు నైన పదములు సాహిత్యమును గల్పింప నవి శ్రవణానందకరమైన పాటకచ్చేరీని వినుచున్న ట్లిట్టి దట్టిదని చెప్పరాని యానందమును గలిగించుచుండును. పోతన మూలమునందలి రమ్యములైన యుపమానము లెచ్చటను విడువక వానికి యథోచితముగా వన్నెకలిగించి తెనిఁగించి యుండెను. ''పాదద్వంద్వము నేలమోపి'' ''ఊహకలంగి జీవనపు టోలమునంబడి'' రాజీవాక్షునిచే నొక రాజీవము కరణి శైలరాజము మెఱసెన్" మున్నగు పద్యము లందలి యుపమానములు సహజములును నౌచిత్యశోభితములునై యందలి యర్థవిశేషమున కెంతో యుత్కర్ష కలిగించుచున్నవి. ఉపమాలంకారముల వలెనే రూప కోత్ప్రేక్షాతిశయోక్త్యాదులగు నితరాలంకారములను గూడ నతఁ డెంతో యందముగాఁ గూర్చి యర్థభావముల కెనలేని యింపు సంపాదించుచుండును. ''జ్యావల్లీ ధ్వని గర్జనంబుగ సురల్ సారంగ యూథంబుగా" నిత్యాది పద్యము లిందుకుఁ దార్కాణములు.

పోతన కవిత్వమున నచ్చటచ్చట క్త్వార్థ కేకార సంధులు, ద్రుతద్విత్వ సంధులు, షష్ఠీ కుపర్ణకము ముందు నగాగమరాహిత్యము, వికచకమల నేత్రి మున్నగు రూపములు, కొన్ని మిశ్ర సమాసములు, వైరి సమాసములు కానవచ్చును. రేఫ అకారముల కీతఁడు మైత్రి పాటించెనని కొందఱు లాక్షణికు లాక్షేపించిరి. స్వల్పసంఖ్యాకము లైన యిట్టి స్వతంత్ర ప్రయోగముల వలన నతని కవిత్వమున కెట్టి లాఘవమును జేకూరలేదు. పోతన వంటి మహాకవి వాడిన ప్రయోగ విశేషములను గ్రహించి వానిని సాధించు సూత్రములను వ్రాయకుండుట యా వ్యాకరణ కర్తల దోషమే యని చెప్పఁదగును. యతిప్రాసల విషయమున నాతఁడు కావించిన కొన్ని విశేష ప్రయోగములు స్థలాంతరమున నొసంగఁబడినవి. పోతన సత్త్వసంపన్నుఁ డైన మహాభక్తుడు; సహజపండితుఁడని చెప్పుకొన్నను నపారవ్యుత్పత్తి ప్రకటించిన పండితుఁడు; ప్రతిభాసంపన్నుఁ డైన మహాకవి. ఆతని కవిత్వమున నేవో నెరసు లున్నవని పరాఙ్ముఖత వహించుట రసనిధానమునకు దవ్వగాఁ జని తజ్జన్యమైన యానందమును గోల్పోవుటయే.

భాగవతము - భక్తి :

పూర్వులు మానవులకు మోక్ష ప్రాప్తి సాధనములుగా జ్ఞాన కర్మ భక్తి మార్గములను నిర్దేశించిరి. ఇందు జ్ఞాన మార్గము పరిణతచిత్తులైన మహాయోగులకుఁ దప్ప సామాన్యులకు సాధ్యము గాదు. కర్మమార్గము కూడ జ్ఞానమార్గమువలెఁ గొందఱికి మాత్రమే సాధ్యమైనట్టిది. లింగ వర్ణాశ్రమ వయోభేదముల ననుసరించి మానవులు నిర్వహింప వలసిన కర్మకలాప మెంతయో శ్రుతి స్మృతి పురాణాదులందు విహితమై యున్నది. దానినంతను యథావిధిగా నాచరించుట దుష్కరమనియే చెప్పవచ్చును. కాఁగా పండితులనక పామరు లనక, స్త్రీలనక పురుషు లనక, వృద్ధు లనక బాలు రనక యెల్లరికి నందుబాటులో నుండి యనుసరణ యోగ్యమైనది భక్తిమార్గ మొక్కటే. భాగవతము జ్ఞాన కర్మ మార్గములం నిరసింపక పోయినను భక్తిమార్గమున కెక్కువ ప్రాధాన్య మొసంగుచున్నది.

ఇందు వర్ణింపఁబడిన భక్తుల చరిత్రము లన్నింట భక్తి ప్రాధాన్యము చక్కగా వెల్లడింపఁబడి యున్నది.

భాగవతారంభమునందు నారదుఁడు వ్యాసునితో నతని మనసునందలి వగపునకు గారణము చెప్పుచు-

అంచితమైన ధర్మచయ మంతయుఁ జెప్పితి వందులోన నిం
చించుక గాని విష్ణు కథ లేర్పడఁ జెప్పవు ధర్మముల్ ప్రపం
చించిన మెచ్చునే గుణవిశేషము లెన్నినఁగాక నీకు నీ
కొంచెము వచ్చు టెల్ల హరిఁ గోరి నుతింపమి నార్యపూజితా.

అని విష్ణుకథా గుణకథన ప్రభావము నెఱింగించెను. అట్లే తన పూర్వజన్మ వృత్తాంత మంతయుఁ దెల్పిన పిమ్మట నతఁడు-

యమనియమాది యోగముల నాత్మ నియంత్రిత మయ్యుఁ గామ రో
షములఁ బ్రచోదితంబ యగు శాంతి వహింపదు విష్ణు సేవచేఁ
గ్రమమున శాంతి గైకొనిన కైవడి

అని విష్ణుసేవా మహిమను వివరించెను. పై రెండు సందర్భములును గూడ భక్తిమహిమను జక్కగాఁ దేటతెల్ల మొనరించుచున్నవి. ద్వితీయ స్కంధమున శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు ముక్తిమార్గము నెఱింగించుచు "సంసార ప్రవిష్టుం డైన వానికిఁ దపోయోగాదు లైన మోక్ష మార్గంబులు పెక్కు గలవు. అందు భక్తిమార్గంబు కంటె సులభంబు లే" దనియు, "మున్ను బ్రహ్మ వేదములను మున్మాఱు ధర్మనయజ్ఞతతో బరామర్శించి మోక్షము తక్కిన మార్గముల వెంటలేదని నిర్వికారు డైన జనార్దను భక్తితోఁ జింతచేసె" ననియు స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండెను. అట్లే తృతీయ స్కంధమున కపిలుఁడు దేవహూతికి భక్తియోగ భేదములు తెలిపి యాత్యంతిక భక్తియోగ విధానమును వివరించి "మనుజుం డొగి మత్ప్రతిమార్చనా విడంబనమున మూఢుఁ డై యుచిత భక్తిని నన్ను భజింపఁడేని నమ్మనుజుఁడు భస్మకుండమున మానక వేల్చిన యట్టి వాఁడగున్" అని బోధించి యుండెను. ఈ విధముగా భాగవతమున నాయా సందర్భములందు భక్తియోగ ప్రాధాన్యము వాచ్యముగనే బహువిధముల విస్తరింపఁబడి యున్నది.

భక్తుల చరిత్రలు చెప్పునప్పుడు భాగవత మేదో ప్రసక్తి కల్పించి వారిచే భక్తిమహిమాను భావములు వివరింపఁ జేయుచుండును. ప్రహ్లాద చరిత్రమున హిరణ్యకశిపుఁడు కుమారునిఁ దొడలపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని నీ వేమేమి చదివితివో చెప్పు మని యడుగఁ నతఁడు చదువులలో మర్మమెల్లఁ జదివితి నని చెప్పుచు భక్తి ప్రభావము నుగ్గడించెను. అతఁడు "తను హృద్భాషల సఖ్యమున్" అను పద్యమున నవవిధ భక్తుల నెఱింగించి యా తొమ్మిది భక్తిమార్గముల "సర్వాత్మన్ హరిన్ నమ్మి సజ్జనుఁ డై యుండుట భద్రమంచుఁ దలఁతు" నని చెప్పుటయే కాక "హరిభక్తి వర్జితుల రిక్తవ్యర్థ సంసారములు" అంధేందూదయాదులవంటి వని స్పష్టముగాఁ జెప్పియై చెను. "కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు" "కంజాక్షునకుఁ గాని కాయంబు కాయమే" "సంసారజీమూత సంఘంబు విచ్చునే" మున్నగు పద్యములలో భక్తిమహిమాతిశయము లెన్నగా

నిరూపింపబడినది. "విష్ణుభక్తి లేని విబుధుండు విబుధుఁడే పాదయుగముతోడి పశువు గాక" యనునది ప్రహ్లాదుని యుద్దేశమే కాక భాగవత పరమార్థము కూడ నై యున్నది.

'పరానురక్తిరీశ్వరే' 'సాత్వస్మిన్ పరమప్రేమరూపా' అనునవి పూర్వులు భక్తికొసంగిన నిర్వచనములు. వీనిని బట్టి భక్తులకు భగవంతునెడఁ గల ప్రేమానురాగాది భావముల యతిశయమే భక్తియని తెలుచున్నది.ఇది భగవద్భాగవతులకుఁ గల సన్నిహిత సంబంధమునకు మాఱట రూపము. భగవద్విషయక మగు నీ భక్తి భావమాత్రమే యని కొందఱును, నవరసములలో నంతర్భవించి యున్నదని కొందఱును, అట్లుగాక దానికిఁ ప్రత్యేకముగా రసత్వమే కలదని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. మధుసూదన సరస్వతి భక్తిరసాయన మను గ్రంథమున దీని స్వరూప స్వభావ తత్త్వములను జక్కఁగా వివరించెను.

ద్రుతస్య భగవద్ధర్మాద్ధారావాహికతాం గతా
సర్వేశే మనసో వృత్తి ర్భక్తిరి త్యభిధీయతే

అని యాతఁడు భక్తి కొసంగిన నిర్వచనము. చిత్తద్రవ్యము స్వభావముచే లక్కవలెఁ గఠినమైన దనియు, నిప్పుసెగచే లక్కవలెఁ దాపకములకు కామక్రోధాది విషయములతోడి యోగముచే నది ద్రవ్యము నొందు ననియు, నాతఁ డింకొక శ్లోకమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. భగవంతుని గుణరూపాది వర్ణనములను వినుటచేఁ గామక్రోధాదు లుద్దీపితములై భక్తుల చిత్తములకు ద్రవత్వము నాపాదించును. అట్లు ద్రుతమై ధారావాహికగా (అవిచ్ఛిన్నముగా) సర్వేశ్వరుని యందు వర్తించు మనస్సుయొక్క వృత్తియే భక్తి యని యాతని యభిప్రాయము. ద్రవత్వము నొందిన చిత్తమునఁ బ్రవేశించినఁ వస్త్వాకారము స్థిరముగా నుండిపోవును గాన స్థాయిభావ మను పేరఁ బరఁగుచున్నది. ఇది విభావానుభావ వ్యభిచారి భావములచేఁ బరిపోషము నొంది బ్రహ్మానందాత్మకమైన రసమై సహృదయులకుఁ బారవశ్యము కలిగించుచున్నది.

భక్తిరసమునకు భగవంతుఁ డాలంబన విభావము. తులసీచందనాదు లుద్దీపన విభావములు. నేత్రభ్రూవిక్షేపాదు లనుభావములు. నిర్వేదాదులు వ్యభిచారి భావములు. ఈ విభావానుభావ సంచారి భావములు ద్రుతచిత్తమునఁ బ్రవేశించి స్థాయిత్వము నొందిన భగవదాకారతారూపమైన మానసవృత్తిని బోషించి పరమానంద సాక్షాత్కారాత్మకమైన భక్తిరసమును ప్రతీయమాన మొనరించును.

భగవంతునిపైఁ గల భక్తి వివిధ భావములలో వ్యక్తము చేయఁబడుచుండును. అందు శాంత దాస్య సఖ్య వాత్సల్య మాధుర్య భావములు ముఖ్యములైనవి. ఇం దేభావముతోఁ గూడిన భక్తి యైనను నిస్తారకమై యట్టిదే. శాంతభక్తి, తపోనిధులును వీతరాగులునై యుండు నారదాది మునీంద్రులందు గోచరించును. కుబ్జా హనుమదాదులు దాస్యభక్తిచేతను, సుగ్రీవార్జున కుచేలాదులు సఖ్యభక్తిచేతను, దేవకీ వసుదేవ యశోదా నందాదులు వాత్సల్యభక్తి చేతను, గోపికాదులు మాధుర్య భక్తిచేతను వరించియుండిరి. శరణాగతి రూపమైన భక్తికి నిధానములై ప్రహ్లాద ధ్రువ గజేంద్రాదు లుత్తమగతి బ్రాపించిరి. ఇదిగాక శత్రు భావముతో భగవంతునితోడి సంబంధము కల్పించుకొని తన్నిహతులై సద్గతి నొందిన వారును గలరు.

కామోత్కంఠత గోపికల్ భయమునం గంసుండు వైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిశుపాల ముఖ్య నృపతుల్ సంబంధులై వృష్ణులుం
బ్రేమన్ మీరలు భక్తినేము నిదె చక్రిం గంటి మెట్లైన ను
ద్దామధ్యాన గరిష్ఠుఁ డైన హరిఁ జెందన్ వచ్చు ధాత్రీశ్వరా !

మున్నగు పద్యము లిందుకుఁ దార్కాణములు. భాగవతమున నీ వివిధ
గూడిన భక్తియు లెస్సగా వివరింపఁబడినది. ఇందలి భక్తుల కథ లన్నియుఁ బైని స
భావములలో నేదోయొక దానిని విస్పష్టము చేయుచునే యుండును.

భాగవతమున దశమ స్కంధ మొక యెత్తు, మిగిలిన స్కంధము లన్నియు
దీనికిట్టి ప్రత్యేక విశిష్టతను గలిగించిన దందుఁ బ్రపంచితమైన మధుర భక్తి. గోపికలిం
డైన కృష్ణుని నాత్మేశ్వరునిఁగా భావించి యనిర్వాచ్యమైన నిర్మలభక్తిని బ్రకటించిరి.

విషజలంబు వలన విషధర దానవు
వలన ఝాలవాన వలన వహ్ని
వలన నున్న వాని వలనను రక్షించి
కుసుమశరుని బారిఁ గూల్పఁ దగునె ?

మున్నగు పద్యములందుఁ గానవగు కుసుమశర ప్రస్తావము వలనను, ఇందలి
మిశ్రితమై యుండుటే కాక స్త్రీ పురుష సంబద్ధమైయుండుట చేతను, సామాన్యుల కి
కామముగానే గోచరింప వచ్చును. భక్తుఁడు పురుషుఁడై మధుర భక్తి ప్రదర్శించు
స్వరూప మెక్కువ నిర్మలముగా భాసించును. చైతన్యాదుల నిరతిశయమైన భక్తి య
భావముతోఁ గూడిన భక్తి శరీర సంయోగ మాత్రతర్పితమగు తుచ్ఛ కామమునకు స
కాదు. అది మోక్ష కామమునకు సంబంధించినది. భరతముని నాట్య శాస్త్రమున-

ధర్మకామోఽర్థకామశ్చ మోక్షకామ స్తథైవచ
స్త్రీపుంసయోస్తు సంయోగో యః కామస్సతు సంస్మృతః

అని నాలుగు పురుషార్థములకును సంబంధించిన కామమును వర్ణించెను. మహా
అశ్వమేధ పర్వములో కామము తన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొనిన యీ క్రింది శ్లోకమును
నీ విషయము మఱింత స్పష్టముగా గోచరించును.

యో మాం ప్రయతతే హన్తుంమోక్ష మాస్థాయ పండితః
తస్య మోక్షరతిస్థస్య నృత్యామిచ హసామిచ.

మోక్షము నుద్దేశించి నన్ను (కామమును) జంపుటకు యత్నించు పండిత
మోక్షమున రతి కలదు కావున నట్టి వానిని జూచి నేను నవ్వుచు నాట్యమాడుచు
శ్లోకము నందలి యర్థము. ఈ మోక్షరతియే భరతుఁడు చెప్పిన మోక్షకామము.
ధించిన శృంగారమునకును లౌకికమైన శృంగారమునకును స్వర్గ మర్త్యములకున్న

మున్నది, బ్రహ్మభావనతోఁ దుల్యమని చెప్పఁదగిన యీ మోక్ష సంబంధి శృంగారమే భక్తి శృంగారము లేక మధురభక్తి యని చెప్పఁబడుచున్నది. దశమ స్కంధమునందు వర్ణితమైన గోపికా కృష్ణుల శృంగార మట్టి దివ్య శృంగారమే కాని స్త్రీపుంస సంయోగమునకు సంబంధించిన లౌకిక శృంగారము కాదు.

మధుసూదన సరస్వతి భక్తి రసాయనమున భాగవత ప్రథమ స్కంధములో నారదునిచే వర్ణింపఁబడిన యుపాయముల ననుసరించి భక్తి యొక్క పదునొకండు భూమికలను వివరించెను.*

ప్రథమం మహతాం సేవా తద్దయాపాత్రతా తతః
శ్రద్ధాథ తేషాం ధర్మేషు తతో హరిగుణ శ్రుతిః
తతో రత్యంకురోత్పత్తిః స్వరూపాధిగతి స్తతః
ప్రేమవృద్ధిః పరానందే త స్యాథస్ఫురణం తతః
భగవద్ధర్మ నిష్ఠాతః స్వస్మిం స్తద్గుణశాలితా
ప్రేమ్ణోఽథ పరాకాష్ఠే త్యుదితా భక్తి భూమికా.

ఈ పదునొకండింటికిని శాస్త్రీయోపాయములని పేరు. *ఇవి క్రమముగా నొకటి తరువాత నొకటి యలవడవలయును. ఇందు తుట్టతుదిది భగవత్ప్రేమ పరాకాష్ఠ. ఈ స్థితిలో భక్తుఁడు భగవద్విరహము స్వల్పకాల మేని సహింపఁ జాలఁడు. భగవద్దర్శన మొకసారి లభించిన పిమ్మటఁ దద్విరహ మనుభవించుట దుస్సహ మౌ ననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. అప్పుడు కలుగు వియోగము ద్వారా భక్త్యాత్మకమగు ప్రేమ పరాకాష్ఠ నొంది ప్రకాశించును. భక్తి నిధానములైన గోపికలు శాస్త్రీయములైన యీ యేకాదశోపాయములను గ్రమముగాఁ బొంది ప్రేమ పరాకాష్ఠతోఁ గూడిన యుత్తమస్థితి ప్రాపించిరి. అందుచేతనే వారు భగవంతుఁడైన కృష్ణుని విరహము నొక్క త్రుటి కాలమైన సహింపలేక పోయిరి. కృష్ణదర్శనము లేనిచో నొక్క నిమిషమైన వారికి యుగ ప్రాయమై కనఁబడుచుండెను.

నీ వడవిన్ బగల్ తిరుగ నీ కుటిలాలక లాలితాస్య మి
చ్ఛావిధిఁ జూడకున్న నిమిషంబులు మాకు యుగంబు లై చనుం
గావున రాత్రులైన నినుఁ గన్నుల నిండుగఁ జూడకుండ ల
క్ష్మీవర ఱెప్ప లడ్డముగఁ జేసె నిదేల విధాత క్రూరుఁడై.

మున్నగు పద్యము లీ విషయమును సూచించును. కృష్ణుఁడు కానరా నప్పుడు వనమునందలి వృక్షలతాదులను బేరుపేరు పెట్టి పిలిచి మీ రెచ్చటనైన మా మనోనాథుని జూచినారా యని వారు గద్గద భిన్నకంఠములతో నడుగుట వారి విరహోత్కంఠకు నిదర్శనము.

* ఉపాయాః ప్రథమ స్కంధే నారదే నోపవర్ణితాః
సంక్షేపాత్తా నహం వక్ష్యే భూమిభేద విభాగతః.

భక్తిరసా.

గోపిక లీ క్రింది పద్యమునఁ గృష్ణుని పాదముల మహత్త్వము భావించిన క్రమము గూచినచో వారి భక్తి నైర్మల్యము విశద మగును.

ఈ చరణంబులే యిందునిభానన
సనకాది మునియోగ సరణి నొప్పు
నీ పాదతలములే యెలనాగ శ్రుతి వధూ
సీమంత వీథులఁ జెన్ను మిగులు
నీ పదాబ్జంబులే యిభకులోత్తమయాన
పాలేటి రాచూలి పట్టుఁగొమ్మ
లీ సుందరాంఘ్రులే యిందీవరేక్షణ
ముక్తికాంతా మనో మోహనములు

యీ యడుగుల రజమె యింతి బ్రహ్మేశాన
దివిజవరులు మౌళి దిశలఁ దాల్తు
రనుచుఁ గొంద ఱబల లబ్జాక్షుఁ డేగిన
క్రమముఁ గనియు నతనిఁ గానరైరి.

కృష్ణుని పాదముల సౌందర్యమును వారు సాత్త్వికదృష్టితోనే కాని యైహిక దృష్టితోఁ జూడలే దని యందలి విశేషణములు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. పరస్పర విరుద్ధము లైన భక్తి శృంగారములను మేళవించి యుచితముగాఁ బరిపోషించుట ప్రతిభైక సాధ్యమైన పని. దశమ స్కంధమున పోతరాజు కార్యము ననితర సామాన్యముగా నిర్వహించి వివిధస్కంధ ముక్తాశోభితమైన భాగవత హారమున దానిని దరళస్ఫూర్తి విడంబింపఁ జేసినాఁడు.

ధ్యానాభ్యాస వశీకృతేన మనసా తన్నిర్గుణం నిష్క్రియం
జ్యోతిః కించన యోగినో యది పరం పశ్యంతి పశ్యంతు తే
అస్మాకం తు త దేవలోచన చమత్కారాయ భూయ శ్చిరం
కాలిందీపులినేషు యత్కిమపి తన్నీలం మహో ధావతి.

మధుసూదన సరస్వతి - గూఢార్థదీపిక.
13 వ అధ్యాయము.

అచ్చుప్రతులు – అపపాఠములు

భాగవతమును పరిష్కరించు సందర్భమున (క. చ. ట. త. ప. గ. జ. డ. ద. బ.) తాళపత్ర ప్రతులతోపాటు - ఈ క్రింది అచ్చు ప్రతులును సమీక్షితము లైనవి.

(1) శ్రీ పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారి ప్రతి (1855).

(2) శ్రీ పాలపర్తి నాగేశ్వరశాస్త్రిగారి టీకాసహిత ప్రతి (1887).

(3) శ్రీ మృగీస్థలం అయ్యమాచార్యులవారి సంగ్రహటిప్పణి గల వనపర్తి ప్రతి (1889)

(4) తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారిచే పరిష్కృతమైన వేమూరి వారి ప్రతి (1947 ముద్రణము).

(5) శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారిచే పరిశోధితమైన రాయలు అండు కో వారి ప్రతి(1954).

(6) శ్రీ కల్లూరి వేంకట సుబ్రహ్మణ్య దీక్షితులుగారి పరిష్కృతితోను, వారి లఘు టీకతోను ప్రకటితమైన వేంకట్రామ అండు కో వారి ప్రతి (1961).

(7) శ్రీ రాయదుర్గము నరసయ్యశాస్త్రిగారిచే పరిష్కృతమైన వావిళ్ళ వారి ప్రతి. (1961)

(8) శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారి సవరణలతోను, వారి లఘుటీకతోను వెలుపడిన రవీంద్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్ వారి ప్రతి (1962).

ఈ ప్రతులలో, అందందు అపపాఠములు కొన్ని యగపడినవి. అవి యీ ప్రతిలో సవరింపఁబడినవి. ఆ యపపాఠము లెట్టివో, వానిని సవరించిన తీ రెట్టిదో, జిజ్ఞాసువులకు తెలియుటకై, కొన్ని యిందు చూపఁబడుచున్నవి.

1. 'రక్షాకారంభకు'

"లోకర, క్షైకారంభకు భక్తపాలనకళా సంరంభకున్" (1-1)

హ. వ్రాఁత ప్రతులు. రాయలు.

"రక్షాకారంభకు" - తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

ఈ 'రక్షాక' పాఠము తంజనగరంవారి సృష్టి. వారు తమ పీఠికలో ఇట్లు వ్రాసినారు:

"ఆరంభముననే హంసపాదము! మొట్ట మొదటి పద్యముననే యతి తప్పినది. ఈ తప్పు గ్రంథమున మఱెచ్చటనే నుండునేని వ్రాయసము గురునాథుని పయినో లేక కంపాసిటరు రామస్వామి మీఁదనో మోపవచ్చును. ఇట్లును గాదే! శోధకులకు దోషము వచ్చునని మహాకవికి యతి తెలియ దందమా! మొన్నటి తాతగారి కాగ్రహము వచ్చినను, నంతకంటె మునుపటి పోతనగారి నిగ్రహము దగదు. కాన 'రక్షాకారంభకు భక్తపాలనకళా సంరంభకున్' అని దిద్దకుండరాదు." (పు. 5)

'తాతగా' రనఁగా హయగ్రీవశాస్త్రిగారు. వారి ప్రతిలోని పాఠము తప్పని తంజనగరం వారు దిద్ది ముద్రించినారు. ఆ పాఠమే పిమ్మటి ముద్రణముల కెక్కినది.

విషయ మిట్లుండఁగా, కల్లూరివారు తమ పీఠికలో ఈ క్రింది విధముగా వ్రాసినారు:

"రక్షైకారంభకు - అని పెక్కుపాఠములు కన్పించుచున్నవి. ఇందు యతి తప్పినది. కాని చిరకాలమునుండి ప్రహతమైన పాఠ మగుటచే దీనిని గొంచఱు దిద్దుట కొప్పుకొనరు. 'లోక రక్షాకారంభకున్' అని నేను దిద్దినాను."

'రక్షైకారంభకు' అను పాఠమున యతి తప్పలేదు. అందున్నది అఖండయతి. పోతన పలుమాఱు వాడియున్నాఁడు. అఖండయతి తంజనగరం వారికి సమ్మతము కాదు. అందువలన ఇట్లే ఇంకను చాల తావులలో పాఠమును మార్చియున్నారు. (యతులను గూర్చిన విమర్శలో వివరములు తెలుపఁబడును.)

పరిష్కర్త, లేఖకుని ప్రమాదములను సవరింపవచ్చును గాని, కవి బుద్ధి పూర్వకముగాఁ జేసిన ప్రయోగమును - ఆతని మతమునకు విరుద్ధముగా దిద్దివేయరాదు. అది సంస్కరణ సంప్రదాయముకాదు. గ్రంథమును మార్చుట, ఆయా కవులకు - భాషకును అపకారము చేయుట యగును. గ్రంథమున నుండవలసినది గ్రంథకర్త భాషగాని, పరిష్కర్త భాష కాదు.

2. 'కేతన'

(i) "లలితమూర్తి బహుకళా నిధి కేతన
... ...
తనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహిని గాఁగ
మనియె" 1-22

(ii) "బమ్మెర కేతయ లక్కసానికిన్" 1-24

ఇది వా. ప్రతిలోను, దాని ననుసరించిన బులుసువారి ప్రతిలోను ఉన్న పాఠము. ఇందు పొరపాటున్నది.

లక్కసాని భర్త (=పోతన తండ్రి) 'కేసన' గాని, 'కేతన' కాఁడు. 'కేసన-కేసయ' అనియే తక్కిన ప్రతులలో నున్న పాఠము.

వావిళ్ళవారి 1922 ముద్రణములో 'కేసన'-'కేసయ' అని పాఠము సరిగానే యున్నది. అది 1961 ముద్రణములో మాఱి పోయినది. బులుసువారు గమనింపలేదు.

3. 'విరటజా గర్భంబు'

"సూక్ష్మకళుం డచ్యుతుఁ డయ్యెడన్ విరటజా గర్భంబు" 1-183

అని వ్రాఁత ప్రతులలోను, హ. ప్రతిలోను పాఠము.

"విరటుచూలి గర్భంబు" అని - తం. వా. రాయలు. బులుసు.

"అచ్యుతుఁ డ వ్విరాటతనయా గర్భంబు" అని - కల్లూరి.

'విరటజా గర్భంబు' అను సమాసము దుష్టమని ఈ మార్పులు చేయఁబడినవి, కాని, అదే కవిపాఠము. అట్టి సమాసములు ఇంకను కలవు.

'మద్భుజాబలిమి' (6-391); 'ఒక్కనేత్రుఁడు' (8-605); 'వగాయత్తులు' (10. పూ. 989); 'దానవరాచూలు' (10. ఉ. 374) ఇత్యాదులు.

ఇవన్నియు మార్చఁబడినవి. మార్చుట సరికాదు. ఆ విధముగా సమాసములు కూర్చుట శివకవుల సంప్రదాయము. ఆ సంప్రదాయము భాగవతకవుల రచనలలో తఱచు కనఁబడుచున్నది. కావున వ్రాఁతప్రతులపాఠమే కవి పాఠము.

4. 'వినుము'

"వినుము శుకుఁడు వచ్చి విజ్ఞానపద్ధతి
నతని కెట్లు సూపె నతఁడు పిదపఁ
దన శరీర మే విధంబున వర్జించె
విప్రముఖ్య ! నాకు విస్తరింపు." 1-274

అచ్చు ప్రతులలోను, వ్రాఁతప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది. 'వినుము' అను క్రియ పద్యమున సంగతపడుట లేదు. సరియైన పాఠ మేదో యింకను విచారింపవలసియున్నది.

5. 'మునులారా !'

"హరిపరాక్రమ మోపిన యంత గాక స
ర్వము వివరింప నెవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁడౌ మునులార !" 1-449

తం. వా. రాయలు. బులుసు. కల్లూరి.

"ఎవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁ డర్యములార !" (హ)

ఈ పాఠమే మూలానుసారి—

''అహం హి పృష్టోఽర్యమణో భవద్భిః'' 18-23

'హే అర్యమణః సూర్యాః త్రయీమూర్తయః' (వ్యా.)

6. 'అంగీకరించిన'

''గెఱ వ్రాసి మాయ నంగీకరించిన భంగి
వసనంబు గట్టక వచ్చువాఁడు'' 1-513

అచ్చు - వ్రాఁత ప్రతు లన్నిటిలోను, 'గెఱ' క్రింద శ. ర. లోను, సూ. ని. లోను గూడ పాఠ మిట్లే యున్నది.

కాని, 'మాయ *నంగీకరించని భంగి*' యని యుండుట సందర్భోచితము. శుకుఁడు మాయ నంగీకరింపనట్లే, వసనము నంగీకరింపలే దని యర్థము. ఆ మహర్షి - బుద్ధికి మాయావరణము, దేహమునకు వస్త్రావరణము లేనివాఁ డన్నమాట.

'గెఱవ్రాయుట' - యనఁగా, కుండలీకరించుట=సున్నచుట్టుట

'గెఱవ్రాసి=నిషేధించి' అని యర్థము.

7. 'అవస్థానము'

"ఉపాధి పరంపరాస్థానంబునం బ్రకృతిం బాసి యానందమయుండై......వాసుదేవ బ్రహ్మంబునందుఁ గలయు" 2-32

అచ్చుప్రతు లన్నిటిలోను ఇదే పాఠము. తాళ. ప్రతి - 'త' లో, - 'పరంపరావసానంబున' అని పా.- అదే మూలానుసారి.

"తే నాత్మ నాత్మాన ముపైతి శాంత
మానంద మానంద మయోఽవసానే." 2-31

'స్వయమపి ఆనందమయ బ్రహ్మప్రాప్త్యా ఆనందమయ స్సన్...అవసానే ఏవం పూర్వోక్త పృథివి ప్రభృతి కారణ ద్రవ్యరూప శరీర సంక్రమణావసానే సల్వాత్మకే బ్రహ్మణి వాసుదేవే శాంతిం యాతి.' (వ్యా.)

'అవస్థాన' పాఠము ప్రకృతార్థమునకు కేవలము విరుద్ధము.

8. 'మాయావిదుఁడు'

"మాయావిదుండైన యీశ్వరుండు దన మాయంజేసి" 2-86

వా. బులుసు. రాయలు.

"మాయా విభుండైన" (హ. తం. కల్లూరి.)

ఈశ్వరుఁడు 'మాయావిభుఁడే కాని, 'మాయావిదుఁడు' కాఁడు.

"కాలం కర్మస్వభావం చ మాయేశో మాయయా స్వయా" 5-21

'మాయేశః మాయాయాః...ప్రకృతేః ఈశః నియామకః' (వ్యా)

9. 'దివ్యజ్ఞాన'

"తమః ప్రధానంబై దివ్యజ్ఞాన క్రియాత్మకంబగు నహంకారంబు గలిగె" 2-86

హ. తం. వా. బులుసు. రాయలు. కల్లూరి.

"ద్రవ్యజ్ఞాన" అని ప్రా. ప్ర. పా. – ఇది సరియైనది.

"తమః ప్రధాన స్త్వభవ ద్ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియాత్మకః" 5-23

అని మూలము.

10. 'రుచిం బ్రజాపతి'

"ప్రకటరుచిం బ్రజాపతికిని స్వాయంభు
వుని కూఁతు రాకూతి యను లతాంగి కర్థి జన్మించి" 217

తం. వా. బులుసు. రాయలు.

"ప్రకటరుచిప్రజాపతికిని" అని. హ. కల్లూరి. పా. ఈ పాఠమే సరియైనది.

"జాతో రుచే రజనయ త్సుయమాన్ సుయజ్ఞః." 2-7-2

11. 'హయసూనుండు'

"హయసూనుండగు దానవుండు నిజమాయన్ గోపరాజిన్ గుహా
శ్రయయౌ న ట్లొనరించి." 2-182

హ. తం. వా. కల్లూరి-బులుసు. రాయలు.

"మయసూనుండగు దానవుండు నిజమాయన్."

అని తాళ. ప్రతి-'త' పాఠము. ఇందు యతి తప్పి యున్నది. అందువలన పరిష్కర్తలు 'హయసూనుం' డని మార్చిన ట్లున్నది. ఆ దానవుఁడు 'మయసూనుఁడే' గాని 'హయసూనుఁడు' కాఁడు.

"నందం చ మోక్ష్యతి భయా ద్వరుణస్య పాశా
ద్గోపాన్ బిలేషు పిహితాన్ మయసూనునా చ". 7-31

"మయసూనునా మయపుత్రేణ, మాయావినా" (వ్యా)

యతిభ్రంశము ప్రామాదిక మనుకొనుట యుచితముగాని, మూలమునకు విరుద్ధముగా - 'మయ' సూనుని 'హయ' సూనునిఁ జేయుట యుచితము గాదు.

12. 'ఖేదాచార'

"అనిలోలాత్ములు సూనృతేతరులు ఖేదాచార సంశీలు రు
ద్ధత పాషండ మతౌపధర్మ్యులు." 2-196

తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

"వేదాచార సంశీలురు'' - అని 'హ' పా. - మూలానుసారి.

''దేవద్విషాం నిగమవర్త్మని నిష్ఠితానాం
పూర్భి ర్మయేన రచితాభి రదృశ్యతూర్భిః.'' 7-37

'నిగమవర్త్మని వేదమార్గే సత్కర్మానుష్ఠానాదౌ నిష్ఠితానాం నితరాం స్థితానాం' (వ్యా)

13. 'సదసత్పూరుష'

"శాశ్వతు సదత్పూరుషు, నీశ్వరు'' 2-207

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''సదస త్తత్పరు అని. 'బ' వ్రా. ప్ర. పా.

''శుద్ధం సమం సదసతఃపర మాత్మతత్త్వమ్.'' 7-47

అని మూలము. - 'సదసతః పరం చేతనాచేతన విలక్షణం' అని వ్యాఖ్యాత చెప్పిన అర్థము. ఈ యర్థము పై రెండు పాఠములవలనను ఏర్పడుట లేదు.

కనుక 'సమం' అను మూలపదమును చైకొని, పాఠమును 'శాశ్వతు, సము, సదసత్పరు, నీశ్వరు' అని సవరించుట యుచితము. అర్థము సరిపడును. అంతకంటెను, 'శాశ్వతుని సదసతః పరు' అన్నచో, పోతన రచన కెక్కువ అనుగుణముగా నుండునేమో ?

14. 'రమానాయకుం డై'

భూతేశ్వరుండైన సర్వేశ్వరుం డుత్పత్తిస్థితిలయ కారణం బైన తన మాయను విడిచి రమానాయకుం డై యేయే ప్రదేశంబుల శయనంబుసేసె.'' 2-222

తం. వా. కల్లూరి. బులుసు. రాయలు.

''మాయా నియామకుండై'' అని 'హ' పా.—

''స చాపి యత్ర పురుషో విశ్వస్థిత్యుద్భవా ప్యయః
ముక్త్వాత్మమాయాం మాయేశః శ్శేతే సర్వగుణాశ్రయః'' 8-10

'మాయేశః ప్రకృ త్యధీశః' (వ్యా.)

కాఁబట్టి 'హ' పాఠమే సరియైనది.

15. 'పాదదర్శనావధి'

''దేవదేవుండ నగు నస్మదీయపాద
దర్శనావధి పో విపద్దశల కనఘ !'' 2-242

ఇది తం. పా.—

''అస్మదీయపాద, దర్శనం బవధి విపత్తిదశల కనఘ !''

అని—హ. వా. బులుసు. కల్లూరి. రాయలు ప్రతుల పా.—సమంజసము.

''బ్రహ్మన్ శ్రేయః పరిశ్రామః పుంసాం మద్దర్శనావధిః'' 9-21

''పుంసాం శ్రేయసాం ఫలానాం పరిశ్రామః సాధనప్రయాసః మద్దర్శన మేవావధి ర్యస్య తథా అతోఽధికం శ్రమఫలం నా స్తీత్యర్థః'' (వ్యా.)

16. 'వనముకు'

''ఆకుటిలమతి బదరీవన
ముకు ననుఁ బొమ్మనుచు మొఱఁగి పోయిన నేనున్'' 3-141

అని వ్రాఁత ప్రతులలోను, 'హ' ప్రతిలోను పాఠము.

'వనముకు' అనుట బాలవ్యాకరణ సమ్మతము కాదని, తంజనగరం వారు.—'వన, మున కును బొమ్మనుచు' అని సవరించినారు. ఈ సవరణలో ప్రాసము తప్పినది.

'బదరీవని, కిఁక నీ వరుగుమని మొఱఁగి యేఁగిన నేనున్' అని తక్కినపరిష్కర్తల సవరణ.

'వనముకు' తప్పు కాదు. (చూ. ప్రౌఢ. శబ్ద. ౧౬) సవరణ అనవసరము.

17. 'వానికి'

''భువనపాలకుఁ డైన పవమానసఖుఁ డంత
రాత్మ నీశ్వరు నంశమైన వాని
తనయంబు ననుకూల మగుచు నిజస్థాన
మునఁ బ్రవేశించె న మ్ముఖమునందుఁ

బరఁగ జీవుండు శబ్దము నుచ్చరించుఁ బ్ర
థ గ్భావములను'' 3-214

హ. తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

"ఈశ్వరు నంశమైన - వాణి కనయంబు" అని 'రాయలు' పా.—
ఈ పాఠమే సాధువు.—

"తస్యాగ్ని రాస్యం నిర్భిన్నం లోకపాలోఽవిశ త్పదం
వాచా స్వాంశేన వక్తవ్యం య యాసౌ ప్రతిపద్యతే.'' 6-12

వాణికి = వాక్కునకు, అని యర్థము. 'వానికి' అను పాఠము తప్పు.

18. 'యోగమహిమలు - యోగములు'

''యోగ విస్తారమహిమలు యోగములును" 3-254

హ. తం. వా. బులుసు. కల్లూరి. రాయలు.

''యోగవిస్తార మహిమలు యాగములును'' అని వ్రాఁత ప్రతుల పాఠము, సాధువు.

''యజ్ఞస్యచ వితానాని యోగస్యచ పథః ప్రభో !'' అని మూలము. 7-30

19. 'దక్షు న్ననురూప'

''దేవతా, వనదక్షు న్ననురూప కృత్యములు'' 3-267

ఇది తం. పాఠము. ఈ పాఠమున, 'దేవతావన దక్షుని యొక్క అనురూప కృత్యములు' అను నర్థ మేర్పడదు. కావున సరికాదు.

''దేవతా, వనరక్షాచణురూప కృత్యములు'' అని తక్కిన ప్రతు లన్నింటను పాఠము. సరియైనది.

'దేవతా = దేవతల యొక్క, అవన = ప్రీణనమునందును, రక్షా = రక్షణము నందును, చణు = సమర్థుఁ డైన వానియొక్క; రూప కృత్యములు' అని యర్థము.

20. 'స్తబ్ధరోమలోకంబు'

''నా, సారంధ్ర నిర్గత స్తబ్ధరోమ
లోకంబు మనము విలోకింప సంగుష్ఠ
మాత్రమై యీ క్షణ మాత్రలోన
...గండశైలోపమంబు, సయ్యెఁ'' 3-407

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.

ఈ పాఠమును గుఱించి రాయలు ప్రతిలో 'ఫుట్‌నోటు' ఇట్లున్నది—

''ఇదే పూ. ము. పాఠము. కాని అర్థము లేనిది. 'పాకంబు' అని ఆనందవారి ముద్రణము. 'పరాహతోకః' అని మూలము. కాన 'తోకంబు' అను పాఠము సరిగాఁ దోఁచెడి. తోక, పాక శబ్దములు రెండును శిశు వను నర్థము నిచ్చును.''

''పాకంబు'' బులుసు వారి పాఠము. ఈ ప్రతిలో, మూలము ననుసరించి
అను పాఠము చేర్చబడినది.

21. 'క్షుధగ్ని'

''భవదాత్మజు లార్యుల కెగ్గుసేయ భూ
సురుల క్షుదగ్ని పాల్పడక శోభనమౌ హరిచేత పంచతన్''

ఇది 'వా' పా.—'క్షుధగ్ని' అని రాయలు, వ్రా. ప్ర. పాఠము. 'క్షు
తక్కిన ప్రతుల పా.—

క్షుదగ్ని, క్షుధాగ్ని సాధువులే కాని, 'క్షుధగ్ని' సాధువు కాదు.

22. 'పునీత'

ఈ క్రిందివి, హ. తం. ప్రతులలోని పాఠములు.—

I. ''కోరి పునీతులఁ జేయు వారలన్''

II. ''సద్యః పునీతాత్ములై''

III. ''ఎన్నం బునీతాకృతిన్''

IV. ''తీర్థములఁ బొప్పఁ బునీతము సేయఁ బూని''

తంజనగరం వారు 'పునీత' పాఠము సట్లే యుంచి, పీఠిక (పు. 37)లో
క్త ప్రత్యయాంతము — 'పునీతము' సాధువు కా'దని వ్రాసినారు. తక్కిన పరి
పాఠముల నన్నిటిని ఈ క్రింది విధముగా మార్చివేసినారు.

I. ''కోరి పవిత్రులఁ జేయువారలన్''

II. ''సద్యః పవిత్రాత్ములై''

III. ''ఎన్నం బవిత్రాకృతిన్''

IV. ''తీర్థములఁ బోలఁ బవిత్రము సేయఁబూని''

ఇవి వా. రాయలు. కల్లూరి. బులుసు. ప్రతుల పాఠములు.

పునీత - శబ్దము మూలములో నున్నది.—

''తంత్వాం ద్విజాను పథపుణ్యా రజః పునీతః
శ్రీవత్స లక్ష్మ కిమగా భగభాజన స్త్వమ్.
'కిం పునీతః పవిత్రీకురుతః' (వ్యా.)
''తథా పునీతా తనుభిః పదై స్తవ''
'పునీతా పవిత్రీ కృతా' (వ్యా.)

పునీత శబ్దము తప్పనరాదు. కావున కవి పాఠములను మార్చుట సరి

23. 'హరినారాయణు'

''హరినారాయణు పాదపద్మములు సమ్యగ్భక్తిఁ బూజింపు'' 3-827

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''మఱి నారాయణు పాదపద్మములు...'' అని 'హ.' పాఠము. ఇదే సరియైనది. పై పాఠమున అర్థము కుదురదు.

24. 'నాడి'

''పాదాం, బురుహంబుల వలన గతియు,
నరుదుగ నారెంటి వలన హరియును గలిగెన్'' 3-891

అని, అన్ని ముద్రణములలోను పాఠము. వ్రాత ప్రతులలో కొన్నిట ''నాడియుఁ గలిగెన్'' అని యున్నది.

బులుసువారు 'నాడి' పాఠమునే తీసికొని, అదే సాధుపాఠమనియు, యతిభంగమగు నన్న తలంపుతో పరిష్కర్త లా పాఠమును 'హరియును గలిగెన్' అని మార్చియుందు రనియు పీఠికలో వ్రాసినారు. (పు. XX)

'నాడి' పాఠమున యతి భంగము కాదు. అఖండ యతి కావచ్చును. కాని, అస లా పాఠము మూల విరుద్ధము.

''పాదౌచనిరభిద్యేతాం గతిస్తాభ్యాం తతోహరిః'' 26-60

'పాదౌ పాదేంద్రియాధిష్ఠానం. గతాఖ్యం పాదేంద్రియం.

తదధిదేవతా హరి రుపేంద్రః' (వ్యా.)

కాబట్టి 'హరి' పాఠమే - ఒప్పు.

25 'విచ్ఛిన్నసంచయుండు'

''నిజపరిజ్ఞాన విచ్ఛిన్న నిఖిల సంచ, యుండు'' 3-909

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''విచ్ఛిన్న నిఖిల సంశయుండు'' అని 'చ.' ప్రతి పాఠము.

ఇదే సరియైనది. జ్ఞానముచేత విచ్ఛిన్నమగునవి సంశయములుగాని 'సంచయములు' కావు (సంచయ = సమూహము.)

''ప్రాప్నోతిహి తతో ధీర స్స్వదృశాచ్ఛిన్న సంశయమ్'' 27-29

26. 'సాత్త్వికాది భేదములు'

భక్తి - ''తామస రాజస సాత్త్వికాది భేదంబులఁ ద్రి విధంబై యుండు'' 3-943

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.

''తామస రాజస సాత్త్విక భేదంబులం ద్రి విధంబై యుండు'' అని బులుసువారి పాఠము. ఇదే సరియైనది.

భక్తి తామసము, రాజసము, సాత్త్వికము - అని మూడు విధములే. కావున 'ఆది' శబ్దమున కర్థము లేదు.

27. 'శమమును దమమును'

''శమమును దమమును, మొదలుగాఁ గల గుణంబులు నశించు'' 3-997

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''శమదమ భగములు, మొదలుగాఁ గం...'' అని 'హ.' పా. - ఇదే మూలానుసారి.

"శమోదమో భగశ్చేతి యత్సంగా ద్యాతి సంక్షయమ్" 31-34

'భగ ఉన్నతిః' (వ్యా.)

28. 'చారుమృత్కనక'

"ఉమా తరుణీమణి గాంచెఁ జారు మృ

త్కనక కుశాజినాయస నికాయవినిర్మిత పాత్రసీమమున్

... ... యాగ ధామమున్." 4-82

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"దారు మృత్కనక,.." అని చ. జ. డ. వ్రాఁత ప్రతుల పాఠము. సరియైనది.

"మృ ద్దా ర్వయః కాంచన దర్భ చర్మభి

ర్నిసృష్ట భాండం యజనం సమావిశత్." 4-6

29. 'కార్యంబుగాదు'

"కుజను లగువారు మహాత్ముల నిందించుట కార్యంబు గాదు." 4-87

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''నిందించు టాశ్చర్యంబు గాదు'' అని చ. ట. త. డ. వ్రా. ప్ర. పా.

''నాశ్చర్య మేత ద్య ద సత్సు సర్వదా మహ ద్వినిందా'' 4-13

30. 'పదాహతపాదధూళి'

''సరభసవృత్తి స ట్లరుగు సైన్యపదాహత పాదధూళి ధూ

సరిత కుబేర దిక్తటము'' 4-113

హం. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'పదహత పాదధూళి' అనుట సరికాదు.

'పదాహతి ధూతధూళిధూ, సరిత' అని క. చ. బ. ప్రతుల పాఠము. సరియైనది.

31. 'తలుఁగని నీడ'

''పలుపును గల్గి యే పట్టునఁ దలుఁగని నీడ శోభిల్లు నిర్ణీతమగుచు'' 4-137

హం. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఇది పటవృక్షవర్ణనము. ''పర్యక్కృతాచల చ్ఛాయః'' (6-32) అని మూలము. అచల చ్ఛాయ మనగా చలింపని నీడ గలది. - అని యర్థము. చెట్లనీడలు సూర్య గమనము ననుస

రించి చలించుచుండుట సహజము. ఆ చెట్టునీడ అట్లు చలింపక, నిర్ణీతమై నిశ్చలముగా నుండును. ఇది ఆ వృక్షమున కున్న మహిమ. చెట్టునీడ ఉదయమున పడమటికి, సాయమున తూర్పునకు ప్రసరించుచుండును. ఆ విధముగా తిరుగుట యుండును గాని, బావిలోని నీటివలె నీడకు తఱుఁగుట, పెరుఁగుట యుండదు. కాబట్టి పాఠము - 'ఏపట్టునఁ దిరుగని నీడ శోభిల్లు' అని యుండుట యుచితము.

32. 'భవ్యబాహువు'

"సవ్యజానువుమీఁద భవ్యబాహువు సాఁచి". 4-140

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'భవ్యబాహువు' - ప్రకరణోచితము కాదు. "సవ్యబాహువు సాఁచి" అని క. చ. బ. ప్రతుల పా. సరియైనది.

"కృత్వోరౌ దక్షిణే సవ్యం పాదపద్మం చ జానుని". 6-38

"సవ్యం పాదపద్మం దక్షిణే ఊరౌ కృత్వా విన్యస్య సవ్యే జానుని చ సవ్యం బాహుం కృత్వా" (వ్యా.)

33. 'ప్రయాజులు'

"పంకజలోచన నీవులేని య, ధ్వరము ప్రయాజులం గలిగి తద్దయు నొప్పక యున్న దయ్య." 4-189

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు, బులుసు.

"ప్రయాజులు = యజ్ఞాంగములలోనివి యొకటి" అని కల్లూరి వారి టీక.

"ప్రయాజులు = యాజకులు" అని రాయలు టీక.

పై పాఠము, ఈ టీకలు సరియైనవి కావు.

"ప్రయాజలం గలిగి" అని 'హ' పాఠము. సరియైనది.

అసలు శబ్దము 'ప్రయాజము' - దర్శపూర్ణ మాసాదులకు అంగమైన యోగభేదము (సూ. ని.)

"ప్రయాజః. A principal sacrifical ceremony" (ఆప్టే)

"త్వాం మృతేధీశ నాంగై ర్మఖ శ్శోభతే" 73-6

'త్వాం వినా నః కేవలం ప్రయాజాదిభి రంగైః మఖో న శోభతే' (వ్యా.)

పోతన ప్రయాజమును చరిత్రాములలో చేర్చి 'ప్రయాజలు' అని వాడినాఁడు.

34. 'స్వభావము'

"ప్రకట స్వభావమునః స
య్యకలంకుఁడు తృప్తిఁ బొంది యనె వటునితోన్. 4-206

ఇది వా. బులుసు. ప్రతుల పా.

''స్వభాగమున" అని - హ. తం. కల్లూరి రాయలు.

ఈ పాఠమే సరియైనది.

''భగవాన్ స్వేన భాగేన సర్వాత్మా సర్వభాగభుక్
దక్షం బభాష ఆభాష్య ప్రీయమాణ ఇవానఘ" 7-49

35. 'ఆనతిచ్చిన - విను'

''మా ముగ్వురయందు నెవ్వండు వేఱుసేయకుండు వాఁడు కృతార్థుం డని యానతిచ్చిన దక్షుండు"

''విను విష్ణుదేవతాకం
బనఁగాఁ ద్రికపాలకలిత మగు నా యాగం
బునఁ దగ న వ్విష్ణుని పద
వనజంబులు పూజసేసి" 4-208

అచ్చుప్రతు లన్నిటను పాఠ మిట్లే యున్నది.

'ఆనతిచ్చిన - విను - పూజచేసి' అనుటలో అర్థము లేదు. 'విని' అని సవరించినఁ గాని అర్థము కుదురదు.

ట. జ. డ. ద. ప్రతులలో, ''విని విష్ణుదేవతాకం, బనఁగా" అనియే పాఠము.

36. 'చంద్రధర'

''విను మఖిల భువన పరిపా
లనమునకై చంద్రధర కళా కలితుండై
వనజజునకు స్వాయంభువ
మను వపు డుదయించె" 4-216

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''చక్రధర కళా కలితుండై" అని క.చ.బ. ప్రతుల పాఠము. ఇదే సరియైనది. మనువు 'హరి కళాకలితుఁడు'గాని, 'హర' కళాకలితుఁడు కాఁడు.

''స్వాయంభువస్యాపి మనోర్హ రే రంశాంశజన్మనః". 8-7

'హరే రంశో బ్రహ్మా తస్య అంశాత్ దేహార్ధా జన్మ యస్య' (వ్యా.)

37. 'దేహ శరీరధారణ'

''అతఁడు ననస్యదృష్టిని జరాచరదేహ శరీరధారణా
స్థితిగల యీశునందుఁ దన జీవితమున్ ఘటియించి" 4-273

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'దేహశరీర' అనుట తప్పు. దేహ మన్నను శరీర మన్నను అర్థమొకటే. - 'దేహి శరీరధారణాస్థితి' అనుట ఒప్పు.

"చరాచర స్యాఖిలం సత్త్వధామ్నః". 8-83

అని మూలము. 'అఖిలసత్త్వధామ్నః సర్వప్రాణి శరీరస్య' అని వ్యాఖ్య.

38. 'సోహమ్మమ'

"రూఢి సోహ మ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు
ఘనత కెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు
ద్రెంచి వైచితి" 4-360

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'రూఢి సోహ మ్మమ యని ప్రరూఢ మగుచు'-(హ.)

ఈ 'సోహమ్' పాఠము సాధువుకాదు. 'అహమ్'-'మమ' అనుట అవిద్యగాని 'సోహమ్' అనుట అవిద్య కాదు; అది విద్యయే. – "శనకై రవిద్యాం, గ్రంథిం విభేత్స్యపి. మమాహమితి ప్రరూఢమ్" (11-30) అని మూలము.

కాఁబట్టి, పాఠము "రూఢిని నహమ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు" అని యుండవచ్చును.

39. 'దినాంత ప్రభాతవేళ'

I. "దినాంత ప్రభాతవేళ
నలఘుమతిఁ బూర్ణిమావాస్యలందు మఱియు" 4-383

తం. వా. రాయలు. బులుసు.

'దినాంత ప్రభాతవేళలు' - ద్వంద్వము. కాఁబట్టి 'వేళన్' అనుట సరికాదు.

II. "దినాంత ప్రభాతవేళ
లలఘుమతి దర్శపూర్ణిమలందు" (కల్లూరి)

ఇందు 'వేళలు' ప్రథమలో నున్నది. అర్థము సరిపడదు.

III. "దినాంత ప్రభాతవేళ
లను సినీవాలిపూర్ణిమ లందు" (హ.)

ఈ పాఠము సరియైనది. (ఇందు అఖండయతి.)

"ప్రయతః కీర్తయే త్ప్రాత స్సమవాయే ద్విజన్మనామ్
సాయం చ పుణ్యశ్లోకస్య ధ్రువస్య చరితం మహత్
పౌర్ణమాస్యాం సినీవాల్యాం" 12-48

40. 'మూఢుపగిది'

"జడునికైవడిఁ జీవచందమునను మూఢు
పగిది సున్మత్తునిభంగిఁ జెవిటి
వడువునను గానఁబడుచు" 4-389

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'మూఢుపగిది' అనుట మూలవిరుద్ధము.

''జడాంధబధిరోన్మత్తమూకాకృతి రతన్మతిః, లక్షితః' 13-10

''మూగపగిది'' (చ.); 'మూకు పగిది' (జ.)

ఈ రెండు పాఠములలో నేదో యొకటి గ్రహించుట యుచితము.

41. 'నిజరాజ్యమరసి'

''అరయ సునీథయు శోకా
తురయై తన సుతుఁడు తనువు దొరఁగినఁ దదనం
తరమునను యోగశక్తిం
బరువడి నిజరాజ్యమరసి పరిపాలించెన్'' 4-430

ఇది 'తం' పాఠము.

''నిజ తనయు తనువుఁ బరిపాలించెన్'' అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము.ఇదేసరియైనది.

''పుత్రకళేబరం, సునీథా పాలయామాస
విద్యాయోగేన శోచతీ.'' 14-35

42. 'హస్తమునందె' - 'రమారమణీయ'

''అరయఁగ వైన్యుని దక్షిణ హస్తమునందె రమారమణీయ మనో
హర లలితాయుధ చిహ్నము లంఘ్రుల యందు సమగ్ర హలాంకుశ ఖా
స్వర ... ... రేఖలు వి,
స్ఫురగతి నొప్పఁ బితామహ ముఖ్యులు చూచి'' 4-439

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు, బులుసు.

'హస్తమునందె' - 'రమారమణీయ' అనునవి అపపాఠములు.

''దక్షిణ హస్తమునందు - రమారమణీ సుమనో, హరు లలితాయుధ చిహ్నము పాదము లందు సమగ్ర...'' అని 'హ' పాఠము. సాధువు.

దక్షిణ హస్తమునందు - రమారమణీ మనోహరుని యాయుధమైన చక్రముయొక్క చిహ్నము, పాదములందు హలాంకుశాది రేఖలు నుండుట చూచి- అని యర్థము.

''వైన్యస్య దక్షిణే హస్తే దృష్ట్వా చిహ్నం గదాభృతః'' 15-9

'చిహ్నం రేఖాత్మకం చక్రం' (వ్యా.)

43. 'ధర్మార్థపరుఁడవై'

''సకల చరాచర సర్గంబు నిర్మించి
ధర్మార్థ పరుఁడవై తనరుదీశ'' 4-485

అచ్చు ప్రతు లన్నిటిలోను ఇదే పాఠము.

ఇది భూదేవి పృథువుతో నన్నమాట. పృథువు ధర్మపరుఁడే కాని అర్థపరుఁడు కాఁడు. - "ధర్మపరుండవై తనరు దీశ" అని వ్రాఁత ప్రతుల పాఠము. గ్రాహ్యము.

"కథంను మాం ధర్మపరో జిఘాంససి" 17-31

44. 'ప్రపన్నము'

1. "యజ్ఞాధిపతియైన యఖిలేశ్వరుఁడు గొన్ని
మతములఁ గలఁడు ధీమంతులార
యట్లైన మీరలు సందుకు విప్రతి
పత్తి గల్గుటను బ్రపన్న మరయఁ
గాదంటిరేని" 4-573

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"ప్రపన్నము = వాసుదేవుని శరణొందుట" అని కల్లూరి వారి టీక.

"ప్రపన్నము = సంగతము" అని బులుసు వారి టీక.

ఈ 'ప్రపన్న' పాఠము సాధువు కాదు. టీకలును సరిగాలేవు.

పాఠము, 'విప్రతిపత్తి గల్గుట నుపపన్న మరయఁ గాదంటిరేని' అని యుండినఁ గాని అర్థము సరిపడదు.

2. "ఇట్టి ప్రపంచరచిత, కర్మవైచిత్ర్యమమ్మేటి గలుగకున్న, సమర సతి తదుక్తులు బ్రపన్నములు గావు" 4-573

తం. వా. రాయలు. బులుసు.

"ప్రపన్నములు = సరిపడునవి, సంగతములగునవి" అని రాయలు. టీక.

"అమరనది తదీయోక్తులును బ్రపన్నములు గావు" అని 'హ.' పా.—"అమర నది తదీయోక్తులు నుపపన్నములుగావు" అని - క. చ. త. జ. డ. ప్రతుల పాఠము.

"అమరు నను తదుక్తు లుపపన్నములు కావు" అని కల్లూరి వారి, పా. — "ఉపపన్నములు = ఉపపత్తి సహములు, సరిపడునవి" అని వారి టీక.

ఈ పాఠమే, ఈ టీకయే సరియైనవి. పద్యమున రెండు తావులలోను ఉండవలసినది 'ఉపపన్న' శబ్దమేకాని, 'ప్రపన్న' శబ్దము కాదు.

ఆ క్రింది వచనములోనే. — "అదియునుం గాక యీ జగద్వైచిత్ర్యంబు గర్తయైన యీశ్వరుండు లేకున్నం గర్మవశంబునం జేసి యుపపన్నం బగు నంటిరేని" అని 'ఉపపన్న' శబ్ద ముపయోగింపఁబడి యున్నది.

"అస్తి యజ్ఞ పతిర్నామ కేషాంచి దర్శసత్తమాః" 21-26

అని మూలము.— 'పరమేశ్వరః కేషాంచి న్మతే తావద స్తి తథాపి విప్రతిపత్తే ర్న తత్సిద్ధి రిత్యాశంక్య జగద్వైచిత్ర్యాన్యథానుపపత్తిం ప్రమాణయతి' అని వ్యాఖ్య.

45. 'ప్రసన్న వరదుఁడు'

''తాఁ బ్రసన్న, వరదుఁడై యిచ్చు నభిమతావళుల నతఁడు'' 4-576

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"ప్రపన్న వరదుఁడై" అని ట. త. ద. ప్రతుల పాఠము.

ఇదే సరియైనది. 'ప్రపన్నులైన వారికి వరము లిచ్చువాఁ'డని యర్థము.

46. 'యుక్తాసనము'

''కోరి మడమలచే గుద పీడనము సేసి
పూని యుక్తాసనాసీనుఁ డగుచు'' 4-655

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ 'యుక్తాసన' పాఠము యుక్తముకాదు. మూలమున చెప్పఁబడినది 'ముక్తాసనము.'

''సంపీడ్య పాయుం పార్ష్ణిభ్యాం వాయు ముత్సారయన్ శనైః
నాభ్యాం కోష్ఠే ష్వవస్థాప్య హృదురః కంఠశీర్షణి'' 23-14

'పాయుం గుదం సంపీడ్యేతి ముక్తాసనం సూచితమ్' (వ్యా.)

47. 'భగవద్వరుఁడు'

''అనఘుఁడు భగవద్వరుండు నగుఁ బృథుఁ డనఘా!'' 4-668

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''భగవత్తముండు'' అని హ. పాఠము. ఇదే మూలానుసారి.

''పృథు స్స భగవత్తమః'' 23-30

48. 'ప్రాగ్దిశకు'

''ప్రాగ్దిశ,కరిగెడు సమయమున నెదుర నంబుధి కంటెం బఱపగు నొకసరసి'' 4-690

హ. తం. కల్లూరి.

''పడమటి, కరిగెడు సమయమున'' అని వా. రాయలు. బులుసు. క. వ్రాఁతప్రతి పాఠము.

ప్రచేతసులు సరసిని చూచినది పడమటనే గాని తూర్పునఁగాదు.

''దిశం ప్రతీచీం ప్రయయు స్తపస్యాదృతచేతసః
సముద్ర ముపవిస్తీర్ణ మపశ్యన్ సుమహత్సరః'' 24-20

49. 'దురంతాయ'–'దురన్త్యాయ'

''స్వయంజ్యోతిషే దురంతాయ........నమోస్తు'' 4-702

తం. కల్లూరి.

''దురన్త్యాయ'' అని వా. పె. — ''దురంతాయ'' అని హ. రాయలు. బులుసు, పాఠము. ఇదే మూలము ననుసరించినది.

''దురంతా యాంతకాయచ'' 24-35

50. 'అతఁడును'

''అనవుడు సతనికి నతఁడును
ననఘా! యీ యధ్వరంబులందును గృపమా
లిన నీచే విశసింపం
జని కూలిన పసులు వేల సంఖ్యలు'' 4-740

హం. తం. కల్లూరి. బులుసు.

''అతనికి నతఁ డను'' అని రాయలు. పా. - సరియైనది.

'అతఁడును' అను పాఠమున నర్థము కుదురదు.

51. 'విజ్ఞాతుఁ డను సఖుఁడు'

''పు, రంజనుం డను నొక రాజు గలఁడు''
అతనికి విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి వి
జ్ఞాత చేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు గలఁడు'' 4-742

ఇది హ. రాయలు. పాఠము.

''విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిన యవిజ్ఞాత చేష్టితుఁడగు సఖుఁడు గలఁడు'' - అని తం. వా. కల్లూరి. బులుసు. ప్రతుల పాఠము.

'విజ్ఞాతుఁడను పేరుగల విజ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు,' -

'విజ్ఞాతుఁ డను పేరుగల అవిజ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు' అను పాఠములు రెండును సరియైనవి కావు.

'అతని కవిజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి వి
జ్ఞాత చేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు గలఁడు'

అని యుండినఁ గాని సరియైన అర్థము కాదు.—

పద్యమున నన్యాపదేశముగాఁ జెప్పఁబడిన పురము-శరీరము. రాజు-జీవుఁడు అతఁడే పురంజనుఁడు. అతని సఖుఁడు-పరమాత్మ, పరమాత్మ నామరూప రహితుఁడు గావున, అవిజ్ఞాతుండు (విజ్ఞాతుఁడు కాఁడు)'.

సృష్టి వ్యాపారరూప చేష్టితమువలన నెఱుఁగఁబడుచున్నాఁడు; కనుక 'విజ్ఞాత చేష్టితుఁడు (అవిజ్ఞాతచేష్టితుఁడు కాఁడు).

ఈ విషయము, 853 వచనమున వివరింపఁబడి యున్నది-

''తస్యావిజ్ఞాతనా మాసీ త్సఖా విజ్ఞాతచేష్టితః'' 25-10

అని మూలము.

52. 'ఏనెందు-గాఁగ'

''ఇందీవరేక్షణ! యేనెందు భవదీయ
తిలక విరహితము మలినయుతము
... ...

అత్యమర్ష యుతంబు నయిన ముఖము
... ...
గాఁగ నిట్లుంట కిపుడేమి కతము !'' 4-79₇

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.
''ఏనెందు - గాగ'' అను ఈ పాఠమున అర్థము కుదురదు.
"ఏనెందు-గాన' అని యుండనగును. 'నేనెప్పుడును చూడలే'దని యర్థము.
''వక్త్రం న తే వితిలకం మలినం విహర్షం, సంరంభ భీమ
మవిమృష్ట మపేతరాగమ్. పశ్యే'' 26-25

53. 'శిథిలదవయవుఁడు'

''నిజపురి వెడలం, దివురుచు నతఁడు శిథిలదవ,
యవుఁడును గంధర్వ గణ విహత శౌర్యుండున్'' 4-822

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.
'శిథిలదవయవుఁడు' స్వతంత్రప్రయోగము. 'శిథిలావయవః'
అని మూలము.
''శిథిలావయవో యర్హ్ని గంధర్వైర్హృత పౌరుషః'' 28-15

''శిథిలావయవుఁడు'' అని క.చ.జ. ప్రతుల పాఠము. ఈ పాఠమున ఛందస్సు సరిపడదు.

54. 'టిట్టిభంబులు'

''అందియలు డిండిమంబుల
చందమునం బాదపంకజంబుల యందు
న్నందంద మ్రోయుచును నా
డెందంబునఁ దగిలి సందడించెడిఁ దరుణీ !'' 5-31

తం. వా. బులుసు. రాయలు.
'తం' ప్రతిలో ఈ క్రింది పాఠాంతరములు చూపఁబడినవి.

I. ''అందియల వెలయు రత్నము
లందంబుగ లలితపదములన్ సుభగములై
యందంద మ్రోయుచును నా
డెందంబునఁ దగిలి సందడింపుచు నున్నన్."
'హ' ప్రతిలో ఈ పాఠమే యున్నది. (ఇందు రెండవపాదమున అఖండయతి.)

II. "అందియలు టిట్టిభంబుల"—

కల్లూరి వారు ఈ పాఠమునే తీసికొని, తమ పీఠిక (పు. ౧౭)లో.—
"అందియలు టిట్టిభంబుల, చందంబున..." అని నా పాఠము. మూలములో "'చరణ
పంకజ తిత్తిరీణామ్'' అని నా పాఠమున కనుకూలముగా శ్లోక మున్నది'' అని వ్రాసినారు.

"వాచం పరం చరణపంకజ తి త్తిరీణాం
బ్రహ్మ స్వరూపముఖరీం శృణువామ తుభ్యమ్." 2-11

"తుభ్యం తవ చరణ పంకజయో ర్నూపురయోః తి త్తిరీణాం అంతర్గత రత్నానాం పరం కేవలం వాచం శృణుమః. కథం భూతాం అరూపాం అదృష్ట వ క్తృకాం ముఖరీం అతి ప్రకటి తాంచ." (వ్యా.)

ఈ వ్యాఖ్యనుబట్టి చూడఁగా 'హ' ప్రతిలోని పాఠమే సరియైన దని తోఁచినది. అందలి 'సందడించుచు నున్నన్' అను భాగము మాత్రము—'సందడించెడిఁ దరుణీ!' అని సవరింపఁ బడినది.

55. 'ఎనుబది యిద్దఱు'

"తక్కిన యెనుబది యిద్దఱు కుమారులు పితాదేశ కరులు నతివినీతులు మహాశ్రోత్రి యులుఁ గర్మనిష్ఠులు నయిన బ్రాహ్మణోత్తములైరి" 5-64

హ. తం. కల్లూరి. బులుసు. రాయలు.

"యవీయాంస ఏకాశీతి ర్జాయంతే యే పితురాదేశ కరాః" 4-12

అని మూలము. కాఁబట్టి 'ఎనుబది యొక్కండ్రు కుమారులు' అని యుండఁదగును. ఈ విషయమే ఏకాదశ స్కంధమున నిట్లు చెప్పఁబడియున్నది:

"వారలలో నెనుబదియొక్కండ్రు కుమారులు నిత్యకర్మానుష్ఠాన
పరతంత్రులై విప్రత్వం బంగీకరించిరి." 11-35

56. 'నిద్రస్పృక్'

''భద్రసేన నిద్రస్పృ గ్విదర్భ కీకటులు'' 5-64

అని తం.కల్లూరి.పా-తక్కినప్రతులతో, ''భద్రసేనేంద్రస్పృగ్విదర్భ కీకటులు''అని పా.

"భద్రసేన ఇంద్రస్పృ గ్విదర్భః కీకట ఇతి" 4-10

అని మూలము. కాబట్టి "నిద్రస్పృక్" తప్పు.

57. 'విద్వాంసుఁడవై'

"కడువేడ్క నీవు విద్వాం
సుఁడవై యుండియును మిగులఁ జోద్య మవిద్వాం
సుఁడుఁ బోలెను బలికెద వి
ప్పుడు మే లనవచ్చు" 5-152

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"నీ వవిద్వాంసుఁడవై యుండియును... విద్వాంసుఁడుఁ
బోలెను బలి కెద విప్పుడు" — తం.

ఈ పాఠమే మూలానుగుణము, సందర్భోచితమును.

"అకోవిదః కోవిదవాద వాదాన్ వద స్యథో నాతివిదాం వరిష్ఠః
న సూరయో హి వ్యవహార మేవం. తత్త్వావమర్శేన సహామనంతి." 11-1

"అకోవిదః అవిద్వా నపి త్వం కోవిదానాం వాదాః ఉద్గ్రహణికాః
ఉద్గ్రంథాః తుల్యాన్ వదసి." (వ్యా.)

58. 'చేడియలేదు'

"ఇందిరగాక సాటి యే, చేడియ లేదు చూరకులశేఖరు కన్యయ ముమ్మ
డమ్మకున్" 6-27

వ్రాత ప్రతులలోను, హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. ప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది, 'చేడియలేదు' అనునది అపపాఠము. వ్రాతలలో జరిగిన పొరపాటు. అది యట్లే అచ్చు ప్రతులలో చేరి నిలిచిపోయినది.

'ఇందిరగాక సాటి యేచేడియ లేరుచూరి కులశేఖరు' అని కవి పాఠము. ఏరుచూరి కుల శేఖరుడైన కసువయ భార్య ముమ్మడమ్మకు సాటి ఇందిరగాక, ఏ చేడియలు? అని యన్వయము. ఆమెకు ఇందిరయే సాటిగాని, పెఱచేడియలు సాటి కారని భావము.

59. 'త్రికరణ మెఱుఁగక'

"కట్టా! త్రికరణ మెఱుఁగక
పుట్టిన దురితముల నపుడ పొలియింపని యా
కట్టిఁడి" 6-43

హ. తం. వా. కల్లూరి. బులుసు. రాయలు.

త్రికరణములకు తెలియకుండ ఎట్టి కార్యమును పుట్టదు. కనుక ఈ పాఠము సరికాదు.

"త్రికరణములచేఁ బుట్టిన" అని వ్రా. ప్ర. పాఠము. సరియైనది.

"నచే దిహైవాపచితిం యథాంహసః కృతస్య కుర్యా న్మన ఉక్తి పాణిభిః" 1-7

'మన ఉక్తి పాణిభిః మనోవాక్కాయైః కృత స్యాంహసః తాపస్య త్రై
రేవ ఇహైవాపచితిం ప్రాయశ్చిత్తం యథా యథావత్ యో న కుర్యాత్' వ్యా.

60. 'మేని మలినంబు వోకుండ'

"ఇట్టి నరుఁడు పుణ్య మేరీతిఁ జేసిన
నది ఫలింప నేర దని తలంతు
సలిలమందు మేని మలినంబు పోకుండ
గజము క్రుంకుపెట్టు గతియుఁ బోలె." 6-45

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"మలినంబు వోవంగ" అని 'హ' పాఠము.

ఏనుఁగు ఒంటి మురికి పోవునట్లు చాలసేపు స్నానము చేయును; కాని, నీటినుండి బయటికి వచ్చిన వెంటనే దుమ్ము చల్లుకొనును. కనుక దాని స్నానము వ్యర్థము. అట్లే మూఢుఁడు పాపము పోవుటకు పుణ్యము చేయును; కాని, వెనువెంటనే మరల పాపము చేయును. కనుక వాని పుణ్యమును వ్యర్థమే. - అని పద్యమున నున్న భావము.

గజము, స్నానమును - మాలిన్యము పోవునట్లే చేయును గాని, పోకుండునట్లు చేయదు. కాఁబట్టి 'హ' పాఠమే సరియైనది.

"క్వచి న్నివర్తతే భద్రా త్క్వచి దాచరతే పునః
ప్రాయశ్చిత్త మథోపార్థం మన్యే కుంజర శౌచవత్" 1-10

61. 'దివిజులో భువిజులో'

"దివిజులో భువిజులో దేవతాప్రవరులో" 6-77

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"దివ్యోపదివ్యులో దేవతాప్రవరులో" అని - ప్రా. ప్ర. పా. - ఈ పాఠమే మూలమునకు సరివడినది.

"కిం దేవా ఉపదేవా వా యూయం కిం సిద్ధసత్తమాః" 1-33

62. 'మిషము'

"పద్మనేత్రుఁడు వనస్పతుల నోషధిముఖ్య
జాతంబు మిషము నూర్జంబుఁ గోరి, కల్పించె" 6-197

ఇది 'తం' పాఠము. అసాధువు.

'జాతంబు నిషము' అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. - సాధువు.

"ఇషము = ఇష్టము; ఊర్జము = బలము" అని కల్లూరివారి టీక.

"ఊర్జము = బలము" అని బులుసువారి టీక.

ఈ టీకలు మూలార్థము ననుసరించినవి కావు.

"వనస్పతీ నోషధీశ్చ ససర్జోర్జ మిషం విభుః" 4-8

'ఊర్జం భక్ష్యం. ఇష మన్నం' అని వ్యాఖ్య

63. 'ఆ ప్రజాసర్గ'

"ఆ ప్రజాసర్గ బృంహితం బైన జగము
దక్షుఁ డీక్షించి మదిలోనఁ దాప మొంది" 6-209

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

బృంహితము = నింపఁబడినది" అని కల్లూరివారి టీక.

ప్రజాసర్గము బృంహితంబై యున్నచోఁ దక్షుఁడు తాప మొందవలసిన పనియుండదు, కనుక పాఠ మసందర్భము.

"త మబృంహిత మాలోక్య ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః" 4-20
'అబృంహితం అసంవృద్ధం' (వ్యా.)

మూలము ననుసరించి, పాఠము - 'అప్రజాసర్గబృంహితం బైన జగము' అని యుండుట యుచితము.

64. 'గర్తంబు' – 'గర్మంబు' : 'భర్తయు' - 'గర్తయు'

"అట్లైన నొక్క మహాత్ముఁడు పురుషుండు
బహురూపములు గల భామ యొకతె
పుంశ్చలి గర్తంబుఁ బురణింప నుభయప్ర
వాహంబుగల నది వఱలఁ గదల" 6-225

వా. కల్లూరి. బులుసు.
"పుంశ్చలి గర్మంబు" (తం.)
"పుంశ్చలి భర్తయు" (రాయలు. చ.)
"పుంశ్చలి గర్తయు" (హ.)
ఈ పాఠములలో, ఏయొక్కదానితోను పద్యము సరిగా అన్వయించుటలేదు.

65. 'కాష్ఠబిలము'

"తనంతన తిరుగుఁ గాష్ఠబిలము దేటపడఁగ"
అని అచ్చుప్రతుల పాఠము.
"రాష్ట్రిబిలము" అని చ. వ్రాతప్రతి పాఠము.
ఈ పాఠములును సరియైనవికావు.

64, 65 పాఠములు రెండును, 224వ పద్యమునకు సంబంధించినవే. పద్యమునకు మూలమిది.

"తత్రైకపురుషం రాష్ట్రం బిలం చాదృష్టనిర్గమం,
బహురూపాం స్త్రియం చాపి పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమ్.
నదీ ముభయతో వాహాం పంచపంచాద్భుతం గృహమ్,
క్వచి ద్ధంసం చిత్రకథం క్షౌరపవ్యం స్వయంభ్రమిమ్,
కథం స్వపితు రాదేశ మవిద్వాంసో విపశ్చితః.
అనురూప మవిజ్ఞాయ హ్యహో సర్గం కరిష్యథః" 5-9

ఒక్క పురుషుఁడే గల రాష్ట్రము. ఇరువదియైదు అరలు గలదియు, మంగలి కత్తుల తోను- వజ్రాయుధములతోను నిర్మింపఁబడినదియు, ఎప్పుడును గిరగిర తిరుగుచుండునదియు నైన- ఒక యద్భుత గృహము. అందొక పుంశ్చలి; దాని భర్త. ఉభయ ప్రవాహములుగల నది; చిత్ర కథలుగల హంస. బయటికి పోవుటకు దారిలేని బిలము. వీని తత్త్వము తెలియని మీరు ప్రజా సర్గమెట్లు చేయఁగలరు ? అని యర్థము.

ఈ యర్థమునుబట్టి పద్యము సరిచేయఁబడవలసియున్నది.

66. 'దౌర్గుణ్య సంపన్న శ్రీ'

''పస్నైల్ పెట్టుక వింతబాగుల తఱిన్ వర్తించు దౌర్గుణ్య సంపన్న శ్రీయను బోలె'' 6-231

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''స్త్రీయనుబోలె'' అని 'హ' పాఠము. సరియైనది.

''నానారూపాత్మనో బుద్ధి స్స్వైరిణీవ గుణాన్వితా'' 5-14

67. 'తెచ్చియిచ్చు'

''(విశ్వరూపుఁడు)- దుష్కర్ముఁడై యా యజ్ఞ, భాగంబు రాక్షసప్రవరులకును,...... ఉదిజవరుల మొఱఁగి తెచ్చియిచ్చు; నది యెఱింగి యింద్రుఁ డతిభీతచిత్తుఁ డై, తనకుఁగాని యతని తలలు ద్రుంచె'' 6-312

అన్ని ప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది. 'తెచ్చియిచ్చె' అని యుండినఁగాని అర్థము సరిపడదు. 'ఇచ్చె' ననియే మూలము.

''స ఏవ హి దదౌ భాగం పరోక్ష మసురాన్ప్రతి'' 9-3

68. 'రాగిచేఁ గనుమించు'

''మును కాఁకరాగిచేఁ గను మించు మించులఁ
గఱకు మీసలు కచాగ్రములు మెఱయ'' 6-318

అన్ని ప్రతులలోను ఇదే పాఠము.

కల్లూరివారు, - ''కానరాగియొక్క సారముచే, రాగిపన్నె యని యర్థము'' అన్నారు. 'కానరాగి' యన నేమో తెలియలేదు.

వారు. 'రాగిచే + కనుమించు' అని భావించి నట్లున్నది. ఆ పాఠమే సరియైన దికాదు.

''తప్తతామ్ర శిఖాశ్మశ్రుమ్'' అని మూలము. 9-14

'తప్తతామ్రవత్ శిఖా శ్మశ్రూణి చ యస్య తం' అని వ్యాఖ్య.

కాఁబట్టి పాఠము, 'కాఁకరాగి చేగను మించు' అని యుండుట యుచితము. కాఁగిన రాగియొక్క. చేగను = చేవను, మించు = అతిశయించు (కాఁచిన రాగివలె నెఱ్ఱనైన) అని యర్థమగును.

69. 'తంత్రమయము'-'తరణి'

''మెఱయ యంత్రమయంబైన మృగము భంగి
దారునిర్మితమైనట్టితరణి పోల్కి'' 6-415

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''తంత్రమయంబైన మృగము భంగి'' అని కల్లూరివారి పాఠము.

''యథా దారుమయీ నారీ యథా మంత్రమయో మృగః'' 12-10

అని మూలము. కాఁబట్టి పై పాఠములు మూలానుగుణములు కావు.

'యంత్రమయంబైన మృగము భంగి' – 'దారునిర్మితమైనట్టి తరుణి పోల్కి' అని యుండుట మూలమున కనుగుణము.

'మంత్రమయంబైన మృగముభంగి' అని యన్నను మూలభావము చెడదు గాని, 'దారు నిర్మితమైన తరణి పోల్కి' అనుటమాత్రము సరిపడదు.

70. 'ఈ లోకమరసి'

> ''ఒక్క దివ్యతేజ ముబ్బి వెడలి
> లోకమెల్లఁ జూడ లోకులుసూడ నీ
> లోక మరసి విష్ణులోను సొచ్చె'' 3-431

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

> ''లోకమెల్లనిండి లోకంబు సూడ నా, లోక మరిగి'' (డ)
> ''లోకమెల్లజూడ లోకంబుచూడని, లోక మరిగి'' (క)
> ఈ పాఠమే మూలమునకు దగ్గఱగా నున్నది.
> ''పశ్యతాం సర్వలోకానా మలోకం సమపద్యత'' 12-35
> 'అలోకం లోకాతీతం భగవంతమ్' (వ్యా.)

71. 'మహిమానుభవుల విభవుల'

> ''భగుఁడు సిద్ధిక యను భార్యకు మహిమాను
> భవుల విభవులఁ దాఁ బడసె మువుర'' 3-504

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

> ''మహిమాను ప్రభవ విభవ'' (ట)
> ''సిద్ధి ర్భగస్య భా ర్యాంగ మహిమానం విభుం ప్రభుమ్'' 18-2

'భగుఁడు సిద్ధికయందు – మహిమానుని, విభుని, ప్రభుని పడసెను' అని యర్థము. కాఁబట్టి, పాఠము–'మహిమానుఁ, బ్రభువును విభుని, దాఁ బడసె' అని యుండవచ్చును. 'ట' ప్రతి ఈ పాఠమునే సూచించుచున్నది. ఇందు క్రమము తప్పినను పేరులు సరిపడుచున్నవి.

పూర్వపాఠమున–విభుఁడు 'భవుఁడు' గాను ప్రభుఁడు 'విభవుఁడు' గాను మాఱియుండుటయే కాక, బహువచనమున నున్నవి. కనుక అది కేవల మపపాఠము.

72. 'ఖితిగొలుపంగ'

> ''ఏ తలఁ పెఱుఁగక నిలిచిన
> భూతంబులఁ జూచి ధాత పురుషుల మనముల్
> ఖితిగొలుపంగ యువతి
> వ్రాతంబు సృజించెఁ బతులు వారల కరుదే ! 3-512

తం. వా. బులుసు.

''భూతంబులఁ జూచి యాత్మపురుషుల మనముల్'' అని హ. కల్లూరి. రాయలు. పాఠము.

"విలో క్యైకాంతభూతాని భూతా న్యాదౌ ప్రజాపతిః
స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతి ర్హృతా'' 18-30

'ఏకాంత భూతాని నిస్సంగాని మైథునేన సృష్టివృద్ధ్యర్థం స్వదేహార్ధ మేవ స్త్రియం చక్రే' (వ్యా.)

యువతులు పురుషుల మనసునకు ప్రీతిని గొలుపుదురుగాని భీతిని గొలుపరు. కావున 'భీతి' పాఠము సరికాదు.

'ఆత్మపురుషుల మనముల్' అను పాఠమున 'సృజించె' నను క్రియకు కర్తృపదములేదు. కనుక ఆ పాఠమును సరికాదు.

'ధాత పురుషులమనముల్, ప్రీతిగొలుపంగ యువతీ
వ్రాతము సృజియించె' - అని యుండుట సమంజసము.

73. 'ఓరేద్వకు' - 'ఏడ్గురఁ దునుకలుగా'

I. ''వారేడ్గు రగుచుఁ గుయ్యిడ
నోరేద్వకుఁ డనుచుఁ ద్రుంచె'' 6-522

హ. తం. రాయలు.

ఈ పాఠమున 'ఓ + ఏద్వకుఁడు = ఓరేద్వకుఁడు' అని సంబోధనపదముతో సంధి చేయఁబడినది. ఈ సంధి బాలవ్యాకరణ సమ్మతముకాదు. అందువలననే కాఁబోలు వా. కల్లూరి. బులుసు. ప్రతులలో, - ''ఓరి యఱప కనుచుఁ ద్రుంచె'' అని పాఠము మార్చఁబడినది.

కాని, అట్లు మార్చనక్కఱలేదు, ''పాతకులారని'' (ఆము. 7.13) ''ఎఱుఁగరె జైనులా రెవ్వఁడు మీరు'' (బసవ. పుట. 184) ఇత్యాదిగా ప్రయోగము లున్నవి. ''పాతకులారని'' అన్న చోట వేదంవారు ''సంబోధనాంతరమునకు సంధి దుష్టము'' అన్నారుగాని, పాఠమును మార్చలేదు. కవి పాఠమును మార్చుట సరికాదు. కనుక 'ఓరేద్వకుఁ' డను పాఠ మట్లే యుండనగును.

II. ''త్రుంచె నొక్కొక్కని నా
శూరుం డేడ్గురఁ దునుకలు, గా'' 6-522

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు.

''శూరుం డేడేసి దునుక, గా'' అని-ట. తం. ప్రతుల పాఠము.

''చకర్త సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్
రుదంతం సప్తధైకైకం మారోదీ రితి తాన్ పునః'' 18-62

'మారోదీ త్యుపలాలయ న్నివ తాన్ పునః సప్తధా చిచ్ఛేద'. (వ్యా.)

ముందు గర్భమును ఏడు తునకలుగాఁ ద్రుంచి, మరల నొక్కొక్క తునకను-ఏడేసి తునకలుగాఁ ద్రుంచినాఁ డని యర్థము.

కాఁబట్టి, 'ఏడేసి తునుకగా' అను పాఠమే గ్రాహ్యము. కాని, ఏడేసి తునకలుగా - అని యుండుట యుచితము.

74. 'వెన్ననికి'

''హరి నుద్దేశించి క్రోధామలైన మేలెంచితోపల నొక్కటియైన వెన్ననికి లేని నిమిత్తంబున నతండు వ్యర్థుం డయ్యె'' 7-19

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు, బులుసు.

''వెన్నుఁడు = విష్ణువు'' అని రాయలు. బులుసు.- టీక

విషయము వేనునికి సంబంధించినది గాని, వెన్ననికి సంబంధించినది కాదు. కనుక 'వెన్ననికి' అను పాఠము తప్పు. 'వేనునికి' అని యుండవలెను.

''కతమోఽపిస వేనస్స్యాత్ త్వంచానాం పురుషం ప్రతి'' 1-34

75. 'కైకేశి', 'కైకశి', 'కైకసి'

''కైకేశియను రాక్షసికి రావణ కుంభకర్ణు లయి సంభవించిన'' 7-24

అని హ. తం,— 'కైకశి' అని కల్లూరి.—

'కైకసి' అని వా. రాయలు. బులుసు.- అదే మూలానుసారి.

''తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కైకస్యాం విశ్రవస్సుతౌ'' 1-46

76. 'భవదీయాదరలీల'

''భవదీయాదరలీల లోకముల నుత్పాదించి రక్షింప'' 7-312

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''భవదీయాదరలీన లోకముల...'' అని 'త.' ప్రతిపాఠము. సరియైనది.

''యేనేదమాది పురుషాత్మగతం ససర్జ'' 8-45

'యేన తపసా ఆత్మని లీన మిదం విశ్వం ససర్జ సృష్టవాన్ భవానితి శేషః' (వ్యా.)

'ఆదరలీల' పాఠ మర్థరహితము.

77. 'అపరాధములును'

''అజ్ఞుండు సేసిన యపరాధములను జే
పట్టఁ డీశ్వరుఁడు; కృపాళుఁ డగుటఁ
జేపట్టు నొకచోట'' 7-352

హ. తం. వా. రాయలు. బులుసు.

''చేసిన యారాధనములను'' - చ. జ. ద.

''చేసిన యారాధనముల'' - కల్లూరి. సరియైన పాఠము.

పద్యములోని విషయము ఆరాధనకు సంబంధించినది గాని, అపరాధములకు సంబంధించినది కాదు.

''మానం జనా దవిదుషః కరుణో వృణీతే'' 9-11

'మానం పూజాం' (వ్యా.)

78. 'నిజవిముక్త కాములు'

''దేవా!మునీంద్రులు నిజవిముక్త కాములై విజనస్థలంబులం దపంబు లాచరింతురు''

7-366

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'నిజ విముక్తకాము' అనఁగా అర్థమేమో యేర్పడుటలేదు.

''ప్రాయేణ దేవ మునయ స్స్వవిముక్త కామా
మౌనం చరంతి విజనే పరమార్థ నిష్ఠాః'' 9-44

అని తెలుఁగు లిపి ప్రతి పాఠము.

''మునయ స్స్వ విముక్తి కామాః'' అని నాగర లిపి పాఠము.

ఈ పాఠమును బట్టి, అనువాదము 'నిజవిముక్తి కాములై' అని యుండునేమో !

79. 'అంటి తడవ'

''దళితపాపుఁ డగుచుఁ దనలోకమున కేగె
నపుడు శౌరి కేల నంటి తడవ'' 8-121

ఇది తం. కల్లూరి. ప్రతుల పాఠము.

''కేల నంటి నడవ'' - రా. రాయలు. బులుసు.

''కేల నంట నడవ'' - హ.

పాఠము - 'అంటఁ దడవ' అని యుండనగును. ఇదియొక ప్రాఁత పలుకుబడి. అంటఁగానే అని యర్థము. ఈ పలుకుబడిని పోతన మఱి రెండు మూఁడు తావులలోను వాడియున్నాఁడు.

I. ''కలిత నారాయణాస్త్రంబుఁ గార్ముకమునఁ
బూనఁ దడవ'' 4-348

II. ''తన హోమధేనువుఁ దడయక తప్పించి
యిష్టాన్నములు కురియింపఁ దడవ'' 9-437

(పూర్వపు అచ్చు ప్రతులలోను, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నున్న తాళపత్ర ప్రతి (D. 91) లోను ఈ పాఠమే యున్నది. కాని, పిమ్మట ముద్రణములలో-కురియింప-'నతఁడు' అనియు, కురియింపఁ 'దడవు' అనియు మార్పుల నందినది.)

III. ''సువతి మున్నుగన్న సుతుఁ గీర్తిమంతునిఁ
బుట్టఁదడవ కంసభూవరునకు'' 10. పూ. 46

ఈ 'తడవ' పలుకుబడిని పాల్కురికి సోమన, తిక్కన మొదలగు ప్రాచీనులును వాడియున్నారు.

(1) ''గ్రక్కున మూఁడవ కన్నడ్గఁ దడవ'' (బసవ. పు. 45)
(2) ''నాలుక గోయం దడవ చచ్చుటయు'' (భా. కర్ణ. 2-214)
(3) ''విసుఁ డేసు బోవఁ దడవ'' (హరి. ఉ. 5-129)

'తడవె' అను రూపమును కనఁబడుచున్నది.

"ఇంటికి నేను జోఁదడవె" (కేయూర. 4-90)
"దినాంతం, బసుదడవె వెడలె గూబలు" (సిం. ద్వా. 10-44)

80. 'సోమకమలహితులు'

"ధరణి పాదములు, చిత్తము సోముఁ, డగ్ని ము
ఖంబు, గన్నులు సోమకమలహితులు" 8-154

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమున, చిత్తముగాఁ జెప్పఁబడిన సోముఁడు, మరల కన్నుగాఁ జెప్పఁబడినాఁడు, కనుక పాఠము సరికాదు.

"అగ్ని ముఖంబును, గన్నులు కమలహితులు" అని 'హ' పాఠము. ఇందు కమల హితునకు బహువచనము చేర్పఁబడినది. మూలమున ఏకవచనమే యున్నది.

"సోమో మనో యస్య" 5-34
"య చ్చక్షు రాసీ త్తరణిః" 5-36

ఇది జగ ద్రూపియైన విరాట్పురుషుని వర్ణనము. జగత్తునకు సూర్యుఁడు కన్ను('జగచ్చక్షుః' అమ.) కనుక 'కన్నులు కమలహితుఁడు' అను సవరణతో 'హ' పాఠమును గ్రహించుటే యుచితము. 'ధరణి పాదములు' అనుట యెట్టిదో, 'కమలహితుఁడు కన్నులు' అనుటయు నట్టిదే.

81. 'సురనికర'

"కొలువుకూటంబున సురనికర పరివృతుండై...కొలువున్న విరోచననందనుంగని" 8-182

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠము తప్పు. బలి పరివృతుఁడైనది సురనికరముచేతఁ గాదు; అసుర నికరము చేత.

"వైరోచని మాసీనం గుప్తం చాసురయూథపైః" 6-29

అని మూలము. కాఁబట్టి, పాఠము - 'అసురనికర పరివృతుండై' అని యుండవలెను.

82. 'భూతద్రోహభయము'

"కామపురాధ్వర కాలగరాది భూ
తద్రోహ భయము చోద్యంబుగాదు" 8-226

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'ద్రోహభయము' అనుట సరికాదు. ఈశ్వరునకు కామపురాదుల భయమున్నట్లు చెప్పుట యుచితమును గాదు.

"భూతద్రోహజయము" అని క. జ. డ. ద. ప్రతుల పాఠము.

ఇదే సరియైనది. 'దేవా ! నీవు, కామపురాది భూతద్రోహులను జయించుట - చోద్యము కాదు' అని యర్థము.

"కామాధ్వర త్రిపురకాలగరాద్యనేక
భూతద్రుహః క్షపయతః స్తుతయే న త త్తే" 7-32

'కామశ్చ త్రిపురాదయశ్చ యే, తే అనేకే భూతద్రుహ స్తాన్ క్షపయత స్సంహరత స్తే తత్కర్మ స్తుతయే న భవతి. అత్యల్ప మేత దిత్యర్థః' (వ్యా.)

83. 'ఖిన్నతరులు'

''అమరారాతుల బాణజాలముల పాలై పోయితే చెల్లరే
యమరాధీశ్వర యంచు ఖిన్నతరులై యంభోధిలోఁ జంచల
త్వమునం గ్రుంకు వణిగ్జనంబుల క్రియన్ దైత్యాధిప వ్యూహమ
ధ్యమునం జిక్కిరి వేల్పు లందఱు విపద్ధ్యానంబులం జేయుచున్.'' 8-368

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'ఖిన్నతనులై' అని 'హ' పా. – రెండును అపపాఠములే.

'భిన్నతరులై' అని పాఠము. 'భిన్నమైన - తరి (=ఓడ) గలవారై' అని యర్థము. 'భిన్న' వ్రాతలో 'ఖిన్న' గా మాఱినది. అది యట్లే ముద్రితమైనది. పరిష్కర్తల దృష్టిలో పడలేదు.

''అనాయకా శ్శత్రుబలైర్విమర్దితా, వణిక్పథా భిన్ననవా యథార్ణవే'' 11-25

'వణిజః భిన్నా నౌర్యేషాంతే. అత్రదీర్ఘాభావ ఆర్షః భిన్ననావ ఇత్యర్థః' (వ్యా.)

84. 'విషణ్ణుండైన'

''హతశేషులైన దైత్య దానవులు విషణ్ణుండైన బలిం దోడ్కొని పశ్చిమ శిఖరి శిఖరంబుఁ జేరిరి'' 8-383

ఇది తం. కల్లూరి. పా. ''విపన్నుం డైన బలిం దోడ్కొని'' అని హ. వా. రాయలు. బులుసు. ప్రతుల పాఠము. మూలానుసారి.

''బలిం విపన్నమాదాయ హ్యస్తం గిరి ముపాగమన్'' 11-46

కల్లూరి వారి ప్రతిలో - 'పశ్చిమ శిఖరంబుఁ జేరిరి' అని యున్నది. 'శిఖరి' ముద్రణములో జాఱిపోయి యుండును.

85. 'లోకకాల విచక్షణుండు'

''లోక కాల విచక్షణుం డగుటం జేసి దుఃఖపడక యుండె'' 8-383

హ. తం. కల్లూరి.

''లోకమునకు, కాలమునకుఁ గల సంబంధమును గూర్చిన వివేకము గలవాఁడు'' అని కల్లూరివారి టీక.

''లోకతత్త్వ విచక్షణుం డగుటంజేసి దుఃఖింపక యుండె'' అని వా. రాయలు. బులుసు.

ఇది మూలము ననుసరించిన పాఠము. -

''పరాజితోఽపి నాఖిద్య ల్లోకతత్త్వ విచక్షణః'' 11-48

86. 'ఆద్యంతములకు'

"అఖిల భావములకు నాత్మయు హేతువు
నైన యీశ్వరుఁడ వాద్యంతములకు
మధ్యంబు బహియును మఱి లోపలయు లేక
పూర్ణమై ... ... నైన బ్రహ్మంబు నీవు" 8-385

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'ఆద్యంతములకు, అనుట సరికాదు. 'ఆద్యంతములును' అని యుండినఁ గాని అర్థము సరిపడదు.

"ఆద్యంతౌ చాస్య య న్మధ్య మిద మన్య దహం బహిః
యస్యావ్యయస్య నైతాని తత్సత్యం బ్రహ్మచిద్భవాన్" 12-5

'యస్యచ అవ్యయస్య ఏతాని ఆద్యంతమధ్యాని న సంతి' (వ్యా)

87. సంకల్ప ప్రభావంబులు'

"కైకోనర్థము లంద్రు కాముకులు సంకల్ప ప్రభావంబులన్" 8-391

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"సంకల్ప ప్రభూతాత్మముల్" (తం.)

"సంకల్ప ప్రభూతార్థముల్" (చ. ట. త. జ. డ. ద.)

"కామినాం బహుమంతవ్యం సంకల్ప ప్రభవోదయమ్" 12-16

'సంకల్ప ప్రభవః కామః త స్యోదయో యస్మాత్' (వ్యా.)

మూలార్థమును సరిగా వ్యక్తము చేయు పాఠము లభింపలేదు.

88. 'సముద్యద్భారమై'

"పారావారముఁ ద్రచ్చుచో గిరి సముద్యద్భారమై కచ్ఛపా
కారుండైన రమేశు వర్తనము" 8-408

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమున యతి చెడినది. అర్థమును సరిపడుటలేదు.

"గిరిసముద్భారార్థమై" అని "తం" పా. –

ఇందు యతి కుదిరినది గాని, అర్థము కుదురుట లేదు.

'గిరిసముద్వాహార్థమై' అన్నచో యతి, అర్థము - రెండును కుదురును - 'ఉద్వాహ' మనఁగా పై కెత్తుట.

"ఇతితేఽభిహిత స్తాత విక్రమ శ్శార్ఙ్గధన్వనః
సింధో ర్నిర్మథనే యేన ధృతః పృష్ఠే మహాచలః" 12-45

89. 'మఱిలేక'

''మఱిలే కర్థుల దాసుంన్ సుజనులన్ మన్నింపుదే పైదలీ'' 8-463

ఇది కల్లూరి వారి పాఠము. వారు, ''మఱిలేక = తరువాత తరువాత యనుట లేక (తరువాత తరువాత యనకుండ)'' అని అర్థము కూడ వ్రాసినారు. కాని, ఈ పాఠము, అర్థము రెండును సరియైనవి కావు.

'మఱిలేక' అను పాఠము తప్పనియు, 'మఱలేక' అని యుండవలె ననియు తంజనగరం వారు తమ పీఠికలో తెల్పియున్నారు. తక్కిన ప్రతు లన్నింటను 'మఱలేక' అనియే పాఠము.

మఱలేక = అరమరలేక. (చూ. సూ. ని. 'మఱ'.)

90. 'సాంగత్యముం బొంది'

''జగదీశున్ హరి సేవసేయు మతఁడున్ సాంగత్యముం బొంది నీ
కగు నిష్టార్థము లెల్ల నిచ్చు'' 8-477

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''సంతుష్టమున్ బొంది'' అని 'ద' ప్రతి పా. –

'సాంగత్యము బొంది' అను పాఠ మనుచితము. 'సంతుష్టమున్ బొంది' అను పాఠమును 'సంతుష్టినిం బొంది' - అని సవరించి తీసికొనుట యుచితము.

''వ్రతం కేశవతోషణమ్'' (16-24) ''భగవాన్ పరితుష్టస్తే వర మాశు విధాస్యతి'' (16-60) అని మూలము.

91. 'గజిబిజిఁ బడు'

''గుజగుజలు వోవువారును
గజిబిజిఁ బడువారు'' 8-534

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'గజిబిజిపడు' శబ్ద పల్లవ క్రియ. కావున 'గజిబిజిఁ బడు' అనుట సాధువుకాదు.

సూర్యరాయనిఘంటువులో 'గజిబిజి పడువారు' అను పాఠముతోనే ఉదాహరింపఁ బడి యున్నది.

92. 'సోలితివి'

''సోలితివి పిశాచ రాక్షసుల రక్షింపన్'' 8-562

అచ్చు ప్రతు లన్నిటిలోను ఇదే పాఠము, కాని, 'రక్షించుటకు సోలితివి' అనుట యుచితము కాదు.

''చాలితి వీ రాక్షసులను సంరక్షింపన్'' అని 'జ' ప్రతిలో పాఠమున్నది. గ్రహింపఁదగినది.

93. 'ఇంద్రము సేయన్'

''ఎన్నఁడు నినుఁ బెట్టు మనుచు నీంద్రముసేయన్'' 8-565

హ. తం. వా. రాయలు. బులుసు.

'ఈంద్రము=బాధించుట' అని బులుసువారి టీక. 'ఈంద్రము' విశేష్యము. 'ఈంద్రము సేయు' క్రియ. కాఁబట్టి 'ఈంద్రము సేయన్=బాధింపను' అని చెప్పుట యుచితము.

''ఇంద్రము సేయన్'' అని కల్లూరి వారి పాఠము. –

''ఇంద్రము=సంకటపెట్టను. (ఇంత్రము-అను రూపమున్నది)'' అని వారి టీకా వివరణములు.

'ఇంద్రము' అను పదము లేదు. ఉన్నను అది విశేష్యముగాని క్రియ గాదు. కనుక 'ఇంద్రము=సంకట పెట్టను' అని చెప్పుట యొప్పదు.

'ఇంత్రము' అను పదమున్నది గాని, దానికిని 'ఇంద్రము'నకును సంబంధము లేదు. 'ఇంత్ర' మనఁగా 'ఇఱుకు'. ఆ యర్థము పద్యమున సరిపడదు.— 'ఈంద్రము సేయన్' అనునదే సరియైన పాఠము (చూ. శ. ర.)

94. 'కుచోపాస్తము'

''రమాకాంతా కుచోపాస్తమున్
విమల శ్రీకుచ శాత చూచుక తటీ విన్యస్తమున్ హస్తమున్'' 8-609

హ. తం. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''రమా... ...పాస్తమున్=లక్ష్మీదేవి యొక్క స్తనములందుండునది'' అని కల్లూరి వారి టీక.

'కుచోపాస్తము' - 'కుచచూచుక తటీ విన్యస్తము'

అనుటలో కుచ-శబ్దము పునరుక్త మగుచున్నది. కావున పాఠము సాధువు కాదు.

''కచోపాస్తమున్'' అని వ్రా. ప్ర. 'క' పాఠము. సముచితము.

95. 'దుర్బోధులము'

''అధిక దుర్బోధులము కుత్సితాత్మకులము'' 8-670

హ. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''దుర్యోనులము'' అని, చ. - ఐ. తం. ప్రతుల పాఠము. సాధువు.

''కస్మా ద్వయం కుసృతయః ఖలయోనయస్తే
దాక్షిణ్యదృష్టి పదవీం భవతః ప్రణీతాః'' 23-7

96 'కారవెట్టి'

''వలలుఁ దారు నింక వచ్చి జాలరివేఁట
కాఱు నేఱు గలఁచి కారవెట్టి
మిడిసిపోవనీక మెడఁ బట్టుకొనియెదరు'' 8-694

తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

''కారవెట్టి=నిర్బంధముతో పెట్టి (కార=చెఱ)'' - కల్లూరి.

''కారవెట్టి=బంధించి'' - బులుసు.

పద్యములో నున్నది 'కారవెట్టి' గాని (కాకన్ + పెట్టి) = 'కారఁబెట్టి' కాదు. కనుక టీకలు సరిపడవు.

"తాఱువెట్టి" అని హ. రాయలు. ప్రతుల పాఠము.

'కారవెట్టి'-'తాఱువెట్టి' అను పాఠములు సాధువులు కావు. 'గారవెట్టి' అని యుండవలెను.

'గార వెట్టు' క్రియ, (శబ్దపల్లవము), 'చేపలకు మందుచల్లు' అని యర్థము. 'గార' యనఁగా, గారపప్పుతో తయారుచేయఁబడు మత్తుమందు (పొడి), జాలరులు ఆ పొడిని నీటిలోఁ జల్లుదురు. చేప లాపొడిని తిని, స్పృహ తప్పి, నీటిపైఁదేలి పడియుండును. జాలరులు పట్టుకొని బుట్టలో వేసికొందురు..

బ్రౌను ఇట్లు తెలిపియున్నాఁడు :

"గారపొడి (వైజయంతి. 2-140) A drugged paste used by fishermen to intoxicate fish."

సూ. ని. లో 'గార' క్రింద, ఈ పద్యము 'గారవెట్టి' అను పాఠముతో చూపఁబడి యున్నది.

97. 'పెఱచేత'

"హవియందుకొని కూఁతు రగుఁ గాక యని వష
ట్కారంబు సెప్పుచుఁ గదిసివేల్వ
హోతపెడచేఁత నిల యను నువిదపుట్టె" 9-10

ఇది తం. కల్లూరి. పా. - 'పెడచేత' అని వా. రాయలు. బులుసు. పాలపర్తి. పా. - "హోతపెడచేతన్ = హోతయొక్క చేతి వెనుకటిభాగమందు - ఇల పుట్టెను" అని పాలపర్తి వారి టీక.

ఈ పాఠము, టీక ప్రామాదికములు, 'పెడచేఁత' అను పాఠమే సరియైనది. చేఁత = చేష్ట.

హోతయొక్క - పెడచేఁతన్ = విపరీత చేష్టచేత-అనఁగా, అతఁడు వషట్కారమును 'కొడు కగుఁ గాక' అని చెప్పక' 'కూఁతు రగుఁ గాక' అని చెప్పి వేల్చుటచేత-'ఇల యను నువిద పుట్టెను' అని యర్థము.

'హోతు స్తద్వ్యభిచారేణ కన్యేళా నామ సాఽభవత్.' 1-16

'పెడచేత' అనునది అచ్చు తప్పు. ఈ తప్పు, కవిరాజుమనోరంజనములో-ఈకథలోనే జరిగియున్నది.

"క. ...సంకల్ప వైపరీత్య మొదవినన్, హోతపెడచేతఁ బుట్టెను,
నాతి యిలా కన్య యనఁగ నవమోహినియై" 2-51

98. 'తాత'

"అనవుడు మా తాత వసిష్ఠుండు హోతృ వ్యభిచారం బెఱింగి మనువున కిట్లనియె" 9-13
తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"అనవుడు వసిష్ఠుండు" - హ. పాలపర్తి. పా.

పై వాక్యమున వక్త శుకుడు. శుకునకు వసిష్ఠుడు ముత్తాత గాని 'తాత' కాడు.

"తన్నిశమ్య వచ స్తస్య భగవాన్ ప్రపితామహః
హోతు ర్వ్యతిక్రమం జ్ఞాత్వా బభాషే రవినందనమ్" 1-19

'ప్రపితామహో వసిష్ఠః' అని వ్యాఖ్య.

కాబట్టి పాఠము 'మా ముత్తాత వసిష్ఠుండు' అని యుండుట సమంజసము.

99. 'వరుఁ గని'

"కూఁతు నల్లునిఁ దోడుకొనిపోవు వేడుక
వచ్చి పుత్రికకుఁ బార్శ్వంబునందు
సూర్యతేజంబున సొంపారు వరుఁ గని
వీఁడెవ్వఁడో దీని విభుఁడు గాఁడు
చెల్లరే యని పుత్రి సేసిన ప్రియములు
మ్రొక్కులు నొల్లక మోము వాంచి" 9-62

హ. తం. వా. కల్లూరి. పాలపర్తి.- "వరున్=పురుషుని" అని పాలపర్తి వారి టీక.

"సొంపారు నరుఁగని" అని రాయలు. బులుసు. పా.

ఇది సుకన్యక కథ. ఆమె భర్త (చ్యవనుఁడు) ముసలివాఁడు. అశ్వినుల యనుగ్రహమున యౌవనమును పొందినాఁడు. ఆ సంగతి సుకన్యక తండ్రి (శర్యాతి) కి తెలియదు. అతఁ డొక నాఁడు కూఁతును చూడఁబోయి, ఆమె ప్రక్కనున్న సుందరాకారునిఁ జూచి, ఆమె శీలమును శంకించి పై విధముగా నపుకొన్నాఁడు. కనుక 'వరుఁ గని' యనుట సరికాదు. 'నరుఁగని' అనుటయే సరి.

"దదర్శ దుహితుః పార్శ్వే పురుషం సూర్యవర్చసమ్" 3-18

100. 'అబ్ధిం జొచ్చు'

"భువిఁ దూఱన్ భువిఁ దూఱు నబ్ధిఁ జొర నబ్ధిం జొచ్చు" 9-106

అని కొన్ని వ్రాఁతప్రతులలో పాఠము-

తంజనగరం వారు, - "ఇట యతి తప్పు. 'అబ్ధుల్ సొచ్చు' నని యుండవలయును (పీఠిక పు. 10) అని, 'అబ్ధుల్ సొచ్చు' పాఠమునే గ్రంథమున చేర్చినారు.

వారి సవరణవలన యతి తప్పు తొలఁగినది; అర్థము చెడిపోయినది. ఇది అంబరీషుని వెంట నంటిన విష్ణు చక్రము కథ.—

అంబరీషుడు ఒక సముద్రములో దూరఁగా, చక్రము అనేక సముద్రములలో చొచ్చినట్లు చెప్పుటలో ఔచిత్య మేమున్నది? లేకపోయినను, తం. పాఠమునే తక్కిన ప్రతు లన్నియు కై కొన్నవి. 'అబ్ధుల్సొచ్చు' అను పాఠము కొన్ని వ్రాఁతప్రతులలోను, హ. ప్రతిలోనుగూడ ఉన్నది.

ఒక్క కల్లూరివారు మాత్రము, 'అబ్ధింజొచ్చు' అని ముద్రించినారు. నిజానికి ఇదే పోతన పాఠము. అయన యతి చెడుటకైనను సమ్మతించును గాని, అర్థము చెడుటకు సమ్మతింపఁడు.

101. 'ఇలపగరాజుల'

''ఖగరాజ రుచులు గల యిల
పగరాజుల నడఁచి యేలె బాహాశక్తిన్
నగరాజధీరు శూరున్
సగరున్ హతవిమతనగరుఁ జను వినుతింపన్'' 9-203

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''యిలఁ బగరాజుల'' నని పాలపర్తివారి పాఠము.

''ఖగరాజరుచులు = సూర్యచంద్రుల ప్రకాశములు, కల యిలన్ = కలిగిన భూమిని. - సూర్యచంద్రుల కాంతి యెందాఁక వ్యాపించియుండునో అంతపఱకును గల భూమండలము నెల్లను ఏలెను.'' అని పాలపర్తివారి టీకాతాత్పర్యములు.

కల్లూరివారును ఈ యర్థమునే చెప్పినారు. కాని, 'యిలపగరాజుల' నను పాఠమును 'యిలఁ బగరాజుల' నని సవరింపలేదు.

''ఖగరాజరుచులుగల యల, పగరాజులు'' అని, 'హ' పా.

ఈ పాఠమున, ఖగరాజరుచులు - పగరాజుల కన్వయింపఁ బడినది. సారస్యమేమున్నది? 'ఖగరాజులు = సూర్యచంద్రులు' అనుటయును అంత సరసముగా లేదు.

''ఖగరాజరుచుల నిలఁగల, పగరాజుల నడఁచియేలె'' అనుట మేలేమో! 'ఇలఁగల పగరాజులను, ఖగరాజరుచులన్ = గరుత్మంతుని (లేక దేవేంద్రుని) దీప్తులతో (= తత్సదృశ పరాక్రమముతో). అడఁచి, ఏలెన్ = రాజ్యమును పాలించెను' అని యర్థము చెప్పవచ్చును.

పరాక్రమమునకు గరుత్మంతుని పోలికగా చెప్పుట కలదు. ''ద్వి. వేగవిక్రమ కళా విస్ఫూర్తులందు, నా గరుడునికంటె నధికుఁడ వీవు'' (రంగ. రా. కిష్కిం. 1231)

102. 'అయోధ్యలోనఁ గలవారల'

''పరువ నయోధ్యలోనఁ గలవారల నాడెడు పిన్నవాండ్ర నా సరయువులోన వైచి'' 9-210

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

సరయువులో వేసినది - ఆడుకొను పిల్లకాయలనే కాని; అయోధ్యలో నున్నవారి నందఱిని కాదు.—

''సరయ్వాం క్రీడతో బాలాన్ ప్రాస్య దుద్వేజయన్ జనమ్'' 8-17

అని మూలము. కాఁబట్టి పై పాఠము సరికాదు.

''అయోధ్యలోనఁ గల వాడల వాడల పిన్నవాండ్ర'' (పాలపర్తి).

''అయోధ్యలోనఁ గల వాడల నాడెడు పిన్నవాండ్ర'' - అని క. ట. ప్రతుల పాఠము. ఇదియే మేల్తరము.

103. 'సుద్దరాలు'

"సీత ముద్దరాలు చిత్తవాక్కర్మంబు లందు" 9-354

హ. తం. రాయలు. బులుసు.

"సీత సుద్దరాలు" వా. కల్లూరి ("సుద్దరాలు = శుద్ధురాలు" అని కల్లూరివారి టీక.)

"సీత శుద్ధురాలు" అని పాలపర్తి. డ. ద. ప్రతుల పాఠము.

'ముద్దరా' అనఁగా-ముగ్ధ. ఎక్కువ తెలివితేటలు లేనిది. కనుక "చిత్తవాక్కర్మంబుల సీత ముద్దరాలు" అనుటలో అర్థౌచితి లేదు. 'సుద్దరా' అనఁగా 'శుద్ధురా' అని యర్థమగునేమో విచారింపవలసి యున్నది.

'శుద్ధురాలు' అను పాఠమున్నది గనుక, దానిని గ్రహించుటే మేలు.

104. 'రాజయోగి సిద్ధుండు'

"ఆ రాజయోగి సిద్ధుండై కలాప గ్రామంబున నున్నవాఁడు" 9-363

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

'ఆ రాజయోగి' అనుట అపపాఠము. 'ఆ రాజు యోగసిద్ధుండై" అని యుండఁదగును.

"యోఽసౌ వాస్తే యోగసిద్ధః కలాపగ్రామ మాశ్రితః" 12-6

105. 'సత్యధృతి'

"శతానందునికి ధనుర్వేద విశారదుండైన సత్యధృతి పుట్టె నతం డొక్కనాఁడు వనంబున నూర్వశిం గనిన నతనికి రేతఃపాతంబై" 9-657

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. పాలపర్తి

ఈ పాఠమున పొరపా టున్నది. వనమునకుఁ బోయి ఊర్వశిం గనినవాఁడు సత్యధృతి కాఁడు. అతని కుమారుఁడు శరద్వంతుఁడు. అతని పే రీ పాఠమున లుప్తమైనది.

"శతానందునికి...సత్యధృతి పుట్టె; నతనికి శరద్వంతుండు పుట్టె; నతండొక్కనాఁడు వనంబున నూర్వశిం గని" అని వ్రాత ప్రతుల పాఠము.

"శతానంద స్తు గౌతమాత్
తస్య సత్యధృతిః పుత్రో ధనుర్వేద విశారదః
శరద్వాం స్తత్సుతో యస్మా దూర్వశీదర్శనా త్కిల
శర స్తంబేఽపత ద్రేతః" 21-36

106. 'గంధర్వుల చేత'

"చిత్రాంగదుండు గంధర్వులచేత నిహతుం డయ్యె" 9-668

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

చిత్రాంగదుఁడు పలువురు గంధర్వులచేత నిహతుఁడు కాలేదు. ఒక్కనిచేతనే. ఆ గంధర్వుని పేరును చిత్రాంగదుఁడే.

"విచిత్ర వీర్యోఽవరజో నామ్నా చిత్రాంగదో హతః" 22-20

'నామ్నా తత్సమాన నామ్నా చిత్రాంగదేన గంధర్వేణ యుద్ధే చిత్రాంగదః హతః' (వ్యా.)

కాబట్టి 'గంధర్వునిచేత' అని యుండుట యుచితము.

107. 'కులనాపకుండు'

''భోజకుల నాయకుం డైన పాపుండు కంసుండు'' (10. పూ. 24) ఇది 'తం' పా.-

''భోజకుల పాంసనుం డైన కంసుండు'' - వా. రాయలు. బులుసు.

''భోజకుల నాపకుండైన పాపుండు కంసుండు'' - కల్లూరి.

''భోజకులనాపకుండైన పాపపు కంసుండు'' - క.

''పాపో భోజానాం కులపాంసనః'' అని మూలము. 1-35

మూలమును బట్టి 'కులపాంసనుండైన' అను పాఠము సరియే కాని 'కులనాపకుండైన' అనునదే కవిపాఠముగా గ్రహించుట సమంజసము. ఎందువల్ల ననఁగా 'కులనాపకుఁ' డనుట లోకమున నెక్కువ వాడుకలో నున్నది. వాడుక పదముల నుపయోగించుట పోతన కిష్టము.

బ్రౌను, -''నాపకుడు. Destroyer, ruiner = నాశకుడు = నశింపచేశేవాడు. కుల నాపకుడు-The curse of his father's line'' అని చెప్పి, ఈ క్రింది ప్రయోగమును సూచించినాఁడు.

''నను రఘువీరపత్నిఁ గులనాపక ! పట్టఁదలంచెదు'' (రామాభ్యు. 5-184)

ఈ పాఠము, 1917 వావిళ్ళ ముద్రణములో-'కులనాశక' అని దిద్దఁబడినది.'కులనాపక' శబ్దము తప్పని పరిష్కర్తలు భావించియుందురు. అట్లు భావించువారిప్పటికిని కొంద ఱున్నారు. వారికొఱకు మఱిరెండు ప్రయోగము లిచ్చుచున్నాను.

''కులదీపకుఁడు పుట్టఁ గులము వర్ధిల్లుఁ
గులనాపకుఁడు పుట్టఁ గులమెల్ల ద్రుంగు''

వేటూరివారి ప్రతి. (బసవ. పు. ౨౦)

''ప్రల్లదులచేత వంశనాపకులచేత
... ...
కల్లరులచేత దర్పించుఁ గలియుగంబు'' (జైమిని. 3-212)

శ. ర. కర్త, ఈ పద్యమును 'బండగుఁడు' అను పదముక్రింద నిచ్చియు 'నాపక' శబ్దమును చెప్ప మఱచినాఁడు. శ. ర. లో లేదు గనుక సూ. ని. చెప్పలేదు.

108. 'సామరూపంబులగు'

''అని మఱియు సామరూపంబులగు పలుకులు పలికిన'' (10. పూ. 35) వా. రాయలు. బులుసు.

''సామభేదంబులగు పలుకులు పలికిన'' - హ. తం. కల్లూరి.

ఈ పాఠమే సరియైనది.

''ఏవం స సామభి ర్భేదైః'' అని మూలము. 1-46

109. 'అనుమతింపఁబడు'

"నలినాక్ష!...గుణములయందును వెలుఁగ నీ వనుమతింపఁ బడుదువు"

(10. పూ. 97)

అన్ని ప్రతులలోను పాఠ మిట్లే యున్నది. సరికాదు.
మూలమున మాత్రము "గుణప్రకాశై రనుమీయతే భవాన్" అని ఉన్నది. 2-37

110. 'నొప్పించితి'

"తెంపరివై పొరింబొరిని దేవకి బిడ్డలఁ జిన్ని కుఱ్ఱలం
జంపితి వంత నైన నుపశాంతి వహింపక ఱాలమీఁద నొ
ప్పించితి విస్సిరో యిదియు బీరమె!" (10. పూ. 153)

ఇది తం. కల్లూరి. ప్రతుల పాఠము. ఇందు మూఁడవ పాదమున ప్రాసము తప్పినది.
"నొప్పింపఁగ నిస్సిరో" అని వా. రాయలు. బులుసు. పాఠము.
ఇది ప్రాసము కొరకు కల్పింపఁబడినది; అర్థములేనిది.
"ఱాల మీఁదన, న్నొంపితి విస్సిరో యిదియు బీరమె ?" అని 'హ' ప్రతి పాఠము

ఈ పాఠమున యతి తప్పియున్నదిగాని అర్థము సరిపడి యున్నది. 'నన్ = నన్ను, ఱాల మీఁదన్ = ఱాళ్ళ మీఁద వేసికొట్టి, నొంపితి = నొంచితి = నొంచితివి' అని యర్థము.

'నొంచు' అను క్రియ 'నొంపు' గా వాడఁబడినది. పోతన, యిట్లే 'దంచు'ను 'దంపు'గా వాడి యున్నాఁడు,

"సారథులం జంపియు సైంధవంబులం దంపియు" 6-370

ఇతర కవులలోను ఇట్టి ప్రయోగములున్నవి.—

"తళుకుఁ జెక్కుటం వానిఁ దులకింపు పలుకెంపు
పలుకెంపు లొలయు న వ్వొలుకు వాని" వసు. 3-46

తులకింపు = తులకించు = ప్రకాశించు.

"పుట్టుం గెంపున నింపు మీఱు రవి పెంపుం బెంపి"... వసు. 4-55

పెంపి = పెంచి = పోఁగొట్టి.

శ. ర. "పెంపు = నాశముచేయు" అని చెప్పి, అందుకు ప్రమాణముగా, భాగవత పద్యమును,—"ఱాలమీఁద నన్, బెంపితి విస్సిరో యిదియు బీరమె" అను పాఠముతో నుదాహరించినది. కాని 'నాశము చేసితివి' అను నర్థము పద్యమున సరిపడదు. కంసుఁ డా బిడ్డను నాశము చేయలేదు. నేలఁ గొట్టినాఁడు. కావున "ఱాలమీఁద నన్నొంపితి" అను పాఠమే సందర్భమునకు సరిపడినది. కాని యతి సరిపడదు.

యతులు తప్పిన పద్యములు ఇంకను కొన్ని కలవు. కావున నిదియు నట్టిదే యని గ్రహించుట భావ్యముగాని, యతి సరిపడి యున్నను అర్థము సరిపడని పాఠమును గ్రహించుట భావ్యము కాదు.

111. 'ఉరుకాయుఁడు'

"కోణంబుల శంఖ చక్ర గదాధరుండైన యురుకాయుండును మీఁదుపేంద్రుండును... కాతురు" 10. పూ. 235

వా. రాయలు. బులుసు.

"ఉరగ శయనుండు" అని హ. కల్లూరి.

"ఉరుగాయుండును" అని తం. పాఠము. ఇదే సరియైనది.

"ఉరుగాయః. N. Vishnu, the Asvins, Soma and Indra" (ఆప్టే)

"శ్రీ ర్యత్ర రూపి ణ్యురుగాయపాదయోః
కరోతి మానం బహుధా విభూతిభిః" (ద్వి. స్కం. 9-13)

'ఉరుభి ర్మహర్భి ర్గీయత ఇ త్యురుగాయో భగవాన్' (వ్యా)

112. 'ఎఱిఁగిన వారికిఁ దోఁతువు'

"ఎఱిఁగినవారికిఁ దోఁతువు
నెఱిఁ బ్రకృతిం జేరి జగము నిర్మింపఁగ నా
తెఱఁగున రక్షింపఁగ నీ
తెఱఁగునఁ బ్రహరింప రుద్రుతెఱఁగున నీశా!" 10. పూ. 561

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"ఎఱుఁగని వారికిఁ దోఁపవు" - హ.

ఈ రెండు పాఠములలోను లోప మున్నది. 'ఎఱుఁగని వారికిఁ దోఁతువు' అని యుండినఁ గాని అర్థము సరిపడదు.

"అజానతాం త్వత్పదవీ మనాత్మ న్యాత్మాత్మనాభాసి వితత్య మాయామ్,
సృష్టా వివాహం జగతోవిధాన ఇవ త్వ మేషోంత ఇవ త్రిణేత్రః" 14-19

'త్వత్పదవీం తవ స్వరూపం అజానతాం అనాత్మని ప్రకృతౌ స్థితః, ఆత్మైవత్వం ఆత్మనైవ స్వాతంత్ర్యేణ మాయాం వితత్య ఆభాసి, కథం జగతః సృష్టౌ అహ మివ బ్రహ్మేవ; విధానే పాలనే ఏష త్వ మివ; అంతే ప్రళయే త్రిణేత్ర ఇవ.' (వ్యా.)

'దేవా! నీవు, నిన్నెఱుఁగని వారికి బ్రహ్మవలెను, విష్ణువవలెను, రుద్రునివలెను తోఁతువు' అని తాత్పర్యము.

113. 'ఎఱిఁగిన వారి యెఱుంగమి'

"ఎఱిఁగినవారి యెఱుంగమి
యెఱుఁగమె బహుభాష లేల యీశ్వర ! నీ పెం
పెఱుఁగ మనోవాక్కులకున్
గుఱిసేయం గొలఁదిగాదు" 10. పూ. 574

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''ఎఱిఁగినవార లెఱుఁగుదు
రెఱుఁగన్ బహుభాషలేల''— (హ.)

''ఎఱుఁగనివార మెఱిఁగియు
నెఱుఁగని బహుభాష వేల'' —(గ.- వ్రా. ప్ర.)

''జానంత ఏవ జానంతు కిం బహూక్త్యా న మే ప్రభో
మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్'' 14-3

'కేచిత్తు వయం జానీమ ఇతి స్థితా స్తా నపహస న్నివాహ - జానంత ఇతి
న తు మే మన ఆదీనాం-తవ వైభవం విషయ ఇతి.' (వ్యా.)

'ప్రభూ ! నీ పెంపును ఎఱిఁగినవా రెఱుఁగుదురు గాక. ఎందుకు పెక్కుమాటలు ? నెఱుఁగను' - అని శ్లోక భావము.

ఈ భావమును తెలుపునది 'హ' పాఠము.

114. 'ఆత్మ - వల్లభుఁడు'

''అఖిల జంతువులకు నాత్మ వల్లభుఁ డైన
భంగి బిడ్డలు నిండ్లు బసిఁడి మొదలు
వస్తువు లెవ్వియు వల్లభంబులు గావు
సకలాత్మకుండైన జలజనేత్రుఁ
డఖిలజంతువులకు నాత్మ గావున ఘోష
వాసుల కెల్లను వల్లభత్వ
మునను మిక్కిలి యొప్పె'' 10. పూ. 5

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. పాలపర్తి.

'తం' - ప్రతిలో-''ఆత్మవల్లభమైనభంగి'' అను పాఠాంతర మున్నట్లు తెలుపఁబడిన అదే సరియైన పాఠము.

అఖిల జంతువులకును 'ఆత్మ' ప్రియ మనియు, కృష్ణుఁడు - ఆత్మస్వరూపుఁడు గావు ఘోషవాసుల కెల్లను ప్రియమైనవాఁ డైనాఁ డనియు-పద్యముననున్న అర్థము.

''సర్వేషా మేవ జంతూనాం నృప స్వాత్మైవ వల్లభః
ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయైవ హి'' 14-

ఎల్ల ప్రాణులకును తమ ఆత్మయే ప్రియమైనది. ఆత్మప్రియత్వము చేతనే పుత్రవి ములు ప్రియము లగుట అని యర్థము.

తెనుఁగున 'ఆత్మ - వల్లభము' అను సంప్రదాయము గాని, ఆత్మ - వల్లభుఁడు అన సంప్రదాయము కాదు.

కాబట్టి 'ఆత్మవల్లభమైన భంగి' అను పాఠాంతరమే సరియైన పాఠము.

115. 'వేఁటాడించెన్'

''చేగ గల చెఱకు వింటను
బాగుగ నీలోత్పలంబు బాణంబుగ సం
యోగంబుచేసి మదనుఁడు
వేగిరమున విరహిజనుల వేఁటాడించెన్'' 10 పూ. 765

హ. తం. వా. కల్లూరి.

''వేఁటాడె నొగిన్''-రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమే సరియైనది. మదనుఁడు తానే వేఁటాడును గాని, ఇతరులచేత ఆడించఁడు.

1922 - వావిళ్ళ ప్రతిలో - ''వేఁటాడె నొగిన్'' అనియే యున్నది.

116. 'యానంబు'

''కొంటివి మా హృదయంబులు
కొంటివి యానంబు లజ్జఁ గొంటివి'' 10 పూ. 820

వా. బులుసు.

"కొంటివి మానంబు" అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. సరియైనది.

1922 - వావిళ్ళ ముద్రణములో - 'మానంబు' అనియే యున్నది.

117. 'రాజిల్లెడు చీరెలు'

"రాజుల నెఱుఁగవు బలిమిని
రాజిల్లెడు చీర లీవు" 10 పూ. 822

హ. వా. రాయలు. బులుసు.

"బలిమిని రాజిల్లెదు, చీరలీవు" - తం. కల్లూరి. ద.

ఈ పాఠమే సరియైనది.

118. 'దానవి చనుఁబాలు'

"కన్నులు దెఱవని కడుఁ జిన్న పాపఁడై
దానవి చనుఁబాలు ద్రాగి చంపె" 10. పూ. 928

అన్ని ప్రతులలోను ఇదే పాఠము. ఇందు 'చంపె' నను క్రియకు కర్మలేదు. 'దానవిఁ జనుఁబాలు ద్రాగి చంపె' అని యుండఁదగును. చనుఁబాలు త్రాగి, దానవిని చంపెను - అని యర్థమగును.

119. 'మూత్రంబులు స్రవింప'

"మక్కుపం గ్రేపులం దలంచి తలారింపక తమకంబులం దమతమ యంత సంభారవంబులు సేయుచు నూధంబులు స్రవింపఁ బరువులిడు ధేనువులును" 10 పూ. 1195

తం. వా. బులుసు.

"మూత్రంబులు స్రవింప" (హ. కల్లూరి)

పొలములనుండి యావు లిండ్లకు పరువెత్తునపుడు మూత్రములు స్రవించుట కలదు. ఆ విషయము చెప్పుట స్వభావ వర్ణనము మాత్రమే యగును. 'క్రేపులం దలంచి, ఊధంబులు స్రవింపఁ బరువులిడిన' వనుటలో, ధేనువులకు బిడ్డలమీఁదగల ప్రేమాతిశయము, క్షీరసమృద్ధియు ద్యోతకము లగును. కాఁబట్టి యీ పాఠమే గుణవంతము.

హరివంశములోని ఈ క్రింది పద్యము, ఈ సందర్భమున బఠింపఁదగినది.

"ప్రమదము లుల్లసిల్లఁ దనుపారఁగ నిద్రలువోయి పల్మఱున్
గమియ నెమర్చి మే పఱుగఁగాఁ బొరిఁ బెండలువెట్టి లేచి వ
త్సములఁ దలంచి పంచితిలి చన్నులఁ జేఁ పొదవంగఁ బెంపుతోఁ
గొమరుగఁ జారుహుంకృతుల గోవులు చెన్నువహించె మందలన్" పూ. 8-166

120. 'అభ్యంజ్యమానలై'

"అభ్యంజ్యమానలై జలకంబు లాడకయు" 10 పూ. 1246

హ. మృగీ. తం. కల్లూరి.

"అభ్యంజ్యమానలై = తల లంటుకొన్నవారై" (కల్లూరి.)

"అభ్యజ్యమానలై" - వా. రాయలు. బులుసు.

ఈ పాఠమే సాధువు.-

"అభ్యజ్యమానా అకృతోపమజ్జనాః" 41-26

121. 'కృతదృష్ట'

"నీవు రజోగుణంబున నఖిలంబును సృజించి కారణరూపంబునఁ దదనుప్రవిష్టుండవై కృతదృష్ట కార్యరూప ప్రపంచాకారంబున దీపించుచుందువు." 10. పూ. 1499

హ. తం. కల్లూరి.

"శ్రుతదృష్ట"-వా. రాయలు, బులుసు.

ఈ పాఠము మూలానుగుణము.-

"శ్రుత ప్రత్యక్ష గోచరమ్" (18-19) నాగర లిపి. ప్రతి.

"శ్రుతి ప్రత్యక్ష గోచరమ్" అని తెలుగు లిపి పాఠము.

122. 'అసితాభ్ర'

"వా, తాయన రంధ్ర నిర్గ దసితాభ్ర మహాగరు ధూపధూమముల్ తోయదపంక్తులో యనుచు" 10. పూ. 1596

ఇది - 'హ' పాఠము.

"రంధ్ర నిర్గత సితాభ్ర"-తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

ఈ రెండును అపపాఠములే. 'రంధ్రనిర్గ దసితాభ' అని యుండవలె. 'అసితాభ = నల్లని కాంతిగల, మహాగరుధూప ధూమముల్' అని యర్థము.

123. 'రుక్మధర రుక్మనేత్రులు'

''ఇట్లు రుక్మి రుక్మధర రుక్మబాహు రుక్మకేశ రుక్మనేత్రు లను నేవురకుం జెలియలైన రుక్మిణీదేవి'' 10. పూ. 1690

తం. కల్హారి.

''రుక్మరథ...రుక్మ నేత్రులను నేవురకున్''

వా. రాయలు. బులుసు. హ.

''రుక్మ్యగ్రజో రుక్మరథో రుక్మబాహు రనంతరః
రుక్మకేశో రుక్మమాలీ రుక్మిణ్యేషాం స్వసా సతీ'' 52-22

అని మూలము.

కాఁబట్టి, 'రుక్మధర' - తప్పు; 'రుక్మరథ' - ఒప్పు.

'రుక్మనేత్ర' పాఠము తప్పు: 'రుక్మమాలి' అని యుండుట యొప్పు.

పాఠము, - 'రుక్మి రుక్మరథ......రుక్మమాలు రను నేవురకున్' అని యుండనగునని ఫలితార్థము.

124. 'నిద్రవోవు'

''సంతోషి గాఁడేని శక్రుఁడైన నశించు
నిర్ధనుం డైనను నిద్రవోవు'' 10. పూ. 1698

హ. తం. వా. కల్హారి. రాయలు. బులుసు.

''నింద్రుఁ బోలు''—మృగీస్థలం, వ్రాఁత ప్రతులు.

బులుసువారు 'నిద్రవోవు' అను పాఠమును గ్రంథమున నుంచి, అడుగున,-''ఇది సరిగా నున్నట్లు తోచదు. 'నింద్రుఁ బోలు' అని యుండుటయే యుచితము. పెక్కు ప్రతులలో నీ పాఠమే కానవచ్చుచున్నది'' అని వ్రాసినారు.

''అసంతుష్టో సకృల్లోకా న్నాప్నో త్యపి సురేశ్వరః
అకించనోఽపి సంతుష్ట శ్శేతే సర్వాంగవిజ్వరః'' 52-32

అని మూలము.

''శేతే సుఖమాస్త ఇత్యర్థః, తదేవాహ - సర్వే ష్వంగేషు వాక్పాణ్యాదిషు విజ్వరః తాపరహితః'' అని వ్యాఖ్య.

'విజ్వరః' అను పదము ముఖ్యముగా గమనింపవలసినది. ఇందు కింకొక యుదాహరణ-

''యస్యాం స్వధుర మధ్యస్య పుమాం శ్చరతి విజ్వరః''

'విజ్వరః నిశ్చింతః' (వ్యా.)

'అకించనుఁడై నను, సంతుష్టుఁ డై యున్నచో- విజ్వరః సన్ శేతే=నిశ్చింతగా నిద్ర వోవును' అని మూలమున దున్న యర్థము. ఈ యర్థము 'నిద్రవోవు' అను పాఠమున సిద్ధింపదు. 'నిశ్చింతగా' అను నర్థ మందు లేదు, కనుక వ్యర్థము.

'ఇంద్రుఁ బోలు' ననుటలో మూలార్థస్ఫురణమున్నది. ఇది భావానువాదము. ఇంద్రునివలె సుఖముగా నుండునని భావము, నిర్ధనుండై నను నింద్రుఁబోలు' అను పాఠమున అఖండయతి.

125. 'సుతకును'

"కని జాంబవంతుఁడా మణిఁ
గొనిపోయి సమీపశైల గుహఁ జొచ్చి ముదం
బునఁ దన కూరిమి సుతకును
ఘనకేళీ కందుకంబుగాఁ జేసె" 10. ఉ. 56

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు. మృగీస్థలం.

"సుతునకు"—అని వ్రాఁతప్రతుల పాఠము.

ఇది సరియైనది. జాంబవంతుఁ డా మణిని కందుకముగాఁ జేసినది అతని కుమారునికిఁ గాని, కూఁతునకు కాదు.

"సోఽపిచక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే" 56-16

126. 'బాలిక కెదుర'

"హరి...గుహాంతరాళంబు సొచ్చి చని యక్కడ నొక్క బాలిక కెదుర వ్రేలం గట్టిన యమ్మణిశ్రేష్ఠంబుఁ గని" 10. ఉ. 61

అచ్చుప్రతుల పాఠము.—

"బాలున కెదుర" అని వ్రాఁతప్రతులు - ట. గ. పాఠము.

127. 'బాలకడకు' - 'వానిదాది'

"యదు, వల్లభుఁ డా బాల కడకు వచ్చిన గుండెల్
జల్లనఁగఁ జూచి కంపము
మొల్లంబుగ దాని దాది మొఱవెట్టె." 10. ఉ. 62

అని అచ్చు ప్రతులు -

"యదువల్లభుఁ డా శిశువుకడకు వచ్చిన... వాని దాది మొఱవెట్టె" అని - క. చ. ప. ప. గ. జ ప్రతులు.

128. 'స్వనముల కరణి'

"ఘనఘోణి ఖురకోటి ఘట్టిత స్వనముల
కరణి నంభోనిధుల్ కలఁగి పొరలె" 10. ఉ. 396

హ. మృగీస్థలం.

"ఘట్టితోదకముల కరణి" - వా. రాయలు. బులుసు.

"ఘట్టిత సదముల కరణి" - తం. కల్లూరి.

ఈ పాఠమే సరియైనది. 'నదముల కరణి=(చిన్న) మడుఁగులవలె' - అని యర్థము.

"సదము=(సీటి) మడుపు" (శ. ర.)

129. 'ఉడుగణము రాలె'

"పిడుగులగతి నుడుగణము రాలె' 10. ఉ. 396

హ. మృగీస్థలం. - ఈ పాఠమున యతి తప్పినది.

''పిడుగులగతి నుడుబృంద మెడలె"

తం. వా. కల్హూరి. రాయలు. బులుసు.

ఇతి యతిరక్షణార్థము కల్పితమైన పాఠము.—

పై పాఠములోని మాటలనే - 'పిడుగులగతి రాలె నుడుగణంబు' అని మార్చుట సుఖమైన పరిష్కరణము.

130. 'ఆఁకగొనంగ'

''మురవిదారుఁడు తోడన తచ్ఛరావళి
న్నాఁకగొనాక ద్రుంచె'' 10. ఉ. 432

ఇది హ. మృగీస్థలం. ప్రతుల పాఠము.

''ఆఁకగొనంగఁ ద్రుంచె" అని తక్కిన అచ్చుప్రతు లన్నిటిలోను పాఠము.

''ఆఁక = నిరోధము-అడ్డు" అని బులుసువారి టీక.

'మురారి, బాణుని శరావళిని—అడ్డుకొనఁగా ద్రుంచెను'-అనుటలో అర్థము లేదు.

ఆఁకగొనక = లెక్కసేయక, నిర్నిరోధముగా, త్రుంచెను'-అని కవ్యుద్దిష్టార్థము. 'కొనక' అను నర్థమున 'కొనాక' అని ప్రయోగింపఁ బడినది- ('మడాక' వలె.) ప్రయోగ విశేష మను కొనుట యుచితము గాని, పద్యభావమునకు విరుద్ధముగా 'కొనంగ' అని మార్చుట యుచితము కాదు.

131. 'తెలుపై'

''హలమునఁ, దివిచిన కాళింది వ్రయ్య దెలుపై నేఁడున్, భువి నుతికెక్కెను రాముని, ప్రవిమలతరమైన బాహు బలసూచకమై." 10. ఉ. 502

తం. వా. కల్హూరి, రాయలు. బులుసు. కొన్ని వ్రాఁత ప్రతులు.

యమున నలుపు గాని తెలుపుకాదు——''అద్యాపి దృశ్యతే రాజన్ యమునా కృష్ణ వర్త్మనా" అని మూలము, 65-33

కాఁబట్టి 'తెలుపై' అను పాఠము సరికాదు.

''కాళింది వ్రయ్యె తెఅపై "అని 'హ' పా.-ఈ పాఠమునను అర్థము సరిగా నేర్పడుటలేదు.

''కాళింది వ్రయ్యె దెలియఁగ నేఁడున్"అని 'మృగీ' ప్రతిలోను, ''కాళింది క్రయ్యె..." అని గ. డ. ప్రతులలోను పాఠము.

వ్రయ్యె = చీలిక, పాయ.-క్రయ్య = కాలువ.

ఈ రెండర్థములును సరిపడునవే. కావున ఏ పాఠమైనను తీసికొన వచ్చును.

132. 'విరథుం దగుచున్'

"చాపముఁ జలంబునఁ ద్రుంచి హయాళిఁ జంపి సూ, తుం దెగ
టార్చి యంత విరథుం దగుచున్ వెసఁ జొచ్చి పట్టినన్." 10. ఉ. 564

అని తం. కల్హారి. పా.-విరథుఁడైనవాఁడు పోయి శత్రువును పట్టుకొనుట అసంభవము. కనుక ఈ పాఠము సరికాదు.

'విరథుం డగుటన్' అని హ. మృగీ. ప్రతులలోను, 'విరథుం డగుడున్' అని వా. రాయలు. బులుసు. ప్రతులలోను పాఠము.

'శత్రువు విరథుఁడు కాఁగా - పోయి పట్టుకొన్నాఁ' డని యర్థము. కాఁబట్టి యీ రెండు పాఠములలో, ఏదయినను గ్రాహ్యమే.

133. 'మదిరలు'

"పటికంపుఁ గంబముల్ పవడంపుఁ బట్టెలు
మరకత రచితముల్ మదిర లమర" 10. ఉ. 598

హ. తం. వా. కల్హారి. రాయలు. బులుసు. మృగీ.

'మదిరలు' - తప్పు 'మదురులు' అనుట ఒప్పు.

1922 - వావిళ్ళ ప్రతిలో 'మదురు లమర' అని సరిగానే యున్నది. సూ. ని. లో 'మదురు' క్రింద; 'మదురు లమర' అను పాఠముతోనే చూపఁబడి యున్నది. శబ్దము 'మదురు' గాని 'మదిర' కాదు.

"మదురు or Coping, the cope or crown of a wall. గోడపై కప్పు." (బ్రౌణ్యము.)

134 'కదఁకనేతేర'

"జలజలోచను కడకు సుత్కలికతోడఁ
దనరు శిబికల నెక్కి నందనులుఁ దాముఁ
గదఁక నేతేరఁ బ్రతిహార జనులు వేత్ర
కలితులై" 10. ఉ. 671

తం. కల్హారి. మృగీ.—ఈ పాఠమున, మూఁడవ పాదమున యతిభంగము.

"జవము నేతేరఁ బ్రతిహార జనులు" - హ.

ఈ పాఠమున యతి సరిపడియున్నది గాని, అర్థము సరిపడుట లేదు.

"కనఁగనేతేర" అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. అన్ని విధముల సరిపడియున్నది.

135. 'వీడుకొలుప'

"నారదుని మాధవుఁడు స
త్కారంబున వీడుకొలుప నతఁడును హృదయాం
భోరుహమున" 10. ఉ. 675

తం. వా. కల్హారి. రాయలు. బులుసు. మృగీ.—

ఈ పాఠమున యతి తప్పియున్నది.

"స, త్కారంబున వీడుకొన నతండును" —హ.

ఇందు యతి కుదిరినది గాని, అర్థము చెడినది. 'వీడుకొనుట' యనఁగా సెలవు తీసికొని వెళ్ళిపోవుట. పద్యమున సరిపడదు.

''అ థాదిశ త్ప్రయాణాయ భగవాన్ దేవకీసుతః'' 71-12

అని మూలము. 'ప్రయాణాయ ఆదిశత్' - అనఁగా - వీడ్కొల్పెను అనియే అర్థము. అందువలన పాఠము, 'స, త్కారంబున వీడ్కొలుప నతండును' అని సవరింపఁబడినది.

136. 'వారింప'

''కాంచన రత్నభూషణ నికాయముఁ దాల్చి సముజ్జ్వల ప్రభోదంచితమూర్తి నొప్పి పణిహారులు ముందటఁ గ్రందు వాయ వారింప సహోదరుల్ నృపవరేణ్యులు పార్శ్వములన్ భజింప నేతెంచెను" 10. ఉ. 819

తం. వా. రాయలు. మృగీ.

ఈ పాఠమున, మూఁడవ పాదమున ప్రాసము తప్పినది.

''క్రందు వాయ వా, రించి'' - బులుసు.

ఇందు ప్రాసము కుదిరినది; అర్థము తప్పినది.

''క్రందు వాయ వా, రించ'' - హ. కల్లూరి.

ఇదే కవి పాఠము. సలక్షణము - 'వారించ' అనుట తప్పనుకొని, పరిష్కర్తలు దిద్ది, ఒకరు ప్రాసము చెఱిచినారు, ఇంకొకరు అర్థము చెఱిచినారు.

'వారించ' తప్పుకాదు; ఒప్పే. (చూ. ప్రౌఢ. క్రియా. ౧౬.)

137. 'రవి ప్రకాండ'

''సారథిమాట కాత్మ మో, దించి రవిప్రకాండరుచిదీపిత చాపముఁ దాల్చి''

10. ఉ. 874

హ. తం. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''ఆత్మ మోదించి యుదాత్తకాండరుచిదీపిత'' - హ. మృగీ.

ఈ పాఠమే అర్థవంతము. - 'రవిప్రకాండరుచి' అర్థము లేనిది.

138. 'ఓహో' - 'ఆహాకారములు'

''ఓహో యని భూతావలు
లాహాకారములు సేయ'' 10. ఉ. 889

హ. మృగీస్థలం.

''హాహా యని భూతావలు, లాహాకారములు సేయ''

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు.

ఓహో! అహో! ఆశ్చర్యమును, ఆనందమును తెలుపు పదములు, ప్రకృత పద్యమున సరిపడవు. పద్యము భూతములకుఁ గలిగిన భయమును తెలుపునది.

భూతములు చేసినవి హాహాకారములుగాని 'ఆహాకారములు' కావు.

"హాహాకారో మహానాసీ ద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్" 77-16

కాఁబట్టి పాఠము - 'హాహాయని భూతావళి, హాహాకారములు సేయ' అని యుండుట సముచితము.

139. 'అభియాతిని శత్రుని'

"మురాంతకుండు......గదఁ గేలఁద్రిప్పి యభియాతిని శత్రుని వ్రేసె నుద్ధతిన్"
10. ఉ. 892

తం. వా. రాయలు.

"అభియాతుని శత్రుని వ్రేసె" అని హ. మృగీ. కల్లూరి.

'అభియాతి (అభియాతుఁడు)' అన్నను 'శత్రు' డన్నను అర్థ మొకటే. కాఁబట్టి, 'అభియాతిని - శత్రుని' అనుటలో పునరుక్తి యున్నది. మూలమున అట్లులేదు.

"ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ సాల్వం గదయా భీమవేగయా
తతాడ జత్రౌ సంక్రుద్ధః" 77-20

అని మూలము. "కృష్ణుఁడు గదతో సాల్వుని జత్రుదేశమున కొట్టెను' అని యర్థము. దీనినిబట్టి కవిరచన "శత్రువుయొక్క జత్రువు వ్రేసె" అను నర్థము నిచ్చునదిగా నుండవలెను. కనుక కవి పాఠము - "అభియాతుని జత్రువు వ్రేసె" అని యుండుననియు. అది వ్రాఁతలలో - 'అభియాతుని శత్రునివ్రేసె' అని మాఱి యుండుననియు తోఁచుచున్నది.

అభియాతృ - శబ్దమున్నది. 'జత్రువు' అనఁగా మెడకొంకి (Collar bone.).

140. 'మరుద్ధత'

"అనయము దైవ మిట్లు సచరాచరజాలము నొక్కవేళ గూ
ర్చును నొకవేళఁ బాపును మరుద్ధత తూలతృణంబులుం బలెన్" 10. ఉ. 1066

హ. మృగీ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"మరుత్...బలెన్ = గాలిచేత ఎగురఁగొట్టఁబడిన దూది పింజలవలె"

అని రాయలు టీక.

పై పాఠములో పొరపాటున్నది. టీక దానిని ననుసరించినదే కదా!

పాఠము - 'మరుద్ధతి తూలతృణంబులం బలెన్' అని యుండనగును. అప్పుడు—మరుత్ + హతి = గాలిదెబ్బ, తూల తృణములనువలె, దైవము సచరాచర జాలమును ఒకవేఁ గూర్చును; ఒకవేఁ బాపును అని యర్థ మగును. మూలమున నున్న యర్థమిదే.—

"వాయు ర్యథా ఘనానేకం తృణతూల రజాంసి వా
సంయో జ్యాక్షిపతే భూయ స్తథా భూతాని భూతకృత్" 82-45

141. 'భక్తి'

"తరళాక్షులార! మద్భక్తి చేతనులకుఁ
దనరుమోక్షానంద దాయకంబు
జపతపోవ్రతదాన సత్కర్మముల భక్తి
గలుగంగ నేరదు" 10. ఉ. 1067

హ. మృగీ. కల్లూరి.- (ఈ పాఠము సరికాదు)

"ముక్తి గలుగంగనేరదు" అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము. అదే సరియైనది.

"మయి భక్తిర్హి భూతానా మమృతత్వాయ కల్పతే" 82-46

142. 'ఉమాధినాథ చతురాస్యులు'

"నీపద భక్తకోటితో
నరయ నుమాధినాథచతురాస్యులుఁ బోల రటందు వెప్పుడున్" 10. ఉ. 1181

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"రమాధినాథ చతురాస్యులు" - హ.

"రమాహినాథ చతురాస్యులు" - మృగీస్థలం.

ఈ పాఠమే సరియైనది.—

"యదా త్వైకాంతభక్తా న్మే నానంత శ్శ్రీ రజః ప్రియః" 86-33

143. 'సనందనుఁడు పృచ్ఛకుఁడు'

"ము న్నీ యర్థంబు శ్వేతద్వీప నివాసులైన సనక సనందనాది దివ్యయోగీంద్రులు ప్రశ్న సలిపిన వారలకు సనందనుండు చెప్పిన ప్రకారంబు నీ కెఱింగించెద" 10. ఉ. 1199

అన్ని ప్రతులలో ఇదే పాఠము. ఇందు, సనందనుఁడే ప్రశ్న సలిపి, సనందనుఁడే సమాధానము చెప్పిన ట్లున్నది. అది పాఠములోని పొరపాటు.

ప్రశ్న చేసినవారు శ్వేతద్వీప నివాసులైన యోగీంద్రులు; సమాధానము చెప్పినవాఁడు సనందనుఁడు.

"ప్రవచనే ఏకం చక్రుః సనందనం ప్రతివక్తారం చక్రుః. అపరే సనకాదయ స్సర్వే శుశ్రూషవో బభూవు రితిశేషః" (8-11) వ్యాఖ్య.

కాఁబట్టి, పాఠము - 'శ్వేతద్వీప నివాసులైన దివ్యయోగీంద్రులు ప్రశ్నసలిపిన వారలకు సనందనుండు చెప్పిన ప్రకారంబు నీ కెఱింగించెద' అని యుండవలయును.

144. 'శుకుఁడను దైత్యుని'

"శుకుఁ డను దైత్యుని తనయుఁడు
వృకుఁ డనువాఁ డొకఁడు" 10. ఉ. 1233

ప్రతు లన్నిటను పాఠ మిదే.—

"వృకోనా మాసురః పుత్ర శ్శకునేః పథి నారదమ్. దృష్ట్వా"
అని మూలము. 88-14

కాఁబట్టి, వృకుఁడు శకునికొడుకు గాని, శుకునికొడుకు కాఁడు. కవి పాఠము- 'శకుని యను దైత్యు తనయుఁడు' అని యుండి యుండును. అది వ్రాఁత ప్రతులలో పై విధముగా మాఱియుండును.

145. 'శరణ్యునిన్' - 'నేత్రునిన్'

"చని యచటం గనుంగొనిన సర్వశరణ్యునిఁ బుండరీక నే
త్రుని నిజధామవైభవ సమృద్ధికిఁ దన్మహనీయ మూర్తికిన్
మనమున మోద మంది" 10. ఉ. 1313

అన్ని ప్రతులలోను ఇట్లే యున్నది. 'శరణ్యునిఁ బుండరీక' అని యుండుట సరికాదు. శరణ్యుని, నేత్రుని - అను నవి ద్వితీయాంతములు కావు; షష్ఠ్యంతములు. 'సర్వశరణ్యుని యొక్క, పుండరీక నేత్రుని యొక్క - ధామ సమృద్ధికి' అని యర్థము.

"ప్రశామ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః" 89-63

శరణ్యునిన్, నేత్రునిన్ - అను విభాగము పద్యార్థభంజకము.

కావున, పాఠము - 'శరణ్యుని పుండరీక నేత్రుని' అని యుండనగును.

రెండవ చరణమున - అప్పకవీయము ప్రకారము - యతిభంగము.

(చూ. యతులను గుఱించిన విమర్శ.)

146. 'చాలకుందురఁట'

"హరినామాంకితమైన గీత మొకమా టాలించి మూఢాత్ములున్
విరతిం బొందఁగఁ జాలకుందు రఁట యా విశ్వాత్ము నీక్షించుచున్
బరిరంభించుచు నంటుచు న్నగుచు సంభాషించుచు న్నుండు సుం
దరు లానందనిమగ్నలౌట కిలఁ జోద్యం బేమి భూవల్లభా!" 10. ఉ. 1321

తం. కల్హారి.

'మూఢులును విరతిని పొందఁ జాలకుందు రఁట' - 'సుందరు లానంద నిమగ్న లౌటకు చోద్యమేమి ?' అను వాక్యములకు అర్థమున పొందిక లేదు. కనుక ఈ పాఠము సరికాదు.

"విరతిం బొందఁగఁ జాలియుందు రఁట"

అని - హ. మృగీ. వా. రాయలు. బులుసు. ప్రతుల పాఠము.

ఇదే సరియైనది.- 'హరినామాంకితమైన గీతమును ఒకమా టాలించినంత మాత్రముననే-మూఢులును - విరతిని పొందఁజాలియుందు రఁట. నిరంతరమును కృష్ణునితోనే కలసిమెలసియుండు సుందరు లానంద నిమగ్నలౌటకు చోద్యమేమి ?' అని యర్థము. ఇది మూలము ననుసరించినది.

"శ్రుతమాత్రోఽపి యః పుంసాం ప్రస హ్యాకర్ష తే మనః
ఉరుగాయోరుగీతోవా పశ్యంతీనాం చ కిం పునః" 90-26

"యా స్తం పర్యచరన్ ప్రేమ్ణా పాదసంవాహనాదిభిః
జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః" 90-27

147. 'కారణంబైన' - 'జ్యోతిస్స్వరూపంబు'

''లస దుద్భవ స్థితి లయ కారణంబైన
దేహేంద్రియాదులఁ దిరముగాఁగఁ
జొనుపు నెప్పుడు పరంజ్యోతి స్స్వరూపంబు'' 11-57

ఇది తం. పాఠము. - ''పరంజ్యోతి స్వరూపంబు'' అని తక్కిన ప్రతుల పాఠము.

ఉద్భవస్థితిలయములకు కారణము పరమాత్మగాని, దేహేంద్రియాదులు కావు. కావున ''కారణంబైన దేహేంద్రియాదులన్'' అను పాఠము సరికాదు.

''పరంజ్యోతి స్స్వరూపంబు - దేహేంద్రియాదులఁ జొనుపు'' అను పాఠమున ఎట్లు చూచినను అన్వయము కుదురుట లేదు.

'ఇంద్రియాదులన్ = ఇంద్రియాదులను, చొనుపును' - అను పక్షమున, ఎక్కడ చొనుపును ? అను ప్రశ్నకు సమాధానము కనఁబడదు.

'ఇంద్రియాదులయందు - చొనుపును' అను పక్షమున, దేనిని చొనుపును ? అను ప్రశ్నకు సమాధానము కనఁబడదు.

పాఠ మీక్రింది విధముగా నున్నచో అర్థము సరిపడును.-

''లస దుద్భవ స్థితి లయ కారణం బయి
దేహేంద్రియాదులఁ దిరముగాఁగఁ
జొనుపు నెప్పుడు పరంజ్యోతి, స్వరూపంబు''

పరంజ్యోతి (కర్త), లస...కారణంబై, దేహేంద్రియాదులందు, స్వరూపంబున్ = తన రూపమును, అనఁగా తన తేజమును, చొనుపును-అని యర్థము. ఆ తేజమే పరతత్త్వమని భావము.

''దేహేంద్రియాసు హృదయాని చరంతి యేన
సంజీవితాని తవేహి పరం నరేంద్ర !'' 3-39

'విశ్వస్యస్థి త్యుద్భవప్రళయానాం హేతుః స్వయం చ అహేతుః
హేతురహితః స నారాయణ ఇతి. పరమేవ తత్త్వ మవేహి'' (వ్యా.)

148. 'అనలుండు చననిభంగి'

''జ్వాలల ననలుండుఁ జనని భంగి
నింద్రియంబులు నాత్మ నెనయవు'' 11-57

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

''జ్వాల లనలునందుఁ జనని పగిది''—హ.

ఈ పాఠమే సరియైనది-

''నైత న్మనో విశతి వా గుత చక్షు రాత్మా
ప్రాణేంద్రియాణి చ యథానల మర్చిష స్స్వాః'' 3-40

'వా గుత వా గపి చక్షుశ్చ ఆత్మా బుద్ధిశ్చ ప్రాణశ్చ క్రియాశక్త్యా న ప్రాప్నోతి. అన్యాని చేంద్రియాణి. యథా అనలం స్వాః స్వాంశభూతాః అర్చిషః విస్ఫులింగాదయః' (వ్యా.)

149. లౌకికవర్జితంబులు

"కర్మాకర్మ వికర్మ ప్రతిపాదకంబులగు శ్రుతివాదంబులు లౌకికవర్జితంబు లట్టి యామ్నాయంబులు సర్వేశ్వర స్వరూపంబులు" 11-60

హ. తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"కర్మాకర్మం వికర్మేతి వేదవాదో న లౌకికః" 3-47

"కర్మ విహితం. అకర్మ త ద్విపరీతం నిషిద్ధం. వికర్మ విగతం కర్మ విహితా కరణం. ఏతత్ త్రయం వేదవాదః - వేదై కగమ్యం. న లౌకికః" (వ్యా.)

'కర్మాకర్మ వికర్మతత్త్వము వేదమునలన తెలిసికొనవలసినది. అది లౌకిక విషయము కాద'ని యర్థము.

కావున "శ్రుతివాదంబులు లౌకికవర్జితంబులు" అను పాఠము సరికాదు. 'కర్మాకర్మ వికర్మ విషయము వేదవాదము గాని లౌకికంబుగాదు' అని యుండుట యుచితము.

150. 'మూలభిన్నానువాదము'

"మృదులపక్వాన్న భోజనములను మాని
జీవహింసకుఁ జనువానిఁ జెందు నఘము
హరి నుతింపక స్త్రీలోలుఁ డైనవాఁడు
నరకవాసుండు నగుచుండు ననవరతము." 11-74

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.

"మృదుల పక్వాన్నములను దా మెసఁగఁగోరి" అని 'హ' పా.

'మృదుల...ములనుమాని' అను పాఠమున యతి సరిపడదన్న భావమున 'మెసగఁగోరి' అని మార్చినట్లున్నది. కాని మార్చ నక్కఱలేదు. (చూ. యతులను గుఱించిన విమర్శలో.)

యతిమాట యెట్లున్నను, అనువాదము మూలమునకు సరియైనదికాదు.

"యద్ఘ్రాణభక్షో విహిత స్సురాయా
స్తథాపశోరాలభనం నహింసా
ఏవం వ్యవాయః ప్రజయా నరత్యై
ఇమం విశుద్ధం నవిదు స్స్వ ధర్మమ్." 5-13, 14

'యద్యస్మా త్సురాయాః ఘ్రాణభక్షః అవఘ్రాణం స ఏవవిహితః నతుపానం. పశో రప్యాలభన మేవ విహితం నతు హింసా - అయమర్థః. దేవతోద్దేశేన య త్పశుహననం తదాలభనం వ్యవాయోఽపి ప్రజయా నిమిత్తభూతయా నతు రత్యై.' (వ్యా).

యజ్ఞ సమయమున నైనను సుర నాఘ్రాణింప వలసినదే కాని, త్రాగరాదు; దేవతా ప్రీత్యర్థము పశువు నాలభింపఁ దగునే కాని, ఇతరత్ర హింస చేయరాదు; స్త్రీతోడి కూటమి సంతానార్థమే కాని, కేవల కామతృప్తికొఱకు చేయరాదు - అని యర్థము.

అనువాదములోని యర్థము దీనికి భిన్నము.

151. 'సువర్ణుఁడు'

''హరి...హంసుండు సువర్ణుండు వైకుంఠుండు...అను
దివ్య నామంబులం...గణుతింపంబడు" 11-77

తం. వా. కల్లూరి. రాయలు. బులుసు.
"సుపర్ణుఁడు" అని. హ. పాఠము. సాధువు.
''హంస స్సుపర్ణో వైకుంఠః" అని మూలము. 5-23

152. 'అజగరము' - 'జలధి గజములు'

అవధూత గురువులు ఇరువది నలుగురు. వారిని తెలుపునది యీ క్రింది వచనము.

''భూ గగ నానిల జల కృపీటభవ సోమ సూర్య కపోత తిలిప్స శలభ మధుమక్షి కాజగర ద్విరేఫ హరిణ పాఠీన పింగళకా కురర డింభక కుమారికా శరకృత్సర్ప లూతా సుపేశకృత్సముదయంబులు మొదలగువాని గుణంబు లెఱింగికొని యోగీంద్రులు మెలఁగుచుందురు." 11-97

ఇది తం. కల్లూరి. ప్రతుల పాఠము.

ఈ పాఠమున గురువుల సంఖ్య ఇరువది మూఁడే యగుచున్నది. ఆ యిరువది మూఁటి లోను, తిలిప్స - అజగర శబ్దములు రెం డున్నవి. రెంటికిని 'కొండ చిలువ' అనియే యర్థము. కావున ఆ రెంటిలో ఒకటి తొలగింపఁబడవలె. అప్పుడు సంఖ్య ఇరువది రెండే యగును. కాఁబట్టి పాఠము సరికాదు.

గురువులలో నుండవలసిన జలధి, గజము పై పాఠమున లోపించినవి. ఆ రెంటిని చేర్చి అజగరమును తొలఁగించినఁ గాని పాఠము చక్కఁబడదు. తక్కిన ప్రతులలో పాఠము సరిగానే యున్నది.

''పృథివీ వాయు రాకాశ ఆపోఽగ్ని శ్చంద్రమా రవిః
కపోతోఽజగర స్సింధుః పతంగో మధుకృ ద్గజః
మధుహా హరిణో మీనః పింగళా కురరోఽర్భకః
కుమారీ శరకృ త్సర్ప ఊర్ణనాభి స్సుపేశకృత్
ఏతే మే గురవో రాజం శ్చతుర్వింశతి రాశ్రితాః" 7-35

153. 'తురంగ'

''యాదవులు దమలోఁ దాము......యుద్ధంబునకుఁ జొచ్చి మునిశాప కారణంబున సత్తుంగంబులైన తురంగ సమూహంబుల బడలు పడంగఁ బొడచుచు వ్రేయుచుం దాఁకునప్పుడు వజ్రాయుధ సమానంబులైన యాయుధంబుల నొండొరులం దాఁకి ఖండనంబునం గడికండంబులై యొరలు కబంధంబులును'' 11-118

తం. వా. రాయలు. బులుసు.
''తురగ సమూహంబుల'' - కల్లూరి.
''తురంగ సమూహంబుల...దాఁకునప్పు డవియును వజ్రాయుధ సమానంబులై'' - హ.

ఈ 'తురంగ' - 'తురిగ' పాఠములు రెండును ప్రామాదికములే. యాదవులు నశించి నది 'తుంగ' పుల్లలతో పొడుచుకొని కాని, తురంగములతో పొడుచుకొని కాదు. అసలు 'తురంగములతో పొడుచుకొనుట' యుండదు. ఈ పాఠములో 'తుంగ' మాటయే లేదు. అది లేక కథ యేమున్నది ?

మూలము చూచిననే కాని విషయ మవగతము కాదు గనుక ఉదహరించుచున్నాము.

''శరేషు హీయమానేషు, భజ్యమానేషు ధన్వసు,
శస్త్రేషు క్షీయమాణేషు, ముష్టిభి ర్జహ్రు రేరకాః'' 30-20
''తా వజ్ర కల్పా హ్యభవన్ పరిఘా ముష్టిభి ర్ధృతాః
జఘ్ను ర్ద్విషంతః కృష్ణేన వార్యమాణాస్తు తం చ తే'' 30-21
''అథ తా వపి సంక్రుద్ధా వుద్యమ్య కురునందన
ఏరకా ముష్టి పరిఘౌ చరంతౌ జఘ్నతు ర్మృధే'' 30-23
'ఏరకా ముష్టిరూపౌ పరిఘౌ వుద్యమ్య' (వ్యా.)

ఏరక - యనగా తుంగ. యాదవులు కొట్టుకొన్నది తుంగపుల్లలతోనే. ఆ పుల్లలు మునిశాప ప్రభావమున వజ్ర సమానములై వారి నాశనమునకు మూలమైనవి. కాబట్టి 'తురంగ' పాఠము మూల విరుద్ధము.

'తుంగ సమూహంబుల బడలు పడంగఁ బొడుచుచు ద్రేయుచుం దాఁకు నప్పు డవియును వజ్రాయుధ సమానంబులై తాఁకిన ఖండనంబునం గడికండంబులై యొఱగు కబంధంబులును ...' - ఇత్యాదిగా నుండుట యుచితము.

'తుంగ సమూహంబులన్ = తుంగపుల్లల మొత్తములతో' నని యర్థము. - 'తుంగ సమూహ' మనుట. 'తమ్మి ప్రోవు' అనుట వంటిది. (భా. అశ్వమేధ 3-31)

154. 'ఆపదలను'

''చోర హుతాశన సర్ప సం
హతులను దప్పి నాఁకటను బంచత నొందెడు నట్టి జీవుఁ డా
పదలను గుందె పూర్వ మగు పాపఫలంబు భుజించు'' 12-27

వా. కల్లూరి. బులుసు. రాయలు.

ఇది తకార ప్రాసపద్యము.'ఆపదలను'అనుటచేతఁ బ్రాసము తప్పినది. కనుక పాఠ మసాధువు.

''జీవుఁడా, వెతలను బూర్వకర్మఫలవేదన లొందుచుఁ గుందు'' అని హ. తం. పాఠము ఇది ప్రాసమును సరిపఱుచుటకు కల్పింపఁబడిన పాఠము. కవి పాఠము, —'జీవుఁడా, పతులను గుందె' అని యుండును. ఆపతులను - అని యన్నను 'ఆపదలను' అనియే అర్థము.

'ఆపతి' — ఆపత్తికి వికృతి. అట్లే, సంపత్తికి 'సంపతి' వికృతి. ఆపతి, సంపతి నిఘంటువులలో లేవు గాని, లోకమున ప్రసిద్ధముగా నున్నవి.

తిరుపతి యాత్రికులు - కొండయెక్కునప్పుడు - ''ఆపతి మొక్కులవాడా! అడుగడుగు దండాలవాడా ! యేడుకొండలవాడా! వెంకటరమణా!'' అని సంబోధించుచుందురు.

''హాయీ! వోయీ! ఆపతుల గాయీ'' — అని స్త్రీలుపాడు జోలపాట. పల్లెటూళ్ళలో, 'సంపతమ్మ' - 'సంపతిగాడు' అను పేరులున్నవి.

'సంపతి'కి కవిప్రయోగమును ఉన్నది.—

పలుకుటిల్లాలి నెమ్మోము జాడనయ్యె
పొడము నెల వయ్యె సంపతి పువ్వుఁబోడి
కాటప ట్టయ్యె నే వేల్పుమేటిచేత
నలరు నెత్తమ్మి యా కాఁక వెలుఁగు చెలఁగు'' రామా. పీఠిక 17

ఇది 1895. కం. వీరేశలింగంగారి ప్రతి పాఠము—

ఈ పాఠము. 1917. వావిళ్ళ ముద్రణములలో,— 'సంపత్తి పువ్వుఁబోఁడి'గా మాఱిపోయినది. అది భాషాసంప్రదాయము తెలియని పరిష్కర్త చేసిన మార్పు.

'సంపత్తి' సంస్కృత శబ్దము. 'పువ్వుఁబోఁడి' తెనుఁగు. ఆ రెంటిని జోడించి, 'సంపత్తి పువ్వుఁబోడి' (=సంపత్కాంత) అని రూపకముచేయుట కంటె 'సంపతి పువ్వుఁబోడి' అనుటయే యుచితము.

అది అచ్చతెనుఁగు పద్యము. అందులో 'సంపత్తి' అను తత్సమ పదముండఁదగదు. పరిష్కర్త అదియును గమనింపలేదు. కనుక మార్పు తప్పు.

'సంపతిల్లు' అను క్రియయును గలదు, ('సంపతి' నుండి పుట్టినదే.)

''వీనుల కమృతంపు సోనలై వర్తిల్లు
శారికాముఖసూక్తి సంపతిల్లు.'' విజ. 1-187

ఇది శ. ర. లో 'సంపతిల్లు' క్రింద ఉదాహృతమైయున్న పాఠము.

ఇందలి 'సంపతిల్లు' వేదంవారి-(1911) ముద్రణములో- 'సందడిల్లు'గా మాఱిపోయినది. అదియును, 'సంపతి' అపశబ్ద మన్న భావముతో - వారో - వారికి ముందటివారో-చేసిన మార్పే.

'ఆపతులను' అనునదే కవిపాఠమనియు, అది తప్పుసుకొని 'ఆపదలను' అని యొకరును. 'ఆవెతలను' అని యొకరును పాఠమును మార్చినా రనియు సారాంశము.

155. 'అరిందముఁడు'

''శివస్వామియు వానికి నరిందముండును...ఉదయించి'' 12-8

అని హ. పాఠము.

''శివస్వాతియు వానికి నరిందముండును''

అని తం. వా. కల్లూరి. బులుసు.

రెండు పాఠములలోను పొరపా టున్నది.

''చరమో యత్ర శివస్వాతి రరిందమః, తస్యాపి గోమతిః పుత్రః'' అని మూలము. 1-26

'అరిందమః' అనునది శివస్వాతికి విశేషణము గాని, ప్రత్యేక నామముకాదు, శివస్వాతి యొక్క కుమారుఁ డని యర్థమును కాదు. 'అరిందముండైన శివస్వాతి' అని యర్థము.

కాఁబట్టి పై పాఠములు రెండును సరియైనవి కావు.

పూర్వపరిష్కర్తల దృష్టిలోపడక నిలిచియున్న యిట్టి యపపాఠము లింకను గలవు. ఈ ప్రతిలో ఆ యా తావులలో చూపఁబడి యున్నవి.

కొన్ని యతులు - వాని గతులు

మహాకవి పోతన అఖండయతిని, 'ఉ - వు' యతిని, 'ఋ - రు' యతిని విరివిగా వాడి యున్నాఁడు. ఈ మూఁడుతెఱఁగుల యతులును పూర్వగ్రంథములలో ఉన్నవేకాని పోతన క్రొత్తగా కల్పించినవి కావు. కాని, అప్పకవి అఖండయతిని ఒప్పలేదు; తక్కిన రెంటిని చెప్పలేదు. అందు వలన తంజనగరంవారు ఆ యతులు దుష్టము లన్నారు. అవి, పోతన రచనలోని శిథిల భాగములను పూరించిన వెలిగందల నారయవి గాని పోతనవి కా వన్నారు (పీఠిక. పు. 38). అదియొక తప్పు సిద్ధాంతము.

ఆ సిద్ధాంతముతోనే వారు తొట్టతొలి పద్యములోని అఖండయతిని మార్చివేయుట. అట్లే గ్రంథములోని యతులను గూడ కొన్నిటిని మార్చినారు. వారి ననుసరించి, పిమ్మటి పరిష్కర్తలు మఱికొన్నిటిని మార్చినారు. వారి వీరి చేయి సోకనివి కొలఁదిగా నిలిచియున్నవి. ఇవి-భాగవతము లోని యతులకు పట్టిన గతులు.

అప్పకవి వ్రాఁతనుబట్టి అంతకు పూర్వులైన మహాకవుల కృతులలోని యతులను దిద్దుటయే తప్పు. ఆ దిద్దుపాటులలోను పొరపాటు లున్నవి. అది విశేషము.

పోతన భాగములలోను, నారయ రచనలోను కొన్ని పద్యములలో యతులు తప్పి యున్నవి. కొన్ని సవరింపఁబడినవి; కొన్ని అట్లే యున్నవి. ఈ యంశము లన్నియు ఈ క్రింది పరామర్శలో తెల్లము కాఁగలవు.

అఖండయతి :

ఇంతకుముందటి పాఠవిమర్శలో అఖండయతులు కొన్ని చూపఁబడినవి. ఇంకను కొన్ని:-

1. ఎట్టివారి కిం, ''పొడవఁగఁ గానవచ్చు గురువుల్'' 3-256
ఇది వ్రాఁతప్రతులలోను, 'తం' ప్రతిలోను ఉన్నపాఠము.
ఎట్టివారి మేల్, ''వడలక కానవచ్చు గురులన్'' అని మార్పు. (వా.)

2. ''నరుఁడు నీ మాయ నెట్టైన నగుచునుండు'' 10 పూ. 558
ఇది 'హ.' పాఠము – 'అరుదు నీ మాయ' అని మార్పు. (తం. వా.)

3. క్రిం, ''దటి బాముున నేమి నోచితమ్మ ధరిత్రీ!'' 10 పూ. 1017
(మార్పులేదు)

4. ''నడచెఁ గృష్ణుని రథము వెన్నంటి చెలఁగి'' 10. ఉ. 392
'వెన్నడి చెలంగి' అని మార్పు. (తం. వా.)
'వెన్నడి వలెనే 'వెన్నంటు' కూడ శబ్దపల్లవ క్రియయే. (ఏకపదమే) కావున మార్పు అనవసరము.

5. చెలు, ''వాలయఁగఁ బాటించి యుద్ధవున కిట్లనియెన్'' 10 ఉ. 661
(మార్పులేదు)

6. సహదే, ''వుసిఁ బట్టముగట్టెఁ ద న్న వోన్నతపదవిన్'' 10 ఉ. 740
(మార్పులేదు)

7. సా, ''ట్ప్వం బదియేను తూపుల సవోన్నత వక్షము గాఁడనేసినన్'' 10.ఉ. 853
ఇది హ. వా. పాఠము.
సా, 'ట్వం బదియేను బాణముల సున్నత వక్షము' అని మార్పు. (తం.)
ఈ మార్పును, అప్పకవీయము ప్రకారము - యతిభంగము.

8. పెం, ''పౌనరం గావించి బంధు బుధ యుతుఁడై'' 10.ఉ. 1037
ఇది 'హ' పా.—'బంధు యుక్తముగా' అని మార్పు (తం. వా.)

9. పుండరీకనే, ''త్రుని నిజధామ వైభవ సమున్నత తన్మహనీయ మూర్తికిన్.' 10.ఉ.1313
ఇది 'హ'.పా.—'వైభవ సమృద్ధికి' అని మార్పు. (తం. వా.)
ఈ యతియు అప్పకవి ప్రకారము తప్పే.
అఖండయతి సుప్రసిద్ధము గావున, గ్రంథవిస్తర మెందు కని యుదాహరణము లెక్కు-వగా నియ్యలేదు.

'ఉ - వు' యతి :

1. అభిమత, ''మొప్పఁగఁ దగు సప్తతంతువులు గావింపన్'' 2-96
ఇది 'తం' పా.—''ఒప్పఁగ నా సప్తతంతు వొగిఁ గావింపన్'' అని మార్పు. (వా.)

2. తా, ''వున నీ వేళన త్రుంపు సజ్జనహితోద్యోగాను రక్తుండవై'' 3-665
ఇది వ్రాఁతప్రతుల పాఠము.
'సజ్జనహిత ప్రోద్యోగ రక్తుండవై' అని మార్పు. (తం. వా.)

3. హాహారవ, ''మొదవఁగ నిట్లనిరి మానవులుఁ ద్రిదశులు'' 4-100
ఇది హ. తం. పా.—
'హాహాధ్వని, వొదలఁగ' అని మార్పు. (వా.)

4. పొడ, ''వునుఁ బంచసప్తతి యోజనముల'' 4-137
ఇది వ్రాఁతప్రతిలోను, తం-ప్రతిలోను ఉన్న పాఠము.
పొడ, 'వొగిఁ బంచసప్తతి యోజనముల' అని మార్పు (వా)

5. కా, ''వున జలదాగమోదితపయోనివహంబు'' 4-499
వ్రాఁతప్రతి. తం. ప్రతి పాఠము.
ఒ, 'య్యన...పయః ప్రకరంబు' అని మార్పు. (వా.)

6. కా, ''వున నిలఁ బుణ్యతీర్థముల నొప్ప'' 4-929
వ్రాఁతప్రతి. తం. ప్రతి - పా.-
'పుణ్యతీర్థములఁ బోల' అని మార్పు. (వా.)

7. ''ఉర్వరఁ గల రేణువులకన్న దట్టమై'' 6-441
వ్రాత. హ. ప్రతుల పా.—
'భూస్థలిఁగల రేణువులకన్న' అని మార్పు (తం. వా.)

8. కా, "మనఁ దగి నర్జునుఁడు పవనోద్భవుఁ డేనును"
హ. తం. పాఠము.
కా, 'మన విజయుండును బవనపుత్రుఁడు నేనును' అని మార్పు. (వా.)
9. "సా, ల్వుం బడియేను బాణముల నున్నతవక్షము" 10.ఉ.853
ఇది 'తం' పాఠము. 'పడియేను తూపులనవోన్నత' అని మార్పు. (వా.)
10. మ, "హోగ్రుఁడై పట్టితెచ్చె సాల్వుండు నవఁగి"
మార్పులేదు. 10. ఉ. 896
11. "ఒనరింప మీఱి నవ్వుటయుఁ గ్రోధ" 10. ఉ. 1150
మార్పులేదు.

ఉకారము వాడుకలో 'వు' గా ఉచ్చరింపఁబడుటను బట్టి, 'ఉ-వు' లకు యతి కూర్పఁబడినది. ఇదియును కవు లంగీకరించినదే.

"ఒక్కని డించి పోవుటకు భీతిల్లి" (నవనాథ. పుట. 92)
"దే, వునకు ననుంగువాఁడ నని యుత్సుకతన్ నుతియింతు" (వృషాధిప-98)
కా,"వుసఁ జందాలుఁడవౌదు సందియము లేదూహింప" (ధర్మఖండము 3-82)
(చూ. శ్రీ సంపత్కుమారాచార్యులుగారి 'తెలుగు ఛందోవికాసము.' పు. 161)

'ఋ - రు' యతి :

"దు, ష్కృతులం ద్రోతురు తాంచక్ర మహితాస్త్రుండట్టి" 10. ఉ. 1330
ఇది తం. వా. లోను. ప్రాఁతప్రతులలోను ఉన్న పాఠము.
"మహితాసింబట్టి" అని హ. ప్రతిలో మార్పు.
మార్పు అనవసరము. మహాకవుల ప్రయోగములున్నవి.
"క్రూరార్థ చంద్రాస్త్ర కృత్తోరుబాహులై" (భాస్క. యు. 1449)
"భృత్యుం డాతఁడు మూఁడు లోకములలో రూపింప సర్వేశ్వరా !" (స. శ.)

'ఋ - ఉ' యతి :

"మృదుల పక్వాన్న భోజనములను మాని" 11-74

ఇందు 'మృ - ము'లకు యతి చెల్లింపఁబడినది. అట్లు చెల్లింపరాదని కాఁబోలు 'హ' ప్రతిలో - "మృదుల పక్వాన్నములను దామెనఁగఁగోరి" అని మార్పుచేయఁబడినది.

మార్చ నక్కఱలేదు. ఋకార సహిత వర్ణమునకును, ఉత్వోత్వసహిత వర్ణములకును యతి చెల్లించుట కలదు.

"మృడుఁడా యపస్మారమును బడఁద్రొక్కి" పండి. వాద. పు. 683
"గృహధర్మ నిరతులు కొనివచ్చి భక్తిపూ, ర్వకముగా" భోజ. 3-27

(ఈ యతులను గూర్చిన వివరములకు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారి 'భాషా పరిశోధన' చూడనగు.)

'ద్రు - దె' యతి :

"ద్రుహిణ తనూభవుండు చనుదెంచుట" 10. ఉ. 1266

"రు, ద్రుని యందలి సత్వగుణము దెలియుట కొఱకై" 10. ఉ. 1267

అప్పకవీయము ప్రకారము 'ద్రు - దె' లకు యతి చెల్లదు. అందువలన తంజనగరం వారు 'ద్రుహిణ' పాఠము సల్లే యుంచి, "కవి 'దృహిణ' శబ్దముగా భావించియుండు నన్నారు.

రెండవ పద్యపాఠమును "రు, ద్రునియందలి సత్వగుణ మెఱుంగుట కొఱకై" అని మార్చి యతిని సరిపెట్టినారు.

కాని, వారు త్రొక్కిన త్రోవ సరియైనది కాదు. 'పోతన ద్రుహిణ శబ్దమును 'దృహిణ' శబ్దముగా భ్రమించియుండు' ననుకొనుటకంటెను, ఆయన 'ద్రు - ద్రె' లకు యతిచెల్లింపవచ్చునని భావించియుండు ననుకొనుట సమంజసము. ఒకటికి రెండుమార్లు - ఆ యతిని ప్రయోగించి యుండుటయే అందుకు తార్కాణము.

'ద్రు - దె' లకు కూర్పఁబడిన మైత్రి సూటియైనది కాదు. కొంచెము డొంక తిరుగుడుగా అతుకు పెట్టఁబడిన దూరపు సంబంధము. ఎట్లనఁగా:

పోతన 'రు - ఋ' లకు యతి చెల్లించియున్నాఁడు. - 'ద్రుహిణతనూభవుండ్కు తన దృష్టికి' అన్నచో, ఆయన మతమున యతి సరిపడును, యతి విషయమున 'దృ' - 'దె' సజాతీయములు. కనుక 'ద్రు' తో 'దృ'కు మైత్రి చెల్లినప్పుడు 'దె' కు మాత్ర మెందుకు చెల్లదు ?

ఈ దృష్టితో కూర్చఁబడినదే 'ద్రు-దె' లకు మైత్రి. ఇదియొక అపూర్వ యతిగా భావించుట యుచితము గాని, పోతన ద్రుహిణ శబ్దము విషయమున భ్రమపడినాఁ డనుట గాని, ఆయన బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రయోగించిన యతిని మార్చుటగాని యుచితముకాదు. విజ్ఞు లింకను విచారింతురు గాక.

ఇంతవఱకును చూపఁబడిన భాగవత యతు లన్నియు, ఆ కవుల మతము ననుసరించి సరియైనవే యనియు. పోతన రచనలోని యతులు, ఆయనగారు వాడినవే కాని ఇతర ప్రక్షిప్తములు కావనియు, పరిష్కర్తలు తమ యిష్టప్రకారము మార్చివేయుట పరిష్కరణ పద్ధతి కాదనియు సారాంశము.

భాగవతము - వ్యావహారిక భాష

భాగవత కవులు వాడుక భాషను ధారాళముగా నుపయోగించుకొన్నారు. ఛందోబద్ధము కూడ చేసినారు. అది యా కవుల సంప్రదాయము. అది గమనింపక పరిష్కర్తలు పెక్కు తావులలో గ్రాంథికములోనికి మార్చినారు. గ్రంథవిస్తర భీతిచేత ఒకటి రెండు పట్టులు మాత్రమే యెత్తి చూపఁబడుచున్నవి.

1. "పొడుపు కొండమీఁదఁ బొడిచెంది మొదలుగా" 10. పూ. 800

అని వ్రాఁత ప్రతులలోను. హ. ప్రతిలోను పాఠము.

'పొడుచుట మొదలుగా' అని సవరణ. (తం. వా.)

2. ''జాలముల నుండి ముత్యాల శాసలొలుక'' 10. ఉ. 667
అని వ్రాఁత ప్రతులు; హ. ప్రతి ('శాస' - యతిస్థానమున నున్నది.)
''సీమలందుండి ముత్యాల సేసలొలుక'' అని మార్పు. (తం. వా.)

3. ''చన్నుల జిలుఁగు కంచలల నదుమ'' (నఱుమ) 10. ఉ. 799
అన్ని ప్రతులలోను ఇట్లే యున్నది. 'కంచల'లోని 'చ' యతి స్థానమున నున్నది.
'కంచెల' గ్రాంథిక రూపము. పరిష్కర్తలు గుర్తింపలేదేమో ! దిద్దలేదు.

4. ''శరణంబులు నీ పదాబ్జ శావానిరతుల్'' 11-15
'నీదు దివ్యచరణంబులిలన్' అనియు, 'నీ పదాబ్జసంస్మరణంబుల్' అనియు మార్పులు.
(తం. వా.)

ఇట్టివి చాల కలవు. ఇక్కడ చెప్పవచ్చినది, - పొడిచించె; శాసలు; కంచల; శావా- అనునవి సాధురూపము లని కాదు. అవి ఆ కవు లిష్టపడి వాడుకొన్న శబ్దము లనియు, వానిని మార్చరాదనియును. అంత మాత్రమే.

యతిభ్రంశములు :

ఈ క్రింది పద్యపాదములలో యతులు తప్పి యున్నవి. పరిష్కర్తలు కొన్ని సవరించినారు; కాని ఆ సంస్కరణలవలనను ఆ లోపము తొలఁగలేదు.

1. మాల్యాంబరా - ''ఖరణలేపనముల నమరియుండి'' 10. పూ. 1716
2. బాహాబలా - ''వార్యుండై శితసాయకాలి నవి మాయం చేసినన్'' 10. ఉ. 560
3. ''హృద్వీథి సతతంబు నిలుపవలయు'' 11-44
'నినుపవలయు' అని సవరణ. (తం.) ఇందును యతి తప్పినది.
4. అం- ''తర్భావంబునను బోధమంతయు' అని మార్పు. (తం. వా.)
ఈ మార్పులోను యతి తప్పియే యున్నది.

ఈ ఛందోదోషములన్నియు ప్రమాద మూలకములు. మహాకవులకును ప్రమాదము లుండును. మఱియు వారొక్కొక్క చోట వ్యాకరణ నియమముల నుల్లంఘించుటయు నుండును. వారి ప్రయోగము లెట్టివైనను, అవి యట్లుండవలసినదే కాని, యితరులు మార్చరాదు. ఛందోభంగాది దోషములు సంస్కృత భాగవతమునను ఉన్నవి. కాని వానిని పరిష్కర్తలెవ్వరును సవరింపలేదు. ఈ యాంధ్రభాగవతమున పూర్వ పరిష్కర్తలు పెక్కు మార్పులు చేసియున్నారు. అవి యీ పరిష్కరణమున కొంతవఱకు చక్కఁబఱుపఁబడినవి. గుణదోషములకు సహృదయులైన విమర్శకులు ప్రమాణము.

''తం సంతః శ్రోతు మర్హంతి సదసద్వ్యక్తి హేతవః
హేమ్నః సంలక్ష్యతే హ్యగ్నౌ విశుద్ధిః శ్యామి కాపి వా.''

తాళపత్ర ప్రతులు :

ఆంధ్రదేశమునందును ఆంధ్రదేశము బయటను భాగవతమునకు సంబంధించిన తాళపత్ర గ్రంథములు వందల సంఖ్యలో కలవు. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు నుండి 150, గౌతమీ గ్రంథాలయము రాజమండ్రి నుండి 14, ఆంధ్రేతిహాస పరిశోధక మండలినుండి 13, తంజావూరు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీనుండి 51, మధురనుండి 2, ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు హైదరాబాదు నుండి 7, లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలి హైదరాబాదునుండి 10, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము నుండి 10, తాళపత్ర ప్రతుల సమాచారము వానికి సంబంధించిన వివరములు సేకరించితిమి. భాగవత పరిష్కరణమునకు వీనినుండి 26 ప్రతులు ఎన్నుకొంటిమి. ఈ ప్రతులు తెలంగాణము, రాయలసీమ, కోస్తాజిల్లాలు - అనగా తెలుగుదేశ మందలి ప్రధానమైన మూడు మండలములకు సంబంధించినవి. పరిష్కరణమునకు ఎక్కుడుగా నుపకరించినవి ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు కాకినాడ, గౌతమీ గ్రంథాలయము రాజమండ్రి, ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు హైదరాబాదు వంటి సంస్థలవారి యమూల్య తాళపత్ర గ్రంథములు. తాళపత్ర గ్రంథములందలి పాఠములకు 'క, చ, ట, త, ప, గ, జ, డ, ద, బ, య, ర' అను సంకేతములను అధోజ్ఞాపిక లందిచ్చి యున్నాము. వీనితో య, ర సంకేతములు ప్రథమ స్కంధము ప్రారంభమునుండి 175 పద్యముల వఱకే వాడితిమి. పాఠభేదము లంతగా కానరాని యా రెండు తాళపత్ర గ్రంథములు తీసివైచి అటుపైని క, చ, ట, త, ప, గ, జ, డ, ద, బ యను సంకేతములే వాడితిమి. ఈ సంకేతము లేయే తాళపత్ర గ్రంథములకు ప్రాతినిధ్యము వహించునో వాని వివరములు దిగువ పేర్కొనంబడినవి.

క. 1. నెం. 4163 కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. శ్రీ రామునంపై సుబ్బ చక్రని ప్రతి. మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు అనంతపురం మండలమున సేకరించినది. రాయలసీమ ప్రతి. ఇది భాగవతము ప్రారంభము నుండి సప్తమ స్కంధము 132 వ పద్యాంతము వఱకు సంప్రతింపంబడినది.

2. నెం. 1203. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. ఇది జ్ఞాన విద్యుత్ప్రవాహినీ ఆంధ్రభాషానిలయం ఖమ్మం నుండి కాకినాడ చేరుకొన్నది. తెలంగాణము ప్రతి. దీనిలో షష్ఠ స్కంధము కూడ పోతనామాత్య విరచిత మనియే కలదు. అష్టమ స్కంధము చివర రాక్షసనామ సంవత్సర చైత్ర శు॥ ౧౩ మందవాసరం (క్రీ. శ. 31-3-1855) అని కలదు. దీనిని సప్తమ స్కంధము 133 వ పద్యమాదిగా అష్టమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించి యుంటిమి.

3. నెం. 4179. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. నెల్లూరి ప్రాంతము నుండి శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుగారు పంపించినది. రాయలసీమ ప్రతి. నవమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకీ ప్రతి సంప్రతింపంబడినది.

చ. 1. నెం. 1191. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. సంపూర్ణ ప్రతి. ఇందు ఏకాదశ ద్వాదశ స్కంధములు కూడ పోతన పేరుతోం గలవు. దశమ స్కంధము పూర్వభాగము చివర సౌమ్యనామ సంవత్సర ఆషాఢ శుద్ధ విదియ గురువారం (క్రీ. శ. 25-6-1789) అని కలదు. "యాదాళం చలమన్న కొమారుడు చిన్న

సుబ్బయ్యకు ఘట్టులో వుండే పబ్బతి వెంకట నార్గప్ప'' వ్రాసియిచ్చినట్లు కలదు. రాయలసీమ ప్రతి. దీనిని ప్రారంభము నుండి చివర వఱకు సంప్రతించి యుంటిమి.

ట. 1. నెం. 18. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. వనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. తెలంగాణము ప్రతి. వనపర్తి రాజ్ఞి రాయకేసమ్మ దేశాయిగారికి ముంగర నర్సన్న శా. శ. ౧౭౫౪ నందన మార్గశిర బహుళ విదియ భానువారం క్రీ. శ. (9-12-1832) నాడు వ్రాసి యిచ్చినది. ఇది ప్రారంభము నుండి చతుర్థ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

2. నెం. 15. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. పై నున్న నెం. 18 ప్రతికి సంబంధించినదే యీ ప్రతి. నవమ స్కంధాంతమున వ్రాయసకాడు ముంగర నర్సన్న శా. శ. ౧౭౫౫ విజయనామ సంవత్సర వైశాఖ బహుళ షష్ఠి భృగువారం (క్రీ. శ. 10-5-1833) నాటికి ముగించినట్లున్నది. దీనిని పంచమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించితిమి.

3. నెం. 1640. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. రంగనాథరావుగారు రాయలసీమ నుండి సంపాదించిన ప్రతి. దశమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

త. 1. నెం. 34. రాజమహేంద్రవరము గౌతమీ గ్రంథాలయము వారిది. పెద్దాపుర సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. పంచమ స్కంధము చివర రాజావత్సవాయి జగన్నాథ రాజుగారి పుస్తకమని యున్నది. ప్రథమ స్కంధాంతమున ప్రమాదినామ సంవత్సర మాఘశుద్ధ విదియ ఆదివారం (క్రీ. శ. 2-2-1774) నాటికి గొట్టిముక్కల జగన్నాథ రాజుగారి ప్రతిని చూచి చిరువూరు గురువరాజు వ్రాసినట్లున్నది. ఇది గోదావరి మండలము ప్రతి. ప్రారంభమునుండి పంచమస్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

2. నెం. 4140. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు సంపాదించినది. దీని పంచమ స్కంధమున నాశ్వాస విభజనము లేదు. షష్ఠ స్కంధము పోతనామాత్యుని పేరుతో నున్నది. షష్ఠ స్కంధము ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

3. నెం. 2538. కాకినాడ ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు వారిది. బద్దెవోలు గురవయ్యగా రిచ్చినది. రంగనాథరావుగారు సంపాదించినది. వ్రాయసకాడు బద్దెవోలు గురవప్ప షష్ఠ స్కంధము సర్వధారినామ సంవత్సర ఆశ్వయుజ బహుళ దశమి (క్రీ. శ. 2-11-1828) నాటికిని, ద్వాదశస్కంధము శా. శ. ౧౭౫౧ విరోధి పుష్యశుద్ధ పంచమి (క్రీ. శ. 30-12-1829) నాటికిని ముగిసినట్లున్నది. దీనిని దశమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించి యుంటిమి.

ప. నెం. 1638. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. రాయలసీమ ప్రతి. ద్వాదశ స్కంధాంత గద్యము పోతన పేరుతో నున్నది. చిట్టచివర 'స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౭౭౦ అగు నేటి బహుధాన్యనామ సంవత్సర మార్గశిర

బహుళ విదియ ఇందువాసరం (క్రీ.శ. 14-11-1818) వరకు కొలిపాటి భాస్కరయ్య వ్రాసిన భాగవతం ద్వాదశ స్కంధాలు' అని కలదు. ఇది దశమ స్కంధము ప్రారంభమునుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

గ నెంబరులేదు. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిది. వ్రాయసకాడు బండి గోపాలం. దశమ స్కంధము పూర్వభాగము చివర శుక్ల నామ సంవత్సర ఆశ్వీజశుద్ధ ద్వాదశి గురువార (క్రీ. శ. 12-10-1749) మనియు, ఉత్తరభాగము చివర శుక్ల నామ సంవత్సర పుష్య బహుళ తదియ ఆదివార (క్రీ. శ. 14-1-1750) మనియు కలదు. ఇది కోస్తా జిల్లాలకు సంబంధించిన ప్రతి. దశమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి ద్వాదశ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

ఙ. 1. నెం. 1318, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది; రంగనాథరావుగారు సంపాదించినది. గ్రంథారంభమున దీని యజమాని పోలెపల్లె రామన్న యని కలదు. కోస్తా జిల్లాలకు సంబంధించిన ప్రతి. దీనిని ప్రారంభమునుండి సప్తమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించితిమి.

2. ప. సంకేతమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించు నెం. 1638 ప్రతి స్థానమున అష్టమ స్కంధము ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

3. నెం. 2728, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. దూపాటి వెంకట రమణాచార్యులుగారు ఎనమదల నుండి సంపాదించి పంపినది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వోత్తర భాగములకై సంప్రతింపఁ బడినది.

4. 3456. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులుగారు తెలంగాణము (బమ్మెర ప్రాంతము) నుండి సేకరించి పంపించినది. ద్వాదశ స్కంధాంత గద్య పోతనామాత్యుని పేరుతో నున్నది. దీనిని ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధములకై సంప్రతించితిమి.

చ. 1. నెం. 1533. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. చక్కని ప్రాచీన ప్రతి. కోస్తా జిల్లాలకు సంబంధించినది. ప్రారంభము నుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

2. నెం. 1212. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది; జ్ఞాన విద్యుత్ప్రవాహినీ ఆంధ్ర భాషా నిలయము ఖమ్మం నుండి సంపాదించినది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమస్కంధము పూర్వ భాగమున ప్రారంభము నుండి 530 పద్యముల వఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

3. నెం. 4200. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. తంజావూరు నుండి వచ్చినది. దక్షిణాదిప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వ భాగమున 531 నుండి 557 పద్యములవఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

4. నెం. 9, హైద్రాబాదు లక్ష్మణరాయ పరిశోధన మండలి వారిది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వ భాగమున 558 నుండి 1258 పద్యములవఱకు సంప్రతింపఁ బడినది.

5. నెం. 4200. పైని పేర్కొన్న తంజావూరు ప్రతియే. 1259 నుండి 1578 పద్యము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

6. నెం. 13. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. వనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. తెలంగాణము ప్రతి. దశమ స్కంధము పూర్వ భాగమున 1579 పద్యము నుండి దశమస్కంధము ఉత్తర భాగాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

1. నెం. 19. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైద్రాబాదు వారిది. వనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరు లిచ్చినది. తెలంగాణము ప్రతి. ప్రారంభమునుండి తృతీయ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

2. నెం. 40. రాజమహేంద్రవరము గౌతమీ గ్రంథాలయము వారిది. పెద్దాపురం వత్సవాయి రాజు లిచ్చినది. వత్సవాయి పత్తిపాటి వెంకటపతిరాజుగారికి రేమెళ్ళ పాపయ్య, ప్రమాది సంవత్సర కార్తిక శుద్ధ పంచమీ శుక్రవారం (క్రీ. శ. 8-11-1793) నాటికి వ్రాసియిచ్చినది. కోస్తా జిల్లాల ప్రతి. దీనిలో పంచమ స్కంధాంత గద్యము పోతనామాత్యుని పేరుతో నున్నది. దీనిని పంచమ స్కంధము ప్రారంభమునుండి నవమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతించితిమి.

1. నెం. 4087. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. అనంతపురం మండలమునుండి మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు తెచ్చినది. రాయలసీమ ప్రతి. ప్రారంభము నుండి యష్టమ స్కంధాంతము వఱకు సంప్రతింపఁబడినది.

2. నెం. 3941. కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారిది. దూపాటి సోదరులు తెలంగాణమునుండి సేకరించి పంపించినది. ఇందులో షష్ఠ స్కంధముకూడ పోతనామాత్య విరచితమని కలదు. అష్టమ స్కంధము చివర రాక్షసనామ సంవత్సర మాఘ బహుళ పంచమీ స్థిరవారం (క్రీ. శ. 27-2-1786) నాటికి రంగరాజు వెంకటసర్సు వ్రాసి నట్లున్నది. దీనిని నవమ స్కంధము కొఱకు మాత్రము సంప్రతించితిమి.

పై తాళపత్ర గ్రంథములు కాక వివిధ ముద్రిత ప్రతులను కూడ పరిశీలించి వానిలో కేవలము మూఁడింటిలోని పాఠాంతరములను మాత్రమే హ. తం. వా. సంకేతములతో సధోజ్ఞాపికలం దిచ్చియున్నాము.

పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారి ప్రతి. 1855.

తంజనగరం తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారి ప్రతి. 1905.

వావిళ్ళవారి ప్రతి. 1948.

భాగవతము - ఇతర భాషలు

భారతదేశమున నితరదేశీయ భాషలందలి భాగవతములఁ గూర్చిన సమాచారమును శ్రీ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు తమ 'పోతన' కృతిలో విపులముగా నిచ్చియున్నారు. దాని సారాంశ మిది:

తమిళము :- పదునాఱవ శతాబ్దమున వరదరాజ అయ్యంగారు విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయానుసారముగను, క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున అరియప్ప పులవర్ అను నాతఁడు సంగ్రహముగను, క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దిలో కలంగుడి నటేశశాస్త్రిగారును భాగవతమును తమిళమున ననువదించిరి.

కన్నడము :- క్రీ. శ. 1530 ప్రాంతమున విఠలనాథు డను కవి విశిష్టాద్వైత సంప్రదాయానుసారముగా భామినీ షట్పదులందు సంగ్రహముగా భాగవతమును రచించెను.

మలయాళము :- సుప్రసిద్ధ ప్రాచీన మళయాళ కవి ఎజుతచ్చన్ భాగవతము పది స్కంధములు మాత్రము వ్రాసినట్లు కొందఱును, తద్భిన్నముగా మఱికొందఱును చెప్పుదురు. శేష భాగమును రచించినవారు పురయన్నూర్ నంబూద్రిపాదు, ప్రన్నసేరినంబి యను వారలు.

మహారాష్ట్రము :- మహాభక్తుఁడగు ఏకనాథుఁడు క్రీ. శ. 1580 ప్రాంతమున మహారాష్ట్రమున చాల క్లుప్తముగా రచించెను.

గుజరాతీ :- రత్నేశ్వరుఁడను కవి (1560-1720) చాల సంగ్రహముగను, భలణుఁడును (1434-1514), ప్రేమానందుఁడును (1636-1734) దశమస్కంధమును, నకరురుఁడును (1500-1575) విష్ణుదాసుఁడును (1564-1632) కొన్ని యుపాఖ్యానములను భాషాంతరీకరించిరి.

ఒరియా :- జగన్నాథదాసుఁ డను భక్తకవి సమగ్ర భాగవతమును ఓఢ్రభాషలోని కనువదించెను. ఈతఁడు మన పోతనగారికి కొంచెము తరువాతివాఁడు.

బెంగాలీ :- పదునాఱవ శతాబ్దికి చెందిన మాలాధరదాసు అను కవీశ్వరుఁడు భాగవతానువాద మొనర్చెను.

అస్సాము భాష :- శంకరదేవుఁ డను మహాకవి (క్రీ.శ.15 వ శతాబ్ది) తొలుత సంపూర్ణ భాగవతమును పద్యకృతిగా రచించెను. ఈతఁడు కాక మఱి తొమ్మండుగురు కవులు వేఱు వేఱు స్కంధములను రచించిరి.

హిందీ :- వల్లభ సంప్రదాయము ననుసరించి దశమ స్కంధమునకు శ్రీకృష్ణలీలలకు ప్రాధాన్య మొసఁగి వ్రాసిన గేయకృతి, మహాకవి సూరదాసకృత సూరసాగరము. ఇది భాగవతమున కనువాదము కాదు. పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున నామూలాగ్రముగ గద్యానువాదము వెలయించినాఁడు సదాసుఖపాల్ అను రచయిత. కృష్ణలీల లాధారముగా హిందీలో పెక్కు రచనలు కలవు.

సంపాదకత్వ నిర్వహణము

మాతృభాషా సారస్వతము మీఁది ప్రేమతో, మహాకవి పోతన కవిత్వముపట్ల గౌరవముతో ఈ బృహత్కార్యమును సంకల్పించి, సమస్త సాధన సామగ్రిని సమకూర్చి ఆంధ్రుల కందించిన ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమి వారికి మా అభినందనములు.

కార్యనిర్వహణమునందు అభినివేశముతో సహకరించిన విద్వత్పరిశీలకులకు మా కృతజ్ఞత.

పరిశీలనమందు శ్రద్ధతో సంతరించిన బహువిషయ వివిధ పాఠాంతర విశేషములు సాకల్యముగా లిఖితములై ప్రత్యేక సంపుటములుగా సిద్ధము చేయఁబడి అకాడమీ భాండాగారమునఁ గలవు. భావిపరిశోధకుల కవి బహుధా ఉపకరించునని ఆశించుచున్నాము.

శ్రీ మహాభాగవతము వ్రాఁతప్రతులు 257 సంపాదించితిమి. వాని నన్నిటిని పరస్పరము పోల్చి పరికించి 26 ప్రతులు వేఱుపఱిచితిమి. వానిని 16 గురు పరిశీలకులతో ప్రతిపంక్తిగా చదివి భిన్నభిన్న పాఠములను సేకరించితిమి. ఈ విధముగా ఎత్తి వ్రాసిన పాఠములను దిరిగి శ్రద్ధతో పరిశీలించిన పిమ్మట పాఠస్వీకారము జరిగినది. మేము పరిగ్రహించిన పాఠములను, పరిశీలకులచే సంగ్రహింపఁబడిన సర్వపాఠాంతరములను, తుది నిర్ణయమునకు ముందు సమీకృతముగా పునః పర్యాలోచనకు పెట్ట నిశ్చయించితిమి.

శ్రీ తాపీ ధర్మారావుగారిని, శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారిని ఈ పర్యవేక్షణ కొఱకు ఆహ్వానించితిమి. సంపాదకులును నిర్ణాయకులును కలిసి తిరిగి భాగవతము ప్రతిపద సమగ్రముగా పరిశీలించిరి. అందు నిర్ణీతములయిన పాఠములు ముద్రణ కెక్కినవి. పాఠాంతరములును, వాని వివరములును ఆయా పుటలక్రింద నీయఁబడినవి. ఈ కార్యము 16-4-1962 తేదీని ప్రారంభమై 23-6-1963 తేదీని పూర్తి అయినది.

స్వీకరించి, నిర్ణయించిన వ్రాఁతప్రతుల పాఠములను పరిష్కార దృష్టితో మార్చుటకు పూనుకొనలేదు. వర్ణక్రమములోని స్ఖాలిత్యములను మాత్రము సవరించితిమి. అయితే ఒక్క విషయ మిక్కడ చెప్పక తప్పదు. వ్రాఁతప్రతులలో అఱసున్నలు లేవు. వచనాదులలో కొన్ని చోట్ల నిండుసున్నలు కానఁబడును. ద్రుత సంబంధమయిన-సరళాదేశము కానరాదు. రేఫభేద విషయము బహుళగ్రహణముగా ఉన్నది.

హయగ్రీవ శాస్త్రిగారు తమ ముద్రణములో తొలిసారిగా అఱసున్నలు కలిపిరి. కాని యథావిధిగా సర్వత్ర ఈ నియమము పాటించినట్లు లేదు. సరళాదేశములు కూడ అట్లే చూపట్టినవి. కాఁగా, వ్రాఁతప్రతులలో ఉన్నట్లు అఱసున్నలు వదలివేయుటా, హయగ్రీవ శాస్త్రిగారి ముద్రణము ననుసరించుటా లేక యథావిధిగా అంతటను పాటించుటా యను విషయమై సంపాదకులకు ఏకాభిప్రాయము కుదురలేదు. తరువాత నిర్ణాయకులతో కూడ ఈ విషయమై సమగ్ర మీమాంస జరిగినది. అధికాభిప్రాయము స్వీకృతమయినది.

ఇతర పరిష్కర్తలు పలుతావుల వ్రాఁతప్రతులలోని పాఠములను దిద్ది, మార్చిరి; మేమా పద్ధతి స్వీకరింపలేదు.

మహాకవి పోతన లిఖితము శిథిలమై పోఁగా పలువురు పూరించినట్లు పరంపరా సూక్తి ఉన్నది. ఈ విషయము లోతుగా పర్యాలోచించి నప్పుడు మూలగ్రంథము పూర్తిగా నష్టమైనట్లు తోఁపదు. ఆయా భాగాలలో, నత్తగుల్లలలో ముత్తెపు చిప్పలవలె, పాచిటాకులలో పారిజాతముల లాగున, మహాకవి అమృతవాణి చెవితాకి చిత్తమును చిగిరింపఁ జేయుచున్నది.

—సంపాదక వర్గము.

భాగవత ప్రతుల పరిశీలనలో పాల్గొనిన పండితులు

1. ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావు
2. డా॥ దివాకర్ల వేంకటావధాని M.A. (Hons); Ph.D
3. డా॥ బి. రామరాజు M.A.,Ph.D.
4. శ్రీ విద్యారత్న నిడదవోలు వెంకటరావు M.A.
5. డా॥ టి. వి. నారాయణశాస్త్రి M.A.,Ph.D.
6. శ్రీ యం. వెంకటేశ్వరరావు M.A.,L.T.
7. డా॥ అరిపిరాల విశ్వం M.A.,Ph.D.
8. డా॥ మాదిరాజు రంగారావు M.A.,Ph.D.
9. శ్రీ హెచ్. శివకుమార్ M.A.
10. శ్రీ శిరోమణి వేదాల తిరువెంగళాచార్యులు
11. శ్రీ మేడిచర్ల ఆంజనేయమూర్తి
12. శ్రీ యస్. యస్. సుందరేశ్వరరావు
13. శ్రీ కె. వెంకటాచారి M.A.
14. శ్రీ శిరోమణి నూకల సత్యనారాయణశాస్త్రి
15. శ్రీ యాదగిరిరెడ్డి B.A.
16. శ్రీ విద్యాసాగర శర్మ M.A.
17. శ్రీ కె. నాగేశ్వరరావు M.A.
18. శ్రీ ఆర్. మాధవరావు M.A.
19. శ్రీ కె. వెంకటాద్రి M.A.
20. శ్రీ మల్లెల నారాయణ B.O.L.
21. శ్రీ భాషా ప్రవీణ ఆర్. రామానందశాస్త్రి
22. శ్రీ ఎస్. సర్వేశ్వరరావు M.A.
23. శ్రీ ఎ. రమాపతిరావు M.A.
24. శ్రీమతి అహల్యా M.A.
25. శ్రీమతి ఉషాకుమారి M.A.
26. శ్రీమతి సావిత్రి B.A.

శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము.

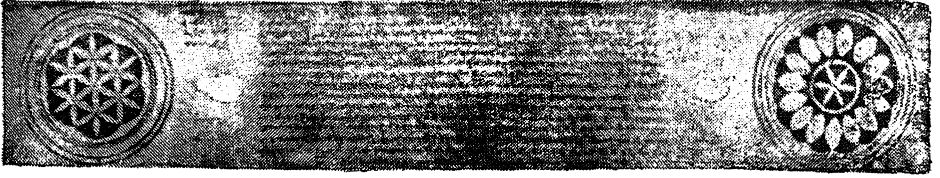
ప్రథమస్కంధ ప్రారంభము.

రుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

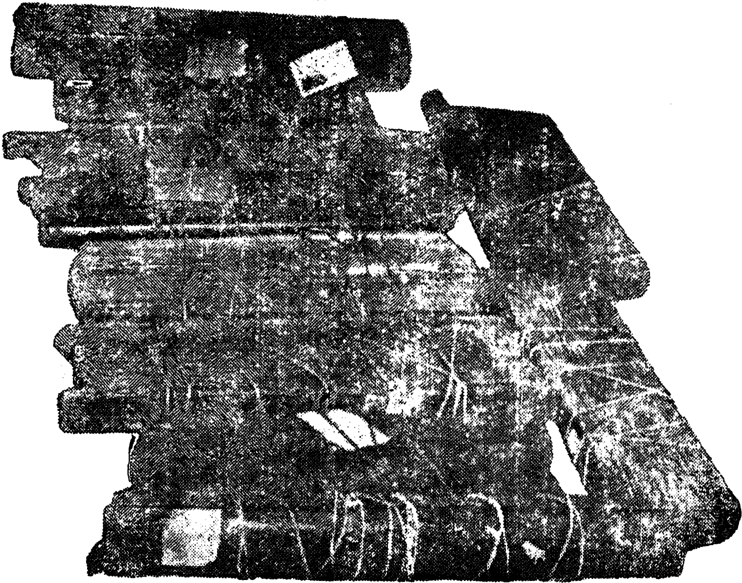
గ్రంథకర్తయైన పోతరాజు స్వేష్టదేవతాప్రార్థనాపూర్వకంబుగ మంగళము.

[illegible]

'హ' ప్రతి మొదటి పుట ప్రతిబింబము.

తా. ప. ప్రతి యందలి ఒక రేకు.

తాళపత్ర ప్రతుల ప్రతిబింబములు.

విషయ సూచిక

ప్రథమ స్కంధము

ద్వితీయ స్కంధము

తృతీయ స్కంధము

చతుర్థ స్కంధము

పంచమ స్కంధము

ప్రథమాశ్వాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

షష్ఠ స్కంధము

ఓమ్

శ్రీ మ హా భా గ వ త ము

ప్ర థ మ స్కం ధ ము

...్యపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోక[1]ర
...రంభకు భక్తపాలన కళాసంరంభకున్ దానవో
...స్తంభకుఁ [2]గేళిలోలవిలసద్దృగ్జాల సంభూతనా
...జాతభవాండకుంభకు మహానందాంగనాడింభకున్. 1

...న భక్తి [3]మ్రొక్కెద నవారిత తాండవ కేళికిన్ దయా
...శాలికిన్ శిఖరిజాముఖపద్మ మయూఖమాలికిన్
...శాంకమౌళికిఁ గపాలికి మన్మథ గర్వపర్వతో
...ికి నారదాది మునిముఖ్యమనస్సరసీరుహాళికిన్. 2

...సేవ [4]సేసెద సమస్తచరాచర భూతసృష్టివి
...ం భారతీహృదయసౌఖ్యవిధాతకు వేదరాశి [5]ని
...ం దేవతానికరనేతకుఁ గల్మషజేతకున్ నత
...ు ధాతకున్ నిఖిలతాపసలోక [6]శుభప్రదాతకున్. 3

...నిఖిలప్రధానదేవతా[8]వందనంబు సేసి 4

...మొప్ప మ్రొక్కుడుదు నద్రిసుతాహృదయానురాగసం
...దోషభేదికిఁ బ్రపన్నవినోదికి విఘ్నవల్లికా
...కి మంజువాదికి నశేషజగజ్జననందవేదికిన్
...కఖాదికిన్ సమదమూషకసాదికి సుప్రసాదికిన్. 5

...లంబు [9]నెన్నుదురు సోఁకఁగ మ్రొక్కి నుతింతు సైకత
...కిఁ జంచరీకచయసుందరవేణికి రక్షి[10]తానత
...కిఁ దోయజాతభవ చిత్తవశీకరణైక [11]వాణికిన్
...నక్షదామ శుక వారిజ పుస్తక రమ్యపాణికిన్. 6

...క్షాకారంభకు (తం.వా.) 2. కారణైక విలసద్దృగ్జాల (క) కేళిలాలసలసద్దృగ్జాల ...సద్దృగ్జాత (ద) కేళిలాలస కళాదృగ్జాల (క) 3. వ్రాలిన (ర. హ.) 4. ఁజేసెద ... 5. నిర్నేతకు (బ.) 6. సుఖ (త.) 7. నిఖిలభువనప్రధాన (హ.తం.వా.) అఖిల ... వందనంబుఁజేసి (హ. తం. వా.) వందనంబులుసేసి (ద) ప్రార్థనంబుచేసి (బ) ... (చ. ట. త. ప. తం. వా.) 10. తామర (హ.తం.వా.) 11. వైణికిన్ (తంజావూరి

శా. పుట్టం [1]బుట్ట శరంబునన్ [2]మొలవ సంభోయానపాత్రంబు[3]నన్
నెట్టం గల్గను గాళిఁ గొల్వఁప [4]బురాణింపన్ దొరంకొంటి [5]మీఁ
దెట్టే వెంటఁ జరింతుఁ [6]దత్సరణి నాకీవమ్మ యో యమ్మ మేల్
[7]పట్టు న్నాకకుమమ్మ నమ్మితిఁ జుమీ బ్రాహ్మీ దయాంభోనిధీ. 7

ఉ. [8]అమ్మలఁగన్నయమ్మ ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ చాలపె
ద్దమ్మ సురారులమ్మ కడు పాఱడిపుచ్చినయమ్మ [9]తన్ను లో
నమ్మిన వేల్పుటమ్మల మనమ్ముల నుండెడియమ్మ దుర్గ మా
యమ్మ కృపాబ్ధి [10]యీవుత మహత్త్వ కవిత్వ పటుత్వ సంపదల్. 8

మ. హరికిన్ బట్టపు[11]దేవి [12]పున్నెములప్రో వర్థంబు [13]పెన్నిక్క చం
దురు తోఁబుట్టువు భారతీగిరిసుతల్ తోనాడు [14]పూఁబోణి తా
మరలం దుండెడి [15]ముద్దరాలు జగ[16]ముల్ మన్నించు నిల్లాలు భా
సురతన్ లేములు వాపు తల్లి సిరియిచ్చున్ [17]నిత్యకల్యాణముల్. 9

వ. అని [18]యిష్టదేవతలం [19]జింతించి [20]దినకర కుమార ప్రముఖులం దలంచి ప్రథమ కవితా [21]విరచన విద్యావిలాసాతిరేకి వాల్మీకి నుతియించి హయగ్రీవ దనుజకర పరిమిళిత నిగమనివహవిభాగనిర్ణయనిపుణతాసముల్లాసుండగు వ్యాసునకు మ్రొక్కి శ్రీమహా[22]భాగవతకథా సుధారసప్రయోగికి శుకయోగికి

1. బుట్టి (క. ద. బ.) 2. మొలువ (హ. ట. త.) 3. లోనెట్టన్ (హ) నన్మెట్టం గట్టను (క. ట.) నన్ మెట్టం గట్టిన (గ) 4. బురాణింపంగ దూకొట్టి (త) 5. పేఁ దెట్టివెంట (హ) మీఁదెట్టి న్వెంట రచింతు (క) 6. తత్సరణి నీకీవమ్మ (గ) లద్రచన నీవీయమ్మ మాయమ్మ (త) 7. పట్టు న్నాకగుదమ్మ (హ) పట్టున్నాకగుమమ్మ (వా) 8. అమ్మలగన్న (తం. వా.) 9. నిన్ను (జ. హ.) 10. యిచ్చుత (తం. వా.) 11. రాణి (ప. హ.) 12. పుణ్యముల (క. ర.) 13. పెన్గట్టు (చ) పు పెన్నిక్క (హ) పుఁ బెన్నిక్క (తం. వా.) 14. పూబోడి (డ. ద. బ.) 15. ముద్దురాలు (చ. గ) 16. మున్మేనించు (బ) 17. నిచ్చ (క.ట.బ.) 18. యిష్టదేవతా ముఖ్యులన్ (య) యిష్టదైవతముల (ర) 19. పూజించి (ద) స్తుతియించి (బ) 20. వినాయక కుమారక (ద) 21. విలాసాతిరేకిని వాల్మీకిని (ర) 22. భాగవత సుధారచన (ప)

*ఈ క్రింది రెండు పద్యములు అచ్చు ప్రతులలో నున్నవి; వ్రాఁతప్రతులలో లేవు. రెండవ పద్యము భారతమున కానవచ్చుచున్నది. (అరణ్య. 4-216)

ఉ. శారద నీరదేందుఘనసారపటీరమరాళమల్లికా
హారతుషార ఫేనరజతాచల కాశఫణీశకుందమం
దార సుధాపయోధి సితతామరసామరవాహినీశుభా
కారత నొప్పు నిన్ను మదిఁ గానఁగ నెన్నఁడుగల్గు భారతీ.

ఉ. అంబ నవాంబుజోజ్జ్వల కరాంబుజ శారదచంద్రచంద్రికా
డంబర చారుమూర్తి ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నదీపికా
చుంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతిసూక్తి వివిక్త నిజప్రభావ భా
వాంబర వీథివిశ్రుతవిహారి ననుం గృపఁజూడు భారతీ.

నమస్కరించి మృదుమధుర[1] వచనరచన పల్లవితస్థాణునకున్ బాణునకుం బ్రణమిల్లి కతిపయశ్లోక సమ్మోదితసూరు మయూరు నభినందించి [2]మహాకావ్యకరణకళావిలాసుం గాళిదాసుం గొనియాడి [3]కవికమలవిసరరవిం భారవిం బొగడి [4]విదళితాఘు మాఘు స్తుతియించి యాంధ్రకవితాగౌరవజనమనోహారి నన్నయసూరిం గైవారంబుసేసి హరిహర చరణారవిందవందనాభిలాషిఁ దిక్కనమనీషిన్ భూషించి *భక్తి విశేషిత పరమేశ్వరుండగు ప్రబంధపరమేశ్వరుం బ్రణుతించి మఱియు నితర పూర్వకవి జనసంభావనంబు గావించి వర్తమానకవులకుం బ్రియంబు వలికి భావికవుల బహూకరించి యుభయకావ్యకరణ దక్షుండనై. 10

ఉ. •ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్
సొమ్ములుఁ గొన్ని పుచ్చుకొని సొక్కి శరీరముఁ [5]బాసి కాలుచే
సమ్మెట [6]వాటులం బడక సమ్మతి [7]శ్రీహరి [8]కిచ్చి చెప్పె [9]నీ
బమ్మెర పోతరా జొకఁడు భాగవతంబు [10]జగద్ధితంబుగన్. 11

తే. [11]చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁడేని, నోరునొవ్వంగ హరికీర్తి [12]నుడువఁడేని
దయయు సత్యంబులోను[13]గాఁదలఁపఁడేనిఁ, గలుగనేటికిఁ దల్లులకడుపుచేటు. 12

వ. అని [14]మదీయ పూర్వజన్మసహస్రసంచితతపఃఫలంబున శ్రీమన్నారాయణ కథాప్రపంచ [15]విరచనాకుతూహలుండనై యొక్క రాకానిశాకాలంబున సోమోపరాగంబురాకఁ గని [16]సజ్జనానుమతంబున నభ్రంకషశుభ్ర సముత్తుంగ [17]భంగయగు గంగకుం జని క్రుంకులిడి వెడలి మహనీయమంజుల [18]పులినతలమండప మధ్యంబున [19]మహేశ్వర ధ్యానంబు సేయుచుఁ గించిదున్మీలిత లోచనుండనై యున్నయెడ. 13

1. వచనవర్గసల్లలిత (ట) వచనరచనవర్గాపవర్గ (త) 2. కావ్యకరణైక కళావిలాసు (క) కథావిలాసు (చ) 3. కవితకులకమలవనరవి (చ) కవివదనకమలరవి (హ) కవికమలవనరవి(త.జ.) కవికమలవనభారవిఁ (బ) కవికమలరవిఁ (తం. వా.) 4. విగతాఘు (చ) వినుత జనశ్లాఘు (డ)

* ఈ యధికపాఠము తంజావూరు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీ నెం. 120 ప్రతిలోఁ గలదు.

• పై వచనము 'కరణ దక్షుండనై' యని యుత్తమ పురుషమున ముగియుచున్నది. ఈ పద్యమున "బమ్మెర పోతరాజొకఁడు" అని ప్రథమపురుషము కనఁబడుచున్నది. చూచిన వ్రాఁత ప్రతులన్నింటిలో నీపద్య మిచ్చటనే యుండుటచేత అట్లే యుంచఁబడినది.

5. వాసి (హ. తం. వా.) 6. పాటులం (క. గ. డ. ద. బ.) నాటులం (చ) వేటులం (హ) వ్రేటులం (వా) 7. తో (చ. ట. త. గ. జ.) 8. కిచ్చజెప్పి (త. జ.) కిచ్చెచెప్పి (గ. డ. బ.) 9. యా (చ. ట. గ. డ.) 10. జగత్ప్రసిద్ధిగన్ (త. ప. ద.) 11. చేతులలరంగ (చ.ట.ర.) 12. నొడువ (చ.గ.ర.) 13. దా (హ) 14. మఱియు (హ. తం. వా.) అని జనంబెన్న మదీయ (ద) 15. కవితా (డ) 16. మజ్జనకానుమతంబున (చ) 17. భంగకు (క. ట. త. గ.) గ్రుంకు (హ.) 18. మంటప మధ్యంబున (క) మంజుకపుళినశోభిత ప్రదేశంబున (హ) పులిన తలంబున (వా) 19. ఉమామహేశ్వర (ర).

సీ. మెఱుఁగు చెంగట నున్న మేఘంబు కైవడి నువిద చెంగట[1]నుండ నొప్పువాఁడు
చంద్రమండల సుధాసారంబు [2]పోలిక ముఖమునఁ జిఱునవ్వు మొలచువాఁడు
వల్లీయుతతమాల వసుమతీజముభంగి బలు[3]విల్లు మూఁపునఁ బరఁగువాఁడు
నీలనగాగ్ర సన్నిహితభాసుని భంగి ఘనకిరీటము దలఁ గల్గువాఁడు

ఆ. పుండరీకయుగముఁబోలు కన్నులవాఁడు, వెడఁద యురమువాఁడు విపులభద్ర
మూర్తి[4]వాఁడు రాజముఖ్యుఁడొక్కరుఁడునా, కన్నుఁగవకు[5]నెదురఁగానఁబడియె.

వ. ఏ నా రాజశేఖరునిం దేఱిచూచి భాషింప యత్నంబు సేయునెడ నతండు [6]దా
రామభద్రుండ [7]మన్నామాంకితంబుగా [8]శ్రీమహాభాగవతంబుఁ దెనుంగు సేయుము
[9]నీకు భవబంధంబులు దెగునని యానతిచ్చి తిరోహితుండయ్యె. అంత[10]నే
సమున్మీలిత నయనుండనై వెఱఁగు[11]పడి చిత్తంబున. 15

క. పలికెడిది భాగవతమఁట, [12]పలికించువిభుండు రామభద్రుండఁట [13]నేఁ
బలికిన భవహరమగునఁట, పలికెద [14]వేఱొండుగాథఁ బలుకఁగ నేలా. 16

ఆ. భాగవతము [15]దెలిసి పలుకుట చిత్రంబు, శూలికైనఁ దమ్మిచూలికైన
విబుధ [16]జనులవలన విన్నంత కన్నంత, [17]తెలియ వచ్చినంత తేటపఱుతు. 17

క. [18]కొందఱికిఁ దెనుఁగు[19]గుణమగుఁ, గొందఱికిని సంస్కృతంబుగుణమగు రెండున్
గొందఱికి గుణములగు నే, నందఱి[20]మెప్పింతుఁ [21]గృతుల నయ్యైయెడలన్. 18

మ. ఒనరన్ నన్నయ తిక్కనాదికవు లీ యుర్విం బురాణావళుల్
తెనుఁగుల్ సేయుచు మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు దా నెట్టిదో
[22]తెనుఁగుం జేయరు మున్ను భాగవతమున్ దీనిన్ [23]దెనింగించి నా
జననంబున్ సఫలంబు చేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండఁగన్. 19

మ. లలితస్కంధము కృష్ణమూలము శుకాలాపాభిరామంబు మం
జులతా [24]శోభితమున్ [25]సువర్ణ సుమనస్సుజ్ఞేయమున్ సుందరో
జ్జ్వల వృత్తంబు మహాఫలంబు విమల వ్యాసాలవాలంబునై
వెలయున్ భాగవతాఖ్య కల్పతరు వుర్విన్ సద్ద్విజశ్రేయమై. 20

1. సున్న (క.ట.ద.ర.) 2. పోలికి (డ) 3. విలు (హ) 4. యైన (హ) 5. నెదుట (క.గ.బ.ర.) 6. దాను రామచంద్రుండను (చ) నేను శ్రీరామచంద్రుండను (త) 7. రామనామాంకితంబుగా (క.చ.ట.త.ప.గ.జ.డ.ద.) నాదు నామాంకింతబుగా (ర) 8. శ్రీమన్మహా (త.గ.ర.) 9. నీభవ (క.గ.) 10. నేనున్మీలిత (క.చ.) నేనున్మీలితుండనై (జ) సమున్మీలిత లోచనుండనై (ర) 11. పడిన (డ) పడిమదీయచిత్తంబున (క) 12. పలికించెడి విభుఁడు (బ. య.) పలికించెడివాఁడు (హ) 13. యేఁ (చ) 14. వేరొక్కగాథ (త.ప.గ.ర.) 15. తెలియఁబలుకుట (ర) 16. వరుల (జ) 17. తెలిసినంతవట్టు (జ) 18. కొందఱకు (జ) 19. ప్రియమగు (క) 20. మెచ్చింతు (గ) 21. శ్రుతుల (ట) 22. తెనుఁగుల్ శాయరు (క) 23. తెనుంగించి (య) 24. శోభనముౣ (చ) 25. సువస్తు (ట) సువర్ణ్య (జ.) సుమంత్ర (ద).

వ. ఇట్లు [1]భాసిల్లెడు [2]శ్రీమహాభాగవతపురాణ పారిజాతపాదప [3]సమాశ్రయంబున హరి కరుణావిశేషంబునఁ గృతార్థత్వంబు [4]సిద్ధించెనని బుద్ధినెఱింగి లేచి [5]మరలి కొన్ని దినంబులను నేకశిలానగరం[6]బునకుం జనుదెంచి యందు గురువృద్ధబుధ బంధు [7] జనానుజ్ఞాతుండనై. 21

—: గ్రంథకర్తృ వంశవర్ణనము :—

సీ. కౌండిన్యగోత్ర సంకలితుఁ డాపస్తంబసూత్రుండు పుణ్యుండు [8]సుభగుఁడైన
[9]భీమన మంత్రికిఁ బ్రియపుత్రుఁ డన్నయ కలకంఠి తద్భార్య గౌరమాంబ
కమలాప్తు వరమునఁ [10]గనిన సోమనమంత్రి వల్లభ మల్లమ వారి తనయుఁ
డెల్లన యతనికి నిల్లాలు [11]మాచమ వారి పుత్రుఁడు వంశ వర్ధనుండు
ఆ. లలితమూర్తి బహుకళానిధి [12]కేసన, దానమాననీతిధనుఁడు ఘనుఁడు
తనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహిని గాఁగ, మనియె శైవశాస్త్రమతము గనియె. 22

క. నడవదు నిలయము వెలువడి,తడవదు పర[13]పురుష గుణము దనపతి[14]నొడువున్
[15]గడవదు వితరణ [16]కరుణలు,విడువదు లక్కాంబ విబుధ విసరమువొగడన్.23

ఉ. మానిను లీడుగారు బహుమాన [17]నివారిత దీనమానస
గ్లానికి దానధర్మ మతిగౌరవ మంజులతాగభీరతా
స్థానికి [18]ముద్దసానికి సదాశివపాదయుగార్చనానుకం
పానయ వాగ్భవానికిని బమ్మెర [19]కేసయ లక్కసానికిన్. 24

క. [20]ఆమానిని కుదయించితి, మేమిరువుర మగ్రజాతుఁ డీశ్వరసేవా
కాముఁడు [21]తిప్పయ; పోతయ నామవ్యక్తుండ సాధునయయుక్తుండన్. 25

వ. అయిన నేను నా చిత్తంబునఁ బెన్నిధానంబునుం బోని [22]శ్రీరామచంద్రు సన్నిధానంబుఁ గల్పించుకొని.

1. రాజిల్లెడు (ర) 2. శ్రీమన్మహా (గ) 3. వనాశ్రయంబున (క. ట.) 4. సిద్ధించు (గ) 5. మఱియుం గొన్ని (క. ర.) 6. బునకేతెంచి (చ) 7. కవిజనాను...(ర) 8. శుభగుణుండు (ట) 9. భూమన మంత్రికి పుత్రుఁ డన్నయమంత్రి (ట. య.) భీమనమంత్రికి ప్రీతి నన్నయ పుట్టె (త) భీమన మంత్రికి ప్రియజు డన్నయ (ర) 10. గనియె (హ. తం. వా.) 11. మాచమ్మ (గ) మానమ (జ) 12. కేతన (వా) 13. పురుషగుణము (క.గ.జ.తం.) 14. నుడువున్ (తం.వా.) నొడువుల్ (ట. ప. గ.ర.) 15. కడువదు (జ.బ.ర.హ.) 16. గుణముల్ (క.ట.త.జ.) 17. సమానితదీన మానసుజ్ఞానికి (ట.గ.) సమానితధీసమాన సుజ్ఞానికి (య) 18. ముగ్ధసానికి (క) ముత్తసానికి (ట. ప. జ.) ముద్దుసానికి (తం. వా.) 19. కేతయ 20. ఆమిథునమునకుఁ బుట్టితి (క.డ.ద.బ.ర.హ.) 21. తిప్పన పోతన (తం.వా.) 22. శ్రీరామభద్రు (ర).

—: షష్ఠ్యంతములు :—

ఉ. హారికి నందగోకుల విహారికిఁ జక్రసమీరదైత్య సం
హారికి భక్త దుఃఖపరిహారికి గోపనితంబినీ మనో
హారికి [1]దుష్టసంప దపహారికి ఘోషకుటీ[2]పయోఘృతా
హారికి బాలకగ్రహమహాసురదుర్వనితా ప్రహారికెన్. 27

ఉ. శీలికి నీతిశాలికి వశీకృతశూలికి బాణహస్తని
ర్మూలికి ఘోరనీరదవిముక్తశిలాహత గోపగోపికా
పాలికి వర్ణధర్మ పరిపాలికి నర్జునభూజయుగ్మ సం
చాలికి మాలికిన్ విపుల చక్రనిరుద్ధ మరీచిమాలికిన్. 28

ఉ. క్షంతకుఁ గాళియోరగ విశాల [3]ఫణోపరి[4]నర్తన క్రియా
రంతకు నుల్లసన్మగధరాజ చతుర్విధఘోర వాహినీ
హంతకు నింద్రనందననియంతకు సర్వచరాచరావళీ
మంతకు నిర్జితేంద్రియసమంచిత భక్తజనానుగంతకున్. 29

ఉ. న్యాయికి భూసురేంద్రమృతనందనదాయికి రుక్మిణీ మన
స్స్థాయికి భూతసమ్మద విధాయికి సాధు[5]జనానురాగ సం
ధాయికిఁ బీతవస్త్ర పరిధాయికిఁ బద్మభవాండ భాండ ని
ర్మాయికి గోపికానివహమందిరయాయికి శేషశాయికిన్. 30

వ. సమర్పితంబుగా [6]నే నంధ్రభాషను రచియింపంబూనిన [7]శ్రీమహాభాగవతంబు
నకుం [8]బ్రారంభం బెట్టిదనిన.

అధ్యాయము–౧

సీ. విశ్వజన్మస్థితి విలయంబు లెవ్వనివలన నేర్పడు ననువర్తనమున
వ్యావర్త[9]నమునఁ గార్యములం దభిజ్ఞుఁడై తాన రాజగుచుఁ [10]జిత్తమునఁ జేసి
వేదంబు లజునకు [11]విదితముల్ గావించె నెవ్వఁడు బుధులు మోహింతు రెవ్వ
నికి నెండమావుల [12]నీటఁ గాచాదుల నన్యోన్యబుద్ధి దా నడరునట్లు

ఆ. [13]త్రిగుణసృష్టి యెందు దీపించి సత్యము, భంగిఁ దోఁచు [14]స్వప్రభానిరస్త
కుహకుఁ డెవ్వఁడతనిఁ గోరి చింతించెద, ననఘు [15]విశ్వమయుని ననుదినంబు. 32

1. రత్నపుంజనవహారికి (ర) 2. పయోమృతా (ర) 3. ఫణావళి (జ.డ.ద.బ.య.ర.హ.తం.వా.) ఫణామణి (గ) 4. వర్తన (గ); నర్తక (డ) 5. గణానురాగ(త) 6. నేనాంధ్రంబున(క.చ.హ.తం.వా) 7. శ్రీమన్మహా(ట.ర.) 8. కథాక్రమంబెట్టిదనిన(బ) 9. నముల(క.జ.బ.) 10. చిత్తమునఁజూచి(త)చింతనముచేసి(ట) 11. విదితంబుగా నిచ్చె(ప) 12. నీళ్ళుగా భ్రమయుచు(జ) 13. త్రిగుణబుద్ధియందు దీపించు (య) 14. నట్టి ప్రభునిరస్త (హ) 15. సత్యుఁబరుని (హ. వా.) నాద్యుఁ బరుని సత్యు (క. డ. బ.)

వ. ఇట్లు [1]"సత్యం పరం ధీమహి" యను గాయత్రీ ప్రారంభంబున గాయత్రీ నామ [2]బ్రహ్మరూపంబై మత్స్యపురాణంబులోన గాయత్రి నధికరించి ధర్మవిస్తరంబును వృత్రాసుర వధంబును నెందుఁ జెప్పంబడు నదియ భాగవతంబని పలుకుటం జేసి యీ పురాణంబు శ్రీ మహాభాగవతంబన నొప్పుచుండు. 33

సీ. శ్రీమంతమై మునిశ్రేష్ఠకృతంబైన భాగవతంబు సద్భక్తితోడ
వినఁగోరువారల విమలచిత్తంబులఁ జెచ్చెర నీశుండు చిక్కుఁ [3]గాక
యితర శాస్త్రంబుల నీశుండు చిక్కునె మంచివారలకు నిర్మత్సరులకుఁ
గపటనిర్ముక్తులై కాంక్ష[4]సేయక యిందుఁ దగిలియుండుట మహా[5]తత్త్వ[6]బుద్ధి

తే. పరఁగ నాధ్యాత్మికాది తాపత్రయంబు, నడఁచి [7]పరమార్థభూతమై యఖిల సుఖద
మైసమస్తంబుగాకయు [8]నయ్యునుండు,వస్తువెఱుగంగఁ [9]దగుభాగవతమునందు.

ఆ. వేదకల్పవృక్షవిగళితమై శుక, ముఖసుధాద్రవమున మొనసియున్న
భాగవతపురాణ[10]ఫలరసాస్వాదన, పదవిఁ గనుఁడు రసిక[11]భావవిదులు. 35

—: నైమిశారణ్య వర్ణనము :—

క. పుణ్యంబై మునివల్లభ, గణ్యంబై కుసుమఫలనికాయోత్థిత సా
ద్గుణ్యమయి నైమిశాఖ్యా, రణ్యంబు నుతింపఁదగు నరణ్యంబులలోన్. 36

వ. మఱియును మధువైరి మందిరంబునుం బోలె మాధవీమన్మథ [12]సహితంబై బ్రహ్మగేహంబునుం బోలె శారదాన్వితంబై నీలగళసభానికేతనంబునుం బోలె వహ్నివరుణ సమీరణచంద్రరుద్రహైమవతీ కుబేర వృషభగాలవశాండిల్య పాశుపత [13]జటిపటలమండితంబై బలభేదిభవనంబునుం బోలె [14]నైరావతామృత రంభాగణికాభిరామంబై మురాసురుని నిలయంబునుంబోలె నున్మత్తరాక్షసవంశ సంకులంబై ధనదాగారంబునుం బోలె శంఖకుందముకుంద[15]సుందరంబై రఘురాము యుద్ధంబునుం బోలె నిరంతర[16]శరానలశిఖాబహుళంబై పరశురాము ఖండనంబునుం బోలె [17]నర్జునోద్భేదంబై దానవసంగ్రామంబునుంబోలె నరిష్ట జంభనికుంభశక్తియుక్తంబై కౌరవసంగరంబునుం బోలె ద్రోణార్జున కాంచన

1. సత్యం పరమితి యను గాయత్రీ (క. బ.) 2. బ్రహ్మస్వరూపంబై (హ. వా.) 3. గాని (చ) 4. సేయకయును (హ.వా.) 5. ధర్మబుద్ధి (క. ర.) 6. బుద్ధిఁ బరఁగ (హ. వా.) 7. పరమాత్మ (త.ద.) 8. నగుచునుండు (చ.వ.య.ర.హ.) 9. నగు (త.య.ఎ.) 10. ఫలరసమధురంబు (చ. గ. బ.) 11. భాగవతులు (గ. జ.) 12. మహితంబై (క. ద. బ. హ. తం.) మన్మథహితంబై (వా) మాధవ మన్మథ మహితంబై (ర) 13. జటాపటల (గ. జ. ఢ. ద. బ. ర.) 14. నైరావతామలక (గ) నైరావతామల (ద) 15. మందిరంబై (చ. త. ప. జ. ద. ర. హ.) 16. ఖరానల (ద) 17. మహాపారిజాతంబై (వ్రాఁతప్రతుల పాఠము)

స్యందనకదంబసమేతంబై కర్ణుకలహంబునుం బోలె మహోన్నతశల్య సహకారంబై సముద్రసేతుబంధనంబునుం బోలె నలనీలపనసాదిప్రదీపితంబై భర్గభజనంబునుం బోలె [1]నానాశోకలేఖా కలితంబై [2]మరు కోదండంబునుం బోలెఁ బున్నాగశిలీముఖ భూషితంబై నరసింహరూపంబునుం బోలెఁ గేసర కరజ కాంతంబై నాట్యరంగంబునుం బోలె నటనటీసుషిరాన్వితంబై శైలజా నిటలంబునుం బోలెఁ జందనకర్పూర తిలకాలంకృతంబై వర్షాగమంబునుం బోలె నింద్రబాణాసన మేఘకరక కమనీయంబై నిగమంబునుం బోలె గాయత్రీ విరాజితంబై మహాకావ్యంబునుం బోలె [3]సరస మృదులతాకలితంబై వినతానిలయంబునుం బోలె సుపర్ణరుచిరంబై యమరావతీ పురంబునుం బోలె సుమనోలలితంబై [4]కైటభోద్యోగంబునుం బోలె మధుమానితంబై పురుషోత్తమ సేవనంబునుంబోలె నమృత ఫలదంబై [5]ధనంజయ సమీకంబునుంబోలె నభ్రంకష పరాగంబై వైకుంఠపురంబునుం బోలె [6]హరిఖడ్గపుండరీకవిలసితంబై నంద ఘోషంబునుం బోలెఁ గృష్ణసార సుందరంబై లంకానగరంబునుం బోలె రామ మహిషీ వంచకసమేతంబై సుగ్రీవ సైన్యంబునుం బోలె గజ గవయశరభశోభితంబై [7]నారాయణ స్థానంబునుం బోలె నీలకంఠ హంసకౌశిక భారద్వాజతిత్తిరి భాసురంబై మహాభారతంబునుం బోలె నేకచక్ర బక కంక ధార్తరాష్ట్రి శకుని నకులసంచార సమ్మిశ్రితంబై సూర్యరథంబునుం బోలె నురుతర ప్రవాహంబై జలదకాల సంధ్యాముహూర్తంబునుం బోలె బహువితతజాతి సౌమనస్యంబై యొప్పు నైమిశంబను [8]శ్రీవిష్ణుక్షేత్రంబునందు శౌనకాది మహామునులు స్వర్గలోక [9]గీయమానుండగు హరిం జేరుకొఱకు సహస్రవర్షంబు లనుష్ఠానకాలంబుగాఁగల సత్రసంజ్ఞికంబైన యాగంబు సేయుచుండి రందొక్కనాఁడు వారలు రేపకడ నిత్యనైమిత్తికహోమంబు లాచరించి సత్కృతుండై సుఖాసీనుండై యున్న సూతునిం జూచి. 37

—: శౌనకాది ఋషుల ప్రశ్న :—

కం. ఆతాపసు లిట్లనిరి వి, నీతున్ [10]విజ్ఞానఫణితనిఖిల పురాణ
వ్రాతున్ నుతహరిగుణ[11]సం, ఘాతున్ సూతున్ నితాంతకరుణోపేతున్. 38

1. నానాశ్లోకలేఖా పరిమితంబై (ట. జ.) నానాశాఖరేఖా కలితంబై (య) 2. మేరు (ట. త. బ. య.ర.హ.) 3. సరల (వా) 4. కైటభోద్యానంబును (త) 5. ఘన సమీరంబునుంబోలె (ట) 6. ఖడ్గ పుండరీక (హ. తం. వా.) 7. నారాయణాస్థానంబు (గ. డ.) 8. వైష్ణవ క్షేత్రంబున (ద) 9. జేగీయ (గ. జ. ర.) 10. విజ్ఞానఫలిత (ట.గ.జ.డ.య) 11. సంఘాత నితాంతైకసూతు (ట)

మ. సమతం దొల్లి పురాణపంక్తు లితిహాసశ్రేణులుం ధర్మశా
స్త్రములున్ [1]నీవు పఠించి చెప్పితివి వేదవ్యాస ముఖ్యుల్, మునుల్,
[2]సుమతుల్ సూచిన వెన్ని యున్నియును దోఁచున్ నీమదిన్, దత్ప్రసా
దమునం జేసి యెఱుంగ నేర్తువు సమస్తంబున్ బుధేంద్రోత్తమా! 39

క. గురువులు ప్రియశిష్యులకుం, బరమరహస్యములు దెలియఁబలుకుదు రచల
స్థిరకల్యాణం బెయ్యది, పురుషులకును నిశ్చయించి బోధింపు తగన్. 40

క. మన్నాఁడవు చిరకాలము, గన్నాఁడవు పెక్కులైన గ్రంథార్థంబుల్
విన్నాఁడవు వినఁదగినవి, యున్నాఁడవు పెద్దలొద్ద నుత్తమగోష్ఠిన్. 41

చ. అలసులు [3]మందబుద్ధియుతు లల్పతరాయువు లుగ్రరోగ సం
కలితులు మంద[4]భాగ్యులు సుకర్మములెయ్యవి సేయఁజాలరీ
కలియుగమందు మానవులు గావున నెయ్యది సర్వసౌఖ్యమై
యలవడు నేమిటం [5]బొడము నాత్మకు శాంతి మునీంద్ర చెప్పవే. 42

సీ. ఎవ్వని యవతారమెల్ల [6]భూతములకు సుఖమును వృద్ధియు సొరిదిఁజేయు
నెవ్వని శుభనామ మేప్రొద్దు నుడువంగ సంసారబంధంబు సమసిపోవు
నెవ్వని చరితంబు హృదయంబుఁ జేర్చిన భయమొంది మృత్యువు పరువువెట్టు
నెవ్వని పదనది నేపారుజలములు సేవింప నైర్మల్యసిద్ధి గలుగుఁ

తే. దపసు లెవ్వనిపాదంబు దగిలి శాంతి, తెఱఁగు గాంచిరి వసుదేవదేవకులకు
నెవ్వఁ డుదయించెఁ దత్కథలెల్ల వినఁగ, నిచ్చపుట్టెడు నెఱిఁగింపు మిద్ధచరిత. 43

క. భూషణములు [7]వాణికి నఘ, పేషణములు మృత్యుచిత్త భీషణములు [8]హృ
త్తోషణములు గల్యాణ వి, శేషణములు హరిగుణోపచితభాషణముల్. 44

క. కలిదోష [9]నివారకమై, యలఘు యశుల్ వొగడునట్టి హరికథనము ని
ర్మలగతిఁ గో[10]రెడు పురుషుఁడు, వెలయఁగ నెవ్వాఁడు దగిలి వినఁడు మహాత్మా!

ఆ. అనఘ విను రసజ్ఞులై వినువారికి, [11]మాటమాట కధికమధురమైన
యట్టి కృష్ణకథన మాకర్ణనముసేయఁ, దలఁపుగలదు మాకుఁ దనివిలేదు. 46

1. చాలనుపన్యసింపుదురు (హ) నీవ యుపన్యసింపుదువు (వా) 2. సుమతిం జేసిన (జ. ఢ. ద. బ. హ.) 3. మందబుద్ధిబలులల్ప (ట. జ..తం. వా.) 4. భాగ్యులును గర్మము (క. ప. హ.) 5. బొరయు (త) బొదలు (జ) 6. లోకములకు (హ) 7. సెవులకు (హ) 8. హృత్పోషణములు (క. త.) 9. నివారణమై (హ. తం. వా.) 10. ఁగోరుచుఁ (హ) 11. మాటిమాటికధిక (క. చ. త. జ. బ. య. ర.)

మ. వరగోవింద కథాసుధారస మహా[1]వర్షోరుధారా పరం
పరలం గాక బుధేంద్రచంద్ర! యితరోపాయానురక్తిం బ్రవి
స్తర దుర్దాంతదురంత దుస్సహజనుస్సంభావితానేక దు
స్తర గంభీరకఠోరకల్మష కనద్దావానలం బాఱునే. 47

సీ. హరినామకథన దావానల జ్వాలలఁ గాలవే[2]ఘోరాఘ కాననములు
వైకుంఠదర్శన వాయుసంఘంబుచేఁ దొలఁగవే బహుదుఃఖ తోయదములు
కమలనాభధ్యాన [3]కంఠీరవంబుచేఁ గూలవే సంతాప కుంజరములు
నారాయణ[4]స్మరణ ప్రభాకరదీప్తిఁ దీఱవే షడ్వర్గ తిమిరతతులు

ఆ. నళినయన భక్తి [5]నావచేఁగాక సం, సార జలధిదాఁటి చనఁగరాదు
వేయునేల మాకు విష్ణుప్రభావంబు, దెలుపవయ్య సూత! ధీసమేత! 48

వ. మఱియు కపటమానవుండును గూఢుండునైన మాధవుండు రామసహితుండై యతిమానుషంబులైన పరాక్రమంబులు సేసె నఁట! వాని వివరింపుము. కలియుగంబు రాఁగలదని వైష్ణవక్షేత్రంబున దీర్ఘ సత్రనిమిత్తంబున హరికథలు విన నెడగలిగి నిలిచితిమి. దైవయోగంబున 49

క. జలరాశి దాఁటఁగోరెడి, కలము జనుల్ గర్ణధారుఁ గాంచిన భంగిన్
గలిదోష హరణవాంఛా, కలితులమగు మేము నిన్నుఁ గంటిమి[6]సూతా! 50

క. చారుతరధర్మరాశికి, భారకుఁడగు కృష్ణుఁ డాత్మపదమునకేఁగన్
భారకుఁడు లేక యెవ్వనిఁ, [7]జేరెను ధర్మంబు బలుపుసెడి మునినాథా! 51

అధ్యాయము - ౨

—: సూతుండు నారాయణ కథాప్రశంస చేయుట :—

వ. అని యిట్లు మహనీయ గుణగరిష్ఠులయిన శౌనకాదిమునిశ్రేష్ఠు లడిగిన రోమహర్షణ పుత్రుండై యుగ్రశ్రవసుండను పేరనొప్పి నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుండైన సూతుండు. 52

మ. సముఁడై యెవ్వఁడు ముక్తకర్మచయుఁడై సన్న్యాసియై యొంటిఁబో
వ [8]మహాభీతి నొహోకుమార యనుచున్ వ్యాసుండు సీరంగ వృ
క్షములుం దన్మయతం బ్రతిధ్వనులు సక్కం[9]జేసె మున్నట్టిభూ
తమయున్ [10]మ్రొక్కెద బాదరాయణిఁ [11]దపోధన్యాగ్రణిన్ ధీమణిన్. 53

1. వర్షోక్తి (వ్రాఁత ప్రతులన్నింటను) 2. మోహాంధ (గ) 3. కంఠీరవములచే (క. చ. ట. ప. గ. ద. హ.) 4. శ్రవణ (క.ట.ల.ద.బ.య.) 5. నావలేకున్న (క.ర.); నావచేగాని (ట) 6. సుమతీ (ఛ. జ. ద. ర.) సుమ్మీ (ట. గ. బ.) 7. జేరెడు (క); జేరును (ద) 8. మహాప్రీతి (గ.జ.డ.ద.హ.) 9. జేసియున్నట్టి (ల. య.) 10. గొల్చెద (హ) 11. తపోధ్యానాగ్రణిన్ (త. గ.)

సీ. కార్యవర్గంబును గారణసంఘంబు నధికరించి చరించు నాత్మతత్త్వ
మధ్యాత్మ మనఁబడు నట్టి యధ్యాత్మముఁ [1]దెలివి సేయఁగ జాలు దీపమగుచు
సకలవేదములకు సారాంశమై యసాధారణమగు ప్రభావ
[2]రాజకంబైన పురాణ[3]మర్మంబును గాఢసంసారాంధకారపటలి

తే. దాఁటఁగోరెడి వారికి దయదలిర్ప, నే తపోనిధి వివరించె నేర్పుకలుగ
నట్టి శుకనామధేయు మహాత్మగేయు, విమలవిజ్ఞాన రమణీయు వేడ్కఁగొలుతు.

క. నారాయణునకు నరునకు, భారతికిని మ్రొక్కి వ్యాసు పదములకు నమ
స్కారము సేసి [4]వచింతు ను, దారగ్రంథంబు దళితతనుబంధంబున్. 55

వ. అని యిట్లు దేవతాగురు నమస్కారంబు చేసి యిట్లనియె. మునీంద్రులారా! నన్ను మీరలు నిఖిలలోకమంగళంబైన ప్రయోజనం బడిగితిరి. ఏమిటం గృష్ణసంప్రశ్నంబు సేయంబడు నెవ్విధంబున నాత్మ ప్రసన్నంబగు నిర్విఘ్నయు నిర్హేతుకయునైన హరిభక్తి యే రూపంబునం గలుగు నది పురుషులకుఁ [5]బరమధర్మంబగు. వాసుదేవుని యందుఁ బ్రయోగింపంబడిన భక్తియోగంబు వైరాగ్యవిజ్ఞానంబులం బుట్టించు. నారాయణకథలవలన నెయ్యే ధర్మంబులు దగుల వవి నిరర్థకంబులు. అపవర్గపర్యంతం[6]బైన ధర్మంబున కర్థంబు ఫలంబు గాదు. ధర్మంబునం దవ్యభిచారియైన యర్థంబునకుఁ గామంబు ఫలంబుగాదు. విషయభోగంబైన కామంబున కింద్రియప్రీతి ఫలంబుగాదు. ఎంతదడవు జీవించు నంతియ కామంబునకు ఫలంబు. తత్త్వజిజ్ఞాసగల జీవునకుఁ గర్మములచేత నెయ్యది సుప్రసిద్ధంబది యు నర్థంబుగాదు. తత్త్వ[7]జిజ్ఞాస యనునది ధర్మజిజ్ఞాస. కొందఱు ధర్మంబె తత్త్వమని పలుకుదురు. తత్త్వవిదులు జ్ఞానమను పేర నద్వయమైనయది తత్త్వమని యెఱుంగుదురు. ఆ తత్త్వం బౌపనిషదులచేతం బ్రహ్మమనియు హైరణ్యగర్భులచేతం బరమాత్మ యనియు సాత్వతులచేత భగవంతుండనియును బలుకంబడు. వేదాంతశ్రవణంబున గ్రహింపంబడి జ్ఞాన వైరాగ్యములతోడం గూడిన భక్తిచేతఁ దత్పరులైన పెద్దలు క్షేత్రజ్ఞుండైన యాత్మయందుఁ బరమాత్మం బొడగందురు. ధర్మంబునకు భక్తి ఫలంబు. పురుషులు వర్ణాశ్రమ ధర్మభేదంబులం జేయు ధర్మంబునకు మాధవుండు సంతోషించుటయె సిద్ధి. ఏకచిత్తంబున నిత్యంబును గోవిందు నాకర్ణింపను వర్ణింపను దగు. చక్రాయుధధ్యానమను ఖడ్గంబున వివేకవంతు లహంకారనిబద్ధంబైన

1. తెలియఁజేయఁగ (హ. తం. వా.) 2. రాజితంబైన (చ. ర.) 3. రాజంబును (హ) ధర్మంబును (ట. ద.) పురాణామృతంబును (చ. గ. జ. ద.) 4. రచింతు (క. బ.) 5. పరమార్థంబనిన (హ. తం.) 6. బాచరింపం దగిన యీ యధికధర్మంబునకు (చ. ట. ప. గ. హ.) 7. విజ్ఞానమనునది (క. చ. ట. గ. ద. బ.)

కర్మంబు ద్రుంచివైతురు.* (భగవంతునియందు శ్రద్ధయు, నపవర్గదంబగు తత్కథాశ్రవణాదులం దత్యంతాసక్తియు, పుణ్యతీర్థావగాహనమహత్సేవాదులచే సిద్ధించు) కర్మనిర్మూలన హేతువులైన కమలలోచను కథలం దెవ్వండు రతి సేయు, వినినచ్చగించు, వాని కితరంబు లెవ్వియు రుచి పుట్టింపనేరవు. పుణ్య శ్రవణకీర్తనుండైన కృష్ణుండు దన కథలు వినువారి హృదయంబులందు నిలిచి శుభంబు లాచరించు. అశుభంబులు నిరసించు. అశుభంబులు నష్టంబులయిన భాగవతశాస్త్ర సేవావిశేషంబున నిశ్చలభక్తి యుదయించు. భక్తిగలుగ రజస్త మోగుణ ప్రభూతంబులైన కామలోభాదులకు వశంబుగాక చిత్తంబు సత్త్వ గుణంబునం బ్రసన్నంబగు. ప్రసన్న మనస్కుండైన ముక్తసంగుండగు. ముక్తసంగుండైన నీశ్వర తత్త్వజ్ఞానంబు [1]దీపించు. ఈశ్వరుండు గానం బడినం [2]జిజ్జడగ్రథన రూపంబైన యహంకారంబు భిన్నంబగు. అహంకారంబు భిన్నంబైన నసంభావనాది రూపంబులగు సంశయంబులు విచ్ఛిన్నంబులగు. సంశయ విచ్ఛేదంబైన ననారబ్ధఫలంబులైన కర్మంబులు నశించుం గావున. 56

క. గురుమతులు దపసు లంతః, కరణంబులు [3]శుద్ధిసేయ ఘనతరభక్తిన్
హరియందు సమర్పింతురు, పరమానందమున భిన్నభవబంధనులై. 57

తరల. పరమపూరుషుఁడొక్కఁ[4]డాద్యుఁడు పాలనోద్భవ నాశముల్
సొరిదిఁజేయు ముకుంద పద్మజశూలిసంజ్ఞలఁ బ్రాకృత
స్ఫురిత సత్త్వరజస్తమంబులఁ బొందు నందు [5]శుభస్థితుల్
హరి చరాచరకోటి కిచ్చు ననంత సత్త్వ నిరూఢుఁడై. 58

వ. మఱియు నొక విశేషంబు గలదు. కాష్ఠంబుకంటె ధూమంబు, ధూమంబుకంటెఁ త్రయీమయంబైన వహ్నియెట్లు విశేషంబగు నట్లు తమోగుణంబుకంటె రజోగుణంబు, రజోగుణంబుకంటె బ్రహ్మప్రకాశకంబగు సత్త్వగుణంబు విశిష్టంబగు. తొల్లి మునులు సత్త్వమయుండని భగవంతు హరి నధోక్షజుం గొలిచిరి. కొందఱు సంసారమందలి మేలుకొఱకు నన్యుల సేవించుచుందురు. మోక్షార్థులైన వారలు ఘోరరూపులైన భూతపతుల విడిచి, దేవతాంతర నిందసేయక, శాంతులై నారాయణ[6]కథలయందే ప్రవర్తించుదురు. కొందఱు రాజసతామసులై సిరియు నైశ్వర్యంబును బ్రజలనుం గోరి పితృభూతప్రజేశాదుల నారాధించు

*ఈ భాగము తాళపత్ర ప్రతులందు లేదు. సంస్కృత మూలమున నున్నది. ఇట్లు కుండలీకరింపఁ బడు భాగము లన్నియు నిట్టివేయని గ్రహింపఁ దగును.

1. సిద్ధించు (క. చ. ట. ప. ర. హ.) 2. చిజ్జడ గ్రంథి (క. త. ప. ర.) 3. శుద్ధిసేయ (త.ప.హ.తం.వా.) 4. డాఢ్యుఁడు (హ. తం. వా.) 5. శుభంబులన్ (ర) 6. కథలనుభవింతురు (క) కళలనుభవింతురు (ట. య.)

దురు. మోక్షమిచ్చుటంజేసి నారాయణుండు సేవ్యుండు. వేద యాగ యోగ క్రియాజ్ఞానతపోగతి ధర్మంబులు వాసుదేవ పరంబులు. నిర్గుణుండైన పరమేశ్వరుండు గలుగుచు లేకుండుచు [1]గుణంబులతోడం గూడిన తన మాయచేత నింతయు సృజియించి, గుణవంతుని చందంబున నిజ మాయావిలసితంబులైన గుణంబులలోఁ బ్రవేశించి, విజ్ఞాన విజృంభితుండై వెలుంగు. అగ్ని యొక్కరుండయ్యుఁ బెక్కు మ్రాఁకులందు దేజరిల్లుచుఁ బెక్కండై తోఁచు తెఱంగున విశ్వాత్మకుండైన పురుషుం డొక్కఁడు, తనవలనం గలిగిన నిఖిల భూతంబులందు నంతర్యామి రూపంబున దీపించు. మనోభూత సూక్ష్మేంద్రియంబులతోడంగూడి, గుణమయంబులైన భావంబులం దనచేత నిర్మితంబులైన భూతంబులందుఁ దగులువడక తద్గుణంబు లనుభవంబుసేయుచు లోకకర్తయైన యతండు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిజాతులందు లీల నవతరించి లోకంబుల రక్షించునని మఱియు సూతుఁ డిట్లనియె. 59

అధ్యాయము—౩

సీ. మహదహంకార తన్మాత్ర సంయుక్తుఁడై చారుషోడశకళా సహితుఁడగుచుఁ
బంచమహాభూత భాసితుండై శుద్ధసత్త్వుఁడై సర్వాతిశాయి యగుచుఁ
జరణోరుభుజముఖ శ్రవణాక్షినాసా శిరములు నానా సహస్రములు వెలుఁగ
నంబరకేయూర హారకుండల కిరీటాదులు పెక్కువే లమరుచుండఁ

తే. బురుషరూపంబు ధరియించి పరుఁడనంతుఁ, డఖిలభువనైక[2]కర్తయై యలఘుగతిని
[3]మానితాపార జలరాశిమధ్యమునను, యోగనిద్రావిలాసియై యొప్పుచుండు. 60

—: భగవంతుని యేకవింశత్యవతారములు :—

వ. అది సకలావతారంబులకు మొదలిగనియైన శ్రీమన్నారాయణ దేవుని విరాజమానంబైన దివ్యరూపంబు. దానిం బరమయోగీంద్రులు దర్శించుదురు. అప్పరమేశ్వరు నాభీకమలంబువలన సృష్టికర్తలలోన శ్రేష్ఠుండైన బ్రహ్మ యుదయించె. అతని యవయవ స్థానంబులయందు లోకవిస్తారంబులు గల్పింపం బడియె. మొదల సద్దేవుండు కౌమారాఖ్యసర్గంబు నాశ్రయించి [4]బ్రాహ్మణుండై దుశ్చరంబైన బ్రహ్మచర్యంబు చరియించె. రెండవ[5]మాఱు జగజ్జననంబు కొఱకు రసాతలగతయైన భూమినెత్తుచు, యజ్ఞేశుండై వరాహదేహంబుఁదాల్చె. మూఁడవతోయంబున నారదుండను దేవఋషియై కర్మనిర్మోచకంబైన వైష్ణవ

1. త్రిగుణంబుల (హ. తం. వా.) 2. వర్తన యత్నపుమర (చ. ఓ. ప.) వర్తన (తం. వా.)
3. మానితోదార (హ. వా.) 4. బ్రహ్మణ్యుండై (తం. వా.) 5. మాటు (క. ర.)

తంత్రంబు సెప్పె. నాలవపరి ధర్మభార్యాసర్గమునందు నరనారాయణాభిధానుండై దుష్కరంబైన తపంబు సేసె. పంచమావతారంబునం గపిలుండను సిద్ధేశుండై యాసురియను బ్రాహ్మణునకుఁ దత్త్వ[1]సంఘ నిర్ణయంబుగల సాంఖ్యంబు నుపదేశించె. ఆఱవ శరీరంబున ననసూయాదేవి యందు నత్రిమహామునికిఁ గుమారుండై యలర్కునికిఁ బ్రహ్లాదముఖ్యులకు నాత్మవిద్యఁ దెలిపె. ఏడవ విగ్రహంబున నాకూతియందు రుచికి జన్మించి యజ్ఞుండనఁ బ్రకాశమానుండై [2]యామాది దేవతలతోడం గూడి స్వాయంభువమన్వంతరంబు రక్షించె. అష్టమ మూర్తిని మేరుదేవియందు నాభికి జన్మించి యురుక్రముం డనం బ్రసిద్ధుండై విద్వజ్జనులకుఁ బరమహంస మార్గంబు ప్రకటించె. ఋషులచేతం గోరంబడి తొమ్మిదవ జన్మంబునఁ బృథుచక్రవర్తియై భూమిని ధేనువుం జేసి సమస్త వస్తువులం బిదికె. చాక్షుషమన్వంతర సంప్లవంబున దశమంబైన మీనావతారంబు నొంది మహీరూపమగు నావ నెక్కించి వైవస్వతమనువు నుద్ధరించె. సముద్ర మథనకాలంబునం బదునొకండవమాఱు కమఠాకృతిని మందరాచలంబు దన పృష్ఠకర్పరంబున నేర్పరియై నిలిపె. ధన్వంతరి యను పండ్రెండవ తనువున సురాసురమథ్యమాన క్షీరపాథోధి మధ్యభాగంబున నమృతకలశహస్తుండై [3]వెడలె. పదుమూఁడవదియైన మోహినీ వేషంబున నసురుల మోహితులం జేసి సురల నమృతాహారులం గావించె. పదునాలుగవదియైన నరసింహరూపంబునం గనకకశిపుని సంహరించె. పదియేనవది యైన కపటవామనావతారంబున [4]బలిని బదత్రయంబు యాచించి మూఁడు లోకముల నాక్రమించె. పదియాఱవది యైన భార్గవ[5]రామాకృతినిఁ గుపితభావంబు దాల్చి బ్రాహ్మణ ద్రోహులైన రాజుల నిరువదియొకమాఱు వధియించి భూమిని [6]క్షత్రియశూన్యంబు గావించె. పదియేడవదియైన వ్యాసగాత్రంబున [7]నల్పమతులైన పురుషులం గరుణించి వేద వృక్షంబునకు శాఖ లేర్పరించె. పదునెనిమిదవదైన రామాభిధానంబున దేవకార్యార్థంబు రాజత్వంబు నొంది, సముద్రనిగ్రహాది పరాక్రమంబు లాచరించె. ఏకోన వింశతి వింశతితమంబులైన రామకృష్ణావతారంబులచే యదువంశంబున సంభవించి విశ్వంభరాభరంబు నివారించె. కలియుగాద్యవసరంబున రాక్షస సమ్మోహనంబు కొఱకు [8]కీకటదేశంబున జినసుతుండై యేకవింశతితమంబైన బుద్ధ నామధేయంబునం దేజరిల్లు. యుగసంధియందు వసుంధరాధీశులు చోరప్రా

1. గ్రామ (తం. వా.) సంఖ్యా (హ. ప. గ. జ. ద. బ. య. ర.) 2. యమాది (చ. ట. త. ప. గ. జ. ద. బ. ర. హ.) 'యామాద్యైః సురగణైః' అని మూలము. 3. వెడలి వైద్య శాస్త్రంబుఁ గల్పించె (డ) ఆయుర్వేదంబుఁ గల్పించె(ట) 4. బలినడిగె (క. ట. జ. డ. ద. య.) బలినణఁచి (గ) బలినదిమి (య) 5. రామభావంబున (క) 6. నిఃక్షత్రంబు గావించె (తం. వా.) 7. తత్త్వమతులైన (ట. త. ప. ర. య.) 8. మధ్యగయా ప్రదేశంబున (క. చ. ట. ద. బ. య. హ. వా.)

యులై సంచరింప విష్ణుయశుండను విప్రునికి కల్కియను పేర నుద్భవింపం గలండని యిట్లనియె. 61

మ. సరసిం బాసిన [1]వేయుకాలువల యోజన్ విష్ణునందైన శ్రీ
కర నానా ప్రకటావతారము లసంఖ్యాతంబు లుర్వీశులున్
సురలున్ [2]బ్రాహ్మణ సంయమీంద్రులు మహర్షుల్ విష్ణు[3]నంశాంశముల్
హరి కృష్ణుండు బలానుజన్ముఁ డెకలే దావిష్ణుఁడౌ నేర్పడన్, 62

క. భగవంతుండగు విష్ణువు, జగముల కెవ్వేళ రాక్షసవ్యథ గలుగున్
దగ నవ్వేళల [4]దయతో, యుగయుగమునఁ బుట్టి కాచు నుద్యల్లీలన్. 63

ఆ. అతిరహస్యమైన హరిజన్మకథనంబు, మనుజుఁ డెవ్వఁడేని మాపురేపుఁ
జాలభక్తితోడఁ జదివిన సంసార, దుఃఖరాశిఁ బాసి తొలఁగిపోవు. 64

వ. వినుండు. [5]అరూపుండై చిదాత్మకుండై పరఁగు జీవునికిఁ బరమేశ్వరు మాయా గుణంబులైన మహదాదిరూపంబులచేత [6]నాత్మస్థానంబుగా స్థూలశరీరంబు విరచితంబైన, గగనంబునందుఁ బవనాశ్రిత మేఘసమూహంబును, గాలియందు బార్థివధూళిధూసరత్వంబును నేరీతి నట్లు ద్రష్టయగు నాత్మయందు దృశ్యత్వము బుద్ధిమంతులుగానివారిచేత నారోపింపంబడు. ఈ స్థూలరూపముకంటె నదృష్ట గుణంబై యశ్రుతంబైన వస్తువగుటంజేసి వ్యక్తంబుగాక సూక్ష్మంబై కరచర ణాదులులేక జీవునికి నొండొకరూపము విరచితమైయుండు. సూక్ష్మండై జీవుని వలన నుత్క్రాంతి గమనాగమనంబులం బునర్జన్మంబు దోఁచు. [7]ఎపుడీ స్థూల సూక్ష్మరూపంబులు రెండు విద్యంజేసి యాత్మకుఁ గల్పింపంబడె ననియెడి హేతువువలన స్వరూపసమ్యగ్ జ్ఞానంబునఁ బ్రతిషేధింపఁబడు నపుడ జీవుండు బ్రహ్మయగు. సమ్యగ్జ్ఞానంబ దర్శనంబు, విశారదుండైన యీశ్వరునిదై క్రీడించు నవిద్యయనంబడుచున్న మాయ యెప్పుడు విద్యారూపంబునం బరిణత యగు నప్పుడు జీవోపాధియైన స్థూలసూక్ష్మరూపంబు దహించి, కాష్ఠంబులేక తేజరిల్లు వహ్నిచందంబునఁదాన యుపరతయగు. అపుడు జీవుండు బ్రహ్మ

1. బాయు (క.గ.ద.బ.య.) బాఋ (హ. వా.) 2. బ్రాహ్మలు (క.చ.ట.త.). 3. నంశాంశజుల్ (హ.తం.వా.) 4. దడయక (హ.తం.వా) 5. ఏకరూపుఁడై యేకతనుండై యాత్మయనం బరఁగు (క) 6. ఆత్మాధార(హ) 7. అపుడీ స్థూలసూక్ష్మరూపంబులు రెండును స్వరూపసమ్యగ్ జ్ఞానంబున నిషేధింపం బడునని తెలియు నవిద్యంజేసి యాత్మకుఁ గల్పింపంబడియె ననియెడి హేతువువలన నపుడు జీవుండు బ్రహ్మదర్శనంబను జ్ఞానంబున కధికారియగునట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమతివిశారదయై యీశ్వరునిదై క్రీడించునట్టి మతి ప్రకాశంబున నవిద్యయనంబడుచున్న మాయ యుపరతయై తాను విద్యారూపంబునం బరిణతయగు నప్పుడు జీవోపాధియైన స్థూలసూక్ష్మరూపంబు దహించి జీవుండు కాష్ఠంబులేక తేజరిల్లు వహ్నిచందంబునఁ దాన యుపరతుండై బ్రహ్మస్వరూపంబునుంబొంది (హ).

స్వరూపుండై పరమానందంబున విరాజమానుం డగు. ఇట్లు తత్త్వజ్ఞులు సెప్పుదు
రని సూతుం డిట్లనియె. 65

చ. జననములేక కర్మములజాడలఁ బోక సమస్తచిత్త వ
ర్తనుఁడగు చక్రికిన్ గవు లుదారపదంబుల జన్మకర్మముల్
వినుతులు సేయుచుండుదురు వేదరహస్యములందు నెందుఁ జూ
చిన మఱిలేవు జీవునికిఁ జెప్పినకైవడి జన్మకర్మముల్. 66

మ. భువనశ్రేణి నమోఘలీలుఁడగుచున్ బుట్టించు రక్షించు నం
తవిధింజేయు మునుంగఁడందు బహుభూతవ్రాతమం దాత్మతం
త్ర విహారస్థితుఁ[1]డై *షడింద్రియ సమస్తప్రీతియున్ దవ్వులన్
దివిభంగిన్గొనుఁ జిక్కఁ డింద్రియములన్ [2]ద్రిప్పున్ నిబంధించుచున్. 67

చ. జగదధినాథుఁడైన హరి సంతతలీలలు నామరూపముల్
దగిలి మనోవచోగతులఁ దార్కికచాతురి యెంతగల్గినన్
మిగిలి కుతర్కవాది దగ మేరలుచేసి యెఱుంగనేర్చునే
యగణిత వర్తనక్రమము నజ్ఞుఁడెఱింగి నుతింపనోపునే. 68

ఉ. ఇంచుక మాయలేక మది నెప్పుడు వాయని భక్తితోడ వ
ర్తించుచు నెవ్వఁడేని హరి దివ్యపదాంబుజ గంధరాశి సే
వించు నతం డెఱుంగు నరవిందభవాదులకైన దుర్లభో
దంచితమైన యా హరి యుదార మహాద్భుత కర్మమార్గముల్. 69

మ. హరిపాదద్వయభక్తి మీవలన నిట్లారూఢమై యుండునే
తిరుగంబాఱదు చిత్తవృత్తి హరిపై దీపించి మీ లోపలన్
ధరణీదేవతలార! మీరలు మహాధన్యుల్ సమస్తజ్ఞులున్
హరిచింతన్ మిముఁజెంద వెన్నఁడును [3]జన్మాంతర వ్యాథాయోగముల్. 70

—: శ్రీమద్భాగవత రచనాది వృత్తాంతములు :—

సీ. పుణ్యకీర్తనుఁడైన భువనేశుచరితంబు బ్రహ్మతుల్యంబైన భాగవతము
సకలపురాణరాజము దొల్లి లోకభద్రముగఁ బుణ్యముగ మోదముగఁ బ్రీతి
భగవంతుఁడగు వ్యాసభట్టారకుఁ డొనర్చి శుకుఁ డనియెడు తన సుతునిచేతఁ
జదివించె [4]నింతయు సకల వేదేతిహాసములోపలనెల్ల సారమైన

1. స్థితుఁ డౌషడింద్రియ (క. గ. జ.) 2. ద్రెంచున్ (ట. ధ.) 3. జన్మాంతవ్యథా (క. ర.)
4. నెంతయు (గ); నంతయు (బ) షడ్వర్గికం జిఘ్రతి షడ్గుణేశః-అని మూలము. 1-3-36.

ఆ. యీ పురాణమెల్ల నెలమి నా శుకయోగి, గంగనడుమ[1]వచ్చి ఘనవిరక్తి
యొదవి మునులతోడ నుపవిష్టుఁడగు పరీ, క్షిన్నరేంద్రుఁ డడుగఁ జెప్పెవినుఁడు.

వ. కృష్ణుండు [2]ధర్మజ్ఞానాదులతోడం దనలోకంబునకుం జనినపిమ్మటం గలికాల దోషాంధకారంబున నష్టదర్శనులైన జనులకు నిప్పుడీ పురాణంబు గమలబంధుని భంగి నున్నది. నాఁ డందు భూరితేజుండై కీర్తించుచున్న విప్రఋషివలన నేఁ బఠించిన క్రమంబున నా మదికి గోచరించినంతయు వినుపించెద ననిన సూతునకు మునివరుండైన శౌనకుం డిట్లనియె. 72

అధ్యాయము—౪

శా. సూతా ! యే యుగ[3]వేళ నేమిటికి నెచ్చోటన్ మునిశ్రేష్ఠ నే
శ్రోతల్[4]గోరిరి యేమిహేతువునకై శోధించి లోకైకవి
ఖ్యాతిన్ వ్యాసుఁడు మున్ను భాగవతముం గల్పించెఁ దత్పుత్రుఁ డే
ప్రీతిన్ రాజున కీ పురాణకథఁ జెప్పెన్ జెప్పవే యంతయున్. 73

వ. బుధేంద్రా ! వ్యాసపుత్రుండైన శుకుండను మహాయోగి సమదర్శనుం డేకాంత మతి[5]మాయాశయనంబువలనం దెలిసినవాఁడు గూఢుండు మూఢునిక్రియ నుండు నిరస్తభేదుం డదియునుంగాక. 74

తరల. శుకుఁడు గోఁచియులేక పైఁజనఁ జూచి తోయములందు ల
జ్జకుఁ జలింపక చీరలొల్లక చల్లులాడెడి దేవక
న్యకలు "హా శుక" యంచు వెన్కఁ జనంగ వ్యాసునిఁ జూచి యం
శుకములన్ ధరియించి సిగ్గున స్రుక్కి రందఱు ధీనిధీ ! 75

వ. మఱియు నగ్నుండు దరుణుండునై చను తన కొడుకుం గని వస్త్రపరిధానం బొనరింపక, వస్త్రధారియు వృద్ధుండునైన తనుం జూచి చేలంబులు ధరియించు దేవరమణులం గని వ్యాసుండు గారణం బడిగిన వారలు [6]నీ కొడుకిది సతి వీఁడు పురుషుండని భేదదృష్టి లేకయుండు. మఱియు నతండు నిర్వికల్పుండు గాన నీకు నతనికి [7]మహాంతరంబు గల దనిరి. అంత శుకుండు కురుజాంగల దేశంబులసొచ్చి హస్తినాపురంబునఁ బౌరజనంబులచే నెట్లు జ్ఞాతుఁడయ్యె ? మఱియునున్మత్తుని క్రియ మూఢుని తెఱంగున జడునిభంగి నుండు నమ్మహా యోగికి రాజర్షియైన పరీక్షిన్మహారాజుతోడ సంవాదం బెట్లు సిద్ధించె ? బహుకాల

1. నిలిచి (క) 2. ధర్మజ్ఞానంబులతోడ (ద) 3. మందు (ట. గ. జ. డ.) 4. గోరినవేమి (క. చ. ట. త. ప.) 5. మాయాశయంబు (ట.ద.ఢ.) మాయా సంశయంబు (త) మాయాశయనంబునం దెలిసినవాఁడు (గ) 6. నీ పుత్రుఁడు స్త్రీపురుషులనెడు (హ. తం. వా.) 7. మహదంతరంబు (హ)

కథనీయంబైన శ్రీభాగవత నిగమవ్యాఖ్యాన మేరీతి సాగె? అయ్యోగిముఖ్యుండు గృహస్థుల గృహంబున గోవునుబిదికిన యంతతడవుగాని [1]నిలువడండ్రు. అతండు గోదోహన మాత్రకాలంబు సంచరించిన స్థలంబులు [2]తీర్థంబులగు. పెద్దకాల మేకప్రదేశంబున నెట్లుండె? భాగవతోత్తముండైన జనపాలు జన్మకర్మంబు లే ప్రకారంబులు? వివరింపుము. 76

సీ. పాండవ వంశంబు బలము మానంబును వర్ధిల్ల [3]గడిమి నెవ్వాఁడు మనియెఁ
బరిపంథిరాజులు ధర్మాదిధనముల నర్చింతు రెవ్వని యంఘ్రియుగముఁ
గుంభజకర్ణాది[4] కురుభటవ్యూహంబు సొచ్చి చెండాడె నే శూరుతండ్రి
గాంగేయసైనికాక్రాంత గోవర్గంబు విడిపించి తెచ్చె నే వీరుతాత

ఆ. యట్టి గాఢకీర్తి యగు పరీక్షిన్మహా, రాజు విడువఁదగని రాజ్యలక్ష్మిఁ
బరిహరించి గంగఁ బ్రాయోపవిష్టుఁడై, యసువులుండ నేల యడఁగియుండెఁ? 77

ఉ. ఉత్తమకీర్తులైన మనుజోత్తము లాత్మహితంబు లెన్నఁడున్
జిత్తములందుఁ గోరరు హసించియు, [5]లోకులకెల్ల నర్థసం
పత్తియు భూతియున్ సుఖము భద్రముఁ గోరుదు రన్యరక్షణా
త్యుత్తమమైనమేను విభుఁడూరక యేల విరక్తిఁ బాసెనో. 78

క. [6]సారముల నెల్ల నెఱుఁగుదు, పారగుఁడవు భాషలందు బహువిధ కథనో
దారుఁడవు మాకు సర్వముఁ, బారము ముట్టంగఁ దెలియఁ బలుకు మహాత్మా? 79

—: వ్యాసుఁడు వ్యాకులచిత్తుఁడై చింతించుట :—

వ. అని యడిగిన శౌనకాది మునిశ్రేష్ఠులకు సూతుం డిట్లనియె. తృతీయంబైన ద్వాపరయుగంబు [7]దిరుగు సమయంబున నుపరిచరవసువు[8] వీర్యంబున జన్మించి వాసవి నాఁదగు సత్యవతియందుఁ బరాశరునికి హరికళంజేసి విజ్ఞానియైన [9]వేదవ్యాసుండు జన్మించి, యొక్కనాఁడు బదరికాశ్రమంబున సరస్వతీనదీజలంబుల స్నానాదికర్మంబులం దీర్చి శుచియై, పరులు లేనిచోట నొంటిఁ గూర్చుండి, సూర్యోదయమువేళ నతీతానాగత వర్తమానజ్ఞుండై యా ఋషి[10]వ్యక్తంబుగాని వేగంబుగల కాలంబునంజేసి యుగధర్మంబులకు భువి[11]సాంకర్యంబువొందు. యుగయుగంబుల భౌతికశరీరంబులకు[12]శక్తి సన్నమగు. పురుషులు నిస్సత్త్వులు

1. నిలువంబడండు (తం.వా.) 2. తీర్థంబులగునండ్రు (తం.వా.) 3. గలిమి (హ) 4. కురుబల (క. ట. య.) 5. లోకములెల్ల (హ) లోకులనెల్ల (గ) 6. సారములెల్ల నెరుంగుదు (క. గ. ర.) 7. తీరు (ర) 8. వీర్యంబువలన (చ.య.) 9. కృష్ణద్వైపాయనుండు(ర) 10. వ్యక్తంబుగానివేదంబులు గల కలికాలముంజేసి (య) 11. సంకరంబువొందు (క.చ.ట.గ.జ.ద.బ.య.ర) 12. శక్తిసంగమమగు (క. త. గ. జ. ద.)

ధైర్యశూన్యులు [1]మందప్రజ్ఞు లల్పాయువులు దుర్బలులు నయ్యెదరని తన దివ్య దృష్టింజూచి సర్వవర్ణాశ్రమంబులకు హితంబు సేయదలంచి, [2]నలుగురు హోత లచేత ననుష్ఠింపందగి ప్రజలకు శుద్ధికరంబులైన వైదికకర్మంబులగు యజ్ఞంబు లెడతెగకుండు కొఱకు, నేకంబైన వేదంబు ఋగ్యజుస్సామాథర్వణంబులను నాలుగు [3]నామంబుల విభాగించి, యితిహాస పురాణంబు లన్నియుం బంచమ వేదంబని పల్కె నందు.

పైలుండు ఋగ్వేద పఠనంబు దొరఁకొనె సామంబు జైమిని చదువుచుండె
యజువు వైశంపాయనాఖ్యుండు గైకొనెఁ [4]దుది నథర్వము సుమంతుఁడు పఠించె
నఖిలపురాణేతిహాసముల్ మాతండ్రి రోమహర్షణుఁడు నిరూఢిఁ దాల్చెఁ
దమతమవేద మా తపసులు భాగించి శిష్యసంఘములకుఁ జెప్పి రంత
శిష్యులెల్లరు నాత్మీయ శిష్యజనుల, కందు[5]బహుమార్గములుచెప్పి [6]యనుమతింపఁ
బెక్కుశాఖలుగలిగి యీ పృథివిలోన, నిగమ మొప్పారె భూసుర నివహమందు.

ఇట్లు మేధాహీనులైన పురుషులచేత నట్టి వేదంబులు ధరియింపంబడుచున్నవి. మఱియు దీనవత్సలుండైన వ్యాసుండు స్త్రీశూద్రులకుం ద్వైవర్ణికాధములకు వేదంబులు విన నసర్హంబులు గావున, మూఢులకెల్ల మేలగునని భారతాఖ్యా నంబు చేసియు నమ్మౌని, భూతహితమందుఁ దనహృదయము సంతసింపకున్న సరస్వతీతటంబున నొంటినుండి హేతువు వితర్కింపుచుఁదనలో నిట్లనియె. 82

వ్రతధారినై వేద వహ్ని గురుశ్రేణి మన్నింతు విహితకర్మములఁ గొఱఁత
పడకుండ నడపుదు భారతమిషమునఁ బలికితి వేదార్థ భావమెల్ల
మునుకొని స్త్రీశూద్ర ముఖరధర్మములందుఁ బెలిపితి నేఁజెల్ల దీనఁజేసి
యాత్మ సంతసమంద దాత్మలో నీశుండు సంతసింపకయున్న జాడదోఁచె
హరికి యోగివరుల కభిలషితంబైన, భాగవత విధంబుఁ బలుకనైతి
మోసమయ్యెఁదెలివి మొనయదు మఱచితి,ననుచు వగచుచున్న యవసరమున.83

—: వ్యాసుని కడకు నారదుఁడు వచ్చుట :—

తనచేతి వల్లకీతంత్రీచయంబున సతతనారాయణ శబ్దమొప్ప
నానన సంభూత హరిగీతరవసుధాధారల యోగీంద్రతతులు సొక్కఁ
గపిల జటాభార కాంతిపుంజంబుల దిశలు ప్రభాతదీధితి వహింపఁ
దనులగ్నతులసికాదామ గంధంబులు గగనాంతరాళంబుఁ గప్పికొనఁగ

1. మందపతులు దుఃఖార్ణవమగ్నులు (క. బ.) 2. హోత్రాదులగు ఋత్విక్చతుష్టయముచేత(హ) మంబుల నాలుగువేదంబుల ధర్మార్థకామమోక్షంబులు నాలుగువిచారించి (ర) 4. మహినథర్వ సుమంతుఁజేరె(య) 5. బహుమార్గములఁద్రుంచి యనువచింప (హ. తం. వా). అనుపఠింప(త)

ధైర్యశూన్యులు [1]మందప్రజ్ఞు లల్పాయువులు దుర్బలులు నయ్యెదరని తన దివ్య దృష్టిం జూచి సర్వవర్ణాశ్రమంబులకు హితంబు సేయఁదలంచి, [2]నలుగురు హోత లచేత ననుష్ఠింపందగి ప్రజలకు శుద్ధికరంబులైన వైదికకర్మంబులగు యజ్ఞంబు లెడతెగకుండు కొఱకు, నేకంబైన వేదంబు ఋగ్యజుస్సామాథర్వణంబులను నాలుగు [3]నామంబుల విభాగించి, యితిహాస పురాణంబు లన్నియుఁ బంచమ వేదంబని పల్కె నందు.

సీ. పైలుండు ఋగ్వేద పఠనంబు దొరఁకొనె సామంబు జైమిని చదువుచుండె
యజువు వైశంపాయనాఖ్యుండు గైకొనెఁ [4]దుది నథర్వము సుమంతుఁడు పఠించె
నఖిలపురాణేతిహాసముల్ మాతండ్రి రోమహర్షణుఁడు నిరూఢిఁ దాల్చెఁ
దమతమవేద మా తపసులు భాగించి శిష్యసంఘములకుఁ జెప్పి రంత

గీ. శిష్యులెల్లరు నాత్మీయ శిష్యజనుల, కందు[5]బహుమార్గములుచెప్పి [6]యనుమతింపఁ
బెక్కుశాఖలుగలిగి యీ పృథివిలోన, నిగమ మొప్పారె భూసుర నివహమందు.

వ. ఇట్లు మేధాహీనులైన పురుషులచేత నట్టి వేదంబులు ధరియింపంబడుచున్నవి. మఱియు దీనవత్సలుండైన వ్యాసుండు స్త్రీశూద్రులకుం ద్రైవర్ణికాధములకు వేదంబులు విన నర్హంబులు గావున, మూఢులకెల్ల మేలగునని భారతాఖ్యానంబు చేసియు నమ్ముని, భూతహితమందుఁ దనహృదయము సంతసింపకున్న సరస్వతీతటంబున నొంటినుండి హేతువు వితర్కింపుచుఁదనలో నిట్లనియె. 82

సీ. వ్రతధారినై వేద వహ్ని గురుశ్రేణి మన్నింతు విహితకర్మములఁ గొఱఁత
పడకుండ నడపుదు భారతమిషమునఁ బలికితి వేదార్థ భావమెల్ల
మునుకొని స్త్రీశూద్ర ముఖరధర్మములందుఁ బెలిపితి నేఁజెల్ల దీనఁజేసి
యాత్మ సంతసమంద దాత్మలో నీశుండు సంతసింపకయున్న జాడదోఁచె

ఆ. హరికి యోగివరుల కభిలషితంబైన, భాగవత విధంబుఁ బలుకనైతి
మోసమయ్యెఁదెలివి మొనయదు మఱచితి,ననుచు వగచుచున్న యవసరమున. 83

—: వ్యాసుని కడకు నారదుఁడు వచ్చుట :—

సీ. తనచేతి వల్లకీతంత్రీచయంబున సతతనారాయణ శబ్దమొప్ప
నానన సంభూత హరిగీతరవసుధాధారల యోగీంద్రతతులు సొక్కఁ
గపిల జటాభార కాంతిపుంజంబుల దిశలు ప్రభాతదీధితి వహింపఁ
దనులగ్నతులసికాదామ గంధంబులు గగనాంతరాళంబుఁ గప్పికొనఁగ

1. మందమతులు దుఃఖార్ణవమగ్నులు (క. బ.) 2. హోత్రాదులగు ఋత్విక్చతుష్టయముచేత(హ) 3. నామంబుల నాలుగువేదంబుల ధర్మార్థకామమోక్షంబులు నాలుగువిచారించి (ర) 4. మహి నథర్వణము సుమంతుఁజేరె(య) 5. బహుమార్గములఁద్రుంచి యనువచింప (హ. తం. వా). అనుపఠింప(త)

అ. వచ్చె మింటనుండి వాసవీనందను, కడకు మాటలాడఁ[1]గణఁకతోడ
భద్ర విమలకీర్తి పారగుఁ డారూఢ, నయవిశారదుండు నారదుండు. 84

క. కనియె న్నారదుఁ డంతన్, వినయైక విలాసు నిగమ విభజన విద్యా
జనితోల్లాసున్ భవదుఃఖ నిరాసున్ గురుమనోవికాసున్ వ్యాసున్. 85

వ. ఇట్లు నిజాశ్రమంబునకు వచ్చిన నారదునెఱింగి లేచి వ్యాసుండు విధివత్ క్రమం
బునం బూజించిన నతండు లేనగవు నెగడెడి మొగంబుతోడ విపంచికాతంత్రి
వ్రేల మీటుచు నిట్లనియె. 86

అధ్యాయము — ౫

ఉ. ధాతవు భారతశ్రుతివిధాతవు వేదపదార్థజాత వి
జ్ఞాతవు గామముఖ్యరిపుషట్కవిజేతవు బ్రహ్మతత్త్వ ని
ర్ణేతవు యోగినేతవు వినేతవు నీవు చలించి చెల్లరే
కాతరు కైవడిన్ వగవఁ గారణమేమి పరాశరాత్మజా ? 87

వ. అనినఁ బారాశర్యుం డిట్లనియె. 88

క. పుట్టితి వజుతనువునఁ జే, పట్టితివి పురాణపురుషు భజనము పదముల్
మెట్టితివి దిక్కులం దుది. ముట్టితివి మహాప్రబోధమున మునినాథా ! 89

వ. అదియునుంగాక నీవు సూర్యునిభంగి మూఁడులోకములం జరింతువు. వాయువు
పగిది నఖిల జనులలోన మెలంగుదువు. సర్వజ్ఞుండ వగుటంజేసి. 90

క. నీ కెఱుఁగరాని ధర్మము, లోకములనులేదు బహువిలోకివి [2]నీవున్
నాకొఱఁత యెట్టి దంతయు, నాకున్ వివరింపుమయ్య నారద ! కరుణన్. 91

వ. అనిన నారదుం డిట్లనియె. 92

ఉ. అంచితమైన ధర్మచయ మంతయుఁ జెప్పితి వందులోన [3]నిం
చించుకగాని విష్ణుకథలేర్పడఁ జెప్పవు ధర్మముల్ ప్రపం
చించిన మెచ్చునే గుణవిశేషము లెన్నినఁగాక నీకు నే
కొంచెము వచ్చుచెల్ల హరిఁ గోరి నుతింపమి నార్యపూజితా ! 93

మ. హరినామస్తుతి సేయు కావ్యము సువర్ణాంభోజ హంసావళీ
సురుచిభ్రాజితమైన మానస సరస్స్ఫూర్తిన్ వెలుంగొందు శ్రీ
హరినామస్తుతి లేని కావ్యము [4]విచిత్రార్థాన్వితంబయ్యు శ్రీ
కరమైయుండ దయోగ్య [5]దుర్మదనద త్కాకోల గర్తాకృతిన్. 94

1. కరుణతోడ (క) గౌరవమున (చ) గారవమున (య) 2. వివిధ క్రమంబుల (హ. తం. వా.)
3. నీవించుకగాని (ట.) 4 విచిత్రార్థాన్వయంబైన (క.చ.ట.త.గ.డ.) 5. దుర్మలినవత్(హ.తం.వా.)

మ. అపశబ్దంబులఁ గూడియున్ హరిచరిత్రాలాపముల్ సర్వపా
ప[1]పరిత్యాగము సేయుఁగావున హరిన్ భావించుచుం బాడుచున్
జపముల్ సేయుచు వీనులన్ వినుచు నశ్రాంతంబు గీర్తింపుచున్
దపసుల్ సాధులు ధన్యులౌదురుగదా తత్త్వజ్ఞ ! చింతింపుమా. 95

వ. మునీంద్రా ! నిర్గతకర్మంబైన నిరుపాధికంబైన జ్ఞానంబు గలిగినను హరిభక్తి
లేకున్న శోభితంబుగాదు. ఫలంబుగోరక కర్మమీశ్వరునకు సమర్పణంబు సేయ
కున్న నది ప్రశస్తంబై యుండదు. భక్తిహీనంబులైన జ్ఞానవాచా కర్మకౌశ
లంబులు నిరర్థకంబులు. కావున మహానుభావుండవు, [2]యథార్థదర్శనుండవు,
సకలదిగంత ధవళ కీర్తివి, సత్యరతుండవు, ధృతవ్రతుండవు నగు నీవు నిఖిల
బంధమోచనంబు కొఱకు వాసుదేవుని లీలావిశేషంబులు భక్తితోడ వర్ణింపుము.
హరివర్ణనంబు సేయక ప్రకారాంతరంబున నర్థాంతరంబులు వీక్షించి తద్వివక్షా
కృతరూప నామంబులంజేసి పృథగ్దర్శనుండైన వాని మతి పెనుగాలి త్రిప్పు
నంబడి [3]తప్పంజను నావచందంబున నెలవు చేరనేరదు. కామ్యకర్మంబులందు
రాగంబుగల ప్రాకృత జనులకు నియమించిన ధర్మంబులుసెప్పి [4]శాసకుండవగు
[5]నీవు వగచుట తగదు. అది యెట్లనిన, వార లదియే ధర్మంబని కామ్యకర్మంబులు
సేయుచుఁ దత్త్వజ్ఞానంబు మఱతురు. అది గావున [6]తత్త్వజ్ఞుండవై వ్యథా
వియోగంబు సేయుమని మఱియు నిట్లనియె. 96

చ. ఎఱిఁగెడువాఁడు కర్మచయ మెల్లను మాని హరిస్వరూపమున్
నెఱయ [7]నెఱింగి యవ్వలన నేరుపుచూపు గుణానురక్తుఁడై
తెలుకువలేక క్రుమ్మరుచు దేహ ధనా[8]ద్యభిలాషయుక్తుఁడై
యెఱుఁగని వానికిం దెలియ నీశ్వరులీల లెఱుంగఁ జెప్పవే. 97

చ. తనకులధర్మమున్ విడిచి దానవవైరి పదారవిందముల్
[9]పనివడి సేవసేసి పరిపాకము వొందక యెవ్వఁడేనిఁ జ
చ్చిన మఱుమేననైన నది సిద్ధివహించుఁ దదీయసేవఁ బా
సినఁ గులధర్మగౌరవము సిద్ధి వహించునె యెన్నిమేనులన్. 98

వ. అది గావున నెఱుకగలవాఁడు హరిసేవకు యత్నంబు సేయందగు. కాలక్రమం
బున సుఖదుఃఖంబులు ప్రాప్తంబులైనను హరిసేవ విడువందగదు. దానంజే

1. పరిత్యాజ్యము (ల. డ.) 2. వేదార్థ (క. ట.) 3. తప్పంబడు (హ) 4. శాంతుండవయున (ట. ద. ర.) 5. నీ నడవడిపగదు (క.చ.గ.జ.డ.ద.బ.య.ర.హ.తం.వా.) 6. తత్త్వప్రదుండవై (ట) (క.చ.ప.జ.బ.హ.తం.వా.) 7. నెఱుంగుఁదానుమది (హ. తం. వా.) 8. ద్యభిమానచిత్తుఁడై (ట) అభిమానయుక్తుఁడై (ద. ఒ.) 9. పనుపడ (త); పనివడ (ర)

[1]బ్రహ్మస్థావరపర్యంతంబు దిరుగుచున్న [2]జనులకు నెయ్యది పొందరా దట్టిమేలు సిద్ధించు (కొఱకు) హరిసేవ సేయవలయు. హరిసేవకుం డగువాఁడు [3]జననంబు నొందియు నన్యునిక్రియ సంసారంబునం జిక్కఁడు. క్రమ్మఱ హరిచరణస్మరణంబుఁ జేయుచు, భక్తిరస వశీకృతుండై విడువ నిచ్చగింపఁడు. మఱియును. 99

సీ. విష్ణుండు విశ్వంబు విష్ణునికంటెను వేఱేమియును లేదు విశ్వమునకు
భవవృద్ధి లయములా పరమేశుచేనగు నీ వెఱుంగుదు గాదె నీ ముఖమున
నెఱిఁగింపఁబడ్డది యేకదేశమున నీ భువనభద్రమునకై పుట్టినట్టి
హరికళాజాతుండ వని విచారింపుము కావున హరి[4]పరాక్రమములెల్ల

ఆ. వినుతిసేయు మీవు వినికియుఁ జదువును,దాన మతులనయముఁ దపము ధృతియుఁ
గలిమికెల్ల ఫలముగాదె పుణ్యశ్లోకుఁ గమలనాభుఁ బొగడఁ గలిగెనేని. 100

—: నారదుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము :—

వ. మహాత్మా ! నేను పూర్వ[5]కల్పంబునం దొల్లిటి జన్మంబున వేదవాదుల యింటి దాసికిం బుట్టి, పిన్ననాఁడు వారలచేఁ [6]బంపంబడి యొక వానకాలంబునఁ జాతుర్మాస్యంబున నేకస్థలనివాసంబు సేయ నిశ్చయించు యోగిజనులకుం బరిచర్య సేయుచు. 101

క. [7]ఓటమితో నెల్లప్పుడు, పాటవమునఁ బనులు సేసి బాలురతో నే
యాటలకుఁ బోక నొక జం, జాటంబును లేక భక్తి [9]సలుపుదు నసఘా ! 102

క. మంగళ మనుచును వారల, యెంగిలి భక్షింతు వాన కెండకు నోడన్
ముంగల నిలుతును నియతిని, వెంగలిక్రియఁ జనుదు[10]నే వివేకముతోడన్. 103

వ. ఇట్లేను వర్షాకాల శరత్కాలంబులు సేవించితిని. వారును నాయందుం గృప సేసి రంత. 105

శా. వారల్ కృష్ణచరిత్రముల్ చదువఁగా వర్ణింపఁగాఁ బాడఁగా
నా రావంబు సుధారసప్రతిమమై యశ్రాంతమున్ వీనులం
దోరంబై పరిపూర్ణ[11]మైన మది సంతోషించి నే నంతటన్
బ్రారంభించితి విష్ణుసేవ కితరప్రారంభ దూరుండనై. 105

1. యూర్ధ్వంబున బ్రహ్మపర్యంతంబు క్రిందఁ స్థావరపర్యంతంబు (హ. తం. వా.) 2. జీవులకు దుఃఖంబులట్ల సుఖంబులు ప్రాకృత కర్మాధీనంబులై సిద్ధించు (హ.వా.) 3. నిజధర్మంబునందియు సంసారంబునం జిక్కఁడు (క) నీచజన్మంబునొందియు ...(త) 4. కథాక్రమములెల్ల (ద) 5. కర్మంబున(గ); కాలంబున (ప) 6. పంపువడి (ల) చెప్పంబడి (గ.డ.య.) పెంపంబడి (ర) 7. వాటముతో (క.ట.గ. జ. య.) పోటమితో (ల. ద. ర.) 8. కథకేనాటలకు (త. గ.) 9. సలిపితి (తి. వ.) 10. నురు వివేకము (ట. య.) గురువివేకము (త) 11. మైమదిని (గ. య.)

వ. ఇట్లు హరిసేవా[1]రతిం జేసి ప్రపంచాతీతుండనై బ్రహ్మరూపకుండనైన నా యందు స్థూలసూక్ష్మంబైన యీ శరీరంబు నిజమాయాకల్పితం బని యమ్మహాత్ములగు యోగిజనుల మూలంబున రజస్తమోగుణ పరిహారిణియైన భక్తి సంభవించె. అంతఁ జాతుర్మాస్యంబు నిండిన నయ్యోగిజనులు యాత్ర సేయువారలై యివ్విధంబున. 106

మ. అపచారంబులులేక నిత్యపరిచర్యా[2]భక్తి యుక్తుండనై
చపలత్వంబును మాని నేఁ గొలువఁగా సంప్రీతులై వారు ని
ష్కపటత్వంబున దీనవత్సలతతోఁ గారుణ్యసంయుక్తులై
యుపదేశించిరి నాకు నీశ్వరరహస్యోదార విజ్ఞానమున్. 107

వ. ఏనును వారి యుపదేశంబున వాసుదేవుని మాయానుభావంబు దెలిసితి. ఈశ్వరుని యందు సమర్పితంబైన కర్మంబు దాపత్రయంబు మాన్పు నౌషధంబగు. ఏ ద్రవ్యంబువలన నేరోగంబు జనియించె నాద్రవ్య మారోగంబును మానుప నేరదు. ద్రవ్యాంతరంబుచేత నైన [3]చికిత్స మానుపనోపు. ఇవ్విధంబునఁ గర్మంబులు సంసారహేతుకంబులయ్యు నీశ్వరార్పితంబులై [4]తాము తమ్ముఁ జెఱుపుకొన నోపియుండు. ఈశ్వరునియందుఁ జేయఁబడు కర్మంబు విజ్ఞానహేతుకంబై యీశ్వర [5]సంతోషణంబును, భక్తియోగంబునుం బుట్టించు. ఈశ్వరశిక్షం జేసి, కర్మంబులు సేయువారలు గృష్ణగుణనామవర్ణన స్మరణంబులు సేయుదురు. ప్రణవపూర్వకంబులుగా వాసుదేవ ప్రద్యుమ్న సంకర్షణానిరుద్ధమూర్తి నామంబులు నాలుగు [6]భక్తిం బలికి నమస్కారంబు సేసి, మంత్రమూర్తియు శూన్యుండు నైన యజ్ఞపురుషునిం బూజించు పురుషుండు సమ్యగ్దర్శనుం డగు.

క. ఏ నివ్విధమునఁ జేయఁగ, దానవకులవైరి నాకుఁ [7]దనయందలి వి
జ్ఞానము నిచ్చెను మదను, ష్ఠానము నతఁడెఱుఁగు నీవు సలుపుము దీనిన్. 109

క. మునికులములోన మిక్కిలి, వినుకులు గలవాఁడ వీవు విభు కీర్తులు నీ
వనుదినముఁ బొగడ వినియెడి, జనములకును దుఃఖమెల్ల శాంతిం బొందున్. 110

1. మతింజేసి (హ) 2. యుక్తిభక్తుండనై (క. త.) 3. చికిత్సతంబు (హ) 4. తాముండమ్మ (హ. క. బ.) 5. సంతోషంబు (క. ర.) 6. అతిభక్తిన్ (క. బ. ర.) 7. తనయందతివిజ్ఞానము(హ) తన యందుల (తం)— ''అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం, స్వస్మిన్ భావంచ కేశవః''—అని మూలము.

అధ్యాయము — ౬

వ. ఇట్లు నారదు జన్మకర్మంబులు విని క్రమ్మఱ వ్యాసుం డిట్లనియె. 111

మ. విను మా భిక్షులు నీకు నిట్లు కరుణన్ విజ్ఞానముం జెప్పి పో
యిన బాల్యంబున వృద్ధభావమున నీ కేరీతి సంచారముల్
చనె నీ కిప్పుడు పూర్వకల్పమతి యే జాడం బ్రదీపించెఁ ద
త్తనువుం బాసినచంద మెట్లు చెపుమా దాసీసుతత్వంబుతోన్. 112

వ. అని యిట్లు వ్యాసుం డడిగిన నారదుం డిట్లనియె. దాసీపుత్రుండ నైన యేను
భిక్షులవలన [1]హరివిజ్ఞానంబు గలిగియున్నంత. 113

సీ. [2]మమ్ము నేలినవారి మందిరంబునఁగల పనులెల్లఁ గ్రమమున భక్తిఁజేసి
తన పరాధీనతఁ [3]దలఁపదు సొలసితి నలసితి నాకొంటి ననుచు [4]వచ్చు
మాపును రేపును మాతల్లి మోహంబు సొంపార ముద్దాడు చుంచుదువ్వు
దేహంబు [5]నివురు మోదించుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు నర్మిలితో నిట్లు [6]నన్ను మనుప

ఆ. నేను [7]విడిచిపోక యింట నుండితినయ్య, మోహిఁగాక యెఱుక మోసపోక
మాఱుచింతలేక మౌనినై యేనేండ్లు, వాఁడ నగుచుఁ గొన్ని వాసరములు. 114

వ. అంత. 115

క. సదనము వెలువడి తెరువునఁ, జెదరక మాతల్లి రాత్రిఁ జీఁకటివేళన్
మొదవుం బిదుకఁగ నొకఫణి, పదభాగముఁ గఱచెఁ ద్రొక్కఁబడి మునినాథా!

క. నీలాయత భోగఫణా, వ్యాళానల విషమహోగ్ర వహ్నిజ్వాలా
మాలావినిపాతితయై, వ్రాలెన్ ననుఁ గన్నతల్లి వసుమతిమీఁదన్. 117

ఉ. తల్లి ధరిత్రిపై నొఱగి తల్లడ[8]పాటునుజెంది చిత్తమున్
బల్లటిలంగఁ బ్రాణములు వాసినఁ జూచి కలంగ కేను నా
యుల్లములోన మోహరుచి నొందక సంగమువాసె మేలు రా
జిల్లెనటంచు విష్ణుపదచింత [9]యొనర్పఁగ బుద్ధినేయుచున్. 118

వ. ఉత్తరాభిముఖుండనై యేను వెడలి, జనపదంబులును పురంబులును బట్టణంబు
లును గ్రామంబులును బల్లెలును మందలును మహోద్యానంబులును కిరాత పుళింద
నివాసంబులును వనంబులును [10]చిత్రధాతు విచిత్రితంబులైన పర్వతంబులును

1. హరిజ్ఞానంబు (య) 2. మహితాత్ములగువారి మందిరంబుగల (య) 3. తలఁపక (చ.ర.)
4. వచ్చి (చ) 5. నివురుచుఁదివిచి (త.గ.) 6. నరసి నడవ (ద) నడప (య) 7. రాక (గ.జ.డ.)
3. పాటునఁజేసి (జ) 9. యొనర్పఁగ బుద్ధిఁ జేర్చుచున్ (వా) యొనర్చుచు బుద్ధిఁజేర్చుచున్ (హ)
10. విచిత్రపాదప చిత్రితంబులైన (క) చిత్రపథా విచిత్రితములైన (త).

సమదకరి కరవిదళిత[1] శాఖలుగల శాఖలును, [2]నివారిత పథికజన శ్రమాతిరేకంబు
లైన [3]తటాకంబులును, బహువిధ విహంగ నినద మనోహరంబులై వికచారవింద
మకరంద పాన పరవశ పరిభ్రమ ద్భ్రమర సుందరంబులైన సరోవరంబులును,
దాఁటి చనుచు క్షుత్పిపాసాసమేతుండనై [4]నదీహ్రదంబునఁ గ్రుంకులిడి శుచినై
నీరు ద్రావి గత శ్రముండనై. 119

క. సాలావృక కపి భల్లుక, కోలేభ లులాయ శల్య ఘూక శరభ శా
ర్దూల శశ గవయ ఖడ్గ, వ్యాళాజగరాది భయద వనమధ్యమునన్. 120

వ. దుస్తరంబైన [5]నల వేణు కీచక [6]గుల్మ లతా గహ్వరంబుల పొంత నొక రావి
మ్రాను [7]డగ్గఱఁ గూర్చుండి యే విన్నచందంబున నా హృదయగతుం బర
మాత్మ స్వరూపు హరిం జింతించితి. 121

శా. ఆనందాశ్రులు గన్నుల న్వెడల రోమాంచంబుతోఁ దత్పద
ధ్యానారూఢుఁడనైన నా తలఁపులో నద్దేవుఁడుం దోఁచె నే
నానందాబ్ధి గతుండనై యెఱుఁగలేనైతిన్ నను న్నీశ్వరున్
నానా శోకహమైన [8]యత్తనువు గాన న్నేర[9]క ట్లంతటన్. 122

వ. లేచి నిలుచుండి క్రమ్మఱ నద్దేవుని [10]దివ్యాకారంబుఁ జూడ నిచ్చించుచు హృద
యంబున నిలుపుకొని యాతురుంబోలె చూచియుం గానక, నిర్మనుష్యంబైన
వనంబునం జరియించుచున్న నను నుద్దేశించి వాగగోచరుండైన హరి గంభీర
మధురంబులైన వచనంబుల శోకం బుపశమింపం జేయు చందంబున నిట్లనియె.

ఉ. ఏల కుమార! శోషిలఁగ నీ జననంబున నన్నుఁ గానఁగాఁ
జాలవు నీవు కామముఖ షట్కము నిర్దళితంబు సేసి ని
ర్మూలిత కర్ములైన మునిముఖ్యులు గాని [11]కుయోగి గానఁగాఁ
జాలఁడు నీదు[12]కోర్కి కొనసాగుటకై నిజమూర్తిఁ జూపితిన్. 124

క. నావలన కోర్కి యూరక, పోవదు విడిపించు దోషపుంజములను [13]మ
త్సేవం బుట్టును వైశమ, భావింపఁగ నాదుభక్తి బాలక! వింటే. 125

క. [14]నాయందుఁ గలుగు నీ మది, వాయదు జన్మాంతరముల బాలక! నీ వీ
కాయంబు విడిచి మీఁదట, మా యనుమతిఁ బుట్టఁగలవు మద్భృత్తుఁడవై. 126

1. శాఖలైన తరుశాఖలును (క.య) 2. సదా వారిపూరిత పరిజన (క)—పథికజన (చ)
3. తడాకంబులు (త.గ.) 4. మడుపులందు (క.బ.) 5. సాలవేణు (క); నీలవేణు (ర) 6. కుశ
(ట.బ.); కాశ (గ.య.) 7. డగ్గరె (చ) చెంత (గ) 8. తత్తనువు (గ) 9. నేరకేనంతటన్ (క)
10. దివ్యావతారంబు (జ.డ.) 11. యయోగి (గ); 12. కోర్కె (బ).13. సత్సేవ (జ) 14. నాయందుల
మతిగలిగిన (త) నాయందు భక్తికలిగిన (ద).

మ. విను మీ సృష్టి లయంబు నొంది యుగముల్ వెయ్యైన కాలంబు యా
మినియై పోయెడిఁ బోవఁగా [1]గలుగుఁజూ మీఁదం బునః సృష్టి యం
దు నిరూఢ స్మృతితోడఁ బుట్టెదవు నిర్దోషుండవై నా కృపన్
ఘనతం జెందెదు శుద్ధసాత్త్వికులలో గణ్యుండవై యర్భకా! 127

వ. అని యిట్లాకాశంబు మూర్తియు, ఋగ్వేదాదికంబు నిశ్వాసంబునుగా నొప్పి సర్వ నియామకంబైన మహాభూతంబు వలికి యూరకున్న, నేనును మస్తకంబు వంచి మ్రొక్కి, తత్కరుణకు సంతసించి, మదము దిగనాడి, మత్సరంబు విడిచి, కామంబు జయించి, క్రోధంబు వర్జించి, లోభమోహంబులు వెడలనడిచి, సిగ్గు విడిచి, యనంతనామంబులు పఠియింపుచుఁ బరమభద్రంబులైన [2]తచ్చరిత్రంబులఁ జింతింపుచు, నిరంతర సంతుష్టుండనై (కృష్ణునిం బుద్ధి నిలిపి నిర్మలాంతఃకరణంబుతోఁ విషయ విరక్తుండనై) కాలమున కెదురుచూచుచు భూమిం దిరుగుచునుండ నంతఁ గొంతకాలంబునకు మెఱుము మెఱసిన తెఱంగున, మృత్యువు దోఁచినం బంచభూత[3]మయంబై కర్మస్వరూపంబైన పూర్వదేహంబు విడిచి, హరికృపావశంబున శుద్ధసత్త్వమయంబైన భాగవత దేహంబు సొచ్చితిని. అంతం ద్రైలోక్యంబు [4]సంహరించి ప్రళయకాల పయోరాశి మధ్యంబున *(శయనించు) నారాయణమూర్తియందు నిదురవోవ నిచ్చగించు బ్రహ్మ నిశ్వాసంబువెంట నతని లోపలం బ్రవేశించితిని. అంత సహస్రయుగ పరిమితంబైన కాలంబు చనిన లేచి లోకంబులు సృజియింప నుద్యోగించు బ్రహ్మ ప్రాణంబుల వలన మరీచి ముఖ్యులగు మునులు, నేనును జనియించితిమి. అందు నఖండిత బ్రహ్మచర్యుండనై యేను మూఁడులోకంబుల బహిరంతరంబులందు మహావిష్ణుని యనుగ్రహంబున నడ్డంబులేక యీశ్వర దత్తయై బ్రహ్మాభివ్యంజకంబులైన సప్తస్వరంబులు దనయంతన మ్రోయుచున్న [5]యీ వీణాలాపరతిం జేసి నారాయణ కథాగానంబు సేయుచుఁ జరియింపుచుండుదు. 128

ఆ. తీర్థపాదుఁడైన దేవుండు విష్ణుండు, దనచరిత్ర మేను దవిలి పాడఁ
జీరఁబడ్డవాని చేలువున నేతెంచి, ఘనుఁడు నా మనమునఁ గానవచ్చు. 129

క. విను మీ సంసారంబను, వననిధిలో [6]మునిఁగి కర్మవాంఛలచే వే
దనఁ బొందెడువానికి విష్ణుని, గుణవర్ణనము తెప్పసుమ్ము మునీంద్రా! 130

1. కలుగుఁ జుమ్మీమీఁద నా సృష్టి (హ) 2. సచ్చరిత్రంబుల (క.గ.జ.య.) 3. మయంబును (హ) మయంబైన (క). 4. ఉపసంహరించి (గ.చ.య.) సంచరించి (ట).

*ఏ తాళప్రతియందును లేదు.

5. వీణ కేల నుండఁగా (త) 6. విషయభోగ వాంఛలచే (క.జ.త.గ.య.)

చ. యమ నియమాది యోగముల నాత్మ నియంత్రిత మయ్యుఁ గామ[1]రో
షములఁ బ్రచోదితంబ యగు శాంతి వహింపదు విష్ణుసేవచేఁ
గ్రమమున శాంతిఁ గైకొనిన కైవడి నాదుశరీర జన్మక
ర్మముల రహస్యమెల్ల మునిమంౘన! చెప్పితి నీవు కోరినన్. 131

వ. అని యిట్లు భగవంతుండగు నారదుండు వ్యాసమునీంద్రుని వీడ్కొని వీణ వాయిం
పుచు [2]యదృచ్ఛా మార్గంబునం జనియె నని సూతుం డిట్లనియె. 132

క. వాయించు వీణ నెప్పుడు, మ్రోయించు ముకుంద గీతములు జగములకున్
జేయించుఁ జెవులపండువు, మాయించు సఘాళి నిట్టి [3]మతి మఱి గలఁడే! 133

అధ్యాయము—౭

వ. అని నారదుం గొనియాడిన సూతునిం జూచి నారదుమాటలు విన్నవెనుక భగ
వంతుండైన బాదరాయణుం డేమి సేసెనని శౌనకుం డడిగిన సూతుం డిట్లనియె.
[4]బ్రహ్మనదియైన సరస్వతి పశ్చిమతీరంబున ఋషులకు సత్రకర్మవర్ధనంబై
బదరీ తరుషండమండితంబై (శమ్యాప్రాసంబని) ప్రసిద్ధంబగు నాశ్రమంబు
గలదు. అందు జలంబులువార్చి కూర్చుండి వ్యాసుండు తనమదిఁ దిరంబుచేసి
కొని భక్తియుక్తంబైన చిత్తంబునం బరిపూర్ణుండైన యీశ్వరుం గాంచి యీశ్వ
రాధీన మాయా [5]వృతంబైన జీవుని సంసారంబు గని జీవుండు మాయచేత
మోహితుండై గుణవ్యతిరిక్తుండయ్యు మాయాసంగతిం దాను త్రిగుణాత్మకుం
డని యభిమానించుచుం ద్రిగుణత్వాభిమానంబునం గర్తయు భోక్తయు నను
ననర్థంబు నొందు ననియు నయ్యనర్థంబునకు నారాయణ భక్తియోగంబు గాని
యుపశమనంబు వేఱొకటి లేదనియును నిశ్చయించి. 134

మ. అవనీచక్రములోన నే పురుషుఁ డే యామ్నాయమున్ విన్న మా
ధవుపై లోకశరణ్యుపై భవములం దప్పించఁగాఁ జాలు భ
క్తివిశేషంబు జనించు నట్టి భువన క్షేమంకరంబైన భా
గవతామ్నాయము బాదరాయణుఁడు దాఁ గల్పించె నేర్పొప్పఁగన్. 135

వ. ఇట్లు భాగవతంబు నిర్మించి మోక్షార్థియైన శుకునిచేఁ జదివించె నని చెప్పిన విని
శౌనకుండు, నిర్వాణతత్పరుండును సర్వోపేక్షకుండునైన శుకయోగి యేమిటికి
భాగవతం బభ్యసించె ననవుఁడు సూతుం డిట్లనియె. 136

1. లోభములఁ బ్రచోదితంబగుచుఁ బ్రాణిపహింపఁడు (ట) 2. స్వేచ్ఛామార్గంబున (త)
3. మతమఱి (హ.క.బ.) 4. బ్రహ్మదైవత్యయైన (తం). 5. కృతంబైన (క.ట.త.) ఈశ్వరకృత
మాయాధీనంబైన (చ.ద). ఈశ్వరాధీనంబై మాయాకృతంబైన (గ.ద.)

క. ధీరులు నిరపేక్షులు నా, త్మారాములు నైన మునులు హరిభజనము ని
ష్కారణమ చేయుచుందురు, నారాయణుఁ డట్టివాఁడు నవ్యచరిత్రా! 137

క. హరిగుణవర్ణనరతుఁడై హరితత్పరుఁడైన బాదరాయణి శుభ త
త్పరతం బఠించెఁ ద్రిజగ, ద్వరమంగళమైన భాగవత నిగమంబున్. 138

క. నిగమములు *వేయుఁ జదివిన, సుగమంబులు గావు ముక్తి సుభగత్వంబుల్
సుగమంబు భాగవత మను, నిగమంబుఁ బఠింప ముక్తి [1]నివసనము బుధా! 139

—: అర్జునుఁడు పుత్రఘాతియగు నశ్వత్థామను అవమానించుట :—

వ. అని పలికి రాజర్షి యైన బరీక్షిన్మహారాజు జన్మకర్మ ముక్తులును, పాండవుల [2]మహాప్రస్థానంబును, కృష్ణకథోదయంబును జెప్పెద. కౌరవధృష్టద్యుమ్నాదుల యుద్ధంబున వీరులయినవారలు స్వర్గంబునకుం జనిన వెనుక, భీము గదాఘాతంబున దుర్యోధనుండు దొడలువిఱిగి కూలిన నశ్వత్థామ దుర్యోధనునకుం బ్రియంబు సేయువాఁడై నిదురవోవు ద్రౌపదీపుత్రుల శిరంబులు ఖండించి తెచ్చి సమర్పించె. అది క్రూరకర్మం బని లోకులు నిందింతురు. 140

ఉ. బాలుర చావు కర్ణములఁ బడ్డఁ గలంగి యలంగి యోరువం
జాలక బాష్పతోయకణజాలము చెక్కుల రాల నేడ్చు పాం
చాలతనూజ నేలఁబడి జాలిఁబడం గని యెత్తి మంజువా
చాలతఁ జూపుచుం జికురజాలము దువ్వుచుఁ గ్రీడి యిట్లనెన్. 141

మ. ధరణీశాత్మజ వీవు నీకు వగవన్ ధర్మంబె? తద్ద్రోణి ని
ష్కరుణుండై విదళించె బాలకుల, మద్గాండీవ నిర్ముక్త భీ
కర బాణంబుల నేఁడు వాని శిరమున్ ఖండించి నేఁ దెత్తుఁ ద
చ్ఛిరమున్ ద్రొక్కి జలంబులాడు మిచటన్ శీతాంశుబింబాననా. 142

వ. అని యొడంబఱచి తనకు మిత్రుండును సారథియు నైన హరి మేలనుచుండం గవచంబు దొడిగి గాండీవంబు ధరియించి కపిధ్వజుండై గురుసుతుని [3]వెంట రథంబు దోలించిన. 143

శా. తన్నుం జంపెద నంచు వచ్చు విజయుం దర్శించి తద్ద్రోణి యా
పన్నుండై శిశుహంత గావున నిజప్రాణేచ్ఛఁ బాఱెన్ వడిన్
ము న్నాబ్రహ్మ మృగాకృతిం దనయకున్ మోహించి క్రీడింప నా
సన్నుండౌ హరుఁ జూచి పాఱు పగిదిన్ సర్వేంద్రియ భ్రాంతితోన్. 144

* వేయుఁ జదివిన 1. నిచ్చు జనులకున్ (హ). 2. ప్రస్థానికము (ద.ర.) 3. వెంటనంట (క); మీఁద (త).

వ. ఇట్లోపినంత దూరంబునుం బరువిడి వెనుకఁజూచి, రథతురంగంబు లలయుట దెలిసి, నిలిచి ప్రాణరక్షణంబునకు నొండుపాయంబు లేదని నిశ్చయించి, జలంబుల వార్చి, ద్రోణనందనుండు సమాహితచిత్తుండై, ప్రయోగంబ కాని యుపసంహారంబు నేరకయుం బ్రాణ సంరక్షణార్థంబునకై పార్థునిమీఁద బ్రహ్మశిరో నామకాస్త్రంబు ప్రయోగించిన నది ప్రచండతేజంబున దిగంతరాళంబులు నిండి ప్రాణ భయంకరంబై తోఁచిన హరికి నర్జునుం డిట్లనియె. 145

సీ. పద్మలోచన! కృష్ణ! భక్తాభయప్రద! వినుము సంసారాగ్ని వేఁగుచున్న
జనుల సంసారంబు సంహరింపఁగ నీవుదక్క నన్యులులేరు తలఁచి చూడ
సాక్షాత్కరించిన సర్వేశ్వరుండవు [1]ప్రకృతిపరుండవు పరమపురుష!
నీ ప్రబోధముచేత నీ మాయ నంతయు నణఁతువు నిశ్శ్రేయ సాత్మయందు

ఆ. మాయయందు మునిఁగి మనువారలకుఁ గృపఁ, జేసి ధర్మముఖ్యచిహ్నమైన
[2]శుభము సేయుచుందు సుజనుల నవనిలోఁ. గావఁ బుట్టుదువు జగన్నివాస! 146

క. ఇది యొక తేజము భూమియుఁ, జదలును దిక్కులును నిండి సర్వంకషమై
యెదురై వచ్చుచు నున్నది, విదితముగా నెఱుఁగఁ జెప్పవే దేవేశా! 147

వ. అనిన హరి యిట్లనియె. 148

శా. జిహ్మత్వంబునఁ బాఱి ద్రోణజుఁడు దుశ్శీలుండు [3]ప్రాణేచ్ఛువై
బ్రహ్మాస్త్రం [4]బదె యేయ వచ్చె నిదె తద్బాణాగ్ని బీభత్స! నీ
బ్రహ్మాస్త్రంబునఁ గాని దీని మరలింపన్ రాదు సంహార మీ
బ్రహ్మాపత్య మెఱుంగఁ డేయుము వడిన్ బ్రహ్మాస్త్రమున్ దీనిపై. 148

వ. అనిన నర్జునుండు జలంబులు వార్చి హరికిం బ్రదక్షిణంబు వచ్చి ద్రోణనందనుండేసిన బ్రహ్మాస్త్రంబుమీఁదఁ దన బ్రహ్మాస్త్రంబు ప్రయోగించిన. 150

మ. అవని వ్యోమములందు నిండి తమలో నా రెండు బ్రహ్మాస్త్రముల్
రవి వహ్ని ద్యుతిఁ బోరుచుం ద్రిభువన త్రాసంబు గావింపఁగా
వివశభ్రాంతి యుగాంతమో యని ప్రజల్ వీక్షింప నావేళ మా
ధవు నాజ్ఞన్ విజయుండు సేసె విశిఖ ద్వంద్వోపసంహారమున్. 151

వ. ఇట్లస్త్రద్వయంబు నుపసంహరించి ధనంజయుండు ద్రోణనందనుం గూడ నరిగి తఱిమి పట్టుకొని రోషారుణిత లోచనుండై యాజ్ఞికుండు రజ్జువునం బశువుం గట్టినచందంబున బంధించి శిబిరంబుకడకుం గొని చని హింసింతునని తిగిచినం జూచి హరి యిట్లనియె. 152

1. ప్రకృతికి నవ్వలి పరుఁడ వాద్యపురుషుండవగు నీవు బోధంబుచే మాయ (క) 2. సేయుదీవు (క.య.ర.తం.వా.) 3. ప్రాణేచ్ఛుఁడై (క) ప్రాణేచ్ఛుపై (గ) 4. బదియేసె (ద).

ఉ. మాఱు పడంగలేని యసమర్థుల సుప్తుల నస్త్రవిద్యలం
దేఱని పిన్నపాపల [1]వధించె నిశీథమునందుఁ గ్రూరుఁడై
[2]పాఱుఁడె వీఁడు పాతకుఁడు ప్రాణభయంబున వెచ్చ నూర్చుచుం
బాఱెడి వీనిఁ గావకు కృపామతి నర్జున! పాపవర్జనా! 153

చ. వెఱచినవాని దైన్యమున వేఁడుఱ నొందినవాని నిద్రమై
మఱచినవాని సౌఖ్యముగ మద్యము ద్రావినవాని భగ్నుఁడై
పఱచినవాని సాధు జడభావము వానిని గావుమంచు వా
చఱచినవానిఁ గామినుల జంపుట ధర్మముగాదు ఫల్గునా! 154

శా. స్వప్రాణంబుల నెవ్వఁడేనిఁ గరుణాసంగంబు చాలించి య
న్యప్రాణంబులచేత రక్షణము సేయన్ వాఁ డధోలోక దుః
ఖప్రాప్తుం డగు రాజదండమున సత్కల్యాణుఁడౌ నైన నీ
విప్రుం దండితుఁజేయు మేటికి మహావిభ్రాంతితోఁ నుండఁగన్. 155

వ. అని యివ్విధంబునఁ గృష్ణుఁ డానతిచ్చిన బ్రాహ్మణుండు (గృతాపరాధుండయిన వధ్యుండు గాఁడను ధర్మంబు దలంచి) చంపక+ద్రుపదరాజపుత్రికిం దన చేసిన ప్రతిజ్ఞం దలంచి బద్ధుండైన [3]గురునందనుం దోడ్కొని కృష్ణుండు సారథ్యంబు సేయ శిబిరంబుకడకు వచ్చి. 156

క. సురరాజసుతుఁడు చూపెను, దురవధి సుతశోకయుతకు ద్రుపదుని సుతకున్
బరిచలితాంగశ్రేణిం, బరుష మహాపాశబద్ధ పాణిన్ ద్రౌణిన్. 157

వ. ఇట్లర్జునుండు దెచ్చి చూపిన బాలవధ జనిత లజ్జా పరాఙ్ముఖుండైన గురుని కొడుకుం జూచి మ్రొక్కి (సుస్వభావయగు) ద్రౌపది యిట్లనియె. 158

మ. పరఁగన్ మా మగవార లందఱును మున్ బాణప్రయోగోపసం
హరణాద్యాయుధవిద్య లన్నియును ద్రోణాచార్యునిచే నభ్యసిం
చిరి పుత్రాకృతి నున్న ద్రోణుఁడవు నీ చిత్తంబులో లేశమున్
గరుణాసంగము లేక శిష్యసుతులన్ ఖండింపఁగాఁ బాడియే! 159

క. భూసురుఁడవు బుద్ధి దయా, భాసురుఁడవు శుద్ధవీర భటసందోహా
గ్రేసరుఁడవు శిశుమారణ, మాసురకృత్యంబు ధర్మమగునే తండ్రీ! 160

1. వధించి నిషిద్ధపు గ్రూరకర్ముఁడై (క.బ.హ.) 2. పాఱుఁడుగాఁడు (క) 3. సేయున్ వాఁడధోలోక దుఃఖ (హ) సేయంజూచువాఁ డంత్యలోక (తం)

+ ఈ వాక్యము మూలమున నీసందర్భమునఁ గాక కృష్ణుఁ డర్జును నశ్వత్థామను విడువవలదు: చంపుమని ప్రేరేచు సందర్భమున నున్నది. అట్లుండుటయే యుక్తము.

శా. ఉద్రేకంబున రారు శస్త్రధరులై యుద్ధావనిన్ లేరు కిం
చిద్ద్రోహంబును నీకుఁ జేయరు బలోత్సేకంబుతోఁ జీఁకటిన్
[1]భద్రాకారులఁ జిన్నపాపల రణ ప్రౌఢక్రియా హీనులన్
నిద్రాసక్తుల సంహరింప నకటా! నీ చేతు లెట్లాడెనో! 161

ఉ. అక్కట! పుత్రశోకజని తాకులభావ విషణ్ణచిత్తనై
పొక్కుచు నున్నభంగి నినుఁ బోరఁ గిరీటి నిబద్ధుఁజేసి నేఁ
డిక్కడ కీడ్చి తెచ్చుట [2]సహింపనిదై భవదీయమాత నేఁ
డెక్కడ [3]నెట్టిశోకమున నేక్రియ నేడ్చుచుఁ బొక్కుచున్నదో! 162

వ. అని కృష్ణార్జునులం జూచి యిట్లనియె. 163

ఉ. ద్రోణునితో శిఖిం[4]బడక ద్రోణకుటుంబిని యున్న దింట న
క్షీణ తనూజశోక వివశీకృతయై విలపించు భంగి నీ
ద్రౌణిఁ దెరల్చి తెచ్చుటకు దైన్యము నొందుచు నెంత పొక్కునో!
ప్రాణ వియుక్తుఁడైన, నతిపాపము బ్రాహ్మణహింస మానరే. 164

క. భూపాలకులకు విప్రులఁ, [5]గోపింపఁగఁ జేయఁదగదు కోపించినఁ ద
త్కోపానలంబు మొదలికి, భూపాలాటవులఁ గాల్చు భూకంపముగన్. 165

వ. అని యిట్లు ధర్మ్యంబును సకరుణంబును నిర్వ్యళీకంబును సమంజసంబును [6]శ్లాఘ్యంబునుంగా ద్రౌపది పలుకు పలుకులకు ధర్మనందనుండు సంతసిల్లె. నకుల సహదేవ సాత్యకి ధనంజయ కృష్ణులు సమ్మతించిరి. సమ్మతింపక భీముండిట్లనియె. 166

చ. కొడుకులఁ బట్టి చంపెనని కోపము నొందదు బాలఘాతకున్
విడువు మటంచుఁ జెప్పెడిని వెఱ్ఱిది ద్రౌపది వీఁడు విప్రుఁడే?
విడువఁగనేల? చంపుఁ డిటు వీనిని మీరలు చంపరేని నా
పిడికిటి పోటునన్ శిరము భిన్నము సేసెదఁ జూడుఁ డిందఱున్. 167

వ. అని పలికిన నశ్వత్థామకు ద్రౌపది యడ్డంబు వచ్చె, భీముని సంరంభంబు సూచి హరి చతుర్భుజుండై రెండుచేతుల భీముని వారించి కడమ రెండుచేతుల ద్రుపద పుత్రికను దలంగం ద్రొబ్బి, నగుచు *భీమున కిట్లనియె. 168

1. భద్రాచారుల (క.చ.ట.జ.డ.య.) 2. సహింపఁగలేక తదీయ (ట) 3. నెట్టి శోకమున (క) పుత్రశోకమున (ట) 4. బడదు (చ.త.జ.బ.) 5. కోపింపంజంపఁ దగదు (గ.ర.) 6. శ్లాఘ్యంబునగు ద్రౌపదిపలుకులకు (హ); ద్రౌపది పలికిన కరుణ న్యాయ ధర్మసహితంబైన పలుకులకు (య).

*మూలమున నర్జునునితో నన్నట్లున్నది.

ఉ. అవ్వఁడు గాఁడు వీఁడు శిశుహంత దురాత్మకుఁ డాతతాయి హం
తవ్యుఁడు బ్రహ్మబంధుఁ డగు దప్పదు నిక్కము "బ్రాహ్మణో న హం
తవ్య" యటంచు వేదవిదితం బగుఁ గావున ధర్మదృష్టిఁ గ
ర్తవ్యము వీనిఁ గాచుట యథాస్థితిఁ జూడుము పాండవోత్తమా! 169

వ. అని సరసాలాపంబు లాడి పవననందను నొడంబఱచి యర్జునుం జూచి ద్రౌపదికి నాకు భీమసేనునకును సమ్మతంబుగ మున్ను నీ చేసిన ప్రతిజ్ఞయు సిద్ధించునట్లు నా పంపు సేయుమని నారాయణుం డానతిచ్చిన నర్జునుండు [1]తదనుమతంబున. 170

శా. విశ్వస్తుత్యుఁడు శక్రసూనుఁడు మహావీరుండు ఘోరాసిచే
నశ్వత్థామ శిరోజముల్ దఱిఁగి చూడాంత ర్మహారత్నముం
శశ్వత్కీర్తి వెలుంగఁ బుచ్చుకొని పాశవ్రాత బంధంబులన్
విశ్వాసంబున నూడ్చి ద్రొబ్బె శిబిరోర్వీభాగముం బాసిపోన్. 171

క. నిబ్బరపు బాలహంతయు, గొబ్బునఁ దేజంబు మణియుఁ గోల్పడి నతుఁడై
ప్రబ్బిన చింతన్ విప్రుఁడు, సిబ్బితితో నొకలి గబ్బు నెడి వడిఁ జనియెన్, 172

ఆ. ధనము గొనుటయొండెఁ దలఁగొఱుగుటయొండె, నాలయంబు వెడలనడుచుటొండెఁ
గాని చంపఁదగిన కర్మంబు సేసినఁ, జంపఁదగదు విప్రజాతిఁ బతికి. 173

అధ్యాయము - ౮

వ. ఇట్లశ్వత్థామం బ్రాణావశిష్టుంజేసి వెడలనడిచి పాండవులు పాంచాలీ సహితులై పుత్రులకు శోకించి మృతులైన బంధువులకెల్ల దహనాది[2]కృత్యంబులు జేసి జల ప్రదానంబు సేయుకొఱకు స్త్రీల ముందఱ నిడుకొని గోవిందుండునుం దారును గంగకుం జని తిలోదకంబులు [3]సేసి క్రమ్మఱ విలపించి [4]హరిపాదపద్మజాత పవిత్రంబులైన భాగీరథీజలంబుల స్నాతులై యున్నయెడం బుత్రశోకాతురులైన గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులను, గుంతీ ద్రౌపదులను జూచి మాధవుండు మునీంద్రులు దానునుం బంధుమరణ శోకాతురులైన వారల వగపు మానిచి మన్నించె నివ్విధంబున. 174

శా. పాంచాలీ కబరీ వికర్షణ మహాపాప క్షతాయుష్కులం
బంచద్గర్వుల ధార్తరాష్ట్రుల ననిం జంపించి గోవిందుఁ డి
ప్పించెన్ రాజ్యము ధర్మపుత్రునకుఁ గల్పించెన్ మహాఖ్యాతిఁ జే
యించెన్ మూఁడు తురంగమేధములు దేవేంద్ర ప్రభావంబునన్. 175

1. నారాయణానుమతంబున (క.ర.) 2. క్రియలు (ట.డ.) 3. వోసి (క) 4. హరిపాద పద్మరాగపటలీ (క)

—: శ్రీకృష్ణుం డుత్తరా గర్భస్థుండగు పరీక్షితునిఁ దన చక్రంబుచే రక్షించుట :—

వ. అంత వాసుదేవుండు వ్యాసప్రముఖ భూసురపూజితుండై, యుద్ధవ సాత్యకులు గొలువ, ద్వారకాగమన ప్రయత్నంబునఁ బాండవుల వీడ్కొని, రథారోహణంబు సేయు సమయంబునఁ దత్తరపడుచు నుత్తర సనుదెంచి కల్యాణ[1]గుణోత్తరుండైన హరి కిట్లనియె. 176

మ. ఇదె కాలానల తుల్యమైన విశిఖం బేతెంచె దేవేశ! నేఁ
డుదరాంతర్గత [2]గర్భదాహమునకై [3]యుగ్రాకృతిన్ వచ్చుచు
న్నది దుర్లోక్యము మానుపన్ శరణ మన్యం బేమియుఁ లేదు నీ
పదపద్మంబులె కాని యొం డెఱుఁగ నీ [4]బాణాగ్ని వారింపవే. 177

క. దుర్భర బాణానలమున, గర్భములో నున్న శిశువు ఘన సంతాపా
విర్భావంబు[5]ను బొందెడి, నిర్భర కృపఁ[6] గావుమయ్య! నిఖిలస్తుత్యా! 178

క. చెల్లెలి కోడల నీ మే, నల్లుఁడు శత్రువులచేత హతుఁడయ్యెను సం
ఫుల్లారవిందలోచన!, భల్లాగ్ని నణంచి శిశువు బ్రతికింపఁగదే. 179

ఆ. గర్భమందుఁ గమలగర్భాండ శతములు, నిముడుకొన నటించు నీశ్వరేశ !
నీకు నొక్క మానినీ గర్భరక్షణ, మెంత [7]బరువు నిర్వహింతు గాక. 180

వ. అనిన నాశ్రితవత్సలుండైన పరమేశ్వరుండు సుభద్రకోడలి దీనాలాపంబు [8]లవధరించి, యిది ద్రోణనందనుండు లోకమంతయు నపాండవం [9]బయ్యెడు నని యేసిన దివ్యాస్త్రమని యెఱింగె. అంతఁ బాండవుల కభిముఖంబై, ద్రోణనందను దివ్యాస్త్ర నిర్గత నిశిత మార్గణంబు డగ్గఱిన బెగ్గడిలక, వారును ప్రత్యస్త్రంబు లందుకొని పెనంగు సమయంబున 181

మ. తన సేవారతిచింత గాని పరచింతా లేశముఁ లేని స
జ్జనులం బాండుతనూజులఁ మనుపు వాత్సల్యంబుతో ద్రోణనం
దను బ్రహ్మాస్త్రము నడ్డపెట్టఁ బనిచెన్ దైత్యారి సర్వారి [10]సా
దని నిర్వక్రము రక్షితాఖిల సుధాంధశ్చక్రముం జక్రముఁ. 182

1. గుణాత్మకుండైన (హ. క. చ. త. ప.) 2. డింభ (చ. ద.) 3. యుగ్రంబునన్ (హ); యుగప్రభన్ (చ.జ.డ.); యుగ్రంబుగా (ట) 4. బాణంబు (క.త.జ.డ.) బాణానలం బాపవే (చ) 5. బునఁనొందెడి(చ.త.); బున గుందెడి (జ) 6. గావవయ్యః (క.ద.) 7. తడవు (క.చ.ట.); భరము (త) 8. లాలించి (హ.తం.వా.) 9. బయ్యెడుమని (జ. డ. ద. బ. వా.) 10. సాధన నిర్వక్రము (హ)

మ. సకల ప్రాణి హృదంతరాళముల భాస్వజ్జ్యోతియై యుండు [1]సూ
క్ష్మకళుం డచ్యుతుఁ డయ్యెడన్ [2]విరటజా గర్భంబుఁ దాఁ జక్రహ
స్తకుఁడై వైష్ణవమాయఁ గప్పి కురుసంతానార్థియై యడ్డమై
ప్రకటస్ఫూర్తి నణంచె ద్రోణతనయ బ్రహ్మాస్త్రమున్ లీలతోన్. 183

వ. ఇట్లు ద్రోణతనయుం డేసిన ప్రతిక్రియా రహితంబైన, బ్రహ్మశిరం బనియెడి దివ్యాస్త్రంబు వైష్ణవతేజంబున నిరర్థకం బయ్యె. నిజమాయా విలసనమున సకల లోక సర్గస్థితి సంహారంబు లాచరించునట్టి హరికి, ధరణీసుర బాణ నివారణంబు విచిత్రంబుగాదు. తత్సమయంబున సంతసించి, పాండవ పాంచాల పుత్రికా సహితయై గొంతి, గమనోన్ముఖుండైన హరిం జేరవచ్చి యిట్లనియె. 184

—: కుంతీదేవి శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట :—

క. పురుషుం డాద్యుఁడు ప్రకృతికిఁ, బరుఁ డవ్యయుఁ డఖిల భూత బహిరంత [3]ర్భా
సురుఁడు నవలోకనీయుఁడు, పరమేశ్వరుఁడైన నీకుఁ [4]బ్రణుతు లగు హరీ! 185

వ. మఱియు జవనిక మఱువున నాట్యంబు సలుపు నటుని చందంబున, మాయా జవనికాంతరాళంబున నిలువంబడి, మహిమచేఁ బరమహంసలు, నివృత్తరాగ ద్వేషులు, నిర్మలాత్ములు నైన మునులకు నదృశ్యమానుండవై, పరిచ్ఛిన్నుండవు గాని నీవు మూఢదృక్కులు, గుటుంబవతులు నగు మాకు నెట్లు దర్శనీయుండ వయ్యెదు? శ్రీకృష్ణ! వాసుదేవ! దేవకీనందన! నందగోపకుమార! [5]గోవింద! పంకజనాభ! పద్మమాలికాలంకృత! పద్మలోచన! పద్మసంకాశ చరణ! హృషీకేశ! భక్తియోగంబునం జేసి నమస్కరించెద నవధరింపుము. 186

సీ. తనయుల తోడనే దహ్యమానంబగు, జతుగృహంబందును జావకుండఁ
గురురాజు పెట్టించు ఘోరవిషంబుల మారుతపుత్రుండు మడియకుండ
ధార్తరాష్ట్రుఁడు సముద్ధతిఁ జీర లొలువంగ ద్రౌపదిమానంబు దలఁగకుండ
గాంగేయ కుంభజ కర్ణాది ఘనులచే నా బిడ్డ లనిలోన నలఁగకుండ

తే. విరటుపుత్రిక కడుపులో వెలయు చూలు, ద్రోణనందన శరవహ్నిఁ ద్రుంగకుండ
మఱియు రక్షించితివి పెక్కుమార్గములను, నిన్ను నేమని వర్ణింతు నీరజాక్ష! 187

1. సూక్ష్మకరుండు (హ) 2. విరటుచూల్ (తం.వా.) 3. భాసురుఁడును లోకనియుతుఁడున్(హ) భాసురుఁడును లోకనియంతయు (తం. వా.) 4. ప్రణమములు (క. ర.) 5. నందగోవింద, పరమ కల్యాణ (క.ర.)

మత్తకోకిల. బల్లిదుండగు కంసుచేతను బాధ నొందుచునున్న మీ
తల్లిఁ గాచిన భంగిఁ గాచితి ధార్తరాష్ట్రులచేత నేఁ
దల్లడంబునఁ జిక్కకుండఁగ దావకీన గుణవ్రజం
బెల్ల సంస్తుతి సేసి చెప్పఁగ నెంతదాన జగత్పతీ! 188

క. జననము నైశ్వర్యంబును, ధనమును విద్యయును గల మదచ్ఛన్నులకిం
చన గోచరుఁడగు నిన్నున్, వినుతింపఁగ లేరు నిఖిల విబుధస్తుత్యా! 189

వ. మఱియు భక్తధనుండును, నివృత్త ధర్మార్థ కామ విషయుండును, ఆత్మారాముండును, రాగాది రహితుండును, కైవల్యదాన సమర్థుండును, కాలరూపకుండును, నియామకుండును, నాద్యంత శూన్యుండును, విభుండును, సర్వసముండును, సకలభూత నిగ్రహానుగ్రహకరుండునైన నిన్నుఁ దలంచి నమస్కరించెద నవధరింపుము. మనుష్యుల విడంబించు భవదీయ విలసనంబు నిర్ణయింప నెవ్వఁడు సమర్థుండు? నీకు బ్రియాప్రియులు లేరు; జన్మ కర్మ శూన్యుండవైన నీవు తిర్యగాది జీవులయందు వరాహాది రూపంబులను, మనుష్యులందు రామాది రూపంబులను, ఋషులయందు వామనాది రూపంబులను, జలచరంబులయందు మత్స్యాది రూపంబులను, నవతరించుట లోకవిడంబనార్థంబు గాని, జన్మ కర్మ సహితుండవగుటం గాదు. 190

ఉ. కోపముతోడ నీవు దధికుంభము భిన్నము సేయుచున్నచో
గోపిక త్రాటఁ గట్టిన [1]వికుంచిత సాంజన బాష్ప తోయధా
రా పరిపూర్ణ వక్త్రముఁ గరంబులఁ ద్రాముచు వెచ్చ నూర్చుచుం
బాపఁడవై [2]నటించుట కృపాపర! నా మదిఁ జోద్యమయ్యెడిన్. 191

క. మలయమునఁ జందనము క్రియ, వెలయఁగ ధర్మజునికీర్తి [3]వెలయించుటకై
యిలపై నభవుఁడు హరి యదు, కులమున నుదయించె నండ్రు గొంద అనంతా! 192

క. వసుదేవ దేవకులు దా, పసగతి గతభవమునందుఁ బ్రార్థించిన సం
తసమునఁ బుత్రత నొందితి, వసురుల మృతికంచుఁ గొంద అండ్రు మహాత్మా! 193

క. జలరాశి[4]లో మునింగెడి, కలము క్రియన్ భూరిభార [5]కర్శిత యగు నీ
యిలఁ గావ నజుఁడు గోరినఁ గలిగితి వని కొంద అండ్రు గణనాతీతా! 194

తే. మఱచి యజ్ఞాన కామ కర్మములఁ దిరుగు, వేదనాతురులకుఁ దన్నివృత్తిఁ జేయ
శ్రవణచింతన వందనార్చనములిచ్చు, కొఱకు నుదయించి తండ్రు నిన్
గొందఱభవ!

1. నకుంచిత (హ) 2. త్రసించుట (క. డ. బ.) 3. వెలుగించుటకై (క. బ.) 4. లోన మెలంగెడు (హ); నడుమ మునిఁగెడు (తం. వా.) 5. కలితయునగు (హ.)

మ. నినుఁ జింతింపుచుఁ బాడుచుం బొగడుచు న్నీ దివ్య చారిత్రముల్
వినుచుం జూతురుగాక లోకు లితరాన్వేషంబులం జూతురే?
ఘన దుర్జన్మ పరంపరా హరణ దక్షంబై మహాయోగి వా
గ్వినుతంబైన భవ త్పదాబ్జ యుగమున్ విశ్వేశ! విశ్వంభరా! 196

వ. దేవా! నిరాశ్రయులమై భవదీయ చరణారవిందముల నాశ్రయించి నీ వారలమైన మమ్ము విడిచి విచ్చేయనేల? నీ సకరుణావలోకనంబుల నిత్యంబును జూడవేని యాదవ సహితులైన పాండవులు జీవునిం బాసిన యింద్రియంబుల చందంబునఁ గీర్తిసంపదలు లేక తుచ్ఛత్వంబు నొందుదురు. కల్యాణలక్షణ లక్షితంబులైన నీ యడుగులచేత నంకితంబైన [1]యీ ధరణీమండలంబు నీవు వాసిన శోభితంబు గాదు. నీ కృపా వీక్షణామృతంబున నిక్కడి జనపదంబులు గుసుమ ఫల భరితంబులు, నోషధి తరు లతా గుల్మ నద నదీ నగ సాగర సమేతంబులునై యుండు. 197

ఉ. యాదవులందుఁ బాండుసుతులందు నధీశ్వర! నాకు మోహవి
చ్ఛేదము సేయుమయ్య! ఘనసింధువుఁ జేరెడి గంగభంగి నీ
పాదసరోజ చింతనముపై ననిశంబు మదీయబుద్ధి న
త్యాదరవృత్తితోఁ గదియు నట్లుగఁ జేయఁగదయ్య! యీశ్వరా! 198

శా. శ్రీకృష్ణా! యదుభూషణా! నరసఖా! శృంగార రత్నాకరా!
లోకద్రోహి నరేంద్రవంశ దహనా! లోకేశ్వరా! దేవతా
నీక బ్రాహ్మణ గోగణార్తి హరణా! నిర్వాణ సంధాయకా!
నీకున్ మ్రొక్కెదఁ [2]ద్రుంపవే భవలతల్ నిత్యానుకంపానిధీ! 199

వ. అని యిట్లు సకల సంభాషణంబుల నుతియించు గొంతి మాటలకు నియ్యకొని, గోవిందుండు మాయా నిరూఢ మందహాస విశేషంబున మోహంబు నొందించి, రథారూఢుండై కరినగరంబునకు వచ్చి, కుంతీ సుభద్రాదులన్ వీడ్కొని, తన పురంబునకు విచ్చేయ గమకించి, ధర్మరాజుచేఁ గించిత్కాలంబు నిలువుమని ప్రార్థితుండై నిలిచె. అంత బంధువధ శోకాతురుండైన ధర్మజుఁడు నారాయణ వ్యాస ధౌమ్యాదులచేతఁ దెలుపంబడియుఁ దెలియక మోహితుండై నిర్వేకం బున నిట్లనియె. 200

1. మదీయ ధరణీ (క. ర. హ. తం. వా.) "నేయం శోభిష్యతే ధాత్రీ" (మూలము)
2. త్రెంపవే (డ. ద)

మ. తన దేహంబునకై యనేక మృగసంతానంబుఁ జంపించు దు
ర్జను భంగిన్ గురు బాలక ద్విజ తనూజ భ్రాతృసంఘంబు ని
ట్లనిఁ జంపించిన పాపకర్మునకు రాజ్యాకాంక్షికిన్ నాకు హా
యన లక్షావధినైన ఘోర నరక వ్యాసంగము ల్మానునే? 201

వ. మఱియుఁ బ్రజా పరిపాలన పరుండైన రాజు ధర్మయుద్ధంబున శత్రువుల వధియించినఁ బాపంబు లేదని శాస్త్రవచనంబు గలదు. అయిన నది విజ్ఞానంబు కొఱకు సమర్థంబు గాదు. చతురంగంబుల ననే కాక్షౌహిణీ సంఖ్యాతంబులం జంపించితి. హతబంధు లైన సతుల కేను జేసిన ద్రోహంబు దప్పించుకొన నేర్పు లేదు. గృహస్థాశ్రమ ధర్మంబులైన తురంగ మేధాది యాగంబులచేతం బురుషుండు బ్రహ్మహత్యాది పాపంబులవలన విడివడి నిర్మలుండగునని నిగమంబులు నిగమించు. పంకంబునఁ బంకిలస్థలంబునకును. మద్యంబున మద్య భాండమునకును శుద్ధి సంభవింపని చందంబున, బుద్ధిపూర్వక జీవహింసనంబులైన యాగంబుల చేతం బురుషులకుఁ బాపబాహుళ్యంబ కాని పాపనిర్ముక్తి గాదని శంకించెద.

అధ్యాయము - ౯

క. అని యిట్లు ధర్మసూనుఁడు, మొనసి నిరాహారభావమున దేవనదీ
తనయుఁడు గూలినచోటికిఁ, జనియెఁ బ్రజాద్రోహ పాపచలితాత్ముండై. 203

-: ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణసహితుండై శరతల్పగతుండగు భీష్మునికడ కేగుట :-

వ. ఆ య్యవసరంబునం దక్కిన పాండవులును, ఫల్గునసహితుండైన పద్మలోచనుండును, కాంచన సమంచితంబులైన రథంబులెక్కి ధర్మజుం గూడి చన, నతండు గుహ్యక సహితుండైన కుబేరునిభంగి నొప్పె. ఇట్లు పాండవులు పరిజనులు గొలువఁ బద్మనాభ సహితులై కురుక్షేత్రంబున కేగి, దివంబునుండి నేలం గూలిన దేవత తెఱంగున[1] సంగ్రామ పతితుండైన గంగానందనునకు నమస్కరించిరి. అంత బృహదశ్వ భరద్వాజ పరశురామ గౌతమ పర్వత నారద బాదరాయణ కశ్యపాంగిరస కౌశిక ధౌమ్య సుదర్శన శుక వసిష్ఠా ద్యనేక రాజర్షి దేవర్షి బ్రహ్మర్షులు శిష్యసమేతులై చనుదెంచినం జూచి సంతసించి దేశ కాల విభాగవేదియైన భీష్ముండు వారలకుం బూజనంబులు సేయించి. 204

క. మాయాంగీకృత దేహుం, డై యఖిలేశ్వరుఁడు మనుజుఁడై నాఁడని ప్ర
జ్ఞాయత చిత్తంబున గాం, గేయుఁడు పూజనము సేసెఁ గృష్ణున్ జిష్ణున్. 205

1. సంగ్రామరంగ నిపతితుండైన (చ. జ. డ. ద. బ.)

వ. మఱియుం గంగానందనుండు వినయ ప్రేమ సుందరులైన పాండునందనులం గూర్చుండ నియోగించి, మహానురాగ జనిత బాష్పసలిల సందోహ సమ్మిళిత లోచనుండై యిట్లనియె. 206

ఆ. ధరణిసురులు హరియు ధర్మంబు దిక్కుగాఁ, బ్రతుకఁదలఁచి మీరు బహువిధముల
నన్నలార! పడితి రాపత్పరంపర. లిట్టి చిత్రకర్మ మెందుఁగలదె! 207

ఉ. సంతస మింత లేదు మృగశాప వశంబునఁ బాండు భూవిభుం
డంతము నొంది యుండ మిము నర్భకులం గొనివచ్చి కాంక్షతో
[1]నింతటి వారిఁగాఁ బెనిచె నెన్నఁడు సౌఖ్యముపట్టు గాన దీ
కుంతి యనేక దుఃఖములఁ గుందుచు [2]నున్నది భాగ్యమెట్టిదో! 208

ఉ. వాయు వశంబులై యెగసి వారిధరంబులు మింటఁ గూడుచుం
బాయుచు నుండు కైవడిఁ బ్రపంచము సర్వముఁ గాలతంత్రమై
పాయుచుఁ గూడుచుండు నొకభంగిఁ జరింపదు కాల మన్నియుం
జేయుచునుండుఁ గాలము విచిత్రము దుస్తర మెట్టివారికిన్. 209

ఉ. రాజఁట ధర్మజుండు సురరాజ సుతుండఁట ధన్వి శాత్రవో
ద్వేజకమైన గాండివము విల్లఁట సారథి సర్వభద్ర సం
యోజకుఁడైన చక్రి యఁట యుగ్ర గదాధరుఁడైన భీముఁ డ
య్యాజికిఁ దోడు వచ్చునఁట యాపద [3]గల్గుట యేమిచోద్యమో! 210

ఆ. ఈశ్వరుండు విష్ణుఁ డెవ్వేళ నెవ్వని, నేమిసేయుఁ బురుషుఁ డేమి యెఱుఁగు?
నతని మాయలకు మహాత్ములు విద్వాంసు,[4]లణఁగి మెలఁగుచుందు రంధులగుచు,

వ. కావున దైవతంత్రంబైన పనికి వగవం బనిలేదు. రక్షకులు లేని ప్రజల నుపేక్షింపక రక్షింపఁ బుండరీకాక్షుండు సాక్షాత్కరించిన నారాయణుండు తేజోనిరూఢుండు గాక, యాదవులందు గూఢుండై తన మాయచేత లోకంబులం మోహాతిరేకంబు నొందించును. అతని రహస్యప్రకారంబులు భగవంతుండైన [5]శివుం డెఱుంగు. మఱియు దేవర్షియగు నారదుండును, భగవంతుండగు కపిల మునియు నెఱుంగుదురు. మీరు కృష్ణుండు దేవకీపుత్రుండని మాతులేయుండని తలంచి దూత సచివ సారథి బంధు మిత్రప్రయోజనంబుల నియమించుదు రిన్నిటం గొఱంతలేదు. రాగాది శూన్యుండు, నిరహంకారుం, డద్వయుండు, సమదర్శ

1. ఇంతలు (క. చ. ట. త. బ. హ.); ఇంతల (తం. వా.) 2. నుండును (హ) నుండెను (బ) 3. గల్గట (ట) 4. అణఁగి యుండుచుందురు (క. బ. హ.) 5. పరమేశ్వరుం డెఱుంగు (య. హ. తం. వా.)

నుండు, సర్వాత్మకుండు నైన యీశ్వరునకు నతోన్నతభావ మతివైషమ్యంబు
లెక్కడివి? లేవు. అయిన భక్తవత్సలుండు గావున, నేకాంత [1]భక్తులకు
సులభుండై యుండు. 212

సీ. అతిభక్తి నెవ్వనియందుఁ జిత్తము జేర్చి యెవ్వనినామ మూహించి పొగడి
కాయంబు విడుచుచుఁ గామ కర్మాది నిర్మూలనుండై యోగి ముక్తినొందు
నట్టి సర్వేశ్వరుం డఖిల దేవోత్తంసుఁ డెవ్వేళఁ బ్రాణంబు లేను విడుతు
నందాఁక నిదె [2]మందహాసుఁడై వికసిత వదనారవిందుఁడై వచ్చి నేఁడు

తే. నాల్గుభుజములుఁ గమలాభనయనయుగము,నొప్పఁగన్నులముందట నున్నవాఁడు
మానవేశ్వర! నా భాగ్యమహిమఁజూడు, మేమి నేసితినో! పుణ్యమితనిఁగూర్చి.

వ. అని యిట్లు ధనంజయ సంప్రాపిత శరపంజరుండైన కురుకుంజరుని వచనంబులు
వినయంబున నాకర్ణించి మును లందఱు వినుచునుండ ధర్మనందనుండు మందా
కినీనందనువలన (నరజాతి సాధారణంబులగు ధర్మంబులును, వర్ణాశ్రమ
ధర్మంబులును) రాగ వైరాగ్యోపాధులతోఁ గూడిన ప్రవృత్తి నివృత్తి ధర్మంబు
లును, దాన ధర్మంబులును, రాజధర్మంబులును, స్త్రీ ధర్మంబులును, శమ
దమాదికంబులును, హరితోషణంబులగు ధర్మంబులును, ధర్మార్థ కామ
మోక్షంబులును (నానా విధోపాఖ్యానేతిహాసంబులును) సంక్షేప విస్తార రూపం
బుల నెఱింగె. అంత రథిక సహస్రంబులకు గమికాఁడైన భీష్ముండు స్వచ్ఛంద
మరణులైన యోగీశ్వరులకు వాంఛితంబగు నుత్తరాయణంబు చనుదెంచిన నది
దనకు మరణోచిత కాలంబని నిశ్చయించి. 214

శా. ఆలాపంబులు మాని చిత్తము మనీషాయత్తముం జేసి దృ
గ్జాలంబుల్ హరిమోముపైఁ [3]బఱపి తత్కారుణ్యదృష్టిన్ విని
ర్మూలీభూత శరవ్యథా నిచయుఁడై మోదించి భీష్ముండు సం
శీలం బొప్ప నుతించెఁ గల్మష [5]గజశ్రేణీ హరిన్ శ్రీహరిన్. 215

వ. ఇట్లు పరమేశ్వరుండైన హరియందు నిష్కాముండై ధారణావతియైన బుద్ధిని
సమర్పించి, పరమానందంబు నొంది, ప్రకృతివలన నైన సృష్టిపరంపరలఁ
బరిహరించు తలంపున మందాకినీనందనుం డిట్లనియె. 216

1. భావులకు (క.ద.బ.) 2. మహాహర్షుఁడై (హ.తం.వా.) 3. నిలిపి (ట.ద.) 4. నగ (ద).

—: భీష్ముఁడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట :—

మ. త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తను వుద్దీపింపఁ బ్రాభాత నీ
రజబంధు ప్రభమైన చేలము పయిన్ రంజిల్ల నీలాలక
వ్రజ సంయుక్త ముఖారవింద మతిసేవ్యంబై విజృంభింప మా
విజయుం జేరెడు వన్నెలాఁడు మది నావేశించు నెల్లప్పుడున్. 217

మ. హయ రింఖాముఖ ధూళిధూసర పరిన్యస్తాలకోపేతమై
రయజాత శ్రమతోయ బిందుయుతమై రాజిల్లు నెమ్మోముతో
జయముం బార్థున కిచ్చువేడ్క నని నా శస్త్రాహతిం జాల నొ
చ్చియుఁ బోరించు మహానుభావు మదిలోఁ జింతింతు నశ్రాంతమున్. 218

మ. నరుమాట ల్విని నవ్వుతో నుభయసేనా మధ్యమక్షోణిలోఁ
బరు లీక్షింప రథంబు నిల్పి [1]పర భూపాలావళిం జూపుచుం
బర భూపాయువు లెల్లఁ జూపులన శుంభత్కేళి వంచించు నీ
పరమేశుండు వెలుంగుచుండెడు [2]మనః పద్మాసనాసీనుఁడై. 219

క. తనవారిఁ జంపఁ జాలక, వెనుకకుఁ బో నిచ్చగించు విజయుని శంకన్
ఘన యోగవిద్యఁ బాపిన, మునివంద్యుని పాదభక్తి మొనయున్ నాకున్. 220

సీ. కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబుల కాంతి, గగనభాగం బెల్లఁ గప్పికొనఁగ
నుఱికిన నోర్వక యుదరంబులో నున్న, జగముల వ్రేఁగున జగతి గదలఁ
జక్రంబుఁ జేపట్టి చనుదెంచు రయమునఁ, బైనున్న పచ్చని పటము జాఱ
నమ్మితి నాలావు నగుఁబాటు సేయక, మన్నింపు మని క్రీడి మఱలఁ దిగువఁ

తే. గరికి లంఘించు సింహంబుకరణి మెఱసి, నేఁడు భీష్మునిఁ జంపుదు నిన్నుఁ గాతు
విడువు మర్జున! యనుచు మద్విశిఖవృష్టిఁ, [3]దెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు.

మ. తనకున్ భృత్యుఁడు వీనిఁ గాచుట మహాధర్మంబు వొమ్మంచు న
ర్జునసారథ్యము పూని పగ్గములు చేఁ జోద్యంబుగాఁ బట్టుచున్
మునికోల [4]న్వడిఁ జూపి ఘోటకముల న్మోదించి [5]తాటింపుచున్
జనుల న్మోహము నొందఁజేయు పరమోత్సాహుం బ్రశంసించెదన్. 222

క. పలుకుల నగవుల నడపుల, [6]నలుకల నవలోకనముల నాభీరవధూ
కులముల మనముల తాలిమి, కొలుకులు వదలించు ఘనునిఁ గొలిచెద మదిలోన్.

1. సమర ప్రారంభ పారీణతన్ (క. చ. త.) 2. సుహృత్ (హ) 3. ఁదెరల కేతెంచు (డ)
4. వడిఁ బూన్చి (హ. తం. వా.) 5. తాడింపుచున్ (క. తం. వా.)

ఆ. మునులు నృపులు సూడ మును ధర్మజుని సభా,మందిరమున యాగమండపమునఁ
జిత్రమహిమతోడఁ జెలువొందు జగదాది, దేవుఁ డమరు నాదు దృష్టియందు.

మ. ఒక సూర్యుండు సమస్తజీవులకుఁ దా నొక్కొక్కఁడై తోఁచు పో
లిక నే దేవుఁడు సర్వకాలము మహాలీలన్ నిజోత్పన్న జ
న్యకదంబంబుల హృత్సరోరుహములన్ నానావిధానూన రూ
పకుఁడై యొప్పుచునుండు నట్టి హరి నేఁ బ్రార్థింతు శుద్ధుండనై. 225

వ. అని యిట్లు మనోవాగ్దర్శనంబులం బరమాత్మయగు కృష్ణుని హృదయంబున నిలిపికొని నిశ్వాసంబులు మాని నిరుపాధికంబైన వాసుదేవ బ్రహ్మంబునందుం గలసిన భీష్మునిం జూచి సర్వజనులు దినావసానంబున విహంగంబు లూరక యుండు తెఱంగున నుండిరి. దేవ మానవ వాదితంబులై దుందుభి నినదంబులు మొరసె. సాధుజనకీర్తనంబులు మెఱసె. కుసుమవర్షంబులు గురిసె. మృతుండైన భీష్మునికి ధర్మజుండు పరలోక క్రియలు సేయించి *(ముహూర్త మాత్రంబు దుఃఖితుం డయ్యె. అంత నచ్చటి మునులుఁ గృష్ణునిఁ దమ హృదయంబుల నిలిపికొని సంతుష్టాంతరంగు లగుచుఁ దదీయ దివ్యనామంబులచే స్తుతియించి స్వాశ్రమంబులకుఁ జనిరి. పిదప నయ్యుధిష్ఠిరుండు)కృష్ణసహితుండై గజపురంబునకుం జని గాంధారీసహితుం డైన ధృతరాష్ట్రు నొడంబఱచి, వారి సమ్మతంబున వాసుదేవానుమోదితుండై, పితృపైతామహం బైన రాజ్యంబుగైకొని, ధర్మమార్గంబున బాలనంబు సేయుచుండె నని సూతుండు చెప్పిన విని శౌనకుం డిట్లనియె. 226

అధ్యాయము - ౧౦

ఆ. ధనము లపహరించి తనతోడఁ జెనకెడు, నాతతాయి జనుల నని వధించి
బంధుమరణ దుఃఖభరమున ధర్మజుఁ, డెట్లు రాజ్యలక్ష్మి నిచ్చగించె. 227

వ. అనిన సూతుం డిట్లనియె. 228

క. కురుసంతతికిఁ బరీక్షి, న్నరవరు నంకురము సేసి నారాయణుఁ డీ
ధరణీ రాజ్యమునకు [1]నీ, శ్వరుఁగా ధర్మజుని నిలిపి సంతోషించెన్. 229

వ. *(ఇట్లు జగంబు పరమేశ్వరాధీనంబుగాని స్వతంత్రంబుగా దనునది మొదలగు భీష్ముని వచనంబుల) హరి సంభాషణంబుల ధర్మనందనుండు ప్రవర్ధమాన విజ్ఞానుండును, [2]నివర్తిత శంకాకళంకుండును నై నారాయణాశ్రయుండైన

1. నీశ్వరు ధర్మజుఁగాఁగ (క-య) * తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు. మూలములో నున్నది.
2. నివర్తిత చింతాశంకా (చ); నివర్తిత చిత్తశంకా (డ. ద. బ.)

యింద్రుండును బోలెఁ జతుస్సాగర వేలాలంకృతం బగు వసుంధరామండలంబు సహోదర సహాయుండై యేలుచుండె. 230

సీ. సంపూర్ణవృష్టిఁ బర్జన్యుండు గురియించు నిల యెల్లఁ గోర్కుల నీనుచుండు
గోవులు వర్షించు ఘోషభూములఁ బాలు ఫలవంతములు లతా పాదపములు
పండు సస్యములు దప్పక ఋతువులనెల్ల ధర్మమెల్లెడలను దనరి యుండు
దైవ భూతాత్మ తంత్రములగు రోగాది భయములు నెందవు ప్రజల కెందుఁ

ఆ. గురుకులోత్తముండు కుంతీతనూజుండు, దాన మాన ఘనుఁడు ధర్మజుండు
సత్యవాక్యధనుఁడు సకల మహీరాజ్య, విభవ భాజి యైన వేళయందు. 231

—: శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకానగరమున కరుగుట :—

వ. అంతఁ గృష్ణుండు చుట్టాలకు శోకంబు లేకుండం జేయుకొఱకును, సుభద్రకుం బ్రియము [1]సేయుకొఱకును, గజపురంబునం గొన్ని నెలలుండి, ద్వారకానగరంబునకుం బ్రయాణంబు సేయం దలంచి, ధర్మనందనునకుం గృతాభివందనుం డగుచు నతనిచేనాలింగితుండై యామంత్రణంబు వడసి, కొందఱు దనకుం నమస్కరించినం గౌఁగిలించుకొని, కొందఱు దనుం గౌఁగిలింప నానందించుచు రథారోహణంబు సేయు నవసరంబున, సుభద్రయు ద్రౌపదియుఁ గుంతియు నుత్తరయు గాంధారియు ధృతరాష్ట్రుండును విదురుండును యుధిష్ఠిరుండును యుయుత్సుండును గృపాచార్యుండును నకులసహదేవులును వృకోదరుండును ధౌమ్యుండును(సత్సంగంబువలన ముక్తదుస్సంగుండగు బుధుండు సత్కృత్కాల సంకీర్త్యమానంబై రుచికరంబగు నెవ్వని యశంబు నాకర్ణించి విడువనోపఁ డట్టి) హరితోడి వియోగంబు సహింపక, దర్శన స్పర్శనాలాప శయనాసన భోజనంబులవలన నిమిషమాత్రంబును హరికి నెడలేనివారలైన పాండవులం గూడికొని, హరి మరలవలెనని కోరుచు హరి చనిన మార్గంబు చూచుచు, హరి విన్యస్తచిత్తులై లోచనంబుల బాష్పంబు లొలుక నంతనంత నిలువంబడిరి. అయ్యవసరంబున 232

సీ. కనకసౌధములపైఁ గౌరవకాంతలు గుసుమవర్షంబులు గోరి కురియ
మౌక్తికదామ సమంచిత ధవళాత పత్రంబు విజయుండు పట్టుచుండ
నుద్ధవ సాత్యకు లుత్సాహవంతులై రత్నభూషిత చామరములు వీవ
గగనాంతరాళంబు గప్పి కాహళభేరి పణవశంఖాది శబ్దములు మొరయ

ఆ. సకల విప్రజనులు సగుణనిర్గుణరూప, భద్రభాషణములు పలుకుచుండ
భువన మోహనుండు పుండరీకాక్షుండు, పుణ్యరాశి హస్తిపురము వెడలె. 233

1. సేయుచు (హ.)

వ. తత్సమయంబునం బౌరసుందరులు ప్రాసాద శిఖరభాగంబుల నిలిచి, గోపాల సుందరుని సందర్శించి, మార్గంబుల రెండుదెసలం గరారవిందంబులు సాచి యొండొరులకుం జూపుచుం దమలోనం, దొల్లిటం బ్రళయంబున గుణంబులం గూడక జీవులు లీనరూపంబులై యుండం బ్రపంచంబు ప్రవర్తింపని సమయంబునం బ్రపంచాత్మకుండు నద్వితీయుండు నగుచు మేలై దీపించు పురాణపురుషుం డీతం డనువారును, జీవులకు బ్రహ్మత్వంబు గలుగ లయంబు సిద్ధించుట యెట్లనువారును, జీవోపాధిభూతంబులైన సత్త్వాది శక్తులలయము జీవ లయ మనువారును, గ్రమ్మఱ నప్పరమేశ్వరుండు నిజ వీర్యప్రేరితయై నిజాంశభూతంబులైన జీవులకు [1]మోహినియైన సృష్టి సేయ నిశ్చయించి, నామరూపంబులు లేని జీవులందు నామరూపంబులు గల్పించు కొఱకు వేదంబుల నిర్మించి మాయాను సరణంబు సేయు ననువారును, నిర్మల భక్తిసముత్కంఠా విశేషంబుల నకుంఠితులై జితేంద్రియులగు విద్వాంసు లిమ్మహానుభావు నిజరూపంబు దర్శింతు రనువారును, యోగమార్గంబులం గాని దర్శింపరా దనువారునై మఱియు. 234

మ. రమణీ! దూరము వోయెఁ గృష్ణురథమున్ రాదింక వీక్షింప నీ
కమలాక్షుం బొడగానలేని దినముల్ గల్పంబులై తోఁచు గే
హములం దుండఁగనేల పోయి పరిచర్యల్ సేయుచున్ నెమ్మి నుం
దము రమ్మా! యనె నొక్క చంద్రముఖి గందర్పాశుగభ్రాంతయై. 235

మ. తరుణీ! యాదవరాజు గాఁడితఁడు వేదవ్యక్తుఁడై యొక్కఁడే
వరుసన్ లోకభవ స్థితి ప్రళయముల్ [2]వర్తింపఁగాఁజేయు ద
త్తర లీలారతుఁడైన యీశుఁ డితనిన్ దర్శించితిం బుణ్యభా
సుర నేనంచు నటించె నొక్కతె మహాశుద్ధాంతరంగంబునన్. 236

క. తామసగుణులగు రాజులు, భూమిం బ్రభవించి ప్రజలఁ బొలియింపఁగ స
త్త్వామలతనుఁడై యీతఁడు, భామిని! వారల వధించుఁ బ్రతికల్పమునన్. 237

సీ. ఈ యుత్తమశ్లోకుఁ డెలమి జన్మించిన యాదవ కులమెల్ల ననఘ మయ్యె
నీ పుణ్యవర్తనుఁ డే ప్రొద్దు నుండిన మధురాపురము దొడ్డ మహిమ గనియె
నీ పూరుషశ్రేష్ఠు నీక్షించి భక్తితో ద్వారకావాసులు ధన్యులైరి
యీ మహాబలశాలి యెఱిఁగి [3]శాసింపఁగ నిష్కంటకం బయ్యె నిఖిలభువన

1. మోహిని యగుచు (హ. వా.)
స ఏవ భూయో నిజవీర్య చోదితాం, స్వజీవ మాయాం ప్రకృతిం సిసృక్షతీం
అనామ రూపాత్మని రూపనామనీ, విధిత్సమానోఽనుససార శాస్త్రకృత్. (10-22)
2. వర్తిల్లఁగా (చ. ద.) 3. శిక్షింపంగ (హ. తం. వా.)

తే. మీ జగన్మోహనాకృతి నిచ్చగించి, పంచశర భల్లజాల విభజ్యమాన
[1]వివశ మానసమై వల్లవీసమూహ, మితని యధరామృతము గ్రోలు నెల్ల ప్రొద్దు.

ఉ. ఈ కమలాక్షు నీ సుభగు నీ కరుణాంబుధిఁ బ్రాణనాథుఁగాఁ
జేకొని వేడ్కఁ గాఁపురము సేయుచునుండెడి రుక్మిణీముఖా
నేక పతివ్రతల్ నియతి నిర్మలమానసలై జగన్నుతా
స్తోక విశేష తీర్థములఁ దొల్లిటిబాముల నేమి నోఁచిరో! 239

వ. అని యిట్లు నానావిధంబులైన పురసుందరీ వచనంబు లాకర్ణించి కటాక్షించి నగుచు నగరంబు వెడలె. ధర్మజుండును హరికి రక్షకంబులై కొలిచి నడువం జతురంగంబులు బంపినఁ ద త్సేనాసమేతులై తన తోడి వియోగంబునకు నోర్వక దూరంబు వెనుతగిలిన కౌరవుల మరలించి, కురు జాంగల పాంచాల శూరసేన యామున భూములం గడిచి, బ్రహ్మావర్త కురుక్షేత్ర మత్స్య సారస్వత మరుధన్వ సౌవీ రాభీర విషయంబు లతిక్రమించి, తత్త ద్దేశనివాసు లిచ్చిన కానుకలు గొనుచు నానర్త మండలంబు సొచ్చి పద్మబంధుండు పశ్చిమసింధు నిమగ్నుండైన సమయంబునఁ బరిశ్రాంతవాహుండై చని చని. 240

అధ్యాయము—౧౧

మ. జలజాతాక్షుఁడు శౌరి డగ్గఱె మహాసౌధాగ్ర శృంగారకన్
గలహంసావృత హేమపద్మ పరిఘా కాసారకన్ దోరణా
వళి సంఛాదిత తారకన్ దరు లతా వర్గానువేలోదయ
త్ఫల పుష్పాంకుర కోరకన్ మణిమయ ప్రాకారకన్ ద్వారకన్. 241

వ. ఇట్లు తన ప్రియపురంబు డగ్గఱి. 242

మత్తకోకిల. అన్యసన్నుత సాహసుండు మురారి యొత్తె యదూత్తముల్
ధన్యులై వినఁ బాంచజన్యము దారితాఖిల జంతు చై
తన్యమున్ భువనైకమాన్యము దారుణస్వన భీత రా
జన్యమున్ బరిమూర్ఛితాఖిలశత్రు దానవసైన్యమున్. 243

శా. శంఖారావము వీనుల న్విని జనుల్ స్వర్ణాంబర ద్రవ్యముల్
[2]శంఖాతీతము గొంచు వచ్చిరి దిదృక్షా దర్పితోత్కంఠన
ప్రేంఖ ద్భక్తులు వంశ కాహళ మహాభేరీ గజాశ్వావళీ
రింఖారావము లుల్లసిల్ల దనుజారిం జూచ నాసక్తులై. 244

1. విమల మానసమగు (హ); విమల మానసమై (వా); విమల మానసులగు (క.చ.ట.ద.బ.)
2. సంఖ్యాతీతము (హ); శంఖాద్యంబుల (లం); సంఖాద్యంబుల (క.చ.); సంఖాతంబుల (ట.)

క. బంధులు పౌరులు దెచ్చిన, గంధేభ హయాదులైన కానుకలు దయా
సింధుఁడు గైకొనె నంబుజ, [1]బంధుఁడు గొను దత్తదీపపంక్తుల భంగిన్. 245

వ. ఇట్లాత్మారాముండు పూర్ణకాముండు నైన యప్పరమేశ్వరునికి నుపాయనంబు లిచ్చుచు నాగరులు వికసిత ముఖులై, గద్గద భాషణంబులతోడ డయ్యకుండ నడపు [2] నయ్యకు నెయ్యంపుఁ జూపుల నడ్డంబులేని బిడ్డలచందంబున మ్రొక్కి యిట్లనిరి. 246

శా. నీ పాదాబ్జము బ్రహ్మపూజ్యము గదా! నీ సేవ సంసార సం
తాపధ్వంసిని యోఁగదా! సకల భద్రశ్రేణులం బ్రీతితో
నాపాదింతు గదా! [3] ప్రపన్నులకుఁ గాలాధీశ! కాలంబు ని
ర్వ్యాపారంబు గదయ్య! [4]చాలరుగదా! వర్ణింప బ్రహ్మాదులున్. 247

క. ఉన్నారము సౌఖ్యంబున, విన్నారము నీ ప్రతాప విక్రమ కథలన్
మన్నారము ధనికులమై, కన్నారము తావ కాంఘ్రికమలములు హరీ! 248

క. ఆరాటము మది నెఱుఁగము, పోరాటము లిండ్ల కడలఁ బుట్టవు పురిలోఁ
జోరాటన మెగయదు నీ, దూరాటన మోర్వలేము తోయజనేత్రా! 249

ఉ. తండ్రులకెల్లఁ దండ్రియగు ధాతకుఁ దండ్రివి దేవ! నీవు మా
తండ్రివి తల్లివిం బతివి దైవమవున్ సఖివిన్ [5]గురుండ వే
తండ్రులు నీక్రియం బ్రజల ధన్యులఁజేసిరి? వేల్పులైన నో
తండ్రి! భవ న్ముఖాంబుజము ధన్యతఁ గానరు మా విధంబునన్. 250

క. చెచ్చెరఁ గరినగరికి నీ, విచ్చేసిన నిమిషమైన వెయ్యేం డ్లగు నీ
వెచ్చోటికి విచ్చేయక, మచ్చికతో నుండుమయ్య! మా నగరమునన్. 251

ఆ. అంధకారవైరి యపరాద్రి కవ్వలఁ, జనిన నంధమైన జగముభంగి
నిన్నుఁ గానకున్న నీరజలోచన! యంధతమస[6]మతుల మగుదుమయ్య! 252

వ. అని యిట్లు ప్రజ లాడెడి భక్తియుక్త మధుర మంజులాలాపంబులు గర్ణకలాపంబులుగా నవధరించి, సకరుణావలోకనంబులు వర్షించుచుం హర్షించుచుం దనరాక విని మహానురాగంబున సంరంభ వేగంబుల మజ్జన భోజన శయనాది కృత్యంబు లొల్లక, యుగ్రసే నాక్రూర వసుదేవ బలభద్ర ప్రద్యుమ్న [7]సాంబ

1. బంధున కిడినట్టి దీప (జ) 2. నల్లనయ్యకు (త) 3. ప్రసన్నులకు (చ. ట. త. జ.) 4. చాలరు నినున్ (హ. తం. వా.) 5. గురుండవున్ (డ) 6. యుతుల (జ. ట.) 7. సాంబసాత్యకి ప్రముఖ (చ. జ. డ. ద. బ.)

చారుదేష్ణ గద ప్రముఖయదుకుంజరులు గుంజర తురగ రథారూఢులై దిక్కుం జరసన్నిభం బైన యొక్క కుంజరంబు ముందఱ నిడుకొని సూత మాగధ నటన ర్తక గాయక వందిసందోహంబుల మంగళభాషణంబులును, భూసురాశీర్వాద వేదఘోషణంబులును, వీణా వేణు భేరీ పటహ శంఖ కాహళ ధ్వానంబులును, రథారూఢ విభూషణ భూషిత వారయువతీ గానంబులును నసమానంబులై చెలంగ నెదురుకొని, యథోచిత ప్రణామ నమస్కార పరిరంభ కరస్పర్శన సంభాషణ మందహాస సందర్శనాది విధానంబుల బహుమానంబులు సేసి, వారలుం దానును భుజగేంద్ర పాలితంబైన భోగవతీనగరంబు [1]చందంబున స్వసమానబల [2]యదు భోజ దాశార్హ కుకు రాంధక వృష్ణి వీర పాలితంబును, సకలకాలసంపద్యమానాంకుర పల్లవ కోరక కుట్మల కుసుమ ఫలమంజరి పుంజభార వినమిత లతా పాదపరాజ విరాజితోద్యాన మహావనోపవనారామ భాసితంబును, వనాంతరాళ రసాల సాల శాఖాంకుర ఖాదన క్షుణ్ణ కషాయకంఠ కలకంఠ మిథున కోలాహల ఫలరసాస్వాద పరిపూర్ణ శారికా కీరకుల కలకల కహ్లారపుష్ప మకరందపాన పరవశ భృంగభృంగీ కదంబ ఝుంకార సరోవర కనకకమల మృదుల కాండఖండ స్వీకార మత్తవరాటాయత్త కలహంసనివహ క్రేంకారసహితంబును, మహోన్నత సౌధజాలరంధ్ర నిర్గత కర్పూరధూప ధూమపటల సందర్శన సంజాత జలధర భ్రాంతి విభ్రాంత సముద్ధూత పింఛ నర్తన ప్రవర్తమాన మత్తమయూర కేకారవ మహితంబును, నానారూప తోరణధ్వజ వైజయంతికానికాయ నిరుద్ధ తారకా గ్రహ ప్రకాశంబును, ముక్తాఫల విరచిత రంగవల్లికాలంకృత మందిరద్వార గేహళీ వేదికా ప్రదేశంబును, ఘనసార గంధసార కస్తూరికా సంవాసిత వణిగ్గేహ గేహళీనికర కనకగళంతికా వికీర్యమాణ సలిలధారా సంసిక్త విపణిమార్గంబును ప్రతినివాస బహిరంగణ సమర్పిత రసాలదండ ఫల కుసుమ గంధాక్షత ధూప దీప రత్నాంబరాది వివిధోపహారంబును, ప్రవాళ నీల మరకత వజ్ర వైడూర్య నిర్మిత గోపురాట్టాలకంబును, విభవవర్జిత మహేంద్రనగరాలకంబును నైన పురవరంబు ప్రవేశించి రాజమార్గంబున వచ్చు సమయంబున 253

మత్తకోకిల. కన్నులారఁగ నిత్యమున్ హరిఁ గాంచుచున్ మనువార [3]ల
యున్న వీన కుతూహలోత్సవయుక్తి నాగరకాంత ల
త్యున్నతోన్నత హర్మ్యరేఖలనుండి చూచిరి నిక్క చే
సన్నలం దమలోనఁ దద్విభు సౌకుమార్యము సూపుచున్. 254

1. చందంబున భూషితహార యువతీ సౌపీరపాలితంబై (త) 2. మధు (హ) 3. లై యున్న వారు (డ.)

సీ. కలుముల నీనెడి కలకంఠి యెలనాఁగ వర్తించు నెవ్వని వక్షమందు
జనదృక్చకోరక సంఘంబునకు సుధా పానీయపాత్ర మే భవ్యముఖము
సకల దిక్పాలక సమితికి నెవ్వని బాహుదండంబులు పట్టుఁగొమ్మ
లాశ్రితశ్రేణి కే యధిపతి పాద రాజీవయుగ్మంబులు చేరుగడలు

ఆ. భువనమోహనుండు పురుషభూషణుఁ డెవ్వఁ, డట్టి కృష్ణుఁ డరిగె హర్మ్యశిఖర
రాజమాన లగుచు రాజమార్గంబున, రాజముఖులు గుసుమరాజిఁ గురియ. 255

మ. జలజాతాక్షుఁడు సూత నొప్పె ధవళ చ్ఛత్రంబుతోఁ జామరం
బులతోఁ బుష్పపిశంగ చేలములతో భూషామణి స్ఫీతుఁడై
నలినీబాంధవుతో శశిద్వయముతో నక్షత్రసంఘంబుతో
బలభిచ్చాపముతోఁ దటిల్లతికతో భాసిల్లు మేఘాకృతిన్. 256

వ. ఇట్లు తల్లిదండ్రుల నివాసంబు సొచ్చి దేవకీ ప్రముఖలైన తల్లుల కేడ్వురకు
మ్రొక్కిన. 257

క. బిడ్డఁడు మ్రొక్కినఁ దల్లులు, జడ్డన నంకముల నునిచి చన్నులతుదిఁ బా
లొడ్డగిలఁ బ్రేమభరమున, [1]జడ్డువడం దడిపి రక్షిజలముల ననఘా! 258

వ. తదనంతరం బష్టోత్తరశతాధిక షోడశసహస్ర సౌవర్ణసౌధ కాంతంబైన శుద్ధాం
తంబు సొచ్చి హరి తనమనంబున. 259

మ. ఒక [2]భామాభవనంబు మున్న సొర వేఱొక్కర్తు లోఁ గుందునో!
సుకరాలాపము లాడదో! సొలయునో! సుప్రీతి నీక్షింపదో!
వికలత్వంబున నుండునో! యనుచు నవ్వేళన్ వధూగేహముల్
ప్రకటాశ్చర్య విభూతిఁ జొచ్చె బహురూప వ్యక్తుఁడై భార్గవా! 260

వ. ఆ సమయంబున. 261

క. శిశువులఁ జంకలనిడి తను, కృశతలు విరహాగ్నిఁ దెలుప గృహగేహములన్
రశనలు జాఱఁగ సిగ్గుల, శశిముఖు లెదురేగి రపుడు జలజాక్షునకున్. 262

మ. పతి నా యింటికి మున్న వచ్చె నిదె నా ప్రాణేశుఁ డస్మద్గృహా
గతుఁడయ్యెన్ మును సేరెఁ బో దొలుత మ త్కాంతుండు నాశాల కే
నితరాలభ్య [3]శుభంబు గంటి నని తా రింటింట నర్పించి ర
య్యతివల్ నూఱుఁ బదాఱువేలు నెనమం డ్రవ్వేళ నాత్మేశ్వరున్. 263

వ. వారలం జూచి హరి యిట్లనియె. 264

1. జడ్డుపడుచు (చ) 2. దేవి (చ) 3. సుఖంబు (జ. ద. హ. తం. వా.)

మ. కొడుకుల్ భక్తివిధేయు లౌదురుగదా? కోడండ్రు మీ వాక్యముల్
[1]కడవం బాఱక యుందురా? విబుధ సత్కారంబు గావింతురా?
తొడవుల్ వస్త్రములం బదార్థ రస సందోహంబులుం జాలునా!
కడమల్ గావు గదా? భవన్నిలయముల్ గల్యాణ యుక్తంబులే? 265

సీ. తిలక మేటికి లేదు? తిలకినీతిలకమ! [2]పువ్వులు దుఱుమవా? పువ్వుఁబోణి!
కస్తూరి [3]యలఁదవా? కస్తూరికాగంధి! తొడవులు తొడవవా? తొడవు తొడవ!
కలహంసఁ [5]బెంపుదే? కలహంస గామిని! కీరంబుఁ [6]జదివింతె? కీరవాణి!
లతలఁ [7]బోషింతువా? లతికా [8]లలితదేహ! సరసి [9]నోలాడుదె? సరసిజాక్షి?

ఆ. మృగికి మేఁతలిడుదె? మృగశాబలోచన!, గురుల నాదరింతె? గురువివేక!
బంధుజనులఁ బ్రోతె? బంధుచింతామణి!, యనుచు సతుల నడిగె నచ్యుతుండు.

వ. అని యడిగిన వారలు హరిం బాసిన దినంబులందు శరీర సంస్కార కేళీవిహార
హాస[10]మందిరగమన మహోత్సవ దర్శనంబు లొల్లని యిల్లాండ్రు గావున 267

మ. సిరి [11]చాంచల్యము తోడి దయ్యుఁ దనకుం [12]జిత్తేశ్వరుం డంచు నే
పురుషశ్రేష్ఠు వరించె నట్టి పరమున్ బుద్ధిన్ విలోకంబులన్
గరయుగ్మంబులఁ గౌఁగిలించిరి సతుల్ గల్యాణ బాష్పంబు లా
భరణ శ్రేణులుగాఁ బ్రతిక్షణ నవప్రాప్తానురాగంబులన్. 268

మత్తకోకిల. పంచబాణుని నీఱుచేసిన భర్గునిం దనవిల్లు వ
ర్జించి మూర్ఛిలఁ జేయఁజాలు విశేష హాస విలోకనో
దంచితాకృతు లయ్యుఁ గాంతలు దంభచేష్టల మాధవున్
సంచలింపఁగఁ జేయ నేమియుఁ జాలరైరి బుధోత్తమా! 269

వ. ఇవ్విధంబున సంగ విరహితుండైన కంసారి సంసారికైవడి విహరింప నజ్ఞాన విలోకులైన లోకులు లోకసామాన్య మనుష్యుండని తలంతురు. ఆత్మాశ్రయ యైన బుద్ధి యాత్మయందున్న యానందాదులతోడం గూడని తెఱంగున నీశ్వరుండు ప్రకృతితోడం గూడియు నా ప్రకృతిగుణంబులైన సుఖదుఃఖంబులఁ జెందక యుండు. పరస్పర సంఘర్షణంబులచే వేణువుల వలన వహ్నిఁబుట్టించి వనంబుల దహించు మహావాయువు చందంబున, భూమికి భారహేతువులై (యనేకాక్షౌహిణులతోడం బ్రవృద్ధతేజు లగు) రాజుల కన్యోన్య వైరంబులు

1. కడవంబాయక (ట. ద. బ.); కడవంజాలక (వా), 2. దుఱుముదా (క.ర.) 3. యలదుదా (క. ర.) 5. తొడవుదా (క.ర.) 5. కలహంసమున్నదే (హ) 6. చదువునే (హ.) 7. బోషింపుదా (ద.బ.) 8 లలితా రుచిరదేహ (హ) 9. యింకదుగడా (క.బ.) 10. వనమందిర (క) 11. వాత్సల్యము (క. చ. ట. త. ద. బ.) 12. జీవేశ్వరుండంచు (ద. ప. హ. తం. వా.)

గల్పించి, నిరాయుధుండై సంహారంబుసేసి, శాంతుండై పిదపం గొంతామధ్యం
బునఁ బ్రాకృత మనుష్యుండునుం బోలె, సంచరింపుచుండె నా సమయంబున, 270

క. [1]మతు లీశ్వరుని మహత్త్వము, మిత మెఱుఁగని భంగి నప్రమేయుఁడగు హరి
స్థితి నెఱుఁగక కాముకుఁడని, రతములు సలుపుదురు తిగిచి రమణులు[2]సుమతీ!

క. ఎల్లపుడును మా యిండ్లను, వల్లభుఁడు వసించు [3]నేమ వల్లభలము శ్రీ
వల్లభున కనుచు గోపీ, వల్లభుచే సతులు మమతవలఁ బడి రనఘా! 272

వ. అని చెప్పిన విని సూతునకు శౌనకుం డిట్లనియె. 273

అధ్యాయము—౧౨

—: ఉత్తరకు పరీక్షిత్తు జన్మించుట :—

సీ. గురునందనుండు సక్రోధుఁడై యేసిన బ్రహ్మశిరోనామ బాణ వహ్నిఁ
గంపించు సుత్తర గర్భంబు గ్రమ్మఱఁ బద్మలోచనుచేతఁ బ్రతికె నండ్రు
గర్భస్థుఁడగు బాలుఁ గంసారి యేరీతి బ్రతికించె? మృత్యువు భయము వాపి
జనియించి యతఁ డెన్ని సంవత్సరము లుండె? నెబ్భంగి వర్తించె నేమి సేసె?

ఆ. [4]వినుము శుకుఁడు వచ్చి విజ్ఞాన పద్ధతి, నతని కెట్లు సూపె నతఁడు పిదపఁ
దన శరీర మే విధంబున వర్జించె?, విప్రముఖ్య! నాకు విస్తరింపు. 274

వ. అనిన సూతుం డిట్లనియె. ధర్మనందనుండు చతుస్సముద్ర ముద్రితాఖిల జంబూ
ద్వీపరాజ్యంబు నార్జించియు, మిన్నుముట్టిన కీర్తి [5]నుపార్జించియు, నంగనా
తురంగ మాతంగ సుభట [6]కాంచనాది దివ్యసంపదలు సంపాదించియు, వీర
సోదర విప్ర విద్వజ్జన వినోదంబులం బ్రమోదించియు, వైభవంబు లలవ
రించియుఁ, గ్రతువు లాచరించియు, (దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణంబు లొనరించియు)
ముకుందచరణారవింద సేవారతుండై, సమస్త సంగంబులందు నభిలాషంబు
వర్జించి, యరిషడ్వర్గంబు [7]జయించి రాజ్యంబు సేయుచు, 275

తే. చందనాదుల నాఁకట స్రగ్గువాఁడు, దనివి నొందని కైవడి ధర్మసుతుఁడు
సంపదలు పెక్కు గలిగియుఁ జక్రిపాద, సేవనంబులఁ బరిపూర్తి నెందకుండె. 276

1. సుతులు (క) సతులు; (ట. త. ద.) యతులు (వా) 2. ప్రీతిఁ (హ) 3. నేము (క.బ.)
4. వినుము (హ. తం. వా.); వినుఁడు (ట. త.); వినుము (వినుఁడు) అను క్రియ అనన్వితముగా
నున్నది. 5. సంగ్రహించియు (హ) 6. కాంచన సూనాదివ్య (క. చ. బ.) కాంచన స్యందనాది (ట)
7. నిర్జించి (క. చ. ట.)

వ. అంతం గొన్ని దినంబులకు నభిమన్యు కాంతాగర్భంబునందున్న డింభకుండు
[1]దశమాస పరిచ్ఛేద్యుండై, గర్భాంతరాళంబున దురంతంబైన యశ్వత్థామ
బాణానలంబున దందహ్యమానుండై తల్లడిల్లుచు. 277

ఉ. కుయ్యిడ శక్తిలే [2]దుదర గోళములోపల నున్న వాఁడ ది
క్కెయ్యది? [3]దా ననాథ నని యెప్పుడుఁ దల్లి గణింప విందు నేఁ
డీ యిషువహ్ని వాయుటకు నెయ్యది మార్గము? నన్నుఁ గావ నే
యయ్య గలండు? గర్భ జనితాపద నెవ్వఁ డెఱుంగు దైవమా! 278

క. చిచ్చఱకోల వశంబునఁ, జచ్చి బహిర్గతుఁడఁ గాని సమయమునను దా
నుచ్చలిత గర్భవేదనఁ, జచ్చును మాతల్లి [4]ఘోర సంతాపమునన్. 279

క. చెచ్చెర బాణ జ్వాలలు, వచ్చిన విష్ణుండు గావవచ్చు ననుచుఁ దా
ముచ్చటలు సెప్పు సతులకు, నిచ్చలు మాయవ్వ నేఁడు నిజమయ్యెడినో! 280

శా. రాఁడా చూడ? సమస్త భూతములలో రాజిల్లువాఁ డిచ్చటన్
లేఁడా? పాఱుని [5]చిచ్చఱమ్ము దొలఁగన్ లీలాగతిన్ ద్రోచి నా
కీఁడా? నేఁ డభయప్రదాన మతఁ డూహింపన్ నతత్రాత మున్
గాఁడా? యెందఱిఁ గావఁ డీ యెడల మత్కర్మంబు దా నెట్టిదో! 281

వ. అని [6]గతాగత ప్రాణుండై శిశువు చింతించు సమయంబున. 282

సీ. మేఘంబు మీఁది క్రొమ్మెఱుఁగు కైవడి మేనిపై నున్న పచ్చని పటమువాఁడు
గండ భాగంబులఁ [7]గాంచన మణిమయ మకరకుండల కాంతి మలయువాఁడు
శరవహ్ని నడఁగించు సంరంభమునఁ జేసి కన్నుల నునుఁగెంపు గలుగువాఁడు
బాలార్క మండల ప్రతిమాన రత్న హాటక విరాజిత కిరీటంబువాఁడు

తే. గంకణాంగద వనమాలికా విరాజ, మానుఁ డసమానుఁ డంగుష్ఠమాత్రదేహుఁ
డొక్కగదఁ జేతఁ దాల్చి నేత్రోత్సవముగ, విష్ణుఁ డావిర్భవించె నవ్వేళయందు.

వ. ఇట్లు భక్తపరాధీనుండైన పరమేశ్వరుం డావిర్భవించి, మంచు [8]విరియించు
మార్తాండు చందంబున శిశువునకు దశదిశలం దన చేతి యఖండిత మహోల్కా
జాల సన్నిభంబైన గదాదండంబు మండలాకారంబుగ జిఱజిఱం ద్రిప్పి,
విప్రుని చిచ్చఱమ్ము వేఁడిమి పోఁడిమిఁ జెఱిచి, డింభకుని పరితాప విజృంభ
ణంబు నివారించి, గర్భంబు కందకుండ రక్షించి యర్భకునికి నానందంబు
గల్పించిన 284

1. పదియగునెల (క.ద.) 2. లేఁదొడల (హ) 3. నాకటంచునని (డ) 4. గర్భ (హ.తం.వా.)
5. చిచ్చరమ్ము (జ.ద.బ.) 6. కంఠగత (త) 7. గప్పిన (ద) 8. సమయించు (క.చ.త.జ.డ.ద.బ.)

మ. గదఁ జేఁ బట్టి పరిభ్రమించుచు గదాఘాతంబునన్ [1]దుర్భయ
ప్రదమై వచ్చు శరాగ్నిఁ దుత్తుమురుగా భంజించి రక్షించు నీ
సదయుం డెవ్వఁడొకో! యటంచు మదిలోఁ జర్చింపుచున్ శాబకుం
డెదురై చూడ నదృశ్యుఁడయ్యె హరి సర్వేశుండు విప్రోత్తమా! 285

వ. అంత ననుకూల శుభ గ్రహోదయంబును, [2]సర్వ గుణోత్తర ఫల సూచకంబు నైన మంచి లగ్నంబునం బాండవ వంశోద్ధారకుండైన కుమారుండు జన్మించిన ధర్మనందనుండు ధౌమ్యాది భూసురవర్గంబు రప్పించి, పుణ్యాహంబు సదివించి, జాతకర్మంబులు సేయించి, కుమారు జన్మమహోత్సవ కాలంబున భూసురులకు విభవాభిరామంబులైన గో భూ హిరణ్య హయానేక గ్రామంబులును [3]స్వాదు రుచి సంపన్నంబులైన యన్నంబులు నిడిన, వారలు ధర్మపుత్రున కిట్లనిరి. 286

చ. ప్రకటిత దైవయోగమునఁ [4]బౌరవసంతతి యంతరింపఁగా
వికలత నొందనీక ప్రభవిష్ణుఁడు కృష్ణుఁ డనుగ్రహించి శా
బకు బ్రతికించెఁ గావున నృపాలక [5]బాలకుఁ డింక శాత్రవాం
తకుఁ డగు [6]విష్ణురాతుఁ డన ధాత్రిఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కుఁ బూజ్యుఁడై. 287

వ. అనిన భూదేవోత్తములకు నరదేవోత్తముం డిట్లనియె. 288

శా. ఓ పుణ్యాత్మకులార! నా పలుకు మీ రూహింపుఁడా మ్రొక్కెదన్
మా పెద్దల్ [7]చిరకీర్తులై సదయులై [8]మన్నారు రాజర్షులై
యీ పిన్నాతఁడు వారిఁ బోలెడిఁ గదా! యెల్లప్పుడున్ మాధవ
శ్రీపాదాంబుజ భక్తియుక్తుఁ డగుచున్ జీవించునే? చూడరే! 289

వ. అనిన విని నరేంద్రా! భవదీయ పౌత్రుండు మనుపుత్రుండైన యిక్ష్వాకు చందంబునం బ్రజల రక్షించు. (శ్రీరామచంద్రుని భంగి బ్రహ్మణ్యుండు సత్య ప్రతిజ్ఞుండు నగు)డేగ వెంటనంటిన బిట్టు భీతంబై వెనుకకు వచ్చిన కపోతంబు గాచిన శిబిచక్రవర్తిభంగి (శరణ్యుండును, వితరణ ఖనియు నగు). దుష్యంత సూనుండైన భరతు పగిది సోమాన్వయ జ్ఞాతివర్గంబులకు (యజ్వలకు) ననర్గళ కీర్తి విస్తరించుచు, ధనంజయ కార్తవీర్యుల కరణి [9]ధనుర్ధరాగ్రేసరుండగు.కీలి పోలిక [10]దుర్ధర్షుండగు. సముద్రుని తెఱంగున దుస్తరుండగు. మృగేంద్రుని కైవడి విక్రమశాలియగు. వసుమతిం బోలె నక్షయ క్షాంతి యుక్తుండగు. భానుని లాగు ప్రతాపవంతుం డగు. వాసుదేవు వడువున సర్వభూత హితుండగు. తల్లి దండ్రులమాడ్కి సహిష్ణుఁడగు. మఱియును 290

1. దుర్భరప్రదమై (క.బ); క్రూర శుక్రప్రదమై (హ. తం. వా.) 2. మహోత్తర (క.బ.తం) 3. సాదరరుచి (త. ద.) 4. పాండవ (త.ద.) 5. శాబకుఁడింక (హ) 6. విష్ణుదాసుఁడన (క.చ.ట. త.డ.బ.); 'విష్ణురాత ఇతి' అని మూలము (12-17), 7. శ్రుతకీర్తులై (హ.తం.వా.) 8. మన్నారుగా రాజులై (క.బ.) 9. ధనుర్ధరుండగు (ట. త. జ. డ. ద. బ.) 10 దుర్దముఁడగు (క.బ.)

సీ. సమదర్శనంబున జలజాతభవుఁ డనఁ బరమ ప్రసన్నత భర్గుఁ డనఁగ
నెల్లగుణంబుల నిందిరావిభుఁ డన నధిక ధర్మమున యయాతి యనఁగ
ధైర్యసంపద బలి దైత్యవల్లభుఁ డన నచ్యుతభక్తిఁ బ్రహ్లాదుఁ డనఁగ
రాజితోదారత రంతిదేవుం డన [1]నాశ్రిత మహిమ [2]హేమాద్రి యనఁగ

తే. యశము నార్జించుఁ, బెద్దల నాదరించు, నశ్వమేధంబు లొనరించు, నాత్మసుతుల
ఘనులఁబుట్టించు,దండించు ఖలులఁబట్టి.మానఘనుఁడుసీమనుమండు మానవేంద్ర!

భుజంగ ప్రయాతము. హరించుం గలిప్రేరి తాఘంబు లెల్లన్
భరించున్ ధరన్ రామభద్రుండు వోలెన్
జరించున్ సదా వేదశాస్త్రానువృత్తిన్
వరించున్ విశేషించి వైకుంఠ భక్తిన్. 292

వ. ఇట్లు పెక్కేండ్లు జీవించి, భూసుర కుమారక ప్రేరితంబైన తక్షక సర్ప విషాన లంబునం దనకు మరణంబని యెఱింగి, సంగవర్జితుండై, ముకుంద పాదారవింద భజనంబు సేయుచు శుకయోగీంద్రుని వలన నాత్మవిజ్ఞాన సంపన్నుండై, గంగా తటంబున శరీరంబువిడిచి, నిర్గత భయశోకంబైన లోకంబు ప్రవేశించును. అని జాతకఫలంబు సెప్పి లబ్ధకాములై భూసురులు చనిరి. అంత 293

క. తనతల్లి కడుపు లోపల, మును సూచిన విభుఁడు విశ్వమున నెల్లఁ గలం
డనుచుఁ బరీక్షింపఁగ జను, లనఘుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుఁ డంద్రు నరేంద్రా! 294

ఆ. కళలచేత రాజు క్రమమునఁ బరిపూర్ణుఁ, డైన భంగిఁ [3]దాత లనుదినంబుఁ
బోషణంబు సేయఁ బూర్ణుఁ డయ్యెను ధర్మ, పటల పాలకుండు బాలకుండు. 295

వ. మఱియు ధర్మజుండు బంధుసంహార దోషంబు వాయుకొఱకు నశ్వమేధ యాగంబు సేయందలంచి,ప్రజలవలనం గరదండంబుల నుపార్జితంబైనవిత్తంబు చాలక చిత్తంబునం జింతించునెడ, నచ్యుతప్రేరితులై భీమార్జునాదులు, దొల్లి మరుత్తుండను రాజు మఖంబుచేసి పరిత్యజించి నిక్షేపించిన సువర్ణ పాత్రాదికం బైన విత్త ముత్తర దిగ్భాగంబు వలన బలవంతులై తెచ్చిన, నా రాజసత్తముం డును సమాయత్త యజ్ఞోపకరణుండై, సకల బంధుసమేతంబుగఁ గృష్ణుని నాహ్వానంబు చేసి, పురుషోత్తము నుద్దేశించి మూఁడు జన్నంబులు గావించె. (తదనంతరంబ కృష్ణుండు బంధు ప్రియంబు కొఱకుఁ గరినగరంబునం గొన్ని నెల లుండి, ధర్మపుత్రాదులచే నామంత్రణంబు వడసి, యాదవ సమేతుండై ధనంజయుండు తోడరా నిజనగరంబునకుఁ నిజయె.)

1. ఆశ్రయ (తం.వా.) 2. హిమాద్రి (చ.డ.తం.వా.) 3. దాదులకు దినంబు (క.చ.ట.డ.బ.)

అధ్యాయము — ౧౩

అంతకు మున్ను విదురుండు తీర్థయాత్రకుఁ జని, మైత్రేయు ముందటఁ గర్మ
యోగ వ్రతాది విషయంబులైన ప్రశ్నలు గొన్ని చేసి, యతనివలన నాత్మ
విజ్ఞానంబు దెలిసి కృతార్థుండై హస్తిపురంబునకు వచ్చిన. 296

క. బంధుఁడు వచ్చె నటంచును, గాంధారీవిభుఁడు మొదలుగా నందఱు సం
బంధములు నెఱపి ప్రీతి [1]న, మంథరగతిఁ జేసి రపుడు మన్నన లనఘా! 297

వ. అంత ధర్మనందనుండు విదురునికి మజ్జన భోజనాది సత్కారంబులు సేయించి
సుఖాసీనుండై తనవార లందఱు విన నిట్లనియె. 298

సీ. ఏ వర్తనంబున నింత కాలము మీరు సంచరించితిరయ్య? జగతిలోన
నే తీర్థములు గంటి రెక్కడ నుంటిరి? భావింప మీవంటి భాగవతులు
దీర్థసంఘంబుల [2]ధిక్కరింతురుగదా! మీయందు విష్ణుండు మెఱయుకతన
మీరె తీర్థంబులు మీకంటె మిక్కిలి తీర్థంబు లున్నవే? తెలిసిచూడ

తే. వేరె తీర్థంబు లవనిపై వెదకనేల, మిమ్ముఁ బొడగని భాషించు మేలె చాలు
వార్తలేమండ్రు?లోకులు వసుధలోన, మీకు సర్వంబు నెఱిగెఁడి మేరగలదు. 299

మత్తకోకిల. తండ్రి సచ్చిన మీఁద మా పెదతండ్రి బిడ్డలు దొల్లి పె
క్కండ్రు సర్పవిషాగ్ని బాధల గాసిపెట్టఁగ మమ్ము ని
ల్లాండ్ర నంతముఁ బొందకుండఁగ లాలనంబున మీరు మా
తండ్రిభంగి సముద్ధరింతురు తద్విధంబు దలంతురే? 300

క. పక్షులు [3]తమ ఱెక్కలలోఁ, బక్షంబులురాని పిల్లపదువుల మమతన్
రక్షించినక్రియ మీరలు, పక్షీకరణంబు సేయ బ్రతికితిమి గదే! 301

క. మన్నారా? ద్వారకలో, నున్నారా? యదువు లంబుజోదరు కరుణన్
గన్నారా? లోకులచే, విన్నారా? మీరు వారి విధ మెట్టిదియో. 302

చ. అన విని ధర్మరాజునకు నా విదురుండు సమస్త లోకవ
ర్తనముఁ గ్రమంబుతోడ విశదంబుగఁ జెప్పి, యదుక్షయంబు సె
ప్పిన నతఁ డుగ్రశోకమున బెగ్గిలుచుండెడి నంచు నేమియున్
విను మని చెప్పఁ డయ్యె యదువీరుల నాశము భార్గవోత్తమా! 330

1. నమంథరతన్ (క. చ. ట. త. జ.) నమందగతిన్ (ద) 2. దివిరి వర్తింతురు (డ) తీర్థ
సంఘములకు తీర్థమిత్తురు (ద) 3. తమతమ ఱెక్కల (క. చ. ట. త. జ.)

ఆ. మేలు చెప్పెనేని మేలండ్రు లోకులు, [1]చేటు చెప్పెనేని చెట్టయండ్రు
అంతమీఁద శూద్రుఁ డైన కతంబున, శిష్టమరణ మతఁడు సెప్పఁ డయ్యె. 304

వ. అది యెట్లనిన మాండవ్యమహాముని శాపంబునం దొల్లి యముండు శూద్రయోని యందు విదురుండై జన్మించియున్న నూఱుసంవత్సరంబు లర్యముండు యథాక్రమంబునం బాపకర్ముల దండించె. ఇట యుధిష్ఠిరుండు రాజ్యంబుఁ గైకొని లోకపాల సంకాశులైన తమ్ములుం దానును కులదీపకుండైన మనుమని ముద్దు సేయుచుఁ బెద్దకాలంబు మహావైభవంబున సుఖియై యుండె. 305

క. బాలాజన శాలా ధన, లీలా వనముఖ్య విభవ లీన మనీషా
లాలసులగు మానవులను, గాలము వంచించు దురవగాహము సుమతీ! 306

వ. అది నిమిత్తంబునం గాలగతి యెఱింగి విదురుండు ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె. 307

—: గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు దేహత్యాగము చేయుట :—

మ. కనకాగార కళత్ర మిత్ర సుత సంఘాతంబులన్ ముందటం
గని [2]ప్రాణేచ్ఛల నుండు జంతువుల నేకాలంబు దుర్లంఘ్యమై
యనివార్యస్థితిఁ జంపు నట్టి నిరుపాయం బైన కాలంబు వ
చ్చె నుపాంతంబున మాఱు దీనికి మదిన్ జింతింపు ధాత్రీశ్వరా! 308

శా. పుట్టంధుండవు, పెద్దవాఁడవు, మహాభోగంబులా లేవు, నీ
పట్టెల్లం జెడిపోయె, దుస్సహ జరాభారంబు పైఁ గప్పె, నీ
చుట్టా లెల్లను బోయి రాలు మగఁడున్ శోకంబునన్ మగ్నులై
కట్టా! దాయలపంచ నుండఁ దగవే, కౌరవ్యవంశాగ్రణీ! 309

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ, బట్టితిరి తదీయభార్యఁ, బాడవులకుం
గొట్టితిరి, వారు మనుపఁగ, [3]నెట్టైన భరింపవలెనె? యీ ప్రాణములన్. 310

క. బిడ్డలకు బుద్ధిసెప్పని, గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండికొని పొం డిదె పైఁ
బడ్డాఁ డని భీముం డొఱ, గొడ్డెము లాడంగఁ గూడుఁ గుడిచెద వధిపా! 311

క. కనియెదవో బిడ్డల నిఁక, మనియెదవో తొంటికంటె మనుమలమాటల్
వినియెదవో యిచ్చెద ర, మ్మనియెదవో దానములకు నవనీసురులన్. 312

క. దేహము నిత్యము గాదని, మోహముఁ దెగఁ గోసి సిద్ధమునివర్తనుఁడై
గేహము వెలువడు నరుఁ డుత్సాహముతోఁ జెందు ముక్తిసంపద ననఘా!

1. చెట్టయండ్రు కీడు చెప్పువాని (క.జ.ట.హ.తం.వా.) 2. ప్రాణేచ్ఛఁ జరించు జంతువుల (జ)
3. నెట్టను (జ) నెట్టన (ట.వా.)

వ. అని విదురుండు ధృతరాష్ట్రునకు విరక్తిమార్గం బుపదేశించిన నతండు, ప్రజ్ఞాచక్షుండై సంసారంబు దిగనాడి, మోహపాశంబులవలన నూడి,విజ్ఞానమార్గంబునం గూడి, దుర్గమంబగు హిమవన్నగంబునకు నిర్గమించిన, 314

శా. అంధుండైన పతిం వరించి, పతిభావాసక్తి నేత్రద్వయీ
బంధాచ్ఛాదనముం ధరించి, నియమ ప్రఖ్యాతయై యున్న త
ద్గాంధార క్షితినాథు కూఁతురును యోగప్రీతి చిత్తంబులో
సంధిల్లం బతివెంట నేఁగె నుదయ త్సాధ్వీగుణారూఢయై. 315

చ. వెనుకకు రాక చొచ్చు రణవీరుని కైవడి రాజదండనం
బునకు భయంబులేక వడిఁ బోయెడు ధీరునిభంగి నప్పు డా
వనిత దురంతమైన హిమవంతముపొంత వనాంతభూమికిం
బెనిమిటితోడ నించుకయు భీతివహింపక యేగెఁ బ్రీతితోన్. 316

వ. ఇట్లు విదురసహితులై గాంధారీధృతరాష్ట్రులు వనంబునకుం జనిన, మఱునాఁడు ధర్మనందనుండు ప్రభాతంబున సంధ్యావందనంబు చేసి, నిత్యహోమంబులు గావించి, బ్రాహ్మణోత్తములకు [1]గో హిరణ్య తిల వస్త్రాది దానంబు లిచ్చి, నమస్కరించి, గురువందనంబు కొఱకుఁ బూర్వప్రకారంబునం దండ్రి మందిరంబునకుం జని, యందు విదురసహితులైన తల్లిదండ్రులం గానక మంజుపీఠంబునం గూర్చున్న సంజయున కిట్లనియె. 317

సీ. మా తల్లిదండ్రులు మందిరంబున లేరు సంజయ! వా రెందుఁ [2]జనిరొ నేఁడు
ముందఱ గానఁడు ముసలి మా పెదతండ్రి, పుత్రశోకంబునఁ బొగులుఁ దల్లి
సౌజన్యనిధి ప్రాణసఖుఁడు మా పినతండ్రి, మందబుద్ధులమైన మమ్ము విడిచి
యెందుఁబోయిరొ?మువ్వు రెఱిఁగింపు[3]గంగలోఁ దన యపరాధంబుఁదడవికొనుచు

ఆ. భార్యతోడఁ దండ్రి [4]పరితాపమునఁ బడుఁ, గపట మింత లేదు, కరుణ [5]గలదు
పాండు భూవిభుండు పరలోకగతుఁడైన, మమ్ముఁ బిన్నవాండ్ర మనిచె నతఁడు.

వ. అనిన సంజయుండు (దయాస్నేహంబుల నతికర్శితుండగుచు తన ప్రభువు పోయిన తెఱం గెఱుంగక కొంతదడ వూరకుండి) త ద్వియోగదుఃఖంబునఁ గన్నీరు కరతలంబునఁ దుడిచికొనుచు, బుద్ధిబలంబునం జిత్తంబు ధైర్యాయత్తంబు నేసి (తన భర్తృపాదంబుల మనంబున నెన్నుచు) ధర్మజున కిట్లనియె. 319

1. గో భూ హిరణ్య (త) 2. చనిరి (డ) 3. మాత్మలో (హ) 4. పరితాపమునుబొందు (హ)
5. గలఁడు (తం. వా.)

తే. అఖిలవార్తలు మున్ను నన్నడుగుచుండు, నడుగఁ డీ రేయి మీతండ్రి యవనినాథ!
మందిరములోన విదురుతో మంతనంబు, నిన్న యాడుచునుండెను నేఁడు లేఁడు.

వ. విదుర గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు నన్ను వంచించి యెందుఁ బోయిరో? (వారల నిశ్చయంబు లెట్టివో?) యెఱుంగనని సంజయుండు దుఃఖించు సమయంబునఁ దుంబురుసహితుండై నారదుండు వచ్చిన లేచి, నమస్కరించి, తమ్ములుం దానును నారదుం బూజించి కౌంతేయాగ్రజుం డిట్లనియె. 321

ఉ. అక్కట! తల్లిదండ్రులు గృహంబున లేరు, మహాత్మ! వారు నేఁ
డెక్కడ బోయిరో యెఱుఁగ, నెప్పుడు బిడ్డలపేరు గ్రుచ్చి తాఁ
బొక్కుచునుండుఁ దల్లి; యెటు వోయె నొకో! విపదంబురాశికి
నిక్కము గర్ణధారుఁడవు నీవు జగజ్జన [1]పారదర్శనా! 322

వ. అనిన విని సర్వజ్ఞుండైన నారదుండు ధర్మజున కిట్లనియె. (ఈశ్వరవశంబు విశ్వంబు. ఈశ్వరుండె భూతంబుల నొకటితో నొకటిఁ జేర్చు, నెడఁబాపు. సూచీభిన్న నాసికలందు రజ్జుప్రోతంబు లగుచుఁ గంఠరజ్జువులఁ గట్టంబడిన బలీవర్దంబులబోలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్య విధాయక వేదలక్షణ యగు వాక్తంత్రియందు వర్ణాశ్రమలక్షణంబులు గల నామంబులచే బద్ధులైన) లోకపాల సహితంబులై లోకంబు లీశ్వరాదేశంబు వహించు. క్రీడాసాధనంబులగు (నక్షకందుకాదుల) కెట్లు సంయోగ వియోగంబు లట్లు క్రీడించు నీశ్వరునికిం గ్రీడాసాధనంబులైన జంతువులకు సంయోగవియోగంబులు గలుగుచుండు, సమస్తజనంబును జీవరూపంబున ధ్రువంబును, దేహరూపంబున నధ్రువంబునై యుండు. మఱియు నొక్కపక్షంబున ధ్రువంబు నధ్రువంబుం గాకయుండు. శుద్ధబ్రహ్మరూపంబున ననిర్వచనీయంబుగ రెండునై యుండు. అజగరంబుచేత మ్రింగంబడిన పురుషుఁ డన్యుల రక్షింపలేని తెఱంగునఁ బంచభూతమయంబై కాలకర్మ గుణాధీనంబైన దేహంబు పరుల రక్షింప సమర్థంబుగాదు. కరంబులుగల జంతువులకుఁ గరంబులు లేని చతుష్పదాదు లాహారంబులగు. చరణంబులు గల ప్రాణులకు జరణంబులు లేని తృణాదులు భక్షణీయంబులగు. అధికజన్మంబులుగల (వ్యాఘ్రాదులకు) నల్ప జన్మంబుగల మృగాదులు భోజ్యంబులగు. సకల దేహిదేహంబులందు జీవుండు గలుగుటంజేసి జీవునికి జీవుండ జీవికయగు. అహస్త సహస్తాది రూపంబైన విశ్వమంతయు నీశ్వరుండుగాఁ దెలియుము. ఆతనికి వేఱు లేదు. నిజమాయా విశేషంబున మాయావియై జాతి భేద రహితుండైన యీశ్వరుండు బహుప్రకారంబుల భోగిభోగ్య రూపంబుల నంతరంగ బహిరంగంబుల దీపించు. (కాన

1. పాపవర్జనా (చ. డ.)

యనాథులు దీనులు నగు నాడు తల్లిదండ్రులు ననుం బాసి యే మయ్యెదరో? యెట్లు వర్తింతురో? యని వగవం బనిలేదు. అజ్ఞానమూలం బగు స్నేహం బున నైన మనోవ్యాకులత్వంబు పరిహరింపు మని మఱియు నిట్లనియె). 323

ఆ. అట్టి కాలరూపుఁ డఖిలాత్ముఁ డగు విష్ణుఁ, డసురనాశమునకు నవతరించి
దేవకృత్యమెల్లఁ దీర్చి చిక్కినపని, కెదురు సూచుచుండు [1]నిప్పు డధిప! 324

మత్తకోకిల. ఎంతకాలము గృష్ణుఁ డీశ్వరుఁ డిద్ధరిత్రిఁ జరించు, మీ
రంతకాలము నుండుఁ డందఱు, నవ్వలం బనిలేదు, వి
భ్రాంతి మానుము, కాలముం గడవంగ నెవ్వరు నోప, రీ
చింతయేల? నరేంద్రసత్తమ! చెప్పెదన్ విను మంతయున్. 325

వ. ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారీ విదుర సహితుండై హిమవత్పర్వత దక్షిణభాగంబున నొక్క మునివనంబునకుం జని, తొల్లి సప్తఋషులకు సంతోషంబు సేయు కొఱకు, నాకాశగంగ యేడు ప్రవాహంబులై పాఱిన పుణ్యతీర్థంబునం గృత స్నానుండై యథావిధి హోమ మొనరించి, జలభక్షణంబు గావించి, సకల కర్మంబులు విసర్జించి, విఘ్నంబులఁ జెందక, నిరాహారుండై, యుపశాంతాత్ముఁ డగుచు, పుత్రార్థదారైషణంబులు వర్జించి, విన్యస్తాసనుండై, ప్రాణంబులు నియమించి, మనస్సహితంబులైన చక్షు రాదీంద్రియంబుల నాఱింటిని విషయం బులం బ్రవర్తింపనీక నివర్తించి, హరిభావనారూపం బగు ధారణా యోగంబుచే రజస్సత్త్వతమో రూపంబులగు మలంబుల మూఁటిని హరించి,మనంబు నహంకా రాస్పదంబైన స్థూలదేహంబువలనం బాపి, బుద్ధియందు నేకీకరణంబుచేసి, యట్టి విజ్ఞానాత్మను దృశ్యాంశంబువలన వియోగించి, క్షేత్రజ్ఞుని యందుఁ బొందించి, ద్రష్ట్రంశంబు వలన క్షేత్రజ్ఞునిం బాపి, మహాకాశంబుతోడ ఘటాకాశముం గలుపు కైవడి నాధారభూతంబైన బ్రహ్మమందుఁ గలిపి, లోపలి గుణక్షోభం బును, వెలుపలి యింద్రియవిక్షేపంబును లేక నిర్మూలిత మాయాగుణ వాసనుం డగుచు, నిరుద్ధంబులగు మనశ్చక్షురాదీంద్రియంబులు గలిగి, యఖిలాహారంబు లను వర్జించి, కొఱడు చందంబున, 326

మ. ఉటజాంతస్స్థల వేదికన్ నియతుఁడై యున్నాఁడు నేఁ డాదిగా
నిటపై నేనవనాఁడు మేన్ విడువఁగా [2]నిజ్యాగ్ని యోగాగ్నిత
త్పటు దేహంబు దహింపఁ జూచి, నియమ ప్రఖ్యాత గాంధారి యి
ట్టటు వో నొల్లక, ప్రాణవల్లభునితో నగ్నిం బడుం భూవరా! 327

1. నెప్పుడధిప (క) 2. నేతెంచి దావాగ్ని (త. జ. డ.)

క. అంతట వారల మరణము, వింతయగుచుఁ జూడఁబడిన విదురుఁడు చింతా
సంతాప మొదవఁ బ్రీత, [1]స్వాంతుండై తీర్థములకుఁ జనియెడు నధిపా! 328

వ. అని విదురాదుల వృత్తాంతం బంతయు ధర్మనందనున కెఱింగించి తుంబురు సహితుండై నారదుండు [2]స్వర్గంబునకు నిర్గమించిన వెనుక, ధర్మజుండు భీమునిం జూచి యిట్లనియె. 329

అధ్యాయము—౧౪

—: ధర్మరాజు దుర్నిమిత్తంబులం గని చింతించుట :—

సీ. ఒక కాలమునఁ బండు నోషధీచయము వే ఱొకకాలమునఁ [3]బండకుండు నండ్రు
క్రోధంబు లోభంబుఁ గ్రూరత బొంకును దీపింప నరులు వర్తింతు రండ్రు
వ్యవహారములు మహావ్యాజయుక్తము లండ్రు సఖ్యంబు వంచనా సహితమండ్రు
మగలతో నిల్లాండ్రు మచ్చరించెద రండ్రు సుతులు దండ్రులఁ [4]దెగఁజూతురండ్రు

సీ. గురుల శిష్యులు దూషించి కూడ రండ్రు, శాస్త్రమార్గము లెవ్వియు జరుగ వండ్రు
న్యాయపద్ధతి బుధులైన నడవ రండ్రు, కాలగతి [5]వింతయై వచ్చెఁ గంటె నేఁడు.

మ. హరిఁ జూడన్ నరుఁ డేఁగినాఁడు నెల లేడయ్యెంగదా! రారు కా
లరు లెవ్వారును, యాదవుల్ సమద లోలస్వాంతు [6]లేవేళ సు
స్థిరులై యుండుదురా? మురారి సుఖియై సేమంబుతో నుండునా?
[7]యెరవై యున్నది చిత్త మీశ్వరకృతం బెట్లోకదే? మారుతీ! 331

క. మానసము గలఁగుచున్నది మానవు బహు దుర్నిమిత్త మర్యాదలు, స
న్మానవ దేహక్రీడలు, మాన విచారింప[8]నోపు మాధవుఁ [9]డనుజా! 332

క. మనవులు చెప్పక ముందఱ, మన దార ప్రాణ రాజ్య మాన శ్రీలన్
మనుపుదు నని [10]యా దేవుఁడు,మనమునఁదలపోసి మనిచె మనలం గరుణన్. 333

క. నారదుఁ డాడిన కైవడిఁ గ్రూరపుఁ గాలంబు వచ్చెఁ గుంభిని మీఁదన్
ఘోరములగు నుత్పాతము. లారభటిం జూడఁబడియె ననిలజ! [11]కంటే. 334

1. దళితస్వాంతుండై (ద); హర్షశోకయుత స్తస్మాద్గంతా తీర్థనిషేవకః (13-62) 2. వియద్గమనంబున స్వర్గంబునకు (ట) 2. నెండియుండునండ్రు (చ. ద.) 4. దిగ (క. ద.) 5. యింతయై (క. ట.) 6. లీవేళ (త) 7. యెరయైయున్నది (హ); యిరవై యుండదు (చ. ట. త. జ. ద.) 8. ఁబోలు (చ. ద.) 9. ఁడకటా (హ. తం. వా.) 10. మాధవుఁడిట (తం. వా.) 11. వింటే. (క. చ. జ. డ. ద. బ.)

సీ. [1]ఓడక నాముందు నొక సారమేయంబు మొఱఁగుచు నున్నది మోర యెత్తి
యాదిత్యుఁ డుదయింప నభిముఖియై నక్క వాపోయె మంటలు [2]వాతఁ గలుగ
[3]మిక్కిలు చున్నవి [4]మెఱసి గవాదులు గర్దభాదులు దీర్చి క్రందుకొనియె
నుత్తమాశ్వములకు నుదయించెఁ గన్నీరు మత్తగజంబుల మదము లుడిగెఁ

ఆ. గాలుదూతభంగి గవిసెఁ గపోతము [5]మంద దగ్ని హోమ మందిరములఁ
జుట్టుఁ బొగలు దిశల సొరిది నాచ్ఛాదించెఁ, దరణి మాసెఁ [6]జూడు ధరణి గదలె.

క. వాతములు [7]విసరె రేణు, వ్రాతము లాకసముఁ గప్పె వడి [8]సుడిగొని ని
ర్ఘాతములు వడియె ఘనసం, ఘాతంబులు రక్త వర్ష కలితము లయ్యెన్. 336

క. గ్రహములు పోరాడెడి నా, గ్రహములు వినఁబడియె ఘాతకలకలముల, దు
స్సహములగుచు శిఖికీలా, వహములక్రియఁ దోఁచె గగన వసుధాంతరముల్.

క. దూడలు గుడువవు చన్నులు, దూడలకును గోవు లీవు దుగ్ధము, [9]లొడలం
బీడలు మానవు, [10]పశువులఁ, గూడవు వృషభములు దఱిపికుఱ్ఱల నెక్కన్. 338

క. కదలెడు వేల్పుల రూపులు, వదలెడుఁ గన్నీరు వానివలనం జెమటల్
వొదలెడిఁ బ్రతిమలు వెలిఁ జని, మెదలెడి నొక్కొక్క గుడిని మేదిని యందున్. 339

క. కాకంబులు వాపోయెడి, ఘూకంబులు నగరఁ బగలు గుంద్రలు గొలిపెన్
లోకంబులు విభ్రష్ట, శ్రీకంబుల గతి నశించి శిథిలము లయ్యెన్. 340

మ. యవ పద్మాంకుశ చాప చక్ర ఝష రేఖాలంకృతం బైన మా
ధవు పాదద్వయ [11]మింక ముట్టెడు పవిత్రత్వంబు నేఁ డాదిగా
నవనీకాంతకు లేదువో! [12]పలుమఱు న్నందంద వామాక్షి బా
హువు లాకంపము నొందుచుండు, నిల కే యుగ్రస్థితు ల్వచ్చునో! 341

వ. మఱియు మహోత్పాతంబులు పెక్కులు పుట్టుచున్నయవి. మురాంతకుని వృత్తాంతంబు వినరాదు. అని కుంతీసుతాగ్రజుండు భీమునితో విచారించు సమయంబున,

1. ఓడదు (హ); ఓడక ముందట (క.ట.ద.ల.) 2. వాంతిఁజేసి (క.చ.జ.డ.ప.) 3. మిక్కిలి యున్నది (హ) 4. గృధ్రాదులు (హ.తం.వా.); శస్త్రాః కుర్వంతె మాం సవ్యం పక్షిణం పశవోఽపరే (14-14); గవాదయో మాం సవ్యం వామం కుర్వంతి (వ్యాఖ్య) 5. మందవగ్నులెల్ల (క.ట.జ.బ.) 6. జూడ (క.ట.జ.బ.) 7. విసరి (హ.తం.వా.) 8. సురగొని (క) 9. బడవిన్ (క.చ.ట.డ.) 10. పసులకు (క.బ.) 11. మెట్టెడు (హ.తం.వా.) 12. మఱి మదీయాంగంబు (హ.తం.వా.)

—: అర్జునుండు ద్వారకనుండి వచ్చి కృష్ణ నిర్యాణమును దెలియఁ జెప్పుట :—

క. ఖేదమున నింద్రసూనుఁడు, యాదవపురినుండి వచ్చి, యగ్రజుఁ గని, త
త్పాదముల నయన సలిలో, త్పాదకుఁడై పడియె దీనుభంగి నరేంద్రా! 343

క. పల్లటిలిన యుల్లముతోఁ దల్లడపడుచున్న పిన్న తమ్మునిఁ గని వె
ల్వెల్ల నగు మొగముతో జను, లెల్లను విన ధర్మపుత్రుఁ డిట్లని పలికెన్. 344

సీ. మాతామహుండైన మన శూరుఁ డున్నాఁడె? మంగళమే మన మాతులునకు?
మోదమే నలుగురు ముగురు మేనత్తలు? కానందమే వారి యాత్మజులకు?
నక్రూర కృతవర్మ లాయుష్మమేతులే? [1]జీవితుఁడే యుగ్రసేన విభుఁడు
గల్యాణ యుక్తులే గద సారణాదులు మాధవు తమ్ములు మానధనులు?

తే. నందమే? మన సత్యక నందనునకు, భద్రమే? శంబరాసుర భంజనునకుఁ
గుశలమే? బాణదనుజేంద్రు కూఁతుపతికి, హర్షమే? పార్థ! ముసలికి హలికి బలికి.

వ. మఱియును నంధక మధు యదు భోజ దాశార్హ వృష్ణి సాత్వతు లనియెడి
వంశంబుల వీరులును, హరి కుమారులైన సాంబ సుషేణ ప్రముఖులును, నారా
యణానుచరులైన యుద్ధవాదులును, కృష్ణసహచరులైన సునంద[2]నందాదులును
సుఖానందులే? యని యందఱ నడిగి, ధర్మజుండు గ్రమ్మఱ నిట్లనియె. 346

సీ. వైకుంఠవాసుల వడువున నెవ్వని బలమున నానంద భరితులగుచు
వెఱవక యాదవవీరులు వర్తింతు, రమరులు గొలువుండు నట్టి కొలువు
చవికె నాకర్షించి చరణసేవకులైన బంధు మిత్రాదుల [3]పదయుగమున
నెవ్వఁడు ద్రొక్కించె, నింద్రపీఠము మీఁద, వజ్రంబు జళిపించి వ్రాలువాని

తే. ప్రాణవల్లభ [4]కెంగేలఁ బాదుచేసి, యమృతజలములఁ బోషింప నలరు పారి
జాత మెవ్వఁడు కొనివచ్చి సత్యభామ, కిచ్చె, నట్టి మహాత్మున కిపుడు శుభమె?

శా. అన్నా! ఫల్గున! భక్తవత్సలుఁడు బ్రహ్మణ్యుండు గోవిందుఁ డా
పన్నానీక శరణ్యుఁ డీశుఁడు జగద్భద్రానుసంధాయి శ్రీ
మన్నవ్యాంబుజ పత్రనేత్రుఁడు సుధర్మామధ్య పీఠంబునం
దున్నాఁడా! బలభద్రుఁగూడి, సుఖియై, యుత్సాహియై, ద్వారకన్. 348

క. ఆ రామ కేశవులకును, సారామలభక్తి సేవ సలుపుదువు గదా?
గారాములు సేయుదురా? పోరాముల బంధు లెల్లఁ బ్రొద్దు జితారీ! 349

1. జీవించునె (కె.ఐ.); 2. నందాదులు నని (హ); 3. పాదయుగము (హ.వా.); పదయుగముల (తం); 4. కెంగేలు పాదుచేసి (చ. ట. శ. జ.)

శా. మున్నుగ్రాటవిలో వరాహమునకై ముక్కంటితోఁ బోరుచో
సన్నాహంబునఁ గాలకేయుల పడిం జక్కాడుచోఁ బ్రాభవ
స్కన్నుండై చనుకౌరవేంద్రు పనికై గంధర్వులం ద్రోలుచోఁ
గన్నీ రెన్నఁడుఁ దేవు తండ్రి! చెపుమా! కల్యాణమే? చక్రికిన్. 350

వ. అదియునుం గాక, 351

క. ఓడితివో శత్రువులకు, నాడితివో సాధు దూష ణాలాపంబుల్
గూడితివో పరసతులను, వీడితివో మానధనము వీరుల నడుమన్. 352

క. తప్పితివో? యిచ్చెద నని, చెప్పితివో? కపటసాక్షి; చేసిన మేలుం
[1]దెప్పితివో? శరణార్థుల, రొప్పితివో? ద్విజులఁ బసుల రోగుల సతులన్. 353

క. అడిచితివో? భూసురులను, గుడిచితివో? బాల వృద్ధ గురువులు వెలిగా
విడిచితివో? యాశ్రితులను, ముడిచితివో? పరుల విత్తములు లోభమునన్. 354

అధ్యాయము — ౧౫

వ. అని పలికినం గన్నీరు కరతలమునం దుడిచికొనుచు, గద్గదస్వరంబున మహానిధిఁ గోలుపోయిన పేదచందంబున నిట్టూర్పుల నిగుడించుచు, నర్జునుం డన్న కిట్లనియె. 355

క. మన సారథి, మన సచివుఁడు, మన వియ్యము, మన సఖుండు, మన బాంధవుఁడున్
మన విభుఁడు, గురువు, దేవర మనలను దిగనాడి చనియె, మనుజాధీశా! 356

క. కంటకపు నృపులు సూడఁగ, మింటం గంపించు యంత్రమీనముఁ గోలన్
గెంటించి మనము వాలుం, గంటిం జేకొంటి మతని కరుణన కాదే? 357

క. దండి ననేకులతో నా, ఖండలుఁ డెదురైన గెలిచి ఖాండవ వనముం
జండార్చికి సర్పించిన, గాండీవము నిచ్చెఁ జక్రి గలుగుటఁ [2]గాదే? 358

క. దిక్కుల రాజుల నెల్లను, మక్కించి ధనంబు గొనుట, మయకృతసభ ము
న్నెక్కుట, జన్నము సేయుట, నిక్కము హరి మనకు దండ నిలిచినఁగాదే? 359

మ. ఇభజిద్వీర్య! [3]మఖాభిషిక్తమగు నీ యిల్లాలి ధమ్మిల్లమున్
సభలో శాత్రవు [4]లీడ్చినన్ ముడువ కా చంద్రాస్య దుఃఖింపఁగా
నభయం బిచ్చి ప్రతిజ్ఞచేసి భవదీయారాతికాంతా శిరో
జ భరశ్రీలు హరింపఁడే? విధవలై సౌభాగ్యముల్ వీడఁగన్. 360

1. దప్పితివో (హ. తం. వా.) 2. నధిపా (హ. తం. వా.) 3. మహాభిషిక్త (హ. క. జ. బ.)
4. ఈడ్చి తెచ్చినపుడా (హ) ఈడ్వ విచ్చినపుడా (వా)

శా. వైరుల్ గట్టిన పుట్టముల్ విడువఁగా వారింప నా వల్లభుల్
రారీవేళ, నుపేక్షసేయఁ దగవే? రావే? నివారింపవే?
లేరే? త్రాతలు కృష్ణ! యంచు సభలో లీనాంగియై కుయ్యిడన్
గారుణ్యంబున భూరి వస్త్రచలితంగాఁ జేయఁడే? ద్రౌపదిన్. 361

సీ. దుర్వాసుఁ డొకనాఁడు దుర్యోధనుఁడు పంప పదివేల శిష్యులు భక్తిఁ గొలువఁ
జనుదెంచి మనము పాంచాలియుఁ గుడిచిన వెనుక నాహారంబు వేఁడుకొనినఁ
బెట్టెద నవవుడుఁ బెట్టకున్న శపింతు ననుచుఁ దోయావగాహమున కేగఁ
గడవల నన్నశాకములు దీఱుట చూచి పాంచాల పుత్రిక పర్ణశాల

తే. లోన [1]వెఱచిన, విచ్చేసి లోవిలోని, శిష్ట శాకాన్న లవము ప్రాశించి, తపసి
కోప ముడిగించి, పరిపూర్ణ కుక్షిఁజేసె, నిట్టి త్రైలోక్య సంతృప్తియొందుఁగలఁడు?

సీ. పందికై పోరాడ ఫాలాక్షుఁ డెవ్వని బలమున నా కిచ్చెఁ బాశుపతము!
నెవ్వని లావున నీ మేన దేవేంద్రు పీఠార్ధమున నుండు పెంపుఁ గంటిఁ!
గాలకేయ నివాత కవచాది దైత్యులఁ జంపితి నెవ్వని సంస్మరించి!
గోగ్రహణమునాఁడు కురుకులాంభోనిధిఁ గడచితి! నెవ్వని కరుణఁ జేసి

ఆ. కర్ణ సింధురాజ కౌరవేంద్రాదుల, తలల పాగలెల్లఁ [2]దడవి తెచ్చి
యే మహాత్మ బలిమి నిచ్చితి! విరటుని, పుత్రి యడుగ బొమ్మపొత్తికలకు. 363

మ. గురు భీష్మాదులు గూడి పన్నిన కురుక్షోణీశ చక్రంబులో
గురుశక్తిన్ రథయంతయై, నొగలపైఁ గూర్చుండి, యా మేటి నా
శరముల్ వాఱకమున్న వారల [3]బలోత్సాహాయు రుద్యోగ త
త్పరతల్ చూడ్కుల సంహరించె నమితోత్సాహంబు నాకిచ్చుచున్. 364

మ. అసురేంద్రుం డొనరించు కృత్యములు ప్రహ్లాదుం బ్రవేశించి గె
ల్వ సమర్థంబులు గాని కైవడిఁ గృపాశ్వత్థామ గాంగేయ సూ
ర్యసుత ద్రోణ ధనుర్విముక్త బహు దివ్యాస్త్ర ప్రపంచంబు నా
దెసకున్ రాక తొలంగు మాధవు దయా దృష్టిన్ నరేంద్రోత్తమా! 365

చ. వసుమతి, దివ్యబాణముల వ్రక్కలువాపి, కొలంకుసేసి, నా
రసముల మాటుగాఁ బఱపి, రథ్యములన్ రిపులెల్లఁ జూడ, సా
హసమున *నీటఁ బెట్టితి రణావని సైంధవుఁ జంపునాఁడు నా
కసురవిరోధి భద్రగతి [4]సందయి వచ్చినఁగాదె? భూవరా! 366

1. దలఁచిన (వా. తిం. వా.) 2. దరిగితెచ్చి (ట) 3. బలోత్సాహాతిరేకంబు సత్వరతన్ (హ);
*నీరు పెట్టితి (?) 4. నడ్డము (క. చ. ట. త. జ.)

సీ. చెలికాఁడ! రమ్మని చీరు న న్నొకవేళ మన్నించు నొకవేళ మఱఁది! యనుచు
బంధుభావంబునఁ బాటించు నొకవేళ దాతయై యొకవేళ దనము లిచ్చు
మంత్రియై యొకవేళ మంత్ర మాదేశించు బోద్ధయై యొకవేళ బుద్ధిసెప్పు
సారథ్య మొనరించుఁ జనవిచ్చు నొకవేళఁ గ్రీడించు నొకవేళ గేలిసేయు
తే. నొక్క శయ్యాసనంబున నుండుఁ, గన్న, తండ్రికైవడిఁ జేసినతప్పుఁ గాఁచు,
హస్తములువట్టి పొత్తున నారగించు, మనుజవల్లభ? మాదవు మఱవరాదు. 367
క. విజయ! దనంజయ! హనుమద్ధ్వజ! ఫల్గున! పాండురాజతనయ! నర! మహేం
ద్రజ! మిత్రార్జున! యంచును, [1]భుజములు తలకడవ రాకపోకలఁ జీరున్. 368
క. వారిజగంధులు దమలో, వారింపఁగరాని ప్రేమ వాదము సేయన్
వారిజనేత్రుఁడు ననుఁ దగ, వారిండ్లకుఁ బనుపు నలుక వారింప నృపా! 369
క. నిచ్చలు లోపలి కాంతలు, మచ్చికఁ దనతోడ నాడు మాటలు నాకున్
ముచ్చటలు సెప్పు మెల్లన, విచ్చలవిడిఁ దొడలమీద విచ్చేసి నృపా! 370
చ. అటమటమయ్యె నా భజన మంతయు భూవర! నేఁడు చూడుమా
యిటువలె గారవించు జగదీశుఁడు గృష్ణుఁడు లేని పిమ్మటన్
బటుతర దేహలోభమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ బోక, నేఁ
గటకట! పూర్వజన్మమునఁ గర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో! 371
శా. కాంతారంబున నొంటిఁ దోడుకొని రాఁగాఁ జూచి, గోవింద శు
ద్ధాంతస్త్రీలఁ బదాఱువేల మద రాగాయత్తులై తాఁకి, నా
చెంతన్ బోయలు మూఁగిపట్టికొన, సీమంతినీసంఘమున్
భ్రాంతిన్ భామిని భంగి నుంటి విడిపింపన్ లేక, ధాత్రీశ్వరా! 372
శా. ఆ తేరా రథికుండు నా హయము లా యస్త్రాసనం బా శర
వ్రాతం బన్యులఁ దొల్లిఁ [2]జంపును, దుదిన్ వ్యర్థంబులై [3]పోయె మ
చ్చేతోధీశుఁడు చక్రి లేమి, భసితక్షిప్తాజ్య మాయావి మా
యాతంత్రోషరభూమి బీజముల మర్యాద న్నిమేషంబునన్. 373
మ. యదువీరుల్ మునినాథు శాపమునఁ గాలాధీనులై, యందఱున్
మదిరాపాన వివర్ధమాన మద సమ్మర్దోగ్ర రోషాంధులై,
కదనంబుల్ దమలోన ముష్టిహతులం గావించి [4]నీల్గైరి, న
ష్టదశం జిక్కిరి నల్గు రేవు రచటన్ సర్వంసహావల్లభా! 374

1. భుజములఁ దలకడవ (హ. తం. వా.) 2. జంపుదుఁ దుదిన్ (హ) 3. పోయెదాఁ జేతో
ధీశుఁడు (హ) 4. లేరైరి (హ. య.)

క. భూతములవలన నెప్పుడు, భూతములకు జన్మ మరణ పోషణములు ని
ర్ణీతములు సేయుచుండును, భూతమయుం డీశ్వరుండు [1]భూపవరేణ్యా! 375

క. బలములుగల మీనంబులు, బలవిరహిత మీనములను భక్షించుక్రియన్
బలవంతులైన యదువులు, బలరహితులఁ జంపి రహితభావముల నృపా! 376

మ. బలహీనాంగులకున్ బలాధికులకుం బ్రత్యర్థి భావోద్యమం
బులు గల్పించి, వినాశము న్నెఱపి, యీ భూభారముం బాపి, ని
శ్చలబుద్ధిన్ గృతకార్యుఁడై చనియె నా సర్వేశ్వరుం డచ్యుతుం
డలఘుం డేమని చెప్పుదున్! భగవదీ యాయత్త మూర్వీశ్వరా! 377

వ. మఱియు దేశ కాలార్థ యుక్తంబులు, నంతఃకరణ సంతాపశమనంబులు నైన హరివచనంబులం దలంచి, చిత్తంబు పరాయత్తంబై యున్నది. అని యన్నకుం జెప్పి నిరుత్తరుండై, గోవింద చరణారవింద చింతామలబుద్ధియై, శోకంబు వర్జించి, సదా ధ్యాన భక్తివిశేషంబులం గామక్రోధాదుల జయించి, తొల్లి తన కుభయసేనామధ్యంబున ననంతుం డానతిచ్చిన గీతలు దలంచి, కాలకర్మ భోగాభినివేశంబులచేత నావృత్తంబైన విజ్ఞానంబు గ్రమ్మఱ నధిగమించి, శోక హేతు వహంకార మమకారాత్మకంబైన ద్వైతభ్రమం బనియును, ద్వైత భ్రమంబులకుఁ గారణంబు దేహంబనియును, దేహంబునకు బీజంబు లింగం బనియును, లింగంబునకు మూలంబు గుణంబు లనియును, గుణములకు నిదానము ప్రకృతియనియును, బ్రహ్మోహ మనియెడు జ్ఞానంబున లీనయై ప్రకృతి లేకుండు ననియు (ప్రకృతి యడంగుటయ నైర్గ్యుణం బనియును, నైర్గుణ్యంబువలనఁ గార్యలింగ నాశంబనియును, గార్యలింగ నాశంబున నసంభవం బగుననియును) ప్రకృతిం బాసి క్రమ్మఱ స్థూలశరీర ప్రాప్తుండు గాక పురుషుండు సమ్యగ్భోగంబున నుండుననియును. నిశ్చయించి, యర్జునుండు విరక్తుండై యూరకుండె. ధర్మజుండు [2]భగవదీయ మార్గంబు దెలిసి, యాదవుల నాశంబు విని, నారదు వచనంబు దలంచి, నిశ్చలచిత్తుండై స్వర్గగమనంబునకు యత్నంబు సేయుచుండె. ఆ సమయంబున, 378

క. యదువుల నాశము మాధవు, పదవియు విని కుంతి విమలభక్తిన్ భగవ
త్పదచింతా తత్పరయై, ముదమున సంసార మార్గమునకుం బాసెన్. 379

వ. ఇట్లు కంటకంబునం గంటకోన్మూలనంబు సేసి కంటకంబులు రెంటినిం బరిహరించు విన్నాణి తెఱంగున, యాదవరూప శరీరంబునంజేసి యీశ్వరుండు లోకకంటక

1. భూతశరణ్యా (హ. తం. వా.) 2. భవదీయ (హ)

శరీరంబులు సంహరించి నిజశరీరంబు విడిచె. సంహారమునకు నిజశరీర పర శరీరములు రెండు నీశ్వరునకు సమంబులు. నిజరూపంబున నుండుచు, రూపాంతరంబుల ధరించి క్రమ్మఱ నంతర్ధానంబు నొందు నటునికైవడి లీలాపరాయణుండైన నారాయణుండు మీన కూర్మాది రూపంబులు ధరియించుం బరిహరించు నని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె. 380

క. ఏ దినమున వైకుంఠుఁడు, మేదినిపైఁ దాల్చినట్టి మేను విడిచినాఁ
డా దినమున నశుభ ప్రతి, పాదకమగు కలియుగంబు ప్రాప్తంబయ్యెన్. 381

—:ధర్మరాజు పరీక్షిన్మహారాజునకు పట్టముగట్టి మహాప్రస్థానంబున కరుగుట:—

సీ. కలివర్తనంబునఁ గ్రౌర్య హింసాసత్య దంభ కౌటిల్యా ద్యధర్మచయము
పురముల గృహముల భూములఁ దనలోనఁ గలుగుట దలపోసి కరిపురమున
మనుమని రాజవై మనుమని దీవించి సింధుతోయ కణాభిషిక్తుఁ జేసి
యనిరుద్ధ నందనుండైన వజ్రునిఁ దెచ్చి మథురఁ బట్టముగట్టి మమతఁ బాసి

ఆ. కరులఁ [1]దురగములను గంకణాదికముల, మంత్రిజనుల బుధుల మానవతుల
నఖిలమైన ధనము నభిమన్యుసుతునకు, నప్పగించి బుద్ధి నాశ్రయించి. 382

వ. విరక్తుండైన ధర్మనందనుండు ప్రాజాపత్య మనియెడి యిష్టి గావించి, యగ్నుల నాత్మారోపణంబు సేసి, నిరహంకారుండును నిర్దళితాశేష బంధనుండు నై, సకలేంద్రియంబుల మానసంబున నణంచి, ప్రాణాధీన వృత్తియగు మానసంబును బ్రాణమందుఁ, బ్రాణము నపానమునందు, నుత్సర్గ సహితంబైన యపానము మృత్యువందును, మృత్యువును బంచభూతములకు నైక్యంబైన దేహంబునందును, దేహము గుణత్రయము నందును, గుణత్రయంబు నవిద్య యందును, సర్వారోపహేతువగు నవిద్యను జీవుని యందును, జీవుండైన తన్ను నవ్యయంబైన బ్రహ్మమందును లయింపం జేసి, బహి రంతరంగ వ్యాపారంబులు విడిచి, నారచీరలు ధరియించి, మౌనియు నిరాహారుండును ముక్తకేశుండును నై యున్మత్తపిశాచ బధిర జడుల చందంబున నిరపేక్షకత్వంబున. 383

క. చిత్తంబున బ్రహ్మము నా, వృత్తము గావించుకొనుచు విజ్ఞాన ధనా
యత్తులు దొల్లి వెలింగెడి, యుత్తర దిశ కేగే నిర్మ లోద్యోగమునన్. 384

1. హరుల భటుల (లఁ. వా.)

సీ. అంత నాతని తమ్ము లనిల పుత్రాదులు గలిరాకచేఁ బాపకర్మ లగుచుఁ
జరియించు ప్రజల సంచారంబు లీక్షించి యఖిల ధర్మంబుల నాచరించి
వైకుంఠ చరణాబ్జ వర్తిత హృదయులై తద్భక్తి నిర్మలత్వమును జెంది
విషయ యుక్తులకుఁ బ్రవేశింపఁగా రాక నిర్ధూత కల్మష నిపుణ [1]మతులు

తే. బహుళ విజ్ఞానదావాగ్ని భసిత కర్ము. లైన యేకాంతులకు [2]లక్ష్యమై వెలుంగు
ముఖ్య నారాయణ స్థానమునకుఁ జనిరి, విగతరజ మైన యాత్మల విప్రవర్య!

వ. అంత విదురుండు ప్రభాసతీర్థంబున హరియందుఁ జిత్తంబు సేర్చి, శరీరంబు విడిచి, పితృవర్గంబుతోడ దండధరుం డగుటంజేసి నిజాధికార స్థానంబునకుం జనియె. ద్రుపదరాజ పుత్రియు పతులవలన ననపేక్షితయై వాసుదేవునందుఁ జిత్తంబు సేర్చి తత్పదంబు సేరె. ఇట్లు, 386

క. పాండవ కృష్ణుల యానము, పాండురమతి నెవ్వఁడైన బలికిన విన్నన్
ఖండిత భవుఁడై హరిదా, సుండై కైవల్యపదము సొచ్చు నరేంద్రా! 387

అధ్యాయము—౧౬

వ. అంత నటం బరీక్షిత్కుమారుండు జాతకర్మవిదులైన భూసురోత్తమ శిక్షావశంబున మహాభాగవతుండై, ధరణీపాలనంబు సేయుచు, నుత్తరుని పుత్రిక నిరావతి యను మత్తకాశినిం బెండ్లియాడి, జనమేజయ ప్రముఖులైన నలువురు కొడుకుల నుత్పాదించి, గంగాతటంబునఁ గృపాచార్యుండు గురువై యుండ, యాగభాగంబులకు వచ్చిన దేవతల నీక్షింపుచు, భూరి దక్షిణంబులుగా మూఁడశ్వమేధంబు లాచరించి, దిగ్విజయకాలంబున గోమిథునంబుఁ దన్ను చున్న శూద్రుండును, రాజచిహ్న ముద్రితుండు నగు కలిం బట్టి నిగ్రహించె. అని చెప్పిన శౌనకుండు పౌరాణికున కిట్లనియె. 388

—: పరీక్షిన్మహారాజు భూ ధర్మ దేవతల సంవాదం బాలించుట :—

క. భూవరరూపుఁడు శూద్రుఁడు, గోవుం దా నేల తన్నెఁ? గోరి పరీక్షి
ద్భూవరుఁడు దిశల గెలుచుచు, నేవిధిఁ గలి నిగ్రహించె? నెఱిఁగింపఁగదే. 389

మ. అరవిందాక్ష పదారవింద మకరందాసక్తులై యున్న స
త్పురుషశ్రేష్ఠుల వృత్తముల్ వినక దుర్బుద్ధిన్ [3]విలంఘించి దు
ర్నిర వార్తాకథన ప్రపంచములు గర్ణప్రాప్తముల్ సేసి వా
సరముల్ వ్యర్థతఁ [4]ద్రొబ్బుచుండఁ జన దీ సంసార మోహంబునన్. 390

1. మగుచు (హ) 2. లభ్యమై (ట) 3. విడంబించి (చ. ట.) 4. ద్రోచు (తం. వా.)

సీ. మనువు నిత్యముగాదు మరణంబు నిజమని యెఱిఁగి మోక్షస్థితి నిశ్చయించు
[1]నల్పాయువులము మా కన్య దుర్జన చరిత్రము లోలిఁ గర్ణ రంధ్రములఁ బెట్టి
బంగారు వంటి యీ బ్రతికెడు కాలంబు వోనాడఁగా నేల? పుణ్యచరిత!
మాధవ పదపద్మ మకరందపానంబు సేయింపవే! యేము సేయునట్టి

ఆ. సత్త్రియాగమునకు సన్మునీంద్రులు సీర, వాఁడె దండధరుఁడు వచ్చెఁ జూడు
చంపఁ డొకనినైన జన్న మయ్యెడు దాఁక, వినుచునుండుఁ దగిలి విష్ణుకథలు.

క. మందునకు మందబుద్ధికి, మందాయువునకు నిరర్థ [2]మార్గునకును గో
విందచరణారవిందమ, రందముఁ గొనఁ దెలిపిలేదు [3]రాత్రిం బవలున్. 392

వ. అని శౌనకుండు పలికిన సూతుం డిట్లనియె. పరీక్షిన్నరేంద్రుండు నిజవాహినీ సందోహ సంరక్షితంబగు(కురుజాంగల)దేశంబునం (గలి ప్రవేశంబు నాకర్ణించి యుద్ధకుతూహలత) నంగీకరించి, యొక్కనాఁడు సముల్లాసంబున బాణాసనంబు గైకొని నీల నీరదనిభ తురంగ నివహ యోజితంబును, ఫలిత మనోరథంబునైన రథంబు నారోహణంబుచేసి, మృగేంద్ర ధ్వజంబు వెలుంగ, రథ కరి తురంగ సుభట సంఘటిత చక్రంబు నిర్వక్రంబునం గొలువ, దిగ్విజయార్థంబు వెడలి పూర్వ దక్షిణ పశ్చిమోత్తర సముద్ర లగ్నంబులైన యిలావృత, రమ్యక, హిరణ్మయ, హరివర్ష, కింపురుష, భద్రాశ్వ. కేతుమాల, భారత వర్షంబులు, నుత్తరకురుదేశంబులును జయించి (పుష్కల ధనప్రదాన పూర్వికలగు సపర్యల నభ్యర్చితుండై)తత్తద్దేశ మంగళపాఠక సంఘాత జేగీయమాన పూర్వరాజ వృత్తాంతంబు లాకర్ణింపుచు, పాఠకపఠిత పద్యంబులందుఁ బాండవులకు భక్తవత్సలుండైన పుండరీకాక్షుం డాచరించిన సారథ్య సఖ్య సభాపతిత్వ సాచివ్య రచన వీరాసన దూతభావాది కర్మంబులు, నశ్వత్థామాస్త్రతేజంబు వలనఁ దను రక్షించుటయు, యాదవ పాండవుల స్నేహానుబంధంబును, వారలకుం గలిగిన భగవద్భక్తివిశేషంబును విని, యాశ్చర్యంబు నొందుచు, (వంది బృందంబులకు మహాధనంబులు, హారాంబరాభరణ సందోహంబులు నొసంగుచుఁ) బద్మనాభ పాదపద్మభజన పరతంత్ర పవిత్ర మానసుండై యుండె. అయ్యెడ వృషభ రూపంబున నేకపాదంబున సంచరించు ధర్మదేవుండు, దన సమీపంబున లేఁగ లేని లేఁగటి [4]కుత్తి చందంబున, హతప్రభయై నేత్రంబుల సలిలంబులు గురియుచు, గోరూపయై యున్న ధాత్రి కిట్లనియె. 393

1. నల్పాయులగు మాకు నట్టి (హ) 2.మార్గముల (హ.తం.వా.) 3.రాత్రిందివముల్ (తం.వా.)
4. కుజ్జ (హ. క. బ.)

మ. నయనాంభః కణజాల మేల విడువన్? నా తల్లి! నీ మేను సా
మయమై యున్నది మోము వాడినది నీ మన్నించు చుట్టాలకున్
భయదుఃఖంబులు నేఁడు వొందవుగదా? బంధించి శూద్రుల్ పద
త్రయహీనన్ ననుఁ బట్టవత్తు రనియో? తాపంబు నీ కేటికిన్. 394

సీ. మఖములులేమి నమర్త్యుల కిటమీఁద మఖభాగములు లేక మాను ననియొ?
రమణులు రమణుల రక్షింప రనియొ? తత్పుత్రులఁ దండ్రులు ప్రోవరనియొ?
భారతి కుజనులఁ బ్రాపించు ననియొ? [1]సద్విప్రుల నృపులు సేవింప రనియొ?
కులిశహస్తుఁడు వాన గురియింపకుండఁగ బ్రజలు దుఃఖంబునఁబడుదు రనియొ?

ఆ. హీనవంశజాతు లేలెద రనియొ? రా, జ్యములు పాడిగలిగి జరగ వనియొ?
మనుజు లన్నపాన మైథున శయనాస, నాది కర్మసక్తు లగుదు రనియొ? 395

మ. జననీ! నీ భరమెల్ల డింపుటకునై చక్రాయుధుం డిన్ని హా
యనముల్ గేళి నరాకృతిన్ మెలఁగి నిత్యానందముం జేసి పో
యిన నే నింక ననాథనైతిఁ గుజనుం డెవ్వాఁడు శాసించునో?
పెనుదుఃఖంబులు నేమి [2]పొందు ననియో? భీతిల్లి చింతించుటల్. 396

క. దెప్పరమగు కాలముచే, నెప్పుడు [3]దేవతలకెల్ల నష్టంబగు నీ
యొప్పిదముఁ గృష్ణుఁ డరిగినఁ, దప్పెఁగదా! తల్లి! నీవు తల్లడపడఁగన్. 397

వ. అనిన భూదేవి యిట్లనియె. 398

క. ఈ లోకంబునఁ బూర్వము, నాలుగుపాదముల నీవు నడతువు నేఁ డా
శ్రీలలనేశుఁడు లేమిని, గాలముచే నీకు నొంటికా లయ్యెఁగదే! 399

వ. మఱియు సత్య శౌచ దయా క్షాంతి త్యాగ సంతోషార్జవంబులును, శమ దమ తపంబులును, సామ్యంబును, పరాపరాధసహనంబును, లాభంబుగలయెడ నుదాసీనుండై యుండుటయును, శాస్త్రవిచారంబును, విజ్ఞానవిరక్తులును, ఐశ్వర్య శౌర్య ప్రభా దక్షత్వంబులును, స్మృతియును, స్వాతంత్ర్యమును, కౌశల కాంతి ధైర్య మార్దవ ప్రతిభాతిశయ ప్రశ్రయ శీలంబులును, జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోబలంబులును, సౌభాగ్య గాంభీర్యంబులును, స్థైర్య శ్రద్ధా కీర్తిమాన గర్వా భావంబులు ననియెడి ముప్పదితొమ్మిది గుణంబులు నవియునుంగాక బ్రహ్మణ్యతా శరణ్యతాది మహాగుణ సమూహంబును, కృష్ణదేవుని యందు వర్తించుఁ గావున, 400

1. సద్విప్రులు నృపుల సేవింతురనియొ (తం.వా.) 2. పొందఁ గంటి ననియో (హం.తం.వా.)
3. దేవతలకైన (డ. తం.)

క. గణనాతీతములగు స, ద్గుణములు గల చక్రి సనిన ఘోరకలి ప్రే
రణమునఁ [1]పాపసమూహ, ప్రణయుతులగు జనులఁ జూచి వగచెదఁ దండ్రీ! 401

క. దేవతలకు ఋషులకుఁ బితృ, దేవతలకు నాకు నీకు ధీయుతులకు నా
నా వర్ణాశ్రమములకును, గోవులకును బాధ యనుచుఁ గుందెద ననఘా! 402

సీ. బ్రహ్మాదు లెవ్వని భద్రకటాక్ష వీక్షణము వాంఛింతురు సత్తపములఁ
[2]గమలాలయము మాని కమల యెవ్వని పాదకమలంబు సేవించుఁ గౌతుకమున
భవ్యచిత్తంబునఁ బరమయోగీంద్రులు నిలుపుదు రెవ్వని నియతితోడ
వేదంబు లెవ్వని విమలచారిత్రముల్ వినుతింపఁగా లేక వెగడు వడియె

ఆ. నట్టి వాసుదేవు నబ్జ వజ్రాంకుశ, చక్ర మీన శంఖ చాప కేతు
చిహ్నితంబులైన శ్రీచరణము లింక, సోఁకవనుచు వగపు సోఁకెనయ్య! 403

క. హరిపాదంబులు [3]సోఁకెడి, సిరికతమున నిఖిలభువన సేవ్యత్వముతో
స్థిరనైతి నిన్నిదినములు, హరి నా గర్వంబు మాన్పి యరిగె మహాత్మా! 404

క. లీలాకారము దాల్చెను, శ్రీలలనేశుండు ఖలుల శిక్షించి భవో
న్మూలనము సేయుకొఱకును, నాలుగుపాదముల [4]నిన్ను నడిపించుటకున్. 405

ఉ. ఆ మధురోక్తు లా నయము లా దరహాసము లా దయారసం
బా మురిపెంబు లా తగవు లా గమనక్రియ లా మనోహర
ప్రేమకరావలోకనము ప్రీతిఁ గనుంగొనలేమి మాధవున్
[5]గామిను లేల ? నిర్దళితకర్ములు యోగులు వాయనేర్తురే ? 406

క. మెల్లన నాపై యాదవ, వల్లభుఁ డడుగిడఁగ మోహవశనై [6]నే రం
జిల్లఁగ రోమాంచముక్రియ, మొల్లములై మొలచు సస్యములు మార్గములన్. 407

వ. అని యిట్లు పూర్వవాహినియైన సరస్వతీతీరంబున ధర్మదేవుండును భూమియు వృషభ ధేను రూపంబుల భాషింప రాజఋషియైన పరీక్షిద్భూవరుండు డగ్గఱియె. ఆ సమయంబున, 408

1. పాపము సేయుచు (హ. క. బ.) 2. కమలవనము (క.చ.ట.త.) 3. సోఁకిన (క. తం.)
4. నన్ను (హ.తం.క.చ.ట.) 5. నేమననేల యోగు లతి నిర్మల కర్ములు వాయనేర్తురే (డ. ద.)
6. మైరంజిల్లఁగ (బ.)

అధ్యాయము - ౧౭

—: కలిపురుషుండు ధర్మదేవతను దన్నుట :—

శా. కైలాసాచల సన్నిభంబగు మహాగంభీర గోరాజమున్
గాలక్రోధుఁడు దండహస్తుఁడు నృపాకారుండు క్రూరుండు జం
ఘాలుం డొక్కఁడు శూద్రుఁ డాసురగతిం గారుణ్య నిర్ముక్తుఁడై
నేలం గూలఁగదన్నెఁ బంచితిలఁగా నిర్ఘాతపాదాహతిన్. 409

శా. ఆలోలాంగక, నశ్రుతోయకణ జాలాక్షిన్, మహాంభారవన్
బాలారూఢ తృణావళీకబళ లోభవ్యాప్త జిహ్వాగ్ర, నాం
దోళస్వాంత, సజీవవత్స, నుదయ ద్దుఃఖాన్వితన్, ఘర్మ కీ
లాలాపూర్ణశరీర, నా మొదవు నుల్లంఘించి తన్నెన్ వడిన్. 410

వ. ఇట్లు ధేనువృషభంబుల రెంటినిం గంటకుండై తన్నుచున్న రాజలక్షణ ముద్రి
తుండైన శూద్రునిం జూచి, సువర్ణ పరికర స్యందనారూఢుం డగు నభిమన్యునంద
నుండు గోదండంబు సగుణంబుసేసి మేఘగంభీర వచనంబుల నిట్లనియె. 411

శా. నిన్నుం గొమ్మలఁ జిమ్మెనో ? కదిసెనో ? [1]నిర్భీతివై గోవులం
దన్నం గారణమేమి ? మ ద్భుజ సనాథ క్షోణి నే వేళలం
దు న్నేరంబులుసేయరా దెఱుఁగవా ? ధూర్తత్వమున్ భూమిభృ
త్సన్నాహంబు నొనర్చె దెవ్వఁడవు ? నిన్ శాసించెదన్ దుర్మతీ ! 412

క. గాండీవియుఁ జక్రియు భూ, మండలి నెడఁబాసి చనిన మదమత్తుఁడవై
దండింపఁ దగనివారల, దండించెదు నీవ తగుదు దండనమునకున్. 413

వ. అని వృషభంబు నుద్దేశించి యిట్లనియె. 414

మ. కురుధాత్రీశ్వర బాహు వప్రయుగళీ గుప్త క్షమామండలిన్
బరికింపన్ భవదీయ నేత్రజని తాంభః శ్రేణి దక్కన్ జనుల్
దొరుఁగం [2]జూడ రధర్మసంజనిత జంతుశ్రేణి బాష్పంబులన్
గురుశక్తిన్ విదళింతుఁ జూడు మితనిన్ గోమూర్తి దేవోత్తమా! 415

కం. జాలిఁ బడనేల ? నా శర, జాలంబులపాలు సేసి చంపెద వీనిన్
భూలోకంబున నిను నే, నాలుగుపాదముల నిపుడ నడిపింతుఁ జుమీ! 416

1. నిర్భీతిమై (ద) జేయ (తం.వా.)

ఉ. వాచవియైన గడ్డి దిని వాహినులందు జలంబుఁ ద్రావఁగా
నీచరణంబు లెవ్వఁ డిటు నిర్దళితంబుగఁజేసె, వాఁడు దా
ఖేచరుఁడైన వాని మణికీలిత భూషణయుక్త బాహులన్
వేచని త్రుంచివైతు వినువీథికి నేఁగిన నేల డాఁగినన్. 417

వ. అని మఱియు గోరూపయైన భూదేవితో నిట్లనియె. 418

చ. అగణిత వైభవుండగు మురాంతకుఁ డెక్కడఁ బోయె ? నంచు నె
వ్వగల [1]నశించి నేత్రముల వారికణంబులు దేకుమమ్మ ! లో
బెగడకుమమ్మ ! మ ద్విశిఖబృందమునన్ వృషలులన్ వధింతు నా
మగఁటిమిఁ జూడు నీ వెఱపు మానఁగదమ్మ ! శుభప్రదాయినీ ! 419

క. సాధువులగు జంతువులకు, బాధలు గావించు ఖలుల భంజింపని రా
జాధము నాయు స్స్వర్గ, శ్రీ ధనములు వీటివోవు సిద్ధము తల్లీ ! 420

క. దుష్టజన నిగ్రహంబును, శిష్టజనానుగ్రహంబుఁ జేయఁగ నృపులన్
స్రష్ట విధించెఁ బురాణ, ద్రష్టలు సెప్పుదురు [2]పరమధర్మము సాధ్వీ ! 421

వ. అనిన ధర్మనందనపౌత్రునకు వృషభమూర్తి నున్న ధర్మదేవుం డిట్లనియె. 422

ఉ. క్రూరులఁ జంపి సాధువులకున్ విజయం [3]బొనరించునట్టి యా
పౌరవవంశజాతుఁడవు భాగ్యసమేతుఁడ వౌదు తొల్లి మీ
వా రిటువంటివా రవుట వారిజనేత్రుఁడు మెచ్చి [4]దౌత్య సం
చారము సేసెఁ గాదె ! నృపసత్తమ ! భక్తి [5]లతానుబద్ధుడై. 423

వ. నరేంద్రా ! మేము ప్రాణులకు దుఃఖహేతువులము గాము. మావలన దుఃఖంబు నొందెడు పురుషుండులేఁడు. వాదివాక్యభేదంబుల యోగీశ్వరులు మోహితులై, భేదంబు నాచ్ఛాదించి,తమకు నాత్మ సుఖదుఃఖంబుల నిచ్చు ప్రభువని చెప్పుదురు. దైవజ్ఞులు గ్రహదేవతాదులకుఁ ప్రభుత్వంబు సంపాదింతురు. మీమాంసకులు గర్మంబునకుం బ్రాభవంబు ప్రకటింతురు. లోకాయతికులు స్వభావంబునకుఁ బ్రభుత్వంబు సంపాదింతురు. ఇం దెవ్వరికిని సుఖదుఃఖప్రదానంబు సేయ విభుత్వంబు లేదు. పరులవలన దుఃఖంబువచ్చిన నధర్మంబు పరులు చేసిరని విచారింపవలదు. తర్కింపను నిర్దేశింపను రాని పరమేశ్వరునివలన సర్వము నగుచుండు. అనిన ధర్మదేవునికి ధర్మనందనపౌత్రుఁ డిట్లనియె. 424

1. గృశించి (తం. వా.) 2. పురుష (హ) 3. బొనరింతునంటివా (చ) 4. దూత సంచారము (క. చ. ర.) 5. లతా నిబద్ధుఁడై (బ. తం.)

ఆ. ధర్మమూర్తి వయ్య! ధర్మజ్ఞ! వృషరూప!, పరమధర్మ మీవు పలుకు త్రోవ
[1]పాపకర్మ సేయు పాపంబు సూచింపఁ, బాపకర్తఁ డేగు పథము వచ్చు. 425

వ. మఱియు దేవమాయవలన భూతంబుల వాఙ్మనసంబులకు వధ్య ఘాతుక లక్షణ వృత్తి సులభంబునం దెలియరాదు. నీవు ధర్మదేవతవు. కృతయుగమునం దప శౌచ దయా సత్యంబులు నాలుగును నీకుం బాదంబు లని చెప్పుదురు. (త్రేతాయుగంబునఁ బూర్వోక్త పాదచతుష్కంబునఁ గ్రమంబునం దప శౌచ దయా సత్యంబులం దురీయపాదంబు క్షీణంబయ్యె. ద్వాపరంబునం బాదద్వయంబు నశించె. కలియుగంబునందు ని వ్వడువునన యిప్పుడు నీకుఁ) బాదత్రయంబు భగ్నంబయ్యె. అవశిష్టంబగు భవదీయ చతుర్థపాదంబు నధర్మంబు గల్యంతమున నిగ్రహింప గమనించు చున్నది. విను మదియునుంగాక. 426

మ. భరముం బాపి రమావిభుండు గరుణం బాదంబులం ద్రొక్కఁగా
స్థిరమై వేడుక నింతకాలము సుఖశ్రీ నొంది [2]భూదేవి త
చ్చరణస్పర్శము లేమి శూద్రకులజుల్ శాసింతు రంచు న్నిరం
తర శోకంబున నీరు గన్నుల నిడెన్ ధర్మజ్ఞ! వీక్షించితే? 427

—: పరీక్షిన్మహారాజు కలిని నిగ్రహించి ధర్మపరిపాలనంబు సేయుట :—

వ. అని యిట్లు ధర్మ భూదేవతల బుజ్జగించి మహారథుండైన విజయపౌత్రుండు గ్రొక్కాఱు మెఱుంగు చక్కఁదనంబు ధిక్కరించి, దిక్కులకు వెక్కసంబైన యడిదంబు బెడిదంబు ఝళిపించి, పాపహేతువైన కలి రూపుమాప నుద్యోగించిన, వాఁడు రాజరూపం బుడిగి, వాడిన మొగంబుతోడ భయవిహ్వలుండై హస్తంబు సాఁచి తత్పాదమూల విన్యస్తమస్తకుండై ప్రణామంబు సేసి, 428

క. కంపించె దేహమెల్లం, [2]జంపకు మో రాజతిలక! శరణాగతు ర
క్షింపు మని తనకు మ్రొక్కినఁ,జంపక కలిఁ జూచి నగుచు జనపతి పలికెన్. 429

క. అర్జునకీర్తి సమేతుం, డర్జునపౌత్రుండు భయరసావృతజనులన్
[4]నిర్జితులఁ జంప నొల్లఁడు, దుర్జనభావంబు విడిచి తొలఁగు దురాత్మా! 430

వ. నీవు పాపబంధుండవు. మదీయ బాహుపాలితంబైన మహీమండలంబున నిలువవలదు. రాజదేహంబునందు వర్తించు నిన్ను నసత్య లోభ చౌర్య దౌర్జన్య

1. పాపకర్మఁ జేయు (హ); పాపకర్మచేయు (తం.వా.) "య దధర్మ కృతస్థానం సూచన స్యాపి త ద్భవేత్" (17-22) 2. యీ భూమి (హ) 3. జంపకువే (త) 4. నిర్జించి (క. చ. ట.)

దురాచార మాయా కలహ కపట కలుషాలక్ష్మ్యాదు లాశ్రయించు. (సత్య ధర్మంబులకు) నివాసంబగు బ్రహ్మావర్తదేశంబున యజ్ఞవిస్తారనిపుణు లైనవారు యజ్ఞేశ్వరుండైన హరిం గూర్చి యాగంబు సేయుచున్నవారు. యజించు వారలకు సుఖప్రదానంబు సేయుచు, సకల భూతాంతర్యామియై భగవంతుం డైన హరి జంగమస్థావరంబులకు నంతరంగ బహిరంగంబుల సంచరించు వాయువుచందంబున, నాత్మరూపంబు మనోరథంబు నిచ్చుఁ గావున నిం దుండ వలవ దనుచు దండహస్తుండైన జమునికైవడి మండలాగ్రంబు సాఁచిన రాజు నకుం గలి యిట్లనియె. 431

క. జగతీశ్వర! నీ యడిదము, ధగధగిత ప్రభలతోడఁ [1]దఱచుగ మెఱయన్
బెగడెం జిత్తము గుండెలు, వగిలెడి నిఁక నెందుఁ జొత్తు భావింపఁగదే! 432

వ. నరేంద్రా! నిను (నారోపిత శరశరాసునింగ) సర్వప్రదేశంబులందును విలోకింపుచు నున్నవాఁడ నే నెక్కడనుండుదు నానతిమ్మనిన రాజన్యశేఖరుండు ప్రాణివధ స్త్రీ ద్యూత పానంబు లనియెడు నాలుగు స్థానంబుల నిచ్చి, మఱియు నడిగిన సువర్ణమూలంబగు నసత్య మద కామ హింసా వైరంబు లనియెడు పంచప్రదేశంబుల నొసంగి, యితర స్థలంబుల స్పృశియింపకుండ నియమించె. ఇట్లు కలి నిగ్రహంబుచేసి, హీనంబులైన తపశ్శౌచ దయ లనియెడు మూఁడు పాదంబులు వృషభమూర్తియైన ధర్మదేవుని కిచ్చి, విశ్వంభరకు నిర్భరంబైన సంతోషంబు సంపాదించి, 433

క. గజనామధేయ పురమున, గజరిపుపీఠమున ఘనుఁడు గలిమర్దనుఁడున్
గజవైరి పరాక్రముఁడై, గజిబిజి లేకుండఁ దాల్చెఁ గౌరవలక్ష్మిన్. 434

అధ్యాయము—౧౮

వ. ఇట్లు కృష్ణుని యనుగ్రహంబున నశ్వత్థామ బాణపావకంబువలన బ్రతికి, పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బ్రాహ్మణశాప ప్రాప్త తక్షకభయంబువలనఁ బ్రాణంబులు వోవునని యెఱింగి, సర్వసంగంబులు వర్జించి, శుకునకు శిష్యుండై, విజ్ఞానంబు గలిగి గంగాతరంగిణీ తీరంబునం గళేబరము విడిచె వినుఁడు. 435

క. హరివార్త లెఱుఁగువారికి, హరిపదములు దలఁచువారి కనవరతంబున్
హరికథలు వినెడివారికి, మరణాగత మోహసంభ్రమము లే దనఘా! 436

క. శుభచరితుఁడు హరి యరిగినఁ, బ్రభవించి ధరిత్రినెల్లఁ బ్రబ్బియుఁ గలి దా
నభిమన్యుసుతుని వేళను, బ్రభవింపక యణఁగియుండె భార్గవముఖ్యా! 437

1. తఱుచుగ మెరువన్ (చ.)

వ. ఇవ్విధంబునఁ జతుస్సముద్ర ముద్రితాఖిల మహీమండల సామ్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగాఁ జేయుచు నభిమన్యుపుత్రుండు. 438

ఉ. చేసినఁగాని పాపములు సెందవు చేయఁదలంచి నంతటన్
జేసెద నన్నమాత్రమునఁ జెందుఁగదా! కలివేళ పుణ్యముల్
మోసము లేదటంచు నృపముఖ్యుఁడు గాచెఁ గలిన్ మరంద ము
ల్లాసముతోడఁ గ్రోలి విరులం దెగఁజూడని తేఁటి కైవడిన్. 439

వ. మఱియుం బ్రమత్తులై యధీరులగు వారలయందు వృకంబుచందంబున నొదిగి [1]లాచుకొనయుండి చేష్టించుఁ గాని. ధీరులైనవారికిం గలివలని భయంబులే దవి కలి నంతంబు నొందింపఁడయ్యె. అనిన విని ఋషులు సూతున కిట్లనిరి. 440

సీ. పౌరాణికోత్తమ! బ్రదుకుము పెక్కేండ్లు తామరసాక్షుని ధవళయశము
మరణశీలురమైన మా కెఱింగించితి కల్పితంబగు క్రతుకర్మమందుఁ
బొగలచేఁ బొగిలి యబుద్ధచిత్తులమైన మము హరిపదపద్మ మధురసంబుఁ
ద్రావించితివి నీవు ధన్యుల మైతిమి [2]స్వర్గమేనియు నపవర్గమేని

తే. భాగవత[3]సంగలవభాగ్య ఫలముకీదె?, ప్రకృతిగుణహీనుఁడగు చక్రిభద్రగుణము
లీశ కమలాసనాదులు నెఱుఁగలేరు,[4]వినియు వినఁజాలననియెడి వెఱ్ఱిగలఁడె?

క. శ్రీపంబులు ఖండిత సం, తాపంబులు గల్మషాంధతమస మహోద్య
ద్దీపంబులు [5]పాషండ దు, రాపంబులు విష్ణువందనాలాపంబుల్. 442

క. పావనములు దురితలతా, లావనములు నిత్యమంగళ ప్రాభవ సం
జీవనములు లక్ష్మీసం, భావనములు వాసుదేవ పదసేవనముల్. 443

ఆ. పరమభాగవతుఁడు పాండవపౌత్రుండు, శుకుని భాషణముల శుద్ధబుద్ధి
యై విరాజమానుఁడై ముక్తియగు విష్ణు, పాదమూల మెట్లు పడసె? ననఘ! 444

వ. మహాత్మా! విశిష్ట యోగనిష్ఠాకలితంబు, విష్ణుచరిత లలితంబు, పరమపుణ్యంబు, సకలకల్యాణగుణ గణ్యంబు, భాగవతజనాపేక్షితంబునైన పారీక్షితంబగు భాగవతాఖ్యానంబు వినిపింపు మనిన సూతుం డిట్లనియె. 445

క. మిముబోఁటి పెద్దవారలు, కమలాక్షుని చరిత మడుగఁగా జెప్పెడి భా
గ్యము గలిగె నేఁడు మా జ, న్మము సఫలంబయ్యె వృద్ధమాన్యుల మగుటన్.

క. కులహీనుఁడు నారాయణ, విలస త్కథనములు దగిలి వినిపించినఁ ద
త్కులహీనతఁ బాసి మహో, జ్జ్వల కులజత్వమును బొందు సన్మునులారా! 446

1. కాచుకొని (ద) 2. జన్మాంతరములేని స్వర్గమైన (క.చ.ట.ద.బ.) 3. సంఘ (హ) విష్ణుభక్తుల సంగంబు వెలకురాదు (క.తం.) 4. వినికి వినఁజాలమనియెడి (హ.తం.వా.క.చ.ట.త.గ.జ.వ.బ.) 5. జితదురితా (క.బ.)

సీ. ఎవ్వని గుణజాల మెన్న జిహ్వలులేక నళినగర్భాదు లనంతుఁ డంద్రు
కోరెదు విబుధేంద్రకోటి నొల్లక లక్ష్మి [1]ప్రార్థించె నెవ్వని పాదరజము
బ్రహ్మ యెవ్వని పాదపద్మంబు గడిగిన జలము ధన్యత నిచ్చె జనుల కెల్ల
భగవంతుఁ డనియెడి భద్రశబ్దమునకు నెవ్వఁ డర్థాకృతి నేపుమిగులు

ఆ. నే మహాత్ము నాశ్రయించి శరీరాది, సంగకోటినెల్ల సంహరించి
ప్రాభవమున [2]మునులు పారమహంస్యంబు, నొంది తిరిగి రాకయుందు రెలమి,

చ. క్రమమున మింటికై యెగయుఁ గాక విహంగము మింటిదైన పా
రము గననేర్చునే? హరిపరాక్రమ మోపినయంత గాఁగ స
ర్వము వివరింప నెవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁ [3]డర్యములార! నాదు చి
త్తమునకు నెంత గానఁబడెఁ దప్పక చెప్పెద మీకు నంతయున్. 449

—: పరీక్షిన్మహారాజు శృంగివలన శాపంబు నొందుట :—

క. వేదండ పురాధీశుఁడు, కోదండము చేతఁబట్టికొని గహనములో
వేదండాదుల నొకనాఁ,డే దండలఁ బోవనీక యెగచెన్ బలిమిన్. 450

క. ఒగ్గములు ద్రవ్వి పడుమని, మొగ్గెడు పెనుదెరల వలల నుగ్ర[4]మృగమ్ములన్
డగ్గఱినఁ జంపువేడుక, వెగ్గలమై చిత్తమందు వేఁటాడింపన్. 451

క. కోలముల గవయ వృక శా, ర్దూలములఁ దరక్షు ఖడ్గ [5]రోహిష హరి శుం
డాలముల శరభ చమర, వ్యాలముల వధించె విభుఁడు వడి నోలములన్. 452

క. [6]మృగయులు మెచ్చ నరేంద్రుఁడు, మృగరాజపరాక్రమమున మెఱసి హరించెన్
మృగధరమండలమునఁ గల,మృగ మొక్కటిఁ దక్క నన్యమృగముల నెల్లన్.

వ. ఇట్లు వాటంబైన వేఁట తమకంబున మృగంబుల వెంటం దగిలి బుభుక్షా
పిపాసలఁ బరిశ్రాంతుండై ధరణీకాంతుండు చల్లని నీటికొలంకులు గానక కలం
గెడు చిత్తంబుతోఁ జనిచని యొక్క తపోవనంబు గని యందు. 454

సీ. మెలఁగుటఁ జాలించి మీలితనేత్రుఁడై శాంతుఁడై కూర్చుండి జడతలేక
ప్రాణ మనో బుద్ధి పంచేంద్రియంబుల, బహిరంగవీథులఁ బాఱనీక
జాగరణాదిక స్థానత్రయము దాఁటి పరమమై యుండెడి పదము దెలిసి
బ్రహ్మభూతత్వ [7]సంప్రాప్త్యవిక్రియుఁ డయి యతిదీర్ఘజటలు దన్నావరింప.

1. వర్తించె నెవ్వని వక్షమందు (ట) 2. ఘనులు (చ.టి.జ.డ.ద.) 3. డయ్యామహాత్ములార (ట.); డార్యకులార నాదు (డ); డౌమునులార నాదు (తం. వా.) ''అహం హి పృష్టోఽర్యమణో భవద్భిః'' (మూ. 18.23). 4. నురలు మృగములన్, డగ్గఱిచంపెడు వేడుక (తం.వా.) 5. రోహిత (హ.తం.వా.) 6. మృగములనెల్ల (జ) 7. సంప్రాప్త విశ్రాంతుఁడై (హ); సంప్రాప్తి విక్రియుఁడయి. (వా) 'బ్రహ్మభూత మవిక్రియమ్' (18-26).

తే. నలఘు రురుచర్మధారియై యలరుచున్న, తపసిఁ బొడగని శోషిత తాలుఁడగుచు
నెండి తడిలేని కుత్తుక నెలుఁగు డింద, మందభాషల డగ్గఱి మనుజవిభుఁడు. 455

క. తోయములు దెమ్ము మా కీ, తోయము వేఁటాడువేళఁ దొల్లి పొడమ దీ
తోయముక్రియ జలదాహము, **తో**యమువారలును లేరు దుస్సహ మనఘా!

వ. అని భూవరుండు శమీకమహాముని సమాధినిష్ఠుండును హరిచింతాపరుండునై
యుండుట విచారింపక. 457

ఉ. కన్నులుమూసి బ్రాహ్మణుఁడు గర్వముతోడుత నున్నవాఁడు చే
సన్నలనైన రమ్మనఁడు సారజలంబులు దెచ్చి పోయఁ దే
మన్ననలైనఁ జేయఁడు సమగ్రఫలంబులు వెట్టఁ డింత సం
పన్నత నొందెనే? తన తపశ్చర ణాప్రతిమ ప్రభావముల్. 458

ఆ. వారిఁ గోరుచున్నవారికి శీతల, వారి నిడుట యెట్టివారికైన
వారితంబు గాని వలసినధర్మంబు, వారి యిడఁడు దాహవారి గాఁడు. 459

చ. అని మనుజేశ్వరుండు మృగయావసరాయత తోయదాహ సం
జనిత దురంతరోషమున సంయమి దన్నుఁ దిరస్కరించి పూ
జనములు సేయఁ డంచు మృతసర్పము నొక్కటి వింటికోపునన్
బనివడి తెచ్చి వైచె నటు బ్రహ్మమునీంద్రుని యంసవేదికన్. 460

వ. ఇట్లు వృథా రోషదర్పంబున మునిమూఁపున గతాసువైన సర్పంబు నిడి,
నరేశ్వరుండు దన పురంబునకుం జనియె. అంత సమీపవర్తులైన మునికుమా
రులు సూచి శమీకనందనుండైన శృంగికడకుం జని. 461

క. నర గంధగజ స్యందన, తురగంబుల నేలు రాజు **తోయా**తురుఁడై
పరగ నీ జనకుని మెడ, నురగముఁ దగిలించి పోయె నోడక తండ్రీ! 462

వ. అని పలికిన సమాన వయో రూప మునికుమార లీలాసంగియైన శృంగి శృంగం
బులతోడి మూర్తి ధరియించినటు విజృంభించి రోషసంరంభంబున నదరిపడి
(బల్యన్నంబుల భుజించి పుష్టంబులగు[1] నరిష్టంబులం బోలె బలిసియు, ద్వారం
బులం గాచికొనియుండు సారమేయంబులపగిది దాసభూతులగు క్షత్రియాభాసు
లెట్లు బ్రాహ్మణోత్తములచే స్వరక్షకులుగ నిరూపితులైరి? అట్టివార లెట్లు
తద్గృహంబుల భాండసహితంబగు నన్నంబు భుజింప నర్హులగుదురు? తత్కృతం
బులైన ద్రోహంబు లెట్లు నిజస్వామిం జెందు నని మఱియు) నిట్లనియె. 463

1. పరపుష్టంబులం బోలి (హ. తం. వా.)

ఉ. ఆడఁడు దన్ను దూషణము, లాశ్రమవాసులఁగాని వైరులం
గూడఁడు, కందమూలములు కూడుగఁ దించు సమాధి [1]చిత్తుఁడై
వీడఁడు లోనిచూడ్కులను, విష్ణునిఁ దక్కఁ బరప్రపంచముం
జూడఁడు మద్గురుండు ఫణిఁ జుట్టఁగనేటికి ? రాచవానికిన్. 464

ఉ. పోము హిరణ్యదానములు పుచ్చుకొనంగ, ధనంబు లేమియుం
దేము, సవంచనంబులుగ దీవెన లిచ్చుచు వేసరింపఁగా
రాము, వనంబులన్ గృహవిరాములమై నివసింపఁ జెల్లరే !
పామును వైవఁగాఁదగునె? బ్రహ్మమునీంద్రు భుజార్గళంబునన్. 465

క. పుడమిఁగల జనులు పొగడఁగఁ, గుడుతురు గట్టుదురుకాక కువలయపతులై
యతవుల [1]నిడుమలఁ బడియెడి,బడుగుల మెడ నిడఁగఁ దగునె?పన్నగశవమున్.

క. భగవంతుఁడు గోవిందుఁడు, జగతిం బెడఁబాసి చనిన శాసింపంగాఁ
[2]దగు వరులు లేమి దుర్జను, లెగసి మహాసాధుజనుల నేఁచెద రకటా! 467

క. బాలకులార ! ధరిత్రీ, పాలకు శపియింతు ననుచు [3]బలువిడిని విలో
లాలకుఁడగు మునికుంజర, బాలకుఁ డరిగెం ద్రిలోకపాలకు లదరన్. 468

వ. ఇట్లు రోషించి కౌశికీనదికిం జని జలోపస్పర్శనంబు సేసి. 469

ఉ. ఓడక వింటికోపున మృతోరగముం గొనివచ్చి మాఱు మా
టాడకయున్న మజ్జనకు నంసతలంబునఁ బెట్టి దుర్మద
క్రీడఁ జరించు రాజు హరకేశవు లడ్డినన్నైనఁ జచ్చుఁబో
యేడవనాఁడు తక్షకఫణీంద్ర విషానల హేతిసంహతిన్. 470

వ. అని శమీకమహామునికుమారుండైన శృంగి పరీక్షిన్నరేంద్రుని శపియించి,నిజాశ్రమంబునకుఁ జనుదెంచి, కంఠలగ్న కాకోదర కళేబరుండైన తండ్రిం జూచి.

క. ఇయ్యెడ నీ కంఠమునకు, ని య్యురగశవంబు దెచ్చి యిటు చేర్చిన యా
యయ్య నిఁక నేమి సేయుదు?నెయ్యంబులు లేవు సుమ్ము నృపులకుఁ దండ్రీ! 472

శా. ప్రారంభంబున వేఁటవచ్చి ధరణీపాలుండు మా తండ్రిపై
నేరం బేమియు లేదు సర్పశవము న్నేఁడుగ్రుఁడై వైచినాఁ
డీరీతిన్, ఫణి క్రమ్మఱన్ బ్రతుకునో ! హింసించునో ! కోఱలన్
రారే ! తాపసులార ! దీనిఁ దివరే ! రక్షింపరే ! మ్రొక్కెదన్. 473

1. నిష్ఠుఁడై (తం. వా.) 2. తగువారు (తం. వా.) 3. బలువడిని (తం. వా.)

వ. అని సర్పంబుఁ దిగుచు నేర్పులేక యెలుంగెత్తి విలపించుచున్న కుమారకు రోదన ధ్వని విని, యాంగిరసుఁడైన శమీకుండు సమాధిఁ జాలించి, మెల్లన గన్నులు దెఱచి, మూఁపున వ్రేలుచున్న మృతోరగంబు వీక్షించి తీసి పాఱవైచి కుమారకుం జూచి. 474

క. ఏకీడు నాచరింపము, లోకులకున్ మనము సర్వలోక సములముఁ
శోకింపనేల? పుత్రక! కాకోదర మేల వచ్చెఁ? గంఠంబునకున్. 475

వ. అని యడిగిన తండ్రికిఁ గొడుకు రాజువచ్చి సర్పంబు వైచుటయుం దాను శపించుటయును వినిపించినఁ దండ్రి కొడుకు వలన సంతసింపక యిట్లనియె. 476

క. బెట్టిదమగు శాపమునకు, దట్టపు ద్రోహంబు గాదు ధరణీకాంతుం
గట్టా! యేల శపించితి?, పట్టీ! తక్షక విషాగ్ని పా లగు మనుచున్. 477

ఆ. తల్లికడుపులోన దగ్ధుఁడై క్రమ్మఱఁ, గమలనాభు కరుణఁ గలిగెఁనాడు
బలిమి గలిగి ప్రజలఁ బాలింపుచున్వాఁడు, దిట్ట[1]వడుగ! రాజుఁ దిట్టఁ దగునె?

ఉ. కాపరిలేని గొఱ్ఱియలకై వడిఁ గంటక చోరకోటిచే
నేపఱియున్న దీ భువన మీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేమి నిట్టిచో
భూ పరిపాలనంబు సమబుద్ధి నితం డొనరింపఁ జెల్లరే!
యీ పరిపాటి ద్రోహమున కిట్లు శపింపఁగనేల? బాలకా! 479

సీ. పాపంబు నీ చేతఁ బ్రాపించె మన కింక రాజు నశించిన రాజ్యమందు
బలవంతుఁ డగువాఁడు బలహీను పశు దార హయ సువర్ణాదుల నపహరించు
జార చోరాదులు సంచరింతురు ప్రజ కన్యోన్య కలహంబు లతిశయిల్లు
వైదికంబై యున్న వర్ణాశ్ర మాచార ధర్మ మించుక లేక తప్పిపోవు

ఆ. నంతమీఁద లోకు లర్థ కామంబులఁ, దగిలి సంచరింప ధరణి నెల్ల
వర్ణ సంకరములు వచ్చును మర్కట, సారమేయ కులము మేరఁ బుత్ర! 480

ఉ. భారతవంశజుం బరమభాగవతున్ హయమేధయాజి నా
చారపరున్ మహానయ విశారదు రాజకులైకభూషణున్
నీరము గోరి నేఁడు మన నేలకువచ్చిన [2]భక్తి నర్ఘ్య స
త్కారము సేసి పంపఁ జనుఁ గాక! శపింపఁగ నీకు ధర్మమే? 481

క. భూపతికి నిరపరాధమ, శాపము దా నిచ్చె బుద్ధిచాపలమున మా
పాపఁడు వీఁ డొనరించిన, పాపము దొలఁగించు కృష్ణ! పరమేశ! హరీ! 482

1. పడుచ (జ. డ. వా.); పడుచు (లం); 2. యర్ఘ్యభక్తి (తం. వా.)

క. పొడిచినఁ దిట్టినఁ గొట్టినఁ, బడుచుందురు గాని పరమ భాగవతులు దా
రొడఁబడరు మాఱు సేయఁగఁ. గొడుకా! విభుఁ డెగ్గుసేయఁ గోరఁడు నీకున్.

క. [1]చెలఁగరు కలఁగరు సాధులు, మిళితములై పరులవలన మేలుం గీడున్
నెలకొనినవైన నాత్మకు, నొలయవు సుఖ దుఃఖ చయము [2]లుగ్రము లగుచున్.

వ. అని యిట్లు శమీక మహామునీంద్రుండు కొడుకు సేసిన పాపంబునకు సంతా
పంబు నొందుచుండె. 484

అధ్యాయము - ౧౯

వ. అంత *(శమీక ప్రేషితుం డగు శిష్యుని వలన) నా మునికుమారకు శాపంబు విని
యా యభిమన్యు పుత్త్రుండు (కామ క్రోధాది విషయాసక్తుఁడగు) తనకు (తక్షక
విషాగ్ని) విరక్తిబీజం బగు ననుచుఁ గరినగరంబునకుం జని యేకాంతంబున,485

—: పరీక్షిన్మహారాజు విప్రశాపంబు నెఱింగి ప్రాయోపవిష్టుం డగుట :—

ఉ. ఏటికి వేఁటఁ బోయితి? మునీంద్రుఁడు గాఢసమాధి నుండఁగా
నేటికిఁ దద్భుజాగ్రమున నేసితి సర్పశవంబుఁ దెచ్చి? [3]నే
డేటికిఁ బాప సాహసము లీక్రియఁ జేసితి? దైవయోగమున్
దాఁటఁగ రాదు వేగిరమ [4]తథ్యము గీడు జనించు ఘోరమై. 486

ఉ. పాము విషాగ్ని కీలలను బ్రాణము లేఁగిన నేఁగుఁ గాక యీ
భూమియు రాజ్యమున్ సతులు భోగముఁ బోయినఁ బోవుఁ గాక సౌ
దామినిఁ బోలు జీవనముఁ దథ్యముగాఁ దలపోసి యింక నే
నేమని మాఱు దిట్టుదు? మునీంద్రకుమారకు దుర్నివారకున్. 487

ఆ. రాజ ననుచుఁ బోయి రాజ్యగర్వంబున, వనము కొఱకు వారి వనము సొచ్చి
దండశూక శవముఁ దండ్రిపై వైచినఁ, బొలియఁ దిట్ట కేల పోవు? సుతుఁడు.

క. గోవులకున్ బ్రాహ్మణులకు, దేవతలకు నెల్లప్రొద్దుఁ దెంపునఁ గీడుం
గావించు పాప మానస, మే విధమునఁ బుట్టకుండ నే వారింతున్. 489

వ. అని వితర్కించె. 490

1. అలగరు (క.చ.ట.త.ప.జ.బ.) 2. యుగ్మము లగుచున్ (తం.వా.) *ఈ వాక్యము వ్రాఁత ప్రతులలోలేదు; మూలముననులేదు. 3. నేనేటికిఁ (తం. వా.) 4. తాపమునేఁడు (త).

క. దామోదర పదభక్తిం, గామాదుల గెల్చినాఁడు గావునఁ గరుడన్
భూమీశుఁ దలుగఁ డయ్యెను, సామర్థ్యము గలిగి [1]దోషసంగిన్ శృంగిన్. 491

వ. అంత మునికుమారుండు శపించిన వృత్తాంత మంతయు నిట్లు వితర్కించి, తక్షక వ్యాళ విషానల జ్వాలా జాలంబునం దనకు సప్తమ దినంబున మరణం బని యెఱింగి, భూలోక స్వర్గలోక భోగంబులు హేయంబు లని తలంచి, రాజ్యంబు విసర్జించి, నిరశన దీక్షాకరణంబు సంకల్పించికొని, 492

మ. తులసీ సంయుత దైత్యజిత్పదరజస్స్తోమంబు కంటెన్ మహో
జ్జ్వలమై దిక్పతిసంఘ సంయుత జన త్సౌభాగ్య [2]సంధాయియై
కలిదోషావళి నెల్లఁ [3]బాపు దివిషద్గంగా ప్రవాహంబు లో
పలికిం బోయి మరిష్యమాణుఁ డగుచుం బ్రాయోపవేశంబునన్. 493

క. చిత్తము గోవింద పదా, యత్తముఁ గావించి మౌనియై తనలో నే
తత్తఱము లేక భూవర, సత్తముఁడు వసించె [4]ముక్త సంగత్వమునన్. 494

వ. ఇట్లు పాండవ పౌత్రుండు ముకుంద చరణారవింద వందనానంద కందాయమాన మానసుండై విష్ణుపదీ తీరంబునం బ్రాయోపవేశంబున నుండుట విని (సకలలోక పావన మూర్తులు మహానుభావులు నగుచుఁ దీర్థంబునకుం దీర్థత్వంబు లొసంగ సమర్థులైన యత్రి, విశ్వామిత్ర, భృగు, వసిష్ఠ, పరాశర, (వ్యాస) భరద్వాజ, పరశురామ, దేవల, గౌతమ, మైత్రేయ, కణ్వ, కలశసంభవ, నారద, పర్వతాదులైన బ్రహర్షి, దేవర్షి, రాజర్షి పుంగవులు, కాండఋషులైన యరుణాదులు, మఱియు నానాగోత్ర సంజాతులైన ఋషులును * (శిష్య ప్రశిష్యసమేతులై) యేతెంచిన వారలకు దండ ప్రణామంబులు నేసి కూర్చుండ నియోగించి. 495

క. క్రమ్మఱ నమ్మునివరులకు, నమ్మనుజేంద్రుండు మ్రొక్కి హర్షాశ్రుతతుల్
గ్రమ్మఁగ ముకుళితకరుఁడై, సమ్మతముగఁ జెప్పె నాత్మ సంచారంబున్. 496

ఉ. ఓపికలేక చచ్చిన మహోరగముం గొనివచ్చి కోపినై
తాపసు మూఁపుపై నిడిన దారుణచిత్తుఁడ మత్తుఁడన్ మహా
పాపుఁడ మీరు పాపతృణ పావకు లుత్తము లయ్యలార ! నా
పాపము వాయు మార్గముఁ గృపాపరులార ! విధించి చెప్పరే ! 497

1. రోష (ఓ) 2. సంపాదియై (త.చ.త.జ.) 3. బాపెడి వియద్గంగా (జ. ద.) 4. ముక్తి (త.ట.డ.) *హ. తం. వా. (తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు; మూలమునను లేదు.)

ఉ. భూసురపాద రేణువులు పుణ్యులఁ జేయు నరేంద్రులన్ ధరి
త్రీసురులార! మీ చరణరేణు కణంబులు మేనుసోక నా
చేసిన పాప మంతయు నశించెఁ గృతార్థుఁడనైతి [1]నెద్ది నేఁ
జేసిన ముక్తి పద్ధతికిఁ జెచ్చెర బోవఁగవచ్చుఁ జెప్పరే. 498

క. భీకరతర సంసార, వ్యాకులతన్ విసిగి దేహవర్జనగతి నా
లోకించు నాకుఁ దక్షక, కాకోదర విషము ముక్తికారణ మయ్యెన్.

క. ఏపారు నహంకార, వ్యాపారమునందు మునిఁగి వర్తింపంగా
నాపాలిటి హరి భూసుర, శాప వ్యాజమున ముక్తసంగునిఁ జేసెన్. 500

మ. ఉరగాధీశ విషానలంబునకు మే నొప్పింతు శంకింప నీ
శ్వర సంకల్పము నేఁడు మానదు [2]భవిష్య జ్జన్మ జన్మంబులన్
హరి చింతా రతియున్ హరిప్రణుతి భాషాకర్ణనాసక్తియున్
హరి పాదాంబుజ సేవయున్ గలుగ మీ రర్థిన్ బ్రసాదింపరే. 501

క. చూడుఁడు నా కల్యాణము, పాడుఁడు గోవిందు మీఁది పాటలు దయతో
నాడుఁడు హరిభక్తుల కథ, లే డహములలోన ముక్తి కేఁగఁగ నిచటన్. 502

క, అమ్మా! నినుఁ జూచిన నరుఁ, బొమ్మా యని ముక్తికడకుఁ బుత్తు వఁట కృపన్
లెమ్మా నీ రూపముతో, రమ్మా నా కెదుర గంగ! రమ్యతరంగా! 503

వ. అని తనకు మీఁద నయ్యెడి జన్మాంతరంబులందైన సర్వజంతు సౌజన్యంబు సంధిల్లుంగాక యని, గంగా తరంగిణీ దక్షిణ కూలంబునన్ బూర్వాగ్ర దర్భాసనంబున నుత్తరాభిముఖుండై యుపవేశించి, జనమేజయు రప్పించి రాజ్యభారంబు సమర్పించి, యత్నంబు సంసారబంధంబునకుఁ దప్పించి, చిత్తంబు హరికి నొప్పించి, పరమభాగవతుండైన పాండవ పౌత్రుండు ప్రాయోపవిష్టుండై యున్న సమయంబున. 504

క. ఒత్తిలి పొగడుచు సురలు వి, యత్తలమున నుండి మెచ్చి యలరుల వానల్
మొత్తములై కురిసిరి నృప, సత్తముపై భూరి భేరి శబ్దంబులతోన్. 505

వ. ఆ సమయంబున సభాసీనులైన ఋషు లిట్లనిరి. 506

మ. క్షితినాథోత్తమ! నీ చరిత్రము మహాచిత్రంబు మీ తాత లు
గ్ర తపోధన్యులు విష్ణుపార్శ్వ పదవిన్ గామించి రాజన్య శో
భిత కోటీర మణిప్రభాన్విత మహాపీఠంబు వర్జించి రు
న్నతులై నీవు మహోన్నతుండవుగదా! నారాయణధ్యాయివై. 507

1. నెద్దియున్ (హ) 2. భవిష్యజ్జన్మ కర్మంబులన్ (బ).

మ. వసుధాధీశ్వర! నీవు మర్త్యతనువున్ వర్జించి నిశ్శోకమై
వ్యసన చ్ఛేదకమై రజోరహితమై వర్తించు లోకంబు స
ర్వసమత్వంబునఁ జేరు నంతకు భవద్వాక్యంబులన్ వించు నే
దెసకుం బోవక చూచుచుండెదము నీ దివ్యప్రభావంబులన్. 508

వ. అని యిట్లు పక్షపాత శూన్యంబులును మహనీయ మాధుర్య గాంభీర్య సౌజన్య ధుర్యంబులును నైన భాషణంబు లాడుచు మూఁడులోకంబులకు నవ్వలి దైన సత్యలోకంబునందు మూర్తిమంతంబులై నెగడుచున్న నిగమంబుల చందంబునన్ దేజరిల్లుచున్న ఋషులం జూచి భూవరుండు నారాయణ కథాశ్రవణ కుతూహలుండై నమస్కరించి యిట్లనియె. 509

క. ఏడుదినంబుల ముక్తిం, గూడఁగ నేరీతి వచ్చు గురు సంసార
క్రీడన మేక్రియ నెడతెగుఁ, జూడుఁడు మా తండ్రులార! శ్రుతివచనములన్. 510

శా. [1]ప్రాప్తానందులు బ్రహ్మబోధన కళాపారీణు లాత్మప్రభా
[2]లుప్తాజ్ఞానులు మీర లార్యులు దయాశత్వాభిరాముల్ మనో
గుప్తంబుల్ సకలార్థజాలములు మీకుం గానవచ్చుం గదా!
సప్తాహంబుల ముక్తి కేఁగెడు గతిన్ జర్చించి భాషింపరే. 511

వ. అని యుత్తరానందనుం డాడిన వచనంబులకు మును లందఱుఁ బ్రత్యుత్తరంబు విమర్శించు నెడ దైవయోగంబున. 512

—: శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజు నొద్ద కేతెంచుట :—

సీ. ప్రతినిమేషము పరబ్రహ్మంబు వీక్షించి మదిఁ జొక్కి వెలుపల మఱచువాఁడు
కమలంబు మీఁది భృంగములకై వడి మోముపైన నెఱపిన కేశపటలివాఁడు
[3]గిరిబ్రాసి మాయ [4]నంగీకరించనిభంగి వసనంబు గట్టక వచ్చువాఁడు
సంగి గాఁడని వెంటఁ జాటు భూతములు నా బాలుర హాసశబ్దములవాఁడు

తే. మహిత పద జాను జంఘోరు మధ్య హస్త, బాహు వక్షో గళానన ఫాల కర్ణ
నాసికా గండమస్తక నయనయుగళుఁ డైన యవధూతమూర్తి వాఁడరుగుదెంచె.

ఉ. ఊరని లోకులం గినిసి యెగ్గులు వల్కనివాఁడు గోరికల్
గోరనివాఁడు గూటువలఁ గూఁకనివాఁడు వృథాప్రపంచమున్
జేరనివాఁడు దైవగతిఁ జేరిన లాభము సూచి తుష్టుఁడై
నేరనివాని చందమున నేర్పులు సూపెడువాఁడు వెండియున్. 514

1. ప్రాప్తుల్ పెద్దలు (చ. ట.) 2. లుప్తాజ్ఞాన మహాంధకారులు. 3. గిర (క.చ.ట.త.)
4. నంగీకరించిన భంగి (తం. వా.)

ఆ. అమ్మహాత్ము [1]షోడశాబ్ద వయో రూప, గమన గుణ విలాస కౌశలముల
ముక్తికాంత చూచి మోహిత యగు నన, నితర కాంతలెల్ల నేమి చెప్ప! 515

ఆ. వెఱ్ఱితనము మాని విజ్ఞానమూర్తియై, బ్రహ్మభావమునను[2]బర్యటింప
వెఱ్ఱియనుచు [3]శుకుని వెంట నేతెంతురు, వెలఁదు లర్భకులును వెఱ్ఱు లగుచు. 516

వ. ఇట్లు వ్యాసనందనుం డైన శుకుం డరుగుదెంచిన నందలి మునీంద్రు లా మహాను
భావుని ప్రభావంబు తెఱంగెఱుంగుదురు గావున నిజాసనంబులు విడిచి ప్రత్యు
త్థానంబు సేసిరి. పాండవపౌత్రుండు నా యోగిజన శిఖామణికి నతిథిసత్కా
రంబు గావించి దండప్రణామంబు సేసి పూజించె. మఱియు గ్రహ నక్షత్రతారకా
మధ్యంబునం దేజరిల్లు రాకాసుధాకరుండునుం బోలె బ్రహర్షి, దేవర్షి, రాజర్షి
మధ్యంబునం గూర్చుండి విరాజమానుండైన శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని. 517

ఉ. ఫాలము నేలమోపి భయభక్తులతోడ నమస్కరించి భూ
పాలకులోత్తముండు కరపద్మములన్ ముకుళించి నేఁడు నా
పాలిటి భాగ్య మెట్టిదియొ! పావనమూర్తివి పుణ్యకీర్తి వీ
వేళకు నీవువచ్చితి వివేక విభూషణ! దివ్యభాషణా! 518

మ. అవధూతోత్తమ! మంటి నేఁడు నిను డాయం గంటి నీవంటి వి
ప్రవరుల్ చేర్కొను నంతటన్ భసితమౌ పాపంబు నా బోఁటికిన్
భవదాలోకన భాషణార్చన పద ప్రక్షాళన స్పర్శనా
ది విధానంబుల ముక్తి చేపడుట చింతింపంగ నాశ్చర్యమే? 519

క. హరిచేతను దనుజేంద్రులు, ధర ద్రుగ్గెడుభంగి నీ పదస్పర్శముచే
గురు పాతకసంఘంబులు, [4]పొరిమాలుఁగదయ్య యోగిభూషణ! వింటే. 520

మ. ఎలమిన్ మేనమఱందియై సచివుఁడై యే మేటి మా తాతలన్
బలిమిన్ గాచి సముద్రముద్రిత ధరం బట్టంబు గట్టించె న
య్యలఘుం డీశుఁడు చక్రి రక్షకుఁడు నా కన్యుల్ విపద్రక్షకుల్
గలరే? వేఁడెద భక్తి నా గుణనిధిం గారుణ్య వారాన్నిధిన్. 521

సీ. అవ్యక్త మార్గుఁడ వైన నీ దర్శన మాఱడిఁ బోనేర దభిమతార్థ
సిద్ధి గావించుట సిద్ధంబు నేఁడెల్లి దేహంబు వర్జించు దేహధారి
కేమి చింతించిన నేమి జపించిన నేమి గావించిన నేమి వినిన
నేమి సేవించిన నెన్నఁడు సంసార పద్ధతిఁ బాసిన పదవి గలుగు

1. మందహాస (క.ట.డ.) 2. పరిణమింప (ద) 3. సుతుని (హ) 4. పొరిదూలు (హ).

తే. నుండుమనరాదు గురుఁడవు యోగివిభుఁడ, వరయ మొదవును బిదికిన యంత
తడవుగాని సొక దెస నుండవు కరుణతోఁడ,జెప్పవే తండ్రి ముక్తికిఁజేరుతెరువు.

వ. అని పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బాదరాయణి నడిగె నని చెప్పి. 523

క. రాజీవపత్ర లోచన! రాజేంద్ర కిరీటఘటిత రత్నమరీచి
భ్రాజిత పాదాంభోరుహ! భూజనమందార! నిత్య పుణ్యవిచారా! 524

మాలిని. అనుపమ గుణహారా! హన్యమానారివీరా!
జన వినుత విహారా! జానకీ చిత్త చోరా!
దనుజ ఘనసమీరా! దానవ శ్రీ విదారా!
ఘన [1]కలుషకఠోరా! [2]కంధి గర్వాపహారా! 525

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితా విచిత్ర, కేసనమంత్రి పుత్త్ర, సహజ పాండిత్య, పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన, శ్రీమహాభాగవతం బను మహాపురాణంబునందు, నైమిశారణ్య వర్ణనంబును, శౌనకాదుల ప్రశ్నంబును, సూతుండు నారాయణావతార సూచనంబు సేయుటయు, వ్యాసచింతయు, నారదాగమనంబును, నారదుని పూర్వకల్ప వృత్తాంతంబును, పుత్రశోకాతురయైన ద్రుపదరాజనందన కర్జునుం డశ్వత్థామను దెచ్చి యొప్పగించి విడిపించుటయు, భీష్మ నిర్యాణంబును, ధర్మనందను రాజ్యాభిషేకంబును, గోవిందుని ద్వారకాగమనంబును, విరాటకన్యకా గర్భ పీడ్యమానుండైన యర్భకు నశ్వత్థామ బాణానలంబువలనం బాపి విష్ణుండు రక్షించుటయు, పరీక్షిజ్జన్మంబును, గాంధారీ ధృతరాష్ట్ర విదుర నిర్గమంబును, నారదుండు ధర్మజునికిఁ గాలసూచనంబు సేయుటయు, కృష్ణావతార విసర్జనంబు విని పాండవులు మహాపథంబునం జనుటయు, దిగ్విజయంబు సేయుచు నభిమన్యు పుత్రుండు శూద్రరాజ లక్షణుండగు కలి గర్వంబు సర్వంబు మాపి గో వృషాకారంబుల నున్న ధరణీ ధర్మదేవతల నుద్ధరించుటయు, శృంగిశాపభీతుండై యుత్తరానందనుండు గంగాతీరంబునం బ్రాయోపవేశంబున నుండి శుకదర్శనంబు సేసి మోక్షోపాయం బడుగుటయు, నను కథలుగల ప్రథమ స్కంధము సంపూర్ణము. 526

---

1. కలహ (చ. హ.) 2. కంసగర్వాపహారా! (జ).

ఓమ్

శ్రీ మహాభాగవతము

ద్వితీయస్కంధము

క. శ్రీమద్భక్త చకోరక, సోమ ! వివేకాభిరామ ! సురవినుత గుణ
స్తోమ ! నిరలంకృతాసుర, రామా సీమంతసీమ ! రాఘవరామా !

అధ్యాయము - ౧

వ. మహనీయ గుణగరిష్ఠులగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణవ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుండైన సూతుం డిట్లనియె. అట్లు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

—: శుకుఁడు పరీక్షితునకు ముక్తి మార్గంబుఁ దెల్పుట :—

సీ. క్షితిపతి ! నీ ప్రశ్న సిద్ధంబు మంచిది యాత్మవేత్తలు మెత్తు రఖిలశుభద
మాకర్ణనీయంబు లయుతసంఖ్యలు గల వందు ముఖ్యం బిది [1]యఖిలవరము
గృహములలోపల గృహమేధులగు నరు లాత్మతత్త్వము లేశమైన నెఱుఁగ
రంగనారతుల నిద్రాసక్తిఁ జను రాత్రి, పోవుఁ గుటుంబార్థబుద్ధి నహము
ఆ. పశు కళత్ర పుత్ర బాంధవ దేహాది, సంఘమెల్లఁ దమకు సత్యమనుచు
గాఁపురములు సేసి కడపటఁ జత్తురు, కనియుఁ గాన రంత్యకాలసరణి. 3

క. కావున సర్వాత్మకుఁడు మ, హావిభవుఁడు విష్ణుఁ డీశుఁ డాకర్ణింపన్
సేవింపను వర్ణింపను, భావింపను భావ్యుఁ డభవభాజికి నధిపా ! 4

ఆ. జనులకెల్ల శుభము సాంఖ్యయోగము దాని, వలన ధర్మనిష్ఠవలన నైన
నంత్యకాలమందు హరిచింతసేయుట, పుట్టువునకు ఫలము భూవరేంద్ర ! 5

తే. అరసి నిర్గుణబ్రహ్మంబు నాశ్రయించి, విధి నిషేధ[2]ము లొల్లని విమలమతులు
సేయుచుందురు హరిగుణ చింతనములు, మానసంబుల [3]నెప్పుడు మానవేంద్ర !

1. యధికతరము (తం.వా.) 2. నివృత్తులై వెలయు మునులు (ద); నివృత్త సద్విమల మతులు (హ); నివృత్తి...(తం.వా.) 3. దలపుచు (క); దలఁచుచు (హ); నేప్రొద్దు (తం. వా.).

సీ. ద్వైపాయనుండు మా తండ్రి ద్వాపరవేళ బ్రహ్మసమ్మితమైన భాగవతము
పఠనంబు సేయించె బ్రహ్మతత్పరుఁడనై యుత్తమశ్లోక లీలోత్సవమున
నాకృష్ట చిత్తుండనై పఠించితి నీవు హరిపాద భక్తుండ వగుటఁజేసి
యెఱిఁగింతు వినవయ్య ! యీ భాగవతమున విష్ణుసేవాబుద్ధి విస్తరిల్లు

ఆ. మోక్షకామునకును మోక్షంబు సిద్ధించు, భవభయంబు లెల్లఁ బాసిపోవు
యోగి సంఘమునకు నుత్తమ వ్రతములు, వాసుదేవ నామవర్ణనములు. 7

తరల. హరి నెఱుంగక యింటిలో బహుహాయనంబులు మత్తుఁడై
పొరలుచుండెడి వెఱ్ఱి ముక్తికిఁ బోవనేర్చునె ? వాఁడు సం
సరణముం బెడబాయఁ డెన్నఁడు సత్య మా హరినామ సం
స్మరణ మొక్క ముహూర్తమాత్రము సాలు ముక్తిదమౌ నృపా ! 8

సీ. కౌరవేశ్వర ! తొల్లి ఖట్వాంగుఁడను విభుం డిల నేడుదీవుల నేలుచుండి
శక్రాది దివిజులు సంగ్రామభూముల నుగ్రదానవులకు నోడి వచ్చి
తమకుఁ దో డడిగిన ధరనుండి దివికేగి దానవవిభుల నందఱ వధింప
వరమిత్తు మనుచు దేవతలు సంభాషింప జీవితకాలంబు చెప్పుఁ డిదియ

ఆ. వరము నాకు నొండు వర మొల్ల ననవుఁడు, నాయు వొకముహూర్త మంతతడవు
గల దటంచుఁ బలుక గగనయానమున న,మ్మానవేశ్వరుండు మహికి వచ్చి, 9

క. గిరులం బోలెడి కరులను హరులం దన ప్రాణదయితలై మనియెడి సుం
దరులను హిత నరులను బుధ, వరులను వర్జించి గాఢ వైరాగ్యమునన్. 10

క. గోవిందనామ కీర్తనఁ, గావించి భయంబు దక్కి ఖట్వాంగ ధరి
త్రీవిభుఁడు మూఱగొనియెను, గైవల్యము దొల్లి రెండు గడియల లోనన్. 11

వ. వినుము నీకు నేడు దివసంబులకుం గాని జీవితాంతంబు గాదు. తావత్కాలం
బునకుం బారలౌకిక సాధనభూతంబగు పరమ కల్యాణంబు సంపాదింపవచ్చు.
అంత్యకాలంబు డగ్గఱిన బెగ్గడిలక దేహి దేహ పుత్ర కళత్రాది సందోహ జాలంబు
వలని మోహజాలంబు నిష్కామ కరవాలంబున నిర్మూలంబుసేసి, గేహంబువెడలి
పుణ్యతీర్థ జలావగాహం బొనర్చి, యేకాంత శుచిప్రదేశంబున విధివత్ప్రకారం
బునం గుశాజిన చేలంబుల తోడం గల్పితాసనుండై, మానసంబున *(నిఖిల జగ

1. మహోత్సవమున (వ్రాఁత ప్రతులన్నింట) *తాళపత్రములందు లేదు. స్వతః పవిత్రత్వేసతి
నిఖిల జగత్పవిత్రీకరణ సమర్థమ్ (శ్రీధరీయ వ్యాఖ్యానము).

త్పవిత్రీకరణ సమర్థంబగు) అకారాది త్రివర్ణ కలితంబై బ్రహ్మబీజంబైన ప్రణవంబు సంస్మరింపుచు, వాయువుల జయించి, విషయంబుల వెంట నంటి గెంటి పాఱెడి యింద్రియంబుల బుద్ధిసారథియై మనో నామకంబులైన పగ్గంబుల బిగ్గం బట్టి మ్రొగ్గఁదిగిచి, దట్టంబులైన కర్మఘట్టంబుల నిట్టట్టు మెట్టెడు మనంబును శేముషీబలంబున నిరోధించి, భగవదాకారంబుతోడ బంధించి, నిర్విషయంబైన మనంబున భగవత్పాదాద్యవయవంబులు క్రమంబున ధ్యానంబు సేయుచు, రజస్తమో గుణంబులచేత నాక్షిప్తంబు విమూఢంబు నగు చిత్తంబునం ద ద్గుణంబులవలన నయ్యెడి మలంబులం ధారణావశంబునం బో నడిచి, నిర్మల చిత్తంబునం బరమంబైన విష్ణుపదంబునకుం జను. ధారణానియమంబు గలుగ సుఖాత్మకంబగు విషయంబు నవలోకించు యోగికి భక్తిలక్షణంబైన యోగంబు వేగంబె సిద్ధించు. అనిన యోగీంద్రునకు నరేంద్రుం డిట్లనియె. 12

క. ధారణ యే క్రియ నిలుచును? ధారణ కే రూప? మెద్ది ధారణ యనఁగా ?
ధారణ పురుష మనోమల, మే రీతి హరించు ? నాకు నెఱిఁగింపఁ గదే. 13

వ. అనిన విని రాజునకు నవధూతవిభుం డిట్లనియె. 14

ఆ. పవనములు జయించి పరిహృత సంగుఁడై, యింద్రియముల గర్వమెల్ల మాపి
హరి విశాలరూపమందుఁ జిత్తము సేర్చి, నిలుపవలయు బుద్ధినెఱపి బుధుఁడు. 15

వ. వినుము. భగవంతుండైన హరి విరాడ్విగ్రహంబునందు భూత భవిష్య ద్వర్తమానంబైన విశ్వంబు విలోక్యమానం బగు. ధరణీ సలిల తేజ స్సమీరణ గగనాహంకార మహత్తత్త్వంబు లనియెడి సప్తావరణంబులచేత నావృతంబగు మహాండకోశం బైన శరీరంబునందు ధారణాశ్రయంబైన వైరాజపురుషుండు దేజరిల్లు. [1]అ మ్మహాత్మునికిఁ బాదమూలంబు పాతాళంబు, పార్ష్ణిభాగ పాదాగ్ర భాగంబులు రసాతలంబు, గుల్ఫంబు మహాతలంబు, జంఘలు తలాతలంబు, జానుద్వయంబు సుతలంబు, ఊరువులు వితలాతలంబులు, జఘనంబు మహీతలంబు, నాభీ వివరంబు నభస్తలంబు, వక్షంబు గ్రహ తారకా ముఖర జ్యోతిస్సమూహ సమేతంబగు నక్షత్రలోకంబు, గ్రీవము మహర్లోకంబు, ముఖంబు జనలోకంబు, లలాటంబు తపోలోకంబు, శీర్షంబులు సత్యలోకంబు, బాహుదండంబు లింద్రాదులు, కర్ణంబులు దిశలు, శ్రవణేంద్రియంబు శబ్దంబు, నాసాపుటంబు లశ్వినీదేవతలు, ఘ్రాణేంద్రియంబు గంధంబు, వదనంబు వహ్ని, నేత్రంబు లంతరిక్షంబు, చక్షురింద్రియము సూర్యుండు, [2]రేయింబగళ్ళు ఱెప్పలు, భ్రూయుగ్మ విజృంభణంబు

1. నమ్మహావిష్ణువునకు (క. చ. త.); 2. రేవగళ్ళు (తం. వా.)

బ్రహ్మపదంబు, తాలువులు జలంబు, జిహ్వేంద్రియంబు రసంబు, భాషణంబులు సకలవేదంబులు, దంష్ట్రలు దండధరుండు, దంతంబులు పుత్రాది స్నేహకళలు, నగవులు జనోన్మాద కారణియగు మాయ, కటాక్షంబులు దురంత సంసర్గంబులు, పెదవులు వ్రీడాలోభంబులు, స్తనంబులు ధర్మంబు, వెన్నుధర్మమార్గంబు, మేఢ్రంబు ప్రజాపతి, వృషణంబులు మిత్రా వరుణులు, జఠరంబు సముద్రంబులు, శల్యసంఘంబులు గిరులు, నాడీ నివహంబులు నదులు, తనూరుహంబులు తరువులు, నిశ్వాసంబులు వాయువులు. *కాలంబు గమనంబు, కర్మంబులు నానావిధ జంతుసన్నివహ సంవృత సంసరణంబులు, శిరోజంబులు మేఘంబులు, కట్టు పుట్టంబులు సంధ్యలు, హృదయంబు ప్రధానంబు, సర్వవికారంబులకు నాశ్రయ భూతంబైన మనము చంద్రుండు, చిత్తంబు మహత్తత్త్వంబు, అహంకారంబు రుద్రుండు, అశ్వాశ్వతర్యుష్ట్ర గజంబులు నఖంబులు, కటిప్రదేశంబు పశు మృగాదులు, విచిత్రంబులైన [1]యాలాపనైపుణంబులు పక్షులు, బుద్ధి మనువు, నివాసంబు పురుషుండు, షడ్జాదులయిన స్వరవిశేషంబులు గంధర్వ విద్యాధర సిద్ధ చారణాప్సర స్సమూహంబులు, స్మృతి ప్రహ్లాద ప్రముఖులు, వీర్యంబు దైత్య దానవానీకంబై యుండు. మఱియు నమ్మహావిభునకు ముఖంబు బ్రాహ్మణులు, భుజంబులు క్షత్త్రియులు, ఊరులు వైశ్యులు, చరణంబులు శూద్రులు, నామంబులు నానావిధంబులైన వసు రుద్రాది దేవతాభిధానంబులు, ద్రవ్యంబులు హవిర్భాగంబులు, కర్మంబులు యజ్ఞప్రయోగంబులు. ఇట్టి సర్వమయుండైన పరమేశ్వరుని విగ్రహంబున ముముక్షుం డైనవాఁడు మనస్సంధానంబు సేయ వలయునని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. 16

క. హరిమయము విశ్వమంతయు, హరి విశ్వమయుండు సంశయము పనిలే దా
హరిమయము గాని ద్రవ్యము, పరమాణువు లేదు వంశపావన ! వింటే. 17

సీ. కలలోన జీవుండు కౌతూహలంబునఁ బెక్కు దేహంబులఁ బేరు వడసి
యింద్రియంబుల వెంట నెల్లవృత్తంబులు నీక్షించి మఱి తన్ను నెఱుఁగు కరణి
నఖిలాంతరాత్మకుఁ డగు పరమేశ్వరుఁ డఖిల జంతుల హృదయములనుండి
బుద్ధివృత్తులనెల్ల బోద్ధయై వీక్షించు బంధబద్ధుఁడు కాఁడు ప్రాభవమున,

తే. సత్యుఁ డానందబహుళ విజ్ఞానమూర్తి, యతని సేవింప నగుఁ గాక యన్యసేవఁ
గలుగ నేరవు కైవల్య గౌరవములు, పాయ దెన్నఁడు సంసార బంధ మధిప !

* ప్రాయంబు నిరవధికం బయిన కాలంబు (తం. వా.) అనంతవీర్యస్య వయఃకాలః తస్య గమనమ్ (వ్యాఖ్యా) 1. శిల్పనైపుణంబులు (హ)

అధ్యాయము—౨

మ. బహువర్షంబులు బ్రహ్మ దొల్లి జగ ముత్పాదింప విన్నాణి గా
క హరిప్రార్థన ధారణా వశమునం గాదే, యమూఢోల్లస
న్మహనీ యోజ్జ్వల బుద్ధియై భువన నిర్మాణ ప్రభావంబునన్
విహరించె న్నరనాథ! జంతునివహావిర్భావ నిర్ణేతయై. 19

వ. విను మూఢుండు శబ్దమయ వేదమార్గంబైన కర్మఫల బోధన ప్రకారంబున వ్యర్థంబులైన స్వర్గాది నానాలోక సుఖంబుల నిచ్ఛయించు. మాయామయ మార్గంబున వాసనామూలంబున (సుఖంబని తలంచి) నిద్రించువాఁడు కలలు గను తెఱంగునం బరిభ్రమించు. నిరవద్య సుఖలాభంబును జెందఁడు. తన్నిమిత్తంబున విద్వాంసుండు (నామ మాత్ర సారంబులగు) భోగ్యంబులలోన నెంతట దేహ నిర్వహణంబు సిద్ధించు నంతియ కైకొనుచు నప్రమత్తుండై సంసారంబు సుఖమని నిశ్చయింపక యొండు మార్గంబున సిద్ధి గలదని చూచి [2]పరిశ్రమంబు నొందకుండు. 20

సీ. కమనీయ భూమి భాగములు లేకున్నవే? పడియుండుటకు దూది పఱుపు లేల?
సహజంబులగు కరాంజలులు లేకున్నవే? భోజన భాజన పుంజ మేల?
[3]వల్కలాశాజినావళులు లేకున్నవే? కట్ట దుకూల [4]సంఘాత మేల?
గొనకొని వసియింప గుహలు లేకున్నవే? ప్రాసాద సౌధాది పటల మేల?

తే. ఫల రసాదులు గురియవే? పాదపములు, స్వాదుజలముల నుండవే? సకలనదులుఁ
బొసఁగ భిక్షయుఁ బెట్టరే? పుణ్యసతులు, ధనమదాంధుల కొలువేల? తాపసులకు.

క. రక్షకులు లేనివారల, రక్షించెద ననుచుఁ జక్రి రాజై యుండన్
రక్షింపు మనుచు నొక నరు, నక్షముఁ బ్రార్థింపనేల? యాత్మజ్ఞునకున్. 22

వ. అని యిట్లు స్వతస్సిద్ధుండు, [5]ఆత్మయు, నిత్యుండును, సత్యుండును, భగవంతుండునైన వాసుదేవుని భజియించి తదీయ సేవానుభవానందంబున, సంసార హేతువగు నవిద్యచే బుద్ధిమంతుండు విడువంబడుం గావున. 23

1. నిరూఢిన్ లసత్ (హ); యమోఘోల్లసత్ (తం. వా.) 2. పరిభ్రమణంబు సేయుచుండు (తం. వా.) 3. వల్కలాజిన కుశావళులు (హ. తం. వా.) 4. సంఘంబులేల (హ. తం. వా.) 5. ఆత్మప్రియుండు సత్యుండును (హ).

మ. హరిఁ జింతింపక మత్తుఁడై విషయ చింతాయత్తుఁడై చిక్కి వా
సరముల్ ద్రొబ్బెడు వాఁడు కింకర గదాసంతాడితోరస్కుఁడై
ధరణీశోత్తమ! దండభృన్నివసన ద్వారోపకంఠోగ్ర వై
తరణీ వహ్ని శిఖా పరంపరలచే దగ్ధుండు గాకుండునే? 24

క. మొత్తుదురు గదల మంటల, కెత్తుదు రడ్డంబు దేహ మింతింతలుగా
నొత్తుదు రసిపత్రికలను, హత్తుదురు కృతాంతభటులు హరి విరహితులన్. 25

వ. మఱియు హరి చరణకమల గంధ రసాస్వాదనం బెఱుంగని వారలు నిజ కర్మ బంధంబున దండధర ద్వార దేహళీ సమీప జాజ్వల్యమాన వైతరణీ తరంగిణీ దహన దారుణజ్వాలా జాల దందహ్యమాన దేహులం గూడి శిఖి శిఖావహ గాహంబుల నొందుచుండుదురు. మఱియు విజ్ఞానసంపన్నులై మను ప్రసన్ను లెంతయు మాయాపన్నులు గాక విన్నాణంబునం దమ తమ హృదయాంత రాళంబులం బ్రాదేశమాత్ర దివ్యదేహుండును, దిగిభరాజ శుండాదండ సంకాశ దీర్ఘ చతుర్బాహుండును, భోగైశ్వర్య ప్రదుండును, కంజాత శంఖచక్ర గదా ధరుండును, కందర్ప కోటి సమాన సుందరుండును, రాకా విరాజమాన రాజ మండల సన్నిభ వదనుండును, సౌభాగ్య సదనుండును, ప్రభాతకాల భాసమాన భాస్కరబింబ ప్రతివిరాజిత పద్మరాగ రత్నరాజి విరాజమాన కిరీట కుండలుం డును, శ్రీవత్స లక్షణ లక్షిత వక్షోమండలుండును, రమణీయ కౌస్తుభరత్న ఖచిత కంఠికాలంకృత కంధరుండును, నిరంతర పరిమళ మిళిత వనమాలికా బంధు రుండును, నానావిధ గంభీర హార కేయూర కటక కంకణ మేఖ లాంగుళీయక విభూషణవ్రాత సముజ్జ్వలుండును, నిటలతట విలంబమాన విమల స్నిగ్ధ నీల కుంచిత కుంతలుండును, తరుణ చంద్ర చంద్రికా ధవళ మందహాసుండును, పరి పూర్ణ కరుణావలోకన భ్రూభంగ సూచిత సుభగ సంతతానుగ్రహ లీలా విలా సుండును, మహాయోగిరాజ విలసిత హృదయ కమల కర్ణికామధ్య సంస్థాపిత చరణ కిసలయుండును, (సంతతానంద మయుండును), సహస్రకోటి సూర్య సంఘాత సన్నిభుండును, మహావిభుండు నైన పరమేశ్వరుని మనోధారణా వశంబున నిలిపికొని, తదీయ గుల్ఫ చరణ జాను జంఘాద్యవయవంబులు క్రమంబున నొకటి నొకటినిఁ బ్రతిక్షణంబును ధ్యానంబు సేయుచు నెంతకాలంబు నకుఁ బరిపూర్ణ నిశ్చల భక్తియోగంబు సిద్ధించు నంతకాలంబునుం దదీయ చింతాతత్పరులై యుండుదురు. అని మఱియు నిట్లనియె.

సీ. ఆసన్న మరణార్థి యైన యతీశుండు కాలదేశములను గాచికొనఁడు
తనువు విసర్జించు తలఁపు జనించిన భద్రాసనస్థుఁడై ప్రాణపవను
మనసుచేత జయించి మానసవేగంబు బుద్ధిచే భంగించి బుద్ధిఁ దెచ్చి
క్షేత్రజ్ఞుతోఁ గూర్చి క్షేత్రజ్ఞు నాత్మలోపలఁ జేర్చి యాత్మను బ్రహ్మమందుఁ

తే. గలిపి యొక్కటి గావించి గారవమున, శాంతితోఁ నిరూఢుఁడై సకలకార్య
నివహ మెల్లను దిగనాడి నిత్యసుఖము,వలయునని చూచు నటుమీఁద వసుమతీశ.

వ. వినుమ ప్పరమాత్మయైన బ్రహ్మమునకుఁ దక్క కాల [1]దేవ సత్త్వ రజ స్తమో గుణాహంకార మహ త్తత్త్వ ప్రధానంబులకు సామర్థ్యంబు లేదు. కావునఁ బరమాత్మ వ్యతిరిక్తంబు లేదు. దేహాదులం దాత్మత్వంబు విసర్జించి, యన్య సౌహృదంబు మాని,పూజ్యంబైనహరిపదంబును(బ్రతిక్షణంబును)హృదయంబున నాలింగనంబుసేసి,వైష్ణవంబైన పరమ పదంబు(సర్వోత్తమం బని)సత్పురుషులు దెలియుదురు. ఇ వ్విధంబున విజ్ఞానదృగ్వీర్య జ్వలనంబున నిర్దగ్ధ విషయవాసనుండై క్రమంబున నిరపేక్షత్వంబున. 28

సీ. అంఘ్రిమూలమున మూలాధార చక్రంబుఁ బీడించి ప్రాణంబు బిగియఁ బట్టి
నాభీతలముఁ జేర్చి నయముతో మెల్లన హృత్సరోజము మీఁది కెగయఁబట్టి
యటమీఁద నురమందు హత్తించి క్రమ్మఱఁ దాలు మూలమునకుఁ దఱిమి నిలిపి
మమతతో భ్రూయుగ మధ్యంబుఁ జేర్చి దృక్కర్ణ నాసాస్య మార్గములు మూసి

తే. యిచ్ఛలేని యోగి యొక్క ముహూర్తార్ధ, మింద్రియానుషంగ మింతలేక
ప్రాణములను బంచి బ్రహ్మరంధ్రము చించి,బ్రహ్మమందుఁ గలయుఁ బౌరవేంద్ర!

వ. మఱియు దేహత్యాగకాలంబున నింద్రియంబులతోడి సంగంబులు విడువనివాఁడు వానితోడన (గుణసముదాయ రూపంబగు) బ్రహ్మాండంబునందు ఖేచర సిద్ధ విహార యోగ్యంబు నణిమాది సకలైశ్వర్య సమేతంబునైన పరమేష్ఠిపదంబుఁ జేరు. విద్యాతపో యోగసమాధి భజనంబు సేయుచుఁ బవనాంతర్గత లింగశరీరులైన యోగీశ్వరులకు బ్రహ్మాండ బహి రంతరాళంబులు గతి యని చెప్పుదురు. ఏలికిని గర్మంబుల నట్టి గతిఁ బొంద శక్యంబుగాదు. యోగి యగువాఁడు బ్రహ్మలోకంబునకు నాకాశపథంబునం బోవుచు సుషుమ్నానాడివెంట నగ్ని యను దేవతం [2]జేరి జ్యోతిర్మయంబైన తేజంబున నిర్మలుండై యెందునుం

1. దేశ (హ.తం.క.బ.) 2. జేసి (హ) అగ్ని నధిదేవతం జేసి (తం.వా.) 'వైశ్వానరం యాతి (-24) వైశ్వానరం అగ్న్యభిమానినీం దేవతాం యాతి (వ్యాఖ్య).

వగులు వడక తారామండలంబు మీఁద సూర్యాది ధ్రువాంత పదంబులఁ గ్రమ క్రమంబున నతిక్రమించి, హరి సంబంధంబైన శింశుమార చక్రంబుఁ జేరి (యొంటరి యగుచు)పరమాణు భూతంబైన లింగశరీరంబుతోడ బ్రహ్మవిదులకు నెలవైన మహర్లోకంబుఁ జొచ్చి మహాకల్ప కాలంబు క్రీడించుచుఁ గల్పాంతంబున ననంత ముఖానల జ్వాలా జాల దందహ్యమానంబగు లోకత్రయంబు వీక్షించుచుఁ, ద న్నిమిత్త సంజాత దాహతాపంబు సహింపంజాలక,

సీ. ఇల మీఁద మనువు లీ రేడ్వురుఁ జనువేళ దివసమై యెచ్చోటఁ దిరుగుచుండు
మహనీయ సిద్ధ విమానసంఘము లెందు దినకరప్రభములై తేజరిల్లు
శోక జరా మృత్యు శోషణ భయ దుఃఖ నివహంబు లెందు జనింపకుండు
విష్ణుపద ధ్యాన విజ్ఞాన రహితుల శోకంబు లెందుండి చూడవచ్చు

ఆ. పరమ సిద్ధయోగి భాషణామృత మెందు, శ్రవణపర్వ మగుచు జరుగు చుండు
నట్టి బ్రహ్మలోకమందు వసించును, రాజవర్య! మఱల రాఁడు వాఁడు. 31

వ. మఱియు నొక్క విశేషంబు గలదు. పుణ్యాతిరేకంబున బ్రహ్మలోకగతులైన వారు కల్పాంతరంబునం బుణ్యతారతమ్యంబుల నధికార విశేషంబు నొందువారలగుదురు. బ్రహ్మాది దేవతాభజనంబునం జనువారు(బ్రహ్మ జీవితకాలంబుదనుక) బ్రహ్మలోకంబున వసియించి (ముక్తు లగుదురు). నారాయణ చరణకమల భక్తి పరాయణత్వంబునఁ జనినవారు నిజేచ్ఛా వశంబున నిరర్గళగమనులై బ్రహ్మాండంబు భేదించి మహోన్నత వైష్ణవపదారూఢులై తేజరిల్లుదురు. ఈశ్వరాధిష్ఠితంబైన ప్రకృతియంశంబున మహత్తత్త్వమగు. మహత్తత్త్వాంశంబున నహంకారం బగు. అహంకారాంశంబున శబ్దతన్మాత్రం బగు. శబ్దతన్మాత్రాంశంబున గగన మగు. గగనాంశంబున స్పర్శతన్మాత్రం బగు. స్పర్శ తన్మాత్రాంశంబున సమీరణం బగు. సమీరణాంశంబున రూపతన్మాత్రం బగు. రూపతన్మాత్రాంశంబు వలనఁ దేజం బగు. తేజోంశంబున రసతన్మాత్రం బగు. రసతన్మాత్రాంశంబు వలన జలం బగు. జలాంశంబున గంధతన్మాత్రం బగు. గంధతన్మాత్రాంశంబునఁ బృథివి యగు. వాని మేళనమునం జతుర్దశ భువనాత్మకంబైన విరాడ్రూపం బగు. ఆ రూపమునకుఁ గోటియోజన విశాలంబైన యండకటాహంబు ప్రథమావరణంబైన పృథ్వి యగు. దీనిఁ బంచాశత్కోటి విశాలం బని కొందఱు పలుకుదురు. అ య్యావరణంబు మీఁద సలిల తేజ స్సమీర గగనాహంకార మహత్తత్త్వంబు లనియెడి యావరణంబులు క్రమంబున నొండొంటికి దశగుణోత్తరాధికంబులై యుండు. అట్టి యేడింటి మీఁదఁ బ్రకృత్యావరణంబు మహావ్యాపకం బగు బ్రహ్మాండంబు

భేదించి, వైష్ణవ పదారోహణంబు సేయువాఁడు నిర్భయుండై, మెల్లన (లింగ దేహంబున)బృథివ్యాత్మకత్వంబు నొంది, యట్టి పృథివ్యాప్తకత్వంబున ఘ్రాణంబునం గంధంబును, జలాత్మకత్వంబున రసనేంద్రియంబున రసంబును, తేజోరూపకత్వంబున దర్శనంబున రూపంబును, సమీరణాత్మకత్వంబున దేహంబున స్పర్శనంబును, గగనాత్మకత్వంబున శ్రవణంబున శబ్దంబును నతిక్రమించి భూత సూక్ష్మేంద్రియ లయస్థానంబైన యహంకారావరణ సంప్రాప్తుండై, యందు మనోమయంబును దేవమయంబును నైన సాత్త్వికాహంకార గమనంబున మహత్తత్త్వంబు సొచ్చి గుణత్రయంబును లయించిన ప్రధానంబు నొంది, ప్రధానాత్మకత్వంబున దేహంబు నుపాధి[1]పరంపరావసానంబునం బ్రకృతిం బాపి యానందమయుండై యానందంబునం బరమాత్మ రూపంబైన వాసుదేవ బ్రహ్మ మందుఁ గలియు నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. 32

ఆ. పరమ భాగవతులు పాటించు పథ మిది, యా పథమున యోగి యరిగె నేని మగుడి రాఁడు వాఁడు మఱి సంశయము లేదు, కల్పశతములైన కౌరవేంద్ర!

వ. వినుము. నీవడిగిన సద్యోముక్తియుఁ గ్రమముక్తియు ననియెడు నీ రెండుమార్గంబులు వేదగీతంబులందు వివరింపంబడియె. వీనిం దొల్లి భగవంతుండైన వాసుదేవుండు బ్రహ్మచేత నారాధితుండై చెప్పె, సంసార ప్రవిష్టుండైన వానికిఁ దపోయోగాదులైన మోక్షమార్గంబులు పెక్కు గలవు. అందు భక్తిమార్గంబు కంటె సులభంబు లేదు.

—: శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు భక్తిమార్గంబె ముఖ్యంబని తెలుపుట :—

మ. విను మంభోజభవుండు మున్ను మదిలో వేదంబు ముమ్మాఱు [2]మ
ర్శనయజ్ఞత్వము దోఁప నంతయుఁ బరామర్శించి మోక్షంబు ద
క్కిన [3]మార్గంబుల వెంట లేదనుచు భక్తిం జింతసేసెన్ జనా
ర్దను నాత్మాకృతి నిర్వికారుఁ డగుచున్ దన్మార్గ నిర్ణేతయై. 35

సీ. అఖిలభూతములందు నాత్మరూపంబున నేపుండు హరి యుండు నెల్లప్రొద్దు
[4]బుద్ధ్యాది లక్షణంబులఁ గానఁబడును [5]మహాసేవనీయుఁ డహర్నిశంబు
వందనీయుఁడు భక్తవాత్సల్య సంతత నియతుఁడై సతతంబు నియతబుద్ధి
నాత్మరూపకుఁ డగు హరి కథామృతములు గర్ణపుటంబులఁ గాంక్షదీరఁ

తే. గ్రోలుచుండెడి ధన్యులు గుటిల బహుళ,విషయ మలినీకృతాంగముల్ వేగ విడిచి
విష్ణుదేవుని చరణారవిందయుగము, కడకుఁ జనుదురు సిద్ధంబు కౌరవేంద్ర. 36

1. పరంపరావస్థానంబున (హ.తం.వా.) 2. నెమ్మనమందుం దలపోసి యంతయు (హ.తం.వా.) 3. మార్గంబున లేదటంచు (హ) 4. బుద్ధివిశేషణంబుల (క.చ.ట.జ.) 5. మహత్సేవనీయుఁడు (తం.వా.)

అధ్యాయము—౩

క. మానుషజన్మము నొందిన, మానవులకు లభ్యమానమరణులకు మహా
జ్ఞానులకుఁ జేయవలయు, విధానము నిగదింపఁబడియె ధరణీనాథా! 37

వ. వినుము. బ్రహ్మవర్చస కాముఁడైన వానికి *వేదవిభుండగు చతుర్ముఖుండును, నింద్రియపాటవ కామునికి నింద్రుండును, ప్రజాకామునకు దక్షాది ప్రజాపతులును, భోజనకామునకు నదితియు, స్వర్గకామునికి నాదిత్యులును, రాజ్యకామునికి విశ్వదేవతలును, దేశ ప్రజా సాధనకామునికి సాధ్యులును, శ్రీకామునికి దుర్గయు, తేజస్కామునకు నగ్నియు, ధనకామునకు వసువులును, వీర్యకామునకు వీర్యప్రదులగు రుద్రులును, నాయుష్కామునకు నశ్వినీదేవతలును, పుష్టికామునకు భూమియు, ప్రతిష్ఠాకామునికి లోకమాతలైన గగన భూదేవతలును, సౌందర్యకామునకు గంధర్వులును, కామినీకామునకప్సరసయగు నూర్వశియు, సర్వాధిపత్య కామునకు బ్రహ్మయు, కీర్తికామునకు యజ్ఞోపాధికుండగు విష్ణువును, విత్తసంచయ కామునకుం బ్రచేతసుండును, విద్యాకామునకు నుమావల్లభుండును, దాంపత్యప్రీతి కామునకు నుమాదేవియు, ధర్మార్థ కామునకు నుత్తమశ్లోకుండగు విష్ణువును, సంతానకామునకుఁ బితృదేవతలును, రక్షాకామునకు యక్షులును, బలకామునకు మరుద్గణంబులును, రాజత్వకామునకు మనురూప దేవతలును, శత్రుమరణ కామునకుఁ గోణపాలకుండైన రాక్షసుండును, భోగ కామునకుఁ జంద్రుండును భజనీయు లగుదురు. మఱియు, 38

క. కామింపకయును సర్వము, గామించియునైన ముక్తిఁ గామించి తగన్
లో మించి పరమపురుషుని, నేమించి భజించుఁ దత్త్వనిపుణుం డధిపా! 39

మ. అమరేంద్రాదులఁ గొల్చుభంగి జనుఁడా యబ్జాక్షు సేవింపఁగా
విమలజ్ఞాన విరక్తి ముక్తు లొదవున్ వేయేల భూనాథ! త
త్కమలాధీశ కథా సుధారస నదీ కల్లోల[1]మాలా పరి
భ్రమ మెవ్వారికి నైనఁ గర్ణయుగళీ పర్వంబు గాకుండునే? 40

వ. అని రాజునకు శుకుండు సెప్పె ననిన విని శౌనకుండు సూతున కిట్లనియె. 41

*బ్రహ్మణస్పతిం (మూలము); బ్రహ్మణస్పతిం, బృహస్పతిం (శ్రీధరవ్యాఖ్యా); బ్రహ్మణస్పతిం వేదపతిం బ్రహ్మాణం (మఱియొక వ్యాఖ్యా). 1. మాలావలీ (హ).

క. వర తాత్పర్యముతో నిటు, భరతాన్వయ విభుఁడు శుకుని పలుకులు విని స
త్వరతా యుతుఁడై శ్రేయ, స్కరతామతి నేమి యడిగెఁ? గణుతింపఁగదే! 42

క. ఒప్పెడి హరికథ లెయ్యవి చెప్పెడినో యనుచు మాకుఁ జిత్తోత్కంఠల్
గుప్పలు గొనుచున్నవి రుచు, లుప్పతిల నీ మనోహరోక్తులు వినఁగన్. 43

వ. అనిన విని సూతుం డిట్లనియె. 44

క. తూలెడి కూఁకటితోడను, బాలురతో నాడుచుండి బాల్యమున మహీ
పాలుఁడు హరిచరణార్చన, [1]హేలల తోడుతను నుండె నెంతయు నియతిన్.45

వ. అట్టి పరమ భాగవతుండైన పాండవేయునకు వాసుదేవ పరాయణుండైన
శుకుం డిట్లనియె. 46

సీ. వాసుదేవ శ్లోక వార్త లాలింపుచుఁ గాల మే పుణ్యుండు గడుపుచుండు
నతని యాయువు దక్క [2]నన్యుల యాయువు నుదయాస్తమయముల నుగ్రకరుఁడు
వంచించి కొనిపోవువాఁ డది యెఱుఁగక జీవింతుఁ బెక్కేండ్లు సిద్ధ మనుచు,
నంగనా పుత్ర గేహారామ విత్తాది సంసార హేతుక సంగసుఖముఁ

తే. దగిలి వర్తింపఁ గాలము తఱి యెఱింగి, దండధర కింకరులు వచ్చి తాడనములు
సేసి కొనిపోవఁ బుణ్యంబు సేయ నైతిఁ, బాపరతి నైతి నని బిట్టుఁ బలవరించు.

వ. అది గావున, 48

సీ. అలరు జొంపములతో నభ్రంకషంబులై బ్రతుకవే? వనములఁ బాదపములు
ఖాదన మేహనాకాంక్షలఁ బశువులు జీవింపవే? గ్రామ సీమలందు
నియతిమై నుచ్ఛ్వాస నిశ్శ్వాస పవనముల్ ప్రాపింపవే? చర్మభస్త్రికలును
గ్రామసూకర శునక శ్రేణు లింటింటఁ దిరుగవే! దుర్యోగ-దీనవృత్తి

తే. నుష్ట్రఖరములు మోయవే యురుభరములు. పుండరీకాక్షు నెఱుఁగని పురుషపశువు
లడవులందు నివాసములందుఁ బ్రాణ,విషయ భర వృత్తితో నుంట విఫల మధిప!

సీ. విష్ణు కీర్తనములు వినని కర్ణంబులు కొండల బిలములు కువలయేశ!
చక్రి పద్యంబులు చదువని జిహ్వాలు కప్పల జిహ్వాలు కౌరవేంద్ర!
శ్రీమనోనాథు వీక్షింపని కన్నులు కేకి పింఛాక్షులు కీర్తిదయిత!
కమలాక్షు పూజకుఁ గాని హస్తంబులు శవము హస్తంబులు సత్యవచన!

1. హేలాలసుఁ డగుచునుండె (హ. తం. వా.) హేలాలస నియతినుండె (జ); 2. నన్యనరా
యువు (క. ఉ. త.)

ఆ. హరి పద తులసీదళామోదరతి లేని, ముక్కు పందిముక్కు మునిచరిత్ర !
గరుడగమను భజనగతి లేని పదములు, పాదపముల పాదపటల మనఘ ! 50

సీ. నారాయణుని దివ్య నామాక్షరములపైఁ గరఁగని మనములు గఠిన శిలలు
మురవైరి కథలకు ముదితాశ్రు రోమాంచ మిళితమై యుండని మేను మొద్దు
చక్రికి మ్రొక్కని జడుని యౌదల నున్న కనక కిరీటంబు గట్టె మోపు
మాధవార్పితముగా మనని మానవు సిరి వన దుర్గ చంద్రికా వైభవంబు

ఆ. కైటభారి భజన గలిగి యుండని వాఁడు, గాలిలోననుండి కదలు శవము
కమలనాభు పదము గనని వాని బ్రతుకు, [1]పసిఁడికాయలోని ప్రాణిబ్రతుకు. 51

అధ్యాయము — ౪

వ. అని యిట్లు పలికిన వైయాసి వచనంబుల నౌత్తరేయుండు గందళిత హృద
యుండై నిర్మలమతి విశేషంబున, 52

ఆ. సుతుల హితుల విడిచి చుట్టాల విడిచి యి, ల్లాలి విడిచి [2]పశు గృహాళి విడిచి
రాజు హృదయ మిడియె రాజీవనయనుపై, ధనము విడిచి జడ్డుఁదనము విడిచి.

వ. ఇట్లు మృత్యుభయము నిరసించి, ధర్మార్థకామంబులు సన్యసించి, పురుషోత్తము
నందుఁ జిత్తంబు విన్యసించి, హరిలీలా లక్షణంబు లుపన్యసింపు మను తలంపున
నరేంద్రుఁ డిట్లనియె. 54

క. సర్వాత్ము వాసుదేవుని, సర్వజ్ఞుఁడవైన నీవు సంస్తుతిసేయన్
సర్వభ్రాంతులు వదలెమ, హోర్వీసురవర్య ! మానసోత్సవ మగుచున్. 55

సీ. ఈఖండు హరి విష్ణుఁ డీ విశ్వమంతయుఁ బుట్టించు రక్షించుఁ బొలియఁజూచు
బహు శక్తియుతుఁ డగు భగవంతుఁ డవ్యయుఁ డాది నే శక్తుల నాశ్రయించి
బ్రహ్మ శక్రాది రూపముల వినోదించెఁ గ్రమముననో యేకకాలముననో
ప్రకృతిగుణంబులఁ బట్టి గ్రహించుట యేకత్వమున నుండు నీశ్వరుండు

ఆ. భిన్న మూర్తి యగుచుఁ బెక్కు విధంబుల, నేల యుండు నతని [3] కేమి వచ్చె
నుండకున్నఁ దాపసోత్తమ ! తెలుపవే !, వేడ్కతోడ నాకు వేదవేద్య ! 56

వ. అనిన నుత్తరానందను వచనంబులకు నిరుత్తరుండు గాక సదుత్తర ప్రదాన
కుతూహలుండై లోకోత్తర గుణోత్తరుండైన తాపసోత్తముండు దన మనంబున.

1. పసిరికాయలోని (హ) 2. బహుబలాళి (హ. తం. వా.) 3. కేమిచిక్కె (క. చ. ట.)

మ. పరుఁడై యీశ్వరుఁడై మహామహిముఁడై ప్రాదుర్భవ స్థాన సం
హరణ క్రీడనుఁడై త్రిశక్తి యుతుఁడై యంతర్గత జ్యోతియై
పరమేష్ఠి ప్రముఖామరాధిపులకుఁ [1]బ్రాపింప రాకుండు దు
స్తర మార్గంబునఁ దేజరిల్లు హరికిం దత్త్వార్థినై మ్రొక్కెదన్. 58

వ. మఱియు సజ్జన దురిత సంహరణుండును, దుర్జన నివారకుండును, నఖిల సత్త్వ రూపకుండును, పరమహంసాశ్రమ ప్రవర్తమాన మునిజన హృదయ కమల కర్ణికా మధ్యదీపకుండును, సాత్వత శ్రేష్ఠుండును, పరమ భక్తియుక్త సులభుండును, భక్తిహీన జన దుర్లభుండును, నిరతిశయ నిరుపమ నిరవధిక ప్రకారుండును, నిజస్వరూప బ్రహ్మ విహారుండును నైన య ప్పరమేశ్వరునకు నమస్కరించెద. 59

ఉ. ఏ విభు వందనార్చనము లే విభు చింతయు నామకీర్తనం
బే విభు లీల లద్భుతము లెవ్వని సంశ్రవణంబు సేయ దో
షావలిఁ బాసి లోకము శుభాయతవృత్తిఁ జెలంగు నండ్రు నే
నా విభు నాశ్రయించెద నఘౌఘ [2]నివర్తను భద్రకీర్తనున్. 60

ఉ. ఏ పరమేశు పాదయుగ మెప్పుడుఁ గోరి భజించి నేర్పరుల్
లోపలి బుద్ధిలో నుభయలోకము లందుల [3]సక్తిఁ బాసి యే
తాపము లేక బ్రహ్మగతిఁ దారు గతశ్రములై చరింతు రే
నా పరమేశు మ్రొక్కెద నఘౌఘ [3]నివర్తను భద్రకీర్తనున్. 61

చ. తపములు సేసియైన మఱి దానము లెన్నియుఁ జేసియైన నే
జపములు సేసియైన ఫలసంచయ మెవ్వనిఁ జేర్పకున్న హే
యపదములై దురంత విప దంచిత రీతిగ నొప్పుచుండు న
య్యపరిమితుఁ భజించెద నఘౌఘ ని[4]వర్తను భద్రకీర్తనున్. 62

మ. యవన వ్యాధ పుళింద హూణ [5]శక కంకాభీర చండాల సం
భవులుం దక్కిన పాపవర్తనులు నే భద్రాత్ము సేవించి భా
గవత శ్రేష్ఠుల డాసి శుద్ధతనులన్ గల్యాణులై యుందు రా
యవికారుం బ్రభవిష్ణు నాదుమదిలో నశ్రాంతముఁ మ్రొక్కెదన్. 63

1. భావింపరాకుండు (చ. ట.) 2,3,4. నివృత్తిదు భద్రకీర్తిదున్ (హ). 5. కష (తం. వా.)
"కిరాత హూణాంధ్ర పుళింద పుల్కసా, ఆభీర కంకా యవనాః కషాదయః" (మూ. 4-18)

మ. తపముల్ సేసిననో మనోనియతినో దాన[1]వ్రతప్రీతినో
జపమంత్రంబులనో శ్రుతిస్మృతులనో సద్భక్తినో యెట్లు ల
బ్ధపదుండౌ నని బ్రహ్మ రుద్ర ముఖరుల్ భావింతు రెవ్వాని న
య్యపవర్గాధిపుఁ డాత్మమూర్తి సులభుం డౌఁ గాక నా కెప్పుడున్. 64

క. శ్రీపతియు యజ్ఞపతియుఁ బ్ర, జాపతియును బుద్ధిపతియు జగదధిపతియున్
భూపతియు యాదవ శ్రే, ణీపతియుం గతియు నైన నిపుణు భజింతున్. 65

మ. [2]అణువో కాక కడు న్మహా[3]విభవుఁడో యచ్ఛిన్నుఁడో ఛిన్నుఁడో
[4]గుణియో నిర్గుణియో యటంచు విబుధుల్ గుంఠీభవ త్తత్త్వ మా
ర్గణులై యే విభు పాదపద్మ భజనోత్కర్షంబులన్ దత్త్వవీ
క్షణముం జేసెద రట్టి విష్ణుఁ బరమున్ సర్వాత్మ సేవించెదన్. 66

మ. జగదుత్పాదనబుద్ధి బ్రహ్మకు మదిన్ సంధింప నూహించి యే
భగవంతుండు సరస్వతిం బనుప నా పద్మాస్య దా నవ్విభున్
మగనింగా వరియించి తద్భువన సామ్రాజ్యస్థితిన్ సృష్టిపా
రగుఁ జేసెన్ మును బ్రహ్మ నట్టి [5]ఘను నారంభింతు సేవింపఁగన్. 67

సీ. పూర్ణుఁ డయ్యును మహాభూత పంచక యోగమున మేనులను బురములు సృజించి
పురములలోనుండి పురుష భావంబున దీపించు [6]నెవ్వఁడు ధీరవృత్తిఁ
బంచభూతములను బదునొకం డింద్రియములఁ బ్రకాశింపించి భూరిమహిమ
షోడశాత్మకుఁ డన శోభిల్లి జీవత్వనృత్య వినోదంబు నెఱపుచుండు
తే. నట్టి భగవంతుఁ డవ్యయుఁ డచ్యుతుండు, మానసోదిత వాక్పుష్ప మాలికలను
మంజు నవరస మకరంద మహిమ లుట్ట, శిష్ట హృద్భావ లీలలఁ జేయుఁగాత. 68

ఉ. మానధనుల్ మహాత్ములు సమాధినిరూఢులు య న్ముఖాంబుజ
[7]ధ్యాన మరంద పానమున [8]నాత్మభయంబులఁ బాపి ముక్తులై
లూనత నొంద రట్టి మునిలోకశిఖామణికిన్ విశంకటా
జ్ఞాన తమో నభోమణికి *సాధుజనాగ్రణి కేను మ్రొక్కెదన్. 69

వ. అని యిట్లు హరి గురు వందనంబు సేసి శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె. 70

1 వ్రతావృత్తినో (చ. ట. త.) 2. అణుఁడో (హ) 3. మహిముఁడో (చ) 4. గుణుఁడో నిర్గుణుఁడో (క.ట.జ.డ.) 5. గుణి (హ. తం. వా.) 6. నెపుడు నదీనవృత్తి (హ). 7. జ్ఞాన (హ) 8. జన్మభయంబుల (హ) * భగవతే వేదవ్యాసాయ వేధసే (మూలము).

మ. అవిరోధంబున నీవు న న్నడుగు నీ యర్థంబు మున్ బ్రహ్మ మా
ధవుచేతన్ విని నారదుం డడిగినన్ దథ్యంబుగాఁ జెప్పె మా
నవ లోకేశ్వర ! నారదుండు వెనుకన్ నాకుం బ్రసాదించె సం
శ్రవణీయంబు మహాద్భుతంబు విను మా సందేహ [1]విచ్ఛేదమున్. 71

అధ్యాయము—౫

—: నారదుండు బ్రహ్మను ప్రపంచ ప్రకారం బడుగుట :—

వ. నారదుండు బ్రహ్మ కిట్లనియె. 72

మ. చతురాస్యుండవు వేల్పుపెద్దవు జగ త్సర్గానుసంధాయి వీ
శ్రుతిసంఘాతము నీ ముఖాంబుజములన్ శోభిల్లు శబ్దార్థ సం
యుతమై సర్వము నీ కరామలకమై యుండుం గదా ! భారతీ
సతి యిల్లాలఁట నీకు నో జనక ! నా సందేహమున్ బాపవే ! 73

శా. [2]ప్రారంభాది వివేక మెవ్వఁ [3]డొసఁగున్ ? బ్రారంభ సంపత్తి కా
ధారం బెయ్యది ? యేమి హేతువు ? [4]యదర్థం బే స్వరూపంబు సం
సారానుక్రమ మూర్ణనాభి పగిదిన్ [5]సాగింతు వెల్లప్పుడున్
[6]బారం బెన్నఁడు లేదు నీమనువు [7]దుష్ప్రాపంబు వాణీశ్వరా ! 74

శా. నాకుం జూడఁగ నీవు రాజ వనుచున్నాఁడన్ యథార్థస్థితిన్
నీ కంటెం ఘనుఁ డొక్క రాజు గలఁడో నీ వింతకున్ రాజవో
నీ కే లాభము రాఁ దలంచి జగముల్ నిర్మించె దీ చేతనా
నీకం బెందు జనించు నుండు నణఁగున్ నిక్కంబు భాషింపుమా. 75

మ. సదస త్సంగతి నామ రూప గుణ దృశ్యంబైన విశ్వంబు నీ
హృ దధీనంబు గదా ! ఘనుల్ సములు నీ కెవ్వారునున్ లేరు నీ
పద మృత్యున్నత మిట్టి నీవు తపముల్ బ్రావీణ్య యుక్తుండవై
మది నే యీశ్వరుఁ గోరి చేసితివి త న్మార్గంబు సూచింపవే. 76

1. విచ్ఛేదివై (హ.తం.వా.) 2. ప్రారంభించు (తం.వ్రా.ప్ర. కొన్నింట). 3. డొసఁగెన్ (హ)
4. యథార్థం. (క.ద.) 5. సాగించె దొక్కప్పుడున్ (హ) 6. భారంబెన్నఁడు (వా) 7. దుష్ప్రాప్యంబు
(త) దుషాప్రంబు (ద).

శా. అంభోజాసన ! నీకు నీశుఁడు గలం డంచేనిఁ ద త్ప్రశమం
దంభోజాతభవాండ మే విభుని లీలాపాంగ సంభ్రాంతిచే
సంభూతంబగు వర్తమానమగు సంఛన్నంబగుఁ ద ద్విభుఁ
సంభావింపఁగ వచ్చునే తలఁప నే చందంబు వాఁ డాకృతిన్. 77

క. తోయజ సంభవ ! నా కీ, తోయము వివరింపు చాలఁ దోఁచిన నే నా
తోయము వారికి నన్యుల, తోయములం జెందకుండ ధ్రువ మెఱిఁగింతున్. 78

వ. దేవా ! భూత భవిష్య ద్వర్తమానంబులగు వ్యవహారంబులకు నీవ విభుండవు.
నీ వెఱుంగని యర్థం బించుకయు లేదు. విశ్వప్రకారంబు వినిపింపు మనిన విని
వికసితముఖుండై విరించి యిట్లనియె. 79

క. రారా ? బుధులు విరక్తులు, గారా ? యీరీతి నడుగఁగా నేరరు వి
స్మేరావహము భవ న్మత, మౌరా ! [1]నాపైడి ! మర్మ మడిగితి వత్సా ! 80

శా. నానా స్థావర జంగమ ప్రకరముల్ నాయంత నిర్మింప వి
న్నాణం బేమియు లేక తొట్రుపడఁగా నాకున్ సమస్తాను సం
ధానారంభ విచక్షణత్వము మహోదారంబుగా నిచ్చె ము
న్నే నా యీశ్వరు నాజ్ఞఁ గాక జగము ల్నిర్మింప శక్తుండనే, 81

మ. అనఘా ! విశ్వమునెల్ల దీప్తముగఁ జేయన్ నే సమర్థుండనే ?
యిన చంద్రానల తారకాగ్రహ గణం బే రీతి నా రీతి నె
వ్వని దీప్తిం బ్రతిదీప్త మయ్యె భువనవ్రాతంబు, దద్దీప్తిచే
ననుదీప్తం బగు నట్టి యీశ్వరున కే నశ్రాంతమున్ మ్రొక్కెదన్. 82

మ. వినుమా యీశ్వరు దృష్టిమార్గమున నావేశింప శంకించి సి
గ్గున సంకోచము నొందు మాయవలనం గుంఠీభవ త్ప్రజ్ఞచే
నను లోకేశ్వరుఁ డంచు [2]మ్రొక్కు మతిహీన వ్రాతముం జూచి నే
ననిశంబు న్నగి ధిక్కరింతు హరిమాయా కృత్యమంచున్ సుతా ! 83

వ. మఱియు దేహంబునకు ద్రవ్యంబులైన మహాభూతంబులును, జన్మనిమిత్తంబు
లైన కర్మంబులును, కర్మక్షోభకంబైన కాలంబును, కాల పరిణామ హేతువైన
స్వభావంబును, భోక్తయైన జీవుండును, వాసుదేవుండుగా నెఱుంగుము.

1. నాతోడి (హ); నా విభుని (వా); నా దయిన (జ) 2. మ్రొక్కులిడు (క.ట.త.జ.డ.ద.బ.)

వాసుదేవ వ్యతిరిక్తంబులేదు.సిద్ధంబు.(నారాయణ నియమ్యంబులు లోకంబులు). దేవతలు నారాయణ శరీర సంభూతులు. వేద యాగ తపో యోగ గతి విజ్ఞానంబులు నారాయణపరంబులు. (జ్ఞానసాధ్యం బగు ఫలంబు నారాయణాధీనంబు). కూటస్థుండు, సర్వాత్మకుండు, సర్వద్రష్టయు నైన యీశ్వరుని కటాక్ష విశేషంబున సృజియింపంబడి, ప్రేరితుండనై, సృజ్యంబైన ప్రపంచంబు సృజింపుచుండుదు. నిర్గుణుం డైన యీశ్వరుని వలన రజ స్సత్త్వతమో గుణంబులు ప్రభూతంబులై యుత్పత్తి స్థితి లయంబులకుఁ బాలుపడి, కార్య కారణ కర్తృత్వ భావంబులందు ద్రవ్యంబులైన మహాభూతంబులు, జ్ఞానమూర్తులైన దేవతలు, క్రియారూపంబులైన యింద్రియంబులు, నాశ్రయంబులుగా నిత్యముక్తుండయ్యును, మాయాసమన్వితుండైన జీవుని బంధించు. జీవులకు నావరణంబులై యుపాధిభూతంబులైన మూఁడు లింగంబులం జేసి పరులకు [1]లక్షితంబుగాక తనకు లక్షితంబైన తత్త్వంబుగల యీశ్వరుం డి వ్విధంబునం గ్రీడించుచుండు. 84

క. ఆ యీశుఁ డనంతుఁడు హరి, నాయకుఁ డీ భువనములకు నాకున్ నీకున్
మాయకుఁ బ్రాణివ్రాతము, [2]కేయెడలన్ లేదు నీశ్వ రేతరము సుతా! 85

వ. వినుము మాయా[3]విభుం డైన యీశ్వరుండు దన మాయం జేసి దైవయోగంబునం బ్రాప్తంబులైన కాల [4]జీవాదృష్ట స్వభావంబులు వివిధంబులు సేయ నిశ్చయించి గైకొనియె. ఈశ్వరాధిష్ఠితంబైన మహత్తత్త్వంబు వలన (నగు కాలంబున గుణవ్యతికరంబును, స్వభావంబునఁ బరిణామంబును, జీవాదృష్ట భూతంబైన కర్మంబున జన్మంబును నయ్యె. రజ స్సత్త్వంబులచే నుపబృంహితమై వికారంబు నొందిన మహత్తత్త్వంబు వలనం) దమఃప్రధానంబై [5]ద్రవ్య జ్ఞానక్రియాత్మకం బగు సహంకారంబు గలిగె. అదియు రూపాంతరంబు నొందుచు ద్రవ్య శక్తియైన తామసంబుఁ గ్రియాశక్తియైన రాజసంబు, జ్ఞాన శక్తియైన స్వాతికంబును నన మూఁడు విధంబు లయ్యె. అందు భూతాదియైన తామసాహంకారంబు వలన నభంబు గలిగె. నభంబునకు సూక్ష్మరూపంబు, ద్రష్టృ దృశ్యంబులకు బోధకం బైన శబ్దంబు గుణం బగు. నభంబు వలన వాయువు గలిగె.వాయువునకుఁ బరాన్వయంబున శబ్దంబు స్పర్శంబు నను రెండు గుణంబులు గలిగి యుండును. అది దేహంబునం దుండుటం జేసి ప్రాణరూపంబై యింద్రియ మన శ్శరీరపాటవంబు లైన యోజ స్సహోబలంబులకు హేతువై వర్తించు.

1. పరిక్షిప్తంబుగాక (క.బ) 2. కేయెడలన్ లేద (తం); కీయెడలన్ లేద (వా); కేయెడలన్ జూడ (క.బ) 3. విదుండైన (వా) 4. జీవాద్యృష్ట (చ. త. బ.) 5. దివ్యజ్ఞాన (తం. వా. హ.)

వాయువు వలన రూప స్పర్శ శబ్దంబు లనియెడి గుణంబులు మూఁటి తోడఁ దేజంబు గలిగె. తేజంబు వలన రసరూప స్పర్శ శబ్దంబు లనియెడు నాలుగు గుణంబులతోడ జలంబు గలిగె. జలంబు వలన గంధ రస రూప స్పర్శ శబ్దంబు లనియెడి గుణంబు లయిదింటితోడం బృథివి కలిగె. వైకారికంబైన సాత్త్వికాహంకారంబు వలనఁ జంద్ర దైవతం బైన మనంబు గలిగె. మఱియు దిక్కులు, వాయువు, అర్కుండు, ప్రచేతస్సు,అశ్వినులు,వహ్ని. ఇంద్రుండు,ఉపేంద్రుండు, మిత్రుండుఁ బ్రజాపతియు ననియెడి దశదేవతలు గలిగిరి. తైజసంబైన రాజసాహంకారంబు వలన దిగ్దైవతం బైన శ్రవణేంద్రియంబు, వాయుదైవతం బైన త్వగింద్రియంబు,సూర్యదైవతం బైన నయనేంద్రియంబు,ప్రచేతోదైవతం బైన రసనేంద్రియంబు, అశ్వినీదైవతం బైన ఘ్రాణేంద్రియంబు, వహ్నిదైవతం బైన వాగింద్రియంబు, ఇంద్రదైవతం బైన హస్తేంద్రియంబు, ఉపేంద్రదైవతం బైన పాదేంద్రియంబు, మిత్రదైవతం బైన గుదేంద్రియము, ప్రజాపతిదైవతం బైన గుహ్యేంద్రియంబు ననియెడి దశేంద్రియంబులును, బోధజన కాంతఃకరణైకభాగం బైన బుద్ధియుఁ, గ్రియాజన కాంతః కరణం బైన ప్రాణంబును గలిగె. ఇట్టి శ్రోత్రాదులగు దశేంద్రియంబులతోఁ గూడిన భూతేంద్రియ మనోగుణంబులు వేర్వేఱుగ (బ్రహ్మాండ శరీర నిర్మాణంబునం దసమర్థంబులగు నపుడు భగవచ్ఛక్తి ప్రేరితంబు లగుచు నేకీభవించి సమష్టి వ్యష్ట్యాత్మకత్వంబు నంగీకరించి) చేతనా చేతనంబులం గల్పించె. అట్టి యండంబు వర్షాయుత సహస్రాంతంబు దనుక జలంబునం దుండె. (కాల కర్మ స్వభావంబులం దగులువడక సమస్తమును జీవయుక్తముగఁ జేయు నీశ్వరుం డచేతనంబును సచేతనంబుగ నొనర్చె.) అంతఁ గాలకర్మ స్వభావ ప్రేరకుండైన పరమేశ్వరుండు జీవరూపంబున మహావరణ జలమధ్య స్థితం బైన బ్రహ్మాండంబులోను చొచ్చి సవిస్తరంబు గావించి * (యట్టి యండంబు భేదించి నిర్గమించె. ఎట్లంటేని,) 86

క. భువనాత్మకుఁ డా యీశుఁడు, భవనాకృతితోడ నుండు బ్రహ్మాండంబున్
వివరముతోఁ బదునాలుగు, వివరంబులుగా నొనర్చె విశదంబులుగన్. 87

మ. బహు పాదోరు భుజాననేక్షణ శిరః ఫాల శ్రవో యుక్తుఁడై
విహరించున్ బహుదేహి దేహగతుఁడై విద్వాంసు లూహించి త
ద్బహురూపావయవంబులన్ భువన సంపత్తిన్ విచారింతు రా
మహనీయాద్భుతమూర్తి యోగిజన [1]హృన్మాన్యుండు మేధానిధీ! 88

1. హృన్మాన్యంబు (చ.త.జ.డ.ద.బ.) *తాళపత్ర ప్రతులందు లేదు, (మూలము.)

వ. వినుము చతుర్దశ లోకంబులందు మీఁది యేడు లోకంబులు, శ్రీ మహావిష్ణువునకుం గటిప్రదేశంబున నుండి యూర్ధ్వదేహ మనియును, గ్రింది యేడు లోకంబులు జఘనంబున నుండి యధోదేహ మనియునుం బలుకుదురు. ప్రపంచ శరీరకుం డగు భగవంతుని ముఖంబు వలన బ్రహ్మకులంబు, బాహువుల వలన క్షత్త్రియకులంబు, ఊరువుల వలన వైశ్యకులంబు, పాదంబు వలన శూద్ర కులంబు జనియించె నని చెప్పుదురు. భూలోకంబు గటి ప్రదేశంబు, భువర్లోకంబు నాభి,సువర్లోకంబు హృదయంబు,మహర్లోకంబు వక్షంబు,జనలోకంబు గ్రీవంబు, తపోలోకంబు [1]స్తనద్వయంబు, సనాతనంబును బ్రహ్మ నివాసంబును నైన సత్యలోకంబు శిరంబు, కటిప్రదేశం బతలంబు, తొడలు వితలంబు, జానువులు సుతలంబు, జంఘలు దలాతలంబు, గుల్ఫంబులు మహాతలంబు, పాదాగ్రంబులు రసాతలంబు, పాదతలంబు పాతాళంబు నని (లోకమయుంగా) భావింతురు. కొందఱు మఱియుం బాదతలంబు వలన భూలోకంబును, నాభివలన భువర్లోకంబును, శిరంబు వలన స్వర్లోకంబును గలిగె నని లోకకల్పనంబు నెన్నుదురు.

అధ్యాయము — ౬

పురుషోత్తముని ముఖంబు వలన సర్వజంతు వాచాజాలంబును దదధిష్ఠాత యగు వహ్నియు నుదయించె. చర్మ రక్త మాంస మేద శ్శల్య మజ్జా శుక్లంబులు సప్త ధాతువు లందురు. పక్షాంతరంబున రోమ త్వ ఙ్మాంస సాస్థి స్నాయు మజ్జా ప్రాణంబులను సప్త ధాతువు లని యందురు. అందు రోమంబు లుష్ణిక్ఛందం బనియు, త్వక్కు ధాత్రీ ఛందం బనియు, మాంసంబు త్రిష్టుప్ఛందం బనియు, స్నాయు వనుష్టుప్ఛందం బనియు,అస్థి జగతీఛందంబనియు, మజ్జ పంక్తిచ్ఛందం బనియు, ప్రాణంబులు బృహతీ ఛందం బనియు నాదేశింతురు. హవ్య కవ్యామృతాన్నంబులకు మధురాది షడ్రసంబులకు రసనేంద్రియంబునకు రసాధీశ్వరుం డైన వరుణునికిని హరి రసనేంద్రియంబు జన్మస్థానంబు. సర్వప్రాణాదులకు వాయువునకు విష్ణు నాసికా వివరంబు నివాసంబు. సమీప దూర వ్యాపిగంధంబులకు నోషధులకు నశ్వినీ దేవతలకు భగవంతుని ఘ్రాణేంద్రియంబు నివాసంబు. దేవలోక సత్యలోకంబులకుఁ దేజంబునకు సూర్యునికి సకల చక్షువులకు లోక లోచను చక్షురింద్రియంబు స్థానంబు. దిశలకు నాకాశంబునకు శ్రుతి భూతంబు లైన యంశంబులకు శబ్దంబులకు సర్వేశ్వరుని కర్ణేంద్రియంబు జన్మస్థానంబు.

---

1. లలాటంబు (క.బ.)

వస్తుసారంబులకు వర్ణనీయ సౌభాగ్యంబులకుం బరమపురుషుని గాత్రంబు భాజనంబు. స్పర్శంబునకు వాయువునకు సకల స్నిగ్ధంబులకు దివ్యదేహుని దేహేంద్రియంబు గేహంబు. యూప ప్రముఖ యజ్ఞోపకరణ సాధనంబులగు తరు గుల్మ లతాదులకుఁ బురుషోత్తముని రోమంబులు మూలంబులు. శిలా లోహంబులు సర్వమయుని నఖంబులు. మేఘజాలంబులు హృషీకేశుని కేశంబులు. మెఱుంగులు విశ్వేశ్వరుని శ్మశ్రువులు. భూర్భువ స్సువర్లోక రక్షకులైన లోకపాలకుల పరాక్రమంబులకు, భూరాది లోకంబుల క్షేమంబునకు, శరణంబునకు, నారాయణుని విక్రమంబులు నికేతనంబులు. సర్వకామంబులకు నుత్తమంబులైన వరంబులకుఁ దీర్ఘపాదుని పాదారవిందంబు లాస్పదంబులు. జలంబులకు, శుక్లంబునకు, పర్జన్యునకు, ప్రజాపతి సర్గంబునకు, సర్వేశ్వరుని మేఢ్రంబు సంభవ నిలయంబు. సంతానంబునకుఁ, గామాది పురుషార్థంబులకుఁ జిత్త సౌఖ్యరూపంబులగు నానందంబులకు, శరీరసౌఖ్యంబునకు నచ్యుతుని యుపస్థేంద్రియంబు స్థానంబు. యమునికి, మిత్రునికి, మలవిసర్గంబునకు భగవంతునిపాయ్వింద్రియంబు భవనంబు. హింసకు నిరృతికి మృత్యువునకు నిరయంబునకు నిఖిలరూపకుని గుదంబు నివాసంబు. పరాభవంబునకు నధర్మంబునకు నవిద్యకు ననంతుని పృష్ఠభాగంబు సదనంబు. నద నదీ నివహంబునకు నీశ్వరుని నాడీ సందోహంబు జన్మ మందిరంబు. పర్వతంబులకు నధోక్షజుని శల్యంబులు జనక స్థలంబులు. ప్రధానంబునకు నన్నరసంబులకు సముద్రంబులకు భూతలయంబునకు బ్రహ్మాండగర్భుని యుదరంబు నివేశంబు. మనోవ్యాపార రూపంబగు లింగ శరీరంబునకు మహామహిముని హృదయంబు [1]సర్గభూమి యగు. మఱియు. 89

ఆ. నీలకంధరునకు నీకు నాకు సనత్కు-, మార ముఖ్య సుత సమాజమునకు
ధర్మ సత్త్వ బుద్ధి తత్త్వములకు నీశ్వ, రాత్మ వినుము పరమమైన నెలవు. 90

సీ. నర సురాసుర పితృ నాగ కుంజర మృగ గంధర్వ యక్ష రాక్షస మహీజ
సిద్ధ విద్యాధర జీమూత చారణ గ్రహ తార కాప్సరోగణ విహంగ
భూత తటి ద్వసు పుంజంబులును నీవు ముక్కంటియును మహామునులు నేను
సలిల నభస్స్థల చరములు మొదలైన వివిధ జీవులతోడి విశ్వమెల్ల

ఆ. విష్ణుమయము పుత్ర! వేయేల బ్రహ్మాండ, మతని జేనలోన నణఁగి యుండు
బుద్ధి నెఱుఁగరాదు భూత భవ ద్భవ్య, లోకమెల్ల విష్ణులోన నుండు. * 91

1. సత్యభూమి (క. త. ద. బ.) *ఈ 91 వ పద్యము తరువాత (తం) ప్రతిలో ఒక కంద పద్యమును ఒక వచనమును అధికముగా నున్నవి. ఇవి తాళపత్ర ప్రతులందు లేవు.

క. మండలములోన భాస్కరుఁ, డుండుచు[1]జగములకు దీప్తి నొసఁగెడి క్రియ బ్ర
హ్మాండములోపల నచ్యుతుఁ,డుండుచు బహిరంతరముల నొగి వెలిఁగించున్. 92

*ఉ. అట్టి యనంతశక్తి జగదాత్ముని నాభి సరోజమందు నేఁ
బుట్టి యజింపఁగా మనసు పుట్టిన యజ్ఞ పదార్థ జాతముల్
నెట్టన గానరామికిని నిర్మలమైన తదీయ రూపమున్
గట్టిగ బుద్ధిలో నిలిపి కంటి సుపాయము నామనంబునన్. 93

సీ. పశు యజ్ఞవాట యూప స్తంభ పాత్రా మృద్ఘట శరావ వసంత కాలములును
స్నేహౌషధీ బహు శోహ చాతుర్హోత్ర మత నామధేయ సన్మంత్రములును
సంకల్ప ఋగ్యజు స్సామ నియుక్త వషట్కార మంత్రాను చరణములును
[2]దక్షిణల్ దేవతా ద్యనుగత తంత్ర వ్రతోద్దేశ ధరణీసురోత్తమాదు

తే. లర్పణంబులు బోధాయనాది కర్మ సరణి మొదలగు యజ్ఞోపకరణ సమితి
యంతయును నమ్మహాత్ముని యవయవములు, గాఁగఁగల్పించి విధివత్ప్ర
కారమునను.

క. యజ్ఞాంగి యజ్ఞఫలదుఁడు, యజ్ఞేశుఁడు [3]యజ్ఞభోక్త యగు భగవంతున్
యజ్ఞపురుషుఁగా మానస, యజ్ఞముఁ గావించితిం ద దర్పణబుద్ధిన్, 95

క. అప్పుడు [4]బ్రాహ్మణు లెల్లం, దప్పక ననుఁ జూచి సముచిత క్రియు లగుచో
న ప్పరమేశున కభిమత, మొప్పఁగఁ దగు సప్తతంతువును గావింపన్. 96

చ. మనువులు దేవదానవులు మానవనాథులు మర్త్యకోటి దా
రనయము వారివారికిఁ బ్రియంబగు దేవతలన్ భజింపుచున్
ఘనతరనిష్ఠ యజ్ఞములు గైకొని చేసిరి తత్ఫలంబు ల
య్యనుపమ మూర్తి యజ్ఞమయుఁడైన రమావరునందుఁ జెందఁగన్. 97

క. సువ్యక్త [5]తంత్రరూపకుఁ, డవ్యక్తుఁ డనంతుఁ డభవుఁ డచ్యుతుఁ డీశుం
డవ్యయుఁడగు హరి సురగణ,సేవ్యుఁడు గ్రతుఫలదుఁడగుటఁ జేసిరి మఖముల్.

క. అగుణుం డగు పరమేశుఁడు, జగములు గల్పించు కొఱకుఁ జతురత మాయా
సగుణుండగుఁ గావున హరి, భగవంతుం డనఁగఁ బరఁగె భవ్యచరిత్రా ! 99

1. నావరణపటలి (త. జ. డ. బ.) *ఇచ్చటినుండి వెలిగందల నారయ కవిత్వమని ముద్రిత ప్రతులలోఁ గలదు. క.త.బ. తాళపత్ర ప్రతులం దిట్లే కలదు. కాని చ.ట.త.జ.డ.ద. ప్రతులందిది లేదు. 2. దక్షిణ దేవతా ధ్యాన తదనుగత ధ్యాన తత్తన్మతి ధరణిసురలు. అని కొన్ని వ్రాఁతప్రతులు.— 3. యజ్ఞకర్త (హ. తం. వా.) 4. అప్పుడు బ్రహ్మలు దమలోఁ......లగుచు న్నప్పరమేశున (తం) 5. మంత్ర (క.చ.ట.త.)

క. విశ్వాత్ముఁడు విశ్వేశుఁడు, విశ్వమయుం డఖిలనేత విష్ణుం డజుఁ డీ
విశ్వములోఁ దా నుండును, విశ్వము దనలోనఁ జాల వెలుఁగుచు నుండన్. 100

చ. అతని నియుక్తిఁ జెంది సచరాచర భూతసమేత సృష్టి నే
వితతముగా సృజింతుఁ బ్రభవిష్ణుఁడు [1]విష్ణుఁడు ప్రోచుఁ బార్వతీ
పతి లయ మొందఁజేయు హరి పంకరుహోదరుఁ డాదిమూర్తి య
చ్యుతుఁడు త్రిశక్తియుక్తుఁ [2]డగుచుండు ని టింతకుఁ దాన మూలమై. 101

క. విను వత్స! నీవు న న్నడి, గిన ప్రశ్నకు నుత్తరంబు గేవల పరమం
బును బ్రహ్మం బీ యఖిలం, బున కగు నాధారహేతు భూతము సుమ్మీ! 102

క. హరి భగవంతుఁ డనంతుఁడు, గరుణాంబుధి సృష్టికార్య కారణ హేతు
స్ఫురణుం డవ్విభుకంటెం, బరుఁ డన్యుఁడు లేఁడు తండ్రి! పరికింపంగన్. 103

సీ. ఇది యంతయును నిక్కమే బొంక నుత్కంఠ మతిఁ దద్గుణ ధ్యాన మహిమఁజేసి
పరికింప నే నేమి పలికిన నది యెల్ల సత్యంబ యగు బుధస్తుత్య! వినుము
ధీయుక్త! [3]మామ కేంద్రియములు మఱచియుఁ [4]బొరయ వసత్య విస్ఫురణమెందు
నదిగాక మత్తను వామ్నాయ తుల్యంబు నమరేంద్ర వందనీయంబు నయ్యెఁ

తే. దవిలి [5]య ద్దేవదేవుని భవమహాబ్ధి, తారణంబును మంగళ కారణంబు
నఖిల సంపత్కరంబునై యలరు పాద, వనజమునకే నొనర్చెద వందనములు. 104

ఉ. ఆ నలినాక్ష నందనుఁడ నయ్యు యోగ వి
ద్యానిపుణుండ నయ్యును బదంపడి మ జ్జనన ప్రకారమే
యేను నెఱుంగ న వ్విభుని యిద్ధ మహత్త్వ మెఱుంగ నేర్తునే!
కానఁబడున్ రమేశ పరికల్పిత విశ్వము గొంతకొంతయున్. 105

మ. విను వే యేటికిఁ దాపసప్రవర! య విశ్వాత్ముఁ డీశుండు దాఁ
దన మాయా మహిమాంతముం దెలియఁగాఁ దథ్యంబు దాఁ జాలఁ డ
న్నను నేనైనను మీరలైన సురలైనన్ వామదేవుండునై
నను నిక్కం బెఱుఁగంగ జాలుదుమె! విజ్ఞాన క్రియాయుక్తులన్. 106

వ. అ మ్మహాత్ముం డైన పుండరీకాక్షుండు సర్వజ్ఞుం డంటేని, 107

1. జిష్ణుఁడు (క) 2. డగుచున్నతఁ డింతకు (ట) వగుచుండునునింతకు (తం.వా.) 3. మద్దశేంద్రియములు (చ) 4. బొరయవసత్పథ స్ఫురణమందు (డ.ప.హ.) 5. యే దేవ దేవుని (హ.క.బ.)

క. గగనము దన కడపలఁ దాఁ, దగ నెఱుఁగని కరణి విభుఁడు దా నెఱుఁగఁడనన్
గగన ప్రసవము లేదన, నగునే [1]సర్వజ్ఞతకును హాని దలంపన్. 108

చ. తలకొని య మ్మహాత్మకుఁడు దాల్చిన య య్యవతార కర్మముల్
వెలయఁగ నస్మదాదులము వేయు విధంబుల సన్నుతింతు మ
య్యలఘు ననంతునిం జిదచిదాత్మకు నాద్యు ననీశు నీశ్వరున్
దెలియఁగ నేర్తుమే ! తవిలి దివ్యచరిత్రున కేను మ్రొక్కెదన్. 109

మ. పరమాత్ముం డజుఁ డీ జగంబు ప్రతికల్పంబదుఁ [2]గల్పించుఁ దాఁ
బరిరక్షించును ద్రుంచు నట్టి యనఘున్ బ్రహ్మాత్ము నిత్యున్ జగ
ద్భరితున్ గేవలు నద్వితీయుని విశుద్ధజ్ఞాను సర్వాత్ము నీ
శ్వరు నాద్యంతవిహీను నిర్గుణుని శశ్వన్మూర్తిఁ జింతించెదన్. 110

చ. సరసగతిన్ మునీంద్రులు ప్రసన్నశరీర హృషీక మానస
స్ఫురణ గలప్పు డవ్విభుని భూరికళా కలిత స్వరూపముం
దరమిడి చూతు రెప్పుడు కుతర్క తమోహతి చేత నజ్ఞతన్
బొరసిన యప్పు డవ్విభుని మూర్తిఁ గనుంగొనలేరు నారదా! 111

వ. అని వెండియు నిట్లను. అనఘా! ఇ మ్మహనీయ తేజోనిధి మొదలి యవతారంబు సహస్ర శీర్షాది యుక్తం బయి ప్రకృతి ప్రవర్తకం బగు నాది పురుష రూపంబగు. అందుఁ గాల స్వభావంబులను శక్తు లుదయించె. అందుఁ గార్య కారణ రూపం బైన ప్రకృతి జనించెఁ. బ్రకృతివలన మహత్తత్త్వంబును దాని వలన నహంకార త్రయంబును బుట్టె. అందు రాజసాహంకారంబువలన నింద్రియంబులును, సాత్త్వికాహంకారంబువలన నింద్రియ గుణప్రధానంబు లైన యధిదేవతలును, తామసాహంకారంబువలన భూతకారణంబు లైన శబ్ద స్పర్శ రూపరస గంధ తన్మాత్రంబులును బొడమె. పంచతన్మాత్రంబులవలన గగనానిల వహ్ని సలిల ధరాదిక మైన భూతపంచకంబు గలిగె. అందు జ్ఞానేంద్రియంబు లైన త్వ క్చక్షు శ్శ్రోత్ర జిహ్వా ఘ్రాణంబులును, కర్మేంద్రియంబు లైన వా క్పాణి పాద పాయూపస్థలును, మనంబును జనియించె. అన్నింటి సంఘాతంబున విశ్వ రూపుం డైన విరాట్పురుషుండు పుట్టె. ఆతనివలన స్వయంప్రకాశుం డైన స్వరాట్టు సంభవించె. అందుఁ జరాచర రూపంబుల స్థావర జంగమాత్మకం బైన

1. సర్వజ్ఞమునకు (క.తం.); సర్వజ్ఞ మనకు (డ) 2. కల్పించుచుం బరిరక్షింపుచుఁ ద్రుంపుచున్న యనఘున్ (హ) 3. బొరసిన గానలేరు పరిపూర్ణరుచి స్ఫుటమాయ నారదా (క.టి.)

జగత్తు గలిగె. అందు సత్త్వరజస్తమో (గుణాత్మకులమైన విష్ణుండును హిరణ్యగర్భుండనైన యేనును రుద్రుండును గలిగితిమి.) అందు సృష్టి జనన కారణుండైన చతుర్ముఖుండు పుట్ట, వానివలన దక్షాదులగు ప్రజాపతులు దొమ్మండ్రు గలిగిరి. అందు భవత్ప్రముఖులైన సనక సనందనాది యోగీంద్రులును, నాకలోక నివాసు లయిన వాసవాదులును, ఖగలోక పాలకు లగు గరుడాదులును, నృలోకపాలకు లగు మను మాంధాతృ ప్రభృతులును, రసాతలలోకపాలకు లగు ననంత వాసుకి ప్రభృతులును, గంధర్వ సిద్ధ విద్యాధర చారణ సాధ్య రక్షో యక్షోరగ నాగలోక పాలురును, మఱియు ఋషులును, పితృదేవతలును, దైత్య దానవ భూత ప్రేత పిశాచ కూశ్మాండ పశు మృగాదులు నుద్భవించిరి. ఇట్టి జగత్ప్రథమోద్భవంబు మహత్తత్త్వ సృష్టి యనంబడు. ద్వితీయం బండ సంస్థితం బనం దగు. తృతీయంబు సర్వభూతస్థం బన నొప్పు. అందైశ్వర్య తేజో బల సంపన్నులైన పురుషులు సర్వాత్ముండైన నారాయణుని యంశసంభవులుగా నెఱుంగుము. ఆ పుండరీకాక్షుని లీలావతారంబు లనంతంబులు. తత్కర్మంబులు లెక్కవెట్ట నెవ్వరికి నలవి గాదు. ఐనను నాకుం దోఁచినంత నీకెఱింగించెద. వినుము. 112

—: శ్రీమన్నారాయణుని లీలావతారంబుల యభివర్ణనము :—

ఉ. అన్యకథానులాపము లహర్నిశముల్ వినునట్టి సత్క్రియా
శూన్యములైన కర్ణముల సూరిజన స్తుత సర్వలోక స
న్మాన్యములై తనర్చు హరి మంగళ దివ్యకథామృతంబు సౌ
జన్యతఁ గ్రోలుమయ్య! బుధసత్తమ! యే వివరించి చెప్పెదన్. 113

వ. అని పలికి నారదుం జూచి మఱియు నిట్లనియె. 114

అధ్యాయము — ౭

మ. కనకాక్షుండు భుజా విజృంభణమునన్ క్ష్మాచక్రముం జాఁపఁ జు
ట్టిన మాడ్కిన్ గొనిపోవ యజ్ఞమయ [1]దంష్ట్రి స్వాకృతిం దాల్చి య
ద్దనుజాధీశ్వరుఁ దాఁకి యబ్ధినడుమన్ దంష్ట్రాహతిం ద్రుంప ధా
త్రిని గూలెన్ గులిశాహతిం బడు మహాద్రిం బోలి యత్యుగ్రతన్. 115

వ. మఱియును యజ్ఞావతారంబు వినుమని యిట్లనియె. 116

1. దంష్ట్రిరూపమున్ (క. చ. ట. ఉ. జ. డ. ఢ.)

సీ. [1]ప్రకటరుచి ప్రజాపతికిని స్వాయంభువుని కూఁతు రాకూతి యను లతాంగి
కర్థి జన్మించి సుయజ్ఞుండు నా నొప్పు నతఁడు దక్షిణ యను నతివయందు
సుయమ నామామర స్తోమంబుఁ బుట్టించి యింద్రుఁడై వెలసి యుపేంద్రలీల
నఖిల లోకంబుల యార్తి హరించిన నతని మాతామహుఁ డైన మనువు

తే. దన మనంబునఁ దచ్చరిత్రమున కలరి, పరమ పుణ్యుండు హరి యని పలికెఁగాన
నంచిత జ్ఞాన నిధియై సుయజ్ఞుఁ డెలమి దాపసోత్తమ! హరి యవతార మయ్యె.

వ. అని చెప్పి కపిలుని యవతారంబు వినుమని యిట్లనియె. 118

చ. ధృతమతి దేవహూతికిని దివ్యవిభుం డగు కర్దమ ప్రజా
పతికిఁ బ్రమోదమొప్ప నవఖామలతోఁ గపిలుండు పుట్టి యే
గతి [2]హరిఁ బొందు నట్టి సుభగంబగు [3]సాంఖ్యము తల్లికిచ్చి దు
ష్కృతములు వాపి చూపె మునిసేవితమై తనరారు మోక్షమున్. 119

వ. మఱియు దత్త్రాత్రేయావతారంబు వినుము. 120

సీ. తాపసోత్తముఁ డత్రి దనయుని గోరి రమేశు వేఁడిన హరి యేను నీకు
ననఘ! దత్తుఁడ నైతి నని పల్కు కతమున నతఁడు దత్త్రాత్రేయుఁడై జనించె
న మ్మహాత్ముని చరణాబ్జ పరాగ సందోహంబుచేఁ బూతదేహు లగుచు
హైహయ యదువంశు లైహి కాముష్మిక ఫలరూప మగు యోగబలము వడసి

తే. సంచిత జ్ఞాన [4]ఫల సుఖైశ్వర్య శక్తి, శౌర్యములు పొంది తమకీర్తి చదల వెలుఁగ
నిందు నందును వాసికి నెక్కి రట్టి, దివ్యతర మూర్తి విష్ణు నుతింపఁ దరమె! 121

వ. వెండియు సనకాద్యవతారంబు వినుము. 122

సీ. అనఘాత్మ! నేను గల్పాదిని విశ్వంబు సృజియింపఁ దలఁచి యంచిత తపంబు
నర్థిఁ జేయుచు *'సన' యని పల్కుటయు నది గారణంబున సనాఖ్యలను గల స
నందన సనక సనత్కుమార సనత్సుజాతులు నల్వురు సంభవించి
మానసపుత్త్రులై మహి నుతికెక్కిరి పోయిన కల్పాంతమున [5]నశించి

తే. యట్టి యాత్మీయ తత్త్వంబు పుట్టఁజేసి, [6]సాంప్రదాయక భంగిని జగతినెల్ల
గలుగఁజేసిరి య వ్విష్ణుకళలఁ దనరి, నలువు రయ్యును నొక్కఁడె నయచరిత్ర!

1. ప్రకటరుచిం బ్రజాపతికి (తం. వా.) 2. హరి పొందునట్టి (తం.వా.) 3. సాంఖ్య ముపన్యసించి (హ) 4. ఫలసుఖైశ్వర్యలక్ష్మి (హ); సుఖబలైశ్వర్య శక్తి(త.జ.) *సనాత్స్వతపసః (మూలము) 5. పసించు (హ) 6. సంప్రదాయక (క. చ. ట.)

వ. మఱియు నరనారాయణావతారంబు వినుము. 124

క. గణుతింపఁగ నరనారా, యణులన ధర్మునకు నుదయ మందిరి దాక్షా
యణి యైన మూ ర్తివలనం, బ్రణుత గుణోత్తములు పరమ పావన మూర్తుల్.

క. అనఘులు బదరీ వనమున, వినుత తపోవృత్తి నుండ విబుధాధిపుఁడుఁ
మనమున నిజపద హానికి, ఘనముగఁ జింతించి దివిజ కాంతామణులఁ. 126

క. రావించి తపోవిఘ్నము, గావింపుం డనుచుఁ బలుకఁ గడువేడుకతో
[1]భావభవానీకినులనఁ, గా వనితలు సనిరి బదరికా వనమునకుఁ. 127

వ. అందు. 128

మ. నరనారాయణు లున్న చోటికి మరున్నారీ సమూహంబు భా
స్వరలీలం జని రూప విభ్రమ కళా చాతుర్య మేపారఁగాఁ
బరిహాసోక్తుల నాట పాటలఁ జరింపం జూచి నిశ్చింతతఁ
భరిత ధ్యాన తపః ప్రభావ నిరతిం బాటించి నిష్కాములై. 129

క. క్రోధము దపముల కెల్లను, బాధకమగు టెఱిఁగి దివిజభామలపై న
[2]మ్మేధానిధు లొక యింతయుఁ, క్రోధము దేరైరి సత్త్వగుణ [3]యుతు లగుటఁ.

క. నారాయణుఁ డప్పుడు దన, యూరువు వెసఁ జీఱ నందు నుదయించెను బెం
పారంగ నూర్వశీ ముఖ, నారీ జనకోటి దివిజనారులు మెచ్చఁ. 131

క. ఊరువులందు జనించిన, కారణమున నూర్వశి యన ఘనతకు నెక్కెఁ
వారల రూప విలాస వి, హారములకు నోడి రంత నమరీ జనముల్. 132

వ. అంతం దాము నరనారాయణుల తపోవిఘ్నంబు గావింపం బూని సేయు విలాసంబులు (మానసిక సంకల్ప మాత్రంబున సృష్టిస్థితి సంహారంబు లొనర్పం జాలు)న మ్మహాత్ముల దెసం బనికిరాక కృతఘ్నునకుం జేయు నుపకృతులుం బోలె నిష్ఫలంబులైన సిగ్గునం గుందుచు నూర్వశిం దమకు ముఖ్యురాలిగాఁ గైకొని తమ వచ్చిన జాడనే మఱలి రంత. 133

క. కాముని దహించెఁ గ్రోధ మ, హామహిమను రుద్రుఁ డట్టి యతికోపము నా
ధీమతులు గెలిచి రనినం, గామము [4]గెల్చుటలు చెప్పఁగా నేమిటికిఁ. 134

1. భావజు శరముల కెనయనగా (ప) 2. మేధాత్మకు (హ.తం.వా.) 3. యుక్తులరై (హ); సంగతులై (తం. వా.) 4. గెల్చుటకు (హ)

వ. అట్టి నరనారాయణావతారంబు జగత్పావనంబై విలసిల్లె. వెండియు ధ్రువావ
తారంబు వివరించెద వినుము. 135

సీ. మానిత చరితుఁ డుత్తానపాదుం డను భూవరేణ్యునకు సత్పుత్రుఁ డనఁగ
నుదయించి మహిమఁ బెంపొంది బాల్యంబున జనకుని కడ నుండి సవతితల్లి
తను నాడు వాక్యాస్త్ర తతిఁ గుంది మహిత తపంబు గావించి కాయంబుతోడఁ
జని మింట ధ్రువపద స్థాయియై యట మీఁద నర్థి వర్తించు భృగ్వాది మునులు

తే. చతురగతిఁ గ్రింద వర్తించు సప్తఋషులు, పెంపు దీపింపఁ దన్ను నుతింపుచుండ
ధ్రువుఁడునా నొప్పి యవ్విష్ణుతుల్యుఁడగుచు,నున్న పుణ్యాత్ముఁడిప్పుడునున్నవాడు.

వ. పృథుని యవతారంబు వినుము. 137

ఉ. వేనుఁడు విప్రభాషణ [1]పవి ప్రహర చ్యుత భాగ్య పౌరుషుం
డై నిరయంబునం బడిన నాత్మతనూభవుఁడై పృథుండు నా
బూని జనించి త జ్జనకుఁ బున్నరకంబును [2]బాపె; మేదినీ
ధేనువుఁ జేసి వస్తువితతిం బితికెన్ హరి సత్కళాంశుఁడై. 138

వ. అని మఱియు వృషభావతారంబు నెఱిఁగింతు వినుము. ఆగ్నీధ్రుం డను వానికి
సుదేవివలన నాభి యను వాఁ డుదయించె. అతనికి మేరుదేవియందు హరి వృష
భావతారంబు నొంది, జడస్వభావం బైన యోగంబు దాల్చి ప్రశాంతాంతః
కరణుండును విముక్త సంగుండును నై, పరమ హంసాభిగమ్యంబైన పదం బిది
యని మహర్షులు పలుకుచుండ౦ జరించె. మఱియు హయగ్రీవావతారంబు
సెప్పెద వినుము. 139

చ. అనఘచరిత్ర ! మ న్మఖమునందు జనించె హయాననాఖ్యతన్
వినుత సువర్ణ వర్ణుఁడును వేదమయుం డఖిలాంతరాత్మకుం
డనుపమ యజ్ఞపూరుషుఁడు నై భగవంతుఁడు దత్సమస్తపా
వనమగు నాసికా శ్వసన వర్గములం దుదయించె వేదముల్. 140

వ. మఱియు మత్స్యావతారంబు వినుము. 141

1. పవిచ్యుత భాగ్యహీన (హ) 2. బాపి (తం. వా.)

సీ. ఘనుఁడు వైవస్వత మనువుకు దృష్టమై యరుదెంచినట్టి యుగాంత సమయ
మందు [1] విచిత్ర మత్స్యావతారము దాల్చి యఖిలావనీ మయం బగుచుఁ జాల
సర్వజీవులకు నాశ్రయభూతుఁ డగుచు నే కార్ణవం బైన తోయముల నడుమ
మ న్ముఖశ్లథ వేద మార్గంబులను జిక్కు పడకుండ శాఖ లేర్పడఁగఁ జేసి

తే. దివ్య లర్థింప నా కర్థిఁ దెచ్చియిచ్చి, [2]మనువు నెక్కించి పెన్నావ వనధి నడుమ
మునుఁగ కుండఁగ నరసిన యనిమిషావ,తార మేరికి నుతియింపఁ దరమె? వత్స!

వ. మఱియుఁ గూర్మావతారంబు వినుము. 143

మ. అమృతోత్పాదన యత్నులై విబుధ దైత్యానీకముల్ మందరా
గము గవ్వంబుగఁ జేసి యబ్ధి దఱువంగాఁ గవ్వపుం గొండ వా
ర్ధి మునుంగన్ హరి గూర్మ రూపమున నద్రిం దాల్చెఁ ద త్పర్వత
భ్రమణ వ్యాజత వీఁపు తీట శమియింపం జేయఁగా నారదా! 144

వ. వెండియు నృసింహావతారంబు వినుము. 145

మ. సురలోకంబుఁ గలంచి దేవసమితిన్ స్రుక్కించి యుద్య ద్గదా
ధరుఁడై వచ్చు నిశాచరుం గని కన ద్దంష్ట్రాకరాళాస్య వి
స్ఫురిత భ్రూకుటి[3]తో నృసింహగతి రక్షోరాజ వక్షంబు భీ
కర భాస్వ న్నఖరాజిఁ ద్రుంచెఁ ద్రిజగ త్కల్యాణ సంధాయియై. 146

వ. ఆదిమూలావతారంబు సెప్పెద వినుము. 147

మ. కరినాథుండు జలగ్రహ గ్రహణ దుఃఖాక్రాంతుఁడై [4]వేయి వ
త్సరముల్ [4]గుయ్యిడుచుండ వేల్పులకు విశ్వవ్యాప్తి లేకుండుటన్
హరి నీవే శరణంబు నా కనిన కు య్యాలించి వేవేగ[6]వా
శ్చరముం ద్రుంచి కరీంద్రుఁ గాచె మహితోత్సాహంబునం దాపసా! 148

వ. మఱియును వామనావతారంబు వినుము. 149

సీ. యజ్ఞేశ్వరుం డగు హరి విష్ణుఁ డదితి సంతానంబునకు నెల్లఁ దమ్ముఁ డయ్యుఁ
బెంపారు గుణములఁ బెద్దయై వామన మూర్తితో బలిచక్రవర్తిఁ జేరి
త ద్భూమి మూఁడు పాదమ్ముల నడిగి పద త్రయంబునను జగత్త్రయంబు
వంచించి కొనియెను వాసవునకు రాజ్య మందింప నీశ్వరుఁ డయ్యు మొఱఁగి

1. ఔన్నత్య (క.బ.) 2. మనువు యెక్కిన పెన్నావ (చ.ట.ల.) 3. శ్రీనృసింహగతి (జ.డ.)
4. వేయు (హ) 5. గుయిడుచుండ (హ) 6. కంచరమున్ (చ. బ.)

తే. యర్థి రూపంబు గైకొని యడుగవలసె, ధార్మికులసొమ్ము వినయోచితమునఁ గాని
[1]వెడఁగుఁదనమున నూరక విగ్రహించి,చలన మందింపరాదు నిశ్చయము పుత్ర!

చ. బలి నిజమౌళి న వ్వటుని పాదసరోరుహ భవ్యతీర్థ ము
త్కలిక ధరించి తన్నును జగత్త్రియముఁ హరి కిచ్చి కీర్తులఁ
నిలిపె వసుంధరాస్థలిని నిర్జరలోక విభుత్వ హానికిఁ
దలఁకక శుక్రు మాటలకుఁ దారక భూరి వదాన్య శీలుఁడై. 151

వ. మఱియు న ప్పరమేశ్వరుండు నారదా! హంసావతారంబునొంది యతిశయ భక్తి యోగంబున సంతుష్టాంతరంగుం డగుచు నీకు నాత్మతత్త్వ ప్రదీపకం బగు భాగవత మహాపురాణం బుపదేశించె. మన్వవతారంబు నొంది స్వకీయ తేజఃప్రభావంబున నప్రతిహతంబైన చక్రంబు ధరియించి దుష్టవర్తనులైన రాజుల దండింపుచు, శిష్టపరిపాలనంబు సేయుచు, నాత్మీయ కీర్తిచంద్రికలు సత్యలోకంబున వెలింగించె. మఱియు ధన్వంతరి యన నవతరించి తన నామస్మరణంబున భూజనంబులకు సకల రోగ నివారణము సేయుచు నాయుర్వేదంబు గల్పించె. వెండియు పరశురామావతారంబు వినుము. 152

మ. [2]ధరణీకంటకులైన హైహయ నరేంద్ర వ్రాతముఁ భూరి వి
స్ఫురితోదార కుఠార ధారఁ గలనఁ ముయ్యేడుమాఱుల్ పోరిం
బొరి మర్దించి సమస్త భూతలము విప్రుల్ [3]వేఁడఁగా నిచ్చి [4]తాఁ.
జిరకీర్తిఁ జమదగ్నిరాముఁ డన మించెఁ దాపసేంద్రోత్తమా! 153

వ. మఱియు శ్రీరామావతారంబు నెప్పెద వినుము. 154

సీ. తోయజహిత వంశ దుగ్ధ పారావార రాకా విహార కైరవహితుండు
గమనీయ కోసల క్ష్మాభృ త్సుతాగర్భ శుక్తి సంపుట లస న్మౌక్తికంబు
నిజపాద సేవక వ్రజ దుఃఖ నిబిడాంధకార విస్ఫురిత పంకరుహ సఖుఁడు
దశరథేశ్వర కృతాధ్వర వాటికా ప్రాంగ [5]ణాకర దేవతానోకహంబు

తే. చటుల దానవ గహన వైశ్వానరుండు, రావణాటోప శైల పురందరుండు
నగుచు లోకోపకారార్థ మవతరించె, రాముఁడై చక్రి లోకాభిరాముఁ డగుచు.

1. వెఱగుతనమున (హ); వెడుగుదనమున (ద.ద.) 2. ధరణిన్ కంటకులైన (క.చ.ట.య.)
3. వేడినన్ నిచ్చి (క.ట.త.) 4. భాసుర కీర్తిన్......మించున్ (క) 5. ణాకార (చ.ట.త.బ.)

క. చిత్రముగ భరత లక్ష్మణ, శత్రుఘ్నుల కర్థి నగ్రజన్ముం డగుచున్
ధాత్రిన్ రాముఁడు వెలసెఁ బ, విత్రుఁడు దుర్భవలతా లవిత్రుండగుచున్. 156

వ. అంత. 157

సీ. కిసలయ ఖండేందు బిస కుంద పద్మాబ్జ పద ఫాల భుజరద పాణి నేత్రఁ
గాహళ కరభ చక్ర వియ త్పులిన శంఖ జంఘోరు కుచ మధ్య జఘన కంఠ
ముకుర చందన బింబ శుక గజ శ్రీకార గండ గంధోష్ఠ వా గ్గమన కర్ణఁ
జంప కేందు స్వర్ణ శంపా ధను ర్నీల నాసికాస్యాంగ దృక్ భ్రూ శిరోజ

తే. నలి సుధావర్త కుంతల హాసనాభి, కలిత జనకావనీపాల కన్యకా ల
లామఁ [1]బరిణయమయ్యె లలాటనేత్ర, కార్ముక ధ్వంస ముంకువ గాఁగ నతఁడు.

వ. అంత. 159

క. రామున్ మేచక జలద, శ్యామున్ సుగుణాభిరాము సద్వైభవ సు
త్రామున్ దుష్ట నిశాట వి, రాముం బొమ్మనియెఁ బంక్తిరథుఁ డడవులకున్.160

వ. ఇట్లు పంచిన, 161

చ. అరుదుగ లక్ష్మణుండు జనకాత్మజయుం దనతోడ నేగుదే
నరిగి రఘూత్తముండు ముద మారఁగఁ జొచ్చెఁ దరక్షు సింహ సూ
కర కరి పుండరీక కపి ఖడ్గ కురంగ వృకాహి [2]భల్ల కా
సర ముఖ [3]వన్యసత్త్వచయ చండతరాటవి దండకాటవిన్. 162

క. ఆ వనమున వసియించి నృ, పావన నయశాలి యిచ్చె నభయములు జగ
త్పావన మునిసంతతికిఁ గృ, పావన నిధియైన రామభద్రుం డెలమిన్. 163

క. ఖరకర కుల జలనిధి హిమ, కరుఁడగు రఘురామ విభుఁడు గఱకఱితోడన్
ఖరుని వధించెను ఘన భీ,కర శరముల నిఖిల జనులు గర మరు దనఁగాన్.174

క. హరిసుతుఁ బరిచరుఁగాఁ గొని, హరిసుతుఁ దునుమాడి పనిచె హరిపురమునకున్
హరి[4]విభునకు హరిమధ్యను, హరిరాజ్యపదంబు నిచ్చె హరివిక్రముఁడై. 165

వ. అంత సీతానిమిత్తంబునం [5]ద్రిలోకకంటకుఁడగు దశకంఠుం దునుమాడుటకునై
కపిసేనా సమేతుండై చని దుర్గమంబైన సముద్రంబు తెరువు సూపకున్ననలిగి

1. బరిణీతుఁడయ్యె (హ) 2. భల్లు (హ) 3. సత్త్వవన్యచయ (హ) 4. వరునకు (క)
5. ముల్లోక కంటకుండగు (క.చ.ట.త.ద.బ.)

మ. వికట భ్రూకుటి ఫాలభాగుఁ డగుచున్ వీరుండు గ్రోధారుణాం
బకుఁడై చూచినయంత మాత్రమున న ప్పాథోది సంతప్త తో
యకణ గ్రాహ తిమింగిల ప్లవ ఢులీ వ్యాళ ప్రవాళోర్మి[1]కా
బక కారండవ చక్రముఖ్య జలసత్వ శ్రేణితో నింకినన్. 167

వ. అ య్యవసరంబున సముద్రుండు గరుణాసముద్రుం డగు శ్రీరామభద్రుని శర ణంబు సొచ్చినం గరుణించి యెప్పటియట్ల నిలిపి, నలునిచే సేతువు బంధింపించి, త న్మార్గంబునం జని, 168

మ. పురముల్ మూఁడును నొక్క బాణమున నిర్మూలంబు గావించు శం
కరు చందంబున నేర్చె రాఘవుఁడు లంకాపట్టణం బిద్ధ గో
పుర శాలాంగణ హర్మ్య రాజభవన ప్రోద్య త్ప్రతోళీ కవా
ట రథాశ్వ ద్విప శస్త్రమందిర నిశాట శ్రేణితో వ్రేల్మిడిన్. 169

క. రావణు నఖిలజగ ద్వి, ద్రావణుఁ బరిమార్చి నిలిపె రక్షోవిభుఁ గా
రావణు ననుజన్మునినై, రావణ సితకీర్తి మెఱసి రాఘవుఁ డెలమిన్. 170

సీ. ధర్మసంరక్షకత్వ ప్రభావుం డయ్యు ధర్మవిధ్వంసకత్వమునఁ బొదలి
ఖర దండ నాభిముఖ్యము పొంద కుండియు ఖరదండ నాభిముఖ్యమున మెఱసి
పుణ్యజనావన స్ఫూర్తిఁ బెంపొందియుఁ బుణ్యజనాంతక స్ఫురణఁ దనరి
సంత తాశ్రిత విభీషణుఁడు గాకుండియు సంతతాశ్రిత విభీషణత నొప్పి

తే. మించి తనకీర్తి చేత వాసించె దిశలు, తరమె? నుతియింప రాము నెవ్వరికినైనఁ
జారుతరమూర్తి నవనీశ చక్రవర్తిఁ, బ్రకట గుణసాంద్రు దశరథ రామచంద్రు.

వ. అట్టి రామావతారంబు జగత్పావనంబు నస్మ త్ప్రసాదకారణంబునై నుతికెక్కె. ఇంక కృష్ణావతారంబు వివరించెద వినుము. 172

సీ. తాపసోత్తమ! విను దైత్యాంశములఁ బుట్టి నరనాథు లతుల సేనాసమేతు
లగుచు ధర్మేతరులై ధాత్రిఁ బెక్కు బాధల నలంచుటఁ జేసి! ధరణి వగలఁ
బొందుచు వాపోవ భూభార ముడుపుటకై హరి పరుఁడు నారాయణుండు
చెచ్చెరఁ [2]దన సితాసిత కేశయుగమున బలరామ కృష్ణ రూపములఁ దనరి

తే. యదుకులంబున లీలమై నుదయ మయ్యె, భవ్యయశుఁడగు వసుదేవు భార్యలైన
రోహిణియు దేవకియునను రూపవతుల,యందు నున్మత్త దైత్యసంహారియగుచు.

1. భృద్బక కారండ రథాంగ (క) 2. తనమేని ధవళాసితపు కేశయుగమున (క. ట. త. ద.ద.బ.); తనమేని ఘనకృష్ణ ధవళకేశ (చ)

వ. ఇట్లు పుండరీకాక్షుం డగు నారాయణుండు సమస్త భూభార నివారణంబు సేయం దన మేని కేశద్వయంబు చాలునని యాత్మప్రభావంబు దెలుపు కొఱకు నిజకళా సంభవు లైన రామకృష్ణుల దేహవర్ణంబులు శ్వేత కృష్ణంబు లని నిర్దేశించు కొఱకు సితాసిత కేశద్వయ వ్యాజంబున రామ కృష్ణాఖ్యల నవతరించె. అందు భగవంతుండును సాక్షా ద్విష్ణుండును నైన కృష్ణుండు జనమార్గవర్తి యయ్యు నతిమానుష కర్మంబు లాచరించుటం జేసి కేవల పరమేశ్వరుం డయ్యె. అమ్మహాత్ముం డాచరించు కార్యంబులు లెక్కవెట్ట నెవ్వనికి నలవిగాదు. అయినను నాకు గోచరించి నంతయు నెఱింగించెద వినుము. 174

క. నూతన గరళస్తని యగు, పూతనఁ బురిటింటిలోనఁ బొత్తుల శిశువై
చేతనముల హరియించి ప, రేతనగరమునకు ననిచెఁ గృష్ణుఁడు పెలుచన్. 175

క. వికటముగ నిజపదాహతిఁ, బ్రకటముగా మూఁడునెలల బాలకుఁడై యా
శకట నిశాటుని నంతక, నికటస్థునిఁ జేసె భక్త నికరావనుఁడై. 176

క. ముద్దుల కొమరుని ప్రేతల, రద్దులకై తల్లి త్రోల రజ్జునఁ గట్టన్
బద్ధులకు మిన్ను ముట్టిన, [1]మద్దుల వడిఁ గూల్చె జనసమాజము వొగడన్. 177

మ. [2]మదిఁ గృష్ణుండు యశోద బిడ్డఁ డని నమ్మంజాల యోగీంద్ర! త
ద్వదనాంభోజములోఁ జరాచర సమస్త ప్రాణిజా తాటవీ
నద నద్యద్రి పయోధి యుక్తమగు నానాలోక జాలంబు భా
స్వ దనూనక్రియఁ జూపెఁ దల్లికి మహాశ్చర్యంబు వాటిల్లఁగన్. 178

చ. వర యమునానదీ [3]హ్రద నివాసకుఁడై నిజవక్త్ర నిర్గత
స్ఫురిత విషాంబుపానమున భూజనులన్ మృతిఁ బొందఁజేయు భీ
కర గరళ ద్విజిహ్వుఁ డగు కాళియ పన్నగు [4]నా హ్రదంబుఁ జె
చ్చెర వెడలించి కాచె యదుసింహుఁడు గోపక గోగణంబులన్. 179

మ. [5]తనయా! గోపకు లొక్కరాతిరిని నిద్రంజెందఁ గార్చిచ్చు వ
చ్చినఁ గృష్ణా! మము నగ్ని పీడితుల రక్షింపం దగు గావవే!
యనినం గన్నులు మీరు మోడ్పుఁ డిదె దావాగ్నిన్ వెస న్నార్తు నే
నన వారట్ల యొనర్ప మ్రింగె శిఖిఁ బద్మాక్షుండు లీలాగతిన్. 180

1. మద్దులు వడ గూల్చె (హ) 2. మదిలో గృష్ణ డశోద (చ. ట. త. జ. డ. బ.) 3. జల (క. ద. బ); నద (చ.ట.త.) 4. దన్నదంబు (త.జ.) 5. తనయా యొక్క నిశందు గోపకులు (చ. ట. త. డ. ద. బ.)

క. మందుని గతి యమునాంబువు, లందు నిసిం గ్రుంకి బద్ధుఁడై చిక్కిన యా
నందుని వరుణుని [1]బంధన, మందు నివృత్తునిఁగఁ జేసె హరి సదయుండై. 181

మ. మయసూనుండు నిజానువర్తుల మహామాయన్ మహీభృద్గుహా
శ్రయులంగా నొనరించి [2]తత్ప్రథము నీరంధ్రంబు గావించినన్
రయ మొప్పన్ గుటిలాసురాధమునిఁ బోరన్ ద్రుంచి గోపావళిన్
దయతోఁ గాచిన కృష్ణు సన్మహిమ మేత న్మాత్రమే? తాపసా! 182

క. దివిజేంద్ర ప్రీతిగ వ, ల్లవజను లేఁటేఁటఁ జేయు లాలిత సవనో
త్సవమున్ హరి [3]మాన్పిన గో, పవరులు గావింపకున్న బలరిపుఁ డలుకన్. 183

తే. మంద గొందలమంద నమందవృష్టి, గ్రందుకొనుఁడంచు నింద్రుండు మంద కంపె
జంత పవన సముద్ధూత చటులవిలయ, సమయ సంవర్తకాఖిల జలధరములు. 184

శా. సప్తస్కంధ శిఖాకలాప రుచిమ త్సౌదామినీ వల్లికా
దీప్తోదగ్ర [4]ముహు ర్ముహు స్తనిత ధాత్రీభాగ నీరంధ్రమై
సప్తాశ్వస్ఫుర దిందుమండల నభ స్సంఛాది తాశాంతర
[5]వ్యాప్తాంభోద నిరర్గళ స్ఫుట శిలా వాఃపూర ధారాళమై. 185

వ. కురియు వానజల్లు పెల్లున రిమ్మలుగొని [6]సొమ్మలువోయి గోప గోకులం బాకులంబు నొంది కృష్ణ! కృష్ణ! రక్షింపు; రక్షింపు మని యార్తిం బొంది కుయ్యిడ న య్యఖండ కరుణారస సముద్రుండు భక్తజన సురద్రుముండు నగు పుండరీకాక్షుండు. 186

శా. సప్తాబ్దంబుల బాలుఁడై నిజ భుజాస్తంభంబునన్ లీలతో
సప్తాహంబులు శైల [7]రాజ మచల చ్ఛత్రంబుగాఁ దాల్చి సం
గుప్త ప్రాణులఁ జేసె మాధవుఁడు గో గోపాలక వ్రాతమున్
సప్తాంభోధి పరీత భూధరున కాశ్చర్యంబె! చింతింపఁగన్. 187

1. చేమృతి (జ) 2. హయసూనుండగు దానవుండు నిజమాయన్ గోపరాజిన్ గుహా, శ్రయ యోనర్లొనరించి (హ.తం.వా.) (కాని మూలము; బిలేషు పిహితాన్ మయసూనునాచ.) 3. మాన్పిన (హ.తం.వా.) 4. మహతమః పిహిత (చ.ట.డ.) 5. వ్యాప్తాంభోధర నిర్గమస్ఫుట (ట.త.జ.డ.); నిర్గత (ద) 6. సొమ్ములు వోయి సొమ్మసిలు (హ) 7. రాజముల సచ్ఛత్రంబుగా (హ); ధర్తోచ్ఛిలీంధ్రమివ సప్తదినాని (మూలము-7-32)

సీ. సాంద్ర శరచ్చంద్ర చంద్రికా ధవళిత విమల బృందావన వీథియందు
రాసకేళీ మహోల్లాసుఁడై యుత్ఫుల్ల జలజాక్షిఁ డొక నిశాసమయమునను
దనరారు మంద్ర మధ్యమ [1]తారముల నింపు దళుకొత్త రాగ భేదములఁ దనరి
ధైవత ఋషభ గాంధార నిషాద పంచమ షడ్జ మధ్యమస్వరము లోలిఁ

తే. గళలు జాతులు మూర్ఛనల్ గలుగ వేణు, నాళ వివరాంగుళీ న్యాస లాలసమున
మహితగతిఁ బాడె నవ్యక్త మధురముగను, బంకజాక్షుండు దారువు లంకురింప.

మ. హరి [2]వంశోద్గత మంజుల స్వర నినా దాహూతలై గోపసుం
దరు లేతేర ధనాధిపానుచర గంధర్వుండు గొంపోవఁ [3]ద
త్తరుణుల్ గుయ్యిడ శంఖచూడుని భుజాదర్పంబు మాయించి తాఁ
బరిరక్షించిన యట్టి కృష్ణుని నుతింపన్ శక్యమే యేరికిన్. 189

చ. నరక మురు ప్రలంబ యవన ద్వివిద ముష్టిక మల్ల కంస శం
బర శిశుపాల పంచజన పౌండ్రక [4]పల్వల దంతవక్త్ర వా
నర ఖర సాల్వ వత్స బక నాగ [5]విదూరథ రుక్మి కేశి ద
ర్దుర వృష ధేనుక ప్రముఖ దుష్ట నిశాటులఁ ద్రుంచె వేల్మిడిన్. 190

వ. మఱియును, 191

మ. బల భీమార్జున ముఖ్య చాపధర రూప వ్యాజతం గ్రూరులన్
ఖలులన్ దుష్ట ధరాతలేశ్వరుల సంగ్రామైక పారీణ దో
ర్బల కేళిం దునుమాడి సర్వధరణీ భారంబు మాయించి సా
ధుల రక్షించిన యట్టి కృష్ణుని ననంతుం గొల్తు నెల్లప్పుడున్. 192

వ. అట్టి లోకోత్కృష్టుం డైన కృష్ణుని యవతార మాహాత్మ్యం బెఱింగించితి. ఇంక వ్యాసావతారంబు వినుము. 193

ఉ. ప్రత్యుగమందు సంకుచిత భావులు నల్పతరాయు[6]వుల్ సుదౌ
ర్గత్యగులైన మర్త్యుల కగమ్యములై స్వకృతంబు నిత్యముల్
సత్యము లైన వేద తరుశాఖల దా విభజించి నట్టి యా
సాత్యవతేయ మూర్తియయి జాతము నొందె హరి ప్రసన్నుఁడై. 194

వ. మఱియు బుద్ధావతారంబు వినుము. 195

1. తానముల (క); తారకల (హ) 2. వేణూద్గత (హ) 3. దత్తరపై (త) 4. పిప్పల (హ) 5. విదూరక (హ) 6. లౌనసద్గతికులు (హ)

మ. [1]అతిలోలాత్మ ల[2]సూనృతోక్తులును [3]వేదాచార సంశీలు రు
ద్ధత పాషండ [4]మతౌపధర్మ్యులు జగత్సంహారు లైనట్టి యా
[5]దితి సంజాతు లధర్మవాసనల వర్తింపం దదాచార సం
హతి మాయించి హరించె దానవులఁ బద్మాక్షుండు బుద్ధాకృతిన్. 196

వ. మఱియుం గల్క్యవతారంబు వినుము. 197

మ. వనజాక్షస్తవ [6]శూన్యులన్ వషడితి స్వాహాస్వధా వాక్య శో
భన [7]రాహిత్యులు సూనృతేతరులునుం బాషండులు నైనన వి
ప్రనికాయంబును శూద్ర [8]భూవిభులునన్ బాటిల్లినన్ గల్కియై
జననం బంది యధర్మము న్నడఁచి సంస్థాపించు ధర్మం బిలన్. 198

వ. అని మఱియుఁ బితామహుండు నారదున కిట్లనియె. మునీంద్రా ! పుండరీకాక్షుం డంగీకరించు లీలావతార కథావృత్తాంతంబు నే నీకు నెఱింగించు నింతకు మున్న హరి వరాహాద్యవతారంబు లంగీకరించి తత్ప్రయోజనంబులు దీర్చె. మన్వంతరావతారంబులు నంగీకరించినవియు, నంగీకరింపం గలయవియునై యున్నవి. వర్తమానంబున ధన్వంతరి పరశురామావతారంబులు దాల్చి యున్నవాఁడు. భావికాలంబున శ్రీరామాద్యవతారంబుల నంగీకరింపం గలవాఁడు. అమ్మహాత్ముండు సృష్ట్యాది కార్య భేదంబుల కొఱకు మాయా గుణావతారంబు నొందు. బహుశక్తి ధారణుండైన భగవంతుండు సర్గంబునం దపంబును, ఏనును, ఋషి గణంబులును, నవప్రజాపతులును నై యవతరించి విశ్వోత్పాదనంబు గావించు. ధర్మంబును, విష్ణుండును, యజ్ఞంబులును, మనువులును, ఇంద్రాది దేవగణంబును ధాత్రీపతులునై యవతరించి జగంబుల రక్షింపుచుండు. అధర్మంబును రుద్రుండును, మహోరగంబులును, రాక్షసానీకంబులు నై విలయంబు నొందించు. ఇత్తెఱంగునం బరమేశ్వరుండును, సర్వాత్మకుండు నైన హరి విశ్వోత్పత్తి స్థితిలయ హేతుభూతుండై విలసిల్లు. ధరణీరేణువులైన గణుతింప నలవియగుం గాని యమ్మహాత్ముని లీలావతారాద్భుత కర్మంబులు లెక్కవెట్ట నెవ్వనికి నశక్యంబై యుండు. నీకు సంక్షేపరూపంబున నుపన్యసించితి. సవిస్తరంబుగా నెఱింగింప నాకుం దరంబుగాదు. అన్యులం జెప్పనేల? వినుము. 199

1. అతిలోభాత్ముల (క. చ. జ.) 2. సూనృతేతరులు (చ. ట. ల.) 3. ఖేదాచార (తం. వా.)
4. మతోపధర్ములు (ద. ద.) 5. దితిసంతానము (క. చ. ట. జ.) 6. శూన్యులై మఱి వషట్ (హ)
7. హీనుల్ గతినానృతోక్తిపరులై (హ) 8. భూపులు గలిన్ భాసిల్లినన్ (హ)

చ. అమరఁ ద్రివిక్రమస్ఫురణ నందిన య మ్మహితాత్ము పాద వే
గమున హతంబులైన త్రిజగంబుల కావల [1] నొప్పు సత్యలో
కము చలియించినం గరుణఁ గైకొని కాచి [2]ధరించు [3]పాదప
ద్మము తుదినున్న యప్రతిహతంబగు శక్తి గణింప శక్యమే! 200

మ. హరి మాయాబల మే నెఱుంగ నఁట శక్యంబే! సనందాది స
త్పురుష వ్రాతము కైన బుద్ధి నితరంబుల్ మాని సేవాధిక
స్ఫురణం ద చ్చరితానురాగ గుణ విస్ఫూర్తిన్ సహస్రాస్య సుం
దరతన్ బొల్పగు శేషుఁడు న్నెఱుఁగఁ డన్నన్ జెప్పలే రొండొరుల్. 201

చ. ఇతరము మాని తన్ను మది నెంతయు నమ్మి భజించువారి నా
శ్రిత జన సేవితాంఘ్రి సరసీరుహుఁ డైన సరోజనాభుఁ డం
చిత దయతోడ నిష్కపట చిత్తమునం గరుణించు నట్టి వా
రతుల దురంతమై తనరు న వ్విభు మాయఁ దరింతు రెప్పుడున్. 202

వ. మఱియును సంసారమగ్నులై దివసంబులు ద్రొబ్బ యంతంబున శునక సృగాల భక్ష్యంబు లైన కాయంబులందు మమత్వంబు సేయక భగవదర్పణంబు సేసిన పుణ్యాత్ములు గొందఱు గలరు, ఎఱింగింతు వినుము. ఏను నీ బ్రహ్మత్వంబునం జెందు రాజసంబు విడిచి య మ్మహాత్ము పాదారవిందంబుల భక్తినిష్ఠుండనై, శరణాగతత్వంబున భజించు నప్పుడు దెలియుదు. రాజసగుణుండనై తెలియఁజాల. శాస్త్రంబులు ప్రపంచింపక కేవల భక్తి జ్ఞానయోగంబున సేవింతు. మఱియు (సనకాదులగు) మీరును, భగవంతుండైన రుద్రుండును, దైత్యపతియైన ప్రహ్లాదుండును, స్వాయంభువ మనువును, అతని పత్నియగు శతరూపయు, దత్పుత్రులగు (ప్రియవ్రతోత్తానపాదులను)వారలును, దత్పుత్రికలు, ప్రాచీనబర్హియు, ఋభువును, వేనజనకుండగు నంగుండును, ధ్రువుండును గడవం జాలుదురు. వెండియు. 203

సీ. గాధి గయాదు లిక్ష్వాకు దిలీప మాంధాతలు భీష్మ యయాతి సగర
రఘు ముచుకుం దైళ రంతిదే వోద్ధవ సారస్వ తోదంక భూరిషేణ
శ్రుతదేవ మారుతి శతధన్వ పిప్పల బలి విభీషణ శిబి పార్థ విదురు
లంబరీష పరాశ [4]రాలర్క దేవల సౌభరి మిథిలేశ్వ రాభిమన్యు

1. వెల్గు (తం. వా.) 2. ధరించె (తం) 3. పాదపద్మమునను నట్టి (తం) 4. 'రాలర్క మిథిలేశ్వరాను సౌభరి దేవ లాభిమన్యు' (వా); రాలర్కసౌభరి, దేవల మిథిలేశ్వరేంద్ర దత్తు (హ)

తే. లాక్షిషేణాదు లైన మహాత్ము లెలమిఁ, దవిలి య ద్దేవు భక్తిఁ జిత్తముల నిలిపి
త త్పరాయణ భక్తి దుర్దాంతమైన, విష్ణుమాయఁ దరింతురు విమలమతులు. 204

మ. అనఘా వీరల నెన్న నేమిటికిఁ ? దిర్య గ్జంతు సంతాన ప
క్షి [2]నిశాటాటవి కాఘజీవ నివహ స్త్రీ శూద్ర హూణాదులై
నను నారాయణ భక్తియోగ మహితానందాత్ములై రేని వా
రనయంబుల్ దరియింతు రవ్విభుని మాయావైభ వాంభోనిధిన్. 205

వ. కావున. 206

క. శశ్వ త్ప్రశాంతు [3]నభయుని, విశ్వాత్ముఁ బ్రబోధమాత్రు విభు సంశుద్ధున్
శాశ్వతు[4]సము సదసత్పరు,నీశ్వరుఁ జిత్తమున నిలుపు మెపుడు మునీంద్రా! 207

వ. అట్టైన న ప్పుణ్యాత్ముల ననవద్యశీలుర నవిద్య లజ్జావనత వదనయై పొందం
జాలక వైముఖ్యంబునం దవ్వుదవ్వులఁ దలంగిపోవు మఱియు, 208

చ. హరిఁ బరమాత్ము నచ్యుతు ననంతునిఁ జిత్తములోఁ దలంచి సు
స్థిరత విశోక సౌఖ్యములఁ జెందిన ధీనిధు లన్య కృత్యముల్
మఱచియుఁ జేయ నొల్లరు తలంచిన నట్టిదయౌ సురేంద్రుఁడుం
బరువడి నుయ్యి [5]ద్రవ్వుచు నిపాన ఖనిత్రము మానుకైవడిన్. 209

ఉ. సర్వఫల ప్రదాతయును సర్వశరణ్యుఁడు సర్వశక్తుఁడున్
సర్వజగ త్ప్రసిద్ధుఁడును సర్వగతుం డగు చక్రపాణి యీ
సర్వశరీరులున్ విగమసంగతిఁ జెంది విశీర్యమాణులై
పర్వినచో నభంబుగతి బ్రహ్మము దాఁ జెడకుండు నెప్పుడున్. 210

ఉ. కారణకార్య హేతువగు కంజదళాక్షుని కంటె నన్యు లె
వ్వారును లేరు తండ్రి ! భగవంతు ననంతుని విశ్వభావనో
దారుని సద్గుణావళు లుదాత్తమతిన్ గొనియాడకుండినన్
జేరవు చిత్తముల్ ప్రకృతిఁ జెందని నిర్గుణమైన బ్రహ్మమున్. 211

1. లార్ష్టి (హ. తం. వా.) 2. నిశాటాదిక సర్వజీవ నివహ (చ), నిశాటాటవికౌఘ (త)
3. సభవుని (హ) 4. సదసత్పూరుష (హ. తం. వా.) 5. ద్రవ్వనె పిపాసితుఁడై సలిలాభిలాషితన్
(క. చ. ట. త. తం. వా.)

మ. నిగమార్థ ప్రతిపాదక ప్రకటమై నిర్వాణ సంధాయిగా
భగవంతుండు రచింప భాగవత కల్పక్ష్మాజమై శాస్త్రరా
జి గరిష్ఠంబగు నీ పురాణకథ సంక్షేపంబుగాఁ జెప్పితిన్
జగతి న్నీవు రచించు దీని నతివిస్తారంబుగాఁ బుత్రకా! 212

చ. పురుషభవంబు వొందుట యపూర్వము జన్మములందు నందు భూ
సురకులమందుఁ బుట్టు టతిచోద్యమ యిట్లగుటన్ మనుష్య ల
స్థిరమగు కార్యదుర్దశల చేత నశింపక విష్ణుసేవనా
పరతఁ దనర్చి నిత్యమగు భవ్యపదంబును వొందు టొప్పదే! 213

మ. ఉపవాస వ్రత [1]శౌచ శీల మఖ సంధ్యోపాస నాగ్నిక్రియా
జప దానాధ్యయ నాది కర్మముల మోక్షప్రాప్తి సేకూర ద
చ్చపు భక్తిన్ హరిఁ బుండరీకనయనున్ సర్వాతిశాయిన్ రమా
ధిపుఁ బాపఘ్నుఁ బరేశు నచ్యుతుని నర్థిం గొల్వలేకుండినన్. 214

క. వనజాక్షు [2]మహిమ నిత్యము, వినుతింపుచు నొరులు వొడగ వినుచు న్మదిలో
ననుమోదింపుచు నుండెడి, జనములు ద న్మోహవశతఁ జనరు [3]మునీంద్రా! 215

క. అని వాణీశుఁడు నారద, మునివరునకుఁ జెప్పినట్టి ముఖ్యకథా సూ
చన [4]మతి భక్తిఁ బరీక్షి, జ్జనపాలునితోడ యోగిచంద్రుఁడు సెప్పెన్. 216

అధ్యాయము — ౮

—: పరీక్షితుఁడు శుకునిఁ బ్రపంచోద్భవాదికం బడుగుట :—

సీ. విను శుకయోగికి మనుజేశుఁ డిట్లను మునినాథ! దేవదర్శనము గలుగఁ
నారదమునికిఁ బంకేరుహభవుఁ డెఱిఁగించిన తెఱఁగు సత్కృప దలిర్ప
గణుతింప సత్త్వాది గుణశూన్యుఁ డగు హరి కమలాక్షు లోకమంగళము లైన
కథలు నా కెఱిఁగింపఁ గైకొని నిస్సంగ మైన నా హృదయాబ్జమందుఁ గృష్ణు

తే. భవ్యచరితుని నాద్యంత భావశూన్యుఁ, జిన్మయాకారు ననఘు లక్ష్మీసమేతు
నిలిపి యస్థిర విభవంబు నిఖిల హేయ భాజనం బైన యీ కళేబరము విడుతు. 217

1. శ్రౌత (హ) 2. మాయ (క.జ.) 3. నరేంద్రా (హ) 4. మతిమెరయ (క)

వ. అదియునుంగాక యెవ్వండు శ్రద్ధా భక్తియుక్తుండై కృష్ణ గుణకీర్తనంబులు వినుచుం బలుకుచుండునట్టివాని హృదయపద్మంబునందుఁ గర్ణరంధ్రమార్గంబునఁ బ్రవేశించి, కృష్ణుండు విశ్రమించి, సలిలగతం బైన కలుషంబును శరత్కాలంబు నివారించు చందంబున నాత్మగతంబయిన మాలిన్యంబు నపకర్షించుఁ గావున.

మ. భరితోదగ్ర నిదాఘతప్తుఁ డగు న ప్పాంథుం [1]డరణ్యాది సం
చరణ క్లేశ సముద్భవం బగు పిపాసం జెంది యాత్మీయ మం
దిరముం జేరి గతశ్రముం డగుచు నెందేనిం జనం బోని భం
గి రమాధీశ పదారవింద యుగ సంగీభూతుఁడై మానునే! 219

వ. అదియునుం గాక సకల భూతసంసర్గ శూన్యంబైన యాత్మకు భూతసంగమం బే ప్రకారంబునం గలిగె? అది నిర్ణిమిత్తంబునం జేసియో, కర్మంబునం జేసియో యా క్రమంబు నా కెఱింగింపుము. 220

సీ. ఎవ్వని నాభియం దెల్ల లోకాంగ సంస్థాన కారణ పంకజంబు వొడమె
నం దుదయించి సర్వావయవ స్ఫూర్తిఁ దనరారునట్టి పితామహుండు
గణఁగి యెవ్వని యనుగ్రహమున నిఖిల భూతముల సృజించె నుత్కంఠతోడ
నట్టి విధాత యే యనువున సర్వేశు రూపంబు గనుఁగొనె రుచిర భంగి

తే. నా పరంజ్యోతియైన పద్మాక్షునకును. [2]నళినజునకుఁ బ్రతీక విన్యాస భావ
గతులవలనను భేదంబు గలదె చెపుమ?, యతి దయాసాంద్ర! యోగికులాబ్ధిచంద్ర!

వ. మఱియును భూతేశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుం డుత్పత్తిస్థితి లయ కారణం బైన తన మాయను విడిచి [3]మాయా నియామకుండై యేయే ప్రదేశంబుల శయనంబు సేసె (నదియునుం గాక పురుషావయవంబులచేఁ బూర్వకాలంబున లోకపాల సమేతంబులైన లోకంబులు గల్పితంబులయ్యె ననియు లోకంబులు పురుషావయవంబు లనియుఁ జెప్పం బడియె). అదియునుంగాక మహాకల్పంబులును నవాంతర కల్పంబులును *(భూత భవిష్య ద్వర్తమాన కాలంబులును) స్థూల దేహాభిమానులై జనియించిన దేవ పితృ మనుష్యాదులకుం గలుగు నాయుః ప్రమాణంబును, (బృహత్సూక్ష్మ) కాలానువర్తనంబును నే యే కర్మంబులం జేసి జీవు లే యే లోకంబుల నొందుదురు ? మఱియు నే యే కర్మంబులం జేసి [4]దేవాది శరీరంబులం బ్రాపింతురు ? అట్టి కర్మమార్గ ప్రకారంబున,

1. అరణ్యాను సం, చరణక్లేశ పిపాసపీడిత బుభుక్షంజెంది (క.ట.జ.ప.) 2. నళినజునకును బ్రీతివినా స్యసభావ (బ) 3. రమానాయకుండై (తం. వా.) 4. దేహాదికర్మ శరీరంబులం (హ)

[1](సత్త్వాది గుణంబుల) పరిణామంబులగు దేవాది రూపంబులఁ గోరు జీవులకు నేయే కర్మ సముదాయం బెట్లు సేయందగు? ఎవ్వనికి సర్పింపం దగు? అవి యెవ్వని చేత గ్రహింపంబడు? భూ పాతాళ కకు బ్వ్యోమ గ్రహ నక్షత్ర పర్వతంబులును, సరి త్సముద్ర ద్వీపంబులును, నే ప్రకారంబున సంభవించె? ఆ యా స్థానంబులం గల వారి సంభవంబు [2]లేలాటివి? బాహ్యాభ్యంతరంబులం గలుగు బ్రహ్మాండ ప్రమాణం బెంత? మహాత్ముల చరిత్రంబులెట్టివి? వర్ణాశ్రమ వినిశ్చయంబులును, ననుగతంబులై యాశ్చర్యావహంబులగు హరి యవతార చరిత్రంబులును, యుగంబులును, యుగప్రమాణంబులును, యుగధర్మంబులును, ప్రతియుగమందును మనుష్యుల కే యే ధర్మంబు లాచరణీయంబు (లగు నట్టి) సాధారణ ధర్మంబులును, విశేష ధర్మంబులును, జాతివిశేష ధర్మంబులును, రాజర్షి ధర్మంబులును, ఆపత్కాల జీవన సాధన భూతంబు లగు ధర్మంబులును, మహదాది తత్త్వంబుల సంఖ్యయును, సంఖ్యా లక్షణంబును, ఆ తత్త్వంబులకు హేతుభూత లక్షణంబులును, భగవ త్సమారాధన విధంబును, అష్టాంగ యోగ క్రమంబును, యోగీశ్వరుల యణిమా ద్యైశ్వర్య ప్రకారంబును, వారల యర్చిరాది గతులును, లింగ శరీర విలయంబును, ఋ గ్యజు స్సామాథర్వ వేదంబులును, ఉపవేదంబు లయిన యాయుర్వేదాదులును, ధర్మశాస్త్రంబులును, నితిహాస పురాణంబుల సంభవంబును, సర్వభూతంబుల యవాంతర ప్రళయంబును, స్థితి మహాప్రళయంబులును, నిష్టాపూర్తంబు లను యాగాది వైదిక కర్మజాలంబును, వాపీకూప తటాక దేవాలయాది నిర్మాణంబు లన్నదానం బారామప్రతిష్ఠ మొదలగు స్మార్తకర్మంబులును, కామ్యంబులైన యగ్నిహోత్రంబుల యనుష్ఠాన ప్రకారంబును, జీవసృష్టియును, ధర్మార్థకామంబులనియెడు త్రివర్గాచరణ ప్రకారంబును, మలినోపాధికపాషండ సంభవంబును, జీవాత్మ బంధ మోక్ష ప్రకారంబును, స్వరూపావస్థాన విధంబును, సర్వ స్వతంత్రుండైన యీశ్వరుం డాత్మమాయం జేసి సర్వ కర్మసాక్షి యై క్రీడించుటయును, మఱియు మాయ నెడఁబాసి యుదాసీనగతి విభుండై క్రీడించు తెఱంగు మొదలగు సమస్తము క్రమంబున నాపన్నుండ నైన నాకు నెఱింగింపుము. బ్రాహ్మణ శాపంబున జేసి, శోక వ్యాకులిత చిత్తుండనై యనశన వ్రతుండ నైన నీవు వినుట యెట్లని సందేహింప వలవదు. త్వదీయ ముఖారవింద వినిస్స్రుతనారాయణ కథామృతపాన కుతూహలి నైన నాకు నింద్రియంబులు వశంబులైయుండు. అది గావున నే నడిగిన ప్రశ్నంబులకు నుత్తరంబులు

1. గుణవంతులై పరిణామాపేక్షులగు వారికి నెవ్వరియందు నేకర్మంబు లాచరింప వగు నెవ్వని చేత గ్రహింపబడు (క. చ. ట. త.) 2. లేలాగు కలుగు (తం. వా.)

సవిస్తరంబులుగా నానతిచ్చి కృతార్థునిఁ జేయఁ బరమేష్ఠితుల్యుండ వగు నీవ పూర్వ సంప్రదాయానురోధంబున నర్హుండ వగుదు వని విష్ణురాతుండైన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బ్రహ్మరాతుండైన శుకయోగి నడిగిన నతండు బ్రహ్మ నారద సంవాదంబును, నేక సంప్రదాయానుగతంబును, గతానుగతిక ప్రకారంబునునై తొల్లి సర్వేశ్వరుండు బ్రహ్మకల్పంబున బ్రహ్మ కుపదేశించిన భాగవత పురాణంబు వేదతుల్యంబు నీ కెఱింగింతు విను మని చెప్పె నని సూతుండు శౌనకాది మునులకుం జెప్పినట్లు శుక యోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రున కిట్లనియె. 222

అధ్యాయము—౬

సీ. భూపాలకోత్తమ! భూత హితుండు సుజ్ఞాన స్వరూపకుం డైన యట్టి
ప్రాణికి దేహసంబంధ మెట్లగు నన్న మహి నొప్పు నీశ్వర మాయలేక
కలుగదు, నిద్రవోఁ గలలోనఁ దోఁచిన దేహబంధంబుల [1]తెఱఁగు వలెను
హరి యోగమాయా మహత్త్వంబునం బాంచభౌతిక దేహ సంబంధుఁ డగుచు

తే. నట్టి మాయాగుణంబుల నాత్మ యోలి, బాల్య కౌమార యౌవన భావములను
నర సుపర్వాది మూర్తులఁ బొరసి మేను,నాయ దిది యను సంసార మాయఁదగిలి.

వ. వర్తింపు చిట్లున్న జీవునికి భగవ ద్భక్తియోగంబున ముక్తి సంభవించుట యెట్లన్న నెప్పుడేని జీవుండు ప్రకృతి పురుషాతీత మయిన బ్రహ్మస్వరూపంబు నందు మహిత ధ్యాననిష్ఠుం డగు నప్పుడు విగత మోహుండై యహంకార మమకారాత్మకంబైన సంసరణంబు దొలఁగి ముక్తుండై యుండు. మఱియు జీవేశ్వరులకు దేహసంబంధంబులు గానంబడుచుండు. అట్టి దేహధారియైన భగవంతునందు భక్తింజేసి జీవుని ముక్తి యే తెఱంగునం గలుగు నని యడిగితివి. జీవుం డవిద్యా మహిమంజేసి కర్మానుగతం బైన మిథ్యారూప దేహ సంబంధుండు. భగవంతుండు నిజ యోగమాయా మహిమంజేసి [2]స్వేచ్ఛా పరికల్పిత చిద్ఘన లీలా విగ్రహుండు. కావున భగవంతుండైన యీశ్వరుండు స్వ భజనంబు ముక్తిసాధన జ్ఞానార్థంబు కల్పితం బని చతుర్ముఖునకుఁ దదీయ నిష్కపట తపశ్చర్యాది [3]సేవితుండై నిజజ్ఞానానందఘనమైన స్వరూపంబు చూపుచు నానతిచ్చె. అది గావున జీవునికి భగవద్భక్తి మోక్ష ప్రదాయకం బగు. ఇందుల కొక యితిహాసంబు గల దెఱింగింతు. ఆకర్ణింపుము. దాన భవదీయ సంశయ నివృత్తి యయ్యెడు నని శుకయోగీంద్రుండు రాజేంద్రున కిట్లనియె. 224

1. తెరగుదోప (త) 2. స్వేచ్ఛాప్రాప్తలీలా (ట. త.) 3. విశేషంబైన (హ)

:— బ్రహ్మ తపంబునకు మెచ్చి శ్రీమన్నారాయణుండు వరం బిచ్చుట :—

సీ. హరి పాదభక్తి రహస్యోపదేష్టయు నఖిల దేవతలకు [1]నధివిభుండు
నైన విధాత గల్పాదియందును నిజాశ్రయ పద్మమున కధిష్ఠాన మరయ
నర్థించి జలముల నన్వేషణము సేసి నళినంబు మొదలు గానంగలేక
విసివి [2]క్రమ్మఱను ద ద్బిసరుహాసీనుఁడై సృష్టి నిర్మాణేచ్ఛఁ జిత్తమందుఁ

తే. జాల నూహించి [3]తత్పరిజ్ఞాన మహిమ, సరణి మనమునఁ దోఁపక జడను పడుచు
లోకజాలంబు పుట్టింప లేక మోహి, తాత్ముఁడై చింతనొందు న య్యవసరమున.

వ. జలమధ్యంబున నుండి యక్షర సమామ్నాయంబున స్పర్శంబులందు షోడశాక్షరంబు మఱియు నేకవింశాక్షరంబు నైన నీ యక్షర ద్వయంబు వలన నగుచు, మహాముని జన ధనంబైన తప యను శబ్దంబు రెండు మాఱు లుచ్చరింపంబడి వినంబడిన, నట్టి శబ్దంబు వలికిన పురుషుని వీక్షింపం గోరి నలుదిక్కులకుం జని వెదకి యెందునుం గానక మరలి నిజస్థానం బైన పద్మంబునం దాసీనుండై యొక్కించుక చింతించి యట్టి శబ్దంబు దన్నుఁ దపంబు సేయుమని నియమించుటగాఁ దలఁచి, ప్రాణాయామ పరాయణుండై, జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియంబుల జయించి యేకాగ్రచిత్తుండై, సకలలోక సంతాప హేతువైన తపంబు వేయి దివ్యవత్సరంబులు గావింప, నీశ్వరుండు ప్రసన్నుండై పొడచూపిన, నా కమలసంభవుండు దత్క్షణంబు రాజస, తామస మిశ్ర సత్త్వగుణాతీతంబును, శుద్ధ సత్త్వగుణావాసంబును, అకాల విక్రమంబును, సర్వలోకోన్నతంబును, సకల సురగణ స్తుత్యంబును, లోభ మోహ భయవిరహితంబును, అపునరావృత్తి మార్గంబును, అనంత తేజో విరాజితంబును నైన వైకుంఠపురంబుఁ బొడగని యందు. 226

సీ. సూర్య చంద్రానల స్ఫురణలఁ జొరనీక నిజ దీధితి స్ఫూర్తి నివ్వటిల్లు
దివ్య మణిప్రభా దీపిత సౌధ విమాన గోపుర హర్మ్య మండపములు
ప్రసవ గుచ్ఛ స్వచ్ఛ ఫలిత కామిత ఫలసంతాన [4]పాదప సముదయములు
[5]కాంచన దండ సంగత మారు తోద్ధూత తరళ విచిత్ర కేతన చయములు

తే. వికచ కైరవ దర దరవింద గత మ, రందరస పాన [6]మోది తేందిందిర ప్రభూత మంజుల నినద ప్రబుద్ధ రాజ, హంస శోభిత వర కమలాకరములు. 227

1. నాదివిభుడు (త. జ.) 2. క్రమ్మఱ పూర్వబిసరుహాసీనుఁడై (చ) 3. తత్త్వవిజ్ఞాన (హ)
4. సంతాన (జ) 5. కాంచన దండాంత (చ) 6. మదవదిందిర.

సీ. వలనొప్పఁగా ''నదైవం కేశవాత్పరం'' బని పల్కు రాజ కీరావళియును
[1]మహిమ ''సర్వం విష్ణుమయము జగత్త''ని చదివెడు శారికా సముదయంబు
నేపారఁగా ''జితం తే పుండరీకాక్ష!'' యని లీలఁ బాడు పికావళియును
లలి మీఱఁగా [2]''మంగళం మధుసూదన'' యని పల్కు కేకు లనారతంబు

తే. తవిలి శ్రౌషడ్వషట్స్వధేత్యాది శబ్ద,కలితముగ మ్రోయు మధుప నికాయములును
గలిగి యఖిలైక దివ్యమంగళ విలాస,మహిమఁ జెన్నొందు వైకుంఠమందిరంబు.

వ. మఱియుం బయోధరావళీ విభాసిత నభంబుం బోలె వెలుంగుచున్న య ద్దివ్య
ధామంబునందు. 229

సీ. సలలితేందీవర శ్యామాయమానోజ్జ్వలాంగులు నవ్య పీతాంబరులును
[4]ధవళారవింద సుందర పత్రనేత్రులు సుకుమార తనులు భాసుర వినూత్న
రత్న విభూషణ గ్రైవేయ కంకణహార కేయూర మంజీర ధరులు
నిత్య యౌవనులు వినిర్మల చరితులు [5]రోచిష్ణులును హరిరూప ధరులు

తే. నగు సునందుండు నందుండు నర్హణుండు,ప్రబలుఁడును మొదలగు నిజపార్శ్వచరులు
మఱియు వైడూర్యవిద్రుమామలమృణాళ తుల్యగాత్రులుఁదను భక్తితోభజింప.

సీ. క్షాళితాఖిల కల్మషవ్రజామరనదీజనక కోమల పదాబ్జములవాని
నఖిల సంపత్కారణాపాంగ లక్ష్మీ విలాసిత వక్షస్స్థలంబు వానిఁ
బద్మమిత్రామిత్ర [6]భాసిత కరుణా తరంగిత చారు నేత్రములవాని
[7]భువన నిర్మాణ నైపుణ భవ్య నిజ జన్మ కారణ నాభి పంకజము వాని

తే. నహిహితాహిత శయన వాహములవాని, సేవితామర తాపస శ్రేణివాని
నఖిల లోకంబులకు గురుండైన వానిఁ [8]గాంచెఁ బరమేష్ఠి కన్నులకఱవు దీఱ.

క. కమనీయ రూప రేఖా, రమణీయతఁ జాల నొప్పు రమణీమణి య
క్కమలాలయ దన మృదు కర,కమలంబుల విభుని పాద కమలము లొత్తఁగ. 232

1. మహిమ సర్వం విష్ణు మయమీ జగత్తని (తం); మహిమ జగద్విష్ణు మయమఖిలమ్మని (వా) 2. మంగళం భగవాన్ (?) వి, ష్ణోయనిపల్కు మయూరములును (చ. డ.); మంగళం భగవాన్ విష్ణ, వోయనిపల్కు మయూరములును (తం) 3. తవిలి వషడితి స్వాహాస్వధానుశబ్ద (చ.డ.ద.) 4. దరదర విందసుందర (చ. ట. డ. ద. బ.) 5. రోచిష్ణులంచితా రూఢయశులు (చ. ట.) 6. భాసురలోచను నళినసుందర వదనంబు వాని (హ); భాసిత పుష్పవ, న్నయనాభి నవవదనంబు వాని (త. జ.) 7. సృష్టికారణ విరించి ప్రభూతిస్థాన కమనీయనాభి పంకజమువాని (చ) 8. గాంచె నెనిమిది కన్నుల కరవుదీఱ (చ)

వ. వెండియు. 233

శా. శ్రీ కాంతాతిలకంబు రత్న రుచి రాజి ప్రేంఖిత స్వర్ణ డో
లాకేళిన్ [1]విలసిల్లి తత్కుచ భరాలం [2]కార ప్రసగ్గంధ లో
భాకీర్ణ ప్రచర న్మధువ్రత మనో జ్ఞాలోల నాదంబు ల
స్తోకానుస్వర లీల నొప్పఁగ నిజేశున్ వేడ్కతోఁ బాడఁగన్. 234

వ. అట్టి నిత్యవిభూతియందు. 235

మ. సతత జ్ఞాన రమా యశో బల మహైశ్వర్యాది యుక్తుం జగ
త్పతి యజ్ఞేశు ననంతు నచ్యుతు దళ త్పంకేరుహాక్షుం శ్రియః
పతి నాద్యంత వికార దూరుఁ గరుణా పాథోనిధిన్ సాత్త్వతాం
పతి వర్ధిష్ణు సహిష్ణు విష్ణు గుణ విభ్రాజిష్ణు రోచిష్ణునిన్. 236

మ. దరహాసామృత పూరితాస్యు నిజభక్త త్రాణ పారా[3]యణు
న్నరుణాంభోరుహ పత్ర లోచనునిఁ [4]బీతావాసుఁ ద్రైలోక్యసుం
దరు మంజీర కిరీట కుండల ముఖోద్య ద్భూషు యోగీశ్వరే
శ్వరు లక్ష్మీయుత వక్షుఁ జిన్మయు దయాసాంద్రున్ చతుర్బాహునిన్. 237

వ. మఱియు (ననర్ఘ రత్నమయ సింహాసనాసీనుండు సునంద నంద కుముదాది సేవితుండు) ప్రకృతి పురుష మహ దహంకారంబులను చతుశ్శక్తులును, కర్మేంద్రియ జ్ఞానేంద్రియ మనో మహాభూతంబులను షోడశశక్తులును, పంచతన్మాత్రలును, పరివేష్టింపఁ గోట్యర్క ప్రభావిభాసితుండును, స్వేతరాలభ్య స్వాభావిక సమస్తైశ్వర్యాతిశయుండును, (స్వ స్వరూపంబునం గ్రీడించు సర్వేశ్వరుండైన) పరమపురుషుం బుండరీకాక్షు నారాయణుం జూచి సాంద్రానంద కందళిత హృదయారవిందుండు, రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండు, నానంద బాష్పధారాసిక్త కపోలుండు నగుచు. 238

క. [5]వర పరమహంస గమ్యు, స్ఫురణం దనరారు పరమ పురుషుని పద పం
కరుహములకు నజుఁడు చతుశ్శిరములు సోఁకంగ నతులు సేసిన హరియున్. 239

1. విలసింప (హ) 2. కృత్రస్రగామోద (హ. వా.) 3. యణున్, వరుణాంభోరుహ (హ)
4. బీతాచ్ఛాదనున్ లోక (హ) 5. పరము ననంతు నగమ్యు (ట)

చ. ప్రియుఁడగు బొడ్డుతమ్మి తొలి [1]బిడ్డని, వేలుపు పెద్ద, భూత సం
చయములఁ బుట్టఁజేయు నిజ శాసనపాత్రు, నుపస్థితున్, మదిన్
దయ దళుకొత్తఁ బల్కెఁ బ్రమద [2]స్మిత చారు ముఖారవిందుఁడై
నయమునఁ బాణిపంకజమునన్ హరి యాతని దేహ మంటుచున్. 240

ఆ. కపట[3]మునుల కెంత కాలంబునకు నైన, సంతసింప నేను జలజగర్భ!
చిర తప స్సమాధిఁ జెంది విసర్గేచ్ఛ, మెలఁగు నిన్నుఁ బరిణమింతుఁ గాని. 241

తే. భద్ర మగుఁ గాక నీకు నో పద్మగర్భ! వరము నిపుడిత్తు నెఱిఁగింపు వాంఛితంబు
దేవదేవుఁడ నగు నస్మదీయ పాద, [4]దర్శనం బవధి విపత్తిదశల కనఘ! 242

చ. సరసిజగర్భ! నీయెడఁ బ్రసన్నత నొంది మదీయ లోక మే
నిరవుగఁ జూపు టెల్లను సహేతుక భూరి దయాకటాక్ష వి
స్ఫురణను గాని నీదగు తపో విభవంబునఁ గాదు నీ తప
శ్చరణము నాదు వాక్యముల సంగతిఁ గాదె! పయోరుహాసనా! 243

క. తప మనఁగ [5]నాదుహృదయము, [7]దప మను తరువునకు ఫల వితానము నే నా
తపముననే జననస్థి, త్యుపసంహరణము లొనర్చుచుండుదుఁ దనయా! 244

క. కావున మ ద్భక్తికిఁ దప, మే విధమున మూలధనమొ యిది నీ మది రా
జీవభవ! యెఱిఁగి తప మిటు, కావించుట విగత మోహకర్ముఁడ వింకన్. 245

క. అని యానతిచ్చి కమలజ, యెనయఁగ భవదీయ మాన సేప్సిత మేమై
నను నిత్తు వేఁడు మనినను, వనరుహసంభవుఁడు వికచ వదనుం డగుచున్. 246

వ. హరి వచనంబు లాత్మకుఁ బ్రియం బొనరింపఁ బయోజగర్భుఁ డో
పరమ[7]పదేశ! యోగిజన భావన! యీ నిఖి లోర్వియందు నీ
[8]వరయనియట్టి యర్థ మొక టైనను గల్గునె? యైన నా మదిన్
బెరసిన కోర్కె దేవ! వినుపింతు దయామతి చిత్తగింపవే. 247

1. బిడ్డఁడు......సంచయములఁ జేయు కర్త నిజశాసన పాత్రుఁడు ధాత ప్రమొక్కినన్ (హ. తం. వా.) 2. స్థిర (త) 3. మతుల (జ) 4. దర్శనావధిపో విపద్దశలకనఘ (ట. జ. తం.); దర్శన మడంచు నీవిపద్దశల ననఘ. 5. మత్స్వరూపము (తం. వా. క. బ.) 'తపోమే హృదయం సాక్షాత్' అని మూలము (9-23) 6. తపమన మద్రూప మనఘ ధర్మము తపమా (హ) 7. రమేశ (చ. త.) 8. వెరుగని......మొక టేనియు (క. చ. ట.)

వ. దేవా! సర్వ భూతాంతర్యామివై భగవంతుండవైన నీకు నమస్కరించి మదీయ
వాంఛితంబు విన్నవించెద నవధరింపుము. అవ్యక్తరూపంబులై వెలుంగు భవదీయ
స్థూల సూక్ష్మ రూపంబులును, నానా శక్త్యుపబృంహితంబు లైన బ్రహ్మాది
రూపంబులును, నీయంత నీవే ధరియించి జగ దుత్పత్తి స్థితి లయంబులం దంతు
కీటంబునుం బోలెం గావింపుచు నమోఘ సంకల్పుండవై లీలావిభూతిం గ్రీడించు
మహిమంబు దెలియునట్టి పరిజ్ఞానంబుఁ గృపసేయుము. భవదీయ శాసనంబున
జగన్నిర్మాణంబు గావించు నపుడు బ్రహ్మాభిమానంబునం జేసి యవశ్యంబును
మహ దహంకారంబులు నా మదిం బొడముం గావునం ద త్పరిహారార్థంబు
వేఁడెద. నన్నుం గృపాదృష్టి విలోకించి దయసేయు మని విన్నవించిన నాలించి
పుండరీకాక్షుం డతని కిట్లనియె. 248

క. వారిజభవ! [1]శాస్త్రార్థ వి, చారజ్ఞానమును, భక్తి, సమధిక సాక్షా
త్కారము లను నీ మూఁడు ను, దారత నీ మనమునందు ధరియింప నగున్. 249

సీ. పరికింప మత్స్వరూప స్వభావములును [2]మహి తావతార కర్మములుఁ [3]దెలియు
తత్త్వవిజ్ఞానంబు దలకొని మ త్ప్రసాదమునఁ గల్గెడి నీకుఁ గమలగర్భ!
సృష్టి పూర్వమునఁ జర్చింప నే నొకరుండఁ గలిగియుండుదు వీతకర్మి నగుచు
సమధిక స్థూల సూక్ష్మ స్వరూపములుఁ దత్కారణ ప్రకృతియుఁ దగ మ దంశ

ఆ. మందు లీనమైన నద్వితీయుండనై, యుండు నాకు నన్య మొకటి లేదు
సృష్టికాలమందు [4]సృష్టినాశంబున, జగము మత్స్వరూప మగును వత్స! 250

క. అరయఁగఁ గల్ప ప్రళయాం, తరము ననాద్యంత విరహిత క్రియతోడన్
బరిపూర్ణ నిత్య మహిమం, బరమాత్ముఁడనై సరోజభవ! యే నుందున్. 251

వ. అదియునుంగాక నీవు న న్నడిగిన యీ జగన్నిర్మాణ మాయా ప్రకారం
బెఱింగింతు. లేని యర్థంబు శుక్తి రజత [5]భ్రాంతియుం బోలె నేమిటి మహిమం
దోఁచి క్రమ్మఱం దోఁచక మాను నిదియె నా మాయా [6]విశేషం బని యెఱుం
గుము. ఇదియునుం గాక లేని యర్థంబు దృశ్యం బగుటకుం, గల యర్థంబు
దర్శనగోచరంబు గాకుండుటకును, ద్విచంద్రాదికంబును, తమః [7]ప్రభాసంబును
దృష్టాంతంబులుగాఁ దెలియుము. ఏ ప్రకారంబున మహాభూతంబులు భౌతికంబు

1. శాస్త్రోక్త (చ. ట. జ. బ.) 2. మహిమావతార (హ. తం. వా.) 3. దెలియ (తం. వా.)
4. సృజ్యమానంబగు (తం. వా.); దృష్టమానంబగు (చ. త. డ. ద.) 5. భ్రాంతిని యేమిటి మహిమం
దోఁచి (హ.) 6. విడంబనంబని (తం.) 7. ప్రభావంబును (క. బ.)

లైన ఘటపటాదులందుం బ్రవేశించి యుండు నా ప్రకారంబున నేను నీ భూత భౌతికంబులైన సర్వకార్యంబులందు,సత్త్వాది రూపంబులం బ్రవేశించియుండుదు. భౌతికంబులు భూతంబులయందుఁ గారణావస్థం బొందు చందంబున భూత భౌతి కంబులు గారణావస్థం బొందిన నాయందు నభివ్యక్తంబులై యుండవు. సర్వ దేశంబులయందు సర్వకాలంబులయందు నేది బోధితంబై యుండు, నట్టిదే పరబ్రహ్మ స్వరూపంబు. తత్త్వం బెఱుంగ నిచ్ఛయించిన మిముఁ బోఁటి వార లీ చెప్పినది మదీయ [1]తత్త్వాత్మకంబైన యర్థంబని యెఱుంగుదురు. ఈ యర్థం బుత్కృష్టం బైనయది. ఏకాగ్రచిత్తుండవై యాకర్ణించి భవదీయ చిత్తంబున ధరియించిన నీకు సర్గాది కర్మంబులందు మోహంబు చెందకుండెడి. అని భగవం తుండైన పరమేశ్వరుండు చతుర్ముఖున కాజ్ఞాపించి నిజలోకంబుతో నంతర్ధా నంబు నొందె. అని చెప్పి శుకుండు వెండియు నిట్లనియె. 252

సీ. అవనీశ బ్రహ్మ యి ట్లంతర్హితుండైనఁ బుండరీకాక్షుని బుద్ధి నిలిపి
యానందమును బొంది యంజలి గావించి తత్పరిగ్రహమునఁ దనదు బుద్ధి
గైకొని పూర్వప్రకారంబునను సమస్తప్రపంచం బెల్లఁ దగ సృజించి
మఱియొకనాఁడు ధర్మప్రవర్తకుఁ డౌచు నఖిల ప్రజాపతి యైన కమల

తే. గర్భుఁ డాత్మహితార్థమై కాక సకల, భువనహిత బుద్ధి నున్నత స్ఫురణ మెఱసి
మానితంబైన యమ నియమముల రెంటి, నాచరించెను సమ్మోదితాత్ముఁడగుచు.

వ. అ య్యవసరంబున, 254

క. ఆ నళినాసననందను, లైన సనందాది మునుల కగ్రేసరుఁడుఁ
మానుగఁ[2]బ్రియతముఁడును నగు, నా నారదుఁ డేఁగుదెంచె నబ్జజు కడకున్. 255

క. చనుదెంచి తండ్రికిం బ్రియ, మొనరఁగ శుశ్రూషణంబు [3]లొనరిచి యతఁడున్
దనదెసఁ బ్రసన్నుఁ డగుటయుఁ, గని భగవ న్మాయఁ దెలియఁగా నుత్సుకుఁడై.

సీ. అవనీశ! నీవు న న్నడిగినపగిది నతఁడు దండ్రి నడుగఁ బితామహుండు
భగవంతుఁ డాశ్రిత పారిజాతము హరి గృపతోడఁ దన కెఱిఁగించినట్టి
లోకమంగళ చతుః[4]శ్లోక రూపంబును దశ లక్షణంబులఁ దనరు భాగ
వతము నారదున కున్నతిఁ జెప్పె నాతఁడు చారు సరస్వతీ తీరమునను

1. సర్వాత్మకంబైన (ట.త.జ.ద.బ.) 2. ప్రియతనుజుఁడు నగు (హ) 3. లొగిజేసినచో (హ)
4. శ్లోకమూలంబును (క. ద.)

తే. హరిపద ధ్యాన పారీణుఁ డాత్మవేది, ప్రకట తేజస్వి యగు బాదరాయణునకుఁ
గోరి యెఱిఁగించె నమ్మహోదారుఁ డెలమి, నాకు నెఱిఁగించె నెఱిఁగింతు నీకు నేను.

వ. అదియుంగాక యిపుడు విరాట్పురుషునివలన నీ జగంబు లే విధంబున జని యించె, ననియెడి మొదలైన కొన్ని ప్రశ్నలు నన్నడిగితివి. ఏను నన్నింటికి నుత్తరం బగునట్లుగా నమ్మహాభాగవతం బుపన్యసించెద. ఆకర్ణింపుము. 258

అధ్యాయము - ౧౦

వ. అమ్మహాపురాణంబు చతుశ్శ్లోక రూపంబున దశ లక్షణంబుల సంకుచిత మార్గం బుల నొప్పు. అందు దస లక్షణంబు లెయ్యవి? యనిన సర్గంబును, విసర్గం బును, స్థానంబును, పోషణంబును, ఊతులును, మన్వంతరంబులును, ఈశాను చరితంబును, నిరోధంబును, ముక్తియు, నాశ్రయంబు ననం బది తెఱంగులయ్యె. [1]దశమవిశుద్ధ్యర్థంబు తక్కిన తొమ్మిది లక్షణంబులు సెప్పంబడె అవి యెట్టి వనిన,

తే. మహ దహంకార పంచ తన్మాత్ర గగన, పవన శిఖి తోయ భూ భూతపంచ కేంద్రి
య ప్రపంచంబు భగవంతునందు [2]నగుట, సర్గమందురు దీనిని జనవరేణ్య! 260

క. సరసిజగర్భుండు విరా, ట్పురుషునివలనం జనించి భూరితర చరా
చర భూతసృష్టిఁ జేయుట, పరువడిని విసర్గ మండ్రు భరతకులేశా! 261

క. లోకద్రోహి నరేంద్రా, నీకముఁ బరిమార్చి జగము [3]నెఱి నిల్పిన యా
వైకుంఠ [4]నాథు విజయం, బాకల్పస్థాన మయ్యె నవనీనాథా! 262

క. హరి సర్వేశుఁ డనంతుఁడు, నిరుపమ శుభమూర్తి చేయు నిజభక్త జనో
ద్ధరణము పోషణ మవనీ, వర! యూతు లనంగ గర్మవాసన లరయన్. 263

తే. జలజనాథ దయాకటాక్ష ప్రసాద, లబ్ధి నిఖిలైక లోక[5]పాలన విభూతి
మహిమఁ బొందిన వారి ధర్మములు విస్తరమునఁ బలుకుట మన్వంతరములుభూప!

క. వనజోదరు నవతార క, థనము దదీ యాను[6]వర్తి తతి చారిత్రం
బును విస్తరించి పలుకం, జను నవి యీశాను కథలు సౌజన్యనిధీ! 265

1. దశమాశ్రయ విశుద్ధ్యర్థంబు (తం. వా.) 2. గనుట (హ. తం. వా.) 3. నిలిపిన హరియా (క. బ.) 4. నాథకృత విజయాకల్పము స్థానమయ్యె (హ) 5. పాలక (హ. తం. హ.) 6. వృత్తిఁ దచ్చారిత్రంబును (హ. తం. వా.)

సీ. వసుమతీనాథ! సర్వస్వామియైన గో, విందుండు చిదచి దానందమూర్తి
[1]సలిలత స్వోపాధి శక్తిసమేతుండై తనరారు నాత్మీయ ధామమందు
ఫణిరాజ మృదుల తల్పంబుపై సుఖలీల యోగనిద్రారతి నున్న వేళ
నఖిల జీవులు నిజ వ్యాపార శూన్యులై యున్నత తేజంబు [2]లురలుకొనగ

తే. [3]జరగు నయ్యవస్థా విశేషంబు లెల్ల, విదిత మగునట్లు వలుకుట యది నిరోధ
మన నిది యవాంతరప్రళయం బనంగ, బరగునిక ముక్తిగతి విను పార్థివేంద్ర.

సీ. జీవుండు భగవ త్కృపా వశంబునం జేసి దేహ ధర్మంబులై ధృతి ననేక
జన్మానుచరిత దృశ్యము లైన య జ్జరా మరణంబు లాత్మధర్మంబు లైన
ఘన పుణ్యపాప నికాయ నిర్మోచన స్థితి నొప్పి పూర్వసంచితము లైన
యపహత పాప్మవత్త్వా [4]ద్యష్టతద్గుణ వంతుండై తగ భగవ చ్ఛరీర

తే. భూతుండై పారతంత్ర్యాత్మ బుద్ధి నొప్పి, దివ్యమా ల్యానులేపన భవ్యగంధ
కలిత మంగళ దివ్యవిగ్రహవిశిష్టుం, డగుచు హరిరూపమొందుటే యనఘ! ముక్తి.

వ. మఱియు నుత్పత్తి స్థితి లయంబు లెందు నగుచుం బ్రకాశింపంబడు నది యాశ్రయం బనంబడు. అదియ పరమాత్మ. బ్రహ్మశబ్ద వాచ్యంబు నదియ. ప్రత్యక్షానుభవంబున విదితంబు సేయుకొఱకు నాత్మ యాధ్యాత్మికాది విభాగంబు సెప్పంబడియె. అది యెట్లనిన నాత్మ యాధ్యాత్మి కాధిదైవి కాధిభౌతికంబులం ద్రివిధం బయ్యె. అందు నాధ్యాత్మికంబు చక్షురాది గోళ కాంతర్వర్తియై యెఱుంగంబడు. చక్షురాది కరణాభిమానియై ద్రష్టయైన జీవుండె యాధిదైవికుండనం దగు. చక్షురాద్యధిష్ఠా నాభిమాన దేవతయు, సూర్యాది తేజోవిగ్రహుండు నగుచు నెవ్వని యందు నీ యుభయ విభాగంబును గలుగు నతండె యాధిభౌతికుండు, విరాడ్విగ్రహుండు నగుం గావున, ద్రష్టయు దృక్కు దృశ్యంబు ననందగు మూంటి యందు నొకటి లేకున్న నొకటి గానరాదు. ఈ త్రితయంబు నెవ్వం డెఱుంగు నతండు సర్వలోకాశ్రయుండై యుండు. అతండె పరమాత్మయు. అమ్మహాత్ముండు లీలార్థంబై జగత్సర్జనంబు సేయు తలంపున బ్రహ్మాండంబు నిర్భేదించి తనకు సుఖస్థానంబు నపేక్షించి మొదల శుద్ధంబులగు జలంబుల సృజియించె. స్వతః పరిశుద్ధుండు గావున స్వ సృష్టం బగు నేకార్ణవాకారం బైన జలరాశి యందు శయనంబు సేయుటం జేసి,

1. కమనీయ తరదీప్తి కమలా సమేతుడై (త. జ. వ. ప. బ.) 2. లురులుం గొనగ (హ)
3. జంగమస్థావరాది చేష్టాదులెల్ల (హ) 4. దృష్ట (హ. తం. వా.)

శ్లోకము. ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః
తా యద స్యాయనం పూర్వం తేన నారాయణ స్స్మృతః.

అను ప్రమాణము చొప్పున నారాయణ శబ్దవాచ్యుండు గావున నతని ప్రభావంబు వర్ణింప దుర్లభంబు. ఉపాదానభూతంబైన ద్రవ్యంబును, ద్రివిధంబైన కర్మంబును, గళా కాష్ఠా ద్యుపాధి భిన్నంబైన కాలంబును, జ్ఞానాధికంబగు [1]జీవస్వభావంబును, భోక్తయగు జీవుండును, నెవ్వని యనుగ్రహంబునం జేసి వర్తింపుచుండు, నెవ్వని యుపేక్షంజేసి వర్తింపకుండు, నట్టి ప్రభావంబుగల సర్వేశ్వరుండు దా నేకమయ్యు ననేకంబు గాఁదలంచి యోగతల్పంబునం బ్రబుద్ధుండై యుండు. అట మీఁద స్వ సంకల్పంబునం జేసి తన హిరణ్మయం బైన విగ్రహంబు నధిదైవంబు నధ్యాత్మకంబు నధిభూతంబు నను సంజ్ఞాయుతంబైన త్రివిధంబుగా సృజియించె. 268

సీ. [2]అట్టి విరా ద్విగ్రహాంత రాకాశంబు వలన నోజ స్సహోబలము లయ్యెఁ
[3]బ్రాణంబు సూక్ష్మరూప క్రియాశక్తిచే జనియించి ముఖ్యాసు వనఁగఁ బరఁగె
వెలువడి చను జీవి వెనుకొని ప్రాణముల్ చనుచుండు నిజనాథు ననుసరించు
భటుల చందంబునఁ బాటిల్లు క్షుత్తును భూరి తృష్ణయు మఱి ముఖము వలనఁ

తే. దాలుజిహ్వాదికంబు లుద్భవము నొందె, నందు నుదయించె జిహ్వాయునందు రసము
లెల్ల నుదయించి జిహ్వచే నెఱుఁగఁబడును, మొనసి పలుకఁ నపేక్షించుముఖమువలన.

వ. (మఱియు) వాగింద్రియంబు పుట్టె. దానికి దేవత యగ్ని. (ఆ రెంటివలన భాషణంబు వొడమె. ఆ యగ్నికి మహాజల వ్యాప్తం బగు జగంబున నిరోధంబు గలుగుటంజేసి యా జలంబె ప్రతిబంధకం బయ్యె) దోదూయమానంబైన మహా వాయువువలన ఘ్రాణంబు పుట్టెం గావున వాయుదేవతాకం బైన ఘ్రాణేంద్రియంబు గంధగ్రహణ సమర్థం బయ్యె. (నిరాలోకం బగు నాత్మ నాత్మ యందుఁ జూడంగోరి) తేజంబువలన నాదిత్యదేవతాకంబై రూపగ్రాహకం బైన యక్షియుగళంబు పుట్టె. ఋషిగణంబుచేత బోధితుం డగుచు భగవంతుండు దిగ్దేవతాకంబును శబ్దగ్రాహకంబును నైన శ్రోత్రేంద్రియంబు పుట్టించె. సర్జనంబు సేయు పురుషుని వలన మృదుత్వ కాఠిన్యంబులు, లఘుత్వ గురుత్వంబులు, నుష్ణత్వ

1. ప్రవ్యక్తకాలాది స్వభావంబును (క. చ. త. వ. బ.) 2. అట్టి విరాడ్విగ్రహంబందు గగన తేజః ప్రాణములు సర్వజంతురతుఁడు (క. ట. తం.) 3. నైనట్టి జీవుని ననుసరింపుచు నుండుఁ బంబి జీవుఁడు శరీరంబు వలన (ల. క. తం.)

శీతలత్వంబులునుం జేసెడు త్వగింద్రి యాధిష్ఠానంబగు చర్మంబు పుట్టె. దాని వలన రోమంబు లుదయించె. వానికి మహీరుహంబు లధిదేవత లయ్యె. అందు నధిగత స్పర్శ గుణుండును అంతర్బహిః ప్రదేశంబుల నావృతుండును నగు వాయువు వలన (బలవంతంబులు నింద్రదేవతాకంబులు నాదాన సమర్థంబులు నానా కర్మ కరణ దక్షంబులు నగు హస్తంబు లుదయించె.) స్వేచ్ఛా విషయగతి సమర్థుం డగు నీశ్వరునివలన విష్ణుదేవతాకంబు లగు పాదంబు లుదయించె. ప్రజానందామృతార్థి యగు భగవంతుని వలనఁ బ్రజాపతి దేవతాకంబై స్త్రీ సంభోగాది కామ్యసుఖంబులు కార్యంబులుగాఁ గల శిశ్నోపస్థంబు లుదయించె. మిత్రుం డధిదైవతంబుగాఁ గలిగి భుక్తాన్నా ద్యసారాంశ త్యాగోపయోగం బగు పాయువనెడి గుదం బుద్భవించె. దాని కృత్యం బుభయ మల మోచనంబు. దేహంబున నుండి దేహాంతరంబు జేరంగోరి పూర్వకాయంబు విడుచుటకు సాధనంబగు నాభి ద్వారంబు సంభవించె. అట్టి నాభియే ప్రాణాపాన బంధస్థానం బనంబడు. తద్బంధ విశ్లేషంబె మృత్యు వగు. అదియు యూర్ధ్వాధో దేహ భేదకం బనియుం జెప్పంబడు. అన్నపానాది ధారణార్థంబుగ నాంత్ర కుక్షి నాడీనిచయంబులు గల్పింపఁబడియె. వానికి నదులు సముద్రంబులు నధిదేవతలయ్యె. (వాని వలనఁ) దుష్టి పుష్టులను నుదరభరిణ రస పరిణామంబులును గలిగియుండు. ఆత్మీయ మాయా చింతనం బొనర్చు నపుడు కామ సంకల్పాది స్థానంబగు హృదయంబు గలిగె. దానివలన మనంబును, చంద్రుండును, కాముండును, సంకల్పంబును నుదయించె. అంతమీఁద జగత్సర్జనంబు సేయు విరా డ్విగ్రహంబు వలన సప్త ధాతువులును, పృథివ్యప్తేజోమయంబు లైన సప్తప్రాణంబులును, వ్యోమాంబు వాయువులచే నుత్పన్నంబు లయి గుణాత్మకంబు లైన యింద్రియంబులును, నహంకార ప్రభవంబు లైన గుణంబులును, సర్వవికార స్వరూపంబగు మనస్సును, విజ్ఞానరూపిణి యగు బుద్ధియుఁ బుట్టు. వివిధంబగు నిది యంతయు సర్వేశ్వరుని స్థూల విగ్రహంబు. మఱియును, 270

క. వరుస బృథివ్యా ద్యష్టా, వరణావృతమై సమగ్ర వైభవములఁ బం
కరుహభవాండాతీత, స్ఫురణం జెలువొందు నతివిభూతి దలిర్పన్. 271

క. పొలుపగు సకల విలక్షణ, ములు [1]గలి గాద్యంత శూన్యమును నిత్యమునై
లలి సూక్ష్మమై మనో వా, క్కులకుం దలపోయఁగా నగోచర మగుచున్. 272

1. గలయాద్యంత (హ. తం. వా.)

సీ. అలఘు తేజోమయం బైన రూపం బిది క్షితినాథ నాచేతఁ జెప్పఁబడియె
మానిత స్థూల సూక్ష్మ స్వరూపంబుల [1]వలన నొప్పెడు భగవ త్స్వరూప
మ మ్మహాత్మకుని మాయా బలంబునఁజేసి దివ్యమునీంద్రులు దెలియలేరు
వసుధేశ వాచ్యమై వాచకంబై నామరూపముల్ క్రియలును రూఢిఁ దాల్చి

ఆ. యుండునట్టి యీశ్వరుండు నారాయణుం, డఖిలధృతి జగ న్నియంతయైన
చిన్మయాత్మకుండు సృజియించు నీ ప్రజా, పతుల ఋషులను బితృతతుల నపుడు.

వ. మఱియును, 274

సీ. సుర సిద్ధ సాధ్య కిన్నరవర చారణ గరుడ గంధర్వ రాక్షస పిశాచ
భూత బేతాళ కింపురుష కూశ్మాండ గుహ్యక డాకినీ యక్ష యాతుధాన
విద్యాధ రాప్సరో విషధర గ్రహ మాతృగణ వృక హరి ఘృష్టి ఖగ మృగాళి
భల్లూక రోహిత పశు వృక్ష యోనుల, వివిధ కర్మంబులు వెలయఁ బుట్టి

తే. జల నభో భూతలంబుల సంచరించు, జంతుచయముల సత్త్వ రజ స్తమోగు
ణములఁ దిర్య క్సురాసుర నర ధరాది, భావముల భిన్ను లగుదురు పౌరవేంద్ర!

మ. ఇరవొందన్ ద్రుహిణాత్మకుం డయి రమాధీశుండు విశ్వంబు సు
స్థిరతం జేసి హరిస్వరూపుఁ డయి రక్షించున్ సమస్త ప్రజో
త్కర సంహారము సేయు నప్పుడు హరాంతర్యామియై యింతయున్
హరియించున్ బవనుండు మేఘముల మాయంజేయు చందంబునన్. 276

క. ఈ పగిదిని విశ్వము సం, స్థాపించును మనుచు నణఁచు ధర్మాత్మకుఁడై
దీపిత తిర్య ఙ్నర సుర, రూపంబు[2]లు దానె తాల్చి రూఢి దలిర్పన్. 277

సీ. హరియందు నాకాశ మాకాశమున వాయు వనిలంబు వలన హుతాశనుండు
హవ్యవాహనునందు నంబువు లుదకంబు వలన వసుంధర గలిగె ధాత్రి
వలన బహు ప్రజావళి యుద్భవం బయ్యె నింతకు మూలమై యెసఁగునట్టి
నారాయణుఁడు చిదానంద స్వరూపకుం డవ్యయుఁ, డజరుఁ డనంతుఁ డాఢ్యుఁ

తే. డాది మధ్యాంత శూన్యుం డనాదినిధనుఁ, డతనివలనను సంభూత మైన యట్టి
సృష్టి హేతుప్రకార మీక్షించి తెలియఁ, జాల రెంతటి మునులైన జనవరేణ్య!

వ. అదియునుం గాక, 279

1. వలన నొప్పఁగల (వ. తం.) 2. దాల్చి హరిహరుం డజుడెలమిన్ (డ. ద.)

మ. ధరణీశోత్తమ! భూతసృష్టి నిటు సంస్థాపించి రక్షించు నా
హరి కర్తృత్వము నొల్లఁ డాత్మగత మాయారోపితంజేసి తా
నిరవద్యుండు నిరంజనుండు పరుఁడున్ నిష్కించనుం డాఢ్యుఁడున్
నిరపేక్షుండును నిష్కళంకుఁ డగుచున్ నిత్యత్వమున్ బొందెడిన్. 280

వ. బ్రహ్మసంబంధి యగు నీ కల్పప్రకారం బవాంతర కల్పంబుతోడి సంకుచిత ప్రకారంబున నెఱింగించితి. ఇట్టి బ్రహ్మకల్పంబున నొప్పు ప్రాకృత వైకృత కల్పప్రకారంబులును,తత్పరిమాణంబులును కాల కల్ప లక్షణంబులును,నవాంతర కల్ప మన్వంతరాది భేద విభాగ స్వరూపంబును, నతివిస్తారంబుగ ముందు నెఱింగింతు వినుము.అదియును బద్మకల్పం బనందగు. అని భగవంతుం డయిన శుకుండు పరీక్షిత్తునకుఁ జెప్పె. అని సూతుండు మహర్షులకు నెఱింగించిన, 281

క. విని శౌనకుండు సూతుం గనుఁగొని యిట్లనియె సూత! కరుణోపేతా!
జనసుత గుణసంఘాతా! ఘన పుణ్యసమేత! విగతకలుషవ్రాతా! 282

వ. పరమ భాగవతోత్తముండైన విదురుండు బంధు మిత్ర జాలంబుల విడిచి, సకల భువన పావనంబులును కీర్తనీయంబులును నైన తీర్థంబు లగణ్యంబులైన పుణ్యక్షేత్రంబులును దర్శించి, క్రమ్మఱ వచ్చి, కౌషారవియగు మైత్రేయుం గని, యతని వలన నధ్యాత్మబోధంబు వడసెనని వినంబడు. అది యంతయు నెఱింగింపు మనిన నతం డిట్లనియె. 283

క. విను మిపుడు మీరు నన్నడి, గిన తెఱఁగున శుకమునీంద్రగేయుఁ బరీక్షి
జ్జనపతి యడిగిన నతఁడా, తని కెఱిఁగించిన విధంబుఁ దగ నెఱిఁగింతున్. 284

వ. సావధానులై వినుండు, 285

ఉ. రామ! గుణాభిరామ! దినరాజ కులాంబుధి సోమ! తోయద
శ్యామ! దశానన ప్రబల సైన్య విరామ! సురారి గోత్ర సు
త్రామ! సుబాహు బాహుబల దర్ప తమః పటు తీవ్ర ధామ! ని
ష్కామ! కుభృల్లలామ! గరకంఠ సతీ నుత నామ! రాఘవా!

క. అమరేంద్రసుత విదారణ! కమలాప్త తనూజ రాజ్యకారణ! భవ సం
తమస దినేశ్వర! రాజో, త్తమ! దైవత సార్వభౌమ! దశరథరామా! 287

మాలిని. నిరుపమ గుణజలా! నిర్మలానంద లోలా!
దురిత ఘన సమీరా! దుష్ట దైత్య ప్రహారా!
శరధి మద విశోషా! చారు సద్భక్త పోషా!
సరసిజ దళనేత్రా! సజ్జన స్తోత్ర పాత్రా!. 288

గద్య. ఇది పరమేశ్వర కరుణా కలిత కవితా విచిత్ర, కేసన మంత్రి పుత్ర, సహజ పాండిత్య, పోతానామాత్య ప్రణీతంబైన శ్రీ మహాభాగవతం బను పురాణంబునం బరీక్షిత్తుతోడ శుకయోగి భాషించుటయు, భాగవత పురాణ వైభవంబును, ఖట్వాంగు మోక్షప్రకారంబును, ధారణా యోగ విషయంబైన మహావిష్ణుని శ్రీపాదా ద్యవయవంబుల సర్వలోకంబు లున్న తెఱంగును, సత్పురుష వృత్తియు, మోక్ష వ్యతిరిక్త సర్వకామ్య ఫలప్రద దేవతా భజన ప్రకారంబును, మోక్ష ప్రదుండు శ్రీహరి యనుటయు, హరి భజన విరహితులైన జనులకును హేయతాపాదనంబును, రాజప్రశ్నంబును, శుకయోగి శ్రీహరి స్తోత్రంబు సేయుటయు, వాసుదేవ ప్రసాదంబునం జతుర్ముఖుండు బ్రహ్మాధిపత్యంబు వడయుటయు, శ్రీహరివలన బ్రహ్మ రుద్రాది లోక ప్రపంచంబు పుట్టుటయు, శ్రీమన్నారాయణ దివ్య లీలావతార పరంపరా వైభవ వృత్తాంత సూచనంబును, భాగవత వైభవంబును, పరీక్షిత్తు శుకయోగి నడిగిన ప్రపంచాది ప్రశ్నలును, అందు శ్రీహరి ప్రధానకర్త యని తద్వృత్తాంతంబు సెప్పుటయు, భగవద్భక్తి వైభవంబును, బ్రహ్మ తపశ్చరణంబునకుం బ్రసన్నుండై హరి వైకుంఠ నగరంబుతోడఁ బ్రసన్నుండైన, స్తోత్రంబు సేసి తత్ప్రసాదంబునం దన్మహిమ వినుటయు, వాసుదేవుం డానతిచ్చిన ప్రకారంబున బ్రహ్మ నారదునికి భాగవత పురాణ ప్రధాన దశ లక్షణంబు లుపన్యసించుటయు, నారాయణ వైభవంబును, జీవాది తత్త్వసృష్టియు, శ్రీహరి నిత్య విభూత్యాది వర్ణనంబును, గల్పప్రకారాది సూచనంబును, శౌనకుండు విదుర మైత్రేయ సంవాదంబు సెప్పుమని సూతు నడుగుటయు, నను కథలు గల ద్వితీయ స్కంధము సంపూర్ణము. 289

—

ఓమ్

శ్రీ మహాభాగవతము

తృతీయస్కంధము

క. శ్రీ మహిత వినుత దివిజ స్తోమ! యశస్సీమ! రాజసోమ! సుమేరు
స్థేమ, వినిర్జిత భార్గవరామ! దశానన విరామ! రఘుకులరామా! 1

అధ్యాయము - ౧

వ. మహనీయగుణగరిష్ఠు లగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ సమేతుండైన సూతుం డిట్లనియె. అట్లు ప్రాయోపవిష్టుండైన పరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుక యోగీంద్రుం డిట్లనియె. 2

—: విదురుండు తీర్థయాత్ర సేయుట :—

ఉ. పాండునృపాల నందనులు బాహుబలంబున ధార్తరాష్ట్రులన్
ఖండనభూమిలో గెలిచి పాండుర శారద చంద్ర చంద్రికా
ఖండయశః ప్రసూన [1]కలికావళిఁ గౌరవ రాజ్యలక్ష్మి నొం
డొండ యలంకరింపుచు జయోన్నతి రాజ్యము సేయుచుండఁగన్. 3

క. మనుజేంద్ర విదురుఁ డంతకు, మును వనమున కేఁగి యచట మునిజన గేయున్
వినుత తపో ధౌరేయున్, [2]ఘను ననుపమ గుణవిధేయుఁ గనె మైత్రేయున్. 4

క. కనుఁగొని తత్పాదంబులు, దన ఫాలము సోక మ్రొక్కి తగ ని ట్లనియెన్
మునివర్య! సకల జగత్పా, వనచరితుఁడు గృష్ణుఁ డఖిల వంద్యుం డెలమిన్. 5

క. మండిత తేజోనిధి యై, పాండవహితమతిని దూతభావంబున వే
దండపురి కేగి కురుకుల, మండనుఁ డగు ధార్త రాష్ట్రు మందిరమునకున్. 6

తే. చనఁగ నొల్లక మద్గృహంబునకు భక్త, వత్సలుం డగు కృష్ణుండు వచ్చు టేమి
కతము?నాకది యెఱిఁగింపు కరుణతోడ,ననుచు విదురుండు మైత్రేయునడిగె ననిన.

1. కలికాతతి (చ ట.త.) 2. అనుపమగుణ జనవిధేయు నమ్మైత్రేయున్ (జ. డ. తం.)

క. విని వెఱఁగంది పరీక్షి, న్మనుజవరేణ్యుండు విమలమతి నిస్తంద్రున్
మునికుల జలనిధి చంద్రున్, సునిశిత హరిభక్తిసాంద్రు శుకయోగీంద్రున్. 8

క. కని యిట్లనె మైత్రేయుని, ననఘుం డగు విదురుఁ డే రహస్యము లడిగెన్
ముని యేమి చెప్పె నే పగి, దిని దీర్థము లాడె నెచటఁ దిరుగుచు నుండెన్. 9

తే. [1]ఇన్ని దెలియంగ నానతి యిచ్చి నన్ను, నర్థి రక్షింపవే విమలాంతరంగ!
ఘనదయాపాంగ! హరిపాదకమలభృంగ!, మహితగుణసంగ! పాపతమఃపతంగ!

చ. అనవుఁడు బాదరాయణి [2]ధరాధిపుతో ననుఁ బూరువంశవ
ర్ధన! విను కష్టుఁడైన ధృతరాష్ట్ర నృపాలుఁడు పెంపుతో సుయో
ధన ముఖ [3]పుత్రులం గడు ముదంబునఁ బెంపుచుఁ బాండురాజు ద
ప్పిన పిదపన్ దదాత్మజులు పెల్కుఱి త న్నని చేర వచ్చినన్. 11

వ. ఇట్లు [4]వచ్చిన పాండవుల యెడ నసూయా నిమగ్నులై సుయోధనాదులు, 12

క. పెట్టిరి విషాన్న [5]మంటం, గట్టిరి ఘనపాశములను [6]గంగానదిలో
నెట్టిరి, రాజ్యము వెడలం, గొట్టిరి ధర్మంబు విడిచి కుటిలాత్మకులై. 13

క. క్రూరాత్ము లగుచు లాక్షా, గారంబున వారు నిద్రఁ గైకొని యుండన్
దారుణ శిఖి దరికొలిపిరి, మారణ కర్మముల [7]కప్రమత్తులు నగుచున్. 14

తే. సూరిజనగేయ మగు రాజసూయ యజ్ఞ, విలస దవభృథ[8]స్నాన పవిత్ర మైన
ద్రౌపదీ చారు వేణీభరంబు వట్టి, కొలువు [9]లోపల నీడ్చిరి కుత్సితమున. 15

క. కావున వారల కపకృతిఁ, గావింపని దొక దినంబు గలుగదు తమ జ
న్మావధి నిజనందనులను, వావిరి న య్యంధ నృపతి వలదనఁ డయ్యెన్. 16

తే. మాయజూదంబువన్ని దుర్మార్గవృత్తిఁ, బుడమిఁగొనియడవులకుఁ బో నడువ నచటఁ
దిరిగి వారలు సమయంబు దీర్చి యేఁగు, దెంచి తమ యంశ మడిగినఁ బంచి
[10]యిడక. 17

వ. ఉన్న యెడ, 18

1. ఇన్నియును దెలియఁగ నానతిచ్చి (తం.) 2. ధరాధిపు కిట్లను (తం) 3. పుత్రులన్నతి ముదంబున (క) 4. చేరవచ్చిన (ట. ద. తం.) 5. మంటంగట్టియు (హ) మింటంగట్టిరి (ట. త.) 6. గంగానదియం దొట్టిరి (క.చ.డ.బ.తం.) 7. అప్రమత్తులగుచున్ (హ) అప్రమత్తత వెలయన్ (తం. వా.) 8. సేక (హ.తం.వా.) 9. లోపలికీడ్చిరి (తం.వా.) 10. యీక (తం.వా.)

చ. సకల నియంత యైన హరి సర్వశరణ్యుఁడు మాధవుండు సే
వకనవకల్పకంబు భగవంతుఁ డసంతుఁ డనంతశక్తి నం
దకధరుఁ డబ్జలోచనుఁడు ధర్మతనూభవుచే నియుక్తుఁడై
యకుటిల భక్తి యోగమహితాత్మకుఁడై ధృతరాష్ట్రు పాలికిన్. 19

క. చని యచట భీష్మ గురు త, త్తనయ కృపాచార్య నిఖిల ధాత్రీపతులున్
విని యనుమోదింపఁగ ని, ట్లనియెన్ ధృతరాష్ట్రుతోడ నవనీనాథా! 20

క. కౌరవ పాండవు లిరువురు, నారయ [1]నీ కొక్క [2]సమమ యవనీవర! నీ
వేరీతి నైనఁ బాండుకు, మారుల పా లొసఁగి తేని మను సుభయంబున్. 21

క. అని ధర్మబోధముసఁ బలి, కిన మాటలు చెవుల నిడమి గృష్ణుఁడు విదురున్
ఘననీతిమంతుఁ బిలువం, బనిచిసఁ జనుదెంచెఁ గురుసభాస్థలమునకున్. 22

వ. చనుదెంచి యచటి జనంబులచేత [3]నుపస్థితం బైన కార్యంబు [4]దెలుపఁబడిన
వాఁడై ధృతరాష్ట్రు నుద్దేశించి యి ట్లనియె. 23

మ. ధరణీనాయక! పాండు భూవిభుఁడు నీ తమ్ముండు, వ త్పుత్రులన్
బరిరక్షించిన ధర్మముం దగవునుం బాటిల్లు, వంశంబు సు
స్థిర సౌఖ్యోన్నతిఁ జెందు, శత్రుజయమున్ జేకూరు, గోపాల శే
ఖరు చిత్తంబును వచ్చు, నట్లగుట యోఁ గౌరవ్యవంశాగ్రణీ! 24

ఆ. వారి తండ్రి పాలు వారికి నొసగి నీ, పాలు సుతుల కెల్ల బంచియిచ్చి
చలము విడిచి ధర్మ మలవడ నీ బుద్ధిఁ, జొనుపవయ్య కులము మనుపవయ్య! 25

చ. వినుము నృపాల! నా పలుకు [5]వేయును నేల సమీరసూతి నీ
తనయుల పేరు విన్నఁ బదతాడితదుష్టభుజంగమంబు చా
డ్పునఁ గనలొందు నింతయును మున్నునుఁ జెప్పితిఁ గాదె వానిచే
తన భవదీయపుత్రులకుఁ దప్పదు మృత్యు వ దెన్ని భంగులన్. 26

వ. అదియునుం గాక, 27

క. నీ పుత్రుల శౌర్యంబును, చాపాచా ర్యాపగాత్మజాత కృపభుజా
టోపంబును గర్వుదురా, [6]లాపంబును నిజముగాఁ దలంతె మనమునన్. 28

1. నాకొక్క (ద) 2. రూప (చ.వ.వా.) 3. ఉపశ్రుతంబైన (క) 4. తెలిసినవాఁడై (తం.వా.)
5. వేయననేల (హ.) 6. లాపంబులు (తం. వా.)

వ. అ ట్లేని వినుము, 29

ఉ. ఏ పరమేశుచే జగము లీ సచరాచరకోటితో సము
ద్దీపిత మయ్యె నే విభుని దివ్యకళాంశజు లబ్జగర్భ గౌ
రీపతి ముఖ్య దేవముని బృందము లెవ్వఁ డనంతుఁ డచ్యుతుం
డా పురుషోత్తముండు గరుణాంబుధి గృష్ణుఁడు వో నరేశ్వరా! 30

ఉ. అట్టి జగన్నివాసుఁడు మురాసురభేది పరాపరుండు చే
పట్టి సఖుండు వియ్యమును బాంధవుఁడుౘ గురుఁడున్ విభుండు నై
[1]యిట్టుల మైన ప్రేమమున నెప్పుడుఁ [2]దోడ్పడుచుండు వారలన్
జుట్టన ప్రేల నెవ్వరికిఁ జూపగ [3]వచ్చును బార్థివోత్తమా ! 31

ఉ. కావునఁ బాండునందనులఁ [4]గాఱియపెట్టక రాజ్యభాగమున్
వావిరి నిచ్చి రాజ్యమును వంశముఁ బుత్త్రుల బంధువర్గమున్
గావుము కాక లోభియగు [5]కష్ట సుయోధను మాట వింటివే
భూవర ! నీయుపేక్ష నగుఁ బో కులనాశము బంధునాశమున్. 32

తే. ఒకనికై యిట్లు కుల మెల్ల [6]నుక్కణంప, నెత్తుకొనఁ జూచె దిది నీతియే నృపాల!
వినుము నామాట నీ సుయోధనుని విడిచి, కులము రాజ్యంబుఁ దేజంబు నిలుపవయ్య.

క. అని యిట్లు దఱిమి చెప్పిన, విని దుర్యోధనుఁడు రోషవివశుం [7]డయి తా
నిసతనయ శకుని దుశ్శా, సనుల నిరీక్షించి తామసంబునఁ బలికెన్. 34

క. దాసీపుత్త్రుని మీర లు, దాసీనుం జేయ కిటకుఁ [8]దగునె పిలువఁగా
నాసీనుండై ప్రేలెడు, గాసిలి చెడిపోవ వెడలఁ[9]గా నడువ రనా. 35

వ. అని యిట్లు దుర్యోధనుం డాడిన దురాలాపంబులు దనకు మనస్తాపంబు నేయం
గార్యంబు విచారించి ధైర్యం బవలంబించి యొండు పలుకనొల్లక శరశరాస
నంబులు విడిచి క్రోధంబు నడఁచి వనంబునకుం జని యందు, 35

సీ. విష్ణు స్స్వయంవ్యక్తవిమల భూములను బవిత్రంబు లగు హరిక్షేత్రములను
నెలకొని దేవతానిర్మిత హరిదివ్య భూముల గంగాది పుణ్యనదుల
సిద్ధ పురాణ ప్రసిద్ధ పుణ్యాశ్రమ స్థలముల నుపవన స్థలము లందు
గంధమాదన ముఖ క్ష్మాభృత్తటంబుల మంజుల గిరికుంజ పుంజములను

1. నిట్టలమైన (హ) 2. జొప్పడుచుండు (హ) 3. వచ్చునె పార్థివోత్తమా (తం.వా.) 4. గాసిల (క) 5. కష్ట (చ) 6. నుక్కడంప (క.త.తం.వా.) 7. డగుచున్నిన తనయ (తం) 8. దగరావింపౘ (జ) 9. నడువరనన్ (హ), నడువఁ జీఁకన్ (వా).

తే. వికచకైరవ పద్మహల్లక మరంద, [1]పానపరవశ మధుకర గానబుద్ధ
రాజహంస విలోల విరాజమాన, మగుచుఁ జెలువొందు పంకేరుహాకరముల. 37

క. [2]నరవర ఋష్యాశ్రమవన, సరి దుపవన నద పుళింద జనపద గిరి గ
హ్వర గోష్ఠ యజ్ఞశాలా, పురదేవాయతన పుణ్య భూముల యందున్. 38

క. కూరలు గాయలు నీళ్లా, హారముగాఁ గొనుచు నియమ మలవడఁగ నసం
స్కారశరీరుం డగుచు ను, దారత నవధూతవేషధరుఁడై వరుసన్. 39

క. [3]హర్షము గదురఁగ భారత, [4]వర్షమునం గలుగు పుణ్య వరతీర్థము లు
త్క[5]ర్షం జూచుచు విగతా, మర్షుండై సంచరించె మనుజవరేణ్యా! 40

వ. ఇట్లు సంచరించుచుం బ్రభాసతీర్థమునకు వచ్చు నప్పుడు, 41

చ. అరుగుచు దైత్యభేదన దయా పరిలబ్ధ సమస్తమేదినీ
భరణధురంధరుం డగుచుఁ బాండుసుతాగ్రజుఁ డొప్పుచుండ [6]న
త్తఱి విదురుండు తత్సరి దుదంచితసాల రసాల మాధవీ
కురువక మాలతీ వకుళ కుంజ లసత్తట మందు నున్నెడన్. 42

చ. నరవర వేణు జానలవినష్ట మహాటవి మాడ్కిఁ బాండు భూ
వర ధృతరాష్ట్ర సూను [7]లనివార్య నిరూఢ విరోధ మెత్తి యొం
డొరుల జయింపఁగోరి కదనోర్విఁ గురు[8]క్షితిపాలముఖ్యు లం
దఱు మృతు లౌటయున్ విని ఘనంబుగ శోకనిమగ్నచిత్తుఁడై. 43

ఉ. ఆ యెడఁ [9]గాలు దన్నక రయంబున నేగి సరస్వతీనదీ
తోయములందుఁ గ్రుంకి మునితుల్యుఁడు వే చనియెం దనూనపా
త్తోయరుహాప్త భార్గవ పృథుత్రిత [10]సోమసుదాసగోగ్ని భూ
వాయు యమాభిధానయుత వాహినులం దనురక్తిఁ గ్రుంకుచున్. 44

1. పానవశమత్త (జ. ప. తం.) 2. మఱియును ఋష్యాశ్రమ (క. చ. ట. తం. వా.) 3. హరుషము; 4. వరుషము. 5. ఉత్కరుషము గానంబడియె (ట. త. జ. ప.) 6 భూవరవిదురుండు తన్నికట వర్యతమాల (హ. వా.) 7. లనివారణఁ జాల విరోధమెత్తి (క. చ. తం.) 8. క్షితిపాదులెల్లన వ్వరుస వినష్టవౌట విని వావిరిశోక (హ) 9. కాలు నూదక (జ) కాలునిల్పక (డ) 10. సోమకుమార గోసుధా (చ. ట. త. జ. డ.); సోమ సుదాస శక్తిభృత్ (తం. వా.)

ఉ. వెండియుఁ బుణ్యభూములఁ బవిత్రసరిత్తులఁ జూచుచున్ రమా
మండనుఁ డుండు దివ్యరుచిమన్మణి చారుకవాట గేహళీ
మండిత సౌధగోపుర విమానము లున్నత భక్తిఁ జూచుచున్
నిండిన వేడ్కఁ గృష్ణ పద నీరజ చింతనుఁ డై క్రమంబునన్. 45

—: విదురుం డుద్ధవుం గని కృష్ణాదుల వృత్తాంతం బడుగుట :—

చ. చని చని తొంటి మత్స్య కురు జాంగల భూము లతిక్రమించి చ
య్యన యమునానదిం [1]గదిసి యచ్చట భాగవతున్ సరోజలో
చన [2]దృఢభక్తు సద్గుణవిశారదు శాంతుని దేవమంత్రి శి
ష్యుని మహితప్రసిద్ధుఁ బరిశోషిత దోషుఁ బ్రబుద్ధు నుద్ధవున్. 46

క. కని యనురాగ వికాసము, దన మనమునఁ దొంగలింపఁ దగ గాఢాలిం
గన మాచరించి నెయ్యం, బునఁ గుశలప్రశ్న సేసి ముదమునఁ బలికెన్. 47

క. [3]హరిభక్తులు పుణ్యాత్ములు, దురితవిదూరులు విరోధి[4]దుర్దమబలులున్
గురుకులతిలకులు గుంతీ, వరసూనులు గుశలులే యవారిత భక్తిన్. 48

చ. హరి దన నాభిపంకరుహమందు జనించిన యట్టి భారతీ
శ్వరుఁ డతిశక్తి వేఁడ యదువంశమునన్ బలకృష్ణమూర్తు లై
పరఁగ జనించె భూభరము వాపిన [5]శూరులు రేవతీందిరా
వరు లట శూరసేనుని నివాసమునన్ సుఖమున్న వారలే ? 49

చ. కురుకులు లాదరింపఁగ సఖుండును నాప్తుఁడు నై తనర్చి సో
దర తరుణీజనంబులను దత్సుతులం గడు గారవంబునన్
గరుణ దలిర్ప నాత్మజులకంటెఁ బ్రియోన్నతిఁ బ్రోచువాఁడు సు
స్థిరమతి నున్నవాఁడె వసుదేవుఁడు వృష్ణికుల ప్రదీపకా! 50

శా. కందర్పాంశమునం దనూజుఁ బడయం గామించి భూదేవతా
బృందంబున్ భజియించి తత్కరుణ [6]దీపింపన్ ప్రభావంబు పెం
పొందన్ రుక్మిణి గన్న నందనుఁడు ప్రద్యుమ్నుండు భాస్వచ్చమూ
సందోహంబులు దన్నుఁ గొల్వ మహితోత్సాహంబునన్ మించునే. 51

1. గడచి (హ) 2. నిజభక్తు (తం) 3. హరిభక్తుల పుణ్యాత్ముల దురిత విదూరుల విరోధి దుర్దమ బలులం గురుకుల తిలకుల కుంతీవరసూనుల సేమ మరసి వారిని భక్తిన్. వ. ఇట్లనియె (తం) వారని భక్తిన్ (చ) 4. దుర్దమహరులన్ (బ) 5. భవ్యులు (తం.వా.) 6. దాపింభ ప్రభావర్ధ (తం).

క. సరసిజలోచన కరుణా, పరిలబ్ధ సమస్త ధరణిపాలన మహిమం
బరమప్రీతి సుఖించునె, చిర విభవోదారుఁ డుగ్రసేనుఁడు జగతిన్. 52

చ. లలిత పతివ్రతామణి విలాసవతీతిలకంబు పార్వతీ
లలన గుమారుఁ [1]గన్నటు సులక్షణ జాంబవతీ లలామ ని
ర్మల గతిఁ గన్న పట్టి సుకుమారతనుండు విరోధిభంజనో
త్కలిక సుఖించునే గుణకదంబుఁడు సాంబుఁడు వృష్ణిపుంగవా! 53

క. హరిపద సేవకుఁ డరి భీ, కరుఁ డర్జును వలన మిగులఁ గార్ముక విద్యల్
[2]దిరముగఁ గఱచిన సాత్యకి, వరసుఖ విభవముల నున్న వాఁడె ధరిత్రిన్. 54

మ. జలజాతాంకుశ చక్ర చాప కులిశ చ్ఛత్రాది రేఖాంకితో
జ్జ్వల గోవింద పదాబ్జ లక్షిత విరాజన్మార్గ ధూళిచ్ఛటా
కలితాంగుండు విధూతకల్మషుఁడు నిష్కామైక ధన్యుండు స
త్కులజాతుం డన నొప్పు నట్టి ఘనుఁ డక్రూరుండు [3]భద్రాత్ముఁడే. 55

క. శ్రుతులును గ్రతు జాతము[4]లున్, మతిఁ దాల్చిన యట్టి వేదమాత గతిన్ శ్రీ
పతిఁ దన గర్భంబున ర, క్షితుఁ జేసిన గరిత దేవకీసతి సుఖమే. 56

వ. మఱియును, మహాత్మా! మహితోపాసకు లగు వారల కోర్కులు నిండింపం జాలిన భగవంతుండును, శబ్దశాస్త్రంబునకుం గారణం బని తన్ను నఖిల దేవతా జనంబు లగ్గింపం గల మేటి యగుటం జేసి మనోమయుండును, సకల జీవ చతుర్విధాంతఃకరణంబు లైన యే చిత్తాహంకారబుద్ధి మనంబులకుఁ గ్రమంబున వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నా నిరుద్ధు లధిదైవతంబు లగుదు రట్టి చతుర్విధ తత్త్వంబులలోన [5]దుర్యం బయిన తత్త్వంబును, నైన యనిరుద్ధకుమారుండు సంతోషచిత్తుం డగునే యని, 57

మ. [6]ఇతరారాధన బుద్ధి మాని కమలాధీశుం బయోజాస నా
ర్చితుఁ [7]గృష్ణున్ నిజనాథుఁగా సతతమున్ సేవించు పుణ్యుల్ జగ
న్నుతు లధ్యాత్మవిదుల్ మహాభుజులు మాన్యుల్ ధర్మమార్గుల్ సము
న్నతి సత్యాత్మజ చారుదేష్ణ గదు లానందాత్ములే యుద్ధవా! 58

1. గన్నగతి లక్షణ (హ) 2. గఱచిన బలియుఁడు సాత్యకి (ట. త.) 3. జీవించునే (క. తం)
4. సమ్మతి (తం. వా.) 5. తుర్యంబైన తత్త్వంబు మనస్సు. తన్మనోమయుండు నైన (క. చ. తం.)
6. ఇతరారాధన మాని కృష్ణు (క.చ.తం.వా.) 7. భక్తిన్ (తం. వా.)

తే. క్రోధమాత్సర్యధనుఁడు సుయోధనుండు, వొలుచు నెవ్వనిసభఁ జూచి కలుషమొదవి
మనములోన నసూయా నిమగ్నుఁ డయ్యె, [1]నట్టిధర్మజుఁ డున్నాఁడె యనఘచరిత!

తే. ఘన గదాభ్యాస చిత్రసంగతుల మెఱసి, కురుకుమారుల భూరి సంగరములోన
హతులఁగావించి వెలసిన యట్టి జెట్టి, వాయుతనయుండు కుశలియై వఱలునయ్య!

చ. హరి కరుణాతరంగిత కటాక్ష నిరీక్షణ లబ్ధ శౌర్య వి
స్ఫురణఁ దనర్చి తన్ను నని బోయ [2]గతిం గిరిశుం డెదిర్చినన్
బరవస మొప్పఁగా గెలిచి పాశుపతాస్త్రము గొన్న శత్రు భీ
కరుఁడు ధనంజయుండు సుభగస్థితి మోదము నొందుచుండునే. 61

మ. తెఱఁగొప్పన్ జననీ వియోగమునఁ గుంతీ స్తన్యపానంబు సో
దర సంరక్షయుఁ గల్గి దేవవిభు వక్త్రస్థామృతంబుం ఖగే
శ్వరుఁ డర్థిం గయికొన్న మాడ్కిఁ గురువంశ శ్రేణి నిర్జించి త
ద్ధరణీరాజ్యము గొన్న మాద్రికొడుకుల్ ధన్యాత్ములే? యుద్ధవా! 62

తే. పాండు భూమీశ్వరుండు సంప్రాప్తమరణుఁ, డైన శిశువులఁ బ్రోచుటకై నిజేశుఁ
గూడి చనకున్న యట్టి యా కుంతిభోజ, తనయ జీవించునే నేఁడు? మనుచరిత్ర!

వ. అని వెండియు, 64

మ. [3]అనుసంభూతుఁడు పాండు భూవిభుఁడు నిర్యాణంబునుం బొంద నా
తని పుత్రుల్ దనుఁ జేరవచ్చినను [4]మధ్యస్థంబు వోఁదట్టి యె
గ్గొనరించెన్ [5]ధృతరాష్ట్ర భూమివిభుఁ డట్లూహింపఁగా నెగ్గు సే
సిన వాఁడే యగుఁ గాక మేలు గలదే చింతింపఁగా నుద్ధవా. 65

క. [6]అనుజుఁ డని యనక తగ నిజ, తనయులు నను వెడల నడువ దా నూరకయుం
డిన ధృతరాష్ట్రుఁడు నరకం, బునఁ బడు నా దైన దుఃఖమున ననఘాత్మా! 66

వ. అదియునుం గాక పరమశాంతుండ వైన నీ మనంబున దుఃఖంబు గర్తవ్యంబు
గాదంటేని, 67

క. నరలోక విడంబనమున, హరి పరమపరుండు మానవాకృతితో ని
ద్ధరఁ బుట్టి యాత్మమాయా, స్ఫురణన్ మోహింపఁ జేయు భూజనకోటిన్. 68

1. అట్టి ధర్ముండు కుశలియే (జ) 2. గతిన్నభవుం డెదిర్చినన్ (తం) 3. అనుజాతుండగు (హ.వా.) 4. మాధ్యస్థ్యంబు (తం. వా.) 5. మదిఁ బాండు భూవిభునకు న్నూహింపఁగా (చ.ట.జ.ద.) 6. అనుజుండ ననక తన నిజ (త. జ. ద.); అనుజుఁడు వీఁడనకయ నిజ (తం. వా.)

ఉ. కావున న మ్మహాత్ముని వికార విదూరుని సర్వమోహ మా
యావిల మానసుండ నగు నప్పుడు సంస్మృతి దుఃఖి నౌదు న
ద్దేవుని సత్కృపా మహిమఁ [1]దెలిన వేళ సుఖింతు నేన కా
దా విధి [2]శంకర ప్రభృతు ల వ్విభు మాయఁ దరింప నేర్తురే. 69

వ. అయిన నమ్మహాత్ముని కరుణాతరంగి తాపాంగ పరిలబ్ధ విజ్ఞాన దీపాంకుర నిరస్త సమస్త దోషాంధకారుండ నగుటచే మదీయచిత్తంబు హరి [3]పదాయత్తంబై తన్మార్గంబు సతతంబు నిరీక్షింపుచు నుండు. మఱియును, 70

సీ. అట్టి సరోజాక్షుఁ డాత్మీయ పదభక్తు లడవుల నిడుమలు గుడుచుచుండ
దౌత్యంబు సేయఁ గొందఱు విరోధులు పట్టి బద్ధునిఁ జేయ సన్నద్ధులైన
బలహీను మాడ్కి [4]మార్పడఁగ లేఁ డసమర్థుఁ డని తలంచెద వేని యచ్యుతుండు
పరుల జయింప నోపక కాదు [5]విద్యాభిజన ధనమత్తులై జగతిఁ బెక్కు

తే. బాధలఁ [6]గలంచు దుష్ట భూపతుల నెల్ల, సైన్య యుక్తులుగా నని సంహరించు
కొఱకు సభలోన నప్పుడా కురుకుమారు, లాడు దుర్భాషణములకు నలుగఁడయ్యె.

మ. జననం బందుట లేని యీశ్వరుఁడు దా జన్మించు టెల్లన్ విరో
ధి నిరాసార్థము వీతకర్ముఁ డగు న ద్దేవుండు గర్మ ప్రవ
ర్తనుఁ డౌ టెల్ల జరాచర ప్రకట భూతశ్రేణులన్ గర్మ వ
ర్తనులం జేయఁ దలంచి కాక కలవే దైత్యారికిం గర్మముల్. 72

క. హరి నరుల కెల్లఁ బూజ్యుఁడు, హరిలీలా మనుజుఁడును గుణాతీతుఁడునై
పరఁగిన భవ కర్మంబులఁ, బొరయండఁట హరికిఁ గర్మములు లీల లగున్. 73

క. మదిఁ దన శాసన మిడి [7]నిజ, పదములు సేవించు లోకపాలాదుల పెం
పొదవింప యదుకులంబున, నుదయించెను భువిని బలసహోదరుఁ డగుచున్. 74

తే. చలన మందక భూరి సంసరణ తరణ, మైన సత్కీర్తి దిక్కుల [8]నతిశయిల్లి
మఱల సమమతియై యున్నవాఁడె కృష్ణుఁ, డనుచు నుద్ధవుని విదురుఁ డడుగుట
యును. 75

1. దేరిన (హ) 2. రుద్రముఖ్యులకు నవ్విభు మాయ థరింప వచ్చునే (క.చ.జ.త.డ.ద.బ.) పరాయత్తంబై (హ. తం. వా.) 4. మార్పడలేఁడ యసమర్థుఁ డని (త. తం. వా.) 5. మిథ్యాభిజాత్య ధనంబుల (హ) 6. నలంచు (క.బ.) 7. తన (క.చ.ట.త.ఋ.డ.ద.బ.) 8. నతిశయిల్ల వరలసన్మతి (డ. బ.)

అధ్యాయము—౨

వ. అ య్యుద్ధవుండు ?

క. యదుకులనిధి యగు కృష్ణుని, పద జలజ వియోగ తాప భరమున మాటల్
ప్రిదులక హృదయం బెరియఁగఁ,బెదవులు[1]దడుపుచును వగలఁ బెంపఱియుండెన్.

క. అని చెప్పి బాదరాయణి మనుజేంద్రుని వలను చూచి మఱి యి ట్లనియెన్
విను మొకనాఁ డీ యుద్ధవుఁ, డనయము నై దేండ్ల బాలుఁడై యున్న తఱిన్. 77

వ. మున్ను కృష్ణునిం గూడియాడు బాలకులలో నొక్క బాలునిఁ గృష్ణునిఁగా భావించి పరిచర్య సేయుచుండ గుణవతీమతల్లి యగు తల్లి చనుదెంచి యాఁకొంటి విది యేల రా వన్న యని పిలిచిన జననీ వాక్యంబులు గైకొనక యఖండ తేజోనిధి యైన పుండరీకాక్ష పాదారవింద సేవానురక్తిం జేసి యున్న యుద్ధవుండు నేఁడు కృష్ణవియోగ తాపంబున హరివార్త విదురునకుఁ జెప్పఁ జాలక [2]యుండుట యేమి విచిత్రం బని వెండియు ని ట్లనియె. అంత నుద్ధవుండు సరోజాక్ష పాదారవింద మకరంద సుధా జలనిధి నిమగ్న మానసుండై సముత్కంఠం జింతించి యొక్క ముహూర్త మాత్రంబునకు బాష్పజల పూరిత లోచనుండై గద్గదకంఠుం డగుచు. 79

క. ఘనముగ నెమ్మనమున [3]మించిన కృష్ణ వియోగ జనితశిఖి దరికొనఁగాఁ
గనుఁగవఁ బెడచే నొత్తుచుఁ, బెనుపొందిన దురిత శిఖరి భిదురున్ విదురున్. 80

వ. కనుంగొని యి ట్లనియె. 81

క. యముఁ డను ఘన కాలభుజం, గమ పుంగవుఁ [4]డొడిసి పట్టఁగా యదు వంశో
త్తము చారిత్రము దక్కఁ గ, లము లే మని చెప్పుదును గలంగెడి మనమున్. 82

సీ. మునిజన ముఖపద్మములు ముకుళింపఁగ ఖలజన లోచనోత్పలము లలరఁ
జార చోరుల కోర్కి సఫలత నొందంగ దానవ దర్పాంధ తమస మడర
వర యోగి జన చక్రవాకంబు [5]లడలంగఁ గలుషజనానురాగంబు పర్వ
భూరి [6]దోషానల స్ఫూర్తి వాటిల్లంగ నుదిత ధర్మక్రియ లుడిగి యణఁగ

1. పడవుచును (హ) 2. యొప్పఱియుండుట (తం. వా.) 3. ముంచిన (క.చ.త.జ.ద.బ.)
4. ఎదిరి పట్టగా (క.డ.); ఎదిగి...(చ.త.ద.); ఎగచి... (ట.తం.వా.) ఒదిగి...(హ) 5. లదరంగ (త) 6. దోషాగమ (హ. తం. వా.)

తే. [1]మానుషాకార రుచికోటి [2]మందపఱిచి, యనఘ యే మన నేర్తుఁ గృష్ణాభిధాన
లోక బాంధవుఁ డుత్తమశ్లోకమూర్తి, మించు తేజంబుతో నస్తమించె నయ్య.

వ. మఱియును. 84

క. హలకులిశ జలజరేఖా, లలిత శ్రీకృష్ణ పాదలక్షిత యై ని
ర్మలగతి నొప్పెడి ధరణీ, లలనామణి నేఁ డభాగ్య లక్షణ యయ్యెన్. 85

క. యాదవుల వలన రాజ్య, శ్రీ దొలఁగెను ధర్మగతి నశించెను భువి మ
ర్యాదలు దప్పె నధర్మో, త్పాదనమున దైత్యభేది దప్పిన పిదపన్. 86

వ. మఱియు లలిత నికషణ విరాజమాన మణిగణ కిరణ సుషమా విశేష విడంబిత విమల సలిలంబు లందుఁ బ్రతిఫలిత సంపూర్ణ చంద్రమండల రుచి నిరీక్షించి జలచర బుద్ధిం జేసి త జ్జల విలోలమీనంబు లనూన స్నేహంబునం దలంచు చందంబునఁ గృష్ణానుచరులైన యదువృష్ణి కుమారు లమ్మహనీయ మూర్తిం దమకు నగ్రేసరుం డని కాని లీలామానుషవిగ్రహుం డైన పరమాత్ముం డనికాని యెఱుంగక హరి మాయాజనితం బగు నసద్భావంబునం జేసి భోజన శయ నాస నానుగమనంబులం [3]జేరి సహోద రాది భావంబులం గూడి చరియింతురు. అ ద్దేవుని మాయాపయోనిధి నిమగ్నులు గాకుండ నబ్జభవాదుల కైనం దీరదు. సర్వగుణ గరిష్ఠులు సత్పురుష శ్రేష్ఠులునగు పరమ భాగవతులకుం దక్కం దక్కిన వారలకుం జెప్పనేల. అదియునుం గాక యభిజన విద్యా ధన బల గర్వ మదాంధీభూత చేతస్కు లైన శిశుపా లాది భూపాలకు లమ్మహాత్మునిం బరతత్త్వం బని యెఱుంగక నిందించు దుర్భాషలు దలంచి మనస్తాపంబు నొందు చుండుదును. అని వెండియు, 87

మ. [4]అవితృప్తేక్షణ ధీ సమాహిత తపోవ్యాసంగు లై నట్టి భా
గవత [5]శ్రేష్ఠుల కాత్మమూర్తి నిఖి లైక [6]జ్యోతిమైఁ జూపి [7]లో
క విలోకంబులు [8]నిర్దహించి కమలాకాంతుండు శాంతుండు మా
నవ రూపం బగు దేహమున్ వదలి యంతర్ధానుఁ డయ్యెం జుమీ. 88

1. మానితాకార (ద) 2. మరుగు పరచి (ట) 3. జేసి (క. జ. బ.) 4. అవితృప్తవ్రత (క. చ. ట. త. బ. తం.) 5. శ్రేణుల (క. చ. ట. జ. డ. ద. బ.) 6. ఖ్యాతిమై (క.త.డ.ద.బ.) 7. లోకవిశోకంబులు (హ. తం. వా.) 8. నిర్వహించి (క. చ. ద.)

సీ. [1]మర్త్యవికాసైక మానమై తనకును విస్మయ జనకమై వెలయు నట్టి
యాత్మీయ యోగ మాయాశక్తిఁ జేపట్టి చూపుచు నత్యంత సుభగుఁ డగుచు
భూషణంబులకును భూషణంబై [2]వివేకముల కెల్లను బరాకాష్ఠ యగుచు
సకల కళ్యాణ సంస్థానమై తేజరిల్లెడు నట్టి దివ్యమూర్తి

తే. తాన తనమూర్తి నిజశక్తిఁ దగ ధరింప, యమతనూభవు రాజసూయాధ్వరంబు
నందు నెవ్వని శుభమూర్తి [3]నఖిల జనులు,నిండు వేడుకఁ జూచి [4]వర్ణించి రెలమి.

క. ప్రకటముగఁ గమలభవ సృష్టికిఁ గారణ మి మ్మహాత్ముఁడే యనుచును ను
త్సుకులై తన్మూర్తిని దప్పక చూచిరి కాదె తత్సభా జను లెల్లన్. 90

వ. మఱియు శాంతోగ్ర రూపధరుండైన సర్వేశ్వరుండు శాంతరూపుండు గావునఁ బరకృతాపరాధ నిపీడ్యమాన మానసుం డయ్యు ననుకంపాయత్త చిత్తుండై వర్తించు. పరాపరుండును, ప్రకృతికార్యం బయిన మహత్తత్త్వ రూపుండును, జనన విరహితుం డయ్యును దారువుల వలన ననలంబు దోఁచు చందంబున జననంబు నొందుచుండు. అట్టి సరోజనాభుని హాస రాస లీలానురాగ విలోకన ప్రతిలబ్ధమాన లైన గోపకామినులు దన్మూర్తి దర్శ నానుషక్త మనీషలం గలిగి వర్తించిరి. అదియునుం గాక, 91

చ. దివిజుల కోర్కిదీర్ప వసుదేవుని యింట జనించి కంస దా
నవుఁడు [6]వధించునన్ భయమునం జని నందుని యింట నుంటకున్
యవన జరాసుతాదులకు నాజి నెదుర్పడ లేక సజ్జన
స్తవ మధురా పురిన్ విడిచి దాఁగుటకున్ మదిఁ జింత నొందుదున్. 92

వ. అదియునుంగాక, 93

సీ. కడఁగి పెక్కిడుమలఁ గుడుచుచుఁ జిత్తముల్ గలఁగఁగ బంధనాగారములను
వనరిన దేవకీ వసుదేవులను డాయఁ జనుదెంచి భక్తివందన మొనర్చి
తలిదండ్రులార ! యేఁ గలుగంగ మీరలు గనుచే నలజడిఁ గ్రాగుచుండఁ
[7]గణఁగి శత్రునిఁ జంపఁగా లేక చూచుచు నున్న నా తప్పుఁ బ్రసన్ను లగుచుఁ

తే. గావుఁ డని యానతిచ్చిన దేవదేవు, నమృతావహ మధురవాక్యములు దలఁచి
తలఁచినాచిత్తమునఁ[8]జాలఁగలఁగుచుండుఁ,బృథులపాతకభూమిభృద్భిదురవిదుర!

1. మానవైక వికాస (హ. వా) 2. వివేకములకుఁ బర మోపకరణమగుచు (డ) 3. నర్థితోడ (హ) 4. వర్ణింపుచుండు (హ) 5. హరించు (క.బ.) 6. నొంచుచున్ (హ) 7. కడిఁది (క.బ.తం.) కడఁగి (చ. ట వా.) 8. బెద్ద గలఁగుచుండు (క. బ. తం. వా.)

క. విమలమతిఁ దలఁప నెవ్వని, బొమముడి మాత్రమున నిఖిల భూదేవీ భా
రము వాయు నట్టి హరిపద, కమల మరందంబు గ్రోలు ఘనుఁ డెవ్వాఁడో? 95

క. మంద ప్రజ్ఞుఁడనై గో, విందుని మురదైత్యహరుని విష్ణునిఁ బరమా
నందుని నంద తనూజుని, మందరధరుఁ జిత్తమందు మఱతునె యెందున్? 96

చ. అదియునుఁ గాక మీరు నృపు లందఱు చూడఁగ ధర్మసూతి పెం
పొదవిన రాజసూయ సవనోత్సవ మందును జన్మ మాదిగాఁ
బదపడి [1]యెగ్గొనర్చి శిశుపాలుఁడు యోగిజనంబు లిట్టి ద
ట్టి దని యెఱుంగ నోపని కడింది పదంబును బొందెనే కదా. 97

చ. కురునృప పాండు నందను లకుంఠితకేళిఁ జమూ సమేతులై
యరిది రణోర్వి నెవ్వని ముఖాంబురుహామృత మాత్మలోచనో
త్కరములఁ గ్రోలి పార్థ విశిఖ ప్రకరక్షత పూతగాత్రులై
గురుతర మోక్ష ధామమునకుం జని సౌఖ్యము నొందిరో కదా! 98

సీ. అట్టి సరోజాక్షుఁ డాద్యంత శూన్యుండు సుభగుండు త్రైలోక్య సుందరుండు
కమనీయ సాగర కన్యకా కుచ కుంకుమాంకిత విపుల బాహాంతరుండు
సకల దిక్పాల భాస్వత్కిరీట న్యస్త పద్మరాగారుణ పాదపీఠుఁ
డజుఁ డనంతుఁడు సమానాధిక విరహితుఁ డిద్ధ మూర్తిత్రయాధీశ్వరుండు
తే. నైన హరి యుగ్రసేనుని యఖిలరాజ్య,రుచిర సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి
భృత్యభావంబునొంది సంప్రీతి నతని, పసుపుసేయుట కెపుడు నా మనము గుందు.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె, అనఘా! *(పరాత్పరుండు యోగీశ్వరేశ్వరుండు నగు
కృష్ణుండు) భగవద్భక్తుండు పరమ భాగవతోత్తముఁడు నైన యుగ్రసేనుని
సేవించుట యాశ్చర్యంబు గాదు. తన్ను హరియింపం దలంచి కుచంబుల విషంబు
ధరించి స్తన్యపానంబు సేయించిన దుష్టచేతన యైన పూతనకుం, జన్నిచ్చి
పెంచిన యశోదాదేవికి నైన నందరాని నిజపదంబు గారుణ్యచిత్తుండై
యొసంగె ననిన నిజపద ధ్యానపరాయణు లగు వారల ననుసరించి సేవించుట
చెప్ప నేల? అనిన నుద్ధవునికి విదురుం డిట్లనియె. భక్తవత్సలుండును గారుణ్య
జలనిధియునై భాగవత జనుల ననుగ్రహించు పుండరీకాక్షుండు నిజదాస
లోకంబున కొసంగు పరమపదంబు లుగ్రకర్ములైన రాక్షసుల కెట్లొసంగె
నత్తెఱం గెఱిగింపు మనిన విదురునకు నుద్ధవుం డిట్లనియె. 100

1. యెగ్గొనర్చు (తం. వా.) * కొన్ని వ్రాఁతప్రతులలో లేదు.

మ. దనుజానీక మనేక వారములు దోర్దర్పంబు సంధిల్లఁగా
వినతాసూను భుజావరోహుఁ డగు న వ్విష్ణున్ సునాభాస్త్రుఁ దా
రనిలో మార్కొని పోకు పోకు హరి దైత్యారాతి యంచుం దదా
ననముం జూచుచుఁ గూలి మోక్షపదమున్ బ్రాపింతు రత్యున్నతిన్. 101

క. ధీరజనోత్తమ! నవ సిత, సారస నేత్రుఁ డగు కృష్ణు జననంబును ద
చ్చారిత్రము నెఱిఁగింతు ను, దారత నీ విపుడు వినుము త ద్విధ మెల్లన్. 102

చ. ధరణిభరంబు వాపుటకుఁ దామరసాసను బ్రార్థనన్ రమా
వరుఁ డల కంస బంధననివాసమునన్ వసుదేవ దేవకీ
వరులకు నుద్భవింప బలవంతుఁడు గంసుఁడు హింస సేయు
న్వెఱపున నర్ధరాత్రి సుతునిం గొని య వ్వసుదేవుఁ డిమ్ములన్. 103

క. నందుని మందకుఁ జని త, త్సుందరి తల్పమునఁ బరులు సూడక యుండన్
నందనుని నునిచి యానక, దుందుభి మఱలంగ నేగెఁ దొల్లిటి పురికిన్. 104

క. హరి యేకాదశ సంవ, త్సరములు నందవ్రజమునఁ దను హరి యని యె
వ్వరు నెఱుఁగ కుండ నా హల, ధరుతోఁ [1]గూడాడుచుండెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్.

క. గోపాల వరుల కైనను, నాపోవఁగఁ దన సమంచితాకార మొగిన్
జూపని శ్రీపతి వేడుక, గోపాలురఁ గూడి కాచె గోవత్సములన్. 106

వ. అ య్యవసరంబునం గృష్ణుండు లీలా వినోదంబులు తోడి గోపాల బాలురకుం
జూపం దలంచి, 107

చ. వర యమునా నదీ సలిల వర్ధిత సౌరభ యుక్త పుష్ప మే
దుర మకరంద పాద [2]పరితోషిత భృంగ సురంగ మాధవీ
కురవక కుంద చందన నికుంజము లందు మయూర శారికా
పరభృత రాజకీర మృదు భాషల భంగిఁ జెలంగి పల్కుచున్. 108

ఉ. శ్రీ రమణీ మనోవిభుఁడు సింహ కిశోరముఁ బోలి లీలఁ గొ
మార దశన్ రమా విమల మందిరముం బురుడించు గో తతిన్
వారక మేపుచుం దరళ వంశ రవ స్ఫుట మాధురీ సుధా
సారముచేత గోపజన సంఘములన్ ముదమందఁ జేయుచున్. 109

1. గ్రీడించుచుండె (తం.వా.) 2. పరితుష్ట మధువ్రత రంగ (హ); మధువ్రతయూథ (తం.వా.); పరితుష్టిత భృంగ సుసంగ (త)

వ. మఱియు, 110

మ. చిర కేళీరతి బాలకుల్ దృణములన్ సింహాది రూపంబులన్
గర మొప్పన్ విరచించి వాని మరలన్ ఖండించు చందంబునన్
గరుణాతీతులు కామరూపు లగు న క్కంస ప్రయుక్త క్షపా
చరులం గృష్ణుఁడు సంగర స్థలములన్ [1]జక్కాడె లీలాగతిన్. 111

చ. వర యమునా నదీ జల నివాస మహోరగ వి స్తృ తాస్య వి
స్ఫురిత విషానల ప్రభల సోఁకునఁ గ్రాఁగిన గోప గో ధనో
త్కరముల నెల్ల గాచి భుజగప్రవరు న్వెడలంగఁ దోలి త
త్సరి దమలాంబు పానమున సంతస మందఁగఁ జేసె గో తతిన్. 112

మ. దివిజాధీశు గుఱించి వానకొఱకై దీపింప సం దాది వ
ల్లవు లేఁటేఁట ననూన సంపదల నుల్లాసంబునం జేయు ను
త్సవముం గృష్ణుఁడు మాన్పి గోప గణముల్ సంప్రీతి నొందన్ శచీ
ధవు గర్వం [2]బణఁపన్ ధనవ్యయముగాఁ దాఁ జేసె గో యాగమున్. 113

చ. హరిహయుఁ డంత రోష వివశావిల మానసుఁడై సరోరుహో
దరు మహిమం బెఱుంగక మదం బడరంగ వలాహ కాది భీ
కర ఘనపంక్తిఁ బంపిన నఖండ శిలామయ భూరి వర్షముల్
గురిసె ననూన గర్జనల గోకుల మాకుల మంది [3]కుందఁగన్. 114

ఉ. ఆ తఱి మంద గొందలము నందఁగ వల్లవు లెల్లఁ [4]గృష్ణ యీ
చేతను లెల్ల నిట్టి జడిఁ జిందఱ వందఱలై [5]మనంబులన్
[6]గాతరులైరి నీవు గృపఁ గావు మహాత్మ! యనాథనాథ! ని
ర్ధూత కళంక! భక్తపరితోషణ భూషణ! పాపశోషణా! 115

మ. అని యి బ్బంగి విపన్నులై పలుకఁ గుయ్యాలించి కృష్ణుండు స
జ్జన వర్ధిష్ణుఁడు గోప గో నివహ రక్షా దక్షుఁడై దేవతా
జను లగ్గింపఁ గరాంబుజాతమున సచ్ఛత్రంబుగాఁ దాల్చె బో
రన గోవర్ధన శైలమున్ దట చర ద్రమ్యామరీ జాలమున్. 116

1. జెండాడె (హ. కొన్ని వ్రాఁత ప్రతులు) 2. బడపంగ నవ్యయముగా (తం. వా.) 3. మ్రుందగన్ (చ. డ. ద. తం. వా.); క్రందగన్ (క. జ. ట. బ.) 4. గృష్ణ కృష్ణేతి విభీత వాక్యముల (క. బ. తం.) 5. కలంగుచున్ (ప. బ.) 6. గాతరులై మముం గరుణఁ గాపుము కావు మనాథనాథ (డ. బ. తం.)

వ. వెండియు, 117

సీ. శరదాగమారంభ సంపూర్ణ పూర్ణిమా సాంద్ర చంద్రాతపో జ్జ్వలిత మగుచు
వెలయు బృందాటవీ వీథి యం దొకనాఁడు రాసకేళీ మహోల్లాసుఁ డగుచు
రుచిర సౌభాగ్య తారుణ్య మనోరమ స్ఫూర్తిఁ జెన్నొందిన మూర్తి దనర
సలలిత ముఖచంద్ర [1]చంద్రికా తతి గోప నయనోత్పలముల కానంద మొసఁగ

తే. భవ్య చాతుర్య భంగిఁ ద్రిభంగి యగుచు, నబ్జనాభుండు సమ్మోద మతిశయిల్ల
లీలఁ బూరించు వర మురళీ నినాద, మర్థి వీతేర విని మోహితాత్మలగుచు. 118

చ. పతులు మఱందులుం సుతులు బావలు నత్తలు మామలుం సము
న్నతి వలదన్న మానక మనంబులఁ గృష్ణ పదాబ్జ సేవనా
న్వితరతి గోప కామినులు వే చనుదేర దయాపయోధి శో
భితగతి రాసకేళి సలిపెం దరుణీ నవ పుష్పచాపుఁడై. 119

అధ్యాయము — ౩

ఉ. రాముఁడు దాను గూడి మథురా పురికిం జని యందు వైభవో
ద్దామ నృపాసనంబున [2]ముదంబున నున్న దురాత్ముఁ గంసు దు
ష్టామరశత్రుఁ ద్రుంచి ముదమారఁగఁ దల్లిని దండ్రి నంచిత
శ్రీమహితాత్ముఁడై తనరఁ జేసె సరోరుహనాభుఁ డున్నతిన్. 120

మ. నలు వొప్పంగ షడంగయుక్త [3]మహితామ్నాయంబు చౌషష్టి వి
ద్యలు సాందీపనిచే నెఱింగెఁ జెలువొంద న్విన్న మాత్రంబు లో
పలనే లోకగురుండు దాన తనకున్ భావింప నన్యుల్ గురు
ల్గలరే లోక విడంబనార్థ మగు లీలల్ గావె యమ్మేటికిన్. 121

ఉ. [4]మించి ప్రభాస తీర్థమున మృత్యువశంబును బొంది పోయి యా
పంచజనోదరస్థుఁ డగు బాలుని దేశికనందనుం బ్రభో
దంచిత లీలఁ దెచ్చి గురుదక్షిణగా నతిభక్తి యుక్తి స
ర్పించె గురుండు చిత్తమునఁ బెంపెసలార మురారి వెండియున్. 122

1. చంద్రిక గోపికా (తం.); చంద్రికల్ గోపికా (వా). 2. నుదారత నున్న (హ); మదంబున నున్న (ట.వా.) 3. మహితామ్నాయాది నైర్మల్య విద్యలు (చ. ట. త. జ. ద. బ.) మహితామ్నాయైక నైర్మల్య విద్యలు (డ) 4. మంచి ప్రభాస తీర్థముల మధ్యములన్ మృతి బొంది (క. బ.) తీర్థ జలమధ్యములన్ మృతి బొంది (చ. ట. జ. ద. ద.)

సీ. ఘనుఁడు విదర్భేశుఁ డన నొప్పు భీష్మకు వర సుతామణి నవ వారిజాక్షిఁ
బద్మ సమాన రూపశ్రీ విభాసితఁ గమనీయ భూషణఁ గంబుకంఠిఁ
జతుర స్వయంవరోత్సవ సమాగత చైద్య సాల్వ మాగధ ముఖ జనవరేణ్య
[1]నికర సమావృతఁ బ్రకట సచ్చారిత్ర రుక్మిణి నసమాన [2]రుక్మకాంతి

తే. నమర గుప్తామృతము విహగాధి విభుఁడు, గొనిన కైవడి మనుజేంద్ర కోటిఁ దోలి
కమలనాభుండు నిజభుజాగర్వమలరఁ, దెచ్చి వరియించె నతని నుతింపవశమె!

చ. [3]పరువడి పట్టి సప్త వృషభంబుల ముక్కులు [4]గుట్టఁ దద్బల
స్ఫురణ సహింపఁ జాలక నృపుల్ దలపడ్డ జయించి నగ్నజి
ద్ధరణిపు నందనన్ వికచ తామరసాక్షిఁ బ్రమోదియై స్వయం
వరమునఁ బెండ్లి యాడె గుణవంతుఁ డనంతుఁ డనంత శక్తితోన్. 124

మ. ప్రతివీర క్షయకారి [5]నా నెగడి సత్రాజి త్తనూజా హృదీ
ప్సితముం దీర్పఁ దలంచి నాకమునకున్ బెంపారఁగా నేగి [6]వ
ర్ణిత శౌర్యోన్నతిఁ బారిజాత మిలకున్ లీలాగతిం దెచ్చె ను
ద్ధతి దేవేంద్రు జయించి కృష్ణుఁ డన నేతన్మాత్రుఁడే చూడఁగన్. 125

సీ. మానితాఖిల జగన్మయ దేహమునఁ బొల్చు ధరణి దేవికిఁ బ్రియతనయుఁ డైన
నరక దానవుని సునాభాఖ్యఁ జెన్నొందు ఘన చక్రధారా విఖండితోత్త
మాంగునిఁ జేయ న య్యవనీ లలామంబు వేఁడినఁ ద త్పౌత్రు విపుల రాజ్య
పదమున నిల్పి లోపలి [7]మందిరంబులఁ జిరముగ నరకుండు చెఱలఁ బెట్టి

తే. నట్టి కన్యలు నూటఁ బదాఱు వేలు, నార్త బంధువుఁ డైన పద్మాక్షుఁ జూచి
హర్ష బాష్పాంబు ధారా ప్రవర్ష మొదవఁ, బంచశర బాణ నిర్భిన్న భావలగుచు.

చ. లలిత తదీయ సుందర విలాస విమోహిత లైన వారి నిం
పొలసిన కోర్కెఁ దీర్చుటకు నొక్క ముహూర్తమునన్ వరించి క
న్యల లలితావరోధ భవనంబుల నందఱ కన్ని రూపులై
కలసి సుఖస్థితిం దనిపెఁ గాంతల భక్తి నితాంత చిత్తలన్. 127

1. నికట సమాకృష్ట (చ) 2. రుచిర (హ) 3. పరువడి భూరి (క. బ. తం.) 4. గుట్టి (క. త. డ. బ.) 5. మున్నువారి (హ); నాఁబరఁగి (తం. వా.) 6. వల్గిత (హ) 7. మందిరములకుఁ, జననందు నరకుఁడు చెరలఁ బెట్టి (క. చ. ట. జ.)

క. చతురతతో నం దొక్కొ_క, [1]యతివకుఁ బదురేసి సుతుల నాత్మసముల ను
న్నత భుజశక్తులఁ గాంచెను, వితతంబై కీర్తి దిశల వినుతికి నెక్కన్. 128

సీ. మథురాపురము చతు ర్విధ బలౌఘములతో నావరించిన కాలయవన సాల్వ
మగధ భూపాలాది మనుజేంద్ర లోకంబు సైన్యయుక్తముగాఁగ సంహరించి
తన బాహు శక్తిఁ జిత్తముల నర్థించిన భీమ పార్థులకు నుద్దామ విజయ
మొసఁగి తద్వైరుల నుక్కణంగఁగఁ ద్రుంచి బాణ, శంబర, ముర, పల్వలాది

తే. దనుజ నాయక సేనా వితానములను, హలధరాది సమేతుఁడై హతులఁ జేసె
దంతవక్త్రాది దైత్యులు దన్ను నెదుర,ఖండనములోనఁ ద్రుంచె దోర్బలము మెఱసి.

వ. వెండియుం గృష్ణుండు గౌరవ పాండవ ఖండనమునకుం దోడ్పడి రాజన్యు లన్యోన్య మాత్స ర్యోత్సాహ సమేతులై సైనిక పాదఘట్టనంబుల ధరాచక్రంబు గంపింప ననన్య సామాన్యంబులైన శంఖ భేరీ ప్రముఖ తూర్య ఘోషంబులు నింగి ప్రమింగ దురంగమ రింఖా సముద్ధూత ధూళి పటల పరిచ్ఛన్న భాను మండ లంబుగాఁ జనుదెంచి కురుక్షేత్రంబున మోహరించిన నుభయ పక్షబలంబులం దునుమాడి, నిఖిల రాజ్యవైభవ మదోన్మత్తుం డైన సుయోధనుండు కర్ణ శకుని దుశ్శాసనాదుల దుర్మంత్రంబున నిరంతరంబు గుంతీనందనుల కెగ్గుచేసిన దోషంబునం జేసి సంగరంబున భీము గదాఘాతంబునం దొడలు విఱిగి పుడమిం బడి గతాయుశ్శ్రీ విభవుండై యుండం జూచి పరితుష్ట చిత్తుండై, యపరిమిత బాహుబలోత్సాహులైన భీష్మ ద్రోణ భీమార్జునులచేత నిఖిల ధరాపతుల నష్టాద శాక్షౌహిణీ బలంబుల తోడం దునిమించి, మఱియు స్వసమాన బలు లయిన యదు వీరుల జయింప నెంత వారలకైనం దీర (కాన) మధుపాన మద విఘూర్ణిత తామ్ర విలోచనులై వర్తించు యాదవుల కన్యోన్య వైరంబు గల్పించి పోరించి యితరేతర కరాఘాతంబుల హతులై (వారు) దనుఁ గలసినం గాని భూ భారం బుడుగ దని చిత్తంబునం దలంచి, యంత ధర్మనందనుచే నిస్సపత్యం బగు రాజ్యంబు పూజ్యంబుగాఁ జేయింపుచుండి, మర్త్యులకుం గర్త వ్యంబులైన ధర్మపథంబులు సూపుచు, బంధు మిత్రుల నెల్లం బరితోషంబు నొందింపుచుం, దత్పరోక్షంబున వారివంశం బుద్ధరింపం దలంచి యభిమన్యు వలన నుత్తరయందు గర్భంబు నిలిపి, గురుతనయ ప్రయుక్త మహిత బ్రహ్మాస్త్ర పాతంబునఁ దద్గర్భ దళనంబు గాకుండ సర్భకుని రక్షించి, నిజ పదారవింద సేవా రతుం డైన ధర్మజుచేఁ గీర్తి ప్రతాపంబులు నివ్వటిల్లం దురంగమేధం బులు మూఁడు సేయించి, వెండియు, 130

1. యతివకును పదేసి (హ)

సీ. వలనొప్ప లౌకిక వైదిక మార్గముల్ నడుపుచు ద్వారకానగర మందు
[1]నవిదితాత్మీయ మాయా ప్రభావమున నిస్సంగుఁడై యుండి సంసారి పగిదిఁ
జెంది కామంబుల[2]చేత విమోహితుం డై సుఖింపుచు ముదితాత్ముఁ డగుచు
నంచిత స్నిగ్ధ స్మితావలోకముల సుధా పరిపూర్ణ సల్లాపములను

తే. శ్రీ నికేతన మైన శరీరమునను, పాండునందన యదుకుల ప్రకరములను
లీలఁ గారుణ్య మొలయఁ బాలింపుచుండె, నార్త రక్షణ పరుఁడు నారాయణుండు,

సీ. సంపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్ర చంద్రిక నొప్పు రమణీయ శారద రాత్రు లందు
సలలిత కాంచన స్తంభ సౌధోపరి చంద్రకాంతోపల స్థలము లందు
మహిత కరేణుకా మధ్య దిగ్గజముల గతిని సౌదామినీ లతల నడిమి
నీల మేఘంబుల లీల [3]ముక్తా మధ్య లాలిత శక్ర నీలముల భాతి

తే. సతత యౌవన సుందరీయుత విహారుఁ, డగుచు సతు లెంద ఱందఱ కన్ని రూప
ములను గ్రీడించెఁ బెక్కబ్దములు సెలంగి, నందనందనుఁ డభినవానంద లీల.

వ. అంత నొక్క నాఁడు, 133

చ. మునివరు లేగుదేర [4]యదు భోజ వరేణ్యులు గూడి ముట్టఁ బ
ల్కినఁ గన లొంది వారు దమకించి శపించినఁ గొన్ని మాసముల్
చను నెడ దైవ యోగముగ జాతరఁ బో సమకట్టి వేడుకల్
మనములఁ దొంగలింప గరిమన్ నిజ యానము లెక్కి యాదవుల్. 134

ఉ. కోరి ప్రభాస తీర్థమునకుం జని తన్నదిఁ గ్రుంకి నిర్మ లో
దారత నందు దేవ ముని తర్పణముల్ పితృ తర్పణంబులున్
వారని భక్తిఁ జేసి నవ వత్సలతోఁ బొలుపారు గోవులన్
భూరి సదక్షిణాకముగ భూసుర కోటికి నిచ్చి వెండియున్. 135

క. అజిన పట రత్న కంబళ, రజత మహారజత తిల ధరా వర కన్యా
గజ తురగ రథములును స, ద్ద్విజ కోటికి నిచ్చి పెంపు దీపింపంగన్. 136

వ. ఇట్లు సఫలంబు లైన భూ దానంబు మొదలుగాఁ గల దానంబు లనూనంబుగా
భగవదర్పణ బుద్ధిం జేసి యనంతరంబు. 137

1. ఆవిరళాధ్యాత్మ (ట) 2. చే మోహితాత్ముఁడు నై (హ) 3. ముక్తాఫల, లలిత మధ్యస్థ నీలముల భాతి (హ. వా.) ముక్తానుయు, క్తస్నిగ్ధ నీలరత్నముల భాతి (తం) 4. యదు ముఖ్యులు మూఁకలు గూడి ముట్టి పల్కిన (హ)

అధ్యాయము — ౪

తే. ఎసఁగు మోదంబు సంధిల్ల నిష్టమైన, రసిక మృదులాన్న మర్థిఁ బారణలు సేసి
మంజులాసవ రసపానమత్తులగుచుఁ, [1]గణఁగి యన్యోన్య హాస్యవాక్యములఁ
గలఁగి.

వ. తమలోన మదిరాపాన మద విఘూర్ణిత తామ్ర లోచనులై మత్సరంబుల నొండొరులఁ బొడిచి సమస్త యాదవులు వేణుజాతానలంబునఁ దద్వంశ పరంపరలు దహనంబు నొందు చంధంబునం బొలిసిరి, అంతయునుం గనుంగొని కృష్ణుం డప్పుడు, 139

క. చతురతతో నిజమాయా, గతిఁ జూచిఁ [2]లసద్వీలోల కల్లోల సమం
చిత విమల కమల సార, స్వత జలముల విహిత విధులు సలిపిన వాఁడై. 140

క. ఒక వృక్షమూల తలమున, నకలంక, గుణాభిరాముఁ డాసీనుండై
[3]యకుటిలమతి [4]బదరీ వన,మునకు నను బొమ్మనుచు మొఱఁగి పోయిన నేనున్.

క. క్రమమున నిజ కుల సంహా, రము సేయఁ గణంగు పెఱిఁగి రమణీయ శ్రీ
రమణు చరణాబ్జ యుగ విర, హమునకు మది నోర్వ లేక యనుగమనుఁడనై.

క. హరి నరయుచుఁ జనిచని యొక, తరుమూల తలంబు నందుఁ దన దేహరుచుల్
[5]గిఱికొన నున్న మహాత్మునిఁ, బరునిఁ బ్రపన్నార్తి హరుని భక్తవిధేయున్.

వ. మఱియును, 144

సీ. అస్మత్ప్రియస్వామి నచ్యుతుఁ బరు సత్త్వగుణ గరిష్ఠుని రజోగుణ విహీను
సురుచిర ద్వారకాపుర సమాశ్రయు ననాశ్రయు నీల నీరద శ్యామవర్ణు
దళదరవింద సుందర పత్రనేత్రు లక్ష్మియుతుఁ బీత కౌశేయ వాసు
విలసిత వామాంక విన్యస్త దక్షిణ చరణారవిందు శశ్వత్ప్రకాశు

తే. ఘన చతుర్బాహు సుందరాకారు ధీరుఁ, జెన్నుగల లేఁత రావి పై వెన్నుమోపి
యున్న వీరాసనాసీనుఁ గన్న, తండ్రి నానంద పరిపూర్ణ దనుజ హరుని.

మత్తకోకిల. కంటిఁ గంటి భవాబ్ధి దాఁటఁగఁ గంటి నాశ్రిత రక్షకున్
గంటి యోగిజనంబు డెందముఁ గంటిఁ జుట్టముఁ గంటి ము
క్కంటికిం గనరాని యెక్కటిఁ గంటిఁ దామరకంటిఁ జే
కొంటి ముక్తి నిధానముం దలకొంటి సౌఖ్యము లందఁగన్. 146

1. గదఁగి (తం.వా.); గణఁగి(హ); అలఁగి (ట.జ.) 2. నటద్వీలోల(క.ట.త.డ.) 3. అకుటిలగతి (క.జ.డ.) 4. బదరీవని, కిఁక నీ వరుగుమని మొఱఁగి యేఁగిన (వా) బదరీవన, మునకు బొమ్మనుచు మొఱఁగిపోయిన (తం) ఈ పాఠమున ప్రాస భంగ దోషమున్నది. 5. పరఁగఁగ నున్న (హ.తం.వా.)

వ. అయ్యవసరంబునం బరమ భాగవతోత్తముండు, మునిజన సత్తముండు, ద్వైపాయన సఖుండు, పరమ తపోధనుండు, నఘశూన్యుండు, నఖిలజన మాన్యుండు, బుధజన విధేయుండు నగు మైత్రేయుండు దీర్ఘాచరణంబు సేయుచుం జని చని,

మ. కనియెం దాపస పుంగవుం డఖిల లోకఖ్యాత వర్ధిష్ణు శో
భన భాస్వత్పరిపూర్ణ యౌవన కళా భ్రాజిష్ణు యోగీంద్ర హృ
ద్వన జాతైక చరిష్ణుఁ గౌస్తుభ ముఖోద్య ద్భూషణాలంకరి
ష్ణు నిలింపాహిత జిష్ణు విష్ణుఁ బ్రభవిష్ణుం గృష్ణు రోచిష్ణునిన్. 148

క. తదనంతరంబ హరిఁ దన, [1]హృదయాబ్జము నందు ముకుళితేక్షణముల స
మ్మదమునఁ జూచుచు నానత, వదనుండై యుండె ముదము వఱలఁగ ననఘా!

వ. అంత డగ్గఱ నేతెంచి యున్న మైత్రేయుండు వినుచుండ దరహాస చంద్రికా-
సుందర వదనారవిందుండును, నానంద సుధానిష్యంద కందళిత హృదయుండును,
భక్తానురక్త దయాసక్త విలోకనుండును నగు పుండరీకాక్షుండు నన్ను నిరీక్షించి
యిట్లని యాన తిచ్చె. పూర్వ భవంబున వసుబ్రహ్మలు సేయు సత్త్రయాగంబున
వసువై భవదీయ హృదయంబున నితర పదార్థంబులు గోరక మదీయ పాదార
వింద సేవఁ గావించితివి. కావునఁ ద న్నిమిత్తంబున నేను నీ హృదయంబున
వసియించి సమస్తంబునుం గనుగొందు. ఆత్మారాముండ నైన నన్ను నెవ్వ రేని
సద సద్వివేకులై యెఱుంగం జాలరు; వారలకు నేను నగోచరుఁడనై యుందు.
మత్పరిగ్రహంబు గల నీకు నీ జన్మంబె కాని పునర్భవంబు నొందకుండుటకు
భవదీయ పూర్వజన్మ సుకృత విశేషంబు కతన నీ యాశ్రమంబున మత్పదార
వింద సందర్శనంబు గలిగె. అదియునుం గాక పద్మకల్పంబునందు మ న్నాభి
పద్మ మధ్య నిషణ్ణుండైన పద్మసంభవునకు *(జన్మ మరణాది సంసృతి నివర్త
కంబు నవిరతానశ్వర సౌఖ్య ప్రవర్తకంబు నగు) మన్మహత్త్వంబు దెలియం
జేసి నట్టి దివ్యజ్ఞానంబు నీకు నెఱింగింతు నని య మ్మహనీయ తేజోనిధి
యానతిచ్చిన సుధాసమాన సరసాలాపంబులు గర్ణ కలాపంబులై మనస్తాపం
బులం బాపిన రోమాంచ కంచుకిత శరీరుండను, నానందబాష్పధారా సిక్త కపో
లుండను, పరితోష సాగరాంత ర్నిమగ్న మానసుండను నై యంజలి పుటంబు
నిటల తటంబున ఘటియించి యి ట్లంటి. 150

1. హృదయాంభోరుహము ముకుళితేక్షణముల (క. చ. తం.) * తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు. మూలమునను లేదు.

క. పురుషోత్తమ ! నీ పద సర, సిరుహ [1]ధ్యానామృ తాభిషేక స్ఫురణన్
గర మొప్పిన నా చిత్త మి, తర వస్తువు లందు వాంఛఁ దగులునె యెందున్.

చ. జననము లేని నీవు భవసంగతి నొందుట కేమి కారణం
బనియును గాల సంహరుఁడవై జగముల్ [2]విలయించు నీవు పా
యని రిపుభీతికై సరిదుదంచిత దుర్గము నాశ్రయించు టె
ట్లనియును దేవ నామనము నందుఁ దలంతు సరోజలోచనా ! 152

వ. అదియునుం గాక, 153

క. శ్రీ రమణీశ్వర ! నీ వా, త్మారాముఁడ వయ్యు లీలఁ దరుణీ కోటిం
గోరి రమించితి వనియును, వారక యేఁ దలఁతు భక్తవత్సల ! కృష్ణా ! 154

క. పరతత్త్వజ్ఞులు [3]గరుణా, కర ! నీలోకావనైక ఘనతఁ దలఁపఁగా
నరసి ననుఁ [4]గాచు టెం తది, కరమరుదే దలఁచి చూడఁ గమలాధీశా ! 155

వ. దేవా ? పీ వఖండిత విజ్ఞాన రూపాంతః కరణుండ వయ్యును ముగ్ధ భావంబునం బ్రమత్తుని చందంబున విమోహి కైవడిం బ్రవర్తింపుచు నెందేనియు నొదిగి యుండుట దలంచి నా డెందంబు గుందుచుండు. అరవిందలోచన ! సురవందిత! ముకుంద ! ఇందిరాసుందరీ రమణ !సరస్వతీరమణునకుం గరుణించిన విజ్ఞానంబు ధరియించు శక్తి నాకుం గల దేనిఁ గృపసేయుము. భవదీయ శాసనంబు ధరియించి భూరి సంసార పారావారోత్తరణంబు సేయుదు నని విన్నవించి బహు భంగులం బ్రస్తుతించిన భగవంతుడును,[5]ప్రసన్న పారిజాతంబును నైన కృష్ణుండు పరతత్త్వ నిర్ణయంబు నెఱింగించిన, 156

క. సరసిజలోచన కరుణా, పరిలబ్ధ జ్ఞాన కలిత భావుఁడ నగుటన్
బరతత్త్వవేదినై త, చ్చరణ సరోజముల కెఱఁగి సమ్మతి తోడన్. 157

క. హరిపద జలరుహ విరహా, తుర ఘన దుర్దాంత దుఃఖ తోయధిఁ గడవన్
వెర వేది తిరుగ వలసెను, సరసిజభవ కల్ప విలయ సమయము [6]దాఁకన్. 158

వ. ఇట్లు దిరుగుచు, 159

---

1. మసిసామృతాభిషేక (హ) 2. వెలయించు నీవు (నా) 3. కరుణా, కరనిను సంసారి వనుచు కఱక దలంపన్ (తం. వా. చ.) 4. గాచుపెల్లను, గరమువదు తలంచిచూడ (తం. వా.) 5. ప్రపన్న పారిజాతుండును (హ) 6. తుదగాన్ (చ. డ. డ.)

మ. నర నారాయణ తాపసాశ్రమ పదౌన్నత్యంబునం బొల్చు భా
సుర మందార రసాల సాల వకుళా శో కామ్ల పున్నాగ కే
సర జంబీర కదంబ నింబ కుట జాశ్వత్థ స్ఫుర న్మల్లికా
కరవీర క్షితి జాభిరామ బదరీ కాంతార సేవారతిన్. 160

క. చనుచున్న వాఁడ నని ప, ల్కిన పలుకుల కులికి కళవళించు విదురుం
డనుపమ శోకార్ణవమున, మునిఁగియు నిజ యోగ సత్వమునఁ దరియించెన్.

వ. ఇట్లు విదురుండు శోకపావకునిం దన వివేక జలంబుల నార్పి యుద్ధవున కిట్లనియె.

మ. అనఘా ? యుద్ధవ! నీకుఁ గృష్ణుఁ డసురేంద్రారాతి మన్నించి [1]చె
ప్పిన యధ్యాత్మ రహస్య తత్త్వ విమలాభిజ్ఞాన సారంబు బో
రన నన్నుం గరుణించి చెప్పినఁ గృతార్థత్వంబునుం బొందెదన్
విను పుణ్యాత్ములు శిష్యసంఘముల నుర్విం బ్రోవరే వెండియున్. 163

క. భగవద్భృత్యులు సుజనులు, దగ వెఱిఁగి పరోపకార తాత్పర్య వివే
క గరిష్ఠులై చరింతురు, జగతిం [2]బెంపొంది వృష్ణి సత్తమ యెందున్. 164

క. అనవుడు నుద్ధవుఁ డవ్విదు, రున కిట్లను ననఘ మునివరుఁడు సాక్షి ద్వి
ష్ణు నిభుం డగు మైత్రేయుఁడు, దన మనమున మనుజగతి వదలఁ దలఁచి తగన్.

క. హరి మురభేదిఁ బరాపరుఁ, గరుణాకరుఁ దలఁచు నట్టి ఘనుఁ డమ్ముని కుం
జరు కడ కేగిన నాతఁడు, గర మర్థిం దెలుపు సాత్త్విక జ్ఞానంబున్. 166

వ. అని యుద్ధవుండు విదురుం గూడి చని చని, 167

ఉ. ముందటఁ గాంచె నంత బుధముఖ్యుఁడు హల్లక ఫుల్ల పద్మ ని
ష్యంద మరంద పాన విలస న్మద భృంగఁ, జల త్తరంగ, మా
కంద లవంగ లుంగ లతికాచయ సంగ, సురాంగ నాశ్రితా
నందిత పుణ్య సంగ, యమునన్, భవ భంగ, శుభాంగ నిర్మలిన్. 168

క. కని డాయ నేగి మోదం, బునఁ దత్సరి దమల పులిన భూములఁ దగ నా
దినశేషము నివసించెను, వనజోదర పాదపద్మ వశమానసుఁడై. 169

క. మఱునాఁడు రేపకడ భా, సుర పుణ్యుఁడు ఘనుఁడు మధు నిషూదన చరణ
స్మరణ క్రీడా కలితుఁడు, దరియించెన్ [3]గలుష గహనదమునన్ యమునన్. 170

1. చెప్పిన యట్లా పరతత్త్వమార్గ (క) 2. బాగడొంది(తం.వా.) 3. కలుష దహన దమనన్ (హ) కలుష గహన దహనన్ (వా.) శబ్దాలంకారము ననుసరించి 'దమునన్' అనునదే కవి పాఠము. "దమున శ్శబ్దము సాంతము గాన 'దమునసన్' అని యుండనగు; అయినను వ్రాఁత ప్రతులందు దమునన్ అనియే కానిపించు చున్నది" (తం. ఫుట్‌నోటు)

వ. ఇట్లుద్ధవుండు యమునానది నుత్తరించి బదరికాశ్రమంబునకుం జనియె. అనిన విని రాజేంద్రుండు యోగీంద్రున కిట్లనియె. 171

క. శౌరియు నతిరథ వరులు మ, హారథ సమరథులు యదు బలాధిపు లెల్లన్
బోరి మృతిఁ బొంద నుద్ధవుఁ, డే రీతిన్ బ్రతికె నాకు [1]నెఱిఁగింపు తగన్. 172

సీ. నావుడు రాజేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుఁ [2]డిట్లను ముని పరమేష్ఠిచేత
సంప్రార్థితుండైన జలరుహనాభుండు వసుమతిపై యదువంశ మందు
నుదయించి తనుఁ దాన మదిలోనఁ జింతించి తెలివొంది యాత్మీయ కుల వినాశ
మొనరించి తాను బంచోపనిషన్మయ మగు దివ్య దేహంబు నందుఁ జెందఁ

తే. దలఁచి విజ్ఞాన తత్త్వంబు ధరణిమీఁద, దాల్చి జనకోటి కెఱిఁగింపఁ దగిన ధీరుఁ
డుద్ధవుఁడు దక్క నితరు లే నోప రితఁడు, నిర్జితేంద్రియుఁ డాత్మసన్నిభుఁ డటంచు.

క. క్షితిపై నిలిపిన కతమున, నతనికి మృతి దొరఁ దయ్యె నవనీశ! రమా
పతి యభిమానము గల్గిన, యతిపుణ్యుఁడు చనియె బదరికాశ్రమమునకున్. 174

వ. అంత, 175

క. ఉద్ధవుఁ డరిగినఁ బిదప స, మిద్ధ పరిజ్ఞాను సుజనహితు మైత్రేయున్
వృద్ధజన సేవ్యుఁ దాపస వృద్ధశ్రవుఁ జూడఁగోరి విదురుఁడు గడఁకన్. 176

వ. యమునా నది దాఁటి కతిపయ ప్రయాణంబులఁ బుణ్యనదులు హరిక్షేత్రంబులు దర్శింపుచు నతి త్వరిత గమనంబున. 177

క. చనిచని ముందటఁ గనుఁగొనె, ఘనపాత తమః పతంగఁ గరుణాపాంగన్
గనదుత్తుంగ తరంగన్, జనవరనుత బహుళపుణ్య సంగన్ గంగన్. 178

క. అందు నరవింద సౌరభ, నందిత పవమాన ధూత నట దూర్మి తరి
స్పందిత కందళశీకర, సందోహ లసత్ప్రవాహ జల మజ్జనుఁడై. 179

సీ. ఘనసార రుచి వాలుకా సముదంచిత సైకత వేదికా స్థలము నందు
యమ నియమాది యోగాంగ క్రియా నిష్ఠఁ బూని పద్మాసనాసీనుఁ డగుచు
హరిపాద సరసీరుహ న్యస్త చిత్తుఁడై బాహ్యేంద్రియ వ్యాప్తిఁ బాఱఁ దోలి
సకల విద్వజ్జన స్తవనీయ సముచితాచార వ్రతోపవాసములఁ గ్రుస్సి

తే. యున్న పుణ్యాత్ము విగతవయోవికారు, వినుతసంచారు భువనపావనవిహారు
యోగిజనగేయు సత్తతి భాగధేయు, నాశ్రితవిధేయు మైత్రేయు నపుడు గాంచె.

1. ఎఱిఁగింపు శుకా (క. బ.) 2. డిట్లను మున్ను లోకేశుచేత (తం. వా.)

అధ్యాయము — ౫

—: విదుర మైత్రేయ సంవాదము :—

వ. ఇట్లు గనుంగొని యమ్మునీంద్రుని పాదంబులకుం బ్రణమిల్లి ముకుళిత హస్తుండై యిట్లనియె. మునీంద్రా! లోకంబున సకలజనంబులు మనంబులు ఘనంబు లగు సౌఖ్యంబు లందం దలంచి తత్ఫల ప్రాప్తి హేతువు లైన కర్మంబు లాచరించి దైవోపహతులై తత్కర్మంబులచేత నిష్ఫలారంభు లగుదురు. కర్మంబులు బంధకరంబులు, దుఃఖహేతువులుంగాని సౌఖ్యదాయకంబులై [1]పాపనిష్కృతిఁ జేయ నోపవు. అది యట్లుండె. భూరి దుఃఖానుసారం బైన సంసార చక్రంబునం బరిభ్రమింపుచుం గామ విమోహితులై పూర్వ కర్మానుగతంబులైన శరీరంబులు దాల్చుచుఁ జచ్చుచు మరలం బుట్టుచు నెంతకాలంబునకుం [2]బాపనిష్కృతిఁ గానక మాతృ యౌవన వన కుఠారులై జనియించి వర్తించు మూఢాత్మలం బహుప్రాయుల రక్షించుకొఱకుఁ గాదె నారాయణ పరాయణు లైన మీ వంటి పుణ్యాత్ములు లోకంబునం జరియించుట. అదియునుం గాక, 181

మ. అవివేకానుగత స్వకార్య జల[3]పూరా కీర్ణమై మిత్ర బం
ధు వధూ పుత్ర జల గ్రహోగ్రయుతమై [4]దుర్దాంత మై నట్టి దు
ర్భవ పాథోధిఁ దరించు వారె హరి సంబంధ క్రియా లోల భా
గవతానుగ్రహ నావ లేని యధముల్ [5]కల్యాణ సంధాయకా! 182

క. మునినాథచంద్ర! ననుఁ గై, కొని కాచు తలంపు బుద్ధిఁ [6]గూడిన యేనిన్
వినుము మ దీప్సిత మది నా, చనవునఁ గావింపు మయ్య సజ్జన తిలకా! 183

వ. అని వెండియు విదురుండు మైత్రేయుం జూచి మునీంద్రా! [7]త్రిగుణాత్మక మాయా నియంత యగు భగవంతుండు స్వతంత్రుం డగుచు నవతరించి యెయ్యే యవతారంబు లందు నెయ్యే కర్మంబు లాచరించె? *(నిష్క్రియుండగు నీశుండు) [8]మొదలఁ బ్రపంచంబు నే విధంబునం గల్పించె? ఏపగిదిం దీనిం బాలించె? *(మఱియు నీ విశ్వంబు) నాత్మీయ హృదయాకాశ గతముం జేసి నివృత్తవృత్తి యగుచు యోగమాయ యందు నెట్లు వసియించె? బ్రహ్మాండంబు నందు నే లీల వర్తించె? అందు బ్రహ్మాది రూపంబులం బొంది బహు ప్రకారంబుల

1. పాపనివృత్తి (హ) 2. పాప నిర్ముక్తి (హ) 3. వేలాకీర్ణమై (హ.తం.వా.) 4. దుర్దాంత సంసార (హ) 5. కారుణ్య (హ.తం.వా.) 6. గొనకొనినఁ దగన్ (హ) 7. త్రిపురుషాధీశ్వరుండైన (డ.ద.) 8. సృష్టిపూర్వంబున.

నెట్లు గ్రీడించె? భూసుర గో సురాదులఁ [1]బరిరక్షించుటకై మత్స్యాద్యవతారం బులు ధరియించి యె య్యే ప్రయోజనంబులం దీర్చె? పయోరుహగర్భాండ కటాహాంతర్గతంబులై *(లోకపాల సహితంబు లైన) లోకంబుల లోకాలోక పర్యంతంబుల బహిర్భాగంబుల నెయ్యే తత్త్వభేదంబుల నే తెఱంగునం బుట్టించె? అందుఁ బ్రతీతం బగు జీవకోటి యెవ్వనిం గొల్చి బ్రతుకు? జనులకుం గర్మ నామ రూప భేదంబు లెట్లు నిర్దేశించెఁ ఇంతయు సవిస్తరంబుగా వివరింపుము. ఉత్తమశ్లోక మౌళిమండనుండు యోగీశ్వరేశ్వరుండు నైన పుండరీకాక్షుని చరిత్ర శ్రవణంబునం గాని జన్మ మరణాది సకల దుఃఖాకరంబులు, దుష్కర్మ ప్రాప్తంబులు నగు భవ బంధంబులు దెగ వని వెండియు నిట్లనియె. 184

తరల. సతతముఁ సరసీరుహోదర సత్కథామృత పూరముఁ
శ్రుతి పుటాంజలి చేత నిమ్మల జుఱ్ఱియుం దనివోదు భా
రత కథామిష మూని విష్ణుఁ బరాశర ప్రియ సూతి స
న్మతి నుతించిన చోట సన్మునినాథ! నా మది నుబ్బుదున్. 185

క. ఇతర కథా [2]కర్ణనముల, నతిహేయత [3]నొందెఁ జిత్త మనఘాత్మ! రమా
పతి చరితామృత రతి సం, సృతి వేదన లెల్లఁ బాయఁ జేయు మునీంద్రా! 186

తే. భూరి విజ్ఞాన విదులగు నారదాది, నిర్మలాత్ముల కైన వర్ణింపరాని
హరికథామృతపానంబునందు విసివి,యొల్ల సను వాఁడె పో వెఱ్ఱిగొల్లఁడనఘ!

వ. అదియునుం గాక, 188

సీ. అరవిందనాభుని యపరావతారమై జనన మొందిన పరాశరసుతుండు
[4]మహినొప్పు వర్ణాశ్రమాచార ధర్మముల్ శవణింప లోక విడంబనములు
నగు గ్రామ్య కథలు పెక్కర్థిఁ గల్పించుచు హరికథా వర్ణన మందులోన
నించుకించుక గాని యేర్పడఁ జెప్పమి నంచిత విజ్ఞాన మాత్మ నిలువ

తే. కున్నఁ జింతించి మఱి నారదోపదిష్టుఁ, డగుచు హరివర్ణనామృత మాత్మఁ గ్రోలి
విమల సుజ్ఞాననిధి యన వినుతికెక్కె, ధన్యుఁడయ్యెను లోకైక మాన్యుఁడగుచు.

వ. కావున, 190

క. సరసిరుహోదరు మంగళ, చరితామృత మాత్మఁ గ్రోలు జనుఁ డితర కథా
గరళము గ్రోలునెః హరి సం, స్మరణము జీవులకు నఖిల సౌఖ్యద మనఘా! 191

1. క్షేమంబుకొఱకై (హ) 2. వర్ణనముల (హ) 3. నొందు (జ. డ.) 4. చతుర వర్ణాశ్రమాచార (క. తం. వా.)

క. శ్రీ వనితాధిప నామక, థా విముఖుల కిహము పరము దవ్వై పిదపం
బోవుదురు నరకమునకున్, వావిరి నే వారిఁ జూచి వగతు మునీంద్రా! 192

క. ఏ నరుఁ డే నొక నిమిషం, బైన వృథావాద గతిని హరిపదకమల
ధ్యానానందుఁడు గాఁడే, నా నరునకు నాయు వల్ప మగు మునినాథా! 193

చ. మృదుగతి పువ్వుఁ దేనియ రమింపుచుఁ బానము సేయఁ బాఱు ష
ట్పదమును బోలి యార్తజన బాంధవు విశ్వభవ స్థితి వ్యయా
స్పద మహితావతారుఁ డగు పంకరుహోదరు నిత్యమంగళ
ప్రద గుణకీర్తనామృతముఁ బాయక గ్రోలెదఁ జెప్పవే దయన్. 194

క. అని విదురుఁడు మైత్రేయుం, డను మునినాయకుని నడిగెనని వేదవ్యా
సుని తనయుం డభిమన్యుని, తనయునికిం జెప్పి మఱియుఁ దగ ని ట్లనియెన్.

వ. ఇట్లు విదురుండు మైత్రేయు నడిగిన నతం డతనిం గని యతి మృదు మధుర వచన రచనుండై యిట్లనియె. అనఘా! కృష్ణకథా శ్రవణ తత్పరుండవై నీవు న న్నడిగితివి గావున భద్రం బయ్యె. నీవు భగవద్భక్తుండవు గావున హరికథా సక్తుండ వగుట చిత్రంబుగాదు. అదియునుంగాక మాండవ్యుని శాపంబున సాత్యవతేయు వలన *(భ్రాతృక్షేత్రంబున) శూద్రయోనిం బుట్టి నట్టి ప్రజా సంయమనుండ వగు యముండవు, పరమజ్ఞాన సంపన్నుండవు. నారాయణునకుం బ్రియతముండవు. కావునఁ గృష్ణుఁడు నిర్యాణ కాలంబునం దన సన్నిధికిం జనిన నన్ను డాయం జీరి విజ్ఞానం బెల్ల నుపదేశించి నీకు నెఱింగింపు మని యానతిచ్చుటం జేసి యవశ్యంబు నీకు నెఱింగింతు. దత్తావధానుండవై వినుము. 196

క. [1]వనజాక్ష యోగమాయా, జనితం బగు విశ్వ జనన సంస్థాన వినా
శనముల తెఱఁ గెఱిఁగింపుచు, ననఘా! విష్ణుని మహత్త్వ మభివర్ణింతున్. 197

సీ. సకల జీవుల కెల్లఁ బ్రకట దేహము నాత్మనాథుండు పరుఁడు నానావిధైక
మత్యుపలక్షణ మహితుండు నగు భగవంతుండు సృష్టిపూర్వంబు నందు
నాత్మీయ మాయా లయంబు నొందిన విశ్వ గర్భుఁడై తాన యెక్కటి వెలుంగు
పరమాత్ముఁ డభవుం డుపద్రష్ట యయ్యు [2]వస్త్వంతర పరిశూన్యుఁ డగుటఁ జేసి

తే. ద్రష్ట గాకుండు మాయా ప్రధానశక్తి, నతుల చిచ్ఛక్తి గలవాఁడు నగుచుఁ దన్ను
లేని వానిఁగఁ జిత్తంబులోనఁ దలఁచి, ద్రష్టయగుఁ దన భువన నిర్మాణ వాంఛ.

1. వనజాక్షు (చ. ట. త. జ. డ.) 2. మన్వంతర (హ)

తే. బుద్ధిఁ దోఁచిన నమ్మహాపురుష వరుఁడు, గార్య కారణ రూపమై ఘనత కెక్కి
భూరి మాయాభిధాన విస్ఫురిత శక్తి, వినుతి కెక్కిన యట్టి యవిద్య యందు. 199

క. పురుషాకృతి నాత్మాంశ, స్ఫురణన్ గల శక్తి నిలిపి పురుషోత్తముఁడీ
శ్వరుఁ డభవుం డజుఁడు నిజో, దర సంస్థిత విశ్వ మపుడు దగఁ బుట్టించెన్. 200

సీ. ధృతిఁబూని కాలచోదితము నవ్యక్తంబు ప్రకృతియు నను పేళ్ళఁ బరఁగు మాయ
వలన మహత్తత్త్వ మెలమిఁ బుట్టించె మాయాంశకాలాది గుణాత్మకంబు
నైన మహత్తత్త్వ మచ్యుత దృగ్గోచర మగుచు విశ్వనిర్మాణ వాంఛ
నందుటఁ జేసి రూపాంతరంబును బొంది నట్టి మహత్తత్త్వమందు నోలిఁ

తే. గార్య కారణ [1]కర్త్రాత్మకత్వమైన, [2]మహిత భూతేంద్రియక మనోమయ మనంగఁ
దగు నహంకారతత్త్వ ముత్పన్నమయ్యెఁ, గోరి సత్త్వరజస్తమోగుణకమగుచు.

వ. వెండియు రూపాంతరంబులం బొందుచున్న సాత్త్వికాహంకారంబు వలన మనం బును వైకారిక కార్యభూతంబులైన దేవతాగణంబులును సంభవించె. ఇంద్రియా ధిష్ఠాతలైన వానివలన శబ్దంబు పూర్వంబునఁ బ్రకాశం బగుటంజేసి, జ్ఞానేంద్రి యంబులైన త్వక్చక్షుః శ్రోత్ర జిహ్వా ఘ్రాణంబులును, కర్మేంద్రియంబులైన వాక్పాణి పాద పాయూపస్థములును, తైజసాహంకారంబున నుత్పన్నంబయ్యె. తామసాహంకారంబు వలన శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబు లుదయించె. అందు శబ్దంబు నిజగుణంబైన శబ్దంబువలన నాకాశంబుఁ బుట్టించె. గగనంబు కాల మాయాంశ యోగంబునం బుండరీకాక్షు నిరీక్షణంబున స్పర్శ తన్మాత్రంబు వలన వాయువుం గలిగించె. పవనుండు నభోబలంబున రూపతన్మాత్రంబు వలన లోక లోచనం బైన తేజంబు నుత్పాదించె. తేజంబు కాలమాయాంశ యోగంబున నుత్తమ శ్లోకుని విలోకనంబునఁ బవమాన యుక్తం బగుచు రసతన్మాత్రంబు వలన నంబువులఁ గలిగించె. సలిలంబు కాలమాయాంశ యోగంబునం బరమేశ్వ రానుగ్రహంబుఁ గలిగి తేజోయుక్తంబై గంధ గుణంబు వలనఁ బృథివిఁ గలిగించె. అందు గగనంబునకు శబ్దంబును, వాయువునకు శబ్ద స్పర్శంబులును, దేజంబునకు శబ్దస్పర్శ రూపంబులును, సలిలంబునకు శబ్దస్పర్శరూపరసంబులును పృథివికి శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబులును గుణంబులై యుండు. కాల మాయాంశ లింగంబులం గలిగి మహదాద్యభిమానంబుల నొందిన దేవతలు విష్ణు కళాకలితు లగుదురు. అట్టి మహదాది తత్త్వంబులైక్యంబు చాలమిం బ్రపంచం

1. కర్తృత్వకల్పమైన (చ) 2. అలఘు భూతేంద్రియ మనోమయ మనంగ (ఢ)

బులు గల్పింప సమర్థంబులు గాక కృతాంజలులై యోగీశ్వ రేశ్వరుండైన నారాయణు నిట్లని స్తుతియించె. 202

దండకము. శ్రీనాథ నాథా! జగన్నాథ! నమ్రైకరక్షా విపక్ష! క్షమా భృత్సహస్రాక్ష! నీరేజ పత్రేక్షణా! దేవదేవా! భవద్దాస [1]వర్గానుతాపంబులం బాపఁగా నోపు దివ్యాతపత్రంబు నాఁ బొల్చు యుష్మత్పదాంభోజ మూలంబు పుణ్యాల వాలంబుగాఁ బొంది యోగీంద్రు లుద్దామ సంసార తాపంబులం [2]బాయఁగా మీఁటి వర్తింతు రో తండ్రి యీశా! సమస్తాఘ నిర్ణాశ! యీ విశ్వమం దెల్ల జీవుల్ భవోదగ్ర దుర్వార తాపత్రయాఖిల దావాగ్ని చేఁ గ్రాఁగి దుఃఖాబ్ధిలోఁ దోఁగి యే కర్మమున్ ధర్మమున్ బొందఁగాలేక సంసారచక్రంబు నందున్ బరిభ్రామ్యమాణాత్మలై యుందు ర మ్మూఢ చేతస్కులం జెప్పఁగా నేల? ఓ దేవ! విజ్ఞాన దీపాంకురంబైన మీ పాద పంకేరుహ చ్ఛాయఁ [3]బ్రాపింతు మజ్ఞాక్ష సన్మౌని సంఘంబు లై కాంతిక స్వాంతతం బేర్చి దుర్దాంత పాపౌఘ నిర్ణాశకాంబు ప్రవాహాగ్ర గంగా నివాసంబు నా నొప్పు మీ పాద యుగ్మంబు, యుష్మన్ముఖాంభోజ నీడోద్గతం బైన వేదాండజ శ్రేణిచేతం గవేషించి సంప్రాప్తులై యుందు రో నాథ! వైరాగ్య శక్తిస్ఫుట జ్ఞాన బోధాత్ములై నట్టి ధీరో త్తముల్ నిత్య నైర్మల్య భవ్యాంతరంగంబులం దే పరంజ్యోతి పాదాబ్జ పీఠంబు గీలించి కైవల్య సంప్రాప్తులై రట్టి నిర్వాణమూర్తిం బ్రశంసింతు మింద్రాది వంద్యా!ముకుందా!సమస్తంబు గల్పింపఁబాలింపఁదూలింపఁగా బెక్కు దివ్యావతారంబులం బొందు నీ పాద పంకేరుహ ధ్యాన పారీణ సుస్వాంతులై యొప్పు భక్తాళికి న్మోక్షదం బైన మీ పాద కంజాతముల్ గొల్తు మీశా! రమాధీశ! పుత్రాంగనా మిత్ర సంబంధ బంధంబులం జెంది [4]నిత్యంబు దుష్టక్రియా లోలురై దేహ గేహంబులం దోలి వర్తించు దుర్మానవ శ్రేణులం దంతరాత్ముండవై యుండియుం దూరమై తోఁచు మీ పాద పద్మంబు లర్చింతు మో దేవ!బాహ్యేంద్రియ వ్యాప్తినుద్వృత్తులై నట్టి మూఢాత్ము లధ్యాత్మ తత్త్వ ప్రభావాఢ్యులై మీ పదాబ్జాత విన్యాస లక్ష్మీ కళావాసమున్ గన్న య య్యుత్తమ శ్లోకులం గానఁగా జాల ర ప్పుణ్యు లాదుష్టులం జూడఁగా నొల్ల రంభోధి రాట్కన్యకా కాంత!

1. వర్గోప తాపంబులన్ (క.డ.బ.) 2. బోవఁగా (క.బ.) 3. బ్రాపింతు రజ్ఞాక్ష (క.చ.టద.బ.); ప్రాపించు మజ్ఞాక్ష (హ) 4. సోహం మమేతి క్రియాలాపులై (క. బ.)

వేదాంత శుద్ధాంత సిద్ధాంతమై యొప్పు మీ సత్కథాపార చంచత్సుధా
సారపూరంబులం గ్రోలి సౌఖ్యోన్నతిఁ సోలి ధీయుక్తులై వ్రాలి
తాపంబులం దోలి మోదంబులం దేలి సంపన్నులై మన్న[1]నిత్యప్రపన్నుల్
మహోత్కంఠితం బేర్చి వైకుంఠధామంబు నల్పక్రియా లోలురై కాంతు
రద్దివ్య వాసైక సంప్రాప్తికిం గోరుచున్నార మో దేవ! వైరాగ్య విజ్ఞాన
బోధాత్మ యోగక్రియారూఢి సంతర్బహిర్వ్యాప్తిఁ జాలించి శుద్ధాంత
రంగంబు గావించి హృత్పద్మవాసుండవై [2]చిన్మయాకారమై యున్న నీ
యున్నతానంత తేజో విలాసోల్ల సన్మూర్తిఁ జిత్తంబులం జేర్చి యానంద
లోలాత్మతం బొల్చు యోగీశ్వర శ్రేణికిం దావకీనానుకంపాను లబ్ధ
స్ఫుట జ్ఞానముం గల్గుటం జేసి [3]యాయాసముం జెందదో దేవతాచక్ర
వర్తీ! సదానందమూర్తీ! జగద్గీత కీర్తీ! లసద్భూతవర్తీ! భవద్దాసులై
నట్టి మమ్ముం జగత్కల్పనాసక్త చిత్తుండవై నీవు త్రైగుణ్య విస్ఫూర్తిఁ
బుట్టించినం బుట్టుటే కాక నీ భవ్య లీలానుమేయంబుగా సృష్టి నిర్మా
ణముం జేయ నే[4]మెంత వారౌదు మీ శక్తి యుక్తిన్ భవత్పూజఁ
గావింతు మట్లుండె నీ [5]సత్కళాజాతులై నట్టి మమ్మెన్నఁగా నేల
నధ్యాత్మతత్త్వంబవన్నం బరంజ్యోతి వన్నం బ్రపంచంబవన్న న్నధిష్ఠాత
వన్నఁ సదాసాక్షి వన్నన్ గుణాతీత! నీవే కదా పద్మపత్రాక్ష! సత్త్వాది
త్రైగుణ్య మూలంబు నా నొప్పు మాయా గుణంబందు నుద్య[6]న్మహత్త
త్త్వమై నట్టి నీ వీర్యముం బెట్టుటం జేసి నీ వింతకుం గారణం బౌదు
వాయాయి కాలంబులన్ నీకు సౌఖ్యంబు లే మెట్లు గావింతు మే రీతి
నన్నంబు భక్షింతు మెబ్భంగి వర్తింతు మే నిల్కడ న్నుందు మే జీవ
లోకంబె యాధారమై యుండి భోగంబులం బొందు[7]చున్నన్న యిక్కార్య
సంధానులై నట్టి మాకుం జగత్కల్ప[8]నాసక్తికిం దేవ నీ శక్తి దోడ్పాటు
గావించి విజ్ఞానముం జూపి కారుణ్య సంధాయివై మమ్ము రక్షింపు లక్ష్మీ
మనః పల్వలక్రోడ! యోగీంద్ర చేతస్సరో హంస! దేవాది దేవా!
నమస్తే! నమస్తే! నమస్తే! నమః. 203

1. నిత్యప్రసన్నుల్ (క.చ.త.జ.డ.బ.) 2. చిన్మయాకారత న్నున్న (తం) 3. యాయా
...న్ లేదయో దేవతా (తం); యాయానముం జెందరో (హ) 4. మెంత వారమ్ము మచ్ఛక్తి
... బ. హ.) 5. జాతులమ్మైన (క. బ. హ.) 6. మహాతత్త్వ (తం. వా.) 7. చున్నన్న మేరీతి
...ంచు నిష్కార్య సంధానులై నట్టి (తం.) 8. శక్తికిన్ (హ. తం. వా.)

అధ్యాయము — ౬

సీ. అనినఁ బ్రసన్నుఁడై హరి మహదాదుల కన్యోన్య మిత్రత్వ మంద కున్న
కతమున నిఖిల జగత్కల్పనా శక్తి వొడమ కుండుట దన బుద్ధి నెఱిఁగి
కైకొని కాలవేగమున నుద్రేకంబు నొందిన [1]ప్రకృతితోఁ [2]బొంది నిజ బ
లము నిల్పి తా నురుక్రముఁ డన సప్త వింశతి తత్త్వముల యందు సమత నొక్క
తే. పరి ప్రవేశించి యాతత్త్వ భవ్యగుణము, నందుఁ జేష్టాను రూపంబు లలరఁజెంది
*యొకటి నొక్కటి గలయకయుండి విశ్వరచన మెఱుఁగని యా తత్త్వనిచ
యమునకు. 204

వ. ఇట్లు విశ్వ నిర్మాణ నిపుణత్వంబు నెఱుంగఁ జూపుచు నన్నింటికి నన్యోన్యతం గల్పించి, తన యనుగ్రహంబునం బ్రేరితం బై కానంబడి క్రియాసామర్థ్యంబునఁ జెన్నొందిన తత్త్వ వితానంబు దేవ ప్రేరితం బై స్వకీయంబులగు నంశంబుల చేతం బుట్టించిన విరాడ్విగ్రహం బై (తత్త్వ వితతి) దమ యందుఁ జెందిన పుండరీకాక్షుని కళాంశంబున నొకటి కొకటికి నైక్యంబు వాటిల్లి పరిణతంబై రూపాంతరంబును జెందె. ఏ తత్త్వంబున నేనియుఁ జరాచరలోక పుంజంబులు నిండియుండు నా హిరణ్మయం బైన విరాడ్విగ్రహంబు నొందిన పురుషుండు సర్వజీవ సమేతుండై యుండె నంత. 205

క. జలములలోపల [3]నిమ్మల, [4]జలరుహ జాతాండ మందు సాహస్రాబ్దం
బులు నిలిచెఁ గార్యరూపా, [5]కలితం బగు న వ్విరాట్సుగర్భము వరుసన్. 207

తే. దైవకర్మాత్మశక్తి వితానములను, దగిలి తనచేతఁ [6]దను దాన దైవశక్తి
యగుచు వెలుఁగొందుచుం బ్రకారాంతరమునఁ, దనువు వితతంబుగాని చైతన్య
మొంది. 208

తే. రూపసంసక్తిఁ జేసి నిరూఢకర్మ, [7]శక్తియును వృత్తిభేద సంసక్తి దశ వి
ధములు గలిగిన ప్రాణరూపమును నాత్మ,శక్తి[8]భోక్తృత్వమగుచున్న శక్తిగలిగి.

క. త్రివిధం బగుచును నాధ్యా,త్మ్య విభేదంబులను బాపి [9]మఱి యధిభూతా
త్మవిరాడ్రూపం బగునిది, వివిధ ప్రాణులకు నాత్మ [10]విధమై మఱియున్. 209

1. ప్రకృతిలో (చ. ట. డ. బ.) 2. నోలిబొంద, నిజయోగ బలమున నిలిపియు సప్తవింశతి తత్త్వములయందు సమత నొక్క (ట); "త్రయో వింశతి తత్త్వానాం గణం యుగప దావిశత్" అని మూలము (6-2) *ఒకటి నొకటిని (తం. వా.) 3. నిర్మల (క. ట. డ.) 4. జలరుహ జాతాండ ఘటము సాహస్రాబ్దంబులు (త. జ. డ. ప. బ.) 5. కలితంబై య వ్విరాజ (చ. ట. త. జ. డ.) 6. దా నేకదైవశక్తి (హ) 7. శక్తి యగుచుఁ గ్రియాదు రాసక్తి (తం) 8. బోధకప్ప (హ. వా.) 9. మరియును బొలుపొందు విరాడ్రూపంబగు (క.చ.ట.త.గ.జ.ద.బ.)10. విభురూపంబై(క.చ.ట.బ.)

క. జీవంబై పరమాత్మకుఁ, దావలమై యాదిమావతారం బగు న
ద్దేవుని గర్భంబున భూ,తావలి తోడం బ్రపంచ మర్థిం దోఁచెన్. 210

వ. ఇట్లు దోఁచిన విరాట్పురుషం డాధ్యాత్మి కాధిదైవి కాధిభౌతికంబు లను భేదంబులచేఁ బూర్వోక్త క్రమంబున వెలుఁగొందు ననుచు విదురునకు మైత్రేయుం డెఱింగించె. అని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె, 211

చ. హరి పరమాత్ముఁ డీశుఁ డజుఁ [1]డాఢ్యుఁ డనంతుఁ డనంతమూర్తి సా
గరతనయా హృదీశుఁడు వికార విదూరుఁడు నిత్యమంగళా
కరుఁడు గృపాపయోనిధి యకల్మష చిత్తుఁడు సర్వశక్తి దా
మరస విలోచనుండు బుధమాన్య చరిత్ర పవిత్రుఁ డిమ్ములన్. 212

వ. ఇ త్తెఱంగున నీశుం డగు నధోక్షజుండు [2]మహ దాది తత్త్వంబుల మనంబుల ఘనంబు లగు తలంపులు దా నెఱింగి, యట్టి తత్త్వంబుల వివిధవృత్తి లాభము నకై స్వకీయ చిచ్ఛక్తిచే నిట్టు లొనర్తునని చింతించి, నిజకళా కలితం బగు విరాడ్విగ్రహంబు నందు నగ్నిప్రముఖం బగు [3]దేవతావళి కెల్ల నివాసం బగుచుఁ గానంబడిన వైరాజపురుషుని [4]యాస్యాద్యవయవంబుల వినిపింతు. దత్తావధా నుండవై వినుము, 213

సీ. సరనుత యా దివ్య పురుషోత్తముని పృథగ్భావంబు నొంది ముఖంబు వలన
భువన పాలకుఁ డైన పవమాన సఖుఁ డంత రాత్ముఁ డీశ్వరు నంశ మైన [5]వాణి
కనయంబు ననుకూల మగుచు నిజస్థానమునఁ బ్రవేశించిన ముఖము నందుఁ
బరఁగు జీవుండు శబ్దము నుచ్చరించుఁ బృథగ్భావము లగు నేత్రముల నినుఁడు

తే. చక్షురింద్రియ యుక్తుఁడై సరవిఁ జెంద, రూప విజ్ఞాన మహిమ నిరూఢి నొందు
మఱియుఁ జర్మములను బవమానుఁడీశ్వ,రాంశమైత్త్వగింద్రియమందుఁగూడి.

వ. నిజ నివాసంబు నాశ్రయించిన జీవుండు స్పర్శేంద్రియ గతుండగు. పృథగ్భావం బైన శ్రోత్రంబుల దిక్కు లచ్యుత కళాంశంబు లగు. శ్రవణేంద్రియ యుక్తంబులై నిజస్థానంబుల బొందిన జీవుండు శబ్ద జ్ఞాన గతుం డగు. మఱియుఁ దాలువు నిర్భిన్నంబైన లోకపాలుం డగు వరుణుం డందుఁ బ్రవేశించి రసనేంద్రియంబుచేఁ బ్రకాశించినం బ్రాణి రసంబులం గ్రహించె. పరమేశ్వరుని నాసికేంద్రియంబు పృథగ్భావంబు నొంది యాశ్వినేయాధిష్ఠానంబై ఘ్రాణాంశంబు నొందిన జంతువు

1. డాఢ్యుఁడు (తి.జ.చ.చ.బ.) 2. మహదాది భూతంబుల (చ.త.జ.బ.) 3. భూతావళి కెల్ల (క.చ.బ.) 4. యవతారంబు (క) 5. వాని (హ. లం. వా.)

గంధగ్రహణ సమర్థుండయ్యె. వెండియు భిన్నం బైన చర్మంబున నోషధులు పరమ పురుషాంశంబు లైన కేశంబులం గూడి నిజ నివాసంబు నొందిన జీవుండు కండూయమానుం డగు. భిన్న భూతం బైన మేఢ్రంబునం బ్రజాపతి రేతంబున నిజస్థానంబు నొందిన జీవుం డానందంబునుం బొందు. భిన్న భావం బైన గుదంబున మిత్రుఁ డచ్యుతాంశంబును బొంది పాయువుం గూడి నిజాధిష్ఠానంబు నొందిన జీవుండు విసర్గంబుఁ జెందు. వేఱు వేఱైన బాహువులం ద్రిదశాధీశ్వరుం డైన పురందరుండు క్రయ విక్రయాది శక్తియుక్తుఁ డగుచు నిజస్థానంబు నొందిన జీవుండు వానిచేత జీవికం బొందు. మఱియుఁ బాదంబులు నిర్భిన్నంబు లైన విష్ణుండు స్వావాసంబుఁ గైకొని గతి శక్తిం బొందిన జీవుండు గమనాగమనార్హుం డయ్యె. వెండియు భిన్న భావం బైన హృదయంబు మనంబు తోడం గలసి నిజాధిష్ఠానంబునం జంద్రుండు ప్రవేశించిన జీవుండును శరీర సంకల్పాది రూపం బగు వికారంబునుం బొందు. భిన్న భావం బైన యహంకారంబున నహంకృతి యుక్తుం డై రుద్రుండు నిజస్థానంబుగా వసియించు. ఆ యహంకృతిచే శరీరి కర్తవ్యంబులు నడపు. బుద్ధి వాగీశ్వరావాసంబై హృదయంబు తోడం గలిసి నిజాధిష్ఠానంబున బోధాంశంబుచే వెలింగిన శరీరి బోద్ధవ్యతం బొందు. భిన్నం బైన చిత్తంబు బ్రహ్మావాసంబై చేతనాంశంబు నొందినఁ బ్రాణి విజ్ఞానంబునుం బొందు. ఆ విరాట్పురుషుని శీర్షంబున స్వర్గంబును, చరణంబుల వసుమతియును, నాభియందు గగనంబునుం గలిగె. సత్త్వాది గుణ పరిణామంబుల నమరు లైరి. ఊర్జిత సత్త్వగుణంబున న దేవతలు త్రిదివంబునుం బొందిరి. రజోగుణంబున మనుజులును గవాదులును ధరణిం బొందిరి. తామసంబున భూతాదులైన రుద్ర పార్షదులు ద్యావా పృథివ్యంతరం బగు వియత్తలంబునుం బొందిరి. ముఖంబు వలన నామ్నాయంబు లుత్పన్నంబు లయ్యె వెండియు. 215

క. ధరణీ దివిజులు శ్రుతులును, నరవర యమ్మేటి ముఖమునం బొడముట భూ
సురుఁ డఖిల వర్ణములకుఁ, గురుఁడు న్ముఖ్యుండు నయ్యె గుణరత్ననిధీ! 216

క. ధర బ్రాహ్మణాదికము ద, స్కర బాధం బొందకుండఁ గైకొని కావన్
బురుషోత్తము బాహువులన్, నరనాథకులంబు పుట్టె నయతత్త్వనిధీ! 217

క. గణుతింపఁగఁ గృషి గో ర, క్షణ వాణిజ్యాది కర్మ కలితంబుగ నా
గుణనిధి యూరువు లందుం, బ్రణుతింపఁగ వైశ్యజాతి ప్రభవం బయ్యెన్. 218

1. ధరణీ దురాగ్రహులగు (క.చ.బ.)

తే. తివిరి సేవక ధర్మలై దేవదేవు, పదములను శూద్ర సంతతు లుదయ మైరి
వీర లందఱు దమ తమ విహితకర్మ,మలరఁ జేయుచు జనకుండు నాత్మగురుఁడు.

క. అగు సర్వేశు [1]పరాపరు, జగదేక ప్రభుని పాద జలజాతంబుల్
దగిలి భజింతురు సతతము, నిగమోక్తిన్ భక్తియోగ నిపుణాత్మకులై. 220

తే. మహిమ దీపింపఁ గాల కర్మ స్వభావ,శక్తి సంయుక్తుఁ డగు పరమేశ్వరుని భూరి
యోగమాయా విజృంభణోద్యోగ మెవ్వఁ,డెఱిఁగి నుతియింపఁగానోపు నిద్ధచరిత!

ఉ. [2]అన్య కథానులాపము లహర్నిశముల్ బఠియించి చాల మా
లిన్యము నాత్మశోభనవిలీనత నొందు మదీయ జిహ్వ సౌ
జన్యము [3]నొందె నేఁడు హరిసద్గుణ దివ్య కథామృతంబు స
న్మాన్య చరిత్రమై నెగడు మద్గురు వాక్యపదంబుఁ జెందఁగన్. 222

మ. హరి నామాంకిత సత్కథామృత రసవ్యాలోలుఁ డై నట్టి స
త్పురుష శ్రేష్ఠుఁ డసత్కథా లవణవాః పూరంబు దాఁ గ్రోలునే?
వరమందార మరందపాన కుతుకస్వాంత ద్విరేఫంబు [4]స
త్వరమై పోవునె [5]చేఁతి వేములకుఁ దద్గంధాను మోదాత్మమై. 223

క. హరి మహిమము ద న్నాభీ, సరసిజ సంజాతుఁ డైన చతురాననుఁడున్
బరికించి యెఱుఁగ డనిన ని, తర మనుజులఁ జెప్ప నేల తత్త్వజ్ఞనిధీ! 224

తే. శ్రుతులు దమలోన వివరించి చూచి పుండ, రీక లోచను నుత్తమశ్లోక చరితు
నమరగణవంద్యమాన పాదాబ్జ యుగళు,వెదకి కనుఁగొనలే వండ్రు విమలమతులు.

క. *హరియున్ దన మాయాగతిఁ, బరికించియుఁ గానఁ డయ్యెఁ బరిమితి లేమిన్
మఱి మాయావిని మోహిని, చరితముఁ గనుఁగొందు రెట్లు చతురాస్యాదుల్.

క. ఆ దివిజాధీశుఁడు మహ, దాదులు దిక్పతులు పంకజాసనుఁడుం గౌ
రీ దయితుఁడు గనఁ జాలని, శ్రీ దేవుని పదయుగంబు చింతింతు మదిన్. 227

1. పరాత్పరు (తం. వా.) 2. అన్యక కథాలాపము (క.చ.ట.త.) 3. తోడఁగ్రోలు (హ)
4. నక్కరచే (డ) 5. చేఁదు వేములకు (హ); తీగవేములకు (ద. ఐ.) *ఈ పద్యము వ్రాఁత ప్రతు
లందు లేదు.

అధ్యాయము—౬

క. అని మైత్రేయుం డవ్విదు, రున కెఱిఁగించిన తెఱంగు రుచిరముగా న
ర్జున పౌత్రునకుఁ బరాశర, ముని మనుమం డెఱుఁగఁ జెప్పె ముదము దలిర్పన్.

వ. వెండియు నిట్లనియె.

క. భూమీశ్వర! మైత్రేయ మ, హాముని విదురునకు నట్లు హరిశుభ గుణ లీ
లా మాహాత్మ్యముఁ జెప్పిన, నామైత్రేయునకు విదురుఁ డనియెన్ మఱియున్.

క. [1]అగుణుం డగు నీశ్వరునకు, జగదవనోద్భవ వినాశ సత్కర్మములుం
దగు [2]లీల లెట్టు లాతఁడు, సగుణుండై యుంట యెట్లు సౌజన్య నిధీ! 231

సీ. [3]అన, నర్భకుని గతి ననవుడు, మైత్రేయమునిఁ జూచి విదురుఁ డిట్లనియె మరల
బాలుఁడు క్రీడావిలోల మానసమున దీపించు లీలానురూపుఁ డగుచుఁ
[4]గానిచోఁ గామానుగతుఁడై రమించును నర్భకుఁ డర్థి వస్త్వంతరమున
నర్భ కాంతరమున నైనను బాలకేళీ సంగుఁ డగుచు నోలినిఁ జరించు

తే. [5]హరియు నెపుడు నివృత్తుఁడత్యంత తృప్తుఁ,డగుట వర్తించు టెట్లుక్రీడాదులందు
మఱియుఁద్రిగుణాత్మకంబైనమాయఁగూడి,యఖిలజగములుగల్పించెననుటయెట్లు?

సీ. అ మ్మాయచేత నీ యఖిలంబు [6]సృజియించి పాలించి పొలియించి పరమపురుషుఁ
డనఘాత్మ! దేశకాలావస్థ లందును నితరుల యందు నహీన మైన
జ్ఞాన స్వభావంబుఁ బూని యా ప్రకృతితో నె ట్లుంగిఁ గలసెఁ? దానేకమయ్యు
గోరి సమస్త శరీరంబు లందును జీవరూపమున వసించి యున్న

తే. [7]జీవునకు దుర్భగ క్లేశసిద్ధి యెట్టి, కర్మమున సంభవించెను? గడఁగి నాదు
చిత్త మజ్ఞాన దుర్గమస్థితిఁ గలంగి, [8]యధిక ఖేదంబు నొందెడు ననఘ చరిత!

వ. అది గావున సూరిజనోత్తముండ వైన నీవు మదీయ మానసిక సంశయంబులు
దొలగింప నర్హుండ వని విదురుండు మైత్రేయ మహామునీంద్రు నడిగె. అని
బాదరాయణ తనూభవుం డభిమన్యు నందనున కిట్లనియె. 234

1. అగుణునకు నిర్వికారికి (హ) 2. లీలలైన నాతఁడు (తం. వా.) 3. అని యర్భకునిగతి ననఘుని మైత్రేయ (హ) అని యర్భకునిగతి యనుకొని (వా) 4. గైకొని (చ. ట. త. జ. బ.) 5. దనుజ భేదనుఁడెట్లు స్వతంత్రవృత్తి వెలయ వర్తించె నే రీతి విక్రమించె (క. బ.) 6. ద్రుంచిన శశ్వత్ప్ర కాశుఁ డీశ్వరుఁడు పరుఁడు (తం.) 7. జీవునికి వగు విభూతి ప్రసిద్ధియేమి (క.చ.ట.త.తం.) 8. అద్భుతంబునఁ బొందెడు (క.బ.తం.)

క. సరసిరుహోదర మంగళ, చరితామృత పాన కుతుక సంగంబున ని
ర్భరుఁడగు విదురునకు మునీ, శ్వరుఁడగు మైత్రేయుఁ డనియె సజ్జనతిలకా! 235

చ. వినుము [1]వితర్కవాదములు విష్ణుని పుల్లసరోజ పత్ర నే
త్రుని ఘనమాయ నెప్పుడు విరోధము సేయుఁ బరేశు నిత్యశో
భనయుతు బంధనాదిక విపద్దశలున్ [2]గృపణత్వ మెప్పుడే
ననయముఁ బొంద లేవు విభుఁ డాద్యుఁ డనంతుఁడు నిత్యుఁ డౌటచేన్. 236

వ. మఱియు. 237

చ. పురుషుడు నిద్రవోఁ గలలఁ బొందు సమస్త సుఖంబు లాత్మ సం
హరణ శిరో విఖండనము లాదిగ జీవునికిం బ్రబోధమం
దరయఁగఁ దోఁచుచున్న గతి నాదిఁ బరేశుఁడు బంధనాదులన్
బొరయక తక్కఁ బెట్లు నుచు బుద్ధిని సంశయ మందె దేనియున్. 238

వ. అ వ్విధ మతనికిం గలుగనేర దది యెట్లంటేని. 239

చ. లలిత విలోల నిర్మల జల ప్రతిబింబిత పూర్ణ చంద్ర మం
డలము దదంబు చాలన విడంబన హేతువు నొందియున్ వియ
త్తలమునఁ గంప మొందని విధంబున సర్వ శరీర ధర్మముల్
గలిగి రమించు నీశునకుఁ గల్గఁగ నేరవు కర్మ బంధముల్. 240

వ. కావున జీవునకు విద్యా మహిమం జేసి కర్మ బంధనాదికంబు సంప్రాప్తం బగుం గాని సర్వ భూతాంతర్యామి యైన యీశ్వరునకుఁ బ్రాప్తంబు గానేర దని వెండియు. 241

చ. నరునకు నాత్మ దేహజ గుణంబులఁ బాపఁగ నోపుఁ బంక జో
దర చరణారవింద మహితస్ఫుట భక్తియ యింద్రియంబు లీ
శ్వర విషయంబు లైన మది సంచిత నిశ్చల తత్త్వమైనచో
సరసిజ నేత్రు కీర్తనమె చాలు విపద్దశలం జయింపఁగన్. 242

చ. హరి చరణారవింద యుగళార్చన సన్నుతి భక్తి యోగముల్
నిరతము గల్గువారె భవ నీరజగర్భుల కందరాని భా
సుర పద మందుఁ జేరుదురు సూరి జనస్తవనీయ! యట్టి స
త్పురుషుల పూర్వజన్మ ఫలమున్ గణుతింపఁ దరంబె యేరికిన్? 243

1. కుతర్క (చ.ద.) 2. గృపణత్వభావమున్ (క.బ.తం.) గృపణ స్వభావమున్ (ద.ద.)

వ. అని చెప్పిన విదురుండు మైత్రేయుం గనుంగొని ముకుళిత హస్తుండును వినమిత మస్తకుండు నగుచుం దన మనంబున శ్రీహరిం దలంపుచు వినయ యుక్త వచన రచనుండై యిట్లనియె. మునీంద్రా! భవదీయ వాక్యంబులచేత నా మనంబున నారాయణుండు లోకైక నాథుం డెట్లయ్యె ననియు, శరీరధారి యైన జీవునికిఁ గర్మబంధంబు లే రీతి సంభవించె ననియునుం బొడమిన సంశయంబు నేఁడు నివృత్తం బయ్యె. ఎట్లనిన లోకంబున కీశ్వరుండు హరి యనియు జీవుండు పరతంత్రుం డనియును దలంపుదు. నారాయణభక్తి ప్రభావంబు ప్రాణిగోచరం బైన యవిద్యకు [1]నాశనకారణం బనం దనరుచుండు. నారాయణుండు దనకు నాధారంబు లేక సమస్తంబునకుం దాన యాధారభూతుండై విశ్వంబు వొదివి యందు దా నుండు తెఱం గెట్లు? శరీరాభిమానంబును బొంది యెవ్వఁడు మూఢతముండై సంసార ప్రవర్తకుం డగు. నెవ్వండు భక్తిమార్గంబునఁ బరమాత్ముం డైన పుండరీకాక్షునిఁ జెందు. వీర లిద్దఱును *(సంశయ క్లేశంబులు లేమిం జేసి) సుఖానంద పరిపూర్ణులై యభివృద్ధి నొందు వారగుదురు. (ఎవ్వండు సుఖ దుఃఖాను సంధానంబుచే లోకానుగతుం డగుచుం బ్రమోద వేదనంబుల నొందు నతండు దుఃఖాశ్రయుం డగు.) నారాయణ భజనంబు సమస్త దుఃఖ నివారణం బగు నని భవదీయ చరణ సేవానిమిత్తంబునం గంటి. ప్రపంచంబు ప్రతీతి మాత్రంబు గలిగి యున్నది. అయిన నందుకుఁ గారణంబు లేకుండుటం జేసి [2]దెలియనివాఁడనై వర్తింతు. అని వెండియు.244

క. లలి నా మదిఁ దలఁపుదు సుమ, తులు గొనియాడంగఁ దగిన తోయజనాభుం
డలవడ నల్ప తపో [3]నిర, తుల తలపోఁతలకు మిగుల దుర్లభుఁ డంచున్.245

సీ. ఇంద్రియంబుల తోడ నెలమి నొప్పెడి మహదాదుల నితరేతరానుషంగ
ముగఁ జేసి వానియం దొగి విరాడ్దేహంబు పుట్టించి యందుఁ జేపట్టి తాను
[4]వసియించు నాతఁడు [5]వరల సహస్ర సంఖ్యాతంబు లగు మస్తకాంఘ్రి బాహు
కలిత సత్పురుషునిఁగా బ్రహ్మవాదులు పలుకుదు రా విరాట్ప్రభువునందు

తే. భువనజాలంబులలజడిఁబొరయకుండుఁబ్రాణదశకంబు[6]నింద్రియార్థములునింద్రి
యాధిదైవతములు గూడ ననఘ! త్రివిధ, మగుచు విప్రాదివర్ణము లయ్యెనందు.

క. ఇలఁ బుత్రపౌత్ర [7]సంపద, గలిగిన వంశములతోడఁ గడుఁ జోద్యముగా
లలిఁ బ్రజలే గతిఁ గలిగిరి? కలిగిన యా ప్రజలచే జగము లెట్లుండెన్? 247

1. నధిష్ఠానంబని దనరుచుండు (క.చ.డ.ద.తం.) 2. తెలిసిన వాడనై (ట.త.) 3. వృత్తుల పొంతకు చూడ (ర) 4. వసియించె నతఁ డుత్సవమున సహస్ర (చ) 5. వరుస (తం. వా.) 6. సేంద్రియార్థములు (హ) 7. నప్తృల (టం)

క. చతురత దీపించు ప్రజా, పతులకుఁ బతి యనఁగ నెలయు పద్మాపతి యే
గతిఁ బుట్టించెను స్రష్టృ, ప్రతతులచే నవవిధ ప్రపంచము మఱియున్. 248

తే. వాని భేదంబులును మను వంశములును. మనుకులాధీశ్వరులును దన్మనుకులాను
చరితములు నేవిభూతి నే జాడ దీని, నింతయునుఁ బుట్టజేసె నా కెఱుఁగఁబలుకు.

క. [1]ధరణికిఁ గ్రిందట, మీఁదట [2]తరమిడి గల లోకములను [3]దత్తత్ స్థితులన్
వరుసలఁ [4]బరిమాణంబులఁ, [5]జిరకృప నెఱిఁగింపు నాకు సిద్ధచరిత్రా! 250

క. సుర తిర్యఙ్నర రాక్షస, గరు డోరగ సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ నభ
శ్చర ముఖభవములు ముని కుం, జర! గర్భ స్వేదజాండంబుల తెఱంగున్! 251

క. త్రిగుణ ప్రధానకంబులు, నగు నవతారములు పూర్ణమై వెలసిన యా
[6]జగదుత్పత్తి స్థితిలయ, నిగమముల విధంబు వాని నిలుకడలు దగన్. 252

క. చక్రాయుధ సౌందర్య ప, రాక్రమ ముఖ గుణములును ధరామరముఖ వ
ర్ణక్రమములు నాశ్రమ ధ, ర్మక్రియలును శీలవృత్త మతభావములున్. 253

తే. యోగ విస్తార మహిమలు, [7]యోగములును, జ్ఞాన మార్గంబులును, బరిజ్ఞాన సాధ
నములునై యొప్పు సాంఖ్యయోగములు, వికచ, జలజనయన[8]స్మృతంబు లౌ
శాస్త్రములును. 254

సీ. పాషండ [9]మార్గంబు ప్రతిలోమకుల విభాగములు జీవుల గుణ కర్మములును
పలుకుల గతులను గలగెడి ధర్మ మోక్షముల యందలి పరస్పరవిరోధ
ములు లేని సాధనములు భూమిపాలక నీతివార్తలు దండనీతి జాడ
యునుఁ బృథగ్భావంబులును విధానములునుఁ బితృమేధములును దత్పితృ విసర్గ

తే. గతులు దారాగ్రహంబులు గాలచక్ర, మున వసించిన నిలుకడలును దపంబు
దానములుఁ దత్ఫలంబులుఁ [10]దనరు ప్రబల, ధర్మములు ప్రజలొనరించు
కర్మములును. 255

చ. వదలక భూజనావళికి వచ్చు విపద్దశ ధర్మముల్ సరో
జదళ నిభాక్షుఁ డే గతిని సంతస మందెడు, నెట్టి వారిఁ బెం
పొదవఁగఁ గానవచ్చు, గురువుల్ ప్రియశిష్యులు గొల్వ వారు స
మ్మదమునఁ గోరు ధర్మములు మానుగ నెల్లెఱిఁగింతు రిమ్మలన్. 256

1. సరవిఁ గ్రిందన్ మీఁదన్ (హ. వా.) 2. ధరణికి (హ. వా.) 3. దగునిలుకడలన్ (క)
4. బరిణామంబులు (హ. వా.) 5. నెఱిఁగింపఁ గదయ్యా నాకు సిద్ధచరిత్రా (తం. వా. త. ఖ.)
6. జగదుత్పాదన రక్షణ (క. తం.) 7. యోగములును (హ. తం. వా.) 8. కృతంబులో (హ. తం. వా.)
9. ధర్మంబు (హ. తం. వా.) 10. తగు ప్రవాస (క. చ. త.); తగు ప్రధాన (జ).

క. విలయాది భేదముల న, య్యలఘునిఁ బరమేశు నెవ్వ రంచిత భక్తిన్
గొలుతు [1]రదెవ్వనితోను, త్కలికన్ సుఖియించు జీవతత్త్వము మఱియున్. 257

క. గోవిందుని రూపంబున, జీవబ్రహ్మలకు నైక్యసిద్ధియు నెట్లౌ
భావన నుపనిషదర్థం, బై వెలసెడి జ్ఞాన మెట్టి దార్య స్తుత్యా! 258

తే. ఉచిత మగు నట్టి శిష్య ప్రయోజనములు. [2]సజ్జనులచేత విజ్ఞాన సాధనములు
నేమి పలుకంగఁబడువానినెల్ల మఱియుఁ,బొలుచు వైరాగ్యమునఁ దగుపురుషభక్తి.

తే. ఇన్నియుం దెలియ నానతి యిచ్చి నన్ను, నర్థి రక్షింపు యజ్ఞ దానాది పుణ్య
ఫలము వేదంబు చదివిన ఫలము నార్త,జనులఁ గాచిన ఫలముతో సమము గావు.

క. అని విదురుఁడు మైత్రేయుని, వినయంబునఁ దెలియ నడుగు విధమెల్లను వ్యా
సుని సుతుఁ డభిమన్యుని నం, దనునకు నెఱిఁగించి మఱియుఁ దగ నిట్లనియెన్.

అధ్యాయము—౭

చ. ఇలఁ గల మానవావళికి నెల్ల నుతింప భజింప యోగ్యమై
వెలసిన పూరువంశము పవిత్రము సేయఁగఁ బుట్టి సద్గుణా
కలిత యశః ప్రసూన లతికాతతికిం బ్రతి వాసరంబు పెం
పలరఁగఁ బ్రోదివెట్టుదు గదయ్య ముకుంద కథామృతంబునన్. 262

తే. అల్పతర మైన సుఖముల నందుచున్న, జనులు దుఃఖంబు మాన్పంగఁ జాలు నట్టి
[3]పుండరీకాక్షు గుణ కథా[4]ప్రోతమైన, వితత నిగమార్థ మగు భాగవతము నీకు.

వ. ఎఱింగింతు విను మని యిట్లనియె, 264

సీ. అ మ్మహా భాగవతామ్నాయ మొకనాఁడు గైకొని పాతాళ లోక మందు
[5]నప్రతిహత బుద్ధియై వాసుదే వాఖ్యఁ బొలుచు సంకర్షణ మూర్తి దివ్య
పురుషుఁడు దనుఁదాను బుద్ధిలోఁ జూచుచు సలలిత ధ్యాన ముకుళిత నేత్రు,
డై సనందాభ్యుద యార్థంబు గను విచ్చి చూచిన వారు సంస్తుతు లొనర్ప

తే. సమర గంగావగాహనులై మహేంద్ర, కన్య లార్ద్రి జటాబంధ కలిత లగుచు
భర్తృవాంఛానుబుద్ధి నప్పరమపురుషుఁ,గదియనేతెంచి తత్పాదకమల యుగము.

1. రెవ్వనిలో (తం.వా.) 2. సరస చారిత్ర విజ్ఞాన సాధనములు (చ) 3. పుండరీక విలోచన ప్రోక్తమైన (చ) ''యదాహ సాక్షాద్భగవా నృషిభ్యః'' అనియే మూలము (8-2) 4. ప్రోక్తమైన (హ) 5. నప్రతీక జ్ఞానియై (హ. తం. వా.)

క. సేవించి భక్తితో నా, నావిధ పూజోపహార నతి నుతులను నా
దేవుని హృదయము వడసిరి, యా వేళ సనందనాదు లమ్మహితాత్మున్. 266

మ. ఘన సాహస్ర కిరీటరత్న విలసత్కాంత ప్రసిద్ధ ప్రభా
జని తోదగ్ర రుచి ప్రకాశిత ఫణా సాహస్రుఁ [1]డౌ దేవతా
వన దీక్షాచణు రూప కృత్యము లోగిన్ వాంఛన్ బ్రశంసించి వా
రనురాగ స్ఖలితోక్తు లొప్ప నడుగన్ హర్షించి యా దేవుఁడున్. 267

తే. భూరి నిగమార్థ సార విచార మగుచుఁ, దనరు నీ భాగవతము సాదరతఁ బలికె
నలినభవసూతియైన సనత్కుమార, కునకు నెఱిఁగించె సాంఖ్యాయనునకు నతఁడు.

క. [2]పరఁగ నతం డంతఁ బరా, శరునకు నుపదేశమిచ్చె సన్మతి నతఁడున్
సురగురున కొనఁగె నాతఁడు, గరమరుదుగ నాకుఁ జెప్పెఁ గైకొని యేనున్.

క. నీ కిప్పుడు వివరించెద, నాకర్ణింపుము సరోరుహాక్షుం డగు సు
శ్లోకుని చరితామృత పరి, షేకుఁడవై ముదము గదురఁ జెలఁగుము విదురా. 270

వ. ఇట్లు భగవత్ప్రోక్తంబును, ఋషి సంప్రదాయాగతంబును, పురుషోత్తమ స్తోత్రంబును, పరమ పవిత్రంబును, భవలతా లవిత్రంబును నైన భాగవత [3]కథా ప్రపంచంబు శ్రద్ధాళుండవు భక్తుండవు నగు నీకు నుపన్యసించెద. వినుము,

సీ. అనఘ! యేకోదకమై యున్న వేళ నంత ర్నిరుద్ధానల దారు వితతి
భాతిఁ జిచ్ఛక్తి సమేతుఁడై కపట నిద్రా లోలుఁ డగుచు నిమీలి తాక్షుఁ
డైన నారాయణుం డంబు మధ్యమున భాసుర సుధా ఫేన పాండుర శరీర
రుచులు సహస్ర శిరో రత్న రుచులతోఁ జెలిమి సేయఁగ నొప్పు శేష భోగ

తే. తల్పమునఁ బవ్వళించి యనల్ప తత్త్వ, దీప్తిఁ జెన్నొందఁగా నద్వితీయుఁ డగుచు
[4]నభిరతుం డయ్యుఁ గోర్కులయందుఁ బాసి, ప్రవిమలాకృతి నానందభరితుఁ డగుచు.

తే. యోగమాయావిదూరుఁడై యుగసహస్ర, కాలపర్యంత మఖిలలోకములు మ్రింగి
పేర్చి మఱి కాల శక్త్యుపబృంహితమున, సమత సృష్టి క్రియా కలాపములఁ దగిలి.

క. తన జఠరము లోపల దాఁ, చిన లోక నికాయముల సృజించుటకును సా
ధన మగు సూక్ష్మార్థము మన, సునఁ గని కాలానుగత రజోగుణ మంతన్. 274

1. దేవతావన రక్షాచణు (హ.వా.); దేవతావనచక్షున్ననురూప (తం) 2. ఎఱిఁగించిన నతఁడు పరాశరునకు (క. తం.) 3. కథా సూత్రంబు (చ) 4. అభినుతుం డయ్యు (హ)

సీ. పుట్టించెఁ, దద్గుణంబునఁ బరమేశ్వరు నాభిదేశము నందు నళిననాళ
ముదయించె మఱి య ప్పయోరుహ ముకుళంబు గర్మబోధితమైన కాలమందుఁ
దన తేజమునఁ బ్రవృద్ధం బైన జలముచే జలజాప్త గతిఁ బ్రకాశంబు నొందఁ
జేసి లోకాశ్రయ స్థితి [1]సర్వగుణ విభాసిత గతినొప్పు రాజీవ మందు

తే. నిజకళా కలితాంశంబు నిలిపె దాని,వలన నామ్నాయమయుఁడును వర గుణుండు
నాత్మయోనియు నైన తోయజభవుండు, సరవిఁ జతురాననుండు నా జనన మొందె.

తే. అతఁడు తత్పద్మ కర్ణిక యందు నిలిచి, వికచ లోచనుఁడై లోక వితతి దిశలు
నంబరంబును నిజ చతురాననములఁ,గలయఁ బరికించి చూచుచుఁ గమలభవుఁడు.

చ. అలఘు యుగాంత కాల పవనాహత సంచల దూర్మిజాల నం
కలిత జల ప్రభూత మగు కంజముఁ, ద ద్వనజాత కర్ణికా
తలమున నున్న తన్నుఁ, విశద క్రియఁ గల్గిన లోక తత్త్వముఁ
నలిఁ దెలియంగ నోపక మనంబునఁ జాల విచార మొందుచున్. 277

వ. ఇట్లు వితర్కించె. 273

ఉ. ఈ జల మందు నీ కమల మేగతి నుద్భవమయ్యె, నొంటి నే
నీ జలజాత పీఠమున నే గతి నుంటి, మదాఖ్య యెద్ది, నా
కీ జననంబు నొందుటకు నె య్యది హేతువు, బుద్ధిఁ జూడ నే
యోజ నెఱుంగ లే నని పయోరుహ గర్భుఁడు విస్మితాత్ముఁడై. 279

క. ఆ వనజ నాళ మూలం, బా వనములతో [2]న నర్థి నరయుట కొఱకై
యా వనజాత ప్రభవుం, డా వనరుహ నాళ వివర మం దభిముఖుఁడై. 280

మ. అతి గంభీర విశాల వారినిధి తోయాంత ర్నిమగ్నాంగుఁడై
చతురాస్యుం [3]డురు దివ్య వత్సర సహస్రం బబ్జ మూలంబు స
న్మతి నీక్షించియుఁ గానలేక భగవ న్మాయా మహత్త్వంబు వి
స్మృతిఁ గావింప విభీతుఁడై మఱలఁ జేరెం ద త్సరోజాతమున్. 281

తే. అట్లు గ్రమ్మఱఁ జేరి య య్యబ్జ పీఠ, మందు నష్టాంగ యోగ క్రియాను రక్తిఁ
బవను బంధించి మహిత తప స్సమాధి, నుండి శత వర్షములు చనుచుండ నంత.

ఆ. అట్టి యోగ జనిత మైన విజ్ఞానంబు, గలిగియుండి దానఁ గమలనయనుఁ
గానలేక హృదయ కమల కర్ణిక యందు, నున్న వానిఁ దన్నుఁ గన్న వాని.

1. గతి నొప్పు నా, శ్రీవరు నాభి రాజీవమందు (హ) 2. నరయ నర్థించి వెసన్ (క.చ.)
3. డాగి (తం. వా.)

మ. కనియె న్నిశ్చల భక్తి యోగ మహిమ౯ గంజాతగర్భుండు శో
భన చారిత్రు జగత్పవిత్రు విలస త్పద్మా కళత్రు౯ సుధా
శన ముఖ్య స్తుతి పాత్రు దానవ చమూ జైత్రు౯ దళ త్పద్మ నే
త్రు నవీ నోజ్జ్వల నీల మేఘ నిభ గాత్రు౯ బక్షిరాట్పత్రుని౯. 284

వ. మఱియు, 285

చ. అలఘు ఫ ణాతపత్ర నిచ యాగ్ర సమంచిత నూత్న రత్న ని
ర్మల రుచిచే యుగాంత తిమిరంబు నడంచి యకల్మషోల్లస
జ్జలములఁ జేసి యందు నవ సారస నాళ సితైక భోగముం
గలిగిన శేషతల్పమును గైకొని యున్న మహాత్ము నొక్కని౯. 286

సీ. వర పీత కౌశేయ పరిధాన కాంతి సం ధ్యాంబుద రుచి నిచయంబు గాఁగఁ
[1]గమనీయ హేమ సంకలిత కిరీటంబు రమణ కాంచన శిఖరంబు గాఁగ
మానిత మౌక్తిక మాలికా రుచి సాను పతిత నిర్ఝర పరంపరలు గాఁగఁ
జెలువొందు నవ తులసీ దామకములు లాలిత తట జౌషధీలతలు గాఁగఁ

తే. వర భుజంబులు నికటస్థ వంశములుగఁ, బదము లంగణ పాదప ప్రచయములుగ
లలిత గతి నొప్పు మరకతాచల విడంబి,తాత్మ దేహంబు గలుగు మహాత్ముహరిని.

వ. మఱియు నపరిచ్ఛిన్నంబును, నిరుపమానంబును, నిఖిల లోక సంగ్రహంబును, నతివిస్తార వర్తులాయామంబును నై, వివిధ విచిత్ర దివ్య మణి విభూషణంబుల నాత్మీయ నిర్మల ద్యుతి చేతం బ్రకాశంబు నొందం జేయు దివ్య దేహంబు దనర వివిధంబులగు కామంబు లభిలషించి విశుద్ధంబైన వేదోక్త మార్గంబున భజియించు పురుషశ్రేష్ఠులకుఁ గామధేను వనం దగిన పాదపద్మ యుగంబును; నళిక ఫలక లలిత రుచి నిచయంబులకు నోటుపడి కృపాపాత్రుండై చంద్రుండు బహు రూపంబులఁ బదసరోజంబుల నాశ్రయించె నన నొప్పు పద నఖంబులును; గమలా భూ కాంతలకు నుపధాన రూపంబు లనం దగి నీల కదళికా స్తంభంబుల డంబు విడంబించు నూరు యుగళంబును; గనక మణిమయ మేఖలా కలాపాభి రామంబు గదంబ కింజల్క శోభిత పీతాంబరాలంకృతంబునై విలసిల్లు కటి మండ లంబును; శృంగార వాహినీ జలావర్తంబు నాఁ బొలుపొందు నాభీ వివరంబును; జఠరస్థ నిఖిల బ్రహ్మాండ ముహుర్ముహు రుద్భవ కృశీభూతం బనం దగు మధ్య భాగంబును; మహిత ముక్తాఫల మాలికా విరచిత రంగవల్లీ విరాజితంబు, నవ

1. జెలువారు హేమ (చ. ట. త.)

తులసీ దామ [1]కిసలయ తల్పంబుఁ, గుసుమ మాలికాలంకృతంబు, ఘనసార కస్తూరికా చందన విలిప్తంబుఁ, గౌస్తుభ రత్న ప్రదీప్తంబు, శ్రీవత్స లక్షణ లక్షితంబు నై యిందిరకుఁ గేళీ మందిరం బనం బొల్చు వక్షస్స్థలంబును; సుఖకేళీ సమారంభ పరిరంభ క్షీరాంభోధి రాట్కన్యకా కరాంభోజ కీలిత కనక మణి[2]కంకణ నికషంబులం బొలుపారు రేఖాత్రయ విరాజమాన కంబుకంధరంబును; సుమహి తానర్ఘ దివ్యమణి ప్రభా విభాసిత కేయూర కంకణముద్రి కాలంకృతంబు లైన బాహువులును; సకల లోకార్తి నివారక దరహాస చంద్రికా ధవళితంబు లై కర్ణ కుండల మండన మణి మరీచులు నర్తనంబులు సలుపం దనరి నిద్దంబులగు చెక్కుటద్దంబులును; పరిపక్వ బింబఫల ప్రవాళ పల్లవాధర శోణాయితంబును, నఖిల భువన పరిపాలనంబునకు నేన చాలుదు నని వివాదించు నయన యుగళంబు నకు సీమాస్తంభంబును, చంపక ప్రసూన రుచి విభాసంబును నగు నాసాదండం బును; గమల కుముదంబులకుం బెంపు సంపాదింపుచుఁ గరుణామృత తరంగి తాంగంబులై కర్ణాంత విశ్రాంతంబులై చెలువొందు నేత్రంబులును; సలలిత శ్రీకారంబునకు నక్షరత్వంబు సార్థకం బయ్యె ననం దగు కర్ణంబులును; నిజ చాపు చాపద్వయ రూపంబులం జూపట్టు భ్రూ యుగళంబును; నపర పక్షాష్టమీ శశాంక శంకాస్పద ఫాల ఫలకంబును: నీల గిరీంద్ర శృంగ సంగత బాల మార్తాండ మండల విడంబిత పద్మరాగ మణి ఖచిత కాంచన కిరీటంబుచేఁ బొలుపారి సూర్యేందు పవ నానల ప్రకాశంబులకు నవకాశంబు చూపక త్రిలోక వ్యాపక సమర్థంబు లగు తేజో విశేషంబులును; సంగర రంగంబుల దాన వానీకంబుల హరింపం జాలు సుదర్శనాది దివ్య సాధనంబులచే దురాసదంబగు దివ్య రూపంబునుం గలిగి మఱియు, 288

ఉ. హారకలాప పుష్ప నిచయంబులఁ జంచ దనర్ఘ రత్న కే
యూర కరాంగుళీయక మహోజ్జ్వల బాహు సహస్ర శాఖ [3]లొ
ప్పారఁగఁ జూడనొప్పి భువనాత్మక లీల నదృష్టమూల వి
స్ఫారిత భోగ వేష్టిత విభాసిత చందన భూరుహాకృతిన్. 289

మ. విలసత్కుండలి రాజ సఖ్యమున నుర్వీభృ త్సమాఖ్యన్ సము
జ్జ్వలితోదార శిరో విభూషణ సహస్ర స్వర్ణ కూటంబులన్
సలిలావాసతఁ జారు కౌస్తుభ విరాజ ద్రత్న గర్భంబులన్
నలినాక్షుండు గనుంగొనంగఁ దగె మైనాకావనీభృద్గతిన్. 290

1. కిసలయా కల్పంబు (హ) 2. కంకణంబులం బొలుపారు (హ) 3. ల, న్నారయఁ జూడ. వ్రా. ప్ర. (తం. ఫుట్‌నోటు.)

క. వితతార్థ [1]జ్ఞాన జప, స్తుతి మకరంద ప్రహృష్ట ప్రతి జాత మధు
వ్రత గణ పరివృత శోభా, గత కీర్తి ప్రసవ మాలికలు గల వానిన్. 291

వ. కనుంగొని చతురాననుండు, 292

సీ. అనఘు సర్వేశ్వరు నాద్యంత శూన్యుని ధన్యుని జగదేక మాన్య చరితుఁ
దన్నాభి [2]సరసికోద్భవ సరోజంబును నప్పుల ననిలుని నంబరమును
మానిత భువన నిర్మాణ దృష్టిని బొడగనెఁ గాని యితరముఁ గానలేక
యాత్మీయ కర్మ బీజాంకురంబును రజో గుణ యుక్తుఁ డగుచు నకుంఠిత ప్ర

తే. జాభిసర్గాభిముఖత నవ్యక్త మార్గుఁ, డైన హరియందుఁ దన హృదయంబుఁ జేర్చి
య మ్మహాత్మునిఁ బరము ననంతు నభవు, నజు నమేయుని నిట్లని యభినుతించె.

అధ్యాయము — ౯

సీ. నలినాక్ష! మాయాగుణ వ్యతికరమునఁ జేసి కార్యంబైన సృష్టి రూప
మునఁ బ్రకాశించు నీ ఘన రూప విభవంబు రూపింప దేహధారులకు దుర్వి
భావ్యంబు దలపోయ భగవంతుఁడవు నైన పద్మాక్ష నీ స్వరూపంబు కంటె
నన్య మొక్కటి సత్యమై బోధకంబైన యది లేదు కాన నీ యతుల దివ్య

తే. మయిన రూపంబు నాకుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెఁ నదియుఁ గాక వివేకోదయమునఁ జేసి
వరద నీ రూప మజ్ఞాన గురు తమోని, వారకం బయ్యె నాకు శశ్వత్ప్రదీప!

క. ఘన సత్పురుషానుగ్రహ, మునకై యమి తావతార మూలం బగుచుం
దనరెడి నీ రూపము శో, భనమగు భవదీయ నాభిపద్మము వలనన్. 295

క. జననం బందిన నాచే, ననయము మొదలనె గృహీత మయ్యె జగత్పా
వన! నీదు స్వరూపము, ఘన రుచిరంబై స్వయం ప్రకాశక మగుటన్. 296

వ. మఱియు జ్ఞానానంద [3]పరిపూర్ణ మాత్రంబును, ననావృత ప్రకాశంబును, భేద
రహితంబును, ప్రపంచజనకంబును, భూతేంద్రియాత్మకంబును, నేకంబును నైన
రూపంబు నొందియు నెందునుం బొడగాన నట్టి నిన్ను నాశ్రయించెద. అదియు
నుంగాక జగన్మంగళ స్వరూప ధరుండ వై నీ యుపాసకుల మైన మా మంగళం
బుల కొఱకు నిరంతర ధ్యానంబుచేత నీ దివ్యరూపంబునం గానం బడితివి. ఇట్టి
నీవు నిరయభాక్కులై నిరీశ్వర వాదంబునం జేసి కుతర్కంబులు ప్రసంగించు
భాగ్యరహితులచేత నాదృతుండవు గావు. మఱియునుం గొందఱు గృతార్థు

1. జ్ఞాని జన (హ) 2. నవసముద్భవ (ఢ) 3. స్వరూప (ట)

లైన మహాత్ములు భవదీయ శ్రీ చరణారవింద కోశగంధంబు వేదమారుతానీతం బగుటం జేసి తమ తమ కర్ణ కుహరంబులచేతం [1]గ్రహించుదురు. వారల హృదయ కమలంబు లందు భక్తి పారతంత్ర్యంబున గృహీత పాదారవిందంబులు గలిగి ప్రకాశింతువు. అదియునుం గాక ప్రాణులకు [2]ద్రవ్యాగార సుహృన్నిమిత్తం బైన భయంబును దన్నాశ నిమిత్తం బైన శోకంబును, ద్రవ్యాది స్పృహయును దన్నిమిత్తం బైన పరిభవంబును (మఱియు నందుఁ దృష్ణయును, నది ప్రయాసంబున లబ్ధంబైన నార్తియు) దదీయం బైన వృథాగ్రహంబును, నీ శ్రీపాదారవిందంబు లందు వైముఖ్యం బెంత కాలంబు గలుగు నంత కాలంబును బ్రాప్తంబు లగుం గాని మానవాత్మ నాయకుండ వగు నిన్ను నాశ్రయించిన భయ నివృత్తి హేతువగు మోక్షంబు గలుగు. మఱియుం గొందఱు సకల పాపనివర్తకం బైన త్వదీయ నామస్మరణ కీర్తనంబు లందు విముఖులై కామ్యకర్మ ప్రావీణ్యంబునం జేసి నష్టమతులై యింద్రియ పరతంత్రులై యమంగళంబులైన కార్యంబులు సేయుచుందురు. దానం జేసి వాతాది త్రిధాతు మూలం బైన క్షుత్తృడాదుల చేతను, శీతోష్ణ వర్ష వాతాది దుఃఖంబుల చేతను, నతి దీర్ఘం బైన కామాగ్ని చేతను, నవిచ్ఛిన్నం బగు క్రోధంబుచేతను దహ్యమాను లగుదురు. వారలం గనిన నా చిత్తంబు గలంకం బొందు. జీవుండు భవదీయ మాయా పరిభ్రామ్యమాణుండై యాత్మ వేఱని యెప్పుడు దెలియు నంత కాలంబు నిరర్థకంబై దుస్తరం బైన సంసార సాగరంబు దరియింపం జాలకుండు. సన్మునీంద్రులైనను భవదీయ నామ స్మరణంబు మఱచి యితర విషయాసక్తులై రేని వారలు దివంబు లందు వృథాప్రయత్నులై సంచరింపుచు, రాత్రి నిద్రాసక్తులై స్వప్నగోచరం బైన బహు విధ సంపదలకు నానందింపుచు, శరీర పరిణామాది పీడలకు దుఃఖింపుచు, ప్రతిహతంబు లైన యుద్యోగంబుల భూలోకంబున సంసారులై వర్తింతురు. నిష్కామ ధర్ములై మిమ్ము భజియించు సత్పురుషుల కర్ణమార్గంబులం బ్రవేశించి భవదీయ భక్తి యోగ శోభితం బైన హృత్సరోజ కర్ణికా పీఠంబు వసియింపుదువు. అదియునుం గాక, 297

మ. వర యోగీంద్రులు యోగమార్గముల భావం బందు నే నీ మనో
హర రూపంబు [3]దలంచి [4]యే గుణగణ ధ్యానంబు గావింతు ర
ప్పురుష శ్రేష్ఠ పరిగ్రహంబునకు నై పొల్పారఁ దద్ధ్యాన గో
చరమూర్తిన్ ధరియింతు గాదె పరమోత్సాహుండవై మాధవా! 298

1. నాఘ్రాణించుచుందురు (తం.వా) 2. ద్రవ్యశరీర (క. చ.) 3. ధరించి (చ) 4. తద్గుణ (చ. ట. జ. ద.)

తే. అరయ నిష్కామధర్ములై నట్టి భక్తు, లందు నీవు ప్రసన్నుండ వైన రీతి
హృదయముల బద్ధకాములై యెనయు దేవ, గణము లందుఁ బ్రసన్నత గలుగ వీవు.

చ. అరయ సమస్త [1]భూత హృదయంబుల యందు వసించి యేకమై
[2]పరఁగిన యంతరాత్మ సఖిభావ సుధర్ముఁడవున్ బరా పరే
శ్వరుఁడవు నై తనర్చుచును సజ్జనదుర్లభ మైన యట్టి సు
స్థిరమగు సర్వభూత దయచేఁ బొడగానఁగ వత్తు వచ్యుతా! 300

మ. క్రతు దానోగ్ర తప స్సమాధి జప సత్కర్మాగ్ని హోత్రాఖిల
వ్రత చర్యాదుల నాదరింప వఖిల వ్యాపార పారాయణ
స్థితి నొప్పారెడి [3]నీ పదాబ్జ యుగళీ సేవాభిపూజా సమ
ర్పిత ధర్మం బగు వాని భంగి నసురారీ! దేవ చూడామణీ! 301

తే. తవిలి శశ్వత్స్వరూప చైతన్య భూరి, మహిమచేత నపాస్త సమస్త భేద
మోహుఁడ వఖిల విజ్ఞానములకు నాశ్ర, యుండవగు నీకు మ్రొక్కెదనో రమేశ!

క. జనన స్థితి విలయంబుల, కనయంబును హేతుభూత మగు మాయా లీ
లను జెంది నటన [4]సలిపెదు, వనఘాత్మక! నీ కొనర్తు నభివందనముల్! 303

సీ. అనఘాత్మ! మఱి భవ దవతార గుణకర్మ ఘన విడంబన హేతుకంబు లైన
రమణీయ మగు దాశరథి వసుదేవకుమారాది దివ్య నామంబు లోలి
వెలయంగ మనుజులు వివశాత్ములై యవసాన కాలంబున సంస్మరించి
జన్మ జన్మాంతర సంచిత దురితంబుఁ [5]బాచి కైవల్య సంప్రాప్తు లగుదు

తే. రట్టి దివ్యావతారంబు [6]లవధరించు, నజుఁడ వగు నీకు మ్రొక్కెద ననఘ చరిత!
[7]చిర శుభాకార నిత్య లక్ష్మీ విహార!, భక్తమందార! [8]దుర్భవ భయ విదూర!

తరల. జనన వృద్ధి వినాశ హేతుక సంగతిం గల యేను నీ
వును హరుండుఁ ద్రిశాఖలై మనువుల్ [9]మరీచి ముఖామరుల్
[10]ఒనర నం దుపశాఖలై చెలువొంద నింతకు మూలమై
యనయమున్ భువన ద్రుమాకృతి వైన నీ కిదె మ్రొక్కెదన్. 305

1. జీవ (హ) 2. పరఁగు సుహృత్త్రిక యానుగుణభాసిత (చ. తం. వా.) 3. పాదపద్మ (హ)
4. సలిపితి, వనఘాత్మక (క.చ.) 5. బాపి (హ) 6. లవతరించు (హ.తం.వా.) 7. శ్రీ శుభాకార (జ)
8. దుర్భర భవవిదూర (హ) 9. సురేంద్ర (ల.ఢ.) 10. దనర ...భవదాత్మ దీనికి (హ.వా.)

మ. పురుషాధీశ! భవత్పదాబ్జ యుగళీ పూజాది కర్మక్రియా
పరతం జెందని మూఢచిత్తునిఁ బహుప్రాయుణ్ మనుష్యాధమున్
జరయు [1]న్నంతము నొందఁ జేయు నతి దక్షంబైన కాలంబు ద
ద్గురు కాలాత్ముఁడ వైన నీకు మది సంతోషంబునన్ మ్రొక్కెదన్. 306

సీ. సర్వేశ! కల్పాంత సంస్థిత మగు జలజాత మం దేను సంజనన మంది
భవదీయ సుస్వరూపముఁ జూడ నర్థించి బహు వత్సరములు దపంబు నేసి
క్రతు కర్మములు పెక్కు గావించియును నినుఁ బొడగానఁగా లేక బుద్ధి భీతిఁ
బొందిన నాకు నిప్పుడును నిర్హేతుక కరుణచే నఖిల లోకైక వంద్య

తే. [2]మాన సతత ప్రసన్న కోమల ముఖాబ్జ, కలిత భవదీయ దివ్యమంగళ విలాస
మూర్తి దర్శింపఁ గలిగె భక్తార్తి హరణ,కరణ!తుభ్యం నమో [3]విశ్వభరణ!దేవ!

సీ. అమర తిర్య ఙ్మను ష్యాది చేతన యోను లందు నాత్మేచ్ఛచేఁ జెంది నట్టి
కమనీయ శుభమూర్తి గలవాఁడవై ధర్మ సేతు వనంగఁ బ్రఖ్యాతి నొంది
విషయ సుఖంబుల విడిచి సంతత నిజా నందానుభవ సమున్నతిఁ దనర్తు
వది గాన పురుషోత్త మాఖ్యఁ జెన్నొందుదు వట్టి ని న్నెప్పుడు నభినుతింతు

తే. నర్థి భవదీయ పాదంబు లాశ్రయింతు, మహిత భక్తిని నీకు నమస్కరింతు
[4]భక్తజనపోష పరితోష! పరమపురుష! శ్రవిమలాకార! సంసారభయవిదూర!

సీ. తలకొని పంచభూత ప్రవర్తక మైన భూరి మాయాగుణ స్ఫురణఁ జిక్క
వడక లోకంబులు భవదీయ జఠరంబులో నిల్పి [5]ఘన సమాలోల చటుల
సర్వంకషోర్మి భీషణ వార్ధి నడుమను ఫణిరాజ భోగ తల్పంబు నందు
యోగనిద్రారతి నుండఁగ నొక కొంత కాలంబు చనఁగ మేల్కనిన వేళ

తే. నలఘు భవదీయ నాభితోయజమువలన,గణఁగి ముల్లోకములు[6]నుపకరణములుగఁ
బుట్టఁ జేసితి వతుల విభూతి మెఱసి, పుండరీకాక్ష! సంతత భువనరక్ష! 309

క. నిగమస్తుత లక్ష్మీపతి, జగదంతర్యామి వగుచు సర్గము నెల్లన్
దగు భవ దైశ్వర్యంబున, నగణిత సౌఖ్యానుభవము నందింతు గదే! 310

1. నాశము (హ. వా.) 2. మాన కోమల సతత నిర్మలముఖాబ్జ (జ) 3. యని యొరగె భక్తి (హ) యని మరలఁ బలుకు (తం. వా.) 4. భక్తజన పోషణ విభూష (ద) భక్తజనపోష భూషణ (చ.టి.జ.డ.బ.) 5. ఘనసముల్లోల పటల (క) 6. సోపకరణములుగ (హ.తం.వా.)

సీ. జలజాక్ష! యెట్టి విజ్ఞాన బలంబునఁ గల్పింతు వఖిల లోకంబు లోలి
నతజన ప్రియుఁడవు నా కట్టి విజ్ఞాన మర్థిమైఁ గృపసేయు మయ్య వరద!
సృష్టి నిర్మాణేచ్ఛఁ జెంది నా చిత్తంబు దత్కర్మ కౌశల[1]త్వమును గలిగి
యును గర్మవైషమ్యమును బొందుకతమున దురితంబుఁ బొరయక తొలఁగునట్టి

తే. వెరవు నా కెట్లు గలుగు న వ్విధము దలఁచి, కర్మవర్తను నను భవత్కరుణ మెఱసి
తగఁ గృతార్థునిఁ జేయవే నిగమవినుత! సత్కృపామూర్తి! యో దేవచక్రవర్తి!

చ. భవదుదర ప్రభూత మగు పద్మము నందు వసించి యున్న నే
నవిరళ తావకీన కలితాంశమునం దసరారు విశ్వమున్
దవిలి రచింపుచున్ బహు విధంబులఁ బల్కెడి వేద జాలముల్
శివతరమై ఫలింపఁ గృప సేయుము భక్తఫల ప్రదాయకా! 312

చ. అని యనుకంప దోఁప వినయంబునఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి చారు లో
చన సరసీరుహుం డగుచు సర్వజగత్పరికల్పనా రతిం
దనరిన నన్నుఁ బ్రోచుటకు దా నిటు సన్నిధి యైన యీశ్వరుం
డనయము నాదు దుఃఖము దయామతిఁ బాపెడు నంచు నమ్ముఁడై. 313

క. వనరుహ సంజాతుఁడు నె, మ్మనమున హర్షించె ననుచు మైత్రేయ మహా
ముని ఘనుఁడగు విదురునకున్, వినయంబున నెఱుఁగఁ జెప్పి వెండియుఁ బలికెన్.

మ. వనజాత ప్రభవుండు కేవల తపోవ్యాసంగుఁడై పద్మలో
చను గోవిందు ననంతు [2]నాఢ్యుఁ దన వాక్ఛక్తి న్నుతింపన్ సుధా
శన వంద్యుండు ప్రసన్నుఁడై నిఖిల విశ్వస్థాప నాలోకనం
బునఁ జూచెన్ విలయ ప్రభూత బహు వాఃపూరంబులన్ వ్రేల్మిడిన్. 315

తే. అట్లు పొడగని యార్తుఁడై నట్టి పద్మ, భవుని వాంఛిత మాత్మఁ దీర్పంగ దలఁచి
యతని మోహ నివారకమైన యట్టి యమృతరసతుల్య మధురవాక్యముల ననియె.

చ. తలకొని నీ యొనర్పు పని దప్పి మదిం దలపోయు దుఃఖముం
దలఁగుము నాదు లీలకుఁ బ్రధాన గుణం బగు సృష్టి కల్పనం
బలవడఁ జేయు బుద్ధి హృదయంబునఁ బొన్పి తపస్సమాధి ని
ష్ఠల నుతి భక్తులన్ ననుఁ బ్రసన్నునిఁ జేయుము చెందు కోరికల్. 317

1. త్వమునఁ దగిలి (క. చ. బ. లం.) కౌశలిఁ దగిలియుండి (వా.) 2. నాద్యు (క. చ. త. బ.)

క. నీ వొనరించు తపో వి, ద్యా విభవ విలోకనీయ మగు నీ సృష్టిన్
గావింపుము లోకంబుల, లో వెలిఁగెడి నన్నుఁ గందు లోకస్తుత్యా! 318

క. నా లోని జీవకోటులు, వాలాయము నీకుఁ గానవచ్చు నిపుడు నీ
వాలోకింపుము దారు వి, లోల హుతాశనుని కరణి లోకస్తుత్యా! 319

సీ. నలువొప్ప నఖిల జీవుల యందుఁ గల నన్నుఁ దెలిసి సేవింపుము నలినగర్భ!
భవదీయ దోషముల్ పాయును భూతేంద్రియాశయ విరహితమై విశుద్ధ
మైన జీవుని విమలాంతరాత్ముఁడ నైన నను నేకముగఁ జూచు నరుఁడు మోక్ష
పద మార్గవర్తియై భాసిల్లు బ్రహ్మాండ మందున వివిధ కర్మానురూప

తే. పద్ధతులఁ జేసి పెక్కు రూపముల నొందు, జీవ తతి రచియించు నీ చిత్తమిపుడు
మత్పదాంబుజయుగళంబు మరగియున్న,కతన రాజసగుణమునఁ గలుగ దఘము.

క. విను మదియుఁగాక ప్రాణుల, కనయము నెఱుఁగంగరాని [1]యనఘుఁడఁ దేజో
ధనుఁడఁ బరేశుఁడ నీచే, తను గానంబడితి నిదె పితామహ! కంటే? 321

వ. మఱియు భూతేంద్రియ గుణాత్మకుం డనియు, జగన్మయుం డనియు, నన్ను నీ
చిత్తంబు నందుఁ దలంపుము. తామరసనాళ వివర పథంబు వెంటం జని జలంబు
లోనం జూడంగోరు నట్టి మదీయ స్వరూపంబు, 322

క. నీకిప్పుడు గానంబడె, నాకులకును నురగపతి పినాకుల కైనన్
[2]వాక్రువ్వం దలపోయను, రాకుండు మదీయ రూప [3]రమ్యత్వంబుల్. 323

క. కావున మచ్చారిత్ర క, థా విలసిత మైన సుమహిత స్తవము జగ
త్పావనము విగత సంశయ, భావుఁడవై బుద్ధి నిలువు పంకజజన్మా! 324

క. సగుణుఁడనై లీలార్థము, జగములఁ గల్పింపఁ దలఁచు చతురుని నన్నున్
నగుణునిగా నుతియించితి, [4]తగ సంతస మయ్యె నాకుఁ దామరసభవా! 325

క. ఈ మంజు స్తవరాజము, నీ మనమునఁ జింతఁ దక్క నిలుపుము భక్తిన్
ధీ మహిత! నీ మనంబునఁ, గామించిన కోర్కు లెల్లఁ గలుగుం జుమ్మీ. 326

క. అనుదినమును ద్రిజగత్పా, వన మగు నీ మంగళ స్తవముఁ బఠియింపన్
వినినను జనులకు నేఁ బొడ, గనఁబడుదు *నవాప్త సకల కాముఁడ నగుచున్.

1. యనఘుడ తేజోధనుడ పరేశుఁడ (హ) 2. వాకొనఁగం (తం. వా.) 3. రమణీయంబుల్ (హ) 4. తగు (క. చ. జ.) *'సర్వకామ వరేశ్వరః' అని మూలము (9-40)

తే. వన తటా కోపనయన వివాహ దేవ, భవన నిర్మాణ భూ మ్యాది వివిధ దాన
జప తపో వ్రత యోగ యజ్ఞముల ఫలము, మామక స్తవ ఫలము సమంబు గాదు.

క. జీవావళిఁ [1]గల్పింపుచు, జీవావళి లోనఁ దగ వసింపుచుఁ బ్రియ వ
స్త్వావళి లోపలఁ బ్రియ వ,స్త్వావళి నై యుండు నన్ను ననిశముఁ బ్రీతిన్. 329

క. తలఁపుము మత్ప్రీతికి నై, కలిగించితి నిన్ను భువన కారణ నాలో
పల నణఁగి యేకమై ని, శ్చలగతి వసియించి యున్న జగముల నెల్లన్. 330

తే. తగ నహంకార మూలతత్త్వంబు నొంది,నీవు పుట్టింపు మనుచు రాజీవభవుఁడు
వినఁగ నానతి యిచ్చి య వ్విష్ణుఁడభవుఁ డంత నంతర్హితుండయ్యె ననఘచరిత!

అధ్యాయము - ౧౦

క. అని చెప్పిన మైత్రేయునిఁ,గనుఁగొని విదురుండు పలికెఁ గడు ముద మొప్పన్
జనసుత! నలినదళాక్షుఁడు, సనినం బద్మజుఁడు దేహ సంబంధమునన్. 332

క. మానస సంబంధంబును, బూనిన యీ సర్గ మెట్లు పుట్టించె దయాం
భోనిధివై నాకింతయు, మానుగ నెఱిఁగింపుము మయ్య మహిత విచారా! 333

వ. అనవుడు న మ్మునివరేణ్యుండు విదురున కిట్లనియె. పుండరీకాక్ష వరదాన ప్రభావంబునం బంకజాసనుండు శత దివ్య వత్సరంబులు భగవత్పరంబుగాఁ దపంబు గావించి తత్కాల వాయువుచేఁ గంపితం బగు నిజ నివాసంబైన పద్మంబును జలంబును గనుంగొని యాత్మీయ తపశ్శక్తిచేత నభివృద్ధిం బొందిన విద్యా బలంబున [2]వాయువు బంధించి తోయంబుల తోడ నొక్క తోయంబు సమస్తంబునుం గ్రోలి యంత గగన వ్యాపి యగు జలంబును గనుంగొని. 334

ఉ. వారిజసంభవుండు బుధవంద్యుఁడు చిత్తమునం దలంచె దై
త్యారిఁ బయోవిహారి, సముదంచిత హారి, నతాఖిలామృతా
హారి, రమాసతీ హృదయహారి, నుదారి, విదూర భూరి సం
సారి, భవప్రహారి, విలసన్నుత సూరి, నఘారి, న య్యెడన్. 335

తే. అట్లు దలఁచి సరోజజుఁ డంబుజమును,గగన తలమునఁజూచి యా కమల కోశ
లీనమై యున్న లోక వితానములును, నొయ్యఁ బొడగని హరిచే నియుక్తుఁడైన.

1. గల్పించుచు (చ. జ. డ. తం. వా.) 2. వాయువుతోడఁ దోయంబు సమస్తంబునుం గ్రోలు (హ).

తే. వానిఁగాఁదనుఁ దలఁచి యవ్వనరుహంబు, లోపలికిఁబోయి మున్నందులోన నున్న
ముజ్జగంబులఁజూచి యిమ్మలఁ సృజించె,మఱి చతుర్దశ భువనముల్ మహిమఁజేసి.

క. మఱియు సుధాశన తిర్య, జ్నర వివిధ స్థావరాది నానా సృష్టి
స్ఫురణ నజుం డొనరించెం, బరువడి నిష్కామ ధర్మ ఫల రూపమునన్. 338

వ. ఇట్లు భువనంబులఁ బద్మజుండు గల్పించె నని మైత్రేయుండు విదురున
కెఱింగించిన, 339

క. విదురుఁడు దురితావని భృ, ద్భిదురుడు మునివరునిఁ జూచి ప్రియము మనమునన్
గదుఁరగ ని ట్లని పలికె న,తి దురంతం బైన విష్ణుదేవుని మహిమన్. 340

తే. అమరె భువనంబు లతని కాలాఖ్యతయును, గణుతి నేయు తదీయ లక్షణము లర్థి
నాకు నెఱిఁగింపుమయ్య వివేకచరిత! యనిన మైత్రేయుఁ డవ్విదురునకు ననియె.

సీ. ఆద్యంత శూన్యంబు నవ్యయంబును నగు తత్త్వ మింతకు నుపాదాన మగుట
గుణవిషయములు గైకొని కాలమును మహ దాది భూతములుఁ దన్నాశ్రయింపఁ
గాలానురూపంబుఁ గైకొని యీశుండు దన లీలకై దనుఁ దా సృజించెఁ
గర మొప్ప నఖిల లోకములందుఁ దా నుండుఁ దనలోన నఖిలంబుఁదనరుచుండుఁ

తే. గాన విశ్వమ్మునకుఁ గార్యకారణములు,దాన య మ్మహాపురుషుని తనువు వలనఁ
బాసి విశ్వంబు వెలియై ప్రభాస మొందె, మానితాచార ! యీ వర్తమానసృష్టి.

క. తెఱఁగొప్ప నఖిల విశ్వముఁ, బురుషోత్తము మాయవలనఁ బుట్టుం బెరుఁగున్
విరతిం బొందుచు నుండుం, గర మర్థిన్ భూత భావి కాలము లందున్. 343

వ. అట్టి సర్గంబు నవవిధంబు. అందు [1]ప్రాకృత వైకృతంబులు గాలద్రవ్యగుణంబు
లను త్రివిధంబు లగు భేదంబులచేఁ బ్రతి సంక్రమంబు లగుచు నుండ, అందు
[2]మహత్తత్త్వంబు ప్రథమ సర్గంబు. అది నారాయణ సకాశంబున గుణ వైష
మ్యంబు నొందు. ద్రవ్యజ్ఞాన [3]క్రి యాత్మకం బైన యహంకార తత్త్వంబు
ద్వితీయ సర్గంబు. శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబు లను పంచ తన్మాత్ర ద్రవ్య
శక్తి యుక్తంబైన పృథి వ్యాది భూత సర్గంబు మూఁడవది యై యుండు.
[4]జ్ఞానేంద్రియంబులైన త్వక్చక్షుః శ్రోత్ర జిహ్వా ఘ్రాణంబులు,[5]గర్మేంద్రియంబు
లైన వాక్పాణి పాద పాయూపస్థలు నను దశ విధేంద్రియ జననంబు చతుర్థ

1. ప్రాకృత వైకృత భేదంబులు ... త్రివిధంబులకుఁ బ్రతి సంక్రమంబగు (క. బ. తం.)
2. మహాత త్త్వ గుణాశ్రయము (క. బ.) 3. క్రియోదయంబైన (క. చ. త. డ. ద. బ. తం.)
4. జ్ఞానయుక్తంబులైన (క) 5. కర్మకలాపంబులైన (క. చ. ట. ద.)

సర్గంబు. సాత్త్వికాహంకార జనితంబైన సుమనోగణ సర్గం బైదవ సర్గంబై యొప్పు. అది మనోమయంబై యుండు. జీవలోకంబునకు నబుద్ధి కృతంబులైన యావరణ విశేషంబులం జేయు తామస సర్గం బాఱవదై యుండు. ఇయ్యాఱు నీశ్వరునకు లీలార్థంబులైన ప్రాకృత సర్గంబు లయ్యె. ఇఁక వైకృత సర్గంబు నేడవది మొదలుగా గలుగునవి వినిపింతు వినుము. [1]పుష్పోత్పత్తిరహితంబులై ఫలించెడు నశ్వత్థోదుంబర పనస న్యగ్రోధాదు లయిన వనస్పతులును, పుష్పితంబులై ఫలపాకాంతంబులైన వ్రీహి యవ ముద్గాద్యోషధులును, నారోహణాసపేక్షంబులైన మాలతీ మల్లికాది లతలును, త్వక్సారంబులైన వేణ్వాదులును, [2]కఠినీభూత మూలంబులుఁ, శిఖావిస్తృతంబులు స్నగు లతా విశేష రూపంబులైన వీరుధంబులును, పుష్పవంతంబులై ఫల ప్రాప్తంబు లగు చూతాది ద్రుమంబులును, నవ్యక్త చైతన్యంబులు నూర్ధ్వ స్రోతంబులు నంతస్స్పర్శంబులు తమః ప్రాయంబులునై స్థావరంబు లగు నీ యాఱు [3]నేడవ సర్గం బయ్యె. ఎనిమిదవ సర్గంబు తిర్యక్సర్గంబు. ఇది యిరువది యెనిమిది భేదంబులు గలిగి శ్వస్తనాది జ్ఞాన శూన్యంబులై, యాహారాది జ్ఞానమాత్ర నిష్ఠంబులై, ప్రాణంబు వలన నెఱుంగం దగిన వాని నెఱుంగుచు, హృదయంబున దీర్ఘానుసంధాన రహితంబులై వర్తించు ద్విశఫంబులు గల వృషభ మహిషాజ కృష్ణ సూకరోష్ట్ర గవయ రురు మేష ముఖర నవకంబును, నేకశఫంబు గల ఖరాశ్వాశ్వతర గౌర శరభ చమర్యాది షట్కంబును, పంచనఖంబులు గల శునక సృగాల వృక వ్యాఘ్ర మార్జార శశ శల్యక సింహ కపి గజ కూర్మ గోధాముఖ భూ చర ద్వాదశకంబును, మకరాది జల చరంబులును, గంక గృధ్ర బక శ్యేన భాస భల్లూక బర్హి హంస సారస చక్రవాక కాకోలూకాది ఖేచరంబులు నయ్యె. (అర్వాక్స్రోతంబై యేక విధంబగు) మానుష సర్గంబు రజోగుణ ప్రేరితంబై కర్మ కరణ దక్షంబై *దుఃఖంబందును సుఖంబు గోరు. ఇది తొమ్మిదవ సర్గం బనం దగు. ఈ త్రివిధ సర్గంబు వైకృతంబు లనం బడు. ఇంక దేవసర్గంబు వినుము. అదియు నెనిమిది తెఱంగులం గలిగి యుండు. అందు విబుధ పితృ సురాదులు మూఁడును, గంధర్వాప్సరస లొకటియు, యక్ష రక్షస్సు లేకంబును, భూత ప్రేత పిశాచంబు లొకటియు, సిద్ధ చారణ విద్యాధరు లేకంబును, గిన్నర కింపురుషు లొకటియునుంగా దేవ సర్గం బయ్యె. ఇట్టి బ్రహ్మ నిర్మితంబు

1. అపుష్ప ఫలవంతంబులైన వనస్పతులను (క. ట. ల.) 2. లతలు ముదిరి కాఠిన్యంబు పొంది యారోహణా యోగ్యంబులైన వీరుధంబులును (డ) 3. సప్తమ (క. చ. ట. త. జ. డ. ద.)

*"దుఃఖేచ సుఖమానినః" (మూ 10-25)

లైన దశ విధ సర్గంబులు నెఱింగించితి. ఇంక మనువుల మంతరంబుల నెఱిం
గించెద. కల్పాదుల యందు నీ ప్రకారంబున స్వయంభూతుండును, నమోఘ
సంకల్పుండును నగు పుండరీకాక్షుండు రజోగుణ యుక్తుండై స్రష్ట యగుచు
స్వస్వరూపంబైన విశ్వంబు నాత్మీయ సామర్థ్యంబునం గల్పించె. అయ్యీశ్వరుని
మాయా వ్యాపారంబులచే నీ సృష్టి యందు నద్యావర్తంబులం బడి భ్రమించు
చున్న మహీరుహంబులం బోలె బూర్వాపరభావంబు లెఱుంగం బడకుండు.
ఈ కల్పంబునం దుండు దేవాసురాదులు ప్రతి మన్వంతరంబు నందును నిట్ల
నామరూపంబులచే నిర్దేశింపబడుదురు. మఱియు నిందొక విశేషంబు నెఱింగిం
చెద, ఏమన్నను కౌమార సర్గం బనునది దేవ సర్గాంతర్భూతం బయ్యును
ప్రాకృత వైకృ తోభయాత్మకంబై దేవత్వ మనుష్యత్వ పూజ్యం బైన
సనత్కుమారాది సర్గం బనంబడె. అమోఘ సంకల్పుండైన పుండరీకాక్షుండు
దనుఁ దాన యిట్లు విశ్వ భేదంబు గల్పించె. అని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ
జెప్పి కాల లక్షణం బెఱింగించు వాఁడై యిట్లనియె, 344

అధ్యాయము - ౧౧

సీ. భువిఁ దన కార్యాంశమునకు నంతము నన్య వస్తు యోగంబు నే వలన లేక
ఘట పటాదిక జగత్కార్యంబునకు నిజ సమవాయ కారణత్వమునఁ బరఁగి
జాల సూర్య మరీచి సంగత గగనస్థ మగు త్రసరేణు షడంశ మరయఁ
బరమాణు వయ్యెఁ దత్పరమాణువం దర్క గతి యెంత తడవు దత్కాలమగును

తే. సూక్ష్మ కాలంబు విను మది సూర్యమండ, లంబు ద్వాదశ రాశ్యాత్మకం బనంగఁ
గలుగు జగమున నొకయేఁడు గడచి చనినఁగాల మెంతగు నది మహత్కాలమనఘ!

వ. అందుఁ బరమాణుద్వయం బొక్క యణు వగు. అణు త్రితయం బొక్క త్రస
రేణువగు. అవి మూఁడు కూడ నొక్క త్రుటి యగు. ఆ త్రుటిశతం బొక్క
వేధ యనం బరఁగు. అట్టి వేధలు మూఁడు గూడ నొక లవం బనం దగు. అవి
మూఁడైన నొక్క నిమేషం బనం జను, నిమేష త్రయం బొక్క క్షణం బగు.
తత్క్షణ పంచకం బొక్క కాష్ఠ యనం దగు. అవి పదియైన నొక్క లఘు వన
నొప్పు.అట్టి లఘు పంచదశకం బొక్క నాడిక యనం బరఁగు,అట్టి నాడికాద్వయం
బొక్క ముహూర్తం బయ్యె. అట్టి నాడిక [1]లాఱైన నేడైన మనుష్యులకు
నొక్క ప్రహరం బగు. అదియ యామం బనం జను. [2]దివస పరిమాణ విజ్ఞేయం

1. లేడున్నరైన (చ) 2. దివసమాన లక్షణంబగు నాడికా కల్పనం బెఱింగింతు (చ)

బగు *నాడికోన్మాన లక్షణం బెఱింగింతు. షట్పల తామ్రంబునం బాత్రంబు రచి యించి, చతుర్మాష సువర్ణంబునం జతురంగుళాయామ శలాకంబు గల్పించి, దానం దత్పాత్రమూలంబున ఛిద్రంబు గల్పించి, తచ్ఛిద్రంబునం బ్రస్థమాత్ర తోయంబు పరిపూర్ణము నొందు నంత కాలం బొక్క నాడిక యగు. యామంబులు నాలుగు సన నొక్క పగలగు. రాత్రియు నిప్పగిదిని జరుగు. అట్టి యహర్ని శంబులు గూడ మర్త్యుల కొక దినం బగు. అవి పదియేనైన నొక్కపక్షంబగు. శుక్ల కృష్ణ నామంబులం బరఁగిన పక్షంబులు రెండుఁ గూడ నొక్క మాసం బగు. అది పితృదేవతలకు నొక్క దివసం బగు. దక్షిణోత్తర నామంబులం బరఁగిన యట్టి యయనంబులు రెండు గూడి ద్వాదశ మాసంబు లయిన యొక్క సంవత్సరంబగు. †అట్టి సంవత్సర శతంబు నరులకుం బరమాయు వై యుండు. కాలాత్మకుండును నీశ్వరుండును నైన సూర్యుండు గ్రహ నక్షత్ర తారా చక్రస్థుం డై పరమాణ్వాది సంవత్సరాంతం బైన కాలంబునం జేసి ద్వాదశ రాశ్యాత్మకం బైన జగంబున సౌర బార్హస్పత్య సావన చాంద్ర నాక్షత్ర మాన భేదంబులం గానంబడుచున్న వాఁడై సంవత్సర పరీవత్స రేడావత్స రానువత్సర వత్సర నామంబుల సృజ్యమైన బీజాంకురముల శక్తిం గాలరూపం బైన స్వశక్తిచేత నభిముఖంబుగాఁ జేయుచుం, బురుషులకు నాయురాది వ్యయంబులం జేసి విషయా సక్తి నివర్తింపం జేయుచుం, గోరికలు గలవారికి యజ్ఞ ముఖంబులం జేసి గుణ మయంబు లైన స్వర్గాది ఫలంబుల విస్తరింపం జేయుచు, గగనంబునం బరువు వెట్టు. వత్సర పంచక ప్రవర్తకుం డగు మార్తాండునకుం బూజ గావింపుము. అని మైత్రేయుండు పలికిన విదురుం డిట్లనియె, 346

క, నర పితృ సుర పరమాయుః పరిమాణము తెలియఁగ నాకుఁ బలికితివి మునీ
శ్వర! యెఱిఁగింపు త్రిలోకో, పరిలోక విలోకనైక పరులగు వారిన్. 347

ఉ. పూనిన యోగసిద్ధి దగఁ బొందిన నేత్ర యుగంబునన్ బహి
ర్జ్ఞానము గల్గియుండి భువనంబులఁ జూచుచు నుండు వారికిన్
మానుగఁ గల్గు కాలగతి మా కెఱిఁగింపు మునీంద్ర! నావుడు
న్నా నయశాలి యవ్విదురు సాదరుఁడై తగఁ జూచి యిట్లనున్. 348

* ఉన్మానము = కొలపాత్ర. † ఆదిదేవతలకు నొక్క దివసంబు (తం. వా.)

సీ. జననుత కృతయుగ సంఖ్య నాలుగువేల దివ్య వర్షములు తదీయ సంధ్య
లెనుబది నూఱేండ్లును [1]నగుఁ ద్రేతయు నబ్ద త్రి సహస్రములును దదీయ సంధ్య
లాఱు నూఱేఁడులు నగు ద్వాపరము రెండు వేలు వత్సరములు వెలయు సంధ్య
లోలి నన్నూ ఱేండ్లు నొగిఁ గలియుగము సహస్రవర్షములు సంధ్యాంశ మరయ
తే. రెండునూఱేఁడులును నిల్చియుండుఁజువ్వె,యనఘ సంధ్యాంశమధ్యంబునందు ధర్మ
మతిశయించును సంధ్యాంశమందు ధర్మ,మల్పమై కానఁబడుచుండు ననఘచరిత!

వ. మఱియు ధర్మదేవత కృతయుగంబున నాలుగు పాదంబులును, త్రేతయందు మూఁడు పాదంబులును, ద్వాపరంబునం బాద ద్వయంబును. గలియుగంబున నేకపాదంబును గలిగి సంచరించు. అట్లగుటంజేసి, 350

క. పాద విభేదంబున మ, ర్యాదలును దఱుఁగు నధర్మ మాకొలఁదినె యు
త్పాదిల్లి వృద్ధిఁ బొందు ధ, రాదివిజులు [2]పాపబుద్ధి రతు లగుదు రిలన్. 351

సీ. భూ ర్భువ స్స్వర్లోకముల కంటెఁ బొడువునఁ గడు నొప్పు సత్యలోకంబునందు
నుండు బ్రహ్మకుఁ జతుర్యుగ సహస్రము లేగ దివ మొక్కటియగు రాత్రియును నిట్ల
చన ధాత నిద్రవో జగము లణంగు మేల్కాని చూడ మఱల లోకములు పుట్టుఁ
దద్దినంబునఁ జతుర్దశమను లగుదు రం దొక్కొక్క మనువున కొనర దివ్య
తే. యుగము లోలిని డెబ్బదియొక్కమాఱు,ననిన మనుకాల మయ్యెనమ్మనుకులంబు
సురలు మునులును సప్తర్షు లరయ భగవ,దంశమునఁబుట్టిపాలింతు రఖిలజగము.

క. హరి పితృ సుపర్వ తిర్యజ్, నర రూపములన్ జనించి నయమున మన్వం
తరముల నిజ సత్త్వంబునఁ, బరిపాలించును జగంబు పౌరుష మొప్పన్. 353

క. క్రమమునఁ ద్రైవర్గిక స, ర్గము సెప్పంబడె సరోజగర్భుఁడు దివసాం
తమునఁ దమః పిహిత పరా, క్రముఁడై శయనించు నిద్ర గైకొని యంతన్.

సీ. ఆ రాత్రి భువన త్రయము దమః పిహిత మై భాను చంద్రులతో విలీన మైన
సర్వాత్ముఁ డగు హరిశక్తిరూపం బయి కణఁగి వెలుంగు సంకర్షణాగ్ని
భువనత్రయంబును దవిలి దహింప న య్యనల కీలలఁ బొడమిన మహోష్మ
లలమినఁ గమలి మహర్లోక వాసులు జన లోకమునకును జనుదు రపుడు
తే. విలయ సమయ సముత్కటవిపుల చండ, వాత ధూ తోర్మిజాల దుర్వార వార్ధి
భువనములు ముంచునమ్మూఁడు భువనములను,దత్పయోరాశిమీఁదఁ బద్మావిభుండు.

1. విను త్రేత వత్సర (తం. వా.) 2. పాదబుద్ధి (తం. వా.)

ఉ. చారు పటీర హీర ఘనసార తుషార మరాళ చంద్రికా
పూర మృణాళహార పరిపూర్ణ సుధాకర కాశ మల్లికా
సార నిభాంగ శోభిత భుజంగమ తల్పము నందు యోగ ని
ద్రారతిఁ జెంది యుండు జఠర స్థితి భూ ర్భువరాది లోకుఁడై. 356

క. జనలోక నివాసకు ల, ర్థిని వినుతింపంగ నతుల దివ్య ప్రభచేఁ
దనరుచు మీలిత నిజలో, చనుఁడై వసియించు నతఁడు సముచిత లీలన్. 357

వ. ఇవ్విధంబున, 358

సీ. కైకొని బహు విధ గత్యుప లక్షి, తములై యహోరాత్ర తతులు జరుగ
శత వత్సరంబులు జనులకుఁ బరమాయు వైన రీతిని బంకజాసనునకుఁ
బరమాయు వగు శతాబ్దంబు లందుల సగ మరిగిన నదియుఁ బరార్థ మండ్రు
గానఁ బూర్వార్ధంబు గడచుటఁ జేసి ద్వితీయ పరార్ధంబు దీని పేరు

తే. గడఁగి పూర్వ పరార్ధాది కాలమందు, బ్రహ్మకల్పాఖ్య నెంతయుఁ బరఁగు నందు
బ్రహ్మ యుదయించుటం జేసి బ్రహ్మకల్ప, మనియు శబ్దాత్మక బ్రహ్మమనియు
నెగడు. 359

క. విను మెన్నఁడు పంకజ నా, భుని నాభీ సరసియందు భువనాశ్రయ మై
తనరిన పద్మము వొడముడును, ననఘా! యది పద్మకల్ప మన విలసిల్లున్. 360

వ. పూర్వ పరార్ధాదినిం గలిగిన [1]బ్రహ్మకల్పంబుఁ జెప్పితి. ఇంక ద్వితీయపరార్ధంబు
మొదల నెన్నఁ డేని హరి సూకరాకారంబు దాల్చె నది వరాహకల్పం బనం
దగు. అట్టి వరాహకల్పం బిపుడు వర్తమానం బగుచున్నది. వెండియు, 361

సీ. దీపింపఁ గాలస్వరూపుఁ డైనట్టి పద్మాక్షుఁ డనంతుఁ డనాదిపురుషుఁ
డఖిలఁ విశ్వాత్మకుఁ డగు నీశునకుఁ బర మాణ్వాది యుగ పరార్ధాంత మగుచు
జరుగు నీ కాలంబు చర్చింప నొక్క నిమేషకాలం బయి మెలఁగుచుండుఁ
గాన నీశ్వరునకుఁ గర్తగాఁ జాల దీ క్కాలంబు విను మది గాక దేహ

తే. మందిరార్ధాది కర్మాభిమాన శీలు, రైన వారికి నాశ్రయం బగుటఁజేసి
యరయు హరి దద్గుణ వ్యతికరుఁడు గాన, కాల మమ్మేటి కెన్నఁడుఁ గర్తగాదు.

వ. మఱియు షోడశ వికార యుక్తం బై పృథివ్యాది పంచభూత పరివృతంబై
దశావరణంబులు గలిగి పంచాశ త్కోటి విస్తీర్ణం బై బ్రహ్మాండ కోశంబు
దనరుచుండు. 363

1. పద్మకల్పంబు (క. ద.)

చ. హరి పరమాణు రూపమున నందు వసించి విరాజమానుఁ డై
సరి వెలుఁగొందు నిమ్మల నసంఖ్యము లైన మహాండ కోశముల్
నెఱిఁ దన యందు డించ నవనీరజ నేత్రుఁ డనంతుఁ డాద్యుఁడ
క్షరుఁడు పరాపరుం డఖిల కారణ కారణుఁ డప్రమేయుఁ డై. 364

క. నిరతిశ యోజ్జ్వల తేజః, స్ఫురణన్ దనరారు పరమ పురుషుని విష్ణుం
బురుషోత్తము వర్ణింపను, సరసిజభవ భవుల కైన శక్యమె చెపుమా! 365

అధ్యాయము – ౧౨

క. అని మైత్రేయుఁడు విదురుం, గనుఁగొని వెండియును బలికెఁ గాలాహ్వయుఁడై
తనరిన హరి మహిమల నే,వినిపించితి సృష్టి మహిమ విను మెఱిఁగింతున్. 366

వ. పరమేష్ఠి యీ సృష్ట్యాది [1]నహ మ్మను దేహాభిమానబుద్ధి గల మోహంబును, ఆంగనా సంగమ ప్రకచ్ఛందనాది గ్రామ్య భోగేచ్ఛలు గల మహా మోహంబును, దత్ప్రతిఘాత జాతంబైన క్రోధంబునందుఁ గలుగు తామిస్రంబును, దన్నాశంబు నందు అహ మేవ మృతోఽ స్మి యను నంధ తామిస్రంబును, చిత్త విభ్రమంబు నను నవిద్యా పంచక మిశ్రంబుగా సర్వ భూతావళిం బుట్టించి, యాత్మీయ చిత్తంబునం బాపసృష్టి గల్పించుటకుఁ బశ్చాత్తాపంబు నొంది భగవద్ధ్యా నామృత పూతమానసుండై యూర్ధ్వరేతస్కులు పరమ పవిత్రులు నైన సనక సనందన సనత్కుమార సనత్సుజాతు లను మునుల నతి సత్త్వగుణ గరిష్ఠుల ధీర జనోత్తముల నార్యుల హరిప్రపన్నులనుం గా దివ్యదృష్టిఁ గల్పించి వారలం జూచి మీ మీ యంశంబులఁ బ్రజలం బుట్టించి ప్రపంచము వృద్ధిఁ బొందింపుం డనిన వారలు దద్వచనంబు లపహసింపుచుఁ బద్మజునిం గని మోక్షధర్ములు నారాయణపరాయణులు నై ప్రపంచ నిర్మాణంబునకుఁ బ్రతికూల వాక్యంబులు వలికిన, నుదయించిన క్రోధంబు బుద్ధిచే నిగ్రహింపంబడినను నరవింద సంభవుని భ్రూ మధ్యంబు వలనం గ్రోధ స్వరూపంబున నీలలోహితుండు నిఖిలసురాగ్రజుం డై యుదయించుచు (నాక్రందనం బొనరించె నంత)... 367

మ. జననం బందిన నీలలోహితుఁడు గంజాతాసనుం జూచి యి
ట్లను నో దేవ ! మదాఖ్య లెట్టివి [2]మదీయావాసముల్ వేఁక నా
కనయం బీ వెఱిఁగింపుమా యనుడు న య్యంభోజగర్భుండు లా
లనముం దోఁపఁ గుమార ! నీ జననవేళన్ రోదనం బిచ్చుటన్. 368

1. మూలమునందలి వరుస ఆంధ్రమున వ్యత్యస్తముగానున్నది. ససర్జాగ్రేఽధతామిస్ర మథతామిస్ర మాదికృత్ – మహా మోహంచ మోహంచ తమ శ్చాజ్ఞాన వృత్తయః (12–2) 2. మదీయా వాస మెచ్చోట (క. చ. ట. త. జ. డ. లం.)

తే. రుద్రనామంబు నీకు నిరూఢ మయ్యెఁ, జంద్ర సూర్యానలానిల సలిల గగన
పృథివి ప్రాణ తపో హృదింద్రియములనఁగఁ,గలుగు నేకాదశస్థానములు వసింప.

వ. అని వెండియు మన్యు.మను, మహాకాల,మహత్,శివ,ఋతధ్వజ,ఉరురేతస్,భవ, కాల, వామదేవ, ధృతవ్రతులను నేకాదశ నామంబులు గలిగి ధీ,వృత్తి,అశనా, ఉమా, నియుత్, సర్పిః, ఇలా, అంబికా, ఇలావతీ, సుధా, దీక్షా, నామపత్నీ సమేతుండవై, పూర్వ నియుక్తంబులైన నామంబులఁ దత్తన్నివాసంబుల వసియించి ప్రజలం గల్పింపు మని నిర్దేశించిన భగవంతుం డగు నీలలోహితుండు విశ్వగురుండైన పితామహునిచేత నియుక్తుండై సత్త్వాకృతి స్వభావంబుల నాత్మ సములైన ప్రజలం గల్పించె. 370

ఉ. రుద్రునిచేత నీ గతి నిరూఢమతిన్ సృజియింపఁబడ్డ యా
రుద్రగణంబు లోలి [1]నవరుద్ధత విశ్వము మింగ్రెన మ్మహో
పద్రవ శాంతికై యజుఁడు భర్గులఁ జూచి కుమారులార! మీ
రౌద్ర విలోకనానల భరంబునఁ గ్రాఁగె సమస్త లోకముల్. 371

క. మీ సృష్టి చాలు నింకను, శ్రీ సత్తములార! వినుఁడు ధృతి మీరు దపో
వ్యాసంగ చిత్తులై చనుఁ, డా సన్మంగళము లగు దృఢంబుగ మీకున్. 372

మ. భగవంతున్ బురుషోత్తమున్ హరిఁ గృపా పాథోధి లక్ష్మీశ్వరున్
సుగుణ భ్రాజితు నచ్యుతుం బసఁ బరంజ్యోతిన్ బ్రభున్ సర్వభూ
త గుహావాసు నధోక్షజున్ శ్రితజన త్రాణైక పారీణు నా
జగదాత్మున్ గనుచుందు రార్యులు దపశ్శక్తిన్ స్ఫుట జ్ఞానులై. 373

వ. అనిన విని, 374

ఉ. కైకొని యిట్లు పంకరుహ గర్భ నియంత్రితులైన రుద్రులు
ద్రేకము దక్కి కానలకు ధీ యుతులై తప మాచరింప న
స్తోక చరిత్రు లేగిరి చతుర్ముఖుఁ డంతఁ బ్రపంచ కల్పనా
లోకనుఁడై సృజించె జనలోక శరణ్యుల ధీవరేణ్యులన్. 375

తే. వినుము భగవద్బలాన్విత వినుత గుణులు, భువన సంతాన హేతువిస్ఫురణకరులు
పద్మ సంభవ తుల్య ప్రభావ యుతులు, [2]పదుగురు సుతులు పుట్టిరి భవ్యయశులు.

1. అవరుద్ధత (హ. తం. చ. బ.); అవరుద్రత (క. త.) 2. పదురుకొడుకులు (క. తం. వా.)

సీ. అరవిందసంభవు నంగుష్ఠమున దక్షుఁ డూరువు వలనను నారదుండు
నాభిఁ బులహుఁడు గర్ణములఁ బులస్త్యుండు ద్వక్కున భృగువు హస్తమునఁ గ్రతువు
నాస్యంబు వలన న య్యంగిరసుఁడు ప్రాణమున వసిష్ఠుఁడు మనమున మరీచి
కన్నుల నత్రియుఁ గాఁ బుత్ర దశకంబు గలిగిరి వెండియు నళినగర్భు

తే. దక్షిణ స్తనము వలన ధర్మ మొదవె, వెన్ను వలన నుదయ మయ్యె విశ్వభయద
మైన మృత్యు వధర్మంబునంద కలిగె,నాత్మఁగాముండు జననము నందె మఱియు.

సీ. [1]భ్రూ యుగళంబునఁ గ్రోధంబు, నధరము నందు లోభంబు, నాస్యమున వాణి
యును మేఢ్రమందుఁ బయోధు లపానంబునందు నఘాశ్రయుఁ డైన నిఋతి
లాలిత చ్ఛాయ వలన దేవహూతి విభుండు గర్దముఁడును బుట్టి రంత
నబ్జజుం డాత్మదేహమున జనించిన భారతిఁ జూచి విభ్రాంతిఁ బొరసి

తే. పంచశర బాణ నిర్భిన్న భావుఁ డగుచుఁ, గూఁతురని పాపమునకు సంకోచపడక
కవయఁ గోరిన జనకునిఁ గని మరీచి, మొదలుగాఁగల యమ్మౌని ముఖ్యు[2]లలిగి.

వ. ఇట్లనిరి. 379

ఉ. చాలుఁ బురే! సరోజభవ! సత్పథవృత్తిఁ దొలంగి కూఁతు ని
ట్లాలరివై రమింప హృదయంబునఁ గోరుట [3]ధర్మరీతియే?
బేలరి వైతి నీ తగవు పెద్దతనంబును మంటి పాలుగా
శీలము వోవఁ దట్టి యిటు సేసిన వారలు మున్ను గల్గిరే? 380

ఉ. నీవు మహానుభావుఁడ వనింద్య చరిత్రుఁడ విట్టి చోట రా
జీవభవుండు దా విధి నిషేధము లాత్మ నెఱుంగఁ డయ్యె నీ
భావభవ ప్రసూన శర బాధితుఁడై తన కూఁతుఁ బొందెఁ బో
వావి దలంపలే కనుచు వారక లోకులు ప్రువ్వఁ దిట్టరే? 381

క. పాపము దలఁపక నిమిషము, లోపలఁ జెడు సౌఖ్యములకు లోనై తివె యిం
తే పో ధారుణిఁ "గామాం, ధోఽపి న పశ్యతి" యనంగఁ దొల్లియు వినమే. 382

మ. అని యి ట్లంగి మునీంద్రు లాడిన కఠోరాలాపముల్ వీనులన్
విని లజ్జావనతాననుం డగుచు నా నీరేజగర్భుండు స
య్యన దేహంబు విసర్జనీయముగఁ జేయన్ దిక్కు లేతెంచి త
త్తనువున్ గైకొనఁ బుట్టె దిక్కలితమై తామిస్ర [4]నీహారమున్. 383

1. భ్రూమధ్య తలమున (క. తం.) 2. లెటిఁగి (హ. తం. వా.) 3. ధర్మసంగతే (క. చ. ట. త. జ. డ. ద.) 4. నీహారముల్ (హ. తం. వా.)

వ. అంత, 384

చ. ఉడుగక పంకజాతభవుఁ డొండొక దేహము దాల్చి ధైర్యమున్
విడువక [1]సృష్టిఁ బూర్వ సమవేతముగన్ సృజియించు నేర్పు దాఁ
బొడమమి కాత్మలోనఁ దలపోయుచు నుండఁ జతుర్ముఖంబులన్
వెడలె ననూన రూపముల వేదము లంచిత [2]ధర్మయుక్తతన్. 385

తే. మఱియు మఖములు మహిత కర్మములుఁ దంత్రములును నడవళ్ళు
నాశ్రమములుఁ దదీయ,
ముఖ చతుష్కము నందునఁ బొడమె ననిన, విని మునీంద్రునిఁ జూచి
య వ్విదురుఁ డనియె. 386

క. తోయజసంభవుఁ డప్పుడు, నే యే ముఖమండలమున నే యే సృష్టిన్
ధీయుతుఁడై సృజియించెను, బాయక యి త్తెఱఁగు దెలియఁ బలుకుము నాకున్.

వ. అని యిట్లు విదురుం డడిగిన మైత్రేయుం డతనితో ని ట్లనియె. ఋగ్యజు
స్సామాథర్వంబు లను వేదంబులును, హోతృకర్మంబులైన యప్రగీత మంత్ర
స్తోత్రంబు లగు శస్త్రంబులును, అధ్వర్యు కర్మంబైన యిజ్యయు, సంప్రగీత
స్తోత్రం బగు స్తుతియు, [3]గాతృ ప్రయోజ్యం బైన ఋక్సముదాయ రూపం
బగు స్తోమంబును, ప్రాయశ్చిత్తం బగు బ్రహ్మ కర్మంబును, ఆయుర్వేద ధను
ర్వేద గాంధర్వ వేదంబులను నుపవేదంబులును, విశ్వకర్మ శాస్త్రంబగు స్థాప
త్యంబును, ప్రాగాది ముఖంబుల ను త్పన్నంబు లయ్యె. పంచమ వేదం బగు
నితిహాస పురాణంబులు సర్వ ముఖంబులం గలిగె. మఱియుం గర్మ తంత్రంబు
లైన షోడశ్యుక్థ్యములును, జయనాగ్నిష్టోమంబులును, ఆప్తోర్యామాతి రాత్రం
బులును, వాజపేయ గో సవంబులును, ధర్మపాదంబు లైన విద్యా దాన తప
స్సత్యంబులును, బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ, యత్యాశ్రమంబులును
గలిగె. వీనికి నొక్కొక్కటికిం జతుర్విధంబు లైన వృత్తులు గలిగియుండు.
అందు సావిత్రం బను బ్రహ్మచర్యంబును, ఉపనయనం బాదిగా దివసత్రయంబు
గాయత్రి జపించుట యను ప్రాజాపత్యంబును, వేదవ్రత చతుష్టయంబు వ్రతులు
సంవత్సర పర్యంతంబుగా నాచరించుట యను బ్రాహ్మంబును, వేదగ్రహణాం
తంబు నాచరింపఁదగు నైష్ఠికంబును అను బ్రహ్మచారి వృత్తి చతుష్టయంబును,
అనిషిద్ధకృష్యాది వృత్తియగు వార్తయు, యజనాది కర్మోపయుక్తం బైన

1. సృష్టిఁ బూర్వమున వే సృజియించిన నైపుణంబుదా (హ); సృజియించు నేర్పుదా (వా)
2. ధర్మయుక్తిమై (క. బ. లం.) 3. సామగానంబును సోమంబగు స్తోత్రంబును (క. చ. టి.)

యాజ్ఞాదిరూపం బగు సంచయంబును,పరుల యాచింపకుండు నయాచితం బను శాలీనంబును, క్షేత్ర పతిత కణిశకణ సంగ్రహణ రూపం బగు శిలోంఛంబును అను గృహస్థ వృత్తులు నాలుగును; అకృష్టపచ్యాహారు లగు వైఖానసులును, నూతన ఫలంబు లభ్యం బయినఁ బూర్వసంచిత పదార్థ త్యాగంబుగల వాలఖిల్యులును, ప్రాతః కాలంబున నే దిక్కు విలోకింతు ర ద్దిక్కునకుం జని యచ్చట లభించు పదార్థంబులన్ భుజించు నౌదుంబరులును, తమంత ఫలించి తరుపతితంబు లగు ఫలంబులం దినుచుండు ఫేనపులును అను చతుర్విధ వృత్తులుంగల వానప్రస్థులును;స్వాశ్రమ విహిత కర్మంబులం బ్రధానుం డగు కుటీచకుండును, గర్మం బుపసర్జనంబు చేసి జ్ఞాన ప్రధానుం డగు బహూదుండును, గేవల జ్ఞానాభ్యాస నిష్ఠుం డగు హంసుండును, బ్రాప్తం బైన పరబ్రహ్మ తత్త్వంబు గల నిష్క్రియుండును అను సన్న్యాసి చతుర్విధ వృత్తులును; మోక్షఫల ప్రదం బయి యాత్మానాత్మ వివేక విద్యారూపం బగు నాన్వీక్షకియు, స్వర్గాదిఫల ప్రదంబయి కర్మ విద్యారూప మగు త్రయియు, జీవనఫల ప్రధానం బయి కృష్యాది రూపం బగు వార్తయు, నర్థ సంపాదనైక ప్రయోజనం బగు దండనీతియు నను మోక్ష ధర్మ కామార్థంబులైన న్యాయ విద్యా చతుష్టయంబును; భూ ర్భువ స్సువ యను వ్యాహృతులును, పూర్వాది ముఖముల నుదయించె. మఱియు నతని హృదయాకాశంబు వలనం బ్రణవంబును, రోమంబుల వలన నుష్ణిక్ఛందంబును, ద్వగింద్రియంబు వలన గాయత్రీ చ్ఛందంబును, మాంసంబు వలనం ద్రిష్టుప్ఛందంబును, స్నాయువుల వలన ననుష్టుప్ఛందంబును, అస్థివలన జగతీ చ్ఛందంబును, మజ్జ వలన పంక్తి చ్ఛందంబును, ప్రాణంబు వలన బృహతీ చ్ఛందంబును, కకారాది పంచవర్గాత్మకం బైన (స్పర్శలవలన) జీవుండును, అకారాది స్వరాత్మకంబైన దేహంబును, నూష్మంబులను శ ష స హా ది వర్ణ చతుష్టయ రూపంబు లగు నింద్రియంబులును, నంతస్థలగు య ర ల వ లను వర్ణంబులును,షడ్జాది సప్త స్వరరూపంబు నాత్మబలంబునైన శబ్ద బ్రహ్మంబును చతుర్ముఖుని లీలా విశేషంబున నుత్పన్నం బయ్యె. వ్యక్తావ్యక్తంబు వైఖరీ ప్రణవాత్మకంబు నైన శబ్ద బ్రహ్మంబు వలనం బరమాత్మ యవ్యక్తాత్మకుం డగుటం జేసి పరిపూర్ణుండు, వ్యక్తాత్మకుం డగుటం జేసి యింద్రాది శక్త్యుపబృంహితుండునయి కానంబడు. పదంపడి యజుండు భూరివీర్యవంతులైన ఋషి గణంబుల సంతతి యవిస్తృతం బని దలంచి,పూర్వతను పరిగ్రహంబు చాలించి, యనిషిద్ధ కామాసక్తం బైన దేహాంతర పరిగ్రహంబు చేసి,నిత్యంబు ప్రజాసృష్టి యందు వ్యాసక్తుండ నైనను బ్రజ లభివృద్ధి వొందక యుండుట కేమి కారణం

బగు నని యచ్చెరువు నొంది తద్వృద్ధి యగు విధంబు నాలోచింపుచు దైవం బిచ్చట విఘాతుకంబు గాన తదానుకూల్యం బావశ్యకం బని దాని నెదురు చూచుచు యథోచిత కృత్యకరణ దక్షం డగుచు నుండ చతుర్ముఖుని దేహంబు ద్వివిధం బయిన నట్టి రూపద్వయ విభాగంబు స్వరాట్టగు స్వాయంభువ మనువు దన్మహిషి యగు శతరూప యను కన్యకయుంగా మిథునంబై జనియించె. అమ్మిథునంబు వలనం బ్రియవ్రతోత్తానపాదు లను పుత్రద్వయంబు, నాకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతు లను కన్యకా త్రయంబునుం గలిగిరి. అందు నాకూతిని రుచిరునకు, దేవహూతిం గర్దమునకుం, బ్రసూతిఁ దక్షునకు నిచ్చె. వీరలవలనం గలుగు ప్రజా సంతతుల చేత జగంబు పరిపూర్ణంబు లయ్యె. 388

అధ్యాయము — ౧౩

—: స్వాయంభువ మనువు ప్రజావృద్ధి చేయుట :—

క. అని మైత్రేయుండు సెప్పిన, విని మనమున హర్ష మొదవ విదురుండు ముని నా
థునిం జూచి పలికెం గ్రమ్మఱ, వనజోదర పాదభక్తి వశమానసుండై. 389

క. ఘనుండు స్వయంభువునకుం బ్రియ, తనయుండు స్వాయంభువుండు దైతేయ విభే
దన సేవా చతురుండును, జనవినుతుం డాదిరాజ సత్తముం డౌటన్. 390

క. అతని చరిత్రం బవ్యా, హత సుఖదము నిఖిల మంగళావహము సమం
చితమును గావున బుధసే, విత! నాకెఱుంగంగం [1]బలుకు విశ్వస్తుత్యా! 391

క. అదియునుం గాక ముకుందుని, పదకమల మరందపాన పరవశులై పెం
పొదవిన వారి చరిత్రము, సదమలమతి వినిన భవము సఫలము గాదే? 392

చ. అని విదురుండు వల్కిన దయాన్వితుండై మునినాథ చంద్రుం డి
ట్లను శ్రుతి శాస్త్ర పార కలితాత్మకుం డైన నరుండు పద్మలో
చన చరణారవింద యుగ సంగము గల్గిన సజ్జనుండు నొం
దిన ఫలమొందు భాగవత దివ్యకథా [2]శ్రవణుండు ప్రేల్మిడిన్. 393

క. అని చెప్పి మునికులాగ్రణి, దనుజారి కథా సుధాప్లుత స్వాంతుండై
తనువునం బులకాంకురములు, మొనయంగ నానంద బాష్పములు జడిగురియన్.

1. బల్కవే (క. ఢ. వ.); జెప్పవే మునితిలకా (చ. ట. త. వ.) 2. శ్రవణానురక్తిచేఁ (హ.)

సీ. వినిపింప దొడఁగె నా ఘనుఁడు స్వాయంభువుఁ డంగనా యుక్తుఁడై యబ్జగర్భు
నకు మ్రొక్కి వినయవినమితో త్తమాంగుఁడై హస్తముల్ మొగిచి యిట్లనియెఁ
బ్రీతి
[1]జీవ సంహతికి రాజీవసంభవ ! నీవ జనన రక్షణ వినాశముల కరయ
హేతుభూతుఁడవు మాకెద్ది యాచరణీయ మైన కర్మము దాని నానతిమ్ము

తే. ఎట్టి కర్మంబు సేసిన నెసఁగు నీకు, నవహితం బైన సంతోష మాత్మజుండు
జనకునకు భక్తిఁ బరిచర్య సలిపి కీర్తి,నంది నుతి కెక్కి వర్తించు నందు నిందుఁ
†గాన నెఱిఁగింపు మట్టి సత్కర్మ మనఘ ! 395

క. అని పలికిన స్వాయంభువ, మను మృదు భాషలకు నలరి మనమునఁ గమలా
సనుఁ డనురాగము ముప్పిరిఁ,గొనఁ బ్రియతముఁ డైన సుతునకును నిట్లనియెన్.

చ. మునుకొని తండ్రియాజ్ఞఁ దలమోచి నిజోచిత కృత్య మేమి పం
చినఁ దన [2]శక్తి చేత నెడసేయక చేయుట పుండరీక లో
చన పదసేవ సేయుట ప్రజాపరిపాలన శాలి యౌటయున్
[3]జనకునకున్ సుతుండు పరిచర్య లొనర్చుట సువ్వె పుత్రకా ! 397

వ. కావున, 398

మ. వివరింపన్ హరి యజ్ఞమూర్తిఁ బరమున్ విష్ణున్ హృషీకేశుఁ గే
శవుఁ బద్మాక్షు గురించి జన్నములు శశ్వద్భక్తిఁ గావింపు మా
ధవుఁ డాత్మన్ బరితోషమొందు నతఁ డుద్య[4]త్ప్రీతిఁ గైకొన్న లో
క వితానంబులు తుష్టి నొందు ననఘా! కావింపుమా యజ్ఞముల్. 399

చ. అకుటిల భక్తిఁ గేశవ సమర్పణ బుద్ధిఁ గ్రతుక్రియల్ వొన
ర్పక విపరీతులై యముకరాసులు దంచి ఫలంబు నందఁ గా
నక చెడు రీతి నూరక ధనవ్యయ మౌటయ కాని మోక్షదా
యక మగుచున్న తత్ఫలము నందరు విష్ణు పరాఙ్ముఖ క్రియుల్. 400

ఉ. కావున యజ్ఞముల్ హరి వికార విదూరు గుఱించి సేయు నీ
భావము సూనృత వ్రత శుభస్థితిఁ జెందెడు నీ కుమారులున్
నీవును నీ ధరాభరము నెమ్మి వహింపుము సజ్జనావళిన్
బ్రోవుము ధర్మమార్గమునఁ బుత్రక ! దోష లతా లవిత్రకా ! 401

1. జీవరాశులకు (క. బ.); జీవరాసులకు (తం. వా.) † ఈ యెదవ పాదమునకు బదులు తం. వా. లలో కావున నెఱింగింపు మట్టి సత్కర్మంబు అను వచనము కలదు. 2. శక్తి యుక్తి (క. బ. తం. వా.) 3. జనసుతుఁడై (హ) 4. త్ప్రీతుఁడై యున్న (తం)

క. అనవుడు నతనికి నతఁ డి, ట్లనియె [1]భవదీయమైన యానతి యెట్లు
ట్లొనరించెద నాకును నా, తనయులకు వసించి యుండఁ దగు నెల వెందున్.

తే. అరయ లేదు, విధాత! యీ యఖిల జంతు, జాతములకెల్ల నాధారభూత మైన
ధరణి యిప్పుడు ఘన జలాంత ర్నిమగ్న, మైన కతమునఁ జోటులే[2]దంటిఁ దండ్రి.

క. కావున భూ మ్యుద్ధరణము, గావించు నుపాయ మిపుడు గైకొని నాకున్
దేవా! నీ వెఱిఁగింపుము, నావుడు పద్మజుఁడు దన మనంబునఁ దలఁచెన్. 404

—: శ్రీ యజ్ఞ వరాహావతార వర్ణనము :—

మ. జల మధ్యంబున లీనమైన ధరణీ చక్రంబు నే నేర్పునన్
నిలుపన్ వచ్చును బూర్వమందు జగముల్ నిర్మించు నాఁ డాది న
ప్పులఁ బుట్టించిన మీఁద న వ్వసుమతిన్ [3]బుట్టించితి న్నట్టి య
ప్పులలోఁ గ్రుంకి రసాతలాంతరమునుం బొందెన్ గదా పృథ్వియున్. 406

సీ. అఖిల జగత్కల్పనాటోపమునకుఁ బా ల్పడిన నా చేత నెబ్బంగి నిపుడు
దగిలి విశ్వంభరోద్ధరణంబు గావింప నగు నని సర్వ భూతాంతరాత్ముఁ
బురుషోత్తముని నవ పుండరీకాక్షు లక్ష్మీపతిఁ దన మనస్థితునిఁ జేసి
తలపోయుచున్నఁ బద్మజు నాసికా వివరమ్ములో యజ్ఞ వరాహమూర్తి

తే. యర్థి నంగుష్ఠ మాత్ర దేహంబు తోడ, జనన మంది వియత్తల స్థాయి యగుచు
క్షణము లోపల భూరి [4]గజప్రమాణ, మయ్యె నచ్చటి జనముల కద్భుతముగ. 405

సీ. అంతఁ బ్రజాసర్గ మందు నియుక్తులైనట్టి మరీ చ్యాదులైన మునులు
మను కుమారకులు న మ్మనుసహితంబుగ యజ్ఞ వరాహంబు నర్థిఁ జూచి
యిట్టి యాశ్చర్య మె ట్లైందేని గలదె నా సా రంధ్ర నిర్గత స్తబ్ధరోమ
[5]తోకంబు మనము విలోకింప నంగుష్ఠ మాత్రమై యీ క్షణ మాత్రలోన

తే. మహిమ దీపింప దంతి ప్రమాణమున మ, హోన్నతంబైన గండ శిలోపమంబు
నయ్యె ననుచు వితర్కించి రబ్జభవుఁడు, హర్ష మిగురొత్త నిట్లని యపుడు దలఁచె.

క. నా మనమునఁ గల దుఃఖ వి, రామము గావించు కొఱకు రాజీవాక్షుం
డీ మేర యజ్ఞ పోత్రి శ్రీమూర్తి వహించె నిది విచిత్రము దలఁపన్. 408

1. అఘనాశ నీదు యానతి (క.బ.); అని యెన్న ఘనాశ నీదు నానతి (తం) 2. లేదగుట (హ)
3. బుట్టించితిం బుత్ర (హ. వా.) 4. జగత్ప్రమాణ మయ్యె (హ) 5. లోకంబు (హ. తం.వా.)

వ. అని వితర్కించు సమయంబున సూకరాకారుం డైన భగవంతుండు, 409

తే. ప్రళయ జీమూత సంఘాత భయద భూరి, గర్జ నాటోప భిన్న దిగ్ఘనగభీర
రావ మడరింప నపుడు రాజీవభవుఁడు, మునులు నానందమును బొంది
రనఘచరిత! 410

వ. అంత మాయా మయ వరాహ ఘుర్ఘురారావంబు బ్రహ్మాండ కోటర పరిస్ఫోట
నంబు గావింప విని జన స్తప స్సత్యలోక నివాసులైన మునులు, ఋగ్యజు స్సామ
మంత్రంబుల వినుతించిరి. యజ్ఞ వరాహ రూప ధరుం డైన సర్వేశ్వరుండు
సత్పురుష పాలన దయాపరుండు గావున ది గ్గజేంద్ర లీలా విలోలుండై. 411

సీ. కఠిన సటా చ్ఛటోత్కట జాతవాత నిర్ధూత జీమూత సంఘాతముగను
క్షుర నిభ సునిశిత ఖుర పుటాహత చల త్ఫణి రాజ దిగ్గజ ప్రచయముగను
చండ దంష్ట్రోత్థ వైశ్వానరార్చిః ప్రవద్రజత హేమాద్రి విస్రంభముగను
ఘోర గంభీర ఘుర్ఘుర భూరి నిస్వన పంకిలాఖిల వార్ధి సంకులముగఁ

తే. బొరలుఁ గెరలు నటించు నంబరము దెరల, రొప్పు నుప్పర మెగయును
గొప్పరించు
ముట్టె బిగియించు ముస ముస మూరుకొనుచు, నడరు సంరక్షిత క్షోణి
యజ్ఞఘోణి. 412

వ. మఱియు నయ్యజ్ఞ వరాహంబు, 413

సీ. తివిరి చతుర్దశ భువనంబులను దొంతు లొరగఁ గొమ్మల జిమ్మ నొక్క మాటు
[1]పుత్తడి కొండ మూపుర మను నొఱగంట నొరకురా రాపాడు నొక్క మాటు
ఖురముల సప్త [2]సాగరముల రొంపిగా నుంకించి మట్టాడు నొక్క మాటు
నాభీల వాల వాతాహతిచే మిన్ను [3]నొదవించు బయలుగా నొక్కమాటు

తే. [4]కన్నుఁగొనలను విస్ఫులింగములు చెదర,నురు భయంకరగతిఁదోఁచునొక్కమాటు
పరమ యోగీంద్ర జనసేవ్య భవ్యవిభవ, యోగ్యమై కానఁగా నగు నొక్కమాటు.

వ. ఇట్లు విహరింపుచుఁ బ్రాత ర్మధ్యందిన తృతీయ సవన రూపుండైన యజ్ఞ
వరాహమూర్తి యగు సర్వేశ్వరుండు మహా ప్రళయంబు నందు యోగ నిద్రా
వశుం డై యుండు నవసరంబున నుదకస్థం బైన భూమి రసాతల గతం బైన
దాని నుద్ధరించుటకు సముద్రోదరంబు దరియం జొచ్చు వేగంబు నైరింపం జాలక
సముద్రుం డూర్మ్ములను భుజంబు లెత్తి విశీర్ణహృదయుండై యార్తుని పగిది

1. పుత్తడి కొండ మూపురమును నొఱయంగ నుఱుకు రాపాడు నొక్కొక్కమాటు (హ)
2. సాగరముల రొంపిగా నుక్కించి (వా. హ.); సాగరమున సేతువు, లొనరొత్త (తం); సేతువు లొనరొత్త (క. ట. జ.); సేతువు లొనరెత్త (త) 3. నొదవించు బయలుగా (క. చ. ట. బ. తం.)
4. కన్నుఁగోనల (తం. వా.)

యజ్ఞ వరాహ! నన్ను రక్షింపు రక్షింపు మని యాక్రోశింప నిశిత కరాళ క్షుర తీక్ష్ణంబు లైన ఖురాగ్రంబుల జలంబులు విచ్ఛిన్నంబులు గావించి యపారం బైన రసాతలంబు ప్రవేశించి భూమిం బొడగను నవసరంబున. 415

క. శరనిధి లోన మహోగ్రా, మర కంటకుఁ డెదురఁ గాంచె మఖమయ గాత్రిన్
ఖుర విదళిత కుల గోత్రిన్, ధరణీ కళత్రిన్ గవేష ధాత్రిన్ పోత్రిన్. 416

వ. ఇట్లు పొడగని దైత్యుండు రోష భీషణాకారుండై, 417

మ. గద సారించి యసహ్య విక్రమ సమగ్ర స్ఫూర్తి[1]తో వ్రేయఁగా
నది దప్పించి వరాహమూర్తి నిజదంష్ట్రాగ్రాహతిన్ ద్రుంచెఁ బెం
పొదవన్ గ్రోధ మదాతిరేక బల శౌర్యోదార విస్తార సం
పదఁ బంచాస్యము సామజేంద్రుఁ జల మొప్పం ద్రుంచు చందంబునన్. 418

మ. దితిజాధీశుని నీ గతిం దునిమి యుద్వృత్తిన్ దదీయాంగ శో
ణిత పంకాంకిత [2]గండ తుండుఁ డగుచున్ విష్ణుండు దా నొప్పె వి
స్తృత సంధ్యాంబుద ధాతు చిత్రిత సముద్దీప్త క్షమాభృద్గతిన్
క్షితి దంష్ట్రాగ్రమునన్ ధరించి జలరాశిం బాసి యేతేరఁగన్. 418

తే. బాల శీతాంశు రేఖా విభాసమాన, ధవళ దంష్ట్రాగ్రమున నున్న ధరణి యొప్పె
హరికి నిత్యానపాయిని యైన లక్ష్మి, నెరయఁ బూసిన కస్తూరి [3]నికరమనగ.

—: యజ్ఞ వరాహ మూర్తిని బ్రహ్మాదులు స్తుతియించుట :—

వ. అట్టి యజ్ఞపోత్రి మూర్తిం జూచి కమలాసన ప్రముఖు లిట్లని స్తుతియించిరి.

సీ. దేవ! జితం జితం తే పరమేశ్వర! జిత యజ్ఞ భావన శ్రుతి శరీర
యనుచుఁ గారణ సూకరాకారుఁ డగు నీకు నతిభక్తి మ్రొక్కెద మయ్య వరద
భవదీయ రోమ కూపము లందు లీనంబు లయ్యుండు నంబుధు లట్టి యధ్వ
రాత్మక మై తనరారు నీ రూపంబు గానంగ రాదు [4]దుష్కర్మపరుల

తే. కట్టి నీకుఁ బ్రణామంబు లాచరింతు, మఖిల జగదేక కీర్తి! దయానువర్తి!
భవ్య చారిత్ర! పంకజ పత్రనేత్ర! చిర శుభాకార! యిందిరా చిత్తచోర! 422

వ. అని వెండియు నిట్లు స్తుతియించిరి, 423

1. చే వ్రేయుచో (హ). వ్రేసినన్ (క. చ. ట. జ. బ.) 2. గండభాగుఁడగుచున్ (హ.వా.)
3. నిగరమనగ (డ.ద.బ.) 4. దుష్కర్మములకు (క.డ.ద.తం.)

సీ. త్వక్కున నఖిల వేదంబులు రోమంబు లందును బర్హిస్సు లక్షులందు
నాజ్యంబు పాదంబు లందుఁ జాతుర్హోత్ర కలితంబు లగు యజ్ఞ కర్మములును
స్రుక్కు తుండంబున స్రువము నాసికను [1]నిడాపాత్ర ముదర కోటరము నందు
[2]శ్రవణాస్య బిలములఁ జమసప్రాశిత్రముల్ [3]గళమున నిష్టి త్రికంబు జిహ్వఁ

తే. [4]దగుఁ బ్రవర్గ్యము నగ్ని హోత్రముల నీదు, చర్వణంబును, సభ్యాప సభ్యు లుత్త
మాంగ మసువులు చయనము లగుఁ గిటీశ, యనుచు నుతియించి రత్తఱి యజ్ఞవిభుని.

వ. వెండియు ముహుర్ముహు ర్భగవ దావిర్భావంబు దీక్షణీ యేష్టియగు. నీదు దంష్ట్రిలు ప్రాయణీయం బను దీక్షానంత రేష్టియును, దయనీయం బను సమాప్తే ష్టియు, యుష్మద్రేతంబు సోమంబును, త్వదీయావస్థానంబు ప్రాతస్సవనాదులును, నీదు త్వఙ్మాంసాది సప్తధాతువులు అగ్నిష్టో మోక్థ్య షోడశీ వాజపేయాతి రాత్రాప్తోర్యామంబు లను సంస్థా భేదంబులును, ద్వాదశాహాది రూపంబు లై బహుయాగ సంఘాతరూపంబు లగు సర్వసత్త్రంబులు భవదీయ శరీర సంధులు నగు. స సోమా సోమంబు లగు యజ్ఞ క్రతువులు నీవ. మఱియు యజన బంధ నంబులచే నొప్పుచుందువు. అదియునుంగాక, 425

క. హవ రూపివి హవ నేతవు, హవ భోక్తవు నిఖిల హవ ఫలాధారుఁ డవుఁ
హవ రక్షకుండ వగు నీ, [5]కవితథమగు నుతు లొనర్తు మయ్య ముకుందా!

తే. సత్త్వగుణమున సద్భక్తి సంభవించు, భక్తియుతముగఁ జిత్తంబు భవ్యమగును
హృదయ పద్మంబునం దోలి నెఱుఁగఁబడిన, యట్టి నీకు నమస్కారమయ్య వరద!

మ. అరవిందోదర తావకీన సిత దంష్ట్రా గ్రావలగ్న క్షమా
ధర నద్యబ్ధినదాటవీయుత సమస్తక్ష్మా తలం బొప్పె భా
సుర కాసార జలావతీర్ణ మదవచ్ఛుండాల రాడ్దంత శే
ఖర సంసక్త [6]వినీల పంకజము రేఖం బొల్పు దీపింపఁగన్. 428

1. ని,డయుఁ బోత్రి యుదర కోటరము నందు 2. కర్ణ రంధ్రంబుల గ్రహపాత్ర (హ) చమసలు (క.ట.డ.బ.తం.) 3. గళమునందు నుపసత్తులును జిహ్వ (క.చ.ద.బ.తం.)

4. తే. దగుఁ బ్రవర్గ్య పాత్రయును దంతంబు లందుఁ, బ్రాయణీయోదయనులు శిరమున సవన
రూపమునఁ బంచప్రాణముల్ రూఢియగుచు, సభ్య మపసభ్యమును నగ్నిచయన మయ్యె.

వ. వెండియు ముఖంబు వలనఁ బ్రాశిత్రారణ్యగ్నిహోత్ర హవిర్భక్షణంబులును, నభివ్యక్తి దీక్షయు, రేతంబున సోమంబును, నవస్థానంబున సవనంబులును, ధాతువుల సప్తసంస్థలును, సంధుల సర్వ యాగంబులు నై యొప్పుచుండు. (పెక్కు వ్రాఁతప్రతులం దిట్లున్నది. తం.)

5. కవితతముగ (హ) 6. సపత్ర (క); సపంక (వా.)

వ. మఱియు, 429

మ. చతురామ్నాయ వపు ర్విశేష ధర! చంచత్సూకరాకార! నీ
సిత దంష్ట్రాగ్ర విలగ్న మైన ధర రాజిల్లన్ గులాద్రీంద్ర [1]రా
జిత సృంగోపరి లగ్న మేఘము గతిం జాలం దగెన్ సజ్జనాం
చిత హృత్పల్వల [2]కోల! భూ రమణ! లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమా! 430

సీ. సమధిక స్థావర జంగమాత్మక మైన వసుమతీ చక్ర మవక్ర లీల
నుద్ధరింపుము కరుణోపేత చిత్తుండ వగుచు నస్మ న్మాత యయ్యె ధరణి
మాత యౌ టెట్లని మదిఁ దలంచెద వేనిఁ జర్చింప మాకు విశ్వమున కీవు
జనకుఁడ వగుట యుష్మత్పత్ని భూదేవి యగుట మాకును దల్లియయ్యె నిపుడు

తే. ధరకు నీతోడఁగూడ వందన మొనర్తు,మరణియందును యాజ్ఞికుఁడగ్ని నిలుపు
కరణి మీ తేజ మీ ధరాకాంత యందు, నిలుప ధరణి పవిత్రయై నెగడుఁ గాన.

చ. తలఁప రసాతలాంతర గత క్షితిఁ గ్రమ్మఱ నిల్పినట్టి నీ
కలితన మెన్న విస్మయము గాదు సమస్త జగత్తు లోలిమైఁ
నలుగఁగఁ జేయు టద్భుతము గాక మహోన్నతి నీ వొనర్చు పెం
పలరిన కార్యముల్ నడుప నన్యులకుం దరమే రమేశ్వరా! 432

చ. సకల జగ న్నియామక విచక్షణ లీలఁ దనర్చు నట్టి నం
దక ధర! తావక స్ఫుర దుదారత మంత్ర సమర్థుఁ డైన యా
జ్ఞికుఁ డరణిన్ హుతాశనుని నిల్పిన కైవడి మన్నివాస మౌ
టకుఁ దలపోసి యీ క్షితి దృఢంబుగ నిల్పితివయ్య యీశ్వరా! 433

చ. [3]సలలిత వేదశాస్త్ర మయ సౌకరమూర్తిఁ దనర్చుచున్ రసా
తలమున నుండి వెల్వడు నుదారత మేను విదుర్పఁ దత్సటో
చ్ఛలిత శివాంబు బిందువుల [4]సాధు తపోజన సత్యలోక వా
సుల మగు మేము దోఁగి పరిశుద్ధి వహించితి మయ్య మాధవా! 434

ఉ. విశ్వభవ స్థితి ప్రళయ వేళల [5]యందు వికార సత్త్వమున్
విశ్వము నీవ యీ నిఖిల విశ్వము లోలి సృజింతు విందిరా
ధీశ్వర! యీశ! కేశవ! త్రయీమయ! దివ్యశరీర! దేవ! నీ
శాశ్వత లీల లిట్టి వని సన్నుతి సేయఁగ మాకు శక్యమే? 435

1. రా. జిత ...... గతిం జెల్వొందె విద్వజ్జనాంచిత (తం. వా.) 2. లోల (హ. వా.)
3. సలలిత లీల వేదమయ సౌకరమూర్తి (క. ట. ప. బ.) 4. సాధుజన స్తవ (క. చ. ట. త. ద.)
5. యందవికార తత్త్వతన్ (క. ట. త. డ. ప. బ.)

సీ. పంకజోదర నీ వపార కర్ముండవు భవదీయ కర్మాబ్ధి [1]పారమెద్ది
నెఱిఁగెద నని మది నిచ్చయించిన వాఁడు పరికింపఁగా మతిభ్రష్టు గాక
విజ్ఞాని యే చూడ విశ్వంబు నీ యోగ మాయా పయోనిధి మగ్నమౌట
దెలిసియుఁ దమ బుద్ధిఁ దెలియని మూఢుల నేమన నఖిల లోకేశ్వరేశ !

తే. దాస జనకోటి రతిసౌఖ్య దాయకములు, వితత కరుణా సుధా తరంగితములైన
నీ కటాక్షేక్షణములచే నెఱయ మమ్ముఁ,జూచి సుఖులను జేయవే సుభగ చరిత!

క. అని బ్రహ్మవాదు లగు స, న్ముని వర్యులు భక్తి యోగమున వినమితులై
మనమున మోదము ముప్పిరి,గొనఁ బొగడిరి ఖురవిదళిత గోత్రిన్ బోత్రిన్.

ఉ. అంతట లీలవోలె జగదాత్ముఁడు యజ్ఞ వరాహమూర్తి య
త్యంత గభీర భీషణ మహార్ణవతోయ సమూహమున్ ఖురా
క్రాంతముఁ జేసి క్రమ్మఱ ధరాతల మంబుల మీఁద నిల్పి వి
శ్రాంతి వహింపఁ జేసి గుణశాలి తిరోహితుఁ డయ్యె నయ్యెడన్. 438

ఉ. మంగళ మైన యీ కథ సమంచిత భక్తిఁ బఠింప విన్న వా
రిం గరుణార్ద్ర దృష్టిఁ గని శ్రీహరి చాలఁ బ్రసన్నుఁ డౌను స
త్సంగతుఁ డైన విష్ణుఁడు ప్రసన్నుఁడు దా నగు నేని వారికిన్
మంగళముల్ లభించు ననుమానము లే దది గాక వెండియున్. 439

చ. హరి నిజ దాసకోటికి [2]గుహాశయుఁ డై రమియించు, నట్టి స
త్పురుషుల కిష్టవస్తు పరిపూర్ణ మనోరథ సిద్ధిగల్గు, సు
స్థిరమగుచున్న [3]మోక్ష మఱచేతిది యై చెలువారు నన్న న
స్థిరతర తుచ్ఛ [4]సౌఖ్యములు నేకురుటల్ మఱి చెప్ప నేటికిన్. 440

ఉ. కాన సరోజలోచను [5]జగత్ స్తవనీయ కథా సుధా రసం
బానిన యట్టి జిహ్వ [6]యసదన్య కథా లవణోదకంబులన్
బానము సేయఁ జూచునె సుపర్వ మహీజ మరంద పాన లా
భాను భవంబు నొందు మధుపంబునుఁ బోవునె వేఁప చెట్లకున్, 441

క. అని మైత్రేయ మునీంద్రుం, డనఘుడు విదురునకుఁ జెప్పి నట్టి తెఱంగ
ర్జున పౌత్రునకున్ వ్యాసుని,తనయుఁడు వినిపించి మఱియుఁ దగ నిట్లనియెన్.

1. పారమరయ (హ) పారమేద (వా.ట.డ.) 2. తదాశ్రయుఁడై (హ) 3. ముక్తియును సిద్ధముగా (హ) 4. వస్తువులు (క.బ.తం.) 5. జగద్ధితమైన (క.ట.జ.) 6. యితరానుకథా (క.బ.తం.)

అధ్యాయము - ౧౪

క. అని చెప్పిన విని మైత్రే, యునిఁ గని విదురుండు వల్కె నుత్తమ మగు నా
దనుజ కులాంతకు చరితము, విని తనియదు నా మనంబు విమల చరిత్రా! 443

చ. సవన వరాహమూర్తి కథ సర్వము నీ దయ వింటి వెండియున్
వివరముగా వినం బలుకవే గుణసాంద్ర మునీంద్ర ! చంద్ర ! మా
ధవ గుణ కీర్తనామృత వితానము కర్ణపుటాంజలిన్ వెసన్
జవిగొన కేల మాను జనసంతతికిన్ భవతాప వేదనల్. 444

వ. కావున, 445

సీ. శ్రీహరి యజ్ఞవరాహ రూపముఁ దాల్చి మించి హిరణ్యాక్షుఁ ద్రుంచె ననుచు
నప్పుడు మునినాథ ! చెప్పితి నా తోడ న వ్వరాహంబు దంష్ట్రాగ్రమునను
ధరణి నెబ్బంగిని ధరియించె హరికి హిరణ్యాక్షు తోడ వైరమున కేమి
కారణ మసుర నే గతి సంహరించెఁ దా నింతయు నెఱిఁగింపు మిద్ధచరిత !

తే. అనిన మైత్రేయ ముని విదురునకు ననియె,హరికథా కర్ణనమునఁ బెంపారునీకు
జన్మ ఫల సిద్ధి యగుటకు సందియంబు, వలదు హరిమాయ విధికైన
వశమె తెలియ.

క. అనఘాత్మ ! నన్ను నీ వడి, గిన యీ కథ ధ్రువుఁడు విష్ణు కీర్తన పరతన్
దనరిన నారదు నడుగ న, తని కతఁ [1]డెఱిఁగింప హరికథా శ్రవణమునన్.

తే. దండధరుఁ బెల్చ డాకాలఁ దన్ని ధ్రువుఁడు,నిందు నందును వాసికి నెక్కె నట్టి
విష్ణు సంకీర్తనం బరవిందభవుడు, దివిజులకుఁ జెప్పె నది నీకుఁ దేట పఱుతు.

వ. ఆకర్ణింపుము. 449

మైత్రేయుఁడు విదురునకు హిరణ్యాక్ష హిరణ్య కశిపుల జననమునకుఁ గారణం బైన వృత్తాంతం బెఱింగించుట

సీ. బలిసి దక్షప్రజాపతి తనూభవ దితి సంతాన వాంఛ [2]చిత్తమునఁ బొడమ
నొకనాఁడు పుష్పసాయక శర నిర్భిన్న భావయై విరహతాపమున వచ్చి
పతి సమాగమ వాంఛ ప్రభవింప నిజనాథు సన్నిధి నిలిచి యస్ఖలిత నియతి
నగ్నిజిహ్వుండును యజురధీశుండును నగు విష్ణుఁ దన చిత్తమందు నిలిపి

1. డెఱిఁగించె (క. ఐ.) 2. దాఁ జింతతోడ (హ.)

తే. తగఁ బయస్సున నగ్నిహోత్రంబు[1]చేసి, కమలహితుఁడ స్తశైల సంగతుఁడుగాఁగ
హోమ శాలాంగణమునఁ గూర్చున్న విభుఁ, గశ్యపునిఁ గాంచి [2]వినయ
వాక్యముల ననియె. 450

చ. గజవిభుఁ డుద్ధతి న్ననఁటికంబముల న్విదళించు లీలఁ జి
త్తజుఁడు ప్రసూనసాయక వితానముచేత మదీయ చిత్తమున్
గజిబిజిచేసి పెన్ వగలఁ గాఱియవెట్టఁగ నాథ! నీ పదాం
బుజముల గాన వచ్చితిఁ బ్రభుత్వ మెలర్పఁగ నన్నుఁ గావవే! 451

వ. అదియునుం గాక నాతోడి సవతులెల్లను భవత్కృపా విశేషంబున గర్భాధానంబులు వడసి నిర్భరానందంబున నుండం జూచి శోక వ్యాకులిత చిత్తనై యున్న నన్ను రక్షించుట పరమ ధర్మంబు. నీవు విద్వాంసుండవు. నీ యెఱుంగని యర్థంబు గలదె? నీ వంటి [3]సత్పురుషు లార్తులైనవారి కోర్కులు వ్యర్థంబులు గాకుండం దీర్చుట [4]ధర్మం బని వెండియు నిట్లనియె. 452

క. పతిసన్మానము వడసిన, సతులకు నభిమత [5]ఫలార్థ సంసిద్ధియు నూ
ర్జితయశముఁ గలిగి లోక, స్తుతమై చెలువారుచుండుఁ జువ్వె! మహాత్మా! 453

క. తన ధర్మపత్ని వలనను, మునుకొని తాఁ బుత్ర రూపమున నుదయించున్
విను [6]దీపముచే దీపిం, చిన దీపము రెండు [7]గాదె? శిఖి [8]యొక టయ్యున్. 454

క. కావున నీ యర్థము 'యా, త్మావై పుత్ర' యని వేదతతులం దోలిన్
వావిరిఁ బలుకఁగ వినవే! ధీవర! ననుఁ గావు మధికదీనం గరుణన్. 455

చ. వర కరుణామతిన్ దుహితృ వత్సలతం దనరారు నట్టి మ
ద్గురుఁ డొకనాఁడు మమ్ముఁ దన కూఁతుల నందఱఁ బిల్చి మీ మనో
హరు నెఱిఁగింపుఁ డిత్తుఁ గమలాననలార! యటన్న నందులోఁ
బురుషవరేణ్య! మేము పదుమువ్వుర మర్మిలి నిన్ వరింపమే. 456

క. దితి యీ గతిఁ గామ విమో, హితమతి బహు వచనముల హృదీశునిఁ బలుకన్
ధృతి గృపణఁ బతివ్రత నిజ, సతిఁగని కశ్యపుఁడు పలికె సల్లాపమునన్. 457

వ. నీవు సెప్పిన యట్ల పురుషులకు నంగనల వలన ధర్మార్థ కామంబులు సిద్ధించు. కర్ణధారుండు నావచేతం బయోధిఁ గడుచు చందంబున గృహమేధి సర్వాశ్రమ

1. దీర్చి (క. చ. ట. జ. ద.) 2. విమల (హ. తం. వా.) 3. మహానుభావులైన సత్పురుషులు (క.తం.వా.) 4. పరమధర్మం బని (క.ట.తం.) 5. పదార్థ (హ. వా.) 6. దీపమందుముట్టించిన, (క.చ.ట.త.తం.వా.) 7. గావె (తం.వా.క.చ.ట.త.) 8. యొకఁడయ్యున్ (తం).

వాసుల నరసి రక్షింపుచు నిజాశ్రమంబున వ్యసనార్ణవంబుఁ దరియించు. భార్య పురుషునందు నర్ధంబు. భార్యయందు సకల గృహకార్య భారంబునుం జేర్చి పురుషుండు [1]నిశ్చింతుండై సుఖియింపుచుండు. మఱియు నితరాశ్రమ దుర్జయంబు లైన యింద్రియ శత్రువర్గంబుల భార్యా సమేతుండైన గృహస్థుండు దుర్గాధిపతి యైన రాజు శత్రుసంఘంబుల జయించు చందంబున లీలామాత్రంబునం జయించు. ఇట్టి కళత్రంబునకుం బ్రత్యుపకారంబు సేయ సకల గుణాభిరాము లగు సత్పురుషులు నూఱేండ్లకును జన్మాంతరంబులకు నైన సమర్థులుగా రనిన మముఁ బోటి వారల సేయ నోపుదురే? అయిన నీ మనంబునం గల దుఃఖంబు దక్కు మని యిట్లనియె, 458

తే. తరళలోచన! నీవు సంతాన వాంఛఁ జేసి వచ్చితి వౌఁ గుణశీల వర్త
నములు గల భార్య మనమున నమరు కోర్కెఁ, దవిలి తీర్చుట పతికిఁ గర్తవ్య
మరయ.

మ. తరుణీ! యొక్క ముహూర్త ముండు మిది సంధ్యాకాల మి క్కాలమం
దరయన్ భూతగణావృతుం డగుచుఁ గామారాతి లీలన్ వృషే
శ్వరయానంబున సంచరించుట నభావ్యం బయ్యె నీ యుగ్రవే
ళ రమింపంగ నిషిద్ధకర్మ మగు నేలా? ధర్మమున్ వీడఁగన్. 460

మ. అరవిందానన! వీఁడె నీ మఱఁది లీలాటోప రుద్ర క్షమా
చర ఝంఝానిల ధూత పాంసు పటల చ్ఛన్నుండు ధూమ్రైక దు
ర్భర విద్యోదిత కీర్ణ భీషణ జటా బద్ధుండు భస్మావలి
ప్త రుచిస్ఫార సువర్ణ [2]కర్ణుఁ డగుచున్ భాసిల్లు నత్యుగ్రుఁడై. 461

క. అనల సుధాకర రవి లో, చనములు వికసింపఁజేసి సమధికరోషం
బునఁ జూచుచున్న వాఁ డదె, వనితా! బంధుత్వ మరయ[3]వలవదె సుమ్మీ! 462

క. అతనికిఁ దలపోయ హితా, హితులును సన్మాన్యులును [4]విహీనులు నతిగ
ర్హితులును లే రీశుఁడు సమ, మతియును నిఖిలైక భూతమయుఁడై యుంటన్.

క. కావున మద్భ్రాత భవ, ద్దేవరుఁ డని తరుణి! నీ మదిం జూడకు మా
దేవాదిదేవుఁ ద్రిజగ, త్పావను నిఖిలైకనేత భగవంతు హరున్. 464

1. సన్న్యస్త భరుండై (క. ద.) 2. వర్ణుఁడును నై (త.తం.) 3. వలవదు సుమ్మీ (తం.వా.)
4. విహితులును (హ).

వ. ఏమును సత్పురుషు లైన [1]విజ్ఞానవంతులును భుక్తభోగం బై దూరతోన్యస్త
మైన పుష్పమాలికయునుం బోలె నమ్మహాత్ముని చరణారవింద[2]జనిత యైన
యవిద్య ననుసరించి వర్తింతుము. అదియునుం గాక, 465

సీ. ఎవ్వని కరుణ బ్రహ్మేంద్రాది దిక్పాలవరు లాత్మపద వైభవములఁ దనరి
రెవ్వని యాజ్ఞ వహించి వర్తించును విశ్వనేత్ర యగు నవిద్య యెపుడు
నెవ్వని మహిమంబు లిట్టి వట్టివి యని తర్కింపలేవు వేదంబు లైన
నెవ్వని సేవింతు రెల్లవారును సమా నాధిక రహితుఁ డై యలరు నెవ్వఁ

తే. డట్టి దేవునిఁ ద్రిపుర సంహారకరుని, నస్థిమాలాధరుండు భిక్షాశనుండు
భూతిలిప్తాంగుఁ డుగ్ర పరేతభూమి, వాసుఁ డని యపహసించెడి వారు మఱియు.

క. ధర శునక భోగ్యమును నిహ, పరదూరము నైన తను వు[3]పాదేయముగా
నెఱి నమ్మి వస్త్ర మాల్యా, భరణంబు లలంకరించు పామర జనులున్. 467

క. ఘన నిర్భాగ్యులుగా మదిఁ, గను మని యీ రీతిఁ బ్రియకుఁ గశ్యపుఁ డెఱింగిం
చిన దితి గ్రమ్మఱఁ బలికెను, మనసిజసాయక విభిన్న మానస యగుచున్. 468

క. మునుకొని లజ్జావనత వ,దన యై ప్రాణేశు కొంగుఁ దాలిమి దూలం
బెనఁగొనియె వారకామిని, యనువున వినిషిద్ధ కర్మమం దభిముఖి యై. 469

వ. ఇట్లు చేసిన భార్యానిర్బంధంబునకుం దొలంగనేరక యీశ్వరునకు నమస్కా-
రంబు గావించి, యేకాంతంబున నిజకాంతా సంగమంబు దీర్చి, సంగమానంత
రంబున వార్చి, స్నాతుం డై ప్రాణాయామంబు చేసి, విరజంబు సనాతనంబు
నైన బ్రహ్మ గాయత్రి జపియించె నంత, 470

క. దితియును నిషిద్ధ కర్మ, స్థితికై మదిలోన సిగ్గు చిట్టాడఁగ నా
నతవదన యగుచు నా పశు, పతివలని భయంబు [4]దక్కి పరమప్రీతిన్. 471

1. విద్వాంసులును (క.తం.) 2. సేవిక యగు నవిద్యాదేవి (డ) వందనాభిలాషిణియైన విద్యాదేవి (తం) ''వయం వ్రతైర్యచ్చరణాపవిద్ధా మాశాస్మహేఽజాం బతభుక్తభోగామ్'' (మూలము) 14-26.
3. పాథేయముగా (హ.వా. పెక్కు వ్రాఁతప్రతులు) 4. గల్గి (తం.వా.)

† క. అర్భకులు లేని దగుటను, గర్భము నిజ నాథువలనఁ గమలానన కా
విర్భూత మైనఁ [1]గరము వి, నిర్భర పరితోష మాత్మ నెలకొన నుండెన్. 472

వ. అంతఁ గశ్యపుండు దత్కాల సముచిత సంధ్యా వందనంబులు దీర్చి, 473

క. [2]ఆ చెలికి గర్భచిహ్నము, దోఁచినఁ బరితోష మాత్మఁ దొడరఁగ నా మా
రీచుండు నిజ తలోదరిఁ, జూచి యకర్మమున కాత్మ స్రుక్కుచుఁ బలికెన్. 474

మ. సతి! నీ వేగతి నింద కోర్తక మనోజాతేషు కోదండ ని
ర్గత నారాచ పరంపరా హత విశీర్ణ స్వాంత వై పాపసం
గతి లజ్జా భయ ధర్మముల్ విడిచి దుష్కాలంబు నందే రమిం
చితి బల్మిన్ వెలయాలికై వడిని దుశ్శీల క్రియా లోలతన్. 475

క. *సతి! విను భూతగణ ప్రే, రితు లై [3]రుద్రానుచరులు పృథు శక్తిసమ
న్వితు లుగ్రకర్మ లతిశౌ,ర్యతములు భద్రానుభద్రులను నామములన్. 476

క. పరఁగిన దర్పోద్ధతు లి,ద్దఱు కొడుకులు నీకుఁ బుట్టి ధరణికి వ్రేఁగై
నిరతము బుధజన పీడా,పరులై వర్తింతు రాత్మబల గర్వమునన్. 477

తే. అట్టి దుష్కర్మలకును మహాత్ము లలిగి, విశ్వవిదుఁ డైన హరికిని విన్నవింప
నతఁడు గోపించి హరి కులిశాయుధమున, గిరులఁగూల్చిన గతి వారి ధరణిఁ
గూల్చు. 478

క. అని కశ్యపుఁ డెఱిఁగించిన, విని దితి భయ మంది చాల విహ్వలమతి యై
తన హృదయేశు ముఖాబ్జము, గనుఁగొని యిట్లనియె విగతకౌతుక యగుచున్.

† తం.వా. ప్రతులందు మూలానుసారముగా నీ భాగమున్నది.

వ. కశ్యపుం గనుగొని యిట్లనియె. సమస్త భూతపతి యైన పరమేశ్వరుండు నా చేసిన యపరాధంబు సహించి మద్గర్భ పరిపాలనంబు సేయుంగాక. రుద్రుండును, మహాత్ముండును స్వయంప్రకాశుండును, నలంఘ్యుండును, సకామజన ఫలప్రాపకుండును, నిష్కామజన మోక్ష ప్రదుండును, న్యస్త దండుండును, ధృత దండుండును, దుష్ట శిక్షకుండును, బరమాత్ముండును, జగదంతర్యామియు, నిర్గుణుండును, నిష్కాముండును, భక్తసులభుండును, భగవంతుండును నగు నప్పరమేశ్వరునకు నమస్కరించెద. మఱియు షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుండును, జగద్భర్తయు, మహానుగ్రహ శీలుండును, నిర్దయ పరిపాల్యవధూ రక్షకుండును, సతీదేవి పతియు నైన యా సర్వేశ్వరుండు నన్ను రక్షించుం గాత మని సన్నుతించి. మూలము: స నః ప్రసీదతాద్భామో భగవానుర్వనుగ్రహః వ్యాధ స్యాప్యనుకంప్యానాం స్త్రీణాం దేవస్సతీపతిః (౩. ౧౪. ౩౫)

1. కరమ్ము వినిర్భర (హ. తం. వా.) 2. ఆ చెలువ గర్భచిహ్నము లేచినఁ బరితోష మాత్మ నేపారక (తం.) ఆ చెలికి (వా)

* ఈ పద్యము (హ) లో లేదు. మూలమున అభద్రావభద్రు లని యున్నది.

3. పుత్రానుచరులు (వ్రాత ప్రతులు)

చ. ధర సుజనాపరాధు లగు తామసచిత్తుల కెందు నాయువున్
సిరియు నశించి పోవు మృతి సేకుఱు శత్రులచేత నింత యీ
నరయఁగ నిక్కువంబు భవ దాత్మజు లార్యుల కెగ్గు [1]సేయ భూ
సురుల క్రుధాగ్ని పొల్పడక శోభన మౌ హరి చేతి పంచతన్. 480

చ. అనవుడుఁ గశ్యపుండు గమలానన కిట్లను నింతి! నీవు చే
సిన విపరీత కర్మమునఁ జేకుఱె నిట్టి యవస్థ దీనికిన్
మనమునఁ దాప [2]మొందకుము మాధవు పాద సరోజయుగ్మ చిం
తనమును జేసియున్ నను ముదంబునఁ గొల్చుటఁ జేసియుం దగన్. 481

తే. రమణి! నీ సుతులందు హిరణ్యకశిపు, వలన నుదయించువారిలోపల ముకుంద
పద సరోజాత విన్యస్త భావుఁ డైన,దనయుఁ డుదయింపఁగలఁ డతిధార్మికుండు.

వ. మఱియును, 483

క. ఘన పుణ్యుఁడు నన్వయ పా, వనుఁ డగు న ప్పుణ్యతముని వర కీర్తిలతల్
వనజ భవాండోదర మె, ల్లను నిండఁగఁ బర్వు బుధలలాముం డగుటన్. 484

తే. వామలోచన! వినుము దుర్వర్ణ హేమ, మగ్ని [3]పుటమునఁ బరిశుద్ధ మై వెలుంగు
నట్లు దుష్టాత్మ[4]సంభవుఁ డయ్యు వంశ, పావనుం డగు హరిపాద భక్తుఁడౌట.

తే. అంచి తాష్టాంగ యోగ క్రియాకలాపు, లైన యోగీశ్వరులు న మ్మహానుభావు
[5]చతుర శీల స్వభావ విజ్ఞాన సరణిఁ,దాముఁ జరియింప నాత్మలఁ దలఁతు రెపుడు.

ఉ. ఆ మహితాత్మకుండు సుగుణాంబుధి భాగవతోత్తముండు ల
క్ష్మీ మహిళాధినాథుఁ దులసీదళదాముఁ బరేశు నాత్మ హృ
త్తామరసంబునందుఁ బ్రమదంబున నిల్పి తదన్య వస్తువుం
దా మదిలో హసించు హరి దాస్యవిహార వినిశ్చితాత్ముఁ డై. 487

†వ. అట్టి నీ పౌత్రుండు, 488

1. ఎగ్గుఁజేయ భూ, సురుల క్రుదగ్ని పొల్పడక శోభనమౌ హరిచేతి పంచతన్ (హ. వా.) (ఇదియే మూలానుసారి); క్రుదగ్ని (వా); సేసినన్, గరుణను వారు వారి మదిఁ గైకొని కావ నను గ్రహింపరే (తం) 2. మొందుటను (క. చ. తం.) 3. ముఖమున (ట. త. ద. బ.) 4. సంగతుఁడయ్యు (జ) 5. నతులశీల (హ. తం. వా.)

† ఈవచనము హ. లోను, కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులలోను 486 వ పద్యమునకు ముందున్నది.

సీ. మహిత దేహాద్యభిమానంబు దిగనాడి [1]చిఱుతతనమున సుశీలుఁ డగుచుఁ
బరసమృద్ధికి నాత్మఁ బరితోష మందుచుఁ బరదుఃఖమునకుఁ దాపమును బొందు
నీ విశ్వమంతయు నే విభుమయ మని యెవ్వని కరుణచే నెఱుఁగ నయ్యె
నట్టి యీశ్వరునిఁ దా నాత్మసాక్షిగ మోద మడరంగఁ జూచు ననన్యదృష్టి
తే. నతినిదాఘోగ్ర సమయంబునందు నిఖిల,జంతుసంతాప మణఁగించు చంద్రుమాడ్కి
నఖిల [2]జగముల దుఃఖంబు లపనయించు, రూఢి మీఱ నజాతవిరోధి యగుచు.
వ. మఱియు హరిధ్యాన నిష్ఠా గరిష్ఠుం డగు న మ్మహాభాగవతాగ్రగణ్యుండు.
క. విమలాంతరంగ బహిరం, గములను స్వేచ్ఛానురూప కలితుం డగు నా
కమలాధీశ్వరు కుండల,రమణీయ ముఖంబుఁ జూచుఁ బ్రమదం బెసఁగన్. 490
తే. మఱియు నీ విశ్వ మా హరిమయముగాఁగ, మనములోపలఁ దలఁచు న
మ్మనునిభుండు
మను మహాత్ములలోన నీమనుమఁడధికుఁ, డనఁగ నుతికెక్కెననుచు
గశ్యపుఁడు వలుక.
క. విని తన తనయులు మధుసూ,దనుచే హతు లగుదు రనుచుఁ దన మనుమఁడు స
జ్జననుత భాగవతుం డగు, ననుచు మదిం జాల దుఃఖహర్షము లొదవన్. 492
వ. ఉండునంత నా దితియుఁ గశ్యపు వీర్య సంభృతం బైన గర్భంబు దుర్భర తేజోభిరామంబును, నన్యతేజో విరామంబును, దినదిన ప్రవర్ధమానంబు నై నివ్వటిల్ల నిజోదర స్థితులైన కుమారు లమరదమనులై వర్తింపగల రని చింతింపుచు గర్భంబు శత వర్షంబులు ధరియించి యున్న యనంతరంబ. 493

అధ్యాయము—౧౫

ఉ. ఆ దితిగర్భమందు రుచిరాకృతితో నొకతేజ మన్య తే
జో దమ లీల వెల్వడి వసుంధరయున్ గగనంబు నిండి సం
ఛాదిత పద్మబాంధవ నిశాకర దీప్తులు గల్గి [3]సూచికా
భేద మహోగ్ర సంతమస భీషణ మైన భయాకులాత్ములై. 494
చ. అమరగణంబు లెల్లఁ గమలాసనుపాలికి నేగి తత్పదా
బ్జములకు మ్రొక్కి యంజలులు ఫాలములం గదియంగఁ జేర్చి సం
త్తముల భయంబు సంభ్రమముఁ దార్కొన నిట్లని విన్నవించి రో
యమరకులాగ్రగణ్య! దురితార్ణవ తారణ! సృష్టి కారణా! 495

1. చిరతరాలంపట శీలుఁడగుచు (తం. వా.) 'అలంపట శ్శీలధరః' అని మూలము (14. 49)
2. జనముల (క. చ. ట. త. వ.) 3. యన్యాదుర్భేద (హ)

ఉ. నీవు చరాచర ప్రచయ నేతవు ధాతవు సర్వ లోకపా
లావళి మౌళిభూషణుఁడ వంచితమూర్తివి దేవదేవ! వా
ణీవర! యీ యజాండమున నీవు నెఱుంగని యర్థ మున్నదే?
భావమునం దలంపుము విపన్నుల మమ్ము భవత్ప్రపన్నులన్. 496

వ. దేవా! [1]కార్యరూపం బగు చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచంబునకుఁ గారణుం డవైన నీచేత సమస్త భువనంబులును సృజియింపంబడె. నీవు సర్వభూతాత్మ భావ విదుండవు. లోకనాథ శిఖామణి భూతుండవు. విజ్ఞాన వీర్యుండవు. అవిద్యం జేసి యిట్టి స్రష్టృరూపంబు నొందితి. గృహీత రజో గుణుండవు. నీయందుఁ బ్రపంచంబు లీనం బై యుండు. సుపక్వ యోగంబు నొంది నిష్కాములై ధ్యానంబున ని న్నరయుచు నిర్జిత శ్వాసేంద్రియాత్ములై భవత్ప్రసాదంబు వడసిన వారలకుం బరాభవంబు లెక్కడివి? ఎవ్వని వాగ్జాలంబుచేఁ బాశ బద్ధంబు లైన పశువుల చందంబున నిఖిల జీవులు వర్తింతు రట్టి నీకు నమస్కరించెదము. అహోరాత్ర విభాగాభావంబున లుప్తకర్మంబు లగు లోకంబులకు సేమంబు గావింపుము. శరణాగతుల మయిన మమ్ము నతిశయ కరుణారస పరిపూర్ణంబు లగు కటాక్షంబుల నీక్షించి రక్షింపుము. కశ్యపవీర్యంబు దితి గర్భంబున నుండి సకల దిగ్వలయంబు నాక్రమించి దారువందు వహ్నిచందంబున లీనం బై ప్రవృద్ధం బగుచున్న దని విన్నవించిన బృందారక సందోహంబులకు నానందంబు గందళింప నరవిందనందనుం డిట్లనియె, 497

—: సనక సనందనాదులు వైకుంఠమున కరుగుట :—

క. గీర్వాణులార! యుష్మ, త్పూర్వజు లాత్మీయ సుతులు పుణ్యులు విచర
న్నిర్వాణులు సనకాదులు, సర్వంకష శేముషీ విచక్షణు లెందున్. 498

క. వారలు నిస్పృహు లగుచు స, వారణ భువనంబు లెల్ల వడిఁ గ్రుమ్మరుచున్
ధీరు లొకనాఁడు భక్తిన్, శ్రీ రమణీశ్వర పదాబ్జ సేవానిరతిన్. 499

చ. చనిచని కాంచి రంత బుధసత్తము లంచిత నిత్య దివ్య శో
భన విభవాభిరామముఁ, బ్రసన్నజన స్తవనీయ నామమున్,
జననవిరామ, మార్యజన సన్నుత భూమము, భక్తలోక పా
లన గుణధామముం, బురలలామముఁ, జారు వికుంఠ ధామమున్. 500

1. కార్యకారణ రూపం బగు (క. చ. ట. త. జ. ద. ద. బ.)

ఉ. ఆ మహనీయ పట్టణమునందు వసించెడువార లాత్మ ని
ష్కామఫలంబె సత్ఫలముగాఁ దలపోసి ముముక్షు ధర్ము లై
శ్రీ మహిళాధిపాంఘ్రి సరసీరుహ పూజ లొనర్చుచుఁ మహో
ద్దామ తదీయ రూపములు దాల్చి సుఖింపుచు నుందు రెప్పుడుఁ. 501

చ. విగత రజ స్తమో గుణుఁడు విశ్రుత చారు యశుండు శుద్ధ స
త్త్వగుణుఁ డజుం డనాది భగవంతుఁ డనంతుఁ డనంత శక్తియుఁ
నిగమచయాంతవేద్యుఁడు వినిశ్చల నిర్మల ధర్మ [1]మూర్తి యై
తగు హరి సేవఁ బెం పెసఁగుఁ ద న్నగరోపవనమ్ము నిమ్ములఁ. 502

వ. మఱియుఁ గై వల్యంబు మూర్తీభవించిన తెఱంగునం బొలుపారుచు, నై శ్రేయ సనామంబున నభిరామం బై, సతతంబును సకలర్తు ధర్మంబులు గలిగి, యర్థి జనంబుల మనంబుల ఘనంబులుగ నీరిక లెత్తిన కోరికలు సారికెలు గొన నొసంగుచుఁ, గామ దోహన హితంబులుం, బుష్ప ఫల భరితంబులు నై తనర్చు సంతానవన సంతానంబులును, సమంచితవసంత సమయ సౌభాగ్యసంప దభి శోభిత వాసంతికా కుసుమవిసర పరిమళ మిళిత గళిత మకరంద లలితామోద ముదిత హృదయులై యఖండ తేజోనిధి యగు పుండరీకాక్షు చరిత్రంబు లుగ్గడింప లేక ఖండితజ్ఞాను లైనను, నిరతిశయ విషయసుఖానుభవ కారణం బగుట నిందిరా సుందరీ రమణు చరణసేవా విరమణకారి యగు నని తలంచి, తద్గంధ ప్రాపక గంధవహునిం దిరస్కరించి, నారాయణ భజన పరాయణు లై చరియించు సుందరీ యుక్తులైన వైమానికులును, వైమానిక మానసోత్సేకం బుగం బారావత హంస సారస శుక పిక చాతక తిత్తిరి మయూర రథాంగ ముఖ్య విహంగ కోలాహల విరామంబుగా నరవిందనయన కథాగానంబు లనూనంబుగా మొరయు మదవదిందిందిరసందోహకలిత పుష్పవల్లీమతల్లి కలును, నకుంఠితచరిత్రుఁ డైన వికుంఠనిలయుని కంఠంబునం దేజరిల్లు విలసిత తులసీదామంబుం గనుంగొని యీ తులసీమాల్యంబు హరిగళ విలగ్నంబై యుండు సౌభాగ్యంబు వడయుట కేమి తపంబు గావించెనో! యని బహూకరించు చందంబున నొప్పు చందన మందార కుం దారవింద పున్నాగ నాగ వకుళాశోక కురవ కోత్పల పారిజాతాది ప్రసూన మంజరులును, మంజరీ పుంజ రంజిత నికుంజంబులయందు నుత్తుంగ పీన కుచభా రాకంపిత మధ్యం బులు, కటి తట కనక మేఖలా కలాప నినదోపలాలిత నీల దుకూల శోభిత

1. మూర్తియు, న్నగ హరిపేర...... అన్నగరోప (డ. తం. వా.)

పృథు నితంబభరాలసయాన హసిత కలహంస మయూరా గమనంబులు, నసమ శరకుసుమశర విలసితంబు నపహసించు నయనకమలంబులునుం గలిగిన సుందరీ సందోహంబులం దగిలి, కందర్ప కేళీవిహారంబుల నానందంబునొందక ముకుంద చరణారవింద సేవాపరిలబ్ధ మరకత వైడూర్య హేమమయ విమానారూఢులై హరిదాసులు విహరించు పుణ్య ప్రదేశంబులును, నిందిరా సుందరి త్రైలోక్య సౌందర్య ఖనియైన మనోహరమూర్తి ధరియించి రమణీయ రణిత మణి నూపుర చరణారవింద యై, నిజ హృదయేశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుని మందిరంబు లోనం జాంచల్య దోష రాహిత్యంబున వర్తింపం గర కమల భ్రమణీకృత లీలాంబుజాత యై తన నీడ కాంచన స్ఫటికమయ కుడ్య ప్రదేశంబులం బ్రతిఫలింప శ్రీనికేత నుని నికేతనసమ్మార్జన కైంకర్యంబు పరమ ధర్మం బని తెలుపు చందంబునం జూపట్టుచు, నిజ వనంబునం దనరు సౌరభాభిరామంబులగు తులసీదళ దామంబుల నాత్మ నాయకుని చరణారవిందంబుల నర్చింపుచు, నొసటి మృగమదపు[1]టసలున మసలుకొని తుంపెసలాడు కురులును, లలిత తిలప్రసూన రుచిరాభ నాసను దనరు మోముఁదామర విమల సలిలంబులం బ్రతిబింబింప నిజ మనోనాయకు చేతం జుంబితం బగుటంగాఁ దలంచి, లజ్జావనత వదన యై యుండం జేయు ప్రవాళలతికాకులంబు లైన కూలంబులు గల నడబావులును గలిగి, పుణ్యంబునకు శరణ్యంబు, ధర్మంబులకు నిర్మల స్థానంబు, సుకృత మూలంబునకు నాలవాలం బునై పొలుపొందుచుండు. 503

చ. హరివిముఖాత్ము లన్యవిషయాదృత చిత్తులుఁ బాపవర్తులున్
నిరయ నిపాత హేతువును నింద్య చరిత్రము నైన దుష్కథా
నిరతిఁ జరించు వారలును నేరరు పొందఁగ నిందిరా మనో
హర చరణారవింద భజనాత్మకు లుండెడు గొంది నారయన్. 504

వ. వెండియు, 505

చ. హరిఁ బరమేశుఁ గేశవు ననంతు భజింపఁగ ధర్మతత్త్వ ధీ
పరిణతి సాధనం బగు స్వభావముఁ దాల్చిన యట్టి మర్త్యు లా
సరసిజనేత్రు మాయను భృశంబుగ మోహితు లై తదంఘ్రి పం
కరుహము లర్థిమైఁ గొలువఁ గానమిఁ బొందరు తత్పదంబునన్. 506

1. టసమున (హ. కొన్ని వ్రాత ప్రతులు)

చ. [1]మఱియు సరోరుహోదరుని మంగళ దివ్య కథానులాప ని
ర్భర పరితోష బాష్పకణ బంధుర చారు కపోల గద్గద
స్వర పులకీకృతాంగు లగువారును నిస్పృహచిత్తులు [2]న్నహం
కరణవిదూరు [3]లుందురు సుకర్ములు యుండెడు పుణ్య భూములన్. 507

వ. అందు, 508

మ. వర వైకుంఠము సారసాకరము, దివ్య స్వర్ణ శాలాంక గో
పుర హర్మ్యావృత మైన తద్భవన మంభోజంబు, తన్మంది రాం
తర విభ్రాజిత భోగి కర్ణిక, దదుద్య ద్భోగ పర్యంకమం
దిరవొందన్ వసియించు మాధవుఁడు దా నేపారు భృంగాకృతిన్. 509

వ. అంత, 510

మ. హరిచేఁ బాలిత మైన కాంచన విమానారూఢ మైనట్టి స
త్పురుషానీకముచేఁ దనర్చి విభవాపూర్ణ ప్రభావోన్నతిన్
గర మొప్పారు తదీయ ధామము జగత్కల్యాణ మూర్తుల్ మునీ
శ్వరు లర్థిన్ నిజ యోగభక్తిఁ బరితోష స్వాంతు లై చెచ్చెరన్. 511

వ. డాయం జని, 512

చ. మరకత రత్నతోరణ సమంచిత కుడ్య కవాట గేహళీ
విరచిత కక్ష్యషట్క మరవింద దళాక్ష విలోకనోత్సవా
దరమతి నన్యముం గనక దాఁటి యనంతర కక్ష్యయందు ని
ద్దఱను దదీయ పాలుర నుదార సమాన వయో విశేషులన్. 513

సీ. కాంచన నవరత్న కటకాంగుళీయక హార కేయూర మంజీర ధరులఁ
గమనీయ సౌరభాగత మత్త మధుకర కలిత సద్వనమాలికా విరాజి
తోర స్థ్సలుల, గదాధారుల, ఘన చతుర్బాహుల, నున్నతోత్సాహ మతుల
నారూఢ రోషానలారుణితాక్షుల, భ్రూలతా కౌటిల్య ఫాలతలుల

తే. వేత్రదండాభిరాముల వెలయు నమ్మ, కుంద శుద్ధాంత మందిరాళింద భూమి
నున్నయిద్దఱ సనకాది యోగివరులు,చూచుచును వృద్ధులయ్యు నాసుభగమతులు.

క. ధీరతఁ బంచాబ్దముల కు, మారకులై కానఁ బడుచు మనమున శంకన్
గూరక చతురాత్మకు లని, వారిత గమనముల డాయ వచ్చిన నెమరన్. 516

1. మఱియు నెసంగు శ్రీరమణ మంగళ (ద) 2. లత్యహంకరణ (హ. తం. వా.) 3. లున్నగు సుకర్ములు నుండెడి పుణ్యావాసముల్ (క. చ. ట. త. జ. డ. ద.)

క. శ్రీ లలనేశ్వర దర్శన, లాలసు లై యేగు బుధ లలాముల నతిదు
శ్శీలతఁ దద్వచన ప్రతి, కూల మతిన్ బోవకుండఁ [1]గుటిలాత్మకు లై. 515

క. వారించిన వారలు బ్రుం, దారకు లీక్షించుచుండ దారుణ పటు రో
షారుణితాంబకు లై రౌద్ర, వారించుచు వారు నచటి వారును వినఁగన్. 517

వ. ఇట్లనిరి, 518

చ. పరము ననంతు భక్తపరిపాలు [2]సుహృత్తము నిష్టు నీశ్వరే
శ్వరు భజియింపఁ గోరి యనివారణ [3]నిం దరుదేర నిచ్చలున్
భరిత ముదాత్ము లై కొలువఁ బాయక తద్భజనాంతరాయ త
త్పరమతి మాకు నిప్పు డరిపడ్డ దురాత్ముల నేఁడు గంటిరే ? 519

వ. అని మఱియు సనక సనందనాదులు జయవిజయులం జూచి యిట్లనిరి. మీ మనం బుల స్వామి హితార్థం బై నిష్కపట వర్తనుల మైన మా బోఁటులఁ గుహక వృత్తిం గల యితర జనంబులు భవత్సదనంబు ప్రవేశింతురో యను శంకంజేసి కొందఱం బ్రవేశింపం జేయుటయుఁ, గొందఱ వారించుటయును దౌవారిక స్వభావం బని వారింపఁ దలంచితిరేని ప్రశాంత దివ్యమంగళ విగ్రహుండును, గత విగ్రహుండును, భగవంతుండును, విశ్వగర్భుండును నైన యీశ్వరుండు ప్రాప్యం బును, ప్రాపకంబును, ప్రాప్తియు నను భేదశూన్యుండు గావున, మహాకాశంబు నందు ఘట పటా ద్యాకాశంబులు వేఱులేక యేకం బై తోఁచు చందంబున విద్వాంసు లగు వా ర మ్మహాత్ముని సకలాత్మ భేదరహితునింగాఁ బొడగందురు. అదియునుం గాక లోకమందు రాజులు సాపరాధు లైన కింకరజనంబుల నాజ్ఞా పించు చందంబున నీశ్వరుండు దండించునో యను భయంబునం జేసి వారించితి మని తలంచితి రేని భూసుర వేషధారులమైన మాకును, వైకుంఠ నాయకుం డైన సర్వేశ్వరునకును భేదంబు లేకుండుటం జేసి శంక సేయం బనిలేదు. ఇట్లు గుట యెఱింగి మందబుద్ధులరై మమ్ము వారించిన యనుచితకర్ము లగు మీరలు మదీయ శాపార్హు లగుదురు గాన భూ లోకంబునం గామ క్రోధ లోభంబు లను శత్రువులు బాధింపం బుట్టుం డని పలికిన,

క. వారలు విని తమ మనముల, భూరి స్ఫుట చండ కాండ [4]పూగంబులచే
వారింప రాని భూసుర, దారుణ వాక్యముల కులికి తల్లడ పడుచున్. 521

1. కుపితాత్మకులై (క. చ. ట. త. ద. బ.) 2. సుహృత్తు నధీశు (ద) 3. నిద్దఱునేఁగి (క. త. బ. తం.) 4. పూరంబులచే (క. ట. త. జ. డ. ద. బ.)

క. పరితాపంబును బొందుచు, సరసిజలోచనుని భటులు సనకాది మునీ
శ్వరుల పదాంబుజములకుఁ, గర మర్థిఁ బ్రమొక్కి నిటల ఘటితాంజలులై. 522

వ. ఇట్లనిరి,

మ. వర యోగీశ్వరులార! మమ్ము మది నొవ్వఁ మీర లిట్లన్న ని
ష్ఠురవాక్యంబుల కింక [1]మీ మనములఁ శోకింపఁ గా [2]రాదు స
త్పురుష శ్రేణిఁ బరాభవించిన వృథాభూతాత్ములఁ మమ్ము మా
దురితం బింతకుఁ దెచ్చె మీఁద శుభముఁ దూఁకొందు మే మారయఁ. 524

వ. అది యెట్లంటి రేని, 525

ఉ. మీ కరుణావలోకన సమేతులఁ గా మముఁ జేయఁ జిత్తముల్
దూఁకొనెనేని మా చనవుఁ ద్రోయక యీఁ దగు లోభ మోహముల్
గైకొని పుట్టుచోట నవకంజదళాక్షుని నామ విస్మృతిఁ
బై కొనకుండఁ [3]జేయుట శుభం బగు మీఁది మదీయ జన్మముల్. 526

వ. అను సమయంబున, 527

మ. హరి సర్వేశుఁ డనంతుఁ డా కలకలం బాలించి, పద్మాలయా
సరసాలాప వినోద సౌఖ్య రచనల్ సాలించి, శుద్ధాంత మం
దిర మాణిక్యపు [4]గేహళుల్ నడచి, యేతెంచెం బ్రపన్నార్తి సం
హరుఁ డై నిత్య విభూతి శోభన కరుం డై మానితాకారుఁ డై. 528

వ. మఱియును, 529

చ. శరనిధికన్యకామణియు సంభ్రమ మొప్పఁగఁ దోడ రా మనో
హర నిజ లీల మై పరమహంస మునీంద్ర గవేష పాదపం
కరుహములఁ వినూత్న మణి కాంచన నూపుర మంజు ఘోషముల్
వరుసఁ జెలంగ నార్య జనవంద్యుఁడు యోగి జనైక సేవ్యుఁ డై. 530

చ. కర మణి హేమ కంకణ నికాయ ఝణంకృతు లుల్లసిల్ల న
చ్చర లిడు హంసపక్ష సితచామర గంధవహోచ్చల త్సుధా
కర రుచిరాతపత్ర సుభగ ప్రవిలంబిత హార వల్లరీ
సరసగళ త్తుషారకణ జాల విరాజిత మంగళాంగుఁ డై. 531

1. మా మనములఁ (హ. తం. వా.) 2. వచ్చు (క. త. జ. ద. బ.) 3. దాననె (తం.వా.)
4. కవాటముల్ (క. తఁ.)

వ. మఱియును, 532

సీ. నిఖిల మునీంద్ర వర్ణిత [1]సస్మిత ప్రసన్నాననాంబుజముచే నలరు వాఁడు
[2]విస్తృత స్నేహార్ద్ర వీక్షణ నిజభక్తజన గుహాశయుఁ డనఁ దనరు వాఁడు
మానిత శ్యామాయమాన వక్షమున నంచిత వైజయంతి రాజిల్లు వాఁడు
నత జనావన కృపామృత తరంగితములై భాసిల్లు లోచనాబ్జముల వాఁడు

తే. నఖిల యోగీంద్ర జన సేవ్యుఁ డైనవాఁడు, సాధు జనముల రక్షింపఁజాలువాఁడు
భువనచూడా విభూషణభూరిమహిమ, మించి వైకుంఠపురము భూషించువాఁడు.

సీ. కటి విరాజిత పీత కౌశేయ శాటితో వితత కాంచీగుణ ద్యుతి నటింప
నాలంబి కంఠ హారావళీ ప్రభలతోఁ గౌస్తుభ రోచులు గ్రందు కొనఁగ
నిజ కాంతి జిత తటిద్ధ్వజ కర్ణకుండల రుచులు గండద్యుతుల్ ప్రోదిసేయ
మహనీయ నవ రత్నమయ కిరీటప్రభా నిచయంబు దిక్కుల నిండఁ బర్వ

తే. వైనతేయాంస విన్యస్త వామహస్త, కలిత కేయూర వలయకంకణము లొప్ప
నన్య కరతల [3]భ్రమణీ కృతానుమోద, సుందరాకార లీలారవింద మమర. 534

వ. మఱియు చరణారవింద మంజు కింజల్క పుంజ ప్రభా రంజిత తులసీ మరంద బంధుర గంధానుబంధ సుగంధి గంధవహాస్వాదకలిత సేవాతత్పరులై చనుదెంచు యోగీంద్రులకు మానసానందకారియును, బహిఃకరణాంతఃకరణ పరితోష ప్రకీర్ణ రోమాంచ రుచిదాయకంబును, బ్రభాపూర్తి యుక్తంబు నగు మూర్తితోడ నిజ సౌందర్య వరకళా వినిర్జిత శ్రీ రమణీ సౌందర్య భాసమానుం డగుచుఁ బాదచారి యై యఖిల విశ్వగురుం డైన సర్వేశ్వరుండు వేంచేసె నప్పుడు, 535

చ. స్థిర శుభ లీల స ట్లరుగుదెంచిన యవ్విభు విద్రుమారుణా
ధర నవ పల్లవ స్ఫురదుదంచిత కుందరుచి స్మితైక సుం
దర వదనారవిందము ముదంబునఁ దప్పక చూచియున్ మునీ
శ్వరులు నిజాత్మలం దనివి సాలక వెండియుఁ జూచి రిమ్ములన్. 536

చ. సునిశిత భక్తిఁ దన్ముఖముఁ జూచిన చూడ్కులు ద్రిప్పలేకయుం
గనుఁగొని రెట్టకేలకు నకల్మష భక్త విధూత ఖేదముల్
మునిజన చిత్త మోదములు ముక్తినివాస కవాట భేదముల్
వినుత వినూత్న నూపురిత వేదము లమ్మహనీయు పాదముల్. 537

1. దరస్మిత, లాననాంబుజముచే (ద) 2. విశ్రుత (తం.వా.) 3. భ్రమరీ (క.చ.ట.త.జ.ద.బ.)

చ. కని నఖ పద్మరాగమణికాంతివిభాసిత పాద పద్మముల్
మనముల యందుఁ గీల్కొలిపి లబ్ధ మనోరథ యుక్తులై పునః
పున రభివందనంబులు విభూతి దలిర్ప నొనర్చి యోగమా
ర్గ నిరత చిత్తులుఁ వెదకి కానఁగ లేని మహానుభావునిఁ. 538

క. మానసమున నిలిపిరి త, ద్ధ్యానాస్పదుఁ డైన వానిఁ దత్త్వజ్ఞులకుఁ
గాన నగు వాని భక్త జ, నానందకరైకమూర్తి నలరిన వానిఁ. 539

వ. మఱియుఁ జక్షు రింద్రియ గ్రాహ్యం బగు దివ్య మంగళ విగ్రహంబు ధరియించి యున్న పురుషోత్తము నుదాత్త తేజోనిధిం జూచి సనకాదు లిట్లని స్తుతియించిరి.

—: సనకాదులు నారాయణుని స్తుతియించుట :—

చ. వనజదళాక్ష! భక్తజన వత్సల! దేవ! భవత్సుతుండు మ
జ్జనకుఁడు నైన పంకరుహజాతుఁడు మాకు రహస్య మొప్పఁ జె
ప్పిన భవదీయ మంగళ గభీర పరిగ్రహ విగ్రహంబు మే
మనయముఁ జూడఁ గంటిమి గృతార్థుల మై తగ మంటి మీశ్వరా! 541

సీ. దేవ! దుర్జనులకు భావింప హృదయ సంగతుఁడ వై యుండియుఁ గానఁబడవు
కడఁగి మీ దివ్య మంగళ విగ్రహంబునఁ జేసి సమంచి తాశ్రితుల నెల్లఁ
జేకొని సంప్రీత చిత్తులఁగాఁ జేయు దతిశయ కారుణ్యమతిఁ దనర్చి
కమలాక్ష! సర్వ లో[1]కైక నాయక! [2]భవ త్సందర్శ నాఖిలాఘానుతాప

తే. విదిత దృఢభక్తి యోగ ప్రవీణు లగుచు, నర్థిమై వీతరాగు లైనట్టి యోగి
జన మనఃపంకజాత నిషణ్ణమూర్తి, వని యెఱుంగుదు రయ్య నిన్నాత్మవిదులు.

క. యుక్తిం దలఁప భవ ద్వ్యతి, రిక్తము లైనట్టి యితర దృఢ కర్మంబుల్
ముక్తిదము లైన మీ పద, భక్తులు దత్కర్మములను బాటింప రిలఁ. 543

ఉ. కావునఁ గీర్తనీయ గతకల్మష మంగళతీర్థకీర్తి సు
శ్రీవిభవ ప్రశస్త సుచరిత్రుఁడ వైన భవత్పదాబ్జ సే
వా విమలాంతరంగ బుధవర్గ మనర్గళ భంగి నన్యముఁ
భావమునం దలంచునె? కృపాగుణ భూషణ! పాప శోషణా! 544

1. లోకప్రజాధిప (తం. వా.) 2. భవ దనుదర్శనాళి...(తం); భవ, దనుసరణాళి... (హం. వా.)

చ. పరమ తపో విధూత భవపాపుల మై చరియించు మాకు నేఁ
డరయ భవత్పదాశ్రితుల నల్గి శపించిన భూరి దుష్కృత
స్ఫురణ నసత్పథైక పరిభూతుల మై నిజ ధర్మహానిగా
నిరయము నొందఁగా [1]వలసె నేరము వెట్టక మమ్ముఁ గావవే? 545

చ. కర మనురక్తి షట్పదము క్రమసుగంధ మరంద వాంఛచేఁ
[2]దరమిడి శాతకంటకవృత స్ఫుట [3]నవ్యతర ప్రసూన మం
జరులను డాయు [4]పోల్కిని భృశం బగు విఘ్నములం జయించి మీ
చరణసరోజముల్ గొలువ సమ్మతి వచ్చితిమయ్య! కేశవా! 546

చ. అలరు భవత్పదాంబుజ యుగార్పిత మై [5]పొలుపొందు నట్టి యీ
తులసి పవిత్రమైన గతిఁ దోయజనాభ! భవత్కథా సుధా
కలితము లైన వాక్కుల నకల్మష యుక్తిని విన్నఁ గర్ణముల్
విలసితలీలమై భువిఁ బవిత్రము లై విలసిల్లు మాధవా! 547

చ. మహిత యశో విలాసగుణ మండన! సర్వ శరణ్య! యింద్రియ
స్పృహులకుఁ గానరాక యతసీకుసుమద్యుతి నొప్పుచున్న మీ
సహజ శరీర మిప్పుడు భృశంబుగఁ జూచి మదీయ [6]దృక్కులిం
దహహా! కృతార్థతం బొరసె నచ్యుత! మ్రొక్కెద మాదరింపవే! 548

అధ్యాయము—౧౬

క. అని సనకాదులు తత్పద, వనజములకు మ్రొక్కి భక్తివశ మానసులై
వినుతించిన గోవిందుఁడు, మునివరుల జూచి పలికె ముదితాత్ముండై. 549

వ. ఈ యిరువురు జయ విజయాభిధానంబులు గల మదీయ ద్వారపాలకులు. వీరు మిమ్ముం గైకొనక మదీయాజ్ఞాతిక్రమణులై చేసిన యపరాధంబునకుఁ దగిన దండంబు గావించితిరి. అదియు నాకు నభిమతం బయ్యె. అదియునుం గాక భృత్య వర్గంబు చేయు నపరాధంబు స్వామిదియ. కాన నీ తప్పునకు మాన నీయుండ నైన నన్ను మన్నించి ప్రసన్ను లగుదురు గాక యని వెండియు నిట్లనియె, 550

1. వలెనె (త) 2. తరచుగ (హ.) 3. నవ్యవర (ద.) 4. పోలిక (క. చ. ట. ద. బ.) 5. పెనుపొందు (క. చ. బ.) 6. నేత్రముల్, అహహ (క. ట. బ.); మదక్షి యుగ్మకం, బహహ (ద.)

చ. తనువునఁ బుట్టి నట్టి బెడిదం బగు కుష్ఠ మహా గదంబుచే
వనరి తదీయ చర్మము వివర్ణత నొందిన రీతి భృత్యు లొ
ప్పనిపని సేసినన్ విభులు బంధుర చారు యశంబు పేరు పెం
పును జెడిపోయి దుర్యశము పొందుచు నుందురు [1]విష్టపంబులన్. 551

చ. అలవడ [2]నాకు మీవలన నబ్బిన తీర్థ సుకీర్తనీయ స
ల్లలిత వినిర్మ లామృత విలాస యశో విభవాభిరామ మై
వెలయు వికుంఠనామ మపవిత్రమన శ్వపచాధమాది లో
కుల చెవిసోఁకఁ దత్క్షణమ కోరి [3]పునీతులఁ జేయు వారలన్. 552

తే. అట్టి నేను దలంప మీ యట్టి సాధు, జనుల కపకార మర్థిఁ జేసిన మదీయ
బాహు [4]సమునైన ద్రుంతు నుత్సాహలీల, నన్ను నితరుల మీఁదోల నెన్ననేల?

క. ధరణీసురోత్తమసేవా, పరిలబ్ధం బైన యట్టి పాతక నాశం
కర నిఖిలభువన పూత, స్ఫురితాంఘ్రి సరోజ తోయములు గల నన్నున్. 554

క. అలఘుమతి విరక్తునిఁగాఁ, దలఁపక నిజ శుభ కటాక్ష దామక కలితా
ఖిల సంపద్వైభవ శ్రీ, లలనా రత్నం బురస్థలంబును జెందెన్. 555

చ. క్రతువులు సేయుచో శిఖిముఖంబున వ్రేలుచునట్టి తద్ఘృత
ప్లుత చరు భక్షణన్ ముదముఁ బొందదు నిస్పృహ ధర్మమార్గ సం
గతుఁ డగు భూసురోత్తమ ముఖంబున వేడ్కఁ భుజించు న య్యవి
స్తృత కబళంబునన్ మనము తృప్తి వహించిన రీతి నిచ్చలున్. 556

సీ. సతతంబు నప్రతిహత యోగమాయా విభూతిచేఁ బ్రఖ్యాతిఁ బొందు నేను
నే మహీసురుల సమిద్ధ నిర్మల పాదనళిన రజో వితానములు భక్తి
హాటక నవరత్న కోటీరమునఁ దాల్తు నట్టి నా చరణాంబుజాంబువులను
దవిలి ధరించి [5]సద్యః పునీతాత్ము లై రర్థిఁ జంద్రావతంసాది దేవ

తే. చయములెవ్వాఁడు బ్రాహ్మణజనులు దమకు, నపకృతుల్సేసిరేని మాఱులుగఁ దతఁడు
విప్రులను నన్నుఁ గాఁగ భావించునతఁడు, ధర్మపద్ధతి నాప్రియతముఁడు వాఁడు.

1. లోకమందులన్ (క. చ. బ.) 2. మీకు నావలన (హ); నాకు మా వలన (నా)
3. పవిత్రుల (వా) 4. సముతైన (తం. వా) 5. సద్యః పవిత్రాత్ములై (వా)

ఉ. గోవితతిన్ ధరాదివిజ కోటిని నన్నును దీనవర్గమున్
వావిరి భేదబుద్ధిఁ గనువార లధోగతిఁ బొంద నందు నా
శీవిష రోష విస్ఫురణఁ జెంది కృతాంతభటుల్ మహోగ్ర గృ
ధ్రావళిఁ బోలి చంచువుల నంగము లుద్ధతి [1]నొంతు రెప్పుడున్. 558

చ. ధరణిసురోత్తముల్ బహువిధంబులఁ దమ్ముఁ బరాభవించినన్
దరహసితాస్యులై యతిముదంబున నిచ్చలు పూజ సేయుచున్
సరస వచో విలాసముల సన్నుతి సేయుచుఁ దండ్రి నాత్మజుల్
గర మనురక్తిఁ బిల్చుగతిఁ గైకొని పిల్చినవారు నా సముల్. 559

క. వినుఁ డయ్యనఘచరిత్రుల, కనయముఁ బ్రియతముఁడ నగుచు నమ్మ్రుడు వోదున్
మును నన్ను భృగువు దన్నినఁ, గనలక పరితోష[2]యుక్తిఁ గైకొంటిఁ గదే!

సీ. పొలుచు [3]నా చిత్తమందుల యభిప్రాయంబు దెలియంగలేక యుద్వృత్తు లగుచు
గణఁగి మీ యానతిఁ గడచినఁ ద ద్దోషఫలము వీరలకు సంప్రాప్త మయ్యె
మునులార! నా చిత్తమున నున్నరీతియు నిట్టిద భూమిపైఁ బుట్టి వీర
లచిరకాలమున నా యంతికంబునకును నరుదెంచునట్లుగా ననుమతింప

తే. వలయునని యమ్మకుందుఁడు వలుకుటయును, విని మనంబున సనకాది మునివరేణ్యు
లమ్మహాత్ముని మృదుల భాషామృతంబుఁ, దవిలి క్రోలియు రోషసందష్టులగుచు.

సీ. మునివరుల్ దమ చిత్తములఁ దృప్తి బొందక పంకజాతాక్షుఁడు పలికినట్టి
పరిమిత బహుళార్థ దురవగాహములును విస్ఫుర దమృతతుల్య
మాధుర్య సుగుణ సమన్వితమ్ములు వినిర్గత శబ్దదోష నికాయములును
నైన వాక్యములకు నాత్మలఁ బరితోష మంది యి ట్లనిరి నెయ్యమున మనల

తే. నౌడయఁ డిప్పుడు సందించియో! తలంప, నర్థి నిందించియో! మత్కృతైక దండ
మునకు సంకోచ మందియో! యనుచు సంశ, యాత్ము లగుచు వివేకించి యంతలోన.

క. నళినాక్షుఁడు తమ దెసఁ గృప, గలిగిన భావంబు దెలిసి కౌతుక మొలయన్
బులకీకృతాంగులై యు, త్కలికన్ హర్షించి నిటలఘటితాంజలులై. 563

క. భరిత నిజ యోగమాయా, స్ఫురణం దనరారు నతివిభూతియు బలమున్
బరమోత్కర్షము గల యీ, శ్వరునకు ని ట్లనిరి మునులు సద్వినయమునన్.

1. నొంతురేపునన్ (జ. డ.); ఁజింతురెప్పుడున్ (తం. వా.) 2. వృత్తి (హ. వా.)
3. నా మానసాంభోజాత భావంబు (హ)

తే. పొలుపు దీపింప నిత్యవిభూతి నాయకుఁడవు భగవంతుఁడవు ననఘుఁడవు నీవు
మత్కృతం బిప్డు నీ కభిమత మటంటి,పీశ! భవదీయ చారిత్ర మెఱుఁగఁ దరమె?

ఉ. దేవ గణాళి కెల్లఁ [1]బరదేవతలై తనరారునట్టి వి
ప్రావళి కాత్మనాయకుఁడ వై పెనుపొందిన నీకు నీ ధరా
దేవత లెల్ల నెన్న నధిదేవత లై రఁట యెట్టి చోద్యమో !
దేవ ! సమస్త పావన ! సుధీజనతావన ! విశ్వభావనా ! 566

చ. కమల దళాక్ష ! నీవలనఁ గల్గిన ధర్మము తావకావతా
రముల సురక్షితంబుగఁ దిరం బగు, నీశ్వర నిర్వికార త
త్త్వమునఁ దనర్చు ని న్నరయఁ దత్ఫలరూపము తత్ప్రధాన గో
ప్యము నని పల్కుచుందురు కృపామయలోచన ! పాపమోచనా ! 567

చ. మహిఁ దలపోయ నెవ్వని సమగ్ర పరిగ్రహముఁ లభింప ని
స్పృహ మతులై మునీశ్వరులు మృత్యు భయంబునఁ బాతు రట్టి స
న్మహిత వివేకశాలి ! గుణమండన ! నీ కిల నన్య సత్పరి
గ్రహ మది యెట్టి చోద్యము ? జగత్పరిపాలన ! నిత్యఖేలనా ! 568

సీ. సతతంబు నర్థార్థిజన శిరోలంకార పదరేణువులు గల పద్మ [2]నేఁడు
జలజ కింజల్క నిష్యంద మరంద లోభాగత భ్రమర[3]నాయకుని పగిది
ధన్యజనార్పితోదంచిత తులసికా దామంబునకు నిజధామ మగుచు
భాసిల్లు భవదీయ పాదారవిందముల్ విలసిత భక్తి[4]సేవింపుచుండఁ

తే. గమలనయన కృపావలోకనము లొలయ, [5]నర్థిఁ జూడవు భాగవతానురక్తిఁ
జేసి భవదీయమహిమంబు చిత్ర మరయ, చిర శుభాకార! యిందిరాచిత్తచోర !

మ. చిర భాగ్యోదయ ! దేవ దేవ ! లలిత శ్రీవత్స లక్ష్మాంగ ! యీ
వర విప్రానుపదైక పుణ్యరజ మే వర్ణింప నీ మేని కా
భరణం బంటివి సర్వలోకులకు విప్రశ్రేణిమాహాత్మ్య మీ
వెఱుఁగం జెప్పుటకై ధరించితి గదా ! యెన్నన్ [6]బునీతాకృతిఁ. 570

వ. అదియునుం గాక, 571

1. పరదేవతవై (క); పరదేవతయై (చ. త. జ. డ. ద. బ.) 2. పద్మమునెడు (వా.) 'పద్మ యెపుడు' (?) 3. నాయకి విధమున (తం) 4. సేవించుచుండి కమల (వా) 5. నర్థిఁ బొడసూపు (హ. వా.) 6. పవిత్రాకృతిఁ.

సీ. ధర్మమూర్తివి జగత్కర్తవు నగు నీవు ప్రోవంగఁ దగువారిఁ బ్రోవ వేని
నవిరళ వేదోక్తమగు ధర్మమార్గ మసన్మార్గ మగుఁ గాన సత్త్వగుణ వి
శిష్టుఁడ వగుచు నీ జీవరాసుల నేమ మరసి రక్షించు నీదైన శక్తి
చేతను ధర్మఘాతుల దండించు నీకు నంచిత మైన నిగమధర్మ

తే. మార్గ నాశకరంబులు మదికి నింపు, గావు విప్రులయందు సత్కరుణ మెఱసి
ఘనతఁ బలికిన వినయవాక్యములునీకు,యుక్తమగుచుండు సతతంబు భక్తవరద!

వ. అట్లైనం బరులయెడ వినయంబులు వలికినం బ్రాభవహాని యగునని తలంచితి వేని,

తే. విశ్వమున కెల్లఁ గర్తవు విశ్వనిధివి, విశ్వసంరక్షకుండ వై వెలయు నీకుఁ
గడఁగి ప్రాభవహాని యెక్కడిది? దలఁప, వినయములు నీకు లీలలై
వెలయుఁ [1]గాన. 574

తే. మునుల మగు మమ్ము నతిమోదమునను నీవు, సత్కరించుట [2]లెల్ల సజ్జన పరిగ్ర
హార్థమై యుండుఁగాదె! మహాత్మ! యొకటి,విన్నవించెద మీ జయవిజయులకును.

తే. అలిగి మేము శపించిన యంతకంటె, బెడిదమగు నాజ్ఞనేయ నభీష్ట మేనిఁ
జేయు మదిగాక సమధికశ్రీ దనర్పఁ, జేసి రక్షించెదేని రక్షింపు మీశ! 576

వ. అట్లైన మాకునుం బ్రియం బగుం గావున ననపరాధులు నతినిర్మలాంతః
కరణులు నైన వీరలకు ననృతంబులు వలికితి మేని మమ్మెనం జిత్తంబు కొలఁది
నాజ్ఞాపింపు మని కరకమలంబులు మొగిచి కృతాంజలులై యున్న మునులం
గరుణార్ద్రదృష్టిం గనుంగొని, 577

క. అనఘుఁడు భగవంతుం డిట్లనియెన్ మునులార! వీర లనయము భువికిన్
జని యచట నసురయోనిన్, జనియించి మహోగ్ర లోభసంగతు లగుచున్.

క. దేవ జనావళి కుపహతిఁ, గావింపుచు నిఖిలభువన కంటకవృత్తిన్
జీవింపుచు నాయెడ సం, భావిత వైరానుబంధభావులు నగుచున్. 579

క. ఆహవ ముఖమున నను నతి, సాహసమున నెదిరి పోరి చక్ర నిశితధా
రాహతిఁ దెగి వచ్చెద రు,త్సాహ మెలర్పంగ నాదు సన్నిధి కంతన్. 580

వ. అదియునుం గాక, 581

1. గాక (క. బ.) 2. లెల్లను జన (క-బ)

క. నను వైరంబున నైనను, మనమునఁ దలఁచుటను నా సమక్షమున మదా
నన మీక్షింపుచు నీల్గుట, ననఘాత్మకు లై వసింతు [1]రస్మజ్జగతిన్. 582

క. వినుఁ డిటమీఁద నిఁ కెన్నఁటి, కిని బుట్టువు లేదు వీరికిని మీరలు ప
ల్కిన యట్ల నాదు చిత్తము, నను దలఁతుం గాన మీ మనంబుల నింకన్. 583

ఉ. దీనికిఁ జింత దక్కుఁడు సుధీజన[2]పుంగవులార నావుడు
న్నా నళినాసనాత్మజు లనంతుని భావముఁ దా మెఱింగి పెం
పూనిన వేడ్కఁ దేలి తెలివొందిన చిత్తముల న్నుతించి రం
భోనిధిశాయి నార్తజన పోషణభూషణుఁ బాప శోషణున్. 584

వ. మఱియును, 585

ఉ. ఆ సనకాదు లంతఁ బులకాంకురముల్ ననలొత్త బాష్పధా
రా సుభగాక్షు లై మునిశరణ్యవరేణ్యు నగణ్యు దేవతా
గ్రేసరు దివ్యమంగళ శరీరముఁ జారు తదీయ ధామమున్
భాసురలీలఁ జూచి నవపద్మదళాక్షునకున్ వినమ్రులై. 586

క. తమ పలికిన భాషణములు, గమలోదరు [3]వాక్య సరణిగాఁ దలఁపుచు నె
య్యమునన్ వైష్ణవలక్ష్మిన్, బ్రమదంబునఁ బ్రస్తుతించి పరమేశ్వరుచేన్. 587

క. ఆమంత్రితు లై తగ నిజ, ధామములకుఁ జనిరి వారు దడయక లక్ష్మీ
ధాముఁడు జయ విజయుల నభి, రామంబుగఁ జూచి పలికె రయ మొప్పారన్.

క. మీ రసురయోనియం దని, వారితు లై జనన మంద వలసెను నేదు
ర్వార బలాఢ్యుఁడ నయ్యును, వారింపఁగ నోప విప్రవచనము లెందున్. 589

క. అదిగాన దనుజయోనిం, బదపడి జనియించి మ[4]ద్విపక్షుల రై మీ
మది నెపుడు నన్నె తలఁపుచు, వదలక నాచేతఁ జచ్చి వచ్చెద రిటకున్. 590

ఉ. పొంకని యానతిచ్చి హరి ఫుల్ల సరోరుహ పత్రనేత్రుఁ డా
ఖండల ముఖ్య దిగ్వర నికాయ కిరీట లస న్మణీ ప్రభా
మండిత పాదపీఠుఁడు రమా రమణీమణి తోడ నేగుదే
నిండినవేడ్క నేఁగె నిజ [5]నిర్మల మందిర పుణ్యభూమికిన్. 591

1. రస్మత్పదవిన్ (తం.వా.); రస్మత్పదమున్ (క-బ) 2. పుంగవులన్నఁ బ్రీతులై, యానళి (వా) 3. భాషణములుగా (వా) 4. విపక్షులు నై (హ) 5. నిర్మలపుణ్య నివాసభూమికిన్ (హ.వా)

వ. †అంత, 592

క. నిజ తేజోహానిగ జయ, విజయులు ధరఁ గూలి రపుడు విహ్వలు రగుచున్
ద్రిజగముల సురవిమాన, వ్రజముల హాహారవంబు గ్రందుగఁ జెలఁగన్. 593

క. [1]వారలు వో దితిగర్భాగారంబున నున్న వారు గడఁగి తదీయో
దార ఘనతేజ మిపు డని, వారణ మీ తేజమెల్ల వమ్ముగఁ జేసెన్. 594

ఉ. ఇంతకు మూల మా హరి రమేశ్వరుఁ డర్థి నొనర్చు కార్యముల్
వింతలె? సర్వభూత భవ వృద్ధి వినాశన హేతుభూతుఁ డా
ద్యంత వికార శూన్యుఁడు దయానిధి మీ యెడ మేలు సేయు నీ
చింత దొఱంగి వే చనుఁడు చేకుఱు మీకు మనోరథార్థముల్. 595

అధ్యాయము - ౧౭

క. అని వనజాసనుఁ డాడిన, విని తద్వృత్తాంత మెఱిఁగి విబుధులు నాకం
బున కేఁగిరి దితి నిజనాథుని మాటలు దలఁచి యపరితోషము తోడన్. 596

—: జయ విజయులు దితిగర్భంబున హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులుగాఁ బుట్టుట :—

తే. [2]ఇంతి తనసుతులు సురలఁ గారింతురనుచు, దలఁపుచుండఁగ నంత వత్సరశతంబు
సనఁగ నటమీఁదఁ గనియెఁ గశ్యపునిదేవి, యఖిల లోకైక కంటకులైన సుతుల.

వ. అయ్యవసరంబున, 598

తే. ధరణి గంపించెఁ గులపర్వతములు వణఁకె, జలధులు గలంగెఁ దారకావళులు డుల్లె
గగన మగలెను మ్రొగ్గె దిక్కరులు దిశల, మిడుఁగుఱు లెగసెఁ బిడుగులు
పుడమిఁ [3]బడియె.

సీ. హోమానలంబుల ధూమంబు లడరెను బ్రతికూల వాయువుల్ బలసి వీచెఁ
దరువు లెల్లెడ విటతాటంబు లై కూలె గ్రహ తారకావళి కాంతి మాసె
బెరసి మొగుళ్ళు నెత్తురువాన గురిసెను మెఱుఁగులు దెసల మిర్మిట్లు గొలిపె
స్వర్భానుఁ డొగి నపర్వమున భానునిఁ బట్టెఁ గైకొని చిమ్మ చీకట్లు పర్వె

తే. మొనసి కుక్కలు మొఱిగెను మోరలెత్తి, పగలు నక్కలు వాపోయె ఖగము లార్త
రవము లిచ్చెను దేవతా ప్రతిమలొరగెఁ, గన్నులను నశ్రుకణములు గ్రందుకొనఁగ.

† ఈ వచనము జ.ద. లలో లేదు! 1.వారలె యా దితి (వా) 2. తన సుతులు సురల హరింతు
రనుచు నాత్మ (హ) 3. దొరగె (క-బ)

క. మొదవులు నెత్తురుఁ జీమునుఁ బిదికెను, గార్దభరవంబు భీషణ మయ్యెన్
మద ముడిగెఁ గరుల కటములఁ, బొదివెఁ దురంగముల వాలముల నిప్పులొగిన్.

క. గుహలు రొద లిచ్చెఁ బాప, గ్రహ మిత్రతఁ జెంది వక్రగతులను సౌమ్య
గ్రహములు వర్తించెను దు, స్సహ తేజో దితి తనూజ సంభవ వేళన్ 602

మ. భయద ప్రక్రియ నట్లు దోఁచిన మహోత్పాతంబు వీక్షించి సం
క్షయకాలం బని కాని సాధు హననోగ్ర క్రూర దేవాహితో
దయ సంక్షోభముగా నెఱుంగక సమస్త ప్రాణి[1]జాతంబు లు
ద్భయ మందెన్ సనకాది యోగిజనముల్ దక్కన్ బుధేంద్రోత్తమా! 603

వ. అట్లావిర్భవించిన యనంతరంబ, 604

మ. కులశైలాభ శరీరముల్ దనర రక్షోనాథు లత్యుగ్ర దో
ర్బల మొప్పన్ బదఘట్టనన్ ధర చలింపన్ రత్న కేయూర కుం
డల కాంచీ కట కాంగుళీయక కిరీట స్వర్ణ మంజీర ని
ర్మల కాంతుల్ [2]దులకింప నాత్మరుచిచే మందీకృతార్కాంశులై. 605

వ. ఉన్న సమయంబునం గశ్యపుండు నిజ తనూభవులఁ జూడం దలంచి దితి మందిరంబునకుం జనుదెంచి సుతులం గనుంగొని వారలకు నామకరణంబులు సేయం దలంచి, 606

చ. దితి జఠరంబునందుఁ దన తేజము మున్నిడినట్టి పుత్రు న
ద్భుత చరితున్ హిరణ్యకశిపుం డనుపేరఁ బ్రసూతివేళ నా
దితి మునుఁ గన్న పట్టి రవితేజునిఁ గాంచనలోచనుండు నా
హితమతిఁ బేరు వెట్టి చనియె న్నిజ నిర్మల పుణ్యభూమికిన్. 607

వ. ఆ య్యవసరంబున నతుల తేజోవిరాజితుండైన హిరణ్యకశిపుండు హిరణ్య గర్భ వరదాన గర్వంబునం దుర్వార పరిపంథి గర్వనిర్వాపణాఖర్వ భుజా విజృంభణంబున నఖిల లోకపాలాదుల జయించి*(స్వవశం బొనర్చి)సంతుష్టాంత రంగుండై *(యెందునుం దనకు మృత్యుభయంబు లేక నిర్భయుండై) సుఖంబున నుండె. తత్సోదరుండైన హిరణ్యాక్షుండు ప్రతిదివసంబును జండ వేదండ శుండాదండ మండిత భుజాదండంబున గదాదండంబు ధరియించి తను నెదిరి కదనంబు సేయం

1. జాతంబు నుద్భయ మందెన్ (లం) సంఘాతముల్ భయమందెన్ (వా) 2. దులగింప (క.చ. టి. త. జ. డ. బ.); దుళగింప (ద) *వ్రాత ప్రతులలో లేవు.

జాలిన యరివీరునిం భూలోకంబునం గానక, దివంబునకుం దాడివెట్టి యందు సమర విముఖులైన బర్హిర్ముఖులం గనుంగొని వనజాసన వరప్రదానంబుఁ జింతించి హితులు చెలంగ నహితులు గలంగ మహిత వైజయంతికాదామం బభిరామంబై వెలుంగం జరణంబుల మణి నూపురంబులు [1]మొరయ నిజ దేహ ద్యుతి దిక్కులం బిక్కటిలం జనుదెంచు వానిం గని భీతచిత్తులై దేవతా గణంబులు గరుడునిం గని పఱచు నురగంబులం బోలె నిజనివాసంబు లర్క కాంచన నివాసంబులుగ నొనర్చి యెక్కడికేనియుం జనిన, 608

ఉ. శౌర్యము వోవఁ దట్టి నిజ సాధనముల్ దిగనాడి విక్ర మౌ
దార్య పరాక్రమ క్రమము [2]దవ్వగ భీతిలి పాఱి రక్కటా !
[3]క్రౌర్యము దక్కి నాకు లని గైకొని యార్చి సుమేరు పర్వత
స్థైర్యుఁడు వార్ధిఁ జొచ్చె నతిదర్పిత భూరి భుజా విజృంభియై. 609

వ. ఇట్లు చొచ్చిన, 610

క. వరుణుని బలములు దనుజే, శ్వరు తేజముఁ దేఱి చూడఁజాలక శౌర్య
స్ఫురణము చెడి యెం దేనియుఁ, బఱచెం దజ్జలధి మధ్యభాగమునందున్. 611

క. అమరారి విపుల నిశ్వా, సములం బ్రభవించినట్టి జలనిధి కల్లో
లములను విపుల గదాదం, డమునం [4]బో నడఁచె నతి దృఢం బగు శక్తిన్. 612

చ. మఱియును న మ్మహాజలధి మధ్యమునన్ సురవైరి పెక్కు వ
త్సరములు గ్రీడ సల్పి రిపుసైన్యవిదారణ శౌర్య ఖేలనా
పరతఁ జరించి య వ్వరుణ పాలిత మైన లస ద్విభావరీ
పురమున కేగి యందుఁ బరిపూర్ణత నున్న పయోధినాథునిన్. 613

సీ. యాదోగణాధీశుఁ డగుచుఁ బాతాళ భువన పరిపాలుఁ డై తనరుచున్న
వరుణునిఁ గనుఁగొని పరిహసితోక్తుల ని ట్లను విశ్వమం దెన్నఁగలుగు
సకల లోకైక పాలకులలో నతిబలాధికుఁ డని జగము నుతింపఁదగిన
శూరుండ విపుడు నీ పౌరుష మొప్పంగఁ గదనరంగమున న న్నెదిరి చూడు

తే. నీ భుజావిక్రమంబును బ్రాభవంబు, నణఁతు నని పల్కుటయు విని యబ్ధివిభుఁడు
పగఱజయమును,వృద్ధియు,బలము,నాత్మబలముఁదలపోసిదనుజుతోబవరమునకు.

1. మెరయ (ట.జ.డ.ద.బ.) 2. దప్పఁగ (హ.తం వా.) 3. కార్యముఁ దప్పి (క.చ.ద. ఱం.వా.) 4. బోనడిచె (త)

క. సమయము గాదని తన చిత్తమునం గల రోషవహ్నిఁ దాలిమి యను [1]తో
యముచేఁ దగ నార్పుచు నుప, శమితోక్తులఁ బలికె దనుజసత్తముతోడన్. 615

చ. మనమున శాంతిఁ బూని నియమంబున సంగర ముజ్జగించి [2]యే
ననయము నున్న వాఁడ నిపు డాహవకేళిఁ జరింపరాదు నీ
ఘన భుజ విక్రమస్ఫురిత గాఢ విజృంభణమున్ జయింపఁ జా
లిన ప్రతివీరు లెవ్వరును లేరు ముకుందుఁడు దక్క [3]నెక్కుడన్. 616

చ. గొనకొని య మ్మహాత్ముఁడు వికుంఠపురంబున నున్న వాఁడు దా
ననిమొనఁ బెక్కుమాఱు లభియాతుల నోలి జయించి శక్తి పెం
పున నడిసన్న వీరుఁ డని భూజనకోటి [4]నుతించు నందు వే
చను మతఁ డిచ్చు నీకు నని సర్వము దీఱెడు నంతమీఁదటన్. 617

ఉ. నిందకు నోర్చి యాజిమొన నిల్వఁగ నోపక వీఁగి పాఱు నీ
పందల [5]వెంటఁ బడ్డ మగ పంతమె? సర్వ శరణ్యుఁ డైన గో
విందుఁడు దీర్చు నీ పని వివేకహీన ! చనంగ నోపుదే
నందుల కేగు మాతఁ డమరారులఁ బోర జయించు నిచ్చలున్. 618

వ. అదియునుం గాక, 619

క. పురుషాకృతిఁ [6]బ్రతియుగమునఁ, బురుషోత్తముఁ డవతరించి భూరి భుజా వి
స్ఫురణన్ దుష్టనిశాటుల, హరియించుచునుండు మునిగణార్చితపదుఁ డై. 620

ఉ. కావున నా విభుం దొడరి కయ్యము దయ్య మెఱుంగఁజేసి ర
క్షోవర ! నీ భుజాబలము సొంపఱి మేదినిఁ గూలి సారమే
యావళి కాశ్రయం బగుదు వచ్చటి కిప్పుడ యేగుదేని నీ
చేవయు లావు నేర్పడును [7]జెప్పఁగ నేటికి మీఁది కార్యముల్. 621

1. తోయములన్ (హ.తం.వా.) 2. యే మనయము నున్న వారము (తం) నే మనయము..... (క.చ.ట.త.ద.బ.) 3. నిక్కడన్ (క.చ.త.జ.డ.ద.బ.) 4. నుతింపనందు (చ.ట.ఠ.జ.బ.) 5. వెంటబెట్టి (క.చ.ట.త.జ.ద.) వెంటనంట (ఈ) 6. యుగయుగమున (ద) 7. జెప్పఁగనే లటమీఁది (చ.డ.ద.బ.)

అధ్యాయము — ౧౯

చ. అని వరుణుండు వల్కిన దురాగ్రహ మెత్తి హిరణ్యలోచనుం
డనయము మానసంబున భయం బొక యింతయు లేక సంగరా
వని నెదిరింతు [1]నేఁ డమర వర్ధను దుష్ట విమర్దనుం జనా
ర్దను ననుచున్ వికుంఠనగర స్ఫుట సంచిత మార్గవర్తి యై. 622

క. చను నవసరమున నారద, ముని వరుఁ డెదు రేఁగుదెంచి ముదము దలిర్పన్
దనుజేంద్ర! యెందుఁ బోయెద,వని యడిగిన నారదునకు నతఁ డిట్లనియెన్. 623

చ. సరసిరుహాక్షునిం దొడరి సంగర మే నొనరించి యిందిరా
వరుని ననంతుఁ ద్రుంచి సురవైరి కులంబున కెల్ల మోదవి
స్ఫురణ ఘటింపఁ జేయుటకుఁ బూని వికుంఠ పథానువర్తి నై
యరిగెద నన్న నమ్ముని కులాగ్రణి [2]రక్కసిఱేని కిట్లనున్. 624

చ. గురుభుజుఁ డమ్మహాత్ముఁడు వికుంఠపురంబున నేఁడు లేఁడు భూ
భరము [3]వహింప నాదికిటిభావము దాల్చి రసాతలంబునం
దిరవుగ నున్న వాఁ డచటి కేఁగఁగ నోపుదువేని నేఁగు మం
దరయఁగఁ గల్గు నీకు నసురాంతకుతోడి రణం బవశ్యమున్. 625

చ. అనవుడు దానవేంద్రుడు హుతాశను కైవడి మండి పద్మలో
చను నెదిరించు వేడుకలు సందడిగొల్ప ననల్ప తేజుఁ డై
ఘనగదఁ గేలఁ బూని త్రిజగ ద్భయదాకృతిఁ దాల్చి వ్రేల్మిడిన్
జనియె రసాతలంబునకుఁ జండభుజా బలదర్ప మేర్పడన్. 626

వ. చని జలమధ్యంబున, 627

క. దివిజారి యెదురఁ గాంచెను, నవిరళ దంష్ట్రాభిరాము నమరలలామున్
గువలయ భరణోద్దామున్, సవనమయ స్తబ్ధరోము జలదశ్యామున్. 628

వ. అ య్యవసరంబున సూకరాకారుం డైన హరియు, 629

క. వనజ రుచి సన్నిభము లగు, తన లోచనయుగళ దీప్తిఁ దనరఁ ద దాలో
కనముల దనుజాధీశుని, తనుకాంతి హరింపఁజేసెఁ దత్ క్షణమాత్రన్. 630

1. నే నమరవర్ధనుతో ననుచున్ రణార్థి యై చనియె వికుంఠ పుణ్య సరసస్ఫుట (జ)
2. దానవనాథు కిట్లనున్ (క. త. బ. తం.) దానవ నేత కిట్లనున్ (వా) 3. వహింపగా పురుషభావము దాల్చి (ట) వహింప యజ్ఞ కిటి భావము దాల్చి (డ) హరింపఁగా పురుష......(క. చ. త. జ. ద. బ.)

వ. మఱియు న య్యాదివరాహం బవార్య శౌర్యమున మాఱులేని విహారంబునఁ
జరియించు నట్టి యెడ, 631

—: హిరణ్యాక్షుండు యజ్ఞవరాహం బగు హరి నెదిరించి యుద్ధము చేయుట :—

సీ. తుదమొదళ్ళకుఁ[1]జిక్కి తునిసిపాఱఁగ మోరఁ గులశైలములఁ జిమ్ముఁగొంతతడవు
బ్రహ్మాండభాండంబు పగిలి చిల్లులువోవఁ గొమ్ములఁ దాటించుఁ గొంతతడవు
జలధు లేడును బంకసంకులంబై యింక ఖురముల మట్టాడుఁ గొంతతడవు
నుడురాజు సూర్యుండు నొక్కమూలకుఁబోవఁగుఱుచవాలముఁద్రిప్పుఁగొంతతడవు
తే. గునియుఁ గుప్పించు లంఘించు గొప్పరించు, నెగయు ధరఁ ద్రవ్వుఁ బొఱియఁగా నేపుమిగిలి
దానవేంద్రుని గుండెలు దల్లడిల్ల, బంది మెల్లన రణపరిస్పంది యగుచు. 632

వ. మఱియును, 633

క. కనుఁగవ నిప్పులు రాలఁగ, సునిశిత [2]దంష్ట్రాగ్రయుత వసుంధరుఁ డగుచున్
దన కెదు రేతేరఁగఁ గని, వనచర మే రీతి నిపుడు వనచర మయ్యెన్? 634

క. అని యాశ్చర్య భయంబులు, దన మనమునఁ దొంగలింప దనుజాధిపుఁ డి
ట్లనియెన్ భీకర సూకర, తను వొంది చరించు దనుజ[3]దర్పాపహుతోన్. 635

క. ఘనసూకర! మూఢాత్మక! వనరుహసంభూతదత్త వర దానమునన్
గనిన రసాతలగత భువి, యనయంబును నా యధీనమై వర్తించున్. 636

క. గొనకొని నీ వీ ధరణిన్, గొనిపోకుము [4]విడువు కాక కొనిపోయెదవేన్
గొనియెద నీ ప్రాణముఁ గై, కొను నా వచనములు చలము గొన నేమిటికిన్.

క. మాయావి వగుచు నిప్పుడు, పాయక యీ పుడమి చోరభావముతో నీ
వీ యెడఁ [5]గొనిపోఁ, జూతునె?, యాయత భుజబలము చేత నణఁపక యనుచున్.

సీ. అవిరళ యోగ మాయాబలంబునఁజేసి యల్ప పౌరుషమున నలరు నిన్ను
నర్థి సంస్థాపించి యస్మ త్సుహృ ద్భృత్య కులుల కెల్లను మోద మొలయఁ జేయఁ
జెలు వేది మద్గదా శీర్ణుఁడ వగు నిన్నుఁ గనుఁగొని దేవతాగణము లెల్ల
నిర్మూలు లై చాల నెఱి నశించెద రన్న విని యజ్ఞపోత్రియై వెలయుచున్న

1. జెక్కుఁ దునిసి (హ) జిక్కుఁ దునిసి (లం. వా. జ. డ. బ.) 2. దంష్ట్రాగ్రమున వసుంధర మొప్పన్ (ట) 3. దర్పహరునితోన్ (హ) 4. విడుము (హ. లం. వా.) 5. గొనిపోఁ జూతువె (తం. వా.) గొం పోయెదు నా శత్రువులకు, ధీయుత మిత్రుండవోలె దెంపు తలిర్పన్ (ట. జ. ద. బ.)

తే. [1]హరి సరోజజ సురముని వరుల కెల్ల, వచ్చు దురవస్థ కాత్మలో వంత నొంది
[2]నిశిత దంష్ట్రాగ్ర లసిత యై నెగడు ధరణి, దేవితో నొప్పె నా దేవదేవుఁ డంత.

క. [3]సురరిపు వాక్యాంకుశముల, గురు కుపితస్వాంతుఁ డయ్యుఁ గొమరారె వసుం
ధరతోడ భీతి నొందిన, కరిణిం గల కరికులేంద్రు కరణిం బెలుచన్. 640

తే. నిశిత సిత దంతరోచులు నింగిఁ బర్వఁ, గంధి వెడలి భయంక రాకార లీల
నరుగు భీషణ మఖవరాహావతార, మొనరఁ దాల్చిన పద్మలోచనుని వెనుక. 641

క. కరి వెనుకఁ నక్రము, కరణిం జని దైత్యవిభుఁడు [4]గది సిట్లనియెన్
దురిత పయోనిధి తరికిన్, గిరికిన్ ఖురదళిత మేరుగిరికిన్ హరికిన్. 642

క. నిందకు రోయక లజ్జం, జెందక వంచనను రణము నేసి జయంబున్
బొందెద నని మదిఁ దలఁచుచుఁ, బందగతిన్ బాఱ బంటుపంతమె? నీకున్. 643

వ. అని యాక్షేపించిన పుండరీకాక్షుండు కోపోద్దీపిత మానసుం డై యంత, 644

క. తోయములమీఁద భూమి న, నాయాసత నిల్పి దాని కాధారముగాఁ
దోయజనాభుఁడు దన బల, మాయత మతిఁ బెట్టె సురలు హర్షము నొందన్.

తే. కుసుమముల వృష్టి బోరనఁ గురిసె నంత, విభవ మొప్పార దేవ దుందుభులు మొరసెఁ
గడఁక వీతెంచె గంధర్వ గానరవము, నందితము లయ్యె నప్సరో నర్తనములు.

వ. అ య్యవసరంబున న య్యజ్ఞవరాహమూర్తిధరుం డైన కమలలోచనుండు గనకకుండల కేయూర గ్రైవేయ కటంకాగుళీయక భూషణరోచులు నింగిఁ బర్వ సమరసన్నద్ధుం డై, 647

చ. ఘనగదఁ గేలఁ బూని మణికాంచన నవ్య విచిత్ర వర్మ మిం
పొనరఁగఁ దాల్చి దానవనియుక్త దురుక్త నిశాతబాణముల్
దన ఘనమర్మముల్ గలఁప దానవహంత నితాంత శౌర్యుఁ డై
కనలుచు వచ్చు న ద్దనుజుఁ గన్గొని [5]రోష విభీషణాకృతిన్. 648

1. హరి సరోభవ సురముని వరులకెల్ల (ట) హరి సరోజాతభవ ముఖామరుల కెల్ల (త.తం.వా.)
2. నిశిత దంష్ట్రాగ్ర కోటిక వసిత ధరణి (క.బ.) తనదు దంష్ట్రాగ్ర లసితమై తనరు ధరణి(హ)
3. వరబలయుత జలచరగణ, పరిపీడాకుల విలోలభావముతో వం
దురి చాల భీతినొందిన, కరిణిం గల కరికులేంద్రు కరణిం బెలుచన్.(క.చ.ట.త.జ.ద.బ.)
4. గదిసి యిటులనున్ (తం. వా.); గదియుచు బలుకున్ (జ) 5. రోషవిజృంభణాకృతిన్(క)

వ. ఒప్పియు నగుచు నిట్లనియె, 649

మ. వినరా! యోరి! యమంగళాచరణ! యుష్మద్వృత్తిన్ నను న్నీమది
న్ననయంబున్ వనగోచరం బగు మృగం బంచున్ దలం తౌర! నే
నెనయ న్వన్యమృగంబ నౌదు బలిమి న్నెంతెంచు నీబోఁటి యా
శునక శ్రేణి వధింతు నేఁ డనిమొనన్ సోఁకోర్చి వర్తించినన్. 650

క. బలిమి గలదేని నాతోఁ, గలనను నెదిరించి పోరఁ గడఁగుము నీ కో
ర్కులు నేఁడు దీర్తు నూరక, తలపోయ వికత్థనములు దగదు దురాత్మా! 651

చ. విను మదిగాక సంగర వివేక విశారదు లైన యట్టి స
జ్జనములు మృత్యుపాశములఁ జాల నిబద్ధులు నయ్యు నీ వలెన్
గొనకొని యాత్మసంస్తుతులకు న్మదమంద రిదేల? యీ విక
త్థనములు బంటుపంతములె? దైత్యకులాధమ! యెన్ని చూడఁగన్. 652

మ. ధృతిఁ బాతాళమునందు నీ వనెడి సందీప్తోగ్ర నిక్షేప మే
నతిదర్పంబునఁ గొందుఁ జూడు మిదె దేవారాతి! [1]న న్నెన్నెదా
గతలజ్జుం డన దాఁగియుండి రణముం గావింతు యుష్మద్గదా
వితత[2]ద్రావితుఁ డన్న న న్నెదురుమా! వే తీర్తు నీ కోరికల్. 653

ఉ. ఎన్నఁ బదాతియూథముల కెల్ల విభుండవు పోటుబంట వై
నన్ను రణోర్వి నేఁ డెదిరిసన్ భవదీయ బలంబు నాయువున్
మిన్నక కొందుఁ జూడు మిదె మేరగ మేదిని వీతదైత్య మై
వన్నెకు నెక్కఁజేసెద నవార్య పరాక్రమ విక్రమంబునన్. 654

చ. నను నెదురంగఁ జాలిన ఘనంబగు శౌర్యము ధైర్యమున్ బలం
బును గలదేని నిల్వు రణభూమిని నీ హితు లైన వారికిన్
గనుఁగవ బాష్ప పూరములు గ్రమ్మఁగ మాన్పఁగ నోపుదేని చ
య్యనఁ [3]జనుదెమ్ము దానవకులాధమ! యూరక రజ్జు లేటికిన్. 655

క. నను నిట సంస్థాపించెద, నని పలికితి వంత వాఁడ వౌదువు [4]నీకున్
నెనరైన చుట్టములఁ బొడ,గని రా యిదె యమునిపురికిఁ గాఁపుర మరుగన్. 656

1. నన్నెన్నెదే (క. చ. ట. డ. ద. బ.) 2. ద్రావితు నన్ననేఁ బెదురుమా (హ. వా.)
3. జనుపొమ్ము (హ) జనఁ బొమ్ము (తం. వా) 4. లేనీ (చ. ద. బ.)

మ. అని యిబ్భంగి సరోరుహాక్షుఁడు హిరణ్యాక్షున్ విడంబించి ప
ల్కిన హాసోక్తుల కుల్కి రోష మద సంగీభూత చేతస్కుఁడై
కనుఁ్రగేవన్ మిణుగుర్లు చాలఁ బొడమంగాఁ గిన్కమైఁ దోఁకఁద్రొ
క్కిన [1]కృష్ణోరగరాజు మాడ్కి మదిలోఁ గీడ్పాటు వాటిల్లఁగన్. 657

క. చలితేంద్రియుఁడై నిట్టూర్పులు నిగిడింపుచును బొమలు ముడివడ రోషా
కుల మానసుఁడై గదఁగొని, జలజోదరు కెదురు నడచె సాహసమొప్పన్. 658

మ. గద సారించి మదాసురేంద్రుఁడు సమగ్రక్రోధుఁడై మాధవుం
గుదియన్ వ్రేసిన వ్రేటు గైకొనక రక్షోహంత శౌర్యోన్నతిన్
గదఁ గేలన్ ధరియించి దానిఁ దునుకల్గావించినం దైత్యుఁడు
న్మదుఁడై యొండు గదన్ రమావిభుని భీమప్రక్రియన్ వ్రేసినన్. 659

చ. అది దనుఁ దాఁకకుండ [2]నసురారి గదారణ కోవిదక్రియా
స్పద కరలాఘవ క్రమము పైకొని చూపి విరోధి పేరురం
[3]బదయత వ్రేయ వాఁడు వివశాకులభావము నొంది యంతలో
మదిఁ దెలివొంది వ్రేసె రిపుమాన విమర్దను నా జనార్దనున్. 660

వ. ఇట్లు దలపడి యన్యోన్య జయకాంక్షల నితరేతర తుంగ తరంగ తాడితంబులగు దక్షిణోత్తర సముద్రంబుల రౌద్రంబునఁ, బరస్పర శుండాదండ ఘట్టిత మదాంధ గంధసింధుర యుగంబు చందంబున, రోష భీష ణాటోపంబులం దలపడు బెబ్బులుల గబ్బున, నతిదర్పాతిరేకంబున నెదిర్చి యంకెలువైచు మదవృషభంబుల రభసంబున, నసహ్య సింహపరాక్రమంబున, విక్రమించి పోరునెడ హిరణ్యాక్షుండు సహ్యమండల భ్రమణంబునం బరివేష్టించినం బుండరీకాక్షుండు దక్షిణమండల భ్రమణంబునం దిరిగి, విపక్షు వక్షం బశనిసంకాశం బగు గదాదండంబునం బగిల్చిన, వాఁడు దెప్పిఱి తెలివొంది దనుజ పరిపంథి ఫాలంబు నొంచిన, న మ్మేటివీరులు శోణిత సిక్తాంగులై పుష్పితాశోకంబులం బురుణింపుచుం బాయుచు డాయుచు వ్రేయుచు త్రోయుచు నొండొరుల రుధిరంబు లాఘ్రాణింపుచుఁ దిరస్కార పరిహాసోక్తు లిచ్చుచుఁ బోరు సమయంబున న మ్మహాబలుల సమరంబుఁ జూచు వేడ్కఁ బద్మసంభవుండు నిఖిల మునీంద్ర సిద్ధ సాధ్య దేవగణంబులతోడం జనుదెంచి ధరిత్రీనిమిత్తం బసురతోడం బోరుయజ్ఞ వరాహున కిట్లనియె, 661

1. క్రుద్ధోరగరాజు (త. జ. డ.) 2. దనుజారి (జ.డ.ద.బ.తం.) 3. బదరఁగ (హ.త.వా)

ఉ. అంచిత దివ్యమూర్తి! పరమాత్మక! యీ కలుషాత్ముఁ డైన న
క్తంచరుఁ డస్మదీయ వరగర్వమునన్ భువనంబు లెల్లఁ గా
రించు మదించు నిట్టి విపరీతచరిత్రునిఁ ద్రుంప కిట్లుపే
క్షించుట గాదు వీని బలిసేయు వసుంధరకున్ శుభం బగున్. 662

క. బాలుఁడు గరమున నుగ్ర, వ్యాళము ధరియించి యాడు వడువున రక్షః
పాలునిఁ ద్రుంపక యూరక, పాలార్చుట నీతియే? శుభప్రద! యింకన్. 663

వ. అదియునుం గాక, 664

మ. అనఘా! యీ యభిజిన్ముహూర్తమున దేవారాతి మర్దింపవే!
సనయంబున్ మఱి దైత్యవేళ యగు సంధ్యాకాల మేతెంచినన్
ఘనమాయాబలశాలియైన దనుజున్ ఖండింపఁగా రాదు కా
వున నీ వేళన త్రుంపు సజ్జన హితప్రోద్యోగ రక్తుండ వై, 665

అధ్యాయము - ౧౯

క. అని సరసిజగర్భుఁడు వ, ల్కిన వచనము లర్థి విని నిలింపులు గుంపుల్
గొని చూడ సస్మితానన, వనజము చెలువొంద 'నసురవరు కభిముఖుఁ డై. 666

తే. పుండరీకాక్షుఁ డయ్యెను ఘోరరోష, నిరతి దీపింప నరుణాబ్జ నేత్రుఁ డగుచు
ఘన గదాదండ మెత్తి రాక్షసుని హనువు, లుగ్రగతి మొత్తె వాఁడును నోసరించె.

క. పరువడి దితిసుతుఁ డతిభీ, కర గదఁ జేబూని చిత్రగతులం బద్మో
దరు డాసి చేతిగద సా, గరమునఁ బడ నడిచె బాహు గర్వ మెలర్పన్. 668

వ. అంత, 669

తే. హరి నిరాయుధుఁ డైన సురారి, సమర, ధర్మమాత్మను దలఁచి యుద్ధంబు గక్క
నిలిచి చూచుచునుండెను నింగి యమర వరుల హా!హా రవంబుల భరితమయ్యె.

క. సరసిజనేత్రుఁడు దనుజే, శ్వరు సంగరధర్మమునకు సమధిక శౌర్య
స్ఫురణకుఁ దన చిత్తంబునఁ, గరమాశ్చర్యంబు నొంది కడఁక దలిర్పన్.671

మ. కుతలోద్ధర్త మనంబునం దలఁచె రక్షోరాడ్వధార్థంబుగా
దితిసంతాన కులాటవీ మహిత సందీప్త ప్రభాశుక్రమున్
సతతోద్యజ్జయశబ్ద సమ్ముఖర భాస్వచ్చక్రమున్ సంతతా
శ్రిత నిర్వక్రముఁ బాలిత ప్రకట ధాత్రీ చక్రమున్ జక్రమున్. 672

వ. అదియునుం బ్రచండ మార్తాండ మండల ప్రభాపటల విద్యోతమానంబును, పటు నట జ్వాలి కాపాస్త్ర సమస్త [1]కుపితారాతి బలాఖర్వ దుర్వార బాహాగ ర్వాంధకారంబును, ననహ్య కహ కహ నిన దాధరీకృత సాగర ఘోషంబును, సకల దేవతాగణ జేగీయమానంబును, ననంత తేజో విరాజితంబును నిజ ప్రభా పూరిత బ్రహ్మాండ కటాహంబును నై రయంబునం జనుదెంచి, దనుజారి దక్షిణ కర సరోజం బలంకరించిన, నా శుభాంగుండు రథాంగపాణియై దివంబున సమర గణంబులు జయజయ శబ్దంబులు వలుక నసురవిభున కెదురుగా నడచిన. 673

క. పొడగని దనుజుఁడు పెదవులఁ, దడుపుచుఁ బొలివోని బంటుతనమున బీరం బుడుగక భీషణ గదఁ గొని, యడిచెన్ మఖమయ వరాహు నమితోత్సాహున్.

క. త్రిదశారి దన్ను వ్రేసిన, గదఁ బదమునఁ బోవఁ దన్నెఁ గమలాక్షుఁడు సెం పొదవఁగ మనమున మోదము, గదురఁగ లేనవ్వు వదనకమలముఁ[2]బొదువన్.

వ. ఇవ్విధంబున గద వోఁదన్ని యసురవిభుతో నిట్లనియె. 676

చ. ఘనగదఁ గేలఁబూని భుజగర్వ మెలర్పఁగ నన్ను సంగరా
వని నెదిరింతు రార! యనివారణ దైత్య కులేశ్వరాధమా!
యనవుడు వాఁడు [3]నుబ్బి గద నంబుజనాభుని వ్రేసె వ్రేసినం
దనుజవిరోధి వట్టికొనెఁ దార్క్ష్యుఁ డహీంద్రునిఁ బట్టు కైవడిన్. 677

క. దితిజుఁడు తన బల మప్రతి, హత తేజుం డగు సరోరుహాక్షుని శౌర్యో న్నతి మీఁదఁ బెట్టకుండుట, మతి నెఱిఁగియు బెనఁగె దురభిమానము పేర్మిన్.

వ. అంత, 679

సీ. కాలానల జ్వాల జ్వాలా విలోల కరాళ మై పెనుపొందు శూలమంది
సురవైరి యజ్ఞసూకర రూపధరుఁ డైన వనజనాభుని మీఁద వైవ నదియు
సద్ద్విజోత్తము మీఁదఁ జపలతఁ గావించు నభిచార [4]కర్మంబు నట్లు బెండు
పడి పరతేఁ గని పద్మోదరుఁడు దానిఁ జక్రధారాహతిఁ జండవిక్ర

తే. మమున నడుమన ఖండించె నమరభర్త, మహిత దంభోళిచే గరుత్మంతు పక్ష మతిరయంబునఁ ద్రుంచిన గతిఁ జెలంగి, సురలు మోదింప నసురులు సొంపుడింప.

వ. అయ్యవసరంబున నయ్యసుర దన శూలంబు చక్రంబుచేత నిహతం బగుటంగని.

1. కుటిలారాతి (ట.తం.) 2. ద్రోపన్ (హ); బ్రోవన్ (ద); బొదవన్ (వా) 3. నవ్వి(ట.త.)
4. హోమంబు (చ.ట.త.జ.డ.ద.)

క. దితిజుఁడు రోషోద్ధతుఁడై, యతినిష్ఠుర ముష్టిఁ బొడిచె హరి నా లోకో
న్నతుఁ డొప్పె గుసుమమాలా, హతి దిగ్గజరాజుఁ బోలి యతి దర్పితుఁడై. 682

మ. హరిమీఁదన్ దితిసంభవుండు ఘన మాయాకోట్లు పుట్టించినన్
ధరణీచక్రము ధూరి పాంసుపటల ధ్వాంతంబునం గప్పె భీ
కర పాషాణ పురీష మూత్ర ఘన దుర్గంధాస్థి రక్తావళుల్
గురిసెన్ మేఘము లభ్రవీథిని మహా క్షోభక్రియా లోల మై. 683

వ. మఱియును, 484

చ. తవిలి విముక్త కేశపరిధానము లుగ్రకరాళ దంతతా
లువులును రక్తలోచనములుం గల భూత పిశాచ ఢాకినీ
నివహము లంతరిక్షమున నిల్చి నిజాయుధపాణు లై మహా
రవముగ యక్ష దైత్య చతురంగ బలంబులఁ గూడి తోఁచినన్. 685

వ. అంత,

క. త్రిసవన పాదుం డగు నా, బిసరుహనేత్రుండు లోక భీకరముగ నా
యసురాధిపు మాయావిని, రసనకరం బైన శస్త్రరాజముఁ బనిచెన్. 687

క. ఆ చక్రభాను దీప్తి ధ, రా చక్రమునందు నిండి రయమున న మ్మా
యాచక్రము నణఁగించెను. నీచక్రముఁ దైన యామినీచరు నెదురన్. 688

వ. అంత నిక్కడ, 689

క. దితి తనవిభు వాక్యంబుల, గతి తప్పద యనుచుఁ దలఁపఁగాఁ జన్నుల శో
ణితధార లొలికె రక్షః, పతి యగు కనకాక్షు పతనభావము దోఁపన్. 690

వ. అ య్యవసరంబున నసురవిభుండు తన చేసిన మాయాశతంబులు గృతఘ్నునకుం గావించిన యుపకారంబులుం బోలె హరిమీఁదఁ బనిసేయక విఫలంబు లైనం బొలివోని బంటుతనంబునం బుండరీకాక్షుఁ జేరం జనుదెంచి బాహుయుగళంబు సాచి [1]పూఁచి పొడిచి రక్షోవైరి వక్షంబుఁ బీడించిన నయ్యధోక్షజుండు తప్పించు కొని తలంగినఁ జెలంగి దైత్యుండు నిష్ఠురం బగు ముష్టిం బొడిచిన నసురాంతకుండు మిసిమింతుఁడు గాక రోషభీషణాకారంబున వాసవుండు వృత్రాసురుం దెగటార్చిన చందంబున వజ్రివజ్రసన్నిభం బగు నఱచేతం గఱకు టసుర కటతటంబు చటులగతి వ్రేసిన, నా హిరణ్యాక్షుండు దిర్దిరం దిరిగి యుదస్తలోచనుండై సోలి యెట్టకేలకు నెదుర నిలువంబడె నంత, 691

1. యూఁచి (హ)

క. దిటచెడి లోఁబడె దైత్యుఁడు, సటికిన్ దంష్ట్రావిభిన్న శత్రుమహోర
స్తటికిన్ ఖర ఖుర పుటికిన్, [1]గటితట హత కమలజాండ ఘటికిన్ గిటికిన్.

వ. ఇట్లు లోఁబడిన, 693

మ. దివి నింద్రాదులు సంతసింప [2]హరి మొత్తెం గర్ణ మూలంబునన్
బవిసంకాశ కఠోర హస్తమున ఘంఘల్లీలమై [3]దాన దా
నవలోకేశుఁడు రక్తనేత్రుఁ డగుచున్ దైన్యంబు వాటిల్లఁగా
భువిమీఁదన్ [4]వడిఁ గూలె మారుత హతోన్మూలావనీజాకృతిన్. 694

క. బుకబుక నెత్తురు గ్రక్కుచు, వెడరూపము దాల్చి గ్రుడ్లు వెలి కుఱుక నిలం
బడి పండ్లు గీటుకొనుచున్, విడిచెం బ్రాణములు దైత్యవీరుం డంతన్. 695

తే. పడిన దనుజేశ్వరునిఁ జూచి పద్మసంభ, వాది దివిజులు వెఱఁగంది రాత్మలందు
నితఁడు వొందుట యెట్లొకో! యీ యవస్థ, నని తలంచుచు మఱియు నిట్ల
నిరి [5]వెసను. 696

మ. వర యోగీంద్రులు యోగమార్గముల నెవ్వానిన్ మనోవీథి సు
స్థిరతన్ లింగశరీర భంగమునకై చింతింతు రా పంకజో
దరు పాణ్యాహతిఁ ద న్ముఖాంబురుహమున్ దర్శింపుచున్ జచ్చె [6]దు
ర్భరితోత్తంసుని దైత్యవల్లభుని సౌభాగ్యంబు దా నెట్టిదో! 697

చ. సమమతి వీరు దైత్యకులశాసను పారిషదుల్ మునీంద్ర శా
పమున నికృష్ట జన్మమునఁ బైకొని పుట్టియు నేఁడు విష్ణుచే
సమయుటఁజేసి మీఁద నగు జన్మమునన్ జలజాక్షు నిత్య వా
సమున వసింతు రెన్నఁటికిఁ జావునుఁ బుట్టువు లేదు వీరికిన్. 698

క. అని వెఱఁగు నొంది [7]పావన, తను వొందినయట్టి వికచతామరసాక్షున్
[8]ముని యోగజన త్రిదశా, వన దక్షున్ దనుజ కరటివర హర్యక్షున్. 699

వ. కనుంగొని, 700

చ. వనజదళాక్ష! యీ జగతి వారల మర్మము నీ వెఱింగి యీ
సునఁ [9]బగఁ బట్టి నీ దివిజసూదనుఁ జంపితి గాన నింక శో
భన మగు నంచు హస్తములు ఫాలములం గదియించి యందఱున్
వినమితులై నుతించిరి వివేకవిశాలునిఁ బుణ్య శీలునిన్. 701

1. కటతట (ద) 2. హరి యుద్రేకం బనేకంబుగా (చ) 3. ద్రేయ (క. చ.) 4. బడిసోలె (ప. హ.) 5. వరుస (తం. వా.) 6. నిర్భరితోదాత్తుఁడు (క. బ.) 7. త్రిసవన (క. చ. జ.) 8. అనిమిషముని యోగిజనా, వన (క.చ.తం.) 9. వగబెట్టు (ఙ)

వ. అంత, 702

చ. సవనవరాహమూర్తి సురశాత్రవుఁ ద్రుంచినమీఁద భారతీ
ధవ ముఖ దేవతామునికదంబము దన్ను నుతించునట్టి సం
స్తవమున కాత్మలోనఁ బ్రమదంబును బొంది సమగ్ర మంగళో
త్సవము దలిర్ప నందఱఁ బ్రసాద విలోకన మొప్పఁ జూచుచున్. 703

చ. అరిగె వికుంఠధామమున కమ్మహితోత్సవ సూచకంబుగా
మొరసె సుపర్వదుందుభు లమోఘము లై ధరణీతలంబునన్
గురిసెఁ బ్రసూనవృష్టి శిఖికుండము లెల్లెడఁ దేజరిల్లె భా
స్కర శశి మండలంబులు నిజద్యుతితో వెలుఁగొందె నత్తఱిన్. 704

క. అని యీ పుణ్యచరిత్రము, వనరుహ సంభవుఁడు త్రిదివ వాసులకుం జె
ప్పిన యది మైత్రేయుఁడు విదు, రున కెఱిఁగించిన విధంబు రూఢము గాఁగన్.

క. శుకయోగి పరీక్షిత్తున, కకుటిలమతి నెఱుఁగఁ జెప్పె నని సూతుఁడు శౌ
నక ముఖ్యులైన మునివరు, లకుఁ దెలియఁగ జెప్పె మఱియు లాలన మొప్పన్.

వ. ఇవ్విధంబున మైత్రేయుండు సెప్పిన విని విదురుండు సంతసిల్లె నని, 707

క. అనఘం బగు నీ చరితము, వినినఁ బఠించిన లభించు విశ్రుతకీర్తుల్
వనజోదరు పదభక్తియు, మునుకొని యిహ పర సుసౌఖ్యములు జనములకున్.

అధ్యాయము—౨౦

వ. అని చెప్పి వెండియు సూతుండు మహర్షుల కిట్లనియె. పరీక్షి న్నరేంద్రుఁడు
శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని మునీంద్రా! హిరణ్యాక్ష వధానంతరంబున వసుంధర
సమస్థితిం బొందిన విధంబును, స్వాయంభువ మనువు తిర్యగ్జాతి జంతు సృష్టి
నిమిత్తంబు లైన మార్గంబు లెన్ని సృజియించె? మహాభాగవతోత్తముం డైన
విదురుండు కృష్ణునకు నపకారంబు దలంచిన పాపవర్తను లగు ధృతరాష్ట్రి
పుత్రులం బాసి జనకుం డగు కృష్ణ ద్వైపాయనునకు సముం డగుచుఁ దన మనో
వాక్కాయ కర్మంబులు గృష్ణునందు జేర్చి భాగవత జనోపాసకుం డై పుణ్య
తీర్థ సేవా సమాలబ్ధ యశో విగతకల్మషుం డగుచు మైత్రేయ మహాముని నేమి
ప్రశ్నల నడిగె? నవి యెల్లం దెలియ నాన తిమ్మనిన రాజేంద్రునకు శుక
యోగీంద్రుం డిట్లనియె, 709

—: చతుర్ముఖుం డొనర్చు యక్షాది దేవతాగణ సృష్టిం దెలుపుట :—

సీ. విమలాత్ముఁ డైన యవ్విదురుండు మైత్రేయ మునివరుఁ జూచి యిట్లనియెఁ బ్రీతిఁ
జతురాత్మ! సకల ప్రజాపతి యై నట్టి జలజగర్భుఁడు ప్రజాసర్గమందు
మును ప్రజాపతులను బుట్టించి వెండియుఁ జిత్తమం దేమి సృజింపఁ దలఁచె
మును సృజించిన యట్టి [1]మును ల మ్మరీచ్యాదు లబ్జజు నాదేశ మాత్మ నిలిపి

తే. యర్థి నెట్లు సృజించిరి యఖిల జగము, మెఱసి మఱి వారు భార్యాసమేతులగుచు
నేమి సృజియించి రదిగాక కామినులను, బాసి యేమి సృజించి రా భద్రయశులు.

క. అందఱుఁ దమలో నైక్యముఁ, జెందినచో నేమి దగ సృజించిరి? కరుణా
కందళిత హృదయ! యిన్నియుఁ, బొందుగ[2]నెఱిగింపుమయ్య బుధనుత! నాకున్.

సీ. అనిన మునీంద్రుఁ డిట్లనియె జీవాదృష్ట[3]పరుఁడు మాయాయుక్త పురుషవరుఁడు
గాలాత్మకుఁడు నను కారణంబున నిర్వికారుఁ డై నట్టి జగన్నివాసుఁ
[4]డాది జాతక్షోభుఁ డయ్యె న మ్మేటి వలనను గుణత్రయంబును జనించె
నా గుణత్రయమునం దయ్యె మహత్తత్త్వ మది రజో గుణ హేతు వైన దాని

తే. యం దహంకార మొగిఁ ద్రిగుణాత్మకమునఁ బొడమె మఱి దానివలనఁ బ్రభూతమయ్యెఁ
బంచతన్మాత్ర లందు సంభవము నొందె, భూతపంచక మీ సృష్టిహేతు వగుచు. 712

వ. అవియును దమలోనఁ బ్రత్యేకంబుగ భువన నిర్మాణకర్మంబునకు సమర్థంబులు
గాక యన్నింటి సంఘాతంబునఁ బాంచభౌతికం బైన హిరణ్మయాండంబు
సృజియించె. అదియును జలాంతర్వర్తి యై వృద్ధిఁ బొందుచుండె నందు, 713

సీ. నారాయణాఖ్య నున్నతి నొప్పు బ్రహ్మంబు సాహస్ర దివ్యవర్షంబు లోలి
వసియించి యుండె నా వాసుదేవుని నాభియందు సహస్ర సూర్యప్రదీప్తి
దనరుచు సకల జీవనికాయయుత మగు పంకజాతంబు సంభవము నొందెఁ
[5]బొగడొంద నందులో భగవ దధిష్ఠితుఁ డగు స్వరా ట్టగు చతురాననుండు

తే. జననమొందెను దత్పద్మసంభవుండు, [6]నామ రూప గుణాది సంజ్ఞాసమేతుఁ
డగుచు నిర్మాణ మొనరించె నఖిలజగము, వనజజుండు నిజచ్ఛాయవలన మఱియు.

1. ఘనులు (చ.ట.త.జ.ఢ.ద.) 2. నెఱుగింపవయ్య (చ.ట.డ.బ.) 3. వరుడు (క.చ.ట.ఢ)
4. డా దతిజాక్షోభుడైన య మ్మేటి (చ) 5. పొగడొంద (క. చ. ట. త. బ.); పరఁగంగ నందులో (హ.తం.వా.) 6. నామధేయాభిరూప (క.చ.త.జ.డ.బ.); నామధేయాదిరూప (ట.ద.)

సీ. తామిస్రమును నంధతామిస్రమును దమంబును మోహమును మహామోహనంబు
నను పంచమోహ రూపాత్మక మైన యవిద్యఁ బుట్టించి [1]యా వేధ తనకు
నది తమోమయ దేహ మని [2]మది రోసి తత్తనువు విసర్జించె ధాతృ ముక్త
[3]దేహంబు సతత క్షుత్తృష్ణల కావాసమును రాత్రిమయము నయ్యెను దలంప

తే. నందులో యక్ష రక్షస్సు లన జనింప, వారి కప్పుడు క్షుత్తృషల్ వఱలఁగొంద
ఱా చతుర్ముఖు భక్షింత మనిరి కొందఱ, [4]అతని రక్షింపవలదని యాడి రంత. 715

వ. ఇట్లు పలుకుచు నతని భక్షించువార లై ధాతసన్నిధికిఁ జనిన నతండు భయ విహ్వలుం డై యేను మీ జనకుండ. మీరలు మత్పుత్రులరు. నన్ను హింసింప కుండనుచు "మా మా జక్షత రక్షత" యను శబ్దంబులు వలుకం దన్నిమిత్తంబున వారలకుం గ్రమంబున యక్ష రక్షో నామంబులు ప్రకటంబు లయ్యె. వెండియుఁ బ్రభా విభాసితం బైన యొక్క కాయంబు ధరియించి సత్త్వగుణ గరిష్ఠులు ప్రభావంతులు నగు దేవతల ముఖ్యు లగునట్లు సృజియించి తత్ప్రభామయ గాత్ర విసర్జనంబు చేసె. అది యహోరూపం బై దేవతాళికి నాశ్రయం బయ్యె. మఱియు జఘనంబువలన నతిలోలుపు లైన యసురులం బుట్టింప, వార లతి కాముకు లగుటం జేసి య య్యజునిం జేరి మిథునకర్మ బపేక్షించిన, విరించి నగుచు నిర్లజ్జు లైన యసురులు దన వెంట నంటి తగులం బఱచి, ప్రపన్నార్తి హరుండు, భక్తజనానురూప సందర్శనుండు నైన నారాయణుం జేరి, తత్పాదంబు లకుం బ్రణమిల్లి యిట్లనియె, 716

క. రక్షింపుము, రక్షింపుము, పేక్షింపక వినుత నిఖిల బృందారక! వి
శ్వ క్షేమంకర! విను మిటు, దక్షత నీ యాజ్ఞ నేను దల నిడి వరుసన్. 717

తే. ఈ ప్రజాసృష్టి కల్పనం బేనొనర్ప, నందుఁ బాపాత్ము లైన యీ యసుర లిపుడు
నను రమింపఁగ డాయవచ్చినఁ గలంగి, యిటకు వచ్చితి ననుఁగావు మిద్ధచరిత!

వ. అదియునుం గాక లోకంబువారలకుం గ్లేశంబు లొనరింపం గ్లేశంబునం బొందిన వారల క్లేశంబు లపనయింపను నీవ కాక (యితరులు గలరే)అని స్తుతియించినఁ బద్మజు కార్పణ్యం బెఱుంగ నవధరించి వివిక్తాధ్యాత్మ దర్శనుం డగుచు,కమల సంభవ! భవ ద్ఘోర తనుత్యాగంబు సేయు మని యానతిచ్చిన నతండు నట్ల చేసె అదియును, 719

1. యవ్వేళఁ దనకు (హ.వా.) 2. ధాత (హ.వా.) 3. మూర్తియు క్షుత్తృట్సముద్భవం బగు రాత్రిమయ మయ్యె నప్పుడు మఱి దలంప (హ.) 4. అతని రక్షింపుఁడని తగనాడి రంత (హ); అతని రక్షింత మని తగనాడి రంత (తం. వా.)

సీ. నవ్యకాంచన రణ న్మణినూపు రారావ విలసిత పాదారవిందయుగళ
కాంచీకలాప సంకలిత దుకూలవస్త్ర స్ఫార పులిన నితంబబింబ
రాజి తాన్యోన్య కర్కశ పీన కరికుంభ పృథు కుచభార కంపిత వలగ్న
మదిరా రసాస్వాద మదవిఘూర్ణిత చారు సిత నవవికచ రాజీవనయన

తే. యపర పక్షాష్టమీ శశాంకాభ నిటల, మదవ దళికుల రుచిరోపమాన చికుర
లలిత చంపక కుసుమ విలాస నాస, హాస లీలావలోకన యబ్జపాణి. 720

క. అనఁదగి సంధ్యారూపం, బున లలనారత్న మపుడు పుట్టిన దానిన్
గనుఁగొని దానవు లుపగూ, హన మొగిఁ గావించి పలికి రందఱుఁ దమలోన్.

క. ఈ సౌకుమార్య మీ వయ, సీ సౌందర్య క్రమంబు నీ ధైర్యంబు
[1]న్నీ సౌభాగ్య విశేషము, నే సతులకుఁ గలదు! చూడ నిది చిత్ర మగున్.722

చ. అని వెఱఁగంది య ద్దనుజు లందఱు నిట్లని రీ తలోదరిం
గని మన మంతనుండియును గాముకవృత్తిఁ జరింపుచుండఁగా
మనయెడ దీని చిత్తమున మక్కువ లేమికి నేమి హేతువో ?
యని బహుభంగులం బలికి రా ప్రమదాకృతి యైన సంధ్యతోన్. 723

క. ఓ కదళీస్తంభోరువ ! యే కుల ? మే జాడదాన ? వెవ్వరి సుత ? వి
ప్లోకాంతంబున నిచ్చట, నే కారణమునఁ జరించె ? దెఱిఁగింపు తగన్. 724

క. భవదీయ చారురూప, ద్రవిణ [2]లస త్పుణ్యభూమిఁ దగు మోహమునన్
దవిలిన దుర్భగు లగు మముఁ, గవయవు పుష్పాస్త్రబాధ ఘనమయ్యెఁ గదే!725

వ. [3]అని యంత, 726

సీ. గురు కుచభార సంకుచి తావలగ్నంబు దనరారు నాకాశతలము గాఁగ
లలిత పల్లవ పాణితలమునఁ జెన్నొందు చెండు [4]పత త్పతంగుండు గాఁగ
సలలిత నీల పేశల పృథు ధమ్మిల్లబంధంబు ఘన తమఃపటలి గాఁగఁ
బ్రవిమలతర కాంత భావ విలోకన జాలంబు తారకాసమితి గాఁగఁ

తే. గడఁగి మైపూఁత సాంధ్య రాగంబు గాఁగ, నంగనాకృతి నొప్పు సంధ్యావధూటిఁ
గదిసి [5]మనముల మోహంబు గడలుకొనఁగ, నసుర లందఱుఁ గూడి యిట్లనిరి
మఱియు. 727

1. నీ సుగుణగణ విశేషము (ద) 2. లసత్పుణ్యభూమి (హ. తం. వా.) 3. మఱియుఁ దదీయ సౌందర్యం బుగ్గడింప నలవి గాక చింతింపుచు (హ) 4. లసత్పతంగుండు గాఁగ (ద) 5. ఘనమగు(త)

క. వెలయఁగఁ బద్మం బేక, స్థలముననే యొప్పుఁ గాని [1]త్వ త్పదపద్మం
బిల బహుగతుల ననేక, స్థలములఁ దనరారుఁ గాదె ! తరుణాబ్జముఖీ ! 728

క. అని దనుజులు దమ మనముల, ననురాగము లుప్పతిల్ల నందఱు నా సం
ధ్యను బట్టికొనిరి వనజా,సనుఁ డప్పుడు హృదయమందు సంతస మందెన్. 729

క. సరసిజభవుఁ డ య్యెడఁ [2]దనుఁ, గర మాఘ్రాణింప నపుడు గంధర్వులు న
ప్సరసలు పుట్టిరి ధాతయుఁ, బరువడి నాత్మీయ తనువుఁ బాసిన నదియున్. 730

వ. చంద్రికారూపం బైనఁ దద్గాత్రంబు విశ్వావసు పురోగము లగు గంధర్వాప్సరో గణంబులు గైకొనిరి. వెండియుం గమలగర్భుండు తంద్రోన్మాద నిద్రారూపంబు లయిన శరీరంబులఁ దాల్చి పిశాచ గుహ్యక సిద్ధ భూతగణంబులం బుట్టించిన, వారలు దిగంబరులు ముక్తకేశులు నైనం జూచి, ధాత లోచనంబులు ముకుళించి త ద్గాత్రంబు విసర్జనంబు గావించిన నది వారలు గైకొనిరి. వెండియు నజుం డు దన్ను [3]నన్నవంతునింగాఁ జింతించి యదృశ్యదేహుం డగుచుఁ బితృ సాధ్య గణంబులం బుట్టించిన, వారలు దమ్ముం బుట్టించిన యదృశ్య శరీరంబునకుం గార్యం బగు దేవభావంబు గైకొనినం, ద త్కారణంబునం బితృ సాధ్యగణంబుల నుద్దేశించి శ్రాద్ధంబులు హవ్యకవ్యంబు లాచరింతురు. మఱియును, 731

సీ. సజ్జనస్తుత ! విను చతురతఁ బంకజాసనుఁడు దిరోధానశక్తివలన
[4]నలి సిద్ధ విద్యాధరుల నోలిఁ బుట్టించి తవిలి వారికిఁ దిరోధాన నామ
ధేయ మైనట్టి యాదేహంబు నిచ్చెను వెండియు భారతీవిభుడు దనకుఁ
బ్రతిబింబ మగు శరీరమునఁ గిన్నరులఁ గింపురుషులఁ బుట్టింపఁ బూని వారు

తే. ధాతృ ప్రతిబింబ దేహముల్ దాల్చి వరుస, నిద్దఱిద్దఱు గవగూడి యింపులొదవ
బ్రహ్మపరమైన గీతముల్ పాడుచుండి, రంత పంకజసంభవుఁ డాత్మలోన. 732

క. తనసృష్టి వృద్ధిలేమికిఁ గనలుచు [5]శయనించి చింతఁ గరచరణాదుల్
గొనకొని కదలింపఁక రా, లిన రోమము లుగ్ర కుండలివ్రజ మయ్యెన్. 733

క. వనజజుఁడు దన్నుఁ గృతకృ, త్యునిఁగా భావించి యాత్మఁ దుష్టి వహింపన్
మనమున నిఖిలజగ త్పా, వను లగు [6]మనులం ద్రిలోకవరుల సృజించెన్. 734

1. త్వన్ముఖ (హ) 2. దనకర (క. బ.) 3. ననంతునిగా (క. చ. ట. జ. ధ. వ. బ.)
4. నరసిద్ధ విబుధ కిన్నరులను బుట్టించి (హ. తం. వా.) 5. నిజ తనువు దలచి (ట. వ. జ. ద.)
6. బ్రహ్మణ్య ముఖ్యవరుల (క. చ. త. జ. ఢ. వ.)

సీ. పుట్టించి వారికిఁ బురుషరూపం బైన తనదేహ మిచ్చినఁ దగిలి వారిఁ
గనుఁగొని మున్ను పుట్టినవారు గూడి యా వనజసంభవున కిట్లనిరి దేవ!
యఖిల జగత్స్రష్ట వైన నీ చేతఁ గావింపంగఁబడిన యీ వితత సుకృత
[1]మాశ్చర్యకరము యజ్ఞాది క్రియాకాండ మీ మనుసర్గమం దీక్ష్యమయ్యెఁ

తే. దద్ధవిర్భాగములు మాకుఁదవిలి జిహ్వ, లందు నాస్వాదనములు సేయంగఁగలిగె
ననుచు మనముల హర్షంబు లతిశయిల్ల, వినుతి సేసిరి భారతీ విభుఁడు మఱియు.

వ. వర తపో విద్యా యోగ సమాధియుక్తుం డగుచు ఋషివేష ధరుండును హృషీ
కాత్ముండును నై ఋషిగణంబులం బుట్టించి సమాధి యోగైశ్వర్య తపో విద్యా
నిరక్తి యుక్తంబగు నాత్మీయ శరీరాంశంబు వారికిం గ్రమంబున నొక్కొక్క
నికి నిచ్చె. అని మైత్రేయుండు సెప్పిన విని విదురుండు పరమానందంబును
బొంది గోవింద చరణారవిందంబులు మనంబునం దలంచి వెండియు మైత్రే
యునిం జూచి యిట్లనియె, 736

అధ్యాయము — ౨౧

సీ. [2]వరగుణ ! స్వాయంభువ మను వంశం బిలఁ బరమ సమ్మతము దప్పదు తలంపఁ
గొనకొని తద్వంశమున మిథున క్రియఁ జేసి ప్రజావృద్ధిఁ జెప్పి తీవు
నదియునుఁ గాక స్వాయంభువ మనువుకుఁ బూని ప్రియవ్రత తోత్తానపాదు
లను నందనులు గల రంటివి వారు సప్తద్వీపవతి యైన ధాత్రినెల్ల

తే. ధర్మమార్గంబు లేమియుఁ దప్పకుండ. ననఘులై యెట్లు పాలించిరయ్య ! వారి
చరిత మెల్లను సత్కృపానిరతమతిని, నెఱుఁగ వినుపింపు నాకు మునీంద్రచంద్ర!

వ. అదియునుం గాక తన్మనుపుత్రియు యోగలక్షణ సమేతయు నగు దేవహూతి
యను కన్యకా రత్నంబును స్వాయంభువుండు గర్దమునకు నే విధంబునం బెండ్లి
చేసె ? ఆ దేవహూతియందు మహాయోగి యైన కర్దముండు ప్రజల
నేలాగునం బుట్టించె? అదియునుం గాక కర్దముండు రుచి యను కన్యకను దక్ష
ప్రజాపతికి నిచ్చె నని చెప్పితివి. ఆ రుచియందు నమ్మహాత్ముం డీ సృష్టి
యేలాగునం బుట్టించె ? అవి యన్నియుం దెలియ నానతీయ వలయు నని
యడిగిన విదురునకు మైత్రేయుం డిట్లనియె, 738

1. ఆశ్చర్యకరమయ్యె నంతు యజ్ఞాది క్ర, యాకాండ మిదె నిశ్చయంబు నొంది (క.చ.ట.త.)
నిశ్చయంబు నొందె (ఖ.త.ఠ.బ.) 2. మునినాథ! స్వాయంభువ మనువను వంశంబు (చ. ట. జ.)

—: కర్దముఁడు భగవదనుజ్ఞ వడసి దేవహూతినిఁ బెండ్లియాడుట :—

క. విను మనఘ! కృతయుగంబున, మునినాథుండైన కర్దముఁడు ప్రజల సృజిం
పను వనజసంభవునిచే, త నియుక్తుండగుచు మది ముదము సంధిల్లన్. 739

తే. ధీరగుణుఁడు సరస్వతీ తీరమందుఁ, దవిలి పదివేలు దివ్య వత్సరము లోలిఁ
దపము సేయుచు నొకనాఁడు జపసమాధి, నుండి యేకాగ్ర చిత్తుఁడై నిండువేడ్క.

క. వరదుఁ బ్రసన్న మనోరథ, వరదానసుశీలు నమరవంద్యు రమేశున్
[1]దురితవిదూరు సుదర్శన, కరుఁ బూజించిన నతండు [2]గరుణాకరుఁడై. 741

వ. అంతరిక్షంబునం బ్రత్యక్షం బైన, 742

సీ. తరణి సుధాకర [3]కిరణ సమంచిత సరసీరుహోత్పల స్రగ్విలాసుఁ
గంకణ నూపుర గ్రైవేయ ముద్రికా హార కుండల కిరీ టాభిరాముఁ
గమనీయ సాగర కన్యకా కౌస్తుభ మణిభూష ణోద్భాసమాన వక్షు
సలలిత దరహాస చంద్రికా ధవళిత చారుదర్పణ విరాజ త్కపోలు

తే. శంఖ చక్ర గదా పద్మ [4]చారుహస్తు, నళికులాలక రుచి భాస్వదళిక ఫలకుఁ
బీత కౌశేయ వాసుఁ గృపా తరంగి, తస్మితేక్షణుఁ బంకజోదరుని హరిని. 743

వ. మఱియు శబ్దబ్రహ్మ శరీరవంతుండు, సదాత్మకుండు, జ్ఞానైకవేద్యుండు,
వైనతేయాంస విన్యస్త చరణారవిందుండు నైన గోవిందుం గనుంగొని సంజాత
హర్ష లహరీ పరవశుండు, లబ్ధమనోరథుండు నగుచు సాష్టాంగ దండప్రణామంబు
లాచరించి తదనంతరంబ, 744

క. ముకుళిత కరకమలుండై, యకుటిల సద్భక్తిఁ బరవశాత్మకుఁ డగుచున్
వికచాంభోరుహ లోచను, సకు నిట్లనియెం వ దాననముఁ గనుఁగొనుచున్.

సీ. అబ్జాక్ష! సకలభూ తాంతరాత్ముఁడ వనఁ దనరుచుండెడి [5]నీదు దర్శనంబు
దలకొని సుకృత సత్ఫల భరితంబు లైనట్టి యనేక జన్మానుసరణిఁ
బ్రకట యోగక్రియాభ్యాస నిరూఢు లైనట్టి యోగీశ్వరు [6]లాత్మఁ గోరి
యెంతురు యోగీశ్వరేశ్వర! యే భవత్పాదార [7]విందముల్ పరఁగ నిపుడు

1. దురిత విదూరినిఁ గరుణా, కరు (క.బ) 2. కరుణా పరుఁడై (క. బ.) 3. కిరణోపరాంచిత (హ) 4. శార్ఙ్గ హస్తు (త) 5. భవద్దర్శనంబు (క. బ. లం.) 6. లాత్మ నిశ్చ, యింతురు (క. చ. ట. త. డ. బ.) లాత్మ నిచ్ఛయింపరు (ద) 7. సందర్శనంబు (క. చ. బ.)

తే. గంటి భవవార్ధి గడవంగఁ గంటి మంటిఁ, గడఁగి నా లోచనంబుల కలిమినేఁడు
దవిలి సఫలత నొందె మాధవ! ముకుంద!, చిర దయాకార! నిత్య లక్ష్మీవిహార!

వ. అదియునుం గాక దేవా! భవదీయ మాయా విమోహితులై హతమేధస్కులై సంసార పారావారోత్తారకంబులైన భవదీయ పాదారవిందంబులు దుచ్ఛవృత్తి కాములై సేవించి నిరయ గతులైన వారికిం దత్కామ యోగ్యంబులగు మనోరథంబుల నిత్తువు. అట్టి సకాములైన వారి నిందించు నేనును, గృహమేధ ధేనువు, [1]నశేష మూలమును, త్రివర్గ కారణమును, సమాన శీలయునైన భార్యం బరిణయంబు సేయ నపేక్షించి, కల్పతరు మూల సదృశంబులైన భవదీయ పాదారవిందంబులు సేవించితి. ఐన నొక్క విశేషంబు గలదు. విన్నవించెద నవధరింపుము. బ్రహ్మాత్మకుండవైన నీదు వచస్తంతు నిబద్ధులై లోకులు కామహతులై రఁట. ఏనును వారల ననుసరించిన వాఁడ (నౌట) కాలాత్మకుండవైన నీకు నభిమతం బగు నట్లుగాఁ గర్మమయంబైన భవదాజ్ఞా చక్రంబు ననుసరించుటకుఁ గాని, మదీయ కామంబు కొఱకుఁ గాదు. భవదీయ మాయావినిర్మితంబును, గాలాత్మక భూరివేగ సమాయుక్తంబును, నక్షరంబునునైన బ్రహ్మంబునందు భ్రమణశీలంబును, నధిమాస సమేత త్రయోదశ మాసారంబును, షష్ట్యుత్తర శత త్రయాహోరాత్రమయ పర్వంబును, ఋతు షట్క సమాకలిత నేమియుం, జాతుర్మాస్య త్రయ విరాజిత నాభియు, నపరిమిత క్షణలవాది పరికల్పిత పత్రశోభితంబును, గాలాత్మక భూరివేగ సమాయుక్తంబునునైన కాలచక్రంబు సకల జీవ నికాయాయు ర్గ్రసన తత్పరం బగుం గాని, కామాభిభూత జనానుగత పశుప్రాయు లగు లోకుల విడిచి భవపరితాప నివారణ కారణంబైన భవదీయ చరణాతపత్ర చ్ఛాయా సమాశ్రయులై తావకీన గుణకథన సుధాస్వాదన రుచిర లహరీ నిరసిత సకల దేహధర్ములైన భవ ద్భక్తజనాయుర్హరణ సమర్థంబు గాకుండు నని, 747

మ. అనఘా! యొక్కఁడ వయ్యు నాత్మకృత మాయాజాత సత్త్వాది శ
క్తి నికాయస్థితి నీ జగ జ్జనన వృద్ధి క్షోభ హేతు ప్రభా
వ నిరూఢిం దగు దూర్ణనాభిగతి విశ్వస్తుత్య! సర్వేశ! నీ
ఘన లీలా మహిమార్ణవంబు గడవంగా వచ్చునే? యేరికిన్. 748

వ. దేవా! శబ్దాది విషయ సుఖకరం బగు రూపంబు విస్తరింపం జేయుటెల్ల [2]నస్మదనుగ్రహార్థంబు గాని నీ కొఱకుం గాదు. ఆత్మీయ మాయా పరివర్తిత లోక తంత్రంబు గలిగి మనోరథ సుధాప్రవర్షియైన నీకు నమస్కరించెద. 749

1. నశేషమూలయుం ద్రివర్గ కారణయు(హ.తం.వా.) 2. అస్మదర్థంబుగాని(క.చ.ట.త.జ.వ.ద.)

వ. అని యి ట్లభంగి నుతించినన్ విని సరోజాక్షుండు మోదంబునన్
వినతానందన కంధరోపరి చర ద్విభ్రాజమానాంగుఁడు
న్ననురాగ స్మిత చంద్రికా కలిత శోభాలోకుఁడు నై మునీం
ద్రుని౯ గారుణ్య మెలర్పఁ జూచి పలికెన్ రోచిష్ణుఁ డై ప్రేల్మిడిన్.

క. మునివర! యే కోరిక నీ, మనమునఁ గావించి నను సమంచిత [1]భక్తిన్
నెనరునఁ బూజించితి నీ, కనయము నా కోర్కె సఫల మయ్యెడుఁ జుమ్మీ

వ. అని యానతిచ్చి, ప్రజాపతి పుత్రుండు సమ్రాట్టును నైన స్వాయంభువ మ
బ్రహ్మావర్త దేశంబునందు సప్తార్ణవ మేఖలా మండిత మహీమండలంబు
లింపుచున్నవాఁడు. అమ్మహాత్ముం డపరదివసంబున నిందులకు శతరూప
భార్యా సమేతుం డై భర్తృకామ యగు కూఁతుం దోడ్కొని, భవదీయ
ధికిం జనుదెంచి, నీకు ననురూప వయశ్శీల సంకల్ప గుణాకర యైన తన
బరిణయంబు గావించు. భవదీయ మనోరథంబు సిద్ధించు. నను౦ జిత్తంబున
రింపుచుండు నమ్మనుకన్యక నిను వరించి భవద్వీర్యంబు వలన నతి సౌ
వతులైన కన్యలం దొమ్మండ్రఁ గను. ఆ కన్యకా నవకంబునందు మునీం
పుత్రోత్పాదనంబులు సేయం గలరు. నీవు మదీయ శాసనంబును ధరిం
మదర్పితాశేష కర్ముండ వగుచు, నైకాంతిక స్వాంతంబున భూతాభ
దయాచరితజ్ఞానివై నాయందు జగంబులు గలవనియు, [2]నీయందు నేఁగలన
నెఱింగి సేవింపుము. చరమ కాలంబున నను౦ బొందఁగలవు. భవదీయ వీర
వలన నేను నీ భార్యాగర్భంబుఁ బ్రవేశించి, మత్కళాంశంబున సంభవించి,
దత్త్వసంహిత నుపన్యసింతు. అని జనార్దనుండు గర్దమున కెఱింగించి, య
గనుంగొనుచుండ నంతర్హితుం డై,

చ. అతుల సరస్వతీ సరి దుదంచిత బాలరసాల సాల శో
భిత తట తుంగ రంగ మగు బిందుసరంబు వినిర్గమించి యం
చిత గరుడావరోహణము చేసెఁ దదీయ గరుత్ప్రభూత ఋ
క్ప్రతతి విలక్షణ క్రమ విరాజిత సామము వించు మోది యై.

చ. అరిగె వికుంఠ ధామమున కంత సకామనుఁ డైన కర్దముం
డరయ విమోహి యై [3]మనము నందును ముందట [4]నచ్చు కోరికల్
పిరిగొనుచుండఁ దత్క్షణమ బిందుసరంబున కేగి యిందిరా
వరుఁ దలపోయుచుండె జనవంద్యుఁడు భక్తి నితాంత చిత్తుఁ డై.

1. భక్తిన్నెనయగ (క.చ.ట.త.జ.డ.) 2. నందునేఁ గలననియు (ఐ) 3. మనమునం
(తం.వా.) 4. వచ్చు (ట)

వ. అంత స్వాయంభువుండు గనక రథారూఢుం డగుచు నిజభార్యా సమేతుం డై భర్తృవాంఛాపర యైన పుత్రికం దోడ్కొనుచు, నిజతనూజకుం దగిన వరున న్వే షింపుచు, భువనంబులు గలయం గ్రుమ్మరి, యెందునుం గానక, వచ్చి, వచ్చి,

ఉ. ముందటఁ గాంచె నంత బుధముఖ్యుఁడు విష్ణుఁడు గర్దముం [1]దయా
నంద మెలర్పఁ జూడ నయనంబుల రాలిన బాష్పముల్ ధరన్
బిందువు లై వెసం దొరఁగి పేర్చి సరస్వతిఁ జుట్టి పాఱుటన్
బిందుసరోవరం బనెడి పేరఁ దనర్చిన పుణ్య తీర్థమున్. 756

ఉ. అందుఁ దమాల సాల వకు ళార్జున నింబ కదంబ పాటలీ
చందన నారికేళ ఘనసార శిరీష లవంగ లుంగ మా
కంద [2]కుచందన క్రముక కాంచన బిల్వ కపిత్థ మల్లికా
కుంద మధూక మంజుళనికుంజములం దనరారి వెండియున్. 757

క. పరిపక్వ ఫలభ రానత, తరుశాఖా నికర నివసిత స్ఫుట విహగో
త్కర బహు కోలాహల రవ,భరిత దిగంతములు గలిగి భవ్యం బగుచున్.758

క. అతి నిశిత చంచుదళన, క్షత నిర్గత పక్వఫల రసాస్వాదన మో
దిత రాజశుక వచోర్థ, శ్రుతి ఘోషము చెలఁగ శ్రవణ సుఖదం బగుచున్.759

క. లలిత సహకార పల్లవ, కలి తాస్వాదన కషాయ కంఠ విరాజ
త్కలకంఠ పంచమస్వర, కలనాదము లుల్లసిల్లఁ గడు రమ్యము లై. 760

క. అతుల తమాల మహీజ, [3]ప్రత తీక్షణ జాత జలద పరిశం కాంగీ
కృత తాండవ ఖేలన విల, సిత పింఛ [4]విభాసమాన శిఖి సేవ్యం బై. 761

క. కారండవ జలకుక్కుట. సారస బక చక్రవాక షట్పద హంసాం
భోరుహ కై వర నవక, ల్హార విరాజిత సరోరుహాకరయుత మై. 762

క. కరి పుండరీక వృక కా, సర శశ భల్లూక హరిణ చమరీ హరి సూ
కర ఖడ్గ గవయ వలిముఖ, శరభ ప్రముఖోగ్ర వన్య సత్వాశ్రయ మై. 763

వ. ఒప్పు నప్పరమ తాపసోత్తముని యాశ్రమంబు గనుంగొని మిత పరిజనంబుల తోడం జొచ్చి యందు, 764

1. మహానంద మెలర్ప (హ) 2. సుచందన (హ) 3. ప్రతతిక్షణజాత (తం.వా.) 4. విభాసి తాంశిఖి (హ.తం.వా.)

సీ. అంచిత బ్రహ్మచర్యవ్రత యోగ్యమై విలసిల్లు ఘన తపోవృత్తిచేత
దేహంబు రుచిర సందీప్తమై చెలువొందఁ గడుఁ గృశీభూతాత్మకాయుఁ డయ్యు
నలినోదరాలాప నవ సుధాపూరంబు శ్రోత్రాంజలులఁ ద్రావి చొక్కియున్న
కతనఁ గృశీభూత కాయుండు గాక జ టావల్కలాజిన శ్రీ వెలుంగఁ

తే. గమల పత్ర విశాల నేత్రములు దనర, నశినసంస్కార సంచి తానర్ఘ్య నూత్న
రత్నమును బోలి యున్న కర్దమునిఁ జూచి, భక్తి మ్రొక్కెను మనువు
తత్పాదములకు. 765

వ. ఇట్లు వందనంబు గావించినఁ గర్దముండు దన గృహంబునకు విందై చనుదెంచిన
య మ్మనువు నాదరించి, యర్ఘ్యపాద్యాది విధులం బరితుష్టుం గావించి, పూర్వోక్తం
బైన భగవ దాదేశంబు స్మరియించి స్వాయంభువున కి ట్లనియె. 766

సీ. వరగుణాకర ! భగవద్భక్తి యుక్తుండ వైన త్వదీయ పర్యటన మెల్ల
శిష్టపరిగ్రహ దుష్టనిగ్రహముల కొఱకుఁ గదా ! పుణ్యపురుష ! మఱియు
వనజ హితాహిత వహ్ని సమీర వైవస్వత వార్ధిప వాసవాత్మ
కుఁడవు హరిస్వరూపుఁడ వైన నీకును మానితభక్తి నమస్కరింతు

తే. ననఘ! [1]నీ వెప్పుడేనియు నఖిలలోక, జైత్ర మగు హేమ మణిమయ స్యందనంబు
నెక్కి కోదండపాణి వై యుద్ధసైన్య పద విఘట్టనచే భూమిభాగ మగల. 767

మ. తరణిం బోలి [2]చరింపకున్న ఘన నిద్రం బొంది యుందేని భూ
వర పద్మోదర కల్పితంబు లగు నీ వర్ణాశ్ర మోదార వి
స్తర పాథోనిధి [3]సేతుభూత మహి తాచారక్రియల్ దప్పి సం
కర మై చోరభయంబునన్ నిఖిల లోకంబుల్ నశించుం జుమీ ! 768

వ. అని పలికి భవ దాగమనంబునకు నిమిత్తం బెయ్యది? యనవుడు సమాహిత
[4]సకల నిత్యకర్మానుష్ఠానుం డైన మునీంద్రునకు స్వాయంభువుం డిట్లనియె. 769

1. నీ వెప్పుడే నేమి యఖిల (హ.తం.వా.) 2. చరింపలేక ఘన నిద్రం బొందియుందేని (హ)
3. హేతుభూత మహిమాచార క్రియల్ (హ); హేతుభూత విహితాచార క్రియల్ (జ) 4. సకల
ధర్మానుష్ఠానుండైన (ద)

అధ్యాయము—౨౨

క. సరసిజగర్భుఁడు తనచే, విరచిత మైనట్టి వేదవితతుల నెల్లన్
ధర వెలయించుటకై బుధవర! మిమ్ముం దన ముఖంబువలన సృజించెన్. 770

క. దురితస్వరూప పాట, చ్చరపీడం బొందకుండ సకలక్షోణిన్
బరిపాలించుట కై మము, నరవిందభవుండు భుజములందు సృజించెన్. 771

క. [1]మఱి యట్టి జలజభవునకుఁ, [2]గర మంతఃకరణ గాత్రకము లై వరుసన్
బరఁగిన బ్రహ్మక్షత్రము, లరయ రమాధీశ్వరునకు నవనీయంబుల్. 772

వ. కావున హరిస్వరూపుండ వై దుర్జన [3]దుర్దర్శుండ వైన నినుం గనుట మదీయ భాగ్యంబున సిద్ధించె. భవత్పాదకంజ కింజల్క పుంజ రంజితం బై మదీయ మస్తకంబును, దావక వచనసుధా పూరితంబు లై శ్రవణంబులును, మంగళాకరత్వంబున సాఫల్యంబునుం బొందె. నేను గృతార్థుండ నైతి. దుహితృ స్నేహజ దుఃఖ [4]పరిక్లిన్నాంతఃకరణుండ నై సకలదేశ పరిభ్రమణ ఖిన్నుండ నైన నా విన్నపం బవధరింపు మని యిట్లనియె, 773

మ. వరయోగీశ్వర! దేవహూతి యను నీ వామాక్షి మత్పుత్రి దా
వరలావణ్య గుణాఢ్యులన్ వినియు నెవ్వారిన్ మదిం గోర దా
తుర యై నారదు పంపునన్ మిము [5]వరింతు న్నంచు నేతెంచె నీ
తరుణీభిక్ష పరిగ్రహింపుము శుభోదాత్త క్రియాలోలతన్. 774

క. [6]అమరిన గృహమేధిక క, ర్మములకు ననురూప గుణవిరాజిత శీల
క్రమమునఁ దనరిన తరుణిం, బ్రమదమున వరింపుమయ్య! భవ్యచరిత్రా! 775

క. అనఘ! విరక్తుల కైనం, దనయంత లభించు సౌఖ్యతతి వర్జింపం
జన దఁట కాముకులకు న, బ్బిన మానుదురే? లభించు ప్రియ సౌఖ్యంబుల్. 776

క. వినుము ఫలారంభుఁడు కృప, ణుని నడిగినఁ దన యశంబునుం [7]దన మానం
బును జెడుఁ గావునఁ దగ నీ, వెనయ వివాహేచ్ఛఁ వగుట [8]యెఱిఁగే నిటకున్.

క. చనుదెంచితి నస్మత్ప్రా, ర్థనఁ గైకొని మత్తనూజఁ దగ వరియింపుం
డన ముని స్వాయంభువునిం, గనుఁగొని మరలంగఁ బలికెఁ గడు [9]మోదమునన్.

1 నెఱినట్టి (జ) 2. కరుణాంతః కరణ (జ) 3. దుర్దర్శనుండవైన (హ.తం. వా.) 4. పరిచ్ఛిన్నాంతః కరణుండనై (త. తం.); పరిక్లిష్టాంతః.......... (వా) 5. వరింతున్వేగ నంచెంచె (హ) 6. అమలిన (తం. వా.) 7. దగ మానంబును (క); అభిమానంబును (జ) తగుమానంబును (తం. వా.) 8. బెఱిఁగి యిచటికిన్ (తం.వా.) 9. ముదమొప్పన్ (క.చ.టి.తం.)

సీ. అనఘ! నీచేత ననన్యదత్తముగఁ బ్రతిష్ఠితం బైన యీ తీఁగబోఁడి
కమనీయ రూపరేఖా విలాసంబుల మానిత లక్ష్మీసమాన యగుచు
నొకనాఁటి రాత్రియం దుడురాజ చంద్రికా ధవళిత నిజ సౌధతలమునందు
మహిత [1]రణన్మణి మంజీర శోభిత చరణ యై నిజసఖీ సహిత యగుచుఁ

తే. గందుక క్రీడఁ జరియింప గగనమందు, వరవిమానస్థుఁ డగుచు విశ్వావసుండు
నాఁగఁదనరిన గంధర్వనాయకుండు, దరుణిఁ జూచి విమోహి యై ధరణిఁబడియె.

తే. పుండరీకాక్షు నెఱుఁగని పురుషపశువు, లీ తలోదరిఁ బొడగాన రేమి సెప్ప!
నట్టి కోమలి భాగ్యోదయమునఁ దాన, వచ్చి కామింప నొల్లనివాఁడు గలఁడె?

క. ఈ కన్యారత్నమునకు, నాకును [2]గుణ రూప వర్తనంబుల యెడ నా
లోకింప సమమ కావునఁ, గైకొని వరియింతు విగత కల్మషవృత్తిన్. 781

క. విమలాత్మ! దీని కొక సమ, యము గల దెఱిఁగింతు విను గుణాకర యగు నీ
రమణికి నపత్యపర్యంతము వర్తింపుదు గృహస్థ ధర్మక్రియలన్. 782

ఆ. అంతమీఁద విష్ణునాజ్ఞ యౌఁదలఁ దాల్చి, శమదమాది యోగసరణిఁ బొంది
సన్న్యసించువాఁడ జలజనేత్రుని వాక్య, కారణమునఁ జేసి ధీర చరిత! 783

క. శ్రీవిభునివలన నీ లో, కావళి యుదయించుఁ బెరుఁగు నణఁగును విను రా
జీవభవ భవుల కతఁ డే, భూవర! నిర్మాణ హేతుభూతుం డరయన్. 784

వ. అదిగావున నమ్మహాత్ముని యాజ్ఞోల్లంఘనంబు సేయరా దని కర్దముండు వలికిన విని స్వాయంభువుండు నిజభార్యయైన శతరూప తలంపునుఁ, బుత్రి యైన దేవహూతి చిత్తంబును, నెఱింగిన వాఁడై మునిసమయంబున కియ్యకొని, ప్రహృష్ట హృదయుం డగుచు, సమంచిత గుణ గణాఢ్యుం డైన కర్దమునకు దేవహూతిని విధ్యుక్త ప్రకారంబున వివాహంబు సేయించె. తదనంతరంబ శతరూపయును, పారిబర్హ సంజ్ఞికంబు లైన వివాహోచిత దివ్యాంబ రాభరణంబులు దేవహూతి కర్దముల కొసంగె. ఇవ్విధంబున నిజకులాచారసరణిం బరిణయంబు గావించి, విగత చింతాభరుండై, స్వాయంభువుండు దుహితృవియోగవ్యాకులితస్వాంతుండై, కూఁతుం గౌఁగిలించుకొని, చుబుకంబు పుణుకుచుఁ, జెక్కిలి ముద్దుగొని, శిరంబు మూర్కొని, ప్రేమాతిరేకంబున బాష్పధారా సిక్త మస్తకం జేసి తల్లీ! పోయివచ్చెద నని చెప్పి కర్దమునిచేత నామంత్రితుం డై నిజభార్యాసమేతుండై రథంబెక్కి సపరివారుండై. 785

1. హిరణ్మయ (హ.తం.వా.) 2. సమరూప (వ.బ.)

చ. తరళ తరంగ వీచి సముదంచిత బిందుసర స్సరస్వతీ
[1]సరి దరవింద తుందిల లస త్తరు తీరనివాస స న్మునీ
శ్వరనిక రాశ్రమాకలిత సంపదలం గనుఁగొంచు వేడ్క ము
ప్పిరిగొన నేఁగె నాత్మపుటభేదన విస్ఫుట మార్గవర్తి యై. 786

వ. ఇట్లు చనిచని బ్రహ్మావర్తదేశంబు నందు, 787

సీ. ఎందేని తొల్లి లక్ష్మీశుండు యజ్ఞ సూకరమూర్తిఁ గైకొని సరభసమున
నొడలు జాడించినఁ బుడమిపై రాలిన రోమజాలంబుల రుచిర హరిత
వర్ణమై పొలుపారు వర కుశ కాశ మయంబును యజ్ఞక్రియా కలాప
యోగ్యంబు నై చాల నొప్పారి బర్హిస్సు సంభవించిన దాన సకలఋషులుఁ

తే. గ్రతువులొనరించి తద్విఘ్న కారులైన,యసురులను ద్రుంచిరట్ల స్వాయంభువుండు
విష్ణుపరముగ మఖము గావించి రుచిర, మేధ చెలువందినట్టి యాత్మీయపురము,

క. డాయం జనఁ బురజనములు, పాయనములు దెచ్చి యిచ్చి బహుగతుల నుతుల్
సేయఁగ మంగళతూర్యము,లాయతగతి మ్రోయఁ జొచ్చె నంతఃపురముల్. 789

వ. ఇట్లు ప్రవేశించి తాపత్రయోపశమనం బగు భగవద్భక్తి వృద్ధిం బొందింపుచుం
బుత్ర మిత్ర కళత్ర సుహృ ద్బాంధవ యుతుం డై పరమానందంబున, 790

మ. అతిభక్తిం బ్రతివాసరంబును హరి వ్యాసంగుఁ డై మాధవాం
కిత గంధర్వ విపంచికా కలిత సంగీత ప్రబంధాను మో
దితుఁ డై [2]యిష్టవిభూతులందు ననురక్తిం బొంద కేప్రొద్దు న
చ్యుత సేవైక పరాయణుం డగుచు నస్తోక ప్రభావోన్నతిన్. 761

మ. హరిపాదాంబురుహ ద్వయార్పిత తుల స్యామోదముం గొంచుఁ ద
చ్చరితంబుల్ దలపోయుచుం బొగడుచున్ జర్చింపుచున్ వించుఁ ద
త్పరిచర్యా వ్యతిరిక్త సంసరణ సద్ధర్మార్థ కామంబులన్
బరిభూతంబులు సేసి మోక్షపద సంప్రాప్తి క్రియారంభుఁ డై. 792

క. నిగమార్థ గోచరుం డనఁ, దగు హరిచరిత ప్రసంగ తత్పర చిత్తుం
డగు నతనికి [3]స్వాంతరగము,లగు యామములొగి నయాత యామములయ్యెన్.

1. దరదరవింద మందిర వితాన నివాస లసన్మహామునీశ్వర(త) 2. యష్ట(క.చ.ట.త.జ.ద.)
3. మన్వంతరమగు (క.బ.తం.)

సీ. వెండియు న మ్మేటి విష్ణు మంగళ కథాకర్ణ ధ్యానానుగాన నుతులు
సలుపుచుఁ [1]దా స్వప్న జాగ్ర త్సుషుప్తులఁ దలఁగించి యా పుణ్యతముఁడు దాను
జక్రిదాసుఁడు గాన శారీర మానస దివ్యమానుష భౌతిక వ్యథలను
దగులక సన్మునీంద్ర [2]శ్రేణికిం దగఁ దనరు వర్ణాశ్రమ ధర్మగతులు

తే. దప్పకుండంగ నడుపుచుఁ దగిలి సర్వ,భూత హితవృత్తి నతులవిఖ్యాత లీల
నేక సప్తతి యుగము లస్తోక చరితుఁ, డగుచు వర్తించె సమ్మోద మతిశయిల్ల.

క. అని య మ్మనుచరితము విదు,రున కమ్మైత్రేయ మునివరుఁడు దయతోడన్
వినిపించి కర్దముని కథఁ, దనరఁగ నెఱిఁగింతు నని ముదంబునఁ బలికెన్. 795

అధ్యాయము—౨౩

—: కర్దమ ప్రజాపతి యోగప్రభావంబుచే విమానంబు గల్పించి భార్యతోఁగూడి విహరించుట :—

వ. ఇట్లు స్వాయంభువుండు దేవహూతినిఁ గర్దమునికి వివాహంబు సేసి మరలి చనినద దనంతరంబ దేవహూతియుఁ బతిభక్తి గలిగి భవునికి భవాని పరిచర్య సేయు తెఱంగునఁ బతియ తనకు నేడుగడయుంగా నెఱింగి య మ్మునీంద్రుని చిత్తవృత్తి కొలఁది దినదినంబునకు భక్తి తాత్పర్య [3]స్నేహంబులు రెట్టింపం బ్రియ శుశ్రూషణంబులు గావింపుచు ననూన తేజోవిరాజిత యగుచుఁ గామ క్రోధ దంభ లోభాది గుణ విరహిత యై శరీరశుద్ధి వహించి చతుర సౌహార్ద స్నేహంబులు గలిగి పతియ దైవంబుగా భావించి మృదు మధుర వచన రచన యై పతిభక్తి యేమఱక వర్తింప [4]దైవయోగంబు నైననుం దప్పింప సమర్థుండైన కర్దముండు నిజసేవాయాస కృశీభూత దేహ యై యున్న దేవహూతిం గరుణాతరంగి తాపాంగుం డై కనుంగొని మంజుభాషణంబుల ని ట్లనియె. 796

ఉ. మానిత ధర్మమార్గ మహిమ స్ఫుట భూరి తప స్సమాధి వి
ద్యా నిభృ తాత్మయోగ సముపార్జిత విష్ణు కటాక్ష లబ్ధ శో
భానఘ దివ్య భోగ బహుభద్ర వితానము లస్మదీయ సే
వా నిరతిన్ లభించు ననివారణ నిత్తును దివ్య దృష్టియున్. 797

1. స్వస్వప్న (జ. ధ. డ. బ. హ. వా.) 2. శ్రేణితోఁగూడ (క. చ. ట. తం.) 3. స్నేహభయంబులు (జ. తం.) 4. దైవయోగంబునునుం దప్పింప (హ)

తే. నెలఁత ! త ద్దివ్య దృష్టి నన్నియును నీకుఁ, గానవచ్చు విలోకింపు కమలపత్త్ర
నయను బొమముడి మాత్రన నాశమందు, నితరమగు తుచ్ఛభోగంబు లేమిచెప్ప!

సీ. అనుపమ రాజ్య దర్పాంధ చేతస్కులై పాపవర్తను లైన పార్థివులకు
ధృతిఁ బొందరాని యీ దివ్యభోగంబులు నీతి పాతివ్రత్య నిష్ఠఁజేసి
సంప్రాప్తములు నయ్యె సమత భోగింపుము కార్యంబు సిద్ధించుఁ గాక నీకు
ననుటయు నతివయు ననుపమ యోగమాయా విచక్షణశాలి యైన కర్ద

తే. మునిఁ గనుంగొని విగతాధియును నపాంగ,కలిత లజ్జాన తాస్యపంకజయు నగుచు
[1]వినయ ప్రణయములం జేసి విహ్వాలంబు,లైన పలుకులఁ బతికి నిట్లనియెఁ బ్రీతి.

వ. అనఘా ! అమోఘ యోగమాయా విభుండవు, సమర్థుండవు నైన నీయందు
నీ యనుపమ దివ్యభోగంబులు గలుగుట నిక్కంబని యెఱుంగుదు.భవత్సంగతి
నిన్నియును నాకుం గలుగు. ఐనను దేవా ! నీ వానతిచ్చిన సంతాన పర్యంతం
బైన శరీర సంగమ సమయంబు చిత్తంబునం దలంచి భవ దంగ సంగమంబు
కృపచేసి మన్నింపుము. భవదీయ సంయోగ వాంఛా పరతం గృశీభూతం బైన
యీ దేహం బే విధంబున మజ్జన భోజన పాన సుఖంబులఁ బరితుష్టిం బొందు
నట్టి మన్మనోరథంబు దీర్ప [2]రతితంత్రం బగు కామశాస్త్ర ప్రకారం బుపశిక్షించి,
యందులకు నుచితంబు లైన వివిధాంబరాభరణ మాల్యానులేపన మందిరారామ
ప్రముఖ నిఖిల వస్తు విస్తారంబు గావించి నన్నుం గరుణింపు మనిన న మ్మహా
త్ముండు నిజ యోగమాయా బలంబునఁ దత్క్షణంబ, 800

సీ. దివ్య మణిస్తంభ దీప్తిఁ జెన్నొందుచు మరకత స్థలముల మహిమ దనర
వరవజ్ర కుడ్య కవాటశోభితము లై విద్రుమ దేహళీ వీథు లమరఁ
గొమరొప్పు నవశాతకుంభ కుంభములపై హరినీల[3]శకల విస్ఫురణ మెఱయఁ
దగఁ బద్మరాగంపు మొగడలఁ జెన్నొందు వైడూర్య వలభులు వన్నెచూపఁ

తే. దరళతర ధూతకేతు పతాక లొలయ, మంజు శింజ త్సమంచిత మధుప కలిత
సురుచి రాలంబమాన ప్రసూనరాజి, మాలికల నొప్పు వివిధ గృహాళిఁ దనరి.

క. మఱియును దుకూల చీనాం, బర కౌశేయాది వివిధపట పరివృత మం
దిర సుభగాకారం బై, [4]కర మొప్పు విచిత్ర పట్టికాలంకృత మై. 802

1. వినయ సౌహార్దములఁ జేసి (లం. వా.) 2. రతిరహస్యప్రకాశకంబగు (హ.వా.) 3. శిఖర (క. చ. ట. త. జ.) 4. అరుదార (లం. వా.)

మ. లలితోద్యాన వనాంత సంచరణ లీలాలోల హంసాళి కో
కిల పారావత చక్రవాక శుక [1]కేకీందిందిరానీక ము
త్కలికం గృత్రిమ పక్షులన్ నిజ విహంగశ్రేణి యంచున్ [2]గుతూ
హలి యై పల్కుచు నాడుచుండుఁ బ్రతిశాఖారోహణ వ్యాప్తులన్. 803

వ. వెండియు, 804

క. ఘన సౌధాంతర శయ్యా, సన కేళిగేహ కృతకజగతీధర శో
భన చంద్రకాంత [3]చారుభ, వన ఫలభరి తావనీజవంతము లగుచున్. 805

క. సకల ర్తు శోభితంబును, సకల శుభావహము సకల సంపత్కరమున్
సకలోప భోగయోగ్యము, సకలేప్సిత కామదంబు సదలంకృతమున్. 806

వ. అగుచు నొప్పు దివ్య విమానంబు గల్పించి తదీయసుషమా విశేష విచిత్రంబులు నిర్మించిన తాన తెలియం జాలని యద్భుతకర్మం బైన విమానంబు దేవహూతికిం జూపినం జూచి, యమ్ముద్దియ సంతసింపకుండుట యెఱింగి, సర్వభూతాంతరాళ యాభిజ్ఞుండును, సంతుష్టాంతరంగుండును నైన కర్దముం డిట్లనియె, 807

తే. అతివ! భగవత్కృతంబును నఖిలమంగ, ళాకరంబును నగు నీ జలాశయమునఁ
దవిలి గ్రుంకిన జంతువితానములకుఁ, గామ్య ఫలసిద్ధి సేకుఱుఁ గాన నీవు. 808

క. ఇ జ్జలముల నతిభక్తి ని, మజ్జన మొనరించి యీ విమానము వేడ్కన్
లజ్జావతి! యెక్కవె! యని, [4]బుజ్జవ మొనరంగఁ గర్దముఁడు వల్కుటయున్.

వ. విని యా కువలయాక్షి పతిసేవాయాస మలినాంబరయు, వేణీభూత శిరోజయు, ధూళి [5]ధూసరి తాతికృశీభూ తాంగియు (శబల స్తనయు నై) భర్తృనియోగంబున సరస్వతీ సలిలసంభూత జలచరాశ్రయం బగు బిందుసరోవరంబు ప్రవేశించి త జ్జలంబులఁ గ్రుంకులిడు సమయంబునఁ ద ద్వాఃపూర మధ్యంబున రుచిర [6]మందిరావాసినులును, గిశోర వయః పరిపాక శోభితలును, నుత్పలగంధులును నగు కన్యాసహస్రంబులు దేవహూతిం గనుంగొని యి ట్లనిరి, 810

క. తరుణీ ! [7]నీదు నియోగా, చరణల మిదె మేము నీకు సదమల భక్తిన్
బరిచర్య సేయనేర్తుము, కరుణాకలి తేక్షణములఁ గనుఁగొను మమ్మున్. 811

1. కేకివ్యూహ మంచ త్సము, త్కలికం (తం.వా.) 2. గుతూహలు లై పల్కుచు (క.చ.ట.డ.ద.బ.) 3. రచితభ, వన (డ) 4. బుజ్జవ మొగిఁదోప (డ.ద.బ.) 5. ధూళిధూసరిత కుచసమే తాంగియు (క. చ. ట. క. జ. ద. బ.) 6. మందిరావాసులును (క.చ.త.జ.డ.ద.బ); సూక్ష్మాంశుక ధారులు (హ); సూక్ష్మాంశుక ధారిణులు (తం.వా.) 7. సంచితకర్మా, చరణలమిదె (క. చ. ట. జ. డ. ద. బ.) సంచితకర్మా, చరణల మగు మేము (తం. వా.); సంచితధర్మా......(త) ''వయం కర్మకరీ స్తుభ్యం'' అని మూలము (23-27)

సీ. అని పల్కి డాసి య య్యతివకు నభ్యంజ నోద్వ_ర్తనములు పెం పొనరఁ జేసి
మలయజ కర్పూర మహితవాసిత హేమ కలశోదకంబుల జలకమార్చి
ధవళవస్త్రంబులఁ దడియొ_త్తి సర్వాంగ ధూపంబు లొసఁగి కస్తూరి నలఁది
మంజు శింజ న్మణిమంజీర కింకిణీ కలరావ కలిత మేఖలలు [1]పూన్చి

తే. కనక తాటంక ముద్రికా కంకణాది, సముచితానర్ఘ [2]రత్న భూషణము లొసఁగి
భవ్య మాల్యానులేప నాంబరము లిచ్చి, షడ్రసోపేత వివిధాన్న సమితిఁ దనిపి.

వ. మఱియుం గనకపాత్ర రచితంబు లైన కర్పూర నీరాజనంబుల నివాళించి, రుచి రాసనంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టి దర్పణంబు చేతికిచ్చినం ద త్ప్రతిఫలిత నిజ దేహంబు గనుంగొని, కర్దముని మనంబునం దలఁచిన, నతండునుం గన్యకా సహస్రంబును దత్క్షణంబునఁ దన సన్నిధి నుండుటం జూచి, నిజభ ర్తృ యోగ మాయా ప్రభావంబున కద్భుతంబు నొందె. అంతఁ గర్దముండు కృతస్నాన యైన దేవహూతిం గనుంగొని, వివాహంబునకు ముందట నే చందంబునం దనరుచుండె నాచందంబునం జెన్నొందుచుండుటకు నానందభరితుండై, భార్యా సహితంబుగఁ దత్కన్యకాసహస్రంబు గొలువ నిజవిమానారూఢుం డై తారాగణ పరివృత రోహిణీయుక్తుండగు సుధాకరుం బోలి యొప్పుచుఁ దదనంతరంబ, 813

చ. చిరశుభమూ_ర్తి య మ్ముని యశేష దిగీశ విహార యోగ్యముల్
సురుచిర మంద గంధవహ శోభితముల్ నికట ప్రధాతు ని
ర్ఝర సరిదంబు శీతల తుషారము నై తనరారు మేరుకం
దరమున కేగి దేవవనితా యుతుఁ డై న కుబేరు చాడ్పునన్. 814

మ. అమరోద్యానవన ప్రదేశములు నవ్యారామభూముల్ దళ
త్కుముదాంభోజ విభాసి మానససరః కూలంబులున్ మంజు కుం
జములున్ జైత్రరథంబు విస్ఫురిత విస్రంభంబునం జూచె నె
య్యమునన్ గర్దమయోగి కామగ విమానారూఢుఁ డై చెచ్చెరన్. 815

వ. ఇవ్విధంబున సమస్త భూభాగంబును వాయువేగంబునం గలయం గ్రుమ్మరి, నిఖిల వైమానికలోకంబు [3]నతిశయించి *(లోకంబులం జరించె.) మోక్షదాయ కుండు దీర్ఘపాదుండు నగు పుండరీకాక్షుని సన్నుతించి సేవించు పుణ్యాత్ములకుం బొందరాని పదార్థంబులు గలవె? ఇట్లు కర్దముండు దేవహూతికి నిఖిలధరా

1. రత్న, ఖచిత తాటంక (హ. వా.) 2. హేమ (హ. తం. వా.) 3. జయించి (క. బ)
*క. డ. బ. ద. లలో లేదు.

చక్రం బంతయుం జూపి, మరల నిజనివాసంబునకుం జనుదెంచి, కామకేళీ వినోదాత్మ యై యున్న భార్య నుపలక్షించి, రతిప్రసంగ వ్యాసంగంబుం గైకొని, బహువిధంబులైన యిష్టోపభోగంబుల బహువత్సరంబు లొక్క ముహూర్తంబుగా జరుపుచు, నన్యోన్య సరసావలోకనంబుల సముచి తాలింగన సంభాషణంబులం గాలనిరూపణంబు సేయనేరక, శతవత్సరంబులు గడపి తదనంతరంబ, 816

క. మునివరుఁ డొకనాఁ డిమ్ములఁ, దన నిజదేహంబు నవవిధంబులు గావిం
చి నయంబునఁ ద ద్వీర్యముఁ, దన సతిగర్భమున నవవిధంబుల నిలిపెన్. 817

క. అదికారణంబుగాఁ బెం, పొదవిన మునివలన [1]దేవహూతికిఁ గూఁతుం
డ్రుదయించిరి తొమ్మండ్ర, మ్ముదితయు మది సంతసించె మునివరుఁ డంతన్.

తే. సన్న్యసింపంగఁ గోరిన సతి యెఱింగి, యాత్మఁ బొడమిన సంతాప మగ్గలింపఁ
జింత వాటిల్లఁ జెక్కిటఁ జెయ్యిఁజేర్చి, పదములను నేల వ్రాయుచుఁ బలికెఁ బతికి.

సీ. అనఘ! సంతానపర్యంతంబు ననుఁ గూడి వర్తింతు ననుచుఁ బూర్వమునఁ బలికి
కూఁతుల నిచ్చితి కొమరార నిప్పుడీ తరుణులు పతులను దమకుఁ దార
యరసి వర్తింతురో? యని భీతినొందెదఁ గావున నీ పుత్రికలకుఁ దగిన
వరుల సంపాదించి పరిణయంబులు సేసి తత్త్వ సంహిత నాకుఁ దవిలి తెలుపు

తే. సుతునిఁ గృపసేసి ననుఁ గావు సుజన వినుత! యర్థి సంసార దుఃఖంబు నపనయింప
నర్హుఁడవు నీవ కామమోహమున నింత, కాల మూరకపోయె నేగతియు లేక.

చ. [2]అపరతి పుట్టె నీ యిహసుఖానుభవంబులయందు మున్ను నేఁ
జపలతఁ గామభోగ రతిసంగము గోరి మహాత్మ! నిన్ను న
చ్చపుఁదలఁ బొప్పఁగాఁ దెలియఁజాలకయున్ వరియించుటన్ భవ
త్కృప ఫలియించె? ముక్తి నినుఁ గేవల భక్తి భజింపఁ గల్గదే? 821

వ. అదియునుం గాక, 822

చ. సమమతి నొప్పు సత్పురుష సఖ్యము సద్గతి కారణంబు నీ
చమతి విలోల దుష్పురుష సఖ్యము దుర్గతి హేతు వంచుఁ జి
త్తమునఁ దలంచి యోగిజనతానుత! మిమ్ము భజింతుఁ బ్రాణి సం
గమమునఁ బుణ్యపాపములు గైకొని పొందవె? యెట్టివారలన్. 823

1. దేవహూతియుఁ గూఁతుల్, ముదమునఁగనెఁ దొమ్మండ్రన్ (హ. తం. వా.) 2. ఉపరతి పుట్టె నైహిక సుఖోపగతాను భవంబులందు ముం (హ. తం. వా.)

అధ్యాయము - ౨౪

క. అని యిట్లు వేదనాభర,మున [1]ముసుకుచుఁ బలుకఁ గర్దముఁడు మనుపుత్రిన్
గనుఁగొని సరసిజ నయను వ,చనములు మది సంస్మరించి సతి కిట్లనియెన్. 824

క. మనుసుత! నీ మది దుఃఖం, బును బొందకు మచిర కాలమున భగవంతుం
డనఘుం డక్షరుఁడు జనార్దనుఁడు భవద్గర్భమందుఁ దగ వసియించున్. 825

క. వరనియమ వ్రతనిష్ఠా, చరణ నియు క్తాంతరంగ సమధిక వై సం
భరిత తపోధన దాన, స్ఫురిత శ్రద్ధానుభక్తి పూర్వము గాఁగన్. 826

మ. [2]మఱి నారాయణ పాదపద్మములు సమ్యగ్భక్తిఁ బూజింపు త
త్పురుష శ్రేష్ఠుఁడు మానసంబున భవ త్పూజానుసంప్రీతుఁ డై
కర మర్థిం దరుణీ శిరోమణి! భవద్గర్భస్థుఁ డై యుండి తాఁ
గరుణం జేయు భవ న్మనో జనిత శంకా గ్రంథి విచ్ఛేదమున్. 827

—: దేవహూతి గర్భంబున విష్ణుండు గపిలాచార్యుండుగా నుదయించుట :—

చ. అనవుడు దేవహూతి హృదయంబున సంతస మంది య మ్మునీం
ద్రుని వచన క్రమంబునఁ బరున్ భగవంతు ననంతుఁ [3]బద్మలో
చను హరి విష్ణు నర్చనము సల్పుచు నుండఁగ గొన్ని యబ్దముల్
చనునెడ దానవాంతకుఁడు సమ్మతిఁ గార్దమ మైన తేజమున్. 828

క. ధరియించి య మ్మునీంద్రుని, తరుణీగర్భంబువలన దనుజారి శమీ
తరు కోటరమున వైశ్వా, నరుఁ డుదయించిన విధంబునన్ జనియించెన్. 829

సీ. ఆ య్యవసరమున నాకాశమున దేవ తూర్యఘోషంబులు దుముల మయ్యె
నందిత దేవతా బృందంబు [4]లందంద కురిసిరి మందార కుసుమ వృష్టి
గంధర్వ కిన్నర గానంబు వీతెంచె నప్సరోగణముల యాట లొప్పె
వావిరి దిక్కులఁ గావిరి విరిసెను దవిలి వార్ధుల కలంకువలు మానె

తే. సాధుజనముల మనములుసంతసిల్లె,హోమవహ్నులు ప్రభలఁజెన్నొంది వెలిఁగె
గుసుమ ఫలభారముల నొప్పెఁ గుజము లెల్ల,సర్వసస్యాళిచేఁనొప్పె జగతియెల్ల.

1. ముసుఁగుచు (హ) 2. హరినారాయణ (క. బ. తం. వా.) 3. పద్మలోచన చరణాంబు జార్చనము (క.చ.త.జ.డ.ద బ.) 4. లంతంతఁ (హ)

వ. ఇట్టి మహోత్సవంబున దేవహూతికిం దత్త్వబోధంబు గావించుకొఱకుఁ దదీ
గర్భంబున నుదయించిన పరబ్రహ్మ స్వరూపుం డైన నారాయణుని దర్శిం
కొఱకు మరీచి ప్రముఖ మునిగణ సమేతుండై చతుర్ముఖుండు చనుదెం
య మ్మహాత్ముని దర్శించి, కర్దమ దేవహూతులం గనుంగొని యిట్లనియె, 8

క. నుత చరితులార! మీరలు, కృతకృత్యులు విష్ణుపూజఁ గేవలభక్తిన్
[1]మతి నిష్కపటుల రై చేసితిరి త దర్చన ఫలంబు చేకుఱె మీకున్. 8

క. శ్రితభయ హరణుఁడు మునిజన, నుతచరితుఁడు పరుఁడు మీ మనోరథ సిద్ధిన్
వితతంబుగఁ గావించుటఁ, జతురత మీ జన్మ మింక సఫలతఁ బొందెన్. 8

క. వినుఁడు సకామను లై హరి, ననుపమ భక్తిన్ [2]భజించు నదె ముక్తికిఁ
లును మీ పుణ్యం బేమని, కొనియాడఁగ వచ్చు? నీతి కోవిదులారా! 8

వ. అని వెండియుం గర్దముని గనుంగొని యిట్లను భవదీయ తనూభవలం బ్రక
శీల వ్రతాచార సంపన్ను లైన మునివరేణ్యులకుం బెండ్లిసేయుము. అట్లై
వారి వలనం బ్రజాసృష్టి బహువిధంబుల వృద్ధిం బొందు. అని చెప్పి మఱియ
ని ట్లనియె. 83

చ. అనఘ! భవత్సుతుండు సముదంచిత తేజుఁడు నైన యి మ్మహా
త్మునిఁ బరమేశు నీవ నజితు [3]న్న వికారు నమేయు [4]నచ్యుతు
న్ననఘుని నక్షరున్ హరి ననంతుని నీశునిఁగా దలంతు నీ
ఘనుఁడు సమస్త చేతన నికాయ హృదీప్సిత దాయి [5]గావునన్. 83

సీ. మానిత జ్ఞాన విజ్ఞాన యోగంబులు నను నుపాయంబులు నొనరఁ జేసి
యోలిమై కర్మజీవుల నుద్ధరించుట కొఱకు న మ్మహితాత్మకుఁడు సమగ్ర
హాటకరుచి జటాజూటుండు నుత్ఫుల్ల పంకజ నేత్రుండు పద్మ వజ్ర
హల కులి శాంకుశ లలిత రేఖాంకిత చరణ తలుండును సత్త్వగుణుఁడు
తే. నగుచు నిప్పుడు సరసీరుహాక్షి! నీదు, గర్భమం దుదయించెను ఘనుఁడు నీకుఁ
దత్త్వ బోధంబు గావించుఁ దావకీన, హృదయ మందుల సంశయమెల్లఁ బాపు.
వ. మఱియును, 838

1. సతతంబు నిష్ఠతోఁ జేసితి రంతయు బలమునొంది చేకుఱె మీకున్ (త) 2. భజించు నాయాసము చాలును (క.బ.) 3. నళినాక్షు (హ.వా.) 4. నచ్యుతున్ ఘను నవికారు నక్షరు, నఘారి, ననంతునిఁ గాఁదలంపు, సత్థసియు (హ); దలంపుమీ (తం. వా.) 5. గావుతన్ (హ)

క. నుతి కెక్కి సిద్ధగణ సే, వితుఁ డై ఘన సాంఖ్యయోగ విలసిత తత్త్వ
స్థితి నిరతుఁ డగుచుఁ గపిలా, ఖ్యతఁ దనరి చరించు నీ జగత్ప్రియ మెల్లన్. 839

క. అని పలికి య మ్మరీచిం, గని యుద్వాహార్థ మునిచి కమలజు, డంతన్
దన నందను లగు నారద, సనకాదులఁ గూడి యాత్మసదనము కరిగెన్. 840

వ. అంత నా కర్దముండు కమలసంభవ చోదితుం డగుచు యథోచితంబుగా నాత్మీయ దుహితల వివాహంబు సేయం దలంచి, మరీచికిం గళ యను కన్యకను, అత్రికి ననసూయను, అంగిరసునకు శ్రద్ధను, పులస్త్యునకు హవిర్భువును, పులహునకుం గతిని, క్రతువునకుఁ గ్రియను, భృగువునకు ఖ్యాతిని, వసిష్ఠునకు నరుంధతిని, అథర్వునకు శాంతినిం గా నిజకులాచారసరణిం బరిణయంబు గావించిన, వారును గృత దారపరిగ్రహులును, గర్దమకృత సంభావనా సంభావితులును నగుచు నతని చేత ననుజ్ఞాతు లై జాయాసహితు లగుచు నిజాశ్రమభూములకుం జనిరి. అనంతరంబు కర్దముండు దేవోత్తముం డగు విష్ణుండు దనమందిరంబున నవతరించి యుంటం దనచిత్తమున నెఱింగి వివిక్తస్థలంబునకుం జని యచ్చటఁ గపిలునికి వందనం బాచరించి యిట్లనియె, 841

సీ. చతురాత్మ! విను మాత్మకృతము లై నట్టి యమంగళభూత కర్మంబు లనెడి
దావాగ్ని శిఖలచే దందహ్యమానులై నట్టి జీవులు దుదముట్టలేక
పాయక సంసారబద్ధు లై యుందురు [1]బహుళకాల మ్మిట్లు పరఁగుచుండ
సకలదేవతలు ప్రసన్నత నొందఁగ బహుజన్మపరిచయ ప్రాప్తయోగ

తే. చిరసమాధి తపోనిష్ఠచే వివిక్త, దేశముల యోగిజనములు ధృతులు నే మ
హానుభావు విలోకింతు రట్టి దివ్య, పురుషరత్నంబ! నాయింటఁ [2]బుట్టి తీశ! 842

వ. మఱియు సంసారచక్ర పరిభ్రామ్యమాణుల మగుచు గ్రామ్యులమైన మావర్తనంబులు గణింపక, మదీయగృహంబునం బూర్వంబునం బ్రతిశ్రుతంబులైన భవదీయ వాక్యంబులు దప్పకుండ ననుగ్రహింప నుదయించితని వెండియు నిట్లనియె.

క. తలపోయఁగ నప్రాకృత, బలయుక్త చతుర్భుజాది భవ దవతారం
బులు [3]నీ కనురూపములై, వొలుపొందుం గాదె? పరమపురుష! మహాత్మా!

వ. అదియునుం గాక, 844

1. తద్భవహేతు భూతంబులైన (క. చ. ట. త. డ. బ. తం. వా.) ''నష్టః కాలేన భూయసా'' (మూ. 24-37) 2. బుట్టితీవు (తం. వా.) 3. నీకు రూపములునై (చ.త.ప.జ.డ.ద.హ.)

క. అనయము భవదీయాశ్రిత, జన సంరక్షణముకొఱకు సమ్మతితోఁ దా
ల్చిన మానవరూపంబులు, ననురూపము లగును గాదె? హరి! నీ కెపుడున్.

క. సమహిత తత్త్వజ్ఞానా, ర్థము విద్వజ్జనగణంబు దవిలి నమస్కా
రము లోలిఁ జేయు [1]పదపీ, ఠము గల నినుఁ బొగడవశమె?తవణింపంగన్.846

సీ. సమధిక షడ్గుణైశ్వర్య కారణుఁడవు పరమేశ్వరుండవు ప్రకృతిపురుష!
మహదహంకార తన్మాత్ర తత్క్షోభక హేతు కాలాత్మ విఖ్యాత ధృతివి
జగదాత్మకుఁడవు చిచ్ఛక్తివి నాత్మీయ జఠరనిక్షిప్త విశ్వప్రపంచ
మును గల సర్వజ్ఞమూర్తి స్వచ్ఛంద శక్తి యుక్తుండవు సర్వసాక్షి

తే. వగుచుఁ గపిలాఖ్యఁ దనరారునట్టి నీకు,ననఘ! మ్రొక్కెదఁ బుత్రుండ వగుచు నీవు
నాకుఁ బుట్టినకతన [2]ఋణత్రయంబు, వలనఁ బాసితి నిఁక భక్తవరద! నేను.

తే. మానిత వ్రత యోగ సమాధినియతిఁ, జెంది భవదీయ పాదారవిందయుగము
డెందమునఁ జేర్చి శోకంబులందుఁ దొలఁగి, సంచరించెద నంచితస్థలములందు.

క. అని యిట్లు విన్నవించిన, మునిపుంగవుఁ డైన కర్దముని వచనంబుల్
విని భగవంతుం డగు న, య్యనఘుఁడు కపిలుండు వలికె నర్మిలి దోఁపన్. 849

సీ. నాచేతఁ బూర్వంబునం బ్రతిశ్రుత మైన వచనముల్ దప్పక వరమునీంద్ర!
నీ యింటఁ బుట్టితి నిర్హేతుకస్థితి భూరిదయాగుణంబున నవాప్త
సకలకాముఁడ నేను సన్మునివేషంబు ధరియించు టెల్ల నాకొఱకుఁ గాదు
విను మహాత్మకు లైన మునులకుఁ బరమాత్మ గురు సద్వివేకంబు సరసిచూపు

తే. తత్త్వబోధంబుకొఱకును దాల్పఁబడిన, యంచిత వ్యక్తమార్గ మైనట్టి దేహ
మని తలంపుము మత్పదధ్యానశక్తి, ధీపరాయణమహిమంబు తేజరిల్ల. 850

క. సమధికనిష్ఠం గృతయో, గమునన్ సన్న్యస్త సకలకర్ముఁడ వై మో
హముఁ బాసి భక్తిచే మో, క్షముకై భజియింపు నను వికారరహితుఁ డై.851

క. ననుఁ బరమేశుఁ బరంజ్యో, తిని ననఘు ననంతు దేవదేవు సకలభూ
తనికాయ గుహాశయు నా, ద్యుని నజు నాద్యంతశూన్యు దురితవిదూరున్. 852

క. తిరముగ భవదీ యాంతః కరణ సరోజాత కర్ణికాతలమున సు
స్థిరుఁ జేసి యింద్రియంబుల, నిరసించి మనోంబకమున నెఱిఁ గను మనఘా!853

1. పదయు,గ్మము గల నినుఁ బొగడవశమె గణుతింపంగన్ (త) 2. గుణత్రయంబు (హ)

వ. అట్లేని, 854

క. తనరిన మోక్షము నొందెద, వని పలికినఁ గర్దముండు న మ్మునికుల చం
ద్రుని వలగొని వందనములు, ఘనముగ నతిభక్తిఁ జేసి కౌతుక మలరన్. 855

క. మునిగణసేవిత మగు వన, మునకుం జని యందు మౌనమున నిస్సంగుం
డును వహ్ని రహితుఁ డనికే, తనుఁడును నాత్మైకశరణ తత్పరుఁ డగుచున్.

వ. పరబ్రహ్మంబుఁ జిత్తంబున నిల్పి, యహంకారంబు విడిచి, మమత్వంబు నిరసించి, దయాగుణంబునం జేసి సకలభూతంబులందు సమత్వంబు భజియించి, శాంతి శేముషీ గరిష్ఠుం డగుచు, నిస్తరంగం బగు వార్ధిచందంబున ధీరుండై నిఖిల ప్రపంచంబును వాసుదేవమయంబుగాఁ దలంపుచు భక్తియోగంబున భాగవత గతిం బొందె.

అధ్యాయము—౨౫

వ. అని చెప్పి వెండియు మైత్రేయుండు విదురుం గనుంగొని కర్దముండు వనంబునకుం జనిన యనంతరంబ మాతృవత్సలుం డైన కపిలుండు బిందుసరంబున వసియించియుండ దేవహూతి తత్త్వమార్గాగ్రదర్శనుం డైన సుతునిం గనుంగొని బ్రహ్మ వచనంబులు దలంపుచు నిట్లనియె, 858

—: దేవహూతి పుత్రుం డైన కపిలాచార్యునివలనం దత్త్వజ్ఞానంబు వడయుట :—

క. అస దింద్రియ ఘర్షణమున, [1]వసమతి నిర్విణ్ణ నగుచు వనరెడి నా కీ
యసదృశ మోహతమో విని, రసనం బనఘాత్మ! యే వెరవున ఘటించున్.

క. పటు ఘన నీరంధ్ర తమః, పటల పరీవృత జగత్ప్రపంచమునకు నె
క్కటిలోచనమై మహితో, త్కటరుచి వెలుఁగుదువు భానుకైవడి ననఘా!

ఉ. భూరి మదీయ మోహతమముం బెడఁబాప సమర్థు లన్యు లె
వ్వారలు? నీవ కాక నిరవద్య! నిరంజన! నిర్వికార! సం
సారలతా లవిత్ర! బుధసత్తమ! సర్వశరణ్య! [2]ధర్మవి
స్తారక! సర్వలోక శుభదాయక! నిత్యవిభూతి నాయకా! 861

చ. నిను శరణంబు సొచ్చెద ననింద్య తపోనిధి! నన్నుఁ గావవే!
యని తను దేవహూతి వినయంబున సన్నుతి చేసి వేఁడిన
న్ననుపమ సత్కృపాకలితుఁ డై కపిలుం డనురాగ మొప్ప స
జ్జన నిచ యాపవర్గఫల సాధన మై తగు తల్లివాక్యముల్. 862

1. వసుమతి (హ. తం. వా.) 2. కర్మనిస్తారక (జ)

క. విని మందస్మిత లలితా, ననకమలుం డగుచు నెమ్మనమునఁ బ్రమోదం
బనయంబు గడలుకొన నిజ, జననికి నిట్లనియెఁ బరమశాంతుం డగుచున్. 863

క. విను జీవుని చిత్తము దా, ఘన భవబం ధాపవర్గ కారణ మది యే
చినఁ ద్రిగుణాసక్తం బై, నను సంసృతిబంధకారణం బగు మఱియున్. 864

తే. అదియు నారాయణాసక్తమయ్యెనేని, మోక్షకారణమగు నని మునికులాబ్ధి
చంద్రుఁడన నొప్పుకపిలుఁడు జననితోడ,నర్థివినఁజెప్పి మఱియు నిట్లనియెఁబ్రీతి.

వ. మఱియును చిత్తం బహంకార మమకార [1]రూపాభిమాన జాతంబు లగు కామ లోభాది కలుషవ్రాతంబులచేత నెప్పుడు విముక్తంబై పరిశుద్ధం బగు నప్పుడు సుఖదుఃఖ వివర్జితంబు నేకరూపంబునై ప్రకృతికంటెఁ బరుండును, బరమ పురుషుండును, నిర్భేద్యుండును, స్వయంజ్యోతియు, సూక్ష్మస్వరూపుండును, నితర వస్త్వంత రాపరిచ్ఛిన్నుండును, ఉదాసీనుండును నైన పరమాత్ముని, దదీయ మహోహతౌజస్కం బైన ప్రపంచంబును, జ్ఞాన వైరాగ్య భక్తి యుక్తంబగు మనంబుచేఁ బొడగాంచిఁ యోగిజనులు పరతత్త్వసిద్ధికొఱకు నిఖిలాత్మకుండైన నారాయణునందు సంయుజ్యమానం బైన భక్తిభావంబు వలన నుదయించిన మార్గంబునకు నితరమార్గంబులు సరిగావండ్రు.విద్వాంసులు సంగం బింద్రియార్థా ద్యసద్విషయంబుగ నొనరింపబడిన జీవునకు నశిథిలం బగు బంధంబునకుఁ గారణం బగు ననియు, నదియె సద్విషయం బైన నంతఃకరణ [2]సంయమన హేతుభూతం బగుచు సాధుజనులకు ననర్గళ మోక్షద్వారం బగుననియుఁ దెలియుదురు. *(సహనశీలురును) సమస్తశరీరధారులకు సుహృత్తులును, బరమ శాంతులును, గారుణికులునై మదర్థంబుగఁ బరిత్యక్తకర్ములు, విసృష్ట స్వజన బంధుజనులునై, మత్పదాశ్రయులును, మద్గుణ ధ్యాన పారీణులును, మత్కథా ప్రసంగ సఫలిత శ్రవణులును నగుచు నుండు పరమ భాగవతోత్తములఁ దాపత్ర యంబు తపింపంజేయంజాలదు. అట్టి సర్వసంగ వివర్జితు లగు పరమభాగవత జనుల సంగం బపేక్షణీయంబు. *(అది సకలదోష నివారకం బగు. అట్టి సత్సం గంబున సర్వప్రాణి హృత్కర్ణ రసాయనంబు లగు మదీయ కథా ప్రసంగంబులు గలుగు.) మ ద్గుణాకర్ణ నంబునం జేసి శీఘ్రంబుగఁ గ్రమంబునం గైవల్యమార్గ దంబు లగు శ్రద్ధాభక్తులుదయించు. అదియునుం గాక యే పురుషుం డైన నేమి ? మ ద్విరచిత జగత్కల్పనాది విహారచింతచే నుదయించిన భక్తిం జేసి

1. శరీరాభిమాన జాతం బగు (చ. బ.) 2. సంయమనోపాయ భూతంబు (ద)

యింద్రియ సుఖంబుల వలనను, దృష్టశ్రుతంబు లైన యైహి కాముష్మికంబుల వలనను, విముక్తుం డగుచుఁ జిత్తగ్రహణార్థంబు ఋజువులైన యోగమార్గంబులచే సంయుక్తుం డగు నట్టి యోగి ప్రకృతిగుణ సేవనంబు చేతను, వైరాగ్య గుణ విజృంభితం బైన జ్ఞానంబుచేతను, మదర్పిత భక్తియోగంబు చేతను, ప్రత్యగాత్మకుండ నైన నను నంతఃకరణ నియుక్తునిం గావించు. అని చెప్పిన విని దేవహూతి కపిలున కి ట్లనియె. 866

క. ఏ భక్తి భవ ద్గుణ పర, మై భవపాప ప్రణాశ మై ముక్తి శ్రీ
లాభము రయమునఁ జేయునొ,యా భక్తివిధంబుఁ దెలియ నానతి యీవే! 867

వ. అదియునుం గాక భవదుదితం బైన యోగంబును, దదంగంబులును, దద్గత తత్త్వావబోధంబును సాకల్యంబుగ మందబుద్ధి నైన నాకు స్ఫుటం బగునట్లు దెలియ నానతిమ్మనినఁ గపిలుం డి ట్లనియె. 868

సీ. జనయిత్రి! విను మఱి సకలపదార్థ పరిజ్ఞానతత్త్వ పారీణ మగుచు
నామ్నాయవిహిత కర్మాచారములు కల్గి తివుటమై వర్తించు దేవగణము
పూని నైసర్గికం బైన నిర్హేతుక మగు భగవత్సేవ మహితముక్తి
కంటె గరిష్ఠంబు గావున నదియు భుక్తాన్నంబు జీర్ణంబు నందఁజేయు

తే. దీప్త జఠరాగ్ని గతి లింగదేహ నాశ, కంబు గావించు నదియును గాక విష్ణు
భక్తి వైభవములు దేటపఱుతు వినుము, సద్గుణవ్రాత! యోగలక్షణసమేత! 869

చ. అమలినభక్తిఁ గొందఱు మహాత్ములు మ చ్చరణారవిందయు
గ్మము హృదయంబునన్ నిలిపి కౌతుకు లై యితరేత రానులా
పముల మదీయ దివ్యతను పౌరుషముల్ గొనియాడుచుండి మో
క్షము మదిఁ గోరనొల్ల రనిశంబు మదర్పిత సర్వకర్ములై. 870

సీ. పరికింపఁ గొందఱు భాగవతోత్తముల్ ఘనతకెక్కిన పురాతనము లైన
చారు ప్రసన్న వక్త్రారుణలోచనములు గల్గి వరదాన కలితములుగఁ
దనరు మద్దివ్యావతార వైభవములు మది నొప్పఁ దమ యోగమహిమఁ జేసి
యనుభవింపుచుఁ దదీ యాలాపముల సన్నుతింపుచుఁ దివుటఁ ద ద్దివ్యవిలస

తే. దవయవోదార సుందర నవవిలాస, మందహాస మనోహర మధురవచన
రచనచే నపహృత మనఃప్రాణులగుచు,నెలమి నుందురు నిశ్శ్రేయ సేచ్ఛలేక.

మ. కడఁకన్ వారలు వెండి మోక్షనిరపేక్షస్వాంతు లై యుండియు
న్నణిమాద్యష్ట విభూతి సేవితము నిత్యానంద సంధాయియున్
గణనాతీతము నప్రమేయము సమగ్రశ్రీకమున్ సర్వల
క్షణ [1]సంయుక్త వికుంఠలోక పదవిన్ గైకొందు రత్యున్నతిన్. 872

వ. ఇట్టు లొంది, 873

క. తనరుదు రప్పుణ్యాత్ములు, జనయిత్రి! మదీయ కాలచక్ర గ్రసనం
బును బొందక నిత్యం బగు, ననుపమ సుఖవృత్తి నందు రది యెట్లనినన్. 874

మ. [2]సమతన్ స్నేహముచే సుతత్త్వమును, విశ్వాసంబుచేతన్ సఖి
త్వము, చాలన్ హితవృత్తిచేతను సుహృత్త్వంబున్, సుమంత్రోప దే
శముచేతన్ నిజదేశికుం డనఁగ నిచ్చల్ పూజ్యుఁడౌ నిష్ట దై
వము నై వారికిఁ గాలచక్ర భయముల్ వారింపుదుం గావునన్. 875

మ. విను మదిగాక యీ భువి దివిం బలుమాఱుఁ జరించు నాత్మఁ దా
ధన పశు పుత్ర మిత్ర వనితాతతిపైఁ దగులంబు మాని న
న్ననఘుని విశ్వతోముఖు ననన్యగతిన్ భజియించె నేని వా
నిని ఘనమృత్యురూప భవనీరధి నేఁ దరియింపఁ జేయుదున్. 876

సీ. రూఢిఁ బ్రధానపూరుష నాయకుండను భగవంతుఁడను జగత్ప్రభుఁడ నైన
నాకంటె నన్యులఁ గైకొని తగిలిన యాత్మలు భవభయం బందు నెపుడుఁ
గావున నాయాజ్ఞ గడవంగ నోడుటఁజేసి వాయువు వీచు శిఖి వెలుంగు
నినుఁడు దపించుఁ దా నింద్రుండు వర్షించు భయమంది మృత్యువు పరువువెట్టుఁ

తే. గాన విజ్ఞాన వైరాగ్యకలిత మైన, భక్తియోగంబునం జేసి పరమపదము
కొఱకు న య్యోగివరులు మ చ్చరణభజను, లగుచుఁ జరియింపుదురు
నిర్భయాత్ము లగుచు. 877

క. గురుభక్తిం జిత్తము మత్పర మై విలసిల్లు నంత పర్యంతము స
త్పురుషుల కిహలోకంబునఁ, జిరతర మోక్షోదయంబు సేకుఱుచుండున్. 878

క. అని యిట్లు నమ్మునీంద్రుఁడు, జనకుని హరిభక్తి యోగ సంగతి నెల్లన్
వినిపించుచు వెండియు ని, ట్లనియెన్ సమ్మోదచిత్తుఁ డగుచుఁ గడంకన్. 879

1. యుక్తంబునునైన మోక్షపదవిన్ (చ. డ.) 2. సమత స్నేహముచే (చ) సమతా స్నేహముచే (జ) సముఁడై (హ. తం. వా.)

అధ్యాయము — ౨౬

వ. అవ్వా! యి విధ్వంబున భక్తియోగప్రకారంబు సెప్పితి. ఇంకఁ దత్త్వలక్షణంబు వేఱువేఱ యెఱిఁగింతు. ఏ తత్త్వగుణంబుల నెఱింగి నరులు ప్రకృతిగుణంబుల వలన విముక్తులగుదురు, హృదయగ్రంథి విచ్ఛేదకంబు నాత్మదర్శనరూపంబు నగు, నా జ్ఞానం బాత్మనిశ్శ్రేయసకారణంబు గావున దాని నెఱింగింతు. అందు నాత్మస్వరూపం బెట్టి దనిన ననాదియుఁ, బురుషుండును, సత్త్వాదిగుణశూన్యుం డును, బ్రకృతి గుణ విలక్షణుండును, ప్రత్యక్ స్వరూపుండును, స్వయంప్రకా శుండును నెవ్వండు,ఎవ్వనితోడ నీవిశ్వంబు సమన్వితంబగు, నతండు గుణత్రయా త్మకంబు, నవ్యక్తంబు, భగవత్సంబంధియు నగు ప్రకృతియందు(యదృచ్ఛచే) లీలావశంబునం బ్రవేశించిన, నా ప్రకృతి గుణత్రయమయంబై, సరూపంబైన ప్రజాసర్గంబుఁ జేయం గనుంగొని, యప్పుడు మోహితుం డై, విజ్ఞానతిరోధా నంబునంజేసి గుణత్రయాత్మకం బైన ప్రకృత్యధ్యాసంబున నన్యోన్యమేళనం బగుటయు.నంతం బ్రకృతిగుణంబుఁ దనయందు నారోపించికొని,క్రియమాణంబు లగు కార్యంబుల వలనం గర్తృత్వంబు[1]గలిగి,సంసారబద్ధుండై,పారతంత్ర్యంబు గలిగి యుండు, కర్తృత్వశూన్యుండగు నీశ్వరుండు సాక్షియగుటం జేసి యాత్మ కుం గార్యకారణ కర్తృత్వంబులు ప్రకృత్యధీనంబు లనియు, సుఖదుఃఖ భోక్తృ త్వంబులు ప్రకృతివిలక్షణుం డైన పురుషుని వనియు నెఱుంగుదురు. అని చెప్పిన విని దేవహూతి కపిలున కిట్లనియె. పురుషోత్తమా! ప్రకృతి పురుషులు సదస దాత్మక ప్రపంచంబునకుఁ గారణభూతులు గావున వాని లక్షణంబు సదసద్వివేక పూర్వకంబుగా నానతిమ్మనిన భగవంతుండైన కపిలుం డిట్లనియె. 880

క. క్రమమునఁ ద్రిగుణము నవ్య, క్తము నిత్యము సదసదాత్మకము మఱియుఁ బ్రధా
నము ననఁగా బ్రకృతివిశే, షము లదియు విశిష్ట మనిరి సద్విదు లెలమిన్. 881

వ. అందుం బ్రకృతి చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మకం బై యుండు. అది యెట్లనినం బంచ మహాభూతంబులును, బంచ తన్మాత్రలును, జ్ఞానకర్మాత్మకంబు లైన త్వక్చక్షు శ్శ్రోత్ర జిహ్వా ఘ్రాణంబులును, వాక్పాణి పాద పా యూపస్థలు నను దశేంద్రి యంబులును, మనో బుద్ధి చిత్తాహంకారంబు లను నంతఃకరణ చతుష్టయంబును చతుర్వింశతి తత్త్వాత్మకంబునునైన సగుణ బ్రహ్మ సంస్థానంబు సెప్పితి. ఇట మీఁదఁ[2]కాలం బను పంచవింశక తత్త్వంబు సెప్పెద. అది గొందఱు పురుష

1. తలఁచి? ప్రకృతేః కర్తృత్వం............ఆత్మని మన్యతే (26-7) 2. కాలపురుషుండు పంచవింశకుం డనం బరగు (చ. ట. ద. బ.)

శబ్దవాచ్యుండైన యాశ్వరుని పౌరుషంబు కాలశబ్దంబునం జెప్పంబడు నందురు. అందు నహంకారమోహితుండై (ప్రకృతి నొందు జీవుండు భయంబుఁజెందు.) ప్రకృతిగుణ సామ్యంబునంజేసి వర్తించు (నిర్విశేషం బగు) భగవంతుని చేష్టా విశేషంబు (దేనివలన నుత్పన్నం బగు నదియె) కాలం బని చెప్పంబడు. (అదియు జీవరాశ్యంతర్గతం బగుటం జేసి) పురుషం డనియు,వాని బహిర్భాగ వ్యాప్తింజేసి కాలం బనియు (జెప్పంబడు.) ఆత్మమాయంజేసి తత్త్వాంతర్గతుం డైన జీవునివలన క్షుభితం బై *(జగత్కారణం బగు) ప్రకృతియందుఁ బరమ పురుషుండు దన [1]వీర్యంబు వెట్టిన నా ప్రకృతి హిరణ్మయం బైన మహ త్తత్త్వంబు పుట్టించె. అంత సకలప్రపంచ [2]బీజభూతుండు *(లయవిక్షేప శూన్యుండు నగు) నీశ్వరుండు సూక్ష్మరూపంబున *(నాత్మగతం బైన) మహ దాది ప్రపంచంబులఁ [3]జూపుచు స్వతేజోవిపత్తిం జేసి యాత్మ ప్రస్వాపనంబు [4]సేయునట్టి తమంబును గ్రసించె. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె, 882

క. దివ్య మగు వాసుదేవా, ది వ్యూహచతుష్టయంబు త్రిజగములందున్
సేవ్యం బని చెప్పంబడు, భవ్యగుణా! దాని నెఱుఁగఁ బలికెద నీకున్. 883

సీ. సత్త్వప్రధాన మై స్వచ్ఛ మై శాంత మై యూర్మిషట్కంబున నోసరించి
సురచిర షాడ్గుణ్య పరిపూర్ణ మై నిత్య మై భక్తజన సేవ్య మై తనర్చి
వలనొప్పుచుండు న వ్వాసుదేవవ్యూహ మంత మహత్తత్త్వమందు నోలి
రూఢిఁ గ్రియాశక్తి రూపంబు గల్గు నహంకార ముత్పన్న మయ్యె నదియుఁ

తే. సరవి వైకారికంబుఁ దైజసముఁ దామ,సంబు నామూఁడుతెఱఁగులఁ బరగునందుఁ
దనరు వైకారికము మనస్సునకు నింద్రి, యములకును గగనముఖ భూతముల
కరయ. 884

వ. ఉత్పత్తిస్థానం బై యుండు. అదియు దేవతారూపంబున నుండు. తైజసాహం కారంబు బుద్ధిప్రాణంబులం గలిగియుండు తామసాహంకారంబు త్రిగుణ మేళనంబున నర్థమాత్రం బై యుండు. మఱియు. 885

సీ. అట్టి యహంకారమం దుదయించి సాహస్ర ఫణామండ లాభిరాముఁ
డై తనరాటు ననంతుండు సంకర్షణుం డనఁదగు పురుషుండు ఘనుఁడు
మహిత భూతేంద్రియ మానసమయుఁడు నై కర్తృత్వ కార్యత్వ కారణత్వ
ప్రకట శాంతత్వ ఘోరత్వ మూఢత్వాది లక్షణలక్షి తోల్లాసి యగుచు

1. చిచ్ఛక్తిఁబెట్టిన (క.చ.ద.బ.) 2. కారణుండగు (క.చ.బ.) 3. వెలిఁగింపుచు (హ.తం.వా.
4. చేయ నది తమస్సయ్యె (క.చ.ట.ల.జ.బ.)

తే. సుండు నమ్మేటి రెండవవ్యూహ మనఁగ, ఘనవికారంబుఁ బొందు వైకారికంబు
వలన వినుము మనస్తత్త్వ మెలమిఁ బుట్టె, మఱియు వైకారిఁబును మాత !
వినుము. 886

వ. సామాన్యచింతయు విశేషచింతయు ననం దగు సంకల్ప వికల్పంబులం జేసి కామ సంభవ మనంబడు. ఏది యనిరుద్ధాఖ్యం బైన వ్యూహం బదియ హృషీకంబులకు నధీశ్వరం బై సకల యోగీంద్ర సేవ్యం బగుచు శరదిందీవర శ్యామంబై యుండు వెండియుం దైజసంబువలన బుద్ధితత్త్వంబు పుట్టె. దాని లక్షణంబులు ద్రవ్య ప్రకాశం బైన జ్ఞానంబును, నింద్రియానుగ్రహంబును, సంశయంబును, మిథ్యా జ్ఞానంబును, నిద్రయు, నిశ్చయంబును, స్మృతియు ననం దగియుండు. తైజసాహంకారంబువలన జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియంబులును గ్రియాజ్ఞాన సాధనంబులును గలిగియుండు. ప్రాణంబునకుం గ్రియాశక్తియు, బుద్ధికి జ్ఞానశక్తియు నగుటంజేసి యింద్రియంబులకుఁ దైజసత్వంబు గలిగియుండు. భగవద్భక్తి ప్రేరితం బైన తామసాహంకారంబువలన శబ్దతన్మాత్రంబు పుట్టె. దానివలన నాకాశంబును, నాకాశంబువలన శ్రోత్రేంద్రియంబును బుట్టె. శ్రోత్రంబు శబ్ద గ్రాహి యయ్యె. శబ్దం బర్థంబునకు నాశ్రయం బై శ్రోతకు జ్ఞానజనకం బయ్యె. మఱియు నభ స్తన్మాత్రంబు సూక్ష్మాకాశంబ. ఆ యాకాశంబు భూతంబులకు బాహ్యాభ్యంతరంబుల నవకాశం బిచ్చుటయు, నాత్మ ప్రాణేంద్రియాదులకు నాశ్రయం బగుటయు నను లక్షణంబులు గలిగియుండు. (కాలగతిచే వికారంబు నొందు) శబ్దతన్మాత్ర లక్షణంబగు నభంబువలన స్పర్శంబును, స్పర్శంబువలన వాయువును, (వాయువుచే స్పర్శగ్రాహి యై) త్వగింద్రియంబును బుట్టె. మృదుత్వంబుఁ (గఠినత్వంబు) శైత్యంబు నుష్ణత్వం బనునవి స్పర్శంబునకు (స్పర్శత్వం బని) చెప్పంబడు. మఱియు వాయువునకుఁ జాలనంబును, మేళనంబును, ద్రవ్యశబ్ద నేతృత్వంబును, సర్వేంద్రియాత్మంబు నునవి లక్షణంబు లై యుండు. దైవప్రేరితం బై స్పర్శతన్మాత్ర గుణకం బగు వాయువువలన రూపంబును, దానివలనఁ దేజంబును బుట్టె. రూపంబు నేత్రేంద్రియ గ్రాహకం బయ్యె. ద్రవ్యాకార సమత్వంబును, ద్రవ్యంబునకు నుపసర్జనం బగుటయు, ద్రవ్యపరిమాణ ప్రతీతియు, నివి రూపప్రవృత్తు లనంబడు. తైజసంబునకు [1]సాధారణంబు లగు ధర్మంబులు ద్యోతనంబనఁ బ్రకాశంబు, పచనం బనఁ దండులాదుల పాకంబు, పిపాసానిమిత్తం బైన పానంబు, క్షున్నిమిత్తకం బైన యదనంబు, హిమమర్దనం బగు శోషణంబు నను నివి వృత్తులై యుండు. రూపతన్మాత్రంబువలన దైవ

1. అసాధారణంబులగు (హ.)

చోదితంబై వికారంబునొందు తేజస్సువలన రసతన్మాత్రంబు పుట్టె. రసతన్మాత్రంబు వలన జలంబు పుట్టె. జిహ్వయను రసనేంద్రియంబు రసగ్రాహకంబయ్యె. ఆ రసం బేకం బై యుండియు భూతవికారంబునం జేసి కషాయ తిక్త కట్వామ్ల మధురాది భేదంబుల ననేకవిధంబయ్యె. వెండియు సాంసర్గిక ద్రవ్యవికారంబునంజేసి యార్ద్రీం బగుటయు, ముద్దగట్టుటయుఁ, దృప్తి దాతృత్వంబును, జీవనంబును, దద్వైక్లబ్య నివర్తనంబును, మృదూకరణంబును, దాపనివారణంబును, గూపగతం బైన జలంబు దివియ మఱియు నుద్గమించుటయు నను నివి జలవృత్తు లనబడు. రసతన్మాత్రంబువలన దైవచోదితం బై వికారంబునుం బొందిన జలంబువలన గంధతన్మాత్రంబు పుట్టె. దానివలనం బృథ్వియుఁ గలిగె. ఘ్రాణంబు గంధ గ్రాహకం బయ్యె. (అందు నేకంబగు గంధంబు వ్యంజనాదిగతం బయి) హింగ్వాది నిమిత్తం బైన (మిశ్రగంధం బను) కరంభంబును, (గృంజనాది గతం బైన) పూతిగంధంబును, ఘనసారాది నిమిత్తం బైన సుగంధంబును, (శతపత్త్రాది గతం బగు) శాంతగంధంబును (లశునాది గతం బైన) యుగ్ర గంధంబును, (పర్యుషిత చిత్రాన్నాది గతం బైన) యామ్లగంధంబును ద్రవ్యా వయవ వైషమ్యంబునంజేసి యనేకవిధం బై యుండు. అదియునుం గాక ప్రతిమాది రూపంబులంజేసి సాకారతాపాదనంబగు భావనంబును, జలాది విలక్షణ త్రయాంతరనిరపేక్షం బైన స్థితియు, జలాద్యాధారత యను ధారణంబును, నాకాశా ద్యవచ్ఛేదకత్వంబును, సకలప్రాణి పుంస్త్వాభివ్యక్తీకరణంబు నను నివి పృథ్వీవృత్తు లనంబడు. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. నభోగుణవిశేషంబు శ్రోత్రంబును, వాయుగుణవిశేషంబు స్పర్శంబును, తేజోగుణ విశేషంబు చక్షురింద్రియంబును, అంభోగుణవిశేషంబు రసనేంద్రియంబును, భూమిగుణ విశేషంబు ఘ్రాణేంద్రియంబును నగు. ఆకాశాదిగుణంబు లగు శబ్దాదులు కార్యంబు లగు వాయ్వాదులందుఁ గారణాన్వయంబునఁ జూపట్టనన్నిటికిం బృథ్వీసంబం ధంబు గలుగుటంజేసి భూమియందు శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధంబులు గలుగు. (మహదాది పృథివ్యంతంబు లగు నీ యేడుతత్త్వంబులు పరస్పరామిశితంబులై భోగాయతనం బగు పురుషునిం గల్పింప) నసమర్థంబు లై యున్నం జూచి (కాలాదృష్ట సత్త్వాదులం గూడి) జగత్కారణుండును, త్రైగుణ్యవిశిష్టుండును, నశేషనియామకుండును, నిరంజనాకారుండును, నగు సర్వేశ్వరుం డందుఁ బ్రవేశింప నంత నన్యోన్యక్షుభితంబులై మిశితంబు లై మహదాదుల వలన నధిష్ఠాతృ చేతనరహితం బగు నొక్క యండంబు పుట్టె, అందు. 887

సీ. గురుశక్తితో విరాట్పురుషుండు [1]ప్రభవించె నట్టి విశేషాండ [2]మర్థిఁ బొదివి
[3]యంబుముఖావరణంబు లొక్కొకటికి దశగుణితంబు లై తగిలి యావ
రణము లై యుండును గ్రమమున లోకంబులకు మేలుకట్ల పోలికఁ దనర్చి
పంకజోదరుని రూపము విలసించును లోలత జలములోఁ దేలుచున్న

తే. హేమమయమైన యండంబులో మహానుభావుఁ డభవుండు హరి దేవదేవుఁ డఖిల
జేత నారాయణుఁడు ప్రవేశించి యపుడు, విష్ణుపద భేదనంబు గావించి యందు.

సీ. కర మొప్పఁగా విరాట్పురుషుండు వెలుఁగొందు నా విరాట్పురుషుని యాననంబు
వలనను వాణియు, వాణితో వహ్నియు, నాసంబువలనఁ బ్రాణములఁ గూడి
ఘ్రాణేంద్రియం బయ్యె, ఘ్రాణంబువలనను వాయువులును, బ్రాణవాయువులును,
నందు నక్షులు, చక్షువందు సూర్యుండును, నం దభిధ్యానంబు నర్థిఁజేయఁ

తే. గర్ణములు జాత మయ్యెఁ, దత్కర్ణసమితి వలన శ్రోత్రేంద్రియంబు,
దిక్కులును గలిగెఁ,
[4]ద్వక్కుచే శ్మశ్రు రోమ వితానకములు, నోషధీవ్రాతమును భవ మొందె మఱియు.

తే. దానివలనను మేఢ్రంబు గానఁబడియెఁ, బరఁగ రేతంబువలన నాపంబు పుట్టె
గుదము వలన నపానంబు నుదయ మయ్యె, దానివలనను మృత్యువు దగ జనించె.

క. కరములవలనను బలమును, నిరవుగ నా రెంటివలన నింద్రుఁడు పాదాం
బురుహంబులవలన గతియు, నరుదుగ నా రెంటివలన [5]హరియునుఁ గలిగెన్.

క. ఘన నాడీపుంజము వల, నను రక్తము దానివలన నదులును జఠరం
బున నాఁకలియును దప్పియు, ననయము నా రెంటివలన నబ్ధులు పుట్టెన్. 892

క. విను హృదయము వలనను మన, మును మనమునఁ దుహినకరుఁడు బుద్ధియుఁ
జిత్తం
బున బ్రహ్మయు [6]క్షేత్రజ్ఞుం, డును గలిగిరి య వ్విరాజుఁడున్ బూరుషతన్. 893

1. సంభవ, మయ్యె నయ్యండంబు నర్థిఁ బొదివి (క. చ. ట. త. జ. బ.) 2. మర్థిఁబొదివె (హ) 3. నంబ్వాదు లావరణంబు నొక్కొక్కటి, దశగుణితంబయి తవిలియావ (హ) 4. త్వక్కు వలనను రోమవితానములు మహౌషధి వ్రాతమును భవమందె మఱియు (జ. డ. ద. బ.) 5. నాడియు నయ్యెన్ (చ); నాడియు గలిగెన్ (ట) 6. క్షేత్రజ్ఞుఁడు, బొనరం గలిగిరి విరాజ పురుషుని వలనన్(డ); 'బుద్ధేర్గిరాం పతిః, అహంకార స్తతో రుద్రః, చిత్తం చైత్య స్తతోఽభవత్'' (అని మూలము) 26-63.

*

వ. (మఱియు విరాట్పురుషునం దుదయించిన వ్యష్టిరూపంబు లగు నాకాశాది భూతంబులును, శబ్దంబు మొదలగు భూత తన్మాత్రంబులును, వాగా దీంద్రియ జాతంబును, త దధిదేవతలును దమంతన సమష్టిరూపుం డగు క్షేత్రజ్ఞుం బ్రవృత్తి ప్రవర్తకుం జేయ నసమర్థంబు లయ్యె. ఎట్లనిన దేవాధిష్ఠితంబు లగు నింద్రియంబులు తాము వెవ్వేఱ య య్యీశ్వరుం బ్రవృత్త్యున్ముఖుం జేయ నోపక క్రమంబునం ద త్త దధిష్ఠానాదుల నొందె. అందు నగ్ని వాగింద్రియంబుతోడ ముఖంబు నొంది ప్రవర్తించిన విరాట్కార్యం బగు వ్యష్టిశరీరజాతం బనుత్పన్నం బయ్యె. అంత నాసయు ఘ్రాణేంద్రియంబుతోడ వాయువుం గూడిన నట్టిద యయ్యె. ఆదిత్యుండు చక్షురింద్రియముతోడ నేత్రంబుల నొందిన వృథాభూతం బయ్యె. దిగ్దేవతాకం బగు కర్ణంబులు శ్రోత్రేంద్రియంబుతోఁ గూడిన విరాట్కార్య ప్రేరణాయోగ్యం బయ్యె. ఓషధులు రోమంబులం ద్వగింద్రియంబుఁ, జెంద విఫలం బయ్యె. అబ్దైవం బగు మేఢ్రంబు రేతంబు నొందినఁ ద త్కార్యకరణా దక్షం బయ్యె. పదంపడి గుదంబు మృత్యువుతోడ నపానేంద్రియంబుఁ జేరిన నది హైన్యంబు నొందె. విష్ణుదేవతాకంబు లగు చరణంబులు గతితోఁ గూడిన ననీశ్వరంబు లయ్యె. పాణీంద్రియంబు లింద్రదైవంబు లగుచు బలంబు నొందిన శక్తిహీనంబు లయ్యె. మఱియు నాడులు సనదీకంబు లై లోహితంబు నొందిన నిరర్థకంబు లయ్యె. ఉదరంబు సింధువులతోడం జేసి క్షుత్పిపాసలం బొందిన వ్యర్థం బయ్యె. హృదయంబు మనంబుతోడం జంద్రు నొందిన నూరక యుండె. బుద్ధి బ్రహ్మాధిదైవం బయి హృదయంబు నొందిన నిష్ఫలం బయ్యె. చిత్తం బభిమానంబుతో రుద్రునిం జెందిన విరాట్కార్యజాతం బనుద్భూతం బయ్యె. అంతం జైత్త్యుఁ డగు క్షేత్రజ్ఞుండు హృదయాధిష్ఠానంబు నొంది చిత్తంబుతోడ బ్రవేశించిన విరాట్పురుషుండు సలిలకార్యభూత బ్రహ్మాండంబు నొంది ప్రవృత్త్యున్ముఖక్షముం డయ్యె. సుప్తుం డగు పురుషునిం బ్రాణాదులు దమ బలంబుచే భగవ ద్ప్రేరితంబు లగుచు నుత్థాప నాసమర్థంబు లగు చందంబున నగ్న్యాదులు స్వాధిష్ఠానభూతంబు లగు నింద్రియంబులతోడ దేవాదిశరీరంబుల నొందియు

* ఈ క్రింది పద్యము 'త' ప్రతిలో అధికముగాఁ గలదు.

తే. మఱియుఁ జెప్పెద నిట మీఁద మాత! వినుము, దవిలి చిత్తమునందు క్షేత్రజ్ఞుఁ డనెడి
చారు నామంబునం దవతార మయ్యె, సరవి తోడుత న వ్విరాట్పురుషు వలన.

నశక్తంబు లయ్యె ననిⳆ) మఱియు న వ్విరాట్పురుషుని ననవరత భక్తింజేసి
విరక్తులై యాత్మలయందు వివేకంబు గల మహాత్ములు [1]చింతింపుదు రనియుఁ
బ్రకృతిపురుష వివేకంబున మోక్షంబును, ప్రకృతిసంబంధంబున సంసారంబును
గలుగు ననియుఁ జెప్పి మఱియు ని ట్లనియె, 894

అధ్యాయము - ౨౭

సీ. జననుత! స త్త్వ రజ స్తమోగుణ మయ మైన ప్రకృతికార్య మగు శరీర
గతుఁడయ్యుఁ బురుషుండు గణఁగి ప్రాకృతములునగు సుఖ దుఃఖ మోహముల వలన
గర మనురక్తుండు గాఁడు వికారవిహీనుఁడుఁ ద్రిగుణరహితుఁడు నగుచు
బలసి నిర్మల జల ప్రతిబింబితుం డైన దినకరుభంగి వర్తించు నట్టి
తే. యాత్మ ప్రకృతిగుణంబులయందుఁ దగులు, వడి యహంకారమూఢుఁ డై తొడరి యేనుఁ
గణఁగి నిఖిలంబునకు నెల్ల కర్తనని ప్ర,సంగవశతను బ్రకృతిదోషములఁబొంది.

క. సుర తిర్యఙ్మనుజ స్థా, వరరూపము లగుచుఁ గర్మవాసనచేతన్
బరపైన మిశ్రయోనులఁ, దిరముగ జనియించి సంసృతిం గైకొని తాన్. 896

క. పూని చరింపుచు విషయ, ధ్యానంబునఁజేసి స్వాప్ని కార్థాగమ సం
ధానము రీతి నసత్పథ, మానసుఁ డగుచున్ భ్రమించు మతిలోలుం డై. 897

వ. అట్లు గావున, 898

తే. పూని మోక్షార్థి యగు వాఁడు దీని తీవ్ర, భక్తియోగంబుచేత విరక్తిఁ బొంది
మనము వశముగఁ జేసి యమనియమాది, యోగమార్గ క్రియాభ్యాసయుక్తిఁ జేసి.

సీ. శ్రద్ధాగరిష్ఠుఁ డై సత్య మైనట్టి మ ద్భావంబు మ త్పాదసేవనంబు
వర్ణిత మ త్కథాకర్ణనంబును సర్వ, భూతసమత్వ మజాతవైర
మును బ్రహ్మచర్యంబు ఘనమౌన మాదిగాఁ గల నిజ ధర్మసంగతులఁజేసి
సంతుష్టుఁడును మితాశనుఁడు నేకాంతియు మననశీలుఁడు వీతమత్సరుండు
తే. నగుచు మిత్రత్వమునఁ గృపఁ దగిలి యాత్మ, కలిత విజ్ఞానియై బంధకంబులైన
ఘనశరీర పరిగ్ర హోత్కంఠయందు, నాగ్రహముచేసి వర్తింపనగును మఱియు.

1. చింతింతురని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. ప్రకృతి పురుష వివేకంబున మోక్షంబు నెరుంగుము. ప్రకృతి స్వరూప సంబంధంబున నైన సంసార స్వరూపం బెరిగించెద నాకర్ణింపుము. (క. చ. ట. జ. ద. బ.)

వ. జీవేశ్వర తత్త్వజ్ఞానంబునంజేసి నివృత్తం బైన బుద్ధి తదవస్థానంబునుం గలిగి, దూరీభూ తేతరదర్శనుం డై జీవాత్మ జ్ఞానంబునంజేసి చక్షురింద్రియంబున సూర్యుని దర్శించు చందంబున నాత్మనాయకుం డైన శ్రీమన్నారాయణుని దర్శించి, [1]నిరుపాధికం బై మిథ్యాభూతం బగు నహంకారంబున సద్రూపంబుచే ప్రకాశమానం బగుచుఁ, బ్రధానకారణంబునకు నధిష్ఠానంబును, గార్యంబునకుఁ జక్షువునుం బోలి, ప్రకాశకంబును, సమస్త కార్యకరణానుస్యూతంబునుఁ బరిపూర్ణంబును, సర్వవ్యాపకంబును నగు బ్రహ్మంబుఁ బొందునని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె. 901

సీ. విను మాత్మవేత్తకు విష్ణుస్వరూపంబు నెఱుఁగంగఁబడు నది యె ట్లటన్న
గగనస్థుఁ డగు దినకరు కిరణచ్ఛాయ జలముల గృహకుడ్య జాలకముల
వలనఁ దోఁచిన ప్రతిఫలితంబుచేత నూహింపంగఁబడిన య య్యినునిపగిది
నర్థి మనో బుద్ధ్యహంకార త్రితయ నాడీ ప్రకాశముచేత లీల నెఱుఁగ
తే. వచ్చు నాత్మస్వరూపంబు వలఁతిఁగాఁగఁ, జిత్తమునఁ దోఁచు నంచిత శ్రీఁ దనర్చి
య మ్మహామూర్తి సర్వభూతాంతరాత్ముఁ, డగుట నాత్మజ్ఞులకుఁ గాననగును
మఱియు. 902

వ. జీవుండు సుషుప్త్యా ద్యవస్థలయందుఁ బరమాత్మానుషక్తుం డైన భూతాది తత్త్వంబులు లీనంబు లై ప్రకృతియందు వాసనామాత్రంబు గలిగి యకార్యకారణంబులు గాకున్న సుషుప్తిసమయంబునం దా నిస్తంద్రుం డగుచు నితరంబుచేతఁ గప్పంబడనివాఁడై పరమాత్మానుభవంబు నేయుచుండు. అని చెప్పిన విని దేవహూతి యిట్లనియె, 903

సీ. విమలాత్మ! యీ పృథివికిని గంధమునకు సలిలంబునకును రసంబునకును
నన్యోన్య మగు నవినాభావ సంబంధ మైన సంగతిఁ బ్రకృత్యాత్మలకును
సతతంబు నన్యోన్యసంబధ మైయుండుఁ [2]బ్రకృతి దానయ్యాత్మఁ బాయు టెట్లు?
తలపోయ నొకమాటు తత్త్వబోధముచేత భవభయంబుల నెల్లఁ బాయు టెట్లు?
తే. చచ్చి క్రమ్మఱఁ బుట్టని జాడ యేది? యిన్నియుం దెలియ నానతి యిచ్చి నన్నుఁ
గరుణ రక్షింపవే! [3]దేవగుణ సుసేవ్య!, భక్తలోకానుగంతవ్య! పరమపురుష. 904

1. విముక్త లింగశరీరుండై సదా ప్రకాశమాన జ్ఞానంబు గలిగిన సత్పురుష బాంధవుండైన శత్రుమిత్ర సమదర్శనుండైన యాత్మ సమానాధిక రహితుండును, బ్రహ్మాత్మాది శబ్దవాచ్యుండును, సమస్త పదార్థ స్యూతుండును నగు సర్వేశ్వరుం బొందు నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. (క. చ. ట. జ. ద. బ.) 2. ప్రకృతితో నీయాత్మ (ట. త.) 3. దేవగణ నిషేవ్య (ట. త. డ. తం.)

వ. అనిన భగవంతుం డిట్లనియె. [1]అనిమిత్తం బైన స్వధర్మంబునను, నిర్మలాంతః కరణంబునను, సునిశితం బైన మద్భక్తియోగంబునను, సత్కథాశ్రవణసంపాదితం బైన వైరాగ్యంబునను (దృష్ట ప్రకృతిపురుష యాథాత్మ్యం బగు జ్ఞానంబున బలిష్ఠం బయి కామానభిష్వంగం బగు విరక్తివలనఁ దపోయుక్తం బైన యోగంబునను) సుతీవ్రం బైన చిత్తైకాగ్రతనుం జేసి పురుషునిదగు ప్రకృతి దందహ్యమానం బై తిరోధానంబును బొందు. అది యెట్లనిన (నరణిగతం బైన వహ్నిచే) నరణి దహింపంబడు చందంబున, జ్ఞానంబునం దత్త్వదర్శనంబునం జేసి నిరంతరంబు దృష్టదోష యగు ప్రకృతి జీవునిచేత భుక్తభోగ యై విడువంబడు నని చెప్పి, 905

క. విను ప్రకృతి నైజ మహిమం, బునఁ దనలో నున్నయట్టి పురుషునకు మహే
శునకు నశుభవిస్ఫురణం, బనయము గావింపఁజాల దది యెట్లనినన్. 906

చ. పురుషుఁడు నిద్రవోఁ గలలఁ బొందు [2]ననర్థకముల్ ప్రబోధమం
దరయఁగ మిథ్య లై పురుషునందు ఘటింపని కైవడిన్ బరే
శ్వరునకు నాత్మనాథునకు సర్వశరీరికిఁ గర్మసాక్షికిన్
బరువడిఁ బొంద వెన్నఁటికి బ్రాకృతదోషము లంగనామణీ! 907

వ. అని వెండియు నిట్లనియె, 908

సీ. అధ్యాత్మతత్పరుం డగువాఁడు పెక్కు జన్మంబులఁ బెక్కు కాలంబులందు
బ్రహ్మపద ప్రాప్తిపర్యంతమును బుట్టు సర్వార్థ వైరాగ్యశాలి యగుచుఁ
బూని నా భక్తులచే నుపదేశింపఁ బడిన విజ్ఞానసంపత్తిచేతఁ
బరఁగఁ బ్రబుద్ధుఁ డై బహువారములు భూరి మత్ప్రసాద ప్రాప్తిమతిఁ దనర్చి
తే. నిజపరిజ్ఞాన విచ్ఛిన్న నిఖిల[3]సంశ, యుండు నిర్ముక్త లింగదేహుండు నగుచు
ననఘ! యోగీంద్రహృద్గేయ మగు మదీయ, దివ్యధామంబు నొందు సందీప్తుఁ
డగుచు. 909

వ. మఱియు నణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబులు మోక్షంబున కంతరాయంబులు గావున వానియందు విగతసంగుండును, మదీయ చరణసరోజస్థిత లలితాంతరంగుండును నగువాఁడు మృత్యుదేవత నపహసించి [4]మోక్షంబు నొందు. అని చెప్పి వెండియు యోగలక్షణప్రకారంబు వినిపింతు విను మని భగవంతుం డైన కపిలుండు నృపాత్మజ కిట్లనియె, 910

1. అనివృత్తం బైన (హ.తం.వా.) 2. ననర్థము లబ్ధబోధమం......(క. చ.) 3. సంచయుండు (హ. తం. వా.) 4. మోక్షంబునం బొందునని (క. చ. తం.)

అధ్యాయము — ౨౮

క. ధీనిధు లే యోగవి, ధానంబునఁజేసి మనము తగ విమలం బై
మానిత మగు మ త్పదముం, బూనుదు రా యోగధర్మముల నెఱిఁగింతుఁ. 911

వ. అది యె ట్లనిన శక్తికొలఁది స్వధర్మాచరణంబును, శాస్త్రాచారంబుల వినిషిద్ధ [1]కర్మంబులు మానుటయును, దైవికం బై వచ్చిన యర్థంబువలన సంతోషించుటయును, మహాభాగవత పాదారవిం దార్చనంబును, గ్రామ్యధర్మ నివృత్తియును, మోక్షధర్మంబులయందు రతియును, మితం బై శుద్ధం బైన యాహార సేవయును, విజనం బై నిర్బాధకం బైన స్థానంబున నుండుటయు, హింసారాహిత్యంబును, సత్యంబు, న స్తేయంబుఁ, దన కెంత యర్థం బుపయోగించు నంత యర్థంబ స్వీకరించుటయు, బ్రహ్మచర్యంబును, దపశ్శౌచంబులును, స్వాధ్యాయ పఠనంబును, బరమపురుషుం డైన సర్వేశ్వరుని యర్చనంబును, మౌనంబును,ఆసనజయంబునంజేసి స్థైర్యంబును,ప్రాణవాయు స్వవశీకరణంబును, నింద్రియనిగ్రహరూపం బైన ప్రత్యాహారంబును, (మనంబుచే నింద్రియంబుల విషయంబులవలన మఱలించి హృదయమందు నిలుపుటయును) దేహగతంబైన మూలాధారాది స్థానంబులలో నొక్క స్థానంబునందు హృదయగతం బైన మనస్సుతోడం గూడఁ బ్రాణధారణంబును, వైకుంఠుం డైన సర్వేశ్వరుండు ప్రవర్తించిన దివ్యలీలాచరిత్ర ధ్యానంబును, *(మానసైకాగ్రీకరణంబును) పరమాత్మ యగు పద్మనాభుని సమానాకారత యను సమాధానంబును, నివియునుం గాక తక్కిన వ్రతదానాదులంజేసి మనోదుష్టం బైన యసన్మార్గంబును బరిహరించి, జితప్రాణుం డై మెల్లన యోజించి, శుచియైన దేశంబునం బ్రతిష్ఠించి, విజితాసనుం డై యభ్యస్త కుశాజిన చేలోత్తరాసనం బైన యాసనంబు నేసి, ఋజుకాయుం డై ప్రాణమార్గంబును గుంభక రేచక పూరకంబులం గోశశోధనంబు చేసి, కుంభకపూర్వకంబులచేతం బ్రతికూలంబు గావించి, చంచలంబైన చిత్తంబు సుస్థిరంబు గావించి, [2]తీవ్రం బైన యమంబునం బ్రతప్తంబై విగతసమస్తదోషం బగు చామీకరంబుకరణి విరజంబు చేసి, జితమారుతుండగు యోగికిం గ్రమ్మఱం బ్రాణాయామంబు లను పావకునిచేత వాత పైత్య శ్లేష్మంబు లను దోషంబుల భస్మీకరణంబు చేసి, ధారణంబులచేతఁ గిల్బిషంబులను, బ్రత్యాహారంబుచేత సంసర్గంబులను దహనంబు చేసి, ధ్యానంబుచేత రాగంబుల, సత్త్వాదిగుణంబులను నివారించి, స్వ నాసాగ్రావలోకనంబు చేయుచు, 912

1. ధర్మకర్మంబులు (తం. వా.) త్రైవర్గిక కర్మంబులు (క. చ. ట.) 2. శీఘ్రం బైన (క)

సీ. దర దరవింద సుందరపత్ర రుచిరాక్షు సలలిత శ్రీవత్సకలిత వక్షు
నీలనీరద నీలనీలోత్పల శ్యాము నళికులాకుల మాలికాభిరాముఁ
గౌస్తుభ[1]కలిత ముక్తాహారయుత కంఠు యోగిమానస పంకజోపకంఠు
సతతప్రసన్న సస్మిత వదనాంభోజు దినకరకోటి సందీప్తతేజు

తే. సలలి తానర్ఘ రత్నకుండల కిరీట, హార కంకణ కటక కేయూర ముద్రి
కా తులాకోటి భూషు, భక్తప్రపోషుఁ, గింకిణీయుత మేఖలాకీర్ణ జఘను. 913

వ. మఱియు, 914

సీ. కంజాత కింజల్క[2]పుంజ రంజిత పీత కౌశేయవాసు జగన్నివాసు
శత్రుభీకర చక్ర శంఖ గదా పద్మ విహితచతుర్బాహు విగతమోహు
నుత భక్తలోక మనోనేత్ర వర్ధిష్ణు లాలిత సద్గుణాలంకరిష్ణు
వరకుమారక వయఃపరిపాకు సుశ్లోకు సుందరాకారు యశోవిహారు

తే. సకలలోక నమస్కృత చరణకమలు, భక్తలోక పరిగ్రహ ప్రకటశీలు
దర్శనీయు మనోరథదాయిఁ గీర్త, నీయ తీర్థయశో మహనీయమూర్తి. 915

వ. వెండియు, 916

క. [3]అనుపమగుణ సంపూర్ణుని, ననఘుని సుస్థితుని గతుని నాసీను శయా
నుని భక్తహృద్గుహాశయు, నుని సర్వేశ్వరు ననంతు నుత్తమచరితున్. 917

మ. విమలంబై పరిశుద్ధమై తగు మనోవిజ్ఞాన తత్త్వ ప్రబో
ధమతి న్నిల్పి తదీయమూర్తివిభవ ధ్యానంబు గావించి చి
త్తము సర్వాంగ విమర్శన క్రియలకున్ దార్కొల్పి ప్రత్యంగమున్
సుమహాధ్యానము సేయఁగావలయుఁ బో శుద్ధాంతరంగంబునన్. 918

వ. అది యెట్టి దనిన, 919

సీ. హల కులి శాంకుశ జలజ ధ్వజ చ్ఛత్ర లాలితలక్షణ లక్షితములు
సలలిత నఖచంద్ర చంద్రికానిర్ధూత భక్తమానస తమఃపటలములును
సురుచిరాంగుష్ఠ నిష్ఠ్యూత గంగాతీర్థ మండిత హరజటా మండలములు
నంచిత ధ్యానపారాయణజన [4]భూరి కలుషపర్వత దీప్తకులిశములును

తే. దాసలోక మనోరథ దాయకములు, చారుయోగి మనఃపద్మ షట్పదంబు
లనఁగఁ దనరిన హరి చరణాబ్జములను, నిరుపమధ్యానమున మది నిలుపవలయు.

1. రుచిర (క. చ. తం. వా.) 2. పుంజవత్ రుచిపీత (చ. త. జ.) 3. అనుపమ సంపూర్ణాంగుని (క. చ.) 4. భూజ (హ)

చ. కమలజు మాతయై సురనికాయ సమంచిత సేవ్యమాన యై
కమలదళాభ నేత్రములు గల్గి హృదీశ్వరభక్తి నొప్పు న
క్కమల నిజాంకపీఠమునఁ గైకొని యొత్తు పరేశు జానుయు
గ్మము హృదయారవిందమున మక్కువఁ జేర్చి భజింపఁగాఁ దగున్. 921

ఉ. చారు విహంగవల్లభు భుజంబులమీఁద విరాజమాన సు
శ్రీరుచి నుల్లసిల్లి యతసీకుసుమద్యుతిఁ జాల నొప్పు పం
కేరుహనాభు నూరువు లకిల్బిషభక్తి భజించి మానసాం
భోరుహమందు నిల్పఁదగుఁ బో మునికోటికి సంగనామణీ! 922

క. పరిలంబిత మృదుపీతాం, బర కాంచీగుణ నినాద భరితం బగు న
ప్పురుషోత్తముని నితంబముఁ, దరుణీ! భజియింపవలయుఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 923

క. విను భువనాధారత్వం, బునఁ దగి విధిజనన హేతుభూతం బగు న
వ్వనజాతముచేఁ గడు మిం, చిన హరి నాభీసరస్సుఁ జింతింపఁదగున్. 924

తే. దివ్య మరకతరత్న సందీప్త లలిత. కుచములను మౌక్తికావళి రుచులఁ దనరి
యిందిరాదేవి సదన మై యెసక మెసఁగు, వక్షమాత్మలఁ దలపోయవలయుఁ
జుమ్మ.

మ. నిరతంబున్ భజియించు సజ్జనమనో నేత్రాభిరా మైక సు
స్థిర దివ్యప్రభ గల్గు కౌస్తుభరుచి శ్లిష్టంబు నై యొప్పు నా
వరయోగీశ్వర వంద్యమానుఁ డగు సర్వస్వామి లక్ష్మీశు కం
ధర మాత్మన్ గదియించి తద్గుణగణ ధ్యానంబు సేయం దగున్. 926

క. ఘన మందరగిరి పరివ, ర్తన నికషోజ్జ్వలిత కనకరత్నాంగదముల్
[1]దనరార లోకపాలకు, లను గల్గిన బాహుశాఖలను దలఁపఁదగున్. 927

వ. మఱియు విమత జనాసహ్యంబులైన సహస్రారంబులం గలుగు సుదర్శనంబును, సరసిజోదర కరసరోరుహంబందు రాజహంసరుచిరం బైన శంఖంబును, నరాతి భట శోణితకర్దమ లిప్తాంగం బై భగవ త్ప్రీతికారిణి యగు కౌమోదకియును, బంధుర సుగంధ గంధానుబంధ[2] మందగంధవహాహూయమాన పుష్పంధయ ఝుంకారనినద విరాజిత వైజయంతీ వనమాలికయును, జీవతత్త్వం బైన కౌస్తుభమణియును, బ్రత్యేకంబ ధ్యానంబు సేయందగు. వెండియు భక్త సంరక్షణార్థం బంగీకరించు దివ్యమంగళ విగ్రహంబున కనురూపం బైన నాసం

1. దనర నధిలోక (హ) 2. మంథర (త. తం.)

బును, మకరకుండల రుచినిచయ మండిత ముకురోపమాన నిర్మల గండమండ
లంబును, సతత శ్రీనివాసంబు లైన లోచనపంకజంబులును (గలిగి) లాలిత
భ్రూ లతా జుష్టంబును, మధుకరోపమాన చికుర విరాజితంబును నైన ముఖ
కమలంబును ధ్యానంబు గావింప వలయు, * 928

క. గురు ఘోర రూపకం బై, [1]జరిగెడు తాపత్ర యోపశమనార్థము శ్రీ
హరిచేత నిస్సృష్టము లగు, కరుణాలోకములఁ దలఁపఁగా దగు బుద్ధిన్. 929

క. ఘనరుచి మందస్మిత, మున కనుగుణ మగు ప్రసాదమును జిత్తములో
నునిచియు ధ్యానము సేయం, జను యోగిజనాళి కెపుడు సౌజన్య నిధీ! 930

తే. [2]పూని సతశిరు లైనట్టి భూజనముల, శోక బాష్పాంబుజలధి సంశోషకంబు
నత్యుదారతమము హరిహాసమెపుడు,దలఁపఁగవలయు నాత్మలోఁదవిలి వినుము.

సీ. మునులకు మకరకేతనునకు మోహనం బైన స్వకీయ మాయావిలాస
మున రచితం బైన భ్రూమండలంబును [3]ముని మనఃకుహర సమ్మోదమానుఁ
డగు నీశ్వరుని †మందహాసంబు నవపల్ల వాధరకాంతిచే నరుణ మైన
మొల్లమొగ్గలకాంతి నుల్లసం బాడెడు దంతపంక్తియు మదిఁ దలఁపవలయు

తే. వెలయు నీ రీతి నన్నియు వేఱువేఱ, సంచిత ధ్యాననిర్మల స్థానములుగ
మనములోఁ గనుమని చెప్పి మఱియుఁ బలికె దేవహూతికిఁ గపిలుండు
దేటపడఁగ.

సీ. ఈ ప్రకారమున సర్వేశ్వరు నందును బ్రతిలబ్ధ భావసంపన్నుఁడగుచుఁ
జిరతర సద్భక్తిచేఁ బ్రవృద్ధం బైన యతిమోదమునఁ బులకితశరీరుఁ
డగుచు మహోత్కంఠ నానందబాష్పముల్ జడిగొనఁ బరితోషజలధిఁ గ్రుంకి
[4]భగవత్స్వరూప మై భవగుణ గ్రాహక మగుచు మత్స్యంబంధ మనుకరించి

---

* ఈ క్రింది వాక్యము తం.వా. ప్రతులలో నున్నది. తాళపత్ర ప్రతులలోఁగాని, మూలమునఁ గాని లేదు. మఱియు శరణాగతుల కభయ ప్రదంబులగుచు నెగడు పాణిసంకేరుహంబుల మనంబులఁ దలంపవలయు. 1. పఱఁగెడు తాపత్రయం బుపశమింపఁగ (తం. వా.)

2. ఆ. పూని వివశులైన భూజనంబుల చిత్త, శోక బాష్ప జలధి శోషణంబు
నత్యుదారతమము నగు హరి హాసంబు, తలఁప వలయు నాత్మఁ దవిలి మునులు(త.జ.ఢ.చ.)

3. మునిమనః కుహర సంవర్ధమాను (హ); వరమనః కుహర-(చ.ట.) † 'ప్రహసితం' అని మూలము (28-33) 'స్థూలహాస' మని వ్యాఖ్య. 4. ఇది మూలమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. చిత్త బడిశం శనకై ర్వియుంక్తే. (28-34) అని మూలము· దుర్గ్రిహస్య భగవతో గ్రహణే బడిశం మత్స్య బంధన మివ. ఉపాయభూతం చిత్తం ధ్యేయా ద్వియుంక్తే. తద్ధారణే శిథిలప్రయత్నో భవ తీత్యర్థః. అని వ్యాఖ్య.

తే. సుమహిత [1]ధ్యానమునఁ బరంజ్యోతియందు, మనముఁ జాల నియోజించి మహిమఁ దనరు
మోక్షపద మాత్మలోన నపేక్షసేయు, ననఘవర్తనుఁడైన మహాత్ముఁడెపుడు.

వ. అది గావున ముక్తి నపేక్షించు మహాత్ముం డగువాని చిత్తంబు విముక్తంబైన భగవద్వ్యతిరిక్తాశ్రయంబు గలిగి విషయాంతర శూన్యంబై విరక్తిం బొందుటం జేసి *పురుషుండు శరీరభావంబుల ననన్యభావం బగు నిర్వాణ పదంబు సూక్ష్మం బగు తేజంబు తనకంటె నధికం బగు తేజంబుతోడి సమానాకారం బగు చందంబున నిచ్ఛయించు. వెండియు, 934

సీ. పురుషుఁడు చరమమై భువి నన్య విషయ నివృత్తమై గత నివర్తించు చిత్త
వృత్త్యాదులును గల్గి వెలయంగ నాత్మీయ మగు మహిమ సునిష్ఠుఁడై లభించు
సుఖదుఃఖముల మనస్సునఁ దలంపక యహంకారధర్మంబులుగాఁ దలంచి
యనయంబు సాక్షాత్కృతాత్మతత్త్వము గల్గు నతఁడు జీవన్ముక్తుఁ డంద్రు ధీరు

తే. లతఁడు నేచందమున నుండుననిన వినుము,తనశరీరంబు నిలుచుటయును జరించు
టయును గూర్చుండుటయు నిఁకేమియు నెఱుంగ, కర్థి వర్తించు విను తల్లి! యతఁడు మఱియు. 935

వ. మదిరాపానంబునం జేసి మత్తుం డగువాడు దనకుం బరిధానం బగు నంబరంబు మఱచి వర్తించు చందంబునఁ దనశరీరంబు[2]దైవాధీనంబున నశ్వరంబని తలంచి యాత్మతత్త్వనిష్ఠుం డై యుపేక్షించు. అదియునుం గాక సమాధియోగంబునం జేసి సాక్షాత్కృత తాత్మతత్త్వంబు గలవాఁడై స్వాప్నికశరీరంబు చందంబున యావత్కర్మఫలానుభవ పర్యంతంబు పుత్ర దార సమేతం బగు ప్రపంచంబు ననుభవించి, యటమీఁదఁ బుత్రదారాది సంబంధంబువలనం బాసి వర్తించు. 936

సీ. సుత దార మిత్రానుజులకంటె మర్త్యుండు భిన్నుఁడై వర్తించుచున్న రీతి
విస్ఫులింగోల్ముక విపుల ధూమములచే హవ్య వాహనుఁడు వేఱైన రీతి
వలనొప్ప దేహంబువలన నీ జీవాత్మ పరికింప భిన్న రూపమున నుండుఁ
దవిలి భూతేంద్రి యాంతఃకరణంబుల భాసిల్లు చున్న యా ప్రకృతి రూప

తే. బ్రహ్మమున కాత్మ దాఁ [3]బృథగ్భావ మగుచు, ద్రష్టయగు బ్రహ్మసంజ్ఞ చేఁ దనరుచుండు
నఖిల భూత ప్రపంచంబులందుఁ దన్నుఁ,దవిలి తనయందు నఖిలభూతములఁగనుచు

1. ధ్యేయమగు (క) 2. దైవాధీనంబని (తం. వా.) 3. బృహద్భావమగుచు (హ)
* ముక్తాశ్రయం యర్హి నిర్విషయం విరక్తం నిర్వాణ మృచ్ఛతి మన స్సహసా యథార్చిః
ఆత్మాన మత్ర పురుషే వ్యవధాన మేక మన్వీక్షతే ప్రతినివృత్త గుణప్రవాహః.
(28-35) అని మూలము.

వ. వెండియు, 938

సీ. వరుస ననన్యభావంబులఁజేసి భూతావళియందుఁ దదాత్మకత్వ
మునఁ జూచు నాత్మీయ ఘనతరోపాదానములయందుఁ దవిలి యిమ్ముల వెలుఁగు
[1]నిద్ధ దివ్యజ్యోతి యేక మయ్యును బహు భావంబులను దోఁచు ప్రకృతిగతుఁడు
నగుచున్న యాత్మయుఁ బొగడొందు దేవ తిర్య ఙ్మనుష్య స్థావరాది వివిధ

తే. యోనులను భిన్నభావంబు నొందుటయును,[2]జాలఁగల్గు నిజగుణ వైషమ్యముననుఁ
భిన్నుఁడై వెల్గుఁ గావునఁ బేర్చి యదియ,[3]దేహసంబంధి యగుచు వర్తించుచుండు

క. భావింప సదసదాత్మక, మై వెలయుచు దుర్విభావ్య మగుచు స్వకీయం
బై వర్తింపుచుఁ బ్రకృతిని, భావమునఁ దిరస్కరించు భవ్యస్ఫూర్తిన్. 940

అధ్యాయము - ౨౯

వ. ఈ యాత్మ నిజస్వరూపంబునం జేసి వర్తించు నని కపిలుం డెఱింగించిన విని దేవహూతి వెండియు ని ట్లనియె. మహాత్మా! మహదాది భూతంబులకుం బ్రకృతి పురుషులకుం గల్గిన పరస్పర లక్షణంబులను,దదీయ స్వరూపంబు నెఱింగించితివి. ఇంక నీ ప్రకారంబున సాంఖ్యంబునందు నిరూపింపం బడునట్టి ప్రకారంబును, భక్తియోగ మాహాత్మ్యంబును, బురుషుండు [4]భక్తియోగంబునంజేసి సర్వలోక విరక్తుం డగునట్టి యోగంబును, ప్రాణిలోకంబునకు సంసారం బనేకవిధం బై యుండుం గావునం బరాపరుండ వై కాలస్వరూపి వైన నీ స్వరూపంబును, నే నీవలని భయంబునం జేసి జనులు పుణ్యకర్మంబులు సేయుదు (రవ్విధంబును), మిథ్యాభూతం బైన దేహంబునందు నాత్మాభిమానంబు సేయుచు మూఢుం డై కర్మంబులందు నాసక్తం బైన బుద్ధిం జేసి విభ్రాంతుం డగుచు సంసారస్వరూపం బగు మహాంధకారంబునందుఁ జిరకాల ప్రసుప్తుం డైన జనునిఁ బ్రబోధించు కొఱకు యోగభాస్కరుండవై యావిర్భవించిన పుణ్యాత్ముండవు గావున నాకు నన్నియుం దెలియ సవిస్తరంబుగా నానతిమ్మనిన దేవహూతికిఁ గపిలుం డి ట్లనియె, 941

1. నిట్టి (హ. వా.) 2. చాలఁగల్గిన గుణక వైషమ్యముననుఁ (త. జ.) 3. దేవసంబంధి (బ)
4. భగవద్భక్తి యోగంబున (క. బ. తం.)

—: కపిలుఁడు దేవహూతికి భక్తియోగము తెలియఁ జేయుట :—

క. నలినాయతాక్షి! విను జన,ముల ఫలసంకల్ప భేదమునఁజేసి మదిం
గల భక్తియోగ మహిమం, బలవడఁగ ననేక విధము లనఁదగు నివియున్. 942

వ. వివరించెద. తామస రాజస [1]సాత్త్విక భేదంబులం ద్రివిధం బై యుండు.
అందుఁ దామసభక్తి ప్రకారం బెట్టి దనిన, 943

తే. సతత హింసాతిదంభమాత్సర్య [2]రూప,తమములను జేయుచును భేదదర్శియగుచు
బరఁగ నాయందుఁ గావించు భక్తిదలఁప, దామసం బనఁదగు వాఁడు తామసుండు.

క. ఘన విషయ ప్రావీణ్యము, లను సుమహైశ్వర్య యశములకుఁ [3]బూజాద్య
ర్హుని నను నర్థి భజించుట, చను రాజసయోగ మనఁగ సౌజన్యనిధీ! 945

చ. అనుపమ పాపకర్మ పరిహారముకై భజనీయుఁ డైన శో
భన చరితుం డితం డనుచు భావమునం దలపోసి భక్తిచే
ననితర యోగ్యతన్ భగవదర్పణబుద్ధి నొనర్చి కర్మముల్
జనహితకారి యై నెగడ సాత్త్విక యోగ మనంగఁ జొప్పడున్. 946

చ. మనుసుత! మద్గుణ శ్రవణమాత్ర లభించినయట్టి భక్తిచే
ననఘుఁడ సర్వశోభన గుణాశ్రయుఁడన్ బరమేశ్వరుండ నై
తనరిన నన్నుఁ జెందిన యుదాత్త మనోగతు లవ్యయంబు లై
వననిధిగామి యైన సురవాహినిఁ బోలి ఫలించు నిర్మలన్. 947

క. హేయగుణ రహితుఁ డనఁగల, [4]నాయందలి భక్తి లక్షణముఁ దెలిపితి నన్
బాయక [5]నిర్హేతుకముగఁ, జేయు మదీయ వ్రతైక చిరతర భక్తిన్. 948

వ. నిష్కాము లైన మదీయ భక్తులకు నట్టి భక్తియోగంబు సాలోక్య, సామీప్య, సారూప్య, సాయుజ్యంబులకు సాధనంబు గావున మహాత్ములగువారు తమ మనోరథ ఫలదాయకంబు లైనను మదీయ సేవా విరహితంబు లైన యితర కర్మంబుల నాచరింప నొల్లరు. దీని నాత్యంతిక భక్తియోగం బని చెప్పుదురు. సత్త్వ రజ స్తమోగుణ హీనుం డైన జనుండు [6]మత్సమానాకారతం బొందు. అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె, 949

1. సాత్త్వికాది (హ. తం. వా.) 2. రోష (హ. వా.) 3. పూజారూపుని (క. చ. బ.) 4. నాయందుల భక్తి లక్షణం బెఱిఁగింతున్ (క.చ.ట.త.జ.) 5. నిర్హేతుకమై, చేయు (క. చ. ట. త. జ. తం.) 6. మత్స్వరూపంబునుం బొందుచునని (హ)

సీ. నిత్య నైమిత్తిక నిజధర్మమున గురు శ్రద్ధాగరిష్ఠతఁ జతుర పాంచ
రాత్రోక్త హరి సమారాధన క్రియలను [1]నిష్కామనంబున నెఱి మదీయ
విగ్రహదర్శన వినుతి పూజా వందన [2]ధ్యాన సంశ్రవణములఁ గర్మ
సంగి గాకుండుట సజ్జనప్రక రాభిమానంబు నొందుట హీనులందుఁ

తే. జాల ననుకంప సేయుట సములయందు, మైత్రినెఱపుట యను నియమక్రియాది
యైన యోగంబుచేత నాధ్యాత్మి కాధిభౌతికాదులఁ దెలియుట పలుకుటయును.

వ. మఱియును, 951

క. హరి మంగళ గుణకీర్తన, పరుఁడై తగ నార్జవమున భగవత్పరులన్
గర మనురక్తి భజించుట, నిరహంకారమున నుంట నిశ్చలుఁ డగుటన్. 952

క. ఇవి మొదలుగాఁగఁ గలుగు [3]భ,గవదుద్దేశాభిధర్మ కలితుం డై వీ
నివలనఁ బరిశుద్ధ గతిం, దవిలిన మదిఁ గలుగుఁ బుణ్యతముఁ డెయ్యెడలన్. 953

తే. గురుత రానేక కల్యాణగుణ విశిష్టుఁ, డనఁగ నొప్పిన నన్నుఁ బొందు నండఁగొనక
పవన వశమునఁ బువ్వుల పరిమళంబు, ఘ్రాణమున నావరించిన కరణి మెఱసి.

చ. అనిశము సర్వభూత హృదయాంబుజవర్తి యనం దనర్చు నీ
శు నను నవజ్ఞ సేసి మనుజుం డొగి మత్ప్రతిమార్చనా విడం
బనమున మూఢుఁడై యుచిత భక్తిని నన్ను భజింపఁడేని య
మ్మనుజుఁడు భస్మకుండమున మానక వేల్చినయట్టివాఁ డగున్, 955

సీ. అబ్జాక్షి! నిఖిలభూ తాంతరాత్ముఁడ నైన నాయందు భూతగణంబునందు
నతిభేదదృష్టి మాయావులై సతతంబు పాయక వైరానుబంధ నిరతు
లగువారి మనములఁ దగులదు శాంతి యెన్నఁటికైన నేను నా కుటిలజనుల
మానక యెపుడు సామాన్యాధిక ద్రవ్య సమితిచే మత్పదార్చన మొనర్ప

తే. నర్థినాచిత్తమున ముదంబందకుందు, ననుచునెఱిఁగించి మఱియు నిట్లనియెఁ గరుణఁ
గలిత సద్గుణ జటిలుఁ డక్కపిలుఁ డెలమిఁ, దల్లితోడ గుణవతీమతల్లితోడ.956

సీ. తరలాక్షి! విను మచేతన దేహములకంటెఁ జేతనదేహముల్ శ్రేష్ఠ మందుఁ
బ్రాణవంతంబులై స్పర్శన జ్ఞానంబు గలుగు చైతన్య వృక్షములకంటె
ఘన రసజ్ఞాన సంకలిత చేతను లుత్తములు రసజ్ఞానంబు గలుగువాని
కంటె గంధజ్ఞాన కలిత [4]భృంగంబులు గడు శ్రేష్ఠములు వానికంటె శబ్ద

1. నిష్కామనంబుల (క.జ.డ.ద.) 2. ధ్యానగుణ శ్రవణములఁ గర్మ (క. చ. జ. డ.)
3. భ,గవదుద్దేశ స్వధర్మ (హ.వా.) 4. బృందములు (హ.వా.)

తే. [1]వేదు లగుదురు శ్రేష్ఠులు వెలయు శబ్ద, [2]విదులకంటెను మఱి రూపవేదులైన
వాయసాదులు శ్రేష్ఠముల్ వానికంటె, వరుస బహుపాదు లుత్తముల్ [3]వారికంటె.

క. తలఁపఁ జతుష్పదు లధికులు, బలకొని మఱి వారికంటెఁ బాదద్వయముం
గల మనుజు లలఘుతము లి,మ్ముల వారలయందు వర్ణములు నాల్గరయన్. 958

వ. అందు, 959

సీ. తలఁప బ్రాహ్మణు లుత్తములు వారికంటెను వేదవేత్తలు, వేదవిదుల కంటె
విలసిత వేదార్థ విదులు, వారలకంటె సమధిక శాస్త్రసంశయము మాన్పు
మీమాంసకులు, మఱి మీమాంసకులకంటె నిజధర్మ విజ్ఞాన నిపుణు, లరయ
వారికంటెను సంగవర్జిత చిత్తులు, దగ వారికంటె సద్ధర్మపరులు,

తే. ధార్మికులకంటె నుత్తమోత్తముఁడు వినుము, మత్సమర్పిత సకల[4]కర్మస్వభావ
మహిమములుగల్గి యితర [5]కర్మములు విడిచి, సమత వర్తించు నప్పుణ్యతముఁడు
ఘనుఁడు. 960

వ. అట్టి వాని, 961

క. కని సకల భూతగణములు, మనమున నానందజలధి మగ్నము లగుచున్
ఘన బహుమాన పురస్సర, మనయముఁ బాటిల్ల వినుతు లర్థిం జేయున్. 962

వ. అంత నీశ్వరుండు జీవస్వరూపానుప్రవిష్టుం డై యుండు. అట్టి భగవంతుం
జూచి భక్తియోగంబున నైన, యోగంబున నైనం బురుషుండు పరమాత్మం
బొందు. ప్రకృతి పురుషాత్మకంబును దద్వ్యతిరిక్తంబును నైన దైవంబు నై
కర్మ విచేష్టితం బగుచు నుండు. అదియ భగవద్రూపంబు. ఇట్టి భగవద్రూపంబు
రూపభేదాస్పదం బగుచు నద్భుత ప్రభావంబు గల కాలం బనియుఁ జెప్పంబడు.
అట్టి కాలంబు మహదాది తత్త్వంబులకును, దత్తత్త్వాభిమాను లగు జీవులకును
భయావహం బగుటంజేసి సకల భూతంబులకు నాశ్రయం బగుచు, నంతర్గతంబై
భూతంబులచేత భూతంబుల గ్రసింపుచు, యజ్ఞఫలప్రదాత గావున వశీకృత

1. వేదులగు నహుల్ శ్రేష్ఠమై వెలయు (తం) 2. వేదికంటెను సద్రూప వేదులైన (హ)
3. వానికంటె (తం. వా.)
తేభ్యో గంధవిదః శ్రేష్ఠా స్తతశ్శబ్దవిదోవరాః (29-30)
రూపభేద విదస్తత్ర తతశ్చోభయ తోదతః
తేషాం బహుపదా శ్శ్రేష్ఠాః చతుష్పాదా స్తతో ద్విపాత్ (29-31)]
4. ధర్మస్వభావ (హ. తం. వా.) 5. ధర్మములు (హ. తం. వా.)

భూతుం డై ప్రభుత్వంబు భజియించి [1]విష్ణుండు ప్రకాశింపుచుండు. అతనికి మిత్రుండును, శత్రుండును, బంధుండును లేఁడు. అట్టి విష్ణుండు సకలజనంబు లయం దావేశించి యప్రమత్తుండై ప్రమత్తులైన జనంబులకు సంహారకుండై యుండు. అతనివలని భయంబునం జేసి వాయువు వీచు. సూర్యుండు తపియించు. ఇంద్రుండు వర్షించు. నక్షత్రగణంబు వెలుంగు. చంద్రుండు ప్రకాశించు. తత్తత్కాలంబుల వృక్షలతాదు లోషధులతోడం గూడి పుష్పఫలభరితంబు లగు. సరిత్తులు ప్రవహించు. సముద్రంబులు మేరలు దప్పక యుండు. అగ్ని ప్రజ్వలించు. భూమి గిరులతోఁ గూడ బరువునఁ గ్రుంగ వెఱచు. ఆకాశంబు సకల జనంబులకు నవకాశం బిచ్చు. మహత్తత్త్వంబు జగత్తునకు సంకుర స్వరూపంబు గావున సప్తావరణావృతం బగు లోకం బను స్వదేహంబు విస్తరింపం జేయు. గుణాభిమానులగు బ్రహ్మాదులు సర్వేశ్వరునిచేత జగత్సర్గంబునందు నియోగింపబడి ప్రతి దినంబు న య్యయి సర్గంబు చేయ నప్రమత్తులై యుండుదురు. పిత్రాదులు పుత్రోత్పత్తిఁ జేయుదురు. కాలుండు మృత్యుసహాయుం డై మారకుండై యుండు. చరాచరాత్మకంబగు సకల ప్రపంచంబు భగవదధీనం బయి యుండు. అని చెప్పి కపిలుండు వెండియు ని ట్లనియె.

అధ్యాయము — ౩౦

క. నెఱి నిట్టి నిఖిలలోకే,శ్వరుని పరాక్రమముఁ దెలియ సామర్థ్యం బె
వ్వరికిని గలుగదు మేఘము, గరువలి విక్రమముఁ దెలియఁగాలేని గతిన్. 974

క. మగువా ! విను సుఖహేతుక, మగు నర్థము దొరకమికి మహాదుఃఖమునం
దగులుదు రిది యంతయు నా, భగవంతుని [2]యాజ్ఞఁజేసి ప్రాణులు మఱియున్.

సీ. పూని [3]యనిత్యంబు లైన గృహ క్షేత్ర పశు ధన సుత వధూ బాంధవాది
వివిధవస్తువులను ధ్రువముగా మది నమ్మి వఱలు దుర్మతి యగువాఁడు జంతు
సంఘాత మగు దేహసంబంధమున నిల్చి యర్థి నెయ్యే యోనులందుఁ జొరఁగ
ననుగమించును వానియందు విరక్తుండు గాక యుండును నరకస్థుఁడైన

తే. దేహి యాత్మీయదేహంబుఁ దివిరి వదల, లేక తన కది పరమ సౌఖ్యాకరంబు
గాఁగ వర్తించు నదియునుఁగాక యతఁడు, దేవమాయా విమోహిత భావుఁడగుచు.

1. విష్ణుండు నాఁ (హ)
''సవిష్ణ్వాఖ్యోఽధియజ్ఞోఽసౌ కాలః కలయతాం ప్రభుః'' (29-40)
2. మాయఁజేసి (చ) 3. యసత్యంబులైన (హ)

క. [1]ఘనముగఁ బుత్ర వధూ పశు, ధన గృహ రక్షణమునందుఁ దత్తత్క్రియలన్
మనమునఁ దలపోయుచు దిన, దినమున్ దందహ్యమానదేహుం డగుచున్.967

క. అతిమూఢహృదయుఁ డగుచు దు, రితకర్మారంభమునఁ జరింపుచుఁ దరుణీ
కృత గోప్యభాషణములను, సుత కలసంభాషణములఁ జొక్కుచు మఱియున్.

క. విను మింద్రియ పరవశుఁ డై, మనుకొని తత్కూటధర్మములుగల దుఃఖం
బనయము సుఖరూపంబుగ, మనమునఁ దలపోసి తదభిమానుం డగుచున్.969

క. సతతముఁ దమతమ సంపా, దిత మగు నర్థములచేత ధృతిఁ బరులకుఁ గు
త్సితమతి హింసలు సేయుచు, నతిమూఢమనస్కుఁ డగుచు నాత్మజనములన్.960

తే. పూని రక్షింపుచును వారి భుక్తశేష, మనుభవింపుచు నంత జీవనము [2]పోక
[3]గడఁకతో నపుడు పరార్థకాముఁ డగుచు,సత్త్వ మెడలి కుటుంబపోషణమునందు.

సీ. బలిమి చాలక మందభాగ్యుఁడై కుమతి యై పూని యప్పుడు క్రియాహీనుఁడగుచుఁ
దవిలి వృథాప్రయత్నంబులు సేయుచు మూఢుఁడై కార్పణ్యమునఁ జరించు
నట్టి యకించనుఁ డగువానిఁ జూచి త ద్దారసుతాదు లాత్మలను వీఁడు
గడు నశక్తుఁడు ప్రోవఁగాఁజాలఁ డితఁ డని నెగ్గింతు రర్థిఁ గృషీవలుండు

తే. బడుగు ముసలెద్దు రోసినపగిది నంత, నతఁడు నే వెంటలను సుఖం బందలేక
తాను పోషించు జనులు దన్ దనరఁ బ్రోవ, బ్రతుకు ముదిమియు మిక్కిలి బాధ
పఱుప. 972

క. వెడరూపు దాల్చి బాంధవు, లకలఁగ నిర్యాణమునకు నభిముఖుఁ డై యిల్
వెడలఁగఁ జాలక శునకము, వడువునఁ గుడుచుచును మేను వడవడ వణఁకన్.

సీ. అతిరోగ పీడితుం డై మంద మగు జఠరాగ్నిచే మిగుల నల్పాశి యగుచు
మెఱసి వాయువుచేత మీఁదికి నెగసిన కన్నులు, కఫమునఁ గప్పబడిన
నాళంబులును, గంఠనాళంబునను ఘుర ఘుర మను శబ్దంబు దొరయ బంధు
జనుల మధ్యంబున శయనించు, బహువిధములఁ దన్నుఁ బిలువంగఁ బలుకలేక

తే. చటులతర కాలపాశ వశంగతాత్ముఁ, డగుచు బిడ్డలఁ బెండ్లాము నరసి ప్రోచు
చింత వికలము లైన హృషీకములును, గలిగి విజ్ఞానమునఁ బాసి కష్టుఁ డగుచు.

1. ఘనమగు తనయవధూపశు (క. చ. బ.) 2. దోప (హ) 3. కడఁగి మఱి మఱి యపరార్థ
కాముఁ డగుచు. (తం. వా.)

వ. అంత మరణావస్థం బొందు సమయంబున నతిభయంకరాకారులును, సరభ నేత్రులును నగు యమదూత లిద్దఱు దన ముందఱ నిలిచినం జూచి, త్రస్త హృదయుం డై శకృన్మూత్రంబులు విడుచుచు, [1]యమపాశంబులచే గళంబున బద్ధుం డై శరీరంబువలన నిర్గమించి, యాతనాశరీరంబు నవలంబించి, బలాత్కారంబున దీర్ఘం బై దుర్గమం బగు మార్గంబును బొంది, [2]రాజభటులచే నీయమానుం డగుచు దండంబున కభిముఖుం డై చను నపరాధిచందంబునఁ జనుచుండి,

చ. అనయము మూర్ఛనొందు శునకావళిచేతను భక్ష్యమాణుఁ డై
యనుపమ కాలకింకర భయంకర తర్జన గర్జనంబులన్
మనము గలంగ దేహము సమస్తము కంపము నొందఁగాఁ బురా
తనభవ పాపకర్మ సముదాయముఁ జిత్తములోఁ దలంపుచున్. 976

సీ. అనుపమ క్షుత్తృష్ణ లంతర్వ్యథలఁ జేయ యుంయూనిల జ్వల జ్వలన చండ
భాను ప్రదీప్తి తప్తం బైన వాలుకా మార్గానుగత తప్యమాన గాత్రుఁ
డై వీఁపు కశలచే నడువంగ వికలాంగుఁ డగుచు మార్గమునందు నచట నచటఁ
జాల మూర్ఛిల్లి †యాశ్రయశూన్య మగు నీళ్ళ మునుఁగుచు లేచుచు మొనసి పాప

తే. రూప మైన తమముచే నిరూఢుఁ డగుచు, వెలయఁ దొంబదితొమ్మిదివేల యోజ
నముల దూరంబు గల యమనగరమునకుఁ, బూని యమభటుల్ గొంపోవఁ
బోవు నంత. 977

వ. ఇట్లు మహాపాపాత్ముం డై నవాఁడు ముహూర్తత్రయ కాలంబునను, సామాన్య దోషి యగువాఁడు ద్విముహూర్తంబులను నేఁగి యాతనం బొందు. అందు,

క. పట్టుదురు కొఱవులను వడిఁ, బెట్టుదు రసిపత్రికలను బెనుమంటలయం
దొట్టుదురు నొడలు నలియఁగ, మట్టుదు రప్పాపచిత్తు మత్తుం బెలుచన్. 979

ఉ. ముంతురు తప్త[3]తోయముల మొత్తుదు రుగ్ర గదాసిధారలన్
ద్రెంతురు పొట్టప్రేవులు వధింతురు మీఁద నిభేంద్రపంక్తి ద్రొ
క్కింతురు ఘోరభంగిఁ గఱపింతురు పాములచేత బిట్టు ద్రొ
బ్బింతురు [4]మీఁద గుండ్లు తినిపింతురు దేహముగోసి కండలన్. 980

1. యమపాశబద్ధులై (క. చ. ట. త. బ.)
2. రాజ దండంబున కభిముఖంబై చనుభటుని చందంబున చనుచుండ (క. తం.)
† "చల త్యాశక్తోఽపి నిరాశ్రమోదకే" అని మూలము. (30-22.
"నిర్గతః ఆశ్రమో విశ్రామస్థాన ముదకంచ" అని వ్యాఖ్య.
3. తైలముల (చ) 4. మీఁదనుండి (ట)

వ. మఱియుఁ గుటుంబపోషణంబునఁ గుక్షింభరుం డగుచు నధర్మపరుండై భూత ద్రోహంబున నతిపాపుం డై నిరయంబునం బొంది, నిజధనంబు గోలుపడి మొఱ వెట్టు నాపన్నుని చందంబునఁ బరస్పరసంబంధంబునఁ గల్పింపబడిన [1]తమిస్రాంధ తామిస్ర రౌరవాదు లగు నరకంబులం బడి, తీవ్రంబు లైన బహుయాతనల ననుభవించి, క్షీణపాపుం డై పున ర్నరత్వంబునుం బొందు. అని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె. 981

అధ్యాయము—౩౧

—: కపిలుండు దేవహూతికిఁ బిండోత్పత్తిక్రమము తెలుపుట :—

సీ. కైకొని మఱి పూర్వకర్మానుగుణమున శశ్వ త్ప్రకాశకుం డీశ్వరుండు
ఘటకుండు గావునఁ గ్రమ్మఱ జీవుండు దేహసంబంధంబుఁ దివిరి తాల్ప
దొరఁకొని పురుష రేతో బిందుసంబంధి యై వధూగర్భంబునందుఁ జొచ్చి
కైకొని యొకరాత్రిఁ గలిలంబు పంచరాత్రముల బుద్బుదమును దశమదివస

తే. మందుఁ[2]గర్కంధువై యుండు నంతమీఁదఁ,బేశి యగు నంతమీఁదటఁబేర్చియుండ
కల్ప మగు నొక్కనెల మస్తకమును మాస, యమళ మైనను గరచరణములుఁ
బొడము. 982

వ. మఱియు మాసత్రయంబున నఖ రోమాస్థి చర్మంబులు లింగచ్ఛిద్రంబులును గలిగి, నాలవమాసంబున సప్తధాతువులు, పంచమమాసంబున క్షుత్తృష్ణలు గలిగి, షష్ఠమాసంబున మావిచేత బొదువంబడి, తల్లికుక్షిని దక్షిణభాగంబునం దిరుగుచు, మాతృభుక్తాన్న పానంబులవలనఁ దృప్తిం బొందుచు, [3]సమస్తధాతువులును గలిగి జంతుసంకీర్ణం బగు వి ణ్మూత్ర గర్తంబందుఁ దిరుగుచుఁ,గ్రిమిభక్షిత శరీరుండై మూర్ఛలం బొందుచుఁ, దల్లి భక్షించిన కటుతిక్తోష్ణ లవణ క్షారామ్లా ద్యుల్బణంబు లైన రసంబులచేతఁ బరితప్తాంగుం డగుచు, జరాయువునఁ గప్పంబడి, బహిః ప్రదేశంబునందు నాంత్రంబులచేత బద్ధుం డై, కుక్షియందు శిరంబు మోపికొని, భుగ్నంబైన పృష్ఠ*గ్రీవోదరుండై, స్వాంగచలనంబునందు నసమర్థుం డగుచుఁ, బంజరంబులందు బద్ధశకుంతంబు చందంబున నుండి,దైవకృతంబైన జ్ఞానంబునం

1. చరమంబగు నంధ తామిస్ర.(ట. డ. ద. బ.) 2. కర్కంధు వంతయౌ (తం. వా.) కల్కంబునై (క. బ.) 3. సప్తధాతువులు (హ); ఏధమాన ధాతువులు (తం. వా.)
* భుగ్నపృష్ఠ గ్రీవుండై - అని యుండుట యుచితము.
భుగ్నపృష్ఠ శిరోధర - అని మూలము. (31-9)

బూర్వజన్మ దుష్కర్మశతంబులం దలంపుచు, దీర్ఘోచ్ఛ్వాసంబు సేయుచు, నే సుఖంబునుం బొందక వర్తించు. అంత నేడవమాసంమున లబ్ధజ్ఞానుండై చేష్టలు గలిగి, విట్క్రిమి సోదరుండై యొకదిక్కున నుండక సంచరింపుచుఁ, బ్రసూతి మారుతంబులచేత నతివేపితుం డగుచు, యాచమానుండును దేహాత్మదర్శియుఁ బునర్గర్భవాసంబునకు భీతుఁడు నగుచు బంధనభూతంబు లగు సప్తధాతువులచే బద్ధుం డై, కృతాంజలిపుటుండును దీనవదనుండు నై, జీవుండు దా నెవ్వనిచే నుదరంబున వసియింప నియమింపంబడె నట్టి సర్వేశ్వరు నిట్లని స్తుతియించు.983

—: గర్భస్థుం డగు జీవుండు భగవంతుని స్తుతించుట :—

క. అనయమును భువనరక్షణ, మునకై స్వేచ్ఛానురూపమునఁ బుట్టెడి వి
ష్ణుని భయవిరహిత మగు పద, వనజయుగం బర్థిఁ గొల్తు వారని భక్తిన్.984

వ. అదియునుం గాక పంచభూత విరహితుం డయ్యుం బంచభూత విరచితం బైన శరీరంబునందుఁ గప్పంబడి, యింద్రియ గుణార్థ చిదాభాస జ్ఞానుండ నైన నేను,

సీ. ఎవ్వఁడు నిఖిలభూతేంద్రియమయ మగు మాయావలంబన మహిత కర్మ
బద్ధుఁ డై వర్తించుపగిది దందహ్యమానం బగు జీవచిత్తంబునందు
నవికార మై శుద్ధ మై యఖండ జ్ఞానమున నుండు వానికి ముఖ్యచరితు
నకు నకుంఠితశౌర్యునకుఁ బరంజ్యోతికి సర్వజ్ఞునకుఁ గృపాశాంతమతికిఁ

తే. గడఁగియుఁ బ్రకృతిపురుషులకంటెఁ బరముఁ, డై నవానికి మ్రొక్కెద నస్మదీయ
దుర్భ రోదగ్ర భీకర గర్భనరక, వేదనలు మాన్చి శాంతిఁ గావించుకొఱకు. 986

సీ. [1]నావుడు సుతునకు దేవహూతి ట్లను మహితాత్మ! యెవ్వని మాయచేత
ఘనమోహు లై గుణకర్మనిమిత్త సాంసారికమార్గ సంచారములను
ధృతిచెడి యెలసి యేదిక్కు నెఱుంగక హరిపద ధ్యానంబు నాత్మ మఱచి
యుండు వారలకు నే యుక్తియు న మ్మహాపురుష ననుగ్రహబుద్ధి లేక

తే. తద్గుణధ్యాన తన్మూర్తి దర్శనములు, గోచరించుట యెట్లు! నాకును బ్రబోధ
కలితముగ నానతిమ్మన్నఁ గపిలుఁ డనియె, నంబతోడను సుగుణకదంబతోడ.

వ. అట్టి యీశ్వరుండు కాలత్రయంబునందున జంగమస్థావరాంతర్యామి యగుటం జేసి జీవకర్మమార్గంబులం బ్రవర్తించువారు తాపత్రయ నివారణంబు కొఱకు భజియింతు రని మఱియు నిట్లనియె,

1. అనవుడు సుతునకు జనని యిట్లనుఁ దగ (తం. వా.)

క. జనయిత్రి! గర్భమందును, ఘన క్రిమి విణ్మూత్ర రక్త గర్తములోనన్
మునుఁగుచు జఠరాగ్నిని దిన, దినమును సంతప్యమానదేహుం డగుచున్. 989

ఆ. దీనవదనుఁ డగుచు దేహి యీ దేహంబు, వలన నిర్గమింపఁ దలఁచి చనిన
నెలల నెన్నికొనుచు నెలకొని గర్భంబు, వలన వెడలఁద్రోయువారు గలరె?

వ. అని తలంపుచు దీనరక్షకుం డైన పుండరీకాక్షుండు దన్ను గర్భనరకంబువలన విముక్తునిం జేయ న మ్మహాత్మునికిఁ బ్రత్యుపకారంబు సేయలేమికి నంజలి మాత్రంబు సేయ దగు నట్టి జీవుండ నైన నేను శమదమాది యుక్తం బైన శరీరంబునందు విజ్ఞాన దీపాంకురంబునం బురాణపురుషు నిరీక్షింతు. అని మఱియు నిట్లనియె, 991

సీ. [1]నెలకొని బహుదుఃఖములకు నాలయ మైన యీ గర్భనరకము నేను వెడలఁ
జాల బహిఃప్రదేశమునకు వచ్చిన ననుపమ దేవమాయా విమోహి
తాత్ముండ నైన [2]ఘోర మగునట్టి సంసార చక్రమందును బరిభ్రమణశీలి
నై యుండవలయుఁ దా నదిగాక గర్భంబు నం దుండు శోకంబు నపనయించి

తే. యాత్మ కనయంబు సారథి యైనయట్టి, రుచిర విజ్ఞానమునఁ దమోరూప మైన
భూరి సంసారసాగరోత్తారణంబు, చేసి యీ యాత్మ నరసి రక్షించుకొందు. 992

వ. మఱియును, 993

చ. [3]భర మగుచున్న దుర్వ్యసన భాజన మై ఘన దుఃఖమూల మై
యరయఁగఁ బెక్కుతూట్లు గల దై క్రిమిసంభవ మైనయట్టి దు
స్తర బహుగర్భవాసముల సంగతి మాన్పుటకై భజించెదన్
సరసిజనాభ భూరి భవసాగరతారక పాదపద్మముల్. 994

క. అని కృతనిశ్చయుఁ డై యే, చిన విమలజ్ఞాని యగుచు జీవుఁడు గర్భం
బున వెడల నొల్లకుండన్, జనియెడు నవమాసములును జననీ! యంతన్. 995

వ. దశమమాసంబున వాని నధోముఖుం గావించిన నుచ్ఛ్వాస నిశ్శ్వాసంబులు లేక ఘన దుఃఖభాజనుండును, విగతజ్ఞానుండును, [4]రక్తదిగ్ధాంగుండు నై (విష్ఠాస్థక్రిమిం బోలి నేలం బడి యేడ్చుచు జ్ఞానహీనుం డై జడుంబోలె నుండి, యంత నిజభావానభిజ్ఞు లగు) నితరులవలన వృద్ధిం బొందుచు నభిమతార్థంబులం

1. బలకొని (క. చ. ట.); మునుకొని (జ) 2. ఘోరతమమగు (హ) 3. పరఁగుచునున్న (హ. తం. వా.) 4. రక్తవిణ్మూత్ర పంకిలుండును (క. చ. ట. త. ద.)

జెప్పనేరక యనేక కీటసంకులం బైన పర్యంకంబునందు శయానుం డై యవయవంబులు కండూయమానంబు లైన గోఁకనేరక యాసనోత్థాన గమనంబుల నశక్తుం డై తన శరీరచర్మంబు మశక మత్కుణ మక్షికాదులు వొడువఁ గ్రిములచే వ్యథంబడు క్రిమికుం బోలి, దోదూయమానుం డై రోదనంబు సేయుచు, విగతజ్ఞానుం డై యుండుచు, శైశవంబునం దత్త్రిక్రియానుభవంబు గావించి, పౌగండవయస్సునఁ ద దనురూపంబు లగు నధ్యయనాది దుఃఖంబు లనుభవించి, తదనంతరంబ యౌవనంబు ప్రాప్తం బైన నభిమతార్థ ఫలప్రాప్తికి సాహసపూర్వంబు లగు వృథాగ్రహంబులు సేయుచు పంచమహాభూతారబ్ధం బగు దేహంబందుఁ బెక్కు మాఱు లహంకార మమకారంబులు సేయుచుఁ దదర్థంబులైన కర్మంబు లాచరింపుచు, సంసార బద్ధుం డగుచు, దుష్పురుష సంగమంబున శిశ్నోదర పరాయణుం డై వర్తింపుచు, (నజ్ఞానంబునం జేసి వర్ధిష్యమాణ రోషుం డగుచుఁ, దత్ఫలంబు లగు దుఃఖంబు లనుభవింపుచుఁ, గాముకుండై నిజ నాశనంబునకు హేతువు లగు కర్మంబులం బ్రవర్తింపుచుండు.) మఱియును, 996

సీ. జనయిత్రి! సత్యంబు శౌచంబు దయయును ధృతియు మౌనంబు బుద్ధియును సిగ్గు
క్షమయును యశమును[2]శమదమ భగములు మొదలుగాఁ గల గుణంబులు నశించు
జనుల క[1]సత్సంగమున నని యెఱిఁగించి వెండియు నిట్లను వినుము మూఢ
హృదయులు శాంతివిహీనులు దేహాత్మ బుద్ధులు నంగనా మోహపాశ

తే. బద్ధ కేళీమృగంబుల పగిదిఁ దగిలి, పరవశ స్వాంతముల శోచ్యభావు లైన
వారిసంగతి విడువంగవలయు నందు, నంగనాసంగమము దోషమంద్రు గాన. 997

వ. దీని కొక్క యితిహాసంబు గలదు. తొల్లి యొక్కనాఁడు ప్రజాపతి తన కూఁతు రైన భారతి మృగీరూపధారిణి యై యుండం జూచి తదీయ రూపరేఖా విలాసంబులకు నోటువడి వివశీకృతాంతరంగుండును, విగత త్రపుండును నై ([3]మృగరూపంబు నొంది త దనుధావనంబు హేయం బని తలంపక ప్రవర్తించెం గావున) నంగనాసంగమంబు వలవదు. అస్మదీయ నాభీకమల సంజాత చతుర్ముఖ నిర్మిత మరీచ్యాద్యుద్భూత కశ్యపాది కల్పిత దేవ మనుష్యాదులందు మాయాబలంబునం గామినీజనమధ్యంబున విఖండితమనస్కుండు గాకుండుటకుఁ బుండరీకాక్షుం డైన నారాయణ ఋషికిం దక్క నన్యులకు నెవ్వరికిని దీర దని వెండియు నిట్లనియె. 998

1. న సత్పురుష (క. చ. ట. జ. ఢ. ద.) 2. శమమును దమమును (క. ట. డ. ద. బ. తం. వా.); శమోదమో భగశ్చేతి యత్సంగాద్యాతి సంక్షయమ్. (31-34) భగఉన్నతిః (వ్యా.)
3. కానిపని చేసెంగావున (క. చ. ట. జ. డ. ద. బ.)

తే. రూఢి నా మాయ కామినీరూపమునను, బురుషులకు నెల్ల మోహంబుఁ
బొందఁ జేయుఁ
గానఁ బురుషులు సతుల సంగంబు మాని, యోగవృత్తిఁ జరింపుచు నుండవలయు.

క. ధీరతతో మత్పద సర, సీరుహ సేవానురక్తిఁ జెందిన వారల్
నారీసంగము నిరయ, ద్వారముగా మనములందుఁ దలఁపుదు రెందున్. 1000

క. హరిమాయా విరచిత మై, తరుణీరూపంబుఁ దాల్చి ధరఁ బర్విన యం
ధుర తృణపరివృత కూపము, కరణి నదియు మృత్యురూపకం బగు మఱియున్.

చ. ధన పశు పుత్ర మిత్ర వనితా గృహ కారణభూత మైన యీ
తనువున నున్న జీవుఁడు పదంపడి యెట్టి శరీర మెత్తిన
న్ననుగత మైన కర్మఫల మందక పోవఁగరాదు మిన్ను ప్రాఁ
కిన భువిఁ దూఱినన్ దిశల [1]కేగిన నెచ్చటనైన దాఁగినన్. 1002

వ. అట్టి పురుషరూపంబు నొందిన జీవుండు నిరంతర స్త్రీసంగంబుచే విత్తాపత్య గృహాది ప్రదం బగు స్త్రీత్వంబు నొందు. ఈ క్రమంబున నంగనారూపుం డగు జీవుండు మన్మాయచే బురుషరూపంబు నొంది, ధనాదిప్రదుం డగు భర్తను నాత్మబంధకారణం బగు మృత్యువునుగ నెఱుంగవలయు. మఱియు జీవోపాధి భూతం బగు లింగదేహంబుచే స్వావాస భూతలోకంబున నుండి, లోకాంతరంబు నొందుచుం, బ్రారబ్ధ కర్మఫలంబు ననుభవింపుచు, మఱలఁ గర్మాదులం దాసక్తుం డగుచు, మృగయుండు గాననంబున ననుకూల సుఖప్రదుం డైనను మృగంబునకు మృత్యు వగుచందంబున జీవుండు భూతేంద్రియ మనోమయం బైన దేహంబు గలిగి యుండు. అట్టి దేహనిరోధంబె మరణంబు. ఆవిర్భావంబె జన్మంబు. కాన సకల వస్తు విషయ జ్ఞానంబు గలుగుటకు జీవునకు సాధనంబు చక్షురింద్రియంబు. ద్రష్టృ దర్శనీయ యోగ్యతా ప్రకారంబున జీవునకు జన్మమరణంబులు లేవు. కావున భయకార్పణ్యంబులు విడిచి, సంభ్రమంబు మాని, [2]జీవ ప్రకారంబు జ్ఞానంబునం దెలిసి, ధీరుండై ముక్తసంగుం డగుచు యోగ వైరాగ్యయుక్తుం బైన సమ్యగ్ జ్ఞానంబున మాయా విరచితం బైన లోకంబున దేహాదులం దాసక్తి మాని. వర్తింపవలయు. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె, 1003

1. గీల్కొని యెచ్చటనేని (తం.) 2. జగత్ప్రకారంబు (క. చ. బ.)

అధ్యాయము — ౩౨

సీ. గృహమందు వర్తించు గృహమేధులగువారు మహిత ధర్మార్థకామములకొఱకు
సంప్రీతు లగుచుఁ దత్సాధనానుష్ఠాన నిరతులై వేదనిర్ణీత భూరి
భగవత్స్వధర్మ తద్భక్తి పరాఙ్ముఖులై దేవగణముల ననుదినంబు
భజియింపుచును భక్తిఁ బైతృక కర్మముల్ సేయుచు నెప్పుడు శిష్టచరితు

తే. లగుచుఁ దగ దేవపితృ సువ్రతాఢ్యులైన, కామ్యచిత్తులు ధూమాదిగతులఁ జంద్ర
లోకములఁ జెంది పుణ్యంబు లోపమైన, మరలి వత్తురు భువికి జన్మంబు నొంద.

వ. అదియునుం గాక, 1005

తే. ప్రవిమలానంత భోగి తల్పంబునందు, యోగనిద్రాళువై హరి యున్నవేళ
నఖిల లోకంబులును విలయంబునొందు, నట్టి సర్వేశ్వరునిఁగూర్చి
యనఘమతులు.

మ. పరికింపన్ నిజ [1]వర్ణధర్మ గరిమన్ బాటిల్లు పంకేరుహో
దర విన్యస్త సమస్త ధర్మముల శాంతస్వాంతులై సంగమున్
బరివర్జించి [2]విశుద్ధచిత్తు లగుచున్ బంకేజ పత్రేక్షణే
తర ధర్మైక నివృత్తులై సతతముం దైత్యారిఁ జింతింపుచున్. 1007

సీ. మఱియు నహంకార మమకార శూన్యులై యర్థి వర్తింపుచు నర్చిరాది
మార్గ గతుండును మహనీయ చరితుండు విశ్వతోముఖుఁడును విమల యశుఁడు
జగదుద్భవ స్థాన సంహార కారణుం డవ్యయుఁ డజుఁడు పరాపరుండు
పురుషోత్తముఁడు నవపుండరీకాక్షుండునైన సర్వేశ్వరు నందుఁ బొంది

తే. మానితాపునరావృత్తి మార్గమైన, ప్రవిమలానందతేజో విరాజమాన
దివ్యపదమున సుఖియించు ధీరమతులు, మరలిరా రెన్నఁటికిని జన్మముల నొంద.

వ. *(మఱియుఁ బరమేశ్వర దృష్టిచే హిరణ్యగర్భు నుపాసించువారు సత్యలోకంబున ద్విపరార్ధావసానం బగు ప్రళయంబుఁ దనుకఁ బరుం డగు చతురాననుం బరమాత్మ రూపంబున ధ్యానంబు సేయుచు నుండి) పృథివ్యప్తేజో వాయ్వాకాశ మానసేంద్రియ (శబ్దాది) భూతాదులతోడం గూడ (లోకంబునుం) బ్రకృతి యందు లీనంబుసేయ సర్వేశ్వరుండు సకల సంహర్త యగు సమయంబున

1. భక్తియుక్తి (హ. తం. వా.) 2. విలుప్త కర్మలగుచో (క. చ. ట. త. జ. ద. బ.)
* కొన్ని ప్రతులందులేదు.

గతాభిమానంబులు గలిగి, బ్రహ్మలోకవాసు లగు నాత్మలు బ్రహ్మతోడం గూడి [1]పరమానందరూపుండు (సర్వోత్కృష్టుండు) నగు పురాణపురుషుం బొందుదురు. కావున నీవు సర్వభూత హృదయపద్మ నివాసుండును, శ్రుతానుభావుండును, (నిష్కళంకుండును, నిరంజనుండును, నిర్ద్వంద్వుండును నగు పురుషుని భావంబుచే) శరణంబు నొందు మని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె, 1009

మ. సకల స్థావరజంగమ ప్రతతికిన్ జర్చింపఁ దా నాద్యుఁ డై
యకలంక శ్రుతి గర్భుఁడుం [2]బరముఁడు న్నైనట్టి యీశుండు సే
వక యోగీంద్ర కుమార సిద్ధ ముని దేవశ్రేణి యోగప్రవ
ర్తక మై తన్ను భజింపఁ జూపు సగుణబ్రహ్మంబు లీలాగతిన్. 1010

సీ. అట్టి సర్వేశ్వరుం డాయాయి కాలంబు లందును దద్గుణవ్యతికరమున
జనియింపుచుండు నీచాడ్పున ఋషిదేవ గణములు దమతమ కర్మనిర్మి
[3]తైశ్వర్య పారమేష్ఠ్యములందు పురుషత్వమును బొంది యధికారములు వహించి
వర్తించి క్రమ్మఱ వత్తురు మఱి కొంద ఱారూఢ కర్మానుసార మైన

తే. మనములను జాలఁ గలిగి ధర్మములయందు, శ్రద్ధతోఁ గూడి యప్రతిషిద్ధ మైన
నిత్య నైమిత్తికాచార [4]నియతు లగుచుఁ, దగి రజోగుణకలిత చిత్తములు గలిగి.

వ. సకాము లై యింద్రియజయంబు లేక పితృగణంబుల నెల్లప్పుడుఁ బూజింపుచు గృహంబులయందు వర్తించి *(హరిపరాఙ్ముఖులగు) వారు త్రైవర్గిక పురుషులని చెప్పంబడుదురు. 1012

చ. వినుత గుణోత్తరుండు నురు[5]విక్రముఁ డైన హరిం భజించి త
న్మనన లస త్కథామృతము మానుగఁ గ్రోలుట మాని దుష్కథల్
విని ముద మందుచుందురు వివేకవిహీనత నూరఁబంది యా
త్మను [6]మధురాజ్య భక్ష్యములు మాని పురీషము కేఁగుచాడ్పునన్. 1013

చ. అలవడ ధూమమార్గగతు లై పితృలోకముఁ బొంది పుణ్యముం
బొలసినవారు [7]దొంటి తమపుత్రులకుం దగఁ దాముఁ బుట్టి వి
హ్వలమతి గర్భగోళపతనాది పరేత[8]ధరా క్రియాంత మై
వెలసిన కర్మ మిం దనుభవింతురు గావున నీవు భామినీ! 1014

1. అమృతరూపుండు (క.చ.బ.) 2. బరుఁడు సర్వాద్యుండు నీశుండు (హ) 3. తములగు పారమేష్ఠ్యములొందు పురుషుల (క.చ.ట.బ.ద.బ.) 4. నిపుణులగుచు (హ. తం. వా.)

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులందు లేదు.

5. విక్రముఁడున్నగునట్టి విష్ణుకి, ర్తన రుచిరామృతంబు ప్రమదంబున (క. చ. బ.) 6. మధురాది (చ.ట.జ.ద.బ.డ) 7. ద్రొబ్బ (క.త.ద.జ.క.బ.) ద్రోవ (చ) 8. ధరాగతాంతమై (క.బ)

క. విను సర్వభావములఁ బర,ముని సనఘు ననంతు నీశుఁ బురుషోత్తముని
స్ననయఘు భజియింపుము ముద, మునఁ బునరావృత్తిలేని ముక్తి లభించున్.

వ. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. (భగవంతుం డగు వాసుదేవునియందుం) * (బ్రయుక్తం బగు భక్తియోగంబు బ్రహ్మసాక్షాత్కార సాధనంబు లగు వైరాగ్య జ్ఞానంబులం జేయు). అట్టి భగవద్భక్తియుక్తంబైన(చిత్తం బింద్రియ వృత్తులచే సమంబు లగు) నర్థంబులందు వైషమ్యంబును, ప్రియా ప్రియంబులును లేక నిస్సంగంబు సమదర్శనంబు హేయోపాదేయ విరహితంబు నైయారూఢం బైన యాత్మపదంబు నాత్మచేఁ జూచుచుండు. జ్ఞానరూపుండును, పరబ్రహ్మంబును, పరమాత్ముండును, నీశ్వరుండును నగు పరమపురుషుం డేక రూపంబు గలిగియుండియు (దృశ్యద్రష్టృ కరణంబులచేతఁ బృథగ్భావంబును బొందుచుండు. ఇదియ యోగికి సమగ్రం బగు) యోగంబునంజేసి ప్రాప్యం బగు ఫలంబు. కావున విషయవిముఖంబు లగు నింద్రియంబులచేత జ్ఞానరూపంబు హేయగుణరహితంబు నగు బ్రహ్మంబు మనోవిభ్రాంతింజేసి (శబ్దాదిధర్మం బగు నర్థరూపంబునం దోఁచు). అది యెట్టు లర్థాకారంబున దోఁచునని యడిగితివేని యహంకారంబు గుణరూపంబునంజేసి త్రివిధంబును, భూతరూపంబునం బంచ విధంబును, నింద్రియరూపంబున నేకాదశవిధంబు నై యుండు. (జీవరూపుండగు విరాట్పురుషుండు) జీవవిగ్రహం బైన యండంబగు జగంబునం దోఁచుచుండు, దీని శ్రద్ధాయుక్తం బైన భక్తిచేత యోగాభ్యాసంబునం జేసి సమాహిత మనస్కుండై నిస్సంగంబున విరక్తుం డై నవాఁడు పొడగనుచుండు. అది యంతయు బుధజన పూజనీయ చరిత్రవు గావున నీకుం జెప్పితి. సర్వయోగ సంప్రాప్యుండును నిర్గుణుండును భగవంతుండని చెప్పిన జ్ఞానయోగంబును మదీయ భక్తి యోగంబును నను రెండు నొక్కటియ. ఇంద్రియంబులు భిన్నరూపంబులు గావున నేకరూపం బైన యర్థం బనేకవిధంబు లగున ట్లేకం బగు బ్రహ్మం బనేకం బుగఁ దోఁచు. మఱియు, 1016

సీ. అంబ! నారాయణుం డఖిలశాస్త్రములను సమధికానుష్ఠిత సవనతీర్థ
దర్శన జపతపోఽధ్యయన యోగక్రియా దానకర్మంబులఁ [1]గానఁబడఁడ
యేచినమనము బాహ్యేంద్రియంబుల గెల్చి సకలకర్మ త్యాగసరణి నొప్పి
తలకొని యాత్మతత్త్వజ్ఞానమున మించి యుడుగక వైరాగ్యయుక్తిఁ దనరి

* కొన్ని తాళప్రతులలో లేదు.

1. గానఁబడక (హ); గానఁబడఁడు (క. చ. ద. బ.)

తే. మహితఫలసంగరహిత ధర్మమునఁదనరు, నట్టిపురుషుండు దలపోయ నఖిలహేయ
గుణములను బాసి కల్యాణగుణవిశిష్టుఁ, డైన హరి నొందుఁ బరమాత్మ
నవఘుఁ డగుచు. 1017

వ. అది గావున నీకుం జతుర్విధ భక్తియోగప్రకారంబు దేటపడ నెఱింగించితి. అదియునుం గాక (కాలరూప యగు) మదీయగతి జంతువులయందు నుత్పత్తి వినాశరూపంబుల నుండు. అవిద్యాకర్మ నిర్మితంబులైన జీవునిగతు లనేక ప్రకారంబులై యుండు. అదియు జీవాత్మ వానియందుం బ్రవర్తించి (యాత్మగతి యిట్టిదని) యెఱుంగక యుండు. అని చెప్పి మఱియు నిట్లనియె. (ఇట్టి యతి రహస్యం బగు) సాంఖ్యయోగ ప్రకారంబు ఖలునకు నవినీతునకు జడునకు దురాచారునకు డాంబికునకు నింద్రియలోలునకు పుత్ర దారాగారా ద్యత్యంతాసక్త చిత్తునకు భగవద్భక్తిహీనునకు విష్ణుదాసులయందు ద్వేషపడు వానికి నుపదేశింప వలవదు. శ్రద్ధాసంపన్నుండు భక్తుండు వినీతుండు నసూయా రహితుండు సర్వ భూతమిత్రుండు శుశ్రూషాభిరతుండు బాహ్యార్థజాత విరక్తుండు శాంతచిత్తుండు నిర్మత్సరుండు శుద్ధాత్ముండు మద్భక్తులయందు ప్రేమగలవాఁడు నన్యకాంతా విముఖుండు నిష్కాముండు నగు నధికారికి నుపదేశింప నర్హం బగు. ఈ యుపాఖ్యానం బే పురుషుండేని పతివ్రత యగు నుత్తమాంగనయేని శ్రద్ధాభక్తులుగలిగి మదర్పిత చిత్తంబున న్వినఁ బఠియించు నట్టి పుణ్యాత్ములు మదీయ దివ్యస్వరూపంబుఁ బ్రాపింతురు. అని చెప్పెనని మైత్రేయుండు విదురునకు వెండియు నిట్లనియె. ఈ ప్రకారంబునం గర్దమదయిత యైన దేవహూతి కపిలుని వచనంబులు విని నిర్ముక్త మోహపటల యగుచు సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి తత్త్వవిషయాంకిత సాంఖ్యజ్ఞాన ప్రవర్తకం బగు స్తోత్రంబు సేయ నుపక్రమించి కపిలున కిట్లనియె. 1018

అధ్యాయము—౩౩

సీ. అనయంబు విను మింద్రియార్థ [1]మనోమయంబును భూతచయమయంబును
[2]సమస్త
భూరి జగద్బీజ భూతంబును గుణప్రవాహ కారణమును వలనుమెఱయు
[3]నారాయణాభిఖ్య నాఁ గల భవదీయ దివ్యమంగళమూర్తిఁ దేజరిల్లు
చారు భవద్గర్భ సంజాతుఁ డగు నట్టి కమలగర్భుండు [4]సాక్షాత్కరింప

1. మనోరయంబును (వా) 2. నశేష (క. చ. బ.) 3. నారాయణంబును ననఁగల (క. చ. ట. డ ద. బ.) 4. సాక్షాత్కరించె, నదియు నానావిధంబులై యలరు శక్తి (త. జ. డ. బ.)

తే. లేక మనములఁ గనియె ననేకశక్తి, వర్గములు గల్గి సుగుణప్రవాహరూప
మంది విశ్వంబు దాల్చి సహస్రశక్తి,కలితుఁడై సర్వకార్యముల్ గలుగఁజేయు.

వ. అంత, 1020

తే. [1]అతుల భూరి యుగాంతంబునందుఁ గపట,శిశువవై యొంటిఁ గుక్షినిక్షిప్త నిఖిల
భువననివహుండవై మహాంభోధినడుమఁ,జారు వటపత్రతల్ప సంస్థాయి వగుచు.

తే. లీల నాత్మీయ పాదాంగుళీ వినిర్గ, తామృతము గ్రోలినట్టి మహాత్మ! నీవు
గణఁగి నా పూర్వభాగ్యంబుకతన నిపుడు,పూని నా గర్భమున [2]నేఁడు పుట్టితయ్య!

వ. అట్టి పరమాత్ముండ వైన నీవు, 1023

సీ. వరుస విగ్రహ పారవశ్యంబునను జేసి రఘురామ కృష్ణ వరాహ నార
సింహాది మూర్తు లంచితలీల ధరియించి దుష్టనిగ్రహమును శిష్టపాల
నమును గావింపుచు నయమున సద్ధర్మ నిరతచిత్తులకు వర్ణింపఁదగిన
చతురాత్మతత్త్వ విజ్ఞానప్రదుండవై వర్తింతు వనఘ ! భవ న్మహత్త్వ

తే. మజున కైనను వాక్రువ్వ నలవిగాదు, నిగమజాతంబు లైన వర్ణింపలేవ
యెఱిఁగి సంస్తుతి సేయ నే నెంతదాన ? వినుత గుణశీల! మాటలు వేయునేల ?

వ. అదియునుం గాక, 1025

క. ధీమహిత! భవ న్మంగళ, [3]నామ స్మరణాను కీర్తనము గల హీనుల్
శ్రీమంతు లగుదు రగ్ని, ష్టోమాది కృ దాళికంటె శుద్ధులు దలఁపన్. 1026

వ. అదియునుం గాక. 1027

క. నీ నామస్తుతి శ్వపచుం, డైనను జిహ్వాగ్రమందు ననుసంధింపన్
వానికి సరి భూసురుఁడున్, గానేరఁడు చిత్ర మది జగంబుల నరయన్. 1028

ఉ. ఈ విధ మాత్మలం దెలిసి యెప్పుడు సజ్జనసంఘముల్ జగ
త్పావన మైన నీ గుణకథామృత మాత్మలఁ గ్రోలి సర్వతీ
ర్థావళిఁ గ్రుంకినట్టి ఫల మందుదు రంచు సమస్తవేదముల్
వావిరిఁ బల్కఁ గావునను వారలు ధన్యులు మాన్యు లుత్తముల్. 1029

1. ప్రళయకాలంబునం దంఘ్రిపాయి కపట (హ) 2. నెట్లు పుట్టితివయ్య (క. చ. బ. హ.)
3. నామస్మరణ ప్రకీర్తనము గలవారల్ (క. చ. ట. త. జ. ద. బ.)

వ. అది గావునఁ బరబ్రహ్మంబవు పరమపురుషుండవు ప్రత్యఙ్మనో విభావ్యుండవు సమస్త జన పాపనివారక స్వయంప్రకాశుండవు వేదగర్భుండవు శ్రీమహా విష్ణుండవు నగు నీకు వందనంబు లాచరించెద. అని స్తుతియించినఁ బరమ పురుషుండు మాతృవత్సలుండు నగు కపిలుండు కరుణా [1]రస సాంద్ర హృదయ కమలుం డై జననికిట్లనియె, 1030

తే. తవిలి సుఖరూపమున మోక్షదాయకంబు, నైన యీ యోగమార్గమే నంబ! నీకు
నెఱుఁగ వివరించి చెప్పితి నిది దృఢంబు గాఁగ భక్తి ననుష్ఠింపు కమలనయన!

క. జీవన్ముక్తి లభించుం, గావున నేమఱక తలఁపుఁ గైకొని దీనిన్
వావిరి నొల్ల నివారికిఁ, దావల మగు మృత్యుభయము దవ్వగు సుఖమున్. 1032

క. అని యిట్లు దేవహూతికి, మన మలరఁగఁ గపిలుఁ డాత్మమార్గము నెల్లన్
వినిపించి చనియె నని విదు, రునకున్ మైత్రేయమునివరుం డెఱిఁగించెన్. 1033

వ. అట్లు కపిలుండేగిన పిదప దేవహూతియుం బుత్రుండు నెప్పిన యోగమార్గంబున విజ్ఞానంబు గలిగియుండియుం బెనిమిటి యైన కర్దమునిం దనయుం డైన కపిలునిం బాసి, నష్టవత్స యగు చందంబునఁ దల్లడిల్లుచుఁ, గపిలమహా మునిం దలంపుచుం, గర్దమ [2]తపస్సామర్థ్యజనితం బైన యట్టి, 1034

ఉ. మానిత సౌరభప్రసవ మంజుల పక్వఫల ప్రవాళ భా
రానత చూతపోత విటపాగ్ర నికేతన [3]రాజకీర స
మ్మానితరానులాప [4]పరిమండిత కర్దమతాపసాశ్రమో
ద్యాన వనప్రదేశ కమలాకరతీర నికుంజపుంజముల్. 1035

వ. వెండియు, 1036

సీ. అంచిత స్ఫటికమయ [5]స్తంభదీప్తిచేఁ గొమరారు మరకతకుడ్యములను
సజ్జాతివజ్రాల సజ్జాలక రుచుల భాసిల్లు నీల సోపానములను
దీపించు చంద్రకాంతోపల వేదుల విద్రుమ గేహళీ విలసితముల
హాటకరత్న కవాటశోభితముల నలరిన సౌధశాలాంగణముల

తే. వర పయః ఫేనపటల పాండుర కరీంద్ర, దంత నిర్మిత [6]ఖట్వాతిధవళ పట్ట
[7]రచిత శయ్యాళులును జతురంతయాన,కనకపీఠాది వస్తుసంఘములు నెల్ల. 1037

1. రసార్ద్ర (తం.వా.) 2. తత్త్వ సామర్థ్యంబులైన యట్టి (హ) 3. రాజకీర కేకి నికరానులాప (క.చ.బ.) రాజకీరస, మ్మానిసుఖానులాప (తం.వా.) 4. పరికీర్తిత (క.చ.బ.) 5. స్తంభకంబుల (క.చ.త.జ.బ.); స్తంభరోచుల(ట) 6. ఖట్వాంగ ధవలపటలి(క.చ.బ.)7.రచిత ఖట్వంబులను(క.చ.బ.)

వ. మఱియు వికచ కమల కుముద సౌగంధిక బంధుర సుగంధానుబంధి గంధవహ శోభితంబు, నరవిందనిష్యంద కందళిత మరంద రస పాన మదవదిందిందిర సందోహ ఝుంకార సంకులంబు నై చెలువారు బావులు గలిగి, †పురందర సుందరీ నందితం బైన కర్దమాశ్రమంబు పరిత్యజించి *(కుటిలంబులైన కుంతలంబులు జటిలంబులుగా ధరియించి) సరస్వతీ బిందుసరోవరంబులం ద్రిషవణ స్నానంబు గావింపుచు నుగ్ర తపోభారంబునం గృశీభూత శరీర యై నిజకుమారుండును, బ్రసన్నవదనుండును, గపిల నామధేయుండును నగు నారాయణుని (సమస్త నవ్యస్త చింతలచే) ధ్యానంబు సేయుచుఁ బ్రవాహరూపం బైన భక్తి యోగంబున నధిక వైరాగ్యంబున యుక్తానుష్ఠానజాతంబు బ్రహ్మత్వాపాదకంబు నగు జ్ఞానంబును విశుద్ధ మనంబునుం గలిగి, 1038

సీ. అనయంబు నాత్మనాయకుఁడును విశ్వతో ముఖుఁడనంతుఁడు పరముఁడు నజుండు
చతురుండు నిజపరిజ్ఞాన దీపాంకుర మహిమ నిరస్త సమస్తభూరి
మాయాంధకారుఁ డమేయుఁ డీశ్వరుఁ డగు నా పరబ్రహ్మంబునం దవిరత
బద్ధ తత్త్వజ్ఞాన పరతచే నిర్ముక్త జీవభావమున విశిష్ట యోగ

తే. భవ్యసంప్రాప్త నిర్మల బ్రహ్మభావ, ములను గలిగి సమాధిచే నెలమిఁ దసరు
నపునరావృత్త మగు త్రిగుణప్రధాన, తత్త్వముల నొప్పి సంతతోదార నియతి.

తే. కలలఁ దోచిన వస్తుసంఘముల మేలు, కని కనుంగొనఁగా లేని మనుజు పోల్కి
బొలఁతి దనయాత్మ మఱచి యిమ్మల సధూమ,మైన పావకుగతినుండె నంతలోన.

క. గురుయోగ శక్తిచే నం, బరతలమున కెగసి సత్కృపామయుఁ డగు నా
పరవాసుదేవు చరణాం,బురుహయుగ న్యస్తచిత్తము గలది యగుచున్. 1041

వ. ఇట్లు కపిలోక్త మార్గంబున దేవహూతి శ్రీహరియందుఁ గలసె. అ య్యంగనా రత్నంబు మోక్షంబునకుం జనిన క్షేత్రంబు సిద్ధిప్రదం బను పేరం బరఁగి ప్రసిద్ధి వహించె. అంత నక్కడఁ గపిలుండు దల్లి చేత ననుజ్ఞాతుం డై సిద్ధ చారణ గంధర్వాప్సరో ముని నివహ సంస్తూయమానుం డగుచు సముద్రునిచేత దత్తార్హణ [1]పూజానికేతనంబులు వడసి, సాంఖ్యాచార్యాభిష్టుతం బగు యోగంబు నవలంబించి (లోకత్రయ) శాంతికొఱకు సమాహితుం డై (స్వ పిత్రాశ్ర

† దాసదాసీజన సఖీజనంబులను ననేక విచిత్రాభరణ పరిమళ ద్రవ్యంబులను బరిత్యజించి (చ. ట. త.)

* కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులలో లేదు.

1. గరుడధ్వజంబులు (క. చ. ట. బ.)

మంబు విడిచి) యుదగ్భాగంబునకుం జనియె. అని మైత్రేయ మహాముని విదురున కి ట్లనియె. (తండ్రీ! యీ యుపాఖ్యానంబు నాకు గోచరించిన రీతి నీకుం జెప్పితి. ఇది కపిల దేవహూతి సంవాదం బత్యంత పావనంబు కపిల ప్రణీతంబు నైన యోగంబు, దీనిం బరమ భక్తియుక్తుం డై యెవ్వఁడు పఠించు నెవ్వఁడు విను నట్టి పుణ్యాత్ముండు విగత పాపుం డై గరుడధ్వజుం డైన పుండరీకాక్షుని శ్రీ చరణారవిందంబుల బొందు నని మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించె. అని శుకయోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకుం జెప్పె. అని సూతుండు శౌనకాది మహామునులకు నీ కథా వృత్తాంతంబు చెప్పిన విని ప్రహృష్ట హృదయులై, మునికులోత్తమా! భవ ద్వాక్పూరం బగు భగవత్కథామృతంబు గ్రోలుచుండ మా మనంబులు తనివోవవు. ఇంకను తరువాతి వృత్తాంతంబులు మాకు విశదంబులుగ వినిపింప నీవ యర్హుండ వని యడుగుటయు). 1042

చ. జనకసుతా మనో విమలసారస కోమల చంచరీక! చం
దన శరదిందు కుంద హర తార మరాళ పటీర చంద్రికా
వినుత యశోవిశాల! రఘువీర! దర స్మిత పద్మపత్రలో
చన! నిట లాంబక ప్రకటచాప విఖండన! వంశమండనా! 1043

తరల. పరమపావన! విశ్వభావన! బాంధవప్రక రావనా!
శరధి శోషణ! సత్యభాషణ! సత్కృపామయ భూషణా!
దురిత తారణ! సృష్టికారణ! దుష్టలోక విదారణా!
ధరణిపాలన ధర్మశీలన! దైత్యమర్దన ఖేలనా! 1044

మాలిని. దివిజగణ శరణ్యా! దీపి తానంతపుణ్యా!
ప్రవిమల గుణజాలా! భక్త లోకానుపాలా!
భవతిమిర దినేశా! భానుకోటి ప్రకాశా!
కువలయ హితకారీ! ఘోర దైత్య ప్రహారీ! 1045

గద్య. ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభాగవతం బను మహాపురాణంబునందు విదురనీతియు, విదురుని తీర్థాగమనంబును, నుద్ధవ సందర్శనంబును, గౌరవ, యాదవ, కృష్ణాది నిర్యాణంబును, గంగాద్వారంబున విదురుండు మైత్రేయునిం గనుటయు, విదుర మైత్రేయ సంవాదంబును, జగదుత్పత్తి లక్షణంబును, మహదాదుల సంభవ ప్రకారంబును, మహదాదులు నారాయణు నభినందించుటయు, విరా డ్విగ్రహ ప్రకారంబును, శ్రీ మహా

భాగవత భక్తికారణం బగు పద్మసంభవు జన్మ ప్రకారంబునుఁ బ్రహ్మ తపంబును, బరమేష్ఠికిఁ బుండరీకాక్షుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు, బ్రహ్మ కృతం బైన విష్ణు స్తోత్రంబును, గమలసంభవుని మానస సర్గంబును, బరమాణువుల పుట్టువును, భూర్భువ స్సువాది లోకవిస్తారంబును, గాల దివస మాస వత్సరాది నిర్ణయం బును,నాయుః పరిమాణంబును, జతుర్యుగ పరిమాణంబును, బద్మసంభవు సృష్టి భేదనంబును, సనకాదుల జన్మంబును, స్వాయంభువ మనువు జన్మంబును,శ్రీహరి వరాహావతారంబును, భూభరణంబును, సూకరాకారుం డైన హరిని విధాత స్తుతియించుటయు,దితి కశ్యప సంవాదంబును,గశ్యపుండు రుద్రునిం బ్రశంసిం చుటయుఁ గశ్యపువలన దితి గర్భంబు ధరియించుటయుఁ, దత్ప్రభావంబునకు వెఱచి దేవతలు బ్రహ్మ సన్నిధికిం జని విన్నవించుటయు, సనకాదులు వైకుంఠంబునకు నరుగుటయు, అందు జయవిజయుల కలిగి శపించుటయు. శ్రీహరి దర్శనంబును, బ్రాహ్మణ ప్రశంసయు, సనకాదులు హరిని నుతించు టయు, హిరణ్యకశిపు హిరణ్యాక్షుల జన్మప్రకారంబును, హిరణ్యాక్షుని దిగ్వి జయంబును, సవనవరాహ హిరణ్యాక్షుల యుద్ధంబును, బ్రహ్మ స్తవంబును, హిరణ్యాక్ష వధయు, నమరగణంబులు శ్రీహరి నభినందించుటయు, హరి వరా హావతార విసర్జనంబు సేయుటయు, దేవ తిర్య ఙ్మనుష్యాదుల సంభవంబును, గర్దమ మహాముని తపంబునకు సంతసించి శ్రీహరి ప్రత్యక్షం బగుటయుఁ, గర్ద ముండు స్వాయంభువమను పుత్రి యైన దేవహూతిం బరిణయం బగుటయు, దేవహూతి పరిచర్యలకు సంతసించి, కర్దముండు నిజయోగ కల్పితం బగు విమా నంబునందు నిలిచి, సహస్ర దాసీ పరివృతయైన దేవహూతిం గూడి భారతాది వర్షంబులు గలయ గ్రుమ్మరుటయు, దేవహూతి కర్దముని వలనఁ గన్యకా నవ కంబును గపిలునిం గనుటయు, దత్కన్యకా వివాహంబులును, గర్దమ తపో యాత్రయుఁ, గపిల దేవహూతి సంవాదంబును, శబ్దాది పంచతన్మాత్రల జన్మ ప్రకారంబును, బ్రహ్మాండోత్పత్తియు, విరాట్పురుష కర్మేంద్రియ పరమాత్మ ప్రకారంబును, బ్రకృతిపురుష వివేకంబును,నారాయణుని సర్వాంగ స్తోత్రంబును, సాంఖ్యయోగంబును, భక్తియోగంబును, జీవునకైన గర్భసంభవ ప్రకారంబును, చంద్రసూర్య మార్గంబునఁ, బితృమార్గంబున, దేవహూతి నిర్యాణంబును, గపిలమహాముని తపంబునకుం జనుటయు నను కథలు గల తృతీయ స్కంధము సంపూర్ణము. 1046

ఓమ్

శ్రీమహాభాగవతము

చతుర్థస్కంధము

క. శ్రీవిలసిత ధరణీతన, యా వదన[1]సరోజ వాసరాధిప! సితరా
జీవదళనయన! నిఖిలధ, రావరనుత! సుగుణధామ! రాఘవరామా! 1

అధ్యాయము - ౧

వ. మహనీయ గుణగరిష్ఠు లగు నమ్ముని శ్రేష్ఠులకు నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యానవైఖరీ సమేతుం డయిన సూతుం డిట్లనియె. అట్లు ప్రాయోపవిష్టుం డైన పరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె. 2

—: మైత్రేయుండు విదురునకు స్వాయంభువ మనుపుత్రికల వంశవిస్తారంబుఁ దెలుపుట :—

సీ. జననాథ! విను విదురునకును మైత్రేయ మునినాథచంద్రుఁ డిట్లనియె మఱియు
స్వాయంభువున కర్థి శతరూపవలనను గూఁతులు మువ్వు రాకూతి దేవ
హూతి ప్రసూతులు నొనరఁ బ్రియవ్రతోత్తానపాదులు నను తనయయుగము
[2]జనియించి రం దగ్రసంభవ యైన యాకూతిని సుమహిత భ్రాతృమతివిఁ

తే. దనకు సంతాన విస్తరార్థంబుగాఁగఁ
బుత్రికా[3]ధర్మ మూఁది యా పువ్వుఁబోఁడిఁ
బ్రకటమూర్తి రుచి ప్రజాపతికి నిచ్చె
మనువు ముద మొంది శతరూప యనుమతింప. 3

వ. అట్లు వివాహం బైన రుచిప్రజాపతి బ్రహ్మవర్చస్వియుఁ బరిపూర్ణగుణుండును గావునఁ జిత్తైకాగ్రతం జేసి యాకూతియందు (శ్రీవిష్ణుండు) యజ్ఞరూపధరుం డగు పురుషుండుగను, జగదీశ్వరి యగు నాదిలక్ష్మి యమ్మహాత్మునకు నిత్యానపాయిని గావునఁ దదంశంబున దక్షిణ యను కన్యకారత్నంబుగను, మిథునంబు

1. సరోజభాస్కరా వికసిత (బ); సరోజవాసరాధిప, నుత (హ) 2. జనియింపఁగా నందు (హ)
3. ధర్మమొంది (హ. వా.)

సంభవించె. అందు స్వాయంభువుండు సంతుష్టాంతరంగుం డగుచుఁ బుత్రిగా పుత్రుండును, వితతతేజోధనుండును, శ్రీ విష్ణుమూర్తి రూపుండును నగు యజ్ఞునిఁ దన గృహంబునకుఁ దెచ్చి యునిచె. రుచియుఁ గామగమన యైన దక్షిణ యను కన్యకాలలామంబును దనయొద్దన నిలిపె. అంత సకల మంత్రాధిదేవత యగు శ్రీయజ్ఞుండు దనుఁ బతిగఁ గోరెడు దక్షిణ యను కన్యకం బరిణయం బయ్యె. వా రాదిమిథునంబు గావున నది నిషిద్ధంబు గాకుండె. అని చెప్పి మైత్రేయుండు వెండియు నిట్లనియె. 4

క. ధీమహిత! యంత వారల, యామాఖ్యలు గలుగు దేవతావళి గడఁకఁ
వేమఱు [1]నభినందించుచు, నా మిథునము[2]వలనఁ బుట్టె [3]నతిబలయుతమై. 5

వ. వారు తోషుండును, బ్రతోషుండును, సంతోషుండును, భద్రుండును, శాంతియు, నిడస్పతియు, నిధ్మండును, గవియు, విభుండును, వహ్నియు, సుదేవుండును, రోచనుండును ననం బన్నిద్దఱు సంభవించిరి. వారలు(స్వాయంభు వాంతరంబునం దుషితు లను దేవగణంబు లై వెలసిరి. మఱియు) మరీచి ప్రముఖు లైన ఋషీశ్వరులును, యజ్ఞుండును, దేవేంద్రుండును, మహాతేజో రూప సంపన్ను లైన ప్రియవ్రతోత్తానపాదులుం గలిగి, పుత్ర పౌత్ర నప్తృ [4]వంశంబులచే వ్యాప్తం బై యా మన్వంతరంబు (పాలితం బగుచు) వర్తిల్లె. మనువు ద్వితీయ పుత్రి యైన దేవహూతిం గర్దమున కిచ్చి, తద్వంశవిస్తారంబు గావించె నని మున్న యెఱింగించితి. వెండియు న మ్మనువు మూఁడవచూ లయిన ప్రసూతి యను కన్యకను బ్రహ్మపుత్రుం డగు దక్షప్రజాపతికి నిచ్చె. ఆ దక్షునకుం బ్రసూతి వలన నుదయించిన ప్రజాపరంపరలచేత ముల్లోకంబులు విస్తృతంబు లయ్యె, మఱియుఁ గర్దమపుత్రికా సముదయంబు బ్రహ్మర్షి భార్య లగుటం జేసి వారివలనం గలిగిన సంతానపరంపరల వివరించెద. 6

—: కర్దమ ప్రజాపతి సంతతి :—

సీ. ఘనుఁ డౌ మరీచికిఁ గర్దమాత్మజ యగు కళ యను నంగనవలనఁ గశ్య
పుం డను కొడుకును, బూర్ణిమ యను నాఁడుబిడ్డయుఁ బుట్టిరి, పేర్చి వారి
వలనఁ బుట్టిన ప్రజావళి పరంపరలచే భువనంబులెల్ల నాపూర్ణ మగుచు
జరిగెను, బూర్ణిమ జన్మాంతరంబున హరిపద ప్రక్షాళి తాంబువులను

1. నభినందించిరి (చ. ట. త. డ. ద.) 2. నందు (క. చ. ట. త. డ. ద.) 3. అమర గణంబుల్ (క. చ. ట. త. డ. ద.) 4. జనసంకీర్ణంబైన (క.ద).

తే. గంగ యను పేరఁ బుట్టిన కన్య దేవ
కుల్య యను దాని నొక్కర్తెఁ గూఁతు నఖిల
విష్టప వ్యాపకుం డగు విరజుఁ డనెడి
తనయు నొక్కనిఁ గాంచె మోదంబుతోడ. 7

క. అనఘుం డత్రిమహాముని, యనసూయాదేవివలన హ ర్యజ పురసూ
దనుల కళాంశంబుల నం, దనులను †మువ్వురను గాంచెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 8

క. అనవుడు విదురుఁడు మైత్రే, యునిఁ గనుఁగొని పలికె మునిజనోత్తమ! జగతిన్
జనన స్థితి లయకారణు, లన వెలసిన పద్మగర్భ హరి హరు లెలమిన్. 9

క. ఏమి నిమిత్తం బత్రిమ, హాముని మందిరమునందు ననసూయకు ను
ద్దామగుణు లుదయ మై రన, నా మైత్రేయుండు పలికె న వ్విదురునితోన్. 10

సీ. సుచరిత్ర! విను విధిచోదితుం డై య త్రి తప మాచరింపఁ గాంతాసమేతుఁ
డై ఋక్షనామ కులాద్రి తటంబున ఘుమఘుమారావ సంకుల విలోల
కల్లోలజాల సంకలిత నిర్వింధ్యానదీ జలపరిపుష్ట రాజిత ప్ర
సూనగుచ్ఛ స్వచ్ఛమాని తాశోక పలాశ కాంతారస్థలమున కెలమి

తే. నరిగి యచ్చట నిర్ద్వంద్వుఁ డగుచుఁ బ్రాణ
నియమనమున[1]నేకాంఘ్రిచే నిలిచి గాలిఁ
దివుటఁ గ్రోలి కృశీభూతదేహుఁ డగుచుఁ
దపముఁ గావించె దివ్యవత్సర శతంబు. 11

వ. ఇ ట్లతిఘోరం బైన తపంబు సేయుచుం దన చిత్తంబున, 12

క. ఏ విభుఁడు జగదధీశ్వరుఁ, డా విభు శరణంబుఁ జొత్తు నతఁ డాత్మసమం
బై వెలసిన సంతతిని ద, యావరమతి నిచ్చుఁగాక యని తలఁచు నెడన్. 13

చ. మునుకొని య త్తపోధనుని మూర్ధజ మైన తపఃకృశానుచే
తను ద్రిజగంబులుం [2]గరఁగి త ప్తము లై నను జూచి పంకజా
సన మురశాసన త్రిపురశాసను లచ్చటి కేగి రప్సరో
జన సుర సిద్ధ సాధ్య మునిసన్నుత భూరి యశోభిరాము లై. 14

వ. అట్లు మునీంద్రు నాశ్రమంబు డాయంజను నవసరంబున, 15

† అత్రేఃపత్న్యనసూయాత్రీన్, సుషువే సుయశ స్సుతాన్, దత్తం దూర్వాససంసోమ మాత్మేశ బ్రహ్మసంభవాన్ (1-15). 1. నియమమున నేకపదమున నిలిచి (తం. వా.) 2. గలిగి (చ)

చ. అనఘతపోభిరాముఁ డగు నత్రిమునీంద్రుఁడు గాంచెఁ దత్తకాం
చన ఘనచంద్రికా రుచిర చారు శరీరులఁ హంస నాగసూ
దన వృషభేంద్ర వాహులఁ, నుదారకమండలు చక్ర శూల సా
ధనుల విరించి విష్ణు పురదాహులఁ, వాక్కమలాంబికేశులన్. 16

వ. మఱియును గృపావలోక మందహాస సుందర వదనారవిందంబులు గల మహాత్ముల దర్శించి, యమం దానంద కందళిత హృదయారవిందుం డై సాష్టాంగ దండ ప్రణామంబు లాచరించి, పుష్పాంజలి గావించి నిటలతట ఘటిత కరపుటుం డై దుర్నిరీక్షం బైన తత్తేజోవిశేషంబుఁ దేఱిచూడం జాలక ముకుళిత నేత్రుం డై [1]త త్పదాయత్తచిత్తుం డగుచు సర్వలోక [2]ప్రశస్యంబు లైన మృదు మధుర గంభీర భాషణంబుల నిట్లని స్తుతియించె, 17

సీ. ప్రతికల్పమందు సర్వప్రపంచోద్భవ స్థితి వినాశంబులఁ జేయునట్టి
మహిత మాయాగుణమయ దేహములఁ బొల్చు నజ వాసుదేవ శివాభిధాన
ములు గల్గు మీ పాదజలజాతముల కేను నతిభక్తి వందనం బాచరింతు
నఖిల చేతన మానసాగమ్య మన నొప్పు మూర్తులు గల్గు మీ మువ్వురందుఁ

తే. బరఁగ నాచేతఁ బిలువంగఁబడిన ధీరుఁ
డెవ్వఁ డే నొక్కరునిఁ బిల్వ నిపుడు మీరు
మువ్వు రేతెంచుటకు నాదుబుద్ధి విస్మ
యంబు గదిరెఁ జెప్పరే ! యనఘులార ! 18

వ. అదియునుం గాక సంతానార్థంబు నానావిధ పూజలు గావించి, నా చిత్తంబున ధరియించిన మహాత్ముం డొక్కరుండ. అనిన న మ్మువ్వురు విబుధశ్రేష్ఠులు నతనిం గనుంగొని సుధామాధుర్య సమంబు లయిన వాక్యంబుల నిట్లనిరి. 19

క. విను మేము ముగుర మయ్యును,ననుపమమతిఁ దలఁప నేక మై యుందుము నీ
మనమందు నేమి కోరితి? వనయము నా కోర్కి సఫల మయ్యెడుఁ జుమ్మీ! 20

క. మా మువ్వుర యంశంబుల, ధీమతులగు సుతులు పుట్టి త్రిభువనములలో
నీ మంగళ గుణకీర్తిన్, శ్రీమహితము సేయఁగలరు సిద్ధము సుమ్మీ ! 21

క. అని మునిచంద్రుఁడు దన మన, మునఁ గామించిన వరంబు బుధవరులు ముదం
బున నొసఁగి [3]యతని సత్పూ,జనములఁ బరితృప్తు లగుచుఁ [4]జనిరి యథేచ్ఛన్.

1. తత్పదాయత్త (తం. వా. చ. డ.) 2. గరిష్ఠంబులైన (తం. వా.) 3. యతనిచే పూజనముల (చ. ట. త. జ.) 4. జవిరద్దివికిన్ (క. చ. ట. జ. డ.); "ప్రతిజగ్ముస్సురేశ్వరాః, సభాజిత స్తయోస్సమ్య గ్దంపత్యోర్మిషతో స్తతః" అని మూలము (1-32)

ఉ. ఆ సుచరిత్రదంపతు లుదంచితలీలఁ గనుంగొనంగ న
జ్ఞానను నంశమందు నమృతాంశుఁడు, విష్ణుకళన్ సుయోగవి
ద్యా సుభగుండు దత్తుఁడు, పురాంతకు భూరికళాంశమందు దు
ర్వాసుఁడు నై జనించి రనవద్య పవిత్ర చరిత్రు లిమ్ములన్. 23

క. అంగిరసుఁ డనెడు మునికిఁ గు, లాంగన యగు శ్రద్ధయందు నంచిత సౌంద
ర్యాంగులు గూఁతులు నలువురు, మంగళవతు లుదయ మైరి మాన్యచరిత్రా!

క. వారు సినీవాలియును గు, హూరాకానుమతు లనఁగ నొప్పిరి మఱియుం
గోర సుతయుగము గలిగెను, స్వారోచిషమనువువేళ శస్తఖ్యాతిన్. 25

వ. వారలు భగవంతుం డగు నుచథ్యుండును, బ్రహ్మనిష్ఠుం డగు బృహస్పతియు నన ం బ్రసిద్ధి వహించిరి. పులస్త్యుండు హవిర్భుక్కను నిజభార్యయందు నగస్త్యునిం బుట్టించె. ఆ యగస్త్యుండు జన్మాంతరంబున జఠరాగ్నిరూపం బై ప్రవర్తించె. వెండియు నా పులస్త్యుండు విశ్రవసునిం గలిగించె.ఆ విశ్రవసునకు నిళబిల యను భార్యవలనం గుబేరుండును, గైకసి యను దానివలన రావణ కుంభకర్ణ విభీషణులును బుట్టిరి. పులహునకు గతి యను భార్యయందుఁ గర్మశ్రేష్ఠుండు, వరీయాంసుండు,సహిష్ణుండు నను ముువ్వురు కొడుకులు జనియించిరి. మఱియుఁ గ్రతువునకుఁ గ్రియ యను భార్యయందు (బ్రహ్మతేజంబున జ్వలింపుచున్న) షష్టిసహస్ర సంఖ్యలుగల వాలఖిల్యులను మహర్షులు గలిగిరి. వసిష్ఠుం డూర్జయను భార్యయందుఁ జిత్రకేతుండును,సురోచియును,విరజుండును, మిత్రుండును, నుల్బణుండును, వసుభృద్ధ్యానుండును, ద్యుమంతుండును, నను సప్తఋషులను, భార్యాంతరంబున శక్తిప్రముఖ పుత్రులనుం బుట్టించె. † అధర్వుం డను వానికిఁ *జిత్తి యనుభార్యయందు ధృతవ్రతుండును, అశ్వశిరస్కుండు నైన దధ్యంచుండు పుట్టె. (మహాత్ముండగు) భృగువు ఖ్యాతి యను పత్నియందు ధాతయు, విధాతయు నను పుత్రద్వయంబును, భగవత్పరాయణ యగు శ్రీ యను కన్యకం బుట్టించె. ఆ ధాతృ విధాతృలు మేరు వను వాని కూఁతు లైన యాయతి, నియతు లను భార్యలవలన మృకండ ప్రాణు లను కొడుకులం బుట్టించిరి. అందు మృకండునకు మార్కండేయుండును, ప్రాణునకు వేదశిరుం డను మునియుం బుట్టిరి. భార్గవునకు నుశన యను కన్యయందు కవి యను వాఁడు పుట్టె. ఇట్లు కర్దమదుహిత లైన కన్యకానవకంబు వలనం గలిగిన

† స్వధర్ముఁడు (క); అధర్వణుఁడు(చ) స్వధర్మణుఁడు (ట) *జత్తి (క); చిత్ర(త) శాంతి(ద) శాంత (ద)

సంతాన పరంపరలచేత సమస్త లోకంబులు పరిపూర్ణంబు లయ్యె. ఇట్టి సద్యః పాపహరంబును, శ్రేష్ఠతమంబు నైన కర్దమదౌహిత్ర సంతానప్రకారంబు శ్రద్ధా గరిష్ఠచిత్తుండవగు నీకుంజెప్పితి.ఇంక దక్షప్రజాపతి వంశం బెఱింగింతు.వినుము.

—: దక్షప్రజాపతి సంతతి :—

వ. వనజజునివలన భవమం, దిన యా దక్షప్రజాపతికి మను నిజనం
దన యగు ప్రసూతి[1]సతియం, దనఘా! పదియార్వు రుదయ మందిరి కన్యల్.

వ. ఇట్లావిర్భవించిన కన్యకలందు శ్రద్ధయు, మైత్రియు, దయయు, శాంతియుఁ, దుష్టియుఁ, బుష్టియుఁ, గ్రియయు, నున్నతియు, బుద్ధియు, మేధయుఁ, దితిక్షయుఁ, హ్రీయు, మూర్తియు నను నామంబులం గల పదుమువ్వురను ధర్మ రాజున కిచ్చె. ఒక్క కన్యక నగ్నిదేవునకు, నొక్కతె బితృదేవతలకు, నొక్కతె జన్మమరణాది నివర్తకుం డగు నభవునకుం బెండ్లిసేసె. అంత నా ధర్ముని పత్నులయందు శ్రద్ధవలన శ్రుతంబును, మైత్రివలన ప్రసాదంబును, దయవలన నభయంబును, శాంతివలన సుఖంబును, తుష్టివలన ముదంబును, పుష్టివలన స్మయంబును, క్రియవలన యోగంబును, ఉన్నతివలన దర్పంబును, బుద్ధివలన నర్థంబును, మేధవలన స్మృతియుఁ, దితిక్షవలన క్షేమంబును, హ్రీవలన ప్రశ్ర యంబును, మూర్తివలన [2]సకల కల్యాణగుణోత్పత్తిస్థానభూతు లగు నరనారా యణు లను ఋషు లిద్దఱును సంభవించిరి. వారల జన్మకాలంబున, 28

సీ. గంధవాహుఁడు మందగతి ననుకూలుఁడై వీఁచె [3]నల్దిక్కులు విశద మయ్యె
నఖిలలోకంబులు నానందమును బొందెఁ దుములమై దేవదుందుభులు మ్రోసెఁ
గర మొప్ప జలధులఁ [4]గలఁకువ లుడిగెను మించినగతిఁ బ్రవహించె నదులు
గంధర్వ కిన్నర గానముల్ వీతెంచె నప్సరోజనుల [5]లాస్యములు చెలఁగె

తే. సురలు గురియించి రందంద విరులవాన
మునిజనంబులు సంతోషములఁ జెలంగి
వినతు లొనరించి రవ్వేళ విశ్వమెల్లఁ
బరమ మంగళ మై యొప్పె భవ్యచరిత! 29

వ. ఆ సమయంబున బ్రహ్మాదిదేవత లమ్మహాత్మ్మలకడకుం జనుదెంచి యిట్లని స్తుతియించిరి.

1. వలనను, అనఘా ! జనించిరి పదార్వు రబ్జాతాక్షుల్ (క. గ. ట. డ. బ.) 2. సర్వగుణోత్పత్తి (క.బ) 3. నయ్యెను దిశల్ విశదములుగ (హ) 4. కలఁక లడంగెను (హ. తం. వా.) 5. నృత్యంబు లొనరె (హ)

సీ. [1]గగనస్థలిం దోఁచు గంధర్వనగరాది రూపభేదము లట్లు రూఢి మెఱసి
యే యాత్మయందేని [2]నేపారు మాయచే నీ విశ్వ మిటు రచియింపఁబడియె
నట్టి యాత్మప్రకాశార్థ మై మునిరూపముల ధర్మగృహమునఁ బుట్టినట్టి
పరమపురుష! నీకుఁ బ్రణమిల్లెదము నది గాక సృష్టి దుష్కర్మవృత్తి

తే. [3]జరుగనీకుండుకొఱకు నై సత్త్వగుణము
చే సృజించిన మ మ్మిట్లు శ్రీనివాస
మైన సరసీరుహప్రభ నపహసించు
[4]నీ కృపాలోకనంబుల నెమ్మిఁ జూడు. 31

క. అని యిట్లు దేవగణములు, వినుతింపఁ గృపాకటాక్ష వీక్షణములచేఁ
గని వారు గంధమాదన, మున కేగిరి తంద్రిముదము ముప్పిరిగొనఁగన్. 32

క. ధరణీభర ముడుపుట కా, నరనారాయణులు భువి జనన మనయము నొం
దిరి యర్జున కృష్ణాఖ్యలఁ, గురు యదువంశముల సత్త్వగుణయుతు లగుచున్.

వ. మఱియు నగ్నిదేవునకు [5]దక్షపుత్రి యైన స్వాహాదేవి యను భార్యయందు హుత
భోజను లగు పావకుండును,పవమానుండును,శుచియు నను ముగ్వురు కొడుకులు
గలిగిరి. వారివలనం బంచచత్వారింశ త్సంఖ్యలం గల యగ్ను లుత్పన్నంబు
లయ్యె. ఇట్లు పితృ పితామహ యుక్తంబుగా నేకోనపంచాశ త్సంఖ్యలం గల
*(యగ్నుల కొఱకు బ్రహ్మవాదులచే) యజ్ఞ కర్మంబులం దగ్ని దేవతాకంబు
లయిన యిష్టులు దత్త న్నామఁబులచేతఁ జేయంబడుచుండు. (ఆ యగ్ను లెవ్వ
రనిన నగ్నిష్వాత్తులు, బర్హిషదులు, సౌమ్యులు, పితలు, ఆజ్యపులు, సాగ్నులు,
నిరగ్నులు నన నేడు తెఱంగు లయి యుందురు. దాక్షాయణి యగు స్వధ యను
ధర్మపత్నియందు వారలవలన వయునయు, ధారిణియు నను నిద్దరు కన్యలుద
యించి, జ్ఞాన విజ్ఞాన పారగ లగుచు బ్రహ్మనిష్ఠ లయి పరఁగిరి.) వెండియు, 34

—: ఈశ్వరునకు దక్షప్రజాపతికిని విరోధము సంభవించుట :—

సీ. దక్షప్రజాపతి తనయ[6]యు. భవుని భార్యయు ననఁదగు సతి యను లతాంగి
సతతంబు పతిభక్తి సల్పుచుండియుఁ దనూజాతలాభము నందఁజాల దయ్యె

1. గగనమండల (క.బ.) 2. యేపార (హ) 3. జరుగకనె యుండు (హ) 4. మీ కృపాలోక నంబుల మించి గనుఁడు (హ) 5. మనుపౌత్రి (చ. ద.) *కొన్ని ప్రతులయందు లేదు. 6. యాభవుని భార్య యనఁగా దగు (తం. హ.) యభవుని భార్య యన్నఁ గాఁదగు (హ)

భర్గుని దెసఁ జాలఁ బ్రతికూలుఁ డైనట్టి తమ తండ్రిమీఁది రోషమునఁ జేసి
వలనేది తా ముగ్ధవలె నిజయోగమార్గంబున నాత్మదేహంబు విడిచె

తే. నని మునీంద్రుఁడు వినిపింప న మ్మహాత్ముఁ
డైన విదురుండు మనమున నద్భుతంబు
గదురఁ దత్కథ విన వేడ్క గడలుకొనఁగ
మునివరేణ్యునిఁ జూచి యిట్లనియె మఱియు. 35

అధ్యాయము — ౨

సీ. చతురాత్మ! దుహితృవత్సలుఁడైన దక్షుండు దనకూఁతు సతి ననాదరము సేసి
యనయంబు నఖిల చరాచర గురుఁడు నిర్వైరుండు శాంతవిగ్రహుఁడు ఘనుఁడు
జగముల కెల్లను జర్చింప దేవుండు నంచితాత్మారాముఁ డలఘుమూర్తి
శీల[1]వంతులలోన శ్రేష్ఠుండు నగు నట్టి భవునందు విద్వేషపడుట కేమి

తే. కారణము? సతి దానేమి కారణమున
విడువరానట్టి ప్రాణముల్ విడిచె? మఱియు
శ్వశుర జామాతృ విద్వేషసరణి నాకుఁ 36
దెలియ నానతి యిమ్ము సుధీవిధేయ!

క. అని యడిగిన న వ్విదురునిఁ, గనుఁగొని మైత్రేయుఁ డనియెఁ గౌతుకమొప్పన్
[2]విను మనఘ! తొల్లి బ్రహ్మలు, జననుతముగఁ జేయునట్టి సత్రముఁ జూడన్. 37

చ. సరసిజగర్భ యోగిజన సర్వసుపర్వ మునీంద్ర హవ్యభు
క్పరమఋషి ప్రజాపతులు భక్తి మెయిం జనుదెంచియుండ [3]న
త్తరణిసమానతేజుఁ డగు దక్షుఁడు వచ్చినఁ [4]ద త్సభాసదుల్
దరమిడి లేచి రప్పుడు పితామహ భర్గులు దక్క నందఱున్. 38

క. చనుదెంచిన యా దక్షుఁడు, వనజజునకు మ్రొక్కి భక్తివశు లై [5]సభ్యుల్
దన కిచ్చిన పూజలు గై, కొని యర్హాసనమునందుఁ గూర్చుండి తగన్. 39

తే. తన్నుఁ బొడగని [6]సభ్యు లందఱును లేవ
నాసనము డిగకున్న పురారివలనఁ

1. శీలవ్రతులలోన (క.చ.ట.బ.) 2. అనఘాత్మ! తొల్లి (క.చ.ట.బ.) 3. న, త్తరిఁ దరుణార్క తేజుఁడగు (క. ట. త. బ.) 4. తత్సదస్యులా, దరమున (హ. వా.) 5. సభికుల్ (క. జ. ద. బ.) 6. సభికులందఱును (ట. జ.)

గన్నుఁ గొనలను విస్ఫులింగములు చెదరఁ
జూచి యిట్లను రోషవిస్ఫురణ మెఱయ. 40

తే. †(వినుఁడు [1]మీరలు రౌద్రమాని విబుధ ముని హ
లాశనాది సురోత్తములార! మోహ
మత్సరోక్తులు గావు నామాట లనుచు
వారి కందఱి కా పురవైరిఁ జూపి.) 41

సీ. పరికింప నితఁడు [2]దిక్పాల యశోహాని కరుఁ డీ క్రియాశూన్య పరుని చేతఁ
గరమొప్ప సజ్జనాచరితమార్గము దూషితం బయ్యె నెన్న గతత్రపుండు
మహిత సావిత్రీసమానను సాధ్వి నస్మ త్తనూజను మృగశాబనేత్ర
[3]ననల భూసుర బంధుజన సమక్షమున మర్కటలోచనుఁడు కరగ్రహణ మర్థిఁ

తే. జేసి తా[4]శిష్ట భావంబుఁ జెందు టాత్మఁ
దలఁచి ప్రత్యుద్గ మాభివందనము లెలమి
[5]నడపకుండిన మాననీ నన్నుఁ గన్న
నోరిమాటకుఁ దన కేమి [6]గోరువోయె ? 42

సీ. అనయంబు లుప్త క్రియాకలాపుఁడు మానహీనుఁడు మర్యాద లేనివాఁడు
మత్తప్రచారుఁ డున్మత్తప్రియుఁడు దిగంబరుఁడు భూత ప్రేత పరివృతుండు
దామస ప్రమథ భూతములకు నాథుండు భూతి[7]లిప్తుం డస్థిభూషణుండు
నష్టశౌచుండు నున్మదనాథుఁడును దుష్ట [8]హృదయుండు నుగ్ర పరేతభూ ని

తే. కేతనుఁడు వితత స్రస్తకేశుఁ డశుచి
[9]యైన యితనికి శివనాముఁ డను ప్రవాద
[10]మెటులు గలిగెఁ? నశివుఁ డగు నితని నెఱిఁగి
యెఱిఁగి వేదంబు శూద్రున కిచ్చినటులు. 43

వ. ఇతనికి నస్మత్తనయను [11]విధిప్రేరితుండనై యిచ్చితి. 44

† ఈ పద్యము - క. చ. జ. ద. ద. బ. ప్రతులలో లేదు. 1. నా మాట (త) 2. దిక్పాలక వరయశో, హానికరుఁడు క్రియాహీనుచేత (క. చ. త. జ. డ.) 3. సకల భూమీ సురజన సమక్షమున హ. వా.) 4. శిష్య (హ. తం. వా.) 5. నడువకుండినమానె వినతుఁడుగాక (హ) 6. గోర (తం.వా.) 7. త్రిపుంద్రాస్థి (క.చ.ట.బ.డ.) 8. హృదయుఁ డుగ్రుఁడును (తం. వా.) 9. యైన తనకొక (క. చ. బ.) 10. గలిగెఁగాని యశివుఁడని కాన కెఱిఁగి (క. ట. త. డ. బ. తం.) 11. విధివశ్రప్ర (కారంబుగా (ట. త. జ. డ. ద. బ. తం.)

క. అని యిట్టులు ప్రతికూల వ, చనములు దక్షుండు వలికి [1]శర్వు శపింతు
న్నని జలములు గొని సుస్థల, మున[2]నిలి చిట్లనియె రోషమున ననఘాత్మా! 45

క. ఇతఁ డింద్రోపేంద్ర పరీ, వృతుఁ డై మఖసమయమున హవిర్భాగము దే
వతలం గూడఁగ మహితని, యతిఁ బొందక యుండుఁగాక యని శపియించెన్.

వ. ఇట్లు దక్షుండు వల్కిన గర్హితవాక్యంబులు వినిందితంబులుగ నుండినను, [3]అర్థాంతరంబున వాస్తవంబు లగుచు భగవంతుం డగు రుద్రునందు ననిందితంబు లై స్తుతి రూపంబున నొప్పె. తదనంతరంబ రుద్రునకు శాపం బిచ్చి, దక్షుండు సదస్య ముఖ్యులచే నకృత్యం బని నిషేధింపబడి, ప్రవృద్ధం బయిన క్రోధంబుతోడ నిజ నివాసంబునకుం జనియె. అంత గిరిశానుచరాగ్రేసరుం డగు నందికేశ్వరుండు, దక్షుండు నిటలాక్షుని శపియించిన శాపంబును, అతనిం బల్కిన యనర్హ వాక్యంబులును విని కోపారుణిత లోచనుం డై యిట్లను. ఈ దక్షుండు మర్త్యశరీరంబు శ్రేష్ఠంబుగాఁ దలంచి, యప్రతిద్రోహి యైన భగవంతునందు భేదదర్శి యై యపరాధంబు గావించె. ఇట్టి మూఢాత్ముండు దత్త్వవిముఖుం డగు. మఱియుం గూటధర్మంబు లైన నివాసంబుల గ్రామ్యసుఖాకాంక్షలం జేసి సక్తుం డై యర్థవాదంబు లయిన వేదంబులచేత నష్టమనీషం గలిగి, కర్మతంత్రంబు విస్తృతంబు సేయుచు, దేహాదికంబు లుపాదేయంబులుగాఁ దలఁచుచు, బుద్ధిచేత నాత్మ తత్త్వంబు మఱచి వర్తించి, పశుప్రాయుండు స్త్రీకాముకుండు నగు. ఇదియునుం గాక దక్షుం డచిరకాలంబున మేషముఖుం డగు. అని మఱియు, 47

మ. అనయంబున్ దనమానసంబున నవిద్యన్ ముఖ్యతత్త్వంబుగాఁ
గని గౌరీశుఁ దిరస్కరించిన యసత్కర్మాత్ము నీ దక్షుని
న్ననువర్తించిన[4]వారు సంసరణ కర్మారంభు లై నిచ్చలున్
జననం బందుచుఁ జచ్చుచున్ మరల నోజం బుట్టుచు న్నుండెడున్. 48

వ. అదియునుం గాక యీ హరద్వేషు లైన ద్విజు లర్థవాదబహుళంబు లైన వేదవాక్యంబులవలన మధుగంధసమం బైన చిత్తక్షోభంబుచేత విమోహిత మనస్కు లై కర్మాసక్తు లగుదురు. మఱియును భక్ష్యాభక్ష్య విచారశూన్యులై, దేహాది పోషణంబుకొఱకు ధరియింపబడు విద్యా తపో వ్రతంబుగల వార లై, ధన దేహేంద్రియంబులయందు బ్రీతిం బొంది యాచకులై, విహరింతు రని

1. శపియింతును శర్వుని నని జలములు గొని కర (హ.తం.వా.) 2. నిలిచి యిటులనె రోషమున ననఘాత్మా ! (తం. వా.) 3. యథార్థంబున (హ) 4. వాఁడు ......కర్మారంభుఁడై......బుట్టుచున్ వర్తిలున్ (హ)

నందికేశ్వరుండు బ్రాహ్మణజనంబుల శపియించిన వచనంబులు విని భృగు
మహాముని మఱల శపియింపం బూని యి ట్లనియె. 49

తే. వసుధ నెవ్వారు ధూర్జటివ్రతులు వారు
వారి కనుకూలు రగుదు రెవ్వారు వార
లట్టి సచ్ఛాస్త్ర పరిపంథు లై నవారు
నవని పాషండు లయ్యెద రని శపించె. 50

వ. అది యెట్లంటేని, 51

సీ. సకల వర్ణాశ్రమాచార హేతువు లోకములకు మంగళమార్గమును సనాత
నము పూర్వఋషి సమ్మతము జనార్దనమూలమును నిత్యమును శుద్ధమును [1]బరంబు
[2]నార్యపథానుగం బగు వేదమును విప్రగణము నిందించిన కారణమున
నే శివదీక్షయం దేని మధ్యమపూజ్యుఁ డై భూతపతి దైవ మగుచునుండు

తే. నందు మీరలు భస్మ జటాస్థి ధార
ణములఁ దగి మూఢబుద్ధులు నష్టశౌచు
లై నశింతురు పాషండు లగుచు ననుచు
శాప మొనరించె నా ద్విజసత్తముండు. 53

వ. ఇ ట్లన్యోన్య శాపంబులం బొందియు, భగవ దనుగ్రహంబు గలవార లగుటం
జేసి నాశంబు నొంద రై రి. అట్టియెడ విమనస్కుం డగుచు ననుచరసమేతుం
డై భవుండు చనియె. అంత, 52

సీ. అనఘాత్మ! యే యజ్ఞమందు సర్వశ్రేష్ఠుఁ డగు హరి సంపూజ్యుఁడై వెలుంగు
నట్టి యజ్ఞంబు సమ్యగ్విధానమున సహస్ర వత్సరములు నజుఁ డొనర్చెఁ
గర మొప్ప నమర గంగా యమునానదీ యోగంబు గలుగు ప్రయాగయందు
నవభృథస్నానంబు లతిభక్తిఁ గావించి గత కల్మషాత్ము లై ఘనత కెక్కి

తే. [4]తగ నిజాశ్రమభూములఁ దలఁచి వార
లందఱును వేడ్కతోఁ జని రనుచు విదురు
నకును మైత్రేయుఁ డను మునినాయకుండు
నెఱుఁగ వినిపించి వెండియు నిట్టు లనియె. 54

1. శివంబు (హ) 2. ఆర్యపథంబును నగు (క. చ. ట. జ.) 3. సంగ, మంబునఁ (హ)
4. తమతమాశ్రమ (చ. ట. జ.)

అధ్యాయము — ౩

—: దక్షప్రజాపతి యజ్ఞము చేయునపుడు దాక్షాయణి యచ్చటికిఁ బోవుట :—

వ. అంత శ్వశురుం డగు దక్షునకు జామాత యైన భర్గునకు నన్యోన్యవిరోధంబు పెరుఁగుచుండ నతిచిరం బగు కాలం బరిగె. అంత దక్షుండు రుద్రహీనం బగు యాగంబు లేనిది యైనను శర్వుతోడి పూర్వవిరోధంబునను, బరమేష్ఠికృతంబైన సకల ప్రజాపతివిభుత్వ గర్వంబునను జేసి *(బ్రహ్మనిష్ఠు లగు నీశ్వరాదుల ధిక్కరించి) యరుద్రంబుగా వాజపేయసవనంబు గావించి, తదనంతరంబ బృహస్పతిసవన నామకంబైన మఖంబు సేయ నుపక్రమించిన నచ్చటికిం గ్రమంబున,

చ. కర మనురక్తి న మ్మఖము గన్గొను వేడుక దొంగలింపఁగాఁ
బరమముని ప్రజాపతి సుపర్వ మహర్షివరుల్ సభార్యులై
పరువడి వచ్చి యందఱు శుభస్థితి దీవన లిచ్చి దక్షుచేఁ
బొరిఁబొరి నచ్చటన్ విహితపూజల నొందిరి సమ్మదంబునన్. 56

తే. దక్షతనయ సతీదేవి దవిలి యాత్మ
సదనమున నుండి జనకుని సవనమహిమ
గగనచరులు నుతింప నా కలకలంబు
విని [1]కుతూహల మొప్ప గగనముఁ జూడ. 57

వ. ఆ య్యవసరంబున త దుత్సవదర్శన కుతూహలులై సర్వదిక్కులవారును చను సమయంబున, 58

సీ. తనరారు నవరత్న తాటంకరోచులు చెక్కుటద్దములతోఁ జెలిమిసేయ
మహనీయ తపనీయమయ పదకద్యుతు లంసభాగంబుల [2]నావరింప
సంచిత చీనిచీనాంబర ప్రభలతో మేఖలాకాంతులు మేలమాడఁ
జంచల సారంగ [3]చారు విలోచనప్రభలు నల్దిక్కులఁ బ్రబ్బికొనఁగ

తే. మించువేడుక భర్తృసమేతముగను
మానితములైన విమానయాన
లగుచు నాకాశపథమున నరుగుచున్న
ఖచర గంధర్వ కిన్నరాంగనలఁ జూచి. 59

* తా. ప. ప్రతులయందు లేదు. 1. కుతూహలయై వినువీథిఁ జూడ (చ); కుతూహలిని యయి విన్వీథిఁ జూడ (తం);......విన్వీథిఁ జూడ (వా) 2. నాదరింప (క.ట.త.జ.డ.) 3. చంచల లోచన (చ. త. జ. డ.)

క. పతి దనపతి యగు నా పశు, పతిఁ జూచి సముత్సుకతను భాషించెఁ బ్రజా
పతి మీ మామ మఖము సు, వ్రతమతి నొనరింపుచున్న [1]వాఁడని వింటిన్. 60

క. కావున నా యజ్ఞమునకు, నీ విబుధగణంబు లర్థి నేగెద రదిగో!
దేవ! మన మిప్పు డచటికిఁ, బోవలె నను వేడ్క నాకుఁ బుట్టెడు నభవా! 61

క. ఆ యజ్ఞముఁ గనుఁగొనఁగా, నా యనుజలు భక్తిఁ బ్రాణనాథులతోడన్
బాయక వత్తురు మనమున్, బోయిన నే వారి నచటఁ బొడగనఁ గల్గున్. 62

క. జనకుని మఖమున కర్థిం, జన నీతోఁ బారిబర్హ సంజ్ఞికములచేఁ
దనరిన భూషణములఁ గై, కొన వేడ్క జనించె నీశ! కుజనవినాశా! 63

క. నాతోడను స్నేహము గల, మాతనుఁ దత్సోదరీసమాజము ఋషిసం
ఘాత కృత మఖ సమంచిత, కేతువుఁ గన వేడ్క గగనకేశ! జనించెన్. 64

వ. అదియునుం గాక దేవా! *(మహా)శ్చర్యకరం బై *(గుణత్రయాత్మకం బగు) ప్రపంచంబు భవదీయ మాయా వినిర్మితం బగుటం జేసి నీకు నాశ్చర్యకరంబు గాదు. అయినను భవదీయ తత్త్వం బెఱుంగఁజాలక కామినీ స్వభావంబు గలిగి కృపణురాల నై మదీయ జన్మభూమిఁ గనుంగొన [2]నిచ్ఛయించితి. అని వెండియు నిట్లనియె, 65

చ. ముదమునఁ [3]దనమ్మఖోత్సవ విభూతిఁ గనుంగొన [4]దివ్యకామినుల్
పదువులు గట్టి భూషణ విభాసిత లై నిజనాథయుక్త లై
మదకలహంస పాండుర సమంచిత దివ్యవిమానయాన లై
యదె చనుచున్న వారు గను మభ్రపథంబున నీలకంధరా! 66

క. అనఘా! విను లోకంబున, జనకుని గేహమునఁ గలుగు సకలసుఖంబుల్
దనయలు జని సంప్రీతిన్, గనుఁగొన కేరీతి నిల్చుఁ? గాయము లభవా! 67

క. అనయముఁ బిలువక యుండన్, [5]జన ననుచిత మంటివేని జనక గురు సుహృ
జ్జననాయక గేహములకుఁ, జనుచుందురు పిలువకున్న సజ్జను [6]లభవా! 68

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. దేవా! నాయందుఁ బ్రసన్నుండ వై మదీయ మనోరథంబుఁ దీర్ప నర్హుండవు. సమధికజ్ఞానంబు గల నీచేత నేను భవదీయ దేహంబునం దర్ధంబున ధరియింపం బడితి. అట్టి నన్ను ననుగ్రహింప వలయు. అని

1. వాఁడఁట వింటే (డ) * తా. ప. ప్రతులయందు లేదు. 2. నాసచేసితినని (చ. ట. త.) 3. తన్మఖోద్భవ (క. ట. త. ప. హ. తం. వా.) 4. నన్యకామినుల్ (హ. తం. వా.) 5. జనుటను చిత మంటివేని (చ. త. జ.); జనుటుచితమే యంటివేని (బ) 6. లనఘా (చ. త. జ. డ. తం.)

ప్రార్థించిన మందస్మిత వదనారవిందుండగుచు [1]జగత్స్రష్టల సమక్షంబున
దక్షుండు ద న్నాడిన మర్మభేదంబు లైన కూహక వాక్య సాయకంబులం
దలంచుచు ని ట్లనియె. 69

సీ. కల్యాణి! నీమాట కడు నొప్పు బంధువుల్ పిలువకుండినను సంప్రీతిఁ జనుదు
[2]రంటివి యది లెస్స యైనను దేహాభిమాన మదమున నమర్ష మునను
గడఁగి యారోపిత ఘన కోపదృష్టులు గారేని పోఁదగుఁ గాని వినుము
వినుత విద్యా తపో విత్త వయో రూప కులములు సుజనులకును గుణంబు

తే. లివియ కుజనులయెడ దోష హేతుకంబు
లై వివేకంబు చెఱుచు మహాత్ములైన
వారి మాహాత్మ్య మాత్మగర్వమునఁ జేసి
జడులు వొడగానఁజాలరు జలజనేత్ర! 70

క. విను మట్లు కుటిలు లగు దుర్జనుల గృహంబులకు బంధు సరణిని బోవన్
జనదు వినీతుల కది కడు, ననుచిత మై యుండు నింతి! యది యెట్లనినన్. 71

ఆ. కుటిలబుద్ధు లైన కుజనుల యిండ్లకు, నార్యు లేగ వా రనాదరమున
బొమలు ముడివడంగ భూరిరోషాక్షులై, చూతు రదియుఁగాక సుదతి! వినుము.

చ. సమద రిపుప్రయుక్త పటుసాయక జర్జరితాంగుఁ డయ్యు దుః
ఖమును దొఱంగి నిద్రఁ గనుఁ గాని కృశింపఁడు మానవుండు నో
యుమ! విను మిష్టబాంధవ దురుక్తులు మర్మము లంట నాటఁ జి
త్తమున నహర్నిశంబు పరితాపము నొంది కృశించు[3]చాడ్పునన్. 73

క. [4]విను ముత్కృష్టుం డగు దక్షునికిఁ దనూభవలలోనఁ గూరిమి సుతవై
నను నా సంబంధంబున, జనకునిచేఁ బూజ వడయఁ జాలవు తరుణీ! 74

వ. అది యెట్లు? అతనిచేత భవత్సంబంధంబునం జేసి పూజఁ బడయమికి నతనికి
నీకు విరోధంబునకు హేతు వెట్టిది? అని యంటివేని, 75

మ. [5]నిరహంకార నిరస్తదోష సుజ నానిం ద్యోల్ల[6]సత్కీర్తిఁ గొం
దఱు కామించి యశక్తులై మనములన్ దందహ్యమానేంద్రియా

1. బ్రహ్మసమక్షంబున (చ); బ్రహ్మల......(ట. త.) 2. రంటి విదియు లెస్స (తం. వా.)
3. నెప్పుడున్ (హ. తం. వా.) 4. విను లోకోత్కృష్టుఁడు (తం. వా.) 5. నిరహంకార మహత్స
మృద్ధి (చ. త. ప. హ.) నిరహంకార నిరస్తపాప (తం. వా.) 6. కీర్తియున్, ధరఁ గామించి (హ)

తురులై [1]యూరక మచ్చరింతురు మహాత్ముం డీశ్వరుం డైన యా
హరితో బద్ధవిరోధముఁ దొడరు దైత్యశ్రేణి చందంబునన్. 76

వ. అదియునుం గాక నీ వతనికిం బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింపకుండుటం జేసి యతండు దిరస్కృతుండయ్యె, అంటివేని, లోకంబుల జను లన్యోన్యంబును బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింతురు. అదియ ప్రాజ్ఞు లయినవారు సర్వభూతాంతర్యామి యైన పరమపురుషుండు నిత్యపరిపూర్ణుండు గావునఁ గాయిక వ్యాపారం బయుక్తం బని, త దుద్దేశంబుగా మనంబునందు నమస్కారాదికంబులు గావింతురు. కాని దేహాభిమానంబులు గలుగు పురుషులందుఁ గావింపరు. కాన నేనును వసుదేవశబ్దవాచ్యుండు శుద్ధసత్త్వమయుండు నంతకరణంబునందు నావరణ విరహితుండు నై ప్రకాశించు వాసుదేవునకు నా హృదయంబున నమస్కరింపుచుండుదు. ఇట్లనపరాధి యైన నన్నుఁ బూర్వంబున బ్రహ్మలు సేయు సత్రంబునందు దురుక్తుం జేసి పరాభవించి మ ద్ద్వేషియైన దక్షుండు భవ జ్జనకుఁ డైన నతఁడును ద దనువర్తను లయిన వారలును జూడఁదగరు. కావున మ ద్వచనాతిక్రమంబుం జేసి యరిగితివేని యచట నీకుఁ బరాభవంబు సంప్రాప్తంబగు. లోకంబున బంధుజనంబులవలనఁ బూజపడయక తిరస్కారంబు నొందుట చచ్చుటయ కాదే? యని పలికి మఱియు భవుండు పొమ్మని యనుజ్ఞ యిచ్చిన నచ్చట నవమానంబునం జేసి యశుభం బగు ననియు, నిచ్చటఁ బొమ్మనక నివారించిన మనోవేదన యగు ననియు మనంబునం దలపోయుచు నూరకుండె నంత,

అధ్యాయము — ౪

సీ. సతి సుహృద్దర్శనేచ్ఛా ప్రతికూల దుఃఖస్వాంత యగుచు నంగములు వడఁక
నందంద దొరఁగెడు నస్రుపూరంబులు గండభాగంబులఁ గడలు కొనఁగ
నున్నత స్తనమండ లోపరి హారముల్ వేఁడినిట్టూర్పుల వెచ్చఁ గంద
నతిశోక రోషాకు లాత్యంత దోదూయమాన మై హృదయంబు మలఁగుచుండ

తే. [2]మఱియుఁ గుపితాత్మయై స్వపమానరహితు
నాత్మదేహంబు సగమిచ్చినట్టి భవుని
విడిచి మూఢాత్మ యగుచు న వ్వేలఁది సనియె
జనకుఁ జూచెడి వేడుక సందడింప. 78

1. కొందఱు (హ) 2. మహిత కుపితాక్షియై (క. చ. త. డ. ద.)

వ. ఇట్లతిశీఘ్ర గమనంబున, 79

సీ. మానిని చనుచుండ మణిమన్మదాది సహస్ర సంఖ్యాత రుద్రానుచరులు
యక్షులు నిర్భయు లై వృషభేంద్రుని ము న్నిడుకొనుచు న మ్ముదిత దాల్చు
కందుకాంబుజ శారికా తాళవృంత దర్పణ ధవళాతపత్ర ప్రసూన
మాలికా సౌవర్ణ మణివిభూషణ ఘనసార కస్తూరికా చందనాది

తే. వస్తువులు గొంచు నేగి శర్వాణిఁ గదిసి
శంఖ దుందుభి వేణు నిస్వనము లొప్ప
మానితం బైన వృషభేంద్రయానఁ జేసి
[1]యజ్ఞభూమార్గులై యర్థి నరిగి యరిగి. 80

వ. ముందట,

చ. మనమున మోదమందుచు [2]సుమాతరుణీమణి గాంచె [3]దారు మృ
త్కనక కుశాజి నాయస నికాయ వినిర్మిత పాత్రసీమము
న్ననుపమ వేదఘోష సుమహ త్పశుబంధన కర్మభూమము
న్ముని విబుధాభిరామము సముజ్జ్వల హోమము యాగధామమున్. 82

వ. ఇట్లు గనుంగొని యజ్ఞశాలం బ్రవేశించిన, 83

క. చనుదెంచిన య మ్మగువను, జననియు సోదరులు దక్క సభఁ గల జను లె
ల్లను దక్షువలని భయమున, ననయము నపు డాదరింప రైరి మహాత్మా! 84

క. మఱి తల్లియుఁ బినతల్లులు, పరిరంభణ మాచరింపఁ బరితోషాశ్రుల్
దొరఁగఁగ డగ్గుత్తికతో, సరసిజముఖి నేమ మరయ సతి దా నంతన్. 85

క. జనకుం డవమానించుట, యును సోదరు లర్థిఁ దనకు నుచిత క్రియఁ జే
సిన పూజల నందక శో, భన మరసిన మాఱుమాటఁ బలుకక యుండెన్. 86

వ. ఇట్లు తండ్రిచేత నాదరింపఁ బడని దై విభుం డైన యీశ్వరునందు నాహ్వాన క్రియా శూన్యత్వ రూపం బైన తిరస్కారంబును, నరుద్రభాగం బైన యజ్ఞంబునుం, గనుంగొని నిజ రోషానలంబున లోకంబులు భస్మంబు సేయం బూనిన తెఱంగున నుద్రేకించి, రుద్రవిద్వేషియుఁ, గ్రతుకర్మాభ్యాస గర్విష్ఠుండును నగు దక్షుని వధియింతు మనుచు లేచిన భూతగణంబుల నివారించి, రోషావ్యక్తభాషణంబుల నిట్లనియె. లోకంబున శరీరధారు లై జీవులకుఁ బ్రియాత్మకుం డైన

1. యజ్ఞ భూమార్గమున కర్థి (చ. ట. డ. బ.) 2. రమణీమణి (చ. త. డ.) 3. చారు (హ. తం. వా)

యీశ్వరునకుఁ బ్రియాప్రియులు, నధికులును లేరు. అట్టి సకలకారణుండు నిర్మత్సరుండు నైన రుద్రునందు నీవు దక్క నెవ్వండు ప్రతికూలం బాచరించు? అదియునుం గాక మిముబోఁటివారలు పరులవలని గుణంబులందు దుర్గుణంబు లన యాపాదింతురు. మఱియుం గొందఱు మధ్యస్థు లయినవారలు పరుల గుణంబులయందు దోషంబుల నాపాదింతురు. కొందఱు సాధువర్తనంబు గల వారలు పరుల దోషంబుల నైన గుణంబులుగా ననుగ్రహింతురు. మఱియుం గొంద ఱుత్తమోత్తములు పరులయందు దోషంబుల నాపాదింపక తుచ్ఛగుణం బులు గలిగినను సద్గుణంబులుగాఁ గైకొందురు. అట్టి మహాత్ములయందు నీవు పాపబుద్ధిం గల్పించితివి. అని వెండియు నిట్లను. మహాత్ము లగువారల పాద ధూళిచే నిరస్తప్రభావులై జడస్వభావంబుగల దేహంబు నాత్మ యని పల్కు కుజను లగువారు మహాత్ముల నిందించు[1]టాశ్చర్యంబు గాదు. ఆదియు వారి *కనుచితం బగు. అని వెండియు నిట్లనియె, 87

సీ. అనయంబు శివ యను నక్షరద్వయ మర్థి వాక్కునఁ బలుక భావమునఁ దలంప
సర్వజీవుల పాపసంఘముల్ చెడు నట్టి మహితాత్మునందు నమంగళుండ
వగు నీవు విద్వేషి వగుట కాశ్చర్యంబు నందెద వినుము నీ వదియుఁ గాక
చర్చింప నెవ్వని చరణపద్మంబుల నరసి బ్రహ్మానంద మను మరంద

తే. మతులభక్తినిఁ దమ హృదయంబు లనెడి
తుమ్మెదలచేతఁ గ్రోలి సంతుష్టచిత్తు
లగుదు రత్యంత విజ్ఞాను లట్టి దేవు
నందు ద్రోహంబు సేసి తేమందు నిన్ను ?

క. [2]మఱియును న మ్మహితాత్ముని, [3]చరణ సరోజాతయుగము సకలజగంబుల్
[4]నెఱిఁ గొలువఁ గోరు కోర్కులు, దరమిడి వర్షించు నతనిఁ దగునే తెగడన్? 89

చ. పరఁగఁ జితాస్థిభస్మ నృకపాల జటాధరుఁడున్ బరేత భూ
చరుఁడు పిశాచయుక్తుఁ డని శర్వు నమంగళుఁగాఁ దలంప రె
వ్వరు నొకఁ డీవు దక్క మఱి వాక్పతిముఖ్యులు న మ్మహాత్ము స
చ్చరణసరోజ రేణువులు సమ్మతిఁ దాల్తురు మస్తకంబులన్. 90

1. నిందించుట కార్యంబుగాదు (హ. తం. వా. క. జ. ద. బ.) 2. మఱిగడు (హ)
3. యఱిముఱి జరణాబ్జయుగము నఖిల జగంబుల్ (హ) 4. నెఱి గోరిన కోరికలం (హ)
* తదేవ శోభనమ్-మూలము(4-13) అతోసత్సు మహన్నిందన మేవ ఉచిత మిత్యర్థః-వ్యాఖ్య.

చ. నెలకొని ధర్మపాలన వినిర్మలు ఖర్గుఁ దిరస్కరించు న
క్కలుషుని జిహ్వఁ గోయఁ దగుఁగా కటు సేయఁగ నోపఁ డేనిఁ దాఁ
బొలియుట యొప్పు రెంటికిఁ బ్రభుత్వము చాలమిఁ గర్ణరంధ్రముల్
బలువుగ మూసికొంచుఁ జనఁ బాడి యఁ టందురు ధర్మవర్తనుల్. 91

వ. అది గావున, 92

మ. జనుఁ డజ్ఞానమునన్ భుజించిన జుగుప్సం బైన యన్నంబు స
య్యన వెళ్లించి పవిత్రుఁ డైనగతి దుష్టాత్ముండ వై యీశ్వరున్
ఘను నిందించిన నీ తనూభవ యనంగా నోర్వ నీ హేయ భా
జన మైనట్టి శరీరమున్ విడిచి [1]భాస్వచ్ఛుద్ధి [2]బ్రాపించెదన్, 93

వ. అదియునుంగాక దేవతల కాకాశగమనంబును, మనుష్యులకు భూతలగమనంబును స్వాభావికంబు లైనట్లు ప్రవృత్తి నివృత్తి లక్షణ కర్మంబులు రాగ వైరాగ్యాధికారంబులుగా వేదంబులు విధించుటజేసి రాగయుక్తు లై కర్మతంత్రు లైన సంసారులకు వైరాగ్యయుక్తు లై యాత్మారాము లైన యోగిజనులకు విధి నిషేధ రూపంబు లయిన వైదిక కర్మంబులు గలుగుటయు, లేకుండుటయు నైజంబు లగుటఁజేసి స్వధర్మనిష్ఠుం డగువాని నిందింపం జనదు. ఈ యుభయ కర్మశూన్యుండు, బ్రహ్మభూతుండు నైన సదాశివునిఁ గ్రియాశూన్యుం డని నిందించుట పాపం బగు. తండ్రీ! సంకల్ప మాత్ర ప్రభవంబు లగుటంజేసి మహాయోగిజనసేవ్యంబు లైన యస్మదీయంబు లగు నణిమా ద్యష్టైశ్వర్యంబులు నీకు సంభవింపవు. భవదీయం బగు నైశ్వర్యంబులు ధూమమార్గ ప్రవృత్తులై యాగాన్న భోక్తలైన వారిచేత యజ్ఞశాలయందె చాల నుతియింపంబడి యుండుఁ గాన నీమనంబున నే నధికసంపన్నుఁడ ననియుఁ జితాభస్మాస్థిధారణుండైన రుద్రుండు దరిద్రుం డనియును గర్వింపం జనదు, అని వెండియు నిట్లనియె.

ఉ. నీలగళాపరాధి యగు నీకుఁ దనూభవ నౌట చాలదా?
చాలుఁ గుమర్త్య! నీదు తనుజాత నన్ మది సిగ్గు పుట్టెడి
[3]న్నేల, ధరన్ మహాత్ములకు నెగ్గొనరించెడి వారి జన్మముల్
గాలుపనే; తలంప జనకా! కుటిలాత్మక! యెన్ని చూడఁగన్. 95

చ. వర వృషకేతనుండు భగవంతుఁడు నైన హరుండు నన్ను నా
దర పరిహాస వాక్యముల దక్షతనూభవ! యంచుఁ బిల్వ నేఁ

1. భాస్వచ్ఛుద్ధి వాటిల్లెదన్ (హ.తం.); 2. శుద్ధిఁ బాటిల్లెదన్ (వా) 3. జాల ధరన్ మహాత్ములకుఁ, జయ్యన నెగ్గొనరించు జన్మముల్ (హ.)

బరబరఁ బొక్కుచున్ ముదముఁ బొందక నర్మవచః స్మితంబులన్
దొఱఁగుదు నీ తనూజ నను దుఃఖముకంటెను జచ్చు టొప్పగున్. 96

వ. అని యిట్లు యజ్ఞసభామధ్యంబున [1]విరోధి యైన దక్షు నుద్దేశించి పలికి, కామ
క్రోధాది శత్రు విఘాతిని యగు సతీదేవి యుదఙ్ముఖి యై, జలంబుల నాచ
మనంబు చేసి, శుచి యై మౌనంబు ధరియించి, జితాసన యై భూమియందాసీన
యగుచు యోగమార్గంబునం జేసి శరీరత్యాగంబు సేయం దలంచి, 97

సీ. వరుసఁ బ్రాణాపాన వాయునిరోధంబు గావించి వాని నేకముగ నాభి
తలమునఁ గూర్చి యంతట నుదానము దాఁక నెగయించి బుద్ధితో హృదయపద్మ
మున నిల్పి వాని మెల్లన గంఠమార్గమునను మఱి భ్రూమధ్యమున వసింపఁ
జేసి శివాంఘ్రి రాజీవచింతనముచే నాథునిఁ దక్క నన్యంబుఁ జూడ

తే. క మ్మహాత్ముని యంకపీఠంబునందు
నాదరంబున నుండు దేహంబు దక్షు
వలన రోషంబునను విడువంగఁ దలఁచి
తాల్చెఁ దనువున ననిలాగ్ని ధారణములు. 98

వ. ఇట్లు ధరియించి గతకల్మషం బైన దేహంబు గల సతీదేవి నిజ యోగసమాధి
జనితం బైన వహ్నిచేఁ ద త్క్షణంబ దగ్ధ యయ్యె నంత. 99

క. అది గనుగొని హాహా [2]రవ, మొదవఁగ ని ట్లనిరి మానవులుఁ ద్రిదశులు నీ
మదిరాక్షీ యకట! దేహము, వదలెఁ గదా! దక్షుతోడివైరము కతనన్. 100

వ. మఱియు ని ట్లనిరి. 101

సీ. సకల చరాచర జనకుఁ డై నట్టి యీ దక్షుండు దన కూర్మితనయ మాన
వతి పూజనీయ యీ సతి దనచే నవమానంబు నొంది సమక్షమందుఁ
గాయంబుఁదొఱఁగంగఁ గనుఁగొనుచున్న వాఁ డిట్టి [3]దురాత్ముఁడెందేనిఁ గలఁడె?
యనుచుఁ జిత్తంబుల నాశ్చర్యములఁ బొంది రదియును గాక యిట్లనిరి యిట్టి

తే. దుష్టచిత్తుండు బ్రహ్మబంధుండు నైన
యీతఁ డనయంబు దా నపఖ్యాతిఁబొందు
నింద పడి మీఁద దుర్గతిఁ జెందుఁగాక
యనుచు జనములు పలుకు న య్యవసరమున. 102

1. ప్రతికూలుండగు (హ. తం. వా.) 2. ధ్వని, పొదలఁగ (వా) 3. దౌరాత్మ్య మొందేని గలదె (తం)

క. దేహము విడిచిన సతిఁగని, బాహాబల మొప్ప రుద్ర పార్షదులును ద
ద్ద్రోహిం ద్రుంచుటకై యు, త్సాహంబున లేచి రసి[1] గదాధరు లగుచున్. 103

క. ఆ రవ మపు డీక్షించి య, హారోషముతోడ భృగుమహాముని గ్రతుసం
హారక మారక మగు[2] నభి, చారక హోమం బొనర్చె సరభస మొప్పన్. 104

వ. ఇట్లు దక్షిణాగ్నియందు వేల్చిన నందు*(దపం బొనర్చి, సోమలోకంబుననుండు సహస్రసంఖ్యలుగల) ఋభునామధేయు లైన దేవత లుదయించి, బ్రహ్మతేజంబు సంజేసి దివ్యవిమాను లై యుల్ముకంబులు సాధనంబులుగా ధరియించి, రుద్ర పార్షదులైన ప్రమథగుహ్యక గణంబులఁ బాఱఁదోలిన, వారును పరాజితు లైరి. తదనంతరంబ నారదువలన భవుండు *(దంద్రిచే నసత్కృతురా లగుటంజేసి) భవాని పంచత్వంబు నొందుటయుం బ్రమథగణంబులు *(ఋభునామక దేవతలచేఁ) [3]బరాజితు లగుటయు విని, 105

—: శివుఁడు వీరభద్రునిచే దక్షయజ్ఞంబు ధ్వంసంబు చేయించుట :—

శా. ఆద్యుం డుగ్రుఁడు నీలకంఠుఁ డిభదైత్యారాతి దష్టోష్ఠుఁడై
మాద్యద్భూరిమృగేంద్ర ఘోషమున భీమప్రక్రియన్ నవ్వుచున్
విద్యుద్వహ్ని శిఖా సముచ్ఛ్రయరుచిన్ వెల్గొందు చంచజ్జటన్
సద్యః క్రోధముతోడఁ బుచ్చి వయిచెన్ క్ష్మాచక్ర మధ్యంబునన్. 106

వ. ఇట్లు పెఱికి వైచిన రుద్రుని జటయందు, 107

అధ్యాయము — ౫

సీ. అభ్రంలి హోదభ్ర విభ్ర మాభ్రభ్రమ కృష్ణీల దీర్ఘ శరీర మమరఁ
బ్రజ్వల జ్వలన దీప్త జ్వాలికా జాల జాజ్వల్యమాన కేశములు మెఱయఁ
జండ దిగ్వేదండ శుండాభ దోర్దండ సాహస్రధృత హేతిసంఘ మొప్ప
వీక్షణత్రయ లోకవీక్షణ ద్యుతి లోకవీక్షణరతి దుర్నిరీక్ష మగుచుఁ

క. గ్రకచకఠిన కరాళదంష్ట్రిలు వెలుంగ
ఘనకపాలాస్థి వనమాలికలును దనర

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1. గదాధారులై (చ. త. డ. ప. బ.) గదాపాణులు నై (హ. త. వా.) 2. నభిచారము గావించె నంత (క.చ.ట.త.జ.బ.) 3. పలాయన మగుటయు (చ. ట.)

నఖిలలోక భయంకరుఁ డగుచు వీర
భద్రుఁ డుదయించె మాఱటరుద్రుఁ డగుచు. 108

తే. వీరభద్రుండు [1]విహతవిద్వేషి భద్రుఁ
డగుచుఁ దన వేయిచేతులు మొగిచి వినయ
మెసఁగ నే నేమిసేయుదు? నెఱుఁగ నాకు
నానతిమ్మన్న నతని క య్యభవుఁ డనియె. 109

చ. గురు భుజశౌర్య! భూరి రణకోవిద! మ ద్భటకోటి కెల్ల నీ
వరయ వరూథినీవరుఁడ వై చని యజ్ఞముగూడ దక్షునిన్
[2]బరువడి ద్రుంపు మీ వచట బ్రాహ్మణతేజ మ జేయ మంటి వే
నరిది మ దంశసంభవుఁడ వై తగు నీకు [3]నసాధ్య మె య్యెడన్? 110

వ. అని కుపితచిత్తుం డై యాజ్ఞాపించిన నట్ల కాక యని, 111

చ. అనఘుఁడు రుద్రుఁ జేరి ముదమారఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి వీ
డ్కొని యనివార్య వేగమునఁ గుంభిని గ్రక్కదలన్ ఝుళంఝుళ
ధ్వని మణినూపురంబులు పదంబుల మ్రోయఁగ భీషణప్రభల్
దనరఁ గృతాంతకాంతక శిత స్ఫుట శూలముఁ బూని చెచ్చెరన్. 112

చ. సరభసవృత్తి న ట్లరుగు సైన్య పదాహత [4]ధూత ధూళి ధూ
సరిత కుబేరది క్తటము సభ్యులు దక్షుఁడుఁ జూచి యెట్టి భీ
కరతమ మం చనం దమము గాదు రజఃపటలం బటంచు [5]ని
వ్వెఱపడి పల్కి రాత్మల వివేకవిహీనతఁ బొంది వెండియున్. 113

సీ. ఈ ధూళి పుట్టుట కెయ్యది హేతువో? విలయసమీరమా? పొలయ దిపుడు
ప్రాచీనబర్హి ధరాపతి మహితోగ్ర శాసనుం డిపుడు రాజ్యంబుసేయఁ
జోరసంఘములకో రారాదు మఱి గో గణాళి రాకకు సమయంబు గాదు
కావున నిప్పుడు గల్పావసానంబు గాఁబోలుఁగా కటు గాకయున్న

తే. [6]నిట్టి యౌత్పాతికరజ మెందేనిఁ గలదె?
యనుచు మనమున భయమంది రచటి జనులు

1. నిహత (చ. జ. డ. ద. బ.) 2. బరిపరిసేసి (జ. తం.) 3. నసాధ్యమున్నదే (క. చ. త. జ. డ. ద. బ.) 4. పాదధూళి (హ.తం.వా.) 5. న,చ్చరియము నొందిరాత్మల విచక్షణతా రహితాత్ములై కడున్ (హ) 6. ఇట్టి యుత్పాత జనక మెందేని గలదె (క.బ.)

సురలు దక్షుండు నంత ప్రసూతిముఖ్య
లైన భూసురకాంత లి ట్లనిరి మఱియు. 114

క. తన కూఁతులు సూడఁగ నిజ, తనయను సతి ననపరాధఁ [1]దగవే ది ట్లె
గ్గొనరించిన యీ దక్షుని, ఘన పాపవిపాక మిదియుఁ గాఁదగు ననుచున్. 115

వ. వెండియు ని ట్లనిరి. [2]కుపితాత్ముం డైన దక్షుండు దన కూఁతుతో విరోధంబు చాలక జగత్సంహారకారణుం డైన రుద్రునిం గ్రోధింపఁజేసె న మ్మహాత్ముం డెంతటివాఁ డం టేని ప్రళయకాలంబున, 116

సీ. సుమహిత నిశిత త్రిశూలాగ్ర [3]సంప్రోత నిఖిల దిక్కరిరాజ నివహుఁ డగుచుఁ
జటులోగ్ర నిష్ఠుర స్తనిత గంభీరాట్టహాస నిర్భిన్నాఖిలాశుఁ డగుచు
భూరి కరాళ విస్ఫార దంష్ట్రాభిహతి పతిత తారాగణ ప్రచయుఁ డగుచు
వివిధ హేతివ్రాత విపుల ప్రభాపుంజ మండిత చండ దోర్దండుఁ డగుచు

తే. వికటరోష భయంకర భ్రుకుటి దుర్ని
రీక్ష్య దుస్సహ తేజోమహిమఁ దనర్చి
ఘన వికీర్ణ జటాబంధ కలితుఁ డగుచు
నఖిల సంహారకారణుఁ డై నటించు. 117

తే. అట్టి దేవునిఁ ద్రిపుర సంహారకరునిఁ
జంద్రశేఖరు సద్గుణసాంద్రు నభవు
మనము రోషింపఁజేసిన మంగళములఁ
బొందవచ్చునె ? పద్మగర్భునకు నైన. 118

వ. అని యి వ్విధంబున భయ విహ్వల లోచన లై పలుకుచున్న సమయంబున మహాత్ముం డైన దక్షునకు భయావహంబు లై సహస్రసంఖ్యాతంబు లైన మహోత్పాతంబులు భూనభోంతరంబులఁ గానంబడుచుండె. ఆ సమయంబున రుద్రానుచరులు [4]నానావిధాయుధంబులు ధరియించి, కపిల పీత వర్ణంబులు గలిగి వామనాకారులు మకరోదరాననులు నై యజ్ఞశాలా ప్రదేశంబునం బరువులు వెట్టుచుఁ గదియంజనుదెంచి దక్షాధ్వరవాటంబుల విటతాటంబు

1. దగవఱియిట్లె, గ్గొనరించిన (తం.వా.) 2. కుటిలాత్ముండైన (క.చ.జ.) 3. కుంఠిత (క. చ. ఓ. త. జ. ద. బ.) ''స్వ శూల సూచ్యర్పిత దిగ్గజేంద్రః" (5-10) 'స్వ శూలస్య సూచ్యాః అగ్రే అర్పితాః ప్రోతాః; దిగ్గజేంద్రా యేన, (వ్యా) 4. నానావిధ సాధనంబులు (క.చ.బ.)

సేయుచుం గొందఱు ప్రాగ్వంశంబును, గొందఱు పత్నీశాలయుఁ, గొందఱు సదస్యశాలయు, నందుఁ గొంద ఱాగ్నీధ్రశాలయుఁ, గొందఱు యజమాన శాలయుఁ,గొందఱు మహానసగృహంబును విధ్వంసంబులు గావించిరి.మఱియుఁ గొందఱు యజ్ఞపాత్రంబుల నగ్నులం [1]జఱచిరి. వెండియుఁ గొందఱు హోమాగ్ను లార్చిరి. పదంపడి కొందఱు హోమకుండంబులయందు మూత్రం బులు విడిచిరి. కొంద ఱుత్తరవేదికా మేఖలలు ద్రెంచిరి. కొందఱు మునుల బాధించిరి. కొందఱు ద త్పత్నుల వెఱపించిరి. మఱికొందఱు దేవతానిరోధంబు గావించిరి. అంత మణిమంతుండు భృగువును, వీరభద్రుండు దక్షుని,జండీశుండు పూషుని, భగుని నందీశ్వరుండును బట్టిరి. ఇవ్విధంబున సదస్య దేవ ఋత్విజ్నికాయంబుల శిలల ఱువ్వియు, జానువులఁ బొడిచియు, నఱచేతుల నడిచియుఁ [2]గూర్పరంబులఁ బొడిచియు, వివిధబాధలం బఱచిన వారు కాందిశీకులై యెక్క డెక్క దేనియు, జనిరి. మరియును, 119

క. మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁగఁ, గనుగీటిన భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలిం
చెను నందీశ్వరుఁ డచ్చటి, జనములు హాహారవముల సందడి పెట్టన్. 120

తే. కుపితుఁ డై నాఁడు భవుని దక్షుఁడు శపింపఁ
బరిహసించిన పూషుని పండ్లు డుల్ల
గొట్టె బలభద్రుఁ డా కళింగుని రదంబు
లెలమి డుల్చిన పగిదిఁ జండీశ్వరుండు. 121

క. తగవేది దక్షుఁ డా సభ, నగచాపుఁ దిరస్కరించు[3]నాఁ డట శ్మశ్రుల్
నగుచుం జూపుట నా భృగు, పగకై శ్మశ్రువులు వీరభద్రుఁడు వెఱికెన్. 122

సీ. అతుల దర్పోద్ధతుం డై వీరభద్రుండు గైకొని దక్షు వక్షంబు ద్రొక్కి
ఘన శితధారాసిఁ గొని[4]మేను వొడిచియు మంత్రసమన్వితమహితశస్త్ర
జాలావినిర్భిన్న చర్మంబుఁగల దక్షుఁ జంపఁగాలేక విస్మయము నొంది
త ద్వధోపాయంబు దనచిత్తమునఁ జూచి కంఠ నిష్పీడనగతిఁ దలంచి

తే. మస్తకము ద్రుంచి సంచి తామర్షణమున
దక్షిణానలమున వేల్చెఁ ద దనుచరులు
హర్షమును బొంద నచటి బ్రాహ్మణజనంబు
లాత్మలను జాల దుఃఖంబు లందుచుండ. 123

1. జెఱచిరి (తం.వా.) 2. గుల్ఫంబులఁ(హ) 3. నాడు శ్మశ్రుల్ (హ) 4. మేన నకఁచియు (హ)

వ. ఇట్లు వీరభద్రుండు దక్షుని యాగంబు విధ్వంసంబు గావించి, నిజనివాసం బైన
కైలాసంబునకుం జనియె. అ య్యవసరంబున, 124

అధ్యాయము - ౬

—: దేవతలు వీరభద్రాదులచేఁ బరాజితు లయి బ్రహ్మతో విన్నవించుట :—

చ. హరభటకోటిచేత నిశితాసి గదా కరవాల శూల ము
ద్గర ముసలాది సాధన విదారిత జర్జరితాఖిలాంగు లై
సురలు భయాకులాత్ము లగుచున్ సరసీరుహజాతుఁ జేరి త
చ్చరణ సరోరుహంబులకు సమ్మతిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి నమ్రులై. 125

క. తము ధూర్జటి సైనికు లగు
ప్రమథులు దయమాలి పెలుచ బాధించుట స
ర్వముఁ జెప్పి రనుచు మైత్రే
య మునీంద్రుఁడు విదురుతోడ ననియెన్ మఱియున్. 126

తే. ఇంతయును మున్న మనమున నెఱిఁగియున్న
కతన విశ్వాత్మకుండును గమలలోచ
నుండు నన నొప్పు నారాయణుండు నజుఁడు
చూడ రారైరి వినుము దక్షునిమఖంబు. 127

వ. అని చెప్పి సుర లిట్లు విన్నవించిన చతుర్ముఖుండు వారల కిట్లనియె, 127

క. ఘన తేజోనిధి పురుషుం, డనయంబు గృతాపరాధుఁడైనను [1]దామ
ల్లున ప్రతికారము గావిం, చిన జనులకు లోకమందు సేమము గలదే? 129

వ. అని మఱియు నిట్లనియె, 130

క. క్రతు భాగార్హుం డగు పశు,పతి నీశ్వరు నభవు శర్వు భర్గుని దూరీ
కృత యజ్ఞభాగుఁ జేసిన, యతిదోషులు దుష్టమతులునగు మీ రింకన్. 131

సీ. పూని యే దేవుని బొమముడిమాత్రన లోకపాలకులును లోకములును
నాశ మొందుదు రట్టి యీశుండు ఘన దురుక్తాస్త్రనికాయ విద్ధాంతరంగుఁ
డును బ్రియావిరహితుండుగ నైనవాఁ డమ్మహాత్మునిఁ ద్రిపుర సంహారకరుని
మఖ పునస్సంధానమతి నపేక్షించు మీరలు సేరి శుద్ధాంతరంగు లగుచు

1. దామల్లన (తం. వా.) దామెల్లన (హ).

తే. భక్తి నిష్ఠలఁ దత్పాదపద్మ యుగళ
ఘన పరిగ్రహపూర్వంబు గాఁగ నతని
శరణమొందుఁ డతండు ప్రసన్నుఁడైనఁ
దివిరి మీకోర్కి సిద్ధించు దివిజులార! 132

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. అద్దేవుని డాయంజన వెఱతు మని తలంపకుండు. అతనిఁ జేర నుపాయం బెఱింగిపు మంటిరేని నేను, నింద్రుండు, మునులు, మీరలు, మఱియు దేహధారు లెవ్వరేని నమ్మహాత్ముని రూపంబు, నతని బల పరాక్రమంబుల కొలఁదియు నెఱుంగఁజాలము. అతండు స్వతంత్రుండు గావునఁ దదుపాయం బెఱింగింప నెవ్వఁడు సమర్థుం డగు? ఐన నిపుడు *(భక్తపరాధీనుండు శరణాగత రక్షకుం డగు నీశునిఁ జేరంబోవుద మని పలికి) పద్మసంభవుండు దేవ పితృగణ ప్రజాపతులం గూడి కైలాసాభిముఖుం డై చని చని, 133

ఉ. భాసురలీలఁ గాంచిరి సుపర్వులు భక్తజనైక మానసో
ల్లాసముఁ గిన్నరీజన విలాసము నిత్యవిభూతి మంగళా
వాసము సిద్ధ గుహ్యక నివాసము [1]రాజతభూ వికాసి కై
లాసము కాంతినిర్జిత కులక్షితిభృత్సు[2]మహా ద్విభాసముఁ. 134

సీ. ధాతువిచిత్రి తోదాత్త రత్న ప్రభా సంగ తోజ్జ్వల తుంగ శృంగములును
గిన్నర గంధర్వ కింపురు షాప్సరో జననికరాకీర్ణ సానువులును
మానిత నిఖిల వైమానిక మిథున స ద్విహరణైక శుభప్రదేశములును
గమనీయ నవమల్లికా సుమనో వల్లికామతల్లీ లస త్కందరములు

తే. నమర సిద్ధాంగనా శోభితాశ్రమములు
[3]విబుధజన యోగ్య సంప న్నివేశములును
గలిగి బహువిధ పుణ్యభోగముల నొప్పు
వినుత సుకృతములకు దండ వెండికొండ. 135

వ. అది మఱియును మందార పారిజాత సరళ తమాల సాల తాల తక్కోల కోవిదార శిరీ షార్జున చూత కదంబ నీప నాగ పున్నాగ చంపక పాటలాశోక వకుళ కుంద కురవక కన క్రాము శతపత్ర కింశు కైలా లవంగ మాలతీ మధూక

* కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులందు లేదు.

1. చారువిరాజమాన (క. త. జ. బ. తం.) 2. మహా విభాసమున్ (త) 3. సిద్ధజన యోగ్య సంపద్విశేషములును (ట)

మల్లికా పనస మాధవీ కుట జోదుంబ రాశ్వత్థ ప్లక్ష వట హింగుళ *(భూర్జ పూగ రాజపూగ జంబూ ఖర్జూ రామ్రాతక ప్రియాళునాళికే రేంగుదవేణు) కీచక తరుశోభితంబును, గలకంఠ కాలకంఠ కలవింక రాజకీర మత్తమధుకర నానా విహంగకోలాహల నినద బధిరీభూత రోదోంతరాళంబును, సింహ తరక్షు శల్య గవయ శరభ శాఖామృగ వరాహ వ్యాఘ్ర కుర్కుర రురు మహిష వృక సారంగ ప్రముఖ వన్యసత్త్వ సమాశ్రయ విరాజితంబును, గదళీషండ మండిత కమల కల్హార కైరవకలిత పులినతల లలిత కమలాకర విహరమాణ కలహంస కారండవ సారస చక్రవాక బక జలకుక్కుటాది జలవిహంగకుల కూజిత సంకులంబును, సలిలకేళీ విహరమాణ సతీరమణీ రమణీయ కుచమండల విలిప్తమృగమద మిళిత హరిచందన గంధసుగంధిత జలపూరిత గంగాతరంగిణీ సమావృతంబును నైన కైలాసపర్వతంబు వొడగని, యరవిందసంభవ పురందరాది దేవగణంబు లత్యద్భు తానందంబులం బొంది, ముందటం దార హీర హేమమయ విమానసంకులంబును పుణ్యజన మానినీశోభితంబును నైన యలకాపురంబు గడచి, తత్పుర బాహ్య ప్రదేశంబునం దీర్ఘపాదుం డైన పుండరీకాక్షు పాదారవింద [1]రజఃపావనంబును, రతికేళీవ్యాసంగ పరిశ్రమ నివారక సలిలకేళీవిలోల దేవకామినీ పీనవక్షోజ విలిప్త కుంకుమపంక సంగత పిశంగవర్ణ వారిపూర విలసితంబును నగు నందాలక నందాభిధానంబులం గల నదీద్వితయంబు దాఁటి, తత్పురోభాగంబున వనగజ సంఘృష్ట మలయజ పరిమిళిత పవనాస్వాదన ముహుర్ముహు రున్మదితమానస పుణ్యజన కామినీకదంబంబును, వైడూర్యసోపాన సమంచిత కనకోత్పల వాపీ విభాసితంబును, గింపురుష [2]వ్యాప్తంబును నగు సౌగంధికవన సమీపంబునందు,

—బ్రహ్మాదులు దక్షిణామూర్తిరూపుం డగు నీశ్వరుని స్తుతించుట :—

సీ. ఉజ్జ్వలం బై శతయోజనంబుల [3]పొడవును పంచసప్తతి యోజనములఁ
బఱపును గల్గి యే పట్టునఁ [4]దిరుగని నీడ శోభిల్ల నిర్ణీత మగుచుఁ
బర్ణ శాఖా సమాకీర్ణ మై మాణిక్యములఁ బోలఁగల ఫలములఁ దనర్చి
కమనీయ సిద్ధ యోగక్రియామయ మయి యనఘ ముముక్షు జనాశ్రయంబు

* కొన్ని తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

1. పాలితంబును (క. చ. ట. డ. ద. బ.) 2. సంచారయోగ్యంబునగు (క. చ. త. జ. బ. తం. వా.) 3. పొడవాగి (వా) 4. దఱుగని నీడ (హ. తం. వా.) 'పర్యక్కృతాచలచ్ఛాయః'

తే. భూరి సంసారతాప నివారకంబు
నగుచుఁ దరురాజ మనఁగఁ బెంపగ్గలించి
భక్తజనులకు నిచ్చలుఁ బ్రమద మెసఁగ
వలయు సంపద లందు నావటము వటము. 137

వ. ఆ వృక్ష మూల తలంబున, 138

సీ. ఇద్ధ సనందాది సిద్ధసంసేవితు, శాంతవిగ్రహుని [1]వాత్సల్య గుణుని
గమనీయ లోక మంగళ దాయకుని శివు విశ్వబంధుని జగద్వినుత యశుని
గుహ్యక సాధ్య యక్ష రక్షనాథ కుబేరసేవితుని దుర్వారబలుని
[2]నుచిత విద్యా తపో యోగ యుక్తుని బాల చంద్రభూషణుని మునీంద్రనుతునిఁ

తే. దాపసాభీష్టకరు భస్మదండలింగ
ఘన జటాజినధరుని భక్తప్రసన్ను
వితత సంధ్యాభ్రరుచి విడంబిత వినూత్న
రక్తవర్ణు సనాతను బ్రహ్మమయుని. 139

సీ. అంచిత వామపాదాంభోరుహము దక్షిణోరుతలంబున నొయ్య నునిచి
సవ్యజానువు మీఁద [3]సవ్యబాహువు సాఁచి వలపలి ముంజేత సలలితాక్ష
మాలిక ధరియించి మహనీయ తర్కముద్రాయుక్తు డగుచుఁ జిత్తంబులోన
నవ్యయం బైన బ్రహ్మానందకలిత సమాధినిష్ఠుఁడు వీతమత్సరుండు

తే. యోగపట్టాభిరాముఁ డై యుచితవృత్తి
రోషసంగతిఁ బాసి కూర్చున్న జముని
యనువునను దర్భరచిత బృస్యాసనమున
నున్న మునిముఖ్యు నంచిత యోగనిరతు. 140

క. అలఘుని నభవుని యోగీంద్రులు వినుచుండంగ నారదునితోఁ బ్రియ భా
షలు జరుపుచున్న రుద్రుని, సలలిత పన్నగవిభూషు సజ్జనపోషున్. 141

క. కని లోకపాలురును మును, జనులును సద్భక్తి నతని చరణంబులకున్
వినతు లయిరి యపు డక్షా, సనుఁ గని య య్యభవుఁ డధికసంభ్రమ మొప్పన్.

1. వాత్సల్యమునను (హ) విద్యా తపో యోగపథ మాస్థితం తదధీశ్వరం చరంతం విశ్వ సుహృదం వాత్సల్యా ల్లోకమంగళమ్ (6-35) 2. ఉదిత (తం. వా.) 3. భవ్య (హ. తం. వా.)

క. అనఘ! మహాత్ముం డగు వా, మనుఁ డా [1]కశ్యపున కొగి నమస్కారము చే
సినగతి నజునకు నభవుం,డన మొగిఁ గావించె హరుఁడు నర్థయుఁ బ్రీతిన్. 143

తే. అంత రుద్రానువర్తు లైనట్టి సిద్ధ
[2]గణ మహర్షి జనంబులు గని పయోజ
గర్భునకు మ్రొక్కి రంత నా కమలభవుఁడు
శర్వుఁగని పల్కె మందహాసంబుతోడ. 144

తే. జగములకు నెల్ల యోని బీజంబులైన
శక్తిశివ కారణుండ వై జగతి నిర్వి
కార[3]బ్రహ్మంబ వగు నిన్నుఁ గడఁగి విశ్వ
నాథుఁగా నెఱిఁగెద నా మనమున నభవ! 145

తే. సమత నది గాక తావకాంశంబు లైన
శక్తిశివ రూపములఁ గ్రీడ సలుపు [4]దూర్ణ
నాభిగతి విశ్వజనన వినాశ వృద్ధి
హేతుభూతుండ వగుచుందు వీశ! రుద్ర! 146

సీ. అనఘ! లోకంబులయందు వర్ణాశ్రమ సేతువు లనఁగఁ బ్రఖ్యాతి నొంది
బలసి మహాజన పరిగృహీతంబు లై యఖిల ధర్మార్థ దాయకము లైన
వేదంబులను [5]మఱి వృద్ధి నొందించుట, కొఱకు నై నీవ దక్షుని నిమిత్త
మాత్రునిఁ జేసి య మ్మఖము గావించితి వటుగాన శుభమూర్తి వైన నీవు

తే. గడఁగి [6]జనముల మంగళకర్మలైన
వారి ముక్తి నమంగళాచారు లైన
వారి నరకంబు నొందింతు భూరిమహిమ
భక్తజనపోష! రాజిత ఫణివిభూష! 147

వ. అట్లగుటం ద త్కర్మంబు లోకానొకనికి విపర్యాసంబు నొందుటకుఁ గారణం బెయ్యదియో? భవదీయ రోషంబు హేతు వని దలంచితినేని త్వదీయ పాదారవింద నిహితచిత్తులై సమస్త భూతలంబులయందు నినుం గనుంగొనుచు భూతం

1. కశ్యపునకు నొగి (హ.తం.వా.) 2. దేవమహాఋషి జనము లర్థిని బయోజ (క. బ. తం.) 3. తత్త్వంబగు (క. చ. ట. తం.) 4. నూర్ణ (హ) 5. పరి (చ. ట. త. జ.) 6. జగముల (చ. తం.)

బుల నాత్మయందు వేఱుగాఁ జూడక వర్తించు మహాత్ములయందు నజ్ఞులైన వారియందుం బలె రోషంబు దఱుచు పొరయ దఁట. నీకుఁ గ్రోధంబు గలదే? యని, 148

సీ. మఱి భేదబుద్ధిఁ గర్మప్రవర్తనముల మదయుతులై దుష్టహృదయు లగుచుఁ
బరవిభవాసహ్య భవ మనోవ్యాధులఁ దగిలి మర్మాత్మభేదకము లైన
బహు దురుక్తులచేతఁ బరులఁ బీడింపుచు నుండు మూఢులను దైవోపహతులఁ
గాఁ దలపోసి య క్కపటచిత్తులకు నీవంటి సత్పురుషుఁ డేవలన నైన

తే. హింసఁ గావింపకుండు సమిద్ధ చరిత!
నీలలోహిత! మహిత గుణాలవాల!
లోకపాలన! కలిత గంగాకలాప!
హర! జగన్నుతచారిత్ర! యదియుఁ గాక. 149

సీ. అమర సమస్తదేశములందు నఖిల కాలములందుఁ దలప [1]దుర్లంఘ్య మహిమఁ
దగు పద్మనాభు మాయామోహితాత్మకులై భేదదర్శను లైనవారి
వలనను ద్రోహంబు గలిగిన నంతయు నది దైవకృత మని యన్యదుఃఖ
ముల కోర్వలేక సత్పురుషుండు దయసేయుఁ గాని హింసింపఁడు గాన నీవు

తే. నచ్యుతుని మాయ మోహము నందకుంటఁ
జేసి సర్వజ్ఞుఁడవు మాయచేత మోహి
తాత్ము లై కర్మవర్తను లైన వారి
వలన ద్రోహంబు గలిగిన వలయుఁ బ్రోవ. 150

వ. అది గావున యజ్ఞ భాగార్హుండ వైన నీకు సవనభాగంబు సమర్పింపని కతన నీచేత విధ్వస్తం బై పరిసమాప్తి నొందని దక్షాధ్వరంబు మరల నుద్ధరించి దక్షుని పునర్జీవితుం జేయుము. భగుని నేత్రంబులును, భృగుముని శ్మశ్రువులును, పూషుని దంతంబులును గృపసేయుము. భగ్నాంగు లైన దేవ ఋత్విజ్నికాయంబులకు నారోగ్యంబు గావింపుము. ఈ మఖావశిష్టంబు యజ్ఞపరిపూర్తి హేతుభూతం బైన భవదీయ భాగం బగుఁగాక. 151

1. దుర్లంఘనీయమగు (క. చ. ట. త. ద.)

అధ్యాయము - ౭

—: ఈశ్వరుండు బ్రహ్మాదులచేఁ బ్రార్థితుం డయి దక్షాదుల ననుగ్రహించుట :—

చ. అని చతురాననుండు వినయంబున వేఁడిన నిందుమౌళి స
య్యనఁ బరితుష్టి బొంది [1]దరహాసమునన్ గృప దొంగలింప ని
ట్లను హరిమాయచేత ననయంబును బామరు లైన వారు చే
సిన యపరాధ దోషములు చిత్తములో గణియింప నెన్నఁడున్. 152

వ. అట్లయ్యును, 153

క. [2]బలియుర దండించుట [3]దుర్బల జనరక్షణము ధర్మపద్ధతి యగుటన్
గలుషాత్ముల నపరాధము, కొలఁదిని దండింపుచుందుఁ గొనకొని యేనున్. 154

వ. అని దగ్ధశీర్షుం డైన దక్షుం డజముఖుం డగు. భగుండు బర్హిస్సంబంధ భాగంబులు గలిగి మిత్రనామధేయ చక్షుస్సనం బొడగాంచు. పూషుండు పిష్టభుక్కగుచు *(యజమానదంతంబులచే భక్షించు.) దేవతలు (యజ్ఞావశిష్టంబు నాకొసంగుటం జేసి) సర్వావయవ పరిపూర్ణులై వర్తింతురు. ఖండితాంగు లైన ఋత్విగాది జనంబు లశ్వినీదేవతల బాహువులచేతను, పూషుని హస్తంబుల చేతను లబ్ధ బాహుహస్తు లై జీవింతురు. భృగువు బస్తశ్మశ్రువులు గలిగి వర్తించునని శివుం డానతిచ్చిన సమస్త భూతంబులు సంతుష్టాంతరంగంబు లై, తండ్రీ! లెస్సయ్యె నని సాధువాదంబుల నభినందించిరి. అంత నా *(శంభుని యామంత్రణంబు వడసి) శునాసీర ప్రముఖు లగు దేవతలు *(ఋషులతోడం గూడి రా) నజుండును రుద్రునిం బురస్కరించుకొని దక్షాధ్వర వాటంబునకుం జనె. అంత,

క. శర్వుని యోగక్రమమున, సర్వావయవములు గలిగి సన్మని ఋత్వి
గ్గీర్వాణముఖ్యు లొప్పిరి, పూర్వతనుశ్రీల నార్యభూషణ! యంతన్. 156

క. విను దక్ష సవనబస్తము, ఖునిఁ జేసిన నిద్ర మేలుకొనిలేచిన పో
ల్కిన నిలిచె దక్షుఁ డభవుఁడు, గనుగొనుచుండంగ నాత్మఁ గౌతుక మొప్పన్.

వ. ఇట్లు లేచి నిలిచి ముందఱ ననున్న శివునిం గనుంగొనిన మాత్రన శరత్కాలంబున నకల్మషం బైన సరస్సునుం బోలి పూర్వ రుద్రవిద్వేష జనితంబు లయిన కల్మ

1. దరహాసము మోమున దొంగలింప (క. ట. జ.) 2. బలియుర దండింపను దుర్బలులను రక్షింప (చ. ట. త. జ. తం.)

* ఈ గుర్తుగల భాగములు కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులయందు లేవు.

షంబులం బాసి నిర్మలుండై యభవుని నుతియింపం దొడంగి, మృతిఁబొందిన
సతీతనయుం దలఁచి, యనురాగోత్కంఠ బాష్పపూరిత లోచనుండు, గద్గద
కంఠుండు నై పలుక జాలక యెట్టకేలకు దుఃఖంబుల సంస్తంభించికొని
ప్రేమాతిరేక విహ్వలుం డగుచు సర్వేశ్వరుం డగు హరున కిట్లనియె. 158

క. విను నీ కపరాధుఁడ నగు, నను దండించు టది దండనము గాదు మదిన్
నను రక్షించుటగా మన, మునఁ దలఁతును దేవ! యభవ! పురహర! రుద్రా!

సీ. అనఘాత్మ! నీవును నబ్జనాభుండును, పరికింప బ్రాహ్మణాభాసులైన
వారల యెడల నెవ్వలను నుపేక్షింపరఁట దృఢ వ్రతచర్యులైన వారి
యెడ నీ కుపేక్ష యెక్కడిది? సర్గాదిని నామ్నాయ సంప్రదాయ ప్రవర్త
నము నెఱిఁగించుట కమర విద్యా తపో వ్రత పరాయణు లైన బ్రాహ్మణులను

తే. వరుసఁ బుట్టించితివి గాన వారి నెపుడుఁ
గేల దండంబుఁ బూని గోపాలకుండు
బలసి గోవుల రక్షించు పగిది నీవు
నరసి రక్షింపుచుందు గదయ్య! రుద్ర! 160

సీ. తలపోయ నవిదిత తత్త్వ విజ్ఞానుండ నైన నాచేత సభాంతరమున
నతిదురుక్తాంబక క్షతుఁ డయ్యు నస్మత్కృతాపరాధము హృదయంబునందుఁ
దలఁపక [1]త్ర్యక్ష! నిందాదోషమున నధోగతిఁ బొందుచున్న దుష్కర్ము నన్నుఁ
గరుణఁ గాఁచిన [2]నీకుఁ గడఁగి ప్రత్యుపకార మెఱిఁగి కావింప నే నెంతవాఁడ?

తే. నుతచరిత్ర! భవత్పరానుగ్రహాను
రూపకార్యంబుచేత నిరూఢ మైన
తుష్టి నీ చిత్తమందు వొందుదువు గాక
క్షుద్రసంహార! కరుణాసముద్ర! రుద్ర! 161

వ. అని యిట్లు రుద్రక్షమాపణంబు గావించి, పద్మసంభవునిచేత ననుజ్ఞాతుం డై
దక్షుం డుపాధ్యాయ ర్త్విగ్గణ సమేతుం డగుచుఁ గ్రతుకర్మంబు నిర్వర్తించు
సమయంబున బ్రాహ్మణ జనంబులు యజ్ఞంబులు నిర్విఘ్నంబు లై సాగుటకుఁ
బ్రమథాది వీరసంసర్గ కృతదోష నివృత్త్యర్థంబుగా విష్ణుదేవతాకంబును, త్రికపాల
పురోడాశ ద్రవ్యకంబునైన [3]కర్మంబు గావింప [4]నుపాత్త హవిష్యుం డగు

1. సుజన (క) 2. నీదు, ఘనసద్గుణంబుల, నెఱిఁగి సంస్తుతిసేయ నెంతవాఁడ (హ)
3. యాగంబు (క. చ. ట. ల.) 4. నధ్వర్యుర్త్విక్ప్రవిష్టుండగు (హ)

భృగుపుత్రోడం గూడి నిర్మలాంతఃకరణుం డగుచు దక్షుండు ద్రవ్య త్యాగంబు గావింపఁ బ్రసన్నుం డై సర్వేశ్వరుండు. 162

—: దక్షాధ్వరంబునకు వచ్చిన నారాయణుని దక్షాదులు స్తుతించుట :—

సీ. మానిత శ్యామాయమాన శరీర †దీధితులు నల్ దిక్కులఁ దీటుకొనఁగఁ
[1]గాంచనమేఖలా కాంతులతోఁ గౌశేయ చేలద్యుతుల్ చెలిమిసేయ
లక్ష్మిసమాయుక్త లలితవక్షంబున వైజయంతీప్రభల్ వన్నెఁజూప
హాటకరత్న కిరీటకోటి ప్రభల్ బాలార్కరుచులతో మేలమాడ

తే. లలిత [2]నీలాభ్రరుచిఁ గుంతలములు దనరఁ
బ్రవిమలాత్మీయ దేహజప్రభ సరోజ
భవ భవామరముఖ్యుల ప్రభలు మాప
నఖిల లోకైక గురుఁడు నారాయణుండు. 163

చ. సలలిత శంఖ చక్ర [3]జలజాత గదా శర చాప [4]ఖడ్గ ని
ర్మలరుచులన్ సువర్ణరుచిమన్మణికంకణ ముద్రికా ప్రభా
వళులను దేజరిల్లు భుజవర్గ మనర్గళకాంతి యుక్తమై
విలసిత కర్ణికార పృథివీరుహమున్ [5]బురణింప బిట్టుగన్. 164

క. సరసోదార సమంచిత, దరహాస విలోకనములఁ దగ లోకములన్
బరితోషము నొందింపుచుఁ, బరమోత్సవ మొప్ప విశ్వబంధుం డగుచున్. 165

చ. మఱియును రాజహంసరుచిమద్భ్రమణీకృత తాలవృంత[6]చా
మరములు వీవఁగా దివిజమానిను లచ్ఛ సుధామరీచి వి
స్ఫురిత సితాతపత్ర రుచిపుంజము దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁగాఁ
గరివరదుండు వచ్చె సుభగ స్తుతివర్ణ సుపర్ణయానుఁడై. 166

చ. ఘనరుచి నట్లు వచ్చిన వికారవిదూరు ముకుందుఁ జూచి బో
రన నరవిందనందన పురందర చంద్రకళాధ రామృతా

† 'ధియా విశుద్ధయా దధ్యౌ, తదా ప్రాదురభూద్ధరిః' అని, మూ. 7-18.

1. కాంచనాంబర నూత్న కాంతి విలాసంబు, తొలుకారు మెరుపుతో చెలిమిసేయ (ద) 2. నీలాళిరుచి (క. చ. ట. జ.) 3. జలజాసి (డ) 4. వర్మ (డ) 5. బురణించు (హ); బురుడింత బట్టుగన్ (తం. వా.) 6. చామర లిరువంకలన్ దివిజ (త. డ. ద. బ. తం.)

తనముఖు లర్థి లేచి యతిసంభ్రమ మొప్ప నమో నమో దయా
వన నిధయే, యటంచు ననివారణ మ్రొక్కిరి భక్తియుక్తులై. 167

వ. అట్లు కృతప్రణాము లైన యనంతరంబ, 168

ఉ. ఆ నలినాయతాక్షుని యనంతపరాక్రమ దుర్నిరీక్ష్య తే
జోనిహత స్వదీప్తు లగుచున్ నుతిసేయ నశక్తులై భయ
గ్లాని వహించి బాష్పములు గ్రమ్మఁగ గద్గదకంఠు లై [1]తనుల్
మ్రానుపడంగ న వ్విభుని మన్నన గైకొని యెట్టకేలకున్. 169

వ. నిటలతట ఘటిత కరపుటులై య మ్మహాత్ముని యపారమహిమం బెఱిఁగి నుతియింప శక్తులు గాకయుండియుఁ [2]గృతానుగ్రహనిగ్రహుం డగుటం జేసి తమతమ మతులకు గోచరించిన కొలంది నుతియింపం దొడంగిరి. అందు *(గృహీతంబు లగు పూజా ద్యుపచారంబులు గలిగి బ్రహ్మాదులకు జనకుండును, సునంద నందాది పరమ భాగవతజన సేవితుండును, యజ్ఞేశ్వరుండును నగు భగవంతుని శరణ్యునిఁగాఁ దలంచి) దక్షుం డిట్లనియె. దేవా! నీవు స్వస్వరూపమం దు*(న్న యప్పు డుపరతంబులుగాని) రాగా ద్యఖిల బుద్ధ్యవస్థలచే విముక్తుండవును, నద్వితీయుండవును, భయరహితుండవునునై, మాయం దిరస్కరించి, మఱియు నా మాయ ననుసరించుచు లీలామానుషరూపంబుల నంగీకరించి, స్వతంత్రుండ వయ్యును మాయాపరతంత్రుండ వై రాగాదియుక్తుం బలె రామకృష్ణా ద్యవతారంబులఁ గానంబడుచుందువు కావున నీ లోకంబులకు నీవ యీశ్వరుండ వనియు, నితరు లైన బ్రహ్మరుద్రాదులు భవ న్మాయావిభూతు లగుటంజేసి లోకంబులకు నీశ్వరులు గారనియు భేదదృష్టి గల నన్ను రక్షింపుము. ఈ విశ్వకారణు లైన ఫాలలోచనుండును, బ్రహ్మయు, దిక్పాలురును, సకల చరాచర జంతువులును నీవ. భవద్వ్యతిరిక్తంబు జగంబున లేదని విన్నవించినఁ ద దనంతరంబ ఋత్విగ్జనంబు లి ట్లనిరి. 170

సీ. వామదేవుని శాపవశమునఁజేసి కర్మానువర్తనుల మే మైనకతన
బలసి వేదప్రతిపాద్య ధర్మోపలక్ష్యం బైనయట్టి మఖంబునందు
దీపింప నింద్రాది దేవతాకలిత రూపవ్యాజమును బొంది పరఁగు నిన్ను
యజ్ఞస్వరూపుండ [3]వని కాని కేవల నిష్కించనుండవు నిర్మలుఁడవు

---
* కొన్ని తాళప్రతులందు లేదు. 1. వెనన్ (చ. ట. త. జ. బ.) 2. భక్తానుగ్రహ (క. చ. ఓ. జ.) 3. ననియును కేవల, నిపుణుండవు నిత్య (హ)

తే. నరయ ననవద్యమూర్తివి యైన నీదు
లలిత తత్త్వ స్వరూపంబు దెలియఁజాల
మయ్య ! మాధవ ! గోవింద ! హరి ! ముకుంద !
చిన్మయాకార ! నిత్య లక్ష్మీవిహార ! 171

వ. సదస్యు లిట్లనిరి. 172

సీ. శోక దావాగ్ని శిఖా[1]కులితంబు పృథు క్లేశ [2]ఘనదుర్గ దుర్గమంబు
దండధర క్రూరకుండలి క్లిష్టంబు పాపకర్మ వ్యాఘ్ర పరివృతంబు
గురు సుఖదుఃఖ కాకోలపూరిత గర్తమగుచు ననాశ్రయ మైనయట్టి
సంసారమార్గ సంచారు లై మృగతృష్ణికలఁ బోలు విషయసంఘము నహమ్మ

తే. మేతి హేతుక దేహనికేతనములు
నను మహాభారవహు లైనయట్టి మూఢ
జనము లేనాఁట మీ పదాబ్జములు గానఁ
జాలు వారలు ? భక్తప్రసన్న ! దేవ ! 173

వ. రుద్రుం డి ట్లనియె. 174

ఉ. వరద ! నిరీహ యోగిజనవర్గ సుపూజిత ! నీ పదాబ్జముల్
నిరతము నంతరంగమున నిల్పి [3]సమగ్ర భవత్ పరిగ్రహ
స్ఫురణఁ దనర్చు నన్ను నతి[4]మూఢులు సంతతము న్నమంగళా
[5]చరణుఁ డటంచుఁ బల్కు నది సమ్మతి నే గణియింప నచ్యుతా ! 175

వ. భృగుం డి ట్లనియె. 176

మ. అరవిందోదర ! తావకీన ఘనమాయా మోహితస్వాంతు లై
పరమం బైన భవన్మహామహిమముఁ బాటించి కానంగ నో
పరు బ్రహ్మాది [6]శరీరు లజ్ఞులయి యో పద్మాక్ష ! భక్తార్తి సం
హరణాలోకన ! నన్నుఁ గావఁదగు నిత్యానందసంధాయి వై. 177

వ. బ్రహ్మ యిట్లనియె. 178

సీ. [7]సమధిక జ్ఞానార్థ సత్త్వాది గుణముల కాశ్రయభూత మై నట్టి పురుషుఁ
డగ్రపదార్థ భేదగ్రాహకము లైన చక్షురింద్రియముల సరవిఁ జూడఁ

1. కలితంబు (చ. ట. జ. ద.) 2. భవ (చ. ట.) 3. భవత్సమనుగ్రహాధిక (హ) 4. మూఢుల విద్యలు మున్నమంగళా (హ) 5. వరణుడటంచు బల్కిన భవన్మతి (హ) 6. శరీరధారుఁలను నో పద్మాక్ష (తం) 7. జ్ఞానార్థకారణ సత్త్వాదిగుణముల కాశ్రయభూతమై యలరుచున్న (హ)

గలఁడె? నీరూపంబు గడఁగి మాయామయంబగు నసద్వ్యతిరిక్తమగుచు మఱియు నిరుపమాకారంబు నీకు విలక్షణమై యుండు ననుచు నే నాత్మఁ దలఁతు

తే. నిర్వికార ! నిరంజన ! నిష్కళంక !
నిరతిశయ ! నిష్క్రియారంభ ! నిర్మలాత్మ !
విశ్వ సంబోధ్య ! నిరవద్య ! వేదవేద్య !
ప్రవిమలానంద ! సంసారభయ విదూర ! 179

వ. ఇంద్రుం డిట్లనియె. 180

మ. దితిసంతాన వినాశసాధన సముద్దీప్తాష్టబాహా సమ
న్వితమై యోగిమనోసురాగకరమై వెల్గొందు నీ దేహ మా
యతమైనట్టి ప్రపంచముం బలెను మిథ్యాభూతముం గామి శా
శ్వతముం గా మదిలోఁ దలంతు హరి ! దేవా ! దైవ చూడామణీ ! 181

వ. ఋత్విక్పత్ను లిట్లనిరి. 182

చ. కడఁగి భవత్పదార్చనకుఁగా నిటు దక్షునిచే రచింపఁగాఁ
బడి శితికంఠరోషమున భస్మము నొంది పరేతభూమియై
చెడి కడు శాంతమేధమునఁ జెన్నఱియున్న మఖంబుఁ జూడు మే
ర్పడ జలజాభనేత్రములఁ బావనమై విలసిల్లు నచ్యుతా ! 183

వ. ఋషు లిట్లనిరి. 184

మ. అనఘా ! మాధవ ! నీవు మావలెనె కర్మారంభివై యుండియున్
విను తత్కర్మఫలంబుఁ బొంద వితరుల్ విశ్వంబునన్ భూతికై
యనయంబున్ భజియించు నిందిరఁ [1]గరం బర్థిన్ నినుం జేరఁ గై
కొన వేమందుము ? నీ చరిత్రమునకున్ గోవింద ! పద్మోదరా ! 185

వ. సిద్ధు లిట్లనిరి. 186

చ. హరి! భవదుఃఖ భీషణదవానల దగ్ధ తృషార్త మన్మనో
ద్విరదము శోభితంబును బవిత్రము నైన భవత్కథాసుధా
సరి దవగాహనంబునను సంసృతి తాపముఁ బాసి క్రమ్మఱన్
దిరుగదు బ్రహ్మముం గనిన ధీరునిభంగిఁ బయోరుహోదరా ! 187

వ. యజమాని యగు ప్రసూతి యిట్లనియె. 188

1. నిన్నున్నర్థించి యేతేర (చ)

చ. కరచరణాదికాంగములు గల్గియు మస్తములేని మొండెమున్
బరువడి నొప్పకున్న గతిఁ బంకజలోచన! నీవు లేని య
ధ్వరము [1]ప్రయాజలం గలిగి తద్దయు నొప్పకయున్న దీయెడన్
హరి! యిటు నీదురాక శుభ మయ్యె రమాధిప! మమ్ముఁ గావవే! 189

వ. లోకపాలకు లిట్లనిరి. 190

సీ. దేవాదిదేవ! యీ దృశ్యరూపం బగు సుమహిత విశ్వంబుఁ జూచు ప్రత్య
గాత్మభూతుండ వై నట్టి నీవు నస త్ప్రకాశ రూపంబు లై కలుగు మామ
కేంద్రియంబులచేత నీశ్వర! నీమాయ వొందించి పంచభూతోపలక్షి
తం బగు దేహి విధంబునఁ గానంగఁ బడుదువు గాని యేర్పడిన శుద్ధ

తే. సత్త్వగుణ యుక్తమైన భాస్వత్స్వరూప
ధరుఁడవై కానఁబడవు గా? పరమపురుష!
యవ్యయానంద! గోవింద! యట్లు గాక
యొనయ మా జీవనము లిఁక [2]నేమికలవు? 191

వ. యోగేశ్వరు లిట్లనిరి. 192

సీ. విశ్వాత్మ! నీయందు వేఱుగా జీవులఁ గనఁ డెవ్వఁ డటు వానికంటెఁ బ్రియుఁడు
నీకు లేఁ డైనను నిఖిల విశ్వోద్భవ స్థితి విలయంబుల కతన దైవ
సంగతి నిర్భిన్న సత్త్వాది గుణవిశిష్టాత్మీయ మాయచే నజ భవాది
వివిధ భేదము లొందుదువు స్వస్వరూపంబు నం దుండుదువు వినిహత విమోహుఁ

తే. డగుచు నుందువు తగ ని న్ననన్యభక్తి
భృత్యభావంబుఁ దాల్చి సంప్రీతిఁ గొల్చు
మమ్ము రక్షింపు మో కృపామయ! రమేశ!
పుండరీకాక్ష! సంతత భువనరక్ష! 193

వ. శబ్దబ్రహ్మ యిట్లనియె. 194

చ. హరి! భవదీయ తత్త్వము సమంచితభక్తి నెఱుంగ నేను నా
సరసిజసంభవాదులును జాలరు సత్త్వ గుణాశ్రయుండవున్
బరుఁడవు నిర్గుణుండవును [3]బ్రహ్మము నై తగు నీకు [4]నిప్పు డిం
దఱము చతుర్విధార్థ ఫలదాయక! మ్రొక్కెద మాదరింపుమా! 195

1. ప్రయాజులం గలిగి (క.ట.తం.వా.); ప్రయోక్తలం గలిగి (త) 2. ఏమి కొలవు (క.చ.ట.త.డ.) 3. బ్రహ్మమును న్నగు నీవు (డ ద.ట.) 4. నందఱున్, గరము...ఫలకాంక్షల (హ)

వ. అగ్నిదేవుం డిట్లనియె. 196

మ. హవరక్షాచరణుండవై నెగడుచున్న య్యగ్నిహోత్రాది పం
చ విధంబుల్ మఱి మంత్రపంచక సుసృష్టం బై తగం బొల్చు నా
హవరూపం బగు నీకు మ్రొక్కెదను నీ యాజ్ఞన్ భువిన్ హవ్యముల్
సవనవ్రాతములన్ వహింతు హరి! యుష్మత్తేజముల్ బూనుచున్. 297

వ. దేవత లిట్లనిరి. 198

మ. మును గల్పాంతమునందుఁ గుక్షి నఖిలంబున్ దాఁచి యేకాకివై
జనలోకోపరిలోక వాసులును యుష్మత్తత్త్వమార్గంబు చిం
తనముం జేయఁ బయోధియందు నహిరాట్తల్పంబునం బవ్వళిం
చిన నీరూపము నేఁడు చూపితివి లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమా! 199

వ. గంధర్వు లిట్లనిరి. 200

మ. హర పంకేజభవామరాదులు మరీచ్యాది ప్రజానాథులో
యరవిందాక్ష! రమాహృదీశ! భవదీయాంశాంశ సంభూతులై
పరఁగం దావకలీల[1]యై నెగడు నీ బ్రహ్మాండ మన్నట్టి యీ
శ్వర! నీ కే మతిభక్తి మ్రొక్కెదము [2]దేవా! దేవచూడామణీ! 201

వ. *విద్యాధరు లిట్లనిరి. 202

సీ. నలినాక్ష! విను భవన్మాయావశంబున దేహంబు దాల్చి తద్దేహమందు
నాత్మ [3]నహ మ్మమేత్యభిమానమును బొంది పుత్ర జాయా గృహక్షేత్ర బంధు
ధన పశుముఖ వస్తుతతుల సంయోగ వియోగదుఃఖంబుల నొందుచుండు
ధృతివిహీనుఁడు నసద్విషయాతిలాలసుఁ డతిదుష్టమతియునై నట్టివాఁడు

తే. దవిలి భవదీయగుణ సత్కథావిలోలుఁ
డయ్యెనేనియు [4]నాత్మమోహంబు వలనఁ

1. లీలకై (హ) 2. దేవాధీశ రక్షింపుమా (హ)
* ఈ క్రింది పద్యము 'రం' ప్రతిలో అధికముగా నున్నది.
మ. భవదంశాంశజు లె మరీచి ముఖరుల్ బ్రహ్మామరేంద్రాద్రిజా
ధవ ముఖ్యుల్ దివిషద్గణంబుఁ బరమాత్మా! నీకు విశ్వంబు ను
త్సవ లీలా కరకందుకోపమము నాథా! వేదశాఖాశిఖా
స్తవనీయాంఘ్రికి నీ కొనర్తుము నమస్కారంబు లశ్రాంతమున్.
3. ఆత్మ-యహమ్మను యను నభిమానియై (క. ట. ప. ద. బ. హ.) 4. నాత్తమోహంబు (హ)

బాసి వర్తించు విజ్ఞాన పరతఁ దగిలి
చిర దయాకార! యిందిరా చిత్తచోర! 203

వ. బ్రాహ్మణజనంబు లిట్లనిరి. దేవా! యీ క్రతువును, హవ్యంబును, నగ్నియు, మంత్రంబులును, సమి ద్దర్భ పాత్రంబులును, సదస్యులును, ఋత్విక్కులును, దంపతులును, దేవతలును, నగ్నిహోత్రంబును, స్వధయు, సోమంబును, నాజ్యంబును, పశువును నీవ. నీవు దొల్లి వేదమయ సూకరాకారంబు ధరియించి, దంష్ట్రాదండంబున వారణేంద్రంబు నలినంబు ధరియించు చందంబున రసాతలగత యైన భూమి నెత్తితివి. అట్టి యోగిజన స్తుత్యుండవును, యజ్ఞ క్రతురూపుం డవు నైన నీవు పరిభ్రష్ట కర్మల మై యాకాంక్షించు మాకుఁ బ్రసన్నుండ వగుము. భవదీయ నామకీర్తనంబుల సకల యజ్ఞ విఘ్నంబులు నాశంబునొందు. అట్టి నీకు నమస్కరింతుము. 204

క. అని యిను సకల జనంబులు, వినుతించిన హరి భవుండు విఘ్నము గావిం
చిన యా దక్షుని యజ్ఞము, ఘనముగఁ జెల్లించెఁ గొఱఁత గాకుండంగన్. 205

క. సకలాత్ముఁడు దా నగుటను, సకల హవిర్భోక్త యయ్యు జలజాక్షుండున్
[1]బ్రకట స్వభాగమున న, య్యకలంకుఁడు దృప్తిఁ బొంది యనె దక్షునితోన్. 206

వ. అనఘా! *(ఏను, బ్రహ్మయు, శివుండు) నీ జగంబులకుఁ గారణ భూతులము. అందు నే నీశ్వరుండను, నుపద్రష్టను, స్వయంప్రకాశకుండను నై గుణమయం బైన యాత్మీయ మాయం బ్రవేశించి, జనన వృద్ధి విలయంబులకు హేతుభూతంబు లగు తత్తత్క్రియోచితంబు లైన బ్రహ్మ రుద్రాది నామధేయంబుల నొందు చుండుదు. అట్టి యద్వితీయ బ్రహ్మరూపకుండ నైన నాయందు నజ భవాదు లను భూతగణంబులను మూఢుఁ డగువాఁడు వేఱుగాఁ జూచు. [2]మనుజుండు శరీరంబునకుఁ గరచరణాదులు వేఱుగాఁ దలంపని చందంబున మద్భక్తుండు నాయందు భూతజాలంబుల భిన్నంబుగాఁ దలంపఁడు. కావున మా మువ్వుర నెవ్వండు వేఱు సేయకుండు వాఁడు కృతార్థుం డని యానతిచ్చిన దక్షుండు,

క. విని [3]విష్ణుదేవతాకం, [4]బనఁగాఁ ద్రికపాల కలిత మగు నా యాగం
బునఁ దగ న వ్విష్ణుని పద, వనజంబులఁ [5]బూజచేసి వారని భక్తిన్. 508

1. ప్రకటస్వభావమున (క. ట. త.వ. బ. వా.) * కొన్ని తా. ప. ప్రతులలోలేవు.
2. మద్భక్తుండగు వాఁడు శరీరంబునకుఁ గరచరణాదులు వేఱుగా దలంపని చందంబున నా యందు భూతజాలంబు భిన్నంబుగా దలంపండు (క. చ. ట. బ. తం. వా.) 3. విను (హ. తం. వా.)
4. బనఘా (హ) 5. పూజఁజేసి (హ)

వ. మఱియును,

సీ. అంగ ప్రధానక యాగంబులను జేసి యమరుల రుద్రుని నర్థిఁ బూజ
నేసి [1]విశిష్టేష్ట శిష్టభాగమున నుదవసానకర్మంబు దవిలి తీర్చి
[2]తాను ఋత్విక్కులుఁ దగ సోమపులఁ గూడి యవభృథ స్నానంబు లాచరించి
కడఁక నవాప్త సకలఫలకాముఁ డై తనరు దక్షునిఁ జూచి ధర్మబుద్ధి

తే. గలిగి సుఖవృత్తి జీవింతు గాక యనుచుఁ
బలికి దివిజులు మునులును బ్రాహ్మణులును
జనిరి నిజమందిరములకు జలజనయన
భవులు వేంచేసి రాత్మీయ భవనములకు. 210

వ. అంత దాక్షాయణి యైన సతీదేవి పూర్వకళేబరంబు విడిచి, హిమవంతునకు మేనకయందు జనియించి, విలయకాలంబునం బ్రసుప్తం బైన శక్తి సృష్టికాలంబున నీశ్వరునిఁ బొందు చందంబునం బూర్వదయితుం డగు రుద్రుని వరియించె. అని దక్షాధ్వరధ్వంసకుం డగు రుద్రుని చరిత్రంబు బృహస్పతి శిష్యుం డైన యుద్ధవునకు నెఱింగించె. అతండు నాకుం జెప్పె. నేను నీకుం జెప్పితి. అని మైత్రేయుండు వెండియు విదురున కి ట్లనియె. 211

క. ఈ యాఖ్యానముఁ జదివిన, ధీయుతులై వినినయట్టి [3]ధృతిమంతులకు
న్నాయుః కీర్తులు గలుగును, బాయును దురితములు దొలఁగు, భవబంధంబుల్.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె.

అధ్యాయము — ౮

క. విను సనకాదులు నారదుఁ
డును హంసుఁడు నరుణియు ఋభుఁడు యతియుఁ గమలా
సనజులు నైష్ఠికు లనికే
తను లగుటన్ సాగ వయ్యెఁ దద్వంశంబుల్. 214

వ. మఱియు నధర్మునకు మృష యను భార్యయందు దంభుండును, మాయ యను [4]నంగనయుఁ బుట్టిరి. అధర్మ సంతానం బగు వా రిరువురును మిథునం బై రి. వారిని సంతానహీనుం డగు నిరృతి గైకొనియె. వారలకు లోభుండును

1. విశిష్టేష్టి (జ.డ.బ.) 2. ఋత్విక్కులును దాను గృతసోమపానులై (క. చ. ట. త. బ.)
3. ధీరుల కైశ్వర్యాయుః కీర్తులు (హ. వా.) 4. కామినియుం (క. చ. బ. తం.)

నికృతి యను సతియునుం గలిగి మిథునం బైరి. ఆ మిథునంబునకుఁ గ్రోధుండు, హింస యను నంగనయుం బుట్టి మిథునం బైరి. ఆ మిథునంబునకుఁ గలియు, దురుక్తి యను నతివయు జన్మించి దాంపత్యంబు గైకొనిరి. ఆ దంపతులకు భయ మృత్యువు లను మిథునంబు గలిగె. దాని వలన యాతనయు, నిరయంబునుం బుట్టిరి. వీరలు సంసారహేతు వగు నధర్మ తరుశాఖలై నెగడిరి. వీని శ్రేయస్కాముం డగు జనుం డీషణ్మాత్రంబు ననువర్తింపం జనదు. ఇవ్విధంబునం బ్రతిసర్గంబును సంగ్రహంబున వినిపించితి. ఇప్పుణ్యకథ నెవ్వండేని ముమ్మాటు వినిన నతండు నిష్పాపి యగు నని చెప్పి మఱియు, 215

—: ధ్రువోపాఖ్యానము :—

క. విను మఖిల భువన పరిపా, లనమునకై [1]చక్రధరకళా కలితుండై
వనజజునకు స్వాయంభువ,మను వపు డుదయించెఁ గీర్తిమంతుం డగుచున్. 216

తే. రూఢి న మ్మనువుకు శతరూపవలన
భూనుతు లగు ప్రియవ్రతోత్తానపాదు
లనఁగ నిద్దఱు పుత్రులై రందులోన
భవ్యచారిత్రుఁ డుత్తానపాదునకును. 217

క. వినుము సునీతియు సురుచియు
నను భార్యలు గలరు వారియందును ధ్రువునిన్
గనిన సునీతియు నప్రియ
యును సురుచియుఁ బ్రియయుఁ నగుచు నున్నట్టి యెడన్. 218

సీ. ఒకనాఁడు సుఖలీల నుత్తానపాదుండు [2]నెఱిఁ బ్రియురాలైన సురుచి గన్న
కొడుకు నుత్తముఁ దన తొడలపై నిడికొని యుపలాలనము సేయుచున్నవేళ
నర్థిఁ ద దారోహణాపేక్షితుం డైన ధ్రువునిఁ గనుంగొని తివక యాద
రింపకుండుటకు గర్వించి యా సురుచియు సవతి బిడ్డం డైన ధ్రువునిఁ జూచి

తే. తండ్రితొడ నెక్క వేడుక దగిలెనేని
పూని నాగర్భమున నాఁడు పుట్ట కన్య
గర్భమునఁ బుట్టఁ గోరినఁ గలదె నేఁడు
జనకు తొడ యెక్కు భాగ్యంబు సవతికొడుక! 219

1. చంద్రధరకళా (హ. తం. వా.) 2. మఱి (హ)

క. అది గాన నీ వధోక్షజు, పదపద్మము లాశ్రయింపు పాయక హరి నా
యుదరమునఁ [1]బుట్టు విచ్చును, వదలక యట్లైన ముదము [2]వడసెద వనఘా !

క. అని [3]యీలాగు నసహ్యావ, చనములు పినతల్లి యపుడు జనకుఁడు వినఁగాఁ
దను నాడిన దుర్భాషా, ఘనశరములు మనసు నాఁటి గాఱియ వెట్టన్. 221

క. తను నట్లుపేక్ష సేసిన, జనకుని కడఁ బాసి దుఃఖజలనిధి లోనన్
మునుగుచును దండతాడిత, ఘన భుజగముఁ బోలి రోషకలితుం డగుచున్. 222

క. ఘనరోదనంబు సేయుచుఁ, గనుఁగ[4]వలను శోక బాష్పకణములు దొరఁగన్
జననికడ కేగుటయు నిజ, తనయునిఁ గని యా సునీతి దద్దయుఁ బ్రేమన్. 223

వ. తొడలపై నిడికొని, 224

క. కర మనురక్తిని మోము ని, విరి త ద్వృత్తాంత మెల్ల వెలఁదులు నంతః
పుర[5]వాసలుఁ జెప్పిన విని, వఱపుగ నిట్టూర్పు లెసఁగ బాష్పాకుల యై. 225

తే. సవతి యాడిన మాటల సారెఁ దలఁచి
కొనుచుఁ బేర్చిన దుఃఖాబ్ధిఁ గుందుచుండె
దావ పావక శిఖలచేఁ దగిలి కాంతి
వితతి గందిన మాధవీలతిక వోలె. 226

వ. అంత నా సునీతి బాలకునిఁ జూచి తండ్రీ! దుఃఖింపకు మని యి ట్లనియె. 227

క. అనఘా! యీ దుఃఖమునకుఁ, బనిలే దన్యులకు నొలయ బలవంతం బై
తన పూర్వజన్మ దుష్కృత, ఘనకర్మము వెంటనంటఁగా నె వ్వలనన్. 228

వ. కావున, 229

క. పెనిమిటిచేతను బెండ్లా, మని కాదు నికృష్టదాసి యనియునుఁ బిలువం
గను జాలని దుర్భగురా, లనఁగల నాకుక్షి నుదయ మందిన కతనన్. 230

1. పుట్టనిచ్చును (హ. తం.); పుట్టఁజేయున్ (వా) 2. వఱలెడి నీకున్ (తం. చ. బ.)
3. అని యీరీతి (తం. వా.); అని యిదియు మొదలసహ్య (జ) 4. నురుశోక (క. బ.) 5. వాసులు
(క. బ. తం. వా.) "నిశమ్య త త్పౌరముఖా న్నితాంతం" (8-16); 'అంతఃపురజన ముఖా చ్ఛ్రుత్వా'
(వ్యా)

క. నిను నాడిన యా సురుచి వ,చనములు సత్యంబు లగును సర్వశరణ్యుం
డనఁగల హరి చరణంబులు, గను జనకునియంక మెక్కఁగాఁ దలఁతేని. 231

వ. కావున పినతల్లి యైన యా సురుచి యాదేశంబున నధోక్షజు నాశ్రయింపు మని
వెండియు ని ట్లనియె. 232

సీ. పరికింప నీ విశ్వపరిపాలనమునకై యర్థి గుణవ్యక్తుఁ డైన యట్టి
నారాయణుని పాదనళినముల్ సేవించి బ్రహ్మయు బ్రహ్మత్వ పదమునొందె
ఘనుఁడు మీతాత యా మనువు సర్వాంతర యామిత్వమగు నేక మైన దృష్టిఁ
జేసి యాగములు యజించి తా భౌమసుఖములను దివ్యసుఖముల మోక్ష

తే. సుఖములను బొందె నట్టి యచ్యుతునిఁ బరుని
వితత యోగీంద్రనికర [1]గవేష్యమాణ
చరణ సరసిజ యుగళు శశ్వత్ప్రకాశు
భక్తవత్సలు విశ్వసంపాద్యు హరిని. 233

వ. మఱియును, 234

క. [2]కరతల గృహీత లీలాం, బురుహ యగుచుఁ బద్మగర్భముఖ గీర్వాణుల్
పరికింపం గల లక్ష్మీ, తరుణీమణిచేత వెదకఁదగు పరమేశు. 235

—: ధ్రువుండు నారదోపదేశంబు వడసి తపంబు చేయుట :—

వ. నిజ ధర్మ పరిశోభితం బైన యేకాగ్రచిత్తంబున నిలిపి సేవింపుము. అమ్మహా
త్మునికంటె నీ దుఃఖం బపనయించువాఁ డన్యుం డొక్కరుండు గలఁడే? యని
పలికిన పరమార్థ హేతుకంబు లైన తల్లి వాక్యంబులు విని, తన్నుఁ దాన నియ
మించికొని, పురంబు వెడలు నవసరంబున నారదుండు తద్వృత్తాంతం బెఱింగి
యచ్చటికిం జనుదెంచి,యతని చికీర్షితంబుఁ దెలిసి, పాపనాశకరం బైన తన కర
తలంబున ధ్రువునిశిరం బంటి,మానభంగంబునకు సహింపని క్షత్రియులప్రభావం
బద్భుతంబుగదా! బాలకుం డై యుండియుఁ బినతల్లి యాడిన దురుక్తులు
చిత్తంబునం బెట్టి చనుచున్నవాఁ డని మనంబున నాశ్చర్యంబు నొంది,

1. సంవేద్యమాన (హ); సంవేష్ట్యమాణ (తం) 2. కరమున గృహీతలీలాం, బురుహాయు
నరవింద గర్భ (హ); కరసరసీజగృహీతాం, బురుహాయు (తం. వా.) ''యోమృగ్యతే హస్త గృహీత
పద్మయా, శ్రియేతరై రంగ విమృగ్యమాణయా'' (8-24)

†(యో బాలక ! సకల సంపత్సమృద్ధం బగు మందిరంబు దెగడి యొంటి నెందు నేగెదవు? స్వజనకృతం బగు నవమానంబుచే నిను సంతప్తుంగాఁ దలంచెద. అనిన ధ్రువుం డి ట్లనియె. సపత్నిమాతృ వాగిషుక్షతం బగు వ్రణంబు భగవద్ధ్యాన యోగ రసాయనంబున మాపుకొందు. అను) ధ్రువునికి నారదుం డి ట్లనియె. 236

క. పిను పుత్రక! బాలుఁడ వై, యనయంబును గ్రీడలందు నాసక్తమనం
బునఁ దిరిగెడు నిక్కాలం, బున నీ కవమాన మానములు లే వెందున్. 237

తే. కాఁగ మనమునఁ ద ద్వివేకంబు నీకు
గలిగెనేనియు సంతోషకలితు లైన
పురుషు లాత్మీయ కర్మవిస్ఫురణఁజేసి
వితత సుఖదుఃఖము లనుభవింతు రెపుడు. 238

వ. కావున వివేకంబు గల పురుషుఁడు దనకుం బ్రాప్తంబు లగు సుఖదుఃఖంబులు దైవ వశంబులుగాఁ దలంచి తావన్మాత్రంబునం బరితుష్టుం డగు. నీవును దల్లి చెప్పిన యోగమార్గ ప్రకారంబున సర్వేశ్వ రానుగ్రహంబుఁ బొందెద నంటివేని,

సీ. అనఘాత్మ! యోగీంద్రు లనయంబు ధరఁ బెక్కు జన్మంబులందు నిస్సంగ మైన
మతినిఁ బ్రయోగ సమాధి నిష్ఠలఁ జేసి యైనను దెలియలే రతనిమార్గ
మది గాన యతఁడు దురారాధ్యుఁ డగు నీవు నుడుగుము నిష్ఫలోద్యోగ మిపుడు
గాక నిశ్శ్రేయసకాముఁడ వగుదేని తండ్రి! వర్తించు త త్కాలమందుఁ

తే. బూని సుఖదుఃఖముల రెంటిలోన నేది
దైవవశమునఁ జేకుఱుఁ దానఁజేసి
డెందమునఁ జాల సంతుష్టి [1]నొందుచుండ
విమల విజ్ఞాని యన భువి [2]వెలయు దెపుడు. 240

† ఈ వచనమునకు బదులు 'ట' ప్రతిలో ఈ క్రింద పద్యములు గలవు.

గీ. సకల సౌభాగ్య సంపూర్ణ సదన సుఖము. నుడిగి యెందేగెదవు వత్స యొక్కరుఁడవ
అనఘ ! యాత్మీయ జన జనితావమాన, సంగతునిగా దలంచితి నింగితమున.

క. వరయోగసిద్ధి కొరకై, పరమాత్మ ధ్యానమెట్లు వాటిల్లు నినున్
పరలింపనేర సురుచి, స్థిరవాక్ దండహ్యమాన చిత్తువ వగుటన్-

1. నొందుచుండ (హ) 2. వెలయు దెపుడు (హ)

వ. మఱియు గుణాఢ్యుం డగువానిం జూచి సంతోషింపుచు, నాఘానుం డగు వానిం జూచి కరుణింపుచు, సమానునియెడ మైత్రి సలుపుచు వర్తింపుచున్న వాఁడు తాపత్రయాదికంబులం దొరంగు. అని నారదుండు పలికిన విని ధ్రువుం డిట్లనియె. అనఘా! యీ శమంబు సుఖదుఃఖ హతాత్ము లగు పురుషులకు దుర్గమం బని కృపాయత్తుండ వైన నీచేత వినంబడె. అట్లైనం బర భయంకరం బగు క్షాత్త్రి ధర్మంబు నొందిన యవినీతుండ నగు నేను సురుచి దురుక్తబాణ వినిర్భిన్న హృదయుండ నగుట మదీయ చిత్తంబున శాంతి నిలువదు. కావునం ద్రిభువనోత్కృష్టంబు,ననన్యాధిష్ఠితంబు నగు పదంబును బొంద నిశ్చయించిన నాకు సాధుమార్గంబు నెఱింగింపుము. నీవు భగవంతుం డగు నజుని యూరువువలన జనియించి వీణావాదన కుశలుండ వై జగద్ధితార్థంబు సూర్యునింబోలి వర్తింతు వనిన విని,

క. నారదుఁ డిట్లను ననఘ! కు, మారక! విను నిన్ను మోక్షమార్గంబునకుఁ
బ్రేరేచిన వాఁ డిప్పుడు, ధీరజనోత్తముఁడు వాసుదేవుం డగుటన్. 242

వ. నీవు న మ్మహాత్ముని [1]నజస్ర ధ్యానప్రవణ చిత్తుండ వై భజియింపుము. 243

క. పురుషుఁడు దవిలి చతుర్విధ, పురుషార్థశ్రేయ మాత్మఁ బొందెద ననినన్
ధరఁ దత్ప్రాప్తికి హేతువు, హరిపదయుగళంబు దక్క నన్యము గలదే? 244

వ. కావున, 245

క. వర యమునానది తటమున, † హరిసాన్నిధ్యంబు శుచియు నతిపుణ్యము నై
పరఁగిన మధువనమునకును,సరసగుణా!చనుము మేలు సమకుఱు నచటన్. 246

క. ఆ యమునాతటినీ శుభ, తోయములన్ గ్రుంకి నిష్ఠతో నచ్చట నా
రాయణునకును నమస్కృతు, లాయతమతిఁ [2]జేసి చేయు యమనియములన్.

వ. మఱియుం బాలుండ వగుటంజేసి వేదాధ్యయనా ద్యుచిత కర్మా నర్హుండ వయ్యు నుచితంబు లగు కుశాజినంబులం జేసి స్వస్తిక ప్రముఖాసనంబులం గల్పించుకొని, త్రివృత్ప్రాణాయామంబులచేతం బ్రాణేంద్రియ మనోమలం బను చాంచల్యదోషంబు ప్రత్యాహరించి స్థిరం బైన చిత్తంబున, 248

1. పదధ్యాన (క. బ. తం.)

† 'హరి సాన్నిధ్యదము' అని యుండుట లెస్స; "సాన్నిధ్యా నిత్యదా హరే."

అని మూలము. (8-44)

2. జేయుమయ్య (హ)

సీ. ఆశ్రిత సత్ప్రసాదాభిముఖుండును [1]స్నిగ్ధప్రసన్నాననేక్షణుండు
సుచిర నాసుండు సుభ్రూయుగుండును సుకపోలతలుఁడును సుందరుండు
హరినీల సంశోభితాంగుండుఁ దరుణుండు నరుణావలోక నోష్ఠాధరుండు
గరుణాసముద్రుండు పురుషార్థనిధియును బ్రణతాశ్రయుండు శోభనకరుండు

తే. లలిత శ్రీవత్సలక్షణ లక్షితుండు
సర్వలోకశరణ్యుండు సర్వసాక్షి
పురుషలక్షణ యుక్తుండు పుణ్యశాలి
యసిత మేఘనిభ శ్యాముఁ [2]డవ్యయుండు. 249

వ. మఱియును. 250

సీ. హార కిరీట కేయూర కంకణ ఘన భూషణుఁ డాశ్రిత పోషణుండు
లాలిత కాంచీకలాప శోభిత కటి మండలుం డంచిత కుండలుండు
మహనీయ కౌస్తుభమణి ఘృణి చారుగ్రైవేయకుం డానందదాయకుండు
సలలిత ఘన శంఖ చక్ర గదా పద్మ హస్తుఁడు భువనప్రశస్తుఁ డజుఁడుఁ

తే. గమ్రసౌరభ వనమాలికాధరుండు
హతవిమోహుండు నవ్య పీతాంబరుండు
లలిత కాంచననూపు రాలంకృతుండు
నిరతిశయ సద్గుణుఁడు దర్శనీయతముఁడు. 251

క. సరస మనో [3]విలోచన ము, త్కరుఁడును హృత్పద్మ కర్ణికానివసిత వి
స్ఫుర దురు నఖమణి శోభిత, చరణసరోజాతుఁ డతులశాంతుఁడు ఘనుఁడున్.

వ. అయిన పురుషోత్తముం బూజింపుచు హృదయగతుండును, సానురాగ విలోకనుండును, వరదశ్రేష్ఠుండును నగు నారాయణు నేకాగ్రచిత్తంబున ధ్యానంబు సేయుచుం బరమ నివృత్తిమార్గంబున ధ్యానంబు సేయఁబడ్డ పురుషోత్తముని దివ్య మంగళ స్వరూపంబు చిత్తంబునం దగిలిన మరల మగుడ నేరదు. అదియునుం గాక యే మంత్రంబేని సప్తవాసరంబులు పఠియించిన ఖేచరులం గనుంగొను సామర్థ్యంబు గలుగు నట్టి ప్రణవయుక్తం బగు ద్వాదశాక్షర కలితంబును, దేశకాల విభాగవేది బుధానుష్ఠితంబును నైన వాసుదేవ మంత్రంబునం జేసి, 253

1. స్నిగ్ధ ప్రసన్నా........(ఓ. బ. తం. వా.) 2. దచ్యుతుండు (జ) 3. నయన సము, త్కరుఁడును (హ)

సీ. దూర్వాంకురంబుల దూర్వాంకురశ్యాము జలజంబులను జారుజలజనయనుఁ
దులసీదళంబులఁ దులసికాదాముని మాల్యంబులను వినిర్మలచరిత్రుఁ
బత్త్రంబులను బక్షిపత్త్రుని(గడు వన్య మూలంబులను నాది మూలఘనుని
నంచిత ఘూర్జత్వగాది నిర్మిత వివిధాంబరంబులను [1]బీతాంబరధరు

తే. దనరుభక్తిని మృచ్ఛిలా దారు రచిత
రూపములయందుఁ గాని నిరూఢ మైన
సలిలములయందుఁ గాని సుస్థలములందుఁ
గాని పూజింపనలయు నక్కమలనాభు. 253

క. ధృతచిత్తుఁడు శాంతుఁడు ని, యతపరిభాషణుఁడు సుమహితాచారుఁడు వ
ర్ణిత హరిమంగళగుణుఁడును, మితవన్యాశనుఁడు నగుచు మెలఁగుచు మఱియున్.

వ. ఉత్తమశ్లోకుం డగు పుండరీకాక్షుండు నిజమాయా స్వేచ్ఛావతార చరితంబుల చేత నచింత్యంబుగా నెద్ది సేయు, నద్ది హృదయగతంబుగా ధ్యానంబు సేయం దగు. మఱియుం గార్యబుద్ధింజేసి చేయంబడు పూజావిశేషంబుల వాసుదేవ మంత్రంబున సర్వేశ్వరునికి సమర్పింపవలయు. ఇట్లు మనో వాక్కాయ కర్మంబులచేత మనోగతం బగునట్లుగా భక్తియుక్తంబు లైన పూజలచేతం బూజింపంబడి, సర్వేశ్వరుండు మాయాభిభూతులు గాక సేవించు పురుషులకు ధర్మాది పురుషార్థంబుల నభిమతార్థంబుల నిచ్చు. విరక్తుం డగువాఁడు నిరంతరభావం బైన భక్తియోగంబునంజేసి మోక్షంబు కొఱకు భజియించు. అని చెప్పిన విని ధ్రువుండు నారదునకుం బ్రదక్షిణ పూర్వకంబుగా నమస్కరించి *(మహర్షి జన సేవ్యం బై సకలసిద్ధుల నొసంగుచు) భగవత్పాదసరోజాలంకృతంబైన మధువనంబునకుం జనియె. అంత, 256

తే. పద్మభవసూనుఁ డుత్తానపాదుకడకు
నరిగి యా రాజుచే వివిధార్చనముల
నంది సంప్రీతుఁ డై యున్నతాసనమున
నెలమిఁ గూర్చుండి యాతనివలను చూచి. 257

వ. ఇట్లనియె. 258

క. భూనాయక! నీ విపుడా, మ్లానాస్యుఁడ వగుచుఁ జాల మదిలోఁ జింతం
బూనుట కేమి కతం బన, నా నారదుతోడ నాతఁ డనియెన్ మరలన్. 259

1. బీతాంబరునిని (క. చ. బ. తం.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. మునివర! వివేకశాలియు, ననఘుఁడు నైదేండ్లబాలుఁ డస్మత్ప్రియనం
దనుఁ డదయుఁడ నగు నాచే, తను బరిభవ మొంది చనియెఁ దల్లియుఁదానున్.

మ. చని యుగ్రాటవిఁ జొచ్చి యచ్చటఁ బథిశ్రాంతుండు క్షుత్పీడితుం
డును సంమ్లానముఖాంబుజుండు ననఘుండున్ బాలుఁడు న్నైన మ
త్తనయున్ ఘోర వృకాహిభల్ల ముఖ సత్వశ్రేణి భక్షించెనో
యని దుఃఖించెద నాదు చిత్తమున నార్యస్తుత్య! యి ట్లొటకున్. 261

తే. అట్టి యుత్తమబాలు నా యంకపీఠ
మందుఁ గూర్చుండనీక నిరాకరించి
యంగనాసక్తచిత్తుండ నైన యట్టి
నాదు దౌరాత్మ్య మిది మునినాథచంద్ర! 262

ఉ. నా విని నారదుండు నరనాథుని కిట్లను నీ కుమారుఁ డా
దేవకిరీట రత్నరుచి దీపిత పాదసరోజుఁ డైన రా
జీవదళాక్ష రక్షితుఁ డశేష [1]జగజ్జన కీర్తనీయ [2]కీ
ర్తివిభవ ప్రశస్త సుచరిత్రుఁడు వానికి దుఃఖ మేటికిన్? 263

ఉ. కావున న మ్మహాత్ముఁడు సుకర్మముచేత సమస్తలోకపా
లావళి కందరాని సముదంచిత నిత్యపదంబునన్ ప్రభు
శ్రీ విలసిల్లఁ జెందుఁ దులసీదళదాము భజించి యా జగ
త్పావనుఁడైన నీ సుతుప్రభావ మెఱుంగవు నీవు భూవరా! 264

వ. అదియునుం గాక. 265

క. నీ కీర్తియు జగములయం, దాకల్పము నొందఁజేయు నంచిత గుణ ర
త్నాకరుఁ డిట కేతెంచును, శోకింపకు మతనిఁగూర్చి సుభగచరిత్రా! 266

క. అని నారదుండు పలికిన, విని మనమున విశ్వసించి విభుఁడును బ్రియనం
దనుఁ జింతింపుచు నాదర,మునఁ జూడం డయ్యె రాజ్యమునుఁ బూజ్యముగన్.

వ. అంత నక్కడ ధ్రువుండు, 268

క. చని ముందటఁ గనుఁగొనె మధు, వనమును మునిదేవయోగి వర్ణిత గుణపా
వనమును దుర్భవ జలద ప, వనమును నిఖిలైక పుణ్యవరభవనంబున్. 269

1. జగత్పరికీర్తనీయ (క) 2. సు, శ్రీ విభవప్రశస్త (డ)

వ. అట్లు గని డాయంజని యమునానదిం గృతస్నానుం డై నియతుండును, సమాహిత చిత్తుండునునై, సర్వేశ్వరుని ధ్యానంబు సేయుచుం ద్రిరాత్రంబుల కొక్కమాఱు కృత కపిత్థ బదరీఫల పారణుం డగుచు దేహస్థితి ననుసరించి యొక్కమాసంబు హరిం బూజించి, యంతనుండి, యాఱేసి దినంబుల కొకపరి కృత జీర్ణ తృణ పర్ణాహారుం డగుచు, రెండవ మాసంబున విష్ణు సమారాధనంబు సేసి యంతనుండి నవరాత్రంబుల కొకమాఱు ఉదక భక్షణంబు సేయుచు, మూఁడవ మాసంబున మాధవు నర్చించి, యంతనుండి ద్వాదశదినంబుల కొకమాఱు వాయు భక్షణుం డగుచు, జితశ్వాసుండై నాలవమాసంబునం బుండరీకాక్షుని భజియించి, యంతనుండి మనంబున నలయక నిరుచ్ఛ్వాసుం డై యేకపదంబున నిలిచి పరమాత్మ్రం జింతింపుచు నచేతనం బైన స్థాణువుం బలె నైదవ మాసంబునుం జరపె. అంత, 270

సీ. సకల భూతేంద్రియాశయ మగు హృదయంబునందు విషయములఁ జెందనీక
మహదాది తత్త్వ సమాజములకును నాధారభూతమును బ్రధానపూరు
షేశ్వరుఁ డై నట్టి శాశ్వత బ్రహ్మంబుఁ [1]దన సిత హృదయపద్మమున నిలిపి
హరిరూపమునకంటె నన్యంబు నెఱుఁగక చిత్త మవ్విభునందుఁ జేర్చియున్న

తే. కతన ముల్లోకములు చాలఁ గంప మొందె
వెండియును బేర్చి యయ్యర్భకుండు ధరణి
[2]నొక్కపాదంబు మోపి నిల్చున్న వేళఁ
బేర్చి యబ్బాలు నంగుష్ఠపీడఁ జేసి. 271

తే. వసుమతీ[3]తల మర్ధము వంగఁ జొచ్చె
భూరిమద దుర్నివారణ వారణేంద్ర
మెదమఁ గుడి నొరగఁగ నడుగడుగునకును
[4]జలనమొందు నుదస్థిత కలమువోలె. 272

చ. అతఁడు ననన్యదృష్టినిఁ జరాచర [5]దేహి శరీరధారణ
స్థితిగల యీశునందుఁ దన జీవితముం ఘటియింపఁజేసి యే
కతఁ గనఁ ద న్నిరోధమునఁ గైకొని కంపమునొందె నీశ్వరుం
డతఁడు చలింప నిజ్జగము లన్నియుఁ [6]జంచల మయ్యె భూవరా! 273

1. దనదైన (తం. వా.) 2. పాదంబుఁ జేర్చి (హ); పాదంబుచేర్చి (తం. వా.)
3. తలమును వడవడ వడంక (4) 4. జలనమొందుచు నడగెడు కలమువోలె (క. చ. ట. త. డ. ద. బ. హ.); చలన మందు నుదస్థితకలమువోలి (జ); చలనమగు నుదధిస్థిత కలమువోలె (తం);
5. దేహశరీర ధారణా (హ.తం.వా.) 6. చంచలమందె న త్తఱిఁ (హ)

క. ఆ లోకభయంకర మగు, నాలోక మహావిప ద్దశాలోకను లై
యా లోకపాలు రందఱు, నా లోకశరణ్యుఁ గాన నరిగిరి భీతిన్. 274

వ. అట్లరిగి నారాయణు నుద్దేశించి కృతప్రణాములై కరంబులు ముకుళించి యి ట్లనిరి. 275

చ. హరి! పరమాత్మ! కేశవ! చరాచర భూతశరీరధారి వై
పరఁగుదు వీవు నిట్టులుగఁ [1]ప్రాణనిరోధ మెఱుంగ మెందు మున్
దిరముగ దేవదేవ! జగదీశ్వర! సర్వశరణ్య! నీ పదాం
బురుహము లోలిమై శరణుఁ బొందెద మార్తి హరించి కావవే! 276

వ. అని దేవతలు విన్నవించిన నీశ్వరుండు వారల కి ట్లనియె. ఉత్తానపాదుం డను వాని తనయుండు విశ్వరూపుం డైన నాయందుఁ దన చిత్తం బైక్యంబుఁ జేసి తపంబు గావింపుచుండ దానంజేసి భవదీయ ప్రాణనిరోధం బయ్యె. అట్టి దురత్యయం బైన తపంబు నివర్తింపఁ జేసెద. వెఱవక మీ మీ నివాసంబులకుం జనుం డని యానతిచ్చిన నా దేవతలు నిర్భయాత్ములై యీశ్వరునకుం బ్రణామంబు లాచరించి త్రివిష్టపంబునకుం జనిరి. త దనంతరంబ, 277

అధ్యాయము - ౯

సీ. హరి యీశ్వరుండు విహంగ కులేశ్వర యానుఁ డై నిజభృత్యుఁ డైన ధ్రువునిఁ
గనుఁగొను వేడుక జనియింప నా మధువనమున కప్పుడు సని ధ్రువుండు
పరువడి యోగవిపాక తీవ్రం బైన బుద్ధిచే నిజమనోంబురుహ ముకుళ
మందుఁ దటి త్ప్రభాయతమూర్తి యటఁ దిరోధానంబునుం బొంది తత్క్షణంబ
తే. తన పురోభాగమునను నిల్చినను బూర్వ
సమధిక జ్ఞాననయన గోచర సమగ్ర
మూర్తిఁ గనుఁగొని సంభ్రమమునను సమ్మ
దాశ్రువులు రాలఁ బులకీకృతాంగుఁ డగుచు. 278

—: ధ్రువుఁడు భగవంతుని స్తుతించుట :—

తే. నయనముల విభుమూర్తిఁ బానంబు సేయు
[2]పగిదిఁ దన ముఖమునను జుంబనము సేయు
లీలఁ దగ భుజములను నాలింగనంబు
సేయుగతి దండవ న్నమస్కృతు లొనర్చె. 279

1. నిరోధము లెందు మున్ను నే మెఱుఁగ మనాథనాథ (తం); విరోధ మెఱుంగ మెందు మున్, దిరవుగ దేవదేవ (వా); 2. పగిది గనుచును ముఖము (చ. ట. త.)

వ. ఇట్లు దండప్రణామంబు లాచరించి, కృతాంజలి యై స్తోత్రంబు సేయ నిశ్చయిం
చియు *(స్తుతి క్రియా సమర్థుండు గాకయున్న) ధ్రువునకు సమస్తభూతంబు
లకు నంతర్యామి యైన యీశ్వరుండు ధ్రువుని తలం పెఱింగి, వేదమయం బైన
తన శంఖంబుచేత నబ్బాలుని కపోలతలం బంటిన, జీవేశ్వర నిర్ణయజ్ఞుండును,
భక్తిభావ నిష్ఠుండును నగు ధ్రువుండు నిఖిలలోక విఖ్యాతకీర్తి గల యీశ్వరుని
(భగవ త్ప్రతిపాదితంబు లగుచు) వేదాత్మకంబు లైన తనవాక్కుల ని ట్లని
స్తుతియించె. దేవా! నిఖిల శక్తిధరుండవు, నంతః ప్రవిష్టుండవు నైన నీవు
లీనంబు లైన మదీయ వాక్యంబులం బ్రాణేంద్రియంబులం గర చరణ శ్రవణ
త్వగాదులను జిచ్ఛక్తిచేఁ గృపంజేసి జీవింపంజేసిన భగవంతుండవును, పరమ
పురుషుండవును నైన నీకు నమస్కరింతు. నీ వొక్కరుండ వయ్యును మహ
దాద్యం బైన యీ యశేషవిశ్వంబు మాయాఖ్యం బైన యాత్మీయ శక్తిచేతం
గల్పించి యందుం బ్రవేశించి, [1]యింద్రియంబులందు వసింపుచుఁ *(దత్త
ద్దేవతా రూపంబులచే) నానాప్రకారంబుల దారువులం దున్న వహ్నిచందంబునం
బ్రకాశింతువు. అదియునుం గాక, 280

చ. వరమతి నార్తబాంధవ! భవ ద్ఘన బోధ సమేతుఁ డై భవ
చ్చరణము బొందినట్టి విధి సర్గము సుప్తజనుండు బోధమం
దరయఁగఁ జూచురీతిఁ గను నట్టి ముముక్షుశరణ్య మైన నీ
చరణములం గృతజ్ఞుఁ డగు సజ్జనుఁ డెట్లు దలంప కుండెడుః? 281

సీ. మహితాత్మ! మఱి జన్మ మరణ ప్రణాశన హేతుభూతుండవు సిద్ధ కల్ప
తరువవు నగు నిన్నుఁ దగ నెవ్వరే నేమి పూని నీ మాయా విమోహి తాత్మ
లగుచు ధర్మార్థ కామాదుల కొఱకుఁ దా మర్థింపుచుం ద్రిగుణాభ మైన
దేహోప భోగ్య మై దీపించు సుఖముల నెనయంగ మది నిచ్ఛయింతు రట్టి

తే. విషయ సంబంధ జన్య మై వెలయు సుఖము
వారికి నిరయమందును వఱలు దేవ!
భూరి సంసారతాప నివార గుణ క
థామృతాపూర్ణ! యీశ! [2]మాధవ! ముకుంద! 282

మ. అరవిందోదర! తావకీన చరణ ధ్యానానురా గోల్లస
చ్చరి తాకర్ణనజాత భూరి సుఖముల్ స్వానందక బ్రహ్మమం

1. ఇంద్రియంబుల చేష్టింప జేయుచు (ట) * కొన్ని తా.ప. ప్రతులలో లేదు. 2. అవ్యయ (ట)

దరయఁ లేవఁట చండభృద్ధ*త విమానాకీర్ణులై కాలు నా
సురలోకస్థులఁ జెప్పనేల? సుజన స్తోమైక చింతామణీ! 283

చ. హరి! భజనీయ మార్గనియ తాత్మకులై భవదీయ[1]మూర్తిపై
వరలిన భక్తియుక్తు లగు వారల సంగతి గల్గఁజేయు స
త్పురుష సుసంగతిన్ వ్యసన దుర్భవసాగర మప్రయత్నతఁ
సరస భవత్కథామృతరసంబున మత్తుఁడనై తరించెదఁ. 284

చ. నిరతముఁ దావకీన భజనీయ పదాబ్జ[2]సుగంధలబ్ధి యె
వ్వరిమది వొందఁగా గలుగు వారలు దత్ప్రియ మర్త్య దేహము
[3]న్నరయఁ దదీయ దార తనయాది సుహృద్గృహ బంధువర్గముఁ
మఱతురు విశ్వతోముఖ! రమాహృదయేశ! ముకుంద! మాధవా! 285

సీ. పరమాత్మ! మర్త్య సుపర్వ తిర్య ఙ్మృగ దితిజ సరీసృప ద్విజగణాది
సంవ్యాప్తమును సదస ద్విశేషంబును గైకొని మహదాది కారణంబు
నైన విరాడ్విగ్రహంబు నే నెఱుఁగుదుఁ గాని తక్కిన [4]సుమంగళము నైన
సంతత సుమహి తైశ్వర్య రూపంబును భూరి శబ్దాది వ్యాపారశూన్య

తే. మైన బ్రహ్మస్వరూప మే నాత్మ నెఱుఁగఁ
బ్రవిమలాకార! సంసార భయవిదూర!
పరమ మునిగేయ! సంతత భాగధేయ!
నళిననేత్ర! రమాలలనా కళత్ర! 286

సీ. సర్వేశ! కల్పాంత సమయంబునందు నీ యఖిల ప్రపంచంబు నాహరించి
యనయంబు శేష సహాయుండవై శేష పర్యంకతలమునఁ బవ్వళించి
యోగనిద్రారతి నుండి నాభీసింధుజ స్వర్ణలోక కంజాతగర్భ
మందుఁ జతుర్ముఖు నమరఁ బుట్టించుచు రుచి నొప్పు బ్రహ్మస్వరూపి వైన

తే. నీకు మ్రొక్కెద సత్యంతనియమ మొప్ప
భవ్యచారిత్ర! పంకజపత్ర నేత్ర!
చిరశుభాకార! నిత్యలక్ష్మీవిహార!
యవ్యయానంద! గోవింద! హరి! ముకుంద! 287

* చండభృద్భుట (తం. వా.) కిన్న్వంతకాసి లులితా ద్విమానాత్ (మూల) 4-9-10.

1. రూపమై (తం. వా.) 2. సుగంధలుబ్ధు, లెవ్వరి మదిఁ బొందఁగాఁ గలుగు వారలు (తం. వా.); సుగంధలబ్ధి నెవ్వరి మది (హ) 3. కరము తదీయధార సుతకామ (హ) 4. సమంగళము నైన (తం)

వ. అట్లు యోగనిద్రాపరవశుండ వయ్యును జీవులకంటె నత్యంత విలక్షణుండ వై యుండుదువు. అది యెట్లనిన, బుద్ధ్యవస్థా భేదంబున నఖండితం బైన స్వశక్తిం జేసి చూచు లోకపాలన నిమిత్తంబు యజ్ఞాధిష్ఠాతవు గావున నీవు నిత్యముక్తుండవు, పరిశుద్ధుండవు. *(సర్వజ్ఞుండవు, నాత్మవు, కూటస్థుండవు, నాది పురుషుండవు,) భగవంతుండవు, గుణత్రయాధీశ్వరుండవు నై వర్తింతువు. భాగ్యహీనుం డైన జీవునియందు నీ గుణంబులు గలవె.ఏ సర్వేశ్వరునం దేమేమి విరుద్ధగతు లై వివిధశక్తియుక్తంబులైన యవిద్యాదు లానుపూర్వ్యంబునం జేసి ప్రలీనం బగుచుండు నట్టి విశ్వకారణంబు నేకంబు ననంతంబు నాద్యంబు నానందమాత్రంబు నవికారంబు నగు బ్రహ్మంబునకు సమస్కరించెద. మఱియు దేవా! నీవు సర్వవిధ ఫలం బని చింతించు నిష్కాము లైన వారికి రాజ్యాది కామితంబులలోనం బరమార్థం బైన ఫలంబు సర్వార్థరూపుండ వైన భవదీయ పాదపద్మంబుల సేవనంబ. ఇట్లు నిశ్చితంబ యైనను సకాము లైన దీనులను, గోవు వత్సంబును స్తన్యపానంబు సేయింపుచు వృకాది భయంబువలన రక్షించు చందంబునం గామప్రదుండ వై సంసార భయంబువలనం బాపుదువు.అని యిట్లు సత్యసంకల్పుండును, సుజ్ఞానియు నైన ధ్రువునిచేత వినుతింపంబడి భృత్యానురక్తుం డైన భగవంతుండు సంతుష్టాంతరంగుం డై యి ట్లనియె, 288

క. ధీరవ్రత! రాజన్యకు, మారక! నీ హృదయమందు మసలిన కార్యం
బారూఢిగా నెఱుంగుదు, నారయ నది వొందరాని దైనను నిత్తున్. 289

వ. అది యెట్టి దనిన నెందేని మేధియందుం బరిభ్రామ్యమాణ గో చక్రంబునుం బోలి గ్రహ నక్షత్ర తారాగణ జ్యోతిశ్చక్రంబు నక్షత్ర రూపంబులైన ధర్మాగ్ని కశ్యప [1]శక్రులును, సప్తర్షులును, [2]దారాసమేతు లై ప్రదక్షిణంబు దిరుగు చుండుదు రట్టి దురాపంబును, ననన్యాధిష్ఠితంబును, లోకత్రయ ప్రళయ కాలంబునందు నశ్వరంబు గాక ప్రకాశమానంబును నైన ధ్రువక్షితి యను పదంబు ముందట నిరువదియాఱువే లేండ్లు ననం బ్రాపింతువు. తత్పదప్రాప్తి పర్యంతంబు భవదీయ జనకుండు వనవాసగతుం డైనం దద్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగా ధర్మమార్గంబున జితేంద్రియుండ వై చేయుదువు. భవ దనుజుం డగు నుత్తముండు మృగయార్థంబు వనంబునకుం జని మృతుం డగు. తదన్వేషణార్థంబు ద దాహితచిత్త యై తన్మాతయు వనంబునకుం జని యందు దావ దహననిమగ్న యగు. వెండియు, 290

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో కానరాదు. 1. శుక్రులు (చ.త.ఎ.బ.) 2. దారకాసమేతు లై (తం. వా.) "భ్రమంతో యత్ర తారకాః" (9-21)

సీ. అనఘాత్మ! మఱి నీవు యజ్ఞరూపుం డనఁదగు నన్ను సంపూర్ణ దక్షిణంబు
లగు మఖంబులచేత నర్చించి సత్యంబు లగు నిహసౌఖ్యంబు లనుభవించి
యంత్యకాలమున స న్నాత్మఁ దలంపుచు మఱి సర్వలోక నమస్కృతమును
మహిఁ బునరావృత్తి రహితంబు సప్తర్షి మండలోన్నత మగు మామకీన

తే. పదముఁ దగఁ బొందఁగల వని పరమపురుషుఁ
డతని యభిలషితార్థంబు లర్థి నిచ్చి
యతఁడు గనుఁగొనుచుండంగ నాత్మపురికి
గరుడగమనుఁడు వేంచేసెఁ గౌతుకమున. 291

తే. అంత ధ్రువుఁడును బంకేరుహాక్ష పాద
కమల సేవోపసాదిత ఘనమనోర
థములఁ దనరియుఁ దనదు చిత్తంబులోనఁ
దుష్టిఁ బొందక చనియె విశిష్టచరిత్ర! 292

వ. అట్లు, 293

క. అని మైత్రేయుఁడు ధ్రువుఁ డ
ట్లనయము హరిచేఁ గృతార్థుఁ డైనవిధం బె
ల్లను వినుపించిన విదురుఁడు
విని మునివరుఁ జూచి పలికె వినయం బెసఁగన్. 294

క. మునినాయక! విను కాముకఁ జన దుష్ప్రాపంబు విష్ణుచరణాంబురుహా
ర్చన [1]హితజన సంప్రాప్యము, సనఁగల పంకేరుహాక్షు నవ్యయపదమున్. 295

వ. పెక్కుజన్మంబులం గాని పొందరాని పదంబుఁ దా నొక్క జన్మంబుననే పొంది
యుం దనమనంబునం దప్రాప్తమనోరథుండ నని పురుషార్థవేది యైన ధ్రువుం
డెట్లు తలంచె? అనిన మైత్రేయుం డి ట్లనియె, 296

తే. అనఘ! పినతల్లి దన్నుఁ బల్కిన దురుక్తి
బాణ విద్ధాత్ముఁ డగుచుఁ ద ద్భాషణములు
చిత్తమునఁ దల్చుచుండుటఁజేసి ముక్తిఁ
గోరమికి నాత్మలో వగఁ [2]గుందుచుండె. 297

వ. అంత నా ధ్రువుండు, 298

1. మునిజన (తం. వా.) 2. గూరుచుండె (ట. చ. ౹ం.)

చ. అనఘ! జితేంద్రియుల్ సుమహితాత్ములు నైన సనందనాదు లిం
దనయ మనేకజన్మ సముపార్జిత యోగసమాధిఁజేసి యె
వ్వని చరణారవిందములు వారనిభక్తి నెఱుంగుచుందు రా
ఘనుఁ బరమేశు నీశు నవికారు నమేయు నజేయునాద్యునిన్. 299

వ. ఏను షణ్మాసంబులు భజియించి తత్పాదపద్మచ్ఛాయం బ్రాపించియు భేద దర్శనుండ నైతి. అక్కటా! ఇట్టి భాగ్యహీనుండ నైన యేను భవనాశకుం డైన యతనిం బొడంగనియు నశ్వరంబు లైన కామ్యంబు లడిగితి. ఇట్టి దౌరాత్మ్య మెందునుం గలదే? తమ పదంబులకంటె నున్నతపదంబు నొందుదునో? యని సహింపం జాలని యీ దేవతలచేత మదీయమతి గలుషితం బయ్యెం గాక. నాఁడు నారదుం డాడినమాట తథ్యం బయ్యె. అతని వాక్యంబు లంగీకరించక యే నసత్తముండ నై స్వప్నావస్థలం బొందినవాఁడు దైవికం బైన మాయం జెంది భిన్నదర్శనుం డగు చందంబున నే నద్వితీయుండ నైనను భ్రాత యను శత్రువుచేఁ బ్రాప్తం బైన దుఃఖంబు నొంది జగదాత్మకుండును, సుప్రసాదుం డును, భవనాశకుండును నైన యీశ్వరు నారాధించి తత్ప్రసాదంబు వడసియు, నాయుర్విహీనుం డైన రోగికిం బ్రయోగించు నౌషధముంబలె నిరర్థకంబు లై *(నశ్వరంబు లయిన) యీ కామితంబులు గోరితి. అని వెండియు. 300

మ. ధనహీనుండు నృపాలుఁ జేరి మిగులన్ ధాటిన్ ఫలీకార మి
మ్మని యర్థించినరీతి ముక్తిఫలదుం డైనట్టి పంకేజలో
చనుఁడే చాలఁ బ్రసన్నుఁడైన నతనిన్ సాంసారికం బర్థిఁ గో
రిన నావంటి విమూఢమానసులు ధాత్రిన్ గల్గిరే? యెవ్వరున్. 301

— ధ్రువుండు మరలఁ దనపురంబునకు వచ్చుట :—

సీ. అని యిట్లు చింతించె ననుచు నమ్మైత్రేయ ముని విదురునకు నిట్లనియెఁ దండ్రి!
కమనీయ హరిపాదకమల రజోభిసంస్కృత శరీరులును యాదృచ్ఛికముగ
సంప్రాప్త మగుదాన సంతుష్టచిత్తు లై వఱలుచునుండు మీవంటివారు
తగ భగవత్పాద దాస్యంబు దక్కంగ నితరపదార్థంబు లెడఁదలందు

తే. మఱచియును గోరనొల్లరు మనుచరిత్ర!
తవిలి యిట్లు హరిప్రసాదంబు నొంది
మరలి వచ్చుచునున్న కుమారువార్తఁ
జారుచే విని యుత్తానచరణుఁ డపుడు. 302

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

వ. మనమున నిట్లని తలంచె.

క. చచ్చినవారలు గ్రమ్మఱ, వచ్చుటయే కాక యిట్టి వార్తలు గలవే?
నిచ్చలు నమంగళం బగు, [1]దిచ్చట మఱి నాకు శుభము లేల ఘటించున్? 304

క. అని విశ్వసింప కుండియు, [2]మనమందును నారదుఁడు గుమారుఁడు వేగం
బున రాఁగలఁ డనుచును బలి, కిన పలుకులు దలఁచి నమ్మి కృతకృత్యుండై. 305

క. తన సుతుని రాకఁ జెప్పిన, ఘనునకు ధనములును మౌక్తికపుహారములున్.
మన మలర నిచ్చి తనయునిఁ, గనుఁగొను సంతోష మాత్మఁ గడలుకొనంగన్.

సీ. వలను [3]మీఱిన సైంధవంబులఁ బూన్చిన కనకరథంబు నుత్కంఠ నెక్కి-
బ్రాహ్మణ కులవృద్ధ బంధుజనామాత్య పరివృతుఁ డగుచు విస్ఫురణ మెఱసి
బ్రహ్మనిర్ఘోష తూర్యస్వన శంఖ కాహళ వేణురవము లందంద చెలఁగ
శిబిక లెక్కియు విభూషిత లై సునీతి సురుచు లుత్తముండు నారూఢి నడువఁ

తే. గరిమ దీపింప నతిశీఘ్రగమన మొప్ప
నాత్మనగరంబు వెలువడి యరుగుచుండి
బలసి నగరోపవన సమీపంబునందు
వచ్చు ధ్రువుఁ గని మేదినీశ్వరుఁడు నంత. 307

చ. అరదము డిగ్గి ప్రేమ దొలఁకాడ ససంభ్రముఁడై రమామనో
హర చరణారవిందయుగళార్చన నిర్దళితాఖిలాఘు నీ
శ్వర కరుణావలోకన సుజాత సమగ్రమనోరథున్ సుతున్
గర మనురక్తి డాసి పులకల్ ననలొత్తఁ బ్రమోదితాత్ముఁడై. 308

తే. బిగియఁ గౌఁగిట జేర్చి నెమ్మొగము నివిరి
శిరము మూర్కొని చుబుకంబు చేతఁ బుణికి
యవ్యయానందబాష్ప ధారాభిషిక్తుఁ
జేసి యాశీర్వదింప నా చిరయశుండు. 309

క. జనకుని యాశీర్వచనము, లనయము గైకొని ప్రమోది యై తత్పదముల్
దన ఫాలతలము సోఁకఁగ, వినతులు గావించి భక్తివిహ్వలుఁ డగుచున్. 310

తే. అంత నా సజ్జనాగ్రణి యైన ధ్రువుఁడు
దల్లులకు భక్తి వినతులు దగ నొనర్చి

1. నిచ్చట (తం. వా.) 2. మనమున మును నారదుఁడు (చ) 3. మీరగ (హ)

సురుచికిని మ్రొక్క నర్భకుఁ జూచి యెత్తి
నగుమొగంబున నాలింగనంబుఁ జేసి. 311

సీ. కరమొప్ప నానందగద్గద స్వరమున జీవింపు మనుచు నాశీర్వదించె
భగవంతుఁ డెవ్వనిపై మైత్రి వాటించు సత్కృపానిరతిఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు
నతనికిఁ దమయంత ననుకూల మైయుండు సర్వభూతంబులు సమతఁ బేర్చి
మహిఁ దలపోయ నిమ్నప్రదేశములకు ననయంబుఁ జేరు తోయములపగిదిఁ

తే. గాన ఘను న మ్మహాత్ముని గారవించె
సురుచి పూర్వంబుఁ దలఁపక సుజనచరిత!
విష్ణుభక్తులు ధరను బవిత్రు లగుట
వారి కలుగరు ధరణి నెవ్వారు మఱియు. 312

వ. కావున నుత్తముండును ధ్రువుండును బ్రేమవిహ్వాలు లగుచు నన్యోన్యాలింగితు లై పులకాంకురాలంకృత శరీరు లై యానంద బాష్పంబుల నొప్పిరి. అంత సునీతియుఁ దన ప్రాణంబులకంటెఁ బ్రియుం డైన సుతు నుపగూహనంబు చేసి తదవయవ స్పర్శనంబుచేత నానందంబు నొంది విగతశోక యయ్యె. అప్పుడు సంతోషబాష్ప ధారాసిక్తంబు లై చనుబాలు గురిసె. అంత, 313

సీ. ఉన్నతసంతోష ముప్పతిల్లఁగఁ బౌరజనము లా ధ్రువుతల్లి నెనయఁ జూచి
తొడరిన భవదీయ దుఃఖనాశకుఁ డైన యీ నీ తనూజుఁ డెందేని పెద్ద
కాలంబు క్రిందటఁ గడఁగి నష్టుం డైన వాఁ డిప్డు నీ భాగ్యవశముచేతఁ
బ్రతిలబ్ధుఁ డయ్యెను నితఁడు భూమండల మెల్లను రక్షించు నిద్ధమహిమఁ

తే. గమలలోచనుఁ జింతించు ఘనులు లోక
దుర్జయం బైనయట్టి మృత్యువును గెల్తు
రట్టి ప్రణతార్తి హరుఁ డైన యజ్ఞనాథుఁ
డర్థి నీచేతఁ బూజితుఁడగుట నిజము. 314

వ. అని ప్రశంసించిరి. అట్లు పౌరజనంబులచేత †నుపలాల్యమానుం డగు ధ్రువుని నుత్తానపాదుం డుత్తమ సమేతంబుగా గజారూఢునింజేసి సంస్తూయమానుండును, ప్రహృష్టాంతరంగుడును నగుచు పురాభిముఖుం డై చనుదెంచి, 315

† "లాల్యమానం జనై రేవం ధ్రువం సభ్రాతరం నృపః,
ఆరోప్య కరిణం హృష్టః స్తూయమానోఽవిశత్పురమ్" (మూ. 9-53)

సీ. స్వర్ణ పరిచ్ఛద స్వచ్ఛ కుడ్యద్వార లాలితగోపు రాట్టాలకంబు
ఫల పుష్ప మంజరీ కలిత రంభా స్తంభ పూగపోతాది విభూషితంబు
ఘనసార కస్తూరికా గంధజల బంధురాసిక్త విపణిమార్గాంచితంబు
మానిత నవరత్నమయ రంగవల్లీ విరాజిత ప్రతిగృహ ప్రాంగణంబు

తే. శుభనదీ జలకుంభ సంశోభితంబు
తండుల స్వర్ణలాజాక్షత ప్రసూన
ఫల [1]బలివ్రాత కలిత విభ్రాజితంబు
నగుచు సర్వతోలంకృత మైన పురము. 316

వ. ప్రవేశించి రాజమార్గంబునఁ జనుదెంచు నప్పుడు, 317

మ. హరిమధ్యల్ పుర[2]కామినీజనులు సౌధాగ్రంబులం దుండి భా
స్వర సిద్ధార్థఫలాక్షత ప్రసవ దూర్వావ్రాత దధ్యంబువుల్
కరవల్లీ మణిహేమకంకణ ఝణత్కారంబు శోభిల్లఁ జ
ల్లిరి యా భాగవతోత్తమోత్తము నిపై లీలానుమేయంబుగన్. 318

వ. ఇట్లు వాత్సల్యంబునం జల్లుచు సత్యవాక్యంబుల దీవించుచు సువర్ణపాత్రరచిత మణిదీపనీరాజనంబున నివాళింపం * (పౌర జానపద మిత్రామాత్య బంధుజన పరివృతుం డై) చనుదెంచి, 319

సీ. కాంచనమయ మరకతకుడ్య [3]మణిజాల సంచయ రాజత సౌధములను
వర సుధా ఫేన పాండుర రుక్మ పరికర దాంతపరిచ్ఛద తల్పములను
సురతరుశోభిత శుకపిక మిథునాళి గాన విభాసితోద్యానములను
సుమహిత వైడూర్య సోపాన విమల శోభిత జలపూర్ణ వాపీచయముల

తే. వికచ కల్హార దర దరవింద కైర
వ ప్రదీపిత బక చక్రవాక రాజ
హంస సారస కారండవాది జలవి
హంగ నినదాభిరామ పద్మాకరముల. 320

వ. మఱియును, 321

1. భరవ్రాత (హ) 2. కామినుల్ సతులు (హ)
* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.
3. మణిపరి, చ్ఛదవిరాజి స్వచ్ఛ సౌధములను (డ. తం. వా.)

తే. చారు బహువిధ వస్తు [1]వి స్తరత నొప్పి
యంగనాయు క్త మగుచుఁ బెం పగ్గలించి
యర్థిఁ దనరారు జనకు గృహంబుఁ జొచ్చె
నెలమిఁ ద్రిదివంబుఁ జొచ్చు దేవేంద్రుపగిది. 322

అధ్యాయము — ౧౦

వ. ఇట్లు ప్రవేశించిన రాజర్షి యైన యుత్తానపాదుండు సుతుని యాశ్చర్యకంబైన ప్రభావంబు వినియుం జూచియు మనంబున విస్మయంబు నొంది ప్రజానురక్తుండును, ప్రజాసమ్మతుండును, నవయౌవన పరిపూర్ణుండును నైన ధ్రువుని రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి, వృద్ధవయస్కుండైన తన్నుఁ దాన యెఱింగి యాత్మ గతిఁ బొంద నిశ్చయించి విరక్తుండై వనంబునకుం జనియె. అంత నా ధ్రువుండు శింశుమార ప్రజాపతి కూఁతు రైన భ్రమి యను దాని వివాహంబై దానివలనఁ గల్ప వత్సరు లను నిద్దఱు కొడుకులం బడసి వెండియు వాయు పుత్రి యైన యిల యను భార్యయందు నుత్కల నామకుం డయిన కొడుకు, నతిమనోహర యైన కన్యారత్నంబునుం గనియె. అంతఁ దద్భ్రాత యైన యుత్తముండు వివాహంబు లేకుండియు, మృగయార్థంబు వనంబున కరిగి హిమవంతంబున యక్షుని చేత హతుం డయ్యె. అతని తల్లియుఁ ద ద్దుఃఖంబున వనంబున కేఁగి యందు గహనదహనంబున మృతింబొందె. ధ్రువుండు భ్రాతృ మరణంబు విని కోపామర్ష శోకవ్యాకులిత చిత్తుండై జైత్రం బగు రథం బెక్కి యుత్తరాభిముఖుండై చని హిమవద్ద్రోణియందు భూతగణ సేవితంబును, గుహ్యక సంకులంబును నైన యలకాపురంబు వొడగని య మ్మహాబాహుండు,

మ. ఘన శౌర్యోన్నతితోడ సర్వకకుబాకాశంబులందుఁ బ్రతి
ధ్వను లోలిన్ నిగుడంగ శంఖము మహోద్యల్లీలఁ బూరింపఁ ద
న్నినదంబున్ విని యక్షకాంతలు భయావ్రీతాత్మ లై [2]రుగ్రసా
ధనులై యక్షభటుల్ పురిన్ వెడలి రుత్సాహంబు సంధిల్లఁగన్. 324

వ. ఇట్లు వెడలి యా ధ్రువునిం దాఁకిన, 325

చ. కరము మహారథుండు భుజగర్వ పరాక్రమ శాలియున్ ధను
ర్ధరుఁడును నైన యా ధ్రువుఁడు దన్ను నెదిర్చిన యక్షకోటిఁ జె

1. విస్తారములను (క. చ. బ.) 2. పోయి, చెప్పిన నయ్యక్షభటుల్........ గంభీరోద్ధతిన్నుగ్రులై (త. బ.)

చ్చెరఁ బదుమూఁడువేల నొక చీరికిఁ గైకొన కొక్కపెట్ట భీ
కరముగ మూఁడు మూఁడు శితకాండము[1]లం దగ గ్రువ్వనేసినన్. 326

ఉ. వారు లలాటముల్ వగిలి వారక [2]శోషిలి తేఱి యమ్మహో
దారు పరాక్రమ ప్రకటధైర్యముఁ దత్కరలాఘవంబు ప
ల్మాఱు నుతింపుచున్ గుపితమానసులై పదదాడిత ప్రదు
ష్టోరగకోటిఁ బోలి చటులోగ్ర భయంకర రోషమూర్తులై. 327

ఉ. ఆ రథికోత్తముం దొడరి యందఱు నొక్కటఁ జుట్టుముట్టి యా
ఱాఱు శిలీముఖంబులఁ దదంగములన్ బగిలించి వెండి వి
స్ఫార గదా శర క్షురిక పట్టస తోమర శూల ఖడ్గముల్
సారథియుక్తుఁ డైన రథిసత్తముపైఁ గురియించి రేపునన్. 328

వ. అట్లు గురియించిన నతండు, 329

క. పెంపఱియుండెను ధారా, సంపాత చ్ఛన్నమైన శైలము భంగిన్
గుంపులు గొని యాకసమునఁ,గంపింపుచు నపుడు సిద్ధగణములు వరుసన్. 330

క. హాహాకారము లెసఁగఁగ
నోహో! యీ రీతి ధ్రువ పయోరుహహితుఁ డు
త్సాహము చెడి యిటు దైత్యస
మూహార్ణవమందు నేఁడు మునిఁగెనె యకటా ! 331

వ. అని చింతించు సమయంబున, 332

క. తా మాతని గెలిచితి మని, యా మనుజాశనులు పలుక నట నీహార
స్తోమము సమయించు మహో, ద్దాముం డగు సూర్యుఁ బోలి తద్దయుఁ దోఁచెన్.

వ. అట్లు దోఁచిన, 334

మ. అరిదుఃఖావహ మైన కార్ముకము శౌర్యస్ఫూర్తితోఁ దాల్చి భీ
కర బాణావళిఁ బింజపింజ గరవంగా నేసి ఝంఝానిలుం
డురు మేఘావళిఁ బాఱఁదోలుగతి నత్యుగ్రాహిత క్రూర బం
ధుర శస్త్రావళి రూపుమాపె [3]విలసద్దోర్లీల సంధిల్లగన్. 335

1. లంగములందు గుచ్చినన్ (త. జ. డ. బ.) 2. సోలియు తేలి (హ) 3. విలసద్దోర్దండ మేపారగన్ (త)

చ. మఱియును న మ్మహాత్ముఁ డసమానబలుండు మహోగ్రబాణముల్
[1]గఱిగఱిఁ దాఁకనేసి భుజగర్వ మెలర్ప విరోధివర్మముల్
[2]పఱియలు నేసి యంగములు భంగము నొందఁగఁ జేసె వ్రేల్మిడిన్
[3]గుఱికొని పర్వతంబులఁ బగుల్చు మహాశనికోటిరూపునన్. 336

వ. అ య్యవసరంబున,

చ. అలఘుచరిత్రుఁ డ మ్మునికులాగ్రణిచే వికలాంగు లైన [4]వా
రల సకిరీట కుండల విరాజిత మస్తకకోటిచే సము
జ్జ్వల మణికంకణాంగద లసద్భుజవర్గముచేత సంగర
స్థల మతిరమ్య మై తనరె సంచిత వీరమనోహరాకృతిన్. 338

వ. అంత హతశేషులు, 339

క. వరబలుఁ డగు మను మనుమని, శరసంఛి న్నాంగు లగుచు సమరవిముఖు లై
[5]హరిరాజముఁ గని పఱచెడు,కరిబృందముఁ బోలి చనిరి కళవళపడుచున్. 340

క. అప్పుడు రాక్షసమాయలు, గప్పిన ధ్రువుఁ డసురవరుల కార్యం బెఱుఁగన్
జొప్పడక వారిఁ బొడగన, దెప్పర మగుటయును సారథిం గని యంతన్. 341

క. తలపోయఁగ భువి మాయావుల కృత్యం బెఱుఁగ నెవ్వ రోపుదు రనుచున్
బలుకుచుఁ దత్పురిఁ జొరఁగా, దలపఁగ నది గానరాక తద్దయు మానెన్. 342

వ. అట్లు పురంబున కరుగుట మాని చిత్రరథుం డైన యా ధ్రువుండు సప్రయత్నుం డయ్యును [6]బరప్రతియోగ శంకితుం డై యుండె. అ య్యెడ మహాజలధి ఘోషంబు ననుకరించు శబ్దంబు వినంబడె. అంత సకల దిక్తటంబుల వాయుజనితం బైన రజఃపటలంబునుఁ దత్క్షణంబున నాకాశంబున విస్ఫురత్తటిత్ప్రభాకలిత గర్జారవయుక్త మేఘంబులును నమోఘంబు లగుచు భయంకరాకారంబు లై తోఁచె. అంత, 343

మ. అనయంబున్ ధ్రువుమీఁద దైత్యకృత మాయాజాల మ ల్లేచి ఘో
రన మస్తిష్క పురీష మూత్రవల దుర్గంధాస్థి మేద శ్శరా
సన నిస్త్రింశ శరాసి తోమర గదా చక్ర త్రిశూలాది సా
ధన భూభృ ద్భుజగావళిం గురిసె నుద్దండ క్రియాలోలతన్, 344

1. గఱక● (హ) 2. పరిపరిజేసి (క. త. చ. బ.) 3. గిఱికొని పర్వతంబుల నొగిం దెగఁ గొట్టెడు నింద్రు కై వడిన్ (హ); "గిరీ నశనయో యథా'' అని మూలము (10-17) 4. వా, రలఘు (త) 5. హరియక్షముగని (క.చ.ద.బ.) 6. పరోద్యోగ (క.బ.); పరప్రయోగ (హ)

వ. మఱియును మత్తగజ సింహ వ్యాఘ్ర సమూహంబులును, నూర్మిభయంకరం బై సర్వతః ప్లవనం బైన సముద్రంబును గానంబడియె. వెండియుం గల్పాంతంబు నందుం బోలె భీషణం బైన మహాహ్రదంబును దోఁచె. ఇవ్విధంబున నానా విధంబుల ననేకంబులు నవిరళ భయంకరంబులు నైన యసురమాయలు క్రూర ప్రవర్తను లగు యక్షులచేత సృజ్యమానంబులై యడరె. ఆ సమయంబున, 345

క. [1]అనయంబును న య్యక్షుల, ఘనమాయ నెఱింగి మునినికాయము వరుసన్
మను మనుమని మను మనుమని, మనమునఁ దలఁపుచును దత్సమక్షంబునకున్.

వ. చనుదెంచి యిట్లనిరి. 347

సీ. అనఘాత్మ! లోకు లెవ్వని దివ్యనామంబు సమత నాకర్ణించి సంస్మరించి
దుస్తరంబైన మృత్యువునైన సుఖవృత్తిఁ దరియింతు రట్టి యీశ్వరుఁడు పరుఁడు
భగవంతుఁడును శార్ఙ్గపాణియు నతసుజనార్తిహరుండును నైన విభుఁడు
భవదీయ విమతులఁ బరిమార్చుఁగా కని పలికిన మునుల సంభాషణములు

తే. విని కృతాచమనుఁడు రమావిభుని పాద
కమలము దలంచి రిపుభయంకర మహోగ్ర
కలిత నారాయణాస్త్రంబు గార్ముకమునఁ
బూనఁ దడవఁ దదీయ సంధానమునను. 348

అధ్యాయము — ౧౧

తే. కదఁగి గుహ్యక మాయాంధకార మపుడు
వెరవు చెడి దవ్వు దవ్వుల విరిసిపోయె
విమల మైన వివేకోదయమునఁ జేసి
సమయు రాగాదికంబుల సరణి నంత. 349

మ. వరనారాయణ దైవతాస్త్ర [2]భవ దుర్వారప్రభా హేమపుం
ఖ రుచిస్ఫార మరాళరాజ సితపక్ష క్రూరధారా [3]పత
చ్ఛరసాహస్రము లోలి భీషణ విపక్షశ్రేణిపై వ్రాలె భీ
కరరావంబునఁ గానఁ జొచ్చు శిఖిసంఘాతంబు చందంబునన్. 350

వ. అ ట్లేసిన, 351

1. అనయము మాయావ్యసురుల (హ) 2. జని (హ); నారాయణ బాణరాడ్జనిత (తం)
3. రణత్ (వ. ద. తం.)

చ. [1]ఖర నిశితోగ్ర సాయకనికాయ నిరంతరవృష్టిచేఁ బొరిం
బొరి వికలాంగులై యదరి పుణ్యజనుల్ పృథు హేతిపాణు లై
గరుడునిఁ జూచి భూరి భుజగప్రకరంబు లెదిర్చి పేర్చి చె
చ్చెర నడతెంచు చందమునఁ జిత్రరథుం బలు పూని తాఁకినన్. 352

ఉ. వారలఁ జండ తీవ్ర శరవర్గముచేత నికృత్త పాదజం
ఘోరు శిరోధరాంబక శిఖోదరకర్ణులఁ జేసి యోగిపం
కేరుహ మిత్రమండల [2]సకృద్భిద [3]నెట్టిపదంబుఁ జెందు నా
భూరిపదంబునం బెలుచఁ బొందఁగఁ [4]బంపె భుజావిజృంభి యై. 353

వ. ఇవ్విధంబున నా చిత్రరథుం డగు ధ్రువునిచేత నిహన్యమానులును నిరపరాధులును నైన గుహ్యకులం జూచి యతని పితామహుం డైన స్వాయంభువుండు ఋషిగణ పరివృతుం డై చనుదెంచి ధ్రువునిం జూచి యి ట్లనియె. వత్సా! నిరపరాధు లైన పుణ్యజనుల నెట్టిరోషంబున వధియించితి వట్టి నిర్హేతు వైన రోషంబు చాలు. భ్రాతృవత్సల! భ్రాతృవధాభితప్తుండ వై కావించు నీ యత్నం బుడుగుము. 354

క. అనఘా! మనుకులమున కిది, యనుచితకర్మంబ యొకనికై పెక్కండ్రి
ట్లనిమొనఁ ద్రుంగిరి యిది నీ, కనయంబును వలవ దుడుగుమయ్య! కుమారా!

వ. అదియునుం గాక దేహాభిమానంబునం బశుప్రాయు లై భూతహింస గావించుట హృషీకేశానువర్తను లైన సాధులకుం దగదు. నీవు సర్వభూతంబుల నాత్మ భావంబునఁ దలఁచి సర్వభూతావాసుఁడును, దురారాధ్యుండును నైన విష్ణుని పదంబులు పూజించి తత్పరమపదంబును బొందితివి. అట్టి భగవంతుని హృదయంబున ననుధ్యాతుండవు, భాగవతుల చిత్తంబులకును సమ్మతుండవు, మఱియు సాధువర్తనుండవు నవు నొప్పు నీ వీ పాపకర్మం బెట్లు నేయ సమకట్టితివి? ఏ పురుషుం డైన నేమి? మహాత్ములయందుఁ దితిక్షయు, సములయందు మైత్రియు, హీనులయందుఁ గృపయు, నితరము లగు సమస్తజంతువులయందు సమత్వంబును గలిగి వర్తించు వానియందు సర్వాత్మకుం డైన భగవంతుండు ప్రసన్నుం డగును. అతండు ప్రసన్నుం డైన వాఁడు ప్రకృతిగుణంబులం బాసి లింగశరీరంబు భంగంబుఁ గావించి బ్రహ్మానందంబునుం బొందు. అదియునుంగాక

1. ఖరనిశిత ప్రదీప్త ఘనకాండ (త. బ.) 2. నికృత్తత (క. చ. ట. జ. బ.) 3. నేపద మందుజెందు (క. బ.) 4. జంపె (క. చ. జ. డ. బ.)

కార్యకారణ సంఘాతరూపం బైన సర్గం బీశ్వరునందు నయస్కాంత సన్నిధానంబు గలిగిన లోహంబు చందంబున వర్తించు. అందు సర్వేశ్వరుండు నిమిత్తమాత్రంబుగాఁ బరిభ్రమించు. అట్టి యీశ్వరుని మాయాగుణ వ్యతికరంబున నారబ్ధంబు లైన పంచభూతంబులచేత యోషిత్పురుష వ్యవాయంబువలన యోషిత్పురుషాది రూపసంభూతి యగు. ఇవ్విధంబున సర్గంబు, దత్సంస్థానంబు, దల్లయంబు నగుచు నుండు. ఇట్లు దుర్విభావ్యం బైన కాలశక్తిం జేసి గుణక్షోభంబున విభజ్యమానవీర్యుండు, ననంతుండు, ననాదియు నై జనంబులచేత జనంబులఁ బుట్టింపుచుండుటం జేసి గదా యాదికరుండు, మృత్యుహేతువున జనంబుల లయంబు నొందించుటం జేసి యంతకరుండు, ననాది యగుటం జేసి యవ్యయుండు నైన భగవంతుండు జగత్కారణుం డగు. కావున నీ సృష్టిపాలన విలయంబులకుం గర్త గానివాఁడుం బలెం దానిం జేయుచుండు. ఇట్లు మృత్యురూపుండు, పరుండు, సమవర్తియు నైన యీశ్వరునికి స్వపక్ష పరపక్షంబులు లేవు. కర్మాధీనంబు లైన భూతసంఘంబులు రజంబులు మహావాయువు ననుసరించు చాడ్పున నస్వతంత్రంబు లగుచు నతని ననువర్తించు. ఈశ్వరుండు జంతుచయాయు రుపచయాపచయ కరణంబులం దస్పృష్టుం డగుచు జీవుండు గర్మబద్ధుం డగుటం జేసి వానికి నాయు రుపచయాపచయంబులం జేయుచుండు. మఱియు సర్వజగత్కర్మసాక్షి యగు సర్వేశ్వరుని, 356

క. కొందఱు స్వభావ మందురు, కొందఱు గర్మం బటంద్రు గొందఱు కాలం
బందురు కొందఱు దైవం, బందురు కొంద ఱది కామ మంద్రు మహాత్మా! 357

వ. ఇట్టు లవ్యక్తరూపుండును, నప్రమేయుండును, నానా శక్త్యుదయ భూతహేతుండును నైన భగవంతుండు సేయు కార్యంబుల బ్రహ్మరుద్రాదు లెఱుంగ రన నతని తత్త్వంబు నెవ్వ రెఱుంగనోపుదురు? కావునం బుత్రా! యిట్లుత్పత్తినాశంబులకు దైవంబ కారణం బై యుండుఁ గాన ని ద్ధనదానుచరులు భవదీయ భ్రాతృహంత లగుదురే? భూతాత్మకుండు భూతేశుండు భూతభావనుండు సర్వేశ్వరుండు పరాపరుండు నగు నీశుండ మాయాయుక్తుం డై స్వశక్తిచే సృష్టిస్థితి లయంబులం జేయు. ఐన ననహంకారంబునం జేసి గుణకర్మంబులచే నస్పృశ్యుం డగుచు వర్తించు. అదియునుం గాక యీ ప్రజాపతులు విశ్వసృణ్ణామంబుల నియంత్రితు లై ముకుఁదాళ్ల వెట్టిన పశువులం బోలి యెవ్వని యాజ్ఞాధీనకృత్యు లై వర్తింతు రట్టి దుష్టజన మృత్యువు, సుజనామృతస్వరూపుండు, సర్వాత్మకుండు, జగత్పరాయణుండు నైన యీశ్వరుని సర్వప్రకారంబుల శరణంబుఁ బొందుము. అదియునుం గాక, 358

సీ. అనఘాత్మ ! నీవు పంచాబ్దవయస్కుండ వై పినతల్లి నిన్నాడినట్టి
మాటల నిర్భిన్న మర్ముండ వగుచును జనయిత్రి దిగనాడి వనము కేఁగి
తప మాచరించి యచ్చపు భక్తి నీశ్వరుఁ బూజించి పహితవిభూతి మెఱసి
[1]ప్రకట త్రిలోకోత్తరం బైన పదమునుఁ బొందితి వదిగాన [2]పూని భేద
తే. రూప మైన ప్రపంచంబు రూఢి నే మ
హాత్మునందుఁ బ్రతీత మై యలరు నట్టి
యగుణుఁ డద్వితీయుండును నక్షరుండు
నైన యీశ్వరుఁ బరమాత్ము ననుదినంబు. 359

సీ. కైకొని శుద్ధంబు గతమత్సరాదికం బమలంబు నగు హృదయంబునందు
నొలయ నన్వేషింపుచును బ్రత్యగాత్ముండు బరబ్రహ్మమయుఁడు
నానంద మాత్రుండు నవ్యయుండుపపన్న సకలశక్తియుతుండు నగుణుఁ డజుఁడు
నైన సర్వేశ్వరు నం దుత్తమం బైన సద్భక్తిఁ జేయుచు సమత నొప్పి
తే. [3]రూఢిని 'నహ మ్మమ' యని ప్రరూఢ మగుచు
[4]ఘనత కెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు
ద్రెంచి వైచెదు గావున ధీవరేణ్య !
సర్వశుభహాని యైన రోషంబు వలదు. 360

క. †విను రోషహృదయు [5]చేతను, ననయము లోకము నశించు [6]నౌషధములచే
ఘన [7]రోగములు నశించిన, యనువున నదిగాన రోష మణఁపు మహాత్మా! 361

తే. అనఘ ! విను నీ సహోదరహంత లనుచుఁ
బెనఁగి యీపుణ్యజనులఁ జంపితి కడంగి
పరఁగ నిదియె సదాశివ భ్రాత యైన
యర్థవిభునకు నపరాధ మయ్యెఁ గాన. 362

క. [8]నతి నుతులచే నీ విపుఁ, డతనిఁ బ్రసన్నునిఁగఁ జేయు మని మనువు దయా
మతిఁ జెప్పి ధ్రువునిచే సత్కృతుఁ డై [9]రయ మొప్పఁజనియె ఋషియుక్తుం డై.
364

వ. అంత,

1. రమణ (హ) 2. భూరి (హ) 3. ఘనతకెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు (ద. తం. వా.)
4. రూఢి సోహమ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు (తం. వా.); రూఢి సోహమ్మమ యని——(హ);
† సంయచ్ఛ రోషం భద్రంతే ప్రతీపం శ్రేయసాంపరమ్
శ్రుతేన భూయసా రాజ న్నగదేన యథాఽమయమ్. (11-31)
5. గనుగొని (హ) 6. నతిభయయుత మై (హ) 7. రోగమౌషధంబుల (హ) 8. ధృతి (హ)
9. నయ మొప్ప (హ)

అధ్యాయము — ౧౨

తే. *యక్ష చారణ సిద్ధ విద్యాధరాది
జనగణ స్తూయమానుఁ డై ధనదుఁ డంతఁ
బుణ్యజన వైశస నివృత్తు భూరిరోష
రహితుఁ డై నట్టి ధ్రువునిఁ జేరంగ వచ్చె. 365

సీ. చనుదెంచి వెసఁ గృతాంజలి యై ధ్రువునిఁ జూచి తివుట నిట్లనియె క్షత్త్రియ కుమార !
తగ భవదీయ పితామహాదేశంబునను దుస్త్యజం బైన ఘనవిరోధ
[1]ముడిగితి వట్లుగావునఁ దానఁజేసి నీయందుఁ బ్రసన్నుండ నైతి భూత
జనన లయంబుల కనయంబుఁ గాలంబె కర్తయై వర్తించుఁ గాన యుష్మ

తే. దనుజుఁ జంపినవార లీ యక్షవరులు
గారు తలపోయ నీ యక్షగణము నిట్లు
నెఱి వధించినవాఁడవు నీవు గావు
వినుతగుణశీల ! మాటలు వేయునేల ? 366

వ. అదియునుం గాక యే బుద్ధింజేసి కర్మసంబంధ దుఃఖాదికంబులు దేహాత్మాను సంధానంబునం జేసి సంభవించు నట్టి యహం త్వ మ్మను నపార్థజ్ఞానంబు స్వాప్న మందుం బలెను పురుషునకుం దోఁచు. అది గావున సర్వభూతాత్మవిగ్రహుం డును, నధోక్షజుండును, భవచ్ఛేదకుండును, భజనీయ పాదారవిందుండును, ననంతామేయ శక్తియుక్తుండును, గుణమయాత్మ మాయావిరహితుండును నైన యీశ్వరుని సేవింపుము. నీకు భద్రంబయ్యెడు. భవదీయ మనోగతం బైన వరంబు గోరుము. నీ వంబుజనాభ పాదారవింద సేవనంబుఁ దిరంబుగఁ జేయుదు వని యెఱుంగుదు. అని రాజరాజుచేత నిట్లు మహామతియు, భాగవతోత్త ముండు నైన ధ్రువుండు ప్రేరేపింపబడి యే హరిస్మరణంబుచేత నప్రయత్నం బున దురత్యయం బైన యజ్ఞానంబుం దరియింతు రట్టి హరిస్మరణం బచలితం బగున ట్లొసంగు మని యడిగిన నట్లకాక యని యంగీకరించి యంతఁ గుబేరుండు సంప్రీతచిత్తుం డై ధ్రువునికి శ్రీహరిస్మరణం బట్ల యనుగ్రహించి యంతర్ధా

* చ. ట. డ. ద. ప్రతులలో ఈ క్రింది పద్యమున్నది.
'అంత ధ్రువుడు వరకృపాయత్తచిత్తుడై, గుహ్యకులను యక్షకోటి జూచి
అభయ మిచ్చి కాని యర్థేశు గనుగొన, దలచి యలుక మాని యలక జొచ్చె.'
1. ఉడిగితి వటుగాన యొనరంగ నిపుడు నీ (తం. వా.)

సంబునొందె. అంత ధ్రువుండు యక్ష కిన్నర కింపురుషగణ సంస్తూయమాన వైభవుం డగుచు నాత్మీయపురంబునకు మరలి చనుదెంచి, 367

సీ. గణుతింప భూరిదక్షిణలచేఁ గడు నొప్పు యజ్ఞముల్ సేయ న య్యజ్ఞవిభుఁడు
ద్రవ్యక్రియాదేవతా ఫల రూప స త్కర్మఫల ప్రదాతయును నైన
పురుషోత్తముని నర్థిఁ బూజించి మఱియు సర్వోపాధివర్జితుఁ డుత్తముండు
సర్వాత్మకుం డగు జలజాక్షునందుఁ దీవ్రంబుం బ్రవాహరూపంబు నైన

తే. భక్తి సలుపుచు [1]భూతప్రపంచమందు
నలరఁ దనయందు నున్న మహాత్ము హరినిఁ
జిదచిదానందమయుని [2]లక్ష్మీశుఁ బరము
నీశ్వ రేశ్వరుఁ బొడగనె నిద్ధచరిత! 368

వ. ఇట్లు సుశీలసంపన్నుండును, బ్రహ్మణ్యుండును, ధర్మసేతు రక్షకుండును, దీన వత్సలుండును నై యవనిఁ బాలించు ధ్రువునిం బ్రజలు దండ్రి యని తలంప నిరువది యాఱువే లేండ్లు భోగంబులచేతం బుణ్యక్షయంబును, నభోగంబు లయిన యాగాదులచేత నశుభక్షయంబునుఁ జేయుచు బహుకాలంబు దనుకఁ ద్రివర్గసాధనంబుగా రాజ్యంబుచేసి కొడుకునకుం బట్టంబు గట్టి యచలితేంద్రియుం డై యవిద్యారచిత స్వప్నగంధర్వనగరోపమం బైన దేహాదికం బగు విశ్వంబు భగవన్మాయా రచితం బని యాత్మం దలంపుచు వెండియు, 369

చ. మనునిభుఁ డంత భృత్యజన మంత్రి పురోహిత బంధు మిత్ర నం
దన పశు విత్త రత్న వనితా గృహ రమ్యవిహార శైల వా
రినిధి పరీత భూతల హరి ద్వీపముఖ్య పదార్థజాలముల్
ఘనమతిచే ననిత్యములుగాఁ దలపోసి విరక్తచిత్తుఁ డై. 370

సీ. పురము వెల్వడి చని †పుణ్యభూ బదరికా ఘన విశాలానదీకలిత మంగ
ళాంబుపూరంబుల ననురక్తి మైఁ గ్రుంకి కమనీయ పరిశుద్ధ కరణుఁ డగుచుఁ
[3]బద్ధాసనస్థుఁడై పవనుని బంధించి నెలకొని ముకుళితనేత్రుఁ డగుచు
[4]హరి రూపవైభవ ధ్యానంబు సేయుచు భగవంతు నచ్యుతుఁ బద్మనేత్రు

1. అఖిల (హ. తం. వా.) 2. లక్ష్మీవరుఁ (తం. వా.)
† ప్రయయౌ విశాలమ్. (మూలము 12.16) విశాలామ్ = బదరికాశ్రమమ్ (వ్యా.)
3. పద్మాసనస్థుఁడై (హ. తం. వా.) 4. నచలితమతి హరిధ్యానంబు సేయుచు (త)

తే. నందు సతతంబు నిశ్చల మైన యట్టి
భక్తిఁ బ్రవహింపఁ జేయుచుఁ బరమమోద
బాష్పధారాభిషిక్తుండు భవ్యయశుఁడు
పులకితాంగుండు నగుచు నిమ్మలఁ దనర్చె. 371

వ. మఱియు విగతక్లేశుండును, ముక్తలింగుండును నై ధ్రువుండు దన్నుఁ దా మఱచియుండు సమయంబున దశదిక్కుల నుద్యద్రాకానిశానాయకుం బోలె వెలింగింపుచు నాకాశంబుననుండి యొక్క విమానంబు చనుదేర నందు దేవశ్రేష్ఠులును, జతుర్భుజులును, రక్తాంబుజేక్షణులును, శ్యామవర్ణులును, గదాధరులును, సువాససులును, గిరీట హారాంగద కుండలధరులును, గౌమారవయస్కులును, నుత్తమశ్లోకకింకరులును నైన వారల నిద్దఱిం గని సంభ్రమంబున లేచి మధుసూదను నామంబులు సంస్మరింపుచు వారల భగవత్కింకరులుగాఁ దలంచి దండప్రణామంబు లాచరించిన కృష్ణ పాదారవింద విన్యస్త చిత్తుండుఁ గృతాంజలియు వినమితకంధరుండు నైన ధ్రువునిం గనుంగొని పుష్కరనాభ భక్తులైన సునందనందులు ప్రీతియుక్తులు మందస్మితులు నగుచు ని ట్లనిరి. 372

ఉ. ఓ నృప! నీకు భద్ర మగు నొప్పగుచున్న మదీయవాక్యముల్
వీనులయందుఁ జొన్పుము వివేకముతో నయిదేండ్ల నాఁడు మే
ధానిధి వై యొనర్చిన యుదాత్త తపోవ్రతనిష్ఠచేతఁ దే
జోనయశాలి యైన మధుసూదనుఁ దృప్తి వహింపఁజేయవే? 373

ఆ. అట్టి శార్ఙ్గపాణి యఖిలజగత్కర్త
దేవదేవుఁ డతుల దివ్యమూర్తి
[1]పార్షదులము మేము భగవత్పదంబున
కర్థి నిన్నుఁ గొనుచు నరుగుటకును. 374

వ. వచ్చితిమి. ఏ పదంబునేని సూరిజనంబులు సర్వోత్తమం బని పొందుదురు. దేనిఁ జంద్ర దివాకర గ్రహ నక్షత్ర తారాగణంబులు ప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుండు, నేది నీ పితరులచేతను నన్యులచేతను ననధిష్ఠితంబును, జగద్వంద్యంబును, నభక్తజనాతిదుర్జయంబును నగు నట్టి విష్ణుపదంబుఁ బొందుదువు రమ్ము. ఇది విమానశ్రేష్ఠంబు. ఉత్తమశ్లోకజన మౌళిమణియైన శ్రీహరి పుత్తెంచె. దీని నెక్క నర్హుండ

1. మమ్ముఁ బనుప మేము మాధవు పదమున (హ. తం. వా.)

వనిన సురుక్రమప్రియుం డైన ధ్రువుండు త న్మధురవాక్యంబులు విని కృతాభి షిక్తుం డై యచ్చటి మునులకుం బ్రణమిల్లి వ దాశీర్వాదంబు గైకొని విమా నంబునకుం బ్రదక్షిణార్చనంబులు గావించి పార్షదు లైన సునందనందులకు నందనం బాచరించి *(భగవద్రూప విన్యస్త చక్షు రంతఃకరణాదికుం డగుచు నా విమానాధిరోహణంబు గావించుటకు) హిరణ్మయరూపంబు ధరియించె.

క. సురదుందుభి పణ వానక, మురజాదులు మొరసె విరులముసురు గురిసెఁ గి
న్నర గంధర్వుల పాటలు, భరితము లై చెలఁగె నపుడు భవ్యచరిత్రా! 376

వ. *(అట్టి సమయంబున ధ్రువుండు దుర్గమం బగు త్రివిష్టపంబునకు నేగువాఁ డగుచు దీనయగు జననిం దిగనాడి యెట్లు వోవుదు నని చింతించువానిం బార్షదు లవలోకించి యగ్రభాగంబున విమానారూఢ యై యేగుచున్న జననిం జూపిన సంతుష్టాంతరంగుం డగుచు), 377

క. †[1]జనని సునీతిని [2]మును గనుఁగొని యమలవిమాన మెక్కి గొనకొని విబుధుల్
దనమీఁదఁ బుష్పవర్షము, లనయము గురియింప ధ్రువుఁడు హర్షముతోడన్.

క. చని చని వెస గ్రహమండల, మునుఁ దై త్రిలోక్యంబు సప్తముని మండలమున్
ఘనుఁ డుత్తరించి యవ్వలఁ, దనరెడు హరిపదము నొందెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 378

వ. అది మఱియును నిజకాంతిచేతం ద్రిలోకంబులం బ్రకాశింపంజేయుచు నిర్దయా గమ్యంబును, శాంతులు, సమదర్శనులు, (శుద్ధులు,) సర్వభూతానురంజనులు, నచ్యుతభక్త బాంధవులు నైన భద్రాచారులకు సుగమ్యంబును నై గంభీర వేగంబు ననిమిషంబు నగు జ్యోతిశ్చక్రంబు సమాహితం బయి గోగణంబు మేధి యందుం బలె నెందుఁ బరిభ్రమించుచుండు నట్టి యచ్యుత పదంబునుం బొంది విష్ణుపరాయణుం డైన ధ్రువుండు త్రిలోకచూడామణి యై యొప్పుచుండె. అప్పుడు భగవంతుం డైన నారదుండు ధ్రువుని మహిమం గనుంగొని ప్రచేత స్సత్రంబునందు వీణ వాయింపుచు. 380

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

† ''ఇతి వ్యవసితం తస్య వ్యవసీయ సురోత్తమౌ,
దర్శయామాసతు ర్దేవం దేవయానేన గచ్ఛతమ్''—మూలము (12-32)

1. జనకునిమున్ను సునీతిడుకొని (క) 2. మున్నిడుకొని (చ. బ.)

సీ. పతియె దైవంబుగా భావంబులోపలఁ దలఁచు సునీతినందను [1]తపఃప్ర
భావము బలె ధర్మభవ్యనిష్ఠలఁ బొందఁ జాలరు బ్రహ్మర్షి జనము లనిన
క్షత్త్రియకులు లెన్నఁగానేల ? యెవ్వఁడు పంచసంవత్సర ప్రాయముననె
సురుచి దురుక్త్యుగ్రశర భిన్నహృదయుఁడై మద్వాక్య హితబోధ మతిఁ దనర్చి

తే. వనమునకు నేగి హరిభక్తివశత నొంది
యజితుఁ డగు హరిఁ దనవశుఁడై చరింపఁ
జేసి వెసఁ దత్పదంబునుఁ జెందె నిట్టి
హరిపదంబును బొంద నెవ్వరికిఁ దరము ? 381

క. అని పాడె ననుచు విదురున కనఘుఁడు మైత్రేయుఁ డనియె నంచితభక్తిన్
వినుతోద్దామయశస్కం, డనఁగల యా ధ్రువుని చరిత మార్యస్తుత్యా ! 382

సీ. మహిత సత్పురుష సమ్మతమును ధన్యంబు స్వర్గప్రదంబు యశస్కరంబు
నాయుష్కరంబుఁ [2]బుణ్య ప్రదాయకమును మంగళకర మఘమర్షణంబు
సౌమనస్యముఁ బ్రశంసాయోగ్యమును బాపహరమును ధ్రువపద ప్రాపకంబు
నై యొప్పు నీ యుపాఖ్యానంబుఁ దగ నీకు నెఱిఁగించితి దీని నెవ్వఁడేని

తే. తివుట శ్రద్ధాగరిష్ఠుఁడై తీర్థపాద
చరణసరసీరుహ ద్వయాశ్రయుఁడు నగుచు
భవ్యచరిత [3]దినాంత ప్రభాతవేళ
[4]లను సినీవాలి పూర్ణిమలందు మఱియు. 383

తే. ద్వాదశినిఁ బద్మబాంధవ వాసరమున
శ్రవణ నక్షత్రమున దినక్షయమునందుఁ
బరఁగ సంక్రమణ వ్యతీపాతలందు
సభల భక్తిని విను నట్టి సజ్జనునకు. 384

వ. క్లేశనాశంబును, మహాప్రకాశంబును నైన భగవద్భక్తియు, శీలాదిగుణంబులును గలుగు. మఱియుఁ దేజఃకామునకుఁ దేజంబును, నిష్కామునకుఁ దత్త్వజ్ఞానంబును గలుగు. వినిపించువారికి దేవతానుగ్రహంబు గలుగు. ఇట్టి యుపాఖ్యానంబు నీ కెఱింగించితి. అని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ జెప్పిన క్రమంబున శుకయోగి

1. తపః ప్రభావము క్రియ (తం. వా.) 2. పుణ్యం బధికంబును (క. బ.) 3. సాయంప్రభాత ములను (జ) 4. నలఘుమతి పౌర్ణిమాస్యలయందు మఱియు (చ.ట.త.జ.); నలఘుమతిఁ బూర్ణిమా...... (తం. వా.)

పరీక్షిత్తున కెఱింగించిన తెఱంగున సూతుండు శౌనకాదులకు వినుపించి వెండియు ని ట్లనియె. అట్లు చెప్పిన మైత్రేయునిఁ గని విదురుం డి ట్లనియె. 385

అధ్యాయము—౧౩

సీ. అనఘాత్మ! నారదమునిపతి ధ్రువచరిత్రము ప్రచేతసుల సత్రంబునందు
నర్థిమైఁ గీ ర్తించె నంటి ప్రచేతసు లన నెవ్వ? రెవ్వనితనయు? లెట్టి
వంశజుల్? సత్ర మెవ్వలనుగాఁజేసి? ర[1]ధ్వరమందు నిజకులధర్మశీలు
రగు ప్రచేతసులచే యజియింపఁబడునట్టి యజ్ఞపూరుషుఁ డగు నచ్యుతాంఘ్రి

తే. భ క్తియు క్తుఁడు విదిత సద్భాగవతుఁడు
దివిరి హరిపాదసేవానిధి ప్రయు క్త
దేవదర్శనుఁ డగు నట్టి దివ్యయోగి
[2]నారదుఁడు పొగడె నఁట! శ్రీనాథు కథలు. 386

క. నా కిపు డెఱిఁగింపుము సు, శ్లోకుని చరితామృతంబు శ్రోత్రాంజలులం
బై కొని జుఱ్ఱియుఁ దనివిం, గై కొనకున్నది మనంబు కరుణోపేతా! 387

క. అని యడిగిన విదురునిఁ గనుఁ, గొని మైత్రేయుండు వలికెఁ గొనకొని ధ్రువుఁడున్
వనమునకుఁ జనిన నాతని, తనయుం డగు నుత్కలుండు గళితాఘుండై. 388

సీ. చతురుఁ డాజన్మ ప్రశాంతుండు నిస్సంగుఁడును సమదర్శనుండును ఘనుండు
నై యాత్మయందు లోకావళి లోకంబులందు నాత్మయుఁ జూచు ననఘ మైన
యనుపమ యోగక్రియా పావకాదగ్ధ కర్మ మలాశయకలనఁ బేర్చి
జడుని కై వడిఁ జీఁకుచందంబునను [3]మూకు పగిది నున్మత్తునిభంగిఁ జెవిటి

తే. వడువునను గానఁబడుచు సర్వజ్ఞుఁ డై ప్ర
శాంతకీలహుతాశనుకరణిఁ బొల్చి
సతతశాంతంబు నంచితజ్ఞానమయము
నైన బ్రహ్మస్వరూపంబు నాత్మఁ దలచి. 389

క. తనకంటె నితర మొక టెఱుఁ, గనికతమున సార్వభౌమక శ్రీఁ బొందన్
మనమునఁ గోరకయుండుటఁ, గని కులవృద్ధులును మంత్రిగణములు నంతన్.

1. యాగంబునను నిజాచారశీలు (హ) 2. నారదుం డెట్టు గొనియాడె శౌరికథలు (హ.తం.వా.)
3. మూఢు (హ. తం. వా.)

వ. అతని సున్మత్తునింగాఁ దెలిసి తదనుజుం డైన వత్సరునికిఁ బట్టంబు గట్టిరి
వత్సరునికి సర్వర్ధి యను భార్యయందుఁ బుష్పార్ణుండు, చంద్రకేతు
నిషుండు, మార్జుండు, వసువు, జయుండు నన నార్వురు తనయులు గలి
అందుఁ బుష్పార్ణుం డనువానికి బ్రభయు, దోషయు నన నిద్దఱు భార్య
అందుఁ బ్రభ యను దానికిం బ్రాత ర్మధ్యందిన సాయంబులను సుతత్రయం
దోష యనుదానికిఁ బ్రదోష నిశీథ వ్యుష్టు లనువారు ముగ్గురును బు
అందు వ్యుష్టుం డనువానికిఁ బుష్కరిణి యను పత్నియందు సర్వతేజుఁ
సుతుండు పుట్టె. వానికి నాకూతి యను మహిషివలనఁ జక్షుస్సంజ్ఞుం
మనువు జనించె. వానికి నడ్వల యను భార్యయందుఁ బురువు, కుత్స
ద్రితుండు, ద్యుమ్నుండు, సత్యవంతుండు, ఋతుండు, వ్రతుండు, అగ్
ముండు, అతిరాత్రుండు, ప్రద్యుమ్నుండు, శిబి, ఉల్ముకుండు నను పన్ని
తనయులు గలిగిరి. అందు నుల్ముకునికిఁ బుష్కరిణియనుదానివలన నంగు
సుమనసుండు, ఖ్యాతియుఁ, గ్రతువు, నంగిరసుండు, గయుండు నను నార
కొడుకులు పుట్టిరి. అందు నంగునికి సునీథ యను ధర్మపత్ని వలన వేనుం
పుత్రుం డుదయించిన,

మ. క్షితినాథోత్తముఁ డాత్మనందనుని దుశ్శీలంబు వీక్షించి దుః
ఖితుఁ డై యొంటిగఁ బత్తురిన్ వెడలి యేఁగెన్ వేగ నెందేని త
ద్గతి నీక్షించి మునీశ్వరుల్ గుపితు లై దంభోళిసంకాశ వా
క్యతతిన్ జావ శపింప వాఁ డపుడు వీఁకం గూలె న మ్మేదినిన్.

సీ. కైకొని యపుడు లోకం బరాజక మైనఁ బ్రజలు తస్కరపీడఁ బల్లటిల్ల
గనుఁగొని దుఃఖించి మునులు గతాసుఁ డై పడిన వేనుని వలపలి భుజంబు
నర్థి మథింప నారాయణాంశంబున నాదిరా జన నొప్పునట్టి పృథుఁడు
జనియించె ననవుడు విని విదురుఁడు మునిఁ గనుఁగొని పలికె నోయనఘచ

తే. సాధువు సుశీలనిధియును సజ్జనుండు
నలఘు బ్రహ్మణ్యుఁడును నైన యట్టి యంగ
ధరణివిభునకు దుష్టసంతాన మెట్లు
గలిగె? న య్యంగపతి యేమి కారణమున.

వ. విమనస్కుం డగుచుఁ బురంబు విడిచె? ధర్మకోవిదు లైన మునులు దండ
ధరుండును రాజును నగు వేనునియందు నే పాపంబు నిరూపించి *(బ

1. మహాత్మ్యం డనంగ (హ) * తా. ప. ప్రతిలో లేదు.

దండం బొనరిచ్చిరి) అదియునుంగాక లోకంబుల రాజులు లోకపాల తేజో
ధరులుఁ *(బజాపాల నాసక్తులును) గావునఁ గల్మషంబు గలిగినం బ్రజలచేత
[1]ననవధ్యేయు లై యుందురు కావున నా వేనుని చేష్టితంబులు శ్రద్ధాగరిష్ఠుండు
భక్తుండు నైన నాకుం బరాపర విదగ్రేసరుండ వైన నీ వెఱింగింప నర్హుండ
వనిన మైత్రేయుం డతని కి ట్లనియె. 395

:— అంగపుత్రుం డగు వేనుని చరిత్రము :—

సీ. అనఘాత్మ! రాజర్షి యైనట్టి య య్యంగమేదినీవిభుఁ డశ్వమేధమఖము
గావింప ఋత్విఙ్నికాయంబుచేత నాహూతమయ్యును సురవ్రాతమందు
నాత్మహవిర్భాగ మంద రాకుండిన నప్పుడు ఋత్విక్కు లద్భుతంబు
నందుచు యజమానుఁ డైన య య్యంగమహీవరుఁ జూచి రాజేంద్ర! యిట్లు

తే. త్రిదశు లిదె పిల్వఁబడియు సంప్రీతి నాత్మ
భాగములఁ బొంద రారైరి భవ్యచరిత!
యేమి హేతువొ? యిది మాకు నెఱుఁగఁజెప్పు
కడఁగి హోమంబు దుష్టంబు గాదు మఱియు. 395

వ. శ్రద్ధాయుక్తు లై ధృతవ్రతులై యీ బ్రహ్మవాదులచేత [5]యోజితంబు లైన
యీ ఛందస్సులు వీర్యవంతంబు లై యున్నయవి. ఇందు దేవతాపరాధం బణు
మాత్రం బైన నెఱుంగము. ఇట్టిచోటం గర్మసాక్షు లైన దేవతలు స్వకీయ
భాగంబు లంగీకరింప కుండుటకుఁ గతం బెయ్యదిమో? యనిన న య్యంగుఁడు
దుఃఖితస్వాంతుం డై త న్నిమిత్తంబు సదస్యుల నడుగం దలంచి *(వారల
యనుమతిం బడసి) మౌనంబు మాని యి ట్లనియె, 396

ఆ. అనఘచరితులార! యాహూతు లయ్యు ను
పర్వగణము లాత్మభాగములను
స్వీకరింప రేను జేసిన యపరాధ
మెట్టి? దనిన వార లిట్టు లనిరి. 397

క. నరనాథ! యిదియు నిప్పుడు, పొరసిన దుష్కృతము గాదు పూర్వభవమునఁ
బరఁగిన దురితం బిది [2]యా, దరమున నెఱిఁగింతు మింత ధన్యచరిత్రా! 398

క. నీ వింతవాఁడ వయ్యును, భూవర! సంతానలాభమునుఁ బొందమి నా
దేవతలు యాగభాగము, లీ వేళ భుజింప రైరి యిందుకు నీవుఁ. 399

1. అవజ్ఞానష్ఠులయి (హ) 2. సంప్రయుక్తంబులైన (హ) 3. నీ, కెఱిగింతుము విన
గదయ్యా యిద్ధచరిత్రా (క)

తే. పుత్రకామేష్టిఁ గావించి పుత్రుఁ బడయు
మట్లు చేసిన దేవత లాత్మభాగ
మర్థి నంగీకరింతు ర య్యజ్ఞపురుషు
హరి భజించిన సకలకార్యములుఁ గలుగు. 400

వ. అనిన నాతండు సంతానార్థంబు శిపివిష్టదేవతాకం బైన పురోడాశంబుచే హోమంబు గావించినం దదీయ హోమకుండంబునందు హేమమాల్యాంబరుం డైన పురుషుండు హిరణ్మయ పాత్రంబున సిద్ధపాయసంబు గొనుచు నుదయించిన నప్పుడు విప్రానుమతంబున రాజు త త్పాయసంబు నంజలిచే గ్రహించి యాఘ్రాణించి సంతోషయుక్తుం డగుచు భార్య కొసంగె. అంత, 401

చ. కమలదళాక్షి పాయసము కౌతుకమొప్ప భుజించి [1]భర్తృ సం
గమమునఁ జేసి తత్క్షణమ గర్భము దాల్చి కుమారుఁ గాంచె న
క్కొమరుఁడు నంత మాతృజనకుం డగు మృత్యువుఁ [2]బోలి తా నధ
ర్మమునఁ జరింపుచుండె గుణమండన! వేనుఁ డనంగ నిచ్చలున్. 402

చ. ఎనయఁగ బాల్యమందుఁ దన యీడు కుమారులఁ గ్రీడవోలె నె
మ్మనమున భీతిలేక కృపమాని పశుప్రకరంబు నొంచు పో
ల్కిన నరికట్టి చంపుచును గిల్బిష లుబ్ధకవృత్తిమై శరా
సన శరముల్ ధరించి మృగజాతి నసాధుగతిన్ వధింపుచున్. 403

వ. ఇట్లు పాపవర్తనుండై చరియించు కొడుకుం జూచి యంగుండు వివిధ శాసనంబుల దండించియు నతని దుశ్చేష్టితంబును మానుపం జాలక దుఃఖితాత్ముం డై మనంబున. 404

క. అనయము నిట్టి కుపుత్రునిఁ, గని పరితాపమును బొందుకంటెను ధరలో
ననపత్యుం డగు టొప్పును, వనజాక్షు భజించునట్టివాఁ డగువాఁడున్. 405

వ. అని వెండియు నిట్లనియె. 406

సీ. జనులకు దుష్పుత్రకునిచేత నపకీర్తియు నధర్మమును సర్వజనవిరోధ
మును మనోవ్యథయును [3]మునుకొని ప్రాపించు నట్టి కుపుత్రుమోహంబు విడువఁ
జాలక బహుమాన సంగతిఁ గను నెవ్వఁ డతని గేహంబు దుఃఖాలయంబు
నగు నని మఱియు నిట్లను మనుజుండు శోకస్థాన మగు పుత్రుకతనఁ జేసి

1. భవ్య (హ) 2. బోలుచున్న ధర్మమున (క.చ.డ.చ.బ.) 3. ననయము (క.తం.వా.)

తే. యనుపమ క్లేశభాజనం బైన గృహము
విడుచుఁ గావున నిట్టి వివేకహీనుఁ
డగు కుపుత్త్రు సుపుత్త్రుఁగా నాత్మఁ దలఁతు
ననుచు నా రాజు బహుదుఃఖితాత్ముఁ డగుచు. 407

క. తగు [1]మహదైశ్వర్యోదయ, మగు గృహమును [2]బ్రజల నిద్ర నందిన భార్యన్
దిగవిడిచి యెక్కడేనియు, జగతీశుఁడు చనె నిశీథ సమయమునందున్. 408

వ. అంతఁ ద ద్వృత్తాంతం బంతయు సుహృ ద్బాంధవ పురోహితామాత్య ప్రభృతు
లైన ప్రజ లెఱింగి †దుఃఖింపుచున్న తదనంతరంబ. 409

అధ్యాయము — ౧౪

సీ. సమధిక బ్రహ్మనిష్ఠాతి గరిష్ఠులౌ భృగ్వాది మౌనీంద్ర బృంద మపుడు
[3]లోకావనైకావలోకనోత్సుక మౌట జనులు స్వరక్షక జనవిభుండు
లేమిఁ బశుప్రాయు లై మెలంగుటఁ గని యంత వేనునిమాత యగు సునీథ
యనుమతి నఖిల ప్రజావళి కప్రియుం డైన న వ్వేనుఁ బట్టాభిషిక్తుఁ

తే. జేసె నంతట మహితోగ్రశాసనుఁ డగు
వేనుఁ బట్టంబు గట్టుట విని సమస్త
తస్కరులు సర్పభీతిచేఁ దలఁగు మూష
కముల కైవడిఁ గడఁగిరి గహనములకు. 410

వ. అంత నతండు. 411

చ. పరువడి నష్ట లోకపరిపాలక ముఖ్య విభూతియుక్తుఁ డై
పరఁగి నృపాసనంబున విభాసితుఁ డౌట స్వభావసిద్ధ మై
వఱలు మహావలేపమున వారక సంతత మాననీయ స
త్పురుషుల నెల్ల నెందుఁ బరిభూతులఁ జేయుచు నుండె నిచ్చలున్. 412

1. సుమహైశ్వర్యోదయ (తం. వా.) 2. ప్రబల (ఢ) 3. కైకొని లోకరక్షకులగుట నిజలోక జనరక్షకుండగు జనవిభుండు (క. జ. బ.)

† ఈ క్రిందివాక్యము తం. వా. ప్రతులలోను, మూలములోను నున్నది. వ్రాఁతప్రతులలోలేదు.

దుఃఖించుచు భూమియం దెల్ల యెడలఁ దదన్వేషణం బాచరించి గూఢుండైన పరమపురుషునిం గానలేని కుయోగి చందంబున నారాజుం బొడగానలేక విఫలోద్యోగులయి మగిడి పురంబునకు వచ్చిరి. తదనంతరంబ.

చ. పఱియు నతండు భూ గగనమార్గములం దొకవేళ నొక్కఁడే
యరదము నెక్కి క్రుమ్మరు నిరంకుశవృత్తిఁ జరించు మత్తసిం
ధురవిభుపోల్కి సత్పురుషదూషిత వర్తన నొప్పచుఁ బిరం
తర సుజనాపరాధ కృతితత్పర మానసుఁ డై క్రమంబునన్. 413

క. దివ్యులు వెఱఁగందఁగఁ బృ, థ్వీవ్యోమము లగల భేరి వ్రేయించె "[1]నయ
ష్టవ్య మదాతవ్య మహో, తవ్యం విప్రాయ" యను చుదాత్త ధ్వనులన్. 414

క. అని యిట్టులు భేరీరవ, మునఁ జేసి సమస్త ధర్మములు వారింపన్
మును లవినీతుం డగు వే, నుని దుశ్చరితంబు జనమనోభయ మగుటన్. 415

తే. కని కృపాయత్తు లగుచు నిట్లనిరి యిట్టి
రాజచోరభయంబు లీ భూజనులను
బలిసి యిరువంకలను బాధ పఱుపఁజొచ్చె
దారువందుల వహ్ని చందమునఁ బెలుచ. 416

చ. అరయ నరాజకం బగు మహాభయముం [2]దొలఁగించు వార మై
*కర మతదర్హు గర్హితుని క్ష్మాపతిఁ జేసినయట్టి దోషమున్
బరువడిఁ జెందె దుగ్ధరసపానమునం బరివృద్ధి నొందు న
[3]య్యురగభయంబు పోషకుని నొందినరీతి ననర్థహేతువై. 417

వ. అదియునుం గాక, 418

క. మునుకొని సునీథ గర్భం, బున జనియించియు స్వభావమున దుర్జనుఁ డై
యెనయఁ బ్రజాపాలనమున, కును బాల్పడి ప్రజల [4]మనికిఁ గొనఁజొచ్చెఁగదే!

వ. అదిగాన యీ వేనుండు పూర్వంబున జ్ఞానసంపన్నుల మైన మనచేత రాజుగాఁ జేయంబడియె. ఇట్టివాని మన మందఱమును గూడి ప్రార్థింతము. లోకరక్షణార్థంబు గావునఁ దద్దోషంబు మనల స్పృశింపదు. సమీచీనోక్తులం జేసి వీని ననునయింప వాని గ్రహింప కుండెనేనియు మున్న లోకధిక్కారాగ్ని సందగ్ధుం డగు వీని మన తేజోమహాగ్నిచేత భస్మీభూతుం జేయుదము. అని (యాలోచించి గూఢమన్యు లగుచు)వేనునిం గదియం జని యతని కిట్లనిరి. 420

1. న యష్టవ్యం దాతవ్యం హోతవ్యం విప్రాయ యను నుదాత్త ధ్వనులన్. (హ)
2. దొలఁగింపఁ గోరి యిట్లెఱుఁగక యీ యనర్హుని మహీపతిఁ జేసినయట్టి (తం. వా.)
* అరాజక భయాదేష కృతో రాజాఽతదర్హణః" (1'-9).
3. ఉరగముభీతి (తం. వా.) ఉరగము నై జపోషకుని నొంచినరీతి (హ) 4. మన్నిగొనఁజొచ్చె తం. వా.)

క. నరపాలక! నీ కాయువు, సిరియును బలమును యశంబు చేకుఱు వృద్ధిం
బొరయుదు గా కనుచు మనో, హరభంగి నాశీర్వదించి యతివినయమునన్,

వ. ఇట్లనిరి. నరేంద్రా! యే మొక్కటి విన్నవించెదము. అవధరింపుము. పురుషులకు వాఙ్మనః కాయ వృత్తులవలన నాచరించు ధర్మంబు సమస్తలోకంబుల విశోకం బులం జేయు. అసంగు లైన వారికి మోక్షంబు నిచ్చు. అట్టి ధర్మంబు ప్రజలకు క్షేమకారణంబు గావున నీయందుం జెడకుండుం గాక యని పలికి, మఱియు ధర్మంబు నాశంబునొందిన నైశ్వర్యంబుచే రాజు విడువంబడు. అనిచెప్పి వెండియు నిట్లనిరి. దుష్టచిత్తు లగు నమాత్యులవలనను దస్కరులవలనను బ్రజలు నాశంబు నొందకుండ రక్షించుచు *(యథాన్యాయంబుగ వారలచేఁ గరంబుగొనుచు నుండు) మహీపతి యిహపరసౌఖ్యంబుల నందు. అదియునుం గాక యెవ్వని రాష్ట్రంబుననేని పురంబుననేని యజ్ఞేశ్వరుండైన పురుషోత్తముండు నిజవర్ణాశ్ర మోచితం బైన ధర్మంబు గలవారిచేత యజియింపంబడు నట్టి నిజశాసనవర్తి యగు రాజువలన సర్వభూతభావనుండు మహాభాగుండు భగవంతుండు నగు సర్వేశ్వరుండు సంతుష్టుం డగు. అట్టి సకలజగదీశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుండు సంతోషించిన రాష్ట్రాధిపతికి సర్వసౌఖ్యంబులుం బ్రాపించు. లోకపాలకులగు వారు సర్వేశ్వరునికొఱకు బలిప్రదానంబులు సేయుదురు. సమస్తలోక దేవతా యజ్ఞాది సంగ్రహుండు, వేదమయుండు, ద్రవ్యమయుండు, దపోమయుండు నగు నారాయణుని విచిత్రంబు లైన యజ్ఞంబులచేత యజనంబు చేసిన నీకు నభయం బగు. మోక్షంబును గలుగు. కావున నీ రాజ్యంబున మఖంబులు సేయు మని యాజ్ఞాపింపుము. నీ దేశంబునం జేయంబడిన యజ్ఞంబులచేత హరికళా యుక్తంబు లగు దేవగణంబులు (స్విష్టంబు లై) తుష్టంబు లగుచు భవదీయ వాంఛితార్థంబు లిత్తురు గావున దేవతా తిరస్కారంబు నీకు యుక్తంబు గాదు. (వేదచోదితంబు లగు ధర్మంబులం దాసక్తుండవు గమ్ము.) అనిన వేనుం డిట్లనియె. 422

క. మునులార! మీర లిప్పుడు, నను నీగతిఁ బడుచుఁదనమునం బలికితి రై
నను, మీర లధర్మముఁ దగ, ననయము ధర్మం బటంచు ననియెద రైనన్. 423

వ. అదియునుం గాక. 424

చ. ఎనయఁగ జారకామిని నిజేశుని బ్రుచ్చిలి జారపూరుషున్
దనపతిఁగా దలంచుగతిఁ దద్దయు మూఢమనస్కు లై తన

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. బాలిశా బత యూయం వా అధర్మే ధర్మమానినః (4. 14. 23)
అది యధర్మ మందుల నెనయఁగ ధర్మమనఁ గలదె యెచ్చటనైనన్ (తం. వా.)

ర్చిన సరపాలరూపము ధరించిన యీశ్వరు నన్నెఱుంగ క
న్యుని భజియింప మీ రిహపరోన్నత సౌఖ్యము లంద రెన్నఁడుꣳ.

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. యజ్ఞపురుషుం డన నెవ్వఁ డెవ్వనియందు మీకు
స్నేహంబు లుదయించె. భర్తృస్నేహ విదూరంబు లై కుయోషిద్గణం
జారునందు చేయు భక్తిచందంబునఁ బలికెదరు. అదియునుం గాక.

క. హరి హర హిరణ్యగర్భ, స్వ రధీశ్వర వహ్ని శమన జలధిపతి మరు
న్నరవాహన శశి భూ రవి, సురముఖ్యులు నృపశరీర సూచకు లగుటꣳ.

క. పరికించి నను భజింపుఁడు, ధరణీశుఁడు సర్వదేవ తామయుఁ డగు మ
త్సర ముడుగుఁడు నాకంటెను, బురుషుఁడు మఱియెవ్వఁ డగ్రపూజార్హుఁ డ

వ. అదిగాక మీరు నాయందు బలివిధానంబులు నేయుఁడు, అని పాపకర్ముం
అసత్రవర్తకుండును, నష్టమంగళుండును, విపరీతజ్ఞానుండును నగు వే
*(పండితమాని యగుచుం) బలికి మునులవచనంబులు నిరాకరించి
కుండిన మునులు భగ్నమనోరథు లై తమలో నిట్లనిరి. ఈ దారుణకర్మ
పాపుండు హతుండు గాక జీవించెనేని వీనిచేత నీజగంబులు భస్మంబులుగాఁ
ఇది నిశ్చయంబు. (దుర్వృత్తుం డగు) వీఁడు మహారాజ సింహాసన
కర్హుండుఁగాఁడు, ఇతండు నే సర్వేశ్వరు నను గ్రహంబున నిట్టి విభూతియ
నయ్యె నట్టి యజ్ఞపతి యైన శ్రీవిష్ణుని నిందింపు చున్నవాఁడు గావున ని
దైన హరిదూషకుని హననంబు సేయవలయు. అని మును లుద్యోగించి,
ప్రకాశితం బైన క్రోధంబునం జేసి హుంకార మాత్రంబున నా యీశ్వర
హతుం డగు వేనునిం బొలియఁ జేసి రంత.

క. అరయ సునీథయు శోకా, తుర యై తనసుతుఁడు తనువుఁ దొఱఁగినఁ ద
తరమునను యోగశక్తిꣳ బరువడి [1]నిజతనయు తనువుఁ బరిపాలించెꣳ.

వ. అంత నొక్కనాఁడు.

సీ. మునివరేణ్యులు భక్తి దనర సరస్వతీ సలిలంబులను గృతస్నాను లగుచు
మునుకొని త త్తీరమున నగ్నిహోత్రముల్ విలసిల్ల నియతిఁ గావించి య
దవిలి సత్పురుష కథా వినోదంబులు సలుపుచు నుండంగ సకలలోక
భయదంబు లగు మహోత్పాతముల్ దోఁచిన మసలి లోకంబు లమంగళ

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1 నిజరాజ్య మరసి పరిపాలించెꣳ (క. చ. జ. తం.)

తే. పొరయకుండెడుఁ గాకని బుద్ధిలోనఁ
దలఁపుచుండఁగఁ బెలుచ నుదగ్ర మగుచు
సర్వదిశలను బాంసువర్షంబు గురిసెఁ
దస్కరులు సర్వజనుల విత్తములు గొనిరి. 432

వ. ఇట్టి లోకోపద్రవం బెఱింగి జననాథుం డుపరతుం డగుటంజేసి జనపదంబు లరాజకంబు లై యన్యోన్యహింసల నొందుచుం దస్కరబాధితంబు లగుచు నుండుట యెఱింగియుఁ దన్నివారణంబునకు సమర్థు లయ్యును జోరాది బాధలం గనుంగొనుచు మునులు వారింపక యుండిరి. సమదర్శనుండును, శాంతుండును, మననశీలుండును నగు బ్రాహ్మణుండు దీనుల నుపేక్షించిన, నతనితపంబు భిన్నభాండగతం బైన క్షీరంబు చందంబున [1]స్రవించుం గావున నంగదేశాధీశ వంశోద్భవులు హరిపదాశ్రయు లగుటం జేసియు, నమోఘ సత్త్వనిష్ఠు లగుటంజేసియు, వీరల వంశంబు విచ్ఛిత్తినొందింప ననర్హంబు గాన స్థాపనీయం బని నిశ్చయించి, మృతుం డైన వేనుని కళేబరంబు డగ్గఱ వచ్చి తదూరుమథనంబు గావింప నందు. 433

సీ. ఘన కాకకృష్ణసంకాశ వర్ణుండును హ్రస్వావయవుఁడు మహాహనుండు
హ్రస్వబాహుండును హ్రస్వపాదుండును నిమ్న నాసాగ్రుండు నెఱయు రక్త
నయనుండుఁ దామ్రవర్ణ శ్మశ్రుకేశుండు నతిదీన వదనుండు నై యట్టి
యొక్క నిషాదకుం డుదయించి యేమిచేయుదు? నని పలుకుచున్నఁ జూచి

తే. వరమునులు 'నిషీద' యనుచుఁ బలుకుటయును
దాన వాఁడు నిషాదాభిధానుఁ డయ్యె
నతనివంశ్యులు గిరికాననలందు వేను
కల్మషము [2]చెర్పుచుండిరి కడఁక మఱియు. 434

అధ్యాయము—౧౫

క. [3]కని వా రనపత్యుం డగు, మనుజేంద్రుని బాహు లంత మథియించిన నం
దనఘం బగు నొక మిథునము, జనియించెను సకలజనులు సమ్మద మందన్. 435

1. క్షయించున్ (హ. తం. వా.) "స్రవతే బ్రహ్మ తస్యాపి భిన్నభాండాత్పయో యథా" (14. 41) 2. తెల్పుచుండిరి (హ. తం. వా.) "తస్య వంశ్యాస్తు నైషాదా గిరికానన గోచరాః యే నాహర్జయమానో వేన కిల్బిష ముల్బణమ్ (14.47) 3. అనయము ననపత్యుఁడు నగు (క.చ.తం.)

వ. అందు లోకరక్షణార్థంబుగా నారాయణాంశంబున నొక పురుషుండును, హరికి నిత్యానపాయిని యగు లక్ష్మీకళాకలితయు, * (గుణంబులకు భూషణంబులకు నలంకార ప్రదాత్రియు నగు) కామినియు జనియించె. అందుఁ బృథుశ్రవుఁడును, బృథుయశుండు నగుట నతండు పృథుచక్రవర్తి యను పేరం బ్రసిద్ధుండయ్యె. అంగనయు నర్చి యను నామంబునం దనరుచు నతని వరియించె. ఆ సమయంబున. 436

సీ. అందంద గురియించి రమరులు మునినాథవితతి మోదంబంద విరులవానఁ
బరమానురక్తి శంఖల్లీలఁ జూపట్టె సురపతి వీట నచ్చరలయాట
కర్ణరసాయన క్రమమున వీతెంచెఁ బఱపైన తేట కిన్నరులపాట
యనిమిష కరహతం బై చాలఁ జెలఁగెను [1]విభవోత్సవంబు దుందుభిరవంబు

తే. మునినుతి చెలంగె [2]శిఖి గుండముల వెలింగె
నంత నచటికి సరసీరుహాసనుండు
గరుడ గంధర్వ కిన్నర గణముతోడ
నర్థిఁ జనుదెంచె సంతోష మతిశయిల్ల. 437

వ. అంత. 438

కవిరాజ విరాజితము :

అరయఁగ వైన్యుని దక్షిణహస్తమునందు [3]రమారమణీ సుమనో
హర లలితాయుధచిహ్నము పాదములందు సమగ్ర హలాంకుశ భా
స్వరకులిశ ధ్వజ చాప సరోరుహ శంఖ విరాజిత రేఖలు వి
స్ఫురగతి నొప్పఁ బితామహముఖ్యులు చూచి సవిస్మయులై మఱియున్. 439

వ. *(ఇతండు నారాయణాంశ సంభూతుండు నితని యంగన రమాంశసంభూతయుం గానోపుదు రని తలంచిరి. అ య్యవసరంబున బ్రహ్మవాదులగు బ్రాహ్మణోత్తములతనికి విధ్యుక్త ప్రకారంబున రాజ్యాభిషేకంబు [4]గావించు సమయంబున.) 440

క. సరిదంభోనిధి ఖగ మృగ, ధరణీ సురవర్త్మ పర్వత ప్రముఖము లై
పరఁగిన భూతశ్రేణులు, నరవరునకుఁ దగు నుపాయనము [5]లిచ్చె నొగిన్. 441

* కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1. ప్రథవోత్సవకర దుందుభి రవంబు (హ) 2. రవిచంద్రములు వెలింగె (క. చ. ట. త. జ.) 3. రమారమణీయమనో, హర లలితాయుధ చిహ్నము లంద్రుఁ (తం. వా.) 4. కావించిరి తదనంతరంబ (చ. తం. వా.) 5. లిచ్చిరొగిన్ (హ)

తే. సమధికఖ్యాతి నా పృథుచక్రవర్తి
దేవి యగు నర్చితోఁ గూడ దివ్యవస్త్ర
గంధ మాల్య [1]ప్రభూషణకలితుఁ డగుచుఁ
బావకునిఁ బోలి సత్ప్రభాభాసి యయ్యె. 442

సీ. రాజరాజా పృథురాజుకు హేమమయం బైన వీరవరాసనంబు
జలపతి జలకణ స్రావకం బగు పూర్ణచంద్ర సన్నిభ సితచ్ఛత్రకమును
బవమానుఁడతులశోభన మగు వాలవ్యజనసమంచిత సిత చామరములు
ధర్ముండు నిర్మలోద్య త్కీర్తిమయ మగు మహనీయ నవపుష్ప మాలికయును

తే. జంభవైరి కిరీటంబు శమనుఁ డఖిల
జన నియామక దండంబు జలజభవుఁడు
నిగమమయ కవచమును వాణీలలామ
[2]యచ్ఛ మగు నవ్యహారంబు లిచ్చె మఱియు. 443

సీ. దామోదరుండు సుదర్శనచక్రంబు నవ్యాహతైశ్వర్య మబ్జపాణి
[3]చంద్రార్ధధరుఁడును జంద్రమండల దశ కమనీయ కోశసంకలిత ఖడ్గ
మంబిక శతచంద్ర మను [4]జోడు చందురు డమృతమయ శ్వేత హయచయంబుఁ
ద్వష్ట రూపాశ్రయోదాత్త రథంబును భానుండు ఘృణిమయ బాణములును

తే. [5]శిఖియు నజగోవిషాణ సంచిత మహాజ
గవ మనం దగు చాపంబు నవనిదేవి
యోగమయ మైన పాదుకాయుగము గగన
చరులు గీతంబు లిచ్చిరి సంతసమున. 444

వ. వెండియుం బ్రతిదినంబు నాకాశంబు పుష్పంబులు గురియింప మహర్షులు సత్యంబులైన యాశీర్వచనంబులు సలుప సముద్రుండు శంఖంబును, నదంబులు పర్వతంబులు నదులును రథమార్గంబులు నొసంగె. తదనంతరంబ సూత మాగధ వంది జనంబులు దన్ను నుతియించినం (బ్రతాపశాలి యగు) నవ్వైన్యుండు మందస్మిత సుందరవదనారవిందుం డై చతురవచనరచనుం డగుచు మేఘ గంభీర భాషణంబుల నిట్లనియె. 445

1. విభూషణ (తం. వా.) 2. స్వచ్ఛమగు నవ్యహారంబు సమత నిచ్చె (క. బ. తం. వా.) 3. చంద్రార్ధధరుం డర్ధచంద్ర రేఖాంకిత (క.చ.త.తం.వా.) "దశ చంద్ర మసిం రుద్రః'' (15-17) 'దశ చంద్రాకారాణి బింబాని కోశే యస్య త మసిం ఖడ్గం' (వ్యా) 4. ఫలకము జంద్రుఁడు (హ. తం. వా.) 5. శిఖి యజా గో విషాణ (క. త. ద. ద. బ.)

సీ. వందిమాగధ సూతవరులార ! నాయందుఁ గమనీయగుణములు గలిగెనేని
యర్థాంబు నుతిఁజేయ నవి లేవు నాయందు నదిగాన మీ నుతి వ్యర్థమయ్యె
నిటమీఁద గుణముల నేపారియుండిన నపుడు [1]నుతించెద రగుట మీరు
[2]సభ్యనియుక్తులై చతురత నుత్తమశ్లోకుని గుణము లస్తోక భూప్ర

తే. సిద్ధములు గాన సన్నుతిసేయుఁ డజుని
నతని బహువిధ [3]భావంబు లభినుతింప
నలవిగాకయె యుండుదు రదియుఁ గాక
చతురమతులార ! మాగధజనములార ! 446

వ. మఱియు మహాత్ముల గుణంబులు దనయందు సంభావితంబులు సేయ సామ
ర్థ్యంబు గలిగిన నందు మహాత్ముల గుణంబులు ప్రసిద్ధంబులు గావునం దత్సమం
బుగా నెట్లు నుతింపవచ్చు ? ఎవ్వండే నొకండు శాస్త్రాభ్యాసంబునం దనకు
విద్యా తపో యోగ గుణంబులు గలుగు నని పలికిన, వానిం జూచి సభ్యులు
పరిహసింతురు. (అది కుమతి యగు వాఁ డెఱుఁగండు.)అదియునుం గాక. 447

క. [5]అతి పరిశుద్ధులు లజ్జా, న్వితులు మహోదారు లధికనిర్మలు లాత్మ
స్తుతి పరనిందలు దోషము, లతిహేయము లని తలంతు రాత్మల నెపుడున్. 448

క. వందిజనంబులు [6]లోకము, లందున విదితవరకర్ము లగు భూపతులన్
నందించు టవశ్యం బై, నం దగదు నుతింప శిశుజనంబుల పగిదిన్. 449

అధ్యాయము — ౧౬

క. అన సూత వంది మాగధ, జను లా నరనాయకుని వచనములు వినియున్
మునిచోదితు లై క్రమ్మఱ, ననురాగము లుప్పతిల్ల న మ్మనుజేశున్. 450

వ. అమృతోపమానంబు లైన మధురవాక్యంబుల ని ట్లనిరి. 451

క. వేనాంగ సంభవుండవు, శ్రీనాథ కళాంశజుఁడవు చిరతరగుణ స
న్మానార్హుండ వతర్కిత, మైన భవన్మహిమఁ బొగడ నలవియె? మాకున్. 452

1. నుతించెద మంటి రేని (తం. వా.) 2. చతుర భాషణులైన సభ్యులు నుత్తమ (క.చ.బ.తం.)
3. భావంబులను నుతింప (హ) 4. అలవి గాదని సేయరు నదియుగాక (క.త.ద.బ.) 5. అతి
ప్రసిద్ధులు లజ్జాన్వితులును నగునట్టి సభ్యనికరము లాత్మ (క.బ.) 6. లోకమునందు - నవిదిత (వా);
లోకమునందును బరిశిష్ట కర్ములగు (తం)

ప్రభవో హ్యాత్మనః ఖ్యాతిం జుగుప్సం త్యతి విశ్రుతాః (15-26)
ప్రభవోఽపి విశ్రుతా అపి హ్రీమంతః జుగుప్సంతి (వ్యా.)

క. అని వెండియు నిట్లని రై, నను నొక మార్గంబు గలదు నందింప భవ
ద్ఘన చరితామృతపానం, బునఁ జేసియు మునుల వచనములఁ జేసి తగ॥.453

వ. శ్లాఘ్యంబు లైన భవదీయ చరిత్రంబుల స్తుతియించెద మని యిట్లనిరి. 454

సీ. ఈ వైన్యుఁ డఖిలలోకావళి ధర్మానువర్తనముల నెప్డు వఱలఁ జేసి
ఘన ధర్మమార్గ [1]వర్తనులలో ధుర్యుఁడై ధర్మసేతువుఁ దగిలి ప్రోచు
[2]ధర్మ శాత్రవులను దండించు [3]నష్టదిక్పాలకమూర్తి సంకలితుఁ డగుచు
న య్యాయి కాలంబులందు [4]పోషణదానములఁ బ్రజారంజనములఁ దనర్చు

తే. [5]సవన సద్వృష్టి కరణాది సక్తిఁ దౌట
నుభయలోకంబులకుఁ బ్రీతి నొదవఁజేయు
న్యాయమార్గంబునను భూజనాళి ధనముఁ
బుచ్చుకొను నిచ్చు సూర్యునిఁ బోలి యితఁడు. 455

వ. మఱియును. 456

సీ. సర్వభూతములకు సముఁడును బర్యతిక్రమమున లోకాపరాధములను
నతి శాంతి సంయుక్తుఁడై సహింపుచు నార్తులగు వారియెడఁ గృపాయత్తుఁడగుచు
నరరూపుఁ దాల్చిన హరిమూర్తి గావున నింద్రుండు వర్షించి యెల్ల ప్రజల
రక్షించుగతిఁ దాను రక్షించు నమృతాంశు సన్నిభ వదనాబ్జ సస్మితాను

తే. రాగ మిళితావలోకనరాజిఁ జేసి
సకలజనులకు సంప్రీతి సంభవింపఁ
జేయు సంతతమును గూఢచిత్తుఁ డగుచు
శత్రువరుల [6]కగమ్యుఁ డై సంచరించు. 457

వ. అని వెండియుం బ్రవేశనిర్గమశూన్య మార్గ [7]నిగూఢకార్యుండును, నపరిమిత మహత్త్వాది గుణగణైక ధాముండును సముద్రునిభంగి గంభీరచిత్తుండు (నుపగుప్త విత్తుండును, వరుణునింబోలి సంవృతాత్మండును శాత్రవా) సహ్య ప్రతాప యుక్తుండును, (* దురాసదుండును) సమీపవర్తియయ్యును దూరస్థుని భంగి వర్తింపుచు, వేనారణి జనిత హుతాశనుండు గావున హుతాశను చందంబున నన్యదుస్స్పర్శనుండును నై చారులవలన సకలప్రాణి బాహ్యభ్యంతర కర్మంబులఁ

1. వర్తనులతోఁ దుల్యుఁడై (తం)——ధన్యుఁడై (వా) 2. ధరను శాత్రవులను (తం. వా)
3. దిక్పాల కావయవ (క.బ.తం.) 4. దండాదండముల (హ). భాషణదాన (క.ట.ద.బ.):
5. సవనకరణాదికాచార సమితిచేత (చ.ట.త.డ.ద.బ.) 6. అసాధ్యుఁడై (హ) 7. నిరూఢ (హ)
*తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

దెలియుచు, (దేహధారులకు నాత్మభూతుం డయి సూత్రాత్మకుం డైన వాయువుభంగి వర్తించుచు నాత్మస్తుతి నిందల వలన నుదాసీనుం డగుచు, (ధర్మపథంబున వర్తించుచు) నాత్మీయ సుత సుహృజ్జనుల వలనం దప్పు గలిగినను దండించుచు (నాత్మశత్రు పుత్రుల నైన) నదండ్యుల దండింపక, ధర్మమార్గ గతుం డగుచుఁ, దన యాజ్ఞాచక్రం(బప్రతిహతం బగుచు)మానసాచల పర్యంతంబు వర్తింప సూర్యుండు నిజకిరణంబులచేత నెంతపర్యంతంబు భూమిం బ్రకాశింపంజేయు నంతపర్యంతంబు నిజగుణంబులచేత లోకంబుల రంజిల్లం జేయు. అదియునుం గాక ప్రకృతిరంజకంబు లైన గుణంబులచేత దృఢవ్రతుండును,సత్యసంధుండును,బ్రహ్మణ్యుండును,సర్వభూతశరణ్యుండును, వృద్ధసేవకుండును, మానప్రదుండును, దీనవత్సలుండును, పరవనితా మాతృభావనుండును, తన పత్ని నర్ధశరీరంబుగాఁ దలంచువాఁడును నగుచుం బ్రజల యెడఁ దండ్రివలెఁ బ్రీతిసేయుచు రక్షింపుచు నుండు. మఱియు, 458

సీ. తలపోయ బ్రహ్మవిద్యా[1]యుక్త జనముల కనయంబుఁ గింకరుం డైనవాఁడు
నఖిల శరీరి గుణాప్త సుహృజ్జనతానందకరుఁ డన సలరువాఁడు
సంసార ఘనకర్మ సంగహీనులయందు [3]సంగసంప్రీతుఁ డై జరుగువాఁడు
దుర్మార్గ మనుజ సందోహంబునకు నుగ్రదండధరుం డనఁ దనరువాఁడు

తే. ప్రకృతి[4]పురుషకావేశుఁ డై పరఁగువాఁడు
భగవ దవతారయుక్తుఁ డై నెగడువాఁడు
నగుచు వర్తించు సమ్మోద మతిశయిల్ల
జారుతరమూర్తి యా రాజచక్రవర్తి. 459

వ. మఱియుం* (ద్ర్యధీశుండుఁ) గూటస్థుఁడుఁ,బరమాత్మయు,బ్రహ్మకళారూపుండు నగువాఁడు నై యుదయించెం గావున నితనియందు నవిద్యారచితం బై ప్రతీతం బగు భేదంబు నిరర్థకం బగు నని పెద్ద లగువారలు చూతురు. అని మఱియు ని ట్లనియె. 460

సీ. ఉదయాద్రిపర్యంత మర్వీతలం బేకవీరుఁ డై రక్షించి వెలయు నీతఁ
డొకనాఁడు విజయ యాత్రోత్సవం బేపార సన్నద్ధుఁ డై మణిస్యందనంబు
నెక్కి చాపముఁ బూని దిక్కుల సూర్యుని పగిదిని శత్రుభూపాల తమము
విరియింతు నని చాల వెలుఁగొందుచును ధరాచక్ర ప్రదక్షిణశాలి యగుచుఁ

1. నిష్ఠ (హ) 2. అఖిలశరీరగుఁ డాప్త సుహృజ్జనతా (తం.వా.) దేహినామాత్మ వత్ప్రేష్ఠః (16, 18) అని మూలము. 3. సంతత (త) 4. ప్రకృతి పురుషుల కధీశుడై (క); ప్రకృతి పురుషకావేశుడై (ట) * కొన్ని తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

తే. దిరుగునెడ సర్వదిక్పాలవరసమేత
పార్థివోత్తమనికర ముపాయనంబు
లిచ్చి తనుఁ జక్రపాణికి నెనయు నాది
ధరణివిభుఁ డని నుతియించి తలఁతు రనుచు. 461

క. ఈ నృపతి ధరాచక్రము, ధేనువుఁగాఁ జేసి పితుకు ధృతి నఖిల పదా
ర్థానీకము విబుధులు స, న్మానింపఁగఁ బ్రజకు జీవనప్రదుఁ డగుచున్. 462

చ. అమరవరేణ్యుఁ బోలి యనయంబు నితండును గోత్రభేదన
త్వమునఁ జెలంగుచు న్నజగవ ప్రవరాసన శింజినీ నినా
దమున విరోధిభూపతులు దల్లడమంద నసహ్య సింహ వి
క్రమమున సంచరించు నని కౌతుకమొప్పఁగఁ బల్కి వెండియున్. 463

వ. ఇట్లనిరి. 464

చ. [1]సకలజగన్నుతుం డితఁడు చారుయశోనిధి యశ్వమేధముల్
[2]ప్రకటముగా శతంబు దగఁ బావన మైన సరస్వతీ తటీ
నికటధరిత్రిఁ జేయుతఱి నేర్పున నంతిమయాగమందుఁ గొం
జక మఖసాధనాశ్వమును జంభవిరోధి హరించు నుద్ధతిన్. 465

సీ. ఒకనాఁడు నిజమందిరోపాంతవనమునఁ జని యందు [3]సద్గుణశాలి యైన
ఘనుని సనత్కుమారునిఁ గాంచి య మ్మునివరు బ్రహ్మతనయుని వరుస భక్తిఁ
బూజించి [4]విజ్ఞానమునుఁ బొందు [5]దానిచే బ్రహ్మవేత్తలు మునిప్రవరు లవని
[6]భావిత ముక్తిసంపన్ను లై వర్తింతు రి మ్మహారాజు మహీతలంబు

తే. నందు విశ్రుతవిక్రముఁ డగుచు మిగులఁ
దన కథావళి భూప్రజాతతి నుతింప
నక్కడక్కడ వినుచు శౌర్యమున నఖిల
దిక్కులను గెల్చి వర్తించు ధీరయశుఁడు. 466

అధ్యాయము — ౧౭

వ. ఇట్లు [7]విపాటిత విరోధి శల్యుండు సురాసుర [8]జేగీయమాన నిజవైభవుండు నై
ధరాచక్రంబున కితండు రాజయ్యెడి. అని యివ్విధంబున స్తోత్రంబు నేసిన వంది

1. సకలదిగంతరాళముల (క. చ. బ. తం) 2. ప్రకటముగా నౌనర్చుటను భారతిసన్నిధి నుండి వెండియున్ (క. బ.) 3. షడ్గుణ (హ) 4. తత్ఫలమునుబొందు (చ. ట. జ. డ. బ.) 5. నచ్చట (క. చ. ట. జ. బ.) 6. మానితలబ్ధ విజ్ఞానులై (క. చ. ట. ద. బ.) 7. విపాటిత విరోధి మనశ్శల్యుండు (హ) 8. జేగీయమానుండును నై (క. డ. ద. బ.)

మాగధ సూత జనంబులం బృథుచక్రవర్తి పూజించి మఱియుం బ్రాహ్మణ భృత్యామాత్య పురోహిత పౌర జానపద తైలిక తాంబూలిక (నియోజ్య) ప్రముఖాశేష జనంబులం దత్తదుచిత క్రియలం బూజించె. అని మైత్రేయుండు సెప్పిన విని విదురుం డిట్లనియె. 467

— పృథుచక్రవర్తి గోరూపధారిణి యగు భూమివలన నోషధులఁ బిదుకుట :—

సీ. [1]ఏమి నిమిత్తమై భూమి గోరూపిణి యయ్యె? దానికి వత్స మయ్యె నెద్ది?
[2]గొనకొని దోహనమునకు నర్హం బైన పాత్ర మెయ్యది? దలఁపంగ దోగ్ధ
యైన యా పృథు వే పదార్థముల్ పితికెను? బరికింప నవని స్వభావమునను
విషమ మై యుండియు వెలయంగ నేరీతి సమగతిఁ జెందెను? జంభవైరి
తే. క్రతుహయంబును గొనిపోవఁ గార్య మెద్ది?
ధీరనిధి [3]యాతఁడు సనత్కుమారువలనఁ
గలితవిజ్ఞానుఁ డగుచు నేగతిని బొందె
ననఘచారిత్ర! మైత్రేయ! యదియుఁ గాక. 468

వ. మఱియుఁ (బరబ్రహ్మంబును) భగవంతుండును (బుణ్యశ్రవణకీర్తనుండును సర్వనియామకుఁడును నగు కృష్ణుని యవతారాంతరాశ్రయం బగు పుణ్యకథ లన్నియు) నీకును, నధోక్షజునకును దాసుండ నైన నాకు నెఱింగింపు మనిన వాసుదేవకథా సంప్రీతచేతస్కుం డగు విదురుం బ్రశంసించి మైత్రేయుం డిట్లనియె. అట్లు బ్రాహ్మణజనంబులచేత రాజ్యంబునం దభిషిక్తుం డగుచు సకల ప్రజాపాలన నియుక్తుం డై పృథువు రాజ్యంబు సేయుచుండు నంత *(నీరస యగు ధరిత్రియం దన్నరహితు లగుచుం) బ్రజలు క్షుత్పీడా క్షీణ దేహులై వైన్యునిఁ జూచి యి ట్లనిరి. 469

క. అరయఁగ నేము బుభుక్షా, పరిపీడం బడితి మయ్య! పై కొని తరుకో
టరజనిత వహ్నిచేతను, దరికొను వృక్షములఁ బోలి ధరణీనాథా! 470

క. శరణశరణ్యుఁడ వగు నిను, శరణము వేఁడెదము మాకు సత్కృప నన్నం
బరసి కృపఁజేసి ప్రోవుము, నరనాయక! యనుచుఁ బ్రజలు నతులై పలుకన్.

క. విని దానికి సదుపాయము, జననాయకుఁ డాత్మఁ దలఁచి సక్రోధుం డై
ధనువున బాణముఁ దొడిగెను, ఘన రౌద్రుం డైన త్రిపురఘస్మరు పగిదిన్. 472

1. ఏవిధంబున భూమిదేవి గో రూపయై, వరలెను [illegible] దానికి వత్స మెద్ది (త.బ.) 2. కొనగొని— శుద్ధంబైన (త.ద.బ.); 3. యైన బ్రహ్మకుమారువలన (హ) *తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

వ. ఇట్లు దొడిగిన. 473

క. మహీపతి నప్పుడుఁ గనుఁగొని. [1]మహి గోరూపమునఁ గంప్యమానయు నగుచున్
గుహాకుండగు లుబ్ధకుఁ గని, గహనంబునఁ బాఱు హరిణికైవడిఁ బాఱెన్. 474

వ. ఇట్లు ధరణి పాఱిన నతండును గుపితారుణేక్షణుండై వెంటం దగిలి నల్దిక్కులను విదిక్కులను భూ నభోభాగంబుల నెక్కడఁ జనియె నక్కడకక్కడికి వెనుదగిలి యుద్యతాయుధుండై చనుచుండ, నవ్వైన్యునిం గని, [2]మృత్యుగ్రస్తు లగు ప్రజలచందంబున *(ననన్యశరణ్యయై యతిభయంబునం బరితప్యమాన హృదయ యగుచు నిట్లనియె.) వైన్యా! ధర్మజ్ఞుండ, వాపన్నవత్సలుండవు, మహాత్ముండవు, సకలప్రాణి పరిపాలనావస్థితుండవునైన నీవీ దీనయుం, బాపరహితయుం, గామినియు నగు నను వధియింపం బూని యేల వెనుఁదగులుచున్నవాఁడవు? *(ధర్మతత్త్వం బెఱుంగువారు) సతీజనంబులు కృతాపరాధలైనం దీనవత్సలతం జేసి వధియింపరు. అని పలికి, మఱియు, నా ధరణి పృథుచక్రవర్తి కిట్లనియె. 475

క. జననాథచంద్ర! యీ భూ, జనకోటికి యానపాత్ర [3]సదృశస్థితితో
ఘన దృఢ శరీర నగుచును, ననయము [4]నాధారభూత నయి చరియింతున్. 476

తే. ఇట్టి నన్నుఁ గృపామతి యెడలి యిటు వి
పాటనము సేసి త్రుంచెదు ప్రజలు నీట
మునుఁగకుండంగ నే రీతి ననఘచరిత!
యరసి రక్షింతు వన నతం డవని కనియె[5] 477

వ. ధరిత్రీ! మదీయాజ్ఞోల్లంఘనంబు సేయుచున్న దానవు. అదియునుం గాక నీవు యజ్ఞంబులందు హవిర్భాగంబుల ననుభవింపుచు ధాన్యాదికంబుల విస్తరింపం జేయక గోరూపంబు ధరియించి యనయంబుఁ దృణభక్షణంబు సేయుచు బాలుం బితుకక నీయందణంచికొంటివి. నీయందున్న యోషధీ బీజంబులు బ్రహ్మచేతం బూర్వంబునందె కల్పింపంబడినయవి. వానిని (నీ దేహమంద యణంచికొని) యిప్పు డీయక మూఢహృదయవు, మందమతివియునై యపరాధంబుఁ జేసిన *(దుష్టురాలి వగు) నిను నా బాణంబులచే జర్జరీభూత శరీరం జేసి వధియించి నీ మేని మాంసంబునంజేసి (క్షుద్బాధితులు దీనులు) నగు నీ ప్రజల

1. మహీవలయము కంపమాన మానసయగుచో (క.ట.త.) * కొన్ని తా. ప. ప్రతులలో లేదు.
2. మృత్యుసముంగా భావించి (క.చ.ట.బ.); 3. సంగతితోడన్ (క.బ.) 4. నాధార భూతమనఁ (చ.ట.త.జ.డ.ద.)...భూతయగు (హ) 5. మాం విపాట్యాజరా న్నావం యత్రవిశ్వం ప్రతిష్ఠితం, ఆత్మానం చ ప్రజాశ్చేమాః కథ మంభసి ధాస్యసి. (16-21) అని మూలము.

యార్తి నివారించెద. నీవు కామిని నంటివి. స్త్రీ పురుష నపుంసకులలో నెవ్వరేని భూతదయ లేక స్వమాత్ర పోషకు లగుచు నిరనుక్రోశంబున భూత ద్రోహులై వర్తింతురు, వారిని రాజులు వధించినఁ వధంబు గాదు గానఁ దానఁ బాపంబు వొరయదు. నీవు కామిని వైనను (దుర్మదవు, స్తబ్ధవు) నగుచు మాయా గోరూపంబునం బాఱిపోవుచున్న నిన్నుఁ దిలలంతలు ఖండంబులు చేసి నా యోగమహిమం బ్రాణికోటి నుద్ధరించెద. అని పలికి, రోషభీషణాకారంబు ధరియించి, దండధరుండునుం బోలి వర్తించు పృథునింజూచి వడంకుచు మేదిని ప్రాంజలి యై యి ట్లని నుతియింపం దొడంగె. 478

క. ఓ నాథ! పరమపురుషుఁడ, వై నిజ మాయాగుణంబు లందిన కతనఁ
నానావిధ దేహములం, బూనుదు సగుణుండ వగుచు బుధనుతచరితా! 479

వ. అట్టి నీవు, 480

క. నను సకల జీవతతికిని, ముసు నీ వాధారభూతముగ నిర్మింపఁ
విను నాయందుఁ జతుర్విధ, ఘనభూత విసర్గ మర్థిఁ గైకొనవలసెఁ. 481

వ. అట్లై యుండ. 482

క. నను నుద్యతాయుధుఁడ వై, మనుజేంద్ర! వధింపఁ బూని మసలెదు [1]నీకం
టె నితరు నెవ్వని నిపు డే, ఘనముగ శరణంబు సొత్తుఁ గరుణాభరణా! 483

వ. అదియునుం గాక. 484

సీ. అనఘ! స్వకీయంబు నై యతర్కితము నై మహిమ నొప్పిన భవన్మాయచేత
సకల చరాచర సర్గంబు నిర్మించి [2]ధర్మపరుండ వై తనరు దీశ!
నీ విక్రమము నవనీరజలోచన! సకలలోకులకు దుర్జయము దలఁపఁ
దగునట్టి నీవు స్వతంత్రుఁడ వగుటను బ్రహ్మఁ బుట్టించి యా బ్రహ్మచేత

తే. సకలజగమును జేయింతు సమతఁ బేర్చి
యేకమయ్యు మహాత్మ! యనేకవిధము
లగుచు వెలుఁగొందుచుందు వీ యఖిలమందుఁ
జారుతరమూర్తి! యో పృథుచక్రవర్తి! 485

వ. మఱియు మహాభూ తేంద్రియ క్రియా కారక చేతనాహంకారంబు లను శక్తులంజేసి యీ జగంబుల కుత్పత్తి స్థితి లయంబులఁ గావింపుచు సముత్కట

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.
1. నీ కం, టెను నన్యుని నెవ్వనినే (క. చ. తం. వా.) 2. ధర్మార్థపరుఁడవై (హ.తం.వా.)

విరుద్ధశక్తులుం గల పురుషునకు నమస్కరించెద. అట్టి పరమపురుషుండ వైన నీవు నిజనిర్మితంబు, భూతేంద్రియాంతఃకరణాత్మకంబు నైన యీ విశ్వంబు సంస్థాపింపం బూని. 486

సీ. [1]ఆదివరాహంబ వగుచు రసాతల గత నైన నన్ను నక్కటికతోడ
నుద్ధరించితి వట్టి యుదకాగ్రభాగంబునం దర్థి నున్న నే ననెడి నావ
యం దున్న నిఖిల ప్రజావళి రక్షింపఁ గోరి యీ పృథురూపధారి వైతి
వట్టి భూభరణుండ వైన నీ విపుడు పయోనిమిత్తంబుగా నుగ్రచరుఁడ

తే. వగుచు నన్ను వధించెద ననుచు బుద్ధిఁ
దలఁపుచున్నాఁడ విది విచిత్రంబు గాదె!
విశ్వసంపాద్య! నిరవద్య! వేదవేద్య!
భవ్యగుణసాంద్ర! వైన్యభూపాలచంద్ర! 487

వ. కావున నీశ్వరగుణ సర్గరూపం బైన [2]మాయచే మోహితాంతఃకరణుల మైన మావంటివారలచేత హరిభక్తుల చేష్టితం బెఱుంగంబడ దన్న హరిచేష్టితం బెల్లెఱుంగంబడు! అట్టి జితేంద్రియ యశస్కరు లైన వారలకు నమస్కరింతు. అనుచు నివ్విధంబునం గోప ప్రస్ఫురితాధరుఁ డైన పృథుని నభినుతించి ధైర్యం బవలంబించి వెండియు ని ట్లనియె. 489

అధ్యాయము - ౧౮

క. విమలాత్మ! నాకు నభయము, సమకూరెడు నట్లుగాఁగ సన్మతి నీ క్రో
ధము నుపశమించి కరుణిం, పుము నా విన్నపము వినుము పురుషనిధానా! 589

క. ధర విరులు గందకుండఁగ, సరసగతిన్ బూవుఁదేనెఁ జవిగొను నిందిం
దిరవిభు కై వడి బుధుఁ డగు,పురుషుఁడు సారాంశ[3]మాత్మఁ బూని గ్రహించున్.

సీ. వినుమయ్య! తత్త్వదర్శను లైన యట్టి సన్మునులచే నైహికాముష్మికంబు
లైన ఫలప్రాప్తి కర్థిఁ గృష్యాద్యగ్నిహోత్రా ద్యుపాయంబు లుర్విమీఁద
దృష్టంబులును నాచరితములు నగుచుఁ దా నెనయంగఁ దదుపాయ మెవ్వఁ డాచ
రించును వాఁడు ప్రాపించుఁ దత్ఫలమును విద్వాంసుఁ డైనను వెలయ దీని

తే. నాదరింపక తనయంత నాచరించె
నేని నాయాసమే యగుఁ గాని తత్ఫ
లమును బొందండు బహుళ కాలమునకైన
వినుత గుణశీల! మాటలు వేయునేల? 491

1. ఆదివరాహంబవై యారసాతలగత, నైననన్ను (లం. వా.) 2. మాయామోహితాంతః కరణులమైన (క. చ. లం.) 3. మాత్రబూని (చ).

వ. అని మఱియు మహి యి ట్లనియె. 492

చ. జలరుహగర్భుచేత మును చాల సృజింపఁగఁబడ్డ యోషధుల్
కలుషమతిన్ ధృతవ్రతులు గాని యసజ్జన భుజ్యమాన లై
[1]వెలయుట చూచి యే నృపతివీరులు మాన్పమిఁ జోరబాధలన్
బలుమఱుఁ బొంది తా నపరిపాలిత నై కృశియించి వెండియున్. 493

క. అనుపమ మఖ కర్మక్రియ, లనయము లేకుంట నే ననాదృత నగుచున్
జననాయక! యీ లోకము, ఘనచోరీభూత మగుటఁ గనుఁగొని యంతన్. 494

క. పవనాది సిద్ధికొఱకై, తవిలి తదీయౌషధీ వితతులను ధరణీ
ధవ! యే నపుడు గ్రసించితి, నవియును నాయందు జీర్ణమయ్యెఁ గడంకన్. 495

క. వినువాని నొకయుపాయంబునఁ గ్రమ్మఱఁ బడయవచ్చు భూవరచంద్రా!
విను మది యెఱిఁగించెద నీ, కనువత్సలురాల నగుట ననఘచరిత్రా! 496

క. అనయము నా కొకవత్సము, ననురూప సుదోహనమ్ము ననురూపక దో
గ్ధనుఁ [2]గల్పింపుమ యట్లై, నను నీ భూతముల కవనినాయక! దానన్. 497

క. పరఁగ నభీప్సితములు బల, కరములు నగు నన్న దుగ్ధ కలితము లగు భా
సురకామంబులఁ బితికెద, నరనాయకచంద్ర! వినుము నా వచనంబుల్. 498

చ. మనుజవరేణ్య! యేను విషమస్థలి నై [3]యిపు డున్న దానఁగా
వున జలదాగమోదిత పయోనివహంబు దదాగమంబు పో
యినను ద దంబువుల్ పుడమి నింకక యంతట నిల్చునట్లు గా
మనునిభ! నన్ను నిప్పుడు సమస్థలి నై పెనుబొందఁ జేయవే! 499

క. అని యి వ్విధమున నా భూ, వనితామణి పలుకు మధురవచనంబులు దా
విని యనురాగము దన మన, మునఁ గడలుకొనంగ రాజముఖ్యుం డంతన్.

చ. మనువును దూడఁ జేసి గరిమన్ నిజపాణితలంబు లీల దో
హనముగఁ జేసి యందు సకలౌషధులం బితికెం గ్రమంబునన్
దనరఁగఁ ద ద్విధంబునను ద త్పృథువత్సల యైన భూమియం
దనయము వారు వారును బ్రియం బగు కోర్కులఁ బొంది రున్నతిన్. 501

1. మెలఁగుటఁ జూచి యేను నృప మీరలు మాన్పమి (హ) 2. కల్పింపుము దగనైనను (హ)
3. 'ఉన్న దాన నా, య్యాన జలదాగ మోదిత పయః ప్రకరంబు' (వా)

సీ. బలసి ఋషుల్ బృహస్పతి వత్సకంబుగా [1]నర్థించి తమ యింద్రియంబులందు
నంచిత చ్ఛందోమయ క్షీరమును దేవతలు సురరాజు వత్సకము గాఁగఁ
గనక [2]పాత్రమునందుఁ దనరు నోజోబల [3]వీర్యామృతంబు నై వెలయు పయసు
దైత్య దానవులు దైత్య శ్రేష్ఠుఁ డగు గుణశాలిఁ బ్రహ్లాదు వత్సంబుఁ జేసి

తే. [4]సత్సు రాసవ పయ మాయస చషకమున
నప్సరోజన గంధర్వు లలరి యపుడు
[5]దనర విశ్వావసును వత్సమునుగఁ జేసి
పద్మమయ నిర్మితం బైన పాత్రమందు. 502

వ. మాధుర్య సౌందర్య సహిత గాంధర్వ క్షీరంబును, పితృదేవతలు సూర్యవత్స కంబుగా నామపాత్రమందుఁ గవ్యం బను దుగ్ధంబును, సిద్ధులు కపిలవత్సకంబుగా నాకాశపాత్రమందు సంకల్పనా రూపాణిమాదిసిద్ధి యను క్షీరంబును, విద్యాధరాదులు ద ద్వత్సకంబుగఁ ద త్పాత్రకంబునుగా ఖేచరత్వాది [6]విద్యా రూప క్షీరంబును, గింపురుషాదులు మయవత్సకంబును నాత్మపాత్రంబునుంగా సంకల్పమాత్ర ప్రభవంబును నంతర్ధానాద్భుతాత్మ సంబంధియు నగు మాయ యను క్షీరంబును, యక్ష రక్షో భూత పిశాచంబులు భూతేశవత్సకంబుగాఁ గపాలపాత్రకంబునుగా రుధిరాసవం బను క్షీరంబును, నహి దందశూక సర్ప నాగంబులు తక్షకవత్సకంబుగా బిలపాత్రంబున విషరూప క్షీరంబును, బశువులు గో వృష వత్సకంబును, నరణ్యపాత్రంబునుంగాఁ దృణం బను క్షీరంబును, గ్రవ్యాద మృగంబులు మృగేంద్రవత్సకంబుగా, నాత్మకళేబర పాత్రకంబుగాఁ గ్రవ్యం బను దుగ్ధంబును, విహంగంబులు సువర్ణవత్సకంబు, నిజకాయ పాత్రం బునుఁ గాఁ గీటకఫలాదికం బను దుగ్ధంబును, వనస్పతులు వటవత్సకంబుగా భిన్నరోహరూప పయస్సును, గిరులు హిమవద్వత్సకంబును, నిజసాను పాత్ర కంబును గా నానాధాతువు లను దుగ్ధంబులు ని వ్విధంబున సమస్తచరాచర వర్గంబు స్వ ముఖ్యవత్సకంబును, స్వ స్వ పాత్రకంబుగా భిన్నరూపంబు లైన క్షీరంబులం బితికి రని చెప్పి మఱియును. 503

క. క్రమమున నిటు పృథ్వాదులు, దమతమ కామితము లనఁగఁదగు భిన్న క్షీ
రము దోహన వత్సక భే, దమునం దగఁ బితికి రంత ధరణీధవుఁడుꠥ. 504

1. హత్తించి (ద) 2. పాత్రికయందు (క. చ. ట. డ.) 3. వీర్యస్వరూపంబు (క. చ. త. జ.) 4. ఘనసురాసవరూప దుగ్ధంబువరుస (తం. వా.) 'దైతేయా దానవావత్సం ప్రహ్లాద మసు రర్షభమ్, విధాయ దుదుహుః క్షీర మయః పాత్రే సురాసవమ్' (18-16) 5. వలను మెరయ విశ్వావసు వత్సఁ జేసి (చ. ట. త. డ.) 6. వ్యాపార (హ)

తే. సముచితానందమును బొంది సర్వకామ
దుఘ యనం దగు భూమిని దుహిత గాఁగఁ
గోరి గైకొని నిజధనుః కోటిచేత
భూరి గిరికూటములఁ జూర్ణములుగఁ జేసి. 505

తే. చండ దోర్దండలీల భూమండలంబు
సమతలంబుగఁ జేసి శశ్వత్ప్రసిద్ధి
నొంది య వ్విభుఁ డీ లోకమందు నెల్ల
ప్రజకుఁ దండ్రియు, జీవనప్రదుఁడు నగుచు. 506

తే. అక్కడక్కడ పూర్వంబునందు లేని
గ్రామ పట్టణ దుర్గ ఖర్వట పుళింద
ఖేట శబరాలయ వ్రజవాట ఘోష
వివిధనిలయము లర్థిఁ గావించె నంత. 507

క. వారును భయవిరహితులై, ఘోరనఁ దత్తన్నివాసములయందు సుఖ
శ్రీరుచి నొప్పుచు నుండిరి, వారక యా పృథునిఁ బొగడ వశమె ? ధరిత్రిన్.

అధ్యాయము - ౧౯

సీ. అని చెప్పి మునినాథుఁ డైన మైత్రేయుఁ డ వ్విదురున కిట్లను వేడ్కతోడ
ననఘాత్మ ! రాజర్షి యైన వైన్యుం డశ్వమేధ శతంబు సన్మేధతోడఁ
గావింతు నని దీక్ష గైకొని వ్రతనిష్ఠఁ దివిరి బ్రహ్మావర్తదేశమందు
నలరు మనుక్షేత్రమందు సరస్వతీ నది పొంతఁ దా మహోన్నతి నొనర్చ

తే. సవనకర్మ క్రియకు నతిశయవిశేష
ఫలము గలిగెడి నని బుద్ధిఁ దలఁచి యచట
వరుసఁ గావించు నతిశయాధ్వర మహోత్స
వము సహింపక యుండె న య్యమరవిభుఁడు. 509

—: పృథుచక్రవర్తి యశ్వమేధంబు సేయునెడ నింద్రుం డశ్వము నపహరించుట :—

సీ. అట్టి యధ్వరకర్మమందు సాక్షాద్భగవంతుండు హరి రమేశ్వరుఁడు లోక
గురుఁడును సర్వాత్మకుండును విభుఁడును నీరజభవ భవాన్వితుఁడు లోక
పాలక నిఖిల సుపర్వానుగుండును యజ్ఞాంగుఁ డఖిలాధ్వరాది విభుఁడు
గంధర్వ ముని సిద్ధగణ సాధ్య విద్యాధరాప్సరో దైత్య గుహ్యాళి దాన

తే. వాది జేగీయమానుఁడు నలఘుయశుఁడు
ప్రకట నంద సునందాది పార్షదుండు
కపిల నారద సనక ప్రముఖ్య
మహిత యోగీంద్ర సంస్తూయమానుఁ డజుఁడు. 510

వ. మఱియుం బరమ భాగవత [1]సేవితుండును, నారాయణాంశ ప్రభవుండును, నైన పృథుచక్రవర్తికి భూమి హవిరాది దోగ్ధ్రి యయ్యును, సర్వకామదుఘ యై సమస్త పదార్థంబులం బితుకుచుండె. మఱియుఁ దరువులు ఘనతరాకారంబులు గలిగి, మకరందస్రావు లగుచు నిక్షుద్రాక్షాది రసంబులు దధి క్షీరాజ్య తక్ర పాన కాదికంబు వర్షింప నవియెల్ల నదులు వహించె. సముద్రంబులు హీరాది రత్న విశేషంబుల నీనుచుండె. పర్వతంబులు భక్ష్యభోజ్యలేహ్య చోష్యంబు లను చతుర్విధాన్నంబులఁ గురియుచుండె. లోకపాల సమేతు లైన సకలజనంబు లుపాయనంబులు దెచ్చి యిచ్చుచుండిరి. ఇట్టి పరిపూర్ణ విభవాభిరాముం డై యధోక్షజ సేవాపరాయణుం డగు పృథుచక్రవర్తి యేకోన శతాశ్వమేధంబులు సమ్మేధంబునం గావించి నూఱవ యాగంబు నందు యజ్ఞపతి యైన పుండరీ కాక్షుని యజింపుచుండం దదీయ పరమోత్సవంబు సహింపం జాలక. 511

క. అమరేంద్రుఁడు ఘన రోషో, ద్గముఁడై పాషండవేష కలిత తిరోభా
వమునం ద న్మఖపశువుం, గ్రమ మేది హరించి చనియె గగనంబునకున్. 512

వ. అట్లు చనునప్పుడు. 513

క. అనఘుం డగు నత్రిమహా, మునిచోదితుఁడగుచుఁ బృథుని పుత్త్రుఁడు బాణా
సనతూణీరధరుండై, యనిమిషపతి వెనుకఁ జనియె నతిదర్పమునన్. 514

వ. అట్లు చనిచని ముందట. 515

సీ. యజ్ఞ సాధన పశుహరణుని వధియించు ధర్మంబునందు నధర్మ మనెడి
బుద్ధిఁ బుట్టఁగ జేయ భూరి మాయావేషధారి యై యరుగు సుత్రాముఁ గదిసి
నిలు నిలు మని యార్చి నిజ గుణధ్వని నేసి ఘన జటా భస్మాస్థి కలిత మైన
మూర్తిఁ గనుఁగొని మూర్తీభవించిన ధర్మంబుగా బుద్ధిఁ దలఁచి యమర

తే. నాయకునిమీఁద సాయక మేయఁ జాల
కున్నఁ గనుఁగొని యత్రి విద్వన్నుతుండు
వైన్యజున కనె వాసవు వలనుఁ జూపి
మనములోపల రోషంబు మల్లడింప. 516

1. శ్రేష్ఠుండును (ద)

క. విను మితఁడు యజ్ఞహంతయు, ననిమిష నికరాధముండు నగు నింద్రుఁడు గా
వున నితని జయింపుము నీ, వని మున్మాఱుచ్చరింప నవ్వైన్యుఁడున్. 517

మ. వినువీథిన్ జను దేవవల్లభునిపై వీరుండు క్రోధాంతరం
గ నిరూఢిన్ మృగరాట్కిశోరము మహాగంధద్విపేంద్రంబు మీఁ
దను లంఘించు విధంబునం బడిన నాతం డశ్వచౌర్యైక సా
ధనరూపంబును నశ్వమున్ విడిచి యంతర్ధానముం బొందినన్. 518

క. వీరుఁడు పృథుభూపాల కు, మారుఁడు నిజ యజ్ఞపశువు మఱలం గొని దు
ర్వార బలుఁ డగుచు జనకుని, భూరి సవనరాజ పుణ్యభూమికి వచ్చెన్. 519

వ. అయ్యవసరంబున నచ్చట నున్న పరమర్షి పుంగవు లతని యద్భుతకర్మంబు గనుంగొని, యాశ్చర్యంబు నొంది, యతనికి జితాశ్వుండను నన్వర్థ నామంబు వెట్టియున్న సమయంబున. 520

చ. మఱియును దేవతాపతి తమఃపటలంబు జనింపఁజేసి యె
వ్వరుఁ దనుఁ గానకుండ ననివారణఁ గాంచనపాశ బద్ధమై
సురుచిర యూపదారు పరిశోభిత మైన హయంబుఁ గొంచుఁ జె
చ్చెర వినువీథి నేఁగఁగఁ ఋషిప్రవరుం డగు నత్రి సెప్పినన్. 521

క. విని పృథు భూవరతనయుఁడు, ఘనబలమునఁ జని కపాల ఖట్వాంగము లో
లిని ధరియించి రయంబునఁ, జను నింద్రునిఁ గాంచి నొంపజాలక యంతన్. 522

ఉ. క్రమ్మఱ నత్రిచేఁ దెలుపఁగాఁబడి వైన్యతనూభవుండు రో
షమ్మునఁ దోఁకఁ ద్రొక్కిన భుజంగమపుంగవుఁ బోలి యుగ్రుఁ డై
యమ్మరిఁ బోసినం గని సురాధిపుఁ డెప్పటియట్ల పాఱె న
శ్వమ్మును రూపమున్ విడిచి చాలఁ దిరోహితుఁ డై రయంబునన్. 523

వ. అట్లు చనినం బశువుం గొని మఱలి య వ్వీరోత్తముండు పితృయజ్ఞశాలకుం జనుదెంచె నంత. 524

సీ. హరిహయుం డధ్వరహయ రక్షణార్థ మై మించి గైకొని విసర్జించినట్టి
భూరి యమంగళభూత మాయారూపములను ధరించిరి మూఢజనులు
పాషండచిహ్నముల్ పరఁగుట వారలు జగతిపై నగ్నవేషములు గలుగు
జైనులు భూరి కాషాయవస్త్రంబులు ధరియించు బౌద్ధులుఁ దగ జటాస్థి

తే. భస్మధారులు నైన కాపాలికాదు
లనఁగ వెలసిరి లోకంబులందుఁ జాలఁ
దలఁప ధర్మోపమం బనఁదగు నధర్మ
మందు నభిరతి వొడమిన యజ్ఞజనులు. 525

వ. తదీయచిహ్నంబులు పారంపర్యంబుగా ధరియింపం దొడంగిరి. తద్వృత్తాంతంబు భగవంతుం డైన పృథుచక్రవర్తి యెఱింగి, కుపితుం డై యుద్యతకార్ముకుం డగుచు నింద్రునిమీఁద బాణంబు సేయ నుద్యమించిన, ఋత్విక్కులు శక్రవధోద్యుక్తుండు, నసహ్యారంహుండు నైన పృథుచక్రవర్తిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

క. జననాయక! యజ్ఞములం, దనుపమ విధిచోదితంబు లనఁదగు పశుబం
ధనహింసల కా కితరుల, ఘన దీక్షితునకు వధింపఁ గాదండ్రు బుధుల్. 527

వ. కావున నీ విపు డింద్రవధోద్యోగం బుపసంహరింపుము. భవదీయ ధర్మవిరోధి యైన యింద్రుని. 528

క. జనపాల! వీర్యవంతము, లనఁదగు మంత్రముల చేత నాహ్వానము చే
సిన నతఁ డిచటికి వచ్చును, జనుదెంచిన యమరవిభుని సరభసత దగన్. 529

క. ధృతి చెదరఁబట్టి శిఖి కా, హుతిఁ గా వేల్చెదము దాన నుర్వీవర! నీ
వితత మహోహత వీర్యో, న్నతుఁ డై చెడిపోవు నమరనాథుం డంతన్. 530

వ. అని పృథు నివారించి, ఋత్విగ్జనంబులు కుపితస్వాంతు లై హస్తంబుల స్రుక్స్రువంబులు ధరించి వేల్చు సమయంబునం జతుర్ముఖుండు చనుదెంచి, ఋత్విక్కులం గనుంగొని యి ట్లనియె. యజ్ఞంబులందు యజింపంబడు దేవత లెవ్వని యంశంబు, లెవ్వండు యజ్ఞనామకం బగు భగవదంశం బగుఁ నట్టి యింద్రుండు మీచేత వధార్హుండు గాఁ డితండు భగవదంశసంభవుం డగుట నీ యజ్ఞకర్మవిధ్వంసనేచ్ఛుం డై గావించు ధర్మవ్యతికరంబులు చూచుచుండవలయుం గాని ప్రతీకారంబులు కర్తవ్యంబులు గావు. *(ఈ పృథుకీర్తి యగు) పృథునకు నేకోనశతం బగు నధ్వరప్రయోగఫలంబు సిద్ధించుం గాక యని పృథుచక్రవర్తికి ని ట్లనియె.

సీ. మనుజేంద్ర! మోక్షధర్మము నెఱింగిన నీకు సవనముల్ సేయుటచాలు మఱియు
నేవిధంబున నైన దేవేంద్రు మనమునఁ గైకొని రోషంబు గదురకుండ
వర్తింపవలయును వాసవుండును నీవు పూని సుశ్లోకులు గాన మీకు
మంగళం బగుఁగాక మానవనాథ! నీ చిత్తంబులోపలఁ జింతఁ దొఱఁగి

తే. మించి మద్వాక్యముల నాదరించి వినుము
దైవహత మగు యజ్ఞంబుఁ దగిలి సేయు
కొఱకు భవదీయచిత్తంబు గుంది రోష
కలుషితం బైన నజ్ఞానకలిత మగును. 532

* తా. వ. ప్రతులలో లేదు.

వ. భవదీయ యజ్ఞహననార్థం బశ్వహరణుం డైన యింద్రుండు (దేవతలలోనం
దురాగ్రహుం డగుటం జేసి యతనిచేత) నిర్మింపంబడి చిత్తాకర్షకంబు లైన యీ
పాషండ ధర్మంబులచేత ధర్మవ్యతికరంబు గలుగుఁ గాన నీయజ్ఞంబు చాలిం
పుము. అని మఱియు ని ట్లనియె. 533

సీ. †అదిగాక వినుము వేనాపచారంబునఁ బూని విలుప్తంబు లైనయట్టి
యలఘు నానా సమయానుధర్మంబులఁ బరిపాలనము సేయఁ బరఁగి వేను
దేహంబువలనను దివిరి జనించియున్నాఁడవు నారాయణాంశజుఁడవు
[1]గావున నీ వీశ! కలిత ప్రపంచంబు పుట్టిన తెఱఁగు నీబుద్ధిఁ దలఁచి

తే. యెవరిచే నేమిటికి సృజియింపఁ బడితి
వట్టి యా బ్రహ్మసంకల్ప మవనినాథ!
తప్పకుండంగఁ బాలింపు ధర్మగతినిఁ
జారుశుభమూర్తి! యో పృథుచక్రవర్తి! 534

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. ఉపధర్మమాతయుం బ్రచండ పాషండమార్గంబు నైన
యీ యింద్రకృతంబగు మాయను జయింపుము. అని వనజసంభవుం డానతిచ్చినం
బృథుచక్రవర్తియుఁ దదాజ్ఞాపితుం డై దేవేంద్రునితోడ బద్ధసఖ్యుం డయ్యె.
అంత నవభృథానంతరంబున. 535

చ. సురుచిర లబ్ధదక్షిణల సొంపునఁ బొంపిరివోయి భూసురుల్
వరుసన పెక్కు దీవెన లవారణ నిచ్చిరి సర్వదేవతల్
భరిత ముదంతరంగములఁ బాయనివేడ్క వరంబు లిచ్చి రా
నరవరుఁ డైన వైన్యునకు నందితకీర్తికిఁ బుణ్యమూర్తికిన్. 536

వ. అంత నచ్చటి జనంబు లి ట్లనిరి. 537

తే. అనఘ! నీచేత నాదృతు లైరి సర్వ
జనులు మఱి దానమానోపచారములను
బితృ సుదేవర్షి మానవవితతి పూజ
నొంది సంచిత మోదంబు నొందె నయ్య! 538

† ఈ సీసములోని నాల్గుపాదములు తా. ప. ప్రతులలోఁ గానరావు. గీతము మాత్రము కలదు. సీసపాదములకు బదులు, ఈ క్రింది వచనమున్నది.

భవదీయ యజ్ఞహరణార్థం బశ్వహరుండైన యింద్రునిచేత నిర్మింపబడి మనోహరంబులైన యీ పాషండధర్మంబులన్ పరిపాలనము సేయుకొఱకై వైనదేహంబువలనన్ దివిరిజనియించిన చారునారాయణాంశజుండవు గావున నీవు ఈ కలిత ప్రపంచంబు పుట్టిన తెఱంగు నీ బుద్ధిదలంచి (చ.ట.త.జ.డ.)

1. కావున నీ విశకలిత లోకంబునఁ బుట్టి తెఱఁగు (హ) కావున నీ నరకలిత లోకంబున...... (తం. వా.)

అధ్యాయము — ౨౦

వ. అని పలుకు సమయంబున యజ్ఞ భోక్తయు, యజ్ఞవిభుండును, భగవంతుడును నైన సర్వేశ్వరుం డింద్రసమేతుం డై యచ్చటికిం జనుదెంచి యా పృథున కిట్లనియె. 539

-: యాగంబున నారాయణుండు ప్రసన్నుం డై పృథుచక్రవర్తి ననుగ్రహించుట :-

క. జనవర ! భవదీయం బై, జనునుత మగు నశ్వమేధ శతమున కిపు డీ
యనిమిషపతి భంగము చే, సినకతన క్షమాపణంబు సేసెడిఁ గంటే? 540

వ. కావున నితని క్షమింపుము. సత్పురుషు లగువారు దేహాభిమానులు గాకుండుటం జేసి భూతంబులయెడ ద్రోహం బాచరింపరు. అట్లగుటంజేసి నీవంటి మహాత్ములు దేవమాయా మోహితు లై పరోపతాపంబులు సేసిరేని దీర్ఘ తరం బైన వృద్ధజనసేవ వ్యర్థంబు గాదె ? అదియునుం గాక యీ శరీరం బవిద్యా కామ కర్మంబులచేత నారబ్ధం బని తెలిసిన పరమజ్ఞాని యీ దేహంబునందు ననుషక్తుండు గాకుండుట *(సహజం బన) దేహోత్పాదితంబు లైన గృహ దారాదుల యందు మమత్వంబు లేకుంటం జెప్ప నేల ? ఇట్టి దేహంబునందున్న యాత్మ యేకంబును, శుద్ధ స్వరూపంబును (స్వయంజ్యోతియు) నిర్గుణంబును, గుణాశ్రయంబును, వ్యాప్యవ్యాపకంబును, నసంవృతంబును, సాక్షిభూతంబును, (నిరాత్మకంబును నగు.) దీని దేహంబునకంటె వేఱుగా నెవ్వండు దెలియు వాఁడు మత్పరుండగుటంజేసి దేహధారియై యుండియుఁ దద్గుణంబులం బొరయక వర్తించు. మఱియు నెవ్వండేని స్వధర్మాచారపరుండును, నిష్కాముండును, శ్రద్ధాయుక్తుండును నై నన్నెల్లప్పుడు భజియించు నట్టివాని మనంబు (క్రమంబునఁ)బ్రసన్నం బగు. అట్లు ప్రసన్న మనస్కుండును ద్రిగుణాతీతుండును సమ్యగ్దర్శనుండు నైన యతండు (మదీయ సమవస్థానరూప శాంతి నొందు.) అదియు కైవల్యపదం బనంబడు. కూటస్థం బైన యీ యాత్మ యుదాసీన భూతంబైనను, దీని ద్రవ్య జ్ఞాన క్రియా మనంబులకు నీశ్వరుంగా నెవ్వండు దెలియు, వాఁడు భవంబు నొందకుండు. ఈ సంసారము ద్రవ్య క్రియా కారక చేతనాత్మకం బగుటం జేసి ప్రభిన్న దేహోపాధికంబు గావునఁ బ్రాప్తంబులైన యాపత్సంపదల యందు మత్పరు లైన మహాత్ములు వికారంబు నొందరు. కావున నీవు సుఖ దుఃఖములయందు సమచిత్తుండవును, సమానోత్తమ మధ్యమాధముండవును, జితేంద్రియాశయుండవును నై (వినిష్పాదితాఖిలామాత్యాది సంయుతుండ వై) యఖిలలోక రక్షణంబు సేయుము. అని వెండియు నిట్లనియె. 541

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

సీ. పార్థివోత్తములకుఁ బ్రజల రక్షించుట పరమధర్మం బగు నరవరేణ్య!
ధరణీశులకుఁ బ్రజాపరిపాలనంబున బూని లోకులు సేయు పుణ్యమందు
షష్ఠాంశ మర్థిని సంప్రాప్త మగునట్లు ప్రజలఁ బ్రోవని రాజు ప్రజలచేత
నపహృత సత్పుణ్యుఁ డై వారు గావించు ఘన పాపఫలము దా ననుభవించుఁ

తే. గాన నీవును విప్రవరానుమతము
సాంప్రదాయిక విధము నై జరుగు ధర్మ
మహిమఁ జేపట్టి యర్థకామములఁ జెందు
సమత న మ్మోఁటియందు నాసక్తి లేక. 542

వ. ఇ వ్విధంబున. 543

క. జనులకు ననుర క్తుఁడ వై, జననాయక! నీవు ధరణి సమచిత్తుఁడ వై
యనయముఁ బరిపాలించిన, సనకాదులఁ గాంతు వాత్మసదనమునందుఁ. 544

వ. అని వెండియు ని ట్లని యానతిచ్చె. 545

సీ. భూవర! యోగ తపో మఖంబులచేతఁ గైకొని సులభుండు గాని యేను
సమచిత్తులైన సజ్జనుల చిత్తంబుల వర్తింపుచుండెడి వాఁడ నగుటఁ
జేసి తావక శమ శీల విమత్సర [1]కీర్తనముల వశీకృతుఁడ నైతి
నేను నీ కొకవరం బిచ్చెద వేఁడుము నావుడు విని మేదినీవరుండు

తే. లోకగురుఁ డైన య ప్పుండరీకనయనుఁ
డానతిచ్చిన మృదు లలితామృతోప
మాన వాక్యము లాత్మీయ మస్తకమునఁ
దాల్చి సమ్మోద చిత్తుఁ డై ధరణివిభుఁడు. 546

క. తన పాదములకు భక్తిఁ, వినతుం డై యాత్మకర్మవితతికి లజ్జం
దనరుచు నున్న సురేంద్రునిఁ,గనుఁగొని సత్ప్రేమ మొదవఁ గౌఁగిటఁ జేర్చెఁ.

వ. ఇట్లు గౌఁగిటం జేర్చి గతద్వేషుం డై యున్న యనంతరంబ. 548

మ. భగవంతుండును, విశ్వరూపకుఁడు నై భాసిల్లు న వ్విష్ణుఁ డా
జగతీనాథ కృతార్చనానతులచే సంప్రీత చేతస్కుఁడుఁ
నిగృహీతాంఘ్రి సరోరుహ ద్వయుఁడు నై నిల్చెఁ బ్రయాణాభిము
ఖ్య గరిష్ఠాత్మకుఁ డయ్యు నా పృథునిపైఁ గారుణ్య మేపారగఁ. 549

1. గుణములచే వశీకృతుఁడ నైతి (చ. ట. త. ద. ద.)

వ. ఇట్లు తనమీఁది యనుగ్రహంబునంజేసి విలంబితుండగుటయు న య్యాదిరాజన్యుం డైన పృథుచక్రవర్తియ మ్ముకుందసందర్శ నానందబాష్పజల బిందు సందోహ కందళిత నయనారవిందుం డై య వ్విభుమూర్తిం గనుంగొని, గనుంగొనలేక గద్గదకంఠుండై పలుకలేక యుండియు నెట్టకేలకుఁ దన హృదయంబునన దేవుని నుపగూహనంబు గావించి, త న్మూర్తి ధరించి కన్నులం దొరంగు నానందబాష్పం బులు దుడిచికొని, విలోకనంబు సేయుచు నతృప్త దృగ్గోచరుండును, గరుడ స్కంధ విన్యస్తహస్తుండును, వసుధాతలస్థిత పాదకమలుండును నై యొప్పు నాదిపురుషున కి ట్లనియె. 550

క. వరదా! యీశ్వర! విను స, త్పురుషుఁడు దేహాభిమాన [1]భోగ్యములకు నీ
వర మెట్లు గోరు? నిహసుఖ, వరములు నారకుల కైన [2]వఱల వె? చెపుమా! 551

చ. ఘన మగు దేవ! యీ వరమె కాదు మహాత్మక! వా గ్వినిర్గతం
బనఁదగు తావకీన చరణాంబుజ చారు మరందరూప మై
తనరిన కీర్తియున్ విని ముదంబును బొందఁగలేని మోక్ష మై
నను మదిఁ గోర నొల్ల నఘనాశ! రమేశ! సరోజలోచనా! 552

క. అది గానఁ బద్మలోచన!, సదమల భవదీయ ఘనయశము వినుటకు నై
పదివేల చెవులు కృపని, [3]మ్మదియే నా యభిమతంబు నగును ముకుందా! 553

చ. అనఘ! మహాత్మ వా గ్గళిత మైన భవ త్పదపంకజాత సం
[4]జనిత సుధాకణానిలము సక్కఁగ విస్మృత తత్త్వమార్గ వ
ర్తను లగు దుష్టయోగులకుఁ గ్రమ్మఱఁ దత్త్వముఁ జూపఁ జాలుఁ గా
వున నిది దక్క నన్యవర మొల్లఁ బయోరుహపత్రలోచనా! 554

సీ. వినుత మంగళ యశోవిభవ! సర్వేశ్వర! యిందిర గుణ సంగ్రహేచ్ఛఁ జేసి
యే నీదు శివతరం బైన సత్కీర్తిని నర్థిమై వరియించె నట్టికీర్తి
[5]చతుర సత్పురుష [6]సంగతము గల్గుచునుండ ధృతినెవ్వఁడేని యాదృచ్ఛికమునఁ
జేసియు నొకమాటు చెవులార విన్నవాఁ డనయంబును గుణజ్ఞుఁ డయ్యెనేని

తే. విరతి, నేరీతిఁ బొందును? ధరణిఁ బశువు
దక్కఁ దక్కిన తద్జ్ఞుండు దనుజభేది!
కాన నుత్సుకమతి నైన యేను లక్ష్మి
కరణి నిన్ను భజింతు నో పరమపురుష! 555

1. భోగములకు (హ. తం. వా.) 2. వరలునె (హ) 3. ఇదియే నా యభిమతంబు లెసఁగు ముకుందా (హ) 4. జనితసుధా కణానిలవశంబున (క. బ.) 5. కలిత (హ) 6. సంగమము (హ)

వ. ఇట్లు భవదీయ సేవాతత్పరుల మైన యిందిరయు నేను నేకపదార్థాభిలాషంజేసి స్పర్ధమాను లగుచున్న మా యుద్ధజికినిఁ బర్యాయ సేవంజేసి కలహంబు లేకుండ ని మ్మట్లుగాక భవదీయ చరణసరోరుహ సేవాసక్త మనోవిస్తారుల మగుటంజేసి నేను నేన మున్ను భజియింతు నను తలంపుల గలహం బైననుం గానిమ్ము దేవా! యని వెండియు ని ట్లనియె. 556

సీ. జగదీశ! దేవ యుష్మత్పదకైంకర్య పరతఁ దనర్చు సాగరతనూజ
కృత్యంబునందు నకిల్బిషబుద్ధి నేఁ బ్రీతిఁ గోరుట జగన్మాత యైన
యా రమాసతితోడి వైర మవశ్యంబు గల్గు నైనను దయాకార! నీవు
దీనవత్సలుఁడవు గాన స్వల్పం బైన నధికంబు సేయుదు వట్లు గాన

తే. భవ్యచరిత! నిజస్వరూపంబునందు
నభిరతుఁడ వైన నీవు న న్నాదరించు
పగిది నిందిర నాదరింపవు మహాత్మ!
భక్తజనలోక మందార! భవవిదూర! 557

వ. ఇట్లగుటం జేసి సత్పురుషు లైనవారలు నిరస్త మాయాగుణ [1]విభ్రమోదయంబు గల నిన్ను భజియింతురు. వారలు భవ త్పాదానుస్మరణ రూపం బైన ప్రయోజనంబు దక్క నితర ప్రయోజనంబుల నెఱుంగరు. దేవా! సేవకజనంబులను వరంబులు వేఁడు మని జగద్విమోహనంబైన వాక్యంబుల బలుకుదువు. అట్టి భవదీయ వాక్యతంత్రీనిబద్ధులు లోకులు గాకుండిరేని ఫలకాము లై కర్మంబుల నెట్లు లాచరింతురు? ఈశా! భవదీయ మాయావిమోహితు లై జను లేమి కారణంబున నీకంటె నితరంబులఁ గోరుచుందురు? ఇట్లగుటంజేసి తండ్రి దనంతన బాలహితం బాచరించు నట్లు మాకు నీవ హితాచరణం బాచరింప నర్హుండ వని పలికిన *(యాది) రాజర్షి యైన పృథుచక్రవర్తి యర్థవంతంబులైన వచనంబులు విని (విశ్వద్రష్ట యగు) నారాయణుండు సంతుష్టాంతరంగుండై *(యిట్లనియె. ఓ మహారాజ! దైవప్రేరితుండ వై నాయెడ నిట్టి బుద్ధి కలుగుటం జేసి యచంచల మగు భక్తి వొడము. దానిచే దుస్తరం బగు మదీయ మాయం దరింతువు. నీవు నాచే నాదిష్టం బగు కృత్యం బప్రమత్తుండ వగుచు నాచరించిన సకల శుభంబులం బొందుదువు. మదీయ భక్తజనంబులు స్వర్గాపవర్గ నరకంబులం దుల్యంబులుగా నవలోకింతురు. కావున నీ యధ్యవసాయంబు నట్టిదియ. మఱియు, మదీయాదేశంబున దుస్త్యజం బగు రోషంబును ద్యజించి నాయెడ

1. సముదయంబుల (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

భక్తిసలిపితివి గాన నిదియె నాకుఁ బరమార్హణం బగు. అని యభినందించి యను గ్రహించి) యతండు గావించు పూజలు గైకొని గమనోన్ముఖుం డయ్యె. అ య్యవసరంబున. 558

సీ. నర సిద్ధ చారణ సురముని గంధర్వ కిన్నర పితృ సాధ్య పన్నగులును
నఖిలజనంబులు హరిపార్శ్వవర్తులు నానందమగ్నాంగు లగుచు వేడ్క
యజ్ఞేశచింతనుం డైన యా పృథువుచే సత్కారములఁ బొంది సమ్మదమునఁ
జనిరి నిజాధివాసములకు భగవంతుఁ డైన నారాయణుం డచ్యుతుండు

తే. దగ నుపాధ్యాయసహితుఁ డై తనరు పృథుని
విమలమతు లయి చూచుచు నమరవరులు
దన్ను జయజయకలిత శబ్దములఁ బొగడఁ
జనియె నప్పుడు వైకుంఠ సదనమునకు. 559

అధ్యాయము - ౨౨

వ. అంతఁ బృథుచక్రవర్తియు నింద్రియాగోచరుం డయ్యును దర్శితాత్ముఁడు, దేవ దేవుండు నైన వాసుదేవునకు నమస్కరించి, నిజపురంబునకుం జనుదెంచు సమ యంబున, మౌక్తిక కుసుమమాలికా దుకూల స్వర్ణతోరణాలంకృతంబును, లలిత సుగంధధూప విలసితంబును, రత్నమయ రంగవల్లికా విరాజితంబును, ఫల పుష్ప లాజాక్షత దీపమాలికా స్తంభ పూగపోతాభిరామ ప్రతిగృహ ప్రాంగ ణంబును, మృగమద ఘనసార చందనాగరు వాఃపూర సంసిక్త రథ్యావళీ విభాసితంబును, దరు పల్లవాభిశోభితంబు నైన పురంబుఁ బ్రవేశించి, మండిత రత్నకుండల మణిమరీచులు గండఫలకంబులం దాండవంబులు సలుపం,బురకామి నులు కనకపాత్ర విరచితంబు లయిన యశేషమంగళ నీరాజనంబుల నివాళింప, శంఖ దుందుభి ప్రముఖ తూర్యఘోషంబులును, ఋత్విజ్నికాయాశీర్వచనంబు లును జెలంగ, వంది మాగధ జన సంస్తూయమానుం డగుచు విగతగర్వుం డై యంతఃపురంబుఁ బ్రవేశించి యనంతరంబ. 560

సీ. సమధిక [1]గతిఁ బౌరజన జానపదులచేఁ దనరారు వివిధపూజనల నొంది
రాజు సంతుష్టాంతరంగుండు ప్రియవరప్రదుఁడు నై వారల బహువిధములఁ
బూజించె ని వ్విధంబున మహత్తరము లైనట్టి కర్మంబుల నాచరింపు
చును ననవద్యచేష్టుం డై మహత్తముఁ డన నొప్పు నా పృథు మనుజవిభుఁడు

1. మతి (హ. తం. వా.)

తే. మించి భూమండలమ్ముఁ బాలించి విశద
యశము సర్వ ధరాచక్రమందు నిలిపి
చారు శుభమూర్తి రాజన్యచక్రవర్తి
పరమమోచమునఁ బరమపదము నొందె. 561

క. అని మైత్రేయమహాముని, యనఘుఁడు విదురునకుఁ జెప్పె నని శుకుఁ డభిమ
న్యుని సుతునకుఁ జెప్పినతెఱఁ, గని సూతుఁడు సెప్పె శౌనకాదులతోడన్. 562

—: పృథుచక్రవర్తి సభాసదులకు సద్ధర్మము నుపదేశించి బ్రాహ్మణప్రశంస చేయుట :—

వ. అ ట్లెఱింగించియు వెండియు నిట్లనియె. ఇవ్విధంబున నాదిరాజన్యుం డైన పృథుచక్రవర్తి యశేష గుణ విజృంభితంబును, నిర్దోషంబును, సత్పురుష సత్కృతంబును నైన యశంబును బ్రకటంబుగాఁ జేయంజాలు మైత్రేయునిం జూచి మహాభాగవతుం డైన విదురుం డిట్లనియె. 563

సీ. మునినాథ! విను పృథుజనపాల చంద్రుఁడు సొబగొప్ప మేదినీసురులచేత
రాజ్యాభిషేక సంపూజ్యుఁ డై దేవతా గణముచే లబ్ధార్హగుణుఁడు నగుచు
వైష్ణవతేజంబు వలనొప్ప ధరియించి యర్థి నె య్యే కర్మ మాచరించె
నది నాకు నెఱిఁగింపు [1]మనఘాత్మ! యెవ్వని రూఢి గోదోహనరూప మైన

తే. [2]విక్రమోచ్ఛిష్ట మై యొప్పి వెలయుచుండు
కర్మమున నిప్డు రాజన్యగణము బ్రదుకు
నట్టి పృథుకీర్తి [3]ధరలోన నతివివేకి
తవిలి యెవ్వఁడు వినకుండు? ధన్యచరిత! 564

క. నావుడు విని మైత్రేయుం, డా విదురునిఁ జూచి పలికె నతివినయమునం
బావనచరితుఁడు పృథుఁడు ధ, రావరనుతుఁ డలఘుయశుఁడు ప్రమదం బలరన్.

సీ. రంగ దుత్తుంగతరంగ గంగాయమునా మధ్యమందు నున్నతి వసించి
కైకొని ప్రారబ్ధ కర్మ [4]సంఘములఁ బుణ్యక్షయార్థంబుగా ననుభవించు
చును సర్వదేశంబులును దనయాజ్ఞ యప్రతిహత సత్ప్రతాపమునఁ జెలఁగఁ
బూని సప్తద్వీపములకుఁ దా నొక్కఁ డంచ వైష్ణవ భూసురావళికిఁ దక్క

1. అనఘాత్మ! భూమియే. రూఢి గవాకృతి రూఢ యెవని (హ. తం. వా.) 2. విక్రమో ద్దీప్తయై యొప్పి వెలయు నట్టి (తం. హ.) యద్విక్రమోచ్ఛిష్ట మశేష భూపాః, లోకాన్సపాలా ఉపజీవంతి కామ, మద్యాపి తన్మే వద కర్మ శుద్ధమ్ (21-10) 3. ధరవివేకైనవాఁడు (క. బ) 4. క్షయార్థంబు నఖిల పుణ్యంబుల ననుభవింపుచును (హ)

తే. ధరణిఁ దక్కినప్రజ కెల్ల దండధరునిఁ
బోలి వర్తింపుచును గొంతకాల మరుగఁ
దవిలి యొకనాఁడు దీర్ఘసత్త్రంబు సేయ
నర్థి నై కొని దీక్షితుం డయ్యె నందు. 566

తే. రాజఋషి దేవఋషి పితృ బ్రహ్మఋషులు
జనవరుని చేత విహితపూజనము లొంది
సమధికైశ్వర్యగతి నున్న సమయమునను
జిరశుభాకారుఁ డా రాజశేఖరుండు. 567

సీ. ఉన్నతోన్నతుఁడు సముత్తుంగభుజుఁడు సన్మహనీయతర శోభమానముఖుఁడు
చారు సంఫుల్ల కంజారుణేక్షణుఁడు సునాసాపుటుండు మందస్మితుండు
వక్రసూక్ష్మ స్నిగ్ధ వర నీలకేశుండు కమనీయరుచి కంబుకంధరుండు
సుభగ విశాలవక్షుండును ద్రివళీశోభిత మధ్యభాగుండు పృథునితంబ

తే. మండలుండు నావర్తసమాన నాభి
వివరుఁడును గాంచనస్తంభ విలస దూరు
రాజితుండును నరుణచరణుఁడు లలిత
నవదుకూలోత్తరీయుఁ డున్నతయశుండు. 568

వ. మఱియు నియమనిమిత్తంబునం బరిత్యక్తభూషణుఁ డగుటంజేసి వ్యక్తాశేష గాత్రశ్రీకుండు, కృష్ణాజినధరుండు, శ్రీమంతుండు, కుశహస్తుండు, కృతోచితుండు, శిశిర స్నిగ్ధ తారాక్షుండు నైన పృథుచక్రవర్తి సభామధ్యంబున తారాగణమధ్య భాసితుం డగు సుధాకరునిం బోలి వెలుంగుచు లేచి నిలుచుండి సదస్య సంతోష దాయకంబులు, చిత్రపద విరాజితంబులు, ప్రసన్నంబులు, పరిశుద్ధంబులు, గంభీరార్థంబులు, నవ్యాకులంబులు నైన భాషణంబుల నిట్లనియె.

క. వినుఁ డీ సభ్యులు ధర్మము, నసయము నెఱుఁగంగఁ గోరునట్టి జనుఁడు దాఁ
దన తలఁపునఁ గల యర్థముఁ, జను నెఱిఁగింపంగ ధీరసత్పురుషులకున్. 570

సీ. ఏను నీ లోకవితానంబు లెల్లను శాసించి భూప్రజా సంతతులను
దత్తద్విహితవృత్తి దానంబులను జేసి రక్షింప వివిధమర్యాద దప్పి
పోకుండ నిలుపుటకై కమలజుచే నియోగింపఁబడితి ని ట్లొనరియుంట
నట్టి ప్రజాపాలనా ద్యనుష్ఠాన వశంబునఁ బ్రాక్కర్మసాక్షి యీశుఁ

తే. దెట్టి వానికి సంతుష్టి నెసఁగుచుండు
నట్టివానికి నేలోక మంద్రు బుధులు
[1]కామదుఘమైన యట్టి లోకంబు నాకు
సరవి గలుగు ననుష్ఠానపరుఁడ నగుట. 571

వ. ఇట్లు ప్రజల ధర్మంబులయందు ననుశాసింపక యర్థకాముం డై వారివలన నష్ప నంబులు గొనెనేని వారల పాపంబు దనకుఁ బ్రాపింపం దేజోహీనుఁడై భూ విభుండు చెడుం గావున *(భూపతిహితార్థంబునకు స్వార్థంబునకు) ననూయా రహితు లై ప్రజల వాసుదేవార్పణ బుద్ధింజేసి ధర్మం బాచరింపవలయు. ఇదియ న న్ననుగ్రహించుట. అదియునుం గాక (పితృ దేవర్షి తుల్యు లగు మీరలను మోదించి) కర్తయు ననుశాసకుండు(ననుజ్ఞాతయు నైన) నాకుఁ బరలోకంబున నేఫలంబు గలుగు నట్టి ఫలంబునకు సదృశం బైన కర్మం బాచరింపవలయు. అట్లైన సంతోషంబు నొందుదు. అనిన వార లా రాజేంద్రున కి ట్లనిరి. 572

క. జననాయక ! ప్రజ లిరవొం, దిన ధర్మము లెల్ల వాసుదేవార్పణ బు
ద్ధినిఁ జేయవలయు నంటివి,యనయము న వ్వాసుదేవుఁ డనఁ గలఁడె! మహీశా.

సీ. [2]అన విని వారికి మనుజేశుఁ డను నర్హ్యతములార ! వినుఁడయ్య ! తవిలి మీరు
యజ్ఞాధిపతి యైన యఖిలేశ్వరుఁడు గొన్ని మతములఁ గలఁడు ధీమంతులార !
యట్లైన మీరలు నందుకు విప్రతిపత్తి [3]గల్గుట నుపపన్న మరయఁ
గాదంటిరేని యా ఘనునిచే రచిత మై కాంతిమంత మగు జగంబు గానఁ

తే. బడుచునున్నది యిట్టి ప్రపంచ రచిత
కర్మవైచిత్ర్య మ మ్మేటి గలుగకున్న
[4]నమర దది త దుక్తు లుపపన్నములు గావు
కాన న వ్వాసుదేవుండు గలఁడు మఱియు. 574

వ. అదియునుం గాక యీ జగద్వైచిత్ర్యంబు కర్తయైన యీశ్వరుండు లేకున్నం గర్మవశంబునం జేసి యుపపన్నం బగు నంటిరేని. 575

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. కామదుఘమైనయట్టి లోకంబు నాకు (హ. తం. వా)
2. అనిన వారికిని జనాధిపుఁడను నర్హ (హ) 3. గల్గుటను బ్రసన్నమరయ (హ. తం. వా.)
4. నది తదీయోక్తులును ప్రసన్నములు గావు (హ); అమర నది తదుక్తులుఁ బ్రసన్నములు గావు (హ. తం. వా)

సీ. పూని ప్రియవ్రతోత్తానపాద ధ్రువ మనుల కస్మత్పితామహుఁ డనంగఁ
దగు నంగిమేదినీధవునకు మఱియును వినుతి కెక్కిన పృథివీపతులకుఁ
బద్మసంభవ భవ ప్రహ్లాద బలిచక్రవర్తి ప్రముఖ భాగవతుల కర్థి
వర్గ సుస్వర్గాపవర్గంబులకు ననుగత కారణుం డన ఘనత కెక్కి

తే. హీను లగు మృత్యు దౌహిత్రుఁ డైన వేన
ముఖ దురాత్ములు ధర్మవిమోహితులును
దక్కఁ దక్కినవారికిఁ దాఁ [1]ప్రపన్న
వరదుఁ డై యిచ్చు నభిమతావళుల నతఁడు. 576

వ. ఇట్టి విద్వదనుభవంబున భువనహితుం డగు వాసుదేవుండు లేఁడనుట యుప
పన్నంబుగాదు, అదియునుం గాక. 577

ఉ. భూరి తపోభిరామ [2]మునిపూజన మెవ్వని పాదపద్మ సే
వారతి వృద్ధిఁ బొంది యనివారణఁ బూర్వ[3] భవానుసార సం
సార మహోగ్ర తాపము భృశంబుగఁ బాపఁగ నోపుఁ దత్పదాం
భోరుహజాత దేవనదిఁ బోలి యశేష మనోఘహారియై. 578

వ. మఱియు. 579

చ. అనుపమభక్తి నెవ్వని పదాంబుజమూలము మందిరంబుగా
ననయముఁ బొందు వాఁడు నిహతాఖిల భూరి మనోమలుండు స
ద్వినుత విరక్తి బోధ ధృతి [4]వీర్య విశేష సమన్వితుండు దా
ననఁ దగి భూరి సంసృతి మహత్తర దుఃఖము నందఁ డెన్నఁడున్. 580

క. నారాయణుండు జగదా, ధారుం డగు నీశ్వరుండు దలఁప నతనికిన్
లే రెందు సములు నధికులు, ధీరోత్తముఁ డతఁడు నద్వితీయుం డగుటన్. 581

వ. అదియునుం గాక. 582

ఉ. కర్మవశంబునం జగము గల్గును హెచ్చు నడంగు నన్నచోఁ
గర్మము బుద్ధిఁ జూడ జడకార్యము గాని ప్రపంచ కల్పనా
కర్మమునందుఁ గర్త యనఁగా విలసిల్లఁగఁజాల దీ జగ
త్కర్మక కార్యకారణము గావున నీశుఁడు విష్ణుఁ డారయన్. 583

వ. కావున మీర లవ్వాసుదేవుని నధికారానుసారంబున నిశ్చితార్థఫలసిద్ధి గలవార
లై మనోవాక్కాయ కర్మంబుల నిష్కపటవృత్తిం దగిలి వినుతి నతి పరిచర్యా

1. ప్రసన్న (హ) 2. పూజ్యము లెవ్వని (చ. జ. డ.) 3. భవానుబంధ (ట. జ.) 4. వీర్య విశేష మనీష వంతుడున్ (క. చ. ట. ల. బ.)

పూర్వకంబుగాఁ గామదుఘంబు లైన యతని పాదపంకజంబులు భజియింపుండు. అదియునుం గాక. 584

సీ. రూఢి నీశ్వరుఁడు స్వరూపంబునంజేసి పూని విశుద్ధ విజ్ఞాన ఘనుఁడు
నగుణుండు [1]నైనఁ దా నరయని కర్మమార్గమునందు వ్రీహ్యాది ద్రవ్యములను
శుక్లాది గుణము విస్ఫుర దవఘాతాది సత్క్రియలును మంత్ర సంచయంబు
సంకల్పమును యాగసాధ్య మైనట్టి యఖండోపకారంబు ఘనపదార్థ

తే. [2]శక్తియు మఱి జ్యోతిష్టోమ సంజ్ఞకమ్మ
నను ననేక విశేష గుణతను మెఱయు
నట్టి యధ్వరరూప మై యఖిల జగము
నందు ననిశంబు ప్రఖ్యాతి నొందుచుండు. 585

వ. అదియునుంగాక దారుస్థితం బైన యనలంబు త ద్దారు గుణంబు లైన దైర్ఘ్య వక్రత్వాదికంబుల ననుసరించు చందంబున నవ్యక్తంబును, తత్ క్షోభకం బైన కాలంబు, వాసనయు, నదృష్టంబు నను కారణంబులం బుట్టిన శరీరంబునందు విషయాకారం బైన బుద్ధి నొంది, త ద్విషయాభివ్యంగ్యం బైన యానంద స్వరూపుం డగుచు క్రియాఫలంబునఁ బ్రసిద్ధియు నొందు. అని చెప్పి వెండియు నిట్లను. మదీయ జనంబు లీ మేదినీతలంబున దృఢవ్రతు లై యజ్ఞ భుగీశ్వరుం డును, గురుండును నైన సర్వేశ్వరుని హరిని నిరంతరంబును స్వధర్మయోగం బునం బూజింపుచున్నవారలు. (వారు) న న్నాశ్చర్యకరంబుగా ననుగ్రహించు వారు. అని హరిభక్తిరతు లైన య మహాత్ముల నుతియించి వెండియు ని ట్లనియె. 586

మ. వర సంపద్విభవ ప్రతాప [3]మహదై శ్వర్యంబులుం బొల్చు నీ
ధరణీనాథుల తేజ మంచిత తపో దాంతి క్షమా విద్యలం
గర మొప్పారు ధరాసుపర్వ హరిభక్త శ్రేణులం దెప్పుడుం
ధరలోనం బ్రభవింపకుండు నని య ద్ధాత్రీవిభుం డిట్లనున్. 587

చ. అరయఁగ నే ధరామర పదాంబుజ రేణువు లర్థిఁదాల్చి య
ప్పరమ పురాణపూరుషుఁడు బ్రాహ్మణదేవుఁడు నైనయట్టి యీ
శ్వరుఁడు [4]సదానపాయినిని సాగరకన్యను సర్వలోక వి
స్ఫురిత పవిత్రకీర్తియును బొంది విభూతిఁ దనర్చెఁగావునన్. 588

1. నయినను నరయ నీ (చ. ట. త. జ. ద.) 2. శక్తి యును మఱి సోమాది సంజ్ఞికమ్మ (హ)
3. సుమహైశ్వర్య (తం. వా.) 4. సదానపాయియగు (హ)

సీ. ఏ వసుధామర సేవను జేసి యశేషగుణాన్విత స్థితిఁ దనర్చు
సర్వేశ్వరుఁడు మఱి సంతుష్టుఁ డగు నట్టి ధరణి[1]దివిజులఁ దద్ధర్మపరులు
నలఘు వినీతులు నై యవశ్యంబును [2]సేవింపరే! ధరాదేవ నిత్య
సేవచేఁ బురుషుఁడు చిరతర జ్ఞాన విద్యాభ్యాసి గాకున్న నైన నతఁడు

తే. వేగమున నంతరంగంబు విశద మగుటఁ
జేసి కైవల్య పదమునుఁ జెందు నట్లు
గాన లోకులు భూదేవతా నికరముఁ
దగిలి భజియింపవలయు నుదాత్త మతిని. 589

వ. మఱియు. 590

సీ. విజ్ఞానఘనుఁ డన వెలయు నీశ్వరుఁడు తత్త్వజ్ఞాను లైనట్టి వారిచేత
దీపింప నింద్రాది దేవతోద్దేశంబు నను భూమిసుర ముఖంబున హుతంబు
లగు హవిస్సులఁ దృప్తి నందినగతి నచేతన మైన హుతాశన ముఖంబు
వలన వేల్చిన హవిస్సులచేతఁ దృప్తుండు గాకుండుఁ గావున లోకమందు

తే. నగ్నిముఖమునకంటె ధరామరేంద్ర
ముఖము పరిశుద్ధ మత్యంత ముఖ్య మనఁగఁ
దనరు నదిగాక భూసురార్చనము సకల
జనులు గావింపఁ దగు నార్యజనములార! 591

వ. అదియునుం గాక. 592

సీ. ఏ వేదమం దేని యీవిశ్వమెల్లను [3]దర్పణ ప్రతిబింబిత ప్రభూష
నివహంబు కైవడిఁ [4]దవిలి ప్రకాశించు [5]నట్టి విరజమును నవ్యయంబు
నగుచు సనాతనం బగు వేద మే ధరాదేవతాజనములు దినముఁ దగిలి
[6]మహిత శ్రద్ధా తపో మంగళ మౌన సంయమ సమాధులఁ బొలుపారు చుండి

తే. యర్థ సదసద్విచారు లై యధికరింతు
రట్టి వారల పద[7]రజం బర్థిఁ దాల్చు
నలఘులకు సర్వ పాపక్షయంబు నఖిల
సద్గుణావాప్తియును నగుఁ జతురులార! 593

1. దివిజులు (హ) 2. సేవింపుఁడీ (హ) 3. దర్పణ ప్రతిబింబిత మగు వస్తు (హ. వా.) 4. దివిరి (హ) 5. నది విరజము మఱి యవ్యయంబు (హ) 6. మహిని (హ) 7. రజంబంది తాల్చు (హ)

వ. కావున నట్టి విప్రపాద సరోజరేణువు లేనును గిరీటంబున ధరియింతు. ఇట్లు బ్రాహ్మణ భజనంబునం జేసి యవాప్త సకల గుణుండు, శీలధనుండు, కృతజ్ఞుండు, శ్రద్ధాయుక్తుండు నైన మహాత్ము నఖిల సంపదలు ప్రాపించు. కావున గోబ్రాహ్మణ కులంబును, నమచర సమేతుం డైన జనార్దనుండును నాయెడం బ్రసన్ను లయ్యెదరు గాక. అని పలుకుచున్న పృథుచక్రవర్తిం గనుంగొని పితృదేవ ద్విజ సత్పురుషులు సంతుష్టాంతరంగు లై సాధువాదంబుల నభినందించి యి ట్లనిరి. 594

క. మనుజేంద్ర! నీ కతంబున, ననుపమ ఘన బ్రహ్మదండహతుఁ డత్యఘవ
ర్తనుఁడు నగునట్టి వేనుం, డనయము నరకంబువలన నర్థిఁ దరించెన్. 594

వ. కావునం 'బుత్రేణ లోకాన్ జయతి' యను వేదవచనంబు నిశ్చయంబు. అదియునుం గాక. 596

చ. పురుషవరేణ్య! హేమకశిపుండు రమాలలనేశు నిందచే
నరకము నందఁగోరియు గుణజ్ఞుఁడు భాగవతుండు నైన యా
వర తనయప్రభావమున వాసికి నెక్కి విధూతపాపుఁ డై
[1]నిరయముఁ బొందఁ డయ్యె నతి నిర్మలకీర్తిఁ దనర్చెఁ గావునన్. 597

క. అని పలికి వీరవర్యుం, డనఁ దగు[2] పృథుచక్రవర్తి నయుతాబ్దంబుల్
దనరఁగ జీవింతువు గా, కని తగ నాశీర్వదించి యభిమత మొప్పన్. 598

వ. వెండియు నిట్లనిరి. †(దేవా! నీకు సకల లోకభర్త యగు నారాయణునందు నిట్టి భక్తి వొడముటం జేసియు) బ్రహ్మణ్యదేవుండు, నుత్తమశ్లోకుండు నైన సర్వేశ్వరుని సత్కథాజాలంబు వ్యక్తంబు సేయుచున్న నీవు మాకు నాథుండ వగుటం జేసియు, నేము ముకుందదాసుల మైతిమి. భవదీయ ప్రజాశాసనంబును ప్రజానురాగంబును గారుణ్యమూర్తు లైన మహాత్ములకు స్వభావంబులు గావున నాశ్చర్యంబు గాదు. దైవసంజ్ఞితంబు లైన కర్మంబులచేత వినష్టజ్ఞానుల మై పరిభ్రమించు మాదగు తమఃపారంబుఁ గంటిమి. ఏ సర్వేశ్వరుండు బ్రాహ్మణ జాతి నధిష్ఠించి క్షత్త్రియులను, క్షత్త్రియజాతి నధిష్ఠించి బ్రాహ్మణులను, నీ యుభయంబు నధిష్ఠించి విశ్వంబును భరించు నట్టి వివృద్ధసత్త్వుండు, సర్వరూపుండు, మహాపురుషుండు నైన పృథునకు నీశ్వరబుద్ధిం జేసి యేము నమస్కరింతు మను సమయంబున. 599

1. నిరయమునందు బొందక వినిర్మల కీర్తి (క. ట. జ. ద.) 2. శాశ్వతంబులగు హాయనముల్ (హ) † తా. ప. ప్రతుల లో లేదు.

అధ్యాయము - ౨౨

:- పృథుచక్రవర్తి యొద్దకు సనకాదు లరుసుదెంచుట :-

క. వినువీథినుండి మెల్లనఁ, జనుదెంచిరి బాలసూర్య సంకాశతనుల్
జనవినుత ! సిద్ధవర్యులు, సనకాదులు శేముషీ విచక్షణు లంతన్. 600

వ. ఇట్లు చనుదెంచిన. 601

క. అనఘాత్ము లతిథిరూపం, బున రా గృహమేధి ప్రాణములు నుద్గతిచేఁ
దనరినఁ బ్రత్యుద్గతి [1]వం, దనముల మరలం బ్రతిష్ఠితము లగు ననుచున్. 602

క. వినబడు వచనన్యాయం, బున నుద్గతము లగు ప్రాణములఁ గ్రమ్మఱఁ బొం
దను గోరువాఁడునుం బలె,ననుచర బుత్విక్సదస్యుఁ డై పృథుఁ డంతన్. 603

తే. [2]ఇంద్రియేశుఁడు గంధాదికేష్టగుణముఁ
గూర్చి యుద్గమనక్రియఁ గోరి చేయు
పగిదిఁ బృథుచక్రవర్తి సంభ్రమముతోడ
మహితభక్తినిఁ బ్రత్యుద్గమంబు సేసె. 604

క. ఘన గౌరవమున న మ్మునిఁ, జక చిత్తవశీకృతుండు సభ్యుఁడు ప్రియుఁడున్
వినయానత కంధరుఁ డై, జనవరుఁ డా పరమయోగిచంద్రుల నెలమిన్. 605

సీ. పూని యర్ఘ్యాసనాసీనులఁ గావించి కర మర్థి విధివత్ప్రకారమునను
బూజించి త త్పదాంభోరుహ క్షాళనసలిలంబు లాత్మమస్తమునఁ దాల్చి
హాటకకలిత సింహాసనాసీను లై విహితాగ్నులను బోలి వెలుఁగుచున్న
శర్వాగ్రజన్ముల సనకాదులను జూచి యతుల శ్రద్ధా సంయమాన్వితుండుఁ

తే. బరమ సంప్రీతమతియు నై పలికె రాజు
గోరి యో మంగళాయనులార ! పూర్వ
భవమునం దెద్ది మంగళ ప్రద సుకర్మ
మేను జేసితి ? మిముఁ జూడ నిపుడు గలిగె. 606

వ. అని వెండియు. 607

క. భువి నెవ్వనియెడ విప్రులు, భవుఁడును విష్ణుఁడుఁ దదీయభక్తులును బ్రస
న్నవదను లగుదురు వానికి, భువిని దివి నసాధ్యకర్మములు లే వనఘా! 608

వ. అని మఱియు ననఘాత్ములార! లోకంబుల నీక్షింపుచుం బర్యటనంబు సేయు
మిమ్ము సర్వదర్శనుం డైన యాత్మనుం గనుంగొనం జాలని సర్వదృశ్యంబు

1. వం, దనముల పునః ప్రతిష్ఠితము(క.జ.) 2. ఇంద్రియాధీశుఁ డగు జీవు డింద్రియముల(క.చ.)

చందంబున నీ లోకంబు గనుంగొనం జాలకుండు. అట్టి మహాత్ముల రైన మీ దర్శనంబునంజేసి [1]యేను ధన్యుండ నైతి. అదియునుం గాక. 609

చ. అరయ ధరిత్రి నెవ్వనిగృహంబు మహార్హ జనోప[2]భోగ్య వి
స్ఫురిత తృణాంబు భృత్య గృహభూముల సారెఁ దనర్చు నట్టి మం
దిరపతి పేదయైన జగతిం గడు ధన్యుఁ డటంద్రు గాన సు
స్థిరమతి మీరు వచ్చుట నశేషశుభంబుల నేను బొందెదన్. 610

వ. అదియునుం గాక. 611

చ. పరమతులార ! యెవ్వని నివాసముఁ [3]దీర్థపదాంతరంగు లై
పరఁగినయట్టి భాగవత పాదజలంబులు సోఁకవేని త
త్పురుషుఁడు భూరిసంపదలఁ బొంపిరిపోయిన నైన వాని మం
దిర మురగప్రకీర్ణ జగతీజముఁ బోలు నటంద్రు కోవిదుల్. 612

వ. అని పలికి వెండియు నిట్లనియె. 613

సీ. పరమపావనులార ! బాల్యంబునం దుండి మానిత శ్రద్ధాసమన్వితులును
గుణనిధుల్ ధైర్యయుక్తులు ముముక్షువులు నై యధికవ్రతంబుల నాచరింతు
రట్టి పుణ్యులు భవదాగమనంబు స్వాగతమయ్య! సత్కృపాకలితులార !
యనివారిత వ్యసనార్ణవం బైనట్టి భూరి దుర్లంఘ్య సంసారమందు

తే. మతివిహీన స్వకీయ కర్మములఁజేసి
యశరి మగ్నుల మై యింద్రియార్థములనె
తివిరి పురుషార్థములు గాఁగఁ దెలియు మాకుఁ
గుశల మున్నదె ? లోకైకకుశలులార ! 614

వ. మీరలు నాత్మారాము లగుటంజేసి మీయందుఁ గుశలాకుశలరూపంబు లైన మతివృత్తులు సంభవింపవు. కావునఁ గుశలప్రశ్నం బుపపన్నంబు గాదు. కాన నేను గృతవిశ్వాసుండ నై సంత ప్తులైన వారలకు సుహృత్తు లైన మిమ్ము నాకు నీ సంసారంబునందు నేమిట వేగంబ క్షేమంబు గలుగు నని యడిగెద. ఆత్మవంతులకు నాత్మయు, నాత్మభావనుండు నైన యీశ్వరుండు భక్తానుగ్రహంబుకొఱకు నీ లోకంబుల మీ వంటి సిద్ధరూపంబున వర్తింపుచుండు. అని పలికిన యతని గంభీరార్థ గౌరవంబులును,[4]శుభకరంబులును, న్యాయ సహితంబు

1. యేము ధన్యుల మైతిమి (క. చ. ట. త.) 2. యోగ్య (క. తం.) 3. మరిగియున్న (క)
4. శోభమానంబులు (క. త. ద.)

లును, మితాక్షరంబులును, శ్రోత్రప్రియంబులును నైన వచనంబులు విని, సంప్రీత
చేతస్కుండును. మందస్మితుండును నై సనత్కుమారుం డిట్లనియె. 615

మ. ధరణీశోత్తమ! సర్వభూత హిత [1]చేతస్కుండ వై ధర్మను
స్థిర భాగ్యోదయ[2]శాలి వై యెసఁగు నీచే సాధులోకోత్తరో
త్తర సంప్రశ్నము సేయఁగాఁబడె మహాత్మా! సాధులోకైక స
చ్చరితంబుం దలపోయ నిట్టిద కదా! చర్చింప లోకత్రయిన్. 616

తే. ధరణి సజ్జనసంగంబు దలఁప నుభయ
సమ్మతం బగు వారలు సలుపునట్టి
సరస సంభాషణ ప్రశ్న సరణి నిఖిల
జనములకు సుఖకర మగు జనవరేణ్య! 617

వ. అని యభినందించి మోక్షసాధనోపదేశ కాముం డైన పృథుచక్రవర్తికి వెండియు
నిట్లనియె. 618

సీ. ధరణీశ! మధునిషూదనుఁ డైన యట్టి నారాయణు లలిత పాదారవింద
వర గుణధ్యాన ధీ పరిణతత్వంబున సకలాత్మ మలవిమోచనము నైన
రతియును నిత్యవైరాగ్యంబు మొదలనే లోకోత్తరుఁడవైన నీకుఁ గలవు
సమ్యగ్విచార! శాస్త్రములందు జనులకు నేమంబునకును నిశ్చితములైన

తే. [3]యాత్మ కన్యము లగువానియందు వీత
రాగత దలంప నిర్గుణబ్రహ్మ మైన
యాత్మయందుల రతియును సనఁగ నివియ
హేతువులు బుద్ధిఁ జింతింప నిద్ధచరిత! 619

వ. కావున శ్రద్ధయు, భగవద్ధర్మచర్యయుఁ, దద్విశేష జిజ్ఞాసయు, నాధ్యాత్మిక
యోగనిష్ఠయు, [4]యోగేశ్వరోపాస్తియుఁ, [5]బుణ్యశ్రవణుం డైన నారాయణ
కథాలాపంబు, నర్థేంద్రియారాము లైనవారలతోడి సంగతియందు [6]విరక్తియు,
వారల కభిమతంబులైన యర్థకామంబులందు ననాకాంక్షయు, సర్వేశ్వరుని
గుణకీర్తనామృతపానంబు దక్క నితరపదార్థ వైరాగ్యంబు నొంది యాత్మా
రామతం గలిగి విజనస్థలంబులందుల రుచిగలుగుటయు, నహింసయు, [7]శమాది
ప్రధాన వృత్తియు, నాత్మహితానుసంధానంబును, భగవత్కథానుస్మరణంబును,

1. చేతస్కుండవున్ (క) 2. శాలియునైన (క.చ.డ.ద.) 3. ఆత్మవ్యతిరిక్త వస్తువునందు (చ. జ. ద.) 4. యోగీశ్వరోపాస్తి (హ. తం. వా.) 5. బుణ్యశ్లోకుఁడు (క. ట.) 6. విరతియు (క. చ. జ. డ.) 7. శమదమాది (క. చ. త.)

నకామ్యంబు లైన యమనియమంబులు *(నితర భక్తిమార్గగర్హణంబును, యోగక్షేమార్థ క్రియారాహిత్యంబును) శీతోష్ణాది ద్వంద్వసహిష్ణుతయు భాగవత కర్ణాలంకారభూతంబు లగు భగవద్గుణాభిధానంబులు నను వీనిచేత విజృంభ మాణం బైన భక్తియోగంబునం జేసి యనాత్మయందు నసంగంబును, (గార్య కారణ రూపం బగు) నిర్గుణ బ్రహ్మంబునందు రతియు నెప్పుడు గలుగునప్పుడు సదాచార్యానుగ్రహవంతుండైన పురుషుండు (బహ్మనిష్ఠులతోడఁ) జెలిమి సేయుచు నీషణత్రయంబు వర్జించి ప్రకృతిం జేరక జ్ఞానవైరాగ్య వేగంబునం జేసి. 620

సీ. అనఘ! సాక్షాత్కార మగు భక్తి యోగాగ్నిఁగడఁగి జీవాధారకమును [1]బంచ
భూతాత్మకంబు నై పొలుచు హృద్గ్రంథినిఁ బూని స్వకారణభూత మైన
యరణి దహించు హుతాశను కైవడి నిర్దహించిన నిట్లు నెఱసి దగ్ధ
చిత్తుఁడై ముక్త నిశ్శేషాత్మగుణుఁడు సద్ధర్ముఁడు నైన యతండు మిగుల

తే. నర్థి బాహ్యంబు లైన ఘటాదికములు
నాంతరము లైన సౌఖ్యదుఃఖాదికములు
నను విభేదము లాత్మ [2]భేదనము లగుట
న య్యుపాధివినాశంబు నందఁగలఁడు. 621

వ. అది యె ట్లనిన. 622

చ. పురుషుఁడు నిద్రవోఁ గలలఁబొందిన యాత్మసుఖైకహేతు వై
పరఁగిన రాజభృత్యజన భావ గుణంబులు సంప్రబోధమం
దరయఁగ మిథ్య యైనగతి నాంతర బాహ్య గుణప్రభేదముల్
పరువడి గానకుండు జనపాలనశీలన! నిత్యఖేలనా! 623

వ. మఱియును ద్రష్టయైన యాత్మయు, దృశ్యం బైన యింద్రియార్థంబు నను వీనికి నహంకారంబు సంబంధహేతు వగుటంజేసి, యది యంతఃకరణంబునం గలుగుచుండు జాగ్రత్స్వప్నంబుల యందు నీ భేదంబు గనుంగొనుచుండు. ఇట్టి యంతఃకరణంబు లేనిది యగు సుషుప్తి కాలంబునం బురుషుండు జలదర్పణాది నిమిత్తాభావం బగునప్పుడు బింబ ప్రతిబింబభేదంబు గనుంగొనని చందంబున దృశ్యభేదంబు గనుంగొనకుండుం గావున నంతఃకరణనిలయంబు నొందిన భేదంబు గనకుండుట నిశ్చయం బని వెండియు నిట్లనియె. 624

*తా,ప. ప్రతులలో లేవు. 1. బంధ (తం. వా.) 2. భేదకములగుట (హ); సాధకములగుట (జ. ద. బ.)

సీ. భువి విషయాకృష్టభూతంబు లైన యింద్రియములచేతను దివిరి మనము
దగ విషయాసక్తిఁ దగిలి యాంతర మైన మహిత విచారసామర్థ్య మెల్ల
శరకుశాది స్తంబ జాలంబు హ్రదతోయములు గ్రోలుగతిఁ గ్రమంబున హరించు
నీ రీతి నంతర్విచార సామర్థ్యంబు నపహృతం బైన పూర్వాపరాను

తే. మేయ [1]సంధానరూప సంస్మృతి నశించు
నది నశించిన విజ్ఞాన మంతఁ దొలఁగు
నట్టి విజ్ఞాననాశంబు నార్యజనులు
స్వాత్మ కది సకలాపహ్నవం బటంద్రు. 625

వ. అదియునుం గాక "ఆత్మన స్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి" యను వేద వచనంబునంజేసి విషయంబులకుం బ్రియతమంబై యాత్మోపాధికంబు నొంది, యాత్మాపహ్నవంబునం బాటిల్లు స్వార్థనాశం బెద్ది గలుగు దానికంటె లోకంబున నధికం బైన స్వార్థనాశంబు లేదు. అది యెట్లనిన సర్వార్థనాశంబునకు స్థైర్యంబు నొందించునట్టి యర్థకామాభిధ్యానంబునం ద ద్దేతుకం బైన స్వార్థనాశంబునం బరోక్షాపరోక్షరూప జ్ఞానంబు నశించుం గావున నాత్మాపహ్నవంబునకంటె నధికతరం బైన సర్వార్థనాశంబు లేదు. అని వెండియు నిట్లనియె. 626

సీ. అనఘ! యీ సంసార మతిశయంబునఁ దరియింపంగ మది నిశ్చయించువాఁడు
గైకొని ధర్మార్థ కామ మోక్షములకు నతివిఘాతుక మెద్ది? యట్టిదాని
వలన సంగము సేయవలవదు ధర్మాదులందుఁ ద్రివర్గంబు నంతకోగ్ర
భయకారి యగుటను బరమమోక్షంబె ముఖ్యార్థ మై విలసిల్లు నంద్రు బుధులు

తే. భువి గుణవ్యతికరమునఁ బుట్టినట్టి
యబ్జజాతాదులకు నస్మ దాదులకును
గాలవిధ్వంసి తాఖిలక్రమము గల్గుఁ
గలుగ దెన్నఁడు నేమంబు గాన వినుము. 627

వ. కావున మోక్షంబె పరమపురుషార్థం బని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. నరేంద్రా! దేహేంద్రియ [2]ప్రాణ బుద్ధ్యహంకార పరివృతంబు లైన యీ స్థావరజంగమంబుల హృదయంబులందు వ్యాపకుండును, బ్రత్యక్షభూతుండును, బ్రత్యగ్రూపుండును, భగవంతుండును నైన యీశ్వరుం డంతర్యామి రూపంబునం బ్రకాశింపుచుండును. ఆదినారాయణుని స్వరూపంబుగాఁ దెలియుము. అని వెండియు నిట్లనియె.

1. సంధానురూప (హ) 2. ప్రాణేంద్రియ (హ)

ఉ. భూవర! యే మహాపురుష భూషణునందుల నీ సమస్తవి
శ్వావళి లీలమై సదసదాత్మక భావము నొంది భూరి మా
యావిభవంబులం [1]దగి సమగ్ర వివేక విరోధి ప్రసఘ్నా
శీవిషబుద్ధిఁ [2]దోఁచుచు విశేషగతిన్ వెలుఁగొందు నెప్పుడున్. 629

చ. సుమహిత నిత్యముక్త పరిశుద్ధ విబుద్ధ సుతత్త్వుఁడై యురు
క్రముఁ డభిభూత సత్ప్రకృతి కర్మకళంకుఁడు నైన యట్టి యు
త్తమచరితుం గృపాకరు నుదాత్తగుణోన్నతు నీశ్వరేశుఁ జి
త్తమునఁ దలంపుమయ్య! జనతా పరిరక్షణ! దుష్టశిక్షణా! 630

సీ. వసుమతీనాథ! యెవ్వని పాదపద్మపలాశవిలాస సల్లలితభక్తి
సంస్మరణంబుచే సజ్జనప్రకరంబు ఘనకర్మసంచయ [3]గ్రథిత మగు న
హంకార మను హృదయగ్రంథిఁ [4]జెఱుతురు వివరింప నిట్లు నిర్విషయమతులు
మహి నిరుద్ధేంద్రియమార్గులు నైనట్టి [5]యతులకుఁ జేరంగ నలవికాని

తే. యట్టి పరమేశుఁ గేశవు నాదిపురుషు
వాసుదేవుని భువనపావనచరిత్రు
నర్థి శరణంబుగాఁ దత్పదాంబుజములు
భక్తి సేవింపు గుణసాంద్ర! పార్థివేంద్ర! 631

మ. అరిషడ్వర్గ [6]మహోగ్ర నక్రనికర వ్యాకీర్ణ సంసార సా
గర మజ్జోదర [7]కీర్తనాతరణి సాంగత్యంబునం బాసి తా
[8]మరుదార న్నసుఖావహ ప్రకట యోగాది క్రియాయుక్తిచేఁ
దరియింప న్మదిఁ గోరువారలకు దుర్దాంతం బగుం గావునన్. 632

మ. ధరణీశోత్తమ! నీవు కేవల సముద్యద్భక్తి ధీయుక్తిమై
వర గోవింద పదారవిందయుగ భాస్వన్నావ సంధించి దు
స్తర భూరి వ్యసనాకరోల్లసిత దుర్దాంతోగ్ర గంభీర సం
సరణాంభోధిఁ దరింపుమయ్య! పరమోత్సాహంబు దీపింపఁగన్. 633

క. అని యీగతిఁ బంకరుహా, సనసుతుఁడు[9]ను బ్రహ్మబోధశాలియు నగు నా
ఘన యోగివల్లభునిచే, తను దెలియఁగబడిన బ్రహ్మతత్త్వం డగుచున్. 634

1. దగిలియగ్ర వివేక (చ. ట. జ. డ.) 2. దోపుచు (హ) 3. గ్రథితమైన (క.జ.డ.ద.బ.) 4. చేరరు (హ) 5. యతులును జెరుపలేరేమి జెప్ప (క. చ. త. జ. డ. బ. ద.) 6. మహోర్మి నక్ర హ. తం. వా.) 7. కీర్తనాద్యుడుప (హ) 8. అరుదారంగ నఘాపహ ... (హ. తం. వా.) ''భవార్ణవ మప్లవేశాః, షడ్వర్గ నక్ర మసుఖేన తితీర్షయంతి'' అని మూలము (23-40) 9. సనత్కు_
మార సన్మౌని నాథుం, డనుయోగి (హ)

క. జనపతి మునిఁ బొగడి ముదం, బున నిట్లనుఁ బూర్వ[1]కాలమున దీనజనా
వనుఁడైన యీశ్వరునిచే, తను [2]నేను ననుగ్రహింపఁదగితి మునీంద్రా! 635

క. వినుఁ డట్టి యనుగ్రహ సా,ధనమునకై మీర లిపుడు దగ నిచ్చటికిం
జనుదెంచితిరి దయాళులు, ననఘులు [3]భగవత్తములును నగు మీచేతన్. 636

సీ. నిరతంబు నాయందు నిష్పాదితము లగు దేహసమేత మదీయరాజ్య
సర్వసంపదలును సద్ద్విజదత్తముల్ గావునఁ బ్రాణ కాంతా విభూతి
మందిర సుత రాజ్య మహీ బల కోశ పరిచ్ఛదంబుల నెల్ల ధృతిఁ దలంప
రాజుకు భృత్యుండు రాజకీయము లగు తాంబూలముఖ పదార్థములఁ జేసి

తే. సమత సంతర్పణోపచారములు నడపు
గతిని వారల కవి నివేదితము లయ్యెఁ
గాన మీ కుపచార మేగతి నొనర్తు?
నతులగుణసాంద్ర! యోగికులాబ్ధిచంద్ర! 637

వ. అది యెట్లు బ్రాహ్మణాధీన మంటిరేని, సేనాధిపత్య రాజ్య దండ నేతృత్వ సర్వలోకాధిపత్యంబులు వేదశాస్త్రవేది యైన బ్రాహ్మణునకుం గాని యితరులకు యోగ్యంబులు గావు కావున బ్రాహ్మణులకు భోజన వసన దానంబులు స్వకీయంబులై యుండు. క్షత్త్రియాదులకు బ్రాహ్మణానుగ్రహంబున నన్నమాత్రంబు దక్కం దక్కిన వస్తుస్వాతంత్ర్యంబు లేదు. కావున మీకు గురుదక్షిణ నేమి సమర్పించువాఁడ? అదియునుం గాక స్వాతంత్ర్యంబు గలిగిన నిట్టి యధ్యాత్మవిచారులు వేదాంతవేదులునై భగవద్భక్తి నుపదేశించెడు మీవంటి పుణ్యాత్ములకుం బరిహాసాస్పదుండు దక్కఁ దక్కినవాఁ డెవ్వం డంజలిమాత్రంబు దక్కఁ దక్కిన ప్రత్యుపకారంబు సేయం దలంచు? అది గావున దయాళువులైన మీరలు స్వకృతోపకారంబునం జేసి సంతుష్టాంతరంగు లగుదురు గాక. అని పలుకుచున్న యాదిరాజైన పృథుచక్రవర్తిచేతం బూజితులై యాత్మయోగ నిష్ఠులైన సనకాదు లతని స్వభావంబుఁ బ్రశంసింపుచు సమస్తజనంబులు సూచుచుండ నాకాశగమనంబునం జనిరి. అయ్యవసరంబున. 638

—: పృథుచక్రవర్తి జ్ఞానవైరాగ్యవంతుఁ డగుచు ముక్తినొందుట :—

ఆ. విను మహాత్మ! ముఖ్యుఁ డన నొప్పు వైన్యుఁ డే
కాగ్రచిత్తుఁ డగుచు నాత్మనిష్ఠుఁ
డై నయట్టి తను నవాప్తకాముని గాఁగ
బుద్ధిలోనఁ దలఁచె భూవరుండు. 639

1. జన్మమున నేదీనా (హ) 2. నిక్కమనుగ్రహింప (హ) 3. భాగవతవరులు నగు నుత్తములున్ (హ. వా.)

వ. అంత. 640

సీ. కర్మంబులను యథాకాల దేశోచిత బల విత్తములు గాఁగఁ [1]బరఁగు ధర్మ
ములను బ్రహ్మార్పణబుద్ధినిఁ జేసి [2]నిరాసక్తుఁ డగుచు సమాహితుండు
ప్రకృతికంటెను దన్నుఁ బరమైన యాత్మను గర్మసంచయ సాక్షిఁ గాఁగ బుద్ధి
నర్థిఁ దలంపుచు[3] నాచరింపుచు నట్లు మెఱసి సామ్రాజ్య లక్ష్మీసమేత

తే. మంది రోద్యాన వనభూములందు రాజ్య
గరిమ వర్తింపఁగా నహంకారరహితుఁ
డగుచుఁ దన చిత్తమున నింద్రియార్థములను
[4]దగులకయ యుండె నాతండు తరణిపగిది. 641

వ. ఇట్లధ్యాత్మ యోగనిష్ఠుండై కర్మంబుల నాచరింపుచు నర్చి యను భార్య యందు విజితాశ్వుండు, ధూమ్రకేశుండు, హర్యశ్వుండు, ద్రవిణుండు, వృకుండు నను నాత్మసములైన పుత్రుల నేవురం గనియె. అంత. 642

క. జనవినుత! భూమివలనను, ధనముల మర్యాదఁ గొనుచు దాననిమిత్తం
బునఁ గ్రమ్మఱఁ దా నిచ్చుచు, దిననాయకుఁ బోలి వసుమతీవిభుఁ డొప్పెన్. 643

వ. అతండు మఱియు నగ్నిచందంబునం దేజోదుర్ధర్షుండును *(మహేంద్రుని పగిది దుర్జయుండును) ధరణికరణి సతత క్షమాయుక్తుండును †(స్వర్గంబునుంబోలె నభీష్టదుండును, బర్జన్యునిభాతిఁ గామిత ప్రవర్షణుండును, సముద్రురీతి గాంభీర్య యుక్తుండును) మేరువుపోలికి సత్త్వవంతుండును, ధర్మరాజుకైవడి ననుశాసకుండును (మహేంద్రుని విధంబున నైశ్వర్యవంతుండును) కుబేరునిమాడ్కి ధనవంతుండును, వరుణునిసరణి గుప్తార్థుండును, సర్వాత్మకుం డగు వాయువు చొప్పున బలౌజస్తేజో యుక్తుండును, రుద్రునిపగిది నసహ్యతేజుండును, గందర్వునియనువున సౌందర్యవంతుండును, మృగరాజునోజ నధిక శౌర్యోపేతుండును, మనువురూపున వాత్సల్యయుక్తుండును, నజునిచందంబునం బ్రభుత్వసమేతుండును, బృహస్పతిగరిమ బ్రహ్మవాదియు, సర్వేశ్వరుని జాడ జితేంద్రియుండును నై విష్వక్సేనానువర్తులైన గో గురు విప్రజనంబులందు భక్తి గలిగి, లజ్జా వినయ శీలంబులందుం, బరోపకారంబునందును నిరుపముండై యివ్విధంబున సర్వలోకపాలక పృథగ్విధ గుణంబుల నన్నింటినిం దా నొక్కరుండ ధరియించి.

1. బరమధర్మ (క.డ.ద.బ.) 2. నిరాసంగుఁడగుచు (క.చ.త.డ.ద.) 3. కర్మాధ్యక్షం చ మన్వాన ఆత్మానం ప్రకృతేః పరమ్. (22-51) అని మూలము, 4. దగులకుండెను నమ్మహోదారు డంత (క.బ.తం.వా.) "నా సజ్జతేంద్రియార్థేషు నిరహంమతి రర్కవత్" (22-52) * కొన్ని ప్రతులలో లేదు. † ఈ భాగము మూలములో నున్నది. వ్రాత ప్రతులలో లేదు.

క. అనఘాత్మక ! లోకత్రయ, మున సజ్జన కర్ణరంధ్రముల వినఁబడు నా
వినుత యశోమహనీయుఁడు, జనవినుతుం డగును రామచంద్రుని మాడ్కిన్.

చ. సరస వచోర్థ సత్పురుషసంఘ సమంచితగీయమాన సు
స్థిర వర[1]కీర్తిపూరము సుధీజన కర్ణములందు నించి తా
నిరుపమ సౌఖ్యభాషణ మనీషితతోడఁ బ్రజానురక్తుఁ [2]డై
ధరణిని రాజనామమునఁ దాఁ దగు రెండవ చంద్రుఁడో! యనన్. 646

అధ్యాయము — ౨౩

వ. †మఱియు న మహాత్ముండు విజ్ఞానియు, వర్ధితాశేష స్వానుసర్గుండును, ప్రజాపాలకుండును, స్థావరజంగమ వృత్తిదాయకుండును, సత్పురుషధర్మవర్తనుండును, నిష్పాదితేశ్వరాదేశకుండు నైన పృథుం డొక్కనాఁడు దన వార్ధకంబు వీక్షించి, []నిజాత్మజ నాత్మజులయందు నిలిపి, ప్రజలు చింతాతుర చిత్తు లగుచుండ నిజ భార్యాసమేతుం డై యప్రతిహత నియమంబున వైఖానస సమ్మతం బైన యుగ్రతపంబునందుఁ బూర్వంబున దిగ్విజయప్రవృత్తుం డగు చందంబునం బ్రవృత్తుం డై తపోవనంబునకుం జని యందు. 647

మత్తకోకిల. కందమూల ఫలాశి యై బహుకాల ముగ్రతపః పరి
స్పందుఁ డై యట మీఁదటం దృణ పర్ణ భక్షణఁ జేసి యా
చంద మేది జలాశి యై నృపసత్తముం డది మాని తా
మంద గంధవహాశి యయ్యెఁ గ్రమంబునం దృఢచిత్తుఁడై. 648

వ. ఇట్లు వర్తింపుచు. 649

సీ. మెండుగా మిటమిట మండు వేసవియందుఁ దప్త పంచాగ్ని మధ్యమున నిలిచి
మానక జడి గొన్న వానకాలంబునఁ బైఁ గోక వేయక బయట నిలిచి
జనులు హూ! హూ! యను చలివేళఁ గుత్తుకబంటి తోయములలోపల వసించి
శిశిరంబు చాల నల్దిశలఁ బర్వినవేళ వెలయ భూశయనుఁ డై విశ్రమించి

తే. మహితనియతిఁ దితిక్షా సమన్వితుండు
నియత పరిభాషణుఁడు జితానిలుఁడు దాంతుఁ
డిద్ధమతి నీశ్వరారాధనేచ్ఛుఁ డనఘుఁ
డూర్ధ్వరేతస్కుఁడును నై క్రమోచితముగ. 650

1. కీర్తిపూరముల దిగ్గజ కర్ణములందు (త) 2. డైన (తం. వా.) † వాక్యమున 'పృథుండు' అను కర్తృపద మున్నది గావున—'మఱియు నమ్మహాత్ముండు' అను మాట లేకుండుట యుచితము.
[] ఆత్మజ = పృథ్వి (వ్యాఖ్య)

వ. అతిఘోరం బైన తపం బాచరించె. ఇవ్విధంబునం గ్రమానుసిద్ధం బైన తపంబున విధ్వస్తాశేష కర్మమలాశయుండును * (ప్రాణాయామంబులచే జితారిషడ్వర్గుం డును, ఛిన్నబంధనుండును)నై పురుషశ్రేష్ఠుండైన పృథు చక్రవర్తి భగవంతుం డైన సనత్కుమారుం డెఱింగించిన యోగమార్గంబున సర్వేశ్వర భజనంబు గావించె. ఇట్లు భగవద్ధర్మపరుండును, సాధువర్తనుండును, శ్రద్ధాసమన్వితుండును నైన పృథునకు నారాయణునందు భక్తి యనన్యవిషయం బై ప్రవృద్ధం బయ్యె. ఇవ్విధంబున. 651

క. నరలోకోత్తర ! భగవ, త్పరిచర్యారాధనములఁ బరిశుద్ధాంతః
కరణుం డగు నా పృథునకు, సరసిరుహోదరు కథానుసంస్మరణమునన్. 652

క. పరిపూర్ణం బగు భక్తిని, గర మనిశము సంశయాత్మకం బై చాలన్
వఱలిన హృదయగ్రంథిని, [1]నిరసించు విరక్తియుత మనీష జనించెన్. 653

వ. దానంజేసి యతండు సంఛిన్న దేహాత్మజ్ఞానుండు, నధిగతాత్మ స్వరూపుండు నై గదాగ్రజుం డైన శ్రీకృష్ణుని కథాసక్తి నొంది సమస్త యోగసిద్ధులందు నిస్పృహుం డగుట హృదయగ్రంథి విచ్ఛేదకం బైన జ్ఞానయోగంబును విడిచి, యాత్మయందు నాత్మయోగంబుఁ గావించి, బ్రహ్మభూతుం డై నిజకళేబరంబు విడువ నిశ్చయించి. 654

సీ. కోరి మడమలచే గుదపీడనము చేసి పూని [2]ముక్తాసనాసీనుఁ డగుచుఁ
దనరు మూలాధారమున నుండి వాయువు నొయ్యన నెగయించి యొనర నాభి
కలితంబు గావించి క్రమము హృ ద్వత్స [3]కంఠ శిరః కోష్ఠకములఁ జేర్చి
కైకొని మూర్ధభాగమునకు నెగయించి ప్రాణముల్ విడిచి యా పవనుఁ బవను

తే. నందు నాకాశ మాకాశమందుఁ దేజ
మందుఁ దేజంబు నుదకంబునందు నుదక
మర్థిఁ గాయంబు మేదినియందుఁ గలిపెఁ
బూని వాని యథోచిత స్థానములుగ. 655

వ. మఱియు భూమి నుదకంబునందును, నుదకంబును దేజమందును, దేజంబును వాయువున, వాయువు నాకాశంబునందును, నాకాశంబును మనంబున, మనంబు నింద్రియంబుల, నింద్రియతన్మాత్రల భూతాది యైన యహంకారంబునం,

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. నెరిద్రుంచు (క. చ. ద. బ.) 2. యుక్తాసనా...(హ. తం. హ.); బద్ధాసనా...(త) 3. కంఠశీర్షిక కోష్ఠకముల జేర్చి (త. జ.)

దహంకారంబు మహత్తత్త్వంబునందును గూర్చి, యట్టి సర్వకార్య హేతుభూతం
బైన మహత్తత్త్వంబును జీవోపాధిభూతం బైన ప్రకృతియందుఁ గలిపి, జీవ
భూతుం డైన పృథుండు జ్ఞాన వైరాగ్యంబులచేత బ్రహ్మనిష్ఠుం డై, మాయో
పాధిం బాసి, ముక్తుం డయ్యె. అని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె. 656

సీ. అంత నా పృథుని భార్యామణియగు నర్చి పుడమిపైఁ దన యడు గిడినఁ గందు
సుకుమార పాదాబ్జ సుందరీరత్నంబు నతుల పతివ్రత యగుటఁజేసి
యాత్మేశకృత సువ్రతాచరణంబును [1]సుమహిత భక్తి శుశ్రూషణమును
నార్షేయ యగు దేహయాత్రయు నను వీనిచేత మిక్కిలి కృశీభూతదేహ

తే. యయ్యుఁ బ్రియనాథకృత కరుణావలోక
కరతల స్పర్శనాది సత్కారములను
నబల సుఖవృత్తిఁ జెంది య య్యడవులందుఁ
గృశత మదిఁ దోఁపకుండఁ జరించు నపుడు. 657

క. తన మనమున నే దుఃఖం, బనయంబు నెఱుంగనట్టి యర్చి నిజాధీ
శుని ప్రాణరహిత దేహముఁ, గనుఁగొని విలపించి విగతకౌతుక యగుచున్.

సీ. మానిత మందర సానుప్రదేశంబునందుఁ జితారోప మర్థిఁ జేసి
లలిత మహానదీ లలిలసుస్నాత యై కలిత మహోదారకర్ముఁ డైన
నాథున కుదకదానక్రియల్ గావించి యతిభక్తి సురలకు నతు లొనర్చి
వహ్నికి ముమ్మాటు వలగొని పతిపాద కమలయుగంబు చిత్తమున నిలిపి

తే. †వీరవరుఁ డైన పృథు పృథివీతలేశు
నందు ననుగమనము సేయునట్టి సాధ్వి
నర్చిఁ గనుఁగొని [2]దేవాంగనాసహస్ర
మాత్మనాథులఁ గూడి నెయ్యంబుతోడ. 659

క. పరమోత్కంఠమున న్మం, దరగిరి సానుప్రదేశతలమున వరుసం
గురియించిరి నవసురభిత, వర మందార ప్రసూన వర్షము లంతన్. 660

క. [3]తరమిడి యచ్చర లాడిరి, మొరయించిరి శంఖతూర్యములు దివిజులు పా
డిరి కిన్నరజనులు పర, స్పరనుతు లొనరించి రా సుపర్వాంగనలున్. 661

వ. మఱియు నిట్లనిరి. 662

1. సుమహిత శుశ్రూషణమును జేసి (హ) †ఈ గీతము, ఒక్క 'హ' ప్రతిలో మాత్రము "సంస్మ రింపుచు శిఖిప్రవేశంబుసేసె" అను పాదముతో ప్రారంభమై, పంచపాదిగా నున్నది. 2. దేవభార్యా సహస్ర (తం. వా.) 3. కరమపు డచ్చర (హ)

సీ. చర్చింప నిట్టి యాశ్చర్య మెందేనియుఁ గనుఁగొంటిరే? యర్చి యను లతాంగి
ధన్యాత్మురాలు గదా! తన పతిఁ గూడి యిందిరారమణి యక్షేపఁ గూడి
వెనుచను కైవడి ననుగమనముఁ జేసె నియ్యమ నిజహృదయేశుఁ డైన
ఘను వైన్యు నూర్ధ్వలోకంబును బొందును నేఁ డింతపట్టును నిశ్చితంబు

తే. పరమయోగీంద్రులకు దుర్విభావ్య మైన
దృఢ సుకర్మమువలన నతిక్రమించి
వైన్యభూమీశు వెనుచని వరుస నూర్ధ్వ
[1]గామినియు నగు నీ యింతి ఘనత నొంది. 663

వ. [2]కానం బతివ్రతలకు నసాధ్యం బెందునుం గలదె? అని మఱియు. 664

క. పరికింపఁగ నే మనుజుఁడు, హరిపదమును బొందఁజేయు నట్టి వివేక
స్ఫురణం దనరుచ్చు వానికిఁ, బరువడి నిలఁ బొందరాని పదముం గలదే! 665

తే. అట్టి యపవర్గసాధన మైన మనుజ
భావ మొందియు విషయసంబద్ధుఁ డగుచు
వసుధ నెవ్వఁడు వర్తించు వాఁడు ధరణి
ననయమును నాత్మవంచకుఁ డనఁగఁ బరఁగు. 666

క. అని వారలు దన్నర్థిని, వినుతింపఁగ నర్చి యాత్మ[3]విభుఁడగు పృథుఁడొం
దిన యచ్యుతలోకంబున, ననుపమ విభవమును బొందె నని విదురునకున్. 667

క. మునివరుఁ డగు మైత్రేయుఁడు, వినయంబున నెఱుఁగఁజెప్పి వెండియుఁదగ ని
ట్లను [4]న మహాత్మానుభావుం,డనఘుఁడు [5]భగవత్తముండు నగుఁ బృథుఁ డనఘా!

క. ఏ నీ కిప్పుడు సెప్పితి, మానుగ నీ పుణ్యకథను మహిత శ్రద్ధా
ధీనుం డై విస్ఫుర దవ, ధానుం డై యెవ్వఁ డేని తనరిన భక్తిన్. 669

క. వినినఁ బఠించిన వ్రాసిన, వినుపించినవాఁడు పృథుఁడు విమలగతిం బొం
దినక్రియ హరిపద మొందెడు, ననయము నిర్ధూతపాపుఁ డగుచు మహాత్మా! 670

సీ. బ్రాహ్మణుం డంచితభక్తిఁ బఠించిన బ్రహ్మవర్చస్సు సంప్రాప్త మగును
క్షత్త్రియుం డర్థిమైఁ జదివిన విన్నను జగతీవిభుత్వంబు సంభవించు
వైశ్యుండు విని ధనవంతుఁ డై యొప్పును శూద్రుండు వినిన సుశ్లోకుఁ డగును
మఱియును భక్తి ముమ్మాఱు పఠించిన విత్తవిహీనుండు విత్తపతియు

1. గామియగుచున్నదీ యింతిగాన యిపుడు (క. బ.) 2. కాన పతివ్రతలకు (తం. వా.)
3. విభువెనువెంటం జని (హ) 4. నాత్మభూతభావుం (త) 5. భగవద్వరుండు (తం. వా.)

తే. నప్రసిద్ధుఁడు ప్రఖ్యాతయశుఁడు ప్రజలు
లేని యధముఁడు వితత సంతానయుతుఁడు
మూర్ఖచిత్తుండు విజ్ఞానబోధమతియు
నగుచు నుతి కెక్కుఁదురు మహితాత్మ! మఱియు. 671

వ. ఈ లోకంబునం బురుషులకు స్వస్త్యయనంబు నమంగళనివారణంబు ధనప్రదంబు యశస్కరంబు నాయుష్కరంబు స్వర్గదాయకంబు కలిమలాపహంబు నైన యీ పుణ్య చరిత్రంబు చతుర్విధ పురుషార్థకాములైనవారికి చతుర్విధ పురుషార్థ కారణం బగుం గావున వినందగు. రాజు సంగ్రామాభిముఖుం డై యీ చరిత్రంబు ననుసంధించి, విరోధి నెదిర్చిన న వ్విరోధి పృథునకుం బలెఁ గప్పంబు లిచ్చు. ముక్తాన్యసంగుండు భగవద్భక్తుండు నైనవాఁడు పుణ్యంబును వైన్య మాహాత్మ్య సూచకంబును నైన యీ చరిత్రంబు వినుచుం బఠియింపుచుం గృతమతి యై దిన దినంబును నాదరంబునం బ్రకటంబు సేయ, వాఁడు భవ సింధుపోత పాదుం డైన సర్వేశ్వరునియందు నచలం బైన భక్తి గలిగి, పృథుచక్రవర్తి వొందిన విష్ణుపదంబుఁ బొందు. అని యి పృణ్యచరిత్రంబు మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించి వెండియు ని ట్లనియె. 672

అధ్యాయము — ౨౪

క. పృథునకు నర్చికిఁ బుట్టిన, పృథుకీర్తిధనుండు ఘనుఁడు పృథుతుల్యుం డై
పృథు శౌర్య ధైర్య ధుర్యుఁడు, పృథివిన్ [1]విజితాశ్వుఁ డొప్పెఁ బృథివీపతియై.

క. †విను మంతర్ధానగతిం, దనరి సునాసీరువలనఁ దగ విజితాశ్వుం
డును మఱి యంతర్ధానుం, డను పేరఁ బ్రసిద్ధుఁ డయ్యె నతిచతురుం డై. 674

సీ. స్థిరమతి రాజ్యాభిషిక్తుఁ డై యమ్మేటి సమమతి నయ్యనుజన్ములైన
హర్యశ్వునకు సమాదరమునఁ [2]దూర్పు దక్షిణదిశఁ దగ ధూమ్రకేశునకును
బరఁగంగ వృకునకుఁ బశ్చిమభాగంబు ద్రవిణున కర్థి నుత్తరపుదిశను
గొమరొప్ప నలువురకును బంచి యిచ్చె [3]సత్కాంత యైనట్టి [4]శిఖండినికిని

తే. మనుజయోనిని జనియింపుఁ డనుచు మున్ను
పలికినట్టి వసిష్ఠు శాపమునఁ జేసి
పూని త్రేతాగ్ను లతనికిఁ బుత్రు లగుచు
జననమొందిరి సజ్జన స్తవ్యచరిత! 675

1. విజితాశ్వు డనెడి పేరన్ దనరెన్ (క.చ.జ.డ.) †ఇది వ్రాఁతప్రతులలోలేదు (హ.తం.వా.) లలో కలదు. మూలమునఁ గలదు. 2. తూర్పును; దగ ధూమ్రకేశిక దక్షిణమును (క.బ.) 3. స్వకాంత (హ.తం.వా.) ఇది తం.వా. పాఠము. 4. శిఖండి వలన (హ) ''శిఖండిని యందు" అని యుండనగును.

వ. వారలు పావకుండును, పవమానుండును, శుచియు నను నామంబుల మనుష్య
యోనిం బుట్టియు నాత్మప్రభావంబునం గ్రమ్మఱ నగ్ను లై చనిరి. తదనంత
రంబ. 676

క. అతఁడు నభస్వతి యనియెడి, ద్వితీయపత్నివలనను హవిర్ధానుఁడు నా
సుతుఁ గని విజితాశ్వం †డా, నత విమతుఁడు రాజ్యవర్తనము దలపోయన్.

క. విమలాత్మ! కరాదానము, దమ శుల్కాదికము కరము దారుణ మని ధై
ర్యమునన్ దీర్ఘ మఖ వ్యా, జమునన్ ద ద్వర్తనంబు సమమతి విడిచెన్. 678

వ. ఇట్లు విడిచి. 679

క. అతఁ డాత్మదర్శనుం డై, చతురతఁ బరమాత్ము హంసు సర్వేశ్వరుఁ ద
త్క్రతువున యజించి కుశలా, ద్భుత యోగసమాధి ముక్తిఁ బొందె మహాత్మా!

వ. అంత విజితాశ్వుండు పరలోకగతుం డైన హవిర్ధానుండు హవిర్ధాని యను భార్య
వలన బర్హిష్మదుండు గయుండు శుక్లుండు కృష్ణుండు సత్యుండు జితవ్రతుండు
నను పుత్రుల నార్వురం గాంచె. అందు బర్హిష్మదుండు. 681

సీ. సంతత సవనదీక్షాశాలి యగుచు ధరాతలం బెల్లను గ్రతువులకును
విలసిల్లు యజ్ఞశాలలు వేలువేలు కల్పించ యజ్ఞములు గావించుచుండి
చిరకీర్తి యతఁడు ప్రాచీనాగ్ర కుశలచే క్షితితలం బెల్ల నాస్తృతము సేయ
వసుధ యెల్లను యజ్ఞవాట మై విలసిల్ల సత్క్రియాకాండ [1]నిష్ణాతుఁ డగుచు

తే. సుభగ యోగసమాధి నిష్ఠుఁడు ప్రజాప
తి యగు నని తన్ను జనము నుతింప వెలయు
నట్టి ఘనుఁడు హవిర్ధాని యఖిల జగతిఁ
బరఁగుఁ గుశలను బ్రాచీనబర్హి యయ్యె. 682

వ. మఱియు నతండు. 683

చ. అలవడ నే సతీమణి సమంచితలీల విహహవేళ ను
త్కలికఁ బ్రదక్షిణంబు లిడఁగాఁ గని హవ్యవహుండు దొల్లి యి
మ్ముల శుకిఁ జూచి మోహమున బొందినరీతి విమోహి యయ్యె నా
లలిత వినూత్న భూషణ యలంకృతచారుశుభాంగి వెండియున్. 684

† ఇట మూలమున ''య ఇంద్ర మశ్వ హర్తారం విద్వా నపి న జఘ్నివాన్'' అని కలదు.

1. నిష్ఠాత్ముఁ డగుచు (హ) నిష్ఠాస్థుఁ డగుచు (తం. వా) ''క్రియా కాండేషు నిష్ణాతః,''అని మూలము. (24-9)

చ. సురుచిరభంగి నా సతి కిశోరవయః పరిపాకయై రణ
ద్వర మణి హేమ నూపుర రవంబు [1]చెలంగఁగ నాడుచున్ దివా
కర రుచిరేఖ నొప్పెసఁగఁగా గని నిర్జితులైరి దేవ కి
న్నరవర సిద్ధ సాధ్య ముని నాగ నభశ్చర ముఖ్యులందఱున్. 685

వ. అట్టి సౌందర్యఖనియు సముద్రపుత్రియు నైన శతధృతి యను కన్యం బ్రహ్మ దేశంబునం బాణిగ్రహణంబు సేసె. ఆ శతధృతివలనం బ్రాచీనబర్హికిఁ బదుగురు కొడుకులు జనియించిరి. వారలు తుల్యనామవ్రతులును, ధర్మపారగులును నైన ప్రచేతసులు. ప్రజాసర్గంబునందుఁ దండ్రిచే నాజ్ఞాపితు లగుచుఁ దపంబు గావింప [2]వనంబునకుం జను సమయంబునం [3]ద న్మార్గంబునఁ బ్రసన్నుం డగుచు దృశ్యమానుం డైన రుద్రునిచేత నేది యుపదేశింపంబడె దాని [4]జప ధ్యాన పూజా నియమంబుల సేవింపుచుఁ [5]దపఃపతి యైన నారాయణుం బదివేల సంవత్సరంబులు పూజించిరి. అని చెప్పిన విని విదురుండు మైత్రేయున కిట్లనియె. 686

—: రుద్రుండు ప్రచేతసులకు యోగాదేశ మను స్తోత్రమును దెలియఁజేయుట :—

సీ. తాపసోత్తమ! ప్రచేతసులకు [6]నా వన మార్గంబునందు నా భర్గుతోడ
సంగ మెట్లయ్యెఁ? బ్రసన్నుఁడై హరుఁ డెద్ది తివుట వారల కుపదేశ మిచ్చెఁ?
జీవరాశులకు నా శివుతోడి సంగంబు గడు దుర్లభం బీ జగంబునందుఁ
జర్చింప న మ్మేటి సన్మునీంద్రులకును సంచిత ధ్యానగోచరుఁడు గాని

తే. పుడమిఁ బ్రత్యక్షమునఁ గానఁబడడు మఱియు
నంచితాత్మ సదారాముఁ డఖిలలోక
[7]రక్షణార్థంబుగా విరూపాక్షుఁ డాత్మ
శక్తితోఁ గూడి జగతిపై సంచరించు. 687

క. కావున భగవంతుండును, [8]దేవాధీశుండు నైన దేవుని సంగం
బే వెరవున ఘటియించెనొ, యా విధ మంతయును దెలియ నానతి యీవే! 688

క. అనవుడు విదురున కమ్ముని, జననాయకుఁ డనియె నట్టి సాధుమనీషం
దనరు ప్రచేతసులును నిజ, జనకుని [9]సద్భాషణములు సమ్మతితోడన్, 689

1. చెలంగ వివాహవేళఁ దాఁ గరము నవోఢయై బరఁగఁ గాంచి వినిర్జితులైరి (హ) 2. అర్ణవంబునకు (క.చ.ట.జ.డ.ద.తం.) ''దిశం ప్రదీచీం ప్రయయు స్తప స్యాదృతజేతసః, సముద్ర ముప విస్తీర్ణ మపశ్యన్ సుమహత్సరః'' అని మూ. (24-20) 3. అర్ణవమార్గమున(క) 4. వస్తు జపధ్యాన(క) 5. దపస్పతి (హ.వా.) 6. అర్ణవమార్గంబునందు (క.తం.) 7. రక్షకుఁడు పరముఁడు (హ) 8. దేవాధిపుఁడైన దేవ దేవుఁడు (ట. డ.) 9. పరిభాషణములు (చ.ట.జ.డ.)

క. [1]శిరమున వహించి [2]పడమటి, కరిగెడి సమయమున నెదుర నంబుధికంటెన్
బఱపగు నొకసరసి మనోహర నిర్మల సలిలపూర్ణ యై యది మఱియున్. 690

సీ. రక్తోత్ప లేందీవర ప్రఫుల్లాంభోజ కమనీయ కల్హార కలిత మగుచుఁ
వర మత్తమధుప సుస్వర మోద పల్లవాంకురిత లతా తరు భరిత మగుచుఁ
రమణీయ హంస సారస చక్రవాక కారండవ నినదాభిరామ మగుచుఁ
గంజాత కింజల్క పుంజ విక్షేపక మంద గంధానిలానంద మగుచు

తే. సజ్జనుని హృదయముఁ బోలి స్వచ్ఛ మగుచు
[3]హరిపదాకృతి దివిజవిహార మగుచు
ఘనుని సిరిభంగి సర్వజీవనము నగుచు
మానవతి వృత్తిగతిని నిమ్నంబు నగుచు. 691

వ. ఒప్పునట్టి సరోవరంబుఁ బొడగని యందు నొక్క దివ్యపురుషునిం గనిరి.
అతండును వారు, 692

మ. సమద శ్రీక మృదంగ వేణు ముఖ భాస్వన్నాద మై దివ్యమా
ర్గ మనోరంజక మై తనర్చు విలస ద్గాంధర్వగానంబు నె
య్యము సంధిల్లఁగ వించుఁ ద న్మహిమ కత్యాశ్చర్యముం బొంద వే
గమునం ద త్కమలాకరంబు వెడలెన్ గౌతూహలోల్లాసి యై. 693

వ. ఇట్లు వెడలి వచ్చిన.

మ. కని రా తాపసపుంగవుల్ దివిజలోక శ్రేష్ఠునిం దప్త కాం
చనవర్ణున్ సనకాది యోగిజన భాస్వ ద్గీయమానున్ ద్రిలో
చను భక్తానుగుణాసుగున్ సుమహి తైశ్వర్యున్ బ్రసాదాభిశో
భన వక్త్రున్ నిహతాఘక ర్తృజన సంపద్భద్రునిన్ రుద్రునిన్. 695

1. శిరసావహించి (చ.జ.డ.తం.) 2. ప్రాగ్దిశ కరిగెడి (హ.తం.)

† ఇచ్చట హ.తం.వా. లలో ఈ క్రింది పద్యములు కూడఁ గలవు.ఇవి తా.ప. ప్రతులలో లేవు.

తే. సిద్ధ చారణ గంధర్వ సేవ్య మగుచుఁ బుణ్యముల కాలయం బయి పొలుపు మిగిలి
లలిత మై చూడ నొప్పయి రమ్య మగుచు, దివ్యశుచి లఘు మధురాంబు భవ్య మగుచు.

తే. శశికరంబులఁ బోలి విశదము లగుచు, హరికథలఁ బోలి కల్మషహరము లగుచు
వహ్నులను బోలి భువనపావనము లగుచుఁ, బొగడఁదగు నీరములచేఁ బ్రపూర్ణ మగుచు.

3. అబ్ధియును బోలె లఘుతరమగు జలమున,
నొప్పు నొక్క సరోవరం బుజ్జ్వలముగఁ
గాంచి యందొక పురుషునిఁ గని రతండు (క.చ.)
కుసుమ ఫలభరితం బనుకూల మగుచు
లలిత కల్ప లతాపుంజ కలిత మగుచు
గీర శారికాకలిత విహారి మగుచు (చ.)

క. కని వారలు వమమనముల, ననురాగము నద్భుతంబు ననయము వొడమన్
వినయము దోఁపఁగఁ బత్పద, వనజములకు మ్రొక్కి భక్తి వశగతు[1]లగుచున్.

వ. భగవంతుడును, అఖిల ధర్మజ్ఞుండును, కృపాళుండును, దర్శనంబున నిఖిల పాప హరుండును, భక్తవత్సలుండును నైన హరుండు *(ప్రీతుం డగుచుం) బ్రస న్నాంతఃకరణులు ధర్మజ్ఞులు శీలసంపన్నులు సంప్రీతులు నైన వారలకిట్లనియె.

—: రుద్రగీత :—

సీ. వినుఁడు నృపాలనందనులార! మీ మదిఁ గల తలం పెల్లను గానవచ్చె
మీకు భద్రం బగు మీయెడ నే ననుగ్రహబుద్ధిచే నిటు గానఁబడితిఁ
గైకొని యిపుడు సూక్ష్ముఁ ద్రిగుణాత్మకము నగు నాప్రకృతికం బెను ధరణినిఁ
బరఁగు జీవునికం బెఁ బరుఁడైన వాసుదేవుని చరణాబ్జముల్ దనరు భక్తి

తే. నర్థి నెవ్వరు భజియింతు రట్టివారు
నాకుఁ బ్రియతముల్ వారికి నయచరిత్రు
లార! యేను బ్రియుండ నై భూరి మహిమ
వెలయుచుండుదు నదిగాక వినుఁడు మీరు. 698

వ. స్వధర్మనిరతుం డైన పురుషుం డనేక జన్మాంతర సుకృత విశేషంబులం జతుర్ముఖత్వంబు నొంది, తదనంతరంబునం బుణ్యాతిరేకంబున నన్నుం బొంది, యధికారాంతంబున నేను దేవతాగణంబులు నవ్యాకృతం బైన యే హరిపదం బులు వొందుదు మట్టి పదంబు భాగవతుండు దనంతనె పొందుం గావున మీరు భాగవతత్వంబు నొందుటం జేసి నాకుం బ్రియులై యుండుదురు. భాగవత జనంబులకు నాకంటె నధిక ప్రియుండు లేఁడు. కాన వివిక్తంబును, జప్యంబును, బవిత్రంబును, మంగళంబును, నిశ్శ్రేయసకరంబును నైన నా వచనంబు నాకర్ణిం పుఁడు. సర్గాదిని బ్రహ్మ నిజనందనుల కెఱింగించిన శ్రీహరి స్తోత్రంబు మీకు నెఱింగింతు. వినుం డది యెట్టి దనిన. 699

క. వనజాసనుఁ డాత్మజు లగు, సనకాదులఁ జూచి పలికె సమ్మతితోడన్
వినుఁడు కుమారకులారా!, వనజోదరు మంగళస్తవం బెఱిఁగింతున్. 700

వ. అని హరి నుద్దేశించి వారలు విన నిట్లనియె. ఓ యీశా! యాత్మవేదులైన వారలకు భవదీయోత్కర్షంబు స్వానంద లాభకరంబు గావున నట్టి స్వానంద లాభంబు మాకుం గలుగవలయును. నీవు పరిపూర్ణానందస్వరూపుండవు. ఇట్టి సర్వాత్మకుండ వైన నీకు నమస్కరింతు. అని వెండియు నిట్లనియె. 701

1. లగుచున్ (హ.తం.వా.) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

సీ. పంకజనాభాయ సంకర్షణాయ, శాంతాయ, విశ్వప్రబోధాయ, భూత
సూక్ష్మేంద్రియాత్మనే, సూక్ష్మాయ, వాసుదేవాయ, పూర్ణాయ, పుణ్యాయ, నిర్వి
కారాయ, కర్మనిస్తారకాయ, [1]త్రయీపాలాయ, త్రైలోక్య పాలకాయ,
సోమరూపాయ, తేజోబలాఢ్యాయ, స్వయం జ్యోతిషే, [2]దురంతాయ, కర్మ

తే. సాధనాయ, పురాపురుషాయ, యజ్ఞ
రేతసే, జీవతృప్తాయ, పృథ్వీరూప
కాయ, లోకాయ, నభసే, ఽంతకాయ, విశ్వ
యోనయే, విష్ణవే, జిష్ణవే, నమోఽస్తు. 702

సీ. స్వర్గాపవర్గ సుద్వారాయ, సర్వరసాత్మనే, పరమహంసాయ, [3]ధర్మ
పాలాయ, సద్ధిత ఫలరూపకాయ, కృష్ణాయ, ధర్మాత్మనే, సర్వశక్తి
యుక్తాయ, ఘనసాంఖ్య యోగీశ్వరాయ, హిరణ్యవీరాయ రుద్రాయ, శిష్ట
నాథాయ, దుష్టవినాశాయ, శూన్య ప్రవృత్తాయ, కర్మణే, మృత్యవే, వి

తే. రాట్ఛరీరాయ, నిఖిల ధర్మాయ, వాగ్వి
భూతయే, నివృత్తాయ సత్పుణ్య భూరి
వర్చసే, ఽఖిల ధర్మదేహాయ, చాత్మ
నే ఽనిరుద్ధాయ, నిభృతాత్మనే, నమోఽస్తు. 703

తే. సర్వసత్త్వాయ, దేవాయ, సన్నియామ
కాయ, బహిరంతరాత్మనే, కారణాత్మ
నే, సమస్తార్థ లింగాయ, [4]నిర్గుణాయ,
వేధసే, జితాత్మక సాధవే, నమోఽస్తు. 704

వ. అని మఱియుఁ బ్రద్యుమ్నుండవు, ననంతరాత్మవు, [5]సమస్త శేష కారణుండవు, చాతుర్హోత్ర రూపుండవు, ననంతకుండవు, సర్వజ్ఞుండవు, జ్ఞానక్రియా రూపుండవు, నంతఃకరణ వాసివియు నైన నీకు నమస్కరింతు నని. 705

క. అనఘా! దేవ! భవత్పద, వనరుహ సందర్శనేచ్ఛ వఱలిన మాకున్
విను వైష్ణవ సత్కృత మై, యెనయు భవద్దర్శనంబు నీవె! మహాత్మా! 706

వ. అది యెట్టి దనిన. 707

క. అనఘ! సకలేంద్రియ గుణాం జనమును భక్తప్రియంబు జలదశ్యామం
బును సౌందర్య సమగ్రము, ననుపమమును నిత్యమంగళావహ మగుచున్. 708

1. క్షేత్రపాలాయ (తం. వా.) 2. దురంత్యాయ (తం); దురన్యాయ (వా) 3. కర్మపాకాయ (తం. వా.) 4. నిర్వికల్పమేధసేఽహం కృతాత్మవే (జ. డ. బ.) 5. సమస్త జగత్కారణుండవు (జ) ''సమస్త ఆశిషా మీశ మనవే కారణాత్మనే'' (24-42)

వ. మఱియును, 709

సీ. అళికులోపమ లస దలకశోభిత మగు నమృతాంశు రేఖానిభాననమును
సమకర్ణ దివంభూషా ప్రభా కలితంబు సుందర భ్రూనాస సురుచిరంబు
సలలిత [1]కుందకుట్మల సన్నిభ ద్విజ పూరిత స్నిగ్ధ కపోలయుగము
పద్మపలాశ శోభన లోచనంబును మందస్మితాపాంగ సుందరమును

తే. సస్మితాలోక సతత ప్రసన్న ముఖము
కంబుసుందర రుచిర మంగళగళంబు
హార మణికుండల ప్రభాపూర కలిత
చారు మృగరాజ సన్నిభ స్కంధ [2]యుతము. 710

వ. వెండియు శంఖ చక్ర గదా పద్మ కలి తాయత బాహుచతుష్టయంబును, వైజయంతీ వనమాలికా కౌస్తుభమణి శ్రీ విరాజితంబును, నిత్యానపాయిని యైన యిందిరా సుందరీ రత్నపరిస్పందంబునం దనరి తిరస్కృత నికషోపల వక్షస్థలంబును, నుచ్ఛ్వాస నిశ్శ్వాసంబులం జంచలంబు లైన వళిత్రయ రుచిర ప్రకాశమాన దళోదరంబును, పూర్వ వినిర్గత నిఖిలవిశ్వంబును బ్రవిష్టంబు సేయు రీతి నొందు సలిలావర్త సన్నిభ గంభీర నాభీవివరంబును, పంకజ కింజల్క విభాసిత దుకూల నిబద్ధ కనక మేఖలా కలాప శోభిత శ్యామ పృథు నితంబ బింబంబును, నీల కదళీ స్తంభ రుచిరోరుయుగళంబును, సమ చారు జంఘంబును, నిమ్న జానుయుగ[2]ళంబును, పద్మపత్ర భాసుర పాదద్వయంబును, మదీయాంతరంగ తమో నివారక నిర్మల చంద్రశకల సన్నిభ నఖంబును, గిరీట కుండల గ్రైవేయ హార కేయూర వలయ ముద్రికా మణినూపురాది వివిధభూషణ భూషితంబును, నిరస్త సమస్త నతజన సాధ్వసంబును, భక్తజన మనోహరంబును, సర్వమంగళాకరంబు నైన భగవద్దివ్యరూపంబుఁ దామసజన సన్మార్గ ప్రదర్శకుండవైన నీవు మాకుం జూపి మమ్ముఁ గృతార్థులఁ జేయుము. అని వెండియు ని ట్లనియె. 711

సీ. ఆత్మకుఁ బరిశుద్ధి నర్థించువారికి ధ్యేయవస్తువు [3]భవద్దివ్యమూర్తి
యంచిత స్వర్గరాజ్యాభిషిక్తున కైన సమధిక స్పృహణీయతముఁడ వీవు
సద్భక్తియుత భక్తజన సులభుండవు దుష్టాత్ములకుఁ గడు దుర్లభుండ
వాత్మదర్శనులకు నరయఁ గమ్యుండవు నై యర్థి విలసిల్లు దనఘ చరిత!

1. కుట్మలరద స్ఫురితంబు, లాలితస్నిగ్ధ కపోలయుగము(జ) 2. ములును (చ.ట.త.డ.ద.బ.)
3. భవదీయమూర్తి (చ.ట.)

తే. యిట్టి నిఖిల దురారాధ్యు నీశు నిన్ను
నెఱయ సుజనుల కైన వర్ణింపరాదు
వఱల నెవ్వఁడు పూజించు వాఁడు విడువఁ
జాలునే? పద్మదళనేత్ర! సచ్చరిత్ర! 712

చ. ఎనసిన భక్తియోగమున నే భవదీయ పదాబ్జమూలము
న్ననయముఁ బొందువాఁడు చటులాగ్రహ భీషణ వీర్య శౌర్య త
ర్జనములచే ననూనగతి సర్వజగంబులు సంహరించు న
య్యనుపముఁ డైన కాలుని భయంబునుఁ బొందఁడు సుమ్ము కావునన్. 713

తే. ఇట్టి మీ పాదమూలంబు లెవ్వఁడేని
పొంది ధన్యాత్ముఁ డౌ నట్టిపుణ్యుఁ డొండు
మనములోపలఁ గోరునే? మఱచి యైన
నవ్యయానంద! గోవింద! హరి! ముకుంద! 714

క. హరి! మీ భక్తజనులతో, నిరుపమగతిఁ జేయు సంఖ్య నిమిషార్ధముతో
సరిగాదు మోక్ష మనినన, చిరశుభ మగు మర్త్యసుఖముఁ జెప్పఁగ నేలా? 715

క. దురితవినాశక పదపం, కరుహ! భవత్కీర్తి తీర్థకణచయ బాహ్యం
తరనేక ధూతకల్మష, పురుషులు ధరమీఁదఁ దీర్థభూతులుగారే? 716

వ. అట్టి భూతదయా సమేతులు, రాగాది విరహితచిత్తులు, నార్జవాది గుణయుక్తులు నైన భాగవతజనుల సంగంబు మాకుం గలుగంజేయుము. ఇదియ మమ్మనుగ్రహించుట. అని వెండియు నిట్లనియె. 717

చ. సరసిజనాభ! సత్పురుషసంగ సమంచిత భక్తి యోగ వి
స్ఫురణ ననుగ్రహింపఁబడి శుద్ధము నొందినవాని చిత్త మ
స్థిర బహిరంగముం గనదు చెందదు భూరి తమస్స్వరూప సం
సరణగుహన్ జిరంబు గనఁజాలు భవ న్మహనీయతత్త్వమున్. 718

వ. అది యెట్టి దనిన. 719

సీ. అరయంగ నేమిటియందు నీ విశ్వంబు విదిత మై యుండు నీ విశ్వమందు
నేది ప్రకాశించు నెప్పుడు నిట్టి స్వయంజ్యోతి నిత్యంబు నవ్యయంబు
నాకాశమును బోలి యవిరళ వ్యాపక మగు నాత్మతత్త్వంబు నధికమహిమఁ
దనరు పరబ్రహ్మ దా నని పల్కి యిట్లనియె నవిక్రియుం డైనవాఁడు

తే. నెవ్వఁ డాతఁడు దనయందు నెపుడు నాత్మ
కార్య కరణసమర్థంబు గాని భేద
బుద్ధిజనకంబు నాఁ దగు భూరిమాయఁ
జేసి విశ్వంబు సత్యంబుగా సృజించె. 720

ఆ. మరల మరలఁ బెక్కుమాఱు లీ విశ్వంబు
జనన వృద్ధి విలయ సంగతులను
నందఁ జేయుచుండు నట్టి యాశ్వరుఁడ వై
తనరు నిన్ను నాత్మతత్త్వముగను. 721

వ. తెలియుదుము. అని వెండియు ని ట్లనియె. యోగపరాయణు లగువారు శ్రద్ధా సమన్వితులై క్రియాకలాపంబుల నంతఃకరణోపలక్షితం బైన భవదీయరూపంబు యజింతురు. వారు వేదాగమ తత్త్వజ్ఞానులు. నీ వాద్యుండవు, ననాదియు, నద్వితీయుండవు, మాయాశక్తి యుక్తుండవు నై విలసిల్లుచుందువు. అట్టి మాయాశక్తి చేత. 722

సీ. చతురాత్మ! సత్త్వ రజ స్తమోగుణములు వరుస జనించెను వానివలన
మహ దహంకార తన్మాత్ర నభో మరు దనల జలావని ముని సుపర్వ
భూతగణాత్మకస్ఫురణ నీ విశ్వంబు భిన్న రూపమున నుత్పన్న మయ్యె
దేవ! యీగతి భవదీయ మాయనుజేసి రూఢిఁ జతుర్విధరూప మైన

తే. పురము నాత్మాంశమునఁ జెందు పురుషుఁ డింద్రి
యములచే విషయసుఖము లనుభవించు
మహిని మధుమక్షికాకృత మధువుఁ బోలి
యతనిఁ బురవర్తి యగు జీవుఁడంద్రు మఱియు. 723

వ. ఇట్టి జగత్స్రష్టకుండ వైన నీవు. 724

క. భూతగణంబులచేతనె, భూతగణంబులను మేఘపుంజంబుల ని
ర్ధూతముగఁ జేయు ననిలుని, భాతినిఁ జరియింపఁ జేసి పౌరుష మొప్పన్. 725

తే. రూఢిఁ దత్త్రక్రియాలబ్ధ రూపుఁడవును
సుమహిత స్ఫుర దమితతేజుఁడవుఁ జండ
వేగుఁడవు నయి ఘన భుజా విపుల మహిమ
విశ్వసంహార మర్థిఁ గావింతు వీశ! 726

వ. అది యె ట్లనిన. 727

క. ఇతికర్తవ్య విచారక, మతిచేఁ దగ నెప్పుడుం బ్రమత్తంబును సం
చిత విషయాలాలసము నూ, ర్జితలోభము నైనయట్టి సృష్టి గడంకన్. 728

తే. అప్రమత్తుండ వగుచుఁ బద్మాక్ష! నీవు
మ్రింగుదువు చాల నాఁకట [1]మ్రేఁగుచుండి
నాలుకలు [2]గ్రోయు భూరి పన్నగము వాతఁ
బడిన యెలుకను భక్షించుపగిది ననఘ! 729

చ. అనిశము నస్మదీయ గురుఁడైన సరోరుహ సంభవుండు న
మ్మనువులు నాత్మ సంశయము మాని భజించు భవత్పదాబ్జముల్
మనమున నిల్పి యుష్మ దవమాన మహావ్యథఁ జెందునట్టి స
జ్జనుఁడు పరిత్యజించునె? భుజంగమతల్పక! భక్త కల్పకా! 730

క. కావున నాకును సూరిజ, నావళికిని సర్వసంశయంబులు వాపం
గావను బ్రోవను దగుగతి, నీ వని వినుతించినట్టి యీ స్తవ మెలమిన్. 731

వ. రుద్రుండు ప్రచేతసుల కెఱింగించి వెండియు నిట్లనియె. ప్రచేతసులారా! యిట్టి యోగాదేశనామకం బైన యీ స్తోత్రం బాచార్యోపదేశంబున బహూవారావృత్తిచే మనంబున ధరియించి, [3]సమాహిత చిత్తులై మీ రందఱు నాదరంబున విశ్వాస యుక్తులు, స్వధర్మాచారవంతులు, భగవదర్పితాశయులు నై జపియించుచు సర్వభూతావస్థితుండు, నాత్మారాముండు నైన సర్వేశ్వరుని నుతింపుచు ధ్యానయుక్తంబుగాఁ బూజింపుఁడు. తొల్లి యీ స్తోత్రంబు భగవంతుఁడైన పద్మసంభవుండు *(సిసృక్షు వగుచు) నాత్మజుల మైన మాకును (సృజియింప నిచ్ఛగించు) భృగ్వాదులకును నెఱింగించె. ఏము (నా భృగ్వాదులును) ప్రజాసర్గంబునందు బ్రహ్మచోదితుల మై యీ స్తోత్రంబునం జేసి విధ్వస్త సమస్త తమోగుణుల మై వివిధ ప్రజాసర్గంబు గావించితిమి. కావున నీ స్తోత్రంబు నెల్లప్పుడు నేకాగ్రచిత్తుండు, వాసుదేవ పరాయణుండు నై యెవ్వఁడు జపియించు, వాఁడు వేగంబె శ్రేయస్సునుం బొంది, తదీయ జ్ఞానప్లవంబున వ్యసనార్ణవ రూపంబైన సంసారంబును సుఖతరంబుగం దరియించు. ఇట్టి మ దుపదిష్టం బైన శ్రీహరిస్తవంబు నెవ్వండు చదువుచు దురారాధ్యుం డైన శ్రీహరిం బూజించు, వాఁడు మదుక్త స్తోత్ర గాన సంతుష్టుండును, శ్రేయస్సులకు నేకాశ్రయభూతుండును నగు శ్రీమన్నారాయణుని వలన సమస్తాభీష్టంబులం బొందు. ఎవ్వఁడు ప్రభాతమున లేచి ప్రాంజలియు, శ్రద్ధా సమన్వితుండు నై

1. మ్రొగ్గ (హ) 2. చాచ (హ) 3. సమాధాన (క.ఐ.) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

యీ మంగళ స్తవరాజంబును విను, వినుపించు, వాఁడు కర్మబంధ విముక్తుండగు.
అని మఱియు నిట్లనియె. 732

క. నరదేవ తనయులారా!, పురుషాధీశుండు పరమ పురుషుఁడు నగు నీ
శ్వరు సుస్తోత్రము [1]మీ కా, దరమునఁ దెలిపితిని మీరుఁ దద్దయు భక్తిన్. 733

క. ఏకాగ్ర చిత్తులును సు, శ్లోకులు నై జపము సేయుచును ఘనతపముం
గైకొని చేసిన మీకును, జేకుఱు మహితేప్సితార్థసిద్ధి కడంకన్. 734

అధ్యాయము—౨౫

క. అని యీగతి నుపదేశం, బొనరించి సదాశివుండు నొగి వారలచే
తను బూజితుఁడై వారలు, గన నంతర్ధానుఁ డయ్యెఁ గౌతుక మొప్పన్. 735

వ. అంత. 736

తే. తివుట వారలు రుద్రోపదిష్ట మైన
యచ్యుత స్తవము జపించు చయుత సంఖ్య
వత్సరము లుగ్రతపము దుర్వార వారి
మధ్యమునఁ జేయుచున్న సమయమునందు. 737

—: నారదుండు ప్రాచీనబర్హికి జ్ఞానమార్గమును దెలియఁ జేయుట :—

వ. ఘనకర్మాసక్త చిత్తుండై యున్న ప్రాచీనబర్హి కడకు నధ్యాత్మవేదియుం గృపా
ళువు నైన నారదుండు చనుదెంచి, యా రాజునకు జ్ఞానబోధంబు సేయుకొఱకు
నతని కిట్లనియె. రాజా! యీ కర్మంబునంజేసి యెట్టి శ్రేయస్సు నభిలషించు
చున్నవాఁడ వట్టి యరిష్ట నిరసనంబును, నభీష్ట ప్రాప్తికరంబును నైన శ్రేయంబీ
కర్మంబువలన లభింపదు. అనినం బ్రాచీనబర్హి నారదున కిట్లనియె. 738

సీ. అనఘ! మునీంద్ర? మహాభాగ! యేను [2]గర్మాపహత జ్ఞానుఁ డగుచు మోక్ష
మెఱుఁగంగలే నైతి నిట్టి నా కిప్పుడు గడు విమలంబును గర్మబంధ
నాశకంబును నగు జ్ఞానోపదేశంబు గావింపు మతిదయాకార! కూట
ధర్మంబు లగు [3]గేహతతులందుఁ జెంది జాయా తనూజాత ధనాదికములె

1. మీకే, నెఱుగించితి మీరు దీని నెప్పుడు భక్తిన్ (ట. జ. డ. త.) 2. కర్మాపవిద్ధ జ్ఞాని నగుచు (టం); "కర్మాపవిద్ధ ధీః" (25-5) 3. దేహ (క. చ. ట. డ. ద. ఐ.)

తే. భూరిపురుషార్థములు గాఁగ బుద్ధిఁ దలఁచు
మతివిహీనుండు సంసారమార్గములను
దగఁ బరిభ్రామ్యమాణుఁడై [1]నొగిలి మోక్ష
పదము నొందంగఁజాలఁడు భవ్యచరిత! 739

క. అనవుడు నతనికి [3]నతఁడను, ననఘా! యీ యధ్వరంబులందును గృపమా
లిన నీచే విశసింపం. జని కూలిన పసులు వేలసంఖ్యలు కనుమా! 740

వ. కావునం బశువ్రాతంబులు త్వదీయ వైశసంబును స్మరింపుచున్నవి యగుచు లోహయంత్రమయ శృంగంబులచేత నెపుడు నీవు పరలోకంబు నొందెద వపుడు నిను హింసింతు మని భవదీయమృతికి నెదురుచూచుచున్నవి. ఇట్టి సంకటంబు నొందంగల నీకు నిస్తారకం బైన యొక్క యితిహాసంబు గల దెఱింగింతు. అని యి ట్లనియె. 741

—: పురంజనోపాఖ్యానము :—

సీ. భూమీశ! వినుమయ్య! పూర్వకాలమునఁ బురంజనుఁ డను నొక రాజు గలఁడు
[3]నతని కవిజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి విజ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు గలఁడు
ఆ పురంజనుఁడు పురాన్వేషి యై ధరాచక్రంబు గలయంగ సంచరించి
తన కనురూప మై పెనుపొందు పుర మెందు వీక్షింపఁ జాలక విమనుఁ డగుచు

తే. నే పురము లుర్విఁ బొడఁగనె నా పురములు
కామములఁ గోరు తనకు న క్కామములను
బొందుటకు వానిని నన్ర్హములుగఁ దన మ
నమునఁ దలఁచి యొకానొక నాఁ డతండు. 742

వ. *(చనుచున్న సమయంబున హిమవత్పర్వత దక్షిణసానువులందు.) 743

సీ. వర నవద్వార కవాట గవాక్ష తోరణ దేహళీ గోపురముల నొప్పి
ప్రాకార యంత్ర వప్ర ప్రతోళీ పరిఘాట్టాల కోపవనాళిఁ దనరి
సౌవర్ణ రౌప్యాయస ఘన శృంగంబుల రమణీయ వివిధగేహముల మించి
రథ్యా సభా చత్వర ధ్వజ క్రీడాయతన సుచైత్యాపణతతిఁ దనర్చి

1. యొగిని (హ) 2. నతఁడును (హ. తం. వా.) 3. అతనికి విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిలి (హ); అతనికి విజ్ఞాతుఁ డను పేరఁ దగిన (తం. వా.); ''తస్యా విజ్ఞాత నామాఽసీత్ సఖావిజ్ఞాత చేష్టితః'' (25-10) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

తే. మరకత స్ఫటిక విడూర మణి వినూత్న
మౌక్తికాయుత ఖచిత హర్మ్యములు గలిగి
విద్రుమ ద్రుమవేదుల వెలయు నొక్క
పురముఁ గనియె భోగవతినిఁ బోలుదాని. 744

వ. ఇట్లు గనుంగొని యనంతరంబ ముందట దివ్యద్రుమ [1]లతాకుంజ పుంజంబును, సమద నద ద్విహంగ మత్తమధుకర కుల కోలాహల సంకుల జలాశయ శోభితంబును, హిమనిర్ఝర బిందుసందోహ పరిస్పంద కందళిత మందమలయ మరుదుచ్చలిత ప్రవాళవిటప నళినీతటంబును, పాంథజన మనోరంజ నాహ్వాన బుద్ధి జనక కలహంస రాజకీర కోకిలాలాప విరాజమానంబును, మునివ్రత నానావిధ వనమృగవ్రాత బాధారహితంబును నైన పుర బాహ్యోద్యాన వనంబునందు యాదృచ్ఛికంబున నేకైక శతనాయకు లైన యనుచర దశకంబును, పంచ మస్తక సర్పప్రతిహారుండును దోడరాఁ జనుదెంచుచున్న భర్త్రన్వేషిణియుం, గామరూపిణియు, నప్రౌఢయు నైనయట్టి. 745

సీ. ఘన సమవిన్యస్త కర్ణకుండల రుచుల్ గండభాగంబుల [2]నిండి పర్వఁ
దమ్మిఱేకుల సిరిఁ దటమటింపఁగఁజాలు మెఱుఁగు కన్నులు దలఁ దిరిగిరాఁగఁ
జఘనసంకలిత పిశంగ నీవీద్యుతి కనక కాంచీరుచిఁ గరముఁ బెనుపఁ
జరణ సరోజ భాసుర చలన్నూపుర ఝణఝణధ్వని నర్మసరణిఁ జూప

తే. లలితయౌవనలక్ష్మీవిలాస భాసు
రోదయ వ్యంజిత ప్రభాయుక్త పీన
సమ నిరంతర కుచకుట్మలముల వ్రీడఁ
జెంది పయ్యెదఁ గప్పు బాలేందుముఖియు. 746

వ. మఱియును [3]బాలయు, సుదతియు, గజగామినియు నైన యొక్క ప్రమదోత్తమం గాంచి. 747

క. [4]తరమిడి ప్రేమోద్గత మై, మరువిండ్లం బోలు కన్బొమలు గల తరుణీ
సరసాపాంగ విలోకన, శర పరివిద్ధాంగుఁ డగుచు జనవిభుఁ డనియెన్. 748

---

1. లతాకులంబును (డ. బ.) 2. నిండ బర్వ (చ-బ) 3. బాలకియు (చ.ట.త.డ.ద.బ.)
4. అరుదుగఁ బ్రేమగ్గలమై (హ)

క. ఎవ్వరిదానవు? జనకుం, డెవ్వఁడు? పేరేమి? భృత్యు లీ పదియొక రిం
దెవ్వరు? సతు లెవ్వరు? పఱి, యివ్వనమున నుండఁ గార్య మెద్ది? మృగాక్షీ!

క. భవదీయ పురస్సరుఁ డగు, పవనాశనుఁ డెవ్వఁ డతికృపామతి నాకుఁ
వివరింపు మనుచు వెండియు, ధవళేక్షణఁ జూచి ధరణిధవుఁ డి ట్లనియెఁ. 750

సీ. తరళాక్షి పతి యగు ధర్ము నన్వేషింపఁ జరియించు హ్రీ యగు సతివొ? కాక
రుద్రు నన్వేషించు రుద్రాణివో? కాక బ్రహ్మను వెదకు భారతివొ? కాక
నారాయణుని భక్తి గోరి యన్వేషించు నిందిరవో? కాక యెవ్వ రీవు?
త్వ త్పాదకామనత్వమునను సంప్రాప్త సకలకాముం డగు [1]సరసు నెట్టి

తే. వాని వెదకెదు? తరుణి! భవ త్కరాగ్ర
పద్మకోశంబు[2] నేఁ డెందుఁ బతిత మయ్యె?
నాకు నెఱిఁగింపఁ దగుదు వివేక చరిత!
యని నృపాలుఁడు మఱియు ని ట్లనియె సతికి. 751

క. కర మొప్పఁగ నీ విటు భూ, చర వగుటఁ హ్రీవి శివవు శారదవును సా
గరకన్యవుఁ గా కుండుటఁ, దరుణీ! పొడగంటి నని పదంపడి పలికెఁ. 752

సీ. మొనసి యదభ్రకర్ముఁ డ నైన నాచేత నిపుడు పాలిత మైన యీ పురంబు
సరసిజోదరుని భుజాపాలి తోదాత్త లలిత వైకుంఠ మలంకరించు
నిందిరాసుందరి చందంబునను నీ వలంకరింపఁ గడంగు పంకజాక్షి!
యది గాక తావకీనాపాంగరుచి మోహితాంతరంగుండ నైనట్టి నన్ను

తే. మహిత సవ్రీడభావ సన్మందహాస
చారు విభ్రమ భ్రూలతా ప్రేరితుఁడుగఁ
దనరు భగవంతుఁ డగునట్టి మనసిజుండు
పడఁతి! యుడుగక పీడింపఁ దొడఁగె నిపుడు. 753

వ. కావున.

చ. తరుణి! సుతార లోచనయుతంబును మంజు సుధాసమాన భా
సుర మృదువాక్యయుక్తమును శోభిత కోమల లంబమాన సుం
దర చికురాభిరామము నుదారము నైన భవ న్ముఖాబ్జముఁ
సురుచిరలీల నెత్తి ననుఁ జూడుము సిగ్గును జెందనేటికిఁ? 755

1. జనుని (క. చ. ట. త. బ.) 2. బదెక్కడ (క. చ. బ.)

వ. అని యి విధ్వంబున నధీరుం డై పలుకు పురంజనుం జూచి, యా ప్రమదోత్తమ వీరమోహితయై, సస్మితానన యగుచు, నానందంబు నొంది యిట్లనియె. 756

క. పురుషవర! నాకు నీకును, గురువును నామమును గులముఁ గోరి యెఱుఁగ నీ పురమున నుండుదుఁ గాకీ, పురమును నిర్మించినట్టి పురుషు నెఱుంగన్. 757

క. వీరలు నా సఖు లీ లలు, నారత్నము లార్యవినుత! నా చెలు లీ [1]వృద్ధోరగ మే నిద్రింపఁగ, ధీరత మేల్కాంచి పురము ధృతిఁ బాలించున్. 758

వ. వెండియు ని ట్లనియె.

సీ. మనుజనాయక! నీవు మ ద్భాగ్యవశమున నిటకు నేతెంచితి విపుడు నీకు
మంగళం బగు నీవు మహితేంద్రియ గ్రామ భోగ్యంబు లగు కామపుంజములను
అర్థి సంపాదింతు వనఘాత్మ! యీ నవ ద్వారప్రయుక్త మై తనరు పురము
[2]నీవు గైకొని యేలు నీకంటె నిందుకు నధికుఁ డన్యుండు లేఁ డనఘ! యిందు

తే. మదుపనీతము లైన కామముల ననుభ
వింపుచును సమాశత మధిష్ఠింపు మెలమిఁ
గోరి నీకంటెఁ బ్రియులు నెవ్వారు? నాకు
నరసిచూడంగ మనుజేంద్ర! యదియుఁ గాక. 760

వ. మఱియు రతిజ్ఞాన విహీనుండును, నకోవిదుండును, నిహపర చింతా శూన్యుండును, బహుప్రాయుండును,*(ద్వదన్యుండును నైన వాని)నే నెట్లు వరియింతు? గృహస్థాశ్రమమందు ధర్మార్థ కామ మోక్ష ప్రజానందంబులును, యశంబును, యతి వేద్యంబులు గాని రజ స్తమో విహీన(పుణ్య)లోకంబులును గలుగు. పితృ దేవర్షి మర్త్య భూత గణంబులకుం దనకు నీలోకంబున గృహస్థాశ్రమంబు సర్వ క్షేమార్హం బైన యాశ్రమం బండ్రు. కావున పదాన్యుండవు, వీరవిఖ్యాతుండవు, ప్రియదర్శనుండవు, స్వయంప్రాప్తుండవు నై భోగిభోగ సదృశ భుజా(దండం)బులచే నొప్పు భవాదృశుం దగిలి (మాదృశ యగు) కన్య వరింప కుండునే? యని వెండియు. 761

క. కరుణారస పరిపూర్ణ, స్ఫురిత స్మితరుచి విలోకపుంజము చేతన్
గర మర్థి దీనజన భయ, హరణుఁ డ వై సంచరింపు మఖిలజగములన్. 762

1. క్రుద్ధోరగ (క. చ. జ. డ. బ.) 2. నందు నా చెలులచే నభిమత కామముల్, నెమ్మి నరిందమ నీకుగూర్తు (ట) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. అని యీగతిఁ బలికిన యా, వనజాక్షిఁ బురంజనుండు వరియించి ముదం
బున నన్యోన్యప్రీతిన్, దనరుచుఁ ద త్పురము సొచ్చి ధన్యుం డగుచున్.

చ. శతసమకాల మ ప్పురి నజస్రము భూరి సమ స్తసౌఖ్య సం
గతులఁ దనర్చి వందిజన గాయక [1]సద్వినుతోపగాన మో
దితమతి నొప్పి సుందర సతీజన సేవితుఁ డై నృపాలకో
చిత లలితస్థలంబుల వసింపుచుఁ గ్రీడలు సల్పుచుండఁగన్. 764

క. నరనాథుఁడు లోకభయం, కరగతి వర్తించు గ్రీష్మకాలము దోఁపం
దరళ లహరీమనోహర, వరహ్రాదిని సలిలమందు వసియించెఁ దగన్. 765

వ. ఇట్లు వసించి, కతిపయ దినంబు లరుగు సమయంబున. 766

సీ. అవనీశ్వరోత్తమ! య ప్పురంబున నాల్గువంకల నున్న [2]గవఁకులు వినుము
తూర్పుదిక్కునను నై దును దక్షిణోత్తరంబుల రెండుఁ బశ్చిమంబునను రెండుఁ
గాఁగ నా తొమ్మిది గవఁకుల నుపరిదిక్కున నేడుఁ గ్రిందిదిక్కునను రెండు
నై యుండు మఱి వానియందుఁ బృథగ్విధ విషయగత్యర్థ మై వెలయు నీశ్వ

తే. రుం డొకఁ డరయఁగఁ గలండు రూఢిఁ ద త్పు
రంబుఁ బాలించునట్టి పురంజనుండు
నా పురద్వార నవకంబు నందులోన
నర్థిఁ బ్రాగ్ద్వార పంచకమందు వరుస. 767

వ. ఖద్యోతయు, హావిర్ముఖియు నను నామంబులు గల ద్వారయుగంబున ద్యుమ త్సఖుం డై విభ్రాజిత జనపదంబును బొందు. వెండియు నళినియు, నాళినియు నను పేళ్ళుం గల వాకిళ్ళ రెంటియందు నవధూతసఖుండై సౌరభరూపంబులైన విషయంబులం బొందు. మఱియు ముఖ్యానామకం బైన ప్రధాన ప్రాగ్ద్వారంబున రసజ్ఞ విపణాన్వితుం డై యాపణ, బహూదనంబు లను విషయంబులఁ బొందు. పితృహూ నామకం బైన దక్షిణద్వారంబున శ్రుతధరాన్వితుం డై దక్షిణ పాంచాలం బను రాష్ట్రంబు నొందు. దేవహూ నామకం బైన యుత్తరపువాకిట శ్రుతధరాన్వితుం డై యుత్తరపాంచాలం బను రాష్ట్రంబు నొందు. వెండియుం బడమటి వాకిళ్ళ రెంటియందు నాసురీనామకం బైన వాకిట దుర్మదసమేతుండై

1. సద్వినుతోరుగాన (తం. వా) 2. గవనులు (హ)

గ్రామకనామకం బైన విషయంబును, నిరృతి నామకం బైన వాకిటియందు లుబ్ధకయుక్తుండై వైశసం బను విషయంబు నొందుచుండు. వెండియుం బురం జనుం డప్పురంబునం బౌరజనంబులందుఁ గల నిర్వా, క్పేశస్కురులను నిద్ద అంధులచేతగమన,కరణంబులను క్రియలనొందుచు,నంతఃపురగతుండగునప్పుడు విషూచీన సమన్వితుం డై, జాయాత్మజోద్భవం బైన మోహ ప్రసాద హర్షం బుల నొందుచుండు. ఇవ్విధంబునం గర్మాసక్తుండుఁ, గామాత్మకుండు నై బుద్ధి యను మహిషిచేత వంచితుం డయ్యె. అ క్కామిని. 768

సీ. పానంబు సేసినఁ దాను బానముఁ జేయుఁ గుడిచినఁ దానును గుడుచు మఱియు
భక్షింపఁ దానును భక్షించు నడచిన నడుచును నవ్విన నవ్వు నేడ్వ
నేడుచుఁ బాడినఁ బాడు విన్నను వినుఁ జూచినఁ జూచుఁ గూర్చున్న నుండు
దుఃఖింప దీనుఁడై దుఃఖించు నిలిచిన నిలుచు నిద్రింపంగ నిద్రవోవు

తే. ముట్టినను ముట్టు మూర్కొన్న మూరుకొనును
బలుకఁ బలుకును బవళింపఁ బవ్వళించు
హర్షమును బొంద నాత్మను హర్ష మొందు
మోదమును బొందఁ దానును మోద మొందు. 769

వ. ఇవ్విధంబున నతండు మహిషీ విప్రలబ్ధుండును, వంచిత స్వభావుండును నై పారవశ్యంబునం జేసి యజ్ఞుండును, ఇతరేచ్ఛా విరహితుండు నై క్రీడామృగంబు చాడ్పున ననుకరింపుచు, వర్తింపుచు నా పురంబునఁ గాపురం బుండె. ఆ పురం జనుం డొకానొక దినంబునం ధనుర్ధరుండై. 770

అధ్యాయము — ౨౬

సీ. పంచాశ్వ యుక్తంబు పంచబంధనము చక్రద్వితయమును యుగద్వయంబు
నాశువేగంబు నేనాక్షంబుఁ గూబర ద్వయముఁ బతాకా త్రితయయుతంబు
నేకరశ్మియుతంబు నేకసారథికంబు సప్తవరూథంబు స్వర్ణభూష
మును బంచవిక్రమమును నేకనీడంబుఁ బ్రకట పంచప్రహరణము నైన

తే. రథము కాంచనరచిత వర్మము ధరించి
విలస దక్షయ తూణీర కలితుఁ డగుచుఁ
గణఁక దీపింప నెక్కి యేకాదశ ప్ర
సంఖ్య సేనాసమేతుఁడై సరభసముగ. 771

వ. పురంబు వెడలి, పంచప్రస్థం బను వనంబునకుం జని, యందు విడువరాని మహిషిని విడిచి, మృగయాసక్తుండై *(దృప్తుం డగుచు) ధనుర్బాణంబులు ధరియించి సంచరించుచు, నాసురవృత్తిం దగిలి, ఘోరాత్ముండు, నదయుండు నై నిశాత సాయకంబులచేత న మృగవ్రాతంబులం బరిమార్చె. రాజులకు మృగయావినోదంబు విహితానుష్ఠానం బగుచుండ నాసురవృత్తి యెట్లయ్యె నని యంటివేని, నిది రాగప్రాప్తం బగుటను విహితంబు గాదు. వినుము, [1]తీర్థంబులందె, ప్రఖ్యాత శ్రాద్ధదినసంబులయందె, రాజైనవాఁడె, మేధ్యంబులైన పశువులనె, వనంబునందె, యథోపయుక్తంబుగానె, వధింపం జను నను నియమమాత్రంబు గలదు. కావున జ్ఞాని యైన విద్వాంసుం డాచరింపఁడు గాక. ఆచరించినం గర్మానుష్ఠానజనితంబైన జ్ఞానంబునం జేసి యందుం బొరయండు. అట్లుగాక నియమోల్లంఘనంబునం గర్మాచరణుం డగువాఁ డభిమానంబు నొంది, కర్మబద్ధుండై గుణప్రవాహపతితుండును, నష్టప్రజ్ఞుండును నై యధోగతిం గూలు. ఇట్లగుటం జేసి (సాధుజనులకు సర్వప్రకారంబుల) నాసురవృత్తి మానం దగు. అని వెండియు నిట్లనియె. అంతం బురంజనుం డ వ్వనంబున. 772

క. వర చిత్రపక్ష సునిశిత, శరములచే శశ వరాహ చమరీ రురు కా
సర గవయ శల్య హరిణీ, కరి హరి వృక ఫుండరీక కపి ఖడ్గములన్. 773

వ. వధియించి మఱియు. 774

సీ. వరుస మేధ్యామేధ్య వనమృగంబుల [2]ఘృణ సన దుస్సహక్రీడ సంహరించి
శ్రమయుక్తుఁడై వేఁట సాలించి మరలి మందిరమున కర్థి నేతెంచి యందు
సముచిత స్నాన భోజనకృత్యములు దీర్చి యతి[3]విశ్రమమున శయానుఁ డగుచుఁ
బరిమళ మిళిత ధూపవ్రాత వాసిని సర్వాంగుఁ డగుచు స్రక్చందనాది

తే. వివిధ భూషణ చేలముల్ వెలయఁ దాల్చి
తృప్తుఁడును హృష్టుఁడున్ మఱి దృప్తుఁ డయి య
నన్యజాకృష్టచిత్తుండు నై రతిప్ర
సంగ కౌతుక మాత్మను దొంగలింప. 775

వ. అంత స్వకీయ ప్రాణవల్లభ యగు మహిషియందు మనంబు నునిచి, యా వరారోహయు, గృహమేధినియు నైన గృహిణిం గానక, విమనస్కుండై నిజాంతఃపుర కామినులం గనుంగొని యి ట్లనియె. 776

* తా. ప. ప్ర. లలో లేదు. 1. శ్రాద్ధాదు (హ. తం. వా.) 2. ఘృణజన (హ) కృపాజన (క)
3. పరిశ్రాంతి (హ. వా.)

క. రామాజన సంఘములా, రా! మానవతీలలామ రామామణి [1]నా
రామకృప వడసి మెలఁగుదు, రా? మానుగఁ గుశలమా? పరామర్శింపన్.

ఉ. సారవివేకలార! గృహసంపద లెమ్మెడఁ బూర్వరీతిచే
నారయఁగా రుచింపవు గృహస్థునకున్ గృహమందు మాతగా
నీ రమణానుకూల రమణీమణి యై తనరారు భార్యగా
నీ రుచి నొందకున్నఁ గననేర్చునె? త ద్గృహమేధి సౌఖ్యముల్. 778

వ. అదియునుం గాక. 779

క. పొగ డొందు జనని గానీ, తగవున వర్తించునట్టి దయితయు కానీ
తగ నుండని గృహమున నుం,టగుఁ జక్రవిహీన రథమునం దుం టరయన్. 780

వ. కావున. 781

చ. తలకొని నాకుఁ [2]దా ననుపదంబును బ్రజ్ఞ జనింపఁజేసి సం
చల దురు దుర్భర వ్యసనసాగర మగ్నుఁడ నైన నన్ను ని
శ్చలమతి నుద్ధరించి యనిశంబును మత్ప్రియ యైన భార్య యే
వలనఁ జరింపుచున్న దనివారణ నా కెఱిఁగింపరే! దయన్. 782

క. అనవుడు విని య క్కాంతలు, జనపతి కిట్లనిరి రాజసత్తమ! [3]యదిగో!
దన కొంగై నను బఱపుగ, నొనరింపక నేలఁ బొరలుచున్నది వగలన్. 783

తే. ఏమికతమున నున్నదో? యెఱుఁగ మేము
నీవు చూడు మటన్న నా భూవరుండు
నేలఁ బడి పొరలెడు భార్యఁ బోలఁ జూచి
మనములో దుఃఖతాపంబు మల్లడింప. 784

వ. అంత. 785

ఆ. జలజనేత్రి ప్రణయసంజాత రోషభా
వమున నైనయట్టి వక్రదృష్టి
జనవిభుండు సూచి యనునయ కోవిదుఁ
డగుచు న ప్పయోరుహాక్షిఁ జేరి.

1. సారామలకృపచే (హ) 2. దాను సుపథంబున (హ) 3. ఇదిగో (తం. వా.)

క. పొలఁతుకఁ దన యుత్సంగం, బుల నిడి త త్పాదయుగళమును నంటుచు మం
జుల మృదుభాషణముల నా, లలనామణిఁ జూచి పలికె లాలన మొప్పన్. 787

చ. రమణిరో? భృత్యులందు నపరాధము గల్గిన నాయకుల్ స్వప
క్షముఁ దలపోసి యుగ్రతర శాసనముం దెగి చేయ రట్లుగా
క మనములోని కిన్కఁ దమకంబున నాజ్ఞ నొనర్చిరేని ని
క్కముగ ననుగ్రహించుటయ కాక తలంపఁగ నాజ్ఞసేయు టే? 788

క. కమలానన బాంధవ కృ, త్యముఁ దలఁపక రోషచిత్తుఁ డగు [1]కుటిలాత్మున్
మమతం గ్రోధియు నీతి, క్రమరహితుఁడు నైన బాలుఁగా నెన్నఁదగున్. 789

వ. అని వెండియు నిట్లనియె. 790

మ. సరసోదార సుధారసోపమ వచశ్చాతుర్య సౌభాగ్య మై
హరినీలోపమ కోమలాలకయుతం బై విభ్రమభ్రూలతా
పరిపుష్ట స్మిత సద్విలోకనము నై భాసిల్లు యుష్మన్ముఖాం
బురుహంబున్ భవదీయ దాసునకుఁ బూఁబోణీ! కృపంజూపవే! 791

క. విను వీరపత్ని! నీ యెడ, ననయంబును బ్రాహ్మణులును హరిభక్తులుఁ ద
క్క నితరు లెగ్గొనరించిన, వనితా! శిక్షింతు నెంతవారల నైనన్. 792

క. ఈ ముల్లోకములందును, నా మనమున రోష మొదవినన్ భయరహితుం
డై మదిలోఁ బరితోషము, తో మెలఁగెడు వానిఁ గానఁ దోయజనేత్రా! 793

సీ. ఇందీవరేక్షణ! యే నెందు భవదీయ తిలకవిరహితము మలినయుతము
హర్షశూన్యంబు [2]నపాస్తరాగంబును నత్యమర్ష యుతంబు నైన ముఖము
గళి తాభ్రశుబిందు సంకలిత సంచితశోభమాన పీన స్తనమండలమును
రమణీయ తాంబూలరాగ విహీన మైనట్టి సుపక్వ బింబాధరంబుఁ

తే. [3]గాన నిట్లుంట కిపు డేమి కతము నాకు
నర్థి నెఱిఁగింపవే! [4]మృగయాతిసక్తి
నబల! నీ కెఱుఁగింపక యరిగినట్టి
తప్పు సైరించి కావంగఁ దగుదు నేను. 794

1. కుటిలాత్మ, న్నమర్షయుతుఁడును నీని (క.ద.); కుటిలాత్మున్ సమదా మర్షుఁడు (తం.వా.)
2. మనోప్రకాశకమునై (హ. తం. వా.) 3. గాఁగ (హ. తం. వా.) 4. మృగవ్యసన మొంది (క. చ. ట. తం.)

క. వనితాజన పరవశుఁ డై, మనసిజశర బాధ్యమాన మానసుఁ డగువా
నినిఁ దగఁ గర్తవ్యార్థము లను భజియింపక తొలంగు లలనలు గలరే? 795

వ. అనుచుం దదీయ విభ్రమవశంగతుం డై పలికిన విని. 796

క. కంజాతపత్రనేత్ర పు, రంజను దెస రోష ముడిగి రమణీయ శ్రీ
మంజుల మృదూక్తుల మనము, రంజింపుచుఁ బలికె సదనురాగ మెలర్పన్. 797

వ. అంత. 798

అధ్యాయము—౨౭

సీ. అమ్మహాదేవి నెయ్యంబున మంగళస్నాత యై మృదుల వస్త్రముల గట్టి
స్రక్చందనాది భూషణములు ధరియించి కమనీయ మోహనాకార యగుచుఁ
బతికడ నిలిచిన నతఁడు సంతుష్టాంతరంగుఁ డై యభ్యంతరమున నుండి
యన్యోన్య సరస గాఢాలింగనంబులు గావించి గోప్య వాక్యములచేత

తే. నతఁడు ప్రమదా పరిగ్రహ వ్యసనమునను
గడఁక నపకృష్ట ఘనవివేకమును గలిగి
పగలు రేయను ప్రొద్దు లేర్పఱుపలేక
యెనసి యాయు ర్వ్యయంబు దా నెఱుఁగఁ డయ్యె. 799

వ. మఱియు నతం డున్నద్ధమదుండును, మహామనుండును, అర్హశయ్యాశయా నుండును, మహిషీ భుజోపధానుండును నై యజ్ఞానాభిభూతుం డగుటంజేసి స్వరూపభూత పరమపురుషార్థంబు నెఱుంగక, నిజమహిషినే పరమ పురుషార్థంబుగాఁ దలంపుచు, రమింపుచుం గామ కశ్మల చిత్తుండైన యతనికి నవ యౌవనం బైన కాలంబు క్షణార్ధంబునుం బోలి గతం బయ్యె. అంత, 800

క. విశద [1]యశోజలనిధి యా శశిముఖి యయగు భార్యవలన సమ్మతి నేకా
దశశత పుత్రుల రణక, ర్కశదేహులఁ గాంచి కౌతుకంబున మఱియున్. 801

క. గురుశీ లౌదార్య గుణో, త్తరలను సల్లలిత గుణకదంబలఁ బ్రియలన్,
వర కులపావనల దశో, త్తరశత దుహితలను గాంచెఁ ద త్సతివలనన్. 802

వ. ఇట్లు పుత్ర పుత్రికా జనంబులంగని యున్నంత.

1. యశోనిధి యగునా (త. ద.)

క. విను మాతని [1]యాయువులో, న నరిగె నర్ధంబు నంత నరపతి కులవ
ర్ధను లగు సుతులకుఁ బరిణయ మొనరించెఁ సదృశ లైన యువిదలతోడన్

క. నరనాథుఁ డాడుబిడ్డల, వర రూప వయో విలాస వైభవములచేఁ
బరఁగిన [2]నిజ తనయ సదృశ, వరులకు సంప్రీతితో వివాహము చేసెన్. 805

వ. అట్లు వివాహంబు గావించి యున్న సమయంబున. 806

క. విను తత్సుతు లొక్కొక్కని, కనయముఁ బాంచాలదేశ మందులఁ బౌరం
జన కులవర్ధను లగుచున్, జనియించిరి నూర్వురేసి శౌర్యబలాఢ్యుల్. 807

ఆ. అనఘ ! యిట్టి రిక్థహారులు గేహ కో
శానుజీవ యుతులు నైన యట్టి
నందనాదులందుఁ జెందిన [3]మమత ని
బద్ధుఁ డయ్యె నంతఁ బార్థివుండు. 808

చ. తిర మగు నిష్ఠతో నతఁడు దీక్షితుఁ డై పశుమారకంబులు
[4]న్నరిది భయంకరంబులును నైన మఖంబులు పెక్కుచేసి యా
దరమున నీవునుం బలెను ద త్త దనూన [5]ఫలప్రకాముఁ డై
సుర పితృ భూత సంఘము నసూయ, దనర్చి భజించె భూవరా ! 809

వ. ఇట్లాత్మహితంబు లైన కర్మంబులయం దనవహితుండును, గుటుంబాసక్త మానసుండును నై యున్న యతనికి విరోధి యై ప్రియాంగనాజనంబులకు నప్రియం బగు*(కాలంబు సంభవించినం)జండవేగ విఖ్యాతుం డగు †గంధర్వాధీశుండు షష్ట్యుత్తర శతత్రయ సంఖ్యాతు లైన గంధర్వులును, అంతటి గంధర్వీ జనంబులును †(సితాసిత వర్ణంబులు గలిగి మిథునీభూతు లగుచు) ననుగమింపం జనుదెంచి(స్వ పరిభ్రమణంబుచేతనే సర్వకాలంబుల నిర్మితం బగు నా)పురంబు నిరోధించిన, నప్పు డా చండవేగానుచరు లైన గంధర్వు లా పురంజను పురంబు [6]వ్యాకులంబు నొందింపుచు నపహరింప నుపక్రమించు సమయంబునం బురంజన పురాధ్యక్షుం డైన ప్రజాగరుం డనువాఁడు వింశత్యుత్తర సప్తశతంబు లైన గంధర్వ గంధర్వీ జనంబుల నివారించి,బలవంతుండై సంవత్సర శతంబు యుద్ధంబు

1. యాయువు వలనను (క. చ. ల. డ. ద. బ.) 2. స్వతనయం సదృశ (హ) 3. మమత్వ (చ. త. జ. డ. ద. బ.) 4. సరవి భయంకరంబులగు సన్మఖముల్ దగఁ (హ. వా.) 5. ఫలాప్తి కాముఁడై (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. † గంధర్వాధీశుఁడు = కాలము ''గంధర్వాః దివసాః (వ్యా.)" 6. పర్యాయంబున విశీర్ణంబు నొందించుచు (క. త. డ. ద. బ.)

గావించి, యొక్కఁడుం డయ్యు న ప్పెక్కండ్రతో నిట్లు వోరి, క్షీణుం డైనఁ బురంజనుండు దాన నిలిచి, త త్పురంబున నల్పసుఖంబు లనుభవించుచుఁ బాంచాల దేశంబులందు నిజ పార్షదులచేత [1]నానీతంబు లైన పదార్థంబుల నొందుచుం గామినీజన సమేతుం డై, భయపర్యాలోచనంబు సేయనేరక రాష్ట్రి పుర బాంధవ సమేతుం డై, యార్తి నొంది చింతాక్రాంతుం డై యుండె. అంత. 810

క. అనయంబు కాలపుత్రిక, యను నొక కామిని పరేచ్ఛ నఖిలజగంబుం
దనయంతఁ గలయఁ దిరుగుచుఁ, జని చని యొకనాఁడు రాజసత్తమ ! వింటే!

సీ. అనఘాత్మ ! రాజర్షి యైన యయాతి కుమారకుం డైనట్టి పూరుచేత
వరింపఁగాఁ బడి వలనొప్ప నతనికి వరమిచ్చి దౌర్భాగ్యవశత నొంది
ప్రఖ్యాతిఁ గనుట దుర్భగ యను పేరను బరఁగు న క్కాంత నే పురుషవరుఁడు
వరియింపఁడయ్యె నా తరుణియు నొకనాఁడు గర మొప్ప బ్రహ్మలోకముననుండి

తే. వసుధ కేతెంచి విను బృహద్వ్రతుఁడ నైన
నన్ను వరింపఁ గోరి మనమునఁ గామ
శర విమోహిత యై వేఁడఁ గరము నేను
నమ్మతింపక యున్న రోషము నలిగి. 812

వ, ఇట్లను. మునీంద్రా ! మదీ యాశా విముఖుండ వైన నీకు నేకత్రావస్థానంబు లేక యుండుం గాక,అని శపించి, విహతసంకల్పయై మ దుపదేశంనంబు జని, యవనేశ్వరుండు, భయనామకుండు నైన వానిం గదిసి యిట్లనియె. 813

క. అవనీపతి ! భయనామక యవన, కులాధీశ్వరుండ వగు నినుఁ బతిగాఁ
దవిలి వరింపఁగ వచ్చితి, సవినయముగ వినుము భూతసంకల్పమునన్. 814

వ. కలుగు మ త్కామితంబు వృథగాదు, లోకంబున[2]వేదంబులయందు దేయగ్రాహ్య రూపం బయిన వస్తువు యాచ్యమానం బగుచుండ *(నెవ్వం డొసంగఁడు)నెవ్వం డిందు దీయమానం బగుచుండం గోరండు. నట్టి వీర లిద్దఱును జడస్వభావు లని సత్పురుషులు శోకంబు నొందుదురు. కావున నిన్ను భజియింపుచున్న నన్నుం గరుణార్ద్రచిత్తుండవై భజియింపుము.ఇట్టి యార్తానుకంపయుఁ బురుషధర్మంబు. అని పలికిన న క్కాలపుత్రిక వచనంబులు విని యవనేశ్వరుండు దేహగుహ్య చికీర్షు వగు దానిం గనుంగొని మందస్మిత వదనుం డగుచు ని ట్లనియె. 815

1. పాలితంబులైన (క.చ.ట.జ.డ.బ.) 2. శాస్త్రంబందు (క. బ.) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

క. విను తరుణి! యాచ్యమానం, బనఁదగు నీ లోకముం దమంగళవును స
జ్జనముల కసమ్మతవు నగు నిను నభినందింపకుండు నెఱి నెవ్వారుణ్. 816

వ. కావున నేను జ్ఞానదృష్టింజేసి నీకుం బతినిరూపణంబు సేసెద, అది యెట్లనిన. మదీయ సేనాసహాయంబు వడసి, ప్రజానాశం బొనరించునట్టి నీ వవ్యక్తగతివై కర్మనిర్మితం బైన లోకంబు ననుభవింపుము. ఈ ప్రజ్వారుం డనువాఁడు నాకు సహోదరుండు. నీవు మదీయ భగినివి. ఈ యిద్దఱిం గూడి యీ లోకంబునందు నవ్యక్తుండు, భీమసైనికుండునై యేను వర్తింతును,

అధ్యాయము – ౨౮

అనిన నా భయనామకుం డైన యవనేశ్వరుని దిష్టికారులైన సైనికులు ప్రజ్వార కాలకన్యా యుక్తులై భూమండలం బెల్లఁ దిరుగుచు నొక్కనాఁ డతివేగంబున భౌమభోగాఢ్యంబుఁ, జరత్పన్నగ పాలితంబు నైన పురంజనుపురంబు నావరించి యున్నంత, స్వాభిభూతుం డైన పురుషునకు నిస్సారత్వంబు గలిగించునట్టి కాల కన్యక బలాత్కారంబున నా పురంజను పురంబు ననుభవించె. అట్లు కాలకన్య కోపభుజ్యమానం బైన పురంబు సర్వద్వారంబులందును [1]సర్వతో దిశంబుగా న య్యవనులు ప్రవేశించి, త త్పురంబు సమస్తంబును బీడింప, నిట్లు పురంబు ప్రపీడ్యమానం బగుచుండ నభిమాని యైన పురంజనుండు. 817

సీ. అనఘ! యీతఁడు మమతాకులచిత్తుఁ డై బహువిధ భూరితాపములఁ బొంది
ఘన కుటుంబియుఁ గాలకన్యోపగూఢుండు నష్టసంపదుఁడు వినష్టమతియు
విషయాత్మకుండును వినిహతైశ్వర్యుండుఁ గృపణుండుఁ జాల నకించనుండు
నగు పురంజనుఁడు శోకావిలభావుఁ డై గంధర్వ యవన సంఘముల చేత

తే. [2]నోజ చెడి వికలత నొందు నైజపురముఁ
దవిలి ప్రతికూలు రయి యనాదరణయుతులు
నైన పుత్రులఁ బౌత్రుల ననుచరులను
సచివ పౌరోహితుల నిజసతినిఁ జూచి. 818

వ. మఱియుం గాలకన్యాగ్రస్తుం డైన తన్నును, నరిదూషితంబు లైన పాంచాల బలంబులనుం జూచి, యపార చింత నొంది, త త్ప్రతీకారంబు సేయ నెఱుంగక

1. సర్వతోధికంబుగా (హ. తం. వా.) 2. భజనచెడి.........నిజపురమును (క. బ.)

కాలకన్యాపహృత వీర్యంబు లయినం, గామంబుల నభిలషింపుచు దీనుండును,
విగతాత్మగతికుండును, (స్నేహంబునం జేసి) పుత్త్రదారోపలాలన పరుండును
నై కాలకన్యోపమర్దితంబును, గంధర్వ యవనాక్రాంతంబును నైన పురంబు
విడువ నిచ్ఛలేకయు విడువ నుపక్రమించె. అప్పుడు. 819

క. అనఘా! భయనామాగ్రజుఁ, డనఁగల ప్రజ్వారుఁ డప్పు డరుదెంచి పురం
బును సకలంబును భయనా, మునికిం బ్రీతిగ దహించె మునుకొని యంతన్. 820

వ. అట్లు పురంబు దహ్యమానం బగుచుండ *(పౌర) భృత్యవర్గాది సమన్వితుండును,
కౌటుంబికుండును, పుత్త్రాది సమన్వితుండును, యవనోపరుద్ధాలయుండును, గాల
కన్యా గ్రస్తుండును నైన పురంజనుం డప్పురంబునందుఁ బ్రజ్వార సంస్పృష్టం
బై యనుతాపంబు నొంది, త త్పురపాలనంబునందు సమర్థుండు గాక పురుకృ
చ్ఛ్రోరువేపథుం డై యందుండ న శక్తుం డయ్యె. 821

క. దవశిఖియుత తరుకోటర, నివసిత పన్నగము పగిది నిజపురి వెడలం
దివురుచు నతఁడు [1]శిథిల దవ, యవుఁడును గంధర్వగణ విహత శౌర్యుండున్.

సీ. అయి చాల ఘురఘుర మను శబ్ద మడరంగ మనమునఁ జింతానిమగ్నుఁ డగుచుఁ
గొడుకులఁ గోడండ్రఁ గూఁతుల నల్లుండ్ర మనుమల [2]నాప్తుల ననుచరాళి
నసయంబు స్వత్వమాత్రావశిష్టం బైన గృహ కోశనివహ పరిచ్ఛదముల
మసలు నహంకార మమకారములఁజేసి మతిహీనుఁ డగుచు నెమ్మనములోనఁ

తే. గణఁకఁ దలఁచుచు విప్రయోగమునఁ దాను
గటకటా! యిట్లు పరలోక గతుఁడ నైన
యిట్టి భార్య యనాథ యై యీ కుమార
వరుల నేరీతిఁ బ్రోచునో? యవని ననుచు. 823

వ. మఱియు నిట్లని తలంచు. 824

సీ. పడఁతి యే మునుభుజింపక భుజింపదు నేను నిద్రవోవక మఱి నిద్రవోదు
నేను నీళ్ళాడక నీళ్ళాన నొల్లదు పదరి యేఁ గోపింప భయము నొందు
భర్జించినను మాఱు పలుకక వాయోదు బుద్ధిహీనుఁడ నైన బుద్ధిఁ జెప్పు
లలి మీఱ నిట్టి కళత్రంబుతో నేనుఁ గడఁగి దేహాంతర గతుఁడ నైన

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. శిథిలావయవుడు (క. చ. జ.) 2. సచివుల ననుచరుల
(చ. త. డ. ద. బ.)

తే. తనయమును దాను [1]బుత్రిణి యగుటఁజేసి
యాత్మ శోచిని యగుచు గృహస్థధర్మ
మాచరింపుచు నుండునో? యనుగమనము
సేయునో? యని మనమునఁ జింత నొంది. 825

క. తనపుత్రులుఁ దనతనయులు,తనయముఁ దాఁ జనినయెడ నిరాశ్రయు లగుచుఁ
వననిధి మధ్యంబున నవి, సిన కలముం బోలి యెట్లు జీవించెదరో ? 826

క. అని యి వ్విధమునఁ గృపణుని, యనువున ఘన దుఃఖవిహ్వ లాన్తర్మాం డ
య్యును దుఃఖించు పురంజను, నతయముఁ గొనిపోవ నిశ్చితాత్ముం డయ్యెఁ.

క. చనుదెంచెను భయనాముం, డనువాఁ డప్పుడు పురంజనాఖ్యుఁడు పెలుచ
న్న నఘాత్మ! పశువు భంగిని, [2]మనము గలఁగ యవన నీయమానుం డగుచుఁ.

వ. అనుచర వర్గంబు భృశాతురులు, దుఃఖితులు నై వెనుచనుచుండ, నుపరుద్ధం
బగు భుజంగమం బ ప్పురంబు నెపుడు వాసె నప్పు డా పురంబు విశీర్ణం బై
ప్రకృతిం బొందె. బలవంతు డైన యవనునిచేత బలాత్కారంబున వికృష్య
మాణుం డైన పురంజనుండు దమః పిహితుం డై పూర్వసుహృ త్తగు సఖు
నీశ్వరు నెఱుంగ కుండె. అంతం బరలోకగతుం డైన పురంజనుం గదిసి, పూర్వం
బున నదయుం డైన యతనిచేత హింసింపం బడిన యజ్ఞపశువులు క్రోధోద్రేకం
బునఁ గుఠారంబుల నతని నఱికె. ఇవ్విధంబునం బ్రమదాసంగ దోషదూషితుం
డును, నపారతమో నిమగ్నుండును, నష్టజ్ఞానుండును నై పురంజనుం డనేక
కాలంబు పరలోకంబున నా ర్తి ననుభవించి, త ద్భార్య యైన ప్రమదో త్తమం
జి త్తంబున నశ్రాంతంబును దలంచుచుండం, దదీయ సంస్మరణంబునం జేసి తరు
వాతి జన్మంబున విదర్భరాజు గృహంబునం బ్రమదో త్తమ యై జన్మించె. అంత.

సీ. నరవర! వీర్య [3]పణం బైన యట్టి వైదర్భిని మలయకేతనుఁ దనంగఁ
బరపురంజయుఁ డైన పాండ్య భూమీశుండు దారుణ సంగర స్థలమునందు
శక్తి ననేక రాజన్యుల నిర్జించి పరిణయం బయ్యె నా గురుభుజుండు
నా విదర్భాత్మజయం దసితేక్షణ యైన కూఁతును ద్రవిడాధినాథు

1. పుత్రాశవగుటజేసి (చ. ఐ.) 2. మన మగలగ (ట. త.) 3. పణా ప్త యైనట్టి (హ)

తే. లైన కొడుకుల నేడ్వుర నర్థిఁ గనియె
వారలకు నెల్ల నొక్కొక్క వరుస నర్బు
దార్బుద సుతులు సంజాతు లైరి యతని
సుత ధృతవ్రత నా యగస్త్యుడు వరించె. 830

క. అతఁ డా కన్యక వలనను, జతురుం డై యిధ్మవాహ జనకుఁ డగు దృఢ
చ్యుతుఁడను మునీంద్రుఁ గనియెను, మతినంత విరక్తుఁడగుచు మలయధ్వజుఁడుఁ.

తే. క్ష్మాతలం బెల్ల నిజ తనూజాతులకును
బంచియిచ్చి సరోజాక్షు పాదపంక
జార్చనాయత్తుఁ డగుచుఁ గులాద్రి కరుగ
నంత మదిరాక్షి సతి యగు నా విదర్భి. 832

తే. కడఁక గృహములు నఖిలభోగములు విడిచి
చంద్రు వెనుచను చంద్రిక చందమునను
భక్తి దళుకొత్తఁ బాండ్యభూపాలుఁ డైన
మలయకేతను వెనుకొని మగువ సనియె. 833

వ. అట్లు ధర్మపత్ని వెంటరాఁ జని, యందుఁ †జంద్రమసా తామ్రపర్ణీ నవోదక లను నదుల పుణ్యజలంబుల స్నాతుం డై, ప్రక్షాళిత బాహ్యాభ్యంతర మలుండును గందమూల ఫల బీజ పుష్ప పర్ణ తృణ తోయాహారుండును నై కాయకర్శనం బైన తపం బాచరింపుచు, శీతోష్ణ వర్షవాతంబులు, క్షుత్పిపాసలు, ప్రియాప్రియం బులు, సుఖదుఃఖంబులు నను ద్వంద్వంబుల సమదర్శనుం డై జయించి, తపో విద్యా యమ నియమంబులం జేసి పక్వకషాయుండై, బ్రహ్మమ్మునందు నిజాత్మ ననుసంధించి, విజితేంద్రియ ప్రాణచిత్తుం డై, స్థాణువుం బోలి దివ్యవర్ష శతంబు తపంబు నేసి, భగవంతుడైన వాసుదేవునందుఁ బ్రీతివహింపుచు, నన్యంబెఱుంగక వర్తింపుచుఁ, దన్ను స్వప్నమందు "మమేదం శిర శ్ఛిన్న" మిత్యాది ప్రతీతి యందుం బలె వ్యతిరిక్తునిఁగ, వ్యాపకునిగ, నంతఃకరణవృత్తి సాక్షిఁగా నెఱింగి.

సీ. సాక్షాత్కృతుండును సర్వేశ్వరుండును భగవంతుఁడును గృపాపరుఁడు నైన
హరి యను లోకైక గురునిచే నుక్తమై సర్వతోముఖమును స్వప్రకాశి
తము నగు మహిత శుద్ధ జ్ఞాన దీప ప్రభాతతిచేఁ బరబ్రహ్మమందుఁ
దన్నును దనయందుఁ దగఁ బరబ్రహ్మంబు నెనయఁ గన్గొనుచు దగ్ధేంధనాగ్ని

† 'తత్ర చంద్రమసానామ తామ్రపర్ణీ నవోదకా' యని మూలము. (28-35)

తే. భంగి నీషణములఁ బెదబాసి భూరి
వ్యసన సాగర సంసృతి వలనఁ జాల
నుపరతుం డయ్యె నా మహితోన్నతుండు
నవనినాయక ! విను మప్పు డతని భార్య. 835

క. పతిదైవతశీల సమం, చితవేణీభూతచికుర చీరాంబర సు
వ్రతచర్యా క్షామాంగి వి, గతదోష విదర్భరాజ కన్యక యచటన్. 836

తే. కమలలోచన నిఖిలభోగములఁ దొఱఁగి
మలయకేతనుఁ బరమధర్మజ్ఞుఁ జేరి
నిరుపమైక పతివ్రతా నియమ మొప్ప
సాధ్వియై భక్తిఁ బరిచర్య సలుపుచుండె. 837

క. విమలమతి నిజేశు సమీ, పమునన్ సతి ధూమరహిత పవమాన సఖా
గ్రమున వెలుఁగొందు కీల వి, ధమున బ్రకాశింపుచుండెఁ దద్దయు వేడ్కన్. 838

క. పతి దనప్రాణేశ్వరుఁ డుప, రతుఁ డగుట మనంబులో నరయకను బూర్వ
స్థితి నుపచారక్రియ లం, చితమతిఁ గావింపఁ దలఁచి చిరతరభక్తిన్. 839

క. అనుపమ సుస్థిర నియమా, సనుఁ డగు నిజనాథు డాయఁజని పూర్వగతిన్
వినమిత యై సతి త త్పద, వనజము లర్పించునపుడు వరుపాదములన్. 840

క. విను మూష్మత లేకున్నను, గని యూథభ్రష్ట హరిణి కై వడి సతి నె
మ్మనమునఁ బెగడుచు [1]దీనత, ననయంబును బంధురహిత యై శోకించెన్. 841

చ. అనయము నిట్లు శోకవిపు లాశ్రుపయః కణసిక్త మానిత
స్తనయుగ యై వియోగ పరితాపమునన్ హృదయంబు మాఁడ శో
భన లలితాధరోష్ఠ నవపద్మము గందఁగ సుస్వరంబుగా
వనజదళాక్షి యేడ్చె ననివారణఁ ద ద్విపినాంతరంబునన్. 842

ఉ. హా ! నరనాథ ! హా ! సుమహితాత్మక ! హా గుణశాలి ! యింక నం
భోనిధి మేఖలాకలిత [2]భూమి యధార్మిక రాజ చోర పీ
డా నిరతిం గృశింప నకటా ! తగునయ్య యుపేక్షసేయ ? శో
భానయశాలి ! నీవు పరిపాలన సేయుము లెమ్ము భూవరా ! 843

చ. అని విలపించుచున్ సరసిజాక్షి నిజేశు పదారవిందముల్
దన నిటలంబు సోఁకఁ బరితాపమునం బడి బిట్టు చాల రో
దన మొనరింపుచుం గఠినదారువులన్ జితి పేర్చి యందులోఁ
బెను పగు తత్కళేబరముఁ బెట్టి శిఖిం దరికొల్పి యుమ్మలన్. 844

1. దీనా, ననయగుచు (త) 2. భూతలమెల్ల నుగ్రచోర (క. బ.)

క. తా ననుగమనము సేయం, బూనుటయును నంతలోన బూర్వసఖుఁడు వి
జ్ఞానస్వరూపకుండును, నైన ధరాదివిజుఁ డొక్కఁ డబలం గదియన్. 845

క. చనుదెంచి య త్తలోదరి, సునయోక్తుల ననునయింపుచుం దగ ననియెన్
వనితా! నీ వెవ్వతె? వె, వ్వని[1]దాన? వితం డెవండు? వగచెద వేలా? 846

క. అని యడుగుచు వెండియు ని, ట్లనియెను నే సృష్టిపూర్వమందును నీ వె
వ్వనితోడి సఖ్యసౌఖ్యం, బనవరతం బనుభవించి తట్టి సఖుండన్. 847

క. న న్నెఱుఁగు దేని మనమున, నన్నెఱుఁగక యున్ననైన నళినదళాక్షీ!
"[2]నిన్నుఁ బురాతనసఖునిఁగ, నెన్నంగలదాన"[3] ననియు నెఱుఁగవె? చెపుమా!

వ. కావున నీవు నేనునుం బూర్వంబునందు మానసనివాసుల మై హంసల మై యుండి, గృహంబుఁ బాసి, సహస్రవత్సరంబులు సఖుల మై వర్తించునంత నీవు నన్నుం బాసి భౌమభోగరతుండ వై పదంబు నిచ్ఛయించుచు మహీమండలంబు గలయం గ్రుమ్మఱునప్పు డొక్క కామినీనిర్మితంబు పంచారామంబు నవద్వార సమేతంబు నేకపాలకంబు త్రికోష్ఠంబు షట్కులంబుఁ బంచవిపణంబుఁ బంచ ప్రకృతియు స్త్రీనాయకంబునైన యొక్కపురంబు వొడగంటివి. అది యెట్టిదనినం, బంచారామంబు లనం బంచేంద్రియార్థంబులు. నవద్వారంబు లన నాసికాది ద్వారంబులు. ఏకపాలకం బనం బ్రాణపాలనంబు, త్రికోష్ఠంబు లనం దేజోభిన్నం బులు. షట్కంబు లన నింద్రియ సంగ్రహంబు. విపణంబు లనం గర్మేంద్రియం బులు. పంచప్రకృతి యన భూతంబులు. ప్రకృతియను కామిని యన బుద్ధి. ఇట్టి పురంబునం బ్రవిష్టుం డైన పురుషుం డంగనాపరతంత్రుండును, నజ్ఞుండును నైన నీవ యప్పురంబునం గామినీ సంస్పృష్టుండ వై రమియింపుచుం దత్సంగ మంబున నష్టస్మృతివై *(పురంజన వైదర్భీజన సంభావిత సుఖాభాసంబు లగు దుఃఖంబులచే నిట్టి) పాపిష్ఠం బైన దశం బొందితివి. కావున. 849

సీ. నీవు వైదర్భివి గావు వీఁడితండు వివరింపఁగాఁ గాఁడు విభుఁడు నీకు
వొగి మున్ను పురమున నుపరుద్ధుఁ జేసిన యా పురంజనపతి వరయఁ గావు
[4]అర్థి నీ విపుడు పరాంగన ననియును జర్చింపఁగాఁ బూర్వజన్మమందుఁ
బురుషుండ వనియును బుద్ధిఁ దలంచుట యరయంగ నీ యుభయము నసత్య

1. దానవు యీపడున్నవా డెవ్వడిలన్ (క. చ. ట. జ. ద. బ.) 2. నన్ను (హ. తం. వా.)
3. పైన (హ. తం. వా.)
* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.
4. మఱియు నీ వన్య సీమంతిని యనియును (హ. తం. వా.)

తే. మింతయును మామకీన మై యెసఁగు మాయఁ
జేసి కల్పిత మయ్యెఁ జర్చింప మనము
పూర్వమున హంసల మనియుఁ బూని యెఱుఁగఁ
బలికితిఁ దెలియు మనల రూపంబుఁ జూడు. 850

వ. ఏనే నీవు గాని యన్యుండవు గావు. నీవే నేఁ గాని యన్యుండం గాను. ఇ ట్లెఱుం గుము. విద్వాంసులు మన యిద్దఱియందు నంతరంబు నీక్షింపరు. పురుషుండు ద న్నొక్కనినె యాదర్శచక్షువులందు భిన్నరూపులుగా దలంచుచందంబున మన యిద్దఱికిని భేదంబు గలిగినయట్లు దోఁచు. అని యివ్విధంబున నతం డతనిచేత నీవు పూర్వంబున మదీయసఖుండ వైన హంసవని తెలుపంబడి స్వస్థుం డై త ద్వియోగనష్టం బైన జ్ఞానంబుఁ గ్రమ్మఱం బొందె. అని చెప్పి నారదుండు ప్రాచీన బర్హిం జూచి, యీ యధ్యాత్మతత్త్వంబు రాజకథా మిషంబున నీ కెఱిం గించితి. అనిన. 851

అధ్యాయము — ౨౯

క. విని భూమీశుఁడు నారద, ముని కను భవదీయ వచనములు సూరులు ద
క్కను గర్మమోహితుల మై, వనరెడు నే మెట్లు దెలియువారము చెపుమా!

వ. అనిన యోగీంద్రుండు రాజేంద్రున కి ట్లనియె. రాజేంద్రా! యేమి కతంబున నాత్మ యేక ద్వి త్రి చతుష్పాదంబు బహుపాదంబు నపాదంబు నగుచుఁ బురంజను దేహంబు ప్రకటం బొనర్చె నా కతంబునం బురంజనుండు పురుషుండయ్యె, అట్టి పురుషునకు నామ క్రియా గుణంబులచేత విజ్ఞాయమానుండు గాకుండుటం జేసి యవిజ్ఞాతశబ్దంబునం జెప్పంబడు సఖుం డీశ్వరుండు. పురుషుండు సాకల్యంబు నంజేసి దేహపరిగ్రహంబు సేయ నిచ్ఛయించు నప్పుడు నవద్వారకలితంబును, ద్విహస్తచరణయుక్తంబును నై న పురం బేది గల దది లెస్స యని తలంచి, య ప్పురం బను దేహంబు నొందు. పురుషుం డింద్రియంబులం జేసి యే బుద్ధి నధిష్ఠించి విషయంబుల ననుభవించు, నహంకార మమకారంబులకు నే బుద్ధి తత్త్వంబు గారణం బగు, నట్టి బుద్ధి ప్రమదోత్తమ యనంబడు. దానికి సఖులు జ్ఞానకర్మ కారణంబు లై న యింద్రియగుణంబులు. సఖీజనంబులు దదీయవృత్తులు. పంచముఖోరగం బనం బంచవృత్తియైన ప్రాణంబు, †ఏకాదశ మహాభటు లన బృహద్బలుండును, నుభయేంద్రియ నాయకుండును నై న మనంబు. నవద్వార సమేతం బై నయప్పురంబు చుట్టివచ్చిన పాంచాలదేశంబులనం బంచవిషయంబులు.

† ''ఏకాదశ భట ఇత్యనేన ఏకాదశో మహాభటో నాయకః'' (29-7) (వ్యాఖ్య)

నవద్వారంబు లన నక్షి నాసికా కర్ణ ముఖ గుద శిశ్నంబులు. అందు నక్షినాసాస్యంబు లైదునుం బ్రాగ్ద్వార పురస్కృతంబులు. దక్షిణోత్తర కర్ణంబులు దక్షిణోత్తర ద్వారంబులు. గుద శిశ్నంబులు పశ్చిమద్వారంబులు. అందు నేకస్థల నిర్మితంబు లైన ఖద్యోతావిర్ముఖులు నేత్రంబులు. విభ్రాజితం బన రూపంబు. ద్యుమంతుం డనం జక్షురింద్రియంబు. నళినీనాళిను లన నాసికా ద్వారంబులు. సౌరభం బనం గంధంబు. అవధూత యన ఘ్రాణేంద్రియంబు. ముఖ్య యన నాస్యంబు. విపణం బన వాక్కు. రసజ్ఞుం డన రసంబు. ఆపణంబన వ్యవహారంబు. బహూదనం బన వివిధాన్నంబు. [1]పితృహూ వన దక్షిణకర్ణంబు. [2]దేవహూ వన నుత్తరకర్ణంబు. చండవేగుం డనం గాలోపలక్షకం బైన సంవత్సరంబు. గంధర్వు లన దివంబులు. గంధర్వీజనంబు లన రాత్రులు. పరీవర్తనంబన నాయుర్హరణంబు. కాలకన్యక యన జర. యవనేశ్వరుం డన మృత్యువు. అతని సైనికు లాధి వ్యాధులు. ప్రజ్వారుం డనం బ్రాణిహింసయందు శీఘ్రవేగంబు గలిగి, శీతోష్ణ భేదంబుల ద్వివిధం బైన జ్వరంబు. దక్షిణపాంచాలం బనం బితృలోక ప్రాపకంబును, ప్రవృత్తిరూపకంబును నైన శాస్త్రంబు. ఉత్తరపాంచాలం బన దేవలోక ప్రాపకంబును, నివృత్తిసంజ్ఞికంబును నైన శాస్త్రంబు. శ్రుతధరుం డన శ్రోత్రంబు. ఆసురీనామం బన బశ్చాద్ద్వారం బైన మేఢ్రంబు. గ్రామకం బన సురతసుఖంబు. దుర్మదుం డన గుహ్యేంద్రియంబు. నిర్ఋతి నామకం బైన పశ్చిమద్వారం బన గుదంబు. వైశసం బన నరకంబు. లుబ్ధకుం డనం బాయువు. అంధు లన హస్తపాదంబులు. అంతఃపురం బన హృదయంబు. విషూచి యన మనంబు. అని వెండియు. 853

సీ. అనఘాత్మ! వినుము జాయాత్మజులను గుణాత్తం బగు మఱి బుద్ధితత్త్వమర్థి
వెలయ నే యే గతి [3]వికృతిఁ జేయంబడు నే యే తెఱంగుల నింద్రియములు
వికృతిని బొందు నా విధమునఁ దద్గుణాన్వితుఁడును వరుసఁ దద్వృత్తులకును
ఘనుఁడు నుపద్రష్టయును దగు నాత్మయుఁ దద్వృత్తులను బలాత్కారమునను

తే. ననుకరింపంగ నర్థిఁ జేయంగఁ బడుట
ననవరత మాత్మమహిషిని ననుచరించు
టయు నెఱుంగఁగఁ జెప్పి యి ట్లనియె మఱియు
జనవరేణ్యునితో యోగిసత్తముండు. 854

1. పితృహూయన (హ) 2. దేవహూయన (హ) 3. వివరింపగాబడు (క. త. ద. బ.); వికలింపగాబడు (చ. డ.) వికసింపగాబడు (ట. జ.)

వ. మఱియు నరదం బన దేహంబు. తురంగంబు లన నింద్రియంబులు. ఈషాద్వయం బన సంవత్సరంబును, దత్కృత వయస్సును. చక్రద్వయం బనం బుణ్యపాపకర్మ ద్వయంబు. వేణుత్రయం బన గుణత్రయంబు. పంచబంధురం బనం బంచప్రాణంబులు. రశ్మి యన మనంబు. సారథి యన బుద్ధి. రథికోపవేశ స్థానం బన హృదయంబు. కూబరంబు లన శోకమోహంబులు. పంచప్రహరణంబు లనం బంచేంద్రియార్థ ప్రక్షేపంబు. పంచవిక్రమం బనం గర్మేంద్రియంబులు. *(సప్తవరూథంబు లన ధాతువులు.) హైమోపస్కరం బన రజోగుణంబు. అక్షయతూణీరం బననంత వాసనాహంకారోపాధి. ఏకాదశచమూపతి యన నేకాదశేంద్రియం బైన మనంబు. (ఆసురీవృత్తి యనం బాహ్యావిక్రమంబు.) పంచేంద్రియంబుల చేత మృగయావినోదంబు చందంబున హింసాదులం జేసి విషయంబు లనుభవించుటయ మృగయాచరణంబు. ఈ విధంబున నుండ జీవుండు దేహంబున స్వప్న సుషుప్తి జాగ్రదవస్థలయందు నాధ్యాత్మికాధిదైవి కాధిభౌతికంబు లైన బహువిధ దుఃఖంబులం జేసి క్లేశంబుల ననుభవించుచు నజ్ఞానావృతుం డై వర్ష శతంబు నిర్గుణుం డయ్యును బ్రాణేంద్రియ మనోధర్మంబులం దనయందు నధ్యవసించి, కామలవంబుల ధ్యానంబు సేయుచు, నహంకార మమకారసహితంబుగాఁ గర్మాచరణంబు సేయుచుండు. 855

క. పురుషుఁడు నిజప్రకాశతఁ, బరఁగియు నలఘుఁడు పరుండు భగవంతుండున్
గురుఁడును నగు నయ్యాత్మను, బరువడి నెఱుఁగంగలేక ప్రకృతిగుణములన్.

క. విను మెపుడు దగులు నప్పుడ, యొనరంగ గుణాభిమానియును గర్మవశుం
డనఁ దగు నా పురుషుఁడు దా, ఘన మగు త్రైగుణ్య కర్మకలితుం డగుచున్.

సీ. ధృతి నొప్పుచున్న సాత్త్వికకర్మమునను బ్రకాశ భూయిష్ఠ లోకముల భూరి
రాజస ప్రకటకర్మమున దుఃఖోదర్క లోలక్రియాయాస లోకములను
గైకొని తామసకర్మంబునను దమ శ్శోక మోహోత్కట లోకములను
బొందుచుఁ బుం స్త్రీ నపుంసకమూర్తుల దేవ తిర్య ఙ్మర్త్యభావములను

తే. గలుగుఁ గర్మానుగుణములుగాఁగ జగతిఁ
బుట్టి చచ్చుచుఁ గ్రమ్మఱఁ బుట్టునట్లు
దివిరి కామాశయుం డైన దేహి యెప్డు
నున్నతోన్నత పదవుల నొందుచుండు. 858

వ. అని మఱియు ని ట్లనియె. 859

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

మ. ఎనయన్ క్షుత్పరిపీడఁ గుంది శునకం బింటింటికిం బోవఁ బూ
నినఁ దద్దైవికమైన దండహతి గానీ, కాక చౌర్యాన్నమై
నను గానీ తగఁ బొందుచందమున నెన్నన్ దైవయోగంబు పెం
పున నీ జీవుఁడు దాఁ బ్రియాప్రియములం బొందుం ద్రిలోకంబులన్. 860

చ. గొనకొని యెట్టి దుఃఖములకుం బ్రతికారము మానవేంద్ర ! క
ల్గిన విను తత్ప్రతిక్రియ నకించనవృత్తి జనుండు మస్తకం
బున నిడు మోపు మూఁపునను బూనినఁ దద్భరదుఃఖ మాత్మఁ బా
యనిగతి జీవుఁడుం ద్రివిధమై తగు దుఃఖముఁ బాయఁ డెన్నఁడున్. 861

క. ఘన దుఃఖహేతు కర్మం, బును దత్ప్రతికార కర్మమును నన మాయా
జననము లగుటను బురుషుఁడు,గనుఁగలలోఁ దోఁచినట్టి కలచందమునన్. 862

వ. సవాసనోచ్ఛేదకంబు గాదని వెండియు నిట్లనియె. 863

సీ. నరనాథ ! వినుము స్వప్నంబు చందంబున నజ్ఞానవిలసితం బగుటఁ జేసి
తివిరి మిథ్యాభూత దేహాదికమునకు నరయ నివర్తనాయాస మేటి
కని యంటివేనియు నర్థంబు లేకున్న నర్థి సోపాధికం బైన మనము
వాంఛతో స్వప్నము వర్తింపఁ బురుషునిఁ బూవి జాగ్రద్బోధచే నుపాధి

తే. చెడక స్వాప్నికసంసృతి విడువనట్లు
తత్త్వవిజ్ఞానమున నవిద్యానివృత్తి
దార దేహాదిక నివృత్తి దగులకున్నఁ
దివుట సంసృతిఁ దా నివర్తింపకుండు. 864

చ. ఘన పురుషార్థభూత మనఁగాఁ దగు నాత్మకు నే నిమిత్తమై
యొనర ననర్థహేతు వన నూల్కొను సంసృతి సంభవించిన
ట్లనయముఁ దన్నిమిత్త పరిహారక మర్థి జగద్గురుండు నాఁ
దనరిన వాసుదేవ పదతామరస స్ఫుటభక్తి యారయన్. 865

క. పూనిన తద్భక్తి సమీ, చీనగతిం దెలియ ననఘ ! చిర వైరాగ్య
జ్ఞాన జనక మగు భక్తి ని, ధానము గోవిందవర కథాశ్రయమ యగున్. 866

వ. కావున నది తత్కథాకర్ణన గాన నిరతుండు, విశ్వాసయుక్తుండు నైన వానికి
సంభవించు. మఱియును. 867

క. ధర సాధులు విమలాంతః, కరణులు భగవ ద్గుణానుకథన శ్రవణ
స్ఫురితస్వాంతులు ననఘులు, [1]వరమతులు నైన భాగవత నిలయములన్. 868

క. సరసోదార మహాత్మ ము, ఖరితము లగు మధువిరోధి కమనీయ గుణో
త్కర సురుచిర చరితామృత, పరిపూరిత వాహినులను బరమప్రీతిన్. 869

క. మన మలరఁగ శ్రోత్రాంజలు, లను బానముసేయు పుణ్యులకు క్షుత్తృష్ణా
ఘనభయ శోక విమోహము, లనయంబును సోఁకకుండు నవనీనాథా! 870

వ. కావున నిట్టి భాగవతసహవాసంబు లేక *(తనంతన భగవ ద్భాగవత గుణాభివర్ణన కథానుచింతనాదులయందుం బ్రవర్తించిన) నాలస్యాది దోషంబు లొంది, యీ జీవలోకంబు సహజ క్షుధాదికంబున నుపద్రుతం బై సర్వేశ్వర కథామృత వాహినియందు రతిం జేయదు. ఇది నిశ్చయంబు. అని మఱియు నిట్లనియె.

సీ. పద్మసంభవుఁడును భవుఁడును మనుకులసమితి దక్షాది ప్రజాపతులును
నైష్ఠికు లైన సనకముఖ్యమునులుఁ బులస్త్యుండు భృగువు పులహుఁడుఁ గ్రతువు
నత్రి మరీచియు నంగిరసుండు నరుంధతీవిభుఁడును రూఢిమెఱయ
బహుపుణ్యులేఁ గడపలఁ గాఁగఁ గల బ్రహ్మవాదులు నందఱు వాక్సమితికి

తే. నెనయ నీశ్వరు లై యుండియును సమగ్ర
మతిఁ దపో యోగవిద్యా సమాధి వరవి
చారు లై యుండియును సర్వసాక్షి యైన
యీశ్వరుని వెదకియుఁ గాన రిద్ధచరిత! 872

వ. అది యెట్లంటేని. 873

మ. ఘనవిస్తార మపార మద్వయ మనంగా నొప్పు [2]వేదంబు దా
మనువర్తింపుచు మంత్రయుక్తి వివిధం బైనట్టి దేవాఖ్య శో
భన సామర్థ్యముచేత నింద్రముఖరూపం బిష్టదైవంబుగాఁ
గని వేడ్కన్ భజియించువారలు గనంగా నేర్తురే! యీశ్వరున్. 874

క. విను మాత్మభావితుం డన, నెనసిన భగవంతుఁ డెప్పు డెవ్వనిఁ గరుణన్
[3]దనరుచు ననుగ్రహించును, మనుజేశ్వర! యపుడ వాఁడు మహితాత్మకుఁ డై.

క. ధీరత నీ లోకవ్యవ, హారంబును వైదికంబు ననఁదగు కర్మా
చారములందు వినిష్ఠత, మై రూఢిఁ దనర్చు బుద్ధి నర్థిన్ విడుచున్. 876

1. వరధిషణులు నైన భాగవత జనులు సభన్ (తం. వా.)
* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.
2. వేదము న్నను, వర్తించు (క. తం.) 3. ననయము (క. చ. ట. తం.)

సీ. కావున రాజేంద్ర! నీవును బరమార్థ [1]రూపంబు లగుచుఁ బ్రరోచమాన
ములును గర్ణప్రియంబులును నస్పష్ట వస్తువులును నైన యీ వివిధకర్మ
ములయందుఁ బురుషార్థబుద్ధి గావింపకు మతిఘనస్వాంతు లైనట్టివారు
పరఁగు జనార్దనప్రతిపాదకం బైన శ్రుతిఁ గర్మపర మని చూపుచుండు

తే. వారు వేదజ్ఞు లనఁదగు వారు గారు
రూఢి మఱి వారు నిత్యస్వరూపభూత
మైన యీ యాత్మతత్త్వంబు నలరు వేద
కలిత తాత్పర్య మని యాత్మఁ దెలియ లేరు. 877

వ. కావునం బ్రాగగ్రంబు లైన దర్భలచేత సకలక్షితి మండలాస్తరంబు గావించి,
యహంకారయుక్తుండవు, నవినీతుండవు నై పెక్కుపశువులఁ జంపనే కాని
కర్మస్వరూపంబును, విద్యాస్వరూపంబును నెఱుంగవు. ఆ కర్మవిద్యాస్వరూపంబు
లెట్టి వనిన, సర్వేశ్వరపరితోషకం బేది యది కర్మంబు. ఆ సర్వేశ్వరునియందు
నేమిట మతి సంభవించు నదియ విద్య. అతండె దేహులకు నాత్మయు, నీశ్వరుండు
నగుచుండుం గావునం బురుషులకు క్షేమకరం బైన యాశ్రయంబు తత్పాద
మూలంబ. అతండు ప్రియతముండును, సేవ్యమానుండును, నగుచుండ నణు
మాత్రం బైన దుఃఖంబు లేదు. అట్టి యీ భగవత్స్వరూపం బెవ్వం డెఱుంగు
వాఁడు విద్వాంసుండు, గురుండు, హరియు నని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె.

క. అవనీశ! యీవిధంబున భవదీయ ప్రశ్న మిట్లు పరిహృత మయ్యెఁ
దవిలి యిఁక నొక్కగోప్యము, వివరించెదఁ జిత్తగింపు విమలచరిత్రా! 879

సీ. లలి సుమనోవాటికలయందు నల్పప్రసూన మరంద గంధానుమోద
సంచారియును మృగీసహితముఁ ద న్నివేశితచిత్తమున మధువ్రతనినాద
మేదుర శ్రవణానుమోదితమును బురోభాగచర న్నిజ ప్రాణహారి
దీపిత వృకగణాధిష్ఠితమును లుబ్ధక క్రూర ఘనసాయక ప్రభిన్న

తే. పృష్ఠభాగంబునై తగ నెదను మృత్యు
భీతి వాటిల్లు నొండు దప్పింప వెరవు
గాన కడవిఁ జరించు మృగంబుపగిది
భూవరోత్తమ! వినవయ్య! పురుషుఁ డెపుడు. 880

వ. అంగనానివాసంబులయందు క్షుద్రతమం బగు కామ్యకర్మ పరిపాకజనితం బైన
జిహ్వోపస్థాది కామజనిత సుఖలేశంబుల నన్వేషింపుచుఁ గామినీయుక్తుండును,
దన్నివేశిత మానసుండును. నతిమనోహర వనితాజనాలాపశ్రవణ తత్పర చిత్తుం,

1. కలితంబు లగుచు బ్రకాశమాన (క. చ.)

డును, ప్రత్యక్షంబున నాయుర్హరణకారణాహోరాత్రాది కాలవిశేష గణనాపరుండు గాక పరోక్షంబునం గృతాంత శరనిర్భిన్న గాత్రుండు నగుచు నీ జీవుండు విహరింపుచుండుం గావున నీవు నీ జీవుని మృగచేష్టితునింగ విచారించి, శ్రోత్రాదులందున్న శబ్దాదులంబలె బాహ్యవృత్తులగు *(శ్రౌత స్మార్తాది రూపంబగు కర్మంబును హృదయంబునందు నియమింపుచు) నసజ్జనయూథ వార్తాసహితం బైన గృహాశ్రమంబు విడువుము. సకలజీవాశ్రయుం డైన యీశ్వరుని భజియింపుము. ఇట్లు సర్వతోవిరక్తుండవు గమ్ము.అని నారదుండు పలికినం బ్రాచీనబర్హి యిట్లనియె.

క. మునివర! భగవంతుండవు, ననుపమ విజ్ఞాననిధివి ననఁదగు నీచే
తను వివరింపంగాఁ దగి, యెనసిన యీ యాత్మతత్త్వ మిటు నాచేతన్. 882

వ. శ్రుతంబు విచారితంబు నయ్యె. కర్మనిష్ఠ లగు నుపాధ్యాయు లయిన వార లీ యాత్మతత్త్వంబు నెఱుంగరు. ఎఱింగిరేని యుపదేశింపరు. కావునఁ దత్కృతం బయిన మహాసంశయంబు నీచేత నివృత్తం బయ్యె. అని వెండియు నిట్లనియె.

సీ. అనఘాత్మ! యేమిటియందు నీ యింద్రియ వృత్తులు దగఁ బ్రవర్తింపకుండు
టను జేసి బుషు లైన ఘనముగ మోహింతు రట్టియర్థమునందు నాత్మసంశ
యము గల్గుచున్నది యది యెట్టి దనినను బురుషుఁ డే యే దేహమునను జేసి
కర్మముల్ నేసి త త్కాయంబు నీ లోకమందునే విడిచి తా నన్యదేహ

తే. మర్థితో ఘటియించి లోకాంతరమును
బొంది తత్కర్మఫలము బొందు ననుచుఁ
బ్రకటముగ వేదవేత్తలు పలుకుచుందు
రన్న నదియెట్లు విన నుపపన్న మగును? 884

వ. అదియునుం గాక యాచరితం బైన కర్మంబు దత్క్షణంబున వినష్టం బగుటం జేసి (జీవుండు) దేహాంతర లోకాంతర [1]భావి యైన ఫలం బె ట్లనుభవించు? అనిన బర్హిష్మంతునకు నారదుం డిట్లనియె. నరేంద్రా! స్వప్నావస్థయందు లింగశరీరాధిష్ఠాత యైన జీవుండు జాగ్రద్దేహాభిమానంబు విడిచి, తాదృశంబ కాని యతాదృశంబ కాని యైన శరీరాంతరంబు నొంది, మనంబునందు సంస్కారరూపంబున నాహితంబైన కర్మంబు ననుభవించు చందంబునం బురుషుం డే లింగశరీరంబునం జేసి కర్మంబు నాచరించు నా లింగశరీరంబుననే లోకాంతరంబున దేహవిభేదంబు నొందక తత్ఫలం బనుభవించు. అదియునుం గాక దాన ప్రతిగ్రహాదు లయందు స్థూలదేహంబునకుం గర్తృత్వంబు గల దంటివేని, నహంకార మమకారయుక్తుం

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. గామియై (హ)

డైన పురుషుండు మనంబునంజేసి యే యే దేహంబు పరిగ్రహించు నా యా దేహంబున సిద్ధం బైన కర్మం బా జీవుం డనుభవించు. అట్లు గాకున్నఁ గర్మంబు పునర్భవకారణం బగుట యుపపన్నంబు గాకయుండు. కావున మనఃప్రధానం బైన లింగశరీరంబునకె కర్తృత్వం బుపపన్నం బగు. అని వెండియు నిట్లనియె.

క. క్షితి నుభయేంద్రియ కర్మ, స్థితు లనుభవ మందఁబడిన చిత్తము పగిదిన్
ధృతిఁ జిత్తవృత్తులను ల, క్షిత మగుఁ దత్పూర్వ[1]దేహ కృతకర్మంబుల్. 886

వ. అది యెట్లనిన నీ దేహంబునంజేసి యే రూపంబున నేప్రకారంబున *(నెప్పు డెచ్చట) నగు నది యననుభూతంబు, నదృష్టంబు, నశ్రుతంబు నై యుండును. అట్టిది యొకానొకకాలంబున వాసనాశ్రయుం డైన పురుషునకుఁ (ద దనుభ వాదియుక్తం బగు) పూర్వదేహంబున ననుభూతంబును, దృష్టంబును, శ్రుతంబు నని విశ్వసింపుము. ఈ మనంబున ననుభూతార్థంబు గోచరింపఁజాలదు. ఈ మనం బె పురుషులకు శుభాశుభనిమిత్తంబు లైన పూర్వాపరదేహంబులఁ బ్రకాశింప జేయుచుండు. ఈ మనంబునందు నదృష్టంబు, నశ్రుతంబు నైన యర్థంబు స్వప్నాదికమందు దోఁచు నంటివేని, నది దేశ కాలక్రియాశ్రయం బని తలంపం దగు. సమస్త విషయంబులు గ్రమానురోధంబున మనంబునంజేసి భోగ్యంబు లగు. అని మఱియు. 887

చ. సుమహిత శుద్ధ సత్వగుణ శోభితమున్ సరసీరుహోదరో
త్తమగుణ చింతనాపరము ధన్యము నైన మనంబునందు భూ
రమణ ! సుధాంశునందు నుపరాగమునన్ దివిఁ దోఁచు రాహుచం
దమునను గోచరం బగు నుదారత నీ యఖిలప్రపంచమున్. 888

వ. అని వెండియు నిట్లనియె. (లింగదేహమునకుఁ) గర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులు స్థూలదేహద్వారకంబు లగుటంజేసి స్థూలదేహవినాశనంబు గలుగం జీవునకుఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులు లేకుండుటంజేసి ముక్తి గలుగునంటివేని, నీ స్థూల దేహ సంబంధంబు జీవునియందు బుద్ధి మనో మోక్షార్థ గుణవ్యూహ రూపాది లింగశరీర భంగపర్యంతంబును గలుగుచుండును. సుషుప్తిమూర్ఛాదులయందు *(నిష్టవియోగాది దుఃఖమందు) నహంకారంబు గలిగియుండు. అది యింద్రి యోపహతింజేసి యమావాస్య యందులఁ జంద్రునిబోలి తరుణపురుషునకు (గర్భ) బాల్యావస్థలయందు నింద్రియపౌష్కల్యంబు లేకుండుటంజేసి యేకా దశేంద్రియస్ఫురణ సమర్థం బైన యహంకారంబు (గర్భాదులకుఁ) బ్రకాశింపని

1. కాలకృత (క. చ. ట. త.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

చందంబునం దోఁపకుండుం గావున స్థూలదేహ విచ్ఛేదంబు లేకుండుటంజేసి వస్తు భూతార్థంబు లేకున్న నీ సంసారంబు(విషయంబులయందాసక్తుండగు జీవునకు) స్వాప్నికానర్థాగమనంబు (చందంబున) నివర్తింపదు. ఈ తీరునఁ బంచతన్మాత్రాత్మకంబును (త్రిగుణాత్మకంబును) షోడశవికారాత్మకంబును నై (విస్తృతంబైన) లింగశరీరంబు నధిష్ఠించి, చేతనాయుక్తుండైన జీవుం డని చెప్పంబడు. మఱియు. 889

సీ. తివిరి య ప్పురుషుండు దేహంబుననుజేసి యనయంబుఁ బెక్కు దేహాంతరముల
నంగీకరింపుచు నది విసర్జింపుచు సుఖ దుఃఖ భయ మోహ శోకములను
బొలుపొందు తద్దేహములనె పొందుచుండను నది యెట్టు లన్నను నగ్రభాగ
తృణ మూఁది మఱి పూర్వతృణపరిత్యాగంబు గావించు తృణజలూకయును బోలి

ఆ. జీవుఁ డవనిఁ గొంత జీవించి మ్రియమాణుఁ
డగుచు నొండుదేహ మర్థిఁ జెంది
కాని పూర్వమైన కాయంబు విడువఁడు
గాన మనమె జన్మకారణంబు. 890

తరల. నరవరోత్తమ ! యిట్లు గాన మనంబె జీవులకెల్ల సం
సరణకారణ మట్టి కర్మవశంబునన్ సకలేంద్రియా
చరణుఁ డౌట నవిద్య గల్గును సంతతంబు నవిద్యచేఁ
బరఁగుటన్ బహు దేహకర్మ నిబంధముల్ గలుగుం జుమీ ! 891

చ. విను మది గాన భూవర ! యవిద్య లయించుటకై రమాపతిన్
ఘన జనన స్థితి ప్రళయ కారణభూతునిఁ బద్మపత్రలో
చనుఁ బరమేశు నీశ్వరుని సర్వజగంబుఁ దదాత్మకంబుగా
గనుఁగొనుచుం దదీయ పదకంజము లర్థి భజింపు మెప్పుడున్. 892

క. అని యీగతి భగవంతుం, డనఘుఁడు భాగవతముఖ్యుఁ డగు నారదుఁ డా
ఘనునకు జీవేశ్వరగతి, ఘనకృప నెఱిఁగించి సిద్ధగతిఁ జనిన యెడన్. 893

సీ. రాజర్షి యైనట్టి ప్రాచీనబర్హి తాఁ దగఁ బ్రజాపాలనార్థంబు సుతుల
ధరకు నియోగించి తపము సేయుటకునై కపిలాశ్రమంబున [1]కరిగి వేగ
నచ్చట నియతి నేకాగ్రచిత్తుండును ముక్తసంగుండును భూరి ధైర్య
యుక్తుండు నగుచును భక్తియోగంబున ననఘ ! గోవింద పదారవింద

1. అపుడు వేగ (తం. వా.)

తే. చింతనామృత పానవిశేష చిత్తుఁ
డగుచు విధి రుద్రముఖ్యుల కందరాని
యవ్యయానందమగు పద మందె నప్పు
డనుచు మైత్రేయముని విదురునకుఁ జెప్పె. 894

వ. వెండియు ని ట్లనియె. ఇట్లు ముకుందయశంబునంజేసి భువనపావనంబు, మన శ్శుద్ధికరంబు, సర్వోత్కృష్ట ఫలప్రదాయకంబు, దేవర్షివర్య ముఖ వినిస్సృతంబు నైన యీ యధ్యాత్మ పారోక్ష్యంబు నెవ్వండు పఠియించు, నెవ్వండు విను, నట్టివాఁడు లింగశరీర విధూననంబు గావించి విముక్త సమస్త బంధుండై *(విదేహ కైవల్యంబు నొందు) సంసారంబు నందుఁ బరిభ్రమింపండు. అనిన మైత్రేయునకు విదురుం డి ట్లనియె. 895

అధ్యాయము - ౩౦

క. మునినాథ! [1]ప్రచేతసు లా, [2]ఘనముగ రుద్రోపదిష్ట కమలోదర కీ
ర్తనమున నేగతిఁ బొందిరి, వనజాక్షుఁడు సంతసింప వా రనఘాత్మా! 896

తే. కడఁగి మఱి వారు యాదృచ్ఛికమునఁ జేసి
హరికి నిత్యప్రియుం డగు హరునిఁ గాంచి
యతనివలన ననుగ్రహ మంది మోక్ష
మంది రని చెప్పె తది నిశ్చయంబు మఱియు. 897

క. హరిదర్శన పూర్వం బిహ, పరలోకములందు నా నృపాలతనయు లం
దిరి యేఫలముల నందఱుఁ?, నిరతి నెఱింగింపు మన మునీంద్రుఁడు వలికెన్.

క. విను జనకాదేశము ముద, మునఁ దాల్చి నృపాత్మజులు సముద్రోదరమం
దనుపమ జపయజ్ఞంబున, [3]నొనరఁ దపం బూని ముదము నొందుచు నుండన్.

క. పదివే లేడులు నిష్ఠను, వదలక తప మాచరింప వారల కర్థిన్
సదయాంతరంగుఁ డభయ ప్రదుఁడు సనాతనుఁడు నైన పద్మోదరుఁడున్. 900

క. అనుపమ శాంతము లగు నిజ తనురశ్ములచే నృపాలతనయ తపోవే
దనలు శమింపఁగఁ జేయుచు, ననయముఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె నచ్యుతుఁ డంతన్.

సీ. ఘన మేరుశృంగ సంగత[4] మైన మేఘంబు నెఱి గరుడస్కంధ నివసితుండుఁ
గమనీయ నిజదేహకాంతి విపాటి తాఖీ లాఖి లాశాంతరాళ తముఁడు
సుమహి తాష్టాయుధ సుమనో మునీశ్వర సేవక పరిజన సేవితుండు
మండిత కాంచనకుండల రుచిరోప లాలిత వదన కపోలతలుఁడుఁ

1. ప్రచేతస్కులు (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. ఘనమగు (క)
3. నొనరింపం జనుఁడు ముదము నొందుచు నుండున్ (క) 4. నీలమేఘంబు (తం. వా.)

తే. జారు నవరత్న దివ్యకోటీర ధరుఁడుఁ
గౌస్తుభ ప్రవిలంబ మంగళ గళుండు
లలిత పీతాంబర ప్రభాలంకృతుండు
హార కేయూర వలయ మంజీర యుతుఁడు. 902

క. లలితాయ తాష్టభుజమం,డల మధ్య స్ఫురిత రుచివిడంబిత లక్ష్మీ
లలనా కాంతిస్పర్ధా, కలిత లస ద్వైజయంతికా శోభితుఁడున్. 903

క. సుర గరుడ యక్ష కిన్నర, నిరుపమ జేగీయమాన నిఖిల దిశా సం
భరిత యశో మహనీయ, స్ఫురణుఁడు నగు న ప్పురాణపురుషుం డెలమిన్.904

క. కరుణావలోకనంబుల, నిరవొంద నృపాలసుతుల నీక్షించి రమా
వరుఁ డంబుదగంభీర మ,ధుర భాషలఁ బలికెఁ బ్రియము దూఁకొనుచుండన్.905

తే. తాపసోత్తము లగు ప్రచేతస్కులార!
వినుఁడు మీరలు సౌహార్దమున నభిన్న
ధర్ము లగుట భవ త్సౌహృదమున కేను
జాలఁ బరితోష మందితి సమత నేఁడు. 906

క. అనయమును మీ మనోరథ, మొనరింతు నెఱుంగఁ బలుకుఁ డుత్తము లగు మి
మ్మనుదిన మే నరుఁడు సుఖశ, యనుఁడై మదిలోనఁ దలఁచు నా నరుఁ డెపుడున్.

క. భ్రాతృజన సౌహృదంబును, భూతదయాగుణము విమలబుద్ధియు సుజన
ప్రీతియుఁ గల్గి సుఖించును, వీత సమస్తాఘుఁ డగుచు విశ్వములోనన్. 908

వ. మఱియు రుద్రగీతం బైన మదీయ స్తవం బెవ్వ రనుదినంబును స్తోత్రంబు సేయుదురు, వారల కభిమత వరంబులు శోభనకరం బగు ప్రజ్ఞయు నిత్తు. మీరలు ము దన్వితు లై జనకాదేశం బంగీకరించుటం జేసి మీకీర్తి లోకంబుల విస్తరించు. మీకు ననూన బ్రహ్మగుణుండు, నాత్మ సంతతిం జేసి లోకత్రయ పరిపూర్ణ గుణాకరుండు నైన పుత్రుండు సంభవింపఁ గలండు. కండుమహాముని తపోవినాశార్థంబుగా నింద్రునిచేతఁ బ్రేరిత యగు ప్రమ్లోచ యను నప్సరస గర్భంబు దాల్చి య మ్మునీంద్రుని వీడ్కొని *(దివంబునకుఁ) జను సమయంబునం బ్రసూత యై త త్పుత్రిని వృక్షంబులందుఁ బెట్టి చనిన. 909

సీ. ఆ శిశు వపుడు పేరాఁకలిచేఁ గుంది [1]వావిచ్చి బిట్టు వాపోవుచుండ
నాలించి [2]యడుకు రాజైన సోముఁడు వచ్చి వల నొప్ప నవసుధావర్షి యైన
యాత్మీయ తర్జని నర్థిఁ బాన మ్మొనర్చ సేయింపంగఁ బెరిఁగిన యిందువదనఁ
గన్య వరారోహఁ గడఁక [3]మదనువర్తి యైన పుణ్యుండు ప్రాచీనబర్హి

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. వాక్రుచ్చి బిట్టుగవగచుచుండ (హ) 2. యగమ (హ)
3. మారిషయను చెలువఁ బుణ్యుండు (హ. తం. వా)

తే. య న్నృపునిచేఁ బ్రజావిసర్గంబునందుఁ
బూని వేడ్కఁ ద దాదిష్టులైన మీర
లందఱును నెయ్యమున వివాహంబు గండ
యని సరోరుహ నయనుఁ డి ట్లనియె మఱియు. 910

వ. అనఘాత్ములారా! యభిన్న *ధర్మశీలు రైన మీ కందఱకు మీ సుమధ్యమయైన కన్య యభిన్న ధర్మశీలయు, భవదర్పితాశయయు నైన భార్య యగు. మీర లప్రతిహత తేజస్కు లై దివ్యవర్ష సహస్రంబులు భౌమదివ్యభోగంబులు మ దనుగ్రహు లై యనుభవించెదరు. అంత నాయందుల భక్తింజేసి నిర్మలాంతః కరణు లై యీ భోగంబులు నిరయప్రాయంబులుగాఁ దలంచి మదీయస్థానంబు బొందెదరు. అని వెండియు ని ట్లనియె. 911

చ. అరయ గృహస్థు లయ్యును మ దర్పిత కర్ములు నస్మదీయ సుం
దర చరితామృత శ్రవణ తత్పర మానస యాతయాములై
సరసగుణాఢ్యు[1]లై తనరు సాధుల కే గృహముల్ దలంప దు
ష్కర భవబంధహేతువులు గావు నృపాత్మజులార! యెన్నఁడున్. 912

క. †నరసుఁడ నగు నను బొందిన,పురుషులు ఘన శోక మోహ మోదంబులఁ బొం
దరు గావున నెనయఁగను ద్రి, పురుషాధీశ్వరుఁడ బ్రహ్మభూతుఁడ నగుదుర్.

వ. అని యిట్లు పలుకుచున్న పురుషార్థభాజనుం డగు జనార్దనుని దర్శించి త
ద్దర్శన విధ్వస్త రజ స్తమోగుణు లైన ప్రచేతస్కులు, 914

చ. కరసరసీరుహంబు [2]లెసకంబెసఁగన్ ముకుళించి గద్గద
స్వరములఁజేసి యి ట్లనిరి [3]సర్వశరణ్యు నగణ్యు నిందిరా
వరు నజితు న్ననంతు ననవద్యచరిత్రుఁ బవిత్రు నచ్యుతుం
బరుఁ బరమేశు నీశు భవబంధవిమోచనుఁ బద్మలోచనున్. 915

* శీలనాములైన (క. ఒ. తం.) 1. లున్నయిన (క. ఒ.)

† వ. అది యెట్లంటి రేని.

చ. అనుపమ బ్రహ్మవాదు లగు నంచిత యోగిజనానుగీయమా
న నిజకథా సముత్సుకుఁ దనందగు నేను మదీయులంద నూ
తనముగ నుందుఁ గావున నుదారత వారికి నీ గృహావళుల్
ఘన భవబంధ హేతువులు గా విధి యంతయు నిక్క మారయన్.

పై వచనము పద్యము కొన్ని ప్రతులలో లేవు. మూలమునఁ గూడ లేవు.

2. లెసగన్ ముకుళించి ప్రమోదగద్గద, స్వర (ఓ. ద. ఒ.) 3. సర్వశరణ్యుని నిందిరాసతీ (ఓ. ఊ.)

సీ. కేశవ! సంతత క్లేశనాశనుఁడవు [1]కోరి మనో వా గగోచరుఁడవు
నిద్ధ మనోరథ హేతుభూ తోదార గుణనాముఁడవు స త్త్వగుణుఁడ వఖిల
విశ్వోద్భవ స్థితి విలయార్థ [2]ధారిత విపుల మాయాగుణ విగ్రహుఁడవు
మహితాఖి లేంద్రియ మార్గ నిరధిగత మార్గుండ వతిశాంత మానసుఁడవు

తే. తవిలి సంసారహారి మేధస్కుఁడవును
దేవదేవుఁడవును వాసుదేవుఁడవును
సర్వభూతనివాసివి సర్వసాక్షి
వైన నీకు నమస్కారమయ్య! కృష్ణ! 916

వ. మఱియును, 917

ఉ. తోయరుహోదరాయ, భవదుఃఖహరాయ, నమోనమః పరే
శాయ, సరోజకేసర పిశంగ వినిర్మల దివ్య [3]నవ్య వ
స్త్రాయ, పయోజసన్నిభ పదాయ, సరోరుహ మాలికాయ, కృ
ష్ణాయ, పరాపరాయ, సుగుణాయ, సురారి హరాయ, వేధసే. 918

వ. అని వినుతించి. 919

చ. కమలదళాక్ష! దుఃఖలయ కారణ మై తగు తావకీన రూ
పము ననివార్య దుర్భర విపద్దశ దుఃఖము నొందు మాకు నీ
సుమహిత సత్కృపాగరిమఁ జూపుటకంటె ననుగ్రహంబు లో
కమునఁ దలంప నొండొకటి కల్గునె? భక్తఫలప్రదాయకా! 920

ఉ. భూరి [4]వివేకితావహ విభూతిసమేత! మహాత్మ! దీనర
క్షారతి నొప్పు నీవు చిరకాలముననె సుఖవృత్తి వీరు మా
వార లటంచు బుద్ధి ననవద్య! తలంచిన యంతమాత్ర స
త్కారమె చాలు న ట్లగుటగా కిటు సన్నిధి వైతి వీశ్వరా! 921

చ. అరయఁగ క్షుద్ర భూతహృదయంబులయందుల నంతరాత్మ వై
తిరముగ నుండు నీవు భవదీయ పదాంబురుహ ద్వయార్చనా
పరమతు లైన [5]మామక శుభప్రద భూరి మనోరథంబు లీ
[6]వెలుఁగవె భక్త లోక హృదయేప్సితదాయక! ముక్తినాయకా! 922

1. గురుసన్మనో (హ) 2. ధృతనిత్య (హ) 3. ఛర్మ (హ) 4. శివేతరాపహ (తం. వా.)
5. మాకును (హ) 6. అడుగగనీవె భక్తహృదయ ప్రమదప్రద ముక్తిదాయకా (హ)

సీ. అయినను విను సరోజాయతలోచన! [1]వరమోక్షమార్గ ప్రవర్తకుఁడవు
పురుషార్థభూత విస్తరుఁడవు నగు నీవు దగిలి ప్రసన్నుఁడ వగుట మాకు
నర్థి మనోభీష్ట మైన వరం బయ్యె నైనను నాథ! పరాపరుండ
వైన ని న్నొకవరం బర్థింతు మనినను భువిఁ దావకీన విభూతు లెన్న
తే. నంత మెఱుఁగంగరామి ననంతుఁ డనుచుఁ
బలుకుదురు నిన్ను నదిగానఁ బరమపురుష!
యే వరం బని కోరుదు మేము? దప్పి
[2]గొన్న బాలకుఁ డబ్ధినీ ళ్ళెన్ని గ్రోలు? 923

వ. అదియునుం గాక. 294

ఉ. పూని భవ త్పదాంబురుహ మూలనివాసుల మైన మేము మే
ధానిధి! నీ విలోకనముఁ దక్కఁగ నన్యముఁ గోరనేర్తుమే?
మానిత పారిజాతకుసుమ స్ఫుట నవ్యమరంద లుబ్ధ శో
భానయశాలి యైన మధుపంబు భజించునె? యన్యపుష్పముల్. 925

చ. హరి! భవదీయమాయ ననయంబును జెందిన నేము నిచ్చలుఁ
గర మనురక్తి నేది దుదగా భవకర్మలమై ధరిత్రిపైఁ
దిరుగుదు మంతదాఁక భవదీయ జనంబులతోడి సంగతిన్
గురుమతి జన్మజన్మములకున్ సమకూరఁగఁజేయు మాధవా! 926

మ. కమలాధీశ్వర! తావకీన వర భక్తవ్రాత సంసర్గ లే
శముతోడన్ సరిగాఁ దలంప మెలమిన్ స్వర్గాపవర్గాది సౌ
ఖ్యము లన్నన్ విను మానుషంబు లగు నీ కామంబులం జెప్ప నే
ల? మునీంద్రస్తుత పాదపద్మ! సుజనాలాపానుమోదాత్మకా! 927

వ. మఱియు భగవద్భక్తసంగంబులయందుఁ దృష్ణాప్రశమనంబు లైన మృష్టకథలు చెప్పంబడుటచే భూతంబులయందు వైరంబును, నుద్వేగంబునులేకుండు. అని,

చ. వనముల ముక్తసంగు లగువారు నుతింపఁ దనర్తు వీవు గా
వున నిలఁ బుణ్యతీర్థముల నొప్పఁ [3]బునీతము సేయఁబూని య
ర్థిని బదచారులై ధరఁ జరించు భవ త్పదభక్త సంగమం
బనుపమ భూరి సంసృతి భయఘ్నుని బుద్ధి రుచింపకుండునే? 929

వ. కావున, 930

1. తగుమోక్షమార్గప్రదర్శకుఁడవు (ట. డ. ద. బ.) 2. గొన్న బాలుఁడు గంగ నీళ్ళెన్ని గ్రోలు (ట. డ.) 3. పవిత్రము సేయఁబూని (వా)

చ. వనరుహపత్రలోచన! భవత్సఖుఁ డైన సుధాంశుమౌళితో
డి నిమిషమాత్ర సంగతిఁ గడింది ప్రణంబును దుశ్చికిత్సము
న్నను భవకష్టరోగమున కర్మిలి వైద్యుఁడ వైన నిన్ను నే
మనయముఁ జూడఁ గంటిమి కృతార్థుల మై తగ మంటి మీశ్వరా! 931

వ. దేవా! మదీయ స్వాధ్యాయాధ్యయనంబులును, గురుప్రసాదంబును, విప్రవృద్ధానువర్తనంబును, ఆర్యజన నమస్కరణంబును, సర్వభూతానసూయయు, నన్న విరహితంబుగా ననేకకాలం బుదకంబులయందు సుతప్తం బైన తపంబు సేయుటయు నివి యన్నియును బురాణపురుషుండ వైన భవదీయ పరితోషంబు కొఱకు నగుం గాక యని విన్నవించెదము. అని వెండియు ని ట్లనిరి. 932

మ. మను పద్మాసన ధూర్జటి ప్రముఖ ధీమంతుల్ తపో జ్ఞాన స
త్వనిరూఢిం దగువారు నీ మహిమముల్ వర్ణింపఁ బారం బెఱుం
గనివా రయ్యును నోపినంత వినుతుల్ గావింతు రట్లౌట నే
మును ని న్నర్థి నుతింతు మీశ! వరదా! బుద్ధ్యాదిమూలంబుగన్. 933

వ. అని మఱియు సముండవు, నాదిపురుషుండవు, శుద్ధుండవు, పరుండవు, వాసుదేవుండవు, సత్త్వమూర్తివి, భగవంతుండవు నైన నీకు నమస్కరించెదము. అని *(యిట్లు ప్రచేతసులచేత నుతింపంబడి శరణ్యవత్సలుం డగు హరి సంతుష్టాంతరంగుం డై వారలు గోరినయట్లు వరంబు లిచ్చిన), 934

తరల. [1]అనుచు నా నృపనందనుల్ ముదమార సన్నుతిఁ జేయఁగా
మనములోఁ బరితోష మంది రమాహృదీశుఁడు భక్తపా
లనకరుండు తదీయ దర్శనలాలసాత్మకు లాత్మలం
దనివి సాలక చూడ నాత్మపదంబు కేఁగె రయంబునన్. 935

వ. త దనంతరంబ ప్రచేతసులు (భగవదాజ్ఞ శిరంబుల ధరియించి) సముద్రసలిలనిర్గతు లై. 936

క. భూరిసమున్నతి నాక, ద్వారనిరోధంబు గాఁగఁ దగఁ బెరిఁగిన యా
భూరుహ సంపిహితాఖిల, ధారుణి నీక్షించి రాజతనయులు వరుసన్. 937

చ. ఘన కుపితాత్ము లై విలయకాల భయంకర హవ్యవాహలో
చనుగతి నుగ్రు లై ధరణిచక్రము నిర్వసుధారుహంబుగా
ననయముఁ జేయఁబూనిన జనాధిపసూనుల [2]మోముఁదమ్ముల
న్ననలసమీరముల్ జననమంది కుజంబులఁ గాల్పఁ జొచ్చినన్. 938

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. అనయమా (హ) 2. మోములందుఁ దామనల (హ)

క. నలినభవుఁ డా మహీజ, ప్రలయముఁ గని వచ్చి ధరణిపాలతనూజా
తుల మధురోక్తుల నుపశాంతులఁ గావింపుచును [1]బ్రియము దూఁకొనఁ బలికెన్.

వ. అట్లు పలికి వారల నుపశమిత క్రోధులం జేసిన యనంతరంబ. 940

సీ. అవశిష్ట ధరణీరుహంబులు భయమంది తివిరి చతుర్ముఖాదేశమునను
మారిష యను సతీమణిఁ దమకూఁతును నా ప్రచేతసులకు నర్థి నిచ్చె
నా నరపాలక సూనులు దక్షున కరయంగ [2]ము న్నీశ్వరాపరాధ
మునఁ బ్రాప్తమైనట్టి జనపాలజన్మంబునకుఁ గారణం బైన నలిననయన

తే. నాదరంబునఁ గమలజు నాజ్ఞఁజేసి
కడఁక దీపింప విధివ త్ప్రకారమునను
వరుస నందఱుఁ గూడి వివాహమైరి
గడవవచ్చునె దైవసంకల్ప మెందు. 941

క. కలదే? జగతిం బదురు నృ, పులకును నొకభార్యయందుఁ బొసఁగునె? వినఁగా
నలినోదరు ఘన మాయా, కలి తాద్భుతములకు నతులు గావింపఁ దగున్. 942

వ. అంతం జాక్షుషమన్వంతరంబుల దైవచోదితుండై యిష్టప్రజాసర్గంబుఁ గావింపుచుఁ
బ్రసిద్ధుం డైన దక్షుండు పూర్వదేహంబు కాలవిద్రుతంబుగాఁ బ్రచేతసులకు
న మ్మారిష యను భార్యయందు సంభవించి, నిజకాంతింజేసి సమస్త తేజోధనుల
తేజంబును బిహితంబుగాఁ జేయుచుఁ, గర్మదాక్ష్యంబున దక్షుం డను నామంబు
వహించి, బ్రహ్మచేతం బ్రజాసర్గ రక్షయందు నియోగింపంబడి, మరీచ్యాదులం
దత్త ద్వ్యాపారంబులందు నియోగించియుండె. అంత. 943

అధ్యాయము - ౩౧

సీ. ఒనరఁ బ్రచేతస్కు లుత్పన్నవిజ్ఞాను లగుచు వేగంబ నారాయణోక్తిఁ
దలఁపుచు నాత్మనందనుకడ నిజభార్య నిడి వనవాసులై కడఁగి మున్ను
జాబలి యను [3]మునీశ్వరుఁడు సిద్ధుం డైన భూరి పశ్చిమవార్ధి తీరమునను
సర్వభూ తాత్మవిజ్ఞానంబు గల యాత్మ ఘనవిమర్శ కృతసంకల్పు లైరి

తే. యంత నచటికి సమ్మోద మతిశయిల్ల
నర సురాసుర యక్ష కిన్నరవరేణ్యా
మానితోన్నతి సంపూజ్యమానుఁ డైన
నారదుండు వివేకవిశారదుండు. 944

1. నయము (హ. తం. వా.) 2. మునునీశ్వరాపరాధ (క. బ.) 3. మునీశ్వరునాశ్రమంబైన (చ. ట. త. డ. ద. బ.)

వ. చనుదెంచి నిర్జిత ప్రాణ మనో వా గ్గర్శనులు, జితాసనులు, శాంతులు, సమాన విగ్రహులు, నిర్మలంబైన పరబ్రహ్మంబునందు నియోజితంబైన యంతఃకరణులు నైన రాజనందనులకడ నిలిచిన. 945

క. చనుదెంచిన నారదమునిఁ, గనుఁగొని నృపసుతులు లేచి కౌతుక మొప్పన్
వినమితులై సముచితపూ, జనములఁ బరితుష్టుఁ జేసి సద్వినయమునన్. 946

చ. అనఘ ! మునీంద్రచంద్ర ! భవ దాగమనంబు సమస్తలోక శో
భన మగు నస్మదీయ మగు భాగ్యవశంబున నేఁడు విశ్వపా
వన ! నినుఁ జూడఁగంటి మనివార్య భవ ద్భ్రమణంబు లోకలో
చనుగతిఁ బోలి ప్రాణులకు సర్వభయాపహరంబు గావునన్, 947

వ. అని మఱియు నిట్లనిరి. 948

సీ. అనఘాత్మ ! భగవంతులైన కేశవ వామదేవులచే నుపదిష్టమైన
యాత్మతత్త్వంబు గృహస్థుల మగు మాకు ననయంబు విస్మృతం బయ్యె నట్టి
[1]యీశతత్త్వార్థ ప్రకాశకంబును [2]భూరి ఘోర సంసారాబ్ధి తారకంబు
నై కర మొప్పారు నాత్మతత్త్వము నేఁడు చిరదయామతిఁ బ్రకాశింపఁజేయు

తే. మని ప్రచేతస్కు లర్థిఁ బల్కినఁ జెలంగి
భగవదాయత్తచిత్తుండు భవ్యగుణుఁడు
నఖిలలోకవిహారుండు నైనయట్టి
నారదుఁడు వల్కె నా రాకుమారులకును. 949

సీ. చర్చింప నరులకే జన్మకర్మాయు ర్మనోవచనంబుల దేవదేవుఁ
డఖిల విశ్వాత్మకుం డైన గోవిందుండు విలసిల్లు భక్తి సేవింపఁబడును
నవియ పో జన్మకర్మాయు ర్మనోవచనములని ధరణి నెన్నంగఁదగును
వనరుహనాభ సేవారహితము లైన జననోపనయన దీక్షాకృతంబు

తే. లైన జన్మంబు లేల ? దీర్ఘాయు వేల ?
వేదచోదిత యగు కర్మవితతి యేల ?
జప తప శ్రుత వాగ్విలాసంబు లేల ?
మహిత నానావధాన సామర్థ్య మేల ? 950

వ. మఱియు హరివిరహితం బైన యింద్రియపాటవంబు, నిపుణ యైన బుద్ధియుఁ, బ్రాణాయామాది యోగంబు, దేహాది వ్యతిరిక్తాత్మజ్ఞానంబు, సన్న్యాసాధ్య

1. కలిత (క. చ. బ.) 2. భూరి, తరళ సంసారాబ్ధి తారణంబు (క. చ. ట. జ. డ. బ.)

యనంబులును,దక్షిణ వ్రతవైరాగ్యాది శ్రేయస్సాధనంబులునేల?సర్వేశ్వరుండు సమస్త శ్రేయ స్స్వరూపుండు, సమస్త శ్రేయోవధిభూతుండు, సర్వభూతావాసుండు, సర్వభూతాత్మప్రదుండు, సర్వభూతప్రియుండు, సర్వవ్యాపకుండును గావున. 951

మ. కమలాధీశ్వరుఁ బూజసేయుట సమగ్రప్రీతిఁ బ్రాణోపహా
రము సర్వేంద్రియ తృప్తిహేతువును సర్వక్ష్మాజ మూలాభిషే
కము శాఖాభుజపుష్టిదంబు నగు రేఖన్ సర్వదేవార్హణ
క్రమ మై యొప్పు ధరావరేణ్య సుతులారా! బుద్ధి నూహించినన్. 952

వ. అదియునుం గాక. 953

క. పెనుపగు వర్షాకాలం, బున దిననాయకునివలనఁ బొడమిన సలిలం
బనయముఁ గ్రమ్మఱ గ్రీష్మం, బున సూర్యునియందుఁ జెందుపోలిక మఱియున్.

క. ధరణిఁ జరాచరభూతము, లరయఁగ జనియించి యందె యణఁగిన పగిదిన్
హరిచేఁ బుట్టిన విశ్వము, హరియందె లయంబు నొందు నది యెట్లన్నన్. 955

మ. [1]అరయ న్నభ్రతమః ప్రభల్ మును నభంబం దొప్పఁగాఁ దోఁచి క్ర
మ్మఱ క్షీణింపఁగ నందె లేనిగతి బ్రహ్మంబందు నీశక్తులన్
బరికింపన్ ద్రిగుణప్రవాహమున నుత్పన్నంబు లై క్రమ్మఱన్
విరతిం బొందుచునుండుఁ గావున హరిన్ విష్ణున్ భజింపం దగున్. 956

వ. మఱియు సమస్త దేహులకు నాత్మయు *(నిమిత్త భూతుండు) నద్వితీయుండు, [2]శశ్వత్ప్రకాశుండు, ప్రధాన పురుషుండు, స్వతేజో విధ్వస్త గుణప్రవాహుండు, (మానస బుద్ధి సుఖేచ్ఛా ద్వేషాది వికల్పరహితుండు, నగుణుండు, దేహాత్మ భ్రమ నివృత్త్యుపలభ్యుండు, నాది మధ్యాంత రహితుండు, నిత్యానంద స్వరూపుండు, సర్వజ్ఞుండుఁ) బరమేశ్వరుండు నైన నారాయణు నభేదబుద్ధిం జేసి, భజింపుండు,అతండు[3]సర్వభూతదయాళువులును,ఎంతమాత్రంబు సంభవించునంత మాత్రంబున సంతుష్టచిత్తులును, సర్వేంద్రియోపశాంతులును నగు పురుషుల యెడ సంతుష్టుం డగు. అని వెండియు ని ట్లనియె. 957

1. అరుదౌ నభ్రతమః ప్రభల్ (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

2. స్వయం ప్రకాశుండు (క. చ. ద. బ.) 3. సర్వభూతదయయు...........సంతుష్టుం డగుటయును సర్వేంద్రియోపశాంతియు నను నీ గుణంబులు గలిగిన యెడ (తం. వా.)

"దయయా సర్వభూతేషు సంతుష్ట్యా యేన కేనచిత్.
సర్వేంద్రియోపశాంత్యాచ తుష్యత్యాశు జనార్దనః" (31-20)

చ. చతురత నట్టి యీశ్వరుఁడు సజ్జనలోక నిరస్త సర్వకా
మిత విమలాంతరంగమున మిశ్రితభావనఁ జేసి సన్నిధా
పితుఁ డగుచుఁ దయాకర గభీరగుణంబులఁ జాల నొప్పి యా
శ్రితజన పారతంత్ర్యమును జేకొని పాయకయుండు నిచ్చలున్. 958

క. శ్రుత ధన [1]కుల ధర్మ సము, న్నత మదములఁజేసి సజ్జన ప్రతతికి సంతత
మెగ్గొనరించుచును గు, మతు లర్థిం జేయుపూజ మతిఁ గొనఁ డెందున్. 959

వ. అది యెట్లనిన. 960

సీ. వలనొప్పఁ దను ననువర్తించు నిందిరా కామినీమణిఁ ద దాకాంక్ష లగుచు
ధృతి ననువర్తించు దేవేంద్రముఖ్యుల [2]నే ననువర్తింప కెప్పు డాత్మ
నిత్య స్వతంత్రుఁడు నిజభక్త వరదుఁడు [3]దీనవత్సలుఁడును నై నయట్టి
పురుషోత్తముని జగద్భరితు సర్వేశ్వరు నారాయణునిఁ జిదానంద మయుని

తే. నజితు నచ్యుతుఁ బుండరీకాయతాక్షుఁ
దవిలి సేవింప కుండునే ? ధరఁ గృతజ్ఞుఁ
డైన పురుషుండు సమ్మోదితాత్ముఁ డగుచుఁ
జారుమతులార ! రాజకుమారులార ! 961

వ. *(అని మఱియు నిట్లనియె. భవదీయ వంశధుర్యుండుఁ, జిత్రరథుండు నగు
ధ్రువుండు సపత్ని మాతృ వాగ్బాణ భిన్నహృదయుం డై పంచ వర్షార్భకుం
డగుచుఁ దపోవనంబున కరుగునపుడు మార్గంబున నాచే నుపదిష్టంబయిన క్రమం
బున భగవంతుం డగు పుండరీకాక్షు నారాధించి, యితరులచే నొందరాని సర్వో
త్తమం బగు పదంబు నొందె. కాన మీరును రుద్రోపదేశక్రమంబున సర్వ
భూతాంతర్యామి యగు నీశ్వరు భవచ్ఛేదనంబునకై భజియింపుఁడు.) 962

క. అని యివ్విధమున నారద, ముని రాజకుమారులకును ముదము దలిర్పన్
వనజోదరు సచ్చరితము, వినుపించి సరోజభవుని వీటికిఁ జనియెన్. 963

వ. ఇట్లు నారదుండు చనిన యనంతరంబ, 964

చ. నరవరనందనుల్ గణఁక నారదవక్త్రవినిర్గతంబు సుం
దరమును మంగళావహము ధన్యము లోక మలాపహంబు నై
పరఁగిన విష్ణు[4]కీర్తి విని పాయక తత్పదభక్తి చింతనా
నిరుపమభక్తిఁ జెంది హరినిత్యపదంబును బొంది రున్నతిన్. 965

1. కర్మ (హ) 2. నైన నెవ్వఁడు చూడఁనాత్మ నట్టి (హ) 3. దీనవత్సల గుణాధీశు నజుని (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 4. సద్యశము భక్తినుతించి ముకుంద చింతనా (హ)

వ. అని మైత్రేయుండు విదురున కిట్లనియె. మహాత్మా ! నీవు న న్నడిగిన ప్రచేతో నారద సంవాదరూపం బైన హరికీర్తనంబును, మనుపుత్రుం డైన యుత్తాన పాదుని వంశ ప్రకారంబును జెప్పితి. అని వెండియు ని ట్లనియె. నారదు వలనం బ్రియవ్రతుం డాత్మవిజ్ఞానంబు నొంది, [1]మహీమండలంబు పరిపాలించి, యనంత రంబునఁ బుత్రులకు రాజ్యంబుఁ బంచియిచ్చి పరలోకగతుం డయ్యె. అనిన, 966

క. విని విదురుం డా [2]తాపసు, ఘనచరణము లాత్మమస్తకంబున మధుసూ
దను చరణాంభోరుహములు, మనమునఁ దగఁ దాల్చి పలికె మైత్రేయునితోన్.

క, మునినాథచంద్ర! కరుణా, వననిధి! నీచేత భక్తవత్సలుఁ డగు నా
వనజాక్షు తత్త్వ మెఱిఁగితి, నని తత్పదములకు వినతుఁ డై వినయమునన్.

క. [3]ఆ మునిచే నామంత్రితుఁ, డై మనమున బంధుదర్శ నాకాంక్షితుఁ డై
ధీమహితుఁ డైన విదురుఁడు సామజపురమునకుఁ జనియె సమ్మద మొప్పన్.

క. అని శుకుఁడు పరీక్షిత్తున, కనుకంపం జెప్పె నీ యుపాఖ్యానంబున్
వినువాఁ డైశ్వ ర్యాయు, ర్ధన కీర్తి స్వస్తిగతులఁ దగఁ బ్రాపించున్. 970

క. అని శుకయోగి పరీక్షి, జ్జనపాల సుధాపయోధిచంద్రున కర్థిన్
వినిపించిన కథ మోదం, బున సూతుఁడు శౌనకాది మునులకుఁ జెప్పెన్. 971

చ. సరస వచోవిలాస! గుణసాగర! సాగరమేఖలా మహీ
భరణ ధురంధరప్రకట భవ్య భుజా భుజగేంద్ర! రాజశే
ఖర! ఖర దూషణప్రముఖ గాఢ తమఃపటల ప్రచండ భా
స్కర! కఱకంఠకార్ముక విఖండన ఖేలన! భక్తపాలనా! 972

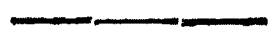
క. శరవిదళిత సారంగా!, సరస దయాపాంగ! భక్తజలధి తరంగా
దురితధ్వాంత పతంగా!, వర జనకసుతాభిషంగ! వననిధి భంగా! 973

మాలిని. సురవిమత విదారీ! సుందరీ శంబరారీ!
సరసవినుత సూరీ! సర్వలోకోపకారీ!
నిరుపమగుణహారీ! నిర్మలానందకారీ!
గురు సమరవిహారీ! ఘోరదైత్య ప్రహారీ! 974

1. మహాభోగానంతరంబున (త) 2. మునివరు (హ)
3. మునిచే నామంత్రితుడై, తన మనముల బంధుజనుల దర్శన కాంక్షన్
ఘన మహితుడైన విదురుడు చనియెన్ గరిపురమునకును సమ్మద మొప్పన్ (ట. జ. ద.)

గద్య. ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభాగవతం బను మహాపురాణంబునందు స్వాయంభువ మనువులకు నాకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతి, ప్రియవ్రతోత్తానపాదులు జన్మించుటయు, నందు నాకూతి రుచిప్రజాపతికి నిచ్చుటయు, నా రుచిప్రజాపతికి నాకూతిదేవియందు శ్రీ విష్ణుమూర్తి యంశజుం డైన యజ్ఞుండును, లక్ష్మీకళాంశజ యగు దక్షిణ యను కన్యకయు నుద్భవించుటయు, మనుపుత్రి యైన దేవహూతిని గర్దమున కిచ్చుటయు, బ్రసూతిం దక్షప్రజాపతి కిచ్చుటయుఁ, బ్రసూతిదక్షులవలనం బ్రజాపరంపరలు గలుగుటయు, మఱియుం గర్దమప్రజాపతి పుత్రికా సముదయంబును క్షత్రబ్రహ్మర్షుల కిచ్చుటయుఁ, గర్దమపుత్రిక యైన కళవలన మరీచికిఁ గశ్యపుఁ డను పుత్రుండు, పూర్ణిమ యను కూఁతురుం బుట్టుటయుఁ, బూర్ణిమవలన గంగయు విరజుం డనెడి కుమారుండును జన్మించుటయుఁ, గశ్యప ప్రజాపతివలన నైన ప్రజాపరంపరలచే ముల్లోకంబు లాపూర్ణంబు లగుటయు, నత్రిమహాముని తపంబును, నతనికి హరి హర బ్రహ్మలు ప్రత్యక్షం బగుటయు, ననసూయా పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యంబు వలన ననసూయాత్రులకుం ద్రిమూర్తుల కళాంశజు లయిన చంద్ర దత్తాత్రేయ దుర్వాసుల జన్మంబును, దక్షాత్మజల జన్మంబును, భృగువు వలన ఖ్యాతి యను నంగనకు శ్రీమహాలక్ష్మి జన్మించుటయు, భృగు పౌత్రుం డైన మార్కండేయు జన్మంబును, ధర్మునకు మూర్తివలన నరనారాయణులు సంభవించుటయు, సత్రయాగంబునందు దక్షుండు శివుని నిందించుటయు, దక్షాధ్వర ధ్వంసంబును, బ్రహ్మచేఁ బ్రార్థితుండై శివుండు దక్షాదుల ననుగ్రహించుటయు, దక్షాదికృత శ్రీహరి స్తవంబును, శ్రీహరి ప్రసన్నుండై దక్షుని యజ్ఞంబు సఫలంబుగా ననుగ్రహించుటయు, సతీదేవి హిమవంతునకు జనించి హరునకుం బ్రాప్తించుటయు, నుత్తానపాదుని వృత్తాంతంబును, ధ్రువోపాఖ్యానంబును, ధ్రువుండు దండ్రిచేత నవమానితుం డై నారదోపదేశంబున మధువనంబునకుం జని తపంబు సేయుటయు, హరి ప్రసన్నుం డై యతని మనోరథంబు లిచ్చుటయు, నతండు మఱల పురంబునకు వచ్చుటయుఁ, గుబేరానుచరులైన యక్షులతోడి యుద్ధంబును, ధ్రువుండు యజ్ఞంబులు సేయుచు రాజ్యభోగంబులం దనిసి దనయు నుత్కలునిం బట్టంబు గట్టి హరి యనుగ్రహంబున ధ్రువక్షితిని నిలుచుటయు, నుత్కలుండును వత్సరుఁడను తన సుతునిఁ బట్టంబుగట్టి హరిం జేరుటయు, వత్సరుని వంశ పరంపరయు, నందు నంగుని సుతుం డయిన వేను కళేబరంబున లక్ష్మీనారాయణుల

యంశంబున నర్చియుఁ,బృథుండును జన్మించుటయుఁ,బృథుండు భూమిం గామధేనువురీతి నఖిల వస్తువులం బితుక నియమించి, సమస్థలింజేసి, యింద్రుడు వశవర్తియై యుండ బహుయజ్ఞంబులు నేసిన నతనికి హరి ప్రత్యక్షం బగుటయు, నధ్యాత్మ ప్రబోధంబును, నింద్రునివలనం బాషండసంభవంబును, నింద్రుని జయించిన విజితాశ్వుని, నతని తమ్ములను బృథివీపాలనంబున నిలిపి, పృథుండు నర్చియుం బరమపద ప్రాప్తు లగుటయు, విజితాశ్వునకు వసిష్ఠ శాపంబునం ద్రేతాగ్నులు తనయు లయి జనియించుటయుఁ, బృథుని పౌత్రుం డైన ప్రాచీనబర్హి రాజ్యంబును, నతని యజ్ఞంబు లసంఖ్యాతంబు లయిన నారదుండు మాన్పం దలంచి, పురంజను కథ నధ్యాత్మ ప్రపంచంబుగాఁ దెలుపుటయుఁ, బ్రాచీనబర్హి సుతులయిన ప్రచేతసులు పదువురకు శ్రీ మహాదేవుఁడు ప్రత్యక్షం బయి హరిస్తవం బుపదేశించుటయు, వారి తపంబునకు మెచ్చి హరి ప్రత్యక్షం బగుటయు, వారికి మారిషవలన దక్షుండు పూర్వకాలంబున శివవిద్వేష ప్రయుక్త శాపంబున జనియించుటయుఁ, బ్రచేతస్కులు ముక్తికిం జనుటయు, మొదలగు కథలం జెప్పిన విని మైత్రేయుని వీడ్కొని విదురుండు హస్తిపురంబున కరుగుటయు, నను కథలుం గల చతుర్థ స్కంధము సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీమహాభాగవతము

పంచమస్కంధము

ప్రథమాశ్వాసము

క. [1]శ్రీకర ! కరుణాసాగర ! ప్రాకట లక్ష్మీకళత్ర ! భవ్యచరిత్రా !
లోకాతీత గుణాశ్రయ ! గోకులవిస్తార ! నందగోపకుమారా ! 1

అధ్యాయము — ౧

వ. *మహనీయగుణగరిష్ఠు లగు న మ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణ వ్యాఖ్యాన
వైఖరీ సమేతుండైన సూతుం డి ట్లనియె. 2

క. †భూనాథుఁ డుత్తరాత్మజుఁ, డైన పరీక్షిన్నరేంద్రుఁ డభిమన్యుసుతుం
డానంద మొంది ఘన సు, జ్ఞానుం డగు శుకునిఁ గాంచి సరసతఁ బలికెన్. 3

వ. మునీంద్రా ! పరమభాగవతుండు, నాత్మారాముండు నైన ప్రియవ్రతుండు
గృహంబుననుండి యెట్లు రమించె ? ♦కర్మబంధంబు లైన పరాభవంబులు గల
గృహంబులయందు ముక్తసంబంధు లైన పురుషులకు సంతోషంబు గానేరదు.
ఉత్తమశ్లోకుఁ డైన [2]పుండరీకాక్షుని పాదచ్ఛాయంజేసి నిర్వృతచిత్తు లైన మహా
త్ములు కుటుంబంబునందు నిస్పృహత సేయుదురు. కాన ప్రియవ్రతునికి సంసా
రంబునందుఁ దగులంబు గలుగు టెట్లు ? దారాగార సుతాదులందుఁ దగులంబు
గలవానికి నెట్లు సిద్ధి గలుగు ? శ్రీహరియం దస్ఖలితమతి యెట్లు గలుగు ? ఈ
సంశయంబుఁ దేటపఱుపుము. అని పరీక్షిన్నరేంద్రుం డడిగిన శుకయోగీంద్రుం
డి ట్లనియె. 4

1. శ్రీ సీతానయనోత్పల, శ్రీసతి సహజన్మ ! త్రిదశసేవిత ! ఆశా
వాస ప్రకాశ ! జయ భా, సాసురపతి హరణ ! రామచంద్ర నృపాలా ? (క. చ. ట. జ. బ.)

* వ. సకల పురాణార్థజ్ఞాన విఖ్యాతుం డగు సూతుండు శౌనకాదుల కిట్లనియె. (చ.ట.జ.డ.బ.)

† ఈ పద్యము, క. చ. ట. జ. డ. లలో లేదు.

♦ "కర్మబంధః పరాభవః" (అని మూలము) "కర్మణాం బంధః పరాభవశ్చ" (వ్యాఖ్య 5-1)

2. పుండరీకాక్షుని కటాక్షవీక్షణామృత ధారంజేసి (క. చ.)

క. హరి చరణాంబుజ మకరం, ద రసావేశిత మనఃప్రధానుం డగు స
త్పురుషుఁడొకవేళ విఘ్నముఁ, బొరసినఁ దన పూర్వమార్గమును విడువఁడిలన్.

—: మనుపుత్రుం డగు ప్రియవ్రతుని యుపాఖ్యానము :—

క. ధరణీవల్లభ! విను మా, నరవరుఁడు ప్రియవ్రతుండు నారదముని[1] స
చ్చరణోపసేవఁ జెందుచు, నరుదుగ [2]నధ్యాత్మ సత్రయాగంబందున్. 6

సీ. దీక్షితుం డై ధరిత్రీపాలనముఁ దండ్రి పనిచిన సుజ్ఞానభంగ మనుచు
[3]నంగీకరింపకుం టంతయుఁ దెలిసి పద్మాసనుం డతనికి నతుల రాజ్య
మందుల మిక్కిలి యాసక్తిఁ బుట్టింతు ననుచును దనచిత్తమందు దలఁచి
తారకా ద్యనుసృత తారాధిపుని మాడ్కి శ్రుతులతోఁ గూడి [4]యచ్యుతవిభూతి

తే. హంసవాహనుఁ డగుచు నింద్రాదులెల్లఁ
గదిసి సేవింప బ్రహ్మలోకముననుండి
సమ్మునీంద్రులు దన్నుఁ బ్రశంస సేయ
నల్లనల్లన యుడువీథి నరుగుదెంచె. 7

వ. మఱియు నయ్యై మార్గములయందు సిద్ధ సాధ్య గంధర్వ చారణ గరుడ కింపురుషులు స్తోత్రంబులు సేయుచుండ గంధమాదన ద్రోణులం బ్రకాశంబు నొందింపుచుం జనుదెంచిన పద్మాసనునకు నారదుండు స్వాయంభువ ప్రియవ్రతులతోఁ గూడి ముకుళిత [5]కరకమలుం డై యెదురు చనుదెంచి, సంస్తుతులతోడఁ బూజించిన విరించి సంతసించి ప్రియవ్రతునిం జూచి నవ్వుచు ని ట్లనియె. 8

క. హరి నాముఖమున నీకును, [6]గర మెఱిఁగింపగ బనిచెఁ గావున నిదె సు
స్థిరమతి విను మంతయు శ్రీహరి వాక్యముగా నెఱింగి యవనీనాథా! 9

ఆ. కోరి వేడ్కి నేను నారదుండును నీవు
నందఱ మిదె యీశ్వరాజ్ఞఁ బూని
యుడుగ కెపుడు సేయుచున్నవారము గాన
నతనియాజ్ఞఁ దప్ప నలవిగాదు. 10

వ. మఱియు శ్రీహరియాజ్ఞం జీవుండు తపోవిద్యలను యోగవీర్య జ్ఞానార్థ ధర్మంబులును దనచేత నొరులచేతను దప్పింప సమర్థుండు గాఁడు. ఉత్పత్తినాశంబులకు

1. శ్రీ; చరణాబ్జ సేవ (ట.త.జ.డ.) 2. సుజ్ఞాన (క.బ.) 3. అంగీకరింపమి నంతయు (హ.తం.వా.) 4. నంచిత (చ.బ.) 5. హస్తుండై (హ) 6. నెఱుగింపదలంచినాకు నెఱిగించెను (చ.ట.జ.డ.ద.)

శోక మోహ సుఖదుఃఖంబులకు నీశ్వరాధీనుండె కాని జీవుండు స్వతంత్రుండు గాఁడు. శ్రీహరి వాగ్రూపంబు లైన శ్రుతులందు గుణత్రయం బను రజ్జువున బంధింపబడ్డ యస్మదాదులము ముకుఁద్రాటిచేఁ బశువు మనుష్యులకు వశం బైన చందంబున నీశ్వరాజ్ఞం బ్రవర్తింపుచుందుము. నరుండు సుఖదుఃఖానుభవంబులకు నీశ్వరాధీనుండు నేత్రంబులు గలవానిచేతఁ దివియంబడ్డ యంధుండునుంబోలె నీశ్వరుం డిచ్చిన సుఖదుఃఖంబు లనుభవింపుచున్నవారము. స్వప్నంబునం గన్న పదార్థము మేలుకాంచి మిథ్యగాఁ దలంచిన చందంబున మోక్షార్థి యైన సుజ్ఞానవంతుండు ప్రాప్త సుఖదుఃఖంబు లనుభవింపుచు దేహారబ్ధ కర్మంబులం బాయ నొల్లఁడు. వనవాసి యైనను జితేంద్రియుండు గాకుండె నేనిఁ *(గామాది సహితుం డగుటంజేసి) సంసారబంధంబులు గలుగు. గృహస్థాశ్రమంబందును జితేంద్రియుం డై యాత్మజ్ఞానంబు గల పురుషునకు మోక్షంబు సిద్ధించు. శత్రువుల గెలువ నిచ్ఛయించిన పురుషుండు, దుర్గం బాశ్రయించి శత్రువుల గెలిచిన మాడ్కి, మోక్షార్థి యగు [1]పురుషుండు గృహాశ్రయుం డగుచు శ్రీహరి చరణారవిందంబు లను దుర్గం బాశ్రయించి యరిషడ్వర్గంబుల జయించు. నీవును ముక్తసంగుండ వై (యీశ్వరకల్పితంబు లగు)భోగంబుల ననుభవించి ముక్తిం జెందుము. అనినఁ బ్రియవ్రతుండు త్రిభువనగురుం డైన బ్రహ్మవాక్యంబు నవనత మస్తకుం డై బహుమాన పూర్వకంబుగ నంగీకరించె. అంత. 11

ఆ. సరసిజాసనుండు స్వాయంభువునిచేత
నధిక మైన పూజ లంది నార
దుండు నా బ్రియవ్రతుండును జూడంగఁ
జనియెఁ దనదు పూర్వసదనమునకు. 16

ఆ. సత్యసంధుఁ డైన స్వాయంభువుం డను
మనువు బ్రహ్మచేత మన్ననఁ దగ
నంది యంత నారదానుమతంబునఁ
దనదు సుతుని [2]రాజ్యమునను నిలిపె. 13

వ. ఇట్లు స్వాయంభువమనువు భూపరిపాలనంబునకు బ్రియవ్రతునిఁ బట్టంబుగట్టి (విషమంబులగు) విషయంబులను విషసముద్రాశవలన విముక్తుం డై వనంబునకుం జనియె. అంత. 14

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. నీవును (హ) 2. రాజ్యమునకు (క. చ. ట. జ. డ. ద. బ).

మ. ధరణీవల్లభుఁ డా ప్రియవ్రతుఁడు మోదం బందుచున్ లీల నీ
శ్వరవాక్యంబునఁ గర్మతంత్రపరుఁ డై సంగంబులం బాపు శ్రీ
హరి పాదాంబుజచింతనం దగిలి నిత్యానందముం బొంది దు
ర్భర రాగాదులఁ బాఱఁదోలి ప్రజలం బాలించె నత్యున్నతిన్. 15

వ. ఇట్లు ప్రియవ్రతుండు రాజ్యంబు సేయుచు విశ్వకర్మప్రజాపతి పుత్రిక యగు బర్హిష్మతి యనుదానిం బత్నిగాఁ బడసి, యా సతివలన శీల వృత్త గుణ రూప వీర్యౌదార్యంబులం దనకు సమాను లైన యాగ్నీధ్ర, ఇధ్మజిహ్వ, యజ్ఞబాహు, మహావీర, హిరణ్యరేతో, ఘృతపృష్ఠ, సవన, మేధాతిథి, వీతిహోత్ర, కవు లను నామంబులు గల పుత్రదశకంబును, ఊర్జస్వతి యను నొక్క కన్యకనుం గాంచె. అందుఁ గవి మహావీర సవనులు మువ్వురు బాలకు లగుచునుండియు నూర్ధ్వ రేతస్కు లై బ్రహ్మవిద్యా నిష్ణాతు లై, (యుపశమశీలు రగుచుం) బారమ హంస్య యోగం బాశ్రయించి, సర్వజీవనికాయావాసుండును, (భవభీతజన శరణ్యుండును, సర్వాంతర్యామియు) భగవంతుడును నగు వాసుదేవుని చరణారవిందావిరత స్మరణావిగళిత పరమభక్తియోగానుభావంబున విశోధి తాంతఃకరణు లగుచు నీశ్వరు తాదాత్మ్యంబుఁ బొందిరి. అంత. 16

సీ. వసుధేశ! యా ప్రియవ్రతుఁ డొండుకాంతయం దధికుల మన్వంతరాధిపతుల
మఱియు నుత్తముఁడు తామసుఁడు రైవతుఁ డను సుతులను బుట్టించె సుమహితులను
మున్ను జన్మించిన పుత్రులలో మువ్వు రవ్యయపదవికి నరుగుటయును
నపుడు ప్రియవ్రతుఁ డఖిలశాత్రవకోటిఁ దన బాహుబలముచేతను జయించి

తే. యతఁడు బర్హిష్మతీకాంతయందుఁ బ్రీతి
గలిగి యౌవన లీలావికాస హాస
హేలనాదులఁ జిత్తంబు గీలుపఱిచి
గతవివేకుండు వోలె భోగములఁ బొందె. 17

వ. ఇట్లు ప్రియవ్రతుం డేకాదశార్బుద పరివత్సరంబులు రాజ్యంబు సేసి, యొక్క నాఁడు మేరునగ ప్రదక్షిణంబు సేయు సూర్యునకు నపరభాగంబునం బ్రవర్తించు నంధకారంబు నివర్తింపం బూని, భగవదుపాసనా జనితాతిపురుష ప్రభావుం డై సవితృ రథసదృక్ష వేగంబు గలిగి తేజోమయం బైన రథంబు నారోహణంబు సేసి, రాత్రుల నెల్ల దివంబు లొనర్తునని సప్తవారంబులు ద్వితీయ తపనుండు వోలె నరదంబు వఱపుటయు, నా రథనేమి మార్గంబులు సప్తసముద్రంబులును, నా మధ్య భూసంధులు సప్తద్వీపంబులు నయ్యె. అందు. 18

సీ. సరస జంబూ ప్లక్ష శాల్మలిద్వీప కుశ క్రౌంచ శాక పుష్కరము లనగఁ
నలరు నా ద్వీపంబులందు జంబూద్వీప మొనరంగ లక్షయోజనము లయ్యె
నట యుత్తరోత్తరాయతసంఖ్యఁదా ద్విగుణితము లై యొండొంటి కతిశయిల్లు
క్షా రేక్షురస సురాజ్య క్షీర దధ్యుదకంబులు గలుగు సాగరము లేడు

తే. ద్వీప పరిమాణములు గల్గి విస్తరిల్లు
సంధి సంధులఁ బరిఘల చందమునను
గ్రమము దప్పక యొండొంటిఁ గలయకుండు
సకలజీవుల కెల్ల నాశ్చర్యముగను. 19

వ. అట్టి ద్వీపంబులందుఁ బరిపాలనంబునకుం బ్రియవ్రతుం డాత్మభవులు నాత్మ సమాన శీలురు నైన యాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వ యజ్ఞబాహు హిరణ్యరేతో ఘృతపృష్ఠ మేధాతిథి వీతిహోత్రుల *(నొక్కొకని నొక్కొక ద్వీపంబునకుం) బట్టంబుగట్టి యూర్జస్వతి యను కన్యకను భార్గవున కిచ్చిన, నా భార్గవునకు నూర్జస్వతియందు దేవయాని యను కన్యారత్నంబు జనించె, అట్లు బలపరాక్రమ వంతుం డైన ప్రియవ్రతుండు విరక్తుం డై యొక్కనాఁడు నిజగురు వగు నారదుని (చరణానుసేవానుపతిత రాజ్యాది ప్రపంచ సర్గంబు) దలంచి దుఃఖించి. 20

సీ. అక్కట! యే నింద్రియములచేఁ గట్టంగఁ బడియుండి యందులఁ బాయలేక
యజ్ఞానవిరచితం బగు విషయములను నంధకూపంబుల నణఁగియుండి
తరుణుల కే వినోదమృగంబు నై యుండి నది యెల్ల నే నొల్ల ననుచు రోసి
హరికృపచే నప్పు డందిన యాత్మవిద్యను గల్గి తనవెంట నరుగుదెంచు

తే. కొడుకులకు నెల్ల రాజ్యంబు గుదురుపఱిచి
తనదు పత్నుల దిగనాడి ధనమువిడిచి
హరివిహారంబు చిత్తంబునందు నిలిపి
పరఁగ నల్లన నారదపదవి కరిగె. 21

వ. ఇట్లు తన రథమార్గంబులు సప్తద్వీప సాగరంబులుగాఁ జేసి సూర్యునకుఁ బ్రతి సూర్యుం డై సరిద్గిరి వనాదులచే (భూతనిర్వృతి కొఱకుఁ బ్రతిద్వీపంబునకు నవధులఁ గల్పించి) ద్వీప వర్ష నిర్ణయంబులఁ బుట్టించి, పాతాళ భూ స్వర్గాది జాతంబు లగు సుఖంబులు నరకసమానంబులుగాఁ దలంచి, విరక్తిం బొంది నిరంతర భగవద్ధ్యాన విమలీకృతాశయుం డగుచు (హరిభక్త ప్రియుండైన)

* తా. ప. ప్రతులలోఁ గానరాదు.

ప్రియవ్రతుని చరిత్రంబు లీశ్వరునకుఁదక్క నన్యుల కెఱుంగఁ దరంబుగాదు. అతని మహిమలు నేఁడునుం గొనియాడుదురు.అని మఱియును శుకుం డి ట్లనియె.

క. హరిసేవ నా ప్రియవ్రతుఁ, డరయఁగఁ గైవల్యపదవి నందుట యరుదే ?
ధరఁ జండాలుం డైనను, హరినామ స్మరణఁ జెందు నవ్యయపదమున్. 23

వ. అని పలికి శుకుండు మఱియు ని ట్లనియె. 24

అధ్యాయము - ౨

మ. జనకుం డిట్లు విరక్తుఁ డైనను ద దాజ్ఞం జేసి యాగ్నీధ్రుఁ డే
పున ధర్మప్రతిపాలనుం డగుచు [1]జంబూద్వీప మేలెం దగం
దన సత్పుత్రులమాడ్కి నెల్లప్రజలం దాత్పర్యచిత్తంబునన్
ఘనతం బ్రోచె ననేకకాల మిలఁ బ్రఖ్యాతంబుగా భూవరా ! 25

వ. ఇ ట్లాగ్నీధ్రుండు రాజ్యంబు సేయుచు నొక్కనాఁడు పుత్రకాముం డై మంద రాద్రి సమీపంబున నఖిలోపచారంబుల నేకాగ్రచిత్తుం డై యర్చించినం గమల సంభవుండు సంతసిల్లి, తన సమ్ముఖంబున సంగీతంబు సేయు పూర్వచిత్తి యను నప్సరోంగనం బంపుటయు, నా యప్సరోంగన చనుదెంచి,రమణీయ వివిధ నిబిడ [2]విటపి విటప సమాశ్లిష్ట సమీప సువర్ణలతికారూఢ స్థలవిహంగమ మిథు నోచ్చార్యమాణ షడ్జాది స్వరంబులచే బోధ్యమాన సలిలకుక్కుట కారండవ బక కలహంసాది విచిత్రకూజిత సంకులంబు లైన నిర్మలోదక కమలాకరంబులు గల త దాశ్రమోపవనంబున విహరింపుచు, విలాస విభ్రమ గతివిశేషంబులం జలనంబు నొందు స్వర్ణ చరణాభరణ స్వనం బ న్న రదేవకుమారుం డాలించి,యోగసమాధిం జేసి ముకుళితనేత్రుం డై యుండ, యల్లన కనువిచ్చి చూచి తన సమీపంబునన్ మధుకరాంగనయుఁ బోలె పుష్పాఘ్రాణంబు సేయుచు దేవమానవులకు మనో నయనాహ్లాదంబు పుట్టింపుచున్నగతి విహార వినయావలోకన సుస్వరావయవంబుల మన్మథశరపరంపరల నొందింపుచు ముఖకమల విగళితామృతసమాన హాసభాష ణామోద మదాంధంబు లైన మధుకరమిథునంబుల వంచించి, శీఘ్రగమనంబునం జలించు కుచ కచ మేఖలలు గల దేవిం గనుంగొని, చిత్తచలనంబు నొంది మన్మథపరవశుం డై జడునిచందంబున ని ట్లనియె. 26

క. సతి ! నీ వెవ్వతె ? వీ ప, ర్వతమున కేమైనఁ గోరి వచ్చిన వనదే
వతవో ? శారదవో ? రతి, పతి పంపిన మాయవో ? తపస్సారమవో ? 27

1. జంబూద్వీపము న్నేలుచున్ (చ. ట. త.) 2. అప్సరాంగనన్ (హ)

ఉ. అంగజుఁ డెక్కుడించిన శరాసనముల్ ధరియించి యంత నా
యంగజు వేఁట మానవ మృగావళిఁ జూచుచు నున్న దానవో ?
రంగగు నీదు చెయ్వుల తెఱం గెఱుఁగంగ నిజంబుఁ బల్కుమా
యంగన ! నిన్నుఁ గన్గొనిన [1]యంత ననంగుఁడు సందడించెడున్. 28

క. పొలుపగుచున్న విలాసం, బుల నంగజుబాణములను బోలెడి నీ చం
చల సత్కటాక్ష వీక్షణ, ముల నెవ్వని నింతి ! చిత్తమునఁ గలఁచెదవే ? 29

చ. చెదరఁగ వేదముల్ చదువు శిష్యులపైఁ దగఁ బుష్పవృష్టి స
మ్మదమున నంతలోఁ గురియు మాడ్కిని మన్మథసామగానముల్
చదివెడు శిష్యులో ? యనఁగ షట్పదపంక్తులు చేరి మ్రోయఁగాఁ
బదపడి మీఁద రాలుఁ గచభారమునందుల జాఱు క్రొవ్విరుల్. 30

క. [2]అందియల వెలయు రత్నము, లందంబుగ లలితపదములన్ సుభగములై
యందంద మ్రోయుచును నా, డెందంబునఁ దగిలి [3]సందడించెడిఁ దరుణీ ! 31

క. పాయక కదంబపుష్ప, చ్ఛాయం గల వస్త్రకాంతిఁ [4]జననీ కంత
న్నాయెడ నితంబరోచులు, గాయుచు నెడతెగక తఱిమి కప్పెడుఁ దన్వీ ! 32

క. నిరతము నీ తనుమధ్యముఁ, గర మరుదుగ నరసి చూడఁ గానంబడ దీ
కరికుంభంబులఁ బోలెడి, గురుకుచముల నెట్లు నిలుపుకొంటి ? లతాంగీ ! 33

క. పొంకము లగు కుచములపై గుంకుమ[5]పంకంబు సొంపు గొని వాసనలం
గొంకక వెదచల్లెడు నీ, బింకం బగు చన్నుదోయి పెంపో ! సొంపో ! 34

శా. ఏలోకంబుననుండి వచ్చితివి ? నీ విచ్చోటికి న్మన్ను నే
నేలోకంబునఁ జెప్పఁ జూప నెఱుఁగ న్నీ సుందరాకారము
న్నీ లాలిత్యము లీ వినోదములు నీ కెట్లొప్పునే ? కామినీ !
భూలోకంబున కెట్లువచ్చితివి ! నా పుణ్యం బగణ్యంబుగన్. 35

క. హాసావలోకనంబుల, భాసిల్లెడు నీ ముఖంబు పలుమఱు నిపుడే
యాసలు పుట్టింపఁగ నే, నాసగొనెద నిన్నుఁ జూచి యంబుజనేత్రీ ! 36

1. యంతన సందడి వెట్టనంగుడున్ (హ)
2. అందియలు డిండిమంబుల, చందమునఁ బాదపంకజంబుల యందున్ (క. తం. వా.);
అందియలు టిట్టిభంబులు (చ. ట. ప.)
3. సందడింపుచు నున్నన్ (హ) 4. చల్లెడుఁ గంచే (హ. తం. వా.) జనునీకంతన్ (జ)
5. పంకంబుఁ బూసికొని (హ)

ఆ. కందులేని యిందుకళ మించి నెమ్మోము
కాంతియుక్త మగుచుఁ గానుపించెఁ
గాన విష్ణుకలయుఁ గాఁబోలు నని నామ
నంబు నందుఁ దోఁచె నళిననేత్రి! 37

మ. పటు తాటంక రథాంగ యుగ్మమునకుం బల్మాఱు భీతిల్లుచున్
నటనం బందెడు గండుమీనములతో నాసన్న నీలాలకో
త్కట భృంగావళితో ద్విజావళి లసత్కాంతిన్ విడంబించు మా
అట కాసారముఁ బోలి నెమ్మొగము దా రంజిల్లు నక్కన్నతిన్. 38

చ. కరువలిఁ బాయు వస్త్రమును గట్ట నెఱుంగవు చూడ్కి దిక్కులం
బఱపుచుఁ జంచరీకముల భాతిఁ జెలంగెడు కంధరంబునం
బొరలెడు ముక్తకేశభరముం దుఱుమంగఁ దలంప విప్పు డి
ట్లురుదుగ రత్నకందుక విహారము సల్పెదు సంభ్రమంబునన్. 39

వ. మఱియు నిట్లను. తపోధను లగువారల తపంబుల నీ రూపంబున [1]నపహరించిన దానవు. [2]ఈ చక్కఁదనం బేమి తపంబున సంపాదించితివి? నాతోడం గూడి తపంబు సేయుము. సంసారంబు వృద్ధిఁ బొందం జేయుము. పద్మాసనుండు నాకుం బ్రత్యక్షం బై నిన్ను నిచ్చినవాఁడు గావున నిన్ను విడువం జాలను. నీ సఖీజనంబులును మా వాక్యంబులకు ననుకూలించుదురు గాక. నీవు చను చోటికి ననుం దోడ్కొని చనుము.అని స్త్రీలకు ననుకూలంబులుగాఁ బలుక నేర్చిన యాగ్నీధ్రుండు పెక్కు భంగులం బలికిన, నా పూర్వచిత్తియు నతని (యను నయ వాక్యంబులకు సమ్మతించి, వీరశ్రేష్ఠుఁ డగు నా రాజవర్యుని బుద్ధి రూప శీలౌదార్య విద్యా వయ శ్శ్రీలచేఁ బరాధీన చిత్త యగుచు, జంబూద్వీపాధిపతి యగు నా రాజశ్రేష్ఠునితోడం గూడి) శత సహస్ర సంవత్సరంబులు భూ స్వర్గ భోగంబు లనుభవించె. (అంత నాగ్నీధ్రుం డా) పూర్వచిత్తివలన నాభి, కింపురుష, హరివర్ష, ఇలావృత,రమ్యక, హిరణ్మయ,కురు, భద్రాశ్వ,కేతుమాల సంజ్ఞలు గల కుమారులఁ బ్రతివత్సరంబు నొక్కొక్కనిగఁ దొమ్మండ్రంగాంచె. అంత నా పూర్వచిత్తి (యా యర్భకుల గృహంబున) విడిచి, యాగ్నీధ్రుం బాసి, బ్రహ్మలోకంబునకుం జనిన, నా యాగ్నీధ్ర పుత్రులు మాతృసామర్థ్యం బున జేసి (స్వభావంబుననె) శరీర బలయుక్తు లగుచుఁ దండ్రిచేత ననుజ్ఞాతు లై తమ తమ నామంబులఁ బ్రసిద్ధంబు లైన జంబూద్వీపాది వర్షంబులఁ

1. అపహ్నవించినదానవు (హ. తం. వా.) 2. నీ (హ)

బాలింపుచుండిరి. అంత నాగ్నీధ్రుండు నా పూర్వచిత్తి వలనం గామోపభోగం
బులం దృప్తిం బొందక, పూర్వచిత్తిం దలంపుచు వేదోక్తంబు లగు కర్మంబులఁ
జేసి తత్సలోకం బగు బ్రహ్మలోకంబునకుం జనియె. ఇట్లు దండ్రి పరలోకంబు
నకుం జనిన, నాభి ప్రముఖు లగు నాగ్నీధ్రకుమారులు దొమ్మండ్రును మేరు
దేవియుఁ, బ్రతిరూపయు, నుగ్రదంష్ట్రియు, లతయు, రమ్యయు, శ్యామయు,
నారియు, భద్రయు, దేవవతియు నను నామంబులు గల మేరుపుత్రిక లగు
తొమ్మండ్రు కన్యల వివాహం బైరి. అంత, 40

అధ్యాయము — ౩

—: భగవంతుం డగు నారాయణుండు ఋషభావతార మెత్తుట :—

ఆ. నరవరేణ్యుఁ డైన నాభి సంతానార్థ
మంగనయును దాను యజ్ఞపురుషుఁ
డైన వాసుదేవు నతుల భక్తిశ్రద్ధ
లను జెలంగి పూజ లొనరఁ జేసి. 41

వ. మఱియుం బ్రవర్గ్య సంజ్ఞికంబు లగు కర్మంబుల శ్రద్ధా విశుద్ధ ద్రవ్య దేశ కాల
మంత్రఋత్విగ్దక్షిణావిధాన యోగంబులం బరమేశ్వరుని మెప్పించిన, నెవ్వ
నికిం బ్రసన్నుండు గాని పుండరీకాక్షుండు భక్తవత్సలుం డై సురుచిరావయవం
బులు గలిగి, యజన శీలం బైన యాతని హృదయంబునందుఁ బాయని
రూపంబు గలిగి, మనోనయనానంద కరావయవంబులు గల తన స్వరూపంబుఁ
జూపం దలంచి, 42

సీ. అంత నావిష్కృత కాంత చతుర్భుజంబులును పీతాంబరంబును వెలుంగ
శ్రీవత్స కౌస్తుభ శ్రీరమా చిహ్నంబు లురమందు రమ్య మై యిరవు వడఁగ
శంఖ చక్ర గదాంబుజాత ఖడ్గాది దివ్యాయుధంబులు చేతులందు మెఱయ
[1]నతులిత నవరత్న హాటకాంకిత నూత్న ఘన కిరీటద్యుతుల్ గడలుకొనఁగఁ

తే. గర్ణకుండల కటిసూత్ర కనకరత్న
హార కేయూర వర నూపురాది భూష
ణముల భూషితుఁ డైన శ్రీనాయకుండు
దంపతుల కప్పు డెదురఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె. 43

1. కమనీయ కాంచన ఘన కిరీట ప్రభల్ గండమండలదీప్తి గడలు కొనగ (చ)

తే. ఇట్లు ప్రత్యక్ష మగు [1]పరమేశ్వరునినిఁ
బెన్నిధానంబు గనుఁగొన్న పేదమాడ్కి
హర్షమున ఋత్విగాదికు లవనతాస్యు
లగుచు నభినుతి చేసి రి ట్లనుచు నపుడు. 44

క. పరిపూర్ణుఁడ వై యుండియు, మఱవక మా పూజలెల్ల మన్నింతువు నీ
చరణారవింద సేవయు, ధరఁ బెద్దలు చెప్పినటులు దగఁ జేసెద మౌ. 45

క. ఏ మిపుడు సేయు సంస్తుతి, నీమహిమ నెఱింగి కాదు నిరతముఁ బెద్దల్
దా మెది యుపదేశించిరొ, యా మతమునఁ బ్రస్తుతింతుమయ్యా! మహాత్మా! 46

వ. మఱియు నీవు సంసారసక్తమతి గలిగినవారికి వశుండు గావు. ఈశ్వరుండ వును, ప్రకృతిపురుషవ్యతిరిక్తుండవును, బరమపురుషుండవు నైన నిన్నుఁ బొందని ప్రపంచాంతర్గతంబులైన నామరూపంబులు గల యస్మదాదులచేత నిరూపింప నశక్యం బగు. సర్వజీవులం జెందిన దురిత సంఘంబుల నిరసించు స్వభావంబుగల నీ యుత్తమ గుణంబులయందు నేకదేశంబ కాని, సర్వగుణ నిరూపణంబుఁజేయ శక్యంబు గానేరదు. నీ భక్తులు మిక్కిలి భక్తిం జేసి స్తుతియించు గద్గదాక్షరము లను, సలిల శుద్ధ పల్లవ తులసీదళ దూర్వాంకురములను, సంపాదించిన పూజచే సంతసిల్లెడి నీకు బహువిధ ద్రవ్యసంపాదనంబు గలిగి, విభవయుక్తంబు లైన యశ్వమేధాదులును, దృప్తికరంబులు గానేరవు. స్వభావంబున సర్వకాలంబు నందును సాక్షాత్కరించి, యతిశయం బై వర్తింపుచు, నశేషపురుషార్థ స్వరూప మవు, పరమానంద రూపమవు నైనవాఁడ వగుటం జేసి యజ్ఞాదులయందు నీకుఁ దృప్తి లేక యున్న నస్మదాదుల కోరికల కుపకరించు కతంబున యజ్ఞాదుల నొనరింతుము. అని మఱియు ని ట్లనిరి. 47

క. బాలిశుల మగుచు మిక్కిలి, మే లెఱుఁగని [2]మమ్ము నీదు మించిన దయచేఁ
బాలించి యిత్తు వెప్పుడు, చాలఁగ నిహపరములందు సకల సుఖంబుల్. 48

ఆ. ఇపుడు మేము నీకు [3]నిష్టంబు లగు పూజ
లాచరింపకున్న నైన నధిక
మైన నీ కృపాకటాక్ష వీక్షణములఁ
జక్కఁ జూచి తగఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు. 49

1. పరమేశ్వరునకు (హ) 2. మాకునీదు (క.ట.డ.జ.) 3. నిష్టమై తగుపూజ (క.త.జ.డ.)

క. [1]వర మీయఁదలఁచి మమ్ముం, గరుణించితి గాక నిన్నుఁ గనుగొనుటకు నై
యరసి నుతింపఁగ మాకుం, దర మగునే? వరద! నీరద శ్యామాంగా! 50

వ. మఱియు నిస్సంగు లై నిశిత జ్ఞానంబునంజేసి దోషరహితు లై భవత్స్వభావులు *(నాత్మారాములు నగు మునులకు) స్తుతియింపం దగిన గుణంబులు గలవాఁడ వగుచు నుండియుఁ బ్రసన్నుండవు *(స్ఖలన క్షుత పతన జృంభణాది దురవస్థ లందును) జ్వర మరణాధి దుర్దశలందును, గల్మషనాశకరంబు లైన భవ ద్దివ్య నామంబులు మా వచనగోచరంబు లగుం గాక. మఱియు నీ రాజర్షి నీతోడ సమానుం డైన కుమారునిం గోరి *(కామంబుల) స్వర్గాపవర్గంబుల నీనోపిన నినుం బూజించి, ధనకాముం డైనవాఁడు ధనవంతునిం జేరి తుషమాత్రం బడిగిన చందంబున, మోక్షనాథుండ వైన నీవలన సంతానంబు గోరుచున్నవాఁడు. జయింపరాని నీ మాయచేత నెవ్వండు మోహంబు నొంది *(విషయాసక్తుండు గాక) యుండు? *(అర్థకాములము, మదాంధులము నగు మేము) నిన్ను నాహ్వానంబు నేసిన యపరాధంబు *(సర్వాత్మకుండ వగుటంజేసి సామ్యంబుచే) మన్నింపందగుదువు. మమ్ముం దయఁజూడుము. అని ప్రణమిల్లిన దేవతాశ్రేష్ఠుం డైన సర్వేశ్వరుండు వర్షాధిపతి యగు నాభిచేతను, ఋత్విక్కులచేతను వందితుం డై దయాకలితుం డగుచు ని ట్లనియె. 51

క. †మునులార! వేదవాక్యము, లను బ్రస్తుతిఁ జేసి సర్వలక్షణముల నా
కెన యగు పుత్త్రుని నిమ్మని, వినఁ బలికితి రిపుడు మిగుల వేడుకతోడన్. 52

క. [2]నాకాది లోకములలో, నాకున్ సరివచ్చునట్టి నందను నెటు నా
లోకింపలేరు గావున, నాకున్ సరి నేనకా మనమున నెఱుఁగుడీ! 53

వ. అదియునుం గాక భూసురోత్తములు నా ముఖం బగుటం జేసి విప్రవాక్యంబు దప్పింపరాదు. మీరు నా యీడు కుమారు నడిగితిరి గావున నాభిపత్ని యగు మేరుదేవియందు నేనే పుత్త్రుండ నై జనియించెద. అని పలికి, పరమేశ్వరుం డాగ్నీధ్రీయపత్ని యగు మేరుదేవి చూచుచుండ నా [3]హోమకుండంబున నంత ర్ధానంబు నొంది, యానాభిమీఁది దయంజేసి (దిగంబరులు, దపస్వులు, జ్ఞానులు, నూర్ధ్వరేతసునులు నగు నైష్ఠికులకు) యోగధర్మంబుల నెఱింగింపం దలంచి, పుండరీకాక్షుండు నాభిపత్ని యగు మేరుదేవి గర్భాగారంబునం బ్రవేశించె. అంత

† చ. బ. ప్రతులలో, 52-53 కందములకు బదులుగా ఈ క్రింది వచన మున్నది.

'మునీంద్రులార! నన్ను నుపనిషద్వాక్యంబుల ప్రస్తుతి స్తబకంబులం బూజించితిరి గావున ప్రసన్న మనోరథుండ నైతి. నా కెనయగు పురుషుండు లోకాలోకంబుల యందు లేడు.'

1. వర మొసగ దలచి మమ్ముల (చ.డ.బ.) * తా.ప. ప్రతులలోఁ గానరాదు 2. లోకాలోకము లందును (క.ట.జ.డ.ద.) 3. యజ్ఞంబున (హ తం.వా.)

అధ్యాయము - ౪

ఆ. మేరుదేవియందు మేరుధీరుం డగు
హరి సమస్త లక్షణాన్వితుండు
శమదమాది గుణవిశారదుం డుదయించె
సకల జనుల కపుడు సంతసముగ. 55

ఆ. [1]ధవళకాంతియుక్తిఁ దనరు దేహంబును
మహిత బలపరాక్రమంబు వీర్య
మును దలంచి చూచి జనకుండు పేరిడె
సుతుని ఋషభుఁ డనుచు సొంపుతోడ. 56

క. ధరణీసురులును మంత్రులుఁ
[2]బరివారము హితులుఁ బ్రజలు బాంధవులును సు
స్థిరమతి నా బాలకునిం
గర మనురాగమున రాజుఁ గాఁ జూచి రిలన్.‌ 57

క. †పురుహూతుఁ డతనిమహిమలు, నరగున విని, చిత్తమునకు సహ్యము గామిం
బరికించి ఋషభుఁ డేలెడి, ధరణి ననావృష్టి మిగుల దట్టము సేసెన్. 58

ఆ. అది యెఱింగి ఋషభుఁ డంతట యోగమా
యా బలంబుకతన నఖిలరాజ్య
మందుఁ గురియఁ జేసె నత్యంత సంపూర్ణ
వృష్టి దినదినంబు వృద్ధిఁ బొంద. 59

వ. ఇట్లు ఋషభుండు పురందరుండు సేయు [3]దౌష్ట్యంబునకు నవ్వి, యజనాభం బను తన మండలంబు సుభిక్షంబుగాఁ జేసె. నాభియుం దన కోరిన చందంబునం బుత్రుండు జనియించి వృద్ధిఁ బొందుటకు సంతసిల్లి, తనచేత నంగీకరింపంబడు నరలోకధర్మంబు గల పుండరీకాక్షుని మాయావిలసిత మతిం జేసి బాలకు నా

1. అతని కాంతియుక్తమైన దేహంబును (క.త.జ.డ.ద.) 2. పరిజనులును హితులు(ట.త.జ.డ.ద.)
† ఈ పద్యమునకు ముందున్న రెండు పద్యములకు బదులుగా 'చ' ప్రతిలో ఈ క్రింది వచనమున్నది.
"ఆ దివ్యపురుషుని దివ్య ప్రభావంబును బలపరాక్రంబును జూచి జనకుండు ఋషభుం డను నామంబున బిలుచుచు నుర్వీ సుపర్వులును పరిజనులును బాంధవ వ్రజంబును నతని రాజుగా జూచి సేవించుచుండన్.''
3. దుర్బుద్ధికి (క.చ.ట.జ.డ.ద.బ.)

తండ్రి యని మోహంబున నుపలాలింపుచుం బ్రజానురాగంబున సర్వసమ్మతుం డైన పుత్రుని *(సమయసేతు రక్షణంబునకుఁ) బూజ్యుం డైన రాజ్యంబునం దభిషిక్తుం జేసి, భూసురులకుఁ బ్రధాన వర్గంబునకు నప్పగించి, మేరుదేవింగూడి నరనారాయణస్థానం బైన బదరికాశ్రమంబునకుం జని, యచ్చట మహాయోగ సమాధిచే *(నరనారాయణాఖ్యుండును, బురుషోత్తముండు నగు వాసుదేవు నారాధించి) క్షీణదేహుం డై యా నాభి హరితాదాత్మ్యంబు నొందె. అంత. 60

చ. సరసత నే నృపాలకుని జన్మమునందును భూసురోత్తముల్
సరసిజనాభునిం దగఁ బ్రసన్నతఁ [1]జేసిన నంత మెచ్చి యీ
శ్వరుఁడు దనంత గర్భమున వచ్చి తనూభవుఁ డై జనించె నా
నరపతి నాభికిన్ సరి యనం దగునే? నరనాథ! యన్యులన్. 61

వ. అంత. 62

సీ. †భూవరుఁ డగు ఋషభుఁడు దన రాజ్యంబు గర్మభూమిగ నాత్మఁ గాంచి జనుల
కందఱకును బ్రియం బగు నట్లు గర్మతంత్రంబెల్లఁ దెలుపంగఁ దలఁచి కర్మ
ములు సేయుటకు గురువులయొద్ద వేదంబు చదివి వారల యనుజ్ఞను వహించి
శతమన్యుఁ డిచ్చిన సతి జయంతీకన్యఁ బరిణయం బై యట్టి పడఁతివలన

తే. భరతుఁ డాదిగ సుతుల నూర్వురను గాంచె
నట్టి భరతుని [2]పేరను నవనితలము
పురవరాశ్రమ గిరి [3]తరు పూర్ణ మగుచు
నమరి భారత వర్ష నామమున మించె. 63

వ. ఆ మహాభారతవర్షంబునందు తమ తమ పేరం గల భూములకుం గుశావర్త ఇలావర్త, బ్రహ్మావర్త, ఆర్యావర్త, మలయకేతు, భద్రసేన, ఇంద్రస్పృక్, విదర్భ, [4]కీకటు లను తొమ్మండ్రు కుమారులను నవతి పుత్రులకుఁ [5]బ్రధానులనుగాఁ జేసె, అంతఁ గవి, హరి, అంతరిక్ష, ప్రబుద్ధ, పిప్పలాయన, ఆవిర్హోత్ర, ద్రమీళ, చమస,

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. జెట్టిన (హ.తం.వా.) † ఋషభుండును తన రాజ్యంబు కర్మభూమిగా నాత్మ నెరింగి జనంబు లందరికిని ప్రియంబగునట్లుగా కర్మతంత్రంబు దెలుపం దలంచి కర్మంబు సేయుచు గురువులవలన వేదాభ్యాసంబుచేసి వారల యనుమతి వడసి శతమన్యుం డిచ్చిన సతిం జయంతి కన్యను పరిణయంబై, య ప్పణతి వలన భరతుం డాదిగా నూర్గురు కుమారులం గాంచె. కులగిరి కుంజంబులం గల ధరణి యా భరతునిపేర భారతవర్షంబని ప్రసిద్ధం బయ్యె. (చ.బ.) 2. పేరధరాతలంబు(హ) 3. కుంజపుంజములను (క.త.డ.ద.బ.) 4. కీకటులను రాజులంగాజేసి (ద) 5. రాజులనుగాజేసె క. చ. ట. త. జ. ద. బ.)

కరభాజను లనువారు తొమ్మండ్రును [1]భాగవతధర్మ ప్రకాశకులై రి. *(భగవ న్మహిమోపబృంహితంబు లగు) వారల చరిత్రంబులు ముందఱ నెఱింగించెద. తక్కిన [2]యెనుబది యొక్క కుమారులును (పిత్రాదేశకరులు, నతివినీతులు) మహాశ్రోత్రియులు, యజ్ఞశీలురుఁ, గర్మనిష్ఠులు నైన బ్రాహ్మణోత్తములై రి. ఋషభుండు స్వతంత్రుం డై సంసారధర్మంబులం బొరయక కేవలానందాను భవుండైన*(యీశ్వరుం డై యుండియుఁ)బ్రాకృతుండు వోలెఁ గాలానుగతంబు లగు ధర్మంబుల నాచరింపుచు *(ధర్మప్రవర్తకులకు సముండును) నుపశాంతుం డును, మైత్రుండును, గారుణికుండు నై ధర్మార్థ యశః ప్రజానందామృ తావరోధంబుచే గృహస్థాశ్రమంబులం బ్రజల నియమింపుచుఁ) గొంత కాలంబు నీతిమార్గంబు దప్పక ప్రజాపాలనంబు సేయుచు (వేదరహస్యంబు లగు సకల ధర్మంబులు స్వవిదితంబులై నను)బ్రాహ్మణోపదేశ (పూర్వకంబున ద్రవ్య దేశ కాల వయ శ్శ్రద్ధర్త్వి గ్విధోద్దేశోపచితంబులుగ) నొక్కొక్క క్రతువును శత వారంబు యథావిధిగఁ జేసి సుఖంబుండె. అంత.) 64

క. జనవర ! ఋషభుని రాజ్యం, బున నైహికఫలము గోరు పురుషుని నొకనిం
గనుఁగొని నెఱుంగ మెన్నఁడు, నినతేజుం డతనిమహిమ లేమని చెప్పన్! 65

—: ఋషభుండు పుత్రులకు నీతి నుపదేశించుట :—

సీ. ఆ ఋషభుండు రాజ్యంబు సేయుచునుండి యంతట నొక్కనాఁ డాత్మయందుఁ
దలపోసి భూలోకఫల మపేక్షింపక మోహంబు దిగనాడి పుత్రులకును
దన రాజ్యమెల్ల నప్పనచేసి వెనువెంటఁ గొడుకులు మంత్రులుఁ గొలిచి రాఁగ
నల్లన యరిగి బ్రహ్మావర్తదేశంబు నందుల నపుడు మహాత్ములైన
తే. యట్టి మునిజన సమ్ముఖంబందుఁ జేరి
తనదు పుత్రుల నందఱ దాయఁ బిలిచి
పరమపుణ్యుండు ఋషభుండు [3]ప్రణయ మొప్ప
హర్షమందుచు నప్పుడి ట్లనుచుఁ బలికె. 66

అధ్యాయము—౫

ఆ. తనయులార ! వినుఁడు ధరలోనఁ బుట్టిన
పురుషులకును శునకములకు లేని
కష్టములను దెచ్చుఁ గానఁ గామంబుల
వలన బుద్ధి సేయవలదు మీరు. 67

1. భగవద్ధర్మనంబు గలవారైరి (క. చ. ట. త. జ. డ. బ.) 2. యెనబదిద్ధ (హ.తం.వా.)
* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 3. భక్తితోడ (హ)

చ. నరులకు నే తపంబున ననంతసుఖంబులు [1]గల్గుచుండు శ్రీ
కరమతి నా తపంబుఁ దగఁ గైకొని చేసిన బ్రహ్మసౌఖ్యముం
[2]దిరముగఁ గల్గు వృద్ధులను దీనులఁ బ్రోవుఁడు దుష్టవర్తనఁ
జరుగుచునుండు కాముకుల సంగతిఁ బోకుఁడు మీఁద మేలగున్. 68

వ. *(మఱియు నంగనాసక్తు లగు కాముకుల సంగంబు నిరయరూపం బైన సంసారం బగు. మహత్సంగంబు మోక్షద్వారం బగు) శత్రు మిత్ర వివేకంబు లేక సమచిత్తులు, శాంతులు (క్రోధరహితులు) సకల భూత దయాపరులు (సాధులు) నగు వారలు మహాత్ము లనందగుదురు. అట్టి మహాత్ములు నాయందలి స్నేహంబె ప్రయోజనంబుగాఁ గల్గియుండుటంజేసి (విషయవార్తా ప్రవృత్తు లగు కుజనులందుఁ) దమ దేహ గృహ మిత్ర దారాత్మజాదులందుఁ బ్రీతి లేక యుండుదురు. విషయాసక్తుం డైన వాఁడు వ్యర్థకర్మంబులం జేయు. అట్టి దుష్కృతకర్మంబులం జేయువాఁ డెప్పుడును బాపకర్ముం డగుచుం (గ్లేశదం బగు దేహంబు నొందుచుండుం గావునం) బాపమూలంబు లైన కామంబులు గోరకుఁడు. ఈ జ్ఞానం బెంతకాలంబు లేకయుండు నంతకాలం బాత్మతత్త్వం బెఱుంగంబడదు. ఆ తత్త్వం బెఱుంగకుండుటంజేసి దేహికి దుఃఖం బధికంబై యుండు. లింగదేహం బెంతతడ వుండు [3]నంతతడవు మనంబుఁ గర్మవశం బై జ్ఞానవంతంబు గాక యవిద్యం బాయకుండు. శరీరంబు కర్మమూలంబగుటవలనఁ గర్మంబులు సేయఁజనదు. (వాసుదేవుం డగు) నాయందుఁ బ్రీతి యెంతతడవు లేకయుండు నంతతడవు దేహధర్మంబులు బాధించు. విద్వాంసుం డైనను దేహేంద్రియాదులయందుఁ బ్రీతిసేసిన (మిథునీభావ సుఖప్రధానం బగు) గృహస్థాశ్రమంబు నంగీకరించి (స్వరూపస్మృతి శూన్యుండై మూఢుం డగుచు) నందు సంసారతాపంబులఁ బొందు. [4]పురుషుండు స్త్రీతోడంగూడి యేకీభావంబు నొందుట (వారలకు హృదయగ్రంథి యై యుండు.) అందు జనునకు గృహ క్షేత్ర సుతాప్త విత్తంబులందు "నేను నాయది" యనియెడి మోహంబు గలుగు. అట్టి స్త్రీపురుష మిథునీభావంబుచే సంతానంబు గలుగు. ఆ సంతాన కారణంబున గృహక్షేత్ర విత్తాదులు సంపాదింపబడు. అందు మోహం బధికం బగుటంజేసి మోక్షమార్గంబు దవ్వగు. ఇట్లు సంసారంబునం దుండియు మనంబున నెప్పుడు ముక్తిచింతం జేయు నప్పుడు సంసారంబును బాయు, పరమగురుఁడ నైన

1. బొందనౌను (హ) * తా.వ. ప్రతులలో లేదు. 2. దిరముగబొందు (క.ట.త.జ.డ.ద.బ.)
3. నంత తడవు కర్మంబుల బాయకుండు (క. చ. ట. డ.) 4. పురుషుండు యోషిజ్జన సంగమంబున నేకీభావంబు నొంది (త. డ. బ.)

నాయందు భక్తి సేయుటయు, విగత తృష్ణయు, [1]ద్వంద్వతితిక్షయు (సర్వలోకంబులందుల) [2]జంతువ్యసనావగతియు, [3]నీశ్వరవిషయక జ్ఞానాపేక్షయుఁ, (దపంబు,) విగతేచ్ఛయు, మత్కృత కర్మంబులు, మత్కథలు వినుటయు, నన్నె దైవంబుగా నెఱుఁగుటయు, నస్మద్గుణకీర్తనంబు, [4]నిర్వైర సామ్యోపశమంబులు, దేహ గేహంబులందు నాత్మబుద్ధి జిహాసయు, (నధ్యాత్మయోగంబు,) నేకాంతసేవయుఁ, (ప్రాణేంద్రియాత్మల గెలుచుటయుఁ, గర్తవ్యాపరిత్యాగంబు,) సచ్ఛ్రద్ధయు, బ్రహ్మచర్యంబుఁ (గర్తవ్యకృత్యంబులందుల) నప్రమత్తుండగుటయు, వాఙ్నియమనంబు, సర్వంబు నన్నుకా దలంచుటయు, జ్ఞానంబు, విజ్ఞానవిజృంభితం బైన యోగంబు, (ధృత్యుద్యమంబు,) సాత్త్వికంబు నాదిగాఁ గల తెఱంగులచేత లింగదేహంబు జయించి దేహి కుశలుం డగుచు నుండవలయు.

ఆ. అరయఁ గర్మరూప మగు నవిద్యాజన్మ
[5]మైన హృదయబంధనాది లతల
నప్రమత్త యోగమను మహాఛురికచేఁ
దెంపవలయు నంతఁ దెంపుతోడ. 70

ఆ. ఒనర నిట్లు యోగయుక్తుండు గురుఁ డైన
భూపుఁ డైన శిష్య పుత్రవరుల
యోగమతులఁ జేయ నొప్పుగా వలయును
గర్మపరులఁ జేయఁ గాదు కాదు. 71

సీ. జనులెల్ల నర్థవాంఛలఁ జేసి యత్యంత మూఢులై యైహికంబులు మనంబులందులఁ గోరుదు రల్పసౌఖ్యములకు నన్యోన్యవైరంబు లంది దుఃఖములఁ బొందుదురు గాన నలయక గురుఁ డైన వాఁడు మాయామోహ
వశుఁడు నెంత
జడుఁడును నైనట్టి జంతువునందును దయ గల్గి మిక్కిలి ధర్మబుద్ధిఁ

ఆ. గన్ను లున్నవాఁడు గానని వానికిఁ
దెరువుఁ జూపినట్లు దెలియఁ బలికి
యతుల మగుచు దివ్యమైన యా మోక్షమా
ర్గంబుఁ జూపవలయు రమణతోడ. 72

1. ద్వంద్వ నివృత్తి (చ.త.జ.డ.ద.బ.) 2. జంతువ్యసన నిరీక్షణంబును (క. త. ఢ. ద. బ.)
3. ఈశ్వరదర్శనాపేక్షయు (క.చ.ట.త.డ.ద.బ.) 4. నిరహంకారంబును, కర్మత్యాగేచ్ఛయును(క.బ.)
5. బంధనాదికంబు (క. చ. త. జ. ద. బ.)

వ. మఱియుఁ బితృ గురు (జననీ) బంధు (పతి) దైవంబులలో నెవ్వఁ డైనను (సంసారరూప) మృత్యురహితంబైన మోక్షమార్గంబుఁ జూపకుండెనేని వా రెవ్వరును హితులు గానేరరు. నాదు శరీరంబు దుర్విభావ్యంబును, నాదు మనంబు (సత్త్వయుక్తంబును, ధర్మసమేతంబును,) పాపరహితంబు నగుటం జేసి పెద్దలు నన్ను ఋషభుం డండ్రు. కావున (శుద్ధసత్త్వమయం బైన) [1]నా శరీరంబునం బుట్టిన మీర లందఱును సోదరుండు, మహాత్ముండు, నగ్రజుండు నైన భరతు నన్నెకాఁ జూచి (యక్లిష్టబుద్ధిచే భజింపుఁడు. అదియు నాకు శుశ్రూషణంబు.) ప్రజాపాలనంబు సేయుట మీకును బరమధర్మంబు, అని మఱియు నిట్లనియె. 73

సీ. భూతజాలములందు భూజముల్ వర్యముల్ భూరుహంబులకంటె భోగికులము
భోగిసంతతికన్న బోధనిష్ఠులు బోధ మాన్యులకన్నను మనుజవరులు
వీరికన్నను సిద్ధ విబుధ గంధర్వులు [2]వారికన్న నసురుల్ వారికన్న
నింద్రాదిదేవత లిందఱికన్నను దక్షాది సన్మునుల్ దలఁప నెక్కు

తే. డంతకన్నను భర్గుఁ డా యభవుకన్నఁ
గమలభవుఁ డెక్కుఁ డాతనికంటె విష్ణుఁ
డధికుఁ డాతఁడు విప్రుల నాదరించుఁ
గాన విప్రుఁడు దైవంబు మానవులకు. 74

క. భూసురులకు సరి దైవం, బీ సచరాచరమునందు నెఱుఁగను నాకున్
భూసురులు గుడుచు నప్పటి, యా సంతోషంబు [3]దోఁచ దగ్నులయందున్. 75

సీ. †మంగళం బైన బ్రహ్మస్వరూపంబును వేదరూపంబున నాదిరూప
మగుచున్న నాదు దేహము బ్రాహ్మణోత్తముల్ ధరియింతు రెప్పుడు [4]తత్త్వబుద్ధి
శమదమానుగ్రహ సత్య తప స్తితిక్షలు గల్గు విప్రుండు సద్గురుండు
గాన మిక్కిలి భక్తిగల్గి యకించను లైన భూసురుల దేహములవలన

1. నాశరీరంబున నుద్భవించిన మీరు మీకగ్రజుం డైన (చ. త.) 2. వారికన్నను సురల్ (తం. వా.); "దేవాసు రేభ్యో" మూలము 5-22 "దేవాః అసురేభ్యః" (వ్యాఖ్యా.) 3. లేదు యజ్ఞములందున్ (క. చ. ట. త.)

† మంగళ స్వరూపులైన బ్రాహ్మణులు నా రూపంబు గావున సమదమానుగ్రహంబు గలవారు మేదినీసురులు గావున ఇట్లు సచరిత్రులై యకించనులైన భూమీసుపర్వులు నారూపంబుగా నెఱింగి యేకాగ్రచిత్తులై పూజించు వారలు నాకును ప్రియంబు చేసిన వారగుదురు. ఈ విధం బెరింగినవారు మోక్షమార్గంబున జెందుదురు (చ.బ)

1. తాత్పర్యబుద్ధి (క.జ.డ.ద.బ.)

తే. నందుచుండును నాదుదేహంబు గాఁగ
[1]నెఱిఁగి వరులగు విప్రుల నెల్ల భక్తిఁ
బూజ సేయుటయే నన్నుఁ బూజసేయు
టనుచు వినుపించి మఱియు ని ట్లనుచుఁ బలికె. 76

క. ఈ తెఱఁగుఁ దెలిసి భూసుర, జాతిం బూజించునట్టి జనుఁడును మాయా
తీతుం డై నిక్కంబుగ, భూతలమున మోక్షమార్గమును బొడగాంచున్. 77

వ. ఇట్లు సదాచారులగు కుమారులకు [2]లోకానుశాసనార్థం బాచారంబు లుపదేశించి, మహాత్ముండుఁ,బరమసుహృత్తుననగు భగవంతుండు ఋషభాపదేశంబునం గర్మ త్యాగంబుఁ జేసి *(యుపశమశీలు రగు) మునులకు భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్య లక్షణంబులు గల పారమహంస్య ధర్మం బుపదేశింపం గలవాఁ డగుచుఁ,బుత్రశతంబునం దగ్రజుండుఁ (బరమభాగవతుండు, భగవజ్జనపరాయణుండు) నగు భరతుం (ధరణీపాలనంబునకుఁ) బట్టంబు గట్టి, తాను (గృహమందె) దేహమాత్రావలంబనంబుఁ జేసి, దిగంబరుం డై యున్మత్తాకారుం డగుచుం (బ్రకీర్ణకేశుం డై) యగ్నుల నాత్మారోపణంబు సేసి, బ్రహ్మావర్తదేశంబును బాసి, జడాంధ బధిర మూక పిశాచోన్మాదులుంబోలె నవధూతవేషంబునొంది, జనులకు మాఱువలుకక, మౌనవ్రతంబునం బుర గ్రామా (కర) జనపదారామ శిబిర వ్రజ ఘోష సార్థ గిరి వనాశ్రమాదులయందు వెంటం జనుదెంచు దుర్జన (తర్జన) తాడనావమాన మేహన నిష్ఠీవన పాషాణ శకృద్రజః ప్రక్షేపణ పూతివాత దురుక్తులం బరిభూతుం డై నను గడనం బెట్టక, వనమదేభంబు మక్షికాది కృతోపద్రవంబును బోలెఁ గైకొనక, దేహాభిమానంబునం జిత్తచలనంబు నొందక, యేకాకి యై చరియింపుచుండ, నతిసుకుమారంబు లగు కరచరణోరస్స్థలంబులు (విపులంబు లగు బాహ్వంస కంఠ వదనాద్యవయవ విన్యాసంబులుం గలిగి, ప్రకృతి సుందరం బగుచు స్వతస్సిద్ధ దరహాస రుచిర ముఖారవిందంబై, నవ నళిన దళంబులఁ బోలి శిశిర కనీనికలఁ జెలువొంది, యరుణాయతంబు లగు నయనంబులచే నొప్పి, యన్యూనాధికరంబు లగు కపోల) కర్ణ కంఠ నాసాదండంబులచేఁ దేజరిల్లుచు, విగూఢ స్మితవదన విభ్రమంబులఁ బ్రకాశించు తన దివ్యమంగళవిగ్రహంబుచేఁ బురసుందరుల మనంబుల నతిమోహంబు గలుఁగజేయుచు. 78

ఆ. ధూళిచేత మిగుల ధూసరితంబు నై
జడలుగట్టి కడు పిశంగవర్ణ
ము నగు కేశపాశమును వెలిఁగింపుచు
నితరు లెవరుఁ దన్ను నెఱుఁగకుండ. 79

1. నెరిగి ఏకాంతులై విప్రవరుల నెల్ల (క.జ.డ.) 2. లోకప్రదర్శనార్థంబు (క.ట.త.డ.ద.)
* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. అవధూతవేషమున ని, ట్లవనిన్ మలినంబు లైన యవయవములతోఁ
దవిలి జరింపుచు [1]నుండెను, భువి భూతాక్రాంతుఁ డైన పురుషుని మాడ్కిన్. 80

ఆ. జనుల కిట్లు యోగసంచార మెల్ల వి
రుద్ధ మనుచు నాత్మ[2]బుద్ధిఁ జూచి
యజగరంబు మాడ్కి నవనిపై నుండె బీ
భత్సకర్మమునకుఁ బాలుపడుచు. 81

వ. ఇట్లు బీభత్సరూపంబున వసుంధరం బండియుండి, యన్నంబు భుజియింపుచు, నీరు ద్రావుచు, మూత్రపురీషంబులు విడుచుచు, నవి శరీరంబున నంటం బొరలుచుండె. మఱియుఁ దత్పురీష సౌగంధ్య యుక్తం బగు వాయువు దశదిశల దశయోజన పర్యంతంబు పరిమళింప జేయుచుండ, గో మృగ కాక చర్యలం జరియింపుచు, భగవదంశంబైన ఋషభుండు మహానందంబు ననుభవింపుచుం, దనయందు సర్వభూతాంతర్యామి యగు వాసుదేవునిం బ్రత్యక్షంబుగాఁ గనుఁగొనుచు, సిద్ధిం బొందిన వైహాయస మనోజవ పరకాయప్రవేశాంతర్ధాన దూరగ్రహణ శ్రవణాది యోగసిద్ధులు దమంత వచ్చినం గైకొనక యుండె. అని పలికిన శుకయోగీంద్రునకుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుం డి ట్లనియె. 82

అధ్యాయము — ౬

క. మునివర యోగజ్ఞానం, బునఁ జెలుపంబడ్డ కర్మములు గల పెద్దల్
గనియుండెడి యైశ్వర్యం, బును ఋషభుం డెఱిఁగి యేల పొందకయుండెన్?

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె. 84

మ. ధరణీవల్లభ! నీదు వాక్యములు దథ్యం బింతయుం దప్ప దె
ట్లరయన్ వన్యమృగంబు పట్టువడి తా నావేళ నా లుబ్ధకున్
ధర వంచించిన మాడ్కి నింద్రియములం దండించి చిత్తంబు ని
ర్భర కామాదుల కాసయిచ్చుఁ గడు సంరంభంబుతోఁ గ్రమ్మఱన్. 85

క. చిరకాలతపము నైనను, హరియింపఁగ నోపుఁ జిత్త మని పెద్దలు న
మ్మరు జారులకును జారిణి, కరణి [3]నడరించు మనసు కామాదులకున్. 86

క. కామక్రోధాదులు గా, భూమీశ్వర! కర్మబంధములు మఱియును జే
తోమూలము లగుటను దా, రీ మహిలో మనసు నమ్మ రెప్పుడు పెద్దల్. 87

1. నుండును (హ) 2. రోసిజూచి (క.బ.) 3. మరలించు (బ)

సీ. అది గాన నెన్నఁడు నైశ్వర్యములను జేపట్టఁ జూడఁడు [1]లోకపాలముఖ్యు
లై నవారలచేత నభినందనము లొంది వెలయంగ నవధూత వేషభాష
ణంబుల నెఱిఁగికొనఁగరాని భగవత్స్వరూపంబు గలిగి [2]యా రూపమందుఁ
బరమయోగ ధ్యానపరులకు నెల్ల దేహత్యాగ సమయంబు నంతలోనఁ

తే. [3]జూపుచుండియు దేహంబుఁ [4]బాప నిచ్చ
యించె నచ్చట దివ్యయోగీంద్రుఁ డాద్యుఁ
డతుల దివ్య ప్రకాశకుఁ డమరగురుఁడు
పరమపురుషుండు ఋషభుండు పార్థివేంద్ర ! 88

వ. *(అంత విముక్త లింగుండు, భగవంతుండు నగు ఋషభుండు మనంబున దేహాభిమానంబు విసర్జించి, కులాలచక్రంబు కులాలునిచే భ్రమియింపఁబడి విసృష్టంబై నను భ్రమియించుగతిం బ్రాచీన సంస్కారవిశేషం బగు నభిమానాభాసంబున దేహచలనాదికంబుల నొప్పియుండియు, యోగమాయా వాసనచే యుక్తుం డయ్యె. మఱియు నా ఋషభుం డొక్క దినంబునం †గొంకణవంక పటకుటకంబు లను దక్షిణ కర్ణాట దేశంబులకు యదృచ్ఛచేఁ జని, కుటకాచలోపవనంబున నిజాస్యకృత శిలాకబళుం డగుచు, నున్మత్తుని చందంబున వికీర్ణకేశుండు, దిగంబరుడునై సంచరింప, వాయువేగ విధూత వేణు సంఘర్షణ సంజాతం బగు నుగ్రదావానలంబు తద్వనంబు దహింప నందు దగ్ధుం డయ్యె. అంత నతని కృత్యంబులు త ద్దేశవాసు లగు జనంబులు నెప్ప నర్హన్నామకుం డగు త ద్రాష్ట్రాధిపతి విని, నిజధర్మంబులం బరిత్యజించి, స్వదేశస్థులతోడం గూడి, దానాయాచారంబుల నంగీకరించి, యధర్మ బహుళం బగు కలియుగంబున భవితవ్యతచే మోహితుండై మనుజులు నసమంజసం బగు పాషండ మతాభినివేశులం జేసె.) మఱియును గలియుగంబునందు మనుజాధములు దేవమాయా మోహితులై శాస్త్రోక్త శౌచాచారంబులు విడిచి, నిజేచ్ఛం జేసి [5]దేవతాహేళనంబులు సేయుచు, నస్నానానాచమనాశౌచ కేశోల్లుంచనాదికాపవిత్ర వ్రతంబులం జేయుచు నధర్మ బహుళం బగు కలియుగంబునం జెఱుపంబడ్డ బుద్ధిధర్మంబుల గలిగి, వేద బ్రాహ్మణ యజ్ఞపురుషుల దూషింపుచు లోకంబులం దమ తమ మతంబులకుం దామే సంతసింపుచు, నవేదమూలం బగు స్వేచ్ఛంజేసి బ్రవర్తించి, యంధపరంపరచే విశ్వాసంబు నేసి, తమంతన నంధ తమసంబునం బడుచు నుండుదురు.

1. లోకభవ్యులైన వారలచే (హ) 2. యారూఢి నంత (తం) 3. అరయ జూపుచు నుండి దేహంబుబాప, నిశ్చయించెను దివ్యయోగీంద్రు డాఢ్యు (బ) 4. ప్రాయ (?) * తా.ప. ప్రతులలో లేదు. †కోరకణ లేక కోంకణ? మూలములో 'కోరకణ' అని కలదు. 5. నింద (క. తం.)

ఈ ఋషభుని యవతారంబు [1]రజోవ్యాప్తు లగు పురుషులకు మో
నుపదేశించుటకు నయ్యె. అదియునుం గాక సప్తసముద్ర పరివృత
ఖూద్వీప వర్షంబులందలి జనంబులు దివ్యావతార ప్రతిపాదకంబు, అ
నగు నెవ్వని కృత్యంబులం గీర్తింతురు, మఱియు †(నెవ్వని వంశం
మంతుం డగు ప్రియవ్రతుండు గలిగె, నెందు జగదాద్యుం డగు పు
డవతారంబు నొంది కర్మహేతుకంబులు గాని మోక్షధర్మంబుల
వెండియు నెవ్వండు యోగమాయా సిద్ధుల నసద్భూతంబు లగుటంజే
నట్టి ఋషభునితోడం ద త్సిద్ధికృత ప్రయత్ను లగు నితరయోగీశ్వ
రథంబున నైన నెట్లు సరి యగుదురు?) ఇట్లు సకల వేదలోక దేవబ్ర
గోవులకుం బరమగురుండు, భగవంతుండు నగు ఋషభు చరిత్రంబ
లకు దుశ్చరిత్రంబు దొలంగు. మంగళంబులు సిద్ధించు మిక్కి
నెవ్వండు విను, వినుపించు, వానికి హరిభక్తి దృఢం బగు. అ
తాత్పర్యంబునం బెద్దలు భాగవతు లగుటంజేసి సంప్రాప్త సర్వపుర
వివిధ వృజిన హేతుకం బగు సంసార తాపంబును బాసి, యవిరతం
యోగామృత స్నానంబుం జేసి పరమపురుషార్థం బైన *మోక్షంబును
అని సప్తద్వీపంబులవారు నేఁడునుం గొనియాడుచుండుదురు.

ఆ. యాదవులకు మీకు నత్యంత కులగురు
వైన కృష్ణుఁ డచట నైనఁ గలఁడు
కొలుచువారి కెల్ల సులభుఁ డై మోక్షంబు
నిచ్చుఁ జింత సేయనేల? నీకు.

సీ. నిత్యానుభూత మౌ నిజరూపలాభ నివృత్త మై దగు మహాతృష్ణ గ
యతులిత విపుల మాయా రచితం బైన లాభంబునకుఁ దగులంబు
మతి గల్గి లోకుల నతివేడ్కఁ గరుణించి యభయదానం బిచ్చి య
నవ్యయం బై దివ్య మై మహానంద మై యత్యంత సేవ్య మై య

1. బ్రహ్మ క్షత్రియులకు (క)

† ఏ వంశంబునందు శ్రీహరి యవతరించి మహాయోగధర్మ ప్రకాశంబుసేసె న
చరిత్రంబు మనోరథంబున నైనను బొందలేరు. అతండు యోగమాయను నిరసించి మా
సకల సిద్ధుల నసత్యంబుగా దలచె. ఇట్లు సర్వలోక పూజ్యులైన దేవబ్రాహ్మణులకును
పరమ గురుండగు ఋషభుని చరిత్రంబు నెవ్వరు వినినను దుశ్చరితంబులు తొలంగు (క.బ)

* ఇట "పరమ పురుషార్థ మపి స్వయమాసాదితం నోపేవాద్రియంతే" యని మూల
హరికథామృత పానంబున నిర్వృతులై పరమపురుషార్థంబైన మోక్షంబున పేక్షింపరని వ్రాత

తే. తనదు లోకంబు చూపంగఁ దగినయట్టి
మోక్షమార్గంబు నెఱిఁగించి ముక్తదేహుఁ
డగుచుఁ దాదాత్మ్య మొందెఁ బ్రత్యక్ష విష్ణు
వైన ఋషభుండు జనులకు నద్భుతముగ. 91

అధ్యాయము — ౭

—: భ ర తో పా ఖ్యా న ము :—

మ. భరతుం డంత ధరాతలంబు గడఁకం బాలింపుచున్ ధారుణీ
శ్వరచంద్రుం డగు విశ్వరూపునకు మున్ సంజాత యై యుండి ని
ర్భరకాంతిన్ విలసిల్లు పంచజని పేరం గల్గు కాంతామణిం
గర మర్థిం ధరఁ బెండ్లియాడె శుభలగ్నం బందు భూవల్లభా! 92

వ. ఇట్లు వివాహితుం డై యా పంచజనివలన నహంకారంబునం బంచతన్మాత్రలు జనియించిన తెఱంగున సుమతి, రాష్ట్రభుక్, సుదర్శన, ఆవరణ, ధూమ్రకేతువు లను నేవురు పుత్రులం బుట్టించె. అటమున్న నజనాభం బను పేరంగల వర్షంబు భరతుండు పాలించుకతంబున భారతవర్షంబు నాఁ బరగె. అంత. 93

క. భరతుఁడు [1]నిజపిత లేలిన, కరణినిఁ గర్మముల నెల్ల గైకొని ప్రజలన్
హరికృప నొందుచు నేలెను, ధరణీసురవరులు వొగడ ధరణీనాథా! 94

సీ. భగవంతుఁ డగు జగద్భరితు నల్పంబులు నధికంబు లైన పెక్కధ్వరముల
దర్శ పూర్ణిమలచేఁ దగను జాతుర్మాస్యముల నగ్నిహోత్రమువలనఁ గడఁకఁ
బశు సోమములచేతఁ బలుమాఱు పూజించి వేదోక్త మైన యా విమలకర్మ
ములఁ గల్గు ధర్మంబు పురుషోత్తమార్పణంబుగఁ జేయుచును మఖంబులను మంత్ర

తే. ములను బలికెడు నా దైవములను శ్రీశు
నవయవంబులుగాను భూధవుఁడు ప్రేమ
ననుదినంబును బాయక ఘనత దలఁచి
యఖిల రాజ్యానుసంధానుఁ డగుచు నుండె. 95

క. ఈరీతిఁ గర్మసిద్ధుల, నారయ నత్యంతశుద్ధ మగు చిత్తముతో
నా రాచపట్టి భరతుఁడు, ధారుణిఁ బాలించె నధిక ధర్మాన్వితుఁ డై. 96

వ. మఱియు నా భరతుండు శ్రీవత్స కౌస్తుభ వనమాలాలంకృతుండును, సుదర్శనా ద్యాయుధోపలక్షితుండును, నిజభక్తజన హృదయారవింద వాసుండును, బరమ

1. పూర్వజు లేలిన (క. తం.)

పురుషుండును నైన వాసుదేవునియందు నధికభక్తి ననుదినంబును
నేఁబదిలక్షలవే లేండ్లు రాజ్యంబు చేసి, పితృ పితామహోద్యాయా
ధనంబును యథార్హంబుగఁ బుత్రులకుఁ బంచియిచ్చి, బహువిధ స
గృహంబును బాసి, పులహాశ్రమంబున కరిగె నంత,

సీ. ఏ యాశ్రమంబున నిందిరాధీశ్వరుఁ డచ్చటి వారల నాదరించి
ప్రత్యక్షమున నుండుఁ బాయక యెప్పుడు నట్టి రమ్యం బైన యా
నిలిచి సాలగ్రామములు గల [1]గంకకీనది యెందు నెంతయు గదిసి
న చ్చోట నేకాకి యగుచును భరతుండు బహువిధ నవపుష్ప పల్లవ

తే. నతుల తులసీదళంబుల నంబువులను
గందమూలాది ఫలములఁ గంజములను
ఘనత నర్పించి నిచ్చలుఁ దనివిలేక
సేవచేయుచు నుండె నా శ్రీశు హరిని.

వ. దానం జేసి విగత విషయాభిలాషుం డై శమదమాది గుణంబు
యథేచ్ఛం జేసి యెడతెగక పరమపురుషుని పరిచర్యా భక్తిభరంబు
హృదయగ్రంథిం గలిగి, సంతోషాతిశయంబునం బులకితాంగుండు,
*(నిరుద్ధావలోక) నయనుండు నగుచు నిజస్వామి యైన హరిచరణ
ధ్యాన (పరిచితభక్తి) యోగంబునం బరమానంద (గంభీర) హృద
నమృత [2]హ్రదంబున నిమగ్నుం డగుచుఁ, దా నపుడు పూజించు
గక యిట్లు భగవద్వ్రతంబు ధరియించి, యేణాజిన వాస స్త్రిషవ
బుల నార్ద్రకుటిల కపిశవర్ణ జటాకలాపంబులు గలిగి, మార్తాండాం
పరమేశ్వరుని హిరణ్మయ పురుషునిం గాఁ దలంచుచు ని ట్లనియె.

సీ. కర్మఫలంబులఁ [3]గడఁక నిచ్చుచు మనోవ్యాపారమున నిట్టి యఖిల
ములఁ జేసి యా లోకములకు నంతర్యామి యగుచుఁ బ్రవేశించి
నానందరూప మైనట్టి బ్రహ్మముఁ గోరుచున్న [4]జీవునిఁ దన యోగ
శక్తిచేఁ దగ ననిశంబుఁ బాలన సేయుచుండి యంతటను మార్తాం

ఆ. వర్తి యగుచు నిట్లు వఱలుచు జగముల
యందు నుండి ప్రకృతిఁ బొందకంత
నతుల దివ్యమూర్తి యైన యానంద రూ
పమును శరణ మొందె భరతవిభుఁడు.

1. చక్రతీర్థంబుచే పవిత్రంబుగాన (డ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. క
(క.చ ట.త.జ.డ.) 3. కడుసమర్పణ (క); గడవరించుచు (చ. ట. త.) 4. జీవుని
యోగ (హ); జీవుఁ డనయం దున్న యోగ (తం)

అధ్యాయము — ౮

వ. అంత నా భరతుం డొక్కనాఁడా [1]మహానదిం గృతాభిషేకుం డై ముహూర్త త్రయం బంతర్జలంబులందుఁ బ్రణవోచ్చారణంబు సేయుచుండు సమయంబున, నిర్భరగర్భిణి యగు హరిణి జలార్థిని యై యొంటి జలాశయ సమీపంబునకు వచ్చి, జలపానంబు సేయునెడ నా సమీపంబున మృగపతి గర్జించి (లోక భయంకరంబుగ) నాదంబు సేయ, హరిణి స్వభావంబున భీతయగుటం జేసి బెగ్గడిలి (హరివిలోకన వ్యాకులచిత్త యై) దిగ్గన [2]నదరి గగనంబునకు[3]నెగిరి, *యపగతతృష యగుచు నది నుల్లంఘించునెడ నధికభయంబునం జేసి యా గర్భంబు యోనిద్వారంబున గళితం బై జలంబులం బడియె. (ఆ హరిణి యుల్లంఘనాది భయంబునం జేసి) తత్తీరంబున నుండు (గిరిదరిం) బడి శరీరంబును బాసె. అంత నా హరిణపోతంబు జలంబులం దేలుచున్న, భరతుండు గనువిచ్చి చూచి కరుణార్ద్రచిత్తుం డై (మృతజనని) యగు హరిణపోతంబును దన యాశ్రమంబునకుఁ గొనిపోయి, మిక్కిలి ప్రీతింజేసి యుపలాలనంబు సేయుచుండఁ బోషణ పాలన ప్రీణన లాలనానుధ్యానంబుల భరతునకు నాత్మ నియమంబులైన యష్టాంగ యోగంబులును బరమ పురుష పూజా పరిచర్యాదులు నొక్కొక్కటిగఁ గ్రమక్రమంబునం గొన్ని దినంబులకు సమస్తంబు నుత్సన్నం బయ్యె. అంత. 101

క. ఘనతపము చలన మొందుట, యును భరతుం డెఱుఁగ కాత్మయోగంబునఁ జ
య్యనఁ బాసె హరిణపోతము, దన మదిలో నిల్పి ప్రీతిఁ దప్పక పలికెన్. 102

ఉ. అక్కట! తల్లిఁ బాసి హరిణార్భక మాప్తులు లేమిఁజేసి యే
దిక్కును లేకయున్న నిటఁ దెచ్చితి నాయెడ నీ మృగార్భకం
బెక్కుడు ప్రేమఁజేసి జరియింపుచునున్నది నాదుసన్నిధిన్
మక్కువచేసి దీనిఁ గడు మన్ననలం దగఁ బ్రోతు నెంతయున్. 103

క. శరణ మని వచ్చు జంతువుఁ, గరుణం గనువిచ్చి చూచి కాచినఁ బుణ్యం
బరయఁగ నధికం బని ము, [4]న్నెఱిఁగించిరి సన్మునీంద్రు లెల్లం బ్రేమన్. 104

వ. అని యిట్లు హరిణపోతంబుం దన యాశ్రమంబున నత్యాసక్తింజేసి యాసన శయనాటన స్నాన సమిత్కుశ కుసుమ ఫల పలాశ మూలోదకాహరణ దేవ పూజా జపాదులయెడం దన యొద్దన యునిచికొనుచు, వృక సాలావృకాది

1. చక్రతీర్థంబున (క) 2. నుదరి (క. చ. ట. డ. తం) 3. నెగసిన నుద్దవడికి గర్భంబు స్రవించి శంబరంబులం బడియె (క. బ.) 4. కరమెఱిఁగించెను మునీంద్ర గణముల్ ప్రేమన్ (హ)

* అగతతృషా - అని మూలము.

క్రూరమృగంబులవలని భయంబున వనంబుల వెనువెంటం దిరుగుచు నధిక ప్రణయభర పరీతహృదయుం డగుచు, నతి స్నేహంబునంజేసి గొంతసేపు స్కంధంబుల వహించుచు,మఱి గొంతతడ వురంబున నుత్సంగంబున నుంచికొని లాలింపుచు, సంతసంబు నొందు. మఱియు నా భరతుండు నిత్య నైమిత్తికాది క్రియాకలాపంబు నిర్వర్తించునెడ నంత నంత లేచి హరిణకుణకంబుం జూచుచుఁ, గించి త్స్వస్థహృదయుం డై దాని నాశీఃపరంపరల (నభినందించుచుం) జుంబ నాదులం (బ్రీతి సేయుచు) నతిమోహంబునఁ బెంచుచుండు నెడ. 105

చ. †గురువులు వాఱి బిట్టుఱికి కొమ్ములఁ జిమ్ముచు నంతనంత ద
గ్గఱుచును గాలు ద్రవ్వుచు నఖంబుల గీఱుచు గాసి సేయుచు
న్నొఱుగుచు ధారుణీశ్వరుని యూరువులన్ శయనించి యంతలో
నఱకడ మెక్కుచుం బొదలి యాడుచు నా హరిణంబు లీలతోన్. 106

తే. గరిమ నీరీతి నెల్లెడఁ గెరలు వొడిచి
చెలఁగి యాడంగ భరతుండు చిత్తమందు
సంతసిల్లుచునుండె నాశ్రమముఁ బాసి
హరిణడింభక మంతలో నుఱికి చనియె. 107

వ. భరతుం డంతఁ (ద న్మృగశాబకంబు గానంబడమి మిక్కిలి వ్యాకులితచిత్తుం డగుచు, నష్టధనుండువోలె నతిదీనుం డై కరుణతోడం గూడి, త ద్విరహవిహ్వల మతి యై దానిన తలంచుచు నతిశోకంబుతో) మనంబున దుఃఖించి యిట్లనియె.

తే. హరిణపోతంబ! నీకు వనాంతమందుఁ
గ్రూరమృగబాధ లేకుండఁ గోరుచుండఁ
దలఁగిపోయితె? యనుచుఁ జిత్తంబునందు
రాజఋషభుండు భరతుఁ డారాట మొంది. 109

తే. తల్లిచచ్చిన హరిణపోతంబు వచ్చి
పుణ్యహీనుండ నగు నన్నుఁ బొంది పాసె
నేమి సేయుదు? నే నింక నెట్లు గందుఁ?
జేరి యేరీతిఁ గాంచి రక్షించువాఁడ? 110

క. కట్టా! యీ యాశ్రమమునఁ, బుట్టిన తృణచయము మేసి పొదలిన హరిణం
బిట్టట్టుఁ దిరుగుచుండఁగఁ, బట్టి మృగేంద్రుండు గొట్టి బాధించె నొకో! 111

† ఈ పద్యము (హ) లో లేదు.

ఇట్లు భరతుండు హరిణకుణక క్షేమంబు గోరుచు నెప్పుడు వచ్చి నన్ను సంతోష పఱుచు ? నానాప్రకారంబు లైన తన గతులచేత నెప్పు డానంద మొందించు ? ధ్యానసమాధి నున్నప్పుడు నన్నుం గొమ్ముల గోకుచు నుండునట్టి వినోదంబు లెప్పుడు గనుఁగొందు ? దేవపూజా ద్రవ్యంబులు ద్రొక్కి మూర్కొనినం గోపించి చూచినం గుమారుండు వోలె దూరంబునకుం జని నిలిచిన మఱల నేఁ బిలిచిన వెనుక నిలిచియుండు నిట్టి మెలఁకువ స్వభావంబు గలుగుట యెట్టు ? ఈ భూదేవి యెంత తపంబుఁ జేసినదియో ? ఏ హరిణపాద స్పర్శంబులం బవిత్రం బైన భూమి స్వర్గా (పవర్గ) కాములైన మునులకు యజ్ఞార్హ యగు నట్టి హరిణపోతంబు నెట్లు గనుఁగొందు ? అదియునుం గాక భగవంతుం డగు చంద్రుండు మృగపతిభయంబున మృతజననియు, స్వాశ్రమ పరిభ్రష్టంబు నైన మృగశాబకంబును గొనిపోయి పెంచుచున్నవాఁడొ ? మున్ను పుత్రవియోగ తాపంబును జంద్రకిరణంబులం బాపుదు. ఇపుడు హరిణపోతంబు దన శరీర స్పర్శంజేసి చంద్రకిరణంబులకన్న నధికం బగుచుఁ బుత్రవియోగ తాపంబు నివర్తింపం జేసె. అనుచుం బెక్కుభంగుల హరిణనిమిత్తంబు లైన మనోరథం బులచేతం బూర్వకర్మవశంబున యోగభ్రష్టుం డగు భరతుండు భగవదారాధ నంబువలన విభ్రంశితుం డగుచు, నితరజాతిం బుట్టిన హరిణపోతంబు మీఁది మోహం బగ్గల బగుచుండ నుండె. అని పలికి శుకయోగీంద్రుండు మఱియు నిట్లనియె. 112

జననాథ ! మున్ను మోక్షవిరోధ మని పాయఁగారాని పుత్రాదికంబు లెల్లఁ
బాసి తపస్వియై భరతుండు హరిణశాబక పోషణంబునఁ బాలనమున
నతిలాలన ప్రీణనానుషంగంబున మూషకబిల మతిరోషమునను
సర్పంబు జొచ్చిన చందంబునను యోగవిఘ్నంబు మిక్కిలి విస్తరిల్లెఁ*

గాన నెంతవాని కైనను గాలంబు
గడవరామి నట్లు గాకపోదు
పరమమునుల కైనఁ బాయదు కర్మంబు
నరు లనంగ నెంత ? నరవరేణ్య ! 113

ఇట్లు భరతుండు మృగవియోగతాపంబు నొందుచుండు నెడ నా మృగశాబకంబు చనుదెంచిన సంతసిల్లుచుండె. అంత నొక్కనాడు. 114

* రాజర్షే ర్భరతస్య తావ న్మృగార్భక పోషణ పాలన ప్రీణన లాలనానుషంగే ణావిగణయత మహిరి వాఖుబిలం దురతిక్రమః కాల కరాళరభస ఆపద్యత — అని మూలము. 5-8-23.

మ. భరతుం డల్లన నంత్యకాలము వెసం బ్రాపించఁగా నప్పు డా
హరిణంబుం గడుభక్తిఁ బుత్రుగతి నత్యాసక్తి వీక్షింప నా
హరిణంబుం దన యాత్మలో నిలిపి దేహం బంతటం బాసి తా
హరిణీగర్భమునం జనించి హరిణం బై యొప్పెఁ బూర్వస్మృతిన్. 115

వ. ఇట్లు భరతుండు హరిణీగర్భంబునం బుట్టియు భగవదారాధన సామర్థ్యంబునం
దన మృగత్వ కారణంబు దెలిసి, మిక్కిలి తాపంబు నొందుచు నిట్లనియె. 116

ఉ. రాజులు ప్రస్తుతింప వసురాజ సమానుఁడ నై తనూజులన్
రాజుల జేసి తాపసులు రాజఋషీంద్రుఁ డటంచుఁ బల్కగాఁ
దేజమునొంది యీ హరిణదేహము నందులఁ బ్రీతిఁ జేసి నా
యోజ చెడంగ నేఁ జెడితి యోగిజనంబులలోన బేల నై. 117

వ. ఇట్లు శ్రీహరి శ్రవణ మనన సంకీర్తనారాధ నానుస్మర ణాభియోగంబులం
జేసి యశూన్య సకలయామం బగు కాలంబు గల నాకు హరిణ పోతస్మరణం
బునంజేసి (యోగ) విఘ్నంబు ప్రాప్తం బయ్యె. మోక్షదూరుండ నైతి. అని
(నిగూఢ నిర్వేదుం డగుచుఁ) దల్లిం బాసి క్రమ్మఱ నుపశమశీల మునిగణ
సేవితం బై భగవత్ క్షేత్రం బైన సాలతరు నిబిడతమ గ్రామసమీప పులస్త్య
పులహాశ్రమంబునకుం (గాలాంజన పర్వతంబు) వలనం జనుదెంచి, యందు
మృగ దేహత్యాగావసానంబు గోరుచు (సంగంబు విడిచి) యేకాకి యగుచు,
శుష్క పర్ణ తృణ వీరుదాహారుం డై * (మృగత్వ నిమిత్తం బగు) నా నదీ
తీర్థంబునందుఁద త్తీర్థోదక క్లిన్నం బగుచునుండు శరీరంబు విడిచె. అని శుక
యోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకు వినుపించి మఱియు నిట్లనియె. 118

అధ్యాయము - ౯

సీ. హరిణదేహముఁ బాసి యంత నాంగిర[1]సాన్వయుండు శుద్ధుడుపవిత్రుండుఘనుఁడు
శమదమ ఘనతప స్స్వాధ్యాయ నిరతుండు గుణగరిష్ఠుఁడు నీతికోవిదుండు
నైన బ్రాహ్మణునకు నాత్మజుం డై పుట్టి సంగంబువలనను జకితుఁ డగుచుఁ
గర్మబంధంబుల ఖండింపఁజాలు నీశ్వరుని నచ్యుతు నజు శ్రవణ మనన

తే. ములను హరి చరణధ్యానములను విఘ్న
భయమునను జేసి మనమందుఁ బాయనీక
నిలిపి సంస్తుతి సేయుచు నిలిచియుండె
భరిత యశుఁడైన భరతుండు పార్థివేంద్ర! 119

1. ఆప్వయుఁడు (హ.)

వ. ఇట్లాంగిరసుండు ప్రథమ భార్యయందుఁ బుత్ర నవకంబును, గనిష్ఠభార్యయందు స్త్రీపురుషుల నిద్దఱను గలుగఁజేసిన నందుఁ బురుషుండు, బరమ భాగవతుండు, రాజర్షి ప్రవరుండు, నుత్సృష్ట మృగశరీరుండుఁ, జరమ శరీరంబునం బ్రాప్త విప్రశరీరుండు నగు భరతుం డై శ్రీహరి యనుగ్రహంబునం బూర్వజన్మ పరంపరల సంస్మరింపుచుఁ దన స్వరూపం బున్మత్త జడాంధ బధిర రూపంబున లోకులకుం జూపుచుండె. అంత. 120

మ. [1]జనకుం డౌటను విప్రుఁ డాత్మజుని వాత్సల్యంబునం బెంచుచున్
దనరం జౌలముఖాగ్ర్య కర్మలచేతన్ సంస్కృతుం జేసి పా
యని మోహంబున నిచ్చలుం గడఁగ శౌచాచారముల్ సెప్పినన్
ఘనుఁ డా [2]విప్రసుతుం డసమ్మతినిఁ దత్కర్మంబులన్ గైకొనెన్. 121

వ. ఇట్లు బ్రాహ్మణకుమారుండు గర్మంబులయందు నిచ్ఛ లేకయుండియును [3]పితృనియోగ నిర్బంధంబునం (బితృ సన్నిధియందె యసమీచీనంబుగా వ్యాహృతి ప్రణవశిర స్సహితం బగునట్లు)గాయత్రీమంత్రోపదేశంబు నొంది,చైత్రాది చతుర్మాసంబుల సమవేతంబుగ వేదంబుల నధ్యయనంబు సేయుచుండె. జనకుం డాత్మజుని శిష్టాచారంబుచే శిక్షింపవలయు నను లోకాచారంబు ననువర్తించి, యాత్మభూతుం డగు నాత్మజునందు నభినివేశిత చిత్తుం డగుచు, శౌచాచమనాధ్యయన వ్రతనియమ గుర్వనలశుశ్రూషణాదికంబుల ననభియుక్తంబు లైనం, బుత్రునిచే నొనరింపుచు నప్రాప్తమనోరథుం డయ్యె. అంత. 122

క. ఈరీతినిఁ గొడుకున కా, చారం [4]బుపదేశమిచ్చి సద్గృహమున సం
సారి యగుచుండి విప్రుఁడు, ఘోరన దేహంబుఁ బాసి పోయిన మీఁదన్. 123

ఆ. తల్లి దండ్రితోడఁ దగ నగ్నిఁ జొచ్చిన
నతని మహిమ లెఱుఁగ కంతలోన
సవతితల్లి కొడుకు లవినీతులగుచును
శాస్త్రవిద్య లతనిఁ జదువనీక. 124

వ. ఇట్లు బ్రాహ్మణకుమారుని సవతితల్లి కొడుకులు వేదవిద్యలవలనం బాపి గృహకర్మంబుల నతని నియమించిన. 125

క. ధరణీసురోత్తముఁడు దా, సరుదుగఁ దమవారు సెప్పినవి యెల్లను నే
మఱ కందుఁ బ్రీతిసేయక, నిరతము గృహకర్మమట్లు నెఱపుచు నుండెన్. 126

1. జనకుండాంగిరసుండు నాత్మజుని (హ.తం.వా.) 2. ఘనుఁడా భాగవతుండు (హ.తం.వా.)
3. పితృనిరోధంబున (చ.ట.త.డ.ద.బ.) 4. బులు, గరపిభింత (హ. తం. వా.)

వ. ఇట్లు గృహకర్మ ప్రవర్తనుం డగుచు *(నుండ మూఢులగు ద్విపాత్పశువులచే నున్మత్త! జడ! బధిర! యని యాహూయమానుం డగునపుడు త దనురూపంబు లగు సంభాషణంబుల నొనర్చుచుఁ బరేచ్ఛా యదృచ్ఛలంజేసి విష్టి వేతన యాజ్ఞాదుల వలన నియుక్త కర్మంబులం బ్రవర్తించుచు.)

తే. [1]అతుల మృష్టాన్న మైన శుష్కాన్న మైన
నెద్ది వెట్టిన జిహ్వకు హితముగానె
తలఁచి భక్షించుఁ గా కొండుఁ దలఁచి మిగులఁ
బ్రీతి సేయఁడు రుచులందుఁ బెంపుతోడ. 128

వ. మఱియు నా విప్రుండు నిత్యానంద సుఖలాభంబు గలిగి, బాహ్య సుఖదుఃఖంబుల యందు దేహాభిమానంబు సేయక, శీతోష్ణవాత వర్షాతపంబులకు నోడి పై చీర గప్పక, వృషభంబునుంబోలెఁ (బీనుండుఁ, గఠినాంగుండు నగుచు) స్థండిల శాయి యై, రజఃపటలంబునం గప్పంబడ్డ దివ్యమాణిక్యంబు వోలె ననభివ్యక్త బ్రహ్మవర్చసుం డై (మలినాంబర పరీత కటీతటుండు, నతిమషీ లిప్త యజ్ఞోప వీతుండు నగుటంజేసి యజ్ఞజనంబు లతఁడు) బ్రాహ్మణాభాసుండు, మందుండు నని పలుక, సంచరించుచుండం (గర్మమూలంబునం బరులవలన నాహారంబు గొనునపుడు) దమవారును వ్యవసాయ కర్మంబునందు నియమించిన క్షేత్రవిహిత సమవిషయ న్యూనాధికంబుల నెఱుంగక ప్రవర్తింపుచు, నూఁక, తవుడు, తెలిక పిండి (వొట్టు, నిప్పటి, మాఁడు) ద్రబ్బెట యాదిగాఁగల ద్రవ్యంబులయందు నమృతంబుపగిది రుచిజేసి భక్షింపుచుం జేనికావలి యుండనెడ నొక్కనాడు.

—: వృషలరాజు భృత్యులు కాళికిబలికి భరతునిఁ గొంపోవుట :—

క. పురిలోన వృషలపతి దా, నరుదుగ సంతానకాముఁ డై వేడుకతోఁ
బురుష పశువుఁ గాళికి [2]వే, దఱుముకఁ గొనిపోవఁ బశువు దలఁగిన భృత్యుల్.

ఆ. అరసి కానలేక యా రాత్రి వీరాస
నమునఁ జేనికాపు విమలబుద్ధి
నున్న విప్రయోగి నొయ్యనఁ బొడగాంచి
పశువు మంచి దనుచుఁ బట్టి రతని. 131

క. ఆరీతిని భూసురవరు, నారయ నా కాళికా గృహమునకు భృత్యుల్
బోరనఁ గొని చని సల్పిరి, చారుతరాభ్యంజనాది సంస్కారంబుల్. 132

*. తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

1. అతుల దివ్యాన్నమైన మృష్టాన్నమైన (హ) 2. తరిమిడి గొనిపోవ (జ. బ.)

ఇట్లభ్యంజనాది కృత్యంబులు దీర్చి (నూతన వసనంబు గట్టనిచ్చి) గంధపుష్ప భరణాక్షతాలంకృతునిం జేసి, మృష్టాన్నంబులు భుజియింపం బెట్టి, ధూప దీప మాల్య లాజ కిసలయాంకుర ఫలోపహారాదులు సమర్పించి, పంచమహావాద్య ఘోషంబుతోడ నా పురుషపశువుం గాళికాదేవి సమ్ముఖంబున నాసీనుం గావించిరి. అ వృషలపతి పురుషపశువు రక్తంబునం భద్రకాళి సంతోషపెట్టం దలంచి, కాళికా మంత్రాభిమంత్రితంబు (నతికరాళంబునైన) ఖడ్గం బంది (నిజాభీష్ట సిద్ధికి) హింసింపం దలఁచిన. 133

సర్వభూతములకు సఖుఁడును బ్రహ్మభూతాత్ముఁడు నిర్వైరుఁడైన బ్రహ్మ సుతుని తేజం బంతఁ జూడ దుస్సహమైన భయమంది వడఁకుచు భద్రకాళి క్రోధంబు ముమ్మడి గొనఁగ హుంకారంబు సలుపుచు నట్టహాసంబుఁ జేసి పాపాత్ములను దౌష్ట్యపరులును రాజస తామస కర్మసంధాను లగుచు

విప్రవరు నట్లు హింసించు వృషలపతిని
భృత్యవర్గంబుతోఁ దలల్ బృథ్విఁ గూల్చి
యపుడు వృషలాధిపుని శిర మంది లీలఁ
బాడి యాడుచు నందంద క్రీడసలిపె. 134

ధరలోన నెవ్వరేనియు, ధరణీసురవరుల కెగ్గు దగఁ దలఁచిన వా
రరయఁగఁ జెడుదురు నిక్కము, హరి ధరణీసురవరేణ్యులం దుండుటచేన్. 135

మఱియు. 136

అచ్చట విప్రసూనుఁడు భయం బొకయించుక లేక చంపఁగా
వచ్చినవారియందుఁ గరవాలమునందును గాళియందుఁ దా
†నచ్చుతభావ ముంచి హృదయంబునఁ బద్మదళాక్షు నెంతయున్
మచ్చికతోడ నిల్పి యనుమానము నొందక యుండె నత్తఱిన్. 137

మఱియు నా విప్రవరుండు చండికాగృహంబు వెలువడి క్రమ్మఱం జని కావలి యుండు నెడ. 138

†'అచ్యుతభావ'మని అన్ని యచ్చుప్రతులలోఁ గల పాఠము. ఈ పాఠమునఁ బ్రాసము సరిపడదు.
త భావము'' వ్యాకరణ సమ్మతము కాకపోయినను, పోతన రచనలో ఇట్టి సమాసములు తరచు
చుండుటను బట్టియు, ప్రాసము ననుసరించియు, 'అచ్చుతుఁడు' అనుట వాడుకలో నుండుట
ఇదే కవిపాఠముగా గ్రహింపఁబడినది.

అధ్యాయము – ౧౦

సీ. అంతటఁ గొన్ని హాయనములు సన సింధు భూపాలనము సేయు భూవరుండు
ధీరత నిక్షుమతీ తీరమున నున్న కపిలమహామునిఁ గాంచి తత్త్వ
విజ్ఞాన మెఱిఁగెడు వేడ్కతోడుత శిబికారోహణముఁ జేసి యరుగుచుండ
నాలోన నా శిబికారోహకులు చేనికాపున్న విప్రునిఁ గాంచి తెచ్చి

తే. శిబిక మోపింత మీతనిచేత ననుచుఁ
బట్టి మూఁపునఁ బల్లకిఁ బెట్టి మోవు
మనుచు మోపించునంత ధరామరుండు
శిబిక మూఁపున నిడి యెందుఁ జింతలేక. 139

క. తన మనసుకొలఁది నప్పుడు, మునుకొని య ట్లప్రయత్నమున నడువఁగ నా
జనపతి నిమ్నోన్నత మై, చనుట యెఱిఁగి శిబిక మోయుజనులకు ననియెన్.

ఆ. మీర లిప్పు డిచటఁ జేరి మిక్కిలి ప్రయ
త్నంబుతోడఁ దగిలి నడుచుచుండ
విషమ మగుచు గమనవేగంబునను బాధ
పెట్టుచున్న దనిన బెస్త లనిరి. 141

వ. దేవా! యీ విషమగమనంబు మావలన నైనది గాదు. ఈ [1]తురీయవాహకుండు సుఖగమనంబుగా నడువనేరండు. (వీనితోడ మేమును నడువనేరము. అనిన రహూగణుండను) నా రా (జుపాసిత వృద్ధజనుం డైనను బలాత్కారంబునం బుట్టిన కోపంబునం) గోపించి, విమర్శ దప్పి, నీఱుగప్పిన నిప్పునుం బోలె నెఱుంగరాని బ్రహ్మతేజంబుగల బ్రాహ్మణునికిం గంటకంబుగా నిష్ఠురవాక్యంబుల ని ట్లనియె. 142

చ. అలసితి వెంతయున్ ముసలి వాఁకట డస్సితి [2]మేను మిక్కిలిం
బలుచనయున్న దీ శిబికభారము దూరము [3]మోసి తే గతిన్
నిలిచెద? వంచు భూవరుఁడు నిష్ఠురముల్ వినఁ బల్క నాయెడం
బలుకక మోసె నా శిబిక బ్రాహ్మణవర్యుఁడు పార్థివేశ్వరా! 143

వ. అప్పు డా విప్రవరుండు దనకుం గడపటిది యగు కళేబరంబునందు నహంకార మమకారంబులం బొరయక మిథ్యాజ్ఞానరహితుం డై బ్రహ్మభూతుం డై మౌన

1. వింతవాహకుండు(క.ట.త.జ.డ.ద.) 2. వెన్ను(తం.వా.) 3. ఇంక నేగతిన్ (క.చ.ట.బ.)

ప్రతంబున నా శిబిక మోయుచున్న విషమగమనంబుఁ జూచి (యతికుపితుం డగుచు) భూవరుండు వెండియు ని ట్లనయె. 144

సీ. ఓరి! దుర్మద! వినరోరి! జీవన్మృత! నా యాజ్ఞఁ [1]దప్పుచు నడచె దీవు
నీ వక్రమార్గంబు లిన్నియు విడిపించి నడపింతు నిన్ను సన్మార్గమందు
నని [2]రాజగర్వాంధుఁ డగుచు గుణత్రయంబున వృద్ధిఁ బొందిన భూవరుం డ
బద్ధ ప్రలాపముల్ పల్కుచుండినఁ జూచి శమదమాదులచేఁ బ్రశస్తుఁ డగుచు

తే. జగతి బ్రహ్మస్వరూప మై సకలభూత
ములకు నత్యంతహితుఁ డైన భూసురుండు
యోగివర్తనఁ దెలియకయున్న రాజు
నంత వీక్షించి మఱియు ని ట్లనుచుఁ బలికె. 145

వ. నరేంద్రా! నీవు చెప్పునది సత్యంబు. భారం బీ శరీరంబునకే కాని నాకుం గలుగ నేరదు. ఐనను స్థౌల్య కార్శ్యంబులు వ్యాధులు నాధులు క్షుత్తృష్ణలు నిచ్ఛా విరోధ (భయంబులు) జరామరణంబులు రోష నిద్రా జాగరణంబు లహంకార మమకార మదశోషణాదులు దేహంబుతోడన జనియించు గాని నాకుం గలుగ నేరవు. జీవన్మృతుండ నేనకా దాద్యంతంబులు గలుగుటంజేసి యందఱియందును గలిగియుండు. స్వామిభృత్య సంబంధంబులు విధికృత్యంబులగుచు, వ్యవహారంబు లంజేసి శరీరంబులకుం గలుగుం గాని జీవులకు లేకయుండు. అదియునుం గాక రాజాభిమానంబున నీవు న న్నాజ్ఞాపించెదవేనియుం, బ్రమత్తుండ వైన నీకుం బూర్వస్వభావం బెట్లుండె, నట్లు గాక యే నేమిసేయుదు? నెఱింగింపుము. ఉన్మత్త (మూకాంధ) జడులఁ బోలె సహజస్వభావంబునుం బొందిన నాయందు నీ శిక్ష యేమిలాభంబుఁ బొందింప నేర్చు? అదియునుం గాక (స్తబ్ధుండు) మత్తుండ నైన నాకు నీ శిక్ష వ్యర్థం బగు. అని పలికి, యుపశమ శీలుండై ముని వరుండు పూర్వకర్మ శేషంబునం గల్గు భారవాహకత్వంబును దలంగం ద్రోలుటకు భారంబు వహించి, శిబిక మోచుచుం జనునెడ, నా రాజవల్లభుండు తత్త్వజ్ఞానాపేక్షితుం డై చనియెడివాఁ డగుటం దన హృదయగ్రంథి విమోచకంబులు, బహు యోగగ్రంథ సమ్మతంబులు నగు బ్రాహ్మణవాక్యంబులు విని, యాశిబిక దిగ్గన డిగ్గనుఱికి, యా విప్రునికి సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి, గర్వ వర్జితుం డై ముకుళితహస్తుం డగుచు ని ట్లనియె. 146

1. దప్పించి (క. ట. త. ద. బ.) 2. రాజ్య (క. ట. త. డ.)

సీ. ధరణీసురులలోనఁ దలఁప నెవ్వఁడ వీవు నవధూతవేషి వై యవనియందు
నేమిటికై చరియింపఁగ వచ్చి తిచ్చటికి నొక్కఁడ వొంటి సనుట నేఁడు
ననుఁ గృతార్థునిఁ జేయ ననుకూలుఁ డగుమన్న యట్టి యా కపిలమహా
మునీంద్రుఁ
డవొ? నీ మహత్త్వంబు దవిలి విచారింప నెఱుఁగక చేసితిఁ గరుణఁ జూడు

తే. తప్పు సైరింపు నే యమదండమునకు
హరుని శూలంబునకును వజ్రాయుధమున
కనల చంద్రార్క ధనద శస్త్రాస్త్రములకు
వెఱవ విప్రున కే మది వెఱచినట్లు. 147

వ. మఱియు నిస్సంగుడవై జడుండవుం బోలె నిగూఢవిజ్ఞానంబు గలిగి చరియించుచు
నున్నవాఁడవు. నీ వచనంబులు యోగశాస్త్రసమానంబులై వాఙ్మనంబులకు
నభేద్యంబులై యున్నవి. (ఏను విష్ణుకళావతీర్ణుండు, సాక్షాద్ధరియునగు) కపిల
మహామునివలన బ్రహ్మవిద్య తెలియఁగోరి చనుచున్నవాఁడ. నీవు లోకనిరీక్ష
ణార్థం బవ్యక్తలింగుండవై చరియింపుచున్న కపిల మహామునీంద్రుండవు
గాఁబోలుదువు. మందుండైన గృహస్థుండు యోగీశ్వరచరిత్రంబు లెట్లు లెఱుంగ
నేర్చు? కర్మవశంబున దృష్టంబై శ్రాంతి [1]వహించుచు నడచుచున్న యీ యాశ్ర
మంబు నాకునుం బోలె మీకు నగునని తోఁచుచున్నది. అది యెట్లనిన, ఘటంబు
లేక జలంబులు దే నేరని తెఱుంగున, లేనిది గలుగనేరదు గావునం బ్రమాణ
మూలంబైన లోకవ్యవహారంబు సత్పథంబున సమ్మతంబై యుండుటం జేసి
మీర లాడు వాక్యంబులు నాకు సమ్మతంబు గానేరవు. అని, సింధుదేశాధీశ్వ
రుండు వినుపించిన, నా విప్రుండు లోకవ్యవహారంబునకు నిత్యత్వం బౌపాధికం
బగుం గాని నిత్యంబు గానేరదు. అని దృష్టాంత నిదర్శనంబున ని ట్లనియె. 148

సీ. పావకశిఖలచే భాండంబు దాఁ దప్తమగుఁ దప్తఘటముచే నందునున్న
జలము తపించు నా జలముచేఁ దండులంబులు తప్త మొంది యప్పుడు విశిష్ట
మైన యన్నం బగు నా చందమునను దా దేహేంద్రియంబులఁ దెలివితోడ
నాశ్రయించుక యున్నయట్టి జీవునకు దేహంబునఁ బ్రాణేంద్రియాదికమున

ఆ. జరుగుచుండు నిట్లు సంసారఘట [2]శిక్ష
[3]రక్షకుండు నైన రాజు దుష్ట
కర్మములకుఁ బాసి కంజాక్షపద సేవఁ
జేసెనేని భవముఁ జెందకుండు. 149

1. శాంతి (క.చ.ట.) భ్రాంతి (హ) 2. వృత్తి (హ) 3. దుండునైన రాజు దుష్టమైన (హ)

౦చు ధారుణీసురాత్మజుఁ డీ రీతిఁ
ౖ౯టియును రాజు పరిణమించి
యు వాక్యములను వినుతించి క్రమ్మఱఁ
య్యఁ డైన సింధుభూవరుండు. 150

హాత్మా! యేను రాజ ననియెడి యభిమాన మదాంధుండ నై మహాత్ములం
స౯రించిన నన్నుం గరుణింపుము. నీ వార్తబంధుండవు. నీ కృపాదృష్టింజేసి
హాత్ముల నవమానంబుచేసిన దురితంబువలన విముక్తుండ నయ్యెద. విశ్వ
హా త్మవైన నీకుం గోపంబు గలుగనేరదు. అసమర్థులైన మాబోఁటివారలు
హాజనావమానంబున శీఘ్రంబె నశింతురు. కాన నీవు దయాళుండ వై నన్ను
ంపుము. అనిన నా విప్రుం డిట్లనియె. 151

అధ్యాయము — ౧౧

డు వేఁ్క [1]నీ వవిద్వాంసుఁడవై యుండియును మిగులఁ [2]జోద్యము విద్వాం
డు వోలెను బలికెద వి, ప్పుడు మే లనవచ్చుఁ గొంత పురుషులలోన౯. 152

ఁగఁ బెద్ద లీ ప్రపంచమంతయుఁ దథ్య
రు నీవు తథ్యమనుచుఁ బలికి
గాన నిన్ను నధికుండ వని పల్కు
రు నాకుఁ జూడ రాజచంద్ర! 153

జ్ఞాదికములందు నామ్నాయములయందుఁ దఱచుగాఁ దత్త్వవాదంబు లేదు
వప్నంబునందుల సౌఖ్య మాకారంబు నందుల నిత్య మై యంత లేని
ట్టిచందమున వేదాంతవాక్యంబులు తత్త్వంబు నెఱిఁగించి తలఁగుఁ గాని
వ్యంబు లై యుండనేరవు పురుషుని చిత్తంబు గుణములఁ జెంది యెంత
ల ముండును మఱి యంతకాలమందు
యు విజ్ఞాన కర్మేంద్రియములచేత
రగి ధర్మంబు మఱి యధర్మంబు నట్లు
లి పుట్టించుచుండు నత్యంతమహిమ. 154

ఱియు ధర్మాధర్మవాసనాయుక్తంబు, విషయానురక్తంబు నైన చిత్తంబు
ణ ప్రవాహంబులచేత వికారంబు నొంది, దేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపంబు లైన

ఈ పద్యము క.చ.ట. లలో లేదు. 1. నీవు విద్వాంసుఁడవై (హ.వా.) 2. చోద్య మవిద్వాం
(హ)

దేహంబుల ధరించుచుఁ, గాలప్రాప్తంబు లైన సుఖదుఃఖ తదుభయ ఫలంబుల ననుభవింపుచు,ననవరతంబు జీవునికిం బ్రత్యక్షం బగుచు,స్థూలసూక్ష్మరూపంబుల నుండు. స్వాంతంబు గుణరహితం బైన, ముక్తికారణం బగు. ఘృతవర్తులుగల దీపంబు సధూమశిఖలం బుట్టించు;ఘృతవర్తులు నాశంబు నొందిన స్వరూపంబుఁ బొందు. ఈ తెఱంగున,మనంబు గుణకర్మానుబంధం బైన జన్మాదులం బుట్టించు. గుణకర్మంబులం బాసె నేనియుం బరతత్త్వంబు నొందు.జ్ఞానేంద్రియంబు లేనును విషయంబులమీఁదఁ దోఁచుబుద్ధు లేను నభిమానంబు నను నేకాదశవృత్తులం గూడిన మనంబు జీవుని నసంఖ్యంబులైన జన్మంబులం బొందించు. మనోవృత్తుల నతిక్రమించిన జీవుండు పరంజ్యోతియైన నారాయణస్వరూపంబుగా నెఱుంగుము. స్థావరజంగమంబు లైన జీవులకుం బవనుండు ప్రాణం బై యున్న చందంబున, నీశ్వరుండు సర్వభూతాంతర్యామి యగుచు జీవాత్మస్వరూపంబున నుండు, జీవాత్ముండు జ్ఞానోదయంబునంజేసి మాయ నెంతకాలంబు గెలువకుండు, నంత కాలంబు ముక్తసంగుండు గాఁడు. అరిషడ్వర్గంబును జయించి, పరతత్త్వంబు నెఱింగిన నీశ్వరుండగు. చిత్తం బెంతకాలంబు విషయాసక్తం బగు, నంతదడవు సంసారచక్రంబునందు సంచరించుఁ గావున మహావీరుం డైనను దనకు శత్రువైన మనంబు నప్రమత్తుం డై, యుపేక్షాబుద్ధింజేసి యిచ్ఛావిహారంబున జరగనీక, పరమగురుం డైన శ్రీహరి చరణోపాసనాస్త్రంబునం జిత్తంబు గెలిచినం, బర తత్త్వంబు నొందు. అని విప్రుండు పలికిన. నతని మహిమకు వెఱఁగంది బ్రాహ్మణునకు నమస్కారంబు సేయుచు భూవరుం డి ట్లనియె. 155

అధ్యాయము—౧౨

ఉ. కారణవిగ్రహంబు నురుకాయము నీ యవధూతవేషముఁ
భూరి ధరామరత్వమును బూర్వసమాగమ మాత్మభావముం
జారు [1]విహార మత్యతుల శాంతి గుణంబును గూఢవర్తనం
బారయఁ గల్గు నీకు ననయంబును మ్రొక్కెదఁ బెక్కుభంగులఁ. 156

మ. జ్వరితార్తుం డగు రోగి కౌషధ మతీష్టం బైన చందంబున
న్నరయ న్నాతపతప్త దేహి గడు శైత్యం బైన తోయంబునుం
గరిమం గ్రోలినరీతి నెంతయు నహంకారాహిదష్టుండ నై
పరఁగు న్నాకును నీ వచోమృతము దప్పఁ మందు వేఱున్నదే? 157

1. విహారమున్నతుల (చ)

ఆ. విప్రవర్య ! నేను వేడ్కతో నాసంశ
యంబు లెల్ల నిన్ను నడిగి తెలియఁ
దలఁచి యున్నవాఁడఁ దప్పక యెఱిఁగింపు
ముచితవృత్తిఁ దత్త్వయోగ మెల్ల. 158

వ. (అని యడిగిన యా రాజున కా విప్రుం డిట్లనియె). 159

తే. కానవచ్చిన ఫలములు కర్మమూల
[1]ము లగుటనుజేసి సంసారములను జిత్త
మెపుడు వర్తించుచుండఁగా నెఱుఁగలేవు
తత్త్వయోగంబు మిగుల నిత్యం బటంచు. 160

వ. మఱియు, నీ వసుంధర నున్న చరణంబులకు నెక్కుడు జంఘలు నా మీఁద జానువు లా పొడవున నూరువు లందులకు నుపరిప్రదేశంబున మధ్యం బటమీఁద నుర మందుకు నెక్కువ కంఠం బటమీఁద స్కంధం బందుల దారు వా దారువున శిబికయందు రాజ ననియెడి యభిమానంబు గలిగి నీవున్న వాఁడవు. ఇట్టి చోద్యం బైన కష్టదశం బొంది, జనుల దయలేక నిగ్రహించి, నీవు ప్రజాపాలనంబు సేయు చున్నవాఁడ నను గర్వంబున మావంటి మహాత్ముల సభలోనం బూజ్యుండు గాకయున్న వాఁడవు. ఈ స్థావర జంగమంబులకు నివాసస్థానంబు వసుంధర యైన చందంబున, సత్క్రియలచేత నెఱుంగం దగిన జగత్కారణం బైన తత్త్వంబు నెఱింగించెద. పరమాణుసముదయం బీ ధరిత్రి యైన చందంబున, నవిద్యామనం బులచేతం గల్పితం బైన కృశ స్థూల బృహ దణు సదసజ్జీవాజీవ ద్రవ్య స్వభా వాశయ కాల నామ బుద్ధిరూపం బైన మాయచేత జగత్తు రెండవది యై కల్పింపబడియె. బాహ్యాభ్యంతరంబులఁ గలిగి స్వప్రకాశం బై, భగవ చ్ఛబ్ద వాచ్యంబు, విశుద్ధంబుఁ, బరమార్థంబు, జ్ఞానరూపంబు నైన బ్రహ్మం బొకటియె సత్యంబు. జగ త్తసత్యం బగు. అని పలికి మఱియు. 161

సీ. ధరలోన బ్రహ్మంబు తపమున దానంబులను గృహధర్మంబులను జలాగ్ని
సోమ సూర్యులచేత శ్రుతులచే నైనను బరమభాగవతుల పాదసేవఁ
బొందినమాడ్కిని బొందంగ రా దని పలుకుదు రార్యులు పరమమునులు
ఘన తపో బాహ్యసౌఖ్యములకు విముఖులు నై పుణ్యులు హరిగుణానువాద

తే. మోదితాత్ములు నగు బుధపాదసేవ
ననుదినంబును జేసిన నంతమీఁద
మోక్షమార్గంబునకును బద్మాక్షునందుఁ
బట్టువడి యుండు నెప్పుడు పరఁగ బుద్ధి. 162

1. మగుటఁజేసియు సంసారమందుఁ జిత్త (క. ద. తం.)

వ. నరేంద్రా ! యేను పూర్వంబున భరతుం డను రాజను. సర్వసంగ పరిత్యాగంబు సేసి భగవదారాధనంబు సేయుచు మృగంబుతోడి స్నేహంబుకతన మృగంబ నై పుట్టియు, నందును హరిభక్తి దప్పకుండ యిపుడు మనుష్యుండనై జన సంగంబున శంకితుండ నగుచు మనుష్యసంసర్గంబును బాసి యేకాకినై చరి యింపు చున్నవాఁడ. నరుఁడు వృద్ధసంసేవం జేసి సంసారమోహంబును బాసి హరిధ్యాన కథలచే లబ్ధజ్ఞానుం డై పుండరీకాక్షునిం బూజింపుచుం బరలోకంబును బొందు. అని పలికి విప్రుండు మఱియు ని ట్లనియె. 163

అధ్యాయములు - ౧౩, ౧౪

సీ. ధరణీశ ! మాయచేతను దాఁటఁగారాని పథమునఁ బెట్టంగఁ బడ్డ జీవుఁ
డెలమిమై గుణకర్మములఁ జేయుచును లాభ మాశించి [1]తిరిగెడు నర్యమాడ్కి
ఫల మపేక్షింపుచుఁ బాయక జీవుండు సంసారగహన సంచారి యగుచు
ననవరతము నుండు నా మహావనమందుఁ గామలోభాది తస్కరులు గూడి

తే. ధరణి విజితేంద్రియుఁడు గాని నరునిఁ బట్టి
ధర్మమనియెడి యా మహాధనము నెల్ల
నరసి గొనిపోవుచుండుదు రనుదినంబుఁ
గాన సంసారమందు నాకాంక్ష వలదు. 164

క. అరయఁగ సంసారాటవిఁ, దరలక యీ పుత్ర మిత్ర దారాదు లనం
[2]బరఁగుచునుండెడు వృకములు, పరువడి [3]నర బస్తములను భక్షించు వడిన్.

తరల. మలసి సంసృతి ఘోరకానన మందిరంబుల నెల్లచోఁ
జెలఁగి గుల్మలతా తృణాదులచేత గహ్వర మైన ని
శ్చల నికుంజములందు దుర్జనసంజ్ఞలం గల మక్షికం
బుల నిరోధము దమ్మ సోఁకినఁ బొందుచుందురు దుర్దశన్. 166

ఆ. మఱియు నీ గృహస్థమార్గంబునం దెల్ల
విషయములను బొంది విశ్వమెల్ల
గణఁకతోడ నిట్లు గంధర్వనగరంబు
గాఁ దలంచి మిగుల మోద మందు. 167

1. తిరుగు బేహారిమాడ్కి (క) 2. బరగెడు మాయావృకములు (క.చ.త.) బరఁగు గోమాయు వృకములు (హ) 3. మానవునిదిగిచి (ట)

ఆ. మఱగి కాననమునఁ గొఱవిదయ్యముఁ గాంచి
యగ్నిఁ గోరి వెంట నరుగుమాడ్కిఁ
గాంచనంబుఁ గోరి కలవారి యిండ్ల పం
చలను దిరుగు నరుఁడు చలనమంది. 168

ఆ. బహుకుటుంబి యగుచు బహుధనాపేక్షల
నెండమావులఁ గని యేఁగు మృగము
కరణిఁ బ్రేమఁజేసి పరువులువాఱుచు
నొక్కచోట నిలువకుండు రెపుడు. 169

ఆ. మఱియు నొక్కచోట మత్తుఁడై పవన ర
జోహతాక్షుఁ డగుచుఁ జూపు దప్పి
దిక్కెఱుంగ కొండుదిశ కేగు పురుషుని
కరణిఁ దిరుగు నరుఁడు నరవరేణ్య! 170

వ. మఱియు నొక్కచోట నులూక ఝిల్లీస్వనంబులతోడ సమానంబు లైన శత్రు రాజి తిరస్కారవచనంబులకు దుఃఖపడుచు, నొక్కచోట క్షుధార్దితుం డై యపుణ్యవృక్షంబుల నాశించుమాడ్కిఁ బాపకర్ములు, ద్రవ్యహీనులు నగువారి నాశ్రయించుచు, నొక్కయెడం బిపాసాపరుం డై బలహీనం బైన నదికిఁ జనినరీతి నిహపరదూరు లైన పాషండుల సేవింపుచు, మఱియు నొక్క ప్రదేశంబునం దగ్నిచేతఁ దప్తుం డైనవాఁడు దావాగ్నిం జేరి వ్యథ నొందురీతి నన్నార్థి యగుచు దాయాదులం జేరి దుఃఖించుచు, మఱియు నొక్కచోట పరబాధంజేసి మున్ను గానక రాజ్యాభిలాషం బ్రాణసఖు లైన పితృ పుత్ర భ్రాతృ జ్యేష్ఠుల నైనను వధియింపుచు, మఱియు శూరులచేతం గొట్టువడి, సర్వధనంబును బోనాడి చింతాపరవశుం డై దుఃఖింపుచు నున్నంత, గంధర్వ నగర ప్రాయం బైన సంసారసుఖంబు లనుభవించి, మోదింపుచు, మఱియు నగారోహణంబు సేయు నరుండు కంటక పాషాణాదులవలనం బాదపీడితుం డగుచు దుఃఖించుచందంబున గృహాశ్రమోచిత మహానుష్ఠానంబునకు నుపక్ర మించి, వ్యసనకంటక శర్కరాపీడితుం డై దుఃఖింపుచు, నొక్కచోటం జఠరాగ్ని పీడితుం డై కుటుంబంబుమీఁద నాగ్రహింపుచు, వనంబున [1]నజగర గృహీతుం డై నిగీర్ణుం డైన చందంబున రాత్రి గృహాటవియందు నిద్రాపరవశుం డై యెఱుంగక యుండుచు, మఱియును వనంబునం దృణచ్ఛన్న కూపపతితుం

1. నజగరగిళితుండై జీర్ణితుండై (హ)

డగుచు సర్పదష్టుం డైన తెఱంగున సంసారి యై దుర్జనులచేత వ్యథిత హృదయుం డగుచు, నంధుండై యజ్ఞానాంధకూపంబునం బడుచు, నొక్కయెడ జుంటితేనియకు నై మక్షికాబాధ నత్యంత దుఃఖితుం డైన మాడ్కిని సంసార కాముండై పరదార ద్రవ్యాభిలాషి యగుచు, భూపాలకులచేత నైనను, గృహ పతి చేత నైనను, దాడితుం డై నరకంబునఁ బడుచుండు. యౌవనంబున సంపా దించిన ద్రవ్యంబులు పరులచేతం బోనాడిన విధంబున, శీతవాతా ద్యనేక ప్రయాసలబ్ధం బైన ధనంబులు వోనాడి, సంసారి, యతి చింతాక్రాంతుం డై యుండు. మఱియును వనంబున లుబ్ధకులు సంసృష్టం బైన యల్పామిషంబునకు నన్యోన్యవైషమ్యంబునం గలహించిన విధంబున సంసృష్టవ్యవహారి యై,యల్ప ద్రవ్యంబులకుం బోరాడుచుండు. అని భూపాలునకు విప్రుండు సంసారాటవి తెఱం గెఱింగించి వెండియు ని ట్లనియె. 171

ఆ. అల్పధనుఁడు విశ్రమాస్థానములఁ దృప్తిఁ
బొంద కొరులధనముఁ బొందఁగోరి
యరిగి వారివలన నవమానములఁ బొంది
యధిక మైన దుఃఖ మనుభవించు. 172

ఆ. అంతఁ గొంద ఱల్ల నన్యోన్యవిత్తాది
వినిమయమునఁ గడుఁ బ్రవృద్ధ మైన
వైరములను బొంది పోరాట నొందుదు
రాత్మచింత లేక యనుదినంబు. 173

సీ. సంసారమార్గ సంచారుఁ డై యధిక ప్రయాసంబునను గూర్చు నర్థములను
విహరింపుచును గొంద ఱిహలోకఫలములఁ గోరి మోక్షంబును గోర కంతఁ
జెడిపోవుచుందు రెప్పుడు గాని యందుకుఁ గడపటి యోగంబుఁ గానలేరు
మానవంతులు నసమాన శౌర్యులు నగు వారు మిక్కిలి యైన వైరబుద్ధి

తే. నాహవంబున మడియుదు రంతెకాని
మోక్షమార్గంబు గానరు మూఢవృత్తి
ననుచు సంసార గహన విహార మెల్లఁ
దెలిపి క్రమ్మఱ ననియె ధాత్రీసురుండు. 174

వ. మఱియుం గాలచక్ర నియంత్రితుం డై చక్రాయుధునిం గొల్వక, కాక గృధ్ర బక సమాను లైన పాషండులతో సఖ్యంబునంజేసి వారలచేత వంచితుం డై, బ్రాహ్మణ కులంబునం జేసి శ్రౌత స్మార్త కర్మానుష్ఠానపరుం డై. విషయ సుఖం

బులందుఁ దగులంబడి కాలంబుతుద నెఱుంగక, [1]వృక్షంబులుం బోలె నైహికార్థంబులయందుఁ దృష్ణగలిగి, మైథుననిమిత్తంబు సుత దారాదులయందు స్నేహంబు సేయుచు,పథికుండు మాతంగంబులయందు భయంబున దీర్ఘ నిమ్న కూపంబునం బడిన తెఱంగున, సంసార మృత్యుగజ భయంబున గిరికందర ప్రాయం బైన యజ్ఞానతమంబునం బడుం, గావున మాయచేత సంసారమార్గం బైన రాజభావంబు విడిచి, సర్వభూతమైత్రి గలిగి, జితేంద్రియుండ వై జ్ఞానాసిచే మార్గంబు కడపలఁ గనుము. అని పలికిన భూపాలుం డి ట్లనియె. 175

క. అక్కట! మానుషజన్మం, [2]బెక్కువ యై యుండు నెపు డభేదమతిం బెం
పెక్కిన యోగిసమాగమ, మక్కజముగఁ గలిగెనేని యఖిలాత్ములకున్. 176

క. ధరణీసురవర! నీ శ్రీ, చరణాంబుజ యుగళరేణు సంస్పర్శము నా
దురితంబు లడఁచె నింతట, హరిభక్తియు మిగుల నాకు నధికం బయ్యెన్.177

వ. మఱియు విప్రవరులయందు యోగీశ్వరు లవధూత వేషంబునం జరియింపుచుందురు.కావున విప్రులు పిన్నలు పెద్ద లనక యందఱికి నమస్కారంబని స్తుతియించిన, నా యోగీశ్వరుండును సింధుపతికిఁ గరుణాన్వితుం డగుచుఁ దత్త్వజ్ఞానం బుపదేశించి యా రాజుచేత వందితచరణుం డై, పూర్ణార్ణవంబునుం బోలె సంపూర్ణ కరుణారసపూరిత స్వాంతుం డై, వసుంధరం జరియింపుచుండె. సింధు భూపతియును సుజన సమాగమంబున లబ్ధ తత్త్వజ్ఞానుం డై దేహాత్మ భ్రమం బాసె. అని పలికి శుకయోగింద్రుఁడు పరీక్షిన్నరేంద్రున కి ట్లనియె. 178

చ. అరయఁగ మక్షికంబు వినతాత్మజుఁ గూడఁగలేని రీతి నీ
భరతుని సచ్చరిత్రములు ప్రస్తుతి సేయఁగ నీ వసుంధరన్
నరపతు లెల్ల నోపరు మనంబున నైనను నెంచ నింక నా
భరతుని పుణ్యవర్తనముఁ బ్రస్తుతిసేయఁగ నాకు శక్యమే? 179

వ. నరేంద్రా! భరతుండు సుత దార రాజ్యాదులను బూర్వకాలంబునంద, విడిచి భగవత్పరుం డగుచు, యజ్ఞరూపంబును, ధర్మ స్వరూపంబును, సాంఖ్యయోగం బును, బ్రకృతిపురుష స్వరూపంబు నైన నారాయణునకు నమస్కారం బనుచు మృగరూపంబునుం బాసె. అట్టి భరతుని చరిత్రం బెవ్వరు సెప్పిన, నెవ్వరు వినిన, నట్టివారలఁ బుండరీకాక్షుండు రక్షించు. ఆయు రభివృద్ధియు, ధన ధాన్య సమృద్ధియు నగుచుండ, స్వర్గోపభోగంబులం బొందుదురు. అని. 180

1. వృకంబులుంబోలె (క. చ. ట.) 2. ఎక్కువయైయుండు: చాలహితమతితో (క.ట.త.జ.) ము, పెక్కువయై (తం. వా.)

మ. †నర దేవాసుర యక్ష రాక్షస మునీంద్ర స్తుత్య! దివ్యాంబరా
భరణాలంకృత భక్తవత్సల! కృపాపారీణ! వైకుంఠ మం
దిర! బృందావన భాసుర ప్రియధరిత్రీనాథ! గోవింద! శ్రీ
కర! పుణ్యాకర! వాసుదేవ! త్రిజగత్కళ్యాణ! గోపాలకా! 181

క. పరమపదవాస! దుష్కృత, హర! కరుణాకర! మహాత్మ! హతదితిసుత! భా
సురగోపికా మనోహర!, సరసిజదళనేత్ర! భక్తజననుత గాత్రా! 182

మాలిని. సరస హృదయవాసా! చారు లక్ష్మీవిలాసా!
భరిత శుభచరిత్రా! భాస్కరాబ్జారినేత్రా!
నిరుపమ ఘనగాత్రా! నిర్మల జ్ఞానపాత్రా!
గురుతర భవదూరా! గోపికా చిత్తచోరా! 183

గద్య. ఇది సకల సుకవిజనానందకర బొప్పనామాత్యపుత్ర గంగనార్య ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభాగవత పురాణంబునందు ప్రియవ్రతుని సుజ్ఞాన దీక్షయు, బ్రహ్మ దర్శనంబును, ఆగ్నీధ్రాదుల జన్మంబును, ఉత్తమ తామస రైవతుల జన్మంబును, ప్రియవ్రతుండు వనంబునకుం జనుటయు, ఆగ్నీధ్రుం డప్సరః స్త్రీనిఁ బరిగ్రహిం చుటయు, వర్షాధిపతుల జన్మంబును, ఆగ్నీధ్రుండు వనంబునకుం జనుటయు, నాభిప్రముఖుల రాజ్యంబును, నాభి యజ్ఞంబును, ఋషభుని జన్మంబును, ఋషభుని రాజ్యాభిషేకంబును, భరతుని జన్మంబును, ఋషభుండు తపంబు నకుం జనుచు సుతులకు నతుల జ్ఞానం బుపదేశించుటయు, భరతుని పట్టాభిషే కంబును, భరతుండు వనంబునకుం జనుటయు, భరతుండు హరిణపోతంబు నందుఁ బ్రీతిఁ జేసి హరిణ గర్భంబున జనించుటయు, మఱల విప్రసుతుం డై జనించుటయు, విప్రుండు చండికా గృహంబున బ్రతికి వచ్చుటయు, సింధుపతి విప్ర సంవాదంబును, అను కథలుం గల పంచమ స్కంధంబునందుఁ బ్రథమా శ్వాసము సంపూర్ణము.

---

† ఈ యాశ్వాసాంత పద్యములును గద్యయు తా. ప. ప్రతులలో లేవు. దీనిని బట్టి పంచమ స్కంధము నందలి రెండాశ్వాసములును గలిపి ఒకే యాశ్వాసముగా నుండినట్లు భావింపవలెను.

ఓమ్

శ్రీమహాభాగవతము

పంచమస్కంధము

ద్వితీయాశ్వాసము

క. †శ్రీకాంతా హృదయప్రియ !, లోకాలోకప్రచార ! లోకేశ్వర ! సు
శ్లోక భవభయనివారక !, గోకులమందార ! నందగోపకుమారా ! 1

అధ్యాయము - ౧౫

వ. †సకల పురాణార్థజ్ఞాన విఖ్యాతుం డగు సూతుం డి ట్లనియె. 2

క. మునులార ! బాదరాయణి, యనఘాత్మకుఁ డైన యుత్తరాత్మజునకు స
ద్వినయోక్తి భరతుచరితము, వినుపింపుచు మఱియు నిట్లు వినుపించెఁ దగన్. 3

ఆ. పార్థివేంద్ర ! యట్లు భరతాత్మజుం డైన
సుమతి ధర్మవర్తనమునఁ దిరుగ
నది యెఱింగి దుష్టు లైన పాషండులు
దమ మతంబు మిగులఁ దలఁచి పొగడి. 4

క. ధరణీవల్లభ ! నిన్నును, నిరతంబును బుద్ధదేవునిం గొలిచిన యా
తెఱఁగునఁ గొలిచెద మని భా, సురమతి బోధించి రపుడు సుమతిం బ్రీతిన్. 5

వ. ఇట్లు పాషండబోధితుం డైన సుమతికి ధ్రువసేనయందు దేవతాజిత్తను పుత్త్రుండు జనించె. వానికి దేవద్యుమ్నుం డను సత్పుత్రుం డాసురియం దుద యించె. ఆ మ్మహాత్మునకు ధేనుమతియందుఁ బరమేష్ఠి జనియించె. అతనికి సువర్చలయందు ప్రతీహుం డనువాఁడు సుతుం డయ్యె. అ ప్పరమపురుషుండు సకల జనులకు బ్రహ్మోపదేశంబు నేసి, తాను శుద్ధాత్ముండై, హరిస్మరణ నేయుచు యజ్ఞకరణ నిపుణు లగు ప్రతిహర్త ప్రస్తోత ఉద్గాత యను సత్పుత్రులం గాంచె. ఆ ప్రతిహర్తకు స్తుతియందు వ్యోమ భూమ నామక పుత్త్రద్వయం బుత్పన్నం

† తా.ప. ప్రతులలో లేదు.

బయ్యె. అందు భూమునకు ఋషికుల్యయందు నుద్గీథుం డను సుతుండు జనించె. అతనికి దేవకుల్యయందుఁ బ్రస్తోత గలిగె.ఆ ప్రస్తోతకు వరదుత్సయందు విభుం డను తనయుం డుద్భవించె. అతనికి భారతియందు పృథుషేణుం డుదయించె. అతనికి నాకూతియందు నక్తుండు గలిగె. ఆ నక్తునకు రాజర్షి శ్రేష్ఠుం డగు గయుం డను మహాకీర్తి సంపన్నుం డుదయించె. 6

ఆ. [1]ఆ గయుండు లీల నఖిలజీవులఁ బ్రోవఁ
దలఁచి సాత్త్వికప్రధాన మైన
యట్టి మేను దాల్చి యాత్మతత్త్వజ్ఞానుఁ
డగుచునుండె హరి నిజాంశమునను. 7

వ. †(ఇట్టి మహనీయ సుగుణాకరుం డగు గయుని గాథానువర్ణనంబు పురావిదు లగు మహాత్ములచే నీ తెఱుంగున నుతింపఁ బడుచున్నది.సావధాన మనస్కుండ వై యాలకింపుము. అని యి ట్లనియె.) 8

సీ. ధర్మమార్గంబున ధారుణి జనులను బ్రేమతోఁ బోషణ ప్రేషణోప
లాలన శాసన లక్షణాదులచేతఁ బోషింపుచును యజ్ఞములను యజ్ఞ
పురుషు నీశ్వరుఁ జిత్తమున నిల్పి సేవించి స్వాంతమం దున్న యీశ్వరునిఁ గాంచి
యఖిలజీవతతికి నానంద మొసఁగుచు [2]నిరభిమానంబున నేల యేలె

తే. సత్యమందు మిగుల సత్సేవయందును
ధర్మమందు యజ్ఞకర్మమందు
గయుఁడు వసుధలోనఁ గంజాక్షుఁడే కాని
మానవుండు గాఁడు మానవేంద్ర ! 9

వ. అట్టి *(మహాపురుష గుణగణ పరిపూర్ణుం డగు) గయునికి (దక్షకన్యక లగు శ్రద్ధా మైత్రి దయాదులు దమయంత వచ్చి కోరిక లొసఁగ, నతని ప్రజలకు వసుంధర కామధేను వై పితుక, వేదంబులు సకల కామంబుల నిచ్చుచుండ, సంగరంబున భంగంబు నొందిన రాజు లప్పనంబు లొప్పనంబు సేయ) విప్రులు ధర్మం బాఱవపాలు పంచి నిరంతర సోమపానంబును, శ్రద్ధాది శుద్ధభక్తి యోగంబునుం గలిగి యొనర్చు యజ్ఞంబుల నింద్రాదిదేవతలు తృప్తులై యజ్ఞఫలంబుల నొసంగ,బ్రహ్మాది తృణ గుల్మ లతాపర్యంతంబు సకలలోకంబుల

1. అట్టిగయునివలన (హ) †ఈ వచనము వ్రాఁతప్రతులలో లేదు. హ.తం.వా. లలో కలదు. మూలములో 9 వ సీసపద్యము తరువాతఁ గలదు. 2. నిరభిమానతమెయి (తం. వా.)

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

వారినిఁ దృప్తిం బొందింపుచు, శ్రీహరిం దృప్తిఁ బొందఁజేయుచు, గయుండు పెక్కు కాలంబు రాజ్యంబు నేలె. అట్టి గయునికి (జయంతియందుఁ)జిత్రరథ, స్వాతి, అవరోధను లను ముప్వురు కొడుకులు పుట్టిరి. ఆ చిత్రరథునికి నూర్ణ యందు సమ్రాట్టును, వానికి [1]నుల్కయందు మరీచియు, ఆ మేటికి బిందుమతి యందు బిందుమంతుఁ డనువాఁడును, ఆ బిందుమంతునకు *(సరఘ) యందు మధువును, మధువునకు (సుమన స్సనుదానియందు) వీరవ్రతుండును, ఆ వీర వ్రతునకు భోజయందు మన్యు ప్రమన్యు లను నిరువురును, నందు మన్యువునకు సత్యయందు భువనుండును, నతనికి దోషయందుఁ ద్వష్టయు, నా త్వష్టకు విరో చన యందు విరజుం డనువాఁడును జనించిరి. అంత. 10

క. ఆ విరజున కుదయించిరి, భూవినుత! [2]విషూచియందుఁ బుత్రశతంబు
న్నావల నొక కన్యకయు, న్నా వేళ సమస్తజనులు హర్షం బందన్. 11

క. ఘనుఁడు ప్రియవ్రతు వంశం, బునకుం దుద యై విరజుఁడు భూవిభు వంశం
బును దా నలంకరించెను, విను మింద్రావరజుఁ డైన విష్ణుని మాడ్కిన్. 12

అధ్యాయము — ౧౬

క. అని పలికిన శుకయోగిం, గనుఁగొని యభిమన్యు సుతుఁడు కడు మోదముతో
వనజదళాక్షుని మహిమలు, విని సంతసమంది యనియె వేడుక మఱియున్. 13

వ. మునీంద్రా! సూర్యరశ్మి యెందాఁకం బ్రవర్తిల్లు, నక్షత్రయుక్తంబు లైన చంద్ర కిరణంబు లెంత మేరఁ దిరుగు, నంతదూరంబు ప్రియవ్రతుని రథనేమి ఘట్టనల చేత సప్తద్వీపంబులును, సప్తసముద్రంబులు నయ్యె నని పలికితివి, ఆ ద్వీప సముద్రం బుల పరిమాణంములు సవిస్తరంబులుగా నెఱింగింపుము. గుణమయంబును, స్థూల రూపంబును నైన శ్రీహరి శరీరం బగు నీ లోకంబునందు నిలిపిన చిత్తం బగుణంబును, సూక్ష్మంబును, నాత్మజ్యోతియు, బ్రహ్మంబు నైన వాసుదేవుని యందు నిల్చుం గావున, ద్వీపవర్షాది విస్తారంబు వినిపింపుము. అనిన శుకయోగీం ద్రుఁడి ట్లనియె. 14

క. ధరణీవల్లభ! విను శ్రీ, హరి మాయాగుణ విభూతు లగు జలనిధులన్
బరఁగిన దీవులు వర్షము, లరయంగాఁ గొలఁది వెట్ట నలవియె! జగతిన్. 15

ఆ. తెలిసినంత[3]వట్టుఁ దెలిపెద సంక్షేప
మునను జిత్తగించి వినుము దెలియ
ననుచుఁ జెప్పఁ దొడఁగె నభిమన్యుసుతునకు
[4]నింపుగాను శుకమునీంద్రుఁ డిట్లు. 16

1. ఉత్కళ (హ.తం.వా.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 2. జితారిలోక (క.చ.ట) 3. నేను (హ. తం. వా.) 4. రమణతోడ బాదరాయణుండు (చ. ట. త. జ. ద. బ.)

—: శుకయోగివరుం డుపదేశరూపముగాఁ దెలుపు భూగోళస్వరూపాది నిర్ణయము :—

వ. నరేంద్రా! జంబూద్వీపంబు భూపద్మంబునకు మధ్యప్రదేశంబున లక్షయోజనంబుల వెడల్పు, నంతియ నిడుపునుం గలిగి, కమలపత్రంబునుం బోలె వర్తులాకారంబై (నవసహస్రయోజన పరిమితాయామంబు గల) నవవర్షంబులు నష్టమర్యాదాగిరులునుం గలిగి విభక్తం బై యుండు. అందు మధ్యమవర్షం బిలావృత వర్షం బగు. అందు మధ్యప్రదేశంబున సువర్ణమయం బై. 17

క. భూపద్మమునకు మేరువు, దీపించుచుఁ గర్ణికాకృతిని బెం పగుచుం
బ్రాపై కులగిరిరాజుగఁ, జూపట్టును సురగణాళి చోద్యం బందన్. 18

సీ. మఱియును ద న్మేరుగిరి లక్షయోజనోన్నత మగుచుండి యా [1]నడిమిదళము
విదిత మై పదియాఱువేల యోజనములు నంతియ పాఁతు నై యతిశయిల్లు
నా మీఁద విస్తార మరయ ముప్పదిరెండు వేల యోజనముల వెలసియుండు
నా గిరి కుత్తరంబందు నీల శ్వేత శృంగపర్వతములు నింగిముట్టి

ఆ. యుండు రెండువేలయోజనంబుల దాఁకఁ
బఱపు గలిగి పూర్వ పశ్చిమాయ
తంబు దక్షిణోత్తరంబును విస్తార
మగుచు మిగుల రమ్య మై నరేంద్ర! 19

వ. ఇట్లు పూర్వపశ్చిమంబుల లవణసాగరాంతంబు లై యున్న సీమా పర్వతంబుల యందు నీల శ్వేత శృంగవత్పర్వతంబులు నిడివిని†యథాక్రమంబున దశమాంశ న్యూనప్రమాణ యోజనములు గలవిగా నుండు. వీని మధ్యప్రదేశంబున రమ్యక, హిరణ్మయ, కురువర్షంబు లను నామంబులుగల వర్షంబులుండు. వానివిస్తారంబులు నవసహస్రయోజనంబులుగలిగి, లవణసముద్రాంతంబులై క్రమంబున నీలాది పర్వత దీర్ఘ పరిమాణంబుల నుండు. ఇలావృత వర్షంబునకు దక్షిణంబున నిషధ హేమకూట హిమవత్పర్వతంబు లను సీమా పర్వతంబులును, బూర్వపశ్చిమంబులు నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబులు విశాలంబును నగుచు, నా నీలాది పర్వతంబులతీరున నుండు. ఆ గిరుల మధ్యప్రదేశంబున కింపురుషవర్ష హరివర్ష భారతవర్షంబు లను నామంబులు గల వర్షంబు లుండు. ఆ యిలావృత వర్షంబునకుఁ బశ్చిమంబున మాల్యవత్పర్వతంబును, బూర్వభాగంబున గంధమాదనంబును, సీమాపర్వతంబులు. పూర్వపశ్చిమంబులు నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబులు విశాలంబులు నగుచు నీల

1. నడిమియిమ్మ (క.బ.) †"ఉత్తరోత్తరో దశాంశా దధికాంశేన దైర్ఘ్యేవహ్రసంతి"(16-7)

పర్వత నిషధ పర్వతంబులం గదిసి, ద్విసహస్రయోజనంబుల విస్తారం బై యుండు మాల్యవత్పర్వతంబు పశ్చిమసముద్రాంతం బై కేతుమాలవర్షంబును, గంధమాదన పర్వతంబునకుఁ బూర్వభాగంబున సముద్రాంతం బగుచు భద్రాశ్వ వర్షంబును, మేరువునకుం దూర్పున మందరపర్వతంబును, దక్షిణంబున మేరుమందరపర్వతంబులును, బడమటి పార్శ్వంబుల నుత్తరమునం గుముదపర్వతంబులను నామంబులు గలిగి, యయుతయోజ నోన్నతంబు లై మేరునగం బను మధ్యోన్నత*(మేధి) స్తంభంబునకుం జతుర్ముఖంబుల హ్రస్వ స్తంభంబులను బోలియుండు. నా చతుః స్తంభంబులయందును పర్వతశిఖరంబుల వెలుఁగొందు కేతువులునుంబోలె చూత జంబూ కదంబ న్యగ్రోధంబు లను వృక్షరాజంబులు, క్రమంబున నొండొంటికి నేకాదశశతయోజనాయతంబును, నంతియవిస్తారంబునుం గలిగియుండు. మఱియు నా పర్వతశిఖరంబులఁ గ్రమంబునం బయోమధ్విక్షురస మృష్టజలంబులం గలిగి, శతయోజన విస్తారంబు లైన సరోవరంబులు తేజరిల్లు. అందు సుస్నాతు లగు వారలకు యోగైశ్వర్యంబులు స్వభావంబునం గలుగు. మఱియు నందన చైత్ర రథ వైభ్రాజిక సర్వతోభద్రంబు లను నామంబులంగల దేవోద్యానంబు లాపర్వత శిఖరంబుల వెలుఁగొందుచుండు. అందు దేవతాగణంబులు దేవాంగనలం గూడి గంధర్వుల గీతనృత్యంబులు గనుంగొనుచు విహరింతురు. 20

ఉ. మందరపర్వతంబు తుది మామిడిపం డ్లమృతోపమాన మై
మందరశైల [1]శృంగక సమానము లై గిరిమీఁద రాల మా
కంద ఫలామృతంబు గలఁగంబడి జాఱి మహాప్రవాహ మై
యం దరుణోద నామమున నద్భుత మై విలసిల్లు నెంతయున్. 21

చ. కడు మధురంబునన్ సురభిగంధముచే నరుణప్రకాశతన్
వడిగొని మందరాచలము వంతల చెంతల జాఱి యంతలోఁ
దొడి తొడి నా యిలావృతముఁ దోఁచుచు వింతగఁ బూర్వవాహి యై
[2]నడుచుఁ దరంగసంతతుల నందఱి నచ్చటఁ జేయు ధన్యులన్. 22

ఆ. ఆ నదీజలంబు [3]లాడిన యచ్చటి
యంబికానుచరుల యంగగంధ
మంది పవనుఁ డంత మనుజేశ ! పదియోజ
నములు సుట్టు పరిమళముల నింపు.

---

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. శృంగముల మానములై (టి.త.జ.) 2. అదరు (తం.వా.) నడచుతరంగలన్ సురగణంబుల ధన్యుల జేయుచుండగన్ (క.ద.) 3......అనినవారలు సుఖులు చటుల పుణ్య శుభము వృద్ధినొంది దివ్యగంధ మందంద శతయోజనముల బరిమళించు రమణతోడ (క.త.ద.బ.)

ఆ. మేరుమందరముల మీఁద జంబూఫలం
బులు మహాగజోపములుగ వ్రాలి
యవిసి యంతఁ ద ద్రసామృతం బల్లన
య మ్మహానగంబులందుఁ బొడమి. 24

క. అనుపమ మగు జంబూనది, యను పేరను వెలసి లీల నరుగుచు నంతం
ఘనత నిలావృతవర్షము, పనుపడఁ దడుపుచును ధరణిఁ బ్రవహించుఁ దగన్.

ఉ. ఆ నదినీటఁ దోఁగి [1]పద నై యటు మృత్తనిలార్క సంగతిన్
బూని కడున్ విపాకమునఁ బొందుచు శుద్ధ సువర్ణ [2]జాతి జాం
బూనదనామ మొంది సురముఖ్యుల కెల్లను భూషణార్హ మై
మానుగ పన్నె మించి కడు మంచిది యై విలసిల్లు నెంతయున్. 26

వ. మఱియు సుపార్శ్వ నగాగ్రంబునందుఁ *(బంచవ్యామ పరీణాహ బంధురంబు) లగు నైదు మధుధారా ప్రవాహంబులు పంచముఖంబుల వెడలి, సుపార్శ్వ నగ శృంగంబులం బడి,యిలావృతవర్షంబు పశ్చిమభాగంబుఁ దడుపుచుం బ్రవహించు. ఆ తేనియ యనుభవించువారల ముఖమారుత సుగంధంబు శతయోజన పర్యం తంబు పరిమళించు. 27

సీ. †కుముదపర్వత శిఖాగ్రమున నుత్పన్న మై కనుపట్టు వటతరు స్కంధములను
నుదయించునట్టి పయో దధి ఘృత మధు గుడ విశిష్టాన్నంబు లొడిక మైన
యంబర శయ్యాస నాభరణాది వస్తువులు గోరికలు దీర్చుచును గుముద
పర్వతాగ్రంబునఁ బడి యిలావృతవర్షమున జనులకు నెల్ల భోగ్యములను

ఆ. వదల కొసఁగు వారి వళిపలితంబులు
[3]దలఁగు స్వేదగంధములును బాయు
మరణభయము ముదిమి బొరయ దెన్నఁడును శీ
తోష్ణబాధ చెందకుండు నధిప ! 28

ఆ. దేవదానవులును దివ్యమునీంద్ర గం
ధర్వులాదిగాఁగఁ దగిలి యాశ్ర
యించియుందు రా గిరీంద్రమూలమునందు
హర్షమంది ఘన విహారలీల. 29

1. పదునైదగు మృత్తికలర్క సంస్పర్శన్(డ) పదనందిన మేదినినర్క(బ) 2. కాంతి(క.చ.ట.డ.ద.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. † కుముద నిరూఢో యశ్శతవల్శోనామ వట స్తస్య స్కంధేభ్యో నీచీనాః పయోదధీ ఘృతమధు గుడాన్నా ద్యంబర శయ్యాసనాభరణాదయ స్సర్వ ఏవ కామదుఘా నదాః (16-19) 3. తొలుగుదుష్ట (హ)

వ. నరేంద్రా! †మేరునగేంద్రంబునకుఁ బూర్వభాగంబున జఠర దేవకూటంబులుఁ బశ్చిమంబునం బవనపారియాత్రంబులు నను పర్వతంబులు నాలుగు, నొండొంటికి దక్షిణోత్తరంబుల నష్టాదశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపును, బూర్వపశ్చిమంబుల ద్విసహస్రయోజనంబుల వెడల్పును నగుచు దక్షిణంబునఁ గైలాస కరవీరంబులును, ఉత్తరంబునఁ ద్రిశృంగ మకరంబులును నను నామంబులుగల దక్షిణోత్తర పర్వతంబులు నాలుగును, బూర్వపశ్చిమంబుల నష్టాదశసహస్ర యోజనంబుల నిడుపును, దక్షిణోత్తరంబుల ద్విసహస్రయోజనంబుల వెడల్పును నగుచు,నగ్ని పురుషునకుం బ్రదక్షిణం బగుచున్న పరిస్తరణంబుల చందంబున మేరువునకుం బ్రదక్షిణంబుగా నష్టనగంబులు నిలిచియుండు. మేరుశిఖరంబున దశసహస్రయోజనంబుల నిడుపు, నంతియ విస్తారంబు నగుచు సువర్ణమయం బైన బ్రహ్మపురంబు తేజరిల్లుచుండు. ఆ పట్టణంబునకు నష్టదిక్కులయందును లోకపాలుర పురంబులుండు. 30

అధ్యాయము — ౧౭

క. పరమేష్ఠి పట్టణంబున హరి మున్ను త్రివిక్రమణము లందన్ సర్వే
శ్వర చరణాగ్రనఖాహతిఁ బరువడి నూర్ధ్వాండ మంతఁ బగిలె నరేంద్రా! 31

వ. ఇట్లు చరణ నఖస్పర్శంజేసి భేదింపంబడ్డ యూర్ధ్వకటాహ వివరంబువలన నంతః ప్రవేశంబు సేయుచున్న బాహ్యజలధార శ్రీహరి పాదస్పర్శం జేయుచుం జనుదెంచి, సకలలోకజనంబుల దురితంబులు వాపుచు [1]భగవత్పది యను పేరం దేజరిల్లు. దీర్ఘ కాలంబు స్వర్గంబున విహరింపుచు విష్ణుపదంబున నుత్తానపాద పుత్రుండునుం, బరమభాగవతుండు నైన ధ్రువుండు తనకులదేవతయైన శ్రీహరి పాదోదకంబు ప్రతిదినంబును భక్తియోగంబున నిమీలితనేత్రుం డై, యానంద బాష్పంబుల రోమాంచితగాత్రుం డై యత్యాదరంబున నేఁడును శిరంబున ధరియింపుచు నున్నవాఁడు. అతనికి నధోభాగంబున నుండు మండలాధిపతులైన సప్తర్షులును హరి పాదోదక ప్రభావంబు నెఱింగి (తాము పొందు) తపస్సిద్ధి యాకాశ గంగాజలంబుల స్నాతు లగుటయే యని సర్వభూతాంతర్యామి యగు నీశ్వరునియందు భక్తి సలిపి, యితర పదార్థాపేక్ష సేయక మోక్షార్థి ముక్తిమార్గంబు బహుమానంబు సేయుతెఱంగున బహుమాన యుక్తంబుగాఁ దమ జటాజూటంబులయందు నేఁడును ధరియింపుచుండుదురు. 32

† కురంగ కురర కుసుంభ వైకంకత త్రికూట శిశిర పతంగ రుచక నిషధ శితివాస కపిల శంఖాదులైన పర్వతంబులు మేరుపర్వత కర్ణికకుఁ గేసరంబులై పరివేష్టించియుండు. (తం. వా.)

1. భగవత్పాది (హ. తం. వా.)

సీ. అంత నసంఖ్యంబు లైన దివ్యవిమాన సంకులంబులను విశాల మైన
దేవమార్గంబున దిగివచ్చి చంద్రమండలముఁ దోఁచుచు మేరునగ శిఖాగ్ర
మునను నా బ్రహ్మదేవుని పట్టణమునకు వచ్చి యందులఁ జతుర్ద్వారములను
వరుసతో దీర్ఘ ప్రవాహంబు లగుచును బ్రవహించి యమలప్రభావములను

ఆ. నరుగు లవణసాగరాంతంబులుగ నాల్గు
మోములందు †నాల్గునామములను
దన్నుఁ గన్నవారిఁ దనవారిఁ దోఁగిన
వారి కెల్ల నమృతవారి యగుచు. 33

వ. అందు సీత యనుపేర వినుతి నొందిన యమ్మహానదీ ప్రవాహంబు బ్రహ్మసదన పూర్వద్వారంబున వెడలి, కేసరావలయంబుం దడుపుచు గంధమాదనాద్రికిం జని, భద్రాశ్వవర్షంబుం బాలనంబుసేయుచుఁ బూర్వ లవణసాగరంబునం బ్రవేశించు. చక్షు వనుపేరఁ దేజరిల్లెడు దీర్ఘప్రవాహంబు పశ్చిమద్వారంబున వెడలి, మాల్యవత్పర్వతంబునం బడి, కేతుమాలవర్షంబుఁ బవిత్రంబుసేయుచుఁ బశ్చిమ లవణార్ణవంబునం గలయు. భద్ర యనుపేర వెలుఁగొందిన యతుల ప్రవాహం బుత్తరద్వారంబున వెడలి, కుముద నీల శ్వేతాఖ్య పర్వతశిఖరంబుల గ్రమంబునఁ బ్రవహింపుచు శృంగనగంబునకుం జని, మానసోత్తరంబులగు కురు భూములఁ బవిత్రంబుసేయుచు నుత్తర లవణసాగరంబుఁ జేరు. అలకనంద యని ప్రఖ్యాతిగాంచిన యమ్మహానదీ ప్రవాహంబు బ్రహ్మసదన దక్షిణద్వారంబున వెడలి, యత్యంత దుర్గమంబు లైన భూధరంబులఁ గడచి, హేమకూట హిమ కూట నగరంబుల నుత్తరించి, యతివేగంబునఁ *(గర్మక్షేత్రం) బగు భారత వర్షంబుఁ బావనంబు సేయుచు దక్షిణ లవణాంబుధిం గలయు. 34

సీ. జగతిలో మేరు వాదిగఁ బర్వతములకుఁ బుత్రిక లైనట్టి పుణ్యతీర్థ
ములు వేలసంఖ్యలు గలవు జంబూద్వీప మందు భారతవర్ష మరయఁ గర్మ
భూమి; తక్కినవర్షముల దివంబుననుండి భువికి వచ్చినవారు పుణ్యశేష
ములు భజింపుచు నుండ్రు భూస్వర్గ మనఁదగు నా వర్షమున నుండునట్టి వార

ఆ. లయుతసంఖ్య వత్సరాయువు లయుత మా
తంగబలులు దేవతాసమాను
లతుల వజ్రదేహు లధిక ప్రమోదితు
లప్రమత్తు లార్యు లనఘు లధిప! 35

† 'చతుర్భిర్నామభి శ్చతుర్దిశ మభిస్యందంతీ, నదనదీ పతిమేవాభి విశతి సీతాఽలకనందా చక్షుర్భద్రేతి' (మూలము 17-6)

వ. మఱియును సురతసుఖానందంబున మోక్షంబు నైననుం గైకొనక †సకృత్ప్రసూతు లగుచు ననవరతంబును ద్రేతాయుగకాలంబునుం గలిగి ప్రవర్తింతురు. ఈ యష్టవర్షంబులయందును దేవతాగణంబులు తమ భృత్యవర్గంబు లత్యుపచారంబులు సేయుచుండ, నెల్ల ఋతువులయందుం గిసలయకుసుమ ఫల భరితంబులైన లతాదుల శోభితంబు లగు వనంబులం గల వర్ష నిధి గిరిద్రోణులయందును, గమలామోదితంబు లగు రాజహంస కలహంసలు గల సరోవరంబులయందును జలకుక్కుట కారండవ సారస వినోదంబులు గలిగి, మత్తాళి ఝంకృతి మనోహరంబు లై నానావిధంబు లైన కొలంకులయందును దేవాంగనల కామోద్రేకజంబు లైన విలాస లీలా విలోకనంబులం దివియంబడిన మనోదృష్టులు గల దేవగణంబులు విచిత్రవినోదంబులం దగిలి యిచ్ఛావిహారంబులు సలుపుచుండుదురు. 36

క. ఈ నవవర్షంబులయం, దా నారాయణుఁడు వచ్చి యనవరతము లో
కానుగ్రహమునకై సు, జ్ఞానం బీఁదలఁచి లీలఁ జరియించుఁ దగన్. 37

సీ. వసుధ నిలావృత వర్షాధిపతి యైన పురహరుం డా వర్షమున వనంబు
నందు నుండుటకు నా యంబికా శాపవశంబున నా వనస్థలమునందు
నెవ్వరు వచ్చిన నింతు లై యుందు రా వనమందుఁ బార్వతి యనుదినంబు
నంగనాజన సహస్రార్బుదంబుల తోడ ససమలోచనుఁ గొల్చు నతులభక్తి

ఆ. *నట్టి శివునిఁ గోరి యా యిలావృతవర్ష
మునఁ జరించు జనులు మోదమునను
గదిసి తత్ప్రకాశకము లైన మంత్ర తం
త్రములఁ బూజఁ జేసి తలఁతు రెపుడు. 38

అధ్యాయము—౧౮

క. భద్రాశ్వ వర్షమందుల, •భద్రశ్రవుఁ డనెడి పేరఁ బరఁగుచుఁ దపనీ
యాద్రిసమ ధైర్యుఁ డగుచు స, ముద్రాంతం బైన జగతిఁ బొలుపుగ నేలున్.

క. ఆ నరవరునకుఁ బ్రియతముఁ, డైన హయగ్రీవమూర్తి ననవరతంబున్
ధ్యాన స్తోత్ర జపాను, ష్ఠానాదులఁ జేసి సజ్జను లంతన్. 40

† "ఏకగర్భ కళత్రాణాం" (17-13)

"ఏకవర్ష శేషే ఆయుషి ధృత ఏకో గర్భోయైః తాదృశాని కళత్రాణి యేషాం" (వ్యా)

* 'హ' ప్రతిలో, అధోభాగమున ఈ క్రింది వాక్యమున్నది.

ఈ షట్పము మొదలుకొని యాయా వర్షములయందు వర్షాధిదేవతల నారాధించెడు వారలుపాసించెడు మంత్రములాంధ్రంబున విడువఁబడియున్నవి. వానిని సంస్కృత భాగవతముఁజూచి తెలిసికోవలెను.

• "భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతః" (18-1)

ఆ. తత్ప్రకాశకృత్ప్రధాన మంత్రార్థ సం
సిద్ధిఁ జేసి ముక్తిఁ జెంది రప్పు
డట్టి వర్షమందు నా హయగ్రీవునిఁ
దలఁచి కొలిచి మిగుల ధన్యులగుచు. 41

సీ. హరి వర్షపతి యైన నరహరి ననిశంబు నందున్న జనులు మహాత్ములైన
దైత్య దానవకులోత్తములు ప్రహ్లాదాది [1]వృద్ధులఁ గూడి సంప్రీతితోడ
సుస్నాతులై భక్తిఁ జూపుచునుందురు రమ్య దుకూలాంబరములు దాల్చి
తత్ప్రకాశక మంత్ర తంత్ర జప స్తోత్ర పాఠక ధ్యాన తపః ప్రధాన

తే. మైన సత్పూజలను జేసి యచలబుద్ధి
శ్రీనృసింహునిఁ జేరి పూజించి యతని
కరుణ నొందుచు నతుల ప్రకాశు లగుచు
భుక్తిముక్తులఁ గైకొంద్రు భూపవర్య! 42

వ. మఱియుఁ గేతుమాలవర్షంబునందు భగవంతుండు శ్రీదేవికి సంతోషంబు నొసఁగుటకుఁ గామదేవరూపంబున నుండు. అమ్మహాపురుషుని యస్త్ర తేజః ప్రకాశంబునఁ బ్రజాపతి[2]దుహిత లగు రాత్ర్యధిదేవతల గర్భంబులు సంవత్సరాంతంబున నిర్జీవంబులై స్రవించు. ఆ కామదేవుండును దన గతివిలాస లీలావలోకన సుందర భ్రూమండల సుభగవదనారవింద కాంతులంజేసి శ్రీరమాదేవిని రమియింపం జేయు. భగవన్మాయారూపిణి యగు శ్రీదేవియుఁ, బ్రజాపతి పుత్రికలును, బుత్రులునైన *రాత్రింబగళ్ళం గూడి,కామదేవ స్తోత్రపాఠక పూజా ధ్యానాదులం బూజింపుచుందునంత. 43

క. విమలమతిఁ జిత్తగింపుము, రమణీయంబైన విమల రమ్యక మను వ
ర్షమునకు నధిదేవత దా, నమరంగా మత్స్యరూపమగు హరి దలఁపన్. 44

ఆ. అట్టి వర్షమునకు నధిపతి యగుచున్న
మనువు పుత్ర పౌత్ర మంత్రివరులఁ
గూడి మత్స్యమైన కుంభినీధరుఁ జిత్త
మతుల భక్తియుక్తి హత్తఁ గొలుచు. 45

1. పెద్దల (క.హ.బ.) 2. దుహితలును నగు అహోరాత్రాద్యధిపతుల గర్భంబులు (క.డ.)
* రాత్రులం బగళ్ళన్ (లం. వా.)

ఆ. తత్ప్రకాశకప్రత్ప్రధానమంత్ర స్తోత్ర
ములను ధర్మకర్మములను హోమ
ములను జనులు సేసి పుణ్యులై భుక్తిము
క్తులను బొందుచుండు రెలమితోడ. 46

క. వినుము హిరణ్మయవర్షం, బునకుం గూర్మావతారమును దాల్చిన యా
వనజోదరుఁ డధిదేవత, యనఘుఁడు పితృపతి మహాత్ముఁ డర్యముఁడు నృపా!

క. ఆ వర్ష మందు సర్యముఁ, డావర్షజనంబుఁ గూడి హరిఁ జిత్తములో
భావించి సంస్తవంబులు, గావింపుచు [1]భుక్తి ముక్తి గాంచుఁ గడంకన్. 48

అధ్యాయము – ౧౮

క. †ఉత్తర కురుభూములకును, హత్తుకొని వరాహదేహుఁ డధిపతియైనన్
సత్తుగ భూసతి యతనిన్, జిత్తములో నిలిపి పూజసేయుచునుండున్. 49

క. అరయఁగ సీతాలక్ష్మణ, పరివృతుఁడై వచ్చి రామభద్రుఁడు గడిమిం
బరఁగు నధిదేవతగఁ గిం, పురుష మహావర్షమునకు భూపవరేణ్యా! 50

ఆ. అట్టి రామభద్రు నంజనీసుతుఁడు కిం
పురుషగణముఁ గూడి పూజచేసి
తత్ప్రకాశక ప్రధానమంత్ర స్తోత్ర
పఠనములను దగ నుపాస్తి సేయు. 51

సీ. భారతవర్షాధిపతి యగు బదరికాశ్రమమున నున్న నారాయణుండు
భూనాథ! యా మహాత్ముని నారదాదుల భారతవర్షంబు ప్రజలుఁ బ్రేమఁ
బాయక చేరి యుపాస్తి సేయుచు సాంఖ్య యోగంబు నుపదేశ ముచితవృత్త
నంది యందఱును గృతార్థులై యట్టి నారాయణదేవు నారాధనంబు

ఆ. చేసి యాత్మఁ జాలఁ జింతించి తత్ప్రకా
శకము లైన మంత్రసంస్తవములఁ
బూజఁ జేసి ముక్తిఁ బొందుచు నుండుదు
రచల మైన భక్తి ననుదినంబు. 52

1. గాంతురతని కైవల్యంబున్ (హ)

† ఈ పద్యము (హ) లో లేదు. దీని తరువాత

క. ఆ వర్ష మందులను బ్రజ, లా విపుల వరాహమూర్తి ననవరతంబున్
సేవించి కొలిచి సంస్తుతిఁ, గావించుచుఁ గాంతు రంతఁ గైవల్యంబున్.
అను పద్యము (తం. వా.) లలోఁ గలదు. మూలమునను గలదు.

క. భారత వర్షమునందుల, సారాంశము లైన పుణ్యశైలంబులు గం
భీర ప్రవాహములు గల, వారయ నెఱిఁగింతు వాని నవనీనాథా ! 53

వ. మలయపర్వతమును, మంగళప్రస్థమును ,మైనాకంబును, త్రికూటంబును, ఋషభ పర్వతంబును, గూటకమును, గోల్లమును, సహ్యపర్వతంబును, వేదగిరియును, ఋష్యమూక పర్వతమును, శ్రీశైలంబును, వేంకటాద్రియును, మహేంద్రంబును,వారిధరంబును,వింధ్యపర్వతంబును, శుక్తిమత్పర్వతంబును, ఋక్షగిరియుఁ, బారియాత్రంబును, ద్రోణపర్వతంబును, జిత్రకూటంబును, గోవర్ధనాద్రియును, రైవతకంబును,గుకుంభంబును,నీలగిరియుఁ, గాకముఖంబును, నింద్రకీలంబును, రామగిరియు నాదిగాఁ గల పుణ్యపర్వతంబు లనేకంబులు గలవు. ఆ పర్వత పుత్రిక లైన చంద్రపటయుఁ. దామ్రపర్ణియు, నవటోదయుఁ, గృతమాలయు, వైహాయసియుఁ, గావేరియు, వేణియుఁ, బయస్వినియుఁ,బయోదయు,శర్కరావర్తయుఁ, దుంగభద్రయుఁ, గృష్ణవేణియు, భీమరథియుఁ, గోదావరియు, నిర్వింధ్యయుఁ, బయోష్ణయుఁ, దాపియు,రేవానదియు,శిలానదియు,సురసయుఁ, జర్మణ్వతియు, వేదస్మృతియు, ఋషికుల్యయుఁ, త్రిసమయుఁ, గౌశికియు, మందాకినియు, యమునయు, సరస్వతియు, దృషద్వతియు, గోమతియు, సరయువును, భోగవతియు, సుషమయు, శతద్రువును, జంద్రభాగయుఁ, మరుద్వృధయు, వితస్తయు, నసిక్నియు, విశ్వయు, నను నీ మహానదులును, నర్మద, సింధువు, శోణ యను నదంబులును నయిన మహాప్రవాహంబు లీ భారతవర్షంబునం గలవు. అందు సుస్నాతు లైన మానవులు ముక్తిం జెందుదురు. మఱియు నీ భారతవర్షంబున జన్మించిన పురుషులు [1]శుక్ల లోహిత కృష్ణవర్ణ రూపంబు లగు త్రివిధకర్మంబులం జేసి క్రమంబుగ దేవ మనుష్య నరకగతు లను త్రివిధగతులఁ బొందుదురు, వినుము. రాగద్వేషాది శూన్యుఁడును (నవాఙ్మనస గోచరుఁడును,ననాధారుండు నగు శ్రీవాసుదేవమూర్తి యందుఁ జిత్తంబు నిలిపి భక్తియోగంబున నారాధించెడు మహాత్ము లవిద్యా గ్రంథివహనంబు గావించుటం జేసి పరమభాగవతోత్తములు పొందెడు నుత్తమగతినిం జెందుదురు. కావున భారతవర్షంబు మిగుల నుత్తమం బని) మహాపురుషు లిట్లు స్తుతింపుచుండుదురు.

ఉ. భారతవర్ష జంతువుల భాగ్యము లేమని చెప్పవచ్చు ! నీ
భారతవర్ష మందు హరి పల్మఱు బుట్టుచు జీవకోటికిం
ధీరతతోడఁ దత్త్వ ముపదేశము సేయుచుఁ జెల్మి సేయుచు
న్నారయ బాంధవాకృతిఁ గృతార్థులఁ జేయుచునుండు నెంతయున్. 55

1. సాత్త్వికరాజసతామస (జ) * లా. ప. ప్రతులలో లేదు.

క. తన జన్మకర్మములనుం, గొనియాడెడివారి కెల్లఁ గోరిన వెల్లన్
దనియఁగ నొసఁగుచు మోక్షం, బనయముఁ గృపసేయుఁ గృష్ణుఁ డవనీనాథా!

వ. ఇట్లు భారతవర్షంబునందుల జనంబులకు నెద్దియు నసాధ్యంబు లేదు. నారాయణ స్మరణంబు సకల దురితంబుల నడంచు. తన్నామస్మరణ రహితంబులైన యజ్ఞ తపో దానాదులు దురితంబుల నడంపలేవు. బ్రహ్మకల్పాంతంబు బ్రతికెడి యితర స్థానంబునం బునర్జన్మభయంబున భీతిల్లుచు నుండుటకన్న, భారతవర్షంబు నందు క్షణమాత్రంబు మనంబున సర్వసంగ పరిత్యాగంబు చేసిన పురుషశ్రేష్ఠునకు శ్రీమన్నారాయణ పదప్రాప్తి యతిసులభంబుగ సంభవించు. కావున నట్టి యుత్తమ మగు నీ భారతవర్షంబె కోరుచుండుదురు. మఱియు నెక్కడ వైకుంఠుని కథావాసన లేకుండు, నే దేశంబున సత్పురుషులైన పరమభాగ వతులు లేకుండుదు, రే భూమిని యజ్ఞేశ్వరుని మహోత్సవంబులు లేకయుండు నది సురేంద్రలోకం బైన నుండం దగదు. జ్ఞానానుష్ఠాన ద్రవ్య కలాపంబుచేత మనుష్యజాతిం బొంది, తపంబున ముక్తిం బొందకుండెనేని, మృగంబుల మాడ్కి నతండు దనకుం దానె బంధనంబు నొందు. భారతవర్షంబు నందుఁ బ్రజలచేత శ్రద్ధాయుక్తంబుగా ననుష్ఠింపంబడ్డ యజ్ఞంబులయందు వేల్వంబడ్డ హవిస్సులను బెక్కునామంబులం బుండరీకాక్షుం డంది,తనమీఁది భక్తి యధికంబుగాఁ జేయు. అట్టి భారతవర్షంబునందలి ప్రజల మీఁదం గరుణించి (సర్వేశ్వరుం) డిహ పర సౌఖ్యంబుల నొసఁగుచుండు. జంబూద్వీపంబున సగరాత్మజు లశ్వమేధాశ్వంబు నన్వేషింపఁ బూని భూఖననంబు సేయుటంజేసి స్వర్ణప్రస్థ, చంద్రశుక్ల, ఆవర్తన, రమణక, మందేహారుణ, పాంచజన్య, సింహళ, లంక లను నెనిమిది యుపద్వీపంబులు గలిగె. 57

అధ్యాయము - ౨౦

సీ. లక్షయోజనముల లవణాబ్ధి పరివృత మగుచు జంబూద్వీప మతిశయిల్లు
విను రెండులక్షలు విస్తృతముగను బ్లక్షద్వీప మిక్షురసాబ్ధిచేత
నావృత మై యుండు నారూఢముగ నందు వృక్షంబు ప్లక్షంబు విదితముగను
దనరు నా ద్వీపంబు తరునామ మహిమచే మిగులఁ బ్లక్షం బన మించి రహిని

ఆ. నందు సంచరించునట్టివారల కగ్ని
దేవుఁ డమరు నాదిదేవతయుఁగ
నందులోన నా ప్రియవ్రత సుతుఁ డగు
నిధ్మజిహ్వుఁ డను మహీవరుండు. 58

వ. నరేంద్రా! యీ యిధ్మజిహ్వుం డా ప్లక్షద్వీపంబు నేడు వర్షంబులుగ విభజించి యందు నా వర్షనామధారులుగా నుండు తన పుత్రు లగు శివ, యశస్య, సుభద్ర, శాంత, క్షేమ, అభయ, అమృతు లనియెడు నేడుగుర నేడువర్షంబుల కధిపతులం గావించి, తపంబునకుం జనియె. ఆ వర్షంబులయందు మణికూట, వజ్రకూట, ఇంద్రసేన, జ్యోతిష్మ, ధూమ్రవర్ణ, హిరణ్యగ్రీవ, మేఘమాల లను నామంబులం గల సప్త కులపర్వతంబులును, అరుణయు, నృమణయు, నంగిరసియు, సావిత్రియు, సుప్రభాతయు, ఋతంభరయు, సత్యంభరయు, నన సప్త మహానదులును, నా నదులయందు స్నాతు లగుచు గతపాపు లైన హంస, పతంగ, గోర్ధ్వాయన, సత్యాంగు లను నామంబులు గల చాతుర్వర్ణ్యంబును గలిగియుండు. అందుఁ బురుషులు సహస్రవత్సర జీవులును, దేవతాసములును, [1]దృష్టిమాత్రంబునఁ గ్లమ స్వేదాది రహితం బగు నపత్యోత్పాదనంబు గలవారలు నగుచు వేదత్రయాత్మకుండును, స్వర్గద్వారభూతుండును భగవత్స్వరూపియు నగు సూర్యుని వేదత్రయమున సేవింతురు. ప్లక్షద్వీపం బాదిగా మీఁదటి ద్వీప పంచకమందలి పురుషులకు నాయు రింద్రియ పటుత్వంబులును, తేజో బలంబులును, దోడనె జనియింపుచుండు. 59

క. ప్లక్షద్వీపము ద్విగుణిత, లక్షేక్షురసాబ్ధి సుట్టి రా విలసిల్లు
న్నిక్షురసోద ద్విగుణం, బక్షయముగ శాల్మలీమహాద్వీప మిలన్. 60

వ. అందు శాల్మలీవృక్షంబు ప్లక్షాయామం బై తేజరిల్లు. (ఆ వృక్షరాజంబునకు నధోభాగంబున) పతత్రిరాజుగా నుండు గరుత్మతుండు నిలుకడగా వసియించు. శాల్మలీవృక్షంబు పేర నా ద్వీపంబు శాల్మలీ ద్వీపం బన విలసిల్లు. అ ద్వీపపతియైన (ప్రియవ్రతాత్మజుం డగు) యజ్ఞబాహువు తనపుత్రు లగు సురోచన, సౌమనస్య, రమణక, దేవబర్హ, పారిబర్హ, ఆప్యాయన, అభిజ్ఞాతు లనియెడు వారిపేర నేడు వర్షంబుల నేర్పఱిచి యా వర్షంబులయం దేడ్వురఁగుమారుల నభిషిక్తులం జేసె. ఆ వర్షంబులయందు స్వరస, శతశృంగ, వామదేవ, కుముద, ముకుంద, పుష్పవర్ష, శతశ్రుతు లను పర్వత సప్తకంబును, అనుమతియు, సినీవాలియు, సరస్వతియుఁ, గుహువును, [2]రజనియు, నందయు, రాకయు నను సప్తమహానదులును గలవు. అందు శ్రుతధర, విద్యాధర, వసుంధర, ఇధ్మధర సంజ్ఞలగు నా వర్షపురుషులు భగవత్స్వరూపుండును, వేదమయుండును, నాత్మస్వరూపుండు నగు సోముని వేదమంత్రంబులచేత నారాధించుదురు. ఆ ద్వీపంబు లక్షచతుష్టయ పరిమితి యోజన విస్తృతమైన సురాసముద్రముచే నావృతమై తేజరిల్లు. అందు,

1. దృష్టిమాత్ర గర్భోత్పత్తులగుచు (క.చ.ట.) 2. అజని (హ) 'సరస్వతీకుహూరజనీ నందారాకేతి' (20-8)

సీ. భూనాథ! యా సురాంభోధికిఁ జుట్టుగా నుండు కుశద్వీప మున్వీమీఁదఁ
దోరమై తా ద్విచతుర్లక్ష యోజనంబులను విస్తార మై పొలుపు మిగుల
నందుఁ గుశ స్తంభ మనిశంబు దేవతాకల్పితం బై నట్టి కాంతిచేత
దిక్కులు వెలిఁగించు ద్వీపంబునకుఁ దన పేరను సత్కీర్తి పెంపునేయు

తే. నట్టి దీవికి నధిపతి యగు ప్రియవ్ర
తాత్మజుండు హిరణ్యరేతసుఁడనం ద
నరెడి భూపతి దన సుత నామములను
వర్షములు సేసె నత్యంత హర్షమునను. 62

వ. ఇట్లు హిరణ్యరేతసుఁడు వసుదాన, దృఢరుచి, నాభి, గుప్త, సత్యవ్రత, విప్ర, వామదేవు లను నామంబులు గల పుత్రుల నామంబుల సప్తవర్షంబులం గావించి, యా కుమారుల నందు నిలిపి, తాను దపంబునకుం జనియె. ఆ వర్షంబునందు బభ్రు, చతుశ్శృంగ, కపిల, చిత్రకూట, దేవానీక, ఊర్ధ్వరోమ, ద్రవిణంబు లను నామంబులు గల సప్తగిరులును, రసకుల్యయు, మధుకుల్యయు, శ్రుతవిందయు, మిత్రవిందయు, దేవగర్భయు, ఘృతచ్యుతయు, మంత్రమాలయు నను సప్త మహానదులును గలవు. ఆ నదీజలంబులఁ గృతమజ్జను లగుచు భగవంతుం డగు యజ్ఞ పురుషునిఁ గుశల, కోవిద, అభియుక్త, కులక సంజ్ఞలు గల వర్షపురుషు లారాధింపుచుందురు. 63

సీ. ఆ కుశద్వీపంబు నరికట్టుకొని యుండు నెనిమిదిలక్షల ఘనఘృతాబ్ధి
యా ఘృతసాగరం బవ్వల షోడశలక్ష యోజనముల లలిత మగుచు
నుండుఁ గ్రౌంచద్వీప మూర్వీశ! యందు మధ్యప్రదేశంబున నట్టి దీవి
పేరుగాఁ దనపేరఁ బెద్దగాఁ జేసిన క్రౌంచాద్రి గల దా నగంబు మున్ను

ఆ. షణ్ముఖుండు దివ్యశరమున ఘననితం
బంబు [1]దూయనేయఁ బాలవెల్లి
గరిమఁ దడుపుచుండు వరుణుండు రక్షింప
నందు మిగుల భయము నొందకుండె. 64

వ. నరేంద్రా! యా క్రౌంచద్వీపపతి యగు ఘృతపృష్ఠుండు దన కుమారుల నా పేళ్ళుగల యామోద, మధువహ, మేఘపృష్ఠ, సుదామ, ఋషిజ్య, లోహితార్ణ, వనస్పతు లను వర్షంబుల కభిషిక్తులం జేసి పరమ కళ్యాణగుణయుక్తుం డైన శ్రీహరి చరణారవిందంబులు సేవింపుచుం దపంబునకుం జనియె. ఆ వర్షంబుల

1. గాడనేయ (క. చ. ట.)

యందు శుక్ల, వర్ధమాన, భోజన, ఉపబర్హణ, ఆనంద, నందన, సర్వతోభద్రము లను సప్తసీమా పర్వతంబులును, అభయయు, అమృతౌఘయు, ఆర్యకయు, తీర్థవతియు, తృప్తిరూపయు, పవిత్రవతియు, శుక్లయు నను సప్తనదులును గలవు. అందుల పవిత్రోదకంబు లనుభవించుచు గురు, ఋషభ, ద్రవిణక, దేవక సంజ్ఞలు గలిగి, వరుణదేవుని నుదకాంజలులం బూజించుచున్న చాతుర్వర్ణ్యంబుండు. 65

సీ. జగదీశ! వినుము క్రౌంచద్వీపమును జుట్టియుండు షోడశలక్ష యోజనముల
విస్తార మై పాలవెల్లి యందునను శాకద్వీప మతుల ప్రకాశ మొందు
దండి మై ముప్పది రెండులక్షల యోజనముల విస్తార మై యమరియుండు
నందున శాకవృక్షమోద మా ద్వీపమును సుగంధంబునఁ బెనఁగఁ జేసి

తే. యంతఁ దనపేర దీవి ప్రఖ్యాత [1]మగుటఁ
జేసి యందున మిగులఁ బ్రసిద్ధి కెక్కె
నందు మేధాతిథియుఁ గర్త యగుచు నుండెఁ
దవిలి వేడుకఁ దనదు నందనులఁ జూచి. 66

వ. మఱియు నా ప్రియవ్రతపుత్రుం డైన మేధాతిథి తన పుత్రుల పేరం గల పురోజన, మనోజన, వేపమాన, ధూమ్రానీక, చిత్రరథ, బహురూప, విశ్వాచారము లను సంజ్ఞలు గల సప్తవర్షంబులయందు వారలకుఁ బట్టంబు గట్టి, శ్రీహరి పాదసేవచేయుచుఁ దపోవనంబునకుం జనియె. ఆ శాకద్వీపంబునందు ఈశాన, ఉరుశృంగ, బలభద్ర, శతకేసర, సహస్రస్రోతో, దేవపాల, మహానసము లను సీమాగిరులును, అనఘ, ఆయుర్ద, ఉభయస్పృష్టి, అపరాజిత, పంచపరి, సహస్ర స్పృతి, నిజధృతి యను సప్త నదులును గలవు. ఆ నదీజలంబు లుపయోగించి, యచ్చటి వారలు ప్రాణాయామంబు సేసి, విధ్వస్త రజస్తమోగుణు లై పరమ సమాధిని వాయురూపం బైన భగవంతుని సేవింతురు. ఋతవ్రత, సత్యవ్రత, దానవ్రత, సువ్రత నామంబులు గల చాతుర్వర్ణ్యం బందుఁ గలిగియుండు. 67

సీ. అట్టి శాకద్వీప మరికట్టి త త్ప్రమాణంబున దధిసముద్రంబు వెలుఁగు
నందుకుఁ బరివృతం బై పుష్కరద్వీప మిలఁ జతుష్షష్టి లక్షల విశాల
మ మ్మహాద్వీపమం దయుత కాంచన పత్రములు గల్గి కమలగర్భునకు నాస
నం బగు పంకేరుహం బుండు నా ద్వీపమధ్యంబునను నొక్క మానసోత్త

1. మమరఁ (హ)

ఆ. రం బనంగఁ బర్వతం బుండుఁ దనకుఁ బూ
ర్వాపరముల నుండునట్టి వర్ష
ములకు రెంటి కిట్లు నిలిచిన మర్యాద
నగ మనంగఁ జాలఁ బొగడ నెగడి. 68

వ. ఇట్లు దనకు లోపలి వెలుపలి వర్షంబులు రెంటికి మర్యాదాచలంబునుం బోలి యున్న మానసోత్తర పర్వతం బయుత యోజన విస్తారంబును, నంతియ యౌన్నత్యంబునుం గలిగియుండు. ఆ నగంబునకు నలుదిక్కుల యందును నాలుగు లోకపాలుర పురంబులుండు. ఆ మానసోత్తర పర్వతంబు తుద సూర్యరథచక్రంబు సంవత్సరాత్మకం బై యహోరాత్రంబులయందు మేరుప్రదక్షిణంబు సేయు. అందు నా పుష్కర ద్వీపాధిపతి యగు వీతిహోత్రుండు రమణక, ధాతక నామంబులు గల పుత్రుల నిరువుర వర్షద్వయంబునందు నభిషిక్తులం జేసి, తాను పూర్వజులేగిన తెఱంగున భగవత్కర్మశీలుం డగుచుఁ దపంబునకుం జనియె. అంత. 69

క. మనుజేశ్వర! యా వర్షంబున నెప్పుడు సంచరించు పురుషులు పద్మా
సనుఁ దగ సకర్మకారా, ధన సేయుదు రచలబుద్ధి తాత్పర్యమున౯. 70

క. ధరణీవల్లభ! విను పుష్కర మను ద్వీపమున లేరు చాతుర్వర్ణ్యుల్
పరఁగఁగ[1]నెక్కువ తక్కువ,[2]లెఱుఁగక సము లగుచు నుందు రెల్ల జనంబుల్. 71

వ. మఱియు నా పుష్కరద్వీపంబు చతుష్షష్టి లక్షల యోజనవిస్తారం బైన శుద్ధోదక సముద్రముద్రితం బగుచుండు. అవ్వల లోకాలోకపర్వతం బుండు. శుద్ధోదక సముద్ర లోకాలోకపర్వతంబుల నడుమ రెండు కోట్ల యోజనవిస్తారంబైన నిర్జన [3](కాంచన) భూమి *(దర్పణోదర సమానం బై, దేవతావాస యోగ్యంబుగా నుండు.) ఆ భూమిం జేరిన పదార్థంబు మరలఁ బొంద నశక్యంబుగా నుండు. అటమీఁద లోకాలోకపర్వతం బెనిమిదికోట్ల యోజనంబులు. సువర్ణ భూమియు [4]సూర్యాదిధ్రువాంతంబు లగు జ్యోతిర్గణంబులు మధ్యంబున నుండుటం జేసి [5]లోకాలోకపర్వతం బనఁదగి యుండు. పంచాశత్కోటి (యోజనవిస్తృతం బగు) భూమండల (మానంబునకుఁ దురీయాంశ ప్రమాణంబు గల) లోకాలోక పర్వతంబు మీఁద నఖిల జగద్గురువగు [6]బ్రహ్మచేతఁ (జతుర్దిశలయందు) ఋషభ,

1. భేదములేక౯ (హ) 2. నరసత సములగుదు రందు సకలజనంబుల్ (హ.తం.వా.) 3. నిర్జన భూమి (హ. తం. వా.) 4. గ్రహతేజోంధతమో మధ్యంబున నుండుటంజేసి (క.చ.ట.త.ద.వ.బ.) 5. చక్రవాళ పర్వతంబు నాఁబడు (ట. జ. ద. బ.) 6. బ్రహ్మచేత నిర్మితంబైన దిక్పాలుర పురంబులును దిక్పాల సమేతంబైన పట్టణంబులు నాల్గును (చ.ట.డ.ద.బ.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

పుష్కరచూడ, వామన, అపరాజిత సంజ్ఞలం గల దిగ్గజంబులు నాలుగును లోక రక్షణార్థంబు నిర్మితం బై యుండు. మఱియును, 72

సీ. తనదు విభూతు లై తనరిన యా దేవబృంద తేజ శ్శౌర్య బృంహణార్థ
మై భగవంతుండు నాదిదేవుండును నైన జగద్గురుం డచ్యుతుండు
సరిలేని ధర్మవిజ్ఞాన వైరాగ్యాదు లైన విభూతుల నలరియున్న
యట్టి విష్వక్సేనుఁ డాదిగా వెలుఁగు పార్షదులతోఁ గూడి ప్రశస్తమైన

తే. నిజ వరాయుధ దోర్దండ నిత్య సత్త్వుఁ
డగుచు నా పర్వతంబుపై నఖిలలోక
రక్షణార్థంబు కల్పపర్యంత మతఁడు
యోగమాయా [1]పరీతుఁ డై యొప్పుచుండు. 73

వ. ఇట్లు వివిధ మంత్రగోపనార్థం బా నగాగ్రంబున నున్న భగవంతునికిఁ దక్క లోకాలోకపర్వతంబునకు నవ్వల నొరులకు సంచరింప నశక్యం బై యుండు. బ్రహ్మాండంబునకు సూర్యుండు మధ్యగతుం డై యుండు. ఆ సూర్యునకు నుభయ పక్షంబులయందు నిరువదేనుకోట్ల యోజనపరిమాణంబున నండకటాహం బుండు. అట్టి సూర్యునిచేత నాకాశ దిక్స్వర్గాపవర్గంబులును, నరకంబులును నిర్ణయింపం బడు. దేవ తిర్య ఙ్మనుష్య నాగ పక్షి తృణ గుల్మ లతాది సర్వ జీవులకును సూర్యుం డాత్మ యగుచు నుండు. 74

క. కర మనురాగంబున నీ, ధరణీ మండలము సన్నిధానం బెల్లన్
నరవర! యెఱుఁగం జెప్పితి, మఱి చెప్పెద వినుము దివ్యమానం బెల్లన్. 75

అధ్యాయము—౨౧

—: భగోళ విషయము :—

ఆ. కమలజాండ మధ్యగతుఁ డైన సూర్యుండు
[2]భరిత మైన యాతపంబుచేత
మూఁడు లోకములను [3]ముంచి తపింపంగఁ
జేసి కాంతి నొందఁ జేయుచుండు. 76

వ. అట్టి [4]భాస్కరుం డుత్తరాయణ దక్షిణాయన [5]వైషువతంబు లను నామంబులు గల మాంద్య తీవ్ర సమానగతుల నారోహణావరోహణ స్థానంబులయందు దీర్ఘ హ్రస్వ సమానంబులుగాఁ జేయుచుండు. 77

1. విరచితుఁడైన (హ. తం. హ.) 2. అధికమైన యాన మతడుచేయు (క.చ.) 3. మొనసి (బ)
4. భాస్కరుఁ డుదగయన దక్షిణాయన (జ. డ.) 5. విష్ణువులను (హ) విషువులను (తం. వా.)

ఆ. మేష తులలయందు మిహిరుం డహోరాత్రు
లందుఁ దిరుగు సమవిహారములను
పరఁగఁగ వృషభాది పంచ [1]రాసులను నొ
క్కొక్క గడియ రాత్రి దక్కి నడచు. 78

ఆ. మించి వృశ్చికాది పంచ [2]రాసులను నొ
క్కొక్కగడియ రాత్రి నిక్కి నడచు
దివములందు నెల్లఁ దిగఁజాఱు నొక్కొక్క
గడియ నెలకుఁ దత్ప్రకారమునను. 79

వ. మఱియు, ని వ్విధంబున దివసంబు లుత్తరాయణ దక్షిణాయనముల వృద్ధిక్షయంబుల నొంద, నొక్క యహోరాత్రంబున [3]నేక పంచాశదుత్తర నవకోటి యోజనంబుల పరిమాణంబు గల మానసోత్తర పర్వతంబున సూర్యరథంబు దిరుగుచుండు. ఆ మానసోత్తర పర్వతంబునందుఁ దూర్పున దేవధాని యను నింద్ర పురంబును, దక్షిణంబున సంయమని యను యమనగరంబును, బశ్చిమంబున నిమ్లోచని యను వరుణపట్టణంబును నుత్తరంబున విభావరి యను సోముని పుటభేదనంబును దేజరిల్లుచుండు. ఆ పట్టణంబులయందు నుదయ మధ్యాహ్నాస్తమయ నిశీథంబు లనియెడు కాలభేదంబులను, భూతప్రవృత్తి నివృత్తి నిమిత్తం బచ్చటి జనులకుం బుట్టింపుచుండు. †సూర్యుఁ డెపు డింద్రనగరంబుననుండి గమనించు నదియాదిగాఁ బదియేను గడియలను రెండుకోట్లుఁ ముప్పదియేడు లక్షల డెబ్బది యైదువేల యోజనంబులు నడుచు. ఇ వ్విధంబున నింద్ర యమ వరుణ సోమ పురంబులమీఁదఁ జంద్రాది గ్రహనక్షత్రంబులం గూడి సంచరించుచుఁ బంద్రెండంచులు, నాఱు కమ్మలును, మూఁడు [4]తొలులుం గలిగి, సంవత్సరాత్మకం బైయేకచక్రం బైన సూర్యుని రథంబు ముహూర్త మాత్రంబున [5]నష్టశతాధిక చతుస్త్రింశల్లక్ష యోజనంబులు సంచరించు. 80

సీ. ఇను రథంబున నున్న యిరుసొక్కటియు మేరు శిఖరంబునందును జేరియుండు
నొనరఁ జక్రము మానసోత్తరపర్వతం బందులఁ [6]దిరిగెడు నా రథంబు
నిరుసున నున్న రెండిరుసులు దగులంగఁ బవనపాశంబుల బద్ధమగుచు
ధ్రువమండలంబునందుల నంటి యుండఁగా సంచరించుచునుండు సంతతంబు

1. మాసముల (హ.తం.వా.); ''వృషభాదిషు పంచసురాశిషు" (21-4) 2. మాసముల (హ.తం. వా.) 3. తొమ్మిదికోట్లు యాబదియొక్కలక్ష (క. చ. త. ద.) †ఇచ్చట మూలమున మఱికొంత విషయ మధికముగాఁ గలదు. 4. నాభులు (క.డ.) 5. ముప్పదినాలుగు లక్షల యెనమన్నూరు యోజనంబులు (చ.త ద.) 6. తిరుగాడు (క.ట.) తిరిగాడు (త.డ.ద.బ.)

తే. నట్టి యరదంబు ముప్పదియాఱులక్ష
లందు నంటిన కాఁడియు సన్ని యోజ
నముల విస్తారమై తురంగముల కంధ
రములఁ దగులుచు వెలుఁగొందు రమణతోడ. 81

వ. అ రథంబునకు గాయత్రీఛందం బాదిగా సప్తచ్ఛందంబులు నశ్వంబులై సంచ
రించు. భాస్కరునకు నగ్రభాగంబున నరుణుండు నియుక్తుండై రథంబు గడ
చుండు. అంగుష్ఠపర్వమాత్ర శరీరంబులు గల యఱువదివేల వాలఖిల్యాఖ్యు లగు
ఋషివరులు సూర్యునిముందట సౌరసూక్తంబుల స్తుతియింప, మఱియు ననేక
మునులును గంధర్వ కిన్నర కింపురుష నాగాప్సరః పతంగాదులును నెలనెల
వరుసక్రమంబున సేవింపఁ దొమ్మిదికోట్లు న్నేఁబదియొక లక్ష యోజనంబుల
పరిమాణంబు గల భూమండలంబునం (దొకక్షణంబున సూర్యుండు రెండువేల
న్నేఁబదియోజనములు సంచరింపుచు) నొక యహోరాత్రంబునందె యీ భూ
మండల మంతయు సంచరించు. అనిన శుకయోగీంద్రునకుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుఁ
డి ట్లనియె. 8

అధ్యాయము - ౨౨

క. మునివర! మేరు ధ్రువులకు, నొనరఁ బ్రదక్షిణము దిరుగుచుండెడు [1]నజుఁ డ
యినుఁ డభిముఖుఁడై రాసుల, కనుకూలత నేఁగు నంటి వది యెట్లొప్పున్? 8

క. అని పలికిన భూవరునిం, గనుఁగొని శుకయోగి మిగులఁ గరుణాన్వితుఁడై
మనమున శ్రీహరిఁ దలఁపుచు, వినుమని క్రమ్మఱఁగ నిట్లు వినుపించెఁ దగన్

వ. నరేంద్రా! (యతివేగంబునఁ) దిరుగుచుండు [2]కులాల చక్రంబునందుఁ జ్ర
భ్రమణమునకు వేఱైన గతినొంది, బంతి సాగి తిరిగెడు పిపీలికాదుల చందంబు
నక్షత్రరాసులతోఁగూడిన కాలచక్రంబు ధ్రువమేరువులం బ్రదక్షిణంబు తిరుగు
డా కాలచక్రంబు [3]వెంట సంచరించు సూర్యాది గ్రహంబులకు నక్షత్రాంతరంబు
యందును, రాశ్యంతరంబులయందును, [4]నునికి గలుగుటంజేసి(సూర్యాది గ్రహ
బులకుఁ జక్రగతిస్వగతులవలన గతిద్వయంబు గలుగుచుండు. మఱియు
సూర్యుం డాదినారాయణమూర్తి యగుచు లోకంబుల యోగక్షేమంబులకు వేద

1. ఆ సూర్యునకును రాసుల కెదురయ్యును చందము తేటపడగ నెరిగింపు తగన్ (క.చ.ట.త.డ.ద.బ.) 2. కులాల చక్రంబుతోడనె తిరుగు పిపీలికాదులకు భ్రమణవేగంబున స్థానాంతరంబునందునికి దోచిన చందంబున (క.చ.ట.డ.త.ద.బ.) (తోఁపని-తం.) 3. నెదుర (హ) 4. ఉనికి దోచుగా రాశికి నెదురు నడచుట లేదు (క.బ)

యాత్మకంబును,గర్మసిద్ధినిమిత్తంబును, దేవర్షి గణంబులచేత, [1]వేదాంతార్థంబుల ననవరతంబు వితర్క్యమాణంబును నగుచున్న) తన స్వరూపంబును ద్వాదశ విధంబులుగ విభజించి, వసంతాదిఋతువుల [2]నా యా కాలవిశేషంబులయందుఁ [3]గలుగజేయుచుండు. (అట్టి పరమపురుషుని మహిమ నీ లోకంబున మహాత్ము లగు పురుషులు వారి వారి వర్ణాశ్రమాచారముల చొప్పున వేదోక్త ప్రకారంబుగా భక్త్యతిశయంబున నారాధింపుచు క్షేమంబు నొందుచుందురు. అట్టి యాది నారాయణమూర్తి జ్యోతిశ్చక్రాంతర్వర్తి యై, స్వకీయ తేజఃపుంజ దీపితాఖిల జ్యోతిర్గణంబులు గలవాఁ డై, ద్వాదశరాసులయందు నొక సంవత్సరంబున సంచరింపుచుండు. అట్టి యాదిపురుషుని గమనవిశేషకాలంబును లోకులు అయన, ఋతు, మాస, పక్ష, తిథ్యాదులచే వ్యవహరింపుచుందురు. మఱియు న ప్పరమ పురుషుం డా రాసులయందు షష్ఠాంశసంచారంబు నొందిన సమయంబును ఋతు వని వ్యవహరించుదురు. ఆ రాసులయందు నర్ధాంశసంచారమున రాశిషట్క భోగం బొందినతఱి అయన మని చెప్పుదురు.) సమగ్రముగా రాసులయందు సంచార మొందినయెడల, నట్టి కాలంబును సంవత్సరం బని నిర్ణయించుదురు. ఇట్టి సమగ్ర రాశి సంచారమునందు శీఘ్రగతి, మందగతి, సమగతు లనియెడు త్రివిధ గతివిశేషములవల్ల వేఱుపడెడు నా సంవత్సరంబును,వత్సరము, పరివత్సరము,ఇళావత్సరము,అనువత్సరము,ఇద్వత్సర మని పంచవిధంబులఁ జెప్పుదురు. చంద్రుండును, నీ తెఱంగున నా సూర్యమండలంబుమీఁద లక్షయోజనంబుల నుండి సంవత్సర పక్ష రాశి నక్షత్ర [4]భుక్తులు గ్రహించుచు నగ్రచారియై, శీఘ్ర గతిం జరించు. అంత,వృద్ధిక్షయరూపంబునఁ బితృగణంబులకు (బూర్వప క్షాపర పక్షంబులచేత నహోరాత్రంబులఁ గలుగఁజేయుచు) సకల జీవప్రాణుం డై యొక్క నక్షత్రంబు త్రింశన్ముహూర్తంబు లనుభవింపుచు, షోడశకళలం గలిగి మనోమయాన్నమయామృతమయ దేహుం డై, దేవ పితృ మనుష్య భూత పశు పక్షి సరీసృప వీరు త్ప్రభృతులకుం బ్రాణాప్యాయనశీలుం డగుటంజేసి సర్వ [5]మయుం డనఁబడును. 85

క. చందురునకు మీఁదై యా, నందంబున లక్షయోజనంబులఁ దారల్
గ్రందుకొని మేరుశైలం, బంది ప్రదక్షిణము దిరుగు నభిజిద్భముతోఁ. 86

1. ధ్యానంబు సేయంబడ్డ దగుచు తన (క. డ. ద.) 2. నాకాశగతుండై (క. చ. ట. త. జ. బ.)
3. ద్వాదశ మాసంబులను ద్వాదశ రాశులను అనుభవించుచుండు (క. చ. ట.బ) 4. పుచ్చుకొనుచు (హ)
4. భుక్తి నిచ్చుచు (క. బ.) 5. సముఁడు (హ.తం.వా.)

సీ. అటమీఁదఁ దారల కన్నిటి కుపరి యై రెండులక్షల శుక్రుఁ డుండి భాస్క
రునికి ముందఱఁ బిఱుఁదను సామ్య మృదు శీఘ్ర సంచారములను భాస్కరుని మాడ్కిఁ
జరియింపుచుండును జనులకు ననుకూలుఁ డై వృష్టి నొసఁగుచు నంతనంతఁ
జతురత వృష్టివిష్కంభక గ్రహశాంతి నొనరించువారల కొసఁగు శుభము

తే. లుండు నామీఁద సౌమ్యుండు రెండులక్ష
లను జరింపుచు రవిమండలంబుఁ బాసి
[1]కండ్లఁబడినను జనులకు క్షామ డాంబ
రాది భయములఁ బుట్టించు నతులమహిమ. 87

సీ. ధరణీతనూజుఁ డంతటిమీఁద రెండులక్షల నుండి మూఁడుపక్షముల నొక్క
రాశి దాఁటుచునుండుఁ గ్రమమున ద్వాదశ రాసులు భుజియించు రాజసమున
వక్రించి యైన నవక్రత నైనను దఱుచుగాఁ బీడలు నరుల కొసఁగు
నంగారకుని పట్టు కావల రెండు లక్షల యోజనంబుల ఘనత మించి

ఆ. యొక్కరాశి నుండి యొక్కొక్క వత్సరం
బనుభవింపుచుండు నమరగురుఁడు
వక్ర మందు నైన వసుధామరులకును
శుభము నొసఁగు నెపుడు నభినవముగ. 88

క. సురగురునకు మీఁదై భా, స్కర సుతుఁ డిరులక్షలను జగములకుఁ బీడల్
జరపుచుఁ ద్రింశన్మాసము, లరుదుగ నొక్కొక్క రాశియందు వసించున్. 89

క. ప్రాకటముగ రవిసుతునకు, నేకాదశ లక్షలను మహీసురులకు నీ
లోకులకు మేలుగోరుచు, జోకగ మునిసప్తకంబు సొంపు వహించున్. 90

క. మునిసప్తకమున కెగువం, దనరుచు నామీఁదఁ ద్రియుతదశ లక్షలఁ బెం
పున శింశుమార చక్రం, బనఁగా నన్నిటికి నుపరి యగుచుండు నృపా! 91

అధ్యాయము - ౨౩

సీ. ఆ శింశుమారాఖ్య మగు చక్రమున భాగవతుఁడైన ధ్రువుఁ డింద్ర [2]వహ్ని కశ్య
ప ప్రజాపతి యను ప్రముఖులతోఁ గూడి బహుమానముగ విష్ణుపదముఁ జేరి
కణఁక నిచ్చలుఁ బ్రదక్షిణముగాఁ దిరుగుచుఁ జెలఁగియుండును గల్పజీవి యగుచు
ననఘుఁ డుత్తానపాదాత్మజుఁ డార్యుఁడు నైన యా ధ్రువుని మహత్త్వమెల్లఁ

1. కానఁబడినను (తం.వా.) 2. వరుణ (హ. తం. వా.)

తే. దెలిసి వర్ణింప బ్రహ్మకు నలవిగాదు
నే నెఱింగిన యంతయు నీకు మున్న
తెలియఁ బలికితిఁ గ్రమ్మఱఁ దలఁచికొనుము
జితరిపువ్రాత! శ్రీ పరీక్షిన్న రేంద్ర! 92

వ. మఱియు నా ధ్రువుండు కాలంబుచేత నిమిషమాత్రం బెడలేక సంచరించు జ్యోతిర్గ్రహ నక్షత్రంబులకు నీశ్వరునిచేత (ధాన్యాక్రమణంబునఁ బశువులకై నయేర్పఱచిన మేధిస్తంభము తెఱంగున) మేటిగాఁ గల్పింపంబడి ప్రకాశింపుచుండు. గగనంబునందు మేఘంబులును, శ్యేనాదిపక్షులును వాయువశంబునం గర్మసారథు లై చరించు తెఱంగున, జ్యోతిర్గణంబులును బ్రకృతి పురుషయోగ గృహీతాశు లై కర్మనిమిత్తగతిం గలిగి వసుంధరం [1]బడకుందురు. 93

క. పొందుగ జ్యోతిర్గణముల, నందఱ నా శింశుమార మందుల నుండం
గొందఱు దఱుచుగఁ జెప్పుచు, నుందురు నెఱిఁగింతు విను మహోన్నత చరితా!

క. తలక్రిందై వ్రుట్టువ యై, సలలితమగు శింశుమార చక్రమునందుల్
నెలకొని పుచ్ఛాగ్రంబున, నిలిచి ధ్రువుం డుండు నెపుడు నిర్మల చరితా! 95

వ. మఱియు నా శింశుమారచక్ర పుచ్ఛంబునఁ బ్రజాపతియును, నగ్నీంద్ర ధర్ములును, పుచ్ఛమూలమున ధాతృ విధాతలును, గటిప్రదేశంబున ఋషి సప్తకంబును, దక్షిణావర్త కుండలీ *(భూత భూత) శరీరంబునకు నుదగయన నక్షత్రంబులును, దక్షిణ పార్శ్వంబున దక్షిణాయన నక్షత్రంబులును, బృష్ఠంబున దేవమార్గంబును, నాకాశగంగయు, నుత్తర భాగంబునఁ బునర్వసు పుష్యంబులును, దక్షిణాయనంబున నార్ద్రాశ్లేషలును, దక్షిణ వామ పాదంబుల నభిజిదుత్తరాషాఢలును, దక్షిణ వామ నాసారంధ్రంబుల శ్రవణ పూర్వాషాఢలును, దక్షిణ వామ లోచనంబుల ధనిష్ఠామూలలును, దక్షిణ వామ కర్ణంబుల మఖా ద్యష్ట నక్షత్రంబులును, వామపార్శ్వంబున దక్షిణాయనంబును, దక్షిణ పార్శ్వంబునఁ గృత్తికాది నక్షత్ర త్రయంబును, నుత్తరాయణంబును, వామ దక్షిణస్కంధంబుల [2]శతభిషగ్ జ్యేష్ఠలును, నుత్తర హనువున నగస్త్యుండును,నపరహనువున యముండును,ముఖంబున నంగారకుండును,†గుహ్యంబున శనైశ్చరుండును,మేఢ్రంబున బృహస్పతియును, వక్షంబున నాదిత్యుండును, నాభిని శుక్రుండును, జిత్తంబునఁ జంద్రుండును, స్తనంబున నశ్వినులును, బ్రాణాపానంబుల బుధుండును, సర్వాంగంబులను గేతు గ్రహంబులును, రోమంబునఁ దారలు నుండును. అది సర్వదేవతామయం బైన పుండరీకాక్షుని దివ్యదేహంబు (*ధ్రువునింగా నెఱుంగుము.)

1. బడుదురు (హ) 2. శతభిష జ్యేష్ఠ లును (హ) †"శనైశ్చరః ఉరస్థ్సరే-బృహస్పతిః కకుది" అని మూలము (23-7) * ధ్రువునింగా నెఱుంగుము (హ. తం. వా.) 'ధ్రువంబుగా' అని 'తం' ఫుట్ నోటు, మూలమున ధ్రువుని ప్రసక్తి లేదు.

సీ. ఇట్టి దివ్యశరీర మెవ్వఁడు ప్రతిదినం బందు సంధ్యాకాల మతులభక్తి
మనమందు నిలిపి యేమఱక మిక్కిలి ప్రయత్నంబున నియతుఁ డై తత్త్వబుద్ధి
మౌనవ్రతంబునఁ బూని వీక్షించుచు నీ సంస్తవంబుఁ దా నెంతొ ప్రేమ
జపియించి కడుఁ బ్రశస్తమును మునీంద్రసేవ్యమును జ్యోతిస్స్వరూపమున
వెలుఁగు

ఆ. విపుల శింశుమార విగ్రహంబునకు వం
దనము వందనంబు లనుచు నిలిచి
సన్నుతించె నేని సకలార్థ సిద్ధులఁ
బొందు మీఁద ముక్తిఁ జెందు నధిప! 97

అధ్యాయము — ౨౪

క. ఇనమండలంబునకుఁ గ్రింద, దను దశసాహస్ర యోజనంబుల స్వర్భా
నుని మండలంబు గ్రహ మై, ఘనత న్నపసవ్యమార్గ గతి నుండు నృపా! 98

క. అసురాధముఁ డగు రాహువు, బిసరుహ సంభవుని వరము పెంపున నెంతో
పసయగు నమరత్వంబున, నసమానం బైన గ్రహవిహారముఁ బొందెన్. 99

సీ. జననాథ! రాహువు జన్మకర్మంబులు వినుపింతు ముందఱ విస్తరించి
యయుతయోజన విస్తృతార్కమండలము ద్విషట్సహస్ర విశాల చంద్రమండ
లముఁ బర్వకాలంబులను త్రయోదశసహస్ర విశాల మై మీఁద రాహుఁ గప్పు
నది చూచి యుపరాగ మనుచును బలుకుదు రెల్లవారును స్వధర్మేచ్ఛ లగుచు

ఆ. నంతలోన నిన శశాంక మండలములఁ
గరుణఁ బ్రోవఁదలఁచి హరిసుదర్శ
నంబు [1]వచ్చు నను భయంబున నై దాఱు
గడియలకును రాహు [2]విడిచి తొలఁగు. 100

క. నరవర! యా రాహువునకును, సరసత నాక్రింద సిద్ధ చారణ విద్యా
ధరు లయుతయోజనంబులఁ, దిరముగ వసియించి లీలఁ దిరుగుదు రచటన్. 101

క. పరికింప సిద్ధ విద్యా, ధరులకుఁ బదివేలు క్రిందఁ దరలక యక్షుల్
మఱియును భూతప్రేతలుఁ, జరియింతురు రాక్షసులుఁ బిశాచులుఁ గొలువన్. 102

ఆ. వారిక్రిందఁ దగిలి వాయువశంబున
మలయుచుండు మేఘమండలంబు
మేఘమండలంబు మీఁదగుచుండు †భూ
మండలంబు క్రిందనుండు నధిప! 103

1. పుచ్చు (తం) 2.నడిక తొలఁగు (తం. వా.) † ''తతోఽధస్తా చ్ఛత యోజనాంతరేణేయం పృథివీ" అని మూ.(24-2)

వ. అట్టి భూమండలంబు క్రింద యోజనాయుతాంతరంబున (నంపకటాహాయామంబు) గలిగి, క్రమంబున నొండొంటికిం గ్రిం దగుచు నతల, వితల, సుతల, రసాతల, తలాతల, మహాతల, పాతాళలోకంబు లుండు. అట్టి బిలస్వర్గంబుల యందు నుపరిస్వర్గంబున కధికం బైన కామభోగంబులను, ఐశ్వర్యానందములను సుసమృద్ధ భవనోద్యాన క్రీడావిహారస్థానంబుల ననుభవింపుచు, దైత్య దానవ కాద్రవేయాది దేవయోనులు నిత్య ప్రముదితానురక్తు లగుచుఁ గళత్రాపత్య సుహృద్బంధు దాసీదాస పరిజనులతోఁ జేరుకొని, మణిగణ ఖచితంబు లగు నతిరమణీయ గృహంబులయందు నీశ్వరునివలనం జేటులేని కాయంబులం గలిగి, వివిధ మాయావిశేష వినిర్మిత (నూతన కేళీసదన విహరణ మంటప విచిత్రోద్యానాదులయందుఁ గేళీవినోదంబులు సలుపుచుం) జరియింతురు. అంత, 104

సీ. అట్టి పాతాళంబునందును మయకల్పితము లగు పుటభేదనములయందు
బహు రత్ననిర్మిత ప్రాకార భవన గోపుర సభా చైత్య చత్వరవిశేష
ములయందు నాగాసురుల మిథునములచే శుక పిక శారికానికర సంకు
లముల శోభిల్లు కృత్రిమభూములను గల గృహములచే నలంకృతము లగుచుఁ

ఆ. గుసుమ ఫల సుగంధి కిసలయ స్తబక సం
తతులచేత నవనతంబు లైన
[1]యతుల రుచిర నవ లతాంగనాలింగిత
విటపములను గలుగు విభవములను. 105

వ. మఱియు నానావిధ జలవిహంగమ మిథునంబులం గలిగి, నిర్మల జలపూరితంబులై మత్స్యకుల సంచారక్షుభితంబు లైన, కుముద కువలయ కల్హార నీలనీరజ లోహితశతపత్రాదికంబులఁ దేజరిల్లెడు సరోవరంబులుం గల యుద్యానవనంబుల యందుఁ గృతనికేతులై, స్వర్గభూముల నతిశయించిన వివిధ విహారంబులు గలిగి, యహోరాత్రాది కాలవిభాగభయంబు లేక మహాహిప్రవరుం డైన శేషుని శిరోమణిరోచులచే నంధకారోపద్రవంబు లేక యెల్లప్పుడు దివసాయమానంబుగా నుండు నాలోకంబునందు నఖిలజనులు దివ్యౌషధిరస రసాయనంబుల ననవరతంబు నన్నపానంబులుగా, సేవించుటం జేసి యాధివ్యాధులును, వలితపలితంబులును, జరారోగంబులును, శరీరవైవర్ణ్యంబులును, స్వేదదౌర్గంధ్యంబులునుఁ, గలుగక పరమకల్యాణమూర్తు లగుచు హరిచక్రభయంబు దక్క నన్యం బగు మృత్యుభయంబు నొందక యుందురు. అదియునుం గాక. 106

1. వృక్షరాజంబులందుల వెలయుచుండు, శారికా కీర పికములు సంతతంబు (హ)

తే. అట్టి పాతాళలోకంబునందు విష్ణు
చక్ర మెప్పుడేనియుఁ బ్రవేశంబు నొందు
నప్పు డెల్లను దైత్యకులాంగనలకు
గర్భసంపద లందంద కరఁగుచుండు. 107

చ. అతలమునందు న మ్మయుని యాత్మజుఁ డైన బలాసురుండు స
న్మతిఁ జరియించు షణ్ణవతిమాయలఁ గూడి వినోద మందుచుఁ
గుతలమునందు నేఁడు నొకకొందఱు నచ్చటి మాయఁ జెంది సం
తతముఁ జరించుచుండుదురు దప్పక మోహనిబద్ధచిత్తులై. 108

వ. అట్టి బలుని యావలింతలను స్వైరిణులు కామినులు పుంశ్చలు లను స్త్రీగణంబులు జనియించిరి. ఆ కామినీజనంబులు పాతాళంబుఁ బ్రవేశించిన పురుషునికి (హాటకరసం బనియెడు సిద్ధరసఘుటిక నిచ్చి, రససిద్ధునిం గావించి, యతనియందు) స్వవిలాసావలోకానురాగ స్మిత సల్లాపోపగూహనాదుల నిచ్ఛావిహారంబు సల్పుచుండ, నా పురుషుండు మదాంధుం డై, తానె సిద్ధుండనియును, నాగాయుత బలుం డనియును దలంచి, నానావిధ రతిక్రీడలఁ బరమానందంబు నొందుచుండు.

సీ. హాటకేశ్వరుఁ డైన యంబికాధీశుండు వితలంబునందుల వేడ్క నిలిచి
తనదు పార్షద భూతతతులతో బ్రహ్మ సర్గోపబృంహణమున కొక్కచోటఁ
బార్వతీసంభోగపరుఁ డగుచుండఁగా వారల వీర్యంబువలనఁ బుట్టి
నట్టిది హాటకి యనియెడు నది యనిలాగ్నులు భక్షించి యంత నుమియ

తే. నదియు హాటక మనుపేర నతిశయిల్లి
వన్నెమీఱుచు శుద్ధసువర్ణ మయ్యె
నా సువర్ణంబు నా లోకమందు నున్న
జనులకెల్లను వినుత భూషణము లయ్యె. 110

సీ. ఆక్రింద సుతలంబునందు మహాపుణ్యుఁ డగు విరోచనపుత్రుఁ డైనయట్టి
బలిచక్రవర్తి యా పాకశాసనునకు ముద మొసంగఁగఁ గోరి యదితిగర్భ
మున వామనాకృతిఁ బుట్టి యంతటఁ ద్రివిక్రమ రూపమునను లోకత్రయంబు
నాక్రమించిన దానవారాతిచేత ముందఱన యీఁబడిన యింద్రత్వ మిట్లు

ఆ. గలుగువాఁడు పుణ్యకర్మసంధానుండు
హరిపదాంబుజార్చనాభిలాషుఁ
డగుచు శ్రీరమేశు నారాధనము సేయు
చుండు నెపుడు నతిమహోత్సవమున. 111

వ. నరేంద్రా ! సకలభూతాంతర్యామియును, దీర్ఘభూతుండు నైన వాసుదేవుని యందుఁ జిత్తంబు గలిగి యిచ్చిన భూదానంబునకు సాక్షాత్కరించిన మోక్షంబు ఫలం బగుంగాని, పాతాళ స్వర్గరాజ్యంబులు ఫలంబులు గానేరవు. ఐన నెవ్వరికిని మోక్షంబు సాక్షాత్కృతంబు గాకుండుటంజేసి లోకప్రదర్శనార్థంబు పాతాళ స్వర్గరాజ్యంబులు నిచ్చె. క్షుత పతన ప్రస్ఖలనాదులందును వివశుండై నను నామస్మ రణంబు సేయు పురుషుండు కర్మబంధంబులవలన విముక్తుండగుచు సుజ్ఞానంబునం బొందు, అట్టి వాసుదేవుం డాత్మజ్ఞాన ప్రమోషణము సేయు మాయామయంబు లైన భోగైశ్వర్యంబుల నెల్ల నెట్లిచ్చె నన వలవదు. భగవంతుండు యాచనఁ జేసి సకలసంపదలఁ జేకొని శరీరమాత్రావశిష్టునిం జేసి వారుణపాశంబుల గట్టి విడిచినప్పుడు బలీంద్రుం డిట్లనియె. 112

సీ. పరమేశ్వరునకు [1]నెప్పటిపదార్థములందుఁ దృష్ణ లేకుండుట దెలిసినాఁడ
నింద్రాదు లెల్ల నుపేంద్రునిఁ బ్రార్థించి యడిగిరి గాని శ్రీహరికిఁ గోరి
కలు లేవు మిక్కిలి గంభీర మగు మహా కాలస్వభావంబు గలుగుచుండు
నరయంగ మన్వంతరాధిపత్యమును లోకత్రయంబును నెంత గానఁ దలఁప

ఆ. మ త్పితామహుండు మానవంతుండు ప్ర
హ్లాదవిభునిఁ జూచి హర్ష మంది
యెద్దియైనఁ గోరు మిచ్చెద ననుటకు
నంతలోన నీశ్వరాజ్ఞఁ దెలిసి. 113

వ. ఇట్లకుతోభయంబుఁ బిత్ర్యంబు నైన రాజ్యంబు నొల్లక పరమేశ్వరదాస్యంబ కోరె. ఆ ప్రహ్లాదచరిత్ర కథనావసరమున, నీ తండ్రికిని నీకును విశేషముగా నే పురుషుండు భగవదనుగ్రహంబుఁ బొందనోపు నని పుండరీకాక్షుం డాన తిచ్చిన వాక్యంబులు [2]వక్ష్యమాణగ్రంథంబున విస్తరించెద. ఆ బలిచక్రవర్తి గృహద్వారంబున నఖిలలోకగురుం డైన శ్రీమన్నారాయణుండు గదాపాణి యును, నిజ జనానుకంపితుండును (శంఖ చక్రాద్యాయుధ ధరుండు) నగుచు నిప్పుడును తేజరిల్లుచుండు. అట్టి బలిద్వారంబున నున్న గరుడధ్వజుండు లోకం బుల గెలువ నిచ్ఛయించెడు దశగ్రీవుం డు (ల్లంఘితశాసనుం డై ప్రవేశంబు గావింపఁ) దన పాదాంగుష్ఠంబున యోజనాయుతాయుతంబులం బాఱఁజిమ్మె. అంత. 114

క. ఆ సుతలమునకుఁ గ్రిందై, భాసిల్లుఁ దలాతలంబు ప్రభు వందు మయుం
డాసుర పురనిర్మాతయు, వాసిగఁ బొగడొంది యేలు వసుధాధీశా ! 115

1. నిప్పటి (క. చ. డ.) 2. ఉత్తరోత్తరంబుగా వివరించెద (క)

చ. పురహరుచే రమేశ్వరుఁడు భూతహితార్థముగాఁ బురత్రయం
బరుదుగ నీఱుసేసె శరణాగతు నా మయుఁ గాఁచి యెంతయుం
గరుణఁ దలాతలంబునకుఁ గర్తగ నిల్పిన నున్నవాఁడు శ్రీ
ధరుని సుదర్శనంబునకుఁ దప్పి విముక్తభయుండుగాఁ దగన్. 116

క. తలపఁగ నాక్రింద మహా, తలమునఁ గద్రువవధూటి తనయులు సర్పం
బులు గలవు పెక్కుశిరములు, నలరంగాఁ గ్రోధవశ గణావళి యనఁగన్. 117

వ. మఱియును గుహక, తక్షక, కాళియ, సుషేణాది ప్రధాను లైనవార లతుల శరీరంబులం గలిగి, యాదిపురుషుని వాహనం బైన పతగరాజభయంబున ననవరతంబు నుద్వేజితు లగుచు, స్వకళత్రాపత్య సుహృద్బాంధవ సమేతు లై యుండుదురు. ఆ క్రింద రసాతలంబున దైత్యులు, దానవులు నగు నివాత కవచ కాలకేయు లను హిరణ్యపుర నివాసు లగు దేవతాశత్రువులును, మహాసాహసులును, తేజోధికులు నగుచు సకలలోకాధీశ్వరుం డైన శ్రీహరితేజంబునం బ్రతిహతు లై, వల్మీకంబులందు నడంగియున్న సర్పంబుల చందంబున, నింద్రదూతి యగు సరమచేఁ జెప్పఁబడెడు మంత్రాత్మక వాక్యంబులకు భయంబు నొందుచుండుదురు. 118

క. ఇందుకులోద్భవ ! విను మా, క్రిందటి పాతాళమునను గ్రీడింపుచు నా
నందము నొందుచునుండును, సందడిపడి నాగకులము చతురతతోఁగన్. 119

వ. ఇట్లు వాసుకిప్రముఖు లైన శంఖ, కుళిక, మహాశంఖ, శ్వేత ధనంజయ, ధృతరాష్ట్ర, శంఖచూడ, కంబళాశ్వతర, దేవదత్తాదు లైన మహానాగంబులు (దీర్ఘామర్షు) లైదు నేడు పదియు నూఱు వేయు శిరంబులం గలిగి, ఫణామణి కాంతులంజేసి పాతాళతిమిరంబును బాపుచుండుదురు. 120

అధ్యాయము - ౨౫

సీ. పాతాళలోకంబు పాతున శేషుండు వెలయంగ ముప్పదివేల యోజ
నంబుల వెడలుపునను దోఁక జుట్టఁగా జుట్టుకయుండు విష్ణుని మహోగ్ర
మైన శరీరంబు దానై యనంతాఖ్యసంరక్షణుం డుండు సంతతంబు
నట్టి యనంతనామాభిధానుని మస్తకమున సిద్ధార్థంబుకరణి ధరణి

1. చకితులగుచు (క)

ఆ. †యంత నా విభుండు నఖిలలోకంబుల
సంహరింపఁ గోరి చండకోప
వశత సృజనఁజేయు వరుస నేకాదశ
రుద్రమూర్తు లనెడు రౌద్రమతుల. 121

ఆ. అట్టి రుద్రమూర్తు లతుల త్రినేత్రులు
నఖిలశూలహస్తు లగుచు నుందు
రందు నున్న ఫణికులాధిపుల్ శేషుని
పాదపంకజముల భక్తిఁ జేరి. 122

ఆ. నమ్రులగుచు ననుదినంబును మౌళి ర
త్నములచేతఁ గడు ముదంబు నొంది
కోరికలు దలిర్ప నీరాజనంబుల
నిచ్చుచుండు రెపుడు మచ్చికలను. 123

వ. మఱియు నా సంకర్షణమూర్తిం జేరి [1]నాగకన్యకలు కోరికలుగలవార లగుచు, నొప్పెడి శరీరవిలాసంబులం జేసి యగరు చందన కుంకుమ పంకంబు లనులేపనంబులు సేయుచు, సంకర్షణమూర్తి దర్శనస్పర్శనాదుల నుద్బోధిత మకరధ్వజావేశిత చిత్తంబులు గలిగి, చిఱునవ్వు లోలయ నధికాభిలాషం జేసి స్మితావలోకనంబుల సవ్రీడిత లై యవలోకింపుచుండ,ననంతగుణంబులం గల యనంత దేవుండుపసంహరింపంబడిన క్రోధంబుఁ గలిగి, లోకంబులకు క్షేమంబు గోరుచు సురాసుర సిద్ధ గంధర్వ విద్యాధర మునిగణంబు లనవరతంబు ధ్యానంబు సేయ, సంతత సంతోషాతిశయంబున [2]మ్రాగ్గన్ను వెట్టుచు, సలలిత గీతావాద్యంబుల నానందంబు నొందుచుఁ, దన పరిజనంబుల నతి స్నేహంబున నవలోకింపుచు,నవ తులసీ గంధ పుష్పరసామోదిత మధుకరవ్రాత మధురగీతంబులు గల వైజయంతీ వనమాల ధరియింపుచు, నీలాంబరధరుండును, హలధరుండును నగుచు నితండు మహేంద్రుండో హరుండో యనుచు జనంబులు వలుకుచుండఁ గాంచనాంబర ధరుండై ముముక్షువులు ధ్యానంబులు సేయ, నధ్యాత్మవిద్యాయుక్తం బైన యానందహృదయ గ్రంథిని భేదించు. అట్టి శేషుని స్వాయంభువుం డగు నారదుండు తుంబురుప్రభృతు లగు ఋషిశ్రేష్ఠులతోఁ జేరుకొని కమలాసనుని సభాస్థానంబునందు నిట్లు స్తుతించుండు. 124

† "దేరియుండు బ్రహ్మదేవుని దైనందిన ప్రళయమునందు నాగవిభుని వలన నుదయ మైన వార లేకాదశ రుద్రమూర్తు లధిక రౌద్రమతులు. (క.చ.ట.) 1.నాగకన్నియలు (హ) 2. మ్రాఁగన్ను (తం.వా.)

సీ. ఓలిమై నెవ్వని లీలావినోదముల్ జన్మ సంరక్షణ క్షయములకును
హేతువు లగుచుండు నెవ్వనిచూపుల జనియించె సత్త్వ రజ స్తమంబు
లెవ్వని రూపంబు లేకమై బహువిధంబులను జగత్తులఁ బ్రోచుచుండు
నెవ్వనినామంబు లెఱుఁగక తలఁచిన యంతన దురితంబు లడఁగుచుండు

తే. నట్టి సంకర్షణాఖ్యుండు నవ్యయుండు
నైన శేషుని వినుతిసేయంగఁ దరమె?
తలఁప నెప్పుడు వాఙ్మనఁబులకు నింక
మూఁడు లోకంబులందును భూతతతికి. 125

ఆ. మఱియుఁ బెక్కుగతుల మాబోఁటివారలఁ
బ్రోవదలఁచి శేషమూర్తి సాత్త్వి
కస్వభావ మొందెఁ గణఁకతో నట్టి శే
షునకు మ్రొక్కుచుందు ననుదినఁబు. 126

వ. మఱియు నా శేషుని నెవ్వండేనియు నాకస్మికంబుగ నైనను, నార్తుం డగుచు నైనను స్మరించినమాత్రమున నఖిలపాపంబుల బాసి సకల శ్రేయస్సులం బొందు. అట్టి శేషుని నే ముముక్షువు లాశ్రయించి (ధ్యానం బొనర్చి భవబంధ నిర్ముక్తు లగుదురు.) అతని ఫణంబులయందు భూగోళం బణుమాత్రం బగుచు నుండు. అతనిమహిమలు గణుతింప సహస్రజిహ్వలు గల పురుషుఁడైన నోపం డని పలుకుచుందురు. ఆ యనంతుఁడు పాతాళంబున నుండి సకలలోక హితార్థంబు భూమిని ధరియించు.అని లోక తిర్య ఙ్మనుష్య గతులను,లోకస్థితియును శుకయోగీంద్రుండు వినుపించి, యింక నేమి వినుపింతు నెఱింగింపుము అనినం బరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రున కి ట్లనియె. 127

క. మునివర ! లోకచరిత్రం, బనుపమము మహావిచిత్ర మగునట్లుగ నా
కును వినుపించితి వంతయుఁ, బనుపడి నా చిత్తమందుఁ బాయక నిలిచెన్. 128

వ. అనిన శుకయోగీంద్రుం డి ట్లనియె. 129

ఆ. జంతుజాలములకు శ్రద్ధలు త్రిగుణాత్మ
కములు గాన వారి కర్మగతుల
తారతమ్యములును దగిలి యిన్నియు వివి
ధంబు లగుచు సంతతంబు నుండు. 130

వ. నరేంద్రా ! ప్రతిషిద్ధలక్షణం బగు నధర్మం బాచరించు *(నరుని శ్రద్ధ విపరీతముగాఁ బ్రవర్తిల్లు.) అట్టివానికిఁ గలిగెడు కర్మఫలంబును విపరీతంబుగానె యుండు. కావున ననాద్యవిద్యా కామప్రవర్తనలవల్లఁ బెక్కుతెఱంగులఁ గలిగెడు కర్మగతుల సంగ్రహంబుగ నెఱింగించెద. అనిన శుకునితోఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్లనియె. 131

ఆ. మునివరేణ్య ? నరకములు ముజ్జగంబుల
యందొ ? యంతరాళమందొ ? వెలినొ ?
యదియుఁ గాక దేశమం దుండు భూవిశే
షములయందొ ? తెలుపు సంతసమున. 132

వ. అనిన శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె. 133

అధ్యాయము — ౨౬

—: శుకయోగి పరీక్షిత్తునకు నరకలోకవర్ణనము దెలుపుట :—

క. ఎడతెగక ముజ్జగంబుల, కడపల నయ్యామ్యదిశను గదలక [1]నిలుచుం
గడు ఘోరములుగ నరకము, లడరంగా నంతరాళమందుల నధిపా ! 134

వ. మఱియును దక్షిణంబున నగ్నిష్వాత్తాది పితృగణంబులు తమ గోత్రజులకు (మేలు గలుగుట కొఱకు) సత్యంబు లగు నాశీర్వాదంబుల నొసంగు చుండుదురు. అచ్చటి పితృపతి యగు శమనుండు తన లోకంబునకుం జనుదెంచు జంతువుల కర్మంబులకుం దగిన ఫలంబుల నిచ్చి శిక్షింపుచుండు. నరక ప్రశంస వినుము. తామిస్రంబును, అంధతామిస్రంబును, రౌరవంబును, మహారౌరవంబును, కుంభీపాకంబును, కాలసూత్రంబును, అసిపత్రవనంబును, సూకరముఖంబును, అంధకూపంబును, క్రిమిభోజనంబును, సందంశమును, తప్తోర్మియును, వజ్రకంటక శాల్మలియు, వైతరణియు, పూయోదమును, ప్రాణరోధంబును, విశసంబును, లాలాభక్షణమును, సారమేయాదనంబును, అవీచిరయంబును, రేతఃపానంబును నను నేకవింశతి మహానరకంబులును, మఱియును, క్షారకర్దమంబును, రక్షోగణ భోజనంబును, శూలప్రోతమును, దందశూకంబును, అవట నిరోధనంబును, అపర్యావర్తనంబును, సూచీముఖంబు నన (సప్తవిధ నరకంబుల తోడి) యష్టావింశతి నరకంబులు గల వని కొందఱు నొడుపుదురు. అందు. 135

క. [2]పర విత్త కళత్రంబులఁ, [3]బరికింపక యపహరించు పాపాత్ముఁడు దు
ష్కర పాశబద్ధుఁ డై యమ, పురుషులచే నధికబాధఁ బొందుచునుండుం. 136

* తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 1. నిలిచె, ప్పుడుబాయకుండు నరకము (క. ఓ. త. ద. వ. బ.)
2. పరపుత్ర (హ. తం. వా.) 3. బరికింపఁగ నపహసించు (హ. తం. వా.)

వ. మఱియు ని వ్విధంబున బాధితుండగుచుఁ దామిస్రనరకంబునం బడి యనశ నాద్రిపాతన దండతాడన తర్జనాది బాధలం జెంది కడుభయంబున మూర్ఛలం బొందుచుండు.

క. పరకాంత నెవ్వఁ డేనియుఁ, బురుషుం డుండంగ మొఱఁగి పొందిన యమకిం కరు లతనిఁ బట్టి వడిఁ ద, త్తరమునఁ బడవైతు రంధతామిస్రమునన్. 138

వ. నరేంద్రా! యెవ్వఁడేనియుఁ గుటుంబపోషణార్థంబు పరులకు ద్రోహంబుసేయు, నా నరుండు రౌరవనరకంబునం బడు. (ఎవ్వం డిహలోకంబునందు స్వేచ్ఛా విహారంబున సంచరించుచుఁ బరోపద్రవ పరాఙ్ముఖంబులై యుండు పశు పక్షి మృగాదుల బాధించు, నా యా మృగంబులు రురు రూపంబులఁ దాల్చి యట్టి పాపిజనుల నానావిధయాతనల)బాధించుటంజేసి రౌరవ,మహారౌరవ నరకంబులం బడు. ఎవ్వఁ డేనియుఁ దేహపోషణార్థంబు పశుమృగాద్యుల ప్రాణనిరోధంబుఁ జేసి వధించు,నా నిష్కరుణుం డైన పురుషునిం గుంభీపాక నరకంబులయందుఁ గాల తప్త తైలంబులం బెక్కు బాధలం బొందింతురు. 139

సీ. తల్లిదండ్రులకును ధరణీసురులకును నహితంబుఁ జేసిన యట్టివాఁడు
కాలసూత్రం బను కడుఁ దీవ్రనరకంబు నందున నందంద యయుతయోజ
నాయత [2]తామ్రపాత్రాదుల సూర్యుండు మీఁదఁ గ్రిందను వహ్ని మిగుల మండ
నత్యంత క్షుత్పిపాసాదులచేతను బాధితుం డగుచుండుఁ బాయ కెపుడు

ఆ. పరువు వెట్టుచున్న బడియున్న నిలిచినఁ
గదలకున్నఁ జాల నొదిఁగియున్న
బాధఁ బొందుచుండుఁ [3]బశువు రోమము లెన్ని
వరుస నన్నివేల వత్సరములు. 140

వ. మఱియు వేదమార్గంబు విడిచి పాషండమార్గంబు లాచరించు పురుషుని నసిపత్ర వనంబునందు యమకింకరులు తఱట్లు నడుచుచుఁ బరిహసింపుచుం దోలునెడ నా యసిపత్రంబు లిరుగెలంకుల శరీరంబు దెంపుచుండ నడుగడుగున మొఱఁబెట్టు చుండ బాధింపుచుండుదురు. 141

క. దండింపఁ దగనివారల, దండించిన విప్రవరుల తనువులు ముట్టం దండించిన దుర్మతులం, †దండింతురు కాలసూత్ర నరకము లందున్. 142

1. మూషకాదుల బిల (హ) 2. పాత్రాదులందుల (హ.తం.వా.) 3. బహురోమము లెక్క, వరుస నపరిమేయ వత్సరములు. (హ.తం.వా.) †''సూకరముఖం"—అని మూలము. దీని కనువుగా "దండింతురు సూకరముఖ నరకము లందున్'' అని యుండవచ్చును.

ఆ. మఱియు నట్టి దుష్టమానవుఁ గింకరుల్
[1]విఱిచి చెఱకుఁగోల [2]విఱిచినట్లు
బాధపెట్టు చుండఁ బడి మూర్ఛఁ జెందుచు
[3]మొఱలు వెట్టుచుండు భూపవర్య! 143

వ. నరేంద్రా! యెవ్వండేనియు నీశ్వర కల్పిత వృత్తి గల జంతువుల హింసించు నట్టివాని నంధకూపం బను నరకంబునం బడవైచిన (నందు నతండు దొల్లి తాను జేసిన) భూతద్రోహంబున నచ్చట వివిధ క్రూర పక్షి, మృగ, పశు, సర్ప, మశక, మత్కుణ, మక్షికాదులచేత హింసం బొందుచు, మహాంధకారంబునందు నిద్రానుభవ సుఖలేశంబును లేక కుశరీరంబునందుల జీవుండునుం బోలె మృత ప్రాయుం డై యుండు. 144

క. తన కలిమి నెవ్వఁడేనియుఁ దన బాంధవవరులఁ గూడి తగఁ గుడువక తా
నును వాయసంబు భక్షించిన మాడ్కిన్ దిన్నవాఁడు శీఘ్రమె యచటన్. 145

క. క్రిమిభోజన మనియెడి నరకమునం బడి క్రిములె కూడుగాఁ గుడుచుచుఁ దాఁ
గ్రిమి యగుచు లక్షపరిమాణము గల క్రిమిగుండమందు నాటుక యుండున్.

వ. మఱియు నీ భూలోకంబున నెవ్వఁడేనియు నవిపన్నుం డై చౌర్య బలోద్వృత్తుల బ్రాహ్మణాదుల హిరణ్యరత్నాది ద్రవ్యంబుల [4]నపహరించు నట్టి పురుషుని[5]నగ్ని వర్ణంబు లగు నయః పిండంబుల (న్నగ్నితప్తంబు లగు శూలంబుల న్నతని) శరీరంబునం దివియుచుండుదురు. మఱియును మదనాతురు లగుచు స్త్రీపురుషు లగమ్యాగమనంబులు సేసిరేని, నట్టివారి యమలోకంబున (నతితీక్ష్ణ కశాతాడితులం)జేసి, యగ్నిమయంబు లైన యుక్కు ప్రతిమల నాలింగనంబు సేయింతురు.

ఆ. [6]సర్వజంతుజాల సంగమ మొందెడు
వానిఁ బట్టి కట్టి వజ్ర దంష్ట్ర
కములు గలుగునట్టి ఘనతర శాల్మలీ
తరువులందుఁ జేర్చి దంతు రెపుడు. 148

1. కరచి (క. త. డ. ద. ఐ.) 2. సరకినట్లు (క. త. డ. ద. బ.) 3. పొరలు వెట్టుచుండు (హ. క. చ. ట. త.) 4. నపహరించినను బ్రాహ్మణుం డితరజాతివారల హిరణ్య ద్రవ్యంబులు నపహరించిన నట్టి పురుషుని (క. ట. న. డ. ప. బ. తం.) 5. ఇనప తండసంబుల (క.చ.ట.త.జ.వ.ద.బ.)
6. పర్వకాలములను పణతుల బొందిన (క. ట. త. డ. ద. బ.)

ఆ. పార్థివేంద్ర! నరుఁడు పాషండ దర్శనుఁ
డగుచు ధర్మమార్గ మడఁచెనేని
వాఁడు నరకమందు వైతరణీ నది
నుడుగ కెపుడుఁ బొరలి పడుచునుండు. 149

వ. మఱియు నట్టి వైతరణీ నదియందు జలగ్రాహంబులు దిగిచి భక్షింపం బ్రాణంబులు నిర్గమింపఁ దన పాపంబు లుచ్చరింపుచు విణ్మూత్ర పూయ శోణిత కేశ నఖాస్థి మేదో మాంస వసావాహినిఁ దప్తుం డగుచునుండు. విప్రుండు శూద్ర కామినులం బొంది శౌచాచారంబులం బాసి గతలజ్జుండై పశువునుం బోలి చరియించెనేని, నతండు నరకంబునుం బొంది యందు పూయ విణ్మూత్ర లాలా శ్లేష్మ పూర్ణార్ణవం బందు (ద్రొబ్బంబడి) యతి బీభత్సితంబు లగు నా ద్రవ్యంబుల భుజింపుచుండు. 150

క. శునకములఁ బెంచి యెవ్వం, డనయంబును వేఁట సలిపి యాత్మార్థముగా
వనమృగములఁ జంపును నా, మనుజాధము నస్త్రములను మర్దింతు రొగిన్.151

ఆ. [1]ద్రవ్యలోభమునను దంభార్థమై పశు
వులను జంపి జన్నములను జేయు
వానిఁ బట్టి యముని వారలు గోయుచు
నుందు రెపుడు మిగుల సందడిలుచు. 152

వ. కామమోహితుం డై యెవ్వఁడేనియుఁ దనభార్యచేత రేతఃపానంబు సేయించు, నా పాపాత్ముని రేతోహ్రదంబునం ద్రోచి యా రేతంబునె పానంబు సేయించుదురు. రాజభటులైనను, చోరులైనను ధనిక గ్రామంబులపైఁ బడి యందు గృహదాహంబు సేయువారలను, విషంబు పెట్టువారలను, వజ్రదంష్ట్రలు గల వింశత్యుత్తర సప్తశత శునకంబు లెడతెగక తిగిచి భక్షింపుచుండు. 153

సీ. లంచంబుఁ గొని సాక్షి వంచించి యనృతంబుఁ బలికెడు పాపాత్ముఁ బట్టి కట్టి
యంత మానక వీచి యను నరకమునందు శతయోజనోన్నత శైలశిఖర
మునఁ దలక్రిందుగా నునిచి యధోముఖంబుగఁ బడద్రొబ్బిన బొబ్బ లిడుచు
కల్లోలములు లేని కమలాకరము వోలె[2]చటుల మై యున్న పాషాణమందు

తే. పడినయంతన దేహంబు పగిలి పెక్కు
తునుక లై పాసి యది గూడికొనుచు నుండు
[3]నుండి [4]యాకులమును నొందుచుండుఁ గాని
చావు లేకుండు నా దుష్టజంతువునకు. 154

1. జృంభణమున నరుడు దంభార్థమై పశు (ట.డ.ద.బ.) 2. చదరమై (క.త.డ.బ.తం.వా.)
3. దండియాపద నొందుచునుండుగాని (క) 4. యాకులతను (తం.వా.)

ఆ. †సోమయాజిభార్యఁ గామించి పొందిన
వానిఁ గపట మద్యపాన సోమ
పాన మనుదినంబుఁ బానంబు సేయు విట్
క్షత్త్రియులను బట్టి సంభ్రమమున. 155

ఆ. త్రొమ్మ ద్రొక్కి మోము ద్రిమ్మ పట్టఁగ మోది
యనల ముఖమునందు నగ్ని వర్ణ
ముగను గాఁచి వక్త్రమున నిండఁగా నుక్కు
నీరు వోతు రేచి నిష్ఠురముగ. 156

వ. మఱియు నీచవర్ణుండు నిష్ఠ సలుపుచుం దపో దాన విద్యాచారంబులం బెద్దల కవమానంబు సేయువాఁడు క్షారకర్దమం బను నరకంబునందు నధోముఖుం డగుచు బాధలం బొందు. స్త్రీ పురుషు లెవ్వరేనియు శరీర రక్షణార్థంబు పశువుల, మానవుల బలి యిచ్చిరేనియు, వారలను నిరయంబునందు యమకింకరులు సురియలం దునిమి, తద్రక్తంబు పానంబు సేయుచుఁ బాఱాడుచుండుదురు. గ్రామారణ్యంబులయందు జంతువుల శూలప్రోతంబులం గావించి హింసింపుచు హర్షించుచున్న వారలను, శూలప్రోతం బను నరకంబు నందు శూలప్రోతులం జేసిన, క్షుత్పిపాసాపరు లగుచుండఁ గంక గృధ్రాదులు(తీక్ష్ణతుండాగ్రంబులఁ) దిగిచి భక్షింపుచుండు. మఱియు ధూర్తస్వభావంబునఁ జంతుపీడనంబుఁ గావించెడు పాపాత్ములం దందశూకం బను నరకంబునందు నైదు ముఖంబుల సర్పంబులు గఱచుచు నుండు.*

ఆ. ఎనయ దొడ్లలోన నిండ్లలో నైనను
బశు పతంగ హరిణపంక్తి నెల్లఁ
బట్టి హింసనేయు పాపాత్ము విషవహ్ని
ధూమశిఖల ద్రొబ్బుదురు నృపాల! 158

క. తన యింటికి వచ్చిన [1]మనుజుని నతిథిం గ్రోధదృష్టిఁ జూచిన వానిం
గనుఁగవల వజ్ర దంష్ట్రలఁ, దనరిన యా కంక గృధ్రతతి భక్షించున్. 159

---

†''యస్త్విహ వై విప్రో రాజన్యో వైశ్యో వా సోమపీథ స్తత్కళత్రం వా సురాం వ్రతస్థో వా పిబతి ప్రమాదతః'' -అని మూలము (26-28) *'కన్యకారత్నంబు నొరులకు ప్రదత్తంబుచేసి మరొక వరునకు నొసగు పాపకర్ముని బట్టి కొట్టియు వాని వక్త్రంబున హాలాహలంబు పోసి నిగ్రహింతురు మఱియు' (చ.ట.జ.డ.బ.) 1. భిక్షుని, నతిథిని (చ.త.జ.డ.)

మ. ధనవంతుం డగు మానవుండు గడఁకన్ ధర్మోపకారంబులన్
ఘనతం జేయక యుండెనేని యమలోకంబందు సూచీముఖం
బను నా దుర్గతిఁ బట్టి త్రోచి [1]నిధికాపై యున్న భూతం బటం
చును బాశంబులఁ బట్టి కట్టి వడితో నొప్పింతు రత్యుగ్రులై. 160

ఆ. నరవరేణ్య! యిట్టి నరకముల్ యమలోక
మందుఁ గలవు మఱి సహస్ర సంఖ్య
లందు శమనదూత లనిశంబు బాధింతు
రవని ధర్మదూరులైన నరుల. 161

ఆ. ధర్మవంతులెల్లఁ దప్పక స్వర్గంబు
నందు భోగసమితిఁ బొందుచుందు
రెలమిఁ బుణ్యపాపముల శేషములవల్లఁ
బుట్టుచుందు రవనిఁ బుణ్యచరిత! 162

వ. నరేంద్రా! మోక్షమార్గంబు మున్నె వినుపించితి. ఇప్పుడు నీకు నెఱింగించిన యవి యెల్లను బ్రహ్మాండకోశంబునం జతుర్దశకోశంబు లని పురాణంబులు పలుకుచుండు. అట్టి బ్రహ్మాండంబు శ్రీమన్నారాయణుని స్థూలశరీరం బగుటంజేసి బ్రహ్మాండం బెవ్వరు వర్ణింతు, రెవ్వరు వించురు, వారలకు సకలశ్రేయస్సులుం గలుగు. ఈశ్వర స్థూలశరీరంబు దెలిసినవారికి శ్రద్ధాభక్తులం జేసి సూక్ష్మదేహంబు నెఱుంగవచ్చు. భూ ద్వీప వర్ష సరి దద్రి నభ స్సముద్ర పాతాళ ది జ్నరక తారాగణ లోక సంస్థితంబైన సకల జీవనికాయంబై యద్భుతంబైన శ్రీహరి స్థూలశరీరంబు వినుపించితి. [2]అని. 162

చ. జలజభవాది దేవముని సన్నుత! తీర్థపదాంబుజాత! ని
ర్మల నవరత్ననూపుర విరాజిత! కౌస్తుభభూషణాంగ! యు
జ్జ్వల తులసీ [3]కురంగమద వాసనవాసిత దివ్యదేహ! శ్రీ
నిలయ శరీర! కృష్ణ! ధరణీధర! భానుశశాంకలోచనా! 164

క. శ్రీతరుణీ హృదయస్థిత! పాతకహర! సర్వలోకపావన! భువనా
తీత గుణాశ్రయ! యతి వి, ఖ్యాత! సురార్చితపదాబ్జ! కంసవిదారీ! 165

1. యిదిగాపైయున్న (హ.తం.వా.) 2. స్థూలదేహంబు (హ.తం.వా.)''పరమాత్మన ఉపగేయం హ్యనిష్టమపి శ్రద్ధాభక్తి విశుద్ధ బుద్ధిర్వేద'' (26-38) 3. మరంద (హ)

మత్తకోకిల. దండితారిసమూహ ! భక్తనిధాన ! దానవిహార ! మా
ర్తాండమండల మధ్యసంస్థిత ! తత్త్వరూప ! గదాసి కో
దండ శంఖ సుదర్శనాంక ! సుధాకరార్క సునేత్ర ! భూ
మండలోద్ధరణార్తపోషణ ! మత్తదైత్యనివారణా ! 166

గద్య. ఇది శ్రీ సకల సుకవిజనానందకర బొప్పనామాత్య పుత్ర గంగనార్య ప్రణీతం బైన శ్రీమద్భాగవత పురాణంబునందు భరతాత్మజుం డైన సుమతికి రాజ్యాభిషేకంబును, పాషండదర్శనంబును, సుమతి పుత్ర జన్మవిస్తారంబును, గయుని చరిత్రంబును, గయుని సంస్తుతియు, భూ ద్వీప వర్ష సరి దద్రి నభ స్సముద్ర పాతాళ ది క్నరక తారకాగణ సంస్థితియును నను కథలు గల పంచమస్కంధంబు నందు ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీమహాభాగవతము

షష్ఠస్కంధము

శా. †శ్రీవత్సాంకిత కౌస్తుభస్ఫురిత లక్ష్మీచారు వక్షస్స్థల
శ్రీవిభ్రాజితు నీలవర్ణు శుభరాజీవాక్షుఁ గంజాతభూ
దేవేంద్రాది సమస్తదేవ మకుటోద్దీప్తోరు రత్నప్రభా
వ్యావిద్ధాంఘ్రిసరోజు నచ్యుతుఁ గృపావాసుం బ్రశంసించెదన్. 1

ఉ. ఇందుమతిం దలంతుఁ గమనీయభుజంగమరాజమండలీ
మండనుఁ జంద్రఖండ పరిమండితమస్తకుఁ దారమల్లికా
పాండురవర్ణుఁ జండతరఖండను హేమగిరీంద్రచారుకో
దండు మహేశు గంధగజదానవభంజను భక్తరంజనున్. 2

ఉ. హంసతురంగముం బరమహంసము నంచితదేవతా కులో
త్తంసము నాగమాంత విదిత ధ్రువ పుణ్యరమావతంసముం
గంసజిఘాంసు నంశమును గర్బురసూత్ర సమావృతాంసమున్
[1]హింస నడంచు బ్రహ్మము నహీనశుభంబులకై భజించెదన్. 3

ఉ. మోదకహస్తునిన్ సమదమూషకవాహను నేకదంతు లం
బోదరు నంబికాతనయు నూర్జితపుణ్యు గణేశు దేవతా
హ్లాదగరిష్ఠు దంతిముఖు నంచిత భక్త ఫల ప్రదాయకున్
మోదముతోడ హస్తములు మోడ్చి భజించెద నిష్టసిద్ధికిన్. 4

†ఈ పద్యము క.ట.డ.బ. లలో లేదు. 4140 క. లో ఈ క్రింది పద్య మున్నది.

క. శ్రీరామనామ ! పావన, కారుణ్య సరోజనేత్ర ! కౌసల్యాసుతా
భారతిపతి మునిసేవిత!, చారుకృపాలోల! రామచంద్ర! నృపాలా !

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు (15) 1533, 4168 లలోను, జ.ట.డ.బ. లలోను ఈ క్రింది పద్యమున్నది.

క. శ్రీ విశ్వభారభరణా, ప్రావీణ్య విభాసమాన ఫణిరాణ్ణిభ బా
హా విపుల విజయ దోహల, రావణ మదకరి మృగేంద్ర రామనరేంద్రా!

1. హింస నడంచు నబ్జభవు నెల్ల సుఖంబులకై భజించెదన్ (చ)

ఉ. కల్లతనంబు గాక పొడగట్టిన పూర్వపురీతి నేఁడు నా
యుల్లమునందు నుండుము సమున్నత తేజముతోడ భక్తిరం
జిల్లిన చూపు గూడ విధిఁ జెందిన ప్రోఢ బుధాళి నీడ మా
తల్లి దయామతల్లి ప్రణతద్రుమకల్పకవల్లి భారతీ! 5

క. విలస త్కంకణరవరవ, కలితం బగు నభయ వరద కరములు బెరయం
జెలరేఁగి భక్తులకు నల, కలుములు దయసేయు జలధికన్యకఁ దలఁతున్. 6

క. కాళికి బహూసన్నత లో, కాళికి కమనీయ వలయ కరకీలిత కం
కాళికి తాపస మానస, కేళికి వందనము సేసి కీర్తింతు మదిన్. 7

వ. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబు సేసి. 8

చ. పరమసమాధిధుర్యుఁ బటు పావనకర్మ విధేయు దేవతా
వర నర వంద్యు సద్విమలవాక్యు జనార్దన కీర్తన క్రియా
భరణ సమర్థు వేద చయ పారగు భవ్యుఁ ద్రికాలవేది భా
సురమతిఁ గొల్చి టొప్ప బుధశోభితుఁ బుణ్యుఁ బరాశరాత్మజున్. 9

క. వ్యాసుని భగవ త్ప్రదసం, వాసుని నాగమ పురాణ వర విష్ణుకథా
వాసుని నిర్మల కవితా, భ్యాసుని పదపద్మయుగము భావింతు మదిన్. 10

సీ. వరకవిత్వోద్రేకి వాల్మీకిఁ గొనియాడి భాగవతార్థ వైభవముఁ బలుకు
శుకమంజులాలాపు శుకయోగిఁ బ్రార్థించి బాణ మయూరుల ప్రతిభ నొడివి
భాస సౌమిల్లక భారవి మాఘుల ఘన సుధా మధుర వాక్యములఁ దలఁచి
కాళిదాసుఁ గవీంద్రకల్పవృక్షముఁ [1]గొల్చి నన్నపాచార్యు వర్ణనలఁ బొగడి

తే. వెలయఁ దిక్కన సోమయాజుల భజించి
యెఱ్ఱనామాత్యు భాస్కరు నిచ్చ [1]నునిచి
సుకవిసోముని నాచనసోము నెఱఁగి
కవిమనోనాథు శ్రీనాథు ఘనత మెచ్చి. 11

ఉ. ఎమ్మెలు సెప్పనేల? జగ మెన్నఁగఁ బన్నగరాజశాయికిన్
సొమ్ముగ వాక్యసంపదలు సూఱలు చేసినవాని భక్తిలో
నమ్మినవాని భాగవత నైష్ఠికుఁ డై తగువానిఁ బేర్మితో
బమ్మెర పోతరాజు కవిపట్టపురాజుఁ దలంచి మ్రొక్కెదన్. 12

వ. అని సకల సుకవి నికరంబులకు ముకుళిత కరకమలుండ నై. 13

1. గొలిచి (తం. వా)

ఉ. ఎయ్యది కర్మబంధముల నెల్ల హరించు విభూతికారణం
బెయ్యది సన్మునీంద్రులకు నెల్లఁ బవిత్రసమాశ్రయంబు ము
న్నెయ్యది సర్వమంత్రముల నేలిన దెయ్యది మోక్షలక్ష్మిరూ
పెయ్యది దానిఁ బల్కెద సుహృద్యము భాగవత[1]ాఖ్య మంత్రమున్. 14

వ. అని శ్రీమహాభాగవత పురాణంబునందు షష్ఠస్కంధం బంధ్రభాష రచియింపం బూని† మదీయ కవితామహాలక్ష్మికి నారాయణుండె నాథుఁ డగుటంజేసి యీ కృతి కృష్ణార్పణంబుఁ జేసితి. అది యె ట్లనిన, నేను విద్యాభ్యాసంబునం దగిలి కొండుక నై యుండ నొక్కనాఁడు దివంబున. 15

చ. కలిత విశేషవస్త్రములు గట్టి హిమాంబు సుగంధ చందనం
బలఁది వినూత్న భూషణము లారయఁ దాల్చి వినోదలీల నిం
పుల మృదుశయ్య నిద్రఁ దగి పొందినచోఁ గనుపట్టెఁ బల్మఱుం
[2]గలయఁ దటిద్విలాసములు గట్టిగ నొక్కట నిల్చు పోలికన్. 16

సీ. ఉరవడి ప్రాగ్వీథి నుదయించు మార్తాండ కోటిబింబచ్ఛాయ గూడినట్లు
హరి హర బ్రహ్మల యాత్మలలో నుబ్బి కరుణ యొక్కట మూర్తి బెరసినట్లు
ఖరకర కర తీవ్ర గతినిఁ గరంగుచు హేమాద్రి [3]సోగ పె ల్లెగసినట్లు
ఫణిరాజ ఫణరాజి మణిగణ విస్ఫూర్తి సుషిరంపు వెలిదల చూపినట్లు

తే. ఉట్టిపడ్డట్లు కట్టెఱ్ఱ నూఁదినట్లు
తేజ మెసఁగంగ నా మ్రోల దివ్యవాణి
పూని సాక్షాత్కరించి సంపూర్ణదృష్టిఁ
జూచి యిట్లని పలికె మంజులముగాను. 17

ఉ. ఆటలు పాటలుం జదువు లద్భుతముల్ విన నొప్పు వాద్యముల్
సాటి దలంపరాని బలుసాములు మున్నగు విద్యలెల్ల నీ
కాటలు పాట లయ్యె విను మన్నిటికిన్ మెఱుఁ గిడ్డభంగి నా
చాటునఁ జాటుకారపద సాధుకవిత్వముఁ జెప్పు మింపుగన్. 18

వ. అని యానతిచ్చు జగన్మాత కృపావలోకన సుశ్లోకుండ నై యే నొక శ్లోకంబు నాక్షణంబ నొడివితి. అది యెట్టి దనిన. 19

1. భాగవతార్థ (హ) † యీ కృతికిం బతిగా నద్దేవుండు గలండని వితర్కించి నాకుం గవిత్వ మహత్త్వంబు సంప్రాప్తంబగు కాలంబుఁ దలంచి నారాయణుండె దైవంబని యెఱింగి మనోరథంబు సఫలం బయ్యెనని యీ కృతిఁ గృష్ణార్పణంబు చేసితి. తా. ప. ప్రతులలో నిట్లున్నది. 2. దలమునఁ గ్రమ్మ క్రొమ్మెఱుఁగు తండము రూపున (హ. తం. వా.) 3. చెంత (తం. వా.) చెంగ (క. ట. జ. డ. బ)

శ్లోకము. హంసాయ సత్త్వనిలయాయ [1]సదాశ్రయాయ
నారాయణాయ నిఖిలాయ నిరాశ్రయాయ
సత్సంగ్రహాయ సగుణాయ నిరీశ్వరాయ
సంపూర్ణ పుణ్యపతయే హరయే నమస్తే. 20

వ. ఈ శ్లోకం [2]బ ద్దేవి యంగీకరించె. అంత మేలుకాంచి యానందభరితుండ నైనాఁటనుండి, చంద్రానుగత యగు చంద్రికయుం బోలె, నారాయణాంకితం బైన కవిత్వ తత్త్వజ్ఞానంబు గోచరం బయ్యె. దానికి ఫలంబుగా గోపికావల్లభుని సుల్లంబున నిడుకొని. 21

ఆ. పలుకఁ గలిగె మొదల భాగవతార్థంబు
భర్త కృష్ణుఁ డాయె భాగ్య మొదవె
నమృతరసము గోర నలరు చింతామణి
పాత్ర సంభవించు భంగి నిపుడు. 22

ఆ. భాగవతము తేటపఱుప నెవ్వఁడు సాలు
శుకుఁడు దక్క నరుని సకుఁడు దక్క
బుద్ధిఁ దోఁచినంత బుధులచే విన్నంత
భక్తి నిగిడినంత పలుకువాఁడ. 23

ఉ. పుట్టిననాఁట నుండియును బుట్టడ యెట్టియ దట్టు నైనఁ జే
పట్టి నుతింపఁ జిత్తము శుభం బగు మద్వరవాక్యసీమకుం
బట్టము గట్టినాఁడ హరిఁ బాయక తత్కథనామృతంబు నే
నుట్టిపడంగఁ జెప్పెద బుధోత్తము లానుఁడు శ్రోత్రపద్ధతిన్. 24

వ. అని. 25

సీ. శ్రీవత్స గోత్రుండు శివభక్తి యుక్తుఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁ డపార గుణుఁడు
నేర్పారి శాసనుం డెల్లనప్రెగ్గడ పుత్రుండు వీరన పుణ్యమూర్తి
కాత్మజుం డగు నాదెయామాత్యునకుఁ బోలమాంబకు నందను లమితయశులు
కసువనామాత్యుండు ఘనుఁడు వీరనమంత్రి సింగధీమణియు నంచితగుణాఢ్యు

తే. లుద్భవించిరి తేజంబు లూర్జితముగ
నొరిది మూర్తిత్రయం బన శుభ్రకీర్తిఁ
బరఁగి రందులఁ గసువన ప్రభువునకును
మమ్మడమ్మను సాధ్వి యిమ్మలను వెలసె. 26

1. సమాశ్రయాయ (హ) 2. అ ద్దేవుం డంగీకరించె (హ)

ఉ. †ఆడదు భర్తమాట కెదు రాడదు వచ్చినవారి వీడఁగా
నాడదు పెక్కుభాష లెడనాడదు వాకిలి వెళ్ళి కల్ల మా
టాడదు మిన్నకేని సుగుణావళి కిందిరగాక సాటి యే
చేడియ [1]లేదు చూరికుల శేఖరుకన్వయ ముమ్మడమ్మకున్. 27

క. ఆ కసువయమంత్రికిఁ బు, ణ్యాకల్పశుభాంగి ముమ్మడమ్మయు మము న
వ్యాకులచిత్తుల నిరువుర, శ్రీకర గుణగణులఁ బుణ్యశీలురఁ గాంచెన్. 28

క. అంగజసమ లావణ్య శు, భాంగులు హరి దివ్యపదయుగాంబుజ విలస
ద్భృంగాయమాన చిత్తులు, సింగయ తెలగయలు మంత్రిశేఖరు లనఁగన్. 29

క. అం దగ్రజుండ శివపూ, జం దనరినవాఁడ విష్ణుచరితామృత ని
ష్యంది పటు వాగ్విలాసా, నందోచిత మానసుఁడను నయకోవిదుఁడన్. 30

వ. కావునం గృష్ణపాదారవింద సందర్శనాదర్శతలాయమాన చిత్తుండ నై. 31

—: షష్ఠ్యంతములు :—

క. శ్రీపతికి మత్పతికి నుత, గోపతికిఁ ద్రిలోకపతికి గురుజనబుధ సం
తాప నివారణ మతికినిఁ, బ్రాపితసనకాది తతికి బహుతర ధృతికిన్. 32

క. హరికి గురు కలుషకుంజర, హరికి బలాభీలహరికి నంతస్స్థిత గ
హ్వరికి నరహరికి రక్షిత, కరికిఁ గరాగ్రస్థగిరికి ఘనతరకిరికిన్. 33

క. గుణికి సమాశ్రిత చింతా, మణికి మహేంద్రాది దివిజమండల చూడా
మణికిఁ బ్రకల్పితశయ్యా, ఫణికి నురోభాగ కౌస్తుభ ప్రియమణికిన్. 34

క. [2]కంసాసుర సంహారున, కంసాంచిత కర్ణకుండలాభరణునకున్
హింసాపర పరమస్తక, మాంసకరాశిత గదాభిమత హస్తునకున్. 35

క. వర యోగి మానసాంతః, కరణ సుధాంబోధి భావకల్లోల లస
త్పరతత్త్వ శేషశాయికిఁ, జిరదాయికి సకలభక్త చింతామణికిన్. 36

-: కథా ప్రారంభము :-

వ. సమర్పితంబుగా నా యొనర్పంబూనిన షష్ఠస్కంధంబునకుం గథా ప్రారంభ క్రమం బెట్టిదనిన, హరి చరణస్మరణ పరిణామ వినోదులయిన శౌనకాదులకు నిఖిల పురాణేతిహాస నిర్ణయ విఖ్యాతుం డైన సూతుం డి ట్లనియె. 37

†27, 28 పద్యములు (ద) లో లేవు. 1. లేరుచూరి కులశేఖరు. అని యుండనగును.
2. కంసమద దమన దక్షున కంసాంచిత కర్ణకుండలాభరణునకున్ (చ. ట. త.)

అధ్యాయము—౧

క. శ్రీరమణీ రమణకథా, పారాయణ చిత్తుఁ డగుచుఁ బలికెఁ బరీక్షి
ద్భూరమణుఁ డాదరంబున, సూరిజనానందసాంద్రు శుకయోగీంద్రున్. 38

సీ. షడ్గుణైశ్వర్య శాశ్వతమూర్తి వైనట్టి మునినాథ! దయతోడ ముక్తిపదము
మున్నుగా నే మార్గమున వినుపించితి వారయ నపవర్గ భూరిమహిమఁ
గ్రమ యోగసంభవ బ్రహ్మంబు [1]తోడన యనువొంద నగు నవి వినుతికెక్క
మఱియు సత్త్వ రజ స్తమః ప్రభావంబులఁ గడిఁది యై యున్నట్టి కర్మచయము

తే. నప్పటప్పటి కణఁగని యట్టి ప్రకృతిఁ
గలుగు పురుషుని భోగార్థఘటన దేహ
కారణారంభరూప మార్గంబు మొదలు
మాటిమాటికి నన్నియుఁ దేటపడఁగ. 39

వ. మఱియు ననేక పాపలక్షణంబు లగు నానావిధ నరకంబులును, వాని కాద్యంతం
బులును,స్వాయంభువ సంబంధియగు మన్వంతరంబును, బ్రియవ్రతోత్తానపాదుల
వంశంబును, దచ్చరిత్రంబును, ద్వీప వర్ష సముద్రాద్రి నద్యుద్యాన వనస్పతు
లును, భూమండల సంస్థానంబును, వాని పరిమాణంబును, జ్యోతిశ్చక్రచలన
ప్రకారంబును, విభుం డైన పరమేశ్వరుం డెవ్విధంబున నిర్మించె, నా విధం
బంతయు నెఱింగించినాఁడవు. ఇప్పుడు, 40

తే. కడిఁది వేదనలకుఁ గారణం బై యుండు
గుఱుతులేని నరక కూపరాశి
పాలుగాక నరుఁడు బ్రతికెడు మార్గంబు
పరమపుణ్య! తెలియఁ బలుకవయ్య! 41

వ. అనినం బరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె. 42

క. కట్టా! త్రికరణ [2]ములచేఁ, బుట్టిన దురితముల నపుడ పొలియింపని యా
కట్టిఁడి దేహం బుడిగినఁ, గొట్టాడును బిట్టు నరకకూపంబులలోన్. 43

ఉ. కావునఁ గాలకింకర వికారముఁ గానకమున్న మృత్యు దు
ర్భావన చిత్తముల్ [3]వెడఁగుపాటును జెందకమున్న మేనిలో
జీవము వెగ్గలుచుండి తన చెల్వము దప్పకమున్న మున్నుగాఁ
బావనచిత్తుఁ డై యఘముఁ బాయు తెఱం గొనరింపఁగాఁ దగున్. 44

1. తోఁగూడ (తం.వా.) 2. మెఱుఁగక (హ.తం.వా.) 3. జెడుగుపాటుగఁ జేయకమున్న (హ)

క. కాలం బెడగని పాపము, మూలముఁ జెఱుపంగవలయు మును రోగములన్
దేలిన దోషము నెఱుఁగుచు, వాలాయము దాని నడఁచు వైద్యునిభంగిన్. 45

సీ. అనవుడు నాతని కనియె భూకాంతుండు కనుకలి వినుకలి గలిగినట్టి
పాపము దనకు నొప్పని దని కని చాలఁ బరితప్తుఁ డయ్యుఁ గ్రమ్మఱ నొనర్చు
మూఢాత్మునకు దోషమోచనం బెయ్యది? యారయ నెఱిఁగింపు మదియుఁ గాక
కలుష మొక్కొకచోటఁ గావించు నొకచోటఁ గావింపకుండుఁ దత్కర్మ మెఱిఁగి

తే. యట్టి జనుఁడు పుణ్య మేరీతిఁ జేసిన
నది ఫలింపనేర దని తలంతు
సలిలమందు మేలి మలినంబు [1]వోవంగ
గజము గ్రుంకువెట్టు గతియుఁ బోలె. 46

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె.

క. కర్మము కర్మముచేతను, నిర్మూలము గాదు తెలియనేరక తానే
కర్మము సేసినఁ దత్ప్రతి, కర్మం బొనరింపవలయుఁ గలుషవిదూరా! 48

క. హితముగల కుడుపు మఱి రు, గ్వితతులఁ బొడమంగనీని విధమున నతిస
ద్వ్రతుఁ డైనవాఁడు [2]నిర్మల, మతిచే నఘరాశి నెల్ల మట్టముసేయున్. 49

చ. తపమున బ్రహ్మచర్యమున దానములన్ శమ సద్దమంబులన్
జపముల సత్య శౌచముల సన్నియమాది యమంబులన్ గృపా
నిపుణులు ధర్మవర్తనులు నిక్కము హృత్తను వాక్యజంపుఁ బా
పపుగుదిఁ ద్రుంతు రగ్ని శతపర్వ వనంబుల సేర్చుకైవడిన్. 50

వ. అదియునుం గాక. 51

ఉ. కొందఱు పుణ్యవర్తనులు గోపకుమార పదారవిందజా
నంద మరందపాన కలనారత షట్పదచిత్తులౌచు గో
వింద పరాయణుల్ విమలవేషులు దోష మశంతు రాత్మలం
జెందిన భక్తిచేత రవి చేకొని మంచు నడంచుకైవడిన్. 52

క. హరిభక్తిచేతఁ గొందఱు, బరిమార్తురు మొదలు ముట్టఁ బాపంబుల ని
ష్ఠురతర కరముల సూర్యుం. డరుదుగఁ బెనుమంచు[3]పించ మణఁచినభంగిన్. 53

క. దంతిపురనాథ! విను మొక, మంతన మెఱిఁగింతు శమ దమంబులు నంహో
వంతు శుభవంతుఁ జేయవు, కంతునిగురు భక్తి ముక్తిఁ గలిగించుగతిన్. 54

1. పీచమణచిన (తం.వా.) 2. తాలిమి, కతమున తత్త్వంబు కొఱకు కల్పించుజూపి (క)
3. పీచమణచిన (ట)

సీ. హరికి నర్థముఁ బ్రాణ మర్పితంబుగ నుండువాని కైవల్య మెవ్వనికి లేదు
వనజలోచను భక్తవరుల సేవించినవాని కైవల్య మెవ్వనికి లేదు
వైకుంఠ నిర్మల వ్రతపరుం డై నట్టివాని కైవల్య మెవ్వనికి లేదు
సరసిజోదరు కథా శ్రవణ లోలుం డైనవాని కైవల్య మెవ్వనికి లేదు

తే. లేదు తపముల బ్రహ్మచర్యాది నిరతి
శమదమాదుల సత్యశౌచముల దాన
ధర్మ సుఖముల సుస్థిరస్థాన మైన
వైష్ణవజ్ఞాన జనిత నిర్వాణపదము.

తే. అరయ నెన్నఁడుఁ జేటు లేనట్టి ముక్తి
వర్త్మ మీ లోకమందు నెవ్వనికిఁ గలదు?
సాధులును బుణ్యశీలురు సజ్జనులును
హరిపరాయణ తత్పరు [1]లగుటఁ గాక. 56

క. అరుదుగ నరహరి భక్తిం, బొరయని యా పురుషు సుకృతి పుంజంబులు వే
మఱు పుణ్యుఁ జేయ నేరవు, సరవర మధుఘటముఁ బెక్కు నదులుం బోలెన్. 57

చ. సతతముఁ గృష్ణ పాదజలజంబులయందు మనంబు నిల్పు సు
వ్రతులు తదీయ శుద్ధ గుణరాగులు కాలుని యుగ్రపాశ సం
హతుల ధరించు తత్సుభటవర్గములం గలలోనఁ గాన రే
గతులను దుష్టకర్మములు గైకొని వారలఁ జెందనేర్చునే? 58

వ. కావున నీయర్థంబునకుం బురాతనంబగు నొక్క యితిహాసంబు గలదు. అది విష్ణు
దూత యమదూత సంవాదం బనంబడు. దాని నెఱింగింతు ఆకర్ణింపుము. 59

—: అ జా మి ళో పా ఖ్యా న ము :—

సీ. నరనాథ! వినుము కన్యాకుబ్జపురమునఁగలఁడు బ్రాహ్మణు డజామిళుఁ డనంగఁ
బాతకుం డతుల నిర్భాగ్యుం డవజ్ఞుండు నష్టసదాచారి కష్టరతుఁడు
జూదంబులందు దుర్వాదంబులందును జౌర్యంబునందు మచ్చరము గలిగి
[2]తొత్తును బత్నిగా మత్తుఁ డై వరియించి కొడుకులఁ బదుగురం బడసి చాల

ఆ. మోహజలధిలోన మునిఁగి ముచ్చట దీర
బాల లాలనాది లీలఁ దగిలి
పెద్దకాల మతఁడు పెంపార సుఖియించి
[3]బలిత మెల్లఁ దొలఁగి పలితుఁడయ్యె. 60

1. లై నఁగాక (తం. వా.) 2. తొత్తాత్మ పత్నిగా (హ. తం. వా.) 3. ఫలితమెల్ల వదలి పతితుఁడయ్యె (హ. తం. వా.)

సీ. [1]నిర్మలం బనఁ జాలనెఱయు చిత్తం బన నల్లని వెండ్రుకల్ తెల్లనయ్యె
దగు మోహపాశ బంధంబు జాఱినమాడ్కిఁ [2]బొదలినయంగంబు వదల వ్రాలె
నింద్రియంబుల కోర్కెలిఁక నొల్ల ననుభంగి నుడుగక తల చాల వడఁకఁ జొచ్చెఁ
దమకంబు ప్రాయంబు [3]దగిలిపోయిన మాడ్కి లోచనంబుల చూడ్కి నీచమయ్యె

ఆ. వగరు పుట్టె నంతఁ బెగలె దంతంబులు
నుక్కిసయును దగ్గుఁ బిక్కటిల్లె
శిరసు నొవ్వఁదొడఁగె జెదరె మనం బంతఁ
గడిఁది యైన ముప్పుకాలమునను. 61

ఆ. ఎనయ నతని కెనుఁబదెనిమిది వర్షంబు
లంత నరుగుటయును భ్రాంతుఁ డగుచుఁ
గోరి పిన్నకొడుకు నారాయణాఖ్యుండు
బాలుఁ డగుట మిగుల భక్తిఁ జేసి. 62

క. తన సతియుఁ దానుఁగూరిమి, మనమునఁ బెనఁగొనఁగ నక్కుమారుని ననిశం
బును ముద్దు సేయుచుండెను, జనవర! వాత్సల్య మాత్మ సందడిఁ గొనఁగన్. 63

క. బాలునిఁ [4]గలభాషణ జన, పాలుని (?) నిజ జనక బంధు పరిణామ కళా
శీలుని లోలతఁ గనుఁగొని, యాలరి బ్రాహ్మణుఁడు నందితాత్ముం డగుచున్.

క. అత్యంత పాన భోజన, కృత్యంబులఁ బొత్తు గలిగి క్రీడలఁ దత్సం
గత్యంబు వదల కాగత, మృత్యువుఁ గన నేరఁ డయ్యె మిక్కిలి జడుఁడై. 65

తే. తెలియ కీ రీతి నతఁడు వర్తింపుచుండ
భయద మగు మృత్యుకాలంబు ప్రాప్త మైన
భూరి వాత్సల్యవృత్తి న ప్పుత్రుఁ దలఁచి
[6]యాత్మఁ బ్రలపించు నారాయణా యటంచు. 66

వ. అప్పుడు. 67

క. కింకరుల ధర్మరాజ వ, శంకరుల దురంత దురిత సమధిక జన నా
శంకరుల సకలలోక భ, యంకరులం గనియె నింద్రియాకులుఁ డగుచున్. 68

క. ఘాతకుల దండదండిత, పాతకుల మహోగ్ర కర్మ భర నిష్కరుణా
జాతకులఁ బ్రేతనాయక, దూతక సంతతుల నతఁడు దూరమునందున్. 69

1. నిర్మలంబని చాల నెరయుచిత్తంబున (హ), నిర్మలంబయి (?) 2. పొదలిన యంగముల్ వదలి వ్రేలె (తం. వా.) 3. తలగిపోయిన (క) తరిగిపోయిన (ద) 4. అర్థవచోఋజుభాషాలుని (చ) ముగ్ధవచో (తం.వా.) 5. అదరి కలవించు నారాయణాహ్వయునిని (చ)

మ. కనియెన్ బ్రాహ్మణుఁ డంత్యకాలమున వీఁకన్ రోషనిష్ఠ్యూతులన్
ఘన పీనోష్ఠ వికారవక్త్ర విలసద్గర్వేక్షణోపేతులన్
జన సంత్రాస కరోద్యతాయత సుపాశ శ్రేణికా హేతులన్
హననవ్యాప్తి విభీతులన్ మువుర నాత్మానేతలన్ దూతలన్. 70

వ. ఇట్లతి వికృత తుండ గండభాగ విషమ వివృత్త నేత్రులు, నతి పుష్ట నిష్ఠురతను యష్టి సంవేష్టిత మహోర్ధ్వరోములు, నభ్యస్త సమస్త జీవాపహరణ కరణ ప్రశస్త హస్త విన్యస్త పాశధారులు నగు యమభటుల ముువ్వురం గనుంగొని యజామిళుండు వికలేంద్రియుండును, వికంపిత ప్రాణుండును, [1]వికృత లోచనుండును, విహ్వలాత్మకుండు నై, 71

క. దూరమున నాడు బాలుఁడు, బోరనఁ దన చిత్తసీమఁ బొడగట్టిన నో
నారాయణ! నారాయణ! నారాయణ! యనుచు నాత్మనందను నొడివెన్.

చ. మరణపువేళ నద్దనుజమర్దను సంస్మరణంబు సేయఁ ద
త్పరిసరవర్తు లాత్మపరిపాలకు నామము నాలకించి ని
ష్ఠురగతి నేగుదెంచి పొడసూపి యదల్చిరి కాలుదాసులన్
ఖరతరభాషులన్ వికట కల్పిత వేషుల దీర్ఘరోషులన్. 73

క. దాసీభర్త నజామిళ, భూసురుఁ దత్తనువువలన బోరన వెలికిం
[2]దీసెడు యమభటులను బోఁ, ద్రోసిరి శ్రీవరుని కూర్మిదూతలు కడిమిన్. 74

—: విష్ణుదూత యమదూతల సంవాదము :—

వ. ఇట్లు విష్ణుదూతలవలన నిర్ధూత ప్రయత్నులై యమదూత లిట్లనిరి. 75

క. ఎవ్వనివారలు మాతోఁ, జివ్వకుఁ గత మేమి? యిట్లు చిక్కినవానిం
గ్రొవ్వున విడిపించితి రిఁక, నవ్వులకో? జముని శాసనంబులు జగతిన్. 76

సీ. ఎవ్వరు మీ రయ్య! యీ భవ్యరూపముల్ కన్నుల కద్భుతక్రమ మొనర్చె
[3]దివ్యోపదివ్యులో? దేవతాప్రవరులో? సిద్ధులో? సాధ్యులో? చెప్పరయ్య!
దళిత పాండుర పద్మదళ దీర్ఘ నేత్రులు వర పీత కౌశేయ వాసు లరయ
గండమండల నటత్కుండలద్వయులును బటు కిరీటప్రభా భాసితులును

తే. భూరి పుష్కర మాలికా చారువక్షు
లమిత కోమల నవయౌవనాధికులును
బాహు కేయూర మణిగణ భ్రాజమాన
ఘన చతుర్భుజు లభ్రసంకాశ రుచులు. 77

1. విశ్రుత (హ) 2. దీసి యమభటులఁ బారన్ (హ) 3. దివిజులో భువిజులో (హ.తం.వా.)

క. ధనువులు నిషంగచయములు, కనదంబుజ శంఖ చక్ర ఖడ్గ గదా సా
ధనములు ధరియించిన మీ, తనువులు లోకముల కద్భుతం బొనరించెన్. 78

క. శాంతంబు లైన మీ తను, కాంతులు జగములను దిశలఁ గలిగిన బహుళ
ధ్వాంతములఁ బాఱఁదోలుచు, సంతస మొనరించె నిపుడు సర్వంకషమై. 79

వ. ఇట్లఖిల లోకానందకర [1]క్రమాకారులు, నఖిల విభ్రాజమాన తేజో దుర్నిరీక్ష్య
మాణులును, నిఖిల ధర్మపాలురు నగు మీరు ధర్మపరిపాలుర మమ్ము నడ్డపెట్టం
గతం బేమి? అనిన మందస్మిత కందళిత ముఖారవిందు లై గోవిందుని కందువ
మందిరంబు కావలివారలు వారివాహ గంభీర నిర్ఘోష పరిపోషణంబు లైన విశేష
భాషణంబుల నిట్లనిరి. 80

ఉ. మీరు పరేతనాయకుని మేలిమి దూత లటేని బల్కుఁడా
తోరపుఁ బుణ్యలక్షణము, దుష్కృతభావము, దండకృత్యముం,
బీరముతోడ నీతని కభీష్టనివాసము, పూని దండ్యు లె
వ్వారలు? సర్వభూతములొ? వారక కొందఱు పాపకర్ములో? 81

వ. అనిన యమభటు లిట్లనిరి. 82

క. వేద ప్రణిహితమే యను, మోదంబుగ ధర్మ మయ్యె మున్ను తదన్యం
బేది యగు నది యధర్మం, బాదియు హరిరూపు [2]వేద మన వినుకతనన్. 83

సీ. *ఎవ్వనిచేఁ దన యిరవొందు త్రిగుణ స్వభావ మైనట్టి యీ ప్రాణిచయము
లనుగుణ నామక్రియారూపములచేత [3]నెంతయుఁ దమయంత నెఱుఁగఁ బడును
నర్యముం డనలంబు నాకాశమును ప్రభంజనుఁడు గోచయమును శశధరుండు
సంధ్యలు దినములు శర్వరీచయములు కాలాంబు వసుమతీ జాలములును

తే. దేహధారికి సాక్షు లై తెలుపుచుండు
దండన స్థాన విధము †సద్ధర్మగతియుఁ
‡దగుల మీ రీ క్రమానురోధనము చేసి
యఖిలకర్ములు దండార్హు లరయ నెపుడు. 84

తే. కోరి కర్మంబు నడపెడువారి కెల్లఁ
గలిత శుభములు నశుభముల్ గలుగుచుండు
నరయఁగా దేహి గుణసంగి యైనయపుడె
పూని కర్మంబు నేయక మానరాదు. 85

1. సుందరాకారులు (క.చ.జ.డ.బ.) 2. వేదమని (క.జ.) 3.నేర్పడుగతిఁ దాన నెఱుఁగఁబడును (హ) * ఈ పద్యమున కన్వయము సరిగాఁ గుదురుటలేదు. † "ఏతై రధర్మో విజ్ఞాతః, స్థానం దండస్య యుజ్యతే" - మూలము. (1-43) ‡"సర్వేకర్మానురోధేన దండమర్హంతి కారిణః" - మూలము (1-43)

క. ప్రకృతమునఁ దా నొనర్చిన, సుకృతము దుష్కృతము నెంత చూడఁగ నంతే
[1]వికృతిఁ గని యనుభవించు, న్నకృతమతిం ద త్ఫలంబు నతినిపుణుం డై. 86

వ. మఱియు వినుండు, *జన్మంబు శాంత ఘోర మూఢ గుణంబులచేత నైనను, సుఖ దుఃఖ గుణంబులచేత నయినను, ధార్మికాది గుణంబులచేత నైనను, సకల భూతంబులు త్రైవిధ్యంబు నే ప్రకారంబునం బొందు, నా ప్రకారంబున జన్మాంతరంబునం బొందుచుండు. దేవుం డైన యముండు సర్వ జీవాంతర్యామి యై ధర్మాధర్మయుక్తుం బైన పూర్వరూపంబులను మనస్సుచే విశేషంబుగఁ జూచుచుండి, వాని కనురూపంబులఁ జింతింపుచుండు. అవిద్యోపాధి జీవుండు తమోగుణయుక్తుం డై ప్రాచీనకర్మంబుల నేర్పడ్డ వర్తమాన దేహంబు, నే నని తలంపుచుండి, నష్ట జన్మస్మృతి గలవాఁ డై పూర్వపరంబు లెఱుంగం జాలకుండు. మఱియుఁ గర్మేంద్రియములచేతఁ గర్మంబులఁ జేయుచుండి, జ్ఞానేంద్రియంబుల చేతఁ దమోవిషయంబు లయిన శబ్దస్పర్శ రూప రస గంధంబుల నెఱుంగుచుండి, పదియాఱవది యైన మనంబుతోఁ గూడి, పదియేడవవాఁ డగుచుండి, షోడశోపాధ్యంతర్గతుం డై యొక్కరుం డైన జీవుండు, సర్వేంద్రియ విషయ ప్రతిసంధానంబు కొఱకు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోవిషయంబులం బొందుచుండి, షోడశకళలం గలిగి,లింగ శరీరం బనం బరఁగి,గుణత్రయకార్యం బను నిమిత్తంబున హర్ష శోక భయంబుల నిచ్చుచున్న సంసారంబు ధరియింపుచుండు. [2]అజిత షడ్వర్గుం డైన దేహి [3]కర్మంబు లొల్లని బుద్ధి నెఱింగియు,వినియుఁ, గర్మంబులు సేయుచుండి, తవ సంచారకర్మంబునం జుట్టుకొన్న పసిరికాయ పురువునుం బోలె నిర్గమోపాయం బెఱుంగక నాశంబు నొందుచుండు. వర్తమాన వసంతాది కాలంబు, భూత భావి వసంతకాల యోగ్యం బైన పుష్ప ఫలాదులు తత్కాల జ్ఞాపకంబు నెట్లు సేయు, నట్లు భూత భావి జన్మంబులకు ధర్మాధర్మంబులు నిదర్శనంబులు సేయుచుండు. ఒక్కనరుండు నొక క్షణంబును గర్మంబుఁ జేయకుండువాఁడు లేఁడు.పూర్వ సంస్కారంబులం గల గుణంబులచేతఁ బురుషుం డవశుండు గావునఁ బలిమిఁ గర్మంబులు సేయింపంబడుచుండు. అవ్యక్తనిమిత్తంబు నొంది త దనురూపంబు లైన స్థూల సూక్ష్మ శరీరంబులు మాతా పితృ సదృశంబు లగుచుండు.ఇట్టివిపర్యయంబు పురుషునికిఁ బ్రకృతిసంగమంబునం గలుగుచుండు. ఆ ప్రకృతి పురాణపురుషుం డైన యప్పరమేశ్వరుని సేవించినఁ దలంగుచుండు.

1. వికృతగతి (త. బ.) *ఇహజన్మని (వ్యాఖ్య) ఈ జన్మంబున 2. విజిత (హ. తం. వా.)
3. కర్మంబు లొల్లనని (చ. బ.)

సీ. కావున నితఁడు సత్కర్మ వర్తనమున భూదేవకులమునఁ బుట్టినాఁడు
దాంతుఁడై శాంతుఁడై ధర్మసంశీలుఁడై సకలవేదంబులఁ జదివినాఁడు
అనయంబు గురువుల నతిథులఁ బెద్దలఁ జేసి శుశ్రూషలు చేసినాఁడు
సర్వభూతములకు సమబుద్ధియై చాల బహు మంత్రసిద్ధులఁ బడసినాఁడు

తే. సత్యభాషణ నియమంబు జరపినాఁడు
నిత్య నైమిత్తికాదుల నెఱపినాఁడు
దండి లోభాది గుణములఁ దరపినాఁడు
మంచిగుణములు దనయందు మరపినాఁడు. 88

క. సతతాచార సమంచిత, మతి యై సుజ్ఞానములకు మరగెడి తఱి నా
యత [1]గతి నాతని కంగజ, మత మై నవయౌవనాగమం బెడ సొచ్చెన్. 89

సీ. కడకంట యౌవనగర్వంబు పొడ గట్టె మదిలోన నుద్రేకమదము దొట్టె
కడు మేనఁ గామవికారంబు దలసూపె ముఖమునఁ జిఱునవ్వు మొలకలెత్తె
నతిపుష్టి నిష్ఠురం బయ్యె దేహం బెల్లఁ గచభారమున నెఱికప్పు మెఱసె
కటిభారమున నూరుకాండముల్ జిగి [2]మీఱె బాహుశాఖలు దీర్ఘభంగిఁ దోఁచె

ఆ. నురము విపుల మయ్యె నుల్లస ద్వరకాంతి
పూర మంగకమునఁ బొందుపడియె
భూరితేజు డైన భూసురాన్వయునకు
[3]నభినవైక యౌవనాగమమున. 90

క. హృదయమునఁ బొడము యౌవన, మదము వెలిం దోఁచుభంగి మానితరుచిఁ ద
ద్వదనమున నూఁగుమీసలు, పొదలుచుఁ గ పృడరి చూడఁ బొంకంబయ్యెన్. 91

వ. మఱియును. 92

క. తమ్మివిరి మీఁద వ్రాలిన, తుమ్మెద పంక్తియును బోలెఁ దోరపులీలం
గ్రమ్ముకొని విప్రతనయుని, నెమ్మొగమునఁ గానఁబడియె నెఱిమీసంబుల్. 93

వ. అంత ననంగబ్రహ్మతంత్రంబునకు వసంతుం డొనర్చు నంకురార్పణారంభం బునం బోలె [4]లలిత కిసలయ విసర ప్రసార భాసుర బాహు పాదపాది పురోపవన పవన జవనప్రభావ పరికంపిత విట విటీజన హృదయ ప్రఫుల్ల పల్లవ భల్లంబును, అనూన ప్రసూన నిర్భర గర్భావిర్భూత సురభి పరాగపటల పటఘటిత నభో మండలంబును, అమంద నిష్యంద మరంద బిందుసందోహ కందళిత చిత్త మత్త

1. మతి (క.చ.త.బ.) 2. మించె (క.చ.త.జ.బ.) 3. అభినవీన (హ) 4. అసిత (హ)

మధుప సంకుల ఝుంకార ముఖరిత సకల దిశావలయంబును, నిరంతర ధారాళ రసభరిత పరిపక్వ ఫలానుభవ ప్రభవ సమ్మోదవాద శుకప్రముఖ పతంగ కోలాహలంబు నైన మధుమాసంబు సర్వజన మనోహరంబు నై నిఖిల వనపాద పంబుల నలంకరించె. ఆ య్యవసరంబున నజామిళుండు పితృనిర్దేశంబునం గుశ సమిత్పుష్ప ఫలార్థంబు వనంబున కరిగి, తిరిగి వచ్చు సమయంబున నొక్క లతాభవనంబున. 94

క. బద్ధానురాగయై స్మర, యుద్ధంబున కలరు బుద్ధి [1]నురు కామకళా
సిద్ధ యగు వృషలితోఁ బ్రియ, వృద్ధిం దగఁ గూడియున్న విటు నొరు గాంచెన్.

క. భటునిన్ రతిశాస్త్ర కళా, ర్భటునిన్ వర యౌవనానుభవ మదవిభవో
ద్భటునిన్ సురతేచ్ఛా సం, ఘటునిన్ విగతాంబరోరుకటునిన్ విటునిన్. 96

శా. హాలా ఘూర్ణిత నేత్రతో మదన తంత్రారంభ [2]సంరంభతో
[3]ఖేలాపాలన యోగ్య భూవిభవతోఁ గీర్ణాలకాజాలతో
హేలాలింగన భంగి వేషవతితో చిచ్ఛావతీమూర్తితోఁ
గేళిం దేలుచునున్నవానిఁ గనె పుంఖీభూత రోమాంచుఁ డై. 97

క. [4]కలికి వగ మదనకదనపుఁ, బలుకుల కలకలము బెడఁగు వదు మేఖల ము
వ్వల రవళిఁ దగిలి గతిగొనఁ, గలకంఠి రతంబు సలుపుగమకముఁ గనియెన్.

క. [5]కవకవనై పదనూపుర, [6]రవరవ లాగుబ్బుకొన్న రతిపతి గతులం
జివచివ నై [7]విటు చెయ్వుల, రవళిన్ రతిసల్పు రతుల రవరవఁ గనియెన్. 99

చ. కురు లళికంబుపై నెగయఁ గ్రొమ్ముడి వీడఁగ గుబ్బదోయిపై
సరములు చౌకళింపఁ గటిసంగతి మేఖల తాళగింప స
త్కర వర కంకణావళులు గర్జిలఁ గొ నసియాడ మీఁదుగా
మరుని వినోదముల్ సలిపె మానిని యౌవన గర్వరేఖతోన్. 100

క. మవ్వపు సుకుమారాంగిని, జవ్వని నుపగూహనాది సముచిత రతులన్
నివ్వటిలుదానిఁ గని మది, నువ్విళ్ళూరంగ మన్మథోద్దీపనుఁ డై. 101

తరళ. బహుళ దృక్పరిపాక మోహ నిబద్ధుఁ డౌచు మనంబులో
సహజ కర్మము వేదశాస్త్రము సాత్త్వికంబుఁ దలంచి త
న్నిహిత చిత్తము పట్టి పట్టఁగ నేరఁ డయ్యె సదా మనో
గహనమందు మరుండు పావకు కైవడిన్ జరియింపఁగాన్. 102

1. నుద్ధతకేళిం, బద్ధయగు (హ) 2. సంసిద్ధిలో (క.జ.బ.) 3. ఖేలాపాటన కోటరీ విభవతో (క. చ. డ. బ.) 4. కలికివరు (తం.వా.) 5. కవకవలై (క. చ. జ.)
6 రవరవమై గుబ్బుకొన్న (హ) 7. విటుచెవులకు (హ.వా.)

శా. ఆ లీలావతి గండపాళికలపై హాస ప్రసాదంబుపై
నాలోలాలకపంక్తిపై [1]నాసలిపై [2]నాకర్ణ దృగ్వ్యాప్తిపై
హేలాపాది కుచద్వయోరు కటిపై నిచ్చల్ పిసాళింపఁగా
జాలిం బొందుచు నాత్మఁ గుందుచు మనోజాతానలోపేతుఁడై. 103

గీ. మఱి కులాచార వర్తన [3]మాలు చేసి
పరగుఁ పిత్రర్థములు దాని పాలు చేసి
సాధులక్షణ గుణవృత్తిఁ జాలు చేసి
లోలలోచన [4]వసఁ జెంది లోలుఁ డయ్యె. 104

క. శ్యామఁ గుసుమాస్త్ర ఖేలన, [5]కామఁ గులస్త్రీలలామఁ గమనీయగుణ
స్తోమ నిజభామ నొల్లక, [6]ధామంబున డించి క్రించుఁదనమునఁ [7]బొడవై. 105

ఉ. [8]బంధులఁ దిట్టి సజ్జనుల బాధలఁ బెట్టి యనాథకోటిఁ బెన్
బందెలు సుట్టి [9]యారములు పట్టి పథంబులు గొట్టి దిట్టయై
నిందల కోర్చి [10]సాధుకుల నిందితుఁడై గడియించు విత్తమా
సుందరి కిచ్చి మచ్చికలు [11]సొం పెనఁగూర్చి వసించెఁ దత్కృపన్. 106

సీ. సముచిత శ్రుతిచర్చ చర్చింప నొల్లక సతి కుచద్వయచర్య చర్చసేయుఁ
దర్క కర్కశ పాఠ తర్కంబు గాదని కలికితోఁ బ్రణయ తర్కంబు సేయు
స్మృతి పదవాక్య సంగతిఁ గాక తత్సతి పదవాక్య సంగతిఁ బరఁగఁ జేయు
నాటకాలంకార నైపుణం బుడిగి తన్నాటకాలంకార పాటిఁ దిరుగుఁ

గీ. బరఁగఁ జిరకాల మీ రీతిఁ బాపనియతి
రమణ [12]దాసీ కుటుంబ భారము వహించి
యది కుటుంబిని గాఁగఁ బాపాత్ముఁ డగుచు
నశుచియును దుష్టవర్తనుం [13]డై మెలంగె. 107

క. అటు గానఁ బాపకర్మునిఁ, గుటిలుని సుజనార్తు ధూర్తుఁ గ్రూరుని [14]నేమా
వటమునఁ గొని యేగెద మం,తట దండమువలన నితఁడు ధన్యత నొందున్. 108

1. నశికపై (హ. తం. వా.) 2. నాకీర్ణ (క. బ.) 3. మాటు (హ. వా.) మాల (చ)
4. వెస (ద) 5. కామన్ సుగుణాభిరామ (హ) 6. ధామమున నటించె (హ) 7. జడుఁడై (హ)
8. బందుగులట్టి (హ) బందులబట్టి (ట. త. జ. బ.) 9. యాతములుగట్టి (జ) 10. సాధులకు
(హ. తం. వా.) 11. సొంపెదఁగూర్చి (తం. వా.) 12. దాని (క. చ. బ.) 13. డగుటఁజేసి (హ)
14. నేమా, రటమున (హ)

అధ్యాయము — ౨

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న యమదూతల వారించి, నయకోవిదులైన భగవద్దూత
లి ట్లనిరి. 109

క. అవురా! ధర్మవివేక, ప్రవరుల సభఁ గానఁబడియెఁ బాపము పుణ్యో
ద్భవుల నదండ్యుల దండన, వివరం బొనరింపఁబడియె విధి యెఱుఁగమిచేన్.

చ. సములును సాధులున్ విహితశాసనులున్ సదయాళురున్ శుభో
త్తమ గుణులైన యట్టి తలిదండ్రులు బిడ్డల కెగ్గు సేయుచోఁ
గ్రమమున వార లెవ్వరికిఁ గైకొని కుయ్యిడఁ జాలువారు [1]సం
భ్రమమున మీ మనంబులఁ దిరంబుగఁ జర్చ యొనర్చి చూడుఁడా! 111

గీ. ఎఱుక గలుగు నాతఁ డేది యొనర్చిన
నదియ చేతు రితరులైన వార
లతఁడు సత్య మిట్టి దనెనేని లోకంబు
తత్ప్రవర్తనమునఁ దగిలి యుండు. 112

గీ. నెమ్మిఁ దొడలమీఁద నిద్రించు చెలికాని
నమ్మఁదగినవాఁడు నయము విడిచి
ద్రోహబుద్ధిఁ జంపఁ దొడరునే? యెందైనఁ
బ్రీతి లేక ధర్మదూతలార! 113

గీ. చిత్తమెల్ల నిచ్చి చెలితనంబున వచ్చి
నచ్చి కలయ [2]మెచ్చి నమ్మువానిఁ
గరుణ గలుగువాఁడుఁ గడుసౌమ్యుఁ డగువాఁడుఁ
జింతసేయ కెట్లు సెఱుప నేర్చు. 114

వ. అదియునుం గాక. 115

ఉ. ఈతఁడు కోటిసంఖ్యలకు నెక్కుడు పుట్టువులందుఁ [3]జెంది యా
యాతములైన పాప నివహంబుల నన్నిటిఁ బాఱఁ దోలెఁ బ్ర
ఖ్యాతమతిన్ మహామరణ కాలమునన్ హరిపుణ్యనామ సం
భూత సుధామయాద్భుత విభూతి కరాక్షర సంగ్రహంబునన్. 116

సీ. బ్రహ్మహత్యానేక పాపాటవుల కగ్నికీలలు హరినామ కీర్తనములు
గురుతల్ప కల్మష క్రూరసర్పములకుఁ గేకులు హరినామ కీర్తనములు
తపనీయ చౌర్య సంతమసంబునకు సూర్య కిరణముల్ హరినామ కీర్తనములు
మధుపాన కిల్బిష మదనాగ సమితికిఁ గేసరుల్ హరినామ కీర్తనములు

1. సంభ్రమగతి (క.చ.డ.) సంభ్రమమతి (ట) 2. నొచ్చి (హ) 3. బుట్టి (హ)

గీ. మహిత యోగోగ్ర [1]నిత్యసమాధి విధుల
నలరు బ్రహ్మాది సురులకు నందరాని
భూరి నిర్వాణసామ్రాజ్య భోగభాగ్య
ఖేలనంబులు హరినామ కీర్తనములు. 117

సీ. ముక్తికాంతైకాంత మోహన కృత్యముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు
సత్యలోకానంద సౌభాగ్యయుక్తముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు
మహిత నిర్వాణ సామ్రాజ్యాభిషిక్తముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు
బహుకాల జనిత తపఃఫల సారముల్ కేలిమై హరినామ కీర్తనములు

గీ. పుణ్యమూలంబు లనపాయ పోషకంబు
లభిమతార్థంబు లజ్ఞాన హరణ కరము
లాగమాంతోపలబ్ధంబు లమృతసేవ
లార్తశుభములు హరినామ కీర్తనములు. 118

క. కామంబు పుణ్యమార్గ, స్థేమంబు మునీంద్ర సాంద్ర చేతస్సరసీ
ధామంబు జిష్ణు నిర్మల, నామంబుఁ దలంచువాఁడు నాథుఁడు గాఁడే? 119

క. డెందంబు పుత్రు వలనన్, జెందిన దని తలఁప వలదు [2]శ్రీపతిపే రే
చందమున నైనఁ బలికిన, నందకధరుఁ డందె కలఁడు నాథుం డగుచున్. 120

గీ. బిడ్డపేరుఁ బెట్టి పిలుచుట విశ్రామ
కేళి నైన మిగుల గేలి నైన
పద్య గద్య గీత భావార్థముల నైనఁ
గమలనయనుఁ దలఁపఁ గలుషహరము. 121

ఉ. కూలినచోటఁ గొట్టుపడి కుందినచోట మహాజ్వరాదులం
బ్రేలినచోట సర్పముఖ పీడల నందినచోట నార్తులై
తూలినచోట విష్ణు భవదూరునిఁ బేర్కొనిరేని మీఁద న
క్కాలుని యాతనావితతిఁ గానరు పూనరు దుఃఖభావముల్. 122

సీ. అతిపాపములకుఁ బ్రయత్న పూర్వకముగఁ దనుపాపములకు మితంబుగాఁగ
సన్ముని వరులచే [3]సంప్రోక్తమై యుండు నిర్మలం బగు పాప నిష్కృతములు
క్రమరూపమున నుపశమనంబు లగుఁ గాని [4]తత్క్షణంబున నవి దరువలేవు
సర్వకర్మంబుల సంహార మొనరించి చిత్తంబునకుఁ దత్త్వ సిద్ధి [5]నొసఁగు

1. మార్గ (క. చ. ట. త.) 2. రే, చందమున (ల) (బలుకఁ గలిగిన (క. చ. ట. జ. తం.)
3. సంపాద్య (హ.తం.వా) 4. తద్భయచయములఁ దఱుపలేవు (హ); తత్పాపచయములు దలఁపలేవు (హ. తం. వా.) 5. నెపుడు (హ)

గీ. [1]నొనర నీకు సేవ యోగిమానస సరో
వాసు సేవ [2]హేమవాసు సేవ
వేదవేద్యు సేవ, వేదాంత విభుసేవ
పరమపురుష పాదపద్మ సేవ. 123

క. హరి నెఱుఁగని యా బాలుఁడు, హరిభక్తులతోడఁ గూడి హరి యనువాఁడున్
సరి యై దోషము లడఁచును,గరువలితో నగ్ని తృణముఁ గాల్చిన భంగిన్.124

ఉ. అరయఁగ వీర్యవంత మగు నౌషధ మెట్లు యదృచ్ఛఁ గొన్నఁ ద
చ్చారు గుణంబు రోగములఁ జయ్యనఁ బాపినమాడ్కిఁ బుణ్య వి
స్ఫారుని నంబుజోదరునిఁ బామరుఁ డజ్ఞుఁ డవజ్ఞఁ బల్కినన్
వారక తత్ప్రభావము ధ్రువంబుగ నాత్మగుణంబుఁ జూపదే ! 125

క. ధృతి తప్పిన తఱినిఁ బురా, కృతమునఁ గా కెట్లు దోఁచు గేశవుఁడు మదిన్
మితిలేని జగముఁ దాల్చిన, యతఁ డొక్కని మనములోన నణఁగెడు వాఁడే ?

మ. నిరతం బై నిరవద్య మై నిఖిల చి న్నిర్మాణ మై నిత్య మై
నిరహంకార గుణాఢ్య మై నియమ మై నిర్దోష మైనట్టి శ్రీ
హరి నామస్మరణామృతం బితఁడు ప్రత్యక్షంబు సేవించెఁ దా
మరణాంతంబున నిట్టి సజ్జనుని ధర్మం బేల వ్యర్థం బగున్ ? 127

వ. అని యిట్లు భగవద్దూతలు భాగవతధర్మంబు నిర్ణయించి, యీ యర్థంబున మీకు సంశయంబు గలదేని మీ రాజు నడుఁగుడు.పొండు.అని పలికి బ్రాహ్మణుని నతిఘోరం బైన యామ్యపాశ బంధ నిర్ముక్తునిం గావించి, మృత్యువువలని యెడరు వాపిరి. అంత నా యమదూతలు చేయునది లేక యమలోకంబునకుం జని, పితృపతికి సర్వంబును నెఱింగించిరి. అంత. 128

క. అతఁడును బాశచ్యుతుఁ డై, గతభయుఁ డై ప్రకృతి నొంది కడు నుత్సవసం
గతిఁ జూచి మ్రొక్కి మదిలో,నతులిత ముద మొదవి పొదలి హరిదాసులకున్.

తే. నిలిచి కేలు మొగిచి పలుక నుద్యోగించి
చెలఁగుచున్న లోని తలఁపుఁ దెలిసి
చక్రధరుని కూర్మిసహచరు లరిగి ర
దృశ్యు లగుచు దేవదేవు కడకు. 130

క. వేదత్రయ సంపాద్యము, మోదంబు గుణాశ్రయంబు మును భగవ ద్ధ
ర్మాదేశం బగు త ద్భట, వాదంబు నజామిళుండు [3]వదలక వినుచున్. 131

1. నొసఁగునట్టి పుణ్యయోగ (హ) 2. రుచిర (క. ద.) 3. వారక (క. చ. బ.)

క. శ్రీమ న్నారాయణ పద, తామరస ధ్యానసలిల ధౌత మహౌఘ
స్తోముం డై సద్భక్తికి, ధామం బగుచుండెఁ దెలిసి తత్క్షణమాత్రన్. 132

క. బరవసమున నరికట్టిన, దురితంబులఁ దలఁచి తలఁచి తుదిఁ దాపమునన్
హరి నీకు నాశ్రయింపుచుఁ బరితాపము నొంది పలికె బ్రాహ్మణుఁ డాత్మన్.

సీ. వృషలియం దనురాగ వృద్ధి బిడ్డలఁ గని కులము గోదావరిఁ గూలఁద్రోచి
రచ్చల కెక్కి పెన్ రజ్జునేఁతల సరివారిలోపలఁ దలవంపు చేసి
కట్టిఁడిముదుక నై కర్మబంధంబుల పుట్ట నై నిందల ప్రోవ నగుచుఁ
దరుణుల రోఁతలఁ [1]దవిలి భోగించిన కడిఁది నా జన్మంబు [2]గాలిపోయెఁ

తే. జదువు చట్టువడియె శాస్త్రంబు మ న్న య్యె
బుద్ధి [3]పురువుమేసెఁ బుణ్య మణఁగె
నీతి [4]మట్టుపడియె నిర్మలజ్ఞానంబు
[5]మొదలి కుడిగె బోధ మూరిఁబోయె. 134

క. చిక్కని చక్కని చన్నుల, మక్కువయిల్లాలి విడిచి మాయలుగల యీ
వెక్కసపు మద్యపానపు, డొక్కపసన్ దగిలి దుర్విటుఁడ నై చెడితిన్. 135

ఉ. అక్కట ! ఘోర దుష్కృత మహానలకీలలు నన్ను ముట్టి పే
రుక్కణఁగింప కిట్లు ధృతి నుండఁగ నిచ్చె నహో ! దురాత్మునిం
గ్రక్కునఁ దల్లిదండ్రుల నకల్మషచిత్తులఁ బెద్దలన్ మతే
దిక్కును లేనివారిఁ బెను [6]తీపులఁ బెట్టుచుఁ బాఱఁదోలితిన్. 136

క. అకృతజ్ఞుఁడ నై విడిచితిఁ, బ్రకృతిం గల బంధువులను [7]బాల్యమున ననున్
వికృతిఁ జనకుండఁ బెంచిన, సుకృతుల మజ్జనకవరుల శోభనకరులన్. 137

వ. అప్పుడు.

తే. పెక్కు పాతకముల భృశదారుణం బైన
దొడ్డ నరకమందుఁ బడ్డ నన్ను
నాపదలకుఁ బాపి యరికట్టి రక్షించి
రిట్టి ధర్మపురుషు లెందు వారొ ? 139

శా. చోద్యం బై కలవోలె నీ క్షణమునం జూడంగఁ బ్రత్యక్షమై
వేద్యం బయ్యెను నన్ను నీడ్చిన మహావీరుల్ భృశోదగ్రు లా
యుద్యోగంబులవారు పాశధరు లీ యుత్సాహముల్ మాని సం
పాద్యానేక వికారరూప కుటిల ప్రఖ్యాతు [8]లెం దేగిరో ? 140

1. ద్రవ్వి(క.ట.జ.)2. గాలిబోయె (చ.జ.) 3. పూరి (ట.ద.)4. కట్టు (క.చ.త.జ.బ.)5. ముట్ట నుడిగె (క. త.) 6. త్రిక్కుల (తం. వా.) 7. బాల్యమునను దు,ర్వికృతి (తం.త.)8. లెవ్వారలో (హ)

ఉ. దారుణ పాశబంధన విధానములన్ నరకార్ణవంబులోఁ
గూరినవాని నన్నుఁ జెడకుండ నొనర్చిన పుణ్యవంతు లం
భోరుహనేత్రు లుజ్జ్వల నభోమణితేజులు లోచనోత్సవుల్
చారు దయా [1]సమంచిత విచారులు నల్వురు నెందుఁ బోయిరో? 141

మ. నను రక్షించిన పుణ్యవంతులు కన న్నాళీకపత్రాక్షు లం
బనసంకాశులు శంఖచక్రధరు లాజానూరుబాహుల్ స్మితా
నను లాలంబిత కర్ణవేష్టన సువర్ణచ్ఛాయ దివ్యాంబరుల్
ఘన కారుణ్య రసైకపూర్ణులు సమగ్రస్ఫూర్తి [2]నెం దేగిరో? 142

వ. పాతకుండ నగు నాకు ని వ్విబుధోత్తమ దర్శనంబు పురాకృత మదీయ పుణ్య విశేషంబునం గాని పొంద శక్యంబు గాదు. త త్సందర్శనం బాత్మకు నతి సుప్రసన్నం బై యొప్పు. అట్లు గాకుండె నేనిఁ గలుషవర్తనంబుల వృషలీభర్త నై యుండి మృతిం బొందుచున్న నాదు జిహ్వకు శ్రీమన్నారాయణ నామ గ్రహణంబు సంభవింపనేరదు. మఱియును. 143

ఆ. పాతకుఁడను జడుఁడ బ్రహ్మఘాతకుఁడను
మాన లోభ మోహ మత్సరుండ
నాకు నెట్లు దొరకుః నారాయణుని దివ్య
నామ విమల కీర్తనంబు మదికి. 144

సీ. దారుణ మోహాంధకార పూరితుఁడను హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
పంచ మహాతీవ్ర పాతకోపేతుఁడ హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
కౌటిల్య కితవ వికార పారీణుండ హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?
అఖిల దుఃఖైక ఘోరార్ణవ మగ్నుండ హరి విస్మయ స్మరణార్హ మతినె?

తే. నిందలకు నెల్ల నెల వైన నిర్గుణుండ
మందభాగ్యుండ నే నేడః మధువిదారి
దివ్య గుణనామ కీర్తన తెలుఁగదేడ?
పూర్వ సుకృతంబు లే కెట్లు పొందఁ గలుగు? 145

వ. అని వితర్కించి, 146

మ. యత చిత్తేంద్రియ మారుతుండ నగుచున్ యత్నం బొనర్తున్ హరి
వ్రత సంపత్తికిఁ బుణ్యవృత్తికిఁ జిదావాసోన్ముఖాసక్తికిన్
యుత నిర్వాణ పదానురక్తికి సుఖోద్యోగ క్రియాశక్తికిన్
ధృతి లబ్ధోత్తమ [3]ముక్తికిన్ సకల ధాత్రీధుర్య సద్భక్తికిన్. 147

1. సమన్విత (క. చ. ట. త. బ.) 2. నెవ్వారలో (హ) 3. మూర్తికిన్ (హ.వా.ట.బ)

క. విడిచితి భవబంధంబుల నడఁచితి మాయావిమోహ మయిన తమంబు
న్నొడిచితి నరివర్గంబులఁ, గడచితి నా జన్మదుఃఖ కర్మార్ణవమున్. 148

క. యోషిద్రూపంబున నను, నేషణ ముఖగహ్వరమున నెగమ్రింగి కడున్
ద్వేషమునఁ గోఁతఁ జేసిన, దోషద యగు నాత్మ మాయ తొలఁగం గంటిన్.

వ. అని యిట్లు వైష్ణవ జ్ఞానదీపం బాత్మ స్నేహంబునం దోఁచిన బ్రాహ్మణుండు. 150

మ. భగవద్ధర్మ పరాయణోత్తముల సంభాషైక మంత్రంబులన్
మిగులన్ జ్ఞానము పుట్ట మోహ భవ సమ్మిశ్రాత్మ బంధంబులన్
దెగ ఖండించి సబంధు మిత్ర సుత పత్నీ మోహ విశ్రాంతుఁడై
జగతీనాథు రమేశుఁ గృష్ణుని దయైశ్వర్యంబులం గోరుచున్. 151

క. హరిభక్తులతో మాటలు, ధర నెన్నఁడుఁ జెడని పుణ్యధనముల మూటల్
వర ముక్తికాంత తేటలు, నరిషడ్వర్గంబు చొరని [1]యపదగు కోటల్. 152

సీ. అనుచు నా బ్రాహ్మణుం డతితత్త్వవేది యై భవబంధముల నెల్లఁ బాఱఁబోలి
మొనసి గంగాద్వారమున కేగి యచ్చటఁ బ్రబ్బిన దేవతాభవనమందు
నాసీనుఁడై మోగ మాశ్రయించి [2]చెలంగు దేహేంద్రియాదుల తెరువువలనఁ
దనుఁ బాపుకొని పరతత్త్వంబుతోఁ గూర్చి మానుగా [3]యోగసమాధిచేత

ఆ. గుణగణంబుఁ బాసి కొమరొప్పిన భగవ
దనుభవాత్మయందు నాత్మఁ గలిపి
రమణఁ దన్ను మొదల రక్షించినట్టి యా
పురుషవరులఁ గాంచి పొసఁగ మ్రొక్కె. 152

వ. అట్లజామిళుండు యోగమార్గంబున దేహంబు విడిచి, పుణ్య శరీరుండై యగ్ర
భాగంబునం బ్రాగుపలబ్ధులైన మహాపురుష కింకరుల గాంచి, సమంచిత
రోమాంచిత చల చ్ఛటా పింజరిత స్వేదబిందు సందోహ మిష నిష్యంద మహా
నందవల్లికా మతల్లికాంకుర సంకుల పరిశోభిత తనుండును, హర్ష నికర్ష మాణ
మానసోద్యోగ యోగప్రభావోత్సాహ విస్మయ మందస్మిత ముఖారవింద
కందళితుండును, [4]నిఖిల జగజ్జేగీయమానాఖండ శుభప్రద శుభాకార సందర్శన
సమాసాదిత కుతూహల మానసుండును నై, ప్రణామంబు లాచరించుచు
భాగీరథీ తీరంబునఁ గళేబరంబు విడిచి, తత్క్షణంబున హరిపార్శ్వవర్తనులైన
దాసవరుల స్వరూపంబుఁ దాల్చి, యా విష్ణుసేవకులతోఁ గూడి (దివ్య మణి

1. అరుగుల (హ. ట. బ.) 2. వెలుంగు (హ) 3. నాత్మ (హ) 4. లోచనోత్సవ కరాకార సందర్శమాన ధౌరేయుండును (క)

గణ ఖచితం బగు సువర్ణమయం బయిన (యసమాన) విమానం బెక్కి, నిఖిలా
నంద భోగ భాగ్యానుభవాకుంఠితంబైన వైకుంఠంబున శ్రీమన్నారాయణ
పాదారవింద సేవాచరణ పరిణామ స్థితికిం జనియె. ఇట్లు విప్లావిత సర్వధర్మం
బైన దాసీపతి, గర్హిత కర్మంబులచేతఁ బతితుండును, హతవ్రతుండును నై నర
కంబునం గూలుచుండి, భగవన్నామ గ్రహణంబున సద్యోముక్తుం డయ్యె.
కావున, 154

క. కర్మంబులెల్లఁ బాయను, మర్మము దలఁపంగ లేదు మధురిపు పేరే
పేర్మిని నొడువుటకంటెను, దుర్మదమునఁ జిత్త మెన్నిత్రోవలఁ జన్నన్. 155

ఉ. పాండవవంశ పాలన! నృపాలక! యీ యితిహాస మెవ్వఁడే
నొండొక భక్తి లేక విను నొప్పుమెయిం బఠియించు నాతఁ డు
ద్దండత ముక్తికామినికిఁ దానక మై దనుజారిలోకమం
దుండు మహావిభూతి యమదూతల చూడ్కి కగోచరాకృతిన్. 156

తే. అరయ పుత్రోపచారిత మైన విష్ణు
నామ మవసానకాలంబునను భజించి
శార్ఙ్గినిలయంబుఁ జేరె నజామిళుండు
నిట్లు సద్భక్తిఁ దలఁచిన నేమిచెప్ప? 157

క. కోరినవారల కెల్లను, జేరువ కైవల్యపదము సిరివరుని మదిం
గోరనివారల కెల్లను, దూరము మోక్షప్తి యెన్నిత్రోవలనైనన్. 158

అధ్యాయము - ౩

వ. అనినం బరీక్షిన్నరేంద్రుం డిట్లనియె. మునీంద్రా! ఆజ్ఞాభ్రష్టుం డై యమధర్మ
రాజు శ్రీవిష్ణు నిర్దేశకులచేత విహతు లైన భటులచేత వర్ణింపంబడ్డ నారాయ
ణుని నామప్రభావం బాకర్ణించి, వారల కే మనియె? మఱియు, నెన్నఁ
డేనియు యమదండంబు విఫలం బై పోయిన తెఱంగు గలదేని వినవలయు.
ఈ సందేహంబుఁ బాప మహాత్మా! నీవు దక్కఁ దక్కినవారలు సమర్థులుగా రని
తలంచుచున్నవాఁడ. చిత్తంబును బ్రసాదాయత్తంబుగా భవదీయ వచన సుధా
ధారలఁ బ్రసాదింపవలయు. అనిన శుకుం డిట్లనియె. 159

క. శ్రీకృష్ణభటులచేత ని, రాకృతు లయి యామ్యభటులు యమునకు నాత్మ
స్వీకృత విప్రకథాక్రమ, మీ క్రియ మున్ దెలిపి రదియు నెఱుఁగింతుఁ దగన్.

తే. చేరి త్రివిధకర్మలఁ జేయు జీవతతికిఁ
గర్మఫలములఁ దెలిపెడు కారణులుగ
నగుచు శిక్షించువార లీ యవనిమీఁద
దేవ! యెందఱు గలరయ్య? తెలియవలయు. 161

క. దక్షిణదిశాధినాయక!, శిక్షం దగఁ జేయువారు క్షితిఁ బెక్కండ్రే
నీ క్షయము న్నక్షయమును, సాక్షాత్తుగ రెండు నెందు సంపన్న మగున్? 162

తే. దట్టమైనట్టి కర్మబంధముల నెల్ల
నాజ్ఞ పెట్టెడువారు పెక్కైనచోట
నకట! శాస్తృత్వ ముపచార మయ్యెఁ గాదె!
శూరులై నట్టి మండలేశులకుఁ బోలె. 163

ఉ. కావున నీవ యొక్కఁడవ కర్తవు మూఁడుజగంబులందు సం
భావిత భూతకోటిఁ బరిపాకవశంబున శిక్షసేయఁగా
నీ వర శాసనం బఖిలనిర్ణయ మై తనరారుచుండ నేఁ
డీవలఁ గ్రమ్మఱింప మఱి యెవ్వఁడు శక్తుఁడు? ధర్మపాలనా! 164

క. చండకర తనయ! యొరులకు, దండధరత్వంబు గలదె! తన జగమున ను
ద్దండధరవృత్తి నొత్తిలి, దండింతువు నిన్ను దండధరుఁ డని పొగడన్. 165

సీ. ఇట్టి నీ దండంబ యీ మూఁడు జగములఁ దెగువమై నేఁడు వర్తిల్లుచుండ
మనుజలోకంబుల మహితాద్భుతాకార సిద్ధుల మిగుల బ్రసిద్ధులైన
వారు నల్వురు వేగ వచ్చి నిర్దేశంబు భంగించి మ మ్మంతఁ [1]బాఱఁదోలి
మీ శాసనంబున మే మీడ్చి కొని వచ్చు క్రూరచిత్తునిఁ బుచ్చికొని యదల్చి

తే. పాశబంధంబు లీసునఁ బట్టి త్రెంచి
బలిమి మిగులంగ మమ్మునుఁ బాఱఁదోలి
యిచ్చఁ జనినారు వారు దా మెచటివారొ
లాదరమ్మున నేఁడు మా కానతిమ్ము. 166

వ. అనిరి. అని మఱియు శుకుం డి ట్లనియె. అట్లు దూతలు పరితాప సమేతు లై పలికిన, దండధరుండు పుండరీకాక్షుని చరణకమలంబుల మానసంబున సన్నిహితంబులుగఁ జేసి, వందనం బాచరించి, పరమభక్తిపరుం డై వారల కిట్లనియె.

1. దొంగఁదోలి (క. తం. వా.)

సీ. కలఁడు మ దన్యుండు ఘనుఁ డొక్కఁ డతఁ డెందు వెలికిఁ గానఁగరాక విశ్వమెల్ల
నతిలీన మై మహాద్భుత సమగ్రస్ఫూర్తి నుండుఁ గోకందు నూలున్నభంగి
దామెనఁ బశువులు దగిలి యుండెడుమాడ్కి నామసంకీర్తనస్థేమమతుల
విహరించు నెవ్వఁడు విలసిత మత్పూజ లెవ్వని పదముల నివ్వటిల్లుఁ

తే. గనుట మనుట చనుట గల్గు నెవ్వనిలీల
లందు లోక మెవనియందుఁ బొందు
నెన్నఁబడుచుఁ బుడమి నెవ్వని నామముల్
కర్మబంధనముల పేర్మి నడఁచు. 168

తరల. వినుఁడు నేను మహేంద్రుఁ డప్పతి వీతిహోత్రుఁడు రాక్షసుం
డనిలుఁ డర్కుఁడు చంద్రుఁడుం గమలాసనుండు మరుద్గణం
బును మహేశుఁడు రుద్రవర్గము భూరి సంయమి సిద్ధులున్
మొనసి కన్గొనఁజాల రెవ్వనిమూర్తి విశ్రుతకీర్తి మై. 169

క. సత్త్వేతర గుణపాశ వ, శత్వంబునఁ బొంద వీరు జలజాక్షు సదై
కత్వంబు గాననోపరు, సత్త్వప్రాధాన్య లితర జనులకుఁ దరమే ? 170

చ. అభవు నమేయు నవ్యయు ననంతు ననారతుఁ బూని మేనిలో
నుభయము నై వెలుంగు పురుషోత్తముఁ గానరు చిత్త కర్మ వా
గ్విభవ గరిష్ఠు లై వెదకి పీఱిఁడి ప్రాణులు; సర్వవస్తువుల్
శుభగతిఁ జూడనేర్చి తనుఁ జూడఁగనేరని కంటిపోలికన్. 171

చ. పరముని భక్తలోక పరిపాలనశీలుని దుష్టలోక సం
హరుని పతంగపుంగవ విహారుని కూరిమిదూత లా మనో
హరులు సురేంద్రవందితులు నా హరి రూప గుణ స్వభావు లై
తిరుగుచునుందు రెల్లెడల దిక్కుల దేజము పిక్కటిల్లఁగన్. 172

ఉ. లెక్కకు నెక్కు వై కసటులేని మహాద్భుత తేజ మెల్లెడం
బిక్కటిలం జరింతు రతి భీమబలాఢ్యులు విష్ణుదూత లా
చక్కని ధర్మశాంతు లతిసాహసవంతులు దేవపూజితుల్
గ్రిక్కిఱి సీ జగంబునను గేశవసేవక రక్షణార్థ మై. 173

క. నావలనను మీవలనను, దేవాసుర గణమువలనఁ ద్రిజగంబులలో
నే వగలఁ బొందకుండఁగఁ, గావం గలవారు పుడమిఁ గల వైష్ణవులన్. 174

క. భగవత్ప్రణిహిత ధర్మం, బగపడ దెవ్వారి మతికి ననిమిష గరుడో
రగ సిద్ధ సాధ్య నర సుర, ఖగ తాపస యక్ష దివిజ ఖచరుల కైనన్. 175

క. ఎన్నఁడుఁ దెలియఁగ నేరరు, పన్నగపతిశాయి తత్త్వభావము మేనం
గన్నులవేల్పును డాపల, [1]చన్నమరిన వేల్పు [2]ముదుకచదువుల వేల్పున్. 175

సీ. వర మహాద్భుత మైన వైష్ణవజ్ఞానంబు తిరముగా నెవ్వరు తెలియఁగలరు ?
దేవాదిదేవుండు త్రిపురసంహరుఁ డొండెఁ గమలసంభవుఁ డొండెఁ గార్తికేయ
కపిల నారదు లొండె గంగాత్మజుం డొండె మను వొండె బలి యొండె
జనకుఁ డొండెఁ
ప్రహ్లాదుఁ డొండె నేర్పాటుగా శుకుఁ డొండె భాసురతరమతి వ్యాసుఁ డొండెఁ

తే. గాక యన్యుల తరమె ? యీ లోకమందు
నీ సుబోధంబు సద్బోధ మీ పదార్థ
మీ సదానంద చిన్మయ మీ యగమ్య
మీ విశుద్ధంబు గుహ్యంబు నీ శుభంబు. 177

క. ఈ పన్నిద్దఱు తక్కఁగ, నోపరు తక్కొరులు తెలియ నుపనిష దుచిత
[3]శ్రీపతినామ మహాద్భుత, దీపిత భాగవతధర్మ దివ్యక్రమమున్. 178

తే. ఏది జపియింప నమృత మై యెసఁగుచుండు
నేది సద్ధర్మపథ మని యెఱుఁగఁ దగిన
దదియె సద్భక్తి యోగంబు నలవరించు
మూర్తిమంతంబు దా హరికీర్తనంబు. 179

తే. కంటిరే మీరు సుతులార ! కమలనేత్రు
భవ్య మగు నామకీర్తన ఫలము నేఁడు
తవిలి మృత్యువు పాశబంధములవలన
జాణతనమున వీడె నజామిళుండు. 180

ఉ. ఏటికి జాలిఁ బొంద ? నరు లీ క్రియఁ గృష్ణుని కీర్తనంబు పా
పాటవులం దహింపఁగల దౌటకు సందియ మేల ? యిప్పు డీ
తూఁటరి దోసకారి పెనుదోషి యజామిళుఁ డంత మొందుచుం
బాటిగ విష్ణునామమును బల్కుచుఁ గేవల ముక్తి కేఁగఁడే ? 181

క. ఇంతయును దథ్య మని మది, నెంతయుఁ దెలియంగలేరు హీనాత్ములు దు
ర్దాంతతర ఘటిత మాయా, క్రాంతాత్మకాంత ప్రకాశ గౌరవ జడులై. 182

1. సన్నుతిగల (హ) 2. ముదుక (హ) 3. శ్రీపరిణామ (ద)

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

†ఈవిధమునఁ విబుధు లేకతమ చిత్తముల నేకతము లేక హరి నీశుఁ
భావమున నిల్పి తగు భాగవతయోగ పరిపాకమున నొందుదురు వారిన్
దేవలదు దండనగతిఁ జనదు మాకు గుఱుతింప నఘముల్ దలఁగు మీఁదఁ
శ్రీవరుని చక్రము విశేషగతిఁ గాఁచు సురసేవితులు ముక్తిఁ గడుఁ బెద్దల్.184

ఉ. ఎవ్వరు సిద్ధ సాధ్య ఖచరేశ లస త్పరిగీత గాథులం
దెవ్వరు ముక్తిభోగతల హేమ మనోహర చంద్రశాలురం
దెవ్వరు శంఖ చక్ర గురుహేతి గదా రుచిరోగ్రపాణు లా
మవ్వపు రూపవంతు లసమానులు వో ధరలోని వైష్ణవుల్. 185

సీ. శ్రుత్యంత విశ్రాంత మత్యనుక్రమణీయ భగవత్ప్రసంగతుల్ భాగవతులు
[1]సనకాదిముని యోగిజన సదానందైక పరమ భాగ్యోదయుల్ భాగవతులు
కృష్ణ పద ధ్యాన కేవలామృతపాన పరిణామ యుతులు శ్రీభాగవతులు
బహుపాతకానీక పరిభవ ప్రక్రియా [2]పురుషోగ్ర మూర్తులు భాగవతులు

తే. భావ తత్త్వార్థ వేదులు భాగవతులు
బ్రహ్మవాదానువాదులు భాగవతులు
సిరులు [3]దనరంగ నెన్నఁడుఁ జేటులేని
పదవి నొప్పారువారు వో భాగవతులు. 186

క. అది గాన విష్ణుభక్తులఁ, గదియఁగఁ జనవలదు మీరు కరివరదు లస
త్పదపద్మ వినతి విముఖులఁ, దుది నంటఁగఁ గట్టి తెండు ధూర్తులు వారల్. 187

సీ. ఏకపక్కెమున కైన నిందిరారమణునిఁ బలుకంగలేని దుర్భాషితులను
కలలోన నైన శ్రీకాంతుని సత్పాద కమలముల్ సూడని [4]కర్మరతుల
నవ్వుచు నైనఁ గృష్ణప్రశంసకుఁ జెవిఁ [5]దార్పనేరని దుష్కథా ప్రవణుల
యాత్రోత్సవంబుల నైన నీశుని గుడిత్రోవఁ ద్రొక్కఁగలేని దుష్పదులను

† వ్రాఁత ప్రతులలో ఈ క్రింది లయగ్రాహి యున్నది. ఇందు ప్రాసయతి నియమము లేదు.
లయగ్రాహి – ఈ విధమునఁ విబుధు లేచి తమ చిత్తముల నేకతము లేక పరమేశు హరి నీశుఁ
భావమున నిల్పి తగు భాగవత యోగ పరిపక్వమున నొందుదురు పాలుపడివారిఁ
దేవలదు దండనగతిం జనదుమాకు గణుతింప నఘము ల్దొలగు దెల్లమగు మీదఁ
శ్రీవరుని చక్రము విశేషగతిఁ గాచు సురసేవితుల ముక్తిఁగడుఁ జెందుదురు పెద్దల్.

1. సకల సన్ముఖ (హ) 2. పరుషాగ్ర్య (హ) 3. దొలఁకంగ (తం) 4. కర్మదృశుల (చ. ట. త. తం.) 5. దాలవెయ్యని దుష్కథాభిరతుల (హ)

ఆ. బరమ భాగవతుల పాదధూళి సమస్త
తీర్థసార మనుచుఁ దెలియలేని
వారి వారివారి వారిఁ జేరినవారిఁ
దొలుతఁ గట్టి తెండు దూతలార! 188

ఆ. ఎల్ల పాపములకు నిల్లైన యింటిలో
బద్ధతృష్ణు లగుచు బుద్ధిఁ దగిలి
పరమహంస కులము గుఱితప్పి వర్తించు
ధూర్తజనులఁ దెండు దూతలార! 189

ఆ. అరయఁ దనదు జిహ్వ హరిపేరు నుడువదు
చిత్త మతని పాదచింతఁ జనదు
తలఁపఁ దమకు ముక్తి తంగేటి జున్నొకో?
సకల విష్ణుభక్తులకును బోలె. 190

ఆ. పద్మనయను మీఁది భక్తి యోగం బెల్ల
ముక్తి యోగ మనుచు మొదలెఱుంగు
వారి వారివారి వారిఁ జేరినవారి
త్రోవఁ [1]బోవవలదు దూతలార! 191

వ. అని పలికెనని చెప్పి మఱియు శుకుం డిట్లనియె. శ్రీకృష్ణనామ సంకీర్తనంబు జగన్మంగళం బనియును, జగన్మోహనం బనియును, జగజ్జేగీయమానం బనియును, నిఖిల మాయాగుణ విచ్ఛేదకం బనియును, ఉద్దామంబు లగు హరి వీర్యంబుల నాకర్ణించువారల చిత్తంబు లతినిర్మలంబు లగు భంగిం దక్కిన వ్రతాచరణంబులుం గావనియు, శ్రీకృష్ణ పదపద్మంబులు హృత్పద్మంబుల నిలుపువార లన్య పాపకర్మంబు లగు నవిద్యా వ్యసనంబులం బొరయనేర రనియును, నిజస్వామి యైన యమధర్మరాజు చేతఁ గీర్తింపఁ బడ్డ భగవన్మహత్త్వంబు నాకర్ణించి, విస్మితులై కాలకింకరులు నాఁటనుండియు వైష్ణవజనంబులం దేఱిచూడ వెఱతురు. నరేంద్రా! పరమగుహ్యం బగు నీ యితిహాసంబును బూర్వకాలంబున సకల విజ్ఞానగోచరుం డైన కుంభసంభవుండు సకల దుఃఖవిలయంబును, సకల పుణ్యనిలయంబును నైన మలయంబునఁ బురాణ పురుషుండైన పురుషోత్తము నారాధనంబు సేయుచుండి నా కెఱింగించెను.

1. తలఁపవలదు (జ. తం.)

అధ్యాయము — ౪

అని చెప్పిన విని విస్మయానంద హృదయుం డై పరీక్షిజ్జనపాలుం డి ట్లనియె.

క. స్వాయంభువ మనువేళల, నో యయ్య! సురాసురాండజోరగ నర [1]వ
ర్గాయత సర్గముఁ దెలిపితి, పాయక యది వి స్తరించి పలుకం గదవే! 193

క. ఉ త్తర కొడుకు కి ట్లడిగిన, [2]యు త్తరమును న మ్మునీంద్రుఁ డు త్తమ చేతో
వృ త్తి ముదమంది పలికెను, ద త్తరపా టుడిగి వినుఁడు తాపసులారా! 194

సీ. పూని ప్రచేతసు పుత్రులు పదుగురు ప్రాచీనబర్హిష ప్రాఖ్య గలుగు
వారు మహాంభోధి వలన వెల్వడి వచ్చి తగ వృక్షవృత మైన ధరణిఁ జూచి
మేదినీజములపై మిక్కిలి కోపించి మదిలోన దీపితమన్యు లగుచు
వక్త్రంబులను మహావాయు సంయుత మై యనలంబుఁ గల్పించి యవనిజములఁ

తే. బెల్లువడఁ గాల్పఁ దొడఁగినఁ దల్లడిల్లి
వారి కోపంబు వారించువాఁడ పోలెఁ
బలికెఁ జందురుఁ డో మహాభాగులార!
దీనములు వృక్షములమీఁదఁ దెగుట తగునె? 195

తే. మొదల వర్ధిష్ణు లగు మిమ్ము సదయ హృదయు
లగు ప్రజాపతు లనుచు సర్వాత్ముఁ డనియె
నట్టి మీరు ప్రజాసృష్టి కైన వార
లీ వనస్పతితతుల దహింపఁ దగునె? 196

సీ. ఆదికాలంబున నా ప్రజాపతి [3]పతి యయిన లోకేశ్వరుం డచ్యుతుండు
పద్మనేత్రుఁడు [4]వనస్పతుల నోషధిముఖ్యజాతంబు †నిషఃము *నూర్జంబుఁ గోరి
కల్పించె నందు ముఖ్యం బైన యన్నంబు నచరంబు లై నట్టి యపద మెల్లఁ
బాదచారులకును బాల్వెట్టి యిరుగాళ్ల చేతులు గలిగిన జీవతతికి

తే. [5]హ స్తములు లేని యీ చతుష్పాదు లెల్ల
నన్నముగఁ బూని కావించె నదియుఁ గాక
నా మహాభాగుఁ డచ్యుతుఁ డాదరమున
మీకు వసమాఖ్య విఖ్యాతి జోకపఱిచె. 197

1. సర్గాయతము గలిగెనంటివి (క. ద.) 2. ఉత్తరమున కమ్మునీంద్రుు (హ) 3. తండ్రి (ట)
4. వనస్పతుల నోషధీజాతంబు (చ) † ఇషము = అన్నము * ఊర్జము = భక్ష్యము 5. పాణులొాగిలేని
(తం. వా.)

క. నిజముగ దేవాధీశ్వరుఁ, డజుఁడు ప్రజాసర్గమునకు ననఘుల మిమ్మున్
సృజియించె నిట్టివారికిఁ, గుజదహనము సేయ నెట్లు కోరిక వొడమెన్? 198

చ. సతత మహత్త్వ సత్త్వగుణ సత్పురుష [1]స్మృతిఁ బొందరయ్య! మీ
పితరులునుం బితామహులుఁ బెద్దలు నెన్నఁడుఁ బొందనట్టి దు
ష్కృతమత మైన కోపమునఁ గిల్బిషభావము మానరయ్య! సం
భృత కరుణావలోకమున భీత తరుప్రకరంబుఁ జూచుచున్. 199

ఉ. తప్పక యర్భకావళికిఁ దల్లియుఁ దండ్రియు నేత్రపంక్తికిన్
ఱెప్పలు నాతికిం బతి నరేంద్రుఁడు లోకుల కెల్ల [2]నర్థికి
న్నొప్ప గృహస్థు మూఢులకు నుత్తము లెన్నఁగ వీరు బంధువుల్
ముప్పునఁ గావలేని కడుమూర్ఖులు [3]గారు నిజాల బంధువుల్. 200

సీ. అఖిలభూతముల దేహాంతస్థమగునాత్మ యీశుఁ డచ్యుతుఁడని యెఱుఁగవలయు
నెఱిఁగి సర్వం బైన యిందిరారమణు లోచూపునఁ దనివిగాఁ జూడవలయుఁ
జూచిన చిద్రూప శుద్ధాత్ము లగు మిమ్ము నెనసిన వేడ్కతో నిచ్చ మెచ్చు
మెచ్చిన సర్వాత్ము మీ రెఱింగినచోటఁ గోపగుణంబులఁ బాపవలయుఁ

ఆ. బాపి దగ్ధశేష పాదపజాలంబుఁ
దీయ మెసఁగ బ్రతుకనీయవలయు
ననఘులార! మీర లస్మదీయ ప్రార్థ
నంబు పరఁగ జేకొనంగవలయు. 201

క. ఇదె వృక్షసముద్భవ యగు, మదిరేక్షణ నాప్సరసిఁ గుమారిక నిత్తున్
వదలక బత్నిఁగఁ జేకొని, ముద మందుఁడు పాదపముల మోసమువాయన్. 202

వ. అని యిట్లామంత్రణంబు సేసి, మారిష యను కన్యకను వారలకిచ్చి చంద్రుండు
సనియె. అప్పుడు, 203

క. వారలు పర్యాయంబున, నీరేజముఖిన్ వరించి నెఱి రమియింపన్
ధీరుఁడు ప్రాచేతసుఁడై, వారక దక్షుండు పుట్టె వనజజ సముఁడై. 204

క. ఎవ్వని సంతానంబులు, నివ్వటిలెన్ వసుధ నెల్ల నెఱి నా దక్షుం
డివ్వలన జగము లన్నిటఁ, బ్రవ్వ జలము నిలిపినట్లు ప్రజఁ బుట్టించెన్. 205

1. శ్రుతిఁబొందిరయ్య (హ) 2. నర్థికిం, బొప్ప (తం. వా.) 3. సుమ్మి సమస్త బంధువుల్ (హ. తం.)

ఉ. వారని వేడ్కతో దుహితృవత్సలదక్షుఁడు దక్షుఁడాత్మచేఁ
గోరి సృజించెఁ గొన్నిటి నకుంఠిత వీర్యముచేతఁ గొన్నిటిం
భోరున ఖేచరంబులను భూచరముఖ్య వనేచరంబుల
న్నీరచరవ్రజంబు రజనీచరజాల దివాచరంబులన్. 206

క. నరసుర గరు డోరగ కి, న్నర దానవ యక్ష పక్షి నగ వృక్షములం
దరమిడి సృష్టి యొనర్చెను, దిరముగ దక్షప్రజాపతి [1]వితత కీర్తిన్. 207

క. బహువిధముల బహుముఖముల, బహురూపము లైన ప్రజల బహులోకములన్
బహుళముగఁ జేసి మదిలో, బహుమానము నొందఁ డయ్యెఁ బ్రఖ్యాతముగన్.

తే. [2]అప్రజాసర్గ బృంహితం బైన జగము
దక్షుఁ డీక్షించి మదిలోనఁ దాప మొంది
మఱియు జననంబు నొందించు [3]మతము రోసి
పరమపురుషుని నాశ్రయింపంగఁ దలఁచె. 209

వ. ఇట్లు దక్షప్రజాపతి ప్రజాసర్గంబు చాలక చింతించి మంతనంబున లక్ష్మీకాంతుని
సంతుష్టుం జేయువాఁడై. 210

క. మోదం బై పరిదూషిత, ఖేదం బై శాబరీద్ధ కిలికించిత దృ
గ్భేదం బై బహుసౌఖ్యా, పాదం బై యొప్పు వింధ్యపాదంబునకున్. 211

వ. అరిగి, యం దఘమర్షణం బను తీర్థంబు సర్వదురితహరంబై యొప్పుదాని
ననుసవనంబు సేవించి, యతిఘోరం బైన తపంబు సేయుచు హరిం బ్రసన్నుం
జేసి, హంసగుహ్యం బను స్తవరాజంబున ని ట్లని స్తుతియించె. 212

—: దక్షుఁడు కావించిన హంసగుహ్యం బను స్తవరాజము :—

తే. పరమునికి వందనము సేతుఁ బరిథవించి
ము న్నవితథానుభూతికి మ్రొక్కికొందు
మెఱయు గుణములఁ దేలు నిమిత్తమాత్ర
బంధుఁ డై నట్టి వానికిఁ బ్రణుతి సేతు. 213

ఆ. తవిలి గుణముచేతఁ దత్త్వబుద్ధులచేత
నిగిడి కానరాని నెలవువాని
మొదలఁ దాన కలిగి ముక్తి మానావధి
రూప మైనవాని ప్రాపుఁ గొందు. 214

1. స్ఫుటకీర్తిన్ (హ) 2. అ ప్రజాసర్గ (తం. వా.) 3. మమత దగిలి (ట.త.జ.)

ఆ. ఎల్లతనువులందు నిరవొంది తనతోడఁ
బొందు సేసినట్టి పొందుకాని
పొందు వొందలేఁడు పురుషుండు గుణముఁ దా
గుణినిఁ బోలె నట్టి గుణి భజింతు. 215

ఉ. పూని మనంబులుం దనువు భూతములున్ మఱి యింద్రియంబులున్
బ్రాణములున్ వివేకగతిఁ బాయక యన్యముఁ దమ్మ నెమ్మెయిం
గానఁగనేర వా గుణనికాయములం బరికించునట్టి స
ర్వానుగతున్ సమస్తహితు నాదిమపూరుషు నాశ్రయించెదన్. 216

వ. మఱియు బహువిధ నామ రూప నిరూప్యం బగు మనంబునకు దృష్టస్మృతుల నాశంబువలనఁ గలిగెడు నుపరామం బగు సమాధియందుఁ గేవల జ్ఞానస్వరూపంబునఁ దోఁచు నిర్మలప్రతీతిస్థానం బైన హంసస్వరూపికి నమస్కరింతు. దారువందు నతిగూఢం బైన వీతిహోత్రుని బుద్ధిచేతం బ్రకాశంబు నొందించు భంగి, బుద్ధిమంతులు హృదంతరంబున సన్నివేశం బైన [1]పరమపురుషుని నాత్మశక్తిత్రయంబులచేతం దేజరిల్లం జేయుదురు. అట్టి దేవుండు, సకల మాయావిచ్ఛేదకం బైన నిర్వాణ సుఖానుభవంబులం గూడి యుచ్చరింపం గొలఁదిగానిశక్తిగల విశ్వరూపి నాకుం బ్రసన్నుం డగుం గాక. వాగ్బుద్ధీంద్రియ మానసంబులచేతం జెప్పను, నిట్టి దని నిరూపింపను, నలవి గాక ఎవ్వని గుణరూపంబులు వర్తించు, నెవ్వఁడు నిర్గుణుండు, సర్వంబునెవ్వని వలన నుత్పన్నం బగు,నెవ్వని వలన స్థితిం బొందు, నెవ్వని వలన లయం బగు, నట్టి పరాపరంబులకు బరమం బై, యనన్యం బై (సర్వవ్యాపకం బై) యదియ బ్రహ్మం బై, యాదికారణం బై, యున్న తత్త్వంబు నాశ్రయింతు. ఎవ్వని ప్రభావంబు మాటలాడెడు వారలకు, వాదంబు నేయువారలకు వివాదస్థలం బగుచు,నప్పటప్పటికి మోహంబు నొందింపుచుండు, నట్టి యనంతగుణంబులు గల మహాత్మునకుం బ్రణామంబు సేయుచు, నస్తి నాస్తి యను వస్తుద్వయ నిష్ఠలం గలిగి, యొక్కటనఁ గలిగియుండి,విరుద్ధధర్మంబులుగ (నుపాసనాశాస్త్ర) సాంఖ్యశాస్త్రంబులకు సమం బై, వీక్షింపఁదగిన పరమంబు నాకు ననుకూలం బగుంగాక. ఎవ్వఁడు నామరూపంబులు లేకుండియు, జగదనుగ్రహంబుకొఱకు జన్మకర్మంబుచేత నామరూపంబులు గల్గి తేజరిల్లు, నట్టియనంతుం డైన భగవంతుండు సుప్రసన్నుం డగుఁగాక. ఎవ్వఁడు జనుల పురాకృత జ్ఞానపదంబుచేత నంతర్గతుండై, మేదినిం గలుగు గంధాది గుణంబుల నాశ్రయిం

1. పరమపురుషుని శక్తులైన అపద్రవ్యంబులచేతను (ట); నవద్రవ్యంబుల చేతను (జ.ద ద.)
"స్వ శక్తిభిః నవభిశ్చ త్రివృద్భిః" (అని మూలము) 4-27

చిన వాయువుభంగి మెలంగుచుండు నా పరమేశ్వరుండు మదీయ మనోరథంబు సఫలంబు సేయుంగాక. అనుచు భక్తిపరవశుండై యుక్తివిశేషంబున స్తుతియింపు చున్న దక్షునికి భక్తవత్సలుండైన శ్రీవత్సలాంఛనుండు ప్రాదుర్భావంబు నొంది ప్రత్యక్షం బయ్యె. అంత, 217

సీ. భర్మాచలేంద్ర ప్రపాతద్వయంబునఁ గలిగిన నీలంపుఁ గను లనంగ
మొనసి తార్క్ష్యుని యిరుమూఁపుపై నిడినట్టి పదముల కాంతులు పరిఢవింపఁ
జండ దిఙ్మండల ఖండాల కరముల కైవడి నెనిమిది కరము లమరఁ
జక్ర కోదండాసి శంఖ నందక పాశ చర్మ గదాదుల సరవిఁ బూని

ఆ. నల్లమేను మెఱయ నగుమొగం బలరంగఁ
జల్లచూపు విబుధసమితిఁ బ్రోవఁ
బసిడికావెఁ బూని బహుభూషణ కిరీట
కుండలములకాంతి మెండుకొనఁగ. 218

సీ. కుండల మణి[1]దీప్తి గండస్థలంబులఁ బూర్ణేందురాగంబుఁ బొందుపఱుప
దివ్యకిరీట ప్రదీప్తు లంబర రమాసతికిఁ గౌసుంభవస్త్రంబు గాఁగ
వక్షస్స్థలంబుపై వనమాల మాలికల్ శ్రీవత్స కౌస్తుభ శ్రీల నొఱయ
నీలాద్రిఁ బెనఁగొని నిలిచిన విద్యుల్లతలభాతిఁ గనకాంగదములు మెఱయ

ఆ. నఖిలలోక మోహనాకార యుక్తుఁడై
నారదాదిమునులు చేరి పొగడఁ
గదిసి మునులు పొగడ గంధర్వ కిన్నర
సిద్ధ గానరవము సెవుల నలర. 219

క. సర్వేశుఁడు సర్వాత్ముఁడు, సర్వగతుం డచ్యుతుండు సర్వమయుండై
సర్వంబు చేరి గొలువఁగ, సర్వదుఁడై దక్షునకుఁ బ్రసన్నుం డయ్యెన్. 220

వ. ఇట్లు ప్రసన్నుండైన సర్వేశ్వరుని సర్వంకషంబై మహదాశ్చర్యధుర్యంబై తేజరిల్లు దివ్యరూపంబుం గాంచి, భయంబును, హర్షంబును, విస్మయంబును జిత్తంబున ముప్పిరిగొని చొప్పు దప్పింపం దెప్పిఱి, కప్పరపాటునఁ బుడమిపై నిడుసాగిలంబడి, దండప్రణామంబు లాచరించి, కరకమలంబులు మొగిడ్చి, నెలయేఱులతోఁ గొట్టువడి, యిట్టట్టు పట్టుచాలక నిట్టవొడిచి, మున్నీరు దన్ని నిలిచిన పెన్నీరునుం బోలె, సర్వాంగంబులుం దొంగలింపఁ, జిత్తంబు నాత్మాయత్తంబు సేసి, పిక్కటిల్లిన సంతోషంబుచేత భగవంతుం బలుకను, నత్యంత

1. దీప్త...స్థలంబులు...బొనుఁగు పఱుప (తం. త.)

మంగళసందోహసంపాదకంబు లైన తన్నామంబు లుగ్గడింపను, నతి నిర్మలంబు లైన తదీయ కర్మంబులు దడవను, విబుధ హర్షకరంబు లైన తత్పౌరుషంబులు పొగడను, నాత్మీయ మనోరథంబు ప్రాకువ్వను నోపక ప్రజాకాముం డై యూరకున్న ప్రజాపతిం జూచి, సర్వజీవ దయాపరుండును, సర్వసత్త్వ హృదంతరస్థుండును, సర్వజ్ఞుండునుం గావున నతనిభావంబు దెలిసి, జగన్నాథుం డార్త పోషణంబుల భాషణంబుల నిట్లనియె. 221

క. మెచ్చితి ప్రాచేతస! తప, మిచ్చట ఫలసిద్ధి యయ్యె నిట్లతిభక్తిన్
హెచ్చగు మద్వరవిభవము, నచ్చుపడం బొంద నెవ్వఁ డర్హుఁడు? జగతిన్. 222

ఆ. తపము చాలు నింకఁ దగ భూతతతికి వి
భూతు లొనరుఁ గాక పొందుపడఁగ
నిదియ సుమ్ము మాకు నిచ్చలోఁ గల కోర్కె
పొసఁగ నీదువలనఁ బొందుపడియె. 223

వ. వినుము, బ్రహ్మయు,భర్గుండును *(బ్రజాపతులును) మనువులును, నింద్రులును, వీరలు నిఖిలభూతంబులకు భూతిహేతువు లైన మద్భూతివిభవంబులు. మఱియు నాకు (యమ నియమాది సహిత సంధ్యావందనాది రూపం బగు) తపంబు హృదయంబు. సాంగ జపవద్ధ్యానరూపం బగు విద్య శరీరంబు. ధ్యానాది విషయ పుంవ్యాపారంబుగా నుండు భావనాది శబ్దవాచ్యం బగు క్రియ యాకృతి. క్రతుజాతంబు లంగంబులు. ధర్మం బాత్మ. దేవతలు ప్రాణంబులు. నిగమంబు మత్స్వరూపంబు. జగదుత్పత్తికి నాదియందు నే నొక్కండన తేజరిల్లుచుంటి. బహిరంతరంబుల వేఱొక్కటియు లేదు. సుషుప్త్యవస్థయందు సర్వంబు లీనం బగుటంజేసి సంజ్ఞానమాత్రుండును, నవ్యక్తుఁడునుఁగా నుండు జీవునిభంగి నొక్కఁడన యుండుదు.అనంతుండ నయి యనంతగుణంబువలన గుణవిగ్రహంబగు బ్రహ్మాండంబును, నయోనిజుఁడు,స్వయంభవుం డగు బ్రహ్మయును నుదయించిరి. మదీయ వీర్యోపబృంహితుం డై మహాదేవుం డగు నా బ్రహ్మ యసమర్థునిఁబోలె నకృతార్థంమన్యమాన మనస్కుఁడై, సృజింప నుద్యమించుతఱి తపం బాచరింపుమని నాచేత బోధితుం డై, యఘోరం బైన తపం బాచరించి, తొలుత సృష్టికర్తృత్వము వహించిన మిమ్ము సృజించె. అంతఁ బంచజనుం డను ప్రజాపతి తనూజ యగు నసిక్ని యను పేరిట వినుతి నొందియున్న యి కన్యకను నీ కిచ్చితి. దీనిం బత్నిగాఁ గైకొని మిథున వ్యవాయధర్మంబు గలవాఁడ వై,

* తా ప. ప్రతులలో లేదు.

మిథునవ్యవాయ ధర్మంబు గల యీ నాతియందుఁ బ్రజాసర్గంబు నతి విపులంబుగ గావింపంగలవాఁడవు. మఱియు నీకుఁ బిదప నిదే క్రమంబున నిఖిలప్రజలును మ న్మాయా మోహితు లయి, మిథునవ్యవాయ ధర్మంబునఁ బ్రజావృద్ధి నొందించి మ దారాధనపరు లై యుండఁగలవారు అని పల్కి, విశ్వభావనుం డైన హరి, స్వప్నోపలబ్ధార్థంబునుం బోలె నంతర్ధానంబు నొందె.

అధ్యాయము - ౫

అప్పుడు దక్షుండు విష్ణుమాయోపబృంహితుం డై పాంచజని యగు నసిక్ని యందు హర్యశ్వ సంజ్ఞల వినుతిఁ జెందియున్న యయుతసంఖ్యా పరిగణితులైన పుత్రులం గాంచె. అప్పు డా ధర్మశీలు రైన దాక్షాయణులు, పితృనిర్దేశంబునం బ్రజాసర్గంబుకొఱకుఁ దపంబు సేయువారై పశ్చిమదిశకుం జని, యచ్చట సింధు సముద్రసంగమంబున సమస్త దేవ ముని సిద్ధగణ సేవితంబై, దర్శనమాత్రంబున నిర్ధూత కల్మషులను, నిర్మలచిత్తులం జేయుచున్న నారాయణసర స్సనం బరఁగు తీర్థరాజంబున నవగాహనంబుఁ జేసి, నిర్మలాంతరంగు లై, పరమహంసధర్మంబు నందు నుత్పన్నమతు లై ప్రజాసర్గంబుకొఱకుఁ దండ్రి యనుమతంబున నుగ్ర తపంబు సేయుచుండ, వారికడకు నారదుండు వచ్చి యి ట్లనియె. 224

సీ. మీ రతిమూఢులు మీఁదటి గతి గాన రెన్నంగఁ బసిబిడ్డ లన్నలార!
పుడమిఁ దా నింతని కడ పరికింపరు ప్రజలఁ బుట్టించ నే ప్రతిభ కలదు?
అట్లైన నొక్క మహాత్ముఁడు పురుషుండు బహురూపములు గల భామ యొకతె
[1]పుంశ్చలీభర్తయుఁ బురణింప నుభయ ప్రవాహంబు గల నది వఱలఁ గదల

తే. నంచ యొకటి యిరువదై దింటి మహిమలఁ
గలిగియుండు తెరువు గానరాక
వజ్రనిబిడ మగుచు వరుసఁ దనంతన
తిరుగు [2]రాష్ట్రబిలము దేటపడఁగ. 225

క. వినుఁ డందుల యనురూపము, ననువొందఁగ నెఱుఁగ కాత్మ నాత్మగురూక్తిం
గొనసాగించెద మను మి, మ్మన నేమియు లేదు మూఢు లని తెలిసి తగన్. 226

వ. అని నారదుండు బోధించిన హర్యశ్వులు సహజబుద్ధిచేత నారదవాక్యంబులను దమలో నిట్లని వితర్కించిరి.

1. పుంశ్చలి గర్తయు (హ); ... గర్మంబు (తం); ... గర్తంబు (వా) 2. కాష్ఠబిలము (హ. తం. వా.)

తే. సౌరిది క్షేత్రజ్ఞుఁ డన నతిసూక్ష్మ [1]బుద్ధి
నరయ నజ్ఞానబంధనం బగుచు లింగ
దేహమున నెద్ది గల దది దెలియకున్నఁ
గలదె? మోక్షంబు దుష్కర్మగతులచేత. 228

తే. కలఁడు జగదేక సన్నుత కారణుండు
స్వామి భగవంతుఁ డభవుండు స్వాశ్రయుండు
పరముఁ డాతనిఁ జూడక బ్రహ్మ కైనఁ
గలుగునే? ముక్తిపదము దుష్కర్మగతుల. 229

ఆ. పురుషుఁ డెట్టులేని పూని బిల స్వర్గ
గతుఁడు వోలె వర్తకంబు మాను
నట్టి బ్రహ్మ మెఱుఁగు నయ్యకు స్వర్భోగ
కర్మగతుల నేమి కానఁబడును? 230

శా. త న్నిష్ఠాగతి లేనివారికి నసత్కర్మ ప్రచారంబుచే
ము న్నే మయ్యెడి నాత్మబుద్ధి గుణసమ్మోహంబునం దోఁచుచున్
వన్నెల్ వెట్టుక వింతబాగుల తఱిన్ వర్తించు దౌర్గుణ్య సం
పన్న [2]స్త్రీయునుబోలె నెల్లగతులం బ్రఖ్యాత మై యుండఁగన్. 231

సీ. అనువొంద సృష్టి నవ్యయముగఁ జేయుచుఁ బ్రచుర ప్రవాహ సంపతిత మైన
నెఱయఁ గూలం బను నిర్గమ స్థానంబు నందు వేగముగల క్రందు మాయఁ
[3]గదలి యహంకార గతివశంబునఁ జాల వివశుఁ డై బోధకు విపరి యైన
వానికి నీరీతి వలవంత కర్మ ప్రచారంబులను మీఁద జక్కనైన

ఆ. జన్మ మరణ ముఖ్య జాడ్యంబుతోఁ బాసి
యఖిల సౌఖ్య పదవి నరసి కర్మ
మార్గ మైనయట్టి మహనీయ ధామంబు
చిత్త [4]మార నెట్లు చేరఁ గలడు ! 232

తే. దాని సంసర్గ గుణములు దప్పి నడచు
కుచ్ఛితపు భార్యఁ జేకొన్న కుమతివోలె
తివిరి సుఖదుఃఖములఁ గూడి తిరుగు జీవ
రూప మెఱుఁగని వారికిఁ బ్రాపు గలదె?

1. మంది (హ) 2. శ్రీ (తం. వా.) 3. కదఁగి (ట) 4. చిత్తమలర (ద)

మత్తకోకిల. పంచవింశతి తత్త్వరాశి కపారదర్పణ మయ్యుఁ దాఁ
గొంచె మై పురుషుండు తత్త్వముఁ గోరి పట్టఁగ నేర కే
[1]మంచుఁ గించుఁ దలంచువార లమార్గ కర్మము సేయఁగా
మంచిలోకము వారి కేటికి మానుగా సమకూరెడిన్? 234

క. బంధానుమోక్షణ క్రమ, సంధా నైశ్వర్యధుర్య శాస్త్రసమగ్ర
గ్రంథంబు మాను చిద్రూ, పాంధునకు నకర్మ గతుల నగునే శుభముల్. 235

మత్తకోకిల. చూడ నీ జగమంతయున్ వెసఁ జుట్టి పట్టుక లీల నే
జోడులేక రయంబునం గుడి చుట్టినట్టి స్వతంత్రముం
గూడి యుండిన కాలచక్రముఁ గోరిచూడని వారి కే
జాడఁ గల్గు [2]నకర్మ సంగతిఁ జారుమోక్ష పదం బిలన్. 236

ఆ. జన్మ హేతు వైన జనకునిర్దేశంబు
తనకుఁ జేయ రాని దనుచుఁ దెలిసి
గుణమయ ప్రవృత్తి ఘోరాధ్వ నిశ్వాస
నిరతుఁ డగుచుఁ జేయ నేరఁ డతఁడు. 237

వ. అని తమలో వితర్కించి యా కుమారు లప్పుడు. 238

సీ. వినవయ్య! భూపాల! మునివరేణ్యుని మాట లనువొందఁ దలపోసి వినయ మలర
వలగొని యతనికి వందనం బొనరించి తిరిగి యెన్నఁడురాని తెరువు వట్టి
చయ్యన నేగిరి సహజ [3]స్వర బ్రహ్మ మయ మైన పంకజనయను పాద
పద్మ మరందంబు పానంబు సేయుచు మత్తిల్లి నిలిచిన మానసాళి

ఆ. పరిణమింప విష్ణుఁ బాడుచుఁ దత్కీర్తి
సరణి మ్రోయు మహతి సంఘటించి
నారదుండు గుణవిశారదుం డెందేనిఁ
జనియె జగము దన్ను సన్నుతింప. 239

క. అప్పుడు దక్షుఁడు తనయులు, దప్పి మహాపథము గనుట తగ నారదుఁడే
చెప్పినఁ గప్పిన శోకము, ముప్పిరిగొని చిత్తవృత్తి మూరిం బోవన్. 240

1. మంచుఁ గించు దలంచువాఁడు కదధ్వకర్మముసేయఁగా...వానికేటికి(వా)...వార మమార్గ కర్మము..............వారి కేటికి (తం)
మంచుఁ దలఁచును నుండి సేయ కుమార్గ (హ)
''పంచవింశతి తత్త్వానాం పురుషోఽద్భుత దర్పణమ్
అధ్యాత్మ మబుధస్యేహ కి మసత్కర్మభి ర్భవేత్'' (5-17)
2. న [హ. తం. వా.] 3. సత్త్వ (హ. తం. వా.)

చ. అడలుచునున్న వచ్చి కమలాసనుఁ డూఅడిలంగఁ బల్కె మున్
పడసిన లీలఁ బుత్రుల నపారగుణాఢ్యులఁ గాంచు మన్న నా
పడఁతుక [1]వల్నఁ గ్రమ్మఱను బల్వురఁ దా శబళాశ్వ సంజ్ఞులం
బెడఁగగు వారి పుణ్యములఁ బేర్చినవారి సహస్ర సంఖ్యులన్. 241

క. పుట్టించిన జనకుని మదిఁ, బుట్టిన తలఁ పెఱిఁగి వారు పూనిక ప్రజలం
బుట్టించు వ్రతము గైకొని, గట్టిగఁ దప మాచరింపఁగాఁ జనిరి వెసన్. 242

వ. ఇట్లు శబళాశ్వులు ప్రజాసర్గంబుకొఱకుఁ దండ్రి పంపునం దపంబు సేయువారై
యే తీర్థంబు తీర్థరాజం బై సకల తీర్థఫలంబులు నాలోకన మాత్రంబున ననుగ్ర
హించుచు సకల పాపంబుల నిగ్రహించు, నే తీర్థప్రభావంబున నగ్రజన్ములు ఫల
సిద్ధిం బొందుదు, రట్టి నారాయణ సరస్సను పుణ్యతీర్థంబునకుం జని, త దుప
స్పర్శ మాత్రంబున నిర్ధూత మలాశయు లై, 243

శా. బ్రహ్మేంద్రాదులు నందనేరని పరబ్రహ్మంబుఁ జింతింపుచున్
బ్రహ్మానందముఁ బొంది జిహ్వకలపై బ్రహ్మణ్యమంత్రంబు స
ద్బ్రహ్మలోకన వాంఛతో [2]నిలుపుచున్ బ్రహ్మం బితం డంచు మున్
బ్రహ్మజ్ఞాన గురున్ హరిం దపమునం బాటించి ర బ్బాలకుల్. 244

సీ. ఏకపాదాంగుష్ఠ మిలమీఁదఁ సవరించి నిశ్చలకాయు లై నిక్కి నిలిచి
కరములు గీలించి సరవి మీఁదికి నెత్తి గుఱుతుగాఁ బెనుబయల్ గుట్టిపట్టి
నిడివిగాఁ గ్రూర మై నిగిడిన చూడ్కులఁ గడు తీవ్రభానునిఁ [3]బొదివిపట్టి
వడిఁ గొంతకాలంబు వాయువు భక్షించి యంతనుండియు నిరాహారులగుచు

తే. సకలలోకములకు సంహారకమును
బేర్చి దేవతలకు భీతికరముఁ
గాఁగ ఘోరతపముఁ గావింపఁ దొడఁగిరి
మహిత చిత్తు ల క్కుమారవరులు. 245

— : నారదుండు శబళాశ్వులకు నివృత్తి మార్గంబు నుపదేశించుట : —

వ. ఇట్లతి భయంకరం బైన తపంబు సేయుచు, నెడతెగక భగవన్మంత్రంబుల
నొడువుచుఁ, బ్రజాసర్గ కాము లై యున్న య చ్చిన్న బాలుర కడకు నార
దుండు సనుదెంచి, పూర్వవిధంబునం బలుకుచు ని ట్లనియె. భ్రాతృ వత్సలు లై

1. పడఁతుక యందుఁ బల్వురను బన్నుగఁ దా (తం.) వల్ల (వా. ప.) 2. దలపులన్ (వా)
3. పొడిచి (తం. వా.)

యున్న మీరలు వేదాంతసారంబు పలుకుచున్న నా వచనంబు లాదరించి, తోఁబుట్టువులు సనిన మార్గంబు చనుండు. ఎవ్వఁడేనియుఁ దన యగ్రజులు గన్న మార్గంబునం దానునుం దప్పక వర్తించు, నట్టివాని విశేషధర్మం బెఱింగిన వాఁ డంద్రు. సతతంబును బుణ్యబంధువు లైన దేవతలం గూడి సుఖంబుండుండు. అని పల్కి నారదుండు సనియె. వారలు సర్వకర్మంబుల యందు నిర్మోహితు లై పరమపదంబునకు నాస్పదంబు లైన దేవర్షి వాక్యంబుల నాశ్రయించి, 246

ఉ. అప్పుడు లజ్జతోడ శబళాశ్వలు పూర్వజు లేగినట్టి యా
చొప్పున నెన్నఁడుం దిరిగి చూడని త్రోవ విశేషపద్ధతిం
దప్పక పోయి రయ్య! గుణధాములు నేఁడును మళ్ళరేమి నేఁ
జెప్పెదఁ గాక *రాక [1]కడఁజేరిన రాత్రులఁ బోలి భూవరా! 247

క. దక్షున కా కాలంబున, లక్షిత మై యుండెఁ బెక్కు లాగుల నుత్పా
త క్షోభంబులు వానికి, రూక్షవ్యథ నొంది యా పురుష నాశమునన్. 248

క. నారదకృత మని యెఱిఁగి మహా రోషముతోడ నేగి యాతనిఁ గని దుః
ఖారూఢ చిత్తుఁ డై మది, నూఱడిలం దెరువు లేక యుగ్రుం డగుచున్. 249

ఆ. మోము జేవురింప ముడివడ బొమదోయి
చూపువెంట మంట సుడిగొనంగఁ
పెదవు లదరఁ బండ్లు పెటపెటఁ గొఱుకుచు
దక్షుఁ డాగ్రహించి తపసిఁ బలికె. 250

చ. నెఱయఁగ సాధురూపమున నీ వతిబాలుర కాత్మజాళికిం
గఱకున భిక్షుమార్గ మగు కందువ సెప్పితి వేల? ధూర్త వై
మఱుఁగక యుండవచ్చునె? [2]కుమారుల నీ దురితంబు వొంద ని
న్నొఱలఁగఁ ద్రోతు నాదు సమదోగ్ర మహోగ్రహ శాపవహ్నులన్. 251

—: దక్షుండు నారదుని శపియించి ప్రజాసర్గం బొనరించుట :—

వ. అది యెట్లంటేని, దేవర్షి పితృ ఋణంబులు దీర్చక †అమీమాంసిత కర్మంబులు గల బాలురకు బుద్ధిఁ జెఱిచి, వారలకు నుభయ లోకంబుల శ్రేయోహాని నొన

* నాద్యాపితే నివర్తంతే పశ్చిమా యామినీ రివ (5-33) 1. 'కడచేరిన' అనియుండ నగును.
2. కుమారకు లీ దురితంబు నేఁడు. (హ) †మీమాంసిత ... (తం.); కర్మవిచారంబు సేయని బాలుర మనంబులకు నైహికేచ్ఛలయందు నైరాశ్యము గలుగంజేసి నివృత్తిమార్గం బుపదేశించి (హ. వా.)

ర్చితివి. ఇట్టి పాతకంబున భాగవతోత్తములలో లజ్జాహీనుండ వై యశో హానిం బొంది చరింపుదువుగాక! (నిరపరాధులై వైరంబు లేని నా పుత్త్రులపట్ల ద్రోహకృత్యం బొనర్చిన నీవు తప్పఁ దక్కిన భాగవతోత్తములు) సకల భూతాను గ్రహ పరవశులు. అతి కుతూహలంబున నీ చేత స్నేహపాశ నికృంతనం బైన మిత్త్రభేదంబె కాని త దుపశమనంబు గాకుండెడు. ఇంతనుండియుఁ బురుషుండు విషయ తీక్ష్ణత్వంబు లనుభవింపక కాని తెలియకుండెడు. జ్ఞానంబు తనంతనె కాని యొరులచే బోధింపఁబడి తెలియరాకుండెడి. నిరంతరంబును లోకసంచారి యైన నీకు నే లోకంబున న్నునికిపట్టు లేకుండుఁగాక. అని నిర్దయుండై శాపం బిచ్చె. అంత నారదుండు తత్క్రోధవాక్యంబుల కలుగక యట్ల కానిమ్మని సమ్మతించి చనియె. ఇట్టి శాంతభావం బెవ్వనివలనం గలుగు నతండు సర్వాతీతుం డై సర్వేశ్వరుం డనంబడు.

అధ్యాయము — ౬

వ. మఱియు, దక్షుండు తన మనోరథంబు విఫలం బగుటం జేసి యతి దుఃఖిత మనస్కుండై పొగులుచున్న పితామహుండు చనుదెంచి, మఱియుఁ బ్రజాసర్గోపాయం బుపదేశించిన, నా ప్రజాపతి ప్రియభామ యైన యసిక్నియందుఁ బితృవత్సల లైన పుత్త్రికల [1]నఱువదుండ్రం బుట్టించి,వారిలో ధర్మునకుం బదువురను, గశ్యపునకుం బదముగ్గురను, జంద్రునకు నిరువదేడ్గురను, భూతునకు, నాంగిరసునకుఁ, గృశాశ్వునకు నిద్దరేసి చొప్పున నార్గురను, తార్క్ష్యుఁ డను నామాంతరము దాల్చిన కశ్యపునకు మరలఁ గడమ నల్గుర న్నీ క్రమంబున నిచ్చె. వారినామంబు లాకర్ణింపుము. 252

ఆ. ఎట్టి పుణ్యవతులొ? యీ చేడియలు సెప్ప
సవతు లేనియట్టి సవతు లయ్యుఁ
గడుపు వడసి రెట్టి కడుపునఁ బుట్టిరో
కడిఁది త్రిజగ మెల్లఁ గడుపు గాఁగ. 253

వ. వార లెవ్వ రనిన భానువును, లంబయుఁ, గకుప్పును, జామియు, విశ్వయు, సాధ్యయు, మరుత్వతియు, వసువును, ముహూర్తయు, సంకల్పయు ననం బదుగురు ధర్మునకుఁ బత్ను లై కొడుకులం బడసిరి. వా రెవ్వ రంటేని భానువునకు వేదఋషభుండువుట్టె. అతనికి నింద్రసేనుండు నుదయించె. లంబకు విద్యోతుండు గలిగె. అతనికి స్తనయిత్నువు లనువారు పుట్టిరి. కకుద్దేవికి

1. నఱువదిఁటిని (హ)

సంకటుండు పుట్టె. సంకటునకుం కీకటుండు పుట్టె. కీకటునకు దుర్గాభిమానిను లైన దేవతలు జన్మించిరి. జామిదేవికి దుర్గభూముల కధిష్ఠానదేవతలు జనియించిరి. వారికి స్వర్గుండును, నందియు జన్మించిరి. విశ్వ యనుదానికి విశ్వేదేవతలు జన్మించిరి. వార లపుత్రకు లనం బరఁగిరి. సాధ్యయనుదానికి సాధ్యగణంబులు పుట్టె. వానికి సర్థసిద్ధి యనువాఁడు పుట్టె. మరుత్వతి యనుదానికి మరుత్వతుండు, జయంతుం డనువార లుదయించిరి. అందు జయంతుండు వాసుదేవాంశజుం డైన యుపేంద్రుం డనంబడి, వినుతి నొందె. ముహూర్త యనుదానికి సకల భూతంబులకు నా యా కాలంబులఁ గలిగెడు నా యా ఫలంబుల నిచ్చు మౌహూర్తికు లనియెడు దేవగణంబులు పుట్టిరి. సంకల్ప యనుదానికి సంకల్పుం డుదయించె. ఆ సంకల్పునకు కాముండు జనించె. వసు వను దానికి ద్రోణుండును, ప్రాణుండును, ధ్రువుండును, నర్కుండును, నగ్నియును, దోషుండును, వస్తువును, విభావసుండు వను నెనమండ్రు వసువు లుదయంబు నొందిరి. అందు ద్రోణునకు నభిమతి యను భార్యయందు హర్ష శోక భయాదులు పుట్టిరి. ప్రాణునకు భార్య యైన యూర్జస్వతియందు సహుండును, నాయువును, బురోజవుఁడనువారును గలిగిరి. ధ్రువుని భార్యయగు ధరణియందు వివిధు లగు పురు లనువారు జనించిరి. అర్కునికి భార్య యగు వాసనయందు తర్షాదు లుదయించిరి. అగ్నికి భార్య యైన వసోర్ధారయందు ద్రవిణకాదులు పుట్టిరి. మఱియుఁ [1]గృత్తికలకు స్కందుండు గలిగె. ఆ స్కందునకు విశాఖాదు లుదయించిరి. దోషునకు శర్వరి యను భార్యయందు హరికళ యగు శింశుమారుం డుదయించె. వస్తువునకు నాంగిరసయందు విశ్వకర్మయను శిల్పాచార్యుం డుదయం బందె. ఆ విశ్వకర్మకు నాకృతి యను సతియందు చాక్షుషుం డను మనువు జనించె. ఆ మనువువలన విశ్వులు, సాధ్యులు ననువారలు పుట్టిరి. విభావసునకు నుష యను భార్యయందు వ్యష్టియు, రోచిస్సును, నాతపుండును జనించిరి. అందు నాతపునికిఁ బంచయాముం డను *(దివసాభిమాన దేవత) జనించె. శంకరాంశజుం డైన భూతునకు సురూప యను భార్యయందుఁ గోట్ల సంఖ్య లైన రుద్రగణంబు లుదయించిరి. రైవతుండు, నజుండు, భవుండు, భీముండు, వాముండు, నుగ్రుండు, వృషాకపియు, నజైకపాత్తును, నహిర్బుధ్న్యుండును, బహురూపుండును, మహాంతుండును నను వారలును, రుద్రపారిషదులును నతిభయంకరు లైన ప్రేతలును, వినాయకులును బుట్టిరి. అంగిరసుం డను ప్రజాపతికి స్వధ యను భార్యయందుఁ బితృగణంబులు పుట్టిరి.

1. కృత్తికకు (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

సతి యను భార్యకు నథర్వవేదాభిమాన దేవతలు వుట్టిరి. కృతాశ్వునకు అర్చిస్సను భార్యయందు ధూమ్రకేశుం డను పుత్రుం డుదయించె. వేదశిరస్సునకు ధిషణ యను భార్యయందు దేవలుండును, వయునుండును, మనువునుం బుట్టిరి. తార్క్ష్యునకు వినత, కద్రువ, పతంగి, యామిని యను నలువురు భార్యలు. అందుఁ బతంగికిఁ బక్షులు వుట్టె; యామినికి శలభంబులు వుట్టె. వినతకు సాక్షాత్కరించిన యజ్ఞాధిపతికి వాహనం బైన గరుడుండును, సూర్యునకు సారథి యైన యనూరుండును జనియించిరి. కద్రువకుఁ బెక్కు (తెఱంగుల) భుజంగమంబులు వుట్టె. చంద్రునకుఁ గృత్తికాది నక్షత్రంబులు భార్యలు. వారలయందుఁ జంద్రుఁడు రోహిణియందు మాత్రము మోహితుం డగుటం జేసి దక్షశాపంబున క్షయ రోగ గ్రస్తుం డై సంతానంబు వడయనేరఁ డయ్యె. అంత దక్షప్రసాదంబున క్షయ పీడితంబు లగు కళల మరలం బొందె. మఱియును, 254

సీ. కామితప్రదుఁ డైన కశ్యపు కౌఁగిట ముచ్చట దీర్తు రే ముద్దరాండ్రు
అఖిల లోకములకు నవ్వ లై జగమెల్లఁ బూజింప నుందు రే పూవుఁబోండ్లు
బలియు రై పుత్రులుఁ బౌత్రులు ద్రిజగంబు లేలంగఁ జూతు రే యిందుముఖులు
ముంగొంగు పసిఁడి యై మూల్గు పుణ్యంబుల విఱ్ఱవీగుదు రెట్టి వింతరాండ్రు

తే. వారి కలగంప కడుపుల [1]నేరుపఱుప
నరిది బిడ్డలఁ బడసిన బిరుదుసతుల
నామములు నన్వయంబులు నీమనంబు
పూనఁ జెప్పెదు వినవయ్య ! మానవేంద్ర ! 255

తరల. అదితియుం దితి కాష్ఠయుం దను వ య్యరిష్టయుఁ దామ్రయు
న్నదనఁ గ్రోధవశాఖ్యయున్ సురసాఖ్యయున్ సురభిన్ మునిన్
మొదలుగాఁ దిమియు [2]న్నిళప్రియముఖ్య యా సరమాదిగా
ముదిత లెన్నఁగఁ గన్నసంతతి ముజ్జగంబుల భూవరా! 256

సీ. చాలంగఁ దిమికిని జలచరంబులు వుట్టె [3]శ్వాపదంబులు వుట్టె సరమయందు
సురభికి మహిషాది సురభులు జనియించెఁ దామ్రకు శ్యేన గృధ్రములు గలిగె
మునికి నప్సరసల మూఁకలు జనియించె నిళ గనె భూరుహములను గ్రోధ
వశ కుద్భవిల్లె దుర్వార సర్పంబులు సరి యాతుధానులు సురస కరయ

తే. నుప్పతిల్లిరి గంధర్వు లొక్క మొగి న
రిష్టకు సుతుల్ దనువునకుఁ ద్రిదశ[4]రిపులు
పదియు నెనమండ్రు నై నట్టి విదితబలులు
వారి నామాన్వయంబులఁ గోరి వినుము ! 257

1. నేరుపరుఁ (హ) 2. న్నిళాఖ్యా సుముఖ్యా (తం. వా.) 3. మఱి కిరాతులు సరమకును బ్రజలు (క. ఐ. హ.) 4. ముఖులు (హ)

వ. ద్విమూర్ధుండును, శంబరుండును, అరిష్టుండును, హయగ్రీవుండును, విభావసుండును, అయోముఖుండును, శంకుశిరుండును, స్వర్భానుండును, కపిలుండును, అరుణియును, పులోముండును, వృషపర్వుండును, ఏకచక్రుండును, అనుతాపకుండును, ధూమ్రకేశుండును, విరూపాక్షుండును, విప్రచిత్తియు, దుర్జయుండు నను వారలు. వీరలలోన స్వర్భానునకు సుప్రభ యను కన్యక వుట్టె. దాని నముచి వివాహం బయ్యె. వృషపర్వునకు శర్మిష్ఠ యను కూఁతురు వుట్టె. దాని నహుషపుత్రుం డైన యయాతి పెండ్లి యయ్యె. వైశ్వానరునకు నుపదానవి, [1]హయశిర, పులోమ, కాలక యను నలువురు పుత్రిక లుదయించిరి. అందు నుపదానవి హిరణ్యాక్షునకుం బత్ని యయ్యె. హయశిరను గ్రతువు వివాహం బయ్యె. పులోమా కాలక లను నిరువురను గశ్యపప్రజాపతి చతుర్ముఖుని వాక్యంబునం గైకొనియె. ఆ యిరువురకును సమరకోవిదు లైన దానవులు పౌలోమ కాలకేయు లనం బుట్టిరి. మఱియు నా యిరువురకు నఱువది వేల రాక్షసులు జన్మించిరి. వారు యజ్ఞకర్మంబులకు విఘాతకు లై వర్తింప, వారి నింద్రునకుం బ్రియంబుగా నీ పితామహుండగు నర్జునుండు వధించె. మఱియు, విప్రచిత్తి, సింహిక యను దానియందు రాహుప్రముఖంబుగాఁ గల కేతు శతంబును బడసె. వారలు గ్రహత్వంబుఁ గైకొనిరి. మఱియుం బురాణపురుషుం డైన శ్రీమన్నారాయణుండు దన యంశంబునఁ బరమభాగ్యవతి యైన యదితి గర్భంబున నుదయించె. ఆ యదితి వంశంబును విదితంబుగా వినుపించెద. సావధానుండ వై వినుము. వివస్వంతుండును, అర్యముండును, పూషుఁడును, త్వష్టయు, సవితయు, భగుండును. ధాతయు, విధాతయు, వరుణుండును, మిత్రుండును, శక్రుండును, ఉరుక్రముండును నను ద్వాదశాదిత్యులు జన్మించిరి. అందు వివస్వంతునకు శ్రాద్ధదేవుం డను మనువు సంజ్ఞాదేవియందు నుదయించె. మఱియు యముండు, యమియు నను నిరువురు మిథునంబుగా నుదయంబు నొందిరి. మఱియు నా సంజ్ఞాదేవి బడబాస్వరూపంబు నొంది యశ్వినీ దేవతలం గనె. ఛాయాదేవియందు శనైశ్చరుండును, సావర్ణి యను మనువును, దపతి యను కన్యకయుం బుట్టిరి. ఆ తపతిని సంవరణుండు వరియించె. అర్యమునకు మాతృక యను పత్నియందు చర్షణు లుదయించిరి. వారి మూలంబున మనుష్య జాతి యాలోకంబున స్థిరంబుగా నుండునట్లు బ్రహ్మదేవునిచేఁ గల్పింపంబడె. పూషుండు భర్గునిం జూచి దంతంబులు వికృతంబుగా నగిన, నతండు క్రోధించి దంతంబు లూడనడిచిన, నాఁటినుండియు భగ్నదంతుం డై, యనపత్యుం డై

1. హయశిరస (తం. వా.)

పిష్టాదుల భక్షింపుచుండె. త్వష్టకు దైత్యానుజ యైన రచన యను కన్యకకు నధికబలాఢ్యుం డగు విశ్వరూపుండు వుట్టె. అంత నా దేవతలు బృహస్పతిం గోపింప, నతఁడు తలఁగిపోయినం దమకు నా విశ్వరూపుని నాచార్యునింగా వరియించిరి. అని చెప్పిన విని శుకయోగీంద్రునకుం బరీక్షిన్న రేంద్రుండిట్లనియె.

అధ్యాయము - ౭

సీ. అరయంగ యోగీంద్ర! యద్భుతం బయ్యెడు సురలపై నేటికి సురగురుండు
కోపించె? నీతండు గురుభావమున దేవతల కేమి యాపదఁ దలఁగఁ జేసె?
నెఱిఁగింపు మనవుడు నింద్రుండు త్రిభువ నైశ్వర్య మదంబున సత్పథంబు
గానక వసు రుద్ర గణములు నాదిత్య మరు దశ్విదేవాది మండలములు

తే. సిద్ధ చారణ గంధర్వ జిహ్మగాది
సురులు మునులును రంభాది సుందరాంగు
లాడఁ బాడంగ వినుతిసేయంగఁ గొలువ
నొక్క భద్రాసనంబున నుక్కుమీఱి. 259

సీ. నిండు పున్నమనాఁడు గండరించిన చంద్రు మండల శ్రీలతో మాఱుమలయ
భద్ర విద్యోతాతపత్రంబు గ్రాలంగ మిన్నేటితరఁగలు మేలుకొలుపఁ
గలిత దివ్యాంగనా కరతల చాతుర్య చామరశ్రేణులు జాడపడఁగఁ
జింతామణి స్ఫుట కాంత రత్నానేక ఘటిత సింహాసనాగ్రంబునందు

తే. నూరుపీఠంబుపై శచి యుండ నుండి
వరుస దిక్పాలకాది దేవతలు గొలువ
సాటి చెప్పంగరాని రాజసముతోడ
నింద్రుఁ డొప్పారె వైభవసాంద్రుఁ డగుచు. 260

వ. ఆ య్యవసరంబున, 261

క. గురుతర ధర్మక్రియ నయ, గురుఁడు [1]మరు న్మంత్ర విషయ గురుఁడు వచశ్శ్రీ
గురుఁడు సమస్తామరగణ,గురుఁడు గురుం డరుగుదెంచెఁ గొల్వునకు నృపా! 262

చ. అమిత తపఃప్రభావుఁ గరుణాత్ముని గీష్పతిఁ జూచి రాజ్యదు
ర్దమ మదరేఖ నింద్రుఁడు వృథా తనగద్దియ లేవకుండె నె
య్యమున నెదుర్కొనం జనక యాసన మీయక గౌరవోపచా
రములఁ బ్రసన్నుఁ జేయకఁ దిరంబుగ దివ్యసభాంతరంబునన్. 263

1. గురుఁడు మంత్ర (హ)

క. అప్పుడు సురపతి గన్నులఁ, గప్పిన సురరాజ్య మదవికారంబునకుం
జప్పుడు సేయక గృహమున, క ప్పుణ్యుఁడు దిరిగిపోయె నతిఖిన్నుండై. 264

చ. ఎఱుఁగమిఁ జేసినట్టి గురుహేళన మంత నెఱింగి యింద్రుఁ డ
చ్చెరుపడి భీతినొంది యతిచింతితుఁడై తలపోసి పల్కె న
ప్పరమపవిత్రు లోకనుతభవ్యచరిత్రు విశేష పాదపం
కరుహముఁ బూజసేయక యకర్మముఁ జేసితి [1]నప్రబుద్ధినై. 265

క. త్రిభువన విభవ మదంబున, సభలో మ ద్గురువునకుఁ బ్రసన్నునకు లస
త్ప్రభువునకు నెగ్గు సేసితి, శుభములు దొలఁగంగ నే నసురభావమునన్. 266

ఆ. †పారమేష్ఠ్య మయిన పదవి నొందిన భూపు
లెట్టివారి కైన లేవవలదు
విబుధు లిట్లు సెప్పు విధ మెన్న వారలు
ధర్మవేత్త లనుచుఁ దలపఁబడరు. 267

తే. కుపథవర్తు లగుచుఁ గుత్సిత దుర్వచో
నిపుణు లైనవారు [2]నిడివి దెలిసి
తొలఁగలేక తా రధోగతిఁ బడుదురు
తప్పులేక రాతితెప్ప భంగి. 268

ఉ. కావున లోకవందితుని కార్యవిచారుని యింటి కేగి త
త్పావన పాదపద్మములపై మకుటంబు ఘటిల్ల మ్రొక్కి త
త్సేవ యొనర్చి చిత్తము వశించి ప్రసన్నునిఁ జేతు నంచు న
ద్దేవవిభుండు వోయె నతితీవ్రగతిం గురు ధామసీమకున్. 269

సీ. ఈరీతిఁ దనయింటి కేతెంచు దేవతాపతి రాక యా బృహస్పతి యెఱింగి
యధ్యాత్మమాయచే నడఁగి యదృశ్యుఁడై పోయె నప్పుడు దేవపుంగవుండు
సకలంబుఁ బరికించి జూడఁ గానక గురుఁ జింతించి తలపోసి చిన్నఁబోయెఁ
బోయిన విధమెల్ల దాయలు రాక్షసవీరులు వేగులవారివలనఁ

తే. దెలిసి మిక్కిలిఁ దమలోనఁ దెలివినొంది
యందఱును గూడి భార్గవు నాశ్రయించి
త త్కృపాదృష్టిఁ దమశక్తి దట్టమైన
దేవతలమీఁది దాడికిఁ దెరువు వెట్టి. 270

1. నల్పబుద్ధినై (హ)

† ఈ క్రింది పద్యము క. చ. ట. త. లలో నున్నది. ముద్రిత ప్రతులలోఁ గానరాదు.
"పారమేష్ఠి కరణ పదవి నొందినవారు, లెస్స వారి కెదురు లేదు రనుచు
విబుధ వరుల వినబడె నేనియు, నదియ పరమ ధర్మమంద్రు బుధులు.'' 2. నియతి విడిచి(తం.)

—: దేవాసురయుద్ధ ప్రారంభము :—

క. ధూర్తులు సమస్త కిల్బిష, మూర్తులు వర ధర్మ కర్మ మోచిత మార్గా
వర్తులు దుర్ణయ నిర్మిత, కీర్తులు దానవులు సనిరి గీర్వాణులపై. 271

స్రగ్ధర. దండిం గోదండకాండోద్ధత రథ హయ వేదండ తండంబుతోడన్
దండెత్తెన్ మెండుగా న ద్దనుజనికరముల్ దైవవర్గంబుమీఁదం
జండ బ్రహ్మాండభేద్యోచ్చ్రయ జయరవముల్ సర్వదిక్ క్షోభగా ను
ద్దండ ప్రఖ్యాతలీలన్ దలపడిరి సురల్ దర్పులై వారితోడన్. 272

చ. మదమున దేవదానవులు మచ్చరముల్ గడుఁ బిచ్చలింప సం
పదలను గోరి పోరునెడ భార్గవ మంత్రకళా విశేషులై
[1]యెదురులు వాలి యస్త్రముల నేయ మహాసురు లేచి యేచి పెం
గుదులుగఁ గ్రువ్వ దేవతలు కోల్తల కోర్వక పాఱి ర య్యెడన్. 273

ఆ. దనుజవీరు లేయు దారుణ దివ్యాస్త్ర
దళితదేహు లగుచుఁ దలలు వీడ
నోడి పాఱి రద్భుతోపేత బలులైన
త్రిదశవరులు బిట్టు [2]దిట్టినట్లు. 274

క. ఒకమొగము గాక దివిజులు, తికమక గొని వైరు లెల్ల దీకొనఁ దమ్ముం
[3]బకపక లై నకనక లై, లుకలుకఁ బరువెత్తి రోడి లోఁగొను భీతిన్. 275

చ. దనుజుల గర్వరేఖయును దానవవీరుల యంపజోకయున్
మనుజవిశేష భోజనుల మచ్చరికంబు నిశాటకోటి యే
చిన బల శౌర్యముం దమకు సిగ్గును హాని మహాభయంబు [4]ని
ర్గుణతను జేయ నుమ్మలికఁ గోల్తల కోపక [5]పాఱి రార్తులై. 276

క. అమరులు విసృష్ట [6]దానవ, సమరులు శరభిన్న దేహ సంతాపగుణ
భ్రమరులు దైత్య కిరాతక, చమరులు కమలజుని కడకుఁ జనిరి భయార్తిన్. 277

ఉ. ధాతకు దేవతా విభవదాతకుఁ బుణ్యజనానురాగ సం
ధాతకు సర్వలోక హితదాతకు వైదిక ధర్మమార్గ ని
ర్ణేతకు నుల్లసద్విభవ నేతకు సర్వజగజ్జయాంగజ
భ్రాతకుఁ బుణ్య యోగిజన భావవిజేతకు మ్రొక్కి ర య్యెడన్. 278

1. అదరులువాఱు నస్త్రముల నార్చి మహాసురులేర్చి యేసి పెం (తం. వా.)
2. దిట్టినట్లు (తం) 3. బక పకనగ (తం) 4. నిర్గుణతఁ జేయ నుమ్మలిక (తం. వా.)
5. వీగి రయ్యెడన్ (క. చ. ట. జ. డ.) 6. దారుణ (ట. తం.)

క. ఆఖండలుండు మొదలుగ, లేఖానీకముల బ్రహ్మ లేనగవున ని
త్యాఖండ సత్కృపారస, శేఖర వాక్యముల వారి సేదలు దేర్చెన్. 279

వ. ఇట్లు బ్రహ్మదేవుండు దేవేంద్రప్రముఖు లైన దేవతల కనుకంపాతివిభవంబున నభయం బొసంగి యి ట్లనియె. 280

ఉ. నెట్టనఁ బాపకర్మమున నేరమిఁ జేసితి రేమి చెప్పఁ! మీ
పుట్టిన నాఁటనుండియును బుద్ధులు సెప్పి జగంబు లేలఁగాఁ
బట్టముఁ గట్టి పెంచిన కృపానిధి బ్రహ్మకళా విధిజ్ఞుఁ జే
పట్టక గుట్టు జాఱి సిరిపట్టునఁ దొట్టిన పొట్టక్రొవ్వునన్. 281

వ. బ్రహ్మిష్ఠుఁ డైన బ్రాహ్మణు నాచార్యుం గైకొనక గురుద్రోహంబుఁ జేసితిరి. త ద్దోషం బిపుడు మీకుఁ జేసేఁత శత్రుకృతం బై యనుభవింపం జేసె. అతి బల వంతు లైన మిమ్ము నతిక్షీణులైన రాక్షసులు జయించుట, తమ యాచార్యుం డైన శుక్రు నారాధించి త న్మంత్రప్రభావంబునఁ బునర్లబ్ధవీర్యు లగుటచేతనే. ఇప్పుడు మదీయం బైన నిలయంబు నాక్రమింపం గలవా రై మదోద్రేకంబున నెదురులేక వర్తిల్లుచున్న రక్షోనాయకులకుఁ ద్రిదివంబుఁ గొనుట తృణప్రాయంబు. అభేద్య మంత్రబలంబు గల భార్గవునకు వారు శిష్యు లగుటంజేసి విప్ర గోవింద గవేశ్వరానుగ్రహంబు గలవారలకుఁ దక్కం దక్కిన రాజుల కరిష్టం బగు. కావున మీ రిప్పుడు త్వష్ట యను మనుపుత్రుం డగు విశ్వరూపుం డను ముని నిశ్చల తపోమహత్త్వ సత్త్వస్వభావుం డగు నతని నారాధించిన, మీకు నభీష్టా ర్థంబు నతండు సంఘటిల్లఁజేయు. ఎట్టి దుర్దశలనైన నతం డడంచు. అని చెప్పిన దిక్పాలకాదులు డెందంబుల డిందుపడి, కమలగర్భుని వీడ్కొని, విశ్వరూపు కడకుం జని యి ట్లనిరి. 282

తే. అన్న! మేలగు నీకు ని న్నడుగఁ గోరి
వచ్చినారము భవదీయ వనమునకును
దండ్రులకు నేఁడు సమయోచితంబు లైన
కోర్కె లొనఁగూడఁజేసి చేకొనుము యశము. 283

క. సుతులకుఁ బితృశుశ్రూషణ, మతిపుణ్యము సేయుచుండు నాత్మజులు గుణో
న్నతి బ్రహ్మచారు లైనను, మతితో గురుసేవకన్న మఱియుం గలదే? 284

వ. అదియునుం గాక. 285

సీ. అరయ నాచార్యుండు పరతత్త్వరూపంబు దండ్రి తలంపంగ ధాతరూపు
రూపింప భ్రాత మరుత్పతి రూపంబు దెలియంగఁ దల్లి భూదేవిరూపు
భగిని కరుణరూపు భావంబు ధర్మస్వరూపంబు దా నర్థిరూపు మొదల
నభ్యాగతుఁడు మున్న యగ్నిదేవుని రూపు సర్వభూతములుఁ గేశవునిరూపు

తే. గానఁ దండ్రి! వేగఁ గడు నార్తులగు పితృ
జనుల మైన మమ్ముఁ జల్లఁ జూచి
పరభయంబు వాపి నిరుపమం బగు తపో
మహిమచేత మెఱసి మనుపవయ్య! 286

వ. ఇప్పుడు బ్రహ్మనిష్ఠుండ వైన నిన్ను నాచార్యునిఁగా వరించి, భవదీయ తేజో
విశేషంబుచేత వైరివీరులం బరిమార్చెదము. ఆత్మీయార్థం బైన యవిష్ఠ పాదాభి
వందనంబు నిందితంబు గాదని వేదవాక్యంబు గలదు. కావున నీకు నమస్కరించు
చున్న దేవతలం గైకొని పౌరోహిత్యంబు సేయుము. అనినఁ బ్రహసిత వదనుం
డై యమ్మునీశ్వరుం డిట్లనియె. 287

ఆ. బ్రహ్మవర్చస్సు వోయెడి ప్రార్థనంబు
ధర్మగుణ గర్హితం బని తా నెఱింగి
సొరిది ననుబోఁటి తపసి యీ సురలచేతఁ
బ్రకట మధురోక్తి నేటికిఁ బలుకఁబడియె. 288

వ. విశేషించి, 289

క. గుడుధనము గూర్పనేటికి, గురుశిక్షం దగిలి మంత్రకోవిదు లై స
ద్గురుధర్మ నిరతులేనియు, గురువులకును శిష్యవరులె కూర్చిన ధనముల్. 290

సీ. అరయ నకించను లైనట్టివారికిఁ [1]దగు శిలోంఛనవృత్తి ధనము సుమ్ము
దానిచే నిర్వర్తిత ప్రియ సాధు సత్క్రియ గలవార లై ప్రీతినొందె
దరు గాన స ద్గర్హితాచార మైన యాచార్యత్వ మిపుడు మీ శాసనమునఁ
గైకొంటి గురువుల కామంబు బ్రాణార్థ వంచనములు లేక వడి నొనర్తు

ఆ. ననుచు విశ్వరూపుఁ డనియెడి ముని ప్రతి
జ్ఞోక్తిఁ బలికె వారి నూఱడించి
మహిత మైన తత్సమాధిచే గురుభావ
మమరఁజేసె దేవసమితి కపుడు.

1. పంబినట్టి శిలోంఛనంబె ధనము (తం)

క. భార్గవవిద్యా గుప్త, స్వర్గశ్రీ ద్విగుణ దనుజ సమధిక సంప
ద్వర్గముల విష్ణుమాయా, నర్గళగతిఁ దెచ్చి యింద్రునకు నిచ్చె నృపా! 292

క. ఏవిద్యచేత దక్షితుఁ, డై వజ్రి దురంబులోన నసురులఁ ద్రుంచెన్
భావింప నట్టి విద్యను, శ్రీవర మాయామతంబుఁ [1]జెప్పెను హరికిన్. 293

అధ్యాయము—౮

ఉ. నావుడు పాండవాన్వయుఁడు నమ్మికభక్తి జగన్నివాసు రా
జీవదళాక్షుఁ గృష్ణుఁ దన చిత్తమునం భజియించి పల్కె నో
దేవగణార్చితాంఘ్రియుగ! దివ్యమునీశ్వర! విశ్వరూపుఁ డ
ప్పావన మైన విద్య సురపాలున కేక్రియ నిచ్చెఁ? జెప్పవే! 294

ఉ. ఎందును రక్షితుండగుచు నింద్రుఁడు లీలయ పోలె వైరిసే
నం దునుమాడి దేవతలు సుఖింపఁగ నిష్టసంపదం
జెంది సమస్తలోకములుఁ జేకొని యేలె మునీంద్ర! దాని నే
విందు సుఖంబుఁ గందు నిఁక వీనులు సంతస మందఁ బల్కవే! 295

—: శ్రీమన్నారాయణ కవచ ప్రారంభము :—

క. వర నారాయణకవచము, నరిభీకర వజ్రకవచ మాశ్రిత సంప
త్పరిణామ కర్మసువచము, పురుహూతున కెట్లు మౌని బోధించెఁ? దగన్. 296

వ. అనినం బరీక్షిజ్జనపాలునకు మునినాథుం డిట్లనియె. 297

సీ. వినవయ్య! నరనాథ! మునినాథుఁ డింద్రున కనువొంద నారాయణాఖ్య మైన
కవచంబు విజయసంకల్పంబు నప్రమేయ స్వరూపంబు మహా[2]ఫలంబు
మంత్రగోప్యము హరి మాయావిశేషంబు సాంగంబుతోడ నెఱుంగఁజేసె
దాని నే వినిపింతుఁ బూని త దేకాగ్ర చిత్తంబుతోడుతఁ జిత్తగింపు

తే. మొనర ధౌతాంఘ్రిపాణి యై యుత్తరంబు
ముఖముగా నుత్తమాసనమున వసించి
కృత నిజాంగ కరన్యాస మతిశయిల్ల
మహిత నారాయణాఖ్య వర్మము నొనర్చె. 298

వ. ఇట్లు నారాయణకవచంబు ఘటించి, పాదంబులను, జానువులను, ఊరువులను, ఉదరంబునను, హృదయంబునను, ఉరంబునను, ముఖంబునను, శిరంబున

1. చెచ్చెరఁ జెప్పెన్ (హ) 2. బలంబు (క. చ. ట. జ.)

ని ట్లష్టాంగంబులం బ్రణవపూర్వకం బైన యష్టాక్షరీ మంత్రరాజంబు న్యాసంబుఁ జేసి, ద్వాదశాక్షర విద్యచేత కరన్యాసంబు చేసి, మంత్రమూర్తియై (ప్రణవాది యకారాంత మగు మహామంత్రంబుచేత నంగుళ్యంగుష్ఠ పర్వసంధులయందు న్యసించి, మఱియు హృదయంబున ఓంకారము, వికారంబు మూర్ధంబున, షకారంబు భ్రూమధ్యంబునందు, ణకారంబు శిఖయందు, వేకారంబు నేత్రంబుల యందు, నకారంబు సర్వసంధులయందు, మఱియు నస్త్రము నుద్దేశించి మకారం బును న్యసించెనేని మంత్రమూర్తి యగు. మఱియును అస్త్రాయ ఫట్ అను మంత్రంబున దిగ్బంధనంబుచేసి,పరమేశ్వరునిఁ దన భావంబుననిల్పి) భగవచ్ఛబ్ద వాచ్యంబును,విద్యామూర్తియు దపోమూర్తియు నగు(షట్ఛక్తిసంయుతం బైన) నారాయణ కవచాఖ్య మైన మంత్రరాజంబు నిట్లని పఠించె. 299

చ. గరుడుని మూఁపుపై పదయుగంబు ఘటిల్లఁగ శంఖ చక్ర [1]చ
ర్మ రుచిర శార్ఙ్గ ఖడ్గ శర రాజితపాశ గదాది సాధనో
త్కర నికరంబు లాత్మకరకంజములం ధరియించి భూతిసం
భరిత [2]మహాష్టబాహుఁడు కృపామతితో ననుఁ గాచుఁ గావుతన్. 300

ఆ. [3]ప్రకట మకర వరుణ పాశంబులందుల
జలములందు నెందుఁ బొలియకుండఁ
గాచుఁగాక నన్ను ఘనుఁ డొక్కఁ డైనట్టి
మత్స్యమూర్తి విద్యమానకీర్తి. 301

క. వటుఁడు సమాశ్రిత మాయా, నటుఁడు బలి ప్రబల శోభన ప్రతిఘటనో
ద్భటుఁడు త్రివిక్రమదేవుఁడు, చటుల స్థలమందు నన్ను సంరక్షించున్. 302

చ. అడవుల సంకటస్థలుల నాజిముఖంబుల నగ్నికీలలం
దెడరుల నెల్ల నాకు మతి కెక్కఁగ దిక్కగుఁగాక శ్రీనృసిం
హుఁడు [4]కనకాక్ష రాక్షస వధోగ్రుఁడు విస్ఫురి తాట్టహాస వ
క్త్రుఁడు ఘన దంష్ట్రపావక విధూత దిగంతరుఁ డప్రమేయుఁ డై. 303

చ. అరఁయగ నెల్లలోకములు నంకిలి నొంద మహార్ణవంబులో
నొరగి నిమగ్న మైన ధర నుద్ధతిఁ గొమ్మున నెత్తినట్టి యా
కిరిపతి [5]యజ్ఞకల్పుఁ డురుఖేలుఁడు నూర్జిత మేదినీమనో
హరుఁడు కృపావిధేయుఁడు సదాధ్వముల న్ననుఁ గాచుఁ గావుతన్. 304

1. వర్మ (హ.తం.వా.); నిర్భరతర (క) 2. మహాప్రభావుఁ (హ) 3. వరుడుస జలధికూప వరుణ పాశములందు (త.బ.) 4. సుర శత్రు యూథప వధోగ్రుఁడు తం. (వా.) 5. యగ్ని (హ)

క. రాముఁడు రాజకులైక వి, రాముఁడు భృగు సత్కులాభిరాముఁడు సుగుణ
స్తోముఁడు నను రక్షించును, శ్రీమహితోన్నతుఁడు నద్రిశిఖరములందున్. 305

సీ. తాటక మర్దించి తపసి జన్నముఁ గాచి హరువిల్లు విఱిచి ధైర్యమున మెఱసి
ప్రబలు లైనట్టి విరాధ కబంధోగ్ర ఖరదూషణాది రాక్షసులఁ దునిమి
వానరవిభు నేలి వాలిఁ గూలఁగ నేసి జలరాశి గర్వంబుఁ జక్కఁజేసి
సేతువు బంధించి చేరి రావణ కుంభకర్ణాది వీరులఁ గడిమిఁ ద్రుంచి

తే. యల విభీషణు లంకకు నధిపుఁ జేసి
భూమిసుతఁ గూడి సాకేతపురమునందు
రాజ్యసుఖములు గైకొన్న రామవిభుఁడు
వరుస ననుఁ బ్రోచుచుండుఁ బ్రవాసగతుల. 306

వ. మఱియు నఖిలప్రమాదంబు లైన యభిచార కర్మంబులవలన నారాయణుండును, గర్వంబువలన నరుండును, యోగభ్రంశంబువలన యోగనాథుం డైన దత్తాత్రేయుండును, గర్మబంధమువలన గణేశుం డైన కపిలుండును, గామదేవుని వలన సనత్కుమారుండును, మార్గంబుల *(దేవహేళనంబుఁ జేయుటవలన) శ్రీహయగ్రీవమూర్తియును, దేవతానమస్కార తిరస్కార దేవపూజాచ్ఛిద్రంబుల వలన నారదుండును, నశేష నిరయంబువలనఁ గూర్మంబును, నపథ్యంబువలన భగవంతుం డైన ధన్వంతరియును, ద్వంద్వంబువలన నిర్జితాత్ముం డైన ఋషభుండును, జనాపవాదంబువలన యజ్ఞదేవుండును, †జనన మరణాదులం గలుగ జేయు కర్మంబువలన బలభద్రుండును, గాలంబువలన యముండును, సర్పగణంబుల వలన శేషుండును, అప్రబోధంబువలన ద్వైపాయనుండును, బాషండ సమూహంబు వలన బుద్ధదేవుండును, శనైశ్చరునివలన గల్కియునై, ధర్మ రక్షణపరుం డైన మహావతారుండు నన్ను రక్షించుఁగాత. ప్రాత స్సంగమ ప్రాహ్ణ మధ్యాహ్నాపరాహ్ణ సాయంకాలంబులను ప్రదోషార్ధరాత్రాపరరాత్ర ప్రత్యూషానుసంధ్య ప్రభాతంబులను గదాద్యాయుధంబుల ధరియించి, కేశవ, గోవింద, నారాయణ, విష్ణు, మధుసంహర. త్రివిక్రమ, వామన, హృషీకేశ, పద్మనాభ, శ్రీవత్సధామ, సర్వేశ్వరేశ, జనార్దన, విశ్వేశ్వర, కాలమూర్తి యను నామరూపంబులు గల దేవుండు నన్ను రక్షించు. ప్రళయకాలానలాతితీక్ష్ణ సంభ్రమ భ్రమణ నిర్వక్రవిక్రమ క్రమ [1]వక్రీకృత దనుజచక్రం బైన సుదర్శననామ చక్రంబ ! మహావాయు ప్రేరితుం డై హుంతాశనుండు నీరస

†"తత్కృతానోబలః" అని మూలము'' (8-18) 1. వశీకృత (తం.)

తృణాటవుల భస్మీభూతంబు సేయుభంగి భగవత్ప్రయుక్తంబ వై మద్వైరి సైన్యంబుల దగ్ధంబులు గావింపుము. జగత్సంహారకాల పటు ఘటిత చటుల మహోత్పాత గర్జారవ తర్జన దశదిశాభివర్జిత ఘనఘనాంతర నిష్ఠ్యూత నిష్ఠుర కోటి శతకోటి సంస్పర్శ స్ఫుర ద్విస్ఫులింగ నిర్గ మానర్గళ భుగభుగాయమాన మూర్తివిస్ఫూర్తి ! నారాయణ కరకమల వర్తి ! గదాయుధోత్తమ ! మదీయ వైరితండోపతండంబుల ఖండనంబులం జండగతిం బిండిగాఁ, గూశ్మాండ వైనాయక రక్షో భూత గ్రహంబులం జూర్ణంబులుగాఁ గొండొక వినోదము సలుపుము. దరేంద్రంబ వైన పాంచజన్యంబ ! సర్వలోక జిష్ణుం డైన శ్రీకృష్ణుని నిఖిలపుణ్యైకసదన వదననిష్ఠ్యూత నిశ్వా [1]సాధరవేణు పరిపూరితంబవై యున్మత్త భూత ప్రేత పిశాచ విప్రగ్రహాది క్రూర దుర్గ్రహంబులు విద్రావణంబు లుగా, నస్మత్పరవీర మండలంబుల గుండియలతోఁ దదీయమానినీ దుర్భర గర్భంబులు గర్భస్థార్భక [2]వివర్జితంబులుగా నవియ, బ్రహ్మాండభాండ భీకరం బైన భూరి నాదంబున మోదింపుము. అతి తీవ్రధారా దళిత నిశాటకోటి కఠోరకంఠ కరాళ రక్తధారా ధౌత మలీమస విసరంబ వైన నందక మహాసి శేఖరంబ ! జగదీశ ప్రేరితంబ వై మద్విద్వేషి విషమవ్యూహంబులు బెండువడ మెండు గడికండలుగ ఖండించి చెండాడుము. నిష్కళంక నిరాతంక నిశ్శంక సాంద్రచంద్రమండల పరిమండిత సర్వాంగ [3]రక్షణ విచక్షణ ధర్మ నిర్మితంబ వైన చర్మంబ ! దుర్మద మద్వైరిలోక భీకరాలోకంబులను సమాకుల నిబిడ నీరంధ్ర నిష్ఠుర తమఃపటల పటు ఘటనంబులం గుటిలపఱుపుము. నిఖిల పాప గ్రహంబులవలనను, సకల నర మృగ సర్ప క్రోడ భూతాదులవలనను నగు భయంబులు భగవ న్నామ రూప యాన దివ్యాస్త్రంబులవలనం బొందకుండుఁ గాక ! బృహద్రథంతరాది సామంబులచేత స్తోత్రంబు చేయంబడుచున్న ఖగేం ద్రుండు రక్షణదక్షుం డై నన్ను రక్షించుంగాక. శ్రీహరి నామ రూప వాహన దివ్యాయుధ పారిషదోత్తమ ప్రముఖంబు లస్మదీయ బుద్ధీంద్రియ మనః ప్రాణం బుల సంరక్షించు. భగవంతుం డైన శేషుండు సర్వోపద్రవంబుల నాశంబు సేయు. జగదైక్యభావం బైన ధ్యానంబు గలవానికి వికల్పరహితుం డై, భూషణాయుధ లింగాఖ్య లగు శక్తులం దన మాయచేత ధరియించి, తేజరిల్లు చుండు లక్ష్మీకాంతుండు వికల్ప విగ్రహంబులవలన నన్ను రక్షించుఁ గాక. లోకభయంకరాట్టహాస భాసుర వదనగహ్వరుం డగుచు, సమస్త తేజోహరణ ధురీణ తేజఃపుంజ సంజాత దివ్య నృసింహావతారుం డగు నప్పరమేశ్వరుండు,

1. అధర్వణ (క. బ.) 2. నిర్భేదనంబులుగా (క. ద. బ.) 3. లక్షణ (హ)

సర్వ దిగ్భాగంబులవలన, సమస్త బహి రంతరంబులవలన నను రక్షింపుచుండుఁ
గాక. అని నారాయణాత్మక కవచప్రభావం బితిహాససరూపంబున నింద్రుండు దెలిసి
కొని, ధ్యానంబు చేసి, త ద్విద్యాధారణ మహిమవలన నరాతుల నిర్జించె. కావున,
నెవ్వరేని నిర్మలాత్ము లగువార లేత ద్విద్యాధారణు లై యనుదినంబును బఠి
యించిన, నతిఘోర రణంబుల,[1]నత్యుత్కట సంకటంబులను, సర్వగ్రహ నిగ్రహ
కర్మ మారణకర్మాది దుష్కర్మజన్య క్లేశంబులను వదలి, అవ్యాకుల మనస్కులై
విజయంబు నొందుదురు. మఱియును, సర్వరోగంబులకు నగమ్య శరీరు లై
సుఖంబు నొందుదురు. అదియునుం గాక. 307

సీ. అతిభక్తిఁ గౌశికుండను బ్రాహ్మణుఁడు దొల్లి యీ విద్య ధరియించి యెలమి మించి
మరుభూమియందు నిర్మలచిత్తుఁ డై యోగ ధారణంబున బిట్టు తనువు విడిచె
దానిపై నొకఁడు గంధర్వవరేణ్యుండు చిత్రరథాఖ్యుఁ డజేయుఁ డొంటిఁ
జదలఁ జనంగఁ ద చ్ఛాయ త దస్థిపై గదిసిన నాతఁడు గళవళించి

ఆ. యువిద పిండుతోడ నవ విమానముతోడఁ
దనదు విద్యతోడ ధరణిఁ ద్రెళ్ళి
తిరిగి లేవలేక తికమక గుడువంగ
వాలఖిల్యమౌని వానిఁ జూచి. 308

క. నారాయణకవచ సమా, ధారణ పుణ్యాస్థి దీని దగ్గఱ నీకుం
గూరెడినె? విష్ణుభక్తుల, వారక చేరంగ నెట్టివారికిఁ దరమే? 309

ఇంద్రవజ్రము. సంధించి నీ యంగక సంధు లెల్లన్
బంధించి త న్మంత్రబలంబు పేర్మిన్
[2]అందంబు మాన్పింపఁ ద దన్య మేది?
సింధుప్రవాహోన్నతిచేతఁ దీరున్. 310

వ. కావున నీ పుణ్యశల్యంబులు భక్తియుక్తుండ వై కొనిపోయి (ప్రాఙ్ముఖంబునఁ
బ్రవహించెడు) సరస్వతీజలంబుల నిక్షేపణంబు చేసి, కృతస్నానుండ వై యాచ
మనంబు చేసిన, నీ సర్వాంగబంధనంబు లుడుగు. అనిన నతం డట్లు చేసి, తన
విమానం బెక్కి నిజస్థానంబున కరిగె. కావున, 311

క. అనుదినము దీని నెవ్వరు, వినిరేని పఠించిరేని విస్మయ మొదవన్
ఘన భూతజాల మెల్లను, మునుకొని వారలను గాంచి మ్రొక్కుచునుండున్.

1. అరిసంకట ప్రదేశంబులను (త.జ.బ.) 2. అంధంబు (హ)

ఆ. విశ్వరూపువలన నైశ్వర్యకర మైన
యట్టి విద్యఁ దాల్చి యింద్రుఁ డపుడు
మూఁడులోకములకు [1]ముఖ్య మైనట్టి శ్రీ
ననుభవించి మించె నధికమహిమ. 313

అధ్యాయము—౯

సీ. భూపాల! యా విశ్వరూపున కరుదైన తలలు మూఁ డనువొందఁ [2]దగిలియుండు
సొరిది సురాపాన సోమపానంబులు [3]నన్నాద మనఁగను నమరవరుల
తోఁ గూడి భుజియించి తూకొని వారితో యజ్ఞ భాగంబు ప్రత్యక్షమొంది
కైకొనుచుండి దుష్కర్ముఁ డై యా యజ్ఞభాగంబు రాక్షస ప్రవరులకును

ఆ. దల్లిమీఁదఁ గలుగు తాత్పర్యవశమున
దివిజవరుల మొఱఁగి [4]తెచ్చి యిచ్చె
నది యెఱింగి యింద్రుఁ డతిభీతచిత్తుఁ డై
[5]తనకుఁ గాని యతని తలలు ద్రుంచె. 314

క. [6]భాసురుఁ డనక మహాత్మా, గ్రేసరుఁ డన [7]కతఁడు పూర్వకృత కర్మగతిన్
[8]వేసరఁ డనక మహేంద్రుఁడు, భూసురు తల లపుడు రోషమునఁ దెగ నడిచెన్.

వ. ఇట్లు య్యింద్రుండు క్రోధంబు సహింపంజాలక విశ్వరూపు తలలు ఖడ్గంబునం దెగనడిచిన, సోమపానంబుచేయు శిరంబు కపింజలం బయ్యె. సురాపానంబు చేయు శిరంబు కలవింకం బయ్యె. అన్నంబు భక్షించు శిరంబు తిత్తిరి యయ్యె. ఇట్లు త్రివిధ పక్షిస్వరూపంబు దాల్చి, బ్రహ్మహత్య యేతెంచి, యింద్రునిఁ జుట్టుకొని, తమ్ముఁ బరిగ్రహింపు మని నిర్బంధింప, నపు డింద్రుం డతిభీతచిత్తుం డై త్రిలోకనాయకుం డైనం దానిం దప్పించుకొనఁజాలక యంజలి యొగ్గి, య మ్మహాదోషంబుఁ గైకొని, త ద్దోషం బొక్కసంవత్సరం బనుభవించి, యంతం బాపుకొనువాఁ డై భూ జల వృక్ష స్త్రీలం బ్రార్థించి, మ ద్దురితంబు చతుర్విధంబులం బుచ్చుకొనుం డనిన, భూమి తనయందుఁ జేయంబడ్డ ఖాతంబు తనంతన పూడునట్టి వరంబును, జలంబు సర్వంబు దనయందుఁ బ్రక్షాళితంబైనం బావనం బగు నను వరంబును, వృక్షంబులు భేదింపంబడి పునఃప్రరోహంబుగలుగు నను వరంబును, స్త్రీ లెల్లప్పుడుం దమకుఁ గామసుఖంబు గలుగు నను వరంబును

1. మూనతైనట్టి (తం) 2. గలిగియుండు (క.డ.బ.తం.) 3. అన్నంబు మొదలుగా (క.బ.)
4. తెచ్చియిచ్చు (హ.తం.వా.) 5. తన కరాసి నతని తలలు ద్రుంచె (క.డ.బ.) 6. భూసురు (క.బ.)
7. కమరవిభుడు ప్రియకర్మ గతిన్ (హ) సురతతికి ప్రియమొనరింపన్ (చ.డ.) 8. వేనరియనఁగ (ద)

గోరిన, నతం డట్లకాక యని యొసంగిన, నతని దుష్కృతంబు ధరణి [1]యిరిణ విధంబునను, నుదకంబు బుద్బుద ఫేన రూపంబునను, మహీరుహంబులు నిర్యాస భావంబునను, నింతులు [2]రజోవికారంబునను నిట్లు చతుర్భాగంబులం బంచికొనిరి. అంత. 316

—: వృత్రాసుర వృత్తాంతము :—

మ. హతపుత్రుం డగు విశ్వరూపజనకుం డా త్వష్ట దుఃఖాయతో
ద్ధత రోషానల దహ్యమానుఁ డగుచుం దా నింద్రుపై మారణ
క్రతు [3]హోమంబు నొనర్ప నందుఁ బొడమెం గల్పాంతకాకార వి
శ్రుత కీలానల నిష్ఠురేక్షణ గుణ క్షుభ్య త్రిలోకోగ్రుఁడై. 317

సీ. యుగము [4]గ్రుంగెడునాఁడు జగములు వొలియించు నంతకుమూర్తిపై నింత యగుచుఁ
బలుపును నిడుపును బ్రతిదినంబును నొక్క శతపాత మంగంబు విరివిఁ గొనుచుఁ
గడు దగ్ధ శైలసంకాశ దేహమునందుఁ గరము సంధ్యారాగకాంతి [5]బెరయ
మును కాఁక [6]రాగి చేగను మించు మించుల కఱకుమీసలు కచాగ్రములు మెఱయఁ

తే. జండ మధ్యాహ్న మార్తాండ మండలోగ్ర
చటుల నిష్ఠుర లోచనాంచల విధూత
దిశ దిశాభాగుఁ డుజ్జ్వలతర కరాళ
భిదుర సునిశిత దంష్ట్రోరు వదనగుహుఁడు. 318

ఉ. నింగికి నేలకుం బొడవు నిట్టల మై శిఖలందుఁ బర్వు ను
త్తుంగ త రాగ్నిజాలములఁ దొట్రిలుచుం గ్రహపంక్తి జాఱ ని
స్సంగ కరాళశాత ఘన స ద్ఘృణిమండల చండ శూల ము
ప్పొంగుచుఁ గేల లీలఁ గొని భూమి చలింపఁగ సోలి యాడుచున్. 319

సీ. [7]వదలక విరివిగా వదనంబు దెఱచుచు నాకాశమంతయు నప్పళించుఁ
[8]గడు నాల్క నిగుడించి గ్రహతారకంబుల నయమెల్లఁ దిగజాఱ నాకి [9]విడుచు
నలవోకయును బోలె నట్టహాసము చేసి మెఱసి లోకములెల్ల మ్రింగ జూచుఁ
దనరు దిగ్దంతి దంతములు [10]చెక్కలువాఱ నుగ్రదంష్ట్రిలు ద్రిప్పు నుక్కుమిగిలి

1. నెరియ యూషర క్షేత్రంబుల (హ); యీరిణ విధంబునను (తం); నెరియ విధంబునను (క. చ. జ. బ.); యూషరరూపంబున (ద) 2. రజస్వల (హ) 3. కర్మం బొనరింప (త.ద.) 4 ద్రుంగెడు (తం. వా.) 5. మెఱయ (హ) 6. రాగిచేఁ గనుమించు (హ. తం. వా.) 7. పదపడి (హ) 8. కడనాల్క (తం. వా.) 9. కొనుచు (హ) 10. చెక్కలు (హ)

తే. త్వష్ట బలితంపుఁ దపమునఁ [1]బుష్టినొందె
యఖిల లోకంబులెల్లఁ దా నాక్రమించి
వృత్రనామాఖ్య దేవతాశత్రుఁ డగుచు
దారుణాకారుఁ డఖిలదుర్దముఁడు మెఱసె. 320

మత్తకోకిల. అట్టి వృత్రునిమీఁద దేవత లల్కతోఁ బెను మూఁక లై
చుట్టిముట్టి మహాస్త్రవిద్యలు సూపి యేపున నేయ నా
గొట్టువీరుఁడు వార లేసిన క్రూరశస్త్రము లన్నియుం
జుట్టి పట్టుక మ్రింగి శూరతఁ [2]జోక నార్చె మహోగ్రుఁ డై. 321

క. భక్షిత దివ్యాస్త్రుం డగు, రక్షోనాయకుని నమరరాజ ప్రముఖుల్
వీక్షింప వెఱచి పఱచిరి, రక్షకుఁ జింతించికొనుచు రయ మొప్పారన్. 322

వ. ఇట్లు సర్వసాధనంబులతోడ సాధుజనంబుల వృత్రాసురుండు మ్రింగిన, నచ్చెరువడి చేయునది నేరక త త్తేజోవిశేష విభవంబునకు భయంబు నొంది, కందిన డెందంబునం గుందుచుఁ,బురందర ప్రముఖులార్తరక్షకుండగు పుండరీకాక్షునకుం గుయ్యిడువార లై, 323

లయగ్రాహి. వీఁడు కడుదుర్దముఁడు వాఁడి మన కైదువులు
[3]పోఁడి సెడఁగా మెసఁగి యాడు గనకున్నాఁ
దేడ బ్రతుకింకఁ ? బెను కీడు వొడమెన్ మనకుఁ
దోడుపడ నొక్కరుఁడు లేఁడు హరి దక్కన్
వేఁడుదము శ్రీధరునిఁ గూడుదము [4]సద్భటులఁ
బాడుదము గీతములఁ జూడఁబడు నంతన్
[5]వీఁడు చెడు త్రోవ దయతోడ నెఱిఁగించు
ఘనుఁ డోకక సురాలయము పాడువడ దింకన్. 324

క. అని తలపోయుచుఁ దమలో,మునుకుచుఁ దికమకలు గొనుచు మురరిపుకడకున్
గునుకుచుఁ దినుకుచు నేగిరి, ఘనరాక్షసుఁ గన్న కన్నుఁగవ బెగ్గిలఁగన్. 325

వ. ఇట్లు భయార్తు లై యమర్త్యవ్రాతంబు చనిచని, ముందట నభంగ భంగ రంగ దుత్తుంగ డిండీరమండల సముద్దం డాడంబర విడంబిత నారాయణ నిరంతర కీర్తిలతా కుసుమగుచ్ఛ స్వచ్ఛంబును, అనవరత గోవింద చరణారవింద సేవా

1. సృష్టి (హ) 2. చూపియార్చె (త. బ.) 3. వాడిచెడఁగా మొసగి (హ) 4. తద్భటుల (క) 5. వాడి (హ)

సమాకుల కలకలఫలిత మహాపుణ్య ఫలాయమాన సముద్దీపితావర్తవర్తిత దక్షిణావర్త రుచిర శంఖమండల మండితంబును, నతినిష్ఠుర కఠిన పాఠీన పృథురోమ [1]రాజీవ శకుల తిమి తిమింగిల కర్కట కమఠ కచ్ఛప మకరనక్ర వక్రగ్రహగ్రహణ ఘుమఘుమారావ దారుణగమన విషమిత విషమ తరంగఘట్టన ఘట్టిత [2]సముద్ధూత శీకరనికర నీరంధ్ర తారకిత తారాపథంబును, మహోచ్ఛ్రయ శిలోచ్చయ శిఖరాగ్ర ప్రవహిత దుగ్ధనిర్ఝర సమ్మార్జిత పురాణపురుష విశుద్ధ శుద్ధాంత విహరణధురీణ నవసుధాధౌత ధావళ్య ధగద్ధగాయమాన రమ్యహర్మ్య నిర్మాణ కర్మంబును, అతిపవిత్రగుణ విచిత్ర నిజకళత్ర ప్రేమానంద సందర్శిత ముకుంద పరిస్రవదంతరంగ కరుణారస పరిమిళిత భావబంధుర విద్రుమ వల్లీమతల్లికాంకుర శోభితంబును,ప్రసిద్ధ సిద్ధరసాంబువాహ సంగమ సముత్థితగంభీర ఘోష పరి[3]పూరిత సకల రోదోంతరాళంబును,సముద్ర మేఖలాఖిలప్రదేశ విలసిత నవీన దుకూలాయమానంబును, హరిహరప్రముఖ దేవతానిచయ పరిలబ్ధామృత *మహదైశ్వర్య దానధౌరేయ మహానిధానంబును, వైకుంఠపుర పౌరవార మనోహర కామ్యఫలిత మందార పారిజాత సంతాన కల్పవృక్ష హరిచందన ఘన వనానుకూల కూలంబునునై యొప్పుచుఁ గుబేరు భాండాగారంబునుం బోలె, బద్మ, మహాపద్మ, శంఖ, మకర, కచ్ఛప, ముకుంద, కుంద, నీల, వర సమగ్రంబై, విష్ణు కరకమలంబునుంబోలె సుదర్శనావర్త ప్రగల్భంబై, కైలాస మహీధరంబునుం బోలె నమృతకళాస్థాన శేఖరపదార్పణంబై, యింద్రవైభవంబునుం బోలె కల్పవృక్ష కామధేను చింతామణి జనితవిశేషంబై, సుగ్రీవసైన్యంబునుం బోలె నపరిమిత నిబిడ హరిసంచారంబై, నారాయణోదరంబునుం బోలె నిఖిల భువన భారభరణ సమర్థంబై, శంకరు జటాజూటంబునుం బోలె గంగాతరంగిణీ సమాశ్రయంబై, బ్రహ్మలోకంబునుంబోలెఁ బరమహంసకుల సేవ్యంబై,పాతాళ లోకంబునుంబోలె ననంతభోగి భోగయోగ్యంబై, నందనవనంబునుం బోలె నైరావత మాధవీ రంభాది సంజననకారణంబై, సౌదామినీ నికరంబునుం బోలె నభ్రంకషంబై, విష్ణునామ కీర్తనంబునుం బోలె నిర్మలస్వభావంబై, క్రతుశత గతుండునుం బోలె హరిపదభాజనంబై, యొప్పుచున్న దుగ్ధవారాశి డాసి, శ్వేతద్వీపంబున వసియించి, యందు సకలదిక్పాలకాది దేవతలు దేవదేవ నాశ్రయించి యిట్లని స్తుతియించిరి. అంత, 326

1. రాజిసంకుల (హ) 2. సముత్తుంగ (హ) 3. దూషిత (హ) * మహైశ్వర్య (తం. వా.)

సీ. పంచమహాభూత పరినిర్మితం బైన ముజ్జగంబుల కెల్ల నొజ్జ యైన
బ్రహ్మయు నేమును బరఁగ నందఱుఁ గూడి యెవ్వనికై పూజలిత్తు మెపుడు
నట్టి సర్వేశ్వరుం డాగమవినుతుండు సర్వాత్మకుఁడు మాకు శరణ మగును
అతిపూర్ణకాము నహంకారదూరుని సముని శాంతునిఁ [1]గృపాస్పదుని గురుని

తే. మాని యన్యుని సేవింపఁ బూనునట్టి
కపటశీలుని నతి పాపకర్మబుద్ధి
శునకవాలంబు వట్టుక ఘనతరాబ్ధిఁ
దరియఁ జూచుట గాదె! తాఁ దామసమున. 327

చ. ఉదకమయంబునన్ వసుధ నోడఁగఁ జేసి తనర్చు కొమ్మునన్
వదలక యంటఁగట్టి మనువల్లభుఁ గాచిన మత్స్యమూర్తి స
మ్మదమున మమ్ముఁ బ్రోచు ననుమానము మానఁగ వృత్రుచేతి యా
పద దొలఁగించి నేఁడు సురపాలుర పాలిటి భాగ్య[2]దేవతై. 328

మత్తకోకిల. రంతు సేయుచు వాతధూత కరాళ భంగుర భంగ దు
ర్దాంత సంతత సాగరోదక తల్ప మొంది వసించి బ్ర
హ్మాంతవానిని బొడ్డుఁదమ్మిని నాచి కాచిన నేర్పరిం
తంతవాఁ డనరాని యొంటరి యాదరించు మముం గృపన్. 329

తే. దేవతల మైన మే మిట్టి దేవదేవు
సర్వలోక శరణ్యుని శరణు చొచ్చి
బలిత మైనట్టి వీని యాపదలఁ బాసి
మీఱి శుభములఁ జేకొనువార మిపుడు. 330

వ. ఇట్లు స్తుతియించుచున్న దేవతలకు భక్తవత్సలుం డైన వైకుంఠుండు ప్రసన్నుం
డయ్యె. అప్పుడు, 331

సీ. తగు శంఖ చక్ర గదా ధరుం డగువాని శ్రీవత్స కౌస్తుభ [3]చిహ్నువానిఁ
గమనీయ మాణిక్య ఘన కిరీటమువాని దివ్యవిభూషణ దీప్తివాని
మండిత [4]కోటీర కుండలంబులవాని సిరి యురస్థ్సలమునఁ జెలఁగువానిఁ
దనుఁబోలు సేవకతండంబు గలవాని జిలుఁగైన పచ్చని వలువవానిఁ

1. మదాస్పదుని (క. డ. ద. బ.) 2. దైవమై (తం. వా.) 3. శ్రీలవాని (తం. వా.)
4. కేయూర (హ)

ఆ. దెల్లఁదమ్మివిరులఁ దెగడు కన్నులవాని
నవ సుధా[1]ద్రవంబు నవ్వువానిఁ
గనియె వేల్పుపిండు కప్పురపాటుతోఁ
గన్నులందు నున్న కఱవు దీర. 332

సీ. తన సేవకులలోనఁ దడఁబడు రూపంబు శ్రీవత్స కౌస్తుభశ్రీలు దెలుప
వికచాబ్జములతోడ వీడ్వడు కన్నుల కడలదైవాఱెడు కరుణ దెలుప
నెల్ల లోకములకు నిల్లైన భాగ్యంబుఁ గాఁపురం బుండెడు కమల దెలుప
మూఁడుమూర్తులకును మొదలైన తేజంబు ధాతఁ బుట్టించిన తమ్మి దెలుప

ఆ. బుద్ధిఁ బోల్పరాని పుణ్యంబుఁ దత్పాద
కమల జనిత యైన గంగ దెలుప
నప్రమేయుఁ డభవుఁ డవ్యక్తుఁ డవ్యయుఁ
డాదిపురుషుఁ డఖిలమోది యొప్పె. 333

వ. ఇట్లు జగన్మోహనాకారుం డైన నారాయణుని కృపావలోకనాహ్లాద చకిత స్వభావ చరితులై సాష్టాంగ దండప్రణామంబు లాచరించి, ఫాలభాగ పరికీలిత కరకమలులై యి ట్లనిరి. 334

ఆ. దుర్గమంబు లైన స్వర్గాది ఫలములఁ
బుట్టఁజేయఁ జాలునట్టి గుణము
గలిగి మెలఁగుచున్న ఘనుఁడ వైనట్టి నీ
కరయ మ్రొక్కువార మాదిపురుష! 335

సీ. దండంబు యోగీంద్రమండలనుతునకు దండంబు శార్ఙ్గకోదండునకును
దండంబు మండిత కుండలద్వయునకు దండంబు నిష్ఠుర ఖండనునకు
దండంబు మత్తవేదండ రక్షకునకు దండంబు రాక్షసఖండనునకు
దండంబు పూర్ణేందుమండలముఖునకు దండంబు తేజః ప్రచండునకును

తే. దండ మద్భుత పుణ్యప్రధానునకును
దండ ముత్తమ వైకుంఠధామునకును
దండ మాశ్రిత రక్షణ తత్పరునకు
దండ మురు భోగినాయక తల్పునకును. 336

1. ద్రవంపు (తం. వా.)

ఉ. చిక్కిరి దేవతావరులు చిందఱ వందఱలైరి ఖేచరుల్
స్రుక్కిరి సాధ్యసంఘములు సోలిరి పన్నగు లాజి భూమిలో
మ్రక్కిరి దివ్యకోటి కడు మ్రగ్గిరి యక్షులు వృత్రుచేత నీ
చిక్కినవారి నైన దయసేయుము నొవ్వకయుండ నో హరీ ! 337

క. మొదలాఱిన [1]రక్కసులకు, మొదలై మా కాపదలకు మూలం బగుచుం
దుద మొదలు లేని రక్కసు, తుదిఁ జూపఁగదయ్య ! తుదకుఁ దుది యైన హరీ !

తే. అకట ! దిక్కుల కెల్ల దిక్కైన మాకు
నొక్క దిక్కును లేదు కా లూన నైన;
దిక్కు గావయ్య ! నేఁడు మా దిక్కుఁ జూచి
దిక్కు లేకున్నవారల దిక్కు నీవ. 339

క. నీ దిక్కు గానివారికి, నే దిక్కును వెదక నుండ దిహపరములకున్
మోదింపఁ దలఁచువారికి, నీదిక్కే దిక్కుసుమ్ము ! నీరజనాభా ! 340

తే. అరయ మా తేజములతోడ నాయుధములు
మ్రింగి భువన త్రయంబును మ్రింగుచున్న
భీకరాకారు వృత్రునిఁ బీఁచ మణఁచి
యెల్ల భంగుల మా భంగ మీఁగు మభవ ! 341

ఆ. పరమపురుష ! దుఃఖభంజన ! పరమేశ !
భక్తవరద ! కృష్ణ ! భవవిదూర !
జలరుహాక్ష ! నిన్ను శరణంబు వేఁడెద
మభయ మిచ్చి కావు మయ్య ! మమ్మ. 342

వ. *([2]నమస్తే భగవన్నారాయణ ! వాసుదేవ ! ఆదిపురుష ! మహానుభావ ! పరమమంగళ ! పరమకళ్యాణ! దేవ! పరమ కారుణికులైన పరమహంస లగు పరివ్రాజకులచేత నాచరితంబు లగు పరమ సమాధి భేదంబులఁ బరిభావిత పరిస్ఫుటంబైన పరమహంస ధర్మంబు[3]చేత నుద్ఘాటితం బగు తమః కవాటద్వారంబున నపావృతంబైన యాత్మలోకంబున నుపలబ్ధమాత్రుండవై, నిజసుఖానుభవుండవై యున్న నీవాత్మసమవేతంబులై యుపేక్షింపం బడని యీ శరీరంబులకు నుత్పత్తి స్థితి లయకారణుండవై యుండుదువు. గుణ సర్గ పతితుండ

1. దేవతలకు (చ. ట. త. బ.) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు 2. మఱియు నో భగవన్ (హ)
3. ననువాదితంబగు పరమ కపాల ద్వారంబు నావృతంబైన (హ)

వై యపరిమిత గుణగణంబులున్న నీవు, దేవదత్తునిమాడ్కిఁ [1]బారతంత్ర్యంబున స్వకృతంబులైన కుశలాకుశల ఫలంబుల ననుభవింతువు. షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుండ వైన నీ వాత్మారామ స్వభావుండ వై, యపరిమిత గుణగణంబులు గలిగి, యీశ్వరాహ్వయానవగాహ్య మాహాత్మ్యంబందు నర్వాచీన వికల్ప వితర్క విచార ప్రమాణాభాసంబు లగు తర్క శాస్త్రంబులఁ గర్కశంబు లైన ప్రజ్ఞలు గలిగి, దురవగ్రహవాదు లయిన విద్వాంసుల [2]వివాదావసరంబుల యందు [3]నుపరతంబు లగు అస్తి నాస్తీత్యాది వాక్యంబుల సమస్త మాయామయుండ వై, నిజ మాయ చేతఁ గానంబడక యుక్తి గోచరుండవై, సమ విషమ రూపంబులఁ బ్రవర్తింతువు.) దేవా! రజ్జువునందు సర్పభ్రాంతి గలుగునట్లు, ద్రవ్యాంతరంబులచేత బ్రహ్మంబైన నీయందుఁ బ్రపంచభ్రాంతి గలుగుచుండు. సర్వేశ్వరా! సర్వజగత్కారణరూపంబవైన నీవు సర్వభూత ప్రత్యగాత్మ వగుటం జేసి, సర్వగుణావభాసోపలక్షితుండవై కానంబడుచుందువు. లోకేశ్వరా! భవన్మహిమ మహామృతసముద్ర విప్రుట్సకృత్పాన మాత్రంబున సంతుష్ట చిత్తులై, నిరంతర సుఖంబున విస్మారిత దృష్ట శ్రుత విషయసుఖ లేశాభాసులైన పరమ భాగవతులు, భవచ్చరణకమల సేవాధర్మంబు విడువరు. త్రిభువనాత్మ భవన! త్రివిక్రమ! త్రిణయన! త్రిలోక మనోహరానుభావ! భవదీయవై భవ విభూతి భేదంబు లైన దనుజాదులకు ననుపక్రమ సమయం బెఱింగి, నిజమాయా బలంబున సుర నర మృగ జలచరాది రూపంబులు ధరియించి, తదీయావతారంబుల ననురూపం బైన విధంబున శిక్షింతువు. భక్తవత్సలా! భవన్ముఖకమల నిర్గత మధుర వచనామృత కళావిశేషంబుల, నిజదాసుల మైన మా హృదయతాపం బడంగింపుము. జగ దుత్పత్తి స్థితి లయ కారణ ప్రధాన దివ్య మాయా వినోదవర్తి వై సర్వ జీవనియంబులకు బాహ్యాభ్యంతరంబుల యందు బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మ స్వరూప ప్రధాన రూపంబుల, దేశకాల దేహావస్థాన విశేషంబులఁ, ద దుపాదానానుభవంబులు గలిగి, సర్వప్రత్యయ సాక్షి వై, సాక్షాత్పర బ్రహ్మ స్వరూపుండ వై యుండెడి నీకు నేమని విన్నవించు వారము? జగదాశ్రయంబై, వివిధ వృజిన సంసార పరిశ్రమోపశమనంబైన భవదీయ దివ్యచరణ శతపలాశ చ్ఛాయ నాశ్రయించెదము, అని పెక్కు విధంబుల వినుతించి యిట్లనిరి.

1. పరతంత్రంబును నిచ్చిన కుశల ఫలంబుల ననుభవించి చింతింతువు(హ) 2. ''వివాదానవసరే'' వివాదస్య అనవసరే= అగోచరే'' (9–35) 3. అనుపరతంబులగు (వ్రా. ప్ర.)

†క. తేజంబు నాయువును వి, భ్రాజిత దివ్యాయుధములుఁ బరువడి వృత్రుం
డాజి ముఖంబున మ్రింగెను, మా జయ మిం కెందుఁ? జెప్పుమా! జగదీశా! 344

వ. అని యిట్లతిమనోహర చతుర వచనంబుల భక్తిపరవశులై వినుతి సేయుచున్న దేవతలం జూచి, య ప్పరమేశ్వరుం డమృత ప్రాయంబు లగు గంభీరభాషణంబుల నిట్లనియె. 345

క. మ దుపస్థానంబగు మీ, సదమల సుజ్ఞానమునకు సంతోషమునం
బొదలె మది ప్రీతి నొందితి, వదలక నా భక్తి వొడమి వ్యర్థం బగునే? 346

వ. మఱియు, నతిప్రీతుండ నైన నాయందు భక్తులకుం బొందరాని యర్థంబు లేదు. విశేషించి నాయందు నేకాంతమతి యైన తత్త్వవిదుం డన్యంబులం గోరకుండు, గుణంబులయందుఁ దత్త్వ జ్ఞానగోచరుం డైనవాఁడు విషయ నివృత్త చిత్తుం డై సంసారమార్గంబు నిచ్ఛయింపఁడు. కావున మీకు శుభం బయ్యెడు. దధీచి యను ఋషిసత్తముండు గలండు. అతని శరీరంబు మ ద్విద్యాతిశయ మహత్త్వంబునం, దేజో విశేషంబున సారం బై యున్నయది. అతని నడిగి, త చ్ఛరీరంబుఁ బుచ్చికొనుండు. అతండు పూర్వకాలంబున నశ్వినీ దేవతలకు నశ్వశిరోనామం బను బ్రహ్మస్వరూపం బగు నిష్కళంకం బైన విద్య నుపదేశించిన, వారలు జీవన్ముక్తిత్వంబు నొందిరి. మఱియుఁ ద్వష్టృ పుత్రుం డైన విశ్వరూపునకు మ దాత్మకం బైన యభేద్య కవచంబు నిచ్చె. కావున నతం డతివదాన్యుండు. అశ్వినీదేవతలచేత యాచింపంబడి, దేహంబు వంచింపక మీ కిచ్చు. ఆతని శల్యంబులు విశ్వకర్మ నిర్మితంబులై, శతధారలు గల యాయుధ శ్రేష్ఠంబై, మ త్తేజోబృంహితం బై, వృత్రాసుర శిరోహరణ కారణం బై యుండు. దానంజేసి మీరు పునర్లబ్ధ తేజోఽస్త్రాయుధ సంపదలు గలిగి వెలింగెదరు. విశేషించియు మ ద్భక్తవరు లైనవార లేలోకంబుల నెవ్వరికి నజేయులు. కావున మీకు [1]భద్రంబయ్యెడు. అని భూతభావనుండైన భగవంతుం డదృశ్యుం డయ్యె. అప్పుడు దేవతలు దధీచిముని కడకుం జనిన నత్తఱి యింద్రుం డి ట్లనియె. 347

---

† మూలమున నుండుటచే ఈ భాగము (తం. వా.) ప్రతులనుండి గ్రహింపఁబడినది. దీని తరువాత మూలమున ''హంసాయ దహ్ర నిలయాయ'' ఇత్యాది శ్లోకమున్నది. 1. అయ్యెడుమని (తం. వా.)

అధ్యాయము — ౧౦

ఆ. దేహి సుఖముఁ గోరు దేహంబు ఘటియించి
దేహి విడువలేఁడు దేహ మెపుడు
దేహి! యస్మదీయ దేహంబుకొఱకు నై
దేహ మీఁగదయ్య! దేవతలకు. 348

ఉ. ఎక్కడ నెల్లలోకముల నెవ్వరుఁ గోరని కోర్కి నేఁడు మా
తెక్కలిపాటుకై తివిరి దేహము వేఁడఁగఁ వచ్చినార మే
మెక్కడ! తీవ్ర కర్మగతి యెక్కడ! దైవకృతంబు గాక! యీ
[1]త్రొక్కుడు దాన మీ వరుస రోయక వేఁడుదురే జగంబులన్. 349

క. నీచగతి యెల్లభంగుల, యాచన యని తెలిసి తగని దడుగుదు రేనిన్
యాచకవర్గము లోపల, [2]నీచకు లనఁబడరె? యెంత నేర్పరులైనన్. 350

క. అడుగంగరాని వస్తువు, లడుగరు బతిమాలి యెట్టి యర్థులు నిను నే
మడిగితిమి దేహ మెల్లను, గడు నడిగెడు వానికేడ గరుణ? మహాత్మా! 351

ఉ. నావుడు నా దధీచియు మనంబున సంతసమంది నవ్వి సం
భావిత వాక్య పద్ధతులఁ బల్కుచు నిట్లనెఁ బేర్మితోడ నో
దేవతలార! ప్రాణులకుఁ దెక్కలి మృత్యు భయంబు పూనుచే
భావములం దలంపరు కృపామతి నెన్నఁడు మీ మనంబులన్.* 352

ఆ. ఎలమి బ్రతుక నిచ్ఛయించిన వారికి
దేహ మెల్లభంగిఁ దీపు గాదె?
యచ్యుతుండు వచ్చి యర్థించె నేనియు
తన్ను నిచ్చునట్టి దాత గలఁడె? 353

వ. అదియునుం గాక. 354

సీ. అర్థంబు వేఁడెడు నర్థులు గలరు గా కంగంబు వేఁడెడి యర్థి గలఁడె?
తగఁ గోరికల నిచ్చు దానశీలుఁడు [3]గల్గుఁ దన దేహ మీ నేర్చు దాత గలఁడె?
యీ నేర్చువాఁడు ద న్నిచ్చిన రోయక చంపెడునట్టి యాచకుఁడు గలఁడె?
చంపియుఁ బోవక శల్యంబు లన్నియు నేఱి పంచుక పోవువారు గలరె?

1. రొక్కపు (తం. వా.) 2. నీచక యాచకము గాదె నిర్ణయ మతికిన్ (క) 3. గాక (ట)
* అపి బృందారకా యూయం నజానీథ శరీరిణామ్
సంస్థాయాం యస్త్వభిద్రోహో దుస్సహశ్చేతనావహః (10. 3)

ఆ. రమణ లోకమెల్ల రక్షించు వారికి
హింస సేయుబుద్ధి యెట్లు వొడమె?
భ్రాంతి యైనయట్టి ప్రాణంబుపైఁ దీపు
తమకుఁ బోలె నెదిరిఁ దలఁప వలదె? 355

వ. అన దేవత లిట్లనిరి. 356

తే. సర్వ భూతదయాపర స్వాంతులకును
బుణ్యవర్తను లగు మిమ్ముఁబోఁటి వారి
కమిత సత్కీర్తి కాముల కలుషమతుల
కియ్యరాని పదార్థంబు లెవ్వి గలవు? 357

ఆ. అడుగరాని సొమ్ము లడుగరా దని మానఁ
డడుగువాని మాట లడుగ నేల?
భ్రాంతి నడుగుచోటఁ బ్రాణంబు లేనియు
నిచ్చువాఁడు దాపఁ డిచ్చుఁగాని. 358

వ. అని పరసంకటంబు దలంపక నిలింపులు కార్యపరతన్ సవినయ వాక్య పరంపరలం బ్రార్థించిన, నతండు దరహసిత వదనుం డై, యఖిల లోకధర్మం బెఱింగియు నొక్కింత కాలంబు ప్రతివాక్యం బిచ్చితి. దీని సహింపం దగుదురు. మీయట్టి వారలకుం బ్రియం బగునేని నెప్పుడైనన్ విడువందగిన శరీరంబు విడుచుట యేమి దుర్లభంబు? అధ్రువం బైన యీ దేహంబుచేతం గీర్తి సుకృతంబుల నెవ్వం డార్జింపకుండు నతండు పాషాణాదులకంటె నతి కఠినుండు. మీ యట్టి పుణ్యశ్లోకులచేత నాకాంక్షింపంబడిన శరీరం బప్రమేయ ధర్మార్జితంబు. ఏదేహంబు చేత నైనను సకలభూతంబులు శోకానుభవంబున శోకించు, హర్షానుభవంబున హర్షించు, అట్టి మహాకష్ట దైన్యాకరం బైన యీ శరీరంబు కాక శునక సృగాలాదులపాలు గాకుండ మే లయ్యె. అని నిశ్చితాత్ముం డై దధీచి, తత్త్వావలోకనంబుచేత నిరసిత బంధనుం డై, బుద్ధీంద్రియ మానసంబులతోఁ గూడిన క్షేత్రజ్ఞుని పరబ్రహ్మ స్వరూపం బైన భగవంతునందు నేకీభూతంబుఁ జేసి, యోగజ్ఞానంబున శరీరంబు విడిచె. అప్పు డింద్రుఁ డతని శల్యంబుల విశ్వకర్మ నిర్మితం బై, నిశిత శతధారా సమావృతం బై వెలుంగు వజ్రాయుధంబు గైకొని, భగవత్తేజోపబృంహితుం డై, యైరావతారూఢుం డై, సకలదేవోత్తమ, గరుడ గంధర్వ, ఖచర కిన్నర, కింపురుష, సిద్ధ, సాధ్య, విద్యాధర పరిసేవితుం డై, సకల మునిజనంబులు వినుతింపఁ ద్రిలోక హర్షకారి యై, భగవదనుగ్రహసంప్రాప్తి మహోత్సాహ వికసిత వదనారవిందుం డై వృత్రాసురుపై నడచె. అప్పుడు, 359

ఉ. వృత్రుఁడు [1]దాన వాన్వయ పవిత్రుఁడు లోక జిఘాంసక క్రియా
సూత్రుఁడు [2]నిగ్రహాగ్రహణ సుస్థిర వాక్య వివేక మానచా
రిత్రుఁడు దేవతోరగ దరీకృత వక్త్రుఁడు రోష దూషితా
మిత్రుఁడు శత్రు రాకఁ గని మిక్కిలి యైన [3]యుగాంతకాకృతిన్. 360

క. మెండు గల దనుజ నాయక, మండలములు గొల్వ నడచె మహిమోద్ధతి వే
దండముల నడుమఁ జను నడ, గొండయునుం బోలె నిబిడ కోపోద్ధతుఁ డై.

క. కాలగతిఁ దఱి కడువడిఁ, గాలుని పైఁ గవయు మాడ్కి ఖరతర రవ సం
చాలిత పూర్వ దిగంతరుఁ,డై లీల మహేంద్రుమీఁద నతఁ డరిగె నృపా! 362

వ. ఇట్లు రుద్రగణంబులు, మరుద్గణంబులు, నాదిత్యగణంబులు,నశ్వినీదేవతలు, పితృదేవతలు, విశ్వేదేవులు, వహ్నియు, ఋభువులు, వరుణ, వాయు, కుబే రేశానాదులు, సిద్ధ సాధ్య కిన్నర కింపురుష గరుడ గంధర్వ ఖేచర ప్రముఖంబు లగు నింద్రసైన్యంబులతోడ *నముచియు,శంబరుండును, ననర్వుండును,ద్విమూర్ధుండును, వృషభుండును, నంబరుండును, హయగ్రీవుండును,శంకుశిరుండును,విప్రచిత్తియు, నయోముఖుండును, పులోముండును, వృషపర్వుండును, హేతియు, ప్రహేతియు, నుత్కటుండును, ధూమ్రకేశుండును, విరూపాక్షుండును, కపిలుండును, విభావసుండును, నిల్వలుండును, పల్వలుండును, దందశూకుండును, వృషధ్వజుండును, గాలనాభుండును, మహానాభుండును, భూతసంతాపనుండును, వృకుండును, సుమాలియు, మాలియు మున్నగు దైతేయ దానవ యక్ష రాక్షసా ద్యసంఖ్యంబు లగు వృత్రాసురు బలంబులు దలపడి సమరంబుం జేసిరి. అప్పుడు. 363

చ. అసురులకున్ సురావలికి నయ్యె మహారణ మప్డు డొండొరుల్
ముసల గదాసి కుంత శర ముద్గర తోమర భిండివాల [4]ప
ట్టిస పటుశూల చక్రముల డంబము చూపి యదల్చి యార్చుచున్
మసలక కప్పి రస్త్రముల మార్కొని మంటలు మింట నంటఁగన్. 364

క. ఒండొరులఁ గడవ నేసిన, కాండము లాకాశపథముఁ గప్పి మహోల్కా
[5]తండములఁ బోలి నిష్ఠుర,ఖండనముఖ మొప్పెఁ జూడఁ బ్రళయోచిత మై. 365

1. మానవాన్వయ (తం. వా.) 2. విగ్రహ గ్రహణ (తం. వా.) 3. యుగాంతరాకృతిన్ (తం)
4. పట్టిస......తేవలుసూపి (తం. వా.) 5. దండంబు లొలసి (తం. వా.) * వాక్యము కూర్పిచ్చుట సరిగా లేదు.

చ. సురవరు లేయు బాణములు సూడ్కి కగోచర మై నభస్థలం
బరిమురిఁ గప్పి [1]రేసి దివసాంతముఁ జేసిన లీల నా సురే
శ్వర బలయూథ వీరు లురు సాయక పంక్తులచేత వాని రూ
పఱ [2]శతధూళి నేసి పఱపైన తమం బొనరించి రార్చుచున్. 366

చ. సమరమదాంధు లై సుర నిశాచర వీరులు సైనికాంఘ్రి సం
క్రమిత మహీపరాగములు గ్రమ్మిన నుమ్మలికంపుఁ జీఁకటుల్
దమ కనుదోయి కడ్డముగఁ దార్కొనినం జల మేది పోరి రా
క్రమిత నిజాంతరంగ పరిఘట్టిత రోష మహాగ్ని పెంపునన్. 367

క. అతిగళిత రక్తధారా, క్షతములతోఁ గానఁబడిరి సైనికులు మహో
ద్ధత రోషవహ్ని కీలలు, వితతం బై పిక్కటిల్లి వెడలెడు భంగిన్. 368

సీ. రవళించు శింజినీ టంకార రవములు భట సింహనాదంబుఁ బరిఢవింప
భీష ణోత్తమ హయ హేషావిఘోషంబు కరి బృంహితస్ఫూర్తిఁ గ్రందుకొలుప
సమర నిశ్శంకాంక శంఖనినాదంబు నేమి స్వనంబుల నిహ్నవింపఁ
దుముల మై చెలఁగెడు దుందుభిధ్వానంబు లట్టహాసంబుల నాక్రమింప

తే. ఘటిత శస్త్రాస్త్ర నిష్ఠుర ఘట్టనోత్థ
ఖర కఠో రోరు విస్ఫులింగంబు లడరి
దివ్య కోటీర మణిఘృణి ధిక్కరింప
సమర మొనరించి రసురులు నమరవరులు. 369

వ. ఇట్లు ప్రళయసంరంభ విజృంభిత సముత్తుంగ రంగ త్తరంగిత భైరవారావ నిష్ఠ్యూత మహార్ణవంబుం బోలె,యుగాంత సంక్రాంత ఝంఝూపవన పరికంపిత దీర్ఘ నిర్ఘాత నిబిడ నిష్ఠుర నీరదంబులుం బోలె, నుభయసైన్యంబులుం గలసి సంకుల సమరంబు సలుపు సమయంబున,యుగాంత కృతాంత సకలప్రాణి సంహార కారణలీలయుం బోలెఁ, బదాతి రాహుత్త [4]గజారోహక రథిక మహారథిక వీరు లొండొరులు చండగతిం గాండంబులఁ బఱపుచుఁ, గదలం జదుపుచుఁ,గత్తులఁ గత్తళంబులఁ జినుగం బొడుచుచు, నడిదంబుల నడుచుచుఁ, గుంతంబులం గ్రుచ్చుచుఁ, గుఠారంబుల వ్రచ్చుచు, ముసలంబుల మోదుచు, ముద్గరంబులం బాదుచుఁ, జక్రంబులం ద్రుంచుచుఁ, [5]బరిఘంబుల నొంచుచు, సురియల మెఱుముచు,శూలంబులఁ [6]గ్రుమ్ముచు,వాజుల కుత్తికియు,వాలంబుల నత్తికియుఁ,దొడలు

1. లేని (ట) 2. శరధూళి (క.చ.ట.త.) 3. పెల్లగిల్లి వెలికురుభంగిన్ (హ) 4. మావంత (హ)
5. సబళంబుల (తం. వా.) 6. దుఱుముచు (తం.వా.)

తుండించియుఁ, దుండంబుల ఖండించియు, [1]నుదురు వెదలించియు, [2]మెదళ్ళు గెదలించియు, నడుములు ద్రుంచియు, నాసికలఁ ద్రెంచియుఁ, బదంబుల విఱిచియుఁ బార్శ్వంబులం జెఱిచియు, గజంబులఁ బఱపియు, గాత్రంబుల నుఱిపియుఁ, గుంభంబులఁ బగిలించియుఁ, గొమ్ములఁ బెకలించియు, హస్తంబులఁ దుండించియు, నంగంబులఁ జించియు, రథంబుల నలియించియు, రథికులం బొలియించియు, సారథులం జంపియు, సైంధవంబులం దంపియు, శిరంబులు నొగిలించియు, సీసకంబు లగిలించియు, ఛత్రంబుల నుఱుమాడియుఁ, జామరంబులం దునుమాడియు, సైన్యంబులఁ జదిపియు, సాహసుల మెదిపియుఁ బరస్పర గుణ విచ్ఛేదనంబును, నన్యోన్య కోదండఖండన పటుత్వంబును, నుభయ సైంధవ ధ్వజ సారథి రథిక రథ వికలనంబును, నొండొరుల పాద జాను జంఘా హస్త మస్తక నిర్దళనంబును, రక్తమాంసమేదః పంకసంచలిత సమరాంగణంబును గా నతిఘోర భంగిం బెనంగిరి. అప్పుడు. 370

చ. సమజయమున్ సమాపజయ సామ్య పరిశ్రమమున్ సమోరువి
క్రమము సమాస్త్రశస్త్రబల గర్వము నై కడు ఘోరభంగి నా
సముచి[3]విరోధి సైన్య గణనాథులలోడ నిశాచరేశ్వరో
త్తములు దురంబు సేసి రొగిఁ దార్కొని వృత్రబలంబు ప్రాపునన్. 371

వ. అప్పుడు. 372

లయగ్రాహి. మొత్తముగఁ బాఱు పెను నెత్తురు మహానదుల
[4]దత్తఱముతో నుఱికి కుత్తుకలు మోవన్
జిత్తముల నుబ్బి వెస నెత్తుకొను భూతముల
నత్తుకొని శాకినుల జొత్తిలెడి మాంసం
బుత్తలముతో మెసఁగి నృత్తములు సేయు మద
మత్త ఘన డాకినులు నృత్తగతిఁ బ్రేవుల్
బిత్తరములం దిగిచి మెత్తమెదడుల్ మొనసి
గుత్తగొనుచుండ భయవృత్తిఁ గల నొప్పెన్. 373

వ. ఇట్లు దేవదానవులు నర్మదాతీరంబునఁ గృతయుగంబునం దలపడి, త్రేతాయుగంబుఁ జొచ్చు నంత కాలంబుఁ బోరు దారుణంబుగాఁ జేయుచుండ, నంత వృత్రాసురు భుజబలంబు పెంపునఁ దెంపుఁ జేసి కంపింపక నిలింపులపై రక్కసులు గుంపు లై పెంపుచూపి, మహావృక్ష పాషాణ గిరిశిఖరంబులు వర్షించిన. 374

1. మెదలెడయించియు (తం.వా.) 2. మెదళ్ళు గెడయించియు (తం. వా.) 3. హరాగ్ర (ట)
4. మొత్తములలో (హ) 5. దిగిచికొని (త) 6. రక్కసుల గుంపులు సొంపు పెంపు చూపి (తం. వా.)

మ. గిరి పాషాణ మహీజముల్ గురియఁగా గీర్వాణు లన్నింటి ని
ష్ఠుర నారాచపరంపరల్ పఱపుచున్ జూర్ణంబు గావింప ని
ర్భరలీలం దమచేయు సత్వములు దోర్భంగంబులై పోవఁగాఁ
దెరలెన్ రాక్షస యోధవీరుల మదోద్రేకంబు సంఛిన్నమై. 375

క. ప్రచురముగ రాక్షసావళి, ఖచరులపై నేయు నిబిడకాండావళి దు
ర్వచనుఁ డెడ నాడు మాటలు, సుచరిత్రునియందుఁ బోలెఁ జొరవయ్యె నృపా!

వ. అప్పుడు. 377

వనమయూరము. అంత సుర లేయు నిబిడాస్త్రములపాలై
పంతములు దక్కి హత పౌరుషముతో ని
శ్చింతగతి రక్కసులు సిగ్గుడిగి భూమిం
గంతుగొని పాఱి రపకారపరు లార్వన్. 378

క. కొండలఁ బోలెడు రక్కసు, లొండొరులం గడవఁ బాఱి [1]రుక్కఱి పటు కో
దండముఖ సాధనంబులు, ఖండనమున వైచి దివిజపతు లార్వంగన్. 379

వ. ఇట్లు సమరతలంబు వాసి, ప్రాపుదూసి, తీసి పఱచుచుండు దండనాయకులం
జూచి, యకుటిలమతిం బకబక నగి, వృత్రాసురుం డిట్లనియె. 380

ఉ. క్షుల్లకవృత్తి మీ కగునె? శూరుల కిమ్మెయి కీర్తి భోగముల్
గొల్లగఁ జేయు చావు మదిఁ గోరినవారల [2]కైనఁ గల్గునే?
తల్లడ మంది యీ సమరధర్మము మాని తలంగఁ బాడియే?
మల్లుఁడు దుర్దయ ప్రధనమత్తుని వృత్రుని [3]ప్రా పెఱుంగరే? 381

క. చావు ధ్రువమైన ప్రాణికిఁ, జావులు రెం డరసికొనుఁడు సమరము నందున్
భావింప యోగమందును, జావంగాలేని చెడుగుచావుం జావే? 382

అధ్యాయము — ౧౧

వ. అని వాసుదేవ తేజోవిశేష విశేషితులై దవానలకీలలం బోలె వెలుంగుచు వెఱచి వెన్నిచ్చి పాఱెడు నసురుల వెనుకొని తఱుము సురవీరులం జూచి హుంకరించి, స్వర్గానుభవంబున నిచ్చ లేకుండెనేని మ దవలోకన స్పర్శన మాత్రంబు ముందర నిలుతురు గాక. అని యేచి కల్పాంతానల్ప ఘనఘనాటోపంబునుం బోలెఁ గఠోరకంఠ హుంకార తర్జనంబులం గర్జిల్లుచుఁ, బ్రళయకాల పవనపరిభావిత మహాశిఖి శిఖావళులం దృణీకరించు కుటిలావలోకనంబుల నాలో

1. ఉత్కటపటు (త) 2. కేను గల్గనీ (తం. వా.) 3. పాటెఱుంగరే (హ)

కించుచుం, గాల పరిపక్వ లీలాలోలుం డైన శూలిపోలిక నాభీలమూర్తి యై, సకల జీవభార చరణ దుర్భర భగ్న బ్రహ్మాండభాండ మహాధ్వానంబుభంగి నాస్ఫోటించిన, 383

ఉ. కూడె జగంబు లన్నియును గ్రుంకిరి సూర్య సుధాంశు లద్రు లూ
టాడె నభస్థ్సలం బగిలె నంబుధు లింకె నుడుగ్రహాళి ప
ట్టూడె వడిం దిశ ల్వగిలె నుర్వర గ్రుంగె నజాండభాండ మ
ల్లాడె విధాత బెగ్గడిలె నార్చుచు వృత్రుఁడు బొబ్బవెట్టినన్. 384

లయగ్రాహి. కూలిరి వియచ్చరులు సోలిరి దిశాధిపులు
వ్రాలి రమరవ్రజము దూలి రురగేంద్రుల్
ప్రేలిరి [1]మరుద్గణము జాలిగొని రశ్వినులు
కాలుడిగి రుద్రు లవలీలఁ బడి రాత్రిన్
వ్రేలిరి దినేశ్వరులు కీ లెడలినట్లు సుర
జాలములు పె న్నిదుర పాలగుచు ధారా
భీల గతితోడఁ దమ కేలిధనువు ల్విడిచి
నేలఁబడి మూర్ఛలను దేలిరి మహాత్మా! 385

వ. ఇట్లు కఠోర కంఠనాదం బొనర్చిన, నశనిపాతంబునం గూలు ప్రాణిచయంబు భంగి నంగంబు లెఱుంగక, రణరంగంబునం బడి, బిట్టు మూర్ఛిల్లిన, దివిజరాజ సైన్యంబుల వృత్రాసురుండు సంగరరంగ దుర్దముం డై, మహీవలయంబు పదాహతంబుల గజగజ వడంక, నిశితశూలంబు కేల నంకింపుచు, మదించిన భద్రమాతంగంబు కమలవనంబు సొచ్చి, మట్టిమల్లాడు విధంబున నిమీలితాక్షుం డగుచుఁ, బదతలంబుల రూపంబులు మాయం జమురుచు, వెక్కసంబునఁ గ్రీడించు వానిం గని వజ్రి వజ్రశతోపమ నిష్ఠుర గదాదండం బాభీలభంగిఁ బ్రళయకాల మార్తాండ చండపరివేష [2]ఘోరంబుగాఁ ద్రిప్పి వైచిన. 386

మ. అది మింటం బెనుమంట లంటఁ బఱ పై యాభీల వేగంబునన్
గదియన్ వచ్చిన లీల [3]వామకర సంక్రాంతంబు గావించి బె
ట్టిదుఁ డై చేరి సురారి దానిఁ గొని కాఠిన్యోరుపాతంబులం
బదియన్ మోదె గజేంద్ర మస్తకము నుత్సాహైక సాహాయ్యుఁ డై. 387

1. దివౌకసులు(జ.డ.); మరుత్తులెద(తం.వా.) 2. ప్రేరితంబుగా(హ) 3. తోడ కరసంగ్రాహంబు(హ)

ఆ. ఆ గ్గజంబు కులిశహతిఁ గూలు కులమహీ
ధ్రంబు వోలె రక్తధార లురల
మస్తకంబు పగిలి మదమఱి జిరజిర
తిరిగి [1]విఱుగు సూపి తెరలి పఱచె. 388

ఉత్సాహవృత్తము. గజము దెరలి దాని కొఱలి [2]గర్జ లిడుచుఁ బాఱఁగా
[3]భజన నింద్రుఁ డంకుశమునఁ బట్టి బిట్టు నిల్పుచున్
[4]నిజ సుధారసైకపాన నిర్ణయార్ద్రి కరమునన్
[5]ఋజుత మీఱ నిమిరె నపుడు [6]రూఢి మెఱసి క్రమ్మఱన్. 389

వ. ఇవ్విధంబున నైరావతంబును నేదదేర్చుచు, నెదుర నిలుచున్న భిదురపాణిం
గని, తోఁబుట్టువుం జంపిన తెంపు దలంచి, మోహశోకంబున విపర్యాసంబుగా
నవ్వుచు, నాహవకామ్యార్థి యై వృత్రుం డి ట్లనియె. 390

శా. నాకుం బెద్దయు నీకు సద్గురువు దీనవ్రాత రక్షున్ శుభా
లోకుం జంపితి విట్లు పాపమతి వై లోభంబుతో ని య్యెడన్
లోకుల్ [7]నవ్వఁగ మ ద్భుజా[8]పటిమకున్ లో నైతి వీ శూలమం
దాకంపింపఁగ నిన్నుఁ గ్రుచ్చి ఋణము క్తాత్ముండ నై పేర్చెదన్. 391

క. ఎట్టి తులు వైనఁ గానీ, నెట్టనఁ దన బ్రతుకుకొఱకు నీవలె గురువుం
జుట్టమునుఁ బుణ్యు బ్రాహ్మణుఁ, బట్టి వధింపంగఁ గలఁడె? పశువుం బోలెన్.

చ. దయయును సత్యమున్ విడిచి ధర్మము మాని యశంబుఁ [9]బాసి శ్రీ
జయములఁ బాఱఁదోలి పురుషత్వము గానక లోకనిందితా
హ్వయుఁ డగువాని చావునకు నార్యులు గుందుదురే? సృగాలముల్
ప్రియమున నంటునే శవముఁ? ప్రేలక చేరునె? కంక గృధ్రముల్. 393

క. నిక్కమగు పాపములచేఁ, జిక్కితివి నిశాత శూల శిఖరాగ్రమునన్
మ్రక్కించి నీదు మాంసము, [10]నక్కలుఁ గుక్కలును జేరి నమలఁగఁ జేతున్. 394

ఉ. దీకొని నీకు నేఁ డిచట దిక్కని వచ్చిన వారు గల్గిరే
నేకమతిం బిశాచముల కెల్లను దృప్తిగ మ న్నిశాత శూ
లైక మహాగ్నికీలల ననేకవిధంబుల సోమయాజి నై
మేకలఁ జేసి వేల్చెద నమేయ మదోద్ధతి వ్రాలి యి య్యనిన్. 395

1. భీతితోడ (చ.ట.డ.) 2. కంపమొందిపాఱగా (క) 3. బలిమి నింద్రుఁ డంకుశమున (హ) ఇచ్చట ప్రాసభంగము. 'భజన నింద్రుఁ...' అని క. తం. వా. ప్రతులలో పాఠము (చూ. పద్యము 408). 4. నిజసుధారసార్ద్రిహస్త నిభృతమైన కరమునన్ (చ. ట. త. జ.) 5. ఋజువు (హ) 6. రీతిమెఱసి (తం) 7. జూడగ (క) 8. బలిమికిన్ (హ) 9. మాసి (హ) 10. కుక్కలు నక్కలును బెఱికికొని తినఁజేతున్ (తం)

క. కాక ననుఁ గులిశధారల, దీకొని నిర్జింపఁ గలిగితేనియు భూతో
ద్రేకంబు నేసి శూరుల, ప్రాకట పదపద్మ ధూళి [1]భాగం బగుదున్*. 396

సీ. సందేహ మేటికి? జంభారి! వేవేగ భిదురంబు వ్రేయు మాభీలభంగి
నతిలోభి నడిగిన యర్థరాశియుఁ బోలెఁ [2]గడపకు మిది వృథ గాదుసుమ్మ
మురమర్దనుని తేజమున నా దధీచి [3]పీ ర్యాతిశయంబుల నధిక మైన
యది గాన హరిచే నియంత్రితోన్నతుఁడ వై గెలువుము శత్రుల గిటణంచి

ఆ. యెందు గలఁడు విష్ణుఁ డందు జయశ్రీలు
[4]పొందు గాఁగ వచ్చి పొందుచుండుఁ
గాన భక్తవరదుఁ గమలాక్షు సర్వేశు
పదములందు మనము పదిలపఱుతు. 397

వ. [5]ఇట్లు వజ్రధారలం దెంపఁబడిన విషయభోగంబులు గలవాఁడనై శరీరంబువిడిచి,
భగవద్ధామంబునుం బొందెద. నారాయణుని దాసుండ నైన నాకు స్వర్గమర్త్య
పాతాళంబులం గల సంపద్భోగంబులు నిచ్ఛయింపంబడవు. త్రైవర్గికాయాస
రహితం బైన మహైశ్వర్యంబు ప్రసాదించుం గావున నుపమేయం బై భగవ
త్ప్రసాదం బన్యుల కగోచరంబు. ఆ దేవుని పాదైక మూలంబుగా నుండు దాసు
లకు దాసానుదాసుండ నై యున్నవాఁడ. అని య ప్పరమేశు నుద్దేశించి. 398

చ. అరయఁగ భక్తపాలనము లైన భవచ్చరితంబు లాత్మ సం
స్మరణము సేయ వాక్కు నిను సన్నుతి సేయ శరీరమెల్లఁ గిం
కర పరివృత్తి సేయ మదిఁ గాంక్ష యొనర్చెదఁ గాని యొల్ల నే
నరిది ధ్రువోన్నత స్థలము నబ్జజు [6]పట్టము నింద్ర భోగమున్. 399

ఉ. ఆఁకలి గొన్న క్రేపులు రయంబున నీఁకలు రాని పక్షులుం
దీకొని తల్లికిన్ మఱి విదేశగతుం డగు భర్త కంగజ
వ్యాకులచిత్త యైన జవరాలును దత్తఱ మందు భంగి నో
శ్రీకర! పంకజాక్ష! నినుఁ జేరఁగ నామది గోరెడుం గదే! 400

క. నాకును సఖ్యము పుణ్య, శ్లోకులతోఁ గాని తత్త్వశూన్యులు సంసా
రైక విమోహులతోడం, గాకుండ నొనర్పు మయ్య! కంజదళాక్షా!

వ. అని పలుకుచు. 402

1. భజియింతు దగన్ (క) 2. గడవలేనిది(హ) 3. వి, ద్యాతిశయంబున (క) 4. వొందుదాన(హ) 5. ఇపుడు (తం.వా.) 6. పట్టణ మింద్ర (హ.తం.వా) * దీని తరువాత తం.లో అని మఱియు వాసు దేవ కృపాలబ్ధ దుర్నిరీక్ష్యుండైన వజ్రహస్తునిం గని యిట్లనియె. అను వచనము కలదు.

అధ్యాయము – ౧౨

మహాస్రగ్ధర. హరిపై సర్వాత్ముపై సత్యగణితగుణుపై సంతరంగంబు పర్వన్
సరి మే నుప్పొంగఁ జావుం జయమును సరిగా సంతసం బందుచుం భీ
కరుఁ డై కాలాగ్ని వోలెన్ గనలుచుఁ గవిసెన్ [1]గర్వదుర్వారుఁడై దు
ర్భరలీలం భూమి గంపింపఁగ దిశ లద్రువన్ ఖండనోద్దండవృత్తిన్. 403

క. దొరకొని ప్రళయోదకమున, హరిపైఁ గైటభుఁడు గవియు హంకారమునన్
సురనాథు మీఁద వృత్రా, సురుఁడు మదోద్వృత్తి నడచె శూలాయుధుఁ డై.

శా. కల్పాంతాగ్నియుఁ బోలె నుల్క లెగయంగాఁ ద్రిప్పుచున్ దీన నో
రల్పా! [2]పొల్సితి వంచు శూలము రయంబారంగఁ బై వైచినం
బోల్పం గోటిరవి ప్రకాశత దివిం బోవంగ వీక్షించి యా
[3]వేల్పు ల్వొంగఁగ వజ్రధారఁ దునిమెన్ విన్నాణ మొప్పారఁగన్. 405

ఆ. శూల మప్పు డతఁడు స్రుక్కఁగ ఖండించి
పూని తోన కదిసి భుజముఁ ద్రుంచె
నసుర గనలి యేకహస్తుఁడై పరిఘంబు
గొని మహేంద్రుఁ గిట్టి హనువు [4]లడిచె. 406

వ. ఇట్లు ప్రళయకాల భీషణ పరివేష ఘోషంబుగా రోషంబునం బరిఘంబు ద్రిప్పి, కుప్పించి, గజ కుంభస్థలంబు భగ్నంబు సేసి, యింద్రు హనుప్రదేశంబులు నిష్ఠురాహతి నొప్పించిన. 407

క. గజము మద ముడిగి తిరుగుచు, గుజగుజనై గీఁకపెట్టఁ గులిశము నేలన్
[5]భజన చెడి విడిచె నింద్రుఁడు, గజిబిజితో బెగడె నసురకడిమి జగంబుల్. 408

క. గరుడుఁడు వాదివిన నాగము, కరణిన్ వృత్రాసురేంద్రు కడిమికి లోనై
తిరుగుడు వడ్డ హరిం గని, పురపుర నాహా! యటంచుఁ బొగిలె జగంబుల్. 409

వ. అప్పుడు. 410

తే. గజముపాటుఁ జూచి కడు దీనగతిఁ జూచి
[6]పవి కరంబు [7]జాఱి పడుటఁ జూచి
యుద్ధధర్మ మెఱిఁగి యున్న శత్రునిఁ జూచి
సిగ్గుతోడ వజ్రి శిరము వంచె. 411

1. ఖర్వగర్వోన్నతిం (హ.) 2. చావుమటంచు (క) 3. వేల్పుప్పొంగుచు (చ) 4. విఱిచె (బ) 5. బలిమిచెడి (హ. చ. బ.) ఈ పాఠమున ప్రాసభంగము. క. తం. వా. ప్రతులలో 'భజనచెడి' అను పాఠము. మఱియు సూ.ని. 'భజన' (= ధైర్యము)క్రింద, 'భజనచెడి' అను పాఠముతోనే యీ పద్యము నిచ్చియున్నది. 6. పరికరంబు (హ.వా.) 7. జూచి (చ.బ.)

వ. ఇట్లు యుద్ధంబున శత్రుసన్నిధిం గరంబు జాఱిపడిన వజ్రంబుఁ బుచ్చికొనక
నివ్వెఱపడి, లజ్జించి యున్న పాకశాసనుం జూచి, వృత్రుం డిట్లనియె. 412

క. దురమునఁ గైదువు [1]వదలిన, శర ణన్నను వైరిజనులఁ [2]జంపము మదిని
వ్వెఱగొంద నేల! కులిశము, కర మరుదుగఁ బుచ్చికొనుము కాచితి నింద్రా!

సీ. వజ్రంబు గైకొని వైరి నిర్జింపు మి ట్లకలంగ వేళ గా దమరనాథ!
[3]యరయ దేహాధీను లైన మూర్తుల కెల్ల నీశు లక్ష్మీశుఁ సర్వేశుఁ బాసి
కడతేఱ జయములు గల్గునె యెం దైనఁ దలపోసి చూడుమా! తత్త్వదృష్టి
నీ లోకపాలురు నెవ్వని వశగతి వలఁ బడ్డ పక్షుల వర్తనమునఁ

తే. జిక్కి చేష్టలు సేయుచుఁ జింతసేతు
†రట్టి మృత్యు బలంబుల నాత్మజయము
తమది గాఁ గోరి యజ్ఞాన తంత్రు లగుచుఁ
గమలలోచన లీలావికారములను. 414

తే. మెఱయ యంత్రమయం బైన మృగముభంగి
దారునిర్మిత మైనట్టి [4]తరుణిపోల్కి
శక్ర! యెఱుఁగుమ యీ భూతజాల మెల్ల
[5]దళిత పంకేరుహాక్షు తంత్రంబు గాఁగ. 415

వ. మఱియు *భూతేంద్రియాంతఃకరణంబులును, ప్రకృతిపురుషులును, భగవంతుని యనుగ్రహంబు లేమి సర్గాదులయందు సమర్థంబులు గావు. అవిద్వాంసుం డైన వాఁ డనవరతంబుఁ దన్ను స్వతంత్రునిఁగాఁ దలంపుచుండు. భూతంబుల వలన భూతంబులుం బుట్టుచుండు. ఆ భూతంబులు భూతంబులచేత భక్షింపఁ బడుచుండు. పురుషున కాయువు, శ్రీయును, కీర్తియు, నైశ్వర్యంబు మొద లయినవి యనుభవింప నెంతకాలంబు ప్రాప్తం బంత కాలంబు నివసించు. ఆ ప్రాప్తంబు దీఱినఁ బురుషుండు జాలిం బొందిన నవి యుండక పోవుచుండు. కావున గుణంబు, నవగుణంబును, గీర్త్యపకీర్తులును, జయాపజయంబులును,

---

1. వైచిన (తం) 2. చంపరు వైరిన్, వెఱగొందనేల (హ) చంపరువీరుల్ (వా) 3. అమర (హ)
† "సకాల ఇహకారణం, ఓజస్సహో బలం ప్రాణ మమృతం మృత్యుమేవ చ
తమజ్ఞాయ జనో హేతు మాత్మానం మన్యతే జడమ్:" (12-8,9).
4. తరణి (హ. తం. వా.) యథా దారుమయీనారీ (12-10). 5. ధవళ (తం.)
* భూతంబులచేత, నింద్రియంబులచేత నవఘండైన పురుషుండు ప్రకృతిచేత వేరుసేయం బడిన యాత్మం బరమేశ్వరానుగ్రహంబు వాసి, సుఖియింపుచుండు (హ. తం. వా.)

సుఖదుఃఖంబులును, చావుబ్రతుకులును, సమంబులై కలుగుచుండు. అజ్ఞాని యైన వానికి సత్త్వరజస్తమోగుణంబులు గలిగియుండు. అట్టివానికి గుణమయంబులైన యింద్రియాదులే యాత్మ యని తోఁచుచు నుండు. కావున వాఁడా గుణంబులచేత బద్ధుం డగు. ఆ గుణంబులకు సాక్షిమాత్రం బైన శరీరంబు వేఱని యెవ్వం డెఱుంగనోపు, వాఁ డా గుణంబులచేత బద్ధుండు కాఁడు. కావున గుణంబులును, గుణియును, భోక్తయును, భోగ్యంబును జయంబు, నపజయంబును, హర్తయును, హన్యంబును, నుత్పత్తి స్థితి లయ కర్త యై, సర్వోత్కృష్టుం డైన యప్పరమేశ్వరుండే కాని యన్యంబు లేదు. ఇప్పు డొక్క హస్తంబు నాయుధంబును బోయినను భవత్ప్రాణాపహరణంబు నకు సమర్థుండ నగుచున్న నన్నుం జూడుము. అని మఱియు నిట్లనియె. 416

తే. వాహనంబులు సారెలు వాడిశరము
లూర్జితాక్షము లసువులు నొడ్డణములు
గాఁగఁ బోరెడి నీ ద్యూతకర్మమందు
నెసఁగ జయమును నపజయ మెవ్వఁ డెఱుఁగు? 417

చ. అనవుడు వృత్రుమాటలకు నద్భుత మంది సురేంద్రుఁ డెంతయుం
దనమదిఁ గుత్సితం బుడిగి దైవముగా నతనిన్ [1]భజించి కై
కొనియెఁ గరంబునం దిగువఁ గూలిన వజ్రము, నప్పు డాత్మలోఁ
దనరె జగంబు లన్నియు; ముదంబును బొందిరి ఖేచరావళుల్. 418

క. రాహుగ్రహ వక్త్ర [2]మహా, గేహాంతము వాసి వచ్చి కిరణావళి స
ద్బాహుళ్య మొప్పు వెలిఁగెడు, నా హరిదశ్వుండు వోలె హరి యొప్పె నృపా!

వ. ఇట్లు కరకలిత వజ్రాయుధ రుక్మండల మండిత దిఙ్మండలుం డై జంభారి గంభీర వాక్యంబుల విస్మయ మందస్మిత ముఖారవిందుం డై వృత్రున కిట్లనియె. 420

క. ఓ దానవేంద్ర! నీ మతి, వేదాంతము వోలె తత్త్వవిజ్ఞాన కళా
మోదము; నీ వతిభక్తుఁడ, వాదిమ పురుషునకు హరికి నజ్ఞాశునకున్. 421

ఉ. లోకములెల్ల నిండి తన లోనుగ సర్వముఁ జేసి ప్రాణులన్
దీకులఁ బెట్టి యెల్లెడలఁ దీపులు సూపెడి విష్ణుమాయ నేఁ
డేకమతిం దలంచి తిది యేల? మహాసుర రూపు మాని సు
శ్లోకు పురాణపూరుషుని శోభనమూర్తి ధరింపు మింపునన్. 422

1. దలంచి (తం. వా.) 2. గుహా (తం. వా.)

ఉ. ఏ నియమంబు సల్పితివొ! యెట్టి మహాతప మాచరించితో!
పూని రజోగుణాభిరతిఁ బొందిన నీ మతి శాంత దాంత స
న్మాన సమాన సానుభవ మత్త మరాళ [1]ప్రసన్న భావ స
న్మాను నమేయు నా దనుజమర్దను భక్తి బొసంగె నెంతయున్. 422

క. నారాయణ రూపామృత, పారావారమునఁ దేలు భక్తుఁడు దా భూ
[2]దారకృత ఖాతకోదక, పూరంబుల నేల తృప్తిఁ బొందుఁ? మహాత్మా! 423

వ. ఇట్లు పలుకుచున్న యింద్రు నుపలక్షించి, వృత్రాసురుం డాయోధన దుర్మర్షణ సంఘర్షమాణమానసుం డై వైరిం బురికొల్పుకొని, వామహస్తంబునఁ బరిఘంబు ద్రిప్పుచు, [3]మత్సరంబునం గుప్పించుచు, బ్రహ్మాండకర్పరంబు నిష్ఠుర భైరవారావంబునం బగిలించుచు, సముత్తుంగ మత్త మాతంగ పుంగవంబు వృషభంబుపైఁ గదియుభంగి సురవృషభు పేరుర ముపలక్షించి, భీషణాశని నిపాత వేగంబునఁ గొట్టిన, నింద్రుండు కులిశధార నప్పరిఘంబుఁ దునిమి, తోడనే శేష ఫణా విశేష భాసురం బైన బాహుదండంబు ఖండించె. అప్పుడు వృత్రుండు భిన్న బాహుద్వయుం డై, రక్తధారలం దొఁగుచు వజ్రిచేతఁ బక్షరహితంబై దివంబుననుండి జాఱుచున్న కులపర్వతంబునుంబోలెఁ జూపట్టి, ప్రళయకాల సంహార నిటల చ్ఛట చ్ఛటార్భట కఠోర కీలాభీలాగ్ని సమాన క్రూర కుటిల నిరీక్షణ దుర్నిరీక్షుఁ డై, భూ నభో మండలంబులఁ గ్రింది మీఁది దౌడల హత్తించి, నభోమండలంబునుం బోలెఁ దుది మొదలెఱుంగరాక, వికృతంబుగా వక్త్రంబు దెఱచి, మందర మథన మథ్యమాన విషధరజనిత విష విషమ జిహ్వాభీలం బగు నాలుక నభంబు నాకుచుఁ, గాలసంహార కారణుం డైన కాలుని భుజదండ మండిత కాల దండంబునుం బోలెడి దంష్ట్రిలచేత జగత్త్రయంబును మ్రింగెడువానిం బోలె నతిమాత్ర మహాకాయుం డై, పర్వతంబులం దలంగ మీటుచు, నగేంద్రయుం బోలె నభోభాగ భూభాగంబుల నాక్రమించి, యప్పుడు, 424

ఉ. కాలమునాఁటి మృత్యువు ముఖంబునఁ బోలెను విస్ఫులింగముల్
గ్రాలఁగ దేవసంఘములు కంపమునొంద జగంబు లెల్ల నా
హా[4] లులితారవం బెసఁగ నభ్రగజంబును నాయుధంబుతో
నాలుకఁ జుట్టి పట్టి సురనాథుని మ్రింగె మహాద్భుతాకృతిన్. 425

1. నిరోధ (హ); ని, లోకభావ (తం); అరోషభావ(వా) 2. ఈ రిత్త ఖాపకోదక (త) 3. ఉప్పరంబునకు (తఁ. వా.) 4. లులితారవం (తం. వా.)

ఆ. లోకమెల్ల నపుడు చీకాకు పడెఁ దమం
బడరె నుడుగణంబు లవనిఁ బడియె
[1]సోనవానఁ గురిసె సూర్యచంద్రాగ్నుల
రశ్మ [2]లుడిగె దిశలు [3]రభస మయ్యె. 426

వ. అప్పుడు. 427

ఉ. కందఁడు భీతిఁ గుందఁడు ప్రకంపిత మొందఁడు పెద్దనిద్దురం
జెందఁడు దత్తఱింపఁడు విశేషము [4]చెప్పఁడు వైష్ణవీ జయా
నందపరైక విద్యయు మనంబునఁ దాల్చుచు నుండెఁ గాని సం
క్రందనుఁ డా నిశాచరుని గర్భములో హరిరక్షితాంగుఁడై. 428

వ. ఇట్లు కవచరూప శ్రీనారాయణ కృపాపాలితుం డై యోగబలంబున బలభేది యతని యుదరంబు వజ్రాయుధంబున భేదించి, యైరావణసహితుం డై వెడలి, యతని కంధరంబు తెగనడువ వజ్రంబు ప్రయోగించిన, నతినిష్ఠురవేగంబున వృత్రహరణార్థంబుగం దిరుగుచు సూర్యాది గ్రహ నక్షత్రంబులకు దక్షిణోత్తర గతిరూపం బైన సంవత్సరసంధియందు నహోరాత్ర మధ్యంబున వృత్రు శిరంబు పర్వతశిఖరంబునుం బోలెఁ ద్రుంచి, కూలం ద్రోచె. అప్పుడు, 429

మ. మొరసెం దుందుభు లంబరంబునఁ గడుఁ మోదించి గంధర్వులుఁ
సురలుఁ సిద్ధులు సాధ్యులుఁ మునివరుల్ సొంపార వృత్రఘ్ను భీ
కర తేజోవిభవ ప్రకాశకర విఖ్యాతైక మంత్రంబులం
దిర మొప్పం బఠియింపుచుం గురిసి రెంతేఁ గ్రొత్త పూ సోనలఁ. 430

ఆ. ఏమిచెప్ప నప్పు డింద్రారి తనువున
నొక్క దివ్యతేజ ముబ్బి వెడలి
లోకమెల్లఁ జూడ [5]లోకంబు చూడని
లోక మరిగి విష్ణులోను సొచ్చె. 431

అధ్యాయము – ౧౩

వ. ఇట్లు లోకభీకరుం డైన వృత్రాసురుండు గూలిన, నఖిలలోకంబులుఁ బరితాపంబు బుడిగి సుస్థితిం బొందె. దేవ ఋషి పితృగణంబులు దానవులతోడం గూడి, యింద్రునకుం జెప్పక తమతమ స్థానంబులకుం జనిరి. అనిన విని, పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రున కి ట్లనియె. 432

---

1. రక్తవృష్టి గురిసె రవిచంద్ర వహ్నుల ప్రభలుమాసె (తం) 2. అడఁగె (క.తం.వా.) 3. భస్మ మయ్యె (క) 4. తప్పడు (క) ఁజొప్పడు (వా) 5. లోకులు సూడనీ, లోకమరసి (హ.తం.వా.)

తే. ఏమి కారణమున నింద్రునితోఁ బలుకక
సురలు వోయి? రట్టి సురగుణంబు
లెందు చేత సుఖముఁ జెందిరి? వజ్రికిఁ
జేటు గలుగు టెట్లు? [1]చెప్పు మయ్య! 433

వ. అనిన శుకుం డిట్లనియె. వృత్రపరాక్రమ చకితులైన నిఖిలదేవతలును, మహర్షి గణంబులును, మున్ను వృత్రవధార్థం బింద్రునిం బ్రార్థించిన, నతండు బ్రహ్మహత్య చేయఁజాలక, తొల్లియు విశ్వరూపునిం జంపిన పాపంబు స్త్రీయందును, భూమియందును, జలంబులందును, ద్రుమంబులందును విభజించి పెట్టితి. ఇపుడీ హత్య యేరీతిం బాపుకొనువాఁడ? నా కశక్యంబు. అనిన మహర్షు లశ్వమేధ యజ్ఞంబు సేయించి, యజ్ఞ పురుషుం డైన శ్రీ నారాయణదేవుని సంతుష్టునిం జేసి, యీ హత్య బాపంగలవారము. స్వభావంబున బ్రాహ్మణ పితృ గో మాతృ సజ్జన హంతలైనవార లే దేవునిం గీర్తించి శుద్ధాత్ములగుదురు, అద్దేవుని నశ్వమేధ మహామఖంబున శ్రద్ధాన్వితుండ వై మా చేత ననుష్ఠితుండ వై సేవించిన నీకు ఖలుం డైన యి ద్దురాత్ముని హింసించిన హత్య యేమి సేయఁగలదు? అని యొడంబఱచిన, నింద్రుండు వల్లెయని యీ విధంబున శత్రుఁ బరిమార్చి, బ్రహ్మహత్యం బొంది, [2]య త్తాపంబు భరియింపనోపక దుర్దశం బొందె. అప్పుడు. 434

సీ. పాపంబుఁ జండాలరూపంబు గలదాని ముదిమిచే నొడలెల్లఁ గదలుదానిఁ
క్షయ కుష్ఠరోగసంచయకృతం బగుదాని నురు రక్తపూరంబు దొరఁగుదాని
నెరసిన వెంద్రుకల్ బెరసిన తలదాని నట పోకు పోకుండు మనెడుదానిఁ
గదురు కంపునఁ ద్రేవు లదరఁ జేసెడుదానిఁ దా నెందుఁ బాఱినఁ దఱుముదాని

ఆ. నా గుణంబు లెల్ల భోగింప కేరీతి
నరుగ నెంతవాఁడ వనెడుదాని
బిట్టు దిరిగి చూచి భీతిల్లి సిగ్గుతో
దేవనాయకుండు [3]దెఱలి పఱచె. 435

వ. ఇట్లతివికృతరూపంబుతో బ్రహ్మహత్య వెనుతగుల నింద్రుండు నభోభాగ భూభాగ దిగ్భాగంబు లెల్లం దిరిగి, చొరం దెరువు లేక దీర్ఘ నిర్ఘాతాటోప నిశ్వాస దూషితుం డై, యీశాన్యభాగంబునకుం బఱచి, య ద్దెస నమేయ పుణ్యగణ్యం బైన మానస సరస్సుం బ్రవేశించి, యందు నొక్క కమలనాళంబు సొచ్చి,

1. చెప్పవయ్య (ట) 2. యప్పాపంబు (తం. వా.) 3. దెగచి (తం)

యందుఁ దంతువులం గలసి,రూపంబులేక యలబ్ధభోగుండై, బ్రహ్మహత్యావిమోచనంబుఁ జింతించికొనుచు సహస్రవర్షంబు లుండె. ఆ చండాలియు నది పరమేశ్వర దిగ్భాగం బగుటంజేసి యందుం జొరరాక కాచియుండె. అంతకాలంబుఁ ద్రిదివంబున నహుషుండు విద్యాబల తపోబల యోగబలంబులం బాలింపుచుండి, సంపదైశ్వర్య మదాంధుం డై, యింద్రపత్నిం గోరి, యింద్రుండు వచ్చునందాఁక నాకుం బత్నివి గమ్మనిన, నా శచీదేవియును బృహస్పతి ప్రేరితయై, బ్రహ్మర్షి వాహ్యశిబికంబు నెక్కివచ్చి, నన్ను భోగింపు మనిన, నతం డట్లు చేసి, కుంభసంభవ శాపహతుం డై, యజగర యోనియందుఁ బుట్టె. అంత నింద్రుండు బ్రహ్మర్షి గణోపహూతుం డై, త్రిదివంబునకు వచ్చె. అంతకాలంబు నారాయణ చరణారవింద ధ్యానపరుం డై యుండుటం జేసియుఁ దిశాధినాయకుం డైన శంకరుచేత రక్షింపఁబడ్డవాఁ డై యుండుటం జేసియుఁ, దద్దోషబలంబు దఱిగి, సహస్రాక్షుం బీడింపలే దయ్యె. అప్పు డింద్రుండు నిజైశ్వర్యంబునుం బొంది, బ్రహ్మర్షి పరివృతుం డై, మహాపురుషారాధనంబు చేసి, హయమేధాధ్వరంబునకుం దీక్ష గైకొని, బ్రహ్మర్షులచేతం జేయింపబడుచున్న వాఁడై, సర్వదేవతామయుం డైన నారాయణుం బరితృప్తుం జేసి, మంచు విరియించు మార్తాండుని చందంబునఁ ద్వాష్ట్రవధరూప పాపంబును నాశంబు నొందించి, సకల దివిజ యక్ష గంధర్వ సిద్ధ మునిజన సంస్తూయమానుం డై, త్రిభువ నైశ్వర్య భోగభాగ్యంబులం గైకొనియె. అప్పుడు. 436

చ. సతత మరీచిముఖ్య మునిసంఘముచేత యథోచితంబుగాఁ
గృత ఘన వాజిమేధమునఁ గేశవు నీశుఁ బురాణపూరుషున్
హితు జగదీశు యజ్ఞపతి నిష్టఫలప్రదు నంతరంగ సం
గతు భజియించి వజ్రి గతకల్మషుఁ డై నెగడెన్ మహీశ్వరా! 437

సీ. మఱియుఁ బుట్టింపంగ మనసు వెట్టినయట్టి క్రూరకర్మాంభోధి కుంభజుండు
అంగారములు నేయ నాహుతిఁ గన నోపు బహు పాపకానన పావకుండు
కందక డిగ్రమింగి గట్టునం ద్రేసంగఁ గల్మషగరళ గంగాధరుండు
ఘన గుహాంతరములఁ గాలూన నియ్యని కలుష దుస్తర తమో [1]గ్రహవిభుండు

ఆ. సకల ముక్తిలోక సామ్రాజ్య సమధిక
సహజ భోగ భాగ్య సంగ్రహైక
కారణాప్రమేయ కంజాక్ష సర్వేశ
కేశవాది నామ [2]కీర్తనంబు. 438

1. గ్రహవిధుండు (క) 2. కీర్తనుండు (క)

సీ. అఖిల దుఃఖైక సంహారాది కారణం బఖిలార్థ సంచయాహ్లాదకరము
విమల భక్త్యుద్రేక విభవ సందర్శనం బనుపమభక్త వర్ణనరతంబు
[1]విబుధర్షభానేక విజయ సంయుక్తంబు గ్రస్తామరేంద్ర మోక్షక్రమంబు
బ్రహ్మహత్యానేక పాప నిస్తరణంబుఁ గమనీయ సజ్జన కాంక్షితంబు.

తే. నైన యీ యితిహాసంబు నధికభక్తి
వినినఁ జదివిన వ్రాసిన ననుదినంబు
నాయురారోగ్య భాగ్య భోగాభివృద్ధి
కర్మనాశము సుగతియుఁ గలుగు ననఘ! 439

అధ్యాయము — ౧౪

సీ. నావుడు యోగీంద్ర! నా మనం బీ వృత్రు వివరంబు నీచేత విన్న మొదలు
కడు నద్భుతంబునఁ గళవళం బందెడుఁ గోరి రజస్తమోగుణములందు
వర్తించు నీ పాపవర్తికి నేరీతి మాధవ పదభక్తి మది వసించె?
సత్త్వ స్వభావులై సమబుద్ధులై తపో నియమ ప్రయత్నులై నిష్ఠచేత

తే. నిర్మలాత్మకులై నట్టి ధర్మపరుల
కమరులకుఁ బుణ్యమునులకు నంబుజాక్షు
భూరి కైవల్యసంప్రాప్తి మూల మైన
భక్తి వీనికిఁ బోలె నేర్పాటు గాదు. 440

సీ. [2]ఉర్వరఁ గల రేణువులకన్న దట్టమై కడు నొప్పు జీవసంఘములు గలవు
ఆ జీవములలోన నరయ ధర్మాయతమతి వసించినవారు మనుజజాతి
యా మనుష్యులలోనఁ గామంబు లెడఁబాసి మోక్షార్థు లగువారు మొదల నరిది
మోక్షమార్గం బాత్మమూలంబుగా నుండువారిలో ముక్తులు లేరు తఱచు

తే. ముక్తులైనట్టివారిలో యుక్తిఁ దలఁపఁ
జాల దుర్లభుఁ డమిత ప్రశాంతిపరుఁడు
పరమ సుజ్ఞాననిరతుండు భద్ర[3]గుణుఁడు
రమణ శ్రీవాసుదేవ పరాయణుండు. 441

తే. సకల లోకాపకారి దుస్సంగతుండు
వృత్రుఁ డేక్రియ సుజ్ఞాన నిరతుఁ డయ్యె?
సమరమునఁ బౌరుషంబుచే నమరవిభుని
నెట్లు మెప్పించె? దీని నా కెఱుఁగఁ జెపుమ. 442

1. విబుధహర్షానేక (హ) 2. భూస్థలి (తం. హ.) 3. యశుడు (త)

—: చిత్రకేతూపాఖ్యానము :—

వ. అని పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రు నడిగె. అని సూతుండు శౌనకాది మునులకుం జెప్పి, మఱియు ని ట్లనియె. అట్లు గజపురవల్లభుండు సంప్రశ్నంబు చేసిన బాదరాయణి హరిస్మరణ శ్రద్ధాపరుం డై యి ట్లనియె. తొల్లి కృష్ణ ద్వైపాయన నారద దేవల మహర్షులు నా కెఱింగించిన యితిహాసంబు గలదు. దాని నెఱింగించెద. సావధానుండ వై యాకర్ణింపుము. అని యిట్లనియె.. 443

చ. అమితవిభూతిఁ జాల నమరాధిపుఁ బోలుచు శూరసేన దే
శములకు భర్త యై ప్రజలు సంతస మందఁగ సార్వభౌముఁ డై
క్షమ దన కెల్లకాలమును గామదుహంబుగఁ జిత్రకేతు నా
మమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కె గుణమండనుఁ డంచిత కీర్తికాముఁ డై. 444

సీ. మానిత తారుణ్య మదనతురంగులు కందర్పవిజయైక ఖడ్గలతలు
మదనసమ్మోహన మంత్రాధిదేవతల్ పంచశిలీముఖు బందెకత్తె
లసమాస్త్రుఁ డఖిలంబు నడకించు బొమ్మలు నాత్మసంభవుని కట్టాయితములు
పుండ్రేక్షుకోదండు భూరితేజంబులు శంబరవిద్వేషి సాయకములు

తే. నాఁగఁ బొలుపారు నొక కోటి నళినముఖులు
దనకుఁ బత్నులు గాఁగ నత్యంతవిమల
కీర్తివైభవ సన్మార్గవర్తి యగుచు
జగతిఁ బాలింపుచుండె నా జనవిభుండు. 445

తే. [1]కడిమి వేవేలు భార్యలు గలిగియుండఁ
బరఁగ సంతతి యొకరునిఁ బడయలేక
చిత్తమునఁ జాలఁ బాయని చింత వొడమి
బడలఁ జొచ్చెను వేసవి మడువువోలె. 446

ఉ. రూపము సత్ప్రతాపము మరుత్పతిభోగము యౌవనంబు సం
దీపిత చారువర్తనము దిగ్విజయంబును సత్యముం జగ
ద్వ్యాపిత కీర్తియుఁ సతులు వైభవముఖ్యము లెల్ల మాన్పఁగా
నోపకయుండె నా నృపతి నొందిన సంతతిలేని దుఃఖముఁ. 447

వ. ఇట్లు సంతతి లేక యతిదుఃఖ మానసుండై న యా నరేంద్రుని మందిరంబున కంగిరసుం డను మహాముని వచ్చి, యతనిచేత నతిథిసత్కారంబులు వడసి,

1. కలిమి...గలిగియుండి (వా)

కుశలం బడిగి, రాజ్యంబు భవదధీనంబు కదా! పృథివ్యప్తేజో వాయ్వాకాశ మహదహంకారంబు లనియెడి యేడింటిచేత రక్షింపఁబడిన జీవుండునుం బోలె, సమాత్య జనపద దుర్గ ద్రవిణసంచయ దండ మిత్రంబులనెడి సప్తప్రకృతులచేత రక్షితుండ వై, ప్రకృతిపురుషులయందు భారంబు వెట్టి, రాజసుఖంబు లనుభవింతువు కదా! మఱియు దార ప్రజామాత్య భృత్య మంత్రి పౌర జానపద భూపాలురు నీకు వశవర్తులు గదా! సర్వంబునుం గలిగి సార్వభౌముండ వైన నీ వదనంబు విన్నఁదనంబు గలిగి యున్నయది. కతం బేమి? అనిన నా మునిప్రవరునకు నతండు, మీ తపోబలంబున మీకు నెఱుంగరానియదియుం గలదే? అని తలవంచి యూరకున్న, నతని యభిప్రాయం బెఱింగి, యా భగవంతుం డైన యంగిరసుండు దయాళుం డై, పుత్రకామేష్టి వేల్చి యజ్ఞ శేష మతని యగ్రమహిషి యైన కృతద్యుతి కిచ్చి, నీకుం బుత్రుండు గలిగెడి. అతనివలన సుఖదుఃఖంబు లనుభవింపంగలవు. అని చెప్పి చనియె. ఆ కృతద్యుతి యను దేవి గర్భంబు ధరియించి, నవమాసంబులు నిండినం గుమారునిం గనియె. ఆ కాలంబున రాజును, సమస్త భృత్యామాత్య జనంబులును బరమానందంబునుం బొందిరి. అపుడు చిత్రకేతుండు కృతస్నానుం డై, సకల భూషణభూషితుం డై, సుతునకు జాతకర్మంబు నిర్వర్తించి, బ్రాహ్మణులకు నపరిమిత హిరణ్య రజత దానంబులును వస్త్రాభరణంబులును, గ్రామంబులును, గజంబులును, వాహనంబులును, ధేనువులునుఁ నాఱేసి యర్బుదంబుల ద్రవ్యంబును, † దానంబు నేసి, ప్రాణిసముదయంబునకుం బర్జన్యుండునుం బోలెఁ దక్కినవారలకు నిష్టకామంబులు వర్షించి, పరమానంద హృదయుం డై యుండె. * అంతం బుత్రమోహంబునం గృతద్యుతియందు బద్ధానురాగుం డై మహీధవుండు వర్తింపుచుండం, దక్కినభార్యలు సంతాన సంతోషవికల లై, యీ మోహంబునకుం గారణంబు పుత్రుండ యని యీర్ష్యం జేసి దారుణచిత్త లై, కుమారునకు విషం బిడిన, సుఖనిద్రితుండునుం బోలె బాలుఁడు మృతిఁ బొందె. అప్పుడు వేఁగుటయు దాది బోధింపం జని, యా కుమారుని వికృతాకారంబుఁ జూచి, విస్మయ శోక భయార్తయై పుడమిం బడి యాక్రందించె. అప్పుడు. 448

తరల. పుడమి నిట్టక నిల్వునం బడి పొక్కుచుం గడు దీన యై
యడఁకు వేమియు లేని వాక్కుల నావు రంచు విలాపమం
దెడరు తోఁప భృశాతురోన్నతి నేడ్చినన్ విని భీతితోఁ
గడుపు బి ట్టవియంగ భూపతికాంత గ్రక్కున నేగుచున్. 449

† "ధేనూనా మర్బుదాని షట్" (మూలము 14-35) * కుమారుండును మాతృపితృ బంధుజనులకు సంతోషంబు సేయుచు దినదిన ప్రవర్ధమానుండై పెరుఁగుచుండె (తం. వా.) .

ఆ. బాలుఁ డొక్కరుండు పరిణామశీలుండు
వంశకర్త తపసి వరము వలనఁ
బుట్టి మిన్ను కట్టుపొలిసియున్నట్టి యా
కొడుకుఁ జూచి తల్లి యడలఁ జొచ్చె. 450

ఉ. కుంకుమరాగ రమ్య కుచకుంభములన్ గడు కజ్జలంబుతోఁ
బంకిల మైన బాష్పములఁ బాల్పడ మజ్జన మాచరింపుచున్
కంకణపాణి పల్లవయుగంబున వక్షము మోదికొంచు నా
పంకరుహాక్షి యేడ్చెఁ బరిభావిత పంచమ సుస్వరంబునన్. 451

క. ఆ యార్తరవమునకు భూ, నాయకుఁడు భయంబు నొంది నయ ముడిగి సుతుం
డాయఁగ వేగంబునఁ జని, పాయని మోహంబుతోడ బాలుని మీఁదన్. 452

స్రగ్విణి. వ్రాలి యో పుత్ర! నీ వార్త దంభోళి యై
కూలఁగా వ్రేయ కీ కొద్ది న న్నేటికిన్
జాలి నొందించె? నా జాడ యిం కెట్టిదో?
తూలి మీ తల్లికిన్ దుఃఖ మె ట్లాఱునో? 453

వ. అని తల మొల యెఱుంగక పలవించుచు, భృత్యామాత్య బంధుజనంబులం గూడి యడలుచున్న యా రాజు దుఃఖం బెఱింది, యంగిరసుండు నారదునితోడం గూడి చనుదెంచి, మృతుం డైన పుత్రుని పదతలంబున మృతుండునుం బోలి పడి యున్న యా రాజునుం గనుంగొని యి ట్లనియె. 454

అధ్యాయము - ౧౫

సీ. నీకు వీఁ డెవ్వఁడు? నీవెవ్వనికి శోక సంతాప మందెదు సార్వభౌమ!
పుత్ర మిత్రాదులు పూర్వజన్మంబున నెవ్వని వారలో యెఱుఁగఁ గలరె?
మొదల నదీవేగమున నాఁడ కాడకు సికతంబు గూడుచుఁ జెదరుచుండు
నారీతిఁ బ్రాణుల కతికాల గతిచేతఁ బుట్టుట సచ్చుట పొసఁగుచుండుఁ

ఆ. గాన భూతములకుఁ గలుగు భూతంబులు
మమత తోడ విష్ణు మాయఁ జేసి
దీని కడల నేల? ధృతిఁ దూలఁగానేల?
బుద్ధిఁ దలఁప వలదె? భూత సృష్టి. 455

వ. మఱియు నీవు, నేమును, దక్కిన వారలును బ్రవర్తమానకాలంబు గలిగి, జన్మంబు నొంది మృత్యువువలన విరామంబు నొందంగలవారమై యిపుడ

లేకపోవుదుము. చావుపుట్టువులకు నిక్కంబు లేదు. ఈశ్వరుండు దన మాయ
చేత భూతజాలంబులవలనం భూతంబులం బుట్టించు. వాని నా భూతంబుల
చేతనే రక్షించు. వాని నా భూతంబులచేత నపహరించు. స్వతంత్రంబు లేని తన
సృష్టిచేత బాలుండునుం బోలె నపేక్ష లేకయుండు. దేహి యైన పితృదేహంబు
చేత దేహియైన పుత్రదేహంబు మాతృదేహంబు వలనం గలుగుచుండు. ఆ ప్రకా
రంబున బీజంబువలన బీజంబులు పుట్టుచునుండు. దేహికి నివి శాశ్వతంబై జరుగుచు
నుండు. పూర్వకాలంబున సామాన్యవిశేషంబులు సన్మాత్రం బైన వస్తువులం
దేవిధంబునం గల్పింపబడియె, నా ప్రకారంబున దేహంబునకు జీవునకు నన్యోన్య
విభాగంబు పూర్వకాలంబున నజ్ఞాన కల్పితం బయ్యె. జన్మఫలంబులను జూచు
చున్న వారికి దహనక్రియల నగ్ని పెక్కురూపంబులం గానంబడు భంగి, నొక్కం
డైన జీవుండు పెక్కుభంగుల వెలుంగుచుండు. ఇవి యన్నియు నాత్మజ్ఞానంబు
చాలక దేహి దేహ[1]సంయోగంబున స్వప్నంబునందు భయావహం బైన ప్రయో
జనంబు నడపుచుండి, మేలుకాంచి, యా స్వప్నార్థం బైన ప్రయోజనంబు తనది
గాదని యెఱుంగుభంగి, జీవుండే తా నని జ్ఞానగోచరం డైనవాఁ డెఱుంగు.
కావున నన్నియును మనోమాత్రంబని తెలిసి, మోహతమంబు వాసి, భగవంతుం
డైన వాసుదేవునియందుఁ జిత్తంబు వెట్టి, నిర్మలాత్మకుండ వగుము, అని బోధిం
చినం జిత్రకేతుండు లేచి వారల కిట్లనియె. 456

సీ. యతివేషములు పూని యతి గూఢగతి నిందు నేతెంచినట్టి మీ రెవ్వరయ్య?
కడఁగి నాఁ బోలిన గ్రామ్యబుద్ధుల నెల్ల బోధింప వచ్చిన పుణ్యమతులొ?
రమణఁ గుమార నారద ఋభు లంగిరో దేవలాసితు లను ధీరమణులొ?
వ్యాస వసిష్ఠ దూర్వాస మార్కండేయ గౌతమ శుక రామ కపిల మునులొ?

తే. యాజ్ఞవల్క్యుఁ దరణియు నారుణియును
చ్యవన రోమశు లాసురి [2]జాతుకర్ణ
దత్త మైత్రేయ వర భరద్వాజ బోధ్య
పంచశిఖులొ? పరాశర ప్రభృతి మునులొ? 457

క. వీరలలో నెవ్వరుః సుర, చారణ గంధర్వ సిద్ధ సంఘంబులలో
వారలొ? యీ సుజ్ఞానము, కారణ మై యెవరియందుఁ గలదు? తలంపన్.

క. పొందుగ గ్రామ్య పశుత్వముఁ, బొంది మహాశోకతమముఁ బొందిన నాకున్
ముందఱ దివ్యజ్ఞానముఁ, జెందించిన వారి మిమ్ముఁ జెప్పుడు తెలియన్. 459

1. సంయోగంబు (హ. తం. వా.) 2. చత్వదేవ (హ)

వ. అనిన నంగిరసుం డి ట్లనియె. పుత్రకాంక్షి వైన నీకుం బుత్రుం బ్రసాదించిన యంగిరసుండ. ఇతండు, బ్రహ్మపుత్రుం డైన నారదభగవంతుఁడు. దుస్తరం బైన పుత్రశోకంబున మగ్నుండ వైన నిను ననుగ్రహించి, పరమజ్ఞానం బుప దేశింప వచ్చితిమి. నీ దుఃఖం బెఱింగి, పుత్రు నిచ్చితి మేని, పుత్రవంతు లైన వారి తాపంబు నీచేత ననుభవింపంబడు. ఈ ప్రకారంబు లోకంబున సతులును, గృహంబులును, సంపదలును, శబ్దాదు లయిన విషయంబులును, రాజ్యవైభవం బును, జంచలంబులు. మఱియు రాజ్యంబును, భూమియు, బలంబును, ధనం బును, భృత్యామాత్య సుహృజ్జనంబులును, మొదలయినవి శోక మోహ భయ పీడలం జేయుచుండుం గాని సుఖంబుల నీ నేరవు. గంధర్వ నగరంబునుంబోలె, స్వప్న లబ్ధ మనోరథంబునుం బోలె, నర్థంబుఁ బాసి కానంబడుచు,మనోభవం బు లయిన యర్థంబులంగూడి స్వార్థంబు లై కానంబడ నేరవు[1]. కర్మంబులచేత ధ్యానంబులు సేయుచుండు మనంబులు నానాకర్మంబు లగుచుండును. ఈ దేహి దేహంబు ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియాత్మకంబై, దేహికి వివిధక్లేశ సంతాపంబులం జేయు చుండు. కావున నిర్మలంబైన మనంబుచేత నాత్మగతి వెదకి, ద్వైత భ్రాంతి విడిచి, ధ్రువం బైన పదవి నొందు మనియె. అప్పుడు నారదుండి ట్లనియె. ఉపనిషద్గోప్యం బగు నే నిచ్చు మంత్రం బెవ్వఁడేని సప్తరాత్రంబులు పఠియించు, నతండు సంకర్షణుం డైన భగవంతునిం జూచు. ఎవ్వని పాదమూలంబు సర్వా శ్రయం బై యుండు, నట్టి శ్రీమన్నారాయణుని పాదంబులు సేవించి, యీ మోహంబు వదలి యతిశీఘ్రంబున నుత్తమపదంబు సొరుము.

అధ్యాయము — ౧౬

ఇప్పుడి కుమారునకు, నీకుం బ్రయోజనంబు గలదేని చూడుము. అని నారదుం డా పుత్రుని కళేబరంబుఁ జూచి, యో జీవుండ! నీకు శుభం బయ్యెడు. మీ తల్లిదండ్రుల,బంధుజనులం జూచి,వీరల దుఃఖంబు లార్చి,కళేబరంబునందుఁ బ్రవేశించి, ఆయుశ్శేషంబు ననుభవించి, పిత్రధీనం బైన రాజ్యాసనంబునఁ గూర్చుండుము. అనిన న బ్బాలుం డి ట్లనియె. 460

తే. కర్మవశమున నెందు సుఖంబు లేక
దేవ తిర్యఙ్నృ యోనులఁ దిరుగు నాకు
వెలయ నే జన్మమందునో వీరు తల్లి
దండ్రు లైనారు? చెప్పవే! తాపసేంద్ర! 461

1. దృశ్యమానా వినార్థేన న దృశ్యంతే మనోభవాః (15.28.)

తే. బాంధవ జ్ఞాతి సుతులును బగతు లాత్మ
పరు లుదాసీన మధ్యస్థ వర్గములును
సరవిఁ గనుచుండు రొక్కొక్క జన్మమునను
నెఱయఁ బ్రాణికి నొకవావి నిజము దలదె? 462

తే. రత్నములు హేమములు ననురాగలీల
నమ్మకంబుల నీవల నావ లైన
భంగి నరులందు జీవుండు ప్రాప్తుఁ డగుచు
నెలమిఁ దిరుగుచు నుండు దా నెందుఁ జెడఁడు. 463

సీ. ఒక్కఁ డై నిత్యుఁ డై, యెక్కడఁ గడలేక సొరిది జన్మాదుల శూన్యుఁ డగుచు
సర్వంబునం దుండి సర్వంబుఁ దనయందు నుండంగ సర్వాశ్రయుం డనంగ
సూక్ష్మ మై స్థూల మై సూక్ష్మాదికములకు సామ్య మై స్వప్రకాశమున వెలిఁగి
యఖిలంబుఁ జూచుచు నఖిలప్రభావుఁ డై యఖిలంబుఁ దనయందు నడఁచికొనుచు

తే. నాత్మ మాయాగుణంబుల నాత్మమయము
గాఁగ విశ్వంబు దనసృష్టి [1]ఘనతఁ జెందఁ
జేయుచుండును సర్వసంజీవనుండు
రమణ విశ్వాత్ముఁ డైన నారాయణుండు. 464

క. [2]పతు లెవ్వరు? సతు లెవ్వరు?, సుతు లెవ్వరు? మిత్ర శత్రు సుజనప్రియ సం
గతు లెవ్వరు? సర్వాత్మక, గతుఁ డై గుణసాక్షి యైన ఘనుఁ డొక్కనికిన్.

—: చిత్రకేతుండు తప మాచరించి భగవత్ప్రసాదంబు నొందుట :—

వ. మఱియు, సుఖదుఃఖంబులం బొందక, సర్వోదాసీనుం డై, పరమాత్మ యై యుండు న ప్పరమేశ్వర రూపుండ నైన నాకును, మీకు నెక్కడి సంబంధంబు? మీకు దుఃఖంబునకుం బనిలేదు. అని పలికి, యాజీవుండు వోయినం, జిత్రకేతుండును, బంధువులు నతి విస్మిత చిత్తు లై, శోకంబులు విడిచి, మోహంబులం బాసి యమునా నదియందు న క్కుమారునకు నుత్తరకర్మంబులు నిర్వర్తించిరి. చిత్రకేతుండు [3]గాఢపంకంబునం బడిన యేనుంగునుంబోలె గృహాంధకూపంబు వెడలి, కాళిందీనదికిం బోయి, యందు విధిపూర్వకంబుగఁ గృతస్నానుం డై మౌనంబు తోడ నారదునకు నమస్కరించిన, నతండు ప్రసన్నుం డై, భగవన్మంత్రంబు

1. ఘటన నొంద (చ. త. జ. డ. బ.) 2. సతులెవ్వరు సుతులెవ్వరు పతులెవ్వరు మిత్ర శత్రు బంధు ప్రియ సం (క. చ. ట. త. బ.) 3. బాలహంతలైన రాజభామినులు బ్రాహ్మణ ముఖంబున నబ్బాలహత్య నివారణంబుగా నొక్క వ్రతంబు సల్పుచుండి రనంతరంబ (చ. త. డ. బ.)

విధిపూర్వకంగా నతనికి నుపదేశించి, యంగిరసుతోడం గూడి, బ్రహ్మలోకంబు
నకుం జనియె. చిత్రకేతుండును, నారదోపదేశమార్గంబున నిరాహారుం డై,
సమాధినియతుం డై, నారాయణరూపం బైన విద్య నారాధించి, సప్తరా
త్రాంతంబున నప్రతిహతం బైన విద్యాధరాధిపత్యంబును, భాస్వద్రత్న దివ్య
విమానంబును, నారాయణానుగ్రహంబునఁ బొంది, మనోగమనంబునఁ
[1]జరియింపుచుండఁ గొన్ని దినంబులకు నొక్కచోట. 466

సీ. తార హార పటీర ధవళదేహమువాని రమణీయ నీలాంబరంబువాని
మణికిరీట స్ఫురన్మస్తకంబులవానిఁ గంకణ కేయూర[2]కములవానిఁ
గర్బురమయ దీప్త కటిసూత్రములవానిఁ దరళ యజ్ఞోపవీతములవాని
నతి సుప్రసన్న వక్త్రాంబుజంబులవానిఁ దరుణ వివృత్త నేత్రములవాని

ఆ. సిద్ధమండలంబు సేవింపఁ బుణ్యప్ర
సిద్ధి వెలసినట్టి యిద్ధచరితుఁ
బద్మలోచనునకుఁ బాదపీఠం బైన
ఘనునిఁ బన్నగేంద్రుఁ గాంచె నతఁడు. 467

ఆ. కన్నమాత్ర నతఁడు కల్మషంబులఁ బాసి
విమలచిత్తుఁ డగుచు విశదభక్తి
నిట్టరోమములకుఁ బట్టగు చానంద
బాష్పనేత్రుఁ డగుచుఁ బ్రణుతి సేసె. 468

క. సంతోషాశ్రులచేత న, నంతునిఁ బరిషిక్తుఁ జేసి యతఁడు ప్రమోదం
బెంతయు నరికట్టిన నొక, కొంతయుఁ బలుకంగలేక కొండొక వడికిన్. 469

చ. మది నొకయింత మాత్రము సమంబుగఁ జేయుచు బాహ్యవర్తనం
గదిసిన యింద్రియంబుల నొకింతకుఁ దెచ్చి [3]మనంబు వాక్కునుం
గుదురుగఁ ద్రోచి తత్త్వమునఁ గూర్చుచు [4]సాత్త్వత విగ్రహంబు నా
సదయుఁ బ్రశాంతు లోకగురు సన్నుతిఁ జేయఁ దొడంగె నిమ్మలన్. 470

క. అజితుఁడ వై భక్తులచే, విజితుఁడ వైనాఁడ విపుడు వేడుక వారల్
విజితులు నీచేఁ గోర్కులు, భజియింపనివారు నిన్నుఁ బడయుటను హరీ! 471

1. త్రిజగంబులఁ జరించుచుండ (తం. వా.) "జగామ దేవదేవస్య శేషస్య చరణాంతికమ్." (మూ. 16-29) 2. కరము (హ. తం. వా.) 3. వచోవిలాసమున్ (క. చ. ట. జ. బ.) 4. శాశ్వత (హ. తం. వా.)

ఉ. నీ విభవంబు లీ జగము నిండుట యుండుట నాశ మొందుటల్
నీ విమలాంశజాలములు నెమ్మి జగంబు సృజించువార లో
దేవ! భవద్గుణాంబుధుల తీరముఁ గానక యీశ! బుద్ధితో
వావిరిఁ జర్చ సేయుదురు వారికి వారలు దొడ్డవార లై. 472

క. పరమాణువు మొదలుగఁ గొని, పరమము తుది గాఁగ మధ్య పరికీర్తనచే
స్థిరుఁడవు [1]త్రయీవిదుఁడ వై, [2]సరి సత్త్వా ద్యంత మధ్య సద్ధ్రువగతి వై. 473

తే. ఉర్వి మొదలగు నేడు నొండొంటికంటె
[3]దశగుణాధికమ్మై యుండు దాని నండ
[4]కోశమందు రజాండంబు కోటు లెవని
యందు నణుమాత్ర మగు! ననంతాఖ్యుఁ డతఁడు. 474

వ. మఱియు నొకనొకచోట విషయతృష్ణాపరు లైన నరపశువులు పరతత్త్వంబ వైన నిన్ను మాని, యైశ్వర్యకాము లై తక్కిన దేవతలం భజియించుదురు. వా రిచ్చు సంపదలు రాజకులంబునుం బోలె వారలం గూడి నాశంబునం బొందు చుండు. విషయకాము లైనను నిన్ను సేవించినవారు, వేఁచిన విత్తనంబునుం బోలె, దేహాంతరోత్పత్తి వొందకుండుదురు.*(నిర్గుణుండ వై జ్ఞానవిజ్ఞానరూపంబు నొందియున్న నిన్ను గుణసమేతునిఁగా నజ్ఞానులు భావించుదురు.)నీ భజనం బే రూపున నైన మోక్షంబు ప్రసాదించు. జితమతి వైన నీవు భాగవతధర్మం బే ప్రకారంబున నిర్ణయించితి, వా ప్రకారంబున సర్వోత్కృష్టుండ వైన నిన్ను సనత్కుమారాదులు మోక్షంబుకొఱకు సేవింపుచున్నారు. ఈ భాగవతధర్మంబు నందు జ్ఞానహీనుం డొకండును లేఁడు. అన్య కామ్యధర్మంబులందు విషమబుద్ధి చేత నేను, నాకు, నీకు, నని [5]వచియింపుచున్నవాఁ డధర్మనిరతుం డై క్షయింపుచుండు. స్థావర జంగమ ప్రాణిసమూహంబునందు సమం బైన భాగవత ధర్మంబుల వర్తింపుచున్న మనుజునికి భవద్దర్శనంబు వలనఁ బాపంబు క్షయిం చుట యేమి చిత్రంబు? ఇపుడు భవత్పాదావలోకనంబున నిరస్తాశయమలుండ నైతి. మూఢుండ నైన నాకుఁ బూర్వకాలంబున నారదుం డనుగ్రహించి, భగవ ద్ధర్మంబు దయసేసె. అది నేఁడు నాకు వరదుండ వైన నీ కతంబున దృష్టం బయ్యె. ఖద్యోతంబులచేత సూర్యుండు గోచరుండు గాని మాడ్కి, జగదాత్మకుండ వైన నీ మహత్త్వంబు మనుజులచేత నాచరింపఁబడి, ప్రసిద్ధం బైనది కాదు.

1. త్రిగుణహరుండవు (హ) 2. సరసత్త్వాద్యంత మధ్య సర్వసుగతివై(హ) సరి... మధ్య సదృశ గతుఁడవై (వా) 3. దశగుణాధిక్య మయ్యుండు దాననంద (హ) 4. నాశమొందెడు నాయంశ కోటులెన్న (హ) * తా. ప. ప్రతులలో లేదు. 5. రచియింపబడుచున్న (ట.త.)

ఉత్పత్తి స్థితి లయకారుండ వై భగవంతుండ వైన నీకు నమస్కరించెద. అని
మఱియును. 475

తే. అరయ బ్రహ్మాదు లెవ్వని ననునయించి
భక్తియుక్తుల [1]మనమునఁ బ్రస్తుతింతు
రవని యెవ్వని తలమీఁద నావగింజఁ
బోలు నా వేయిశిరముల భోగిఁ గొల్తు. 476

క. ఈ విధమున వినుతింపఁగ, నా విద్యాధరుల భర్త కనియె ననంతుం
డో విమలబుద్ధి! నీదగు, ధీ విభవంబునకు మెచ్చితిం బ్రియమారన్. 477

ఆ. అరయ నారదుండు నంగిరసుండును
తత్త్వ మొసఁగినారు దానికతన
నన్నుఁ జూడఁ గలిగె నాభక్తి మదిఁ గల్గె
నాపథంబు నీకు నమ్మఁ గలిగె. 478

సీ. పూని నా రూపంబు భూతజాలంబులు [2]భూతభావనుఁ డని పొందుపడఁగ
బ్రహ్మంబు మఱియు శబ్ద బ్రహ్మమును శాశ్వతం బైన తనువులు దగిలె నాకు
నఖిల లోకంబులు ననుగతం బై యుండు లోకంబు నాయందు జోకఁజెందు
నుభయంబు నాయందు నభిగతం బై యుండు [3]నభిలీనమగుదు నయ్యుభయమందు

తే. వెలయ నిద్రించువాఁ డాత్మ విశ్వమెల్లఁ
జూచి మేల్కాంచి తానొక్క చోటువాని
గా వివేకించుమాడ్కి నీ [4]జీవుఁ డీశు
మాయ దిగనాడి పరమ ధర్మంబుఁ దెలియు. 479

ఆ. నిద్ర వోవు వేళ నిరతుఁడై దేహి తా
నెట్టి గుణముచేత నింద్రియములఁ
గడచినట్టి సుఖముఁ గను నట్టి బ్రహ్మంబుఁ
గడిమిమెఱయ నన్నుఁగా నెఱుంగు. 480

తే. స్వప్నమందు నెట్లు సంచార మొనరించు
మేలుకాంచి ద్రష్ట [5]మెల్ల నెఱుఁగు
నుభయ మెఱుఁగు నట్టి యుత్తమజ్ఞానంబు
తత్త్వ మట్టి దైన తలఁపు నేను. 481

1. భయమున (క. బ.) 2. భూతపావనుఁడని (హ) 3. నది లీనమయ్యె (హ) 4. జీవితేశ (తం. వా.) జీవదేశ (వా) 5. మోలి (తం. వా.)

సీ. అరయంగ నెవ్వని కలవి గానట్టి యీ సలలిత మానుషజాతిఁ బుట్టి
యాత్మతత్త్వజ్ఞాన హేతుఁ డైనవానికిఁ గలుగునే? యందు సుఖం బొకింత
వెలయఁ బ్రవృత్తి నివృత్తి మార్గంబుల సుఖమును దుఃఖంబు సొరిదిఁ దెలిసి
పనిచెడి సంకల్ప ఫలమూలమునఁ బాఱి కడు సుఖదుఃఖ మోక్షములకొఱకు

ఆ. †దంపతి క్రియామతంబు దగిలి వర్తింతురు
దాన మోక్ష మేల దక్కియుండు?
నఖిల దుఃఖహేతు వైన యీ కర్మంబు
నెఱిఁగి నన్నుఁ [1]దలఁప రిచ్ఛలోన. 482

వ. మఱియు విజ్ఞానాభిమాను లైన మనుష్యులకు నతిసూక్ష్మం బైన *యాత్మ గతిని స్థానత్రయ విలక్షణం బైన చతుర్థాంశంబు నెఱింగి యైహికాముష్మిక విషయంబులచేతను, వివేకబలంబుచేతను, నిర్ముక్తుం డై, జ్ఞాన విజ్ఞాన సంతృప్తుం డైన పురుషుండు నా భక్తుం డగు. ఈ విధంబు గలవారలు, యోగ నైపుణ బుద్ధి గలవారలు నై, స్వార్థం బైన యాత్మచేతం బరమాత్మను దెలియు చుందురు. నీవు నీ క్రమంబున మద్భక్తి శ్రద్ధాపరుండ వై విజ్ఞానసంపన్నం బైన వాక్కులచేత నన్ను స్తోత్రంబు చేసి ముక్తుండ వైతివి. అని, యా శేష భగవంతుండు విద్యాధరపతి యైన చిత్రకేతుం బలికి, యతని కదృశ్యుం డై

అధ్యాయము - ౧౭

పోయె. ఏదిక్కున సర్వాత్మకుం డైన యనంతుం డంతర్ధానంబు నొందె, నా దిక్కునకు విద్యాధరభర్త నమస్కరించి, గగనచరుం డై చని, లక్షల సంఖ్య లైన దివ్యవర్షంబు లవ్యాహత బలేంద్రియుం డై, పరమ [2]యోగి పురుషులును దివ్యమునీంద్ర సిద్ధ చారణ గంధర్వులును, [3]వినుతి సేయం గుల శైల ద్రోణులను, రమ్య ప్రదేశంబులను, సకల సిద్ధ ప్రదేశంబులను, వినోదింపుచు, శ్రీ నారాయణ దత్తం బగు దివ్యవిమానంబునందుఁ జరియింపుచు నుండె. 483

శా. ఆడించున్ హరి దివ్యనాటక గుణవ్యాపార నృత్యంబులం
బాడించుం జలజాతనేత్ర బిరుద ప్రఖ్యాత గీతంబులం
గూడించున్ సతతంబు జిహ్వల తుదిన్ గోవింద నామావళుల్
క్రీడం గిన్నర యక్షకామినులచేఁ గృష్ణార్పిత స్వాంతుఁ డై. 484

† "కుర్వాతే దంపతీ క్రియాః" (16-60) 1. వదల రిచ్ఛలోన (చ. బ.) * "ఆత్మనశ్చ గతిం సూక్ష్మాం స్థానత్రయ విలక్షణామ్" (తురీయామ్) 16-61. ఆత్మగతి నిజస్థాన త్రయలక్షణంబునఁ జతుర్థాంశంబు నెఱింగి (తం. వా.) 2. యోగీంద్ర పురుషులును (హ) 3. వినుతిసేయంగుల శైల ద్రోణులను (హ) కులద్రోణాది శైలంబులను (తం. వా.); "కులాచలేంద్ర ద్రోణీషు" (17-3)

సీ. వాసించు నాత్మలో వైష్ణవజ్ఞానంబు నాశించు భాగవతార్చనంబు
భూషించు నే ప్రొద్దుఁ బుండరీకాక్షుని భాషించు హరికథాప్రౌఢి మెఱసి
ఘోషించు హరినామ గుణనికాయంబులు పోషించు పరతత్త్వబోధ మరసి
సేవించు శ్రీకృష్ణ సేవకనికరంబు సుఖమునఁ జేయు నీపనకు బలులు

తే. పాడుఁ బాడించు వైకుంఠభర్తనటన
రూపవర్తన గుణనామ దీపితోరు
గీతజాత ప్రబంధ సంగీత విధులఁ
గేశవప్రీతిగాఁ జిత్రకేతుఁ డెపుడు. 485

విద్యాధరాధిపతి యగు చిత్రకేతుం డీశ్వరధిక్కారంబున గౌరిచే శాప మొందుట.

మ. హరిఁ గీర్తింపుచు నల్లనల్ల మదిలో నజ్జాక్షు [1]సేవింపుచుం
బరమానందము నొందుచుఁ జగములఁ బ్రఖ్యాతి వర్తింపుచుఁ
సురరాజోపమమూర్తి యక్షగణముల్ సొంపార విద్యాధరా
ప్సరసల్ గొల్వఁగఁ బాడఁగా సితగిరి ప్రాంతంబున న్నేగుచుఁ, 486

శా. ఆ విద్యాధరభర్త గాంచె హర నీహారామృతాహాసముఁ
శ్రీవిభ్రాజితముఁ నిరస్త గిరిజాసేవాగతాయాసముఁ
దేవానీకవికాసముఁ శుభ మహాదేవాంఘ్రి సంవాసముఁ
భూ విఖ్యాత విలాసముం ద్రిభువనీభూతంబుఁ గైలాసముఁ. 487

క. ఆ రజతభూధరంబున, నీరేజభవామరాది నికరము గొల్వఁ
పేరోలగమున నుండిన, గౌరీయుతుఁ డైన హరునిఁ గనియె నరేంద్రా! 488

సీ. †తన నిజరూప మింతం తని తెలియక వాదంబు [2]సేసెడి వేదరవము
గరుణావలోకనా కాంక్షితులై యున్న బ్రహ్మాది సనక [3]సప్రణుతి రవము
సార శివానంద సల్లాపముల నొప్పు ప్రమథగణాళి యార్భటరవంబు
డమరు మృదంగాది ధమధమ ధ్వనితోడి పటు భృంగి నాట్య విస్ఫార రవము

తే. మానుగాఁ జామరలు వీచు మాతృకాది
కామినీజన మహిత కంకణ రవంబు
మెండుఁ జెలఁగంగఁ గన్నులపండు వయ్యెఁ
గొండరా చూలి పెనిమిటి నిండు కొల్వు. 489

1. నీక్షింపుచుఁ (త) † 'తనదగు' అనుట యుచితము 2. సేసెడు (తం.) 3. సంప్రణుతి రవము (తం. వా.)

వ. ఇట్లు బ్రహ్మాది సురనికర సేవితుం డై యూరుపీఠంబున నున్న భవానిఁ గౌఁగిటం జేర్చికొని, యొడ్డోలగంబున నున్న పరమేశ్వరుం జూచి, చిత్రకేతుండు పకపక నగి య ద్దేవి వినుచుండ ని ట్లనియె. 490

సీ. కామ రొప్పఁగా లోకగురుఁడును గడలేని ధర్మస్వరూపంబుఁ దాన యగుచు
జడలు ధరియించియు సరిలేని తపమునఁ బొడ వైన యీ యోగిపుంగవులును
బ్రహ్మవాదులుఁ గొల్వ భాసిల్లు కొల్వులో మిథునరూపంబున మెలఁత తోడఁ
బ్రాకృతుండును బోలె బద్ధానురాగుఁ డై లాలితుం డయ్యె [1]నిర్లజ్జత నిట

ఆ. నకట! ప్రకృతిపురుషుఁ డై నఁ దా నేకాంత
[2]మందు సతులతోడ నలరుఁ గాని
యిట్లు ధర్మసభల నింతులతోఁ గూడి
పరిఢవింపఁ [3]దగదు భ్రాంతి నొంది. 491

క. అన విని సర్వేశ్వరుఁ డా, తని నేమియు ననక నవ్వెఁ ద త్సభవారుం
గనుఁగొని యూరక యుండిరి, మనుజేశ్వర! యీశు ధైర్యమహి మెట్టిదియో!

వ. ఇట్లు తన పూర్వకర్మవిశేషంబున నింద్రియజయుండ నని పుట్టిన యహంకారంబున జగద్గురువుం బెక్కు ప్రల్లదంబు లాడుచున్న చిత్రకేతుం జూచి, భవాని యి ట్లనియె. 493

క. మముబోఁటి లజ్జ లుడిగిన, కుమతులకుం గర్త యగుచుఁ గోపింపంగా
నమితాజ్ఞా నిపుణుఁ డగు, శమనుండా? నేఁడు వీఁడు జగముల కెల్లన్. 494

క. భృగు నారద కపిలాదులు, నిగమాంతజ్ఞులును యోగనిర్ణయ నిపుణుల్
త్రిగుణాతీతు మహేశ్వరు, నగ రెన్నఁడు వారు ధర్మనయ మెఱుఁగరొకో? 495

సీ. ఎవ్వని పదపద్మ మింద్రాది విబుధుల చూడాగ్ర పంక్తుల నీడ చూచు
నెవ్వని తత్త్వం బ దెనయంగ బ్రహ్మాది యోగి మానసపంక్తి నోలలాడు
నెవ్వని రూపంబు నేర్పాటు గానక వేదంబు లందంద వాద మడుచు
నెవ్వని కారుణ్య మీ లోకముల నెల్ల దనిపి యెంతయు ధన్యతముఁ జేయు

తే. నట్టి సర్వేశు పాపసంహారు ధీరు
శాశ్వతైశ్వర్యు నాత్మసంసారు నీశు
నెగ్గు వల్కిన పాపాత్ముఁ డెల్ల భంగి
దండనార్హుండు గా కెట్లు తలఁగఁ గలఁడు? 496

1. నిర్లజ్జతోడ (హ) 2. సీమసతులతోడ జెలగుగాక (క. చ. ట. డ. ద. బ.) 3. వలదు (హ) లేఁడు (తం. వా.)

తే. నిఖిల లోకాశ్రయంబు సన్నిహిత సుఖము
సకల భద్రైక మూలంబు సాధుసేవ్య
మైన కంజాక్షు పాదపద్మార్చనంబు
ననుచరింపంగ ఖలుఁడు వీఁ డర్హుఁ డగునె? 497

వ. కావున నోరి దురాత్మక! యీ పాపంబునం బాపస్వరూపం బైన రాక్షస యోనిం బుట్టుము. అని శపియించి, యింతనుండి మహాత్ములకు నవజ్ఞ సేయకుము. అని పల్కినఁ, జిత్రకేతుండు విమానంబు డిగ్గివచ్చి, యద్దేవికిం దండప్రణామంబు లాచరించి, కరకమలంబులు దోయిలించి, యిట్లనియె. ఓ జగన్మాత! భవచ్ఛాపవాక్యంబు లట్ల కైకొంటి. ప్రాచీన కర్మంబులం బ్రాప్తం బైన సంసార చక్రంబుచేత నజ్ఞాన మోహితు లై తిరుగుచున్న జంతువులకు సుఖదుఃఖంబులు నైజంబు లై ప్రవర్తిల్లుచుండు. ఇందులకుఁ బరతంత్రు లైనవా రాత్మ సుఖదుఃఖంబులకు నెవ్వరు కర్తలు? ఈ గుణంబుల నిమిత్త మై శాపానుగ్రహంబులును, స్వర్గనరకంబులును, సుఖదుఃఖంబులును, సమంబులు. భగవంతుం డొక్కండు దనమాయచేత జగంబులు సృజియింపుచుండు. వారివారికి [1]బద్ధానురాగంబులు గలుగఁ జేయుచుఁ, దాను వానికి లోనుగాక [2]నిష్కళుం డై యుండు. ఈ విధంబునఁ బుట్టుచున్న నరునకుం బత్నీ బంధు శత్రు మిత్రోదాసీనంబు లెక్కడివి? వారివారి కర్మవశంబునం బరమేశ్వరుండు కల్పించుచుండు. సర్వసముం డై యుండు నప్పరమేశ్వరునకు సుఖదుఃఖంబులచేత రాగంబు లేదు. రాగానుబంధం బైన రోషంబును లేదు. అతని మాయాగుణ విసర్గంబు జంతువులకు సుఖదుఃఖంబులను, బంధమోక్షంబులం గల్పించుచుండు. కావున నీకు నమస్కరింపుచున్న నన్ను ననుగ్రహింపుము. శాపభయ శంకితుండం గాను. జగన్మాత వైన నిన్నుఁ బలికిన దోషంబునకు శంకింపుచున్న వాఁడ. అని దండప్రణామంబు లాచరించి, పార్వతీపరమేశ్వరులం బ్రసన్నులం జేసి, తన విమానం బెక్కి చనియె. అప్పుడు పరమేశ్వరుండు బ్రహ్మాది దేవర్షి దైత్య దానవ ప్రమథ గణంబులు వినుచుండఁ బార్వతికి ని ట్లనియె. నీకు నిప్పుడు దృష్టం బయ్యెఁ గదా నారాయణ దాస దాసానుచరుల నిస్పృహభావంబు! హరితుల్యార్థదర్శను లై నిస్పృహు లైన భాగవతులకు స్వర్గాపవర్గ నరక భేదభావంబులు లేవు. ప్రాణులకు దేహ సంయోగంబువలన నారాయణలీలం జేసి యుండి ద్వంద్వాది సుఖదుఃఖంబు లాత్మయందు నజ్ఞానంబునం భేదంబు సేయంబడియె.

1. బంధాదిరాగంబులు (తం. వా.) "బంధంచ మోక్షంచ" (18-22) 2. నిష్కర్ముం డై యుండు (హ); నిష్కళంకుం డై యుండు (తం) మూ. "నిష్కళః" (18-22)

ఇట్టి విపర్యయంబులు భగవంతుం డైన వాసుదేవుని భక్తిగలవారిం జెందవు.
మఱియును, 498

ఉ. నేనుఁ గుమార నారదులు నీరజగర్భుఁడు దేవసంఘముల్
మానిత యోగివర్య ముని[1]మండలి మున్నగు వార మెల్ల నా
దానవ విద్విదండ † జనితంబుల మయ్యుఁ దదీయ తత్త్వముం
గానఁగనేర మీశ ఘనగర్వమునం దలపోసి చూచుచున్. 499

క. అతనికినిఁ బ్రియుఁ డప్రియుఁ, డేతెఱఁగున లేఁడు నఖిల మెల్లను దా నై
భూతముల కాత్మ యగుటయు, భూతప్రియుఁ డొక్క డాదిపురుషుఁడు తన్వీ !

ఆ. అరయఁ జిత్రకేతుఁ డతిశాంతుఁ డతిలోక
సముఁడు విష్ణుభక్తి సంగతుండు
నితని నేమిచెప్ప ? నీకుండ నగు నేను
నువిద యచ్యుతప్రియుండఁ జుమ్మి ! 501

క. కావున భగవద్భక్తుల, భావమునకు విస్మయంబు పనిలేదు మహా
ధీవిభవ శాంతచిత్తులు, పావన పరతత్త్వ నిపుణ భవ్యులు వారల్. 502

వ. అనిన విని యద్రినందన విస్మయంబు మాని, శాంతచిత్త యయ్యె. అట్లు పరమ
భాగవతుం డైన చిత్రకేతుం డద్దేవికిం బ్రతిశాపం బియ్య సమర్థుం డయ్యును,
మరల శపింపక యతి శాంతరూపంబునఁ దచ్ఛాపంబు శిరంబున ధరియించె.
ఇట్లు సాధులక్షణంబులు నారాయణపరాయణు లైన వారలకుంగాక యొరులకుం
గలుగనేర్చునే ? ఇపుడు శాపహతుం డైన చిత్రకేతుండు త్వష్ట సేయు యజ్ఞం
బున దక్షిణాగ్నియందు దానవయోనిం బుట్టి, వృత్రాసురుం డన విఖ్యాతుం డై
భగవద్ జ్ఞానపరిణతుం డయ్యె. కావున, 503

సీ. నరనాథ ! యీ వృత్రునకు రాక్షసాకృతి గలిగిన యీ పూర్వకారణంబు
చిరపుణ్యుఁ డై నట్టి చిత్రకేతు మహానుభావంబు భక్తితోఁ బరఁగ విన్నఁ
జదివిన వారికి సకల దుష్కర్మముల్ శిథిలంబు లగుచును జెదరిపోవు
సకల వైభవములు సమకూరుఁ దమయంత తొల్లాడు కోర్కులతోడఁ గూడి

ఆ. నిర్మలాత్ము లగుచు నిత్య సత్య జ్ఞాన
నిరతు లగుచు విగత దురితు లగుచు
బంధు మిత్ర పుత్ర పౌత్రాదులను గూడి
యనుభవింపుచుందు రధిక [2]ఫలము. 504

1. మండల మిట్లగు (హ) † జనితాత్ములమయ్యు (కొన్ని వ్రా. ప్ర.) 2. సుఖము (తం.వా.)

అధ్యాయము - ౧౮

—: సవితృవంశాది ప్రవచనకథ :—

సీ. వినవయ్య! నరనాథ! విశదంబుగాఁ ద్వష్టృ వంశంబు సెప్పితి వాని వెనుక
*సవితృండు పృశ్నియు సావిత్రి వ్యాహృతి యను భార్యలందు నింపారు వేద్కా
నగ్నిహోత్రంబుల నరయంగఁ బశు సోమ పంచయజ్ఞంబులఁ బరఁగఁ గనియె
భగుఁడు సిద్ధిక యను భార్యకు [1]మహిమానుఁ బ్రభువును విభునిఁ దాఁ బడసె
ముపురఁ

తే. దనయ నొకతెఁ గాంచెఁ ద దనంతరమున నా
తరళనేత్ర [2]సద్వ్రతైకధామ
పుణ్యశీల సుగుణపూరిత చారిత్ర
యఖిలలోక పూజ్య యాశిషాఖ్య. 505

వ. మఱియు ధాతకుఁ † (గల కుహూ సినీవాలీ రా కానుమతు లనియెడు నలువురు భార్యలలోఁ గుహూదేవి) సాయ మను సుతునిఁ గాంచె. సినీవాలి దర్శాఖ్యునిఁ బడసె. రాక ప్రాతరాఖ్యునిఁ గాంచె. అనుమతి పూర్ణిమాఖ్యునిఁ గనె. విధాత క్రియ యను భార్యయందు నగ్ని పురీష్యాదులం గనియె. వరుణునకు జర్షణి యను భార్యయందుఁ బూర్వకాలంబున బ్రహ్మపుత్రుం డైన భృగువును, వల్మీకంబునం జనించిన వాల్మీకియు నుదయించిరి. మిత్రావరుణులకు నూర్వశి సన్నిధియందు రేతఉద్గమం బైన,నదియుఁ గుంభంబునం బ్రవేశింపఁజేయ, నందు నగస్త్యుండును,వసిష్ఠుండును జనియించిరి. ప్రత్యేకంబ మిత్రునకు రేవతియందు నుత్సర్గసంభవు లైన యరిష్టయు,పిప్పలుండు ననువారలు జనియించిరి. శక్రునకు పౌలోమియందు జయంత, ఋషభ, విదుషు లన ముగ్గురు పుట్టిరి. వామనుం డైన యురుక్రమదేవునకుఁ గీర్తి యను భార్యయందు బృహచ్ఛ్లోకుండు పుట్టె. ఆ బృహచ్ఛ్లోకునకు సౌభగాదులు పుట్టిరి.మఱియు మహానుభావుం డైన కశ్యప ప్రజాపతికి నదితియందు శ్రీనారాయణుం డవతరించిన ప్రకారంబు వెనుక వివరించెద.దితిసుతు లైన దైతేయుల వంశంబు సెప్పెద. ఆ దైతేయవంశమం

*"పృశ్నిస్తు పత్నీ సవితుః సావిత్రీం వ్యాహృతి త్రయం అగ్నిహోత్రం. పశుం సోమ చాతుర్మాస్యాణ్ మహామఖాన్." (18-1) 1. మహిమానుభావుల విభవులఁ దాఁబడసె (హ. తం. వా.); మహిమాను ప్రభవ విభవ (ట) "మహిమానం విభుం ప్రభుమ్" అని మూలము (18-2). మూలము ననుసరించియు 'ట' పాఠమును బట్టియు పూర్వపాఠము సవరింపఁ బడినది. 2. సద్వ్రత స్వధామ (తం.వా.)
† తా. ప. ప్రతులలో లేదు.

దైనను ప్రహ్లాదబలులు పరమభాగవతులై, దైత్య దానవ వందితులై వెలసిరి. దితి కొడుకులు హిరణ్యకశిపు, హిరణ్యాక్షు లనఁ బ్రసిద్ధి నొందిరి. అందు హిరణ్యకశిపునకు జంభాసుర తనయ యైన దత్తకుఁ బ్రహ్లాద, అనుహ్లాద, సంహ్లాద,హ్లాదులను నలుగురు కొడుకులును,సింహికయను కన్యకయుం జన్మించిరి.ఆ సింహికకు రాహువు జనియించె. ఆ రాహువు శిరం బమృతపానంబు సేయ హరి దన చక్రంబునం ద్రుంచె. సంహ్లాదునకు గతి యను భార్యయందు పంచజనుండు పుట్టె. హ్లాదునకు దమని యను భార్యయందు వాతాపీల్వలులు పుట్టిరి. వారల నగస్త్యుండు భక్షించె. అనుహ్లాదునకు సూర్మి యను భార్యయందు బాష్కలు, మహిషులు గలిగిరి. ప్రహ్లాదునకు దేవి యను భార్యయందు విరోచనుండు పుట్టె. అతనికి బలి జన్మించె. ఆ బలికి నశన యను భార్యయందు బాణుండు జ్యేష్ఠుండుగా నూర్గురు కొడుకులు పుట్టిరి. ఆ బలిప్రభావంబు వెనుక వివరించెద. బాణాసురుండు పరమేశ్వరు నారాధించి, ప్రమథగణంబులకు ముఖ్యుం డయ్యె. మఱియు నా దితిసంతానంబు లగు మరుత్తు లేకోన పంచాశత్సంఖ్యగలవార లందఱు ననపత్యులై యింద్రుతోఁగూడి, దేవత్వంబు నొందిరి. అనిన విని పరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయోగీంద్రున కి ట్లనియె. 506

ఆ. ఏమి కారణమున నింద్రున కీ మరు
[1]చ్చయము లాప్తు లగుచు శాంతి నొంది?
రరయఁ దత్సమాను లగుచు వర్తించిరి?
దీని వినఁగవలయుఁ దెలుపవయ్య! 507

వ. అనిన శుకుం డి ట్లనియె. 508

సీ. నరనాథ! విను తన నందను లందఱు నమరేంద్రుచే హతు లగుచునుండఁ
గోప శోకంబులఁ గ్రుళ్ళుచుఁ దనలోన మండుచు దితి చాల మఱుఁగఁదొడఁగె
భ్రాతృ[2]హంతకు నతిపాతకు నింద్రునిఁ జంపక నా కేల సొంపుగలుఁగు?
వీని భస్మము సేయువానిఁ గా నొక సుతుఁ బడసెద నని చాల భర్తఁ గోరి

ఆ. ప్రియము సేయఁ దొడఁగెఁ బెక్కు భావంబుల
భాషణముల నధిక పోషణముల
భక్తియుక్తిచేతఁ బరిచర్య గతిచేత
నుతులచేత నతుల రతులచేత. 509

1. చయము లాప్తమగుచు శాంతినొంది యరయఁ దత్సమాన మగుచు వర్తించెను (తం)
2. ఘాతుకు (వా)

చ. కలికి కటాక్ష వీక్షణ వికారములన్ హృదయానురాగ సం
కలిత విశేష వాఙ్మధుర గర్జనలన్ లలితాననేందుమం
డల పరిశోభితామృత విడంబిత సస్మిత సుప్రసన్నతా
ఫల రుచిర ప్రదానముల భామిని భర్తమనంబు లోఁగొనెన్. 510

తే. అఖిల మెఱిఁగిన కశ్యపు నంతవాని
హితవు తలకెక్క రతుల సంగతులచేత
నవశుఁ గావించె వ్రేల్మిడి నబ్జవదన
పతుల భ్రమియింపనేరని సతులు గలరె? 511

క. ఏతలఁ బెఱుఁగక [1]నిలిచిన, భూతంబులఁ జూచి [2]ధాత పురుషుల మనముల్
[3]ప్రీతి గొలుపంగ యువతీ, వ్రాతంబు సృజించెఁ బతులు వారల కరుదే? 512

వ. ఇట్లు నిజసతిచేత నుపలాలితుండైన కశ్యపప్రజాపతి, యా సతికిం బరమప్రీతుండై యి ట్లనియె. ఓ తన్వీ! నీకుఁ బ్రసన్నుండనైతి. వరంబు గోరుము. ఇచ్చెద. నాథుండు ప్రసన్నుండైన స్త్రీలకుం గోరిక సంభవించుట కేమి గొఱంత? సతికిం బతియె దైవంబు. సర్వభూతంబుల మానసంబులకు వాసుదేవుండె భర్త. నామ రూప కల్పితులైన సకల దేవతామూర్తులచేతం, బురుషులచేతను భర్తృ రూపధరుండైన భగవంతుండు సేవింపఁబడుచుండు. విశేషించి స్త్రీలచేతఁ బతిరూపంబున భజియింపఁబడుచుండు. కావునఁ బతివ్రతలైన సుందరులు శ్రేయస్కామలై యేకచిత్తంబున నాత్మేశ్వరుండైన యప్పరమేశ్వరుని భర్తృభావంబున సేవింపుచుండుదురు. ఏనును నీకీ భావంబున వరదుండనైతి. దుశ్శీలలైన వనితలకుం బొందరాని వరంబు నీకిచ్చెద. వేఁడుము. అనిన కశ్యపునకు దితి యి ట్లనియె. 513

ఆ. వరము గోర నాకు వరదుండ వేనియు
నింద్రుఁ ద్రుంచునట్టి యిద్ధబలుని
నమితతేజుఁ దనయు నమరత్వ సంప్రాప్తు
నెందుఁ జెడనివాని నిమ్ము నాథ! 514

అ. అనవుడు. 515

క. ఉట్టిపడునట్టి వర మీ, కట్టిఁడి నన్నెట్టు వేఁడెఁ! గటకట! యనుచున్
మిట్టిపడి యతఁడు మదిలోఁ, బుట్టిన తల్లడముతోడఁ బొక్కుచు నుండెన్. 515

1. నిలిచెను (హ) 2. యాత్మ (హ) 3. భీతి (తం.వా.) 'ప్రీతి' అను సవరణ 'యయా పుంసాం మతి ర్హృతా' అను మూలము ననుసరించి. (18. 30.)

చ. ప్రకృతినిఁ గర్మపాశముల బద్ధుఁడ నైతిఁ గదయ్య! నేఁడు నీ
వికట సతీస్వరూపమున వేఁదుఱు గొల్పిన మాయ నింద్రియా
ధికమతి యైనవాఁడు దన పెంపునఁ జిత్తము వెచ్చపెట్టి పా
తకములఁ గూలకున్నె! నను దైవము నవ్వదె? లోలితాత్మనిన్. 517

సీ. ఖండశర్కరతోడఁ గలహించు పలుకులు పద్మవిలాస మేర్పఱుచు మోము
తుహినాంశు కళలతోఁ దులఁదూఁగు చెయ్వులు చెమటఁ గ్రొన్నెత్తురు సేయు మేను
నిలు వెల్లఁ గరఁగించు నేర్పుల యింపులు పువ్వుల కరుదైన ప్రోదిసేఁత
తమకంబు పుట్టించు తరితీపు తలఁపులు నెనసిన మదిలోని యిచ్చగింత

ఆ. కలిగి కఱవనున్న కాలాహిపోలికిఁ
జెలఁగుచున్న సతుల చిత్తవృత్తిఁ
దెలియవశమె యెంత ధృతి గలవారికి
నాకె కాదు నిఖిల లోకములకు. 518

ఆ. కోరి సతుల కెల్లఁ గూర్చెద రెవ్వరు
పతుల నైన సుతుల హితుల నైన
బలిమిఁ జేసి యైనఁ బరహస్తమున నైన
హింస సేతు రాత్మహితముకొఱకు. 519

వ. అని చింతించి, దీనికి నేమని ప్రతివాక్యం బిచ్చువాఁడ? మ ద్వచనం బెందు నమోఘంబు. త్రిలోక పరిపాలనశీలుం డైన భిదురపాణి వధార్హుండె? ఐనను దీనికి నై నయది యొకటి కల్పించెద. అని దితిం జూచి, యో తనుమధ్య! నీకు నట్లు దేవబాంధవుం డైన యింద్రహంత యగు పుత్రుండు గలిగెడు. ఒక్క సంవత్సరం బీ వ్రతంబు చరియింపుము. దీని ప్రకారంబు వినుము. ఎల్ల జీవుల వలన హింసాభావంబు లేక, యతిధ్వనివాక్యంబు లుడిగి, కోపంబుమాని, యనృతంబులు వలుకక, నఖ రోమ చ్ఛేదనంబు సేయక, యస్థి కపాలాదు లైన యమంగళంబుల నంటక, నదీ నద తటాకాదుల నవగాహన స్నానంబ కాని ఘటోదక కూపోదకంబుల స్నానంబు సేయక, దుర్జన సంభాషణంబులు వర్జించి కట్టిన కోకయును, ముడిచిన పువ్వులును, గ్రమ్మఱ ధరియింపక, భోజనంబుల యందు నుచ్ఛిష్టాన్నంబును, చండికానివేదితాన్నంబును, గీశ శునక మార్జార కంక క్రిమి పిపీలికాది విదూషితాన్నంబును, సామిషాన్నంబును, వృషలాహృతాన్నంబును, నను నీ పంచవిధ నిషిద్ధాన్నంబులు వర్జించి, దోయిట

నీళ్ళుద్రావక, యుచ్ఛిష్ట గాక, సంధ్యాకాలంబుల ముక్తకేశి గాక, మితభాషిణి యై, యలంకారవిహీన గాక, వెలుపలం దిరుగక, పాదప్రక్షాళనంబుఁ జేసికొని కాని శయనింపక, యార్ద్రపాద యై పవ్వళింపక. పశ్చిమ [1]శిర స్సయ్యును, నగ్న యయ్యును, సంధ్యాకాలంబుల నిద్రింపక, నిత్యంబును ధౌత వస్త్రంబులఁ గట్టి, శుచి యై, సర్వమంగళసంయుక్త యై, ప్రాతఃకాలంబునఁ దూర్పుమొగం బై, లక్ష్మీనారాయణుల నారాధించి, యావాహ నార్ఘ్య పాద్యోపస్పర్శన సుస్నాన వాస ఉపవీత భూషణ పుష్ప ధూప దీ పోపహారా ద్యుపచారంబుల నర్చించి, హవిశ్శేషంబు గా ద్వాదశాహుతుల వేల్చి, దండప్రణామంబు లాచ రించి, భగవన్మంత్రంబును దశవారంబు లనుసంధించి, స్తోత్రంబు చేసి, గంధ పుష్పాక్షతల ముత్తైదువులం బూజించి, పతిని సేవించి, పుత్రుం గుక్షిగతుం గా భావించి, యి వ్విధంబున మార్గశీర్ష శుద్ధ ప్రతిపదారంభంబుగా నొక్క సంవత్స రంబు సలిపి, యా ద్వాదశ మాసాంత్యదివసంబున విద్యుక్తంబుగా నుద్యాప నంబు సేయవలయును. నీ వీ పుంసవనం బనియెడి వ్రతంబు ద్వాదశమాస పర్యంతం బేమఱక సల్పిన, నీవు కోరిన కుమారుండు గలిగెడు. అనిన దితి యా వ్రతంబుతోడనె గర్భంబు ధరియించి, వ్రతంబు సలుపుచుండ, నింద్రుండు మాతృభిప్రాయం బెఱింగి, యా యమ్మ నహరహంబును రహస్యంబున సేవిం పుచు, వ్రతంబునకుం దగిన పుష్ప ఫల సమిత్కుశ పత్రాంకురంబులు మొదలైన వస్తు వితతిం ద్రికాలంబులం దెచ్చి యిచ్చుచుఁ, బుంశ్చలీజంబు హారిణికిం బొంచి యున్న భంగి, [2]నా యమ్మ వ్రతభంగంబున కై కాచి, శుశ్రూష చేయుచు, నాయమ్మ గర్భంబున ధరియించిన తేజోవిశేషంబునకు [3]వెగ్గలింపుచుఁ, గృశిం పుచు నుండె. అంత నొక్కనాఁడు. 520

సీ. వామాక్షి యనుదిన వ్రత ధారణోన్నత పరిచర్యవిధులచే బడలి యలసి
యొంటి సంధ్యావేళ నుచ్ఛిష్ట యై పద ప్రక్షాళనాదులఁ బాసి మఱచి
తన కర్మమోహంబు తవిలి నిద్రింపంగ నింద్రుండు చయ్యన నెఱుఁగు గాంచి
యోగమాయా బలోద్యుక్తుఁ డై యా యింతి యుదరంబుఁ జొరఁబడి

యుగ్రుఁ డగుచుఁ

1. శిరస్క (తం.వా.) 2. తద్వ్రత భంగంబు (తం.వా.) 3. దిగులు గుడుచుచు (తం)

తే. దివిరి దేదీప్యమాన మై తేజరిల్లు
నర్భకుని వజ్రధారల నడిచె నేడు
దునుకలుగ వాఁడు దునిసియుఁ దునుకఁ దునుకఁ
జెడక నొక్కొక్క బాలుఁ డై చెలఁగుచున్న. 521

క. వారేడ్వ్వ రగుచుఁ గుయ్యిడ, †నో రేడ్వకు మనుచుఁ ద్రుంచె నొక్కొక్కని నా
[1]శూరుం డేడేసి దునుక, గా రయమున వారు సెడక ఖండితు లయ్యెన్. 522

క. ఖండము లన్నియు నందఱు, చండాంశు సమప్రకాశ శాశ్వతు లగుచున్
మెండుకొని నిల్చి యని రా, ఖండలునకుఁ గరుణ పుట్టు గతి మదిఁ దోఁపన్.

వ. అందఱు ముకుళిత కరకమలు లై, నీకుం దోడఁబుట్టువులము. మమ్ము హింసింపం బనిలేదు. నీకు బారిషదుల మై, మరుద్గణముల మై నిన్ను సేవించెదము. మమ్ము రక్షింపుము. అనిన నారాయణ ప్రసాదంబునఁ జెనని మరుద్గణంబుల పలుకులకుఁ గృపాళుం డై, యింద్రుండు వారల సహోదరులుగాఁ గై కొని మఱి హింసింపక మానె. అశ్వత్థామ శరాగ్నివలన నారాయణ రక్షితుండ వైన నీవునుంబోలెఁ, గులిశధారల శకలంబు లైన [2]కుమారు లన్ని రూపంబు లై, సంవత్సరంబునకు నొక్కింత కడమగా హరిం బూజించిన నుద్భవించిన వారు గావున, నింద్రుతోడం గూడ నేకోనపంచాశ ద్దేవత లైన మరుద్గణంబులు దితిగర్భంబు వెలువడిరి. అంత దితి మేల్కాంచి, యనల ప్రకాశు లై యింద్రుతోడం గూడి వెలుంగు చున్న కుమారులం జూచి సంతోషించక, యింద్రుం జూచి, నీకు మృత్యురూపం బైన పుత్త్రుం గోరి, దుస్తరం బైన వ్రతంబు సలిపితి. సంకల్పించిన పుత్త్రుం డొక్కరుండే సప్త సప్త సంఖ్యలం గల కుమారు లగుట కేమి కతంబు? నీ వెఱింగిన భంగి తథ్యంబుఁ బలుకుము. అనిన నింద్రుం డి ట్లనియె. ఓ తల్లీ! భవ ద్వ్రతంబుఁ జింతించి సమయ విచ్ఛేదనంబునం గర్భంబుఁ జొచ్చి, పాపచిత్తుండ నై వజ్రధారం గర్భంబు విదళనంబు చేసిన, నా శకలంబులు సెడక మహాశ్చ ర్యంబుగా ని వ్విధంబునం గుమారకు లైరి. మహాపురుష పూజాసంసిద్ధి కార్యా

† 'ఓరీ...ఏడ్వకు' అని సంధి. ఓరి యఱవకనుచుఁ ద్రుంచె (వా)
1. శూరుండేడ్గురిఁ దునకలుగా (హ.వా.)
2. కుమారుఁ డన్ని రూపంబులై (తం.వా.)

నుషంగి గాకుండునే ? భగవదారాధనంబు గోరికలం బాసి యెవ్వరు గావిం తురు, వా రిహపరంబుల సర్వార్థ కుశలు లగుదురు. అ మ్మహాపురుష వ్రత సముత్పన్న తేజంబు నడంప నెవ్వండోపు? కావున దుర్మదంబున బాలిశ స్వభా వుండ నై దోషంబు చేసిన నా దౌర్జన్యకర్మంబు సహింపఁ దల్లి కన్న నెవ్వరు సమర్థులు ? పాపాత్ముండ నగు నన్నుం గావుము. నేను వీరల తోడివాఁడ. అని నిష్కపటంబుగాఁ బ్రార్థించిన, న ద్దేవి యట్ల కాక యని, శాంతచిత్త యయ్యె. ఇంద్రుండును వారలం గూడి త్రిదివంబునకుం బోయి, సోమపాన, హవిర్భాగం బులు వారలకుం బంచిపెట్టి, కూడి సుఖం బుండె. అని చెప్పి, పరీక్షిన్నరేంద్రు నకు శుకయోగీంద్రుండు వెండియు ని ట్లనియె. 524

క. హరి వరదుఁ డై న వ్రత మఁట, హరివంశజు లగుచు నెగడు నమరుల జన్మ స్ఫురణం బఁట, పఠియించిన, నరయఁగ నురు దీర్ఘ [1]కర్మహర మగు టరుదే?

వ. అని విష్ణు కథాశ్రవణ కుతూహలాయమాన మానసు లైన శౌనకాది మహా మునులకు సూతుండు సెప్పె. అని శుకయోగీంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రునకుఁ జెప్పె. అనుటయు. 526

క. [2]రాజీవరాజ పూజా, శ్రీజిత గోపీకటాక్ష సేవాంతర వి
భ్రాజితమూర్తి ! మదోద్ధత, రాజకులోత్పాద ! రామరాజాఖ్య నిధీ ! 527

తరల. మురవిదారణ ! ముఖ్య కారణ ! మూలతత్త్వ విచారణా !
దురిత తారణ ! దుఃఖవారణ ! దుర్మదాసుర మారణా !
[3]కిరివిహారణ ! కీర్తిపూరణ ! కీర్తనీయ మహా రణా !
ధరణి ధారణ ! ధర్మ తారణ ! తాపస స్తుతి పారణా ! 528

తోటకము. కరుణాకర ! శ్రీకర ! కంబుకరా !
శరణాగత సంగత జాడ్యహరా !
పరిరక్షిత శిక్షిత [4]భక్తమురా !
కరిరాజ శుభప్రద ! కాంతిధరా ! 529

1. పాప (హ) 2. రాజీవ రాజపూజ వి, రాజిత (క.) 3. గిరి (తం) 4. భక్తహరా (హ)

గద్య. ఇది శ్రీ సకల సుకవిజన మిత్ర శ్రీవత్సగోత్ర పవిత్ర కసువయామాత్య పుత్ర బుధజన ప్రసంగానుషంగ సింగయనామధేయ ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభాగవత పురాణంబునందు నజామిళోపాఖ్యానంబును, బ్రచేతసులఁ జంద్రుం డామంత్రణంబు సేయుటయు, దక్షోత్పత్తియుఁ, బ్రజాసర్గంబును, దక్షుండు శ్రీహరిం గూర్చి తపంబు సేయుటయు,నతనికి న ప్పరమేశ్వరుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు, హర్యశ్వ శబలాశ్వుల జన్మంబును, వారలకు నారదుండు బోధించుటయు, నారదు వచనప్రకారంబును, వారు మోక్షంబు నొందుటయుఁ, దద్వృత్తాంతంబు నారదు వలన విని దక్షుండు దుఃఖాక్రాంతుం డగుటయుఁ, దదనంతరంబ బ్రహ్మావరంబున దక్షుండు శబళాశ్వసంజ్ఞుల సహస్రసంఖ్యాకులగుపుత్రులంగాంచుటయు, సృష్టి నిర్మాణేచ్ఛా నిమిత్తంబున దక్షుపంపున వారలగ్రజన్ములు సిద్ధిం బొందిన తీర్థరాజంబయిన నారాయణ సరస్సునకుం జనుటయు, వారికి నారద భగవంతుండు బ్రహ్మజ్ఞానంబు నుపదేశించుటయు, వారు పూర్వజు లేగిన ప్రకారంబున మోక్షంబు నొందుటయుఁ, దద్వృత్తాంతంబును దక్షుండు దివ్యజ్ఞానంబున నెఱింగి, నారదోపదిష్టం బని తెలిసి, నారదుని శపించుటయు, నారదుండు దక్షుశాపంబు బ్రతిగ్రహించుటయు, దక్షునకు మఱల బ్రహ్మవరంబున సృష్టి విస్తారంబు కొఱకు కూఁతు లఱువది మంది జన్మించుటయు, నందుఁ గశ్యపునకు నిచ్చిన పదుమువ్వుర వలన సకల లోకంబులు నిండుటయు, దేవాసుర, నర, తిర్య ఙ్మృగ, ఖగాది జన్మంబులును, దేవేంద్ర తిరస్కారంబున బృహస్పతి యధ్యాత్మ మాయచేతం గానరాకుండుటయు, దద్వృత్తాంతంబు రాక్షసులు విని శుక్రోపదిష్టు లై వచ్చుటయును, దేవాసుర యుద్ధంబున నాచార్య తిరస్కారంబున దివిజరాజపలాయనంబును, బలాయమాను లై దేవతలు బ్రహ్మ సన్నిధికిం జనుటయు, బ్రహ్మ వాక్యంబున ద్వష్టృ కుమారుం డైన విశ్వరూపు నాచార్యునింగా దేవతలు వరియించుటయు, విశ్వరూపు ప్రసాదంబున నింద్రుండు నారాయణవర్మం బను కవచంబు ధరియించి రాక్షసుల జయించుటయుఁ, బరోక్షంబున రాక్షసులకు ననుకూలుం డైన విశ్వరూపు నింద్రుండు వధించుటయు, విశ్వరూపు వధానంతరంబున నింద్రునకు బ్రహ్మహత్య సంప్రాప్తం బైన, నింద్రుండు స్త్రీ, భూ, జల, ద్రుమంబులయందుఁ బంచి పెట్టుటయు, విశ్వరూపుండు హతుం డగుటకు త్వష్ట కోపించి యింద్రవధార్థంబు మారణ

హోమంబు సేయ వృత్రాసురుండు జనియించుటయు, వృత్రాసుర యుద్ధంబునఁ బరాజితులై యింద్రసహితులైన దేవతలు శ్వేతద్వీపంబునకు జనుటయు, నందు శ్రీహరి ప్రసన్నుండై దధీచివలన భిదురంబు గైకొనుటయు, నింద్రుండు వజ్రాయుధంబున వృత్రుని సంహరించుటయు, నింద్రుండు బ్రహ్మహత్యా పీడితుండై మానస సరస్సుఁ బ్రవేశించుటయు, నహుషుండు శతాశ్వమేధంబులం జేసి, యింద్రాధిపత్యంబు వడయుటయు, నహుషుం డగస్త్య శాపంబున సురరాజ్యచ్యుతుండై యజగరయోనిం బుట్టుటయు, నింద్రాగమనంబును, నశ్వమేధంబును, నింద్రుండు త్రిలోకాధిపత్యంబు వడయుటయును, జిత్రకేతూపాఖ్యానంబును, మరుద్గణంబుల జన్మ ప్రకారంబును నను కథలుం గల షష్ఠస్కంధము సంపూర్ణము.